ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΙΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ & ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Λυδάκη Άννα
Καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνιολογίας (επιβλέπουσα)
Μαγγανάς Αντώνιος
Ομότιμος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
Κυριαζή Νότα
Καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνιολογίας

Η ΜΙΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΚΑΙ Ο ΑΤΥΠΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
Της Δρόσου Ξένης Ιωάννας

ΑΘΗΝΑ 2016

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
Της Δρόσου Ξένης Ιωάννας (Α.Μ. 306046)

Η ΜΙΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΚΑΙ Ο ΑΤΥΠΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Αθήνα 2016

Φωτογραφία εξωφύλλου:
Κάτοψη του κτιριακού συγκροτήματος των εγκληματικών φυλακών Κέρκυρας, που δείχνει την διάταξη των δέκα ακτινών

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΙΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ & ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
Της Δρόσου Ξένης Ιωάννας (Α.Μ. 306046)

Η ΜΙΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΚΑΙ Ο ΑΤΥΠΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Λυδάκη Άννα, Καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνιολογίας (επιβλέπουσα)
Μαγγανάς Αντώνιος, ομότιμος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
Κυριαζή Νότα, Καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνιολογίας

Αθήνα 2016

Στον αστείρευτο αγώνα κρατουμένων και αλληλέγγυων
για μια κοινωνία χωρίς φυλακές.
Στη μνήμη όσων έχασαν τη ζωή τους διεκδικώντας τα δικαιώματά τους,
και ιδιαίτερα στην Κατερίνα Γκουλιώνη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Abstract / Περίληψη 13
Ευχαριστίες 15
Εισαγωγή 17

Κεφάλαιο 1: Κοινωνικός έλεγχος 21
1.1 Προσέγγιση των εννοιών 21
1.2 Η έννοια της υποκουλτούρας 25
1.3 Εξέλιξη θεωριών κοινωνικού ελέγχου 27
1.4 Επίσημος και άτυπος κοινωνικός έλεγχος 28

Κεφάλαιο 2: Έγκλημα και φυλακή 33
2.1. Το εγκληματικό φαινόμενο: ιστορική εξέλιξη 33
2.2. Εγκληματικό φαινόμενο: Αποτέλεσμα συναίνεσης ή σύγκρουσης; 37
2.3. Πρότυπα ποινικής μεταχείρισης 44
2.4. Ιστορική εξέλιξη της φυλακής στην Ελλάδα 55
2.5. Η στερητική της ελευθερίας ποινή: Μια αποτίμηση 63

Κεφάλαιο 3: Η μικροκοινωνία των κρατουμένων 71
3.1. Θεωρητική προσέγγιση της υποκουλτούρας των κρατουμένων 72
3.2. Θεωρίες ένταξης στην υποκουλτούρα των κρατουμένων (prisonization) 76
3.3. Κοινωνικοί ρόλοι στην υποκουλτούρα των κρατουμένων 85
3.4. Ο κώδικας των κρατουμένων 89
3.5. Βία και εξουσία στην υποκουλτούρα των κρατουμένων 93
3.6. Συμπεράσματα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση 100

Κεφάλαιο 4: Η διεξαγωγή της έρευνας 103
4.1. Η επιλογή του τύπου έρευνας 103
4.2. Επιλογή μεθοδολογικών εργαλείων 105
4.3. Σχεδιασμός της έρευνας 111
4.3.1. Πρώτη απόπειρα πρόσβασης στο πεδίο 111
4.3.2. Δεοντολογικά ζητήματα 113
4.3.3. Ο οδηγός της συνέντευξης 117
4.3.4. Πρόσβαση στο πεδίο – Επιλογή δείγματος 120
4.4. Η διεξαγωγή της έρευνας 123
4.5. Ανάλυση δεδομένων 132

Κεφάλαιο 5: Η έρευνα 141
5.1. Η φυλακή 141
5.1.1. Η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων ως παράγοντας υποτροπής 149
5.2. Ο φυλακισμένος 159
5.2.1. Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά 159

5.2.2. Στοιχεία ως προς τη στερητική της ελευθερίας ποινή 166
5.2.3. Το προφίλ των συμμετεχόντων 171
5.3. Η μικροκοινωνία των κρατουμένων 183
5.3.1. Κοινωνικές σχέσεις: Σχέσεις εμπιστοσύνης, φόβου ή ανάγκης 183
5.3.2. Μικροκοινωνία των κρατουμένων: Μικρογραφία της κοινωνίας 186
5.3.3. Ομαδοποιήσεις εντός της μικροκοινωνίας των κρατουμένων 186
Α. Οι παράνομες ομάδες 188
Β. Οι εθνικές ομάδες 190
5.3.4. Κοινωνικοί τύποι κρατουμένων 194
Α. Οι ισχυροί κρατούμενοι 196
Β. Οι αδύναμοι κρατούμενοι 203
Γ. Οι ανεπιθύμητοι κρατούμενοι 216
Δ. Οι μη αρρενωποί κρατούμενοι 225
5.4. Ο κώδικας των κρατουμένων 227
5.4.1. Οι κυρίαρχοι κανόνες 229
5.4.2. Κανόνες συμβίωσης 235
5.4.3. Κανόνες συμπεριφοράς 237
5.5. Η περίπτωση της φυλακής Ηθών (Κ.Κ. IV) 238
5.5.1. Η κοινωνία των κρατουμένων 239
5.5.2. Ο κώδικας των κρατουμένων 243
5.6. Ο κρατούμενος μπροστά στον υπάλληλο 245

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα-προτάσεις 251

Κεφάλαιο 7: Παράρτημα 263
7.1. Στατιστικά στοιχεία 264
7.2. Οι συνεντεύξεις 278

Βιβλιογραφία 333

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Πίνακας 1:	Εξέλιξη των θεωριών ελέγχου της παρέκκλισης	36
Πίνακας 2:	Στατιστικά στοιχεία πληθυσμού κρατουμένων	62
Πίνακας 3:	Ο κώδικας της έρευνας	133-135
Πίνακας 4:	Η φυλακή ως θεσμός ικανοποιεί το σκοπό του σωφρονισμού;	142
Πίνακας 5:	Μεταβολές στη χρηματοδότηση τροφοδοσίας στα Κ.Κ. Ι, ΙΙΙ και V	144
Πίνακας 6:	Ο υπερπληθυσμός στα Κ.Κ. Ι, ΙΙ, ΙΙΙ, V και VI	145-146
Πίνακας 7:	Άποψη για την κατάργηση των φυλακών	147
Πίνακας 8:	Ποσοστιαία απεικόνιση όσων συμμετεχόντων είναι ή όχι υπότροποι κρατούμενοι	148 & 272
Πίνακας 9:	Συγκριτική απεικόνιση χιλιομετρικής απόστασης από τον τόπο διαμονής και πραγματοποίησης επισκεπτηρίων	151
Πίνακας 10:	Προσβασιμότητα λόγω της χιλιομετρικής απόστασης του τόπου διαμονής από τον τόπο κράτησης	151
Πίνακας 11:	Αδικήματα όσων έχουν καταδικαστεί και σε χρηματική ποινή	152
Πίνακας 12:	Καθημερινός χρόνος, απαντήσεις του συνόλου των συμμετεχόντων	154
Πίνακας 13:	Ηλικιακή κατανομή του συνόλου των συμμετεχόντων	160
Πίνακας 14:	Οι «ήσυχοι κρατούμενοι»	161
Πίνακας 15:	Ποια η χώρα καταγωγής σας; Απαντήσεις του συνόλου των συμμετεχόντων	162
Πίνακας 16:	Ποια η οικογενειακή σας κατάσταση; Απαντήσεις του συνόλου των συμμετεχόντων	163
Πίνακας 17:	Μορφωτικό επίπεδο συμμετεχόντων στο σύνολο του δείγματος	164
Πίνακας 18:	Συγκριτική απεικόνιση μορφωτικού επιπέδου συμμετεχόντων με αδίκημα	165
Πίνακας 19:	Συγκριτική απεικόνιση μορφωτικού επιπέδου και ποινής	165
Πίνακας 20:	Αδικήματα για τα οποία φυλακίστηκαν όλοι οι συμμετέχοντες	166
Πίνακας 21:	Ποσοστό ποινής συνόλου συμμετεχόντων	166
Πίνακας 22:	Συγκριτική απεικόνιση αδικήματος και ποινής	167
Πίνακας 23:	Είστε υπότροπος κρατούμενος; Απαντήσεις του συνόλου των συμμετεχόντων	168
Πίνακας 24:	Πόσο χρόνο εκτίσατε στην προηγούμενη καταδίκη; Απαντήσεις των υπότροπων συμμετεχόντων	168
Πίνακας 25:	Εκτιθείς χρόνος από το σύνολο των συμμετεχόντων	169
Πίνακας 26:	Χιλιομετρική απόσταση του τόπου διαμονής από τον τόπο κράτησης	170
Πίνακας 27:	Εργάζεστε με ευεργετικό υπολογισμό ημερών; Απαντήσεις του συνόλου των συμμετεχόντων	170
Πίνακας 28:	Παίρνετε άδεια; Απαντήσεις του συνόλου των συμμετεχόντων	171
Πίνακας 29:	Έχετε επισκεπτήρια; Απαντήσεις του συνόλου των συμμετεχόντων	171
Πίνακας 30:	Το προφίλ των συμμετεχόντων	171-183
Πίνακας 31:	Εμφάνιση κοινωνικών τύπων ανά κατάστημα κράτησης	196
Πίνακας 32:	Οι κανόνες του κώδικα των κρατουμένων και οι προβλεπόμενες ποινές	256-258
Πίνακας 33:	Ποσοστιαία απεικόνιση της ηλικίας των συμμετεχόντων	264
Πίνακας 34:	Ποσοστιαία απεικόνιση των χωρών καταγωγής	265
Πίνακας 35:	Ποσοστιαία απεικόνιση της οικογενειακής κατάστασης	266
Πίνακας 36:	Ποσοστιαία απεικόνιση ως προς το μορφωτικό επίπεδο	267
Πίνακας 37:	Ποσοστιαία απεικόνιση της χιλιομετρικής απόστασης κράτησης από τον τόπο διαμονής	268

Πίνακας 38: Ποσοστιαία απεικόνιση ως προς το αδίκημα των συμμετεχόντων 269
Πίνακας 39: Ποσοστιαία απεικόνιση ως προς την ποινή των συμμετεχόντων 270
Πίνακας 40: Ποσοστιαία απεικόνιση της χρηματικής ποινής 271
Πίνακας 41: Ποσοστιαία απεικόνιση εκτιθέντα χρόνου σε προηγούμενες καταδίκες (αφορά μόνο τους υπότροπους) 272
Πίνακας 42: Ποσοστιαία απεικόνιση ως προς τον πραγματικό χρόνο που έχουν εκτίσει οι συμμετέχοντες 273
Πίνακας 43: Ποσοστιαία απεικόνιση ως προς τη συμμετοχή σε μεροκάματα 274
Πίνακας 44: Ποσοστιαία απεικόνιση ως προς την έγκριση άδειας 275
Πίνακας 45: Ποσοστιαία απεικόνιση ως προς την πραγματοποίηση επισκεπτηρίων 276

Γράφημα 1: Η θεωρία του Clemmer 75
Γράφημα 2: Η ιεραρχική δομή των ομάδων στην κοινωνία των κρατουμένων 88
Γράφημα 3: Η πυραμίδα των συγκρούσεων 96
Γράφημα 4: Οι πηγές εξουσίας στη φυλακή 97
Γράφημα 5: Η θεμελιωμένη θεωρία 108
Γράφημα 6: Η ιεραρχική δομή στις ομαδοποιήσεις των κρατουμένων 194
Γράφημα 7: Ιεραρχική δομή της κοινωνίας των κρατουμένων 255

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to study in depth the subculture of prisoners in contemporary prison and to record the informal code ruling the prison nowadays, in order to investigate the validity of the claim that the prisoners' society is a society that generates violence. The research questions are: **1)** What is the structure of the prisoners' society in greek prisons nowadays? **2)** How a social role is labeled to each prisoner? **3)** What is the status of each social type of prisoner in the hierarchy? **4)** What are the current provisions of the inmates' code? **5)** What are the consequences of the violation of any provision separately? The answers to these research questions in this thesis contributes into studying the effect of the inclusion in human life, if ultimately the objectives of custodial sentence are met and to what extent.

The research is interdisciplinary and relates to the science of criminology, as well as sociology. It is approached using multiple methods, with the main bulk of the data resulting from 79 prisoners interviews, carried out in seven of the country's detention facilities. The survey captured the prisonization factors affecting inmate conduct, as well as in the social relations developed among prisoners. Thus, groupings observed within the prisoners' society, as well as social types of prisoners are recorded. Moreover the inmate code and the way it is adopted from the detainees is recorded, as well as penalties predicted in the case of any rule violation. Finally, results are presented and in the case of Sex Offenders Prison, which significantly differ from the conclusions drawn from research on male closed prisons.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διατριβής ήταν να μελετήσει σε βάθος την υποκουλτούρα των κρατουμένων στη σύγχρονη φυλακή και να καταγράψει τον άτυπο κώδικα που τη διέπει σήμερα, ώστε να ερευνήσει την ευστάθεια του ισχυρισμού πως η κοινωνία των κρατουμένων είναι μια κοινωνία που γεννά τη βία. Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι **1)** Ποια η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές σήμερα; **2)** Πώς αποδίδεται κάποιος χαρακτηρισμός-ρόλος σε κάθε κρατούμενο; **3)** Ποια είναι η θέση του κάθε κοινωνικού τύπου κρατούμενου στην ιεραρχία; **4)** Ποιες οι ισχύουσες διατάξεις του κώδικα των κρατουμένων; **5)** Ποιες οι συνέπειες παραβίασης κάθε διάταξης χωριστά; Η απάντηση αυτών των ερευνητικών ερωτημάτων από την παρούσα διατριβή συνδράμει στη μελέτη της επίδρασης του εγκλεισμού στη ζωή του ανθρώπου και αν τελικά οι στόχοι της στερητικής της ελευθερίας ποινής ικανοποιούνται και έως ποιο βαθμό.

Η έρευνα είναι διεπιστημονική και άπτεται της επιστήμης της εγκληματολογίας, όπως και της κοινωνιολογίας. Η προσέγγισή της είναι πολυμεθοδολογική, με τον κύριο όγκο των δεδομένων να προκύπτει από 79 συνεντεύξεις κρατουμένων, που πραγματοποιήθηκαν σε επτά καταστήματα κράτησης της χώρας. Η έρευνα αποτύπωσε τους παράγοντες ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων, όπως και τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ αυτών. Έτσι, καταγράφονται οι ομαδοποιήσεις που παρατηρούνται εντός της κοινωνίας των κρατουμένων, όπως και οι κοινωνικοί τύποι κρατουμένων. Επιπλέον αποτυπώθηκε ο κώδικας των κρατουμένων, ο τρόπος υιοθέτησής του από τους κρατούμενους. όπως και οι προβλεπόμενες ποινές σε ενδεχόμενο παραβίασης κάποιου κανόνα. Τέλος, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα και στην περίπτωση φυλακής Ηθών, τα οποία διαφέρουν σημαντικά από τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα σε ανδρικές κλειστές φυλακές.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Και έρχεται η στιγμή ύστερα από χρόνια αγωνίας, προσπάθειας, πισωγυρισμάτων και πείσματος να ολοκληρωθεί αυτό το ταξίδι. Μπορεί η παρούσα διδακτορική διατριβή να έχει μόνο το όνομά μου στο εξώφυλλό της, αλλά πρόκειται για συλλογική προσπάθεια.

Πρώτα και κύρια θέλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κ. Μαγγανά, ο οποίος στάθηκε δίπλα μου από όταν ήμουν προπτυχιακή φοιτήτρια. Με βοήθησε όλα αυτά τα χρόνια να μη χάνω το στόχο μου και να μην εγκαταλείψω. Διακριτικός σύμβουλος αλλά και επίμονος όταν έπρεπε, με καθοδήγησε μέχρι να γραφτούν και οι τελευταίες γραμμές. Ακολούθως την κ. Λυδάκη, που ήταν και η επιβλέπουσα, με την κ. Κυριαζή με συμβούλευσαν στο σχεδιασμό της έρευνας και την ανάλυση των δεδομένων. Ακόμα ευχαριστώ την κ. Λαμπρουπούλου για τις παρατηρήσεις της κατά την υποστήριξη της διατριβής, από τις οποίες προέκυψαν σημαντικές αλλαγές και διορθώσεις στο τελικό κείμενο. Και, τέλος, την Σοφία Βιδάλη, που ανταποκρίθηκε και άντεξε τα νυχτερινά τηλεφωνήματα πανικού όποτε έπεφτα σε σκόπελο.

Από την άλλη, δεν γίνεται να μην ευχαριστήσω τους συναδέλφους μου από την εφημερίδα «Η Εποχή», οι οποίοι, ελλείψει υποτροφίας, μου χάρισαν αμέτρητες εργατοώρες για να κάτσω στον υπολογιστή να δουλέψω ή να τρέχω σε όλη την Ελλάδα για τις επισκέψεις στα καταστήματα κράτησης. Πιο πολύ, όμως, τους ευχαριστώ γιατί με πίεσαν εξαντλητικά όταν εγκατέλειψα την εργασία αυτή και με ενθάρρυναν στοργικά όταν αποφάσισα να την ολοκληρώσω. Ιδιαίτερα η Ζωή Γεωργούλα, ο Μπάμπης Γεωργούλας, ο Παύλος Κλαυδιανός και ο Πάνος Λάμπρου.

Ακόμα, θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσω αυτούς που με βοήθησαν στη διαχείριση του όγκου της δουλειάς, ενώ παράλληλα με έσπρωχναν να συνεχίσω: την Ξενιώ Δρόσου και τον Γιάννη Τσιουμπρή, που με βοήθησαν στη στατιστική ανάλυση, τη Ρόζα Κοβάνη για τη διόρθωση και την επιμέλεια, την Αλκμήνη Κοβάνη για τη γραφιστική επιμέλεια της διδακτορικής διατριβής και όλους τους φίλους που έζησαν στη φυλακή και μου εξιστόρησαν τα βιώματά τους προκειμένου να μπορέσω να σχεδιάσω την έρευνα.

Πιο πολύ θέλω να ευχαριστήσω τους κρατούμενους που συμμετείχαν στην έρευνα, χωρίς τους οποίους αυτή δεν θα είχε ολοκληρωθεί ποτέ και εκείνους και εκείνες που με άντεξαν και ιδιαίτερα τον Χρήστο Βλάχο, που με συντρόφευσε σε κάθε στιγμή αυτής της προσπάθειας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Καλώς ήρθατε στο θηριοτροφείο.
Μόνοι μας είμαστε εδώ, κυριολεκτικά».
(Γ.Ε., έγκλειστος επί 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)

Οι άγραφοι νόμοι των κρατουμένων, η βία μεταξύ των κρατουμένων, η ζωή στη φυλακή έχουν απασχολήσει κατά καιρούς τον Τύπο, την τηλεόραση, την καθημερινή ζωή. Πρόσφατο παράδειγμα είναι η «υπόθεση Άννυ», της 4χρονης που φέρεται να δολοφονήθηκε από τον πατέρα της. Όταν συνελήφθη και προφυλακίστηκε ο 27χρονος πατέρας με την κατηγορία της ανθρωποκτονίας, ο τότε υπουργός Προστασίας του Πολίτη και καθηγητής εγκληματολογίας κ. Γιάννης Πανούσης είχε δηλώσει «Όταν σκοτώσεις τη μάνα σου ή το παιδί σου... και όλα αυτά, με βιασμούς ή τέτοιου είδους δολοφονίες... Υπάρχει ένας κώδικας τιμής μέσα στις φυλακές, εντός ή εκτός εισαγωγικών. Άρα γι' αυτό σας είπα ότι εγώ νομίζω ότι σε αυτές τις περιπτώσεις πολύ γρήγορα θα έχουμε το θάνατο και του ίδιου του ανθρώπου» (Real FM, 5.5.2015).[1] Η δήλωση αυτή είχε προκαλέσει έντονες αντιδράσεις, καθώς θεωρήθηκε –άδικα– ότι ο υπουργός Προστασίας του Πολίτη παρότρυνε στη δολοφονία του φερόμενου ως δράστη. Ο ίδιος σε διευκρινιστική του δήλωση είπε αργότερα: «Το βρίσκω τουλάχιστον παράλογο, υποκριτικό ή προσχηματικό το να ερμηνεύει κανείς τόσο εύκολα την επιστημονική, εμπειρική και ερευνητική διαπίστωση ενός επιστήμονα, ως δήθεν υποκίνηση ή προτροπή για τέλεση εγκλήματος, που υποτίθεται ότι υπονοεί ένας υπουργός. Η αφόρητη ελαφρότητα των πολιτικών αντιπαραθέσεων δεν μπορεί να ξεπερνά ούτε την ηθική, ούτε τη λογική, ούτε την επιστήμη».[2] Πράγματι ο κ. Πανούσης ανέφερε την επιστημονική του άποψη ως προς τον κώδικα των κρατουμένων. Όμως, η αντίδραση δημοσιογράφων αλλά και μέρους κοινωνίας σε αυτήν τη δήλωση αποκάλυψε την πραγματική εικόνα που έχουν για την κοινωνία των κρατουμένων: πρόκειται για μια κοινωνία βαρβάρων, που κανείς δεν έχει αναστολές να σκοτώσει κάποιον. Και όταν αυτή η ανθρωποκτονία έχει ως αποτέλεσμα μια «ηθική δικαίωση», όπως θα είχε η δολοφονία του φερόμενου ως παιδοκτόνου, τότε είναι αποδεκτή, αρκεί να την κάνουν αυτοί που είναι μέσα, οι «εγκληματίες». Άλλωστε, υπάρχει και το ρητό «οι κακοί είναι στη φυλακή».

Οι κρατούμενοι είναι ένα κοινωνικό υποσύνολο που συγκροτείται μέσω ενός άτυπου κοινωνικού ελέγχου, ενός κώδικα, ο οποίος περιλαμβάνει συνήθειες, κανόνες συμπεριφοράς, παραδόσεις, ήθη και έθιμα, νόμους και κανόνες, που καθοδηγούν τις ιδέες, απόψεις και συμπεριφορές των μελών αυτής της μικροκοινωνίας (Clemmer, 1958). Είναι μια υποκουλτούρα η οποία προσπαθεί να υπερισχύσει της κυρίαρχης κουλτούρας που επιβάλλεται από τους επίσημους κανόνες της φυλακής (Becker, 1963). Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στα τέλη του 20ού αιώνα έδειξαν πως η μικροκοινωνία των κρατουμένων που είχε καταγραφεί ως ένα κοινωνικό υποσύνολο το οποίο στηρίζεται στην αλληλεγγύη δεν υφίσταται πια. Αντίθετα, η υποκουλτούρα των κρατουμένων στη σύγχρονη φυλακή, η οποία χαρακτηρίζεται από ανεξέλεγκτο συγχρωτισμό λόγω του συνωστισμού που κυριαρχεί,

1 Όπως ανακτήθηκε από το: www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=413982&catID=1
2 Όπως ανακτήθηκε από το: http://www.enikos.gr/politics/314910,Dieykriniseis-Panoysh-gia-th-synenteyxh-ston-Real-Fm-978.html

φαίνεται πως είναι κατακερματισμένη και, αντί της αλληλεγγύης, κυριαρχεί το αίσθημα του φόβου και η ανάγκη για επιβίωση (Pollock, 1997· Irwin & Austin, 1994). Ακόμα και σε αυτήν τη μικροκοινωνία, πάντως, καταγράφεται ένας άτυπος κώδικας, ο οποίος περιγράφει τη συμπεριφορά που επιβάλλεται να έχουν όλα τα μέλη της, αν και η ισχύς του είναι μειωμένη, καθώς εντός αυτής εμφανίζονται περαιτέρω ομαδοποιήσεις με δικούς τους κώδικες (Sirisutthidacha & Tititampruk, 2014). Έτσι ο κώδικας των κρατουμένων δεν παύει να καταγράφεται ως διεθνές φαινόμενο (Winfree κ.ά., 2002), παρότι παρατηρείται πως στη σύγχρονη φυλακή οι επιταγές του προσαρμόζονται στις ανάγκες των «παλιών κρατουμένων», που έχουν και την ευθύνη της επιβολής και τήρησής του (Kaminski, 2003).

Σύμφωνα με μια σειρά από έρευνες, η υποκουλτούρα των κρατουμένων είναι μια υποκουλτούρα βίας: οι ομαδοποιήσεις που παρατηρούνται εντός της συγκροτούνται με βασική αρχή τη βία, ενώ το κίνητρο ένταξης σε αυτήν είναι ο φόβος ή η απειλή βίας από άλλες ομάδες (Butler & Maruna, 2009). Η σχέση της βίας με τη φυλακή έχει μελετηθεί σε βάθος, ιδιαίτερα δε η σχέση της βίας με τον τύπο της φυλακής, I, II ή III (Camp και Gaes, 2005· McCorkle, Miethe & Drass, 2005), με το προσωπικό της φυλακής (Dear, 1999), με την έλλειψη προσωπικού (Nurse, Woodcock & Ormsby, 2003· Franklin κ.ά., 2006), με την εκπαίδευση του προσωπικού (Wolff κ.ά., 2011), με το διαχωρισμό των κρατουμένων ανά εθνικότητα (Wolff, Shi & Blitz, 2011) ή ανά ηλικία (Lahm, 2008), με το συνωστισμό των κρατουμένων (Hensley κ.ά., 2003), με τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα (Adams κ.ά., 1994· Miliken, 2002· Torre & Fine, 2005), με τη δημιουργία ομάδων ή συμμοριών (Camp & Camp 1985· Wood, 2006· Phillips, 2007· Winterdyk & Rudell, 2010) κ.λπ. Όλες αυτές οι μελέτες οδηγούν στο συμπέρασμα του Johnson (2002), πως «ο κόσμος των καταδίκων ενέχει πάντα σιωπηρά τη βία». Η σωφρονιστική πολιτική διαχρονικά προσπαθεί να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα βίας, μέσω της δόμησης φυλακών διαφορετικών ταχυτήτων ασφαλείας (χαμηλής, μεσαίας, υψίστης, υπερυψίστης) και αυστηρών κανόνων πειθαρχίας που επιβάλλονται σε αυτές. Οι προσπάθειες αυτές ωστόσο έχουν αποβεί άκαρπες καθώς στις φυλακές οι άνθρωποι συνήθως «αποθηκεύονται» σε συνθήκες που προσομοιάζουν με ζούγκλα (Toch, 1988) και επ' ουδενί δεν καταφέρνουν να ελέγξουν τη βία και να σταματήσουν τη διαιώνισή της, αντίθετα αναπαράγουν τη βία, την οποία συναντάμε αργότερα στην ελεύθερη κοινωνία, όταν οι άνθρωποι αυτοί αποφυλακιστούν (Weinstein & Cummins, 1996· Austin & Irwin, 2001).

Στόχος της διατριβής «Η μικροκοινωνία των φυλακών και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος» είναι να μελετήσει τη ζωή των κρατουμένων, να ερευνήσει σε βάθος την υποκουλτούρα των κρατουμένων στη σύγχρονη φυλακή και να καταγράψει τον άτυπο κώδικα που τη διέπει σήμερα. Η παρούσα έρευνα προσπαθεί να καταθέσει τη δική της συμβολή στην καταγραφή της ζωής των ανθρώπων που ζουν φυλακισμένοι και να μελετήσει την ευστάθεια του ισχυρισμού πως η κοινωνία των κρατουμένων είναι μια κοινωνία που γεννά τη βία. Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα είναι: Ποια είναι η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων σε ανδρικές φυλακές σήμερα; Πώς αποδίδεται κάποιος χαρακτηρισμός-ρόλος σε κάθε κρατούμενο; Ποια η θέση του κάθε κοινωνικού τύπου κρατούμενου στην ιεραρχία; Ποιες είναι οι ισχύουσες διατάξεις του κώδικα των κρατουμένων; Ποιες οι συνέπειες παραβίασης κάθε διάταξης χωριστά; Από την απάντηση, μέσω της έρευνας, σε αυτά τα ερωτήματα μπορούμε επίσης να μελετήσουμε την επίδραση του εγκλεισμού στη ζωή του ανθρώπου και αν τελικά οι στόχοι της στερητικής της ελευθερίας ποινής ικανοποιούνται και σε ποιο βαθμό.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε επτά σωφρονιστικά καταστήματα ανδρών και το δείγμα αποτέλεσαν κρατούμενοι, που έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή μεγαλύτερη των δέκα χρόνων και έχουν εκτίσει τουλάχιστον δύο χρόνια. Το κύριο μεθοδολογικό εργαλείο ήταν η ελεύθερη μη τυποποιημένη συνέντευξη, καθώς αυτή δίνει τη δυνατότητα στο συμμετέχοντα μέσω της αφήγησης να εκφραστεί ελεύθερα και αυθόρμητα, ώστε να διατυπώσει απρόσκοπτα τη γνώμη, τα «πιστεύω» και τις προθέσεις του. Πραγματοποιήθηκαν 79 ολοκληρωμένες συνεντεύξεις από τον Ιούνιο του 2014 έως τον Φεβρουάριο του 2015. Πέραν των συνεντεύξεων, χρησιμοποιήθηκαν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία που αφορούν τον πληθυσμό των κρατουμένων, όπως και εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης των καταστημάτων που επισκεφτήκαμε. Επιπλέον πηγή πληροφόρησης ήταν τα πρακτικά της Βουλής από συνεδριάσεις της ολομέλειας ή επιτροπών για το σωφρονιστικό σύστημα.

Ιδιαίτερα χρονοβόρα ήταν η διαδικασία έγκρισης εισόδου στα σωφρονιστικά καταστήματα, καθώς υπήρξαν

πολλές απορριπτικές αποφάσεις και χρειάστηκε η παρέμβαση του τότε γενικού γραμματέα Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τον οποίο και ευχαριστώ πολύ. Η εμπειρία της πολύμηνης προσπάθειας εισόδου στα καταστήματα κράτησης δείχνει ότι αυτά λειτουργούν ως άβατα, ως χώροι κοινωνικά αποκλεισμένοι ακόμα και από επιστήμονες, που με την έρευνά τους θα αναδείξουν τα προβλήματα, αλλά και τις καλές πρακτικές του σωφρονιστικού συστήματος. Ίσως αυτός να είναι και ο λόγος που δεν υπάρχουν πολλές έρευνες σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα, σε αντίθεση με το εξωτερικό.

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων, αφού διαπιστώθηκε θεωρητικός κορεσμός, ξεκίνησε η ανάλυση των αφηγήσεων, οι οποίες είχαν καταγραφεί με χειρόγραφες σημειώσεις, καθώς απαγορεύεται η ηχογράφηση εντός των φυλακών. Οι αφηγήσεις αναλύθηκαν με μεθοδολογία τη θεμελιωμένη θεωρία, προκειμένου να καταλήξουμε στη συγγραφή της θεωρίας και στην επιβεβαίωση ή διάψευση των ερευνητικών ερωτημάτων.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** γίνεται συγκεντρωτική παράθεση των εννοιών του κοινωνικού ελέγχου, της κοινωνικοποίησης και του κοινωνικού ρόλου. Στόχος του κεφαλαίου είναι να αναδειχθεί ο ρόλος του κοινωνικού ελέγχου, και ιδιαίτερα του άτυπου, σε μια κοινωνική ομάδα ή υποκουλτούρα. Σε αυτό το κεφάλαιο παρατίθεται η εξέλιξη των θεωριών του κοινωνικού ελέγχου και της υποκουλτούρας.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** αναλύεται η εξέλιξη των θεωριών του εγκληματικού φαινομένου και τα πρότυπα ποινικής μεταχείρισης. Στόχος του κεφαλαίου είναι μέσα από την ιστορική αυτή αναδρομή να αναλυθεί η έννοια του εγκλήματος, της ποινής και επομένως η ιδέα της φυλακής. Το κεφάλαιο περιλαμβάνει ακόμα την ιστορική εξέλιξη της φυλακής στην Ελλάδα από το 1823, οπότε και θεσμοθετήθηκε η στερητική της ελευθερίας ποινή, έως σήμερα.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** προσεγγίζονται οι θεωρίες περί υποκουλτούρας κρατουμένων, φυλακοποίησης, κοινωνικών ρόλων των κρατουμένων και του κώδικα των κρατουμένων. Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση των θεωριών που σχετίζονται με το θέμα της διατριβής και των ερευνητικών ερωτημάτων που έχουν τεθεί.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** περιγράφεται ο σχεδιασμός της έρευνας, η μεθοδολογία που επιλέχθηκε, τα μεθοδολογικά εργαλεία και ο τρόπος με τον οποίο αυτή εκπονήθηκε. Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να μπορέσει ο αναγνώστης να κατανοήσει το σχεδιασμό της παρούσας έρευνας, αλλά και να γνωρίσει τα προβλήματα και τα δεοντολογικά ζητήματα που ανέκυψαν κατά τη διάρκειά της.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο** παρατίθενται αναλυτικά τα ευρήματα της διατριβής. Στην αρχή του κεφαλαίου αναλύεται η εικόνα που διαμορφώθηκε ως προς τη φυλακή και τα αίτια ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων. Στη συνέχεια αναλύεται το προφίλ των συμμετεχόντων στην έρευνα και περιγράφεται η διάρθρωση της κοινωνίας των κρατουμένων. Ακολουθεί η καταγραφή του κώδικα των κρατουμένων και το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα από την έρευνα σε «φυλακή ηθών» (Κ.Κ. IV), τα οποία διαχωρίζονται από την υπόλοιπη έρευνα, καθώς διαφέρουν σημαντικά από όλα τα υπόλοιπα καταστήματα κράτησης, στα οποία αυτή πραγματοποιήθηκε.

Στο **έκτο κεφάλαιο** αναλύονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις που προέκυψαν από την παρούσα διατριβή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

1.1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

Προκειμένου να μελετήσουμε τον άτυπο κοινωνικό έλεγχο στη μικροκοινωνία των κρατουμένων, είναι απαραίτητη μια συγκεντρωτική παράθεση των εννοιών που περιβάλλουν το ερευνητικό μας πεδίο: κοινωνικοποίηση, κοινωνικοί ρόλοι, κοινότητα, κοινωνικός έλεγχος. Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε συνδυαστικά τις έννοιες κοινωνία, μικροκοινωνία, κοινωνική ομάδα, κοινωνική συμπεριφορά, κοινωνικές αξίες, προκειμένου να δούμε πώς επιβάλλεται ο κοινωνικός έλεγχος. Στόχος του κεφαλαίου είναι να αναδείξουμε το ρόλο του κοινωνικού ελέγχου, ιδιαίτερα του άτυπου, σε μια κοινωνική ομάδα ή υποκουλτούρα.

Κάθε **κοινωνία** ή κοινωνική ομάδα διακρίνεται από τις αξίες που τη διέπουν, οι οποίες ανταποκρίνονται στο επίπεδο της ανάπτυξής της και στο είδος των αναγκών της τη δεδομένη στιγμή. Το **γενικό σύστημα αξιών** μιας κοινωνίας περιγράφει έναν ιδεότυπο, ένα περίγραμμα ενός συστήματος αξιών, το οποίο εξασφαλίζει έναν ελάχιστο βαθμό **κοινωνικής συναίνεσης**. Το σύστημα αξιών αποτυπώνεται μέσα από τους **κοινωνικούς κανόνες**, οι οποίοι περιγράφουν πώς πρέπει να συμπεριφέρονται τα μέλη της σε μια δεδομένη στιγμή και κατάσταση. Ουσιαστικά, οι κανόνες είναι η ρύθμιση της συμπεριφοράς των κοινωνικών υποκειμένων, με συγκεκριμένο και επίσημο τρόπο (θεσμικά), αλλά πάντα στο πλαίσιο που ορίζει το σύστημα των αξιών.[3]

Με τον όρο κοινωνική συναίνεση δεν νοείται καθολική αποδοχή από όλα τα μέλη της κοινωνίας και σε όλες τις πτυχές του συστήματος αξιών, αλλά σιωπηρή αποδοχή για όσο χρονικό διάστημα αυτή διαρκεί, αφού κάθε κοινωνικό εποικοδόμημα χτίζεται πάνω σε μια οικονομική βάση. Ο **Gramsci** ανέλυσε την κοινωνία ως ένα «πολύπλοκο οικοδόμημα με δύο μεγάλα «επίπεδα»: την «κοινωνία των ιδιωτών» (società civile) και την «πολιτική κοινωνία ή το κράτος» (società politica o stato)»,[4] με το πρώτο να εκφράζει «την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα που ασκεί ηγεμονία σε όλη την κοινωνία [και εξασφαλίζει] την αυθόρμητη συγκατάθεση μεγάλων μαζών πληθυσμού στην καθοδήγηση της κοινωνικής ζωής» και το δεύτερο να εμπεριέχει «το μηχανισμό κρατικής βίας, που εξασφαλίζει με «νόμιμο τρόπο» την πειθαρχία των ομάδων που δεν «συγκατατίθενται» ούτε ενεργητικά ούτε παθητικά».[5]

Όπως είναι φανερό, μια κοινωνία δεν διέπεται από ομοιογένεια, αντιθέτως διαχωρίζεται σε κοινότητες, μέσω των οποίων εκφράζεται κάθε **κοινωνική ομάδα** η οποία διεκδικεί την «ηγεμονία». Η ετερογένεια αυτή παρατηρείται ιδιαίτερα στις σύγχρονες κοινωνίες και συγκεκριμένα στα μεγάλα αστικά κέντρα του δυτικού κόσμου. Κάθε κοινωνική ομάδα έχει διαφορετικές προσλαμβάνουσες, όχι μόνο για τις εξωγενείς κοινωνικές αξίες, αλλά και για τις κοινωνικές υπηρεσίες που παρέχονται. Έτσι, οι κοινωνίες γίνονται ολοένα και πιο εξατομικευμένες, με τους πολίτες

3. Χρ. Νόβα Καλτσούνη, *Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα 1995, σ. 49-50.
4. Ως «κοινωνία των ιδιωτών», που αλλού μεταφράζεται ως «κοινωνία των πολιτών», ο Gramsci εννοεί το σύνολο των ιδιωτικών οργανισμών (εκκλησία, Τύπος, σχολείο, πολιτικά κόμματα, συνδικάτα κ.λπ.). Στην «πολιτική κοινωνία» εμπεριέχονται το νομικό οικοδόμημα και οι κατασταλτικοί μηχανισμοί.
5. A. Gramsci, *Οι διανοούμενοι*, τόμ. Α΄, Στοχαστής, 1972, μτφρ. Θ. Παπαδόπουλος, σ. 62-63.

να διεκδικούν αγαθά και υπηρεσίες σύμφωνα με τις δικές τους (καταναλωτικές) ανάγκες. Η έννοια της συλλογικότητας,[6] κατά συνέπεια, έχει ατονήσει, αν δεν έχει χάσει σε ένα βαθμό το νόημά της, με αποτέλεσμα η νομοθεσία ή οι υπηρεσίες πρόνοιας που συνθέτουν τον **κοινωνικό έλεγχο** «να έχουν γίνει κουβάρι».[7]

Όπως αναφέρθηκε, κάθε κοινωνία ή κοινωνική ομάδα διέπεται από ένα ορισμένο (ρητά ή άρρητα) σύστημα αξιών και κανόνων. Το σύστημα αυτό εξασφαλίζει την ύπαρξη κάθε κοινωνίας, καθώς ο ρυθμιστικός του ρόλος αποτρέπει τις αυθαιρεσίες στη συμπεριφορά των ανθρώπων και έτσι οι μεταξύ τους σχέσεις αποκτούν συνέχεια και διάρκεια, ώστε η κοινωνική συμβίωση να καταστεί δυνατή.

Σύμφωνα με τον **Sellin,**[8] η κυρίαρχη κοινωνική ομάδα μπορεί να επιβάλλει τους κανόνες διαγωγής, σύμφωνα με τους οποίουους μπορεί να δράσει ένα άτομο κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Η παραβίαση των **κανόνων διαγωγής** (conduct norms) εγείρει την αντίδραση της ομάδας, καθώς αυτοί επιβάλλουν μια μορφή αντίδρασης σε κάθε κατάσταση, ανάλογα με τις κοινωνικές **αξίες** στις οποίες στηρίζεται η ομάδα. Επομένως, «οι κανόνες διαγωγής υπάρχουν όπου βρίσκονται κοινωνικές ομάδες, δηλαδή παγκόσμια. Δεν αποτελούν δημιούργημα καμίας κανονιστικής ομάδας. Δεν περιορίζονται στα εδαφικά σύνορα και δεν ενσωματώνονται απαραίτητα στο νόμο».

Σύμφωνα με τον **Kluchhohn**,[9] οι **αξίες** «πρέπει να ιδωθούν ως δυνάμει συνώνυμες με τα πιστεύω, με τα οποία μπορεί να είναι σύμφωνες και κοινές» και γι' αυτό «δεν ακολουθούνται απαραίτητα από κυρώσεις προοριζόμενες να στηρίζουν τους σχετικούς κανόνες, οι οποίοι αποτελούν ομαδοποιημένες οδηγίες ή απαγορεύσεις από ορισμένη συμπεριφορά». Η έκταση υιοθέτησης μιας αξίας στηρίζεται στον ισχυρισμό του ατόμου σχετικά με το πόσο έντονα αισθάνεται την αξία του ή με το τι θα μπορούσε να δώσει ή να κάνει, προκειμένου να διατηρήσει την αξία.[10] Κατά τον **Parsons**,[11] «ο άνθρωπος είναι φιλομαθές ον και έτσι οι αξίες του δεν είναι ξέχωρες από τα πιστεύω του που τους δίνουν γνωστική έγνοια [...]Έτσι πρέπει να υπάρχει ένα σύνολο από πιστεύω, η υποταγή στα οποία είναι κατά κάποια έννοια μια υποχρέωση επιβαλλόμενη από το ρόλο της ιδιότητας του μέλους, όπου η γνωστική απόδειξη της αλήθειας και η «ηθική» απόδειξη του πρέποντος συνδυάζονται».

Συνοπτικά θα λέγαμε πως οι αξίες, ανεξαρτήτως του ποια (υπο)κοινωνία εξετάζουμε, παρουσιάζουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:[12]

1. Εξωτερίκευση: Είναι προϊόντα του τρόπου ζωής μιας ομάδας και είναι δεσμευτικές. Προκύπτουν εκτός υποκειμένου.

2. Εσωτερίκευση: Αποτελούν μέρος της δομής της προσωπικότητας του ατόμου, που τις απορροφά είτε με τη μορφή της αυτοαπαγόρευσης είτε με αυτή της αυτοϊκανοποίησης.

3. Επιλογή: Το υποκείμενο έχει περιορισμένο αριθμό εναλλακτικών λύσεων με κάποια λειτουργική συνέπεια.

4. Διαταγή: Οι επιλογές εμφανίζονται στο υποκείμενο με ιεραρχία σπουδαιότητας.

5. Μεταβλητότητα: Η γενικευμένη αξία της «πρέπουσας» συμπεριφοράς μπορεί να προσφέρει κάποιες εναλλακτικές μορφές δράσης σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Ακόμα και σε μια μικρή και περιορισμένη υποκουλτούρα σπανίως συναντάμε μια κοινωνική θέση στην οποία να υπάρχει μία και μόνη μορφή απάντησης υπαγορευμένη από τα κανονιστικά πρότυπα.

---

6. Κατά τον Gramsci συλλογικότητα είναι «το προϊόν μιας επεξεργαίας της συλλογικής θέλησης και σκέψης, που παράγεται διαμέσου της συγκεκριμένης ατομικής προσπάθειας και όχι χάρη σε μια αναπόφευκτη διαδικασία που είναι ξένη στα άτομα: κατά συνέπεια υπάρχει υποχρέωση για την εσωτερική πειθαρχία και όχι μονάχα για την εξωτερική και μηχανική». A. Gramsci, *Η οργάνωση της κουλτούρας*, τόμ. Β΄, Στοχαστής, 1973, μτφρ. Θ. Παπαδόπουλος, σ. 67.

7. P. Hirst, «Statism, Pluralism and Social Control» στο Garland D., Sparks R. (επιμ.), *Criminology and social theory*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη, σ. 136-137.

8. Th. Sellin, *Culture conflict and crime*, Social Science Research Council, Νέα Υόρκη 1938, σ. 63-70.

9. C. Kluckhohn, «Values and value-orientation in the theory of action», στο Parsons T., Shils E.A., *Toward a general theory of action*, Harvard University Press, Κέιμπριτζ 1951, σ. 388-533.

10. St. C. Dodd, «Classifying Human Values: A step in the prediction of human valuing», *American Sociological Review*, τχ. 16, 1951, σ. 645-653.

11. T. Parsons, *The social system*, Glencoe Free Press, 1951, σ. 350-351.

12. M. Wolfgang, F. Ferracuti, *Η υποκουλτούρα της βίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995 (1967), μτφρ. Φ. Μηλιώνη, σ. 213-215.

6. Κοινωνική υποταγή: Οι αξίες είναι μέρος της λειτουργίας και της ικανοποίησης του ρόλου των απαιτήσεων σε μια (υπο)κοινωνία.

7. Προσωπική προσταγή: Οι αξίες αποτελούν μέρος των απαιτήσεων του εγώ κατά την αυτοεκτίμηση.

Κάθε σύστημα κοινωνικών αξιών διέπεται από **κανόνες**, ο λόγος ύπαρξης των οποίων έχει ερμηνευτεί πολλάκις. Συνοψίζοντας τις προσεγγίσεις περί κοινωνικών αξιών, καταλήγουμε σε έξι υποδείγματα, τα οποία θα δούμε αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο:

Α) Το **ανθρωπολογικό** υπόδειγμα (Gehlen),[13] σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος, ως «ατελές ον», χρειάζεται την ύπαρξη ενός θεσμοποιημένου συστήματος κανόνων, που θα ρυθμίζει τη συμπεριφορά του και θα το βοηθά στον προσανατολισμό του.

Β) Το **κοινωνικο-ψυχολογικό** υπόδειγμα (Sherif),[14] που κινείται γύρω από την ιδέα της συναίνεσης, καθώς ο άνθρωπος έχει ανάγκη την τάξη και την αρμονία, οι οποίες εξασφαλίζονται μέσα από τους κανόνες.

Γ) Το **δομολειτουργικό** υπόδειγμα (Parsons),[15] σύμφωνα με το οποίο οι κοινωνικοί κανόνες είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των κοινωνικών υποκειμένων.

Δ) Το **ωφελιμιστικό** υπόδειγμα (Bentham),[16] που ορίζει πως ο σκοπός των πράξεων πρέπει να επιφέρει τη μεγαλύτερη δυνατή ωφέλεια για τον δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό ατόμων.

Ε) Το **εξελικτικό** υπόδειγμα, το οποίο έχει τις ρίζες του στο δαρβινισμό και ερμηνεύει τους κανόνες ως απόρροια της εξέλιξης των κοινωνιών.

ΣΤ) Το **μαρξιστικό** υπόδειγμα, σύμφωνα με το οποίο οι κανόνες είναι απόρροια της σχέσης εξάρτησης και ανταλλαγής, προκειμένου ο άνθρωπος να ικανοποιήσει τις βασικές του ανάγκες.

Ανεξάρτητα από την εννοιολογική του προσέγγιση, το σύστημα αξιών και κανόνων είναι απαραίτητο εργαλείο για τη συγκρότηση και τη συντήρηση κάθε κοινωνίας ή υποκοινωνίας, τα υποκείμενα της οποίας οφείλουν να γνωρίζουν το σύστημα αυτό και να το τηρούν. Η διαδικασία εκμάθησης των κανόνων και των αξιών λέγεται **κοινωνικοποίηση**, μια έννοια που δεν έχει διαχρονικό ή διαπολιτισμικό χαρακτήρα, καθώς το περιεχόμενό της ορίζεται ανάλογα με τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή της ιστορικής της εξέλιξης.[17] Όπως την όρισε ο **Hurrelman** «είναι μια διαδραστική διαδικασία για το άτομο και την κοινωνία, κατά την οποία το άτομο διαμορφώνει και αναπτύσσει συνεχώς την κοινωνική προσωπικότητά του».[18]

Η κοινωνικοποίηση έχει δύο όψεις. Αφενός την **κοινωνιοκεντρική**, η οποία αντανακλά τις προσπάθειες της κοινωνίας ή της κοινωνικής ομάδας να μεταβιβάσουν στα νέα μέλη τους την πολιτισμική τους κληρονομιά και να πετύχουν, στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, την ομοιομορφία και την κανονικότητα στη συμπεριφορά τους, δηλαδή την κοινωνική συναίνεση και συνοχή. Αφετέρου την **ατομοκεντρική**, η οποία αντανακλά τον τρόπο και το βαθμό με τον οποίο το άτομο απαντά στις προσπάθειες της κοινωνίας για κοινωνική συνοχή. Η κοινωνικοποίηση προκύπτει μέσω καταναγκασμού που η κοινωνία ασκεί στο άτομο.

Ταυτόχρονα, η κοινωνικοποίηση είναι μια διά βίου διαδικασία, αφού το άτομο συναντά καθημερινά νέα δεδομένα στη ζωή του, τα οποία μεταβάλλουν το ίδιο αλλά και την κοινωνική πραγματικότητα. Οι **Berger** και **Lucmann**[19] διακρίνουν την κοινωνικοποίηση σε **πρωτογενή** και **δευτερογενή**, με την πρώτη να συμβαίνει κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας και τη δεύτερη κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής. Η δευτερογενής κοινωνικοποίηση λέγεται

13. A. Gehlen, «Anthropologische Forschung. Zur Selbstbegegnung und Selbstentdeckung des Menschen, Reinbek bei Hamburg, 1961», όπως παρουσιάζεται στο Χρ. Νόβα Καλτσούνη, *Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα 1995, σ. 52.
14. M. Sherif, *The psychology of social norms*, Harper, Οξφόρδη 1936.
15. T. Parsons, *The Social System*, Free Press, Σικάγο 1951.
16. J. Bentham, *An introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books, Κίτσενερ 2000 (1781).
17. Χρ. Νόβα Καλτσούνη, *Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα 1995, σ. 14-15.
18. K. Hurrelmann, *Social Structure and Personality Development: The Individual as a Productive Processor on Reality*, Cambridge University Press, 1988, σ. 16.
19. P. Berger, Th. Luckmann, *Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Penguin Books, 1966, σ. 149-166.

διαφορετικά και ανακοινωνικοποίηση (resocialization), κατά την οποία ένα ήδη κοινωνικοποιημένο άτομο ενστερνίζεται νέες ιδέες και αντιλήψεις και αλλάζει πρότυπα συμπεριφοράς.

Στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, ιδιαίτερο ρόλο παίζει η **κοινωνική διαφοροποίηση** και η **κοινωνική στρωμάτωση.** Ως κοινωνική διαφοροποίηση εννοούμε τη διάκριση των μελών μιας κοινωνίας ή κοινωνικής ομάδας, ανάλογα με τις κοινωνικές θέσεις που κατέχουν, καθώς και τους ρόλους των οποίων είναι φορείς. Ως κοινωνική στρωμάτωση εννοούμε την ιεραρχική κλίμακα, στην οποία τοποθετείται κάθε άτομο, ανάλογα με τα κριτήρια που θεσπίζει η κοινωνία.[20]

Κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική οργάνωση έχουν οι **κοινωνικές θέσεις**, οι οποίες είναι είτε βιολογικά προσδιορισμένες (άνδρας ή γυναίκα), είτε κατανέμονται με βάση την καταγωγή, είτε κατακτώνται από τα άτομα μέσω της δράσης τους. Έτσι, ανάλογα με την κοινωνική θέση που κατέχει κάθε άτομο, διαμορφώνει βασικές προσδοκίες, οι οποίες συμπυκνώνουν την έκφραση των κοινωνικών κανόνων και αξιών που διέπουν τη συγκεκριμένη θέση. Με άλλα λόγια, ο **κοινωνικός ρόλος** του ατόμου αντικατοπτρίζει τις απαιτήσεις της κοινωνίας από τους φορείς των κοινωνικών θέσεων, οι οποίοι αναμένεται να έχουν συγκεκριμένη δράση/συμπεριφορά.[21]

Μάλιστα, ο κοινωνικός ρόλος διακρίνεται σε **άτυπο** και **τυπικό**, με το περιεχόμενο του πρώτου να προσδιορίζεται από τους άτυπους κανόνες (ήθη και έθιμα) και του δεύτερου από τους θεσμοθετημένους νόμους. Από τη στιγμή που η κοινωνία χαρακτηρίζεται από έντονη ετερογένεια και πολυδιάσπαση, οι κοινωνικοί ρόλοι που επιφυλάσσονται σε κάθε άτομο είναι επίσης διαφορετικοί και πολλές φορές αντιφατικοί μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να παρατηρείται σύγκρουση ρόλων είτε εξωτερική (το υποκείμενο καλείται να ισορροπήσει τις αντιφατικές προσδοκίες που απορρέουν από την κατοχή διαφορετικών θέσεων) είτε εσωτερική (η σύγκρουση προκύπτει στο πλαίσιο ρόλων που απορρέουν από την κατοχή μιας κοινωνικής θέσης).[22]

Εντός του πολύπλοκου αυτού συνόλου της κοινωνίας αναπόφευκτα δημιουργούνται και αναπαράγονται υποσύνολα (αναφέρονται και ως **κοινωνικές ομάδες, υποκουλτούρες, μικροκοινωνίες ή κοινότητες**). Κάθε υποσύνολο ωστόσο επηρεάζεται και αντανακλά τη γενική δομή της κοινωνίας τη δεδομένη περίοδο. Σύμφωνα με τους **Kasarda** και **Janowitz** «κοινότητα είναι ένα σύνθετο δίκτυο κοινωνικών σχέσεων, που κυμαίνεται ανάμεσα σε στενούς φιλικούς και οικογενειακούς δεσμούς και σε πιο συγκεχυμένες σχέσεις με τους άλλους [...] Η κοινότητα διακηρύσσει τα όριά της και σ' αυτήν ο καθένας μπορεί να αναπτύξει διαφορετικό επίπεδο συναίνεσης και συμμετοχής».[23] Εντός της κοινότητας αναπτύσσεται ένα ιδιαίτερο δέσιμο, ένας «δεσμός» μεταξύ των μελών της, ο οποίος μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα όπως η ανάπτυξη του αισθήματος της αλληλεγγύης, μπορεί, όμως, να δημιουργήσει ισχυρούς ανταγωνισμούς έξω από την ομάδα και να επιφέρει αρνητικές συνέπειες.[24] Προκειμένου η κοινωνία –ως γενική δομή– να μπορέσει να διατηρήσει τη συνοχή της, χρησιμοποιεί ένα σύμπλεγμα μέσων, τα οποία ονομάζονται μηχανισμοί **κοινωνικού ελέγχου.** Συνοπτικά θα λέγαμε πως ως κοινωνικός έλεγχος προσδιορίζεται η ικανότητα των κοινωνικών υποσυστημάτων (οικονομίας, τεχνικής, επιστήμης, πολιτισμού) για αυτορύθμιση και αυτοοργάνωση.[25]

Ο κοινωνικός έλεγχος είναι ένας όρος που ταυτίζεται με τις λέξεις «εποπτεία», «επιτήρηση», «επίβλεψη», «εξουσία», «κυριαρχία», «αυθεντία», «δύναμη» και «συμβατική συμπεριφορά». Αποτελεί το σύνολο των διαδικασιών (εκπαίδευση, κοινή γνώμη, κρατικές εξουσίες κ.λπ.), μέσω των οποίων οργανώνεται η συμβατική και περιορίζεται η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά σε μια κοινωνία, είναι δηλαδή το μέσο για να επιτευχθεί η ζωογόνα για την κοινωνία κοινωνική συνοχή.[26] Επομένως, συμβάλλει στην παραγωγή και τη διατήρηση της κοινωνικής ζωής.[27]

Ο κοινωνικός έλεγχος διακρίνεται αρχικά σε **εσωτερικό** και **εξωτερικό.** Η δόμηση του εσωτερικού ελέγχου αρ-

20. Δ. Τσαούσης, *Η κοινωνία μας*, Gutenberg, Αθήνα 1991, σ. 294.
21. R. Linton, *The Study of Man*, Appleton-Century Company, Νέα Υόρκη - Λονδίνο 1936, σ. 113.
22. Δ. Τσαούσης, *Η κοινωνία μας*, Gutenberg, Αθήνα 1991, σ. 140.
23. J.D. Kasarda, M. Janowitz, «Community Attachment in Mass Society», *American Sociological Review*, τχ. 39 (3), 1974, σ. 328-339.
24. R.D. Butnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, Νέα Υόρκη 2000, σ. 23.
25. Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα 1994, σ. 29-50.
26. Ν. Κυριαζή, *Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 34.
27. A. Mayr, *Prison Discourse: Language as a Means of Control and Resistance*, Palgrave Macmillan 2004, σ. 49.

χίζει με την πρώιμη κοινωνικοποίηση και την αφομοίωση των απαγορεύσεων και περιορισμών, που επιβάλλονται στο άτομο. Εκδηλώνεται ως τύψεις συνείδησης, ντροπή, μεταμέλεια, αποδοχή της τιμωρίας. Ο εξωτερικός κοινωνικός έλεγχος είναι έργο θεσμών και μηχανισμών εξωτερικών προς το άτομο.[28] Ο κοινωνικός έλεγχος έχει καθιερωθεί να διακρίνεται σε άτυπο και τυπικό. Ο **άτυπος κοινωνικός έλεγχος** βασίζεται στα ήθη και τις παραδόσεις, στο «κοινό αίσθημα» και τις αντιλήψεις της «κοινής γνώμης» και εκδηλώνεται μέσα από την αντιμετώπιση των μελών της κοινωνίας που θα αναπτύξουν αποκλίνουσα, δηλαδή κοινωνικά μη αποδεκτή συμπεριφορά. Ο **τυπικός κοινωνικός έλεγχος** ασκείται από συγκεκριμένους θεσμοθετημένους φορείς (αστυνομία, δικαιοσύνη, σωφρονιστικό σύστημα) και με προκαθορισμένους τρόπους και μέσα (ποινές, κυρώσεις κ.λπ.).

Οι ορισμοί του κοινωνικού ελέγχου ποικίλλουν και θα μπορούσαμε να τους συνοψίσουμε σε δύο κατηγορίες: Από τη μια, περιορίζεται ως μηχανισμός αντίδρασης στην περίπτωση παράβασης κάποιου κανόνα. Όπως ανέφερε ο **Parsons** «ο κοινωνικός έλεγχος εμπεριέχει την ανάλυση των πρακτικών του κοινωνικού συστήματος, που επιδιώκουν την εξάλειψη των τάσεων παρέκκλισης».[29] Από την άλλη, μπαίνει σε ένα ευρύ πλαίσιο, ως σύνολο μηχανισμών που στόχο έχουν την κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου και την πρόληψη εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Ο κοινωνικός έλεγχος, κατά τον **Homans** ενυπάρχει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στις καθημερινές επαφές και σχέσεις των μελών της κοινωνικής ομάδας.[30]

1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ

Πριν από την ανάλυση των θεωριών κοινωνικού ελέγχου είναι απαραίτητη μια εννοιολογική προσέγγιση των μικροκοινωνιών, υποκουλτούρων και υποομάδων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο κάθε κοινωνίας. Η ύπαρξη υποπολιτισμών δεν αποτελεί –και δεν πρέπει να αποτελεί– κατά κανόνα απειλή για τη συνοχή της κοινωνίας και την ενότητα του ενιαίου πολιτισμικού συστήματος.[31] Άλλωστε, η πρόθεση «υπο-» δηλώνει ότι αυτές αποτελούν μέρος του όλου. Δεν ενέχει κάποια αρνητική πτυχή, εκτός αν μια συγκεκριμένη υποκουλτούρα θεωρείται ανεπιθύμητη από τα μέλη του κυρίαρχου ή ενός αντίθετου συστήματος αξιών.[32]

Όπως, άλλωστε, ανέφερε και ο **Young**[33] οι υποκουλτούρες συνδέονται άμεσα με την ευρύτερη κοινωνία, τονίζοντας πως «όπως η μελέτη της συμπεριφοράς ενός ατόμου δεν μπορεί να ολοκληρωθεί αν δεν μελετηθεί ο κοινωνικός του περίγυρος, έτσι και οι υποκουλτούρες πρέπει να συνδέονται με την κοινωνία, καθώς δεν αναπτύσσονται μέσα σε γυάλα, αλλά είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών δυνάμεων που υπάρχουν στον έξω κόσμο».

***

Σύμφωνα με τον **Tylor** κουλτούρα είναι «το συμπαγές όλο που περιέχει γνώση, πιστεύω, τέχνη, ηθική, νόμο, ήθη και κάθε άλλη δυνατότητα και συνήθεια του ανθρώπου ως μέλους της κοινωνίας».[34] Οι **Kroeber και Kluckhohn,** αναλύοντας 160 ορισμούς της κουλτούρας, κατέληξαν σε μια σύνθεση αυτών: «Η κουλτούρα αποτελείται από πρότυπα εκφρασμένα ή υπονοούμενα, από σύμβολα που συγκροτούν τα διακριτικά επιτεύγματα των ανθρώπινων ομάδων, περιλαμβάνοντας τη μορφοποίησή τους σε δημιουργήματα. Ο πυρήνας της κουλτούρας αποτελείται από παραδοσιακές (ιστορικά προερχόμενες και επιλεγμένες) ιδέες και κυρίως από τις σχετικές τους αξίες. Τα συστήματα κουλτούρας μπορεί να θεωρηθούν είτε προϊόντα πράξης είτε προτεινόμενοι όροι για περαιτέρω πράξη». [35] Λίγο αργότερα, οι **Kroeber και Parsons** περιόρισαν την έννοια κουλτούρα σε «ένα μεταδιδόμενο και δημιουργούμενο περιεχόμενο και πρότυπο αξιών, ιδεών και άλλων συμβολικών αξιοσημείωτων συστημάτων

28. Χρ. Νόβα Καλτσούνη, *Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα 1995, σ. 82.
29. T. Parsons, *The Social System*, Free Press, Σικάγο 1951, σ. 297.
30. G.C. Homans, *Social Behavior: Its Elementary Forms*, Brace and World, Νέα Υόρκη 1961, σ. 365.
31. Χρ. Νόβα Καλτσούνη, *Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα 1995, σ. 38-39.
32. M. Wolfgang, F. Ferracuti, *Η υποκουλτούρα της βίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995 (1967), μτφρ. Φ. Μηλιώνη, σ. 174.
33. K. Gelder, S. Thornton, *The Subcultures Reader*, Routledge, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 1997, σ. 71.
34. E.B. Tylor, *Primitive Culture*, John Murray, Λονδίνο 1987, σ. 1.
35. A.L. Kroeber, C. Kluckhohn, «Culture: A critical review of concepts and definitions», *Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology*, 47 (1), 1952.

που λειτουργούν ως παράγοντες διαμόρφωσης της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ως δημιουργήματα αυτής της συμπεριφοράς». [36]

Η υποκουλτούρα έχει έναν διττό ορισμό. Η έννοια περιγράφει κουλτούρες που λειτουργούν μέσα στο πλαίσιο αλλά και σε διάκριση με την κουλτούρα της ευρύτερης κοινωνίας[37] και αποτελούν τον «γενικευμένο τρόπο αντίδρασης» για την υπερπήδηση ενός προβλήματος που έχει προκύψει στο πλαίσιο της ευρύτερης αυτής κουλτούρας. Γι' αυτό οι υποκουλτούρες χαρακτηρίζονται από την ιδιότυπη κοινωνική οργάνωσή τους (με κατανομή καθιερωμένων ρόλων)[38] και έτσι οι μετέχοντες σε αυτές αποτελούν μια υποπολιτισμική ομάδα.[39]

Ο όρος «υποκουλτούρα» πρωτοκαταγράφηκε από τον **Alfred Mc Clung Lee** ως «υποδιαίρεση της εθνικής κουλτούρας, η οποία συντίθεται από παραγοντικές κοινωνικές θέσεις, όπως το ταξικό καθεστώς, το εθνικό υπόβαθρο, η επαρχιακή και αγροτική ή αστική διαμονή και το θρησκευτικό δόγμα. Σε συνδυασμό μεταξύ τους σχηματίζουν ένα λειτουργικό όλον, το οποίο ασκεί μια ενοποιημένη δύναμη στο συμμετέχον υποκείμενο». [40] Στο ίδιο πλαίσιο, ο **Gordon** όρισε την υποκουλτούρα ως «την υποδιαίρεση ενός εθνικού πολιτισμού, που αποτελείται από λειτουργικές κοινωνικές καταστάσεις, όπως η ταξική θέση, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, ο τόπος κατοικίας (περιφερειακή, αστική ή αγροτική περιοχή), οι οποίες όταν αποτελούν ένα λειτουργικό όλον επιδρούν με το δικό τους τρόπο στο άτομο».[41] Αργότερα (1967), πρόσθεσε στον ορισμό πως μια υποκοινωνία περιέχει «και τα δύο φύλα, όλες τις ηλικίες και όλες τις οικογενειακές ομάδες», ενώ «λειτουργεί παράλληλα με την ευρύτερη κοινωνία δημιουργώντας για το υποκείμενο ένα δίκτυο ομάδων και ιδρυμάτων, το οποίο διευρύνεται συνεχώς».[42]

Ο **Simon** συνεισέφερε στον ορισμό «τη διάταξη επικοινωνιών και σχέσεων μεταξύ μιας ομάδας ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών λήψης και εφαρμογής των αποφάσεων».[43]

Αργότερα ο **Cohen**[44] αποδέσμευσε την υποκουλτούρα από τον εθνικό της προσδιορισμό και διευκρίνισε πως αυτή εξυπηρετεί τις ανάγκες ατόμων που αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα, τα οποία δημιουργήθηκαν εντός του πολιτισμικού συστήματος. Μόνο με αυτή την έννοια, κατά τον Cohen, είναι λειτουργική η υποκουλτούρα: «Η υποκουλτούρα εμφανίζεται επειδή οι κανόνες γίνονται αποδεκτοί μόνο από εκείνους που έρχονται κατά κάποιον τρόπο να επωφεληθούν από αυτούς και που βρίσκουν ο ένας στον άλλο ένα συμπαθές ηθικό κλίμα, μέσα στο οποίο οι κανόνες αυτοί θα είναι παραγωγικοί και ανθεκτικοί. Αφού καθιερωθεί ένα τέτοιο σύστημα υποκουλτούρας θα πρέπει να αντέξει, να καταφέρει να ζήσει περισσότερο από τα άτομα που συμμετέχουν στη δημιουργία της, αλλά μόνο για τόσο όσο θα συνεχίζει να εξυπηρετεί τις ανάγκες αυτών που την έφτιαξαν».[45]

Σύμφωνα με τους **Sykes και Matza,**[46] οι υποπολιτισμικές ομάδες δεν αποτελούν αυστηρά οριοθετημένα συστήματα αξιών, σε σχέση με το κυρίαρχο σύστημα, καθώς το τελευταίο ενθαρρύνει τόσο τις συμβατικές όσο και κάποιες παραβατικές συμπεριφορές. Επομένως, εκτός από τις έκδηλες αξίες, εμπεριέχει και τις υπόγειες αξίες (subterranean values) –κυνήγι της περιπέτειας, του κινδύνου, αποχή από την εργασία, επιθυμία επιβεβαίωσης μέσα από τη χρήση βίας κ.λπ.–, οι οποίες είναι ανεκτές, στο πλαίσιο του ελεύθερου χρόνου και επομένως δεν βρίσκονται εκτός του ηθικού σύμπαντος. «Οι υποπολιτισμικές ομάδες», καταλήγουν, «δεν είναι αυστηρά περιχα-

36. A.L. Kroeber, T. Parsons, «The concepts of culture and of social systems», *American Sociological Review*, 23, Οκτώβριος 1958, σ. 582-583.
37. H. Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2000 (1963), σ. 131.
38. Φ. Τσαλίκογλου, *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Παπαζήσης, Αθήνα 1996, σ. 189.
39. Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα 1995, σ. 244-246.
40. Lee A. McClung, «Levels of culture as levels of social generalization», *American Sociological Review*, 10, 1945, σ. 485-495.
41. M. M. Gordon, «The concept of the sub-culture and its application», στο Gelder K., Thornton S. (επιμ.), *The subcultures reader*, Routledge, Λονδίνο 1997 (1947), σ. 40-43.
42. M. M. Gordon, *Assimilation in American life,* Oxford University Press, Νέα Υόρκη 1964, σ. 39.
43. H. Simon, *Administrative Behavior*, Νέα Υόρκη 1947 (1945), σ. 18-19.
44. A. K. Cohen, «A general theory of subcultures», στο K. Gelder, S. Thornton, *The subcultures reader*, Routledge, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 1997, σ. 44-54.
45. A.K. Cohen, *Deliquent Boys*, Free Press, Γκλένκοου 1955, σ. 65.
46. G. Sykes, D. Matza, «Techniques of neutralization: a theory of delinquency», *American Sociological Review*, 22 (6), 1957, σ. 664-670.

ρακωμένα συστήματα αξιών σε σχέση με τη συμβατική ηθική, ενώ παράλληλα η παραβατική συμπεριφορά δεν συνεπάγεται πλήρη χειραφέτηση από τη συμβατική ηθική».

Ο **Shibutani**[47] προώθησε την ιδέα της υποκουλτούρας μέσω του διαχωρισμού των ομάδων σε ομάδες που υπηρετούν αντιτιθέμενους στόχους, ομάδες που υπηρετούν τις φιλοδοξίες των μελών τους και ομάδες των οποίων οι στόχοι καθορίζονται από το δράστη. Το άτομο δεν ανήκει απαραίτητα σε μία ομάδα, αλλά μπορεί να μετέχει σε διάφορες ομάδες. Αργότερα, ο **Irwin**,[48] με έναυσμα την προσέγγιση του Shibutani, απέρριψε την προσέγγιση της υποκουλτούρας ως μιας ακολουθίας συγκεκριμένων συμπεριφορών ή ως μιας μικρής ομάδας και την όρισε ως μια κοινωνία, με κοινές προοπτικές, η οποία δεν έχει ενσωματωθεί σε κάποια άλλη ομαδοποίηση.

1.3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Προτού αναλύσουμε τη διάκριση του κοινωνικού ελέγχου σε άτυπο και τυπικό, κρίνεται σκόπιμη μια ιστορική αναδρομή στην έννοια, καθώς ο ορισμός της συνδέεται στενά με την κοινωνική, οικονομική και πολιτική. Όπως σημείωσε και ο **Cohen,** «πίσω από την αναθεώρηση κάθε κοινωνιολογικής προσέγγισης κρύβεται ή, ορισμένες φορές, είναι πασιφανής η τρέχουσα πολιτική ατζέντα».[49]

***

Ο πρώτος γενικά αποδεκτός ορισμός του κοινωνικού ελέγχου εντοπίζεται στις αρχές του 20ού αιώνα, όταν καθιερώθηκε ως έννοια και αναδείχθηκε ως θεωρητικό εργαλείο. Ο **Ross** τον όρισε ως «μια σκόπιμη μορφή κοινωνικής δράσης, η οποία αποσκοπεί στο να υποβάλει τα άτομα σε κοινωνικούς ρόλους που δεν δημιούργησαν τα ίδια».[50] Τότε, όπως και το 19ο αιώνα, η έννοια του κοινωνικού ελέγχου ήταν στο επίκεντρο της παραδοσιακής κοινωνιολογικής σκέψης. Το κεντρικό ερώτημα ήταν πώς να επιτευχθεί ένας βαθμός οργάνωσης και με ποιους κανόνες, σ' ένα πλαίσιο ηθικών και πολιτικών αρχών (π.χ. δημοκρατία ή πολιτικά δικαιώματα), χωρίς να επιβάλλεται υψηλός βαθμός καταναγκασμού.

Κατόπιν, η ιδέα του κοινωνικού ελέγχου έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής και έτσι στο δεύτερο τέταρτο του 20ού αιώνα εντοπίζεται σε σειρά επιστημών (Οικονομία, Ψυχολογία, Νομική, Διοίκηση, Πολιτικές Επιστήμες κ.λπ.), παρότι χάνει σταδιακά την ευρύτητά της και την κεντρική θέση που είχε στην κοινωνιολογική σκέψη.[51] Αυτό συνέβη γιατί το περιεχόμενο του κοινωνικού ελέγχου έχασε το πολιτικό του έρεισμα και έγινε περισσότερο δομικό και κοινωνιο-ψυχολογικό, εστιάζοντας στις «διαδικασίες» με τις οποίες ένα άτομο γίνεται κοινωνικός μέτοχος. Με τα λόγια του **Cohen,** «το άτομο προσεγγίστηκε ως «ηθοποιός» που μαθαίνει σενάρια και εσωτερικεύει ρόλους και κανόνες, διαφορετικά θα απομακρυνθεί ή θα απωθηθεί από αυτό που ονομάζεται «επίσημος» ή «τυπικός» έλεγχος».[52]

Τις δεκαετίες 1960-1980, ο κοινωνικός έλεγχος συνδέθηκε και πάλι με τη συμβατική συμπεριφορά. Οι **Janowitz**[53] και **Roucek**[54] ανέδειξαν το ρόλο του κοινωνικού ελέγχου για τη μελέτη της κοινωνικής ειρήνης και της κοινωνικής συμπεριφοράς. Κατά τον **Roucek**, «ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται όταν ένα άτομο προκαλείται ή υποχρεώνεται να δράσει σύμφωνα με τις επιθυμίες των υπολοίπων, είτε αυτές συνάδουν είτε όχι με τα προσωπικά συμφέροντά του». Η στροφή αυτή οφείλεται στην κοινωνική κρίση της δεκαετίας του '60, που ανέτρεψε τις θεωρίες της προηγούμενης περιόδου, καθώς ήρθαν στο προσκήνιο η κοινωνική καταπίεση και η κρατική καταστολή. Έτσι ήταν εμφανές πια πως η συναίνεση συντηρείται επισφαλώς από τα συστήματα κοινωνικού ελέγχου.

47. T. Shibutani, «Reference groups as perspectives», *American Journal of Sociology*, 60, 1956, σ. 562-569.
48. J. Irwin, «Notes on the status of the concept subculture» στο Gelder K., Thornton S. (επιμ.), *The subcultures reader*, Routledge, Λονδίνο 1997 (1970), σ. 66-70.
49. St. Cohen, *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1985, σ. 15.
50. E.A. Ross, *Social control: A survey of the foundations of order*, Macmillan, 1901, όπως ψηφιοποιήθηκε εδώ https://archive.org/details/socialcontrolas04rossgoog
51. Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα 1994, σ. 29-50.
52. St. Cohen, *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*", Polity Press, Κέιμπριτζ 1985, σ. 5-8.
53. M. Janowitz, *Social Control of the Welfare State*, University of Chicago, 1977.
54. J. Roucek, *Social Control*, Van Nostrand, Πρίνστον, Ν.Τζ. 1956.

Και πάλι με τα λόγια του Cohen, «όλοι αυτοί οι παρεκκλίνοντες (οι τρελοί, οι ανώμαλοι, οι χαλαρών ηθών από τη βιβλιογραφία της εγκληματολογίας) έπρεπε να βγουν από το σκοτάδι και να βρεθούν στο κοινωνιολογικό φως. Έγιναν και αυτοί ηθοποιοί στο δράμα της κοινωνικής πραγματικότητας, ως πρότυπα στον αγώνα ενάντια στον κοινωνικό έλεγχο».[55] Η περίοδος αυτή των έντονων κοινωνικών κινημάτων γέννησε τη νέα εγκληματολογία, με τους θεωρητικούς της ετικέτας και αργότερα τους μαρξιστές και ριζοσπάστες εγκληματολόγους να φέρνουν στο επίκεντρο τη θεωρία του κοινωνικού ελέγχου, νοηματοδοτώντας τον ως ένα μηχανισμό πανταχού παρόντα, μια δύναμη που δίνει μορφή και σχήμα στο έγκλημα και την παρέκκλιση. Κοινωνός σε αυτή την εξέλιξη ήταν η μεταστροφή των «επαγγελματιών» του κοινωνικού ελέγχου. Έτσι, εμφανίστηκαν αντιψυχίατροι, ριζοσπάστες κοινωνικοί λειτουργοί, σχολικοί σύμβουλοι, δικαστικοί λειτουργοί, που υποστήριζαν την αποποινικοποίηση κλ.π., οι οποίοι αφοσιώθηκαν στη μεταρρύθμιση ή κατάργηση των φορέων στους οποίους εργάζονταν.

Παρατηρώντας από απόσταση πια τη διαδρομή των θεωριών του κοινωνικού ελέγχου, διακρίνονται **δύο ιστορικές στιγμές-τομές**: η πρώτη εντοπίζεται στα τέλη του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου και η δεύτερη στα μέσα του 20ού αιώνα. Στην πρώτη φάση τέθηκαν οι βάσεις για τα μετέπειτα συστήματα ελέγχου της παρέκκλισης και στη δεύτερη αμφισβητήθηκε ή/και ανατράπηκε αυτός ο μετασχηματισμός, ώστε να επανέλθει η πρότερη κατάσταση. Συγκεκριμένα, η πρώτη τομή έγινε όταν 1) οι δημόσιες τιμωρίες με πρόκληση πόνου μειώθηκαν, 2) δημιουργήθηκε ένα κρατικοκεντρικός μηχανισμός ελέγχου του εγκλήματος και αντιμετώπισης άλλων ειδών παρέκκλισης, 3) κατηγοριοποιήθηκαν τα είδη της παρέκκλισης με διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης και 4) οι παρεκκλίνοντες απομονώθηκαν σε κλειστές δομές (ιδρύματα και φυλακές), οι οποίες αναδείχθηκαν ως η προτιμώμενη μορφή ποινής και μεταστροφής της προσωπικότητας.[56]

Παρά τη δίνη που δημιούργησαν τα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα της δεκαετίας του '60, τα τέσσερα αυτά σημεία διατηρούνται μέχρι τις μέρες μας. Οι ιδέες καταργητισμού των ιδρυμάτων και αντίστοιχων πρακτικών, που αναπτύχθηκαν, γρήγορα περιθωριοποιήθηκαν, με αποτέλεσμα τα ζητήματα επιβολής κοινωνικού ελέγχου να έχουν μείνει σχεδόν ανέπαφα τα τελευταία εκατό χρόνια. Σύμφωνα με τον **Garland,** «η ιδρυματική αντιμετώπιση του εγκλήματος παραμένει σχεδόν αναλλοίωτη όσον αφορά την ιδέα, ενώ εντοπίζουμε αλλαγές όσον αφορά την εφαρμογή της. Φυσικά έχουν υπάρξει αλλαγές, όσον αφορά το εύρος και την αυστηρότητα του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ιδιαίτερα τα τελευταία είκοσι χρόνια σε ΗΠΑ και Μ. Βρετανία, όμως δεν παύουμε να βιώνουμε το μεγαλύτερο πρόγραμμα διεύρυνσης των φυλακών από τη Βικτωριανή Εποχή».[57] Έτσι, παραμένει μέχρι και σήμερα σε ισχύ ο ορισμός του **Black,** σύμφωνα με τον οποίο κοινωνικός έλεγχος είναι «η κανονιστική πτυχή της κοινωνικής ζωής ή ο ορισμός της παραβατικής συμπεριφοράς και η απάντηση σε αυτή, όπως για παράδειγμα είναι οι κατηγορίες, η τιμωρία και η αποζημίωση». [58]

1.4 ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΚΑΙ ΑΤΥΠΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Όπως υπονοήθηκε και προηγουμένως, διεργασίες και διαδικασίες ελέγχου της συμπεριφοράς και διαχείρισης των διαφορών συναντάμε σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό. Αυτές οι διευθετήσεις εκπορεύονται είτε με τη μορφή εθίμων και συνηθειών είτε με τη μορφή κανόνων και νόμων. Παρότι εμφανίζονται ως μονοπώλιο του κράτους, δεν είναι, καθώς πολλές φορές –ιδιαίτερα στην καθημερινότητα– δεν εκπορεύονται από τον κρατικό καταναγκασμό, δεν εξαρτώνται από εξωτερικά επιβαλλόμενη βία, δεν στηρίζονται στο συγκεντρωτισμό ούτε ανατίθενται σε επαγγελματίες. Οι ουσιαστικοί και δικονομικοί κανόνες είναι άγραφοι, ευέλικτοι, προσαρμόσιμοι κατά περίπτωση.[59] Αποτελεσματική, λοιπόν, κοινότητα είναι αυτή που έχει κοινωνική συνοχή ως αποτέλεσμα του άτυπου κοινωνικού

55. St. Cohen, *Visions of social control: Crime, Punishment and Classification*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1985, σ. 5-8.
56. S. Cohen, «Social-control Talk: Telling Stories about Correctional Change» στο Garland D., Young P., *The Power to Punish: Contemporary Penalty and Social Analysis*, Heinemann, Λονδίνο 1983, σ. 101-129.
57. D. Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, The University of Chicago Press, 2001, σ. 168.
58. D. Black, *The behavior of Law*, Academic Press, Νέα Υόρκη 1976, σ. 1-2.
59. Ν. Κουλούρης, *Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη: Οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σ. 55-59.

ελέγχου, διαδικασία που οι **Morenoff**, **Sampson** και **Raudenbush** ονόμασαν «συλλογική αποτελεσματικότητα».[60]

* * *

Η σχέση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου με τον άτυπο είναι άμεση. Όταν ενεργοποιείται ο πρώτος, αδρανοποιείται ο δεύτερος και το αντίθετο. Όπως σημείωσε και ο **Goffman**, οι περισσότερες επίσημες εκφάνσεις του κοινωνικού ελέγχου θεσπίστηκαν για την αντιμετώπιση ορισμένων καταστάσεων, τις οποίες η καθημερινότητα και οι άτυποι μηχανισμοί δεν επαρκούν να επιλύσουν.[61]

Ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος σαφώς προϋπάρχει του επίσημου, ο οποίος θεσπίστηκε ως επικουρικός στον έλεγχο που επέβαλλαν οι κοινότητες. Σύμφωνα με τον **Reiner** «έως το 1920 ήταν ευρέως αποδεκτό πως το κράτος θα ηγείτο, μέσω του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (της αστυνομίας, των φυλακών και άλλων ιδρυμάτων απονομής ποινικής δικαιοσύνης), ενός σύνθετου γραφειοκρατικού μηχανισμού αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς».[62] Άλλωστε, προτού υπάρξει ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος, στις κοινωνίες υπήρχε η τάση αυτοαστυνόμευσης, προκειμένου να διατηρηθεί η κοινωνική τάξη και να επιλυθεί οποιαδήποτε κοινωνική σύγκρουση.[63]

Κάθε μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου περιγράφει τους αποδεκτούς και τους μη αποδεκτούς **κανόνες συμπεριφοράς**.

Για να μελετήσουμε τους κανόνες συμπεριφοράς πρέπει να εστιάσουμε στις κοινωνικές ομάδες που τους έχουν συγκροτήσει, καθώς «οι αξίες "κοινωνικοποιούνται" από τα υποκείμενα και τα υποκείμενα που κοινωνούν των αξιών δημιουργούν ομάδες».[64] Επομένως, κάθε κουλτούρα, η οποία μπορεί να υπάρχει χωρικά ή να είναι ευρέως διαδεδομένη χωρίς διαπροσωπική επαφή των ατόμων ή των ομάδων, διέπεται από τους δικούς της κανόνες συμπεριφοράς, άρα και από τους δικούς της μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου. Φυσικά, κάθε κανόνας συμπεριφοράς διέπεται και από την αντίστοιχη κύρωση, η οποία θέτει ένα φραγμό κατά της παραβίασης, η δύναμη του οποίου εξαρτάται από τη στάση της κανονιστικής ομάδας προς την ερευνούμενη συμπεριφορά. Έτσι, εάν ο φραγμός είναι αδύναμος αυτό συμβαίνει επειδή η ομάδα δεν αντιδρά αρκετά στην παραβίαση του κανόνα, ενώ αντίθετα αν επιφέρει αυστηρές κυρώσεις, τότε σημαίνει πως η αντίδραση της ομάδας είναι σφοδρή.[65]

Σε αυτήν τη λογική οι **Blake** και **Davis**[66] ταξινόμησαν τους κανόνες με βάση τα χαρακτηριστικά τους:

1. Περιεχόμενο: α) Οι κανόνες απαιτούν κάποια λειτουργικότητα όπως αναπαραγωγή, διάκριση εργασίας, περιορισμό δύναμης (κοινωνική απαίτηση). Οι κανόνες που επικεντρώνονται σε μία λειτουργική δραστηριότητα αποκαλούνται «ιδρύματα», β) Εάν οι κανόνες συνδέονται με το σκοπό ή τους τρόπους επίτευξής του, γ) Πώς διατυπώνεται ο κανόνας: αρνητικά (δεν θα έπρεπε) ή θετικά (θα έπρεπε).

2. Είδη κυρώσεων: α) Μέγιστη ή ελάχιστη, β) Ανταμοιβή ή τιμωρία, γ) Κατασταλτική ή αποκαταστατική (σε περίπτωση τιμωρίας).

3. Αποδοχή του κανόνα: α) έκταση αποδοχής (αποδεκτός ως υποχρεωτικός από όλους ή αποδεκτός ως υποχρεωτικός από κάποιες συγκεκριμένες ομάδες, π.χ. εθνικότητα) και β) Βαθμός αποδοχής (το συναίσθημα της έντονης υποχρεωτικότητας ή της εντολής).

4. Μέθοδοι μετάδοσης: α) πρώτη κοινωνικοποίηση και β) δευτερεύουσα κοινωνικοποίηση.

5. Πηγή προέλευσης του κανόνα: α) Παράδοση, β) νόμος, γ) μεταφυσική ή υπερφυσική δύναμη (π.χ. ο θεός) και δ) κοινή γνώμη.

---

60. J.D. Morenoff, R.J. Sampson, St.W. Raudenbush, «Neighborhood Inequality, Collective Efficacy and the Spatial Dynamics of Urban Violence», *Criminology,* 30 (3), 2001, σ. 517-560.
61. M. Innes, *Understanding Social Control, Deviance, Crime and Social Order*, Open University Press, Γλασκόβη 2003, σ. 52.
62. R. Reiner, *The politics of the Police*, Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf 1992.
63. M. Innes, *Understanding social control, deviance, crime and social order*, Open University Press, Γλασκόβη 2003, σ. 33.
64. M. Wolfgang, F. Ferracuti, *Η υποκουλτούρα της βίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995, μτφρ. Φ. Μηλιώνη, σ. 190-193.66 Th. Sellin, *Culture, conflict and crime*, Social Science Research Council, New York 1938, σ. 33-34.
65. Th. Sellin, Culture, conflict and crime, Social Science Research Council, New York 1938, σ. 33-34.
66. J. Blake, K. Davis, «Norms, values, and sanctions», στο Faris R.E.L., *Handbook of Modern Sociology*, Rand McNally, Chicago 1964, σ. 456-84.

6. Έκταση εφαρμογής ενός κανόνα: α) σε τι περιστάσεις εφαρμόζεται ο κανόνας (η έκταση εφαρμογής του κανόνα ποικίλλει ανάλογα με την έκταση αποδοχής του), β) Σε ποιες ομάδες εφαρμόζεται ο κανόνας.

7. Τρόπος προέλευσης: α) τύπος και β) άτυπη παράδοση.

8. Τυπικές μορφές διατύπωσης ενός κανόνα: α) ρητή (νόμοι, κανονισμοί, κώδικες), β) σιωπηρή («συμφωνίες κυρίων», σπάνια εκφρασμένες αλλά αντιληπτές μορφές συμπεριφοράς και σκέψης), γ) αόριστη, ασαφής διατύπωση, δ) συγκεκριμένη, λεπτομερειακή διατύπωση, ε) αυστηρή (απαιτεί ακριβή εφαρμογή) και στ) ελαστική (ευρύτητα στα όρια εφαρμογής της).

Ο **άτυπος κοινωνικός έλεγχος** –αν και αναγκαίος– χαρακτηρίζεται ως τέτοιος προκειμένου, όπως ανέπτυξε και ο **Foucault**, ο νόμος ως μορφή εξουσίας να αποτελεί αποκλειστικότητα του κράτους. Αντίστοιχος διαχωρισμός (άτυπος και τυπικός) χρησιμοποιείται και όταν εξετάζονται επιμέρους τομείς του κοινωνικού ελέγχου, όπως είναι η δικαιοσύνη ή οι κανόνες. Έτσι, **επίσημη δικαιοσύνη** (formal justice) ονομάστηκε το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και οι δομές αυτού (εισαγγελία, δικαστήρια, φυλακές κ.λπ.). Στον αντίποδα, η **άτυπη δικαιοσύνη** (informal justice) περιγράφει τη σχέση μεταξύ κοινότητας και δικαιοσύνης, την απονομιμοποίηση, την απογραφειοκρατικοποίηση και λειτουργεί επικουρικά του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.[67] Η επίσημη δικαιοσύνη διέπεται από τους δικούς της επίσημους κανόνες, όπως αντίστοιχα και η άτυπη δικαιοσύνη.

Οι **τυπικοί κανόνες** αναφέρονται σε θεσπισμένους νόμους, σε μικρο-, μεσο- και μακρο-επίπεδο. Η παραβίασή τους επιφέρει συγκεκριμένες συνέπειες ή κυρώσεις, των οποίων η επιβολή είναι αναγκαστική και καταναγκαστική και αφορά όλους όσοι υπάγονται στο επίπεδο εφαρμογής του νόμου. Οι τυπικοί κανόνες διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: 1) τους **πρωταρχικούς ή πρωτεύοντες ή βασικούς** κανόνες δικαίου, οι οποίοι καθορίζουν πώς πρέπει να φέρονται τα μέλη της κοινωνίας μεταξύ τους και 2) τους **δευτερεύοντες ή κυρωτικούς** κανόνες, οι οποίοι προβλέπουν κυρώσεις για την περίπτωση παραβάσεων των πρωταρχικών κανόνων και εξαναγκάζουν (άμεσα ή έμμεσα) τους κοινωνούς να συμμορφώνονται με τους πρωταρχικούς κανόνες.[68]

Οι **άτυποι κανόνες** έχουν συνήθως μακροχρόνια εφαρμογή και η παραβίασή τους επιφέρει πολλαπλές αλλά όχι ίδιου επιπέδου συνέπειες ή κυρώσεις. Η επιβολή τους εξαρτάται από μια σειρά συνθηκών και συγκυριών και από τη σημασία και αποδοχή που έχει ο κανόνας σε μικρο-, μεσο- και μακρο-επίπεδο.[69] Επομένως, οι κανόνες είναι σταθερά σημεία αναφοράς, ως προς τα οποία αξιολογείται η ανθρώπινη συμπεριφορά ως συμβατική ή αποκλίνουσα, σύννομη ή παράνομη.[70] Όταν η άτυπη δικαιοσύνη παρεμβαίνει, αμφισβητεί το γράμμα του νόμου, το οποίο είναι κοινωνικά αποδεκτό και θεωρείται «γενικό καλό» και, αν υπερτερήσει αυτή, τότε αλλάζουν και οι νόμοι του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.[71] Βέβαια, δεν είναι λίγες οι φορές που μέσα από τον άτυπο κοινωνικό έλεγχο επιτυγχάνεται η επιβολή και των κανόνων του τυπικού ελέγχου.[72]

Ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος, λοιπόν, αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο, προκειμένου να ελεγχθούν αχρείαστες συγκρούσεις, που θα τον διατάρασσαν και ενδεχόμενα θα τον ανέτρεπαν προς όφελος της ισχυρότερης κοινωνικής ομάδας την τελευταία στιγμή. Είναι συνήθως –εν αγνοία των κοινωνών– ένα μέσο συντήρησης της υπάρχουσας κατάστασης. Ταυτόχρονα, όμως, ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος είναι αυτός που έχει τη δύναμη και τη δυνατότητα –ως μια καλυμμένη μορφή εξουσίας, που δεν εγείρει έντονες αντιδράσεις– να εξασφαλίσει στην κοινωνία, και σε κάθε υποκουλτούρα ξεχωριστά, την κοινωνική συνοχή, άρα και την επιβίωσή της. Όποτε αν το αίσθημα δικαίου των μελών που μετέχουν σε μια υποκουλτούρα ή μια κοινωνική ομάδα υπερτερήσει του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, τότε αυτή εγείρεται και αντιδρά, με αποτέλεσμα να προ-

67. D. Feenan, *Informal Criminal Justice: Advances in Criminology*, Ashgate Publishing Company, 2002, σ. 1.
68. Δ. Σπινέλλη, *Βασικά στοιχεία ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Σάκκουλας, Αθήνα, Κομοτηνή 1990, σ. 16-17.
69. Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα 1994, σ. 43-48.
70. Σ. Βιδάλη, *Εισαγωγή στην εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σ. 12-13.
71. C. Harvey, «Legality, Legitimacy and the Politics of Informalism», στο Feenan D., *Informal Criminal Justice: Advances in Criminology*, Ashgate Publishing Company, 2002, σ. 16.
72. Σύμφωνα με μελέτη των Acton και Mundy, τη δεκαετία του '90 στην Αμερική τα «παιδιά των φαναριών» παραδίδονταν στους Ρομά γονείς ή κηδεμόνες, προκειμένου να μην τιμωρηθούν δικαστικά και αναλάμβανε η κοινότητα την τιμωρία τους. Βλ. Th. Acton, G. Mundy, *Romani Culture and Gypsy Identity*, University of Herfordshire Press, 1997.

καλέσει τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους και είτε να επανέλθει στην πρότερη κατάσταση είτε να επιφέρει κοινωνικές αλλαγές, που θα μετασχηματίσουν τη δεδομένη στιγμή και μέχρι την επόμενη σύγκρουση την κοινωνία.

***

Ο **επίσημος κοινωνικός έλεγχος** στη σύγχρονη κοινωνία έχει αλλάξει –ή έχει εξελιχθεί κατ' άλλους– ως προς τον τρόπο εφαρμογής του, αρά και ως προς τη λογική του. Η νέα κουλτούρα του ελέγχου του εγκλήματος –ο κοινωνικός έλεγχος ως προς την ασκούμενη πολιτική έχει ταυτιστεί πια με τον έλεγχο του εγκλήματος– περιλαμβάνει: α) νέα κωδικοποίηση της προνοιακής ποινικής πολιτικής (penal welfarism), β) εγκληματολογία του ελέγχου και γ) χάραξη πολιτικής με στόχο την εξοικονόμηση πόρων.

Συγκεκριμένα, η ποινική πολιτική που χαράσσεται στις μέρες μας είναι κατασταλτική, περιορίζοντας ή και εκμηδενίζοντας την προνοιακή πολιτική που είχε αναπτυχθεί κατά το πρόσφατο παρελθόν. Οι κυβερνήσεις νομοθετούν στο όνομα της «ασφάλειας του κράτους», δίνοντας νέο περιεχόμενο και στην αποκαταστατική πολιτική (rehabilitation policy), η οποία δεν στηρίζεται στην πρόνοια, αλλά στη διαχείριση του κινδύνου. Έτσι, συμπαρασύρεται και η πολιτική της δοκιμασίας (probation policy), η οποία μετατοπίζει το ενδιαφέρον της από τη συμπεριφορά των παραβατών στη μείωση του εγκλήματος, την επιδίωξη της ασφάλειας, την προστασία της κοινωνίας και τη στήριξη των θυμάτων. Η «δοκιμασία» αποκτά νέο νόημα, που είναι η «απόλυτη επιτήρηση», ο έλεγχος, η ηλεκτρονική επιτήρηση και ο εντοπισμός. Σε αυτήν τη νέα πολιτική προσαρμόζεται και το απόλυτο εργαλείο ελέγχου του εγκλήματος, η φυλακή, της οποίας κυρίαρχος στόχος πλέον είναι η απομόνωση του παραβάτη και ο διαχωρισμός του από την κοινωνία.

Ταυτόχρονα μετατοπίζεται και η εγκληματολογική σκέψη από τον θύτη στο θύμα. Ενώ ποινή είχε εξατομικευτεί, εστιάζοντας στο άτομο (τον παραβάτη) και τα βιογραφικά του στοιχεία, την κοινωνική και ψυχολογική του κατάσταση, πλέον ο παραβάτης τείνει να αντιμετωπίζεται στερεοτυπικά και τα θύματα είναι αυτά που ενημερώνονται για την πορεία της υπόθεσης, τους προσφέρεται η στήριξη που χρειάζονται, καταθέτουν στο δικαστήριο για να αποτυπώσουν πώς επηρέασε το έγκλημα τη ζωή τους, έχουν δικαίωμα ακόμα και να προτείνουν ποινή. Το ζήτημα τίθεται πλέον διλημματικά –«ο παραβάτης ή η κοινωνία»– με αποτέλεσμα ο παραβάτης να μη θεωρείται μέρος της κοινωνίας και κατ' επέκταση φορέας κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Η λογική αυτή αποτυπώνεται και σε μια σειρά αλλαγών στην κουλτούρα ελέγχου του εγκλήματος, η οποία αντιμετωπίζει την εγκληματικότητα ως προϊόν διάρρηξης του κοινωνικού ιστού και ως δράστες τα περιθωριοποιημένα τμήματα της κοινωνίας. Ως συνέπεια της κουλτούρας αυτής του ελέγχου προκύπτουν πολιτικές «μηδενικής ανοχής» και αποκλεισμού των ομάδων εκείνων που χαρακτηρίζονται ως επικίνδυνες να αναπτύξουν παραβατικότητα. Αυτές οι πολιτικές μάλιστα παρουσιάζονται ως «οικονομικά συμφέρουσες» σε αντιδιαστολή με τις πολιτικές πρόληψης –στόχος είναι το μικρότερο δυνατό κόστος για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα– παρότι τα οικονομικά στοιχεία, αν διαβαστούν σε ένα μακροπρόθεσμο επίπεδο, διαψεύδουν τον παραπάνω ισχυρισμό. Στις μέρες μας τείνει να υπερισχύσει η άποψη πως είναι καλύτερα να κρατάς τον εγκληματία κλειδωμένο κάπου για πάντα, παρά να ρισκάρεις τη ζωή ή την περιουσία κάποιου αθώου θύματος. Αυτό βέβαια οδηγεί σε ασφυκτικά γεμάτες φυλακές, ενώ ο αριθμός των κρατουμένων δεν σημειώνει τα τελευταία χρόνια καμία πτωτική τάση.[73]

73. D. Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, The University of Chicago Press, 2001, σ. 174-182.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΦΥΛΑΚΗ

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η παραβίαση του κανόνα επιφέρει κυρώσεις και αυτός ο συνδυασμός κανόνα-παράβασης-κυρώσεων είναι που εξασφαλίζει την ύπαρξη της οργανωμένης κοινωνίας.[74] Ήδη από την αρχαία Ελλάδα εντοπίζεται ο κανόνας ως το μέσο που διατηρεί την κοινωνική συνοχή και συνδέεται άμεσα με τη συγκρότηση της οργανωμένης πολιτείας. Εμφανίζεται, μάλιστα, ως προϊόν της βούλησης των πολιτών και όχι ως προϊόν επιβολής.[75] Κρίνουμε απαραίτητο σε αυτό το κεφάλαιο να αναλύσουμε την έννοια του εγκλήματος και της ποινής, ώστε αυτές οι δύο έννοιες να μας οδηγήσουν στο πεδίο που εξετάζουμε (τη φυλακή) και στο περί δικαίου αίσθημα που έχουν οι κρατούμενοι, όπως αυτό αντικατοπτρίζεται στον άτυπο κοινωνικό έλεγχο που επιβάλλει η υποκουλτούρα στην οποία ανήκουν.

2.1. ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Ένας κοινά αποδεκτός και διαχρονικός ορισμός του **εγκλήματος** δεν θα καταστεί ποτέ δυνατός, καθώς απαραίτητη μεταβλητή για τη διατύπωσή του –αλλά και για την ίδια την ύπαρξη του φαινομένου του εγκλήματος– είναι η τάξη που ασκεί σε κάθε χρονική περίοδο την πολιτική εξουσία.[76] Ο **Turk** εύστοχα έγραψε πως «δεν υπάρχει εγκληματίας, όταν δεν υπάρχει κράτος»,[77] εννοώντας πως ο χαρακτήρας της εξουσίας που ασκείται και αποτυπώνεται στους νόμους του κράτους είναι αναγκαία προϋπόθεση του ορισμού μιας πράξης ως εγκληματικής. Επομένως, μία μόνο γενική παραδοχή θα μπορούσε να πλαισιώσει τους ορισμούς του εγκλήματος: έγκλημα είναι κάθε πράξη που θίγει την κοινωνική ειρήνη και την ευταξία της πολιτείας, έτσι όπως αυτές οι δύο αξίες νοηματοδοτούνται από την πολιτική εξουσία.[78] Ωστόσο, η ποικιλία των ορισμών του εγκλήματος και της κύρωσης που αυτό επισύρει κάθε άλλο παρά προβληματική μπορεί να χαρακτηριστεί, διαφορετικά η επιστήμη της εγκληματολογίας θα είχε προ πολλού βρεθεί σε αδιέξοδο.[79]

***

Η **ποινή** είναι ένας θεμελιώδης «κοινωνικός θεσμός», ο οποίος περιλαμβάνει πληθώρα νοημάτων και σκοπών, που δεν τίθενται υπό αμφισβήτηση.[80] Η ποινή, ανά τους αιώνες, χάραξε μια σχεδόν αδιατάρακτη πορεία, που μας επιτρέπει να τη χαρακτηρίσουμε «οικουμενικό και διαχρονικό ποινικό φαινόμενο».[81]

Στον **Πλάτωνα** εντοπίζουμε έναν από τους πρώτους ορισμούς του εγκλήματος, το οποίο αντιμετωπιζόταν ως αρρώστια της ψυχής ή αποτέλεσμα της έλλειψης παιδείας. Κατά τον **ευρωπαϊκό Μεσαίωνα** η φιλοσοφική αντίληψη

74 Ι. Μανωλεδάκης, Ν. Παρασκευόπουλος, *Εγχειρίδιο ποινικού δικαίου: γενικό μέρος*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 1-2.
75 Ι. Φαρσεδάκης, *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1991, σ. 15-23.
76 M. Delmas Marty, *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ. 29.
77 A. Turk, *Criminality and Legal Order*, Brown, Βοστόνη 1970.
78 Ν. Σαρρής, *Φιλοσοφία της κοινωνίας και της πολιτείας: Αρχαίος κόσμος*, τόμ. Α', Γραμμή, Αθήνα 1985, σ. 252-253.
79 Α. Μαγγανάς, Γρ. Λαζος, Δ. Σβουρδάκου, *Η εγκληματολογία από τα κάτω*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008, σ. 3-4.
80 D. Garland, *Punishment and Modern Society: A study in social theory*, Chicago University Press, 1990, σ. 16-17.
81 Ν. Κουλούρης, «Η επιτήρηση ως τιμωρία: Περιορισμός ή επέκταση του εγκλεισμού;», Διδακτορική Διατριβή, Νομική Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, Κομοτηνή 2005, σ. 51.

του εγκλήματος ως κακού αντικαταστάθηκε από τη θεολογική, σύμφωνα με την οποία το έγκλημα είναι αμαρτία και συμβαίνει όταν οι δυνάμεις του κακού υπερτερούν των δυνάμεων του καλού.[82] Στόχος της τιμωρίας ήταν να προστατέψει την ομάδα ή το άτομο που είχε υποστεί ζημία και να εξευμενίσει τους θεούς, που είχαν προσβληθεί από τη συμπεριφορά του δράστη. Ταυτόχρονα, λειτουργούσε ως μέσο πειθαναγκασμού των πιστών και επιβολής της ισχύος της μίας και μοναδικής εξουσίας. Επομένως, η ποινή την περίοδο εκείνη αντλούσε τη συμβολική δύναμη και το κύρος της από το θείο, προκειμένου να επιβάλει –μέσω των επίσημων κανόνων και της περιθωριοποίησης συγκεκριμένων προσώπων– «δημόσια τάξη».[83]

Τότε, η ποινή διακρινόταν σε «δημόσια» και «ιδιωτική», με την πρώτη να ενεργοποιείται όταν το αδίκημα έθετε σε κίνδυνο την κοινωνία και προκαλούσε την οργή των θεών και τη δεύτερη όταν το αδίκημα έθιγε τη σωματική ακεραιότητα, την τιμή και την περιουσία του ατόμου.[84] Η μορφή της ποινής έπρεπε να ικανοποιεί το κοινό αίσθημα και γι' αυτό η στέρηση της ελευθερίας ποινής δεν χρησιμοποιούνταν, ενώ προτάσσονταν οι σωματικές ποινές ή η εκτέλεση. Ήδη από τον 7ο αιώνα εμφανίζεται η διαφορετική ποινική αντιμετώπιση «ανώτερης» και «κατώτερης» τάξης, με αυτούς που ανήκαν στην ανώτερη να έχουν την οικονομική δυνατότητα να εξαγοράζουν το αδίκημά τους (χρηματική αποζημίωση) πληρώνοντας το προκαθορισμένο ποσό στο θύμα και το βασιλιά της περιοχής, αποφεύγοντας να υποστούν τη βάρβαρη σωματική ποινή.[85]

Τον 10ο αιώνα, η Εκκλησία ανέλαβε την επιβολή της «ηθικής τάξης», επομένως και της τιμωρίας. Τότε εμφανίστηκε ο εγκλεισμός και η απομόνωση σε μοναστήρια. Ο ρόλος αυτός έφυγε από τα χέρια της Εκκλησίας, έναν αιώνα μετά, όταν επικράτησε η αντίληψη ότι το κράτος πρέπει να έχει την αποκλειστική ευθύνη της τιμωρίας, δίνοντας με αυτό τον τρόπο στο έγκλημα το δημόσιο χαρακτήρα που διατηρεί ως σήμερα.[86]

Την περίοδο του Διαφωτισμού, ανατράπηκε η άποψη πως η στέρηση της ελευθερίας δεν υπηρετεί το «κοινό καλό». Τότε, κέρδισε έδαφος η βιολογική προσέγγιση του εγκληματία, μέσα από τις θεωρίες φυσιογνωμίας.[87] Η ποινή, λοιπόν, επανακαθορίστηκε και απέκτησε συγκεκριμένες λειτουργίες: 1) την αποτροπή από την τέλεση νέων εγκλημάτων (deterrence), 2) την αποκατάσταση (rehabilitation), μέσω της αναμόρφωσης του δράστη για να μην τελέσει νέο έγκλημα, 3) την αποδυνάμωση/αχρήστευση του δράστη, μέσω της φυσικής εξόντωσης, στιγματισμού με ακρωτηριασμό ή ακόμα και θανατική ποινή (incapacitation) και 4) την επανόρθωση του διαπραχθέντος εγκλήματος (restoration).[88] Ουσιαστικά, η ποινή είχε το ρόλο του θεάματος:[89] το κοινό διασκέδαζε, αλλά και διδασκόταν πώς να μην είναι ο πρωταγωνιστής του έργου την επόμενη φορά.

Τους επόμενους αιώνες, η εγκληματολογική σκέψη αναπτύχθηκε, με την άνοδο της αστικής τάξης να φέρνει ένα νομικό σύστημα με πυρήνα τις αρχές του ορθολογισμού, της ελεύθερης βούλησης και του κοινωνικού συμβολαίου. Σύμφωνα με την κλασικιστική προσέγγιση, όπως αυτή εξελίχθηκε τον 18ο αιώνα, έγκλημα είναι «κάθε πράξη που στρέφεται εις βάρος της ασφάλειας και ιδιοκτησίας και πρέπει να τιμωρηθεί, ανεξάρτητα από τα άτομα που τη διέπραξαν και τις συνθήκες υπό τις οποίες έλαβε χώρα».[90] Ο **Beccaria** (1774)[91] στο έργο του «Περί αδι-

82 Γρ. Λάζος, *Κριτική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007, σ. 11.

83 Ν. Κουράκης, *Ποινική Καταστολή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, Κομοτηνή 2001, σ. 1-2.

84 Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Εγχειρίδιο εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984, σ. 14.

85 Ι. Φαρσεδάκης, *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της: Μερικές ιστορικές συγκριτικές, θεωρητικές και πρακτικές επισημάνσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1991, σ. 42.

86 Η. Δασκαλάκης, *Μεταχείριση εγκληματία*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, Κομοτηνή 1985, σ. 3-5.

87 Α. Χάιδου, *Θετικιστική εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ. 31-33.

88 N. Walker, «Reductivism and Deterrence», στο Duff R.A., Garland D., *A Reader on Punishment*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1994, σ. 210-217.

89 Ο Foucault περιγράφει την τιμωρία του πατροκτόνου Damiens, στο Παρίσι του 1757: «Ο Damiens καταδικάστηκε να ομολογήσει δημόσια τα αδικήματά του [...] Τον περιφέραν στην πόλη σιδηροδέσμιο, πάνω σε ένα κάρο, γυμνό, μ' ένα κέρινο αναμμένο δαυλό στο χέρι [...] Στην πλατεία Greve, του έβαλαν πυρακτωμένες λαβίδες στις θηλές, τα χέρια, τους μηρούς και τις κνήμες, κρατώντας στο δεξί του χέρι πυρακτωμένο το μαχαίρι, με το οποίο σκότωσε τον πατέρα του. Στις πληγές έχυσαν λιωμένο μολύβι, καυτό ρετσίνι, βραστό λάδι, κερί και θειάφι. Η τελευταία πράξη του «θεάματος» ήταν ο διαμελισμός του με τα άλογα που έτρεχαν προς διαφορετικές κατευθύνσεις». M. Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*, Ράππα, Αθήνα 1989 (1976), μτφρ. Κ. Χατζηδήμου - Ι. Ράλλη, σ. 11.

90 Γρ. Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007, σ. 17.

91 C. Beccaria, *Περί αδικημάτων και ποινών,* Νομική Βιβλιοθήκη, 1988 (1774), μτφρ. Α. Κοραής

κημάτων και ποινών», ο οποίος –παρότι δεν χρησιμοποίησε ποτέ τον όρο– θεωρήθηκε ιδρυτής της εγκληματολογίας, παρουσίασε το άτομο ως ον υπέρτατο και φυσικά ανεξάρτητο. Πρότεινε τη δημιουργία μιας κοινωνικής τάξης στηριγμένης στο νόμο, παρά τη θρησκεία, τα έθιμα, τις προλήψεις, τα προνόμια και την αυθαιρεσία, με το έγκλημα να αντικαθιστά την αμαρτία.[92] Σκοπός του νόμου, υπό το πρίσμα της κλασικής θεωρίας, είναι ο κοινωνικός έλεγχος, αφού ορίζει με ποιους τρόπους οφείλει το κράτος να αντιδρά στο έγκλημα, όπως και ποιες πράξεις θεωρούνται αποκλίνουσες και άρα εγκληματικές.[93] Παρά ταύτα, η εμπλοκή του κράτους παραμένει αδύναμη και αποκεντρωμένη, με τον ασκούμενο κοινωνικό έλεγχο να είναι αδιαμόρφωτος. Το «σώμα» είναι αυτό που υπόκειται στην τιμωρία, χωρίς αποκλεισμούς.

Στις αρχές του 19ου αιώνα, το έγκλημα δεν νοείται ως αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης, αλλά των βιολογικών, ψυχολογικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, οι οποίοι συγκεντρώνονται στο άτομο ως προδιαθέσεις για τη διάπραξη εγκλημάτων. Η ποινή αποκτά άλλο νόημα από αυτό της τιμωρίας, στοχεύει στη θεραπεία και την αναμόρφωση.[94] Ο **Lombroso** παρουσιάζει το έγκλημα ως «αταβισμό», ως συντήρηση των πρωτόγονων χαρακτηριστικών (μορφολογικά, ανατομικά, βιολογικά, λειτουργικά, ψυχολογικά) στον σύγχρονο άνθρωπο.[96] Με άλλα λόγια, το έγκλημα την περίοδο αυτό αντιμετωπίστηκε ως ένα αυτονόητο «πράγμα εκεί έξω», με παθολογικά χαρακτηριστικά, εξού και εμφανίστηκαν τα πρώτα ιδρύματα για την αντιμετώπιση του φαινομένου.[96]

Η πλειοψηφία των ορισμών που ακολούθησαν, τον 19ο και τον 20ό αιώνα, κινήθηκαν γύρω από την παραδοχή πως έγκλημα είναι ό,τι ορίζει ο νόμος ως τέτοιο. Η νεοκλασική αντίληψη (τέλη 19ου αιώνα), στηριζόμενη στον αναλυτικό ατομισμό, όριζε πως ο άνθρωπος είναι –με κάποιους περιορισμούς– υπεύθυνος για τη δράση του, συνθέτοντας τη θεωρία της ελεύθερης βούλησης με τον ντετερμινισμό. Διαχώρισε, έτσι, τους ανθρώπους σε «κανονικούς» και άρα ικανούς για ελεύθερη βούληση και «αποκλίνοντες» και άρα ανίκανους. Συνοπτικά θα λέγαμε πως, παρά τις διαφορές τους, τα ρεύματα του Κλασικισμού, του Θετικισμού και του Νεοκλασικισμού συνιστούν συμπληρωματικές προσεγγίσεις της κοινωνικής πραγματικότητας, αφού έχουν ως μεθοδολογική αρχή τον ατομισμό, αποδέχονται την ιδεολογική αρχή ότι υπάρχει ομοφωνία στην κοινωνία ως προς την ηθική και τους κανόνες, η οποία εκπροσωπείται από το νόμο και, τέλος, έχουν στραμμένη την προσοχή τους στη δράση και το δράστη, θεωρώντας δεδομένο ό,τι ορίζει ο ποινικός νόμος.[97]

Η εγκληματολογική σκέψη προσπάθησε, μέσω και του ορισμού του εγκλήματος και του εγκληματία, να εντοπίσει γιατί γεννάται η **αποκλίνουσα συμπεριφορά** και πώς αυτή πρέπει να αντιμετωπιστεί και με ποια μέσα. Ο **Becker** όρισε ως[98] αποκλίνουσα τη «συμπεριφορά που οι άνθρωποι χαρακτηρίζουν ως τέτοια», προσθέτοντας πως «οι κοινωνικές ομάδες κατασκευάζουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά με το να δημιουργούν κανόνες, των οποίων η παραβίαση παράγει την αποκλίνουσα συμπεριφορά και να τους εφαρμόζουν σε συγκεκριμένα άτομα, που χαρακτηρίζουν ως «ξένα» προς το κοινωνικό σώμα».

Ο **Cohen** (1985) κατέγραψε τις θεωρίες ελέγχου της παρέκκλισης (deviance), προκειμένου μέσα από το χρόνο να φανεί η εξέλιξή τους όσον αφορά την εμπλοκή του κράτους, τον τύπο ελέγχου και το επίκεντρο αυτού, την ορατότητα του ελέγχου, την κατηγοριοποίηση και διαφοροποίηση της παρέκκλισης, την ηγεμονία του νόμου και το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, την επαγγελματική κυριαρχία, το αντικείμενο παρέμβασης, τις θεωρίες τιμωρίας και τέλος τον τρόπο ελέγχου. Τα κριτήρια αυτά τοποθετήθηκαν σε τρεις ιστορικές φάσεις, η πρώτη αφορά τις θεωρίες έως τον 18ο αιώνα, η δεύτερη τις θεωρίες του 19ου αιώνα και η τρίτη τοποθετείται στα μέσα του 20ού αιώνα (βλ. Πίνακα 1).

92 D. Hay, «Property, authority and criminal law», στο M. Fidgerald, G. McLennan, J. Pawson, *Crime and Society: Readings in History and Theory*, Routledge, Λονδίνο 1981, σ. 13.

93 I. Taylor, P. Walton, J. Young, *The New Criminology*, Rutledge, Λονδίνο 1981, σ. 2-3.

94 E. Ferri, *Criminal Sociology*, Project Gutenberg, 1996 (1884), σ. 35.

95 Α. Χάιδου, *Θετικιστική εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ. 27-29.

96 Γρ. Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007, σ. 25.

97 Γρ. Λάζος, *Κριτική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007, σ. 33.

98 H. Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000 (1963), σ. 9.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗΣ[99]

	Πρώτη Φάση (έως τον 18ο αιώνας)	Δεύτερη Φάση (από τον 19ο αι.)	Τρίτη Φάση (μέσα 20ού αι.)
1. Εμπλοκή του κράτους	Αδύναμη, αποκεντρωμένη,	Ισχυρή, κεντρική, εξορθολογισμένη	Ιδεολογική επίθεση: περιορισμένο κράτο αυθαίρετη («minimum state»), ενίσχυση της παρεμβατικότητας και του ελέγχου
2. Τόπος άσκησης του ελέγχου	«Ανοιχτός»: κοινότητα, τα πρώτα ιδρύματα	Κλειστός, διαχωρισμός των ιδρυμάτων: ασυλοποίηση, «μεγάλες φυλακίσεις»	Ιδεολογική επίθεση: «εναλλακτικές κοινότητες», «αποφυλακοποίηση», ωστόσο τα παλιά ιδρύματα παραμένουν και εμφανίζονται νέες διευρυμένες μορφές ελέγχου της κοινότητας
3. Πού εστιάζει ο έλεγχος	Αδιαμόρφωτος	Επικεντρωμένος	Διάχυτος
4. Ορατότητα του ελέγχου	Δημόσιος, «θεαματικός»	Ορατά όρια, αλλά αόρατα όταν αυτός ασκείται σε κλειστό χώρο	Θολά όρια και σε κλειστό χώρο παραμένουν αόρατα και συγκαλυμμένα
5. Κατηγοριοποίηση και διαφοροποίηση της παρέκκλισης	Ακόμα δεν έχει αναπτυχθεί στο ελάχιστο	Έχει διαμορφωθεί και εγκαθιδρυθεί	Ενισχύεται και είναι πιο εκλεπτυσμένη
6. Ηγεμονία του νόμου και του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης	Δεν έχει ακόμα αναπτυχθεί, το ποινικό δίκαιο είναι η μοναδική μορφή ελέγχου	Καθιερώνεται το μονοπώλιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο κατόπιν συμπληρώνεται με νέα συστήματα	Ιδεολογική επίθεση: «αποποινικοποίηση», «απονομιμοποίηση», «διαχωρισμός» κ.λπ. Το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης δεν αποδυναμώνεται, ενώ άλλα συστήματα διευρύνονται
7. Κυριαρχία των επαγγελματιών του ελέγχου της παρέκκλισης	Ανύπαρκτη	Καθιερώνεται και ενισχύεται	Ιδεολογική επίθεση: «Αποεπαγγελματικοποίηση», «αντι-ψυχιατρική» κ.λπ., ωστόσο η κυριαρχία των επαγγελματιών ενισχύεται και διευρύνεται
8. Αντικείμενο παρέμβασης	Εξωτερική συμπεριφορά, «σώμα»	Ψυχοσύνθεση, «σκέψη»	Ιδεολογική επίθεση: επιστροφή στη συμπεριφορά, εξωτερική συμμόρφωση, αλλά και οι δύο μορφές παραμένουν

99 St. Cohen, *Visions of social control, Crime, Punishment and Classification*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1985, σ. 16-17.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗΣ

	Πρώτη Φάση (έως τον 18ο αιώνας)	Δεύτερη Φάση (από τον 19ο αι.)	Τρίτη Φάση (μέσα 20ού αι.)
9. Θεωρίες τιμωρίας	Ηθικές, παραδοσιακές, κατόπιν χαρακτηρίστηκαν κλασικές, αναλογική τιμωρία (just deserts), δηλαδή δίκαιη τιμωρία, ανάλογη με τη βαρύτητα του αδικήματος που διέπραξε ο δράστης	Επηρεασμένες από το θετικισμό, στηρίζονται στην ιδέα της θεραπείας: «νεο-θετικιστικές θεωρίες»	Ιδεολογική επίθεση: επιστροφή στη δικαιοσύνη, νεο-κλασικισμός, οι θετικιστικές ιδέες παραμένουν
10. Τρόπος ελέγχου	Χωρίς αποκλεισμούς	Με αποκλεισμούς και στιγματισμό	Ιδεολογική εμβάθυνση στη συμπερίληψη και την ενσωμάτωση: και οι δύο μορφές παραμένουν

Σύμφωνα με τον **Matza**,[100] οι θεωρίες παρέκκλισης εξελίχθηκαν με τις εξής παραδοχές: 1) Αποτελεί φυσικό φαινόμενο μέσα στην κοινωνία, 2) Είναι μια συμπεριφορά που επιδέχεται «διόρθωση» και απαιτεί κατανόηση (στάση εκτίμησης, aprreciation), 3) Οφείλεται σε παθολογικά αίτια ή/και στην πολυπλοκότητα της κοινωνίας, 4) Είναι ταυτόχρονα απλό και σύνθετο φαινόμενο.

Οι θεωρίες παρέκκλισης, λοιπόν, εξελίχθηκαν ανάλογα με το ρεύμα που υπηρετούσαν, διαμορφώνοντας έτσι πέντε διαφορετικές σχολές: 1) **Λειτουργισμός** (Durkheim, Parsons, Merton, Erikson), 2) **Κοινωνική αποδιοργάνωση** (Thomas, Znaniecki, Park), 3) **Ανομία** (Merton, Durkheim), 4) **Διαφορικός συγχρωτισμός** (Sutherland) και 5) **Θεωρία της ετικέτας** (Mead, Lemert, Becker, Erikson). Κάθε προσέγγιση ανέλυε το φαινόμενο της παρέκκλισης, σύμφωνα με κάποια ή κάποιες από τις παραπάνω παραδοχές. Όλες είχαν ως γενική παραδοχή πως ο ορισμός της συμπεριφοράς ως αποκλίνουσας είναι σχετικός και διαφέρει ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο.

2.2 ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ;

Ο τρόπος μελέτης του μοντέλου κοινωνικής οργάνωσης είναι εκείνο το οποίο μας επιτρέπει να διακρίνουμε τις προσεγγίσεις του κοινωνικού ελέγχου. Δύο είναι οι κυρίαρχοι τρόποι μελέτης του: από τη μια είναι το συναινετικό μοντέλο, το οποίο το προσεγγίζει με όρους συναίνεσης, σταθερότητας και αρμονίας, και, από την άλλη, είναι το συγκρουσιακό μοντέλο, το οποίο το προσεγγίζει με όρους σύγκρουσης και κυριαρχίας. Οι οργανωτικές αρχές κάθε μοντέλου συγκροτούνται πάνω στην αντίληψη για τον κοινωνικό έλεγχο των παρεκκλίνουσων συμπεριφορών. Ακολουθεί παρουσίαση των μοντέλων αυτών, η οποία καταλήγει στις βασικές αρχές της Κριτικής Εγκληματολογίας και Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, σύμφωνα με τις οποίες πραγματοποιήσαμε την έρευνά μας.

Οι θεωρίες της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, που την προσέγγισαν ως φυσικό φαινόμενο, θεώρησαν πως η παρέκκλιση είναι αναπόσπαστη από την κοινωνική και ηθική οργάνωση. Ο **Durkheim**[101] μάς καλεί να φανταστούμε «μια κοινωνία αγίων, ένα τέλειο μοναστήρι υποδειγματικών προσωπικοτήτων, όπου δεν γίνονται αυτά που αποκαλούνται εγκλήματα, αλλά μονάχα αφέσιμα λάθη από αδαείς, τα οποία προκαλούν στη συνείδηση όλων την αντίδραση που θα προκαλούσε ένα οποιοδήποτε αδίκημα», ώστε να καταλήξει πως η παρέκκλιση είναι αναπόσπαστη από την κοινωνική και ηθική οργάνωση. Δεν πρέπει, λοιπόν, κατά τον Durkheim, να προσπερνάμε το φαινόμενο, αλλά να το κατανοούμε, καθώς αποτελεί φυσικό φαινόμενο. «Ο εγκληματίας θα πρέπει να λογίζεται όχι ως αντικοινωνικό ον ή παράσιτο, αλλά ως μέλος της κοινωνίας, με καθορισμένο κοινωνικό ρόλο», τόνισε εδραιώνοντας

100 D. Matza, *Becoming Deviant*, Trasaction Publishers, New Brunswick, Νιου Τζέρσεϊ 2010 (1969).
101 E. Durkheim, *The rules of sociological method*, The Free Press of Glencoe, Νέα Υόρκη 1938, σ. 68-69.

με αυτή τη σκέψη τη θεωρία του **λειτουργισμού** (functionalism), σύμφωνα με την οποία το έγκλημα έχει κάποια λειτουργία σε όλες τις κοινωνίες, γι' αυτό είναι παγκόσμιο φαινόμενο.[102]

Στη σκέψη αυτή προστέθηκε η παράμετρος πως η κοινωνία χαρακτηρίζεται από τη σταθερότητα των δομών και την αρμονία των σχέσεων μεταξύ ατόμων και ομάδων[103] και πως είναι αποτέλεσμα της καθολικής συναίνεσης των μελών της, πάνω σε συγκεκριμένες αρχές και αξίες, διαμορφώνοντας έτσι το **συναινετικό πρότυπο προσέγγισης του εγκλήματος**.[104] Όπως αναφέρει και πάλι ο **Durkheim**, «ο δεσμός της κοινωνικής αλληλεγγύης, στον οποίο αντιστοιχεί το κατασταλτικό δίκαιο, είναι εκείνος του οποίου η διακοπή αποτελεί το έγκλημα. Ονομάζουμε έτσι κάθε πράξη, η οποία σε οποιονδήποτε βαθμό προσδιορίζει κατά του δράστη της αυτή τη χαρακτηριστική αντίδραση και ονομάζεται ποινή».[105] Φυσική εξέλιξη της κοινωνίας θεωρεί και ο **Sorokin**[106] το δικαιικό σύστημα, χαρακτηρίζοντάς το ως έναν πολιτισμικό τομέα μιας κοινωνίας, που μαζί με τη φιλοσοφία, τις τέχνες, τη φιλολογία, τη θρησκεία κ.λπ. συγκροτούν τον πολιτισμό αυτής της κοινωνίας. Τονίζει, μάλιστα, πως οι βασικές προτάσεις που χαρακτηρίζουν τον πολιτισμό μιας κοινωνίας σε ορισμένη εποχή υπαγορεύουν ποιες συμπεριφορές είναι προσβλητικές των βασικών αξιών, ώστε να αναχθούν σε εγκλήματα.

Αντίστοιχα, ο **Erikson** καταλήγει πως οι παρεκκλίνοντες είναι αναγκαίοι στο πλαίσιο μιας κοινότητας, καθώς συνεισφέρουν στη σταθερότητα αυτής, εφόσον καταστούν αναγνωρίσιμους τους κανόνες της σε όλα τα μέλη της: «Τα ιδρύματα έχουν σχεδιαστεί, υποτίθεται, για να αποθαρρύνουν τα μέλη της κοινωνίας από το να εμφανίζουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Όμως, λειτουργούν με τέτοιο τρόπο που τη διαιωνίζουν».[107] Τέλος, ο **Parsons**[108] με τη θεωρία των ανοιχτών κοινωνικών συστημάτων, προσπάθησε να προσεγγίσει τα κοινωνικά φαινόμενα σε σχέση με τις λειτουργίες που αυτά επιτελούν [προσαρμογή (adaptation), επίτευξη στόχων (goal attainment), ενσωμάτωση (integration) και ανατροφοδότηση και διατήρηση αξιών και στόχων (latent pattern maintenance)]. Κάθε δρων μέρος του συστήματος επιτελεί έναν συγκεκριμένο ρόλο, ενώ οι αποκλίνουσες συμπεριφορές περιορίζονται μέσω ενός συστήματος συμμόρφωσης με επιβραβεύσεις και ποινές. Έτσι το σύστημα έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον, μέσω της αυτορύθμισης.

Η θεωρία του λειτουργισμού κατηγορήθηκε από μια ομάδα κοινωνιολόγων πως ήταν ανιστόρητη και αντιεπιστημονική, διότι το έγκλημα είναι ταυτόχρονα λειτουργικό για τον εγκληματία και δυσλειτουργικό για το θύμα.[109]

Σε αυτή την τάση εμπεριέχεται και η θεωρία της **κοινωνικής αποδιοργάνωσης** (social disorganisation), σύμφωνα με την οποία η κοινωνία έχει «μια διαχρονική τάση να «παρακμάζει» ή να αποδιοργανώνεται, ενδεχομένως εξαιτίας της κατάρρευσης των παραδοσιακών συστημάτων κοινωνικής προστασίας».[110] Η θεωρία αυτή γεννήθηκε από τη **Σχολή του Σικάγο**, που παρατηρούσε την πόλη να αλλάζει κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού. Οι **Thomas** και **Znaniecki**[111] συμπέραναν πως η κοινωνική αποδιοργάνωση δημιουργείται όταν η κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα εκτίθεται σε νέες αξίες και παραδόσεις, που δεν έχουν περιληφθεί στους κανόνες κοινωνικής οργάνωσης. Έτσι, η κοινωνική αποδόμηση είναι αποτέλεσμα της ταχύτατης ανάπτυξης της κοινωνίας, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στις περιπτώσεις μεταναστευτικών κυμάτων. Στο ίδιο πνεύμα και οι **Park** και **Burgess**[112] που ανέλυσαν την ισχυρή σχέση της αποδυνάμωσης των κοινωνικών σχέσεων με την ετερογένεια της κοινωνίας,

102 E. Durkheim, *Division du travail social*, PUF, Παρίσι 1960 (1893), σ. 395-396.
103 Η. Δασκαλάκης, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Σάκκουλας, Αθήνα, Κομοτηνή 1985, σ. 33-60.
104 T. Parsons, *The social system*, Free Press, Σικάγο 1951· R. Merton, *Social theory and Social structure*, Glencoe Free Press, 1957.
105 E. Durkheim, *Division du travail social*, PUF, Paris 1960 (1893), όπως αναφέρεται στο Ι. Φαρσεδάκης, *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τόμ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1990, σ. 347.
106 P. Sorokin, *Social and cultural dynamics*, American Book, Νέα Υόρκη 1937.
107 K.T. Erikson, *Notes on the sociology of deviance*, University of Pittsburg, 1962, σ. 307-314.
108 T. Parsons, *The social system*, Free Press, Σικάγο 1951, σ. 26-33.
109 M. Tumin, «The functionalist approach to social problems», *Social Problems*, 12 (4), 1965, σ. 379-388.
110 St.H. Traub, C.B. Little, *Theories of deviance*, Peacock Publishers, Cortland, Νέα Υόρκη 1999, σ. 63-67.
111 W.I. Thomas, F. Znaniecki, *The Polish Peasant in Europe and America*, University of Chicago Press, Σικάγο 1918.
112 R.E. Park, E.W. Burgess, *The City*, University of Chicago Press, Σικάγο 1925.

παίρνοντας το παράδειγμα της αστικοποίησης. Μια ακόμα σημαντική μελέτη είναι των **Faris** και **Dunham**,[113] οι οποίοι έχοντας ως επιστημονικό πεδίο τις αστικές περιοχές, ανέλυσαν πώς ο βαθμός κοινωνικής αποδόμησης συνδέεται με τους τύπους αποκλίνουσας συμπεριφοράς που εντοπίστηκαν σε συγκεκριμένες περιοχές του Σικάγο, τις δεκαετίες του '20 και του '30.

Η κριτική που ασκήθηκε σε αυτή τη θεωρία είναι ότι αγνοεί το ρόλο των ομάδων εξουσίας στη διαμόρφωση και τον ορισμό της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, ενώ μελετά μόνο την κατώτερη τάξη, η οποία θεωρείται ότι παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά αποκλίνουσας συμπεριφοράς, επειδή στις περιοχές που διαμένει καταγράφονται τέτοιες συμπεριφορές.

Σε συνέχεια της θεωρίας αυτής, και υπό το πρίσμα της Σχολής του Σικάγο, ο **Sutherland** διατύπωσε τη θεωρία του **διαφορικού συγχρωτισμού** (differential association theory),[114] έχοντας ως βασική παραδοχή πως η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται, με την αλληλεπίδραση με άλλα άτομα, σε μια διαδικασία επικοινωνίας. Το βασικό μέρος της μάθησης εμφανίζεται σε φιλικές ή προσωπικές ομάδες και αυτή επιτυγχάνεται μέσα από τεχνικές διάπραξης εγκλήματος και συγκεκριμένη κατεύθυνση κινήτρων, παροτρύνσεων, εκλογικεύσεων και συμπεριφορών. Ο Sutherland ισχυρίστηκε πως, όταν το άτομο συναναστρέφεται παρεκκλίνοντα και μη άτομα, βιώνει αντιφατικές εμπειρίες, ωστόσο συνήθως υποκύπτει στην παρέκκλιση.

Στο πλαίσιο του συναινετικού προτύπου προσέγγισης διαμορφώθηκε και μια δεύτερη τάση, η οποία αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο της σύγκρουσης ως δυνατότητα, για την ανατροπή της οποίας κρίνεται απαραίτητη η σύνταξη του ποινικού νόμου. Οι **Auerbach, Garrison, Hurst** και **Mermin**[115] ορίζουν τον ποινικό νόμο ως όργανο προστασίας του δημόσιου συμφέροντος και καταπιάνονται με την εγκαθίδρυση ενός εξαντλητικού καταλόγου αρχών, με τις οποίες εκφράζεται το δημόσιο συμφέρον και στην προστασία των οποίων πρέπει να κατατείνει ο ποινικός νόμος, ορίζοντας ως εγκλήματα τις συμπεριφορές που στρέφονται κατά των αρχών αυτών. Έτσι, κάθε συμπεριφορά που θα έθιγε τις αρχές αυτές θεωρείται εγκληματική και τιμωρείται από το νόμο, ο οποίος είναι αποτέλεσμα κοινωνικής συναίνεσης. Ανάλογη ήταν και η θέση του **Hulsman**,[116] ο οποίος όρισε κάτω από ποιες συνθήκες μια συμπεριφορά πρέπει να ποινικοποιείται ή να αποποινικοποιείται, προκειμένου να συρρικνωθεί το ποινικό δίκαιο στο ελάχιστο.

Στο συναινετικό πρότυπο εντάχθηκαν και οι **θεωρίες ανομίας**, που περιγράφουν μια κοινωνική κατάσταση όπου οι άνθρωποι δυσκολεύονται να συμμορφωθούν με κανόνες, τους οποίους κρίνουν ανίσχυρους, ασαφείς ή αντικρουόμενους μεταξύ τους. Ο **Durkheim**[117] εντόπισε την ανομία ως συνέπεια ξαφνικών κοινωνικών αλλαγών, μετά τις οποίες οι άνθρωποι δεν συμμορφώνονται με τους ισχύοντες κανόνες και αυξάνεται η παρέκκλιση. Ο **Merton**[118] οριοθέτησε την ανομία σε κοινωνίες με εθνικές ή κοινωνικές ανισότητες, διευκρινίζοντας πως αυτή αναφέρεται στην αποδόμηση των κοινωνικών κανόνων και σε μια κατάσταση, που οι δραστηριότητες των μελών της κοινωνίας δεν ελέγχονται. Εν ολίγοις, η ανομία προκύπτει όταν διαρραγεί η ισορροπία μεταξύ των κοινωνικά αποδεκτών στόχων και των κοινωνικά αποδεκτών μέσων (νομιμότητα). Είναι, δηλαδή, το αποτέλεσμα της αποτυχίας της πραγμάτωσης αυτών των στόχων, οι οποίοι μπορεί να αντιμετωπιστούν από τα μέλη με διαφορετικούς τρόπους: είτε παρά την ηθική πίεση, να αποδεχτούν την αξία, τους σκοπούς και τα μέσα, δηλαδή να προσαρμοστούν (κομφορμισμός), είτε να εκδηλώσουν τέσσερα διαφορετικά είδη αποκλίνουσας συμπεριφοράς, στα οποία είτε οι στόχοι, είτε τα μέσα, είτε και τα δύο απορρίπτονται: α) Τυπολατρία, αν το άτομο θεωρεί τους σκοπούς ανέφικτους, αλλά αποδέχεται τα μέσα, β) Φυγή, αν το άτομο απορρίπτει και τα δύο, γ) Καινοτομία, αν το άτομο αποδέχεται τους σκοπούς, αλλά απορρίπτει τα μέσα επίτευξής τους και δ) Εξέγερση/επανάσταση, αν οι σκοποί και τα

113 R.E.L. Faris, H.W. Dunham, *Mental disorders in urban areas: an ecological study of schizophrenia and other psychoses*, University Chicago Press, Οξφόρδη 1939.

114 E.H. Sutherland, D.R. Cressey, *Criminology*, J.B. Lillincott, Φιλαδέλφεια 1978, σ. 75-76 και 80-82

115 D. Auerbach, K. Garrison, W. Hurst, S. Mermin, *The legal process: An introduction to Decision, Making my Judicial, Legislative, Executive and Adminsistrative Agences*, Chandles, Σαν Φρανσίσκο 1961.

116 L. Hulsman, *Defense sociale nouvelle et criteres de decriminalization*, Παρίσι, 1975.

117 E. Durkheim, *Division du travail social*, PUF, Παρίσι 1960 (1893).

118 K. Merton, «Social Structure and Anomie», *American Sociological Review*, 3 (5), 1938, σ. 672-682.

μέσα απορρίπτονται και υποκαθίστανται.

Αρκετοί μελετητές ταύτισαν, με τις αναλύσεις τους, το νατουραλισμό με τον «επιστημονισμό». Νατουραλισμός ορίζεται ως η φιλοσοφική ανάλυση ενός φαινομένου, με τέτοιο τρόπο ώστε να παραμένει κατά το δυνατόν πιστή στη φύση του φαινομένου που μελετάται. Όταν ο νατουραλισμός ως ρεύμα στράφηκε στον άνθρωπο, τότε διαστρέβλωσε την οπτική που θα έπρεπε εξ ορισμού να είχε και μελέτησε το άτομο σαν αντικείμενο. Μάλιστα η προσέγγιση αυτή πήρε δύο μορφές: από τη μια μελέτησε το άτομο ως αντικείμενο και, από την άλλη, απαίτησε το άτομο να δρα σαν να είναι αντικείμενο. Αυτές οι προσεγγίσεις αγνόησαν την υπαιτιότητα του ατόμου, την ικανότητά του να σκέπτεται και να δρα και τη δυνατότητά του να προσαρμόζει τις αντιδράσεις του ανάλογα με το πώς βιώνει κάποιες περιστάσεις.[119] Ενδεικτικές είναι οι έρευνες της Σχολής του Σικάγο, που προσπάθησε να μελετήσει το φαινόμενο της παρέκκλισης «από μέσα», εστιάζοντας στη μελέτη τόπων και καταστάσεων παρά ομάδων, κάνοντας λόγο για τη σημασία της επίδρασης του περιβάλλοντος στο φαινόμενο της εγκληματικότητας (εγκληματικές ζώνες). Ανάμεσα σε αυτές ο **Anderson** μελέτησε τους άστεγους υπό το πρίσμα μιας εθνογραφικής προσέγγισης, καταλήγοντας πως «παρότι μόνο το 1-2,5 % των κατοίκων του Σικάγο είναι άστεγοι, αυτοί δεν εντοπίζονται διάσπαρτα μέσα στην πόλη, αλλά σε τρεις συγκεκριμένες περιοχές κοντά στο κέντρο [...] Η συγκέντρωση αυτών των δεκάδων χιλιάδων ξυπόλυτων άστεγων ανθρώπων είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός, προκειμένου να κατανοήσουμε το πρόβλημα. Η συγκέντρωσή τους δημιούργησε μια απομονωμένη πολιτισμική περιοχή, την Hobohemia, με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά».[120]

Το **συγκρουσιακό πρότυπο** προβλέπει πως η κοινωνική δομή δεν είναι παρά η ιστορική καταγραφή των αποτελεσμάτων της νίκης ορισμένων ομάδων πάνω σε άλλες. Κύρια χαρακτηριστικά της κοινωνίας είναι η αντίθεση συμφερόντων και ετερογένεια αξιών. Κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες είναι αυτές που θα κατοχυρώσουν, μέσα από τη θέσπιση κανόνων δικαίου, τα συμφέροντα και τις αξίες τους και θα παραμείνουν κυρίαρχες εωσότου ηττηθούν από μια άλλη κοινωνική ομάδα. Η εγκληματολογία της σύγκρουσης καταλήγει πως οποιαδήποτε συμπεριφορά μπορεί να αναχθεί σε έγκλημα, ανεξάρτητα από τα χαρακτηριστικά αυτής της συμπεριφοράς. Έτσι, το έγκλημα αποτελεί τη θεσμοθέτηση της κοινωνικής σύγκρουσης και ο ποινικός νόμος το όργανο των ισχυρών κοινωνικών ομάδων, προκειμένου να προστατευτούν τα συμφέροντά τους, σε βάρος των αδύναμων κοινωνικών ομάδων.[121] Επομένως, η θεωρία της σύγκρουσης προβλέπει πως καμία πράξη δεν μπορεί να ιδωθεί ως εγγενώς αποκλίνουσα, καθώς οι κοινωνικοί κανόνες που ορίζουν τι είναι απόκλιση και ποια συμπεριφορά είναι αποκλίνουσα διαμορφώνονται από την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα, που ελέγχει την πολιτική και οικονομική εξουσία, τη δεδομένη στιγμή, στο δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο. Ωστόσο, αυτοί οι κοινωνικοί κανόνες δεν έχουν ισότιμη εφαρμογή στην κοινωνία, αλλά διαφοροποιούνται ανάλογα την ηλικία, το φύλο, τη φυλή και το οικονομικό και κοινωνικό στάτους.[122]

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Sutherland όρισε το έγκλημα ως «μέρος μιας διαδικασίας σύγκρουσης, την οποία συμπληρώνουν ο νόμος και η ποινή. Αυτή η διαδικασία εξελίσσεται με τον εξής τρόπο: Μια ομάδα προσώπων αντιλαμβάνεται ότι κάποια αξία της (η ζωή, η ιδιοκτησία, η ομορφιά του τοπίου ή κάποιο θεολογικό δόγμα) κινδυνεύει από τη συμπεριφορά άλλων. Αν η ομάδα είναι πολιτικά ισχυρή, η αξία σημαντική και ο κίνδυνο μεγάλος, τα μέλη της ομάδας εξασφαλίζουν την κατάργηση ενός νόμου και κατ' αυτό τον τρόπο, τη συνεργασία του κράτους, στην προσπάθειά τους για την προστασία της αξίας τους».[123] Σύμφωνα με τον Sutherland, εάν ένα άτομο εκτίθεται περισσότερο σε ιδέες-αντιλήψεις που ευνοούν την παραβίαση του νόμου, απ' ό,τι σε αυτές που την ανακόπτουν, τότε είναι σοβαρά ενδεχόμενη η εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς.[124]

Στη θεωρία της σύγκρουσης εμπεριέχεται η **θεωρία της ετικέτας** (labeling theory), σύμφωνα με την οποία η

119 D. Matza, *Becoming Deviant*, Trasaction Publishers, Νιου Μπράνσγουικ - Νιου Τζέρσεϊ 2010 (1969), σ. 3-10.
120 N. Anderson, *The Hobo*, University of Chicago Press, Σικάγο 1923, σ. 14.
121 Η. Δασκαλάκης, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Σάκκουλας, Αθήνα, Κομοτηνή 1985, σ. 33-45 και 60-68.
122 C. Wellford, "Labeling theory and criminology: An assessment", *Social Problems*, 22 (3), 1975, σ. 333.
123 Cohen κ.ά., *The Sutherland Papers*, Indiana University Press, Μπλούμινγκτον 1956.
124 E. H. Sutherland, D. R. Cressey, Principles of Criminology, Lippincott, Φιλαδέλφεια 1974 (1934), σ. 74-76

κοινωνία χαρακτηρίζεται από πολλαπλές αξίες με διαφορετικούς βαθμούς επικάλυψης και επομένως η ανθρώπινη συμπεριφορά καθορίζεται από την εφαρμογή αυτών των αξιών, με την αποκλίνουσα να εμφανίζεται μέσω της αντίδρασης στη συμπεριφορά αυτή. Επομένως, η παρέκκλιση είναι αποτέλεσμα της αντίδρασης και αποδίδεται συνήθως στους πιο αδύναμους της κοινωνίας. Όταν σε ένα άτομο δοθεί ο χαρακτηρισμός (ή η ετικέτα) του «εγκληματία», τότε θεωρείται πρώτα και κύρια εγκληματίας. Από τη στιγμή που του δίνεται αυτή η ετικέτα, μπορεί να αρχίσει να αποδέχεται το χαρακτηρισμό ως αυτοταυτότητα.[125]

Σύμφωνα με τον **Sellin** «υπάρχουν κοινωνικές ομάδες πάνω στη γη, που έχουν διαμορφώσει πλέγματα κανόνων συμπεριφοράς, σύμφωνα με τις διαφορές στον τρόπο ζωής τους και τις αξίες τους, που τις κάνουν να ξεχωρίζουν λίγο ως πολύ από τις άλλες ομάδες. [...] Οι συγκρούσεις ανάμεσα σε κανόνες διαφορετικών πολιτισμικών κωδίκων, μπορεί να προκύψουν 1) όταν αυτοί οι κώδικες συγκρούονται στα όρια παρακείμενων πολιτισμικών περιοχών, 2) όταν, όπως στην περίπτωση των νομικών κανόνων, ο νόμος μιας πολιτισμικής ομάδας επεκτείνεται για να καλύψει την επικράτεια μια άλλης (ομάδας) ή 3) όταν τα μέλη μιας πολιτισμικής ομάδας μεταναστεύουν [...]. Οι πολιτισμικές συγκρούσεις είναι το φυσικό αποτέλεσμα των διαδικασιών της κοινωνικής διαφοροποίησης, η οποία παράγει ένα πλήθος κοινωνικών ομάδων, από τις οποίες καθεμία έχει τους δικούς της ορισμούς για τις καταστάσεις της ζωής, τα δικά της δίκτυα κοινωνικών σχέσεων και τη δική της άγνοια ή ημιμάθεια για τις κοινωνικές αξίες των άλλων ομάδων». [126]

Κατά τον **Becker**,[127] ο στιγματισμένος σύμφωνα με την αξιολόγηση των τρίτων και καθιστώντας τη στοιχείο της ταυτότητάς του, θα απομονωθεί κοινωνικά από τις συμβατικές ομάδες και θα πρέπει να ενστερνιστεί το νέο κοινωνικό στάτους που του έχει αποδοθεί. Από τη στιγμή που θα έχει αποκλειστεί από τη «συμβατική» κοινωνία, θα προσχωρήσει σε μια οργανωμένη παρεκκλίνουσα ομάδα και θα αφομοιώσει την υποκουλτούρα που αυτή έχει διαμορφώσει, παγιώνοντας έτσι την εγκληματική του δράση.

Στη θεωρία της σύγκρουσης εντάχθηκε και η **μαρξική θεωρία**, σύμφωνα με την οποία, η κοινωνία διαθέτει ενιαία δομή και οργάνωση, ενώ φέρει μια κεντρική δυναμική που μορφοποιεί και θέτει όρια στους τρόπους λειτουργίας των διαφόρων πεδίων της κοινωνικής ζωής. Για τον Μαρξ, το Δίκαιο δεν είναι τίποτε άλλο από την αποτύπωση των κοινωνικών σχέσεων που διαμορφώνονται εντός του καπιταλιστικού τρόπου ζωής: «Η τυπική ισότητα της προστασίας που οι νόμοι δίνουν για την προστασία της ιδιοκτησίας [...] είναι απλώς το δικαίωμα μιας τάξης να διαιωνίζει και να διευρύνει την ιδιοκτησία της στα μέσα παραγωγής».[128]

Οι μαρξιστές θεωρούν την ταξική σύγκρουση σε οικονομικό, πολιτικό, ιδεολογικό ή συναισθηματικό επίπεδο αναπόφευκτη, με την άρχουσα τάξη να προσπαθεί πάντα να διατηρήσει και να ενισχύσει την ηγεμονία της. Έτσι, ο εγκληματίας είναι προϊόν του ποινικού νόμου, όπως αυτός διαμορφώθηκε σύμφωνα με τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης. Όπως έγραψε ο Μαρξ, «ο εγκληματίας παράγει όχι μόνο εγκλήματα, αλλά επίσης τον ποινικό νόμο και μαζί μ' αυτόν και τον καθηγητή που δίνει διαλέξεις πάνω στον ποινικό νόμο και επιπρόσθετα τις αναπόφευκτες σημειώσεις, τις οποίες ο ίδιος καθηγητής βγάζει στην αγορά γενικά σαν "εμπορεύματα" [...]. Επιπλέον, ο εγκληματίας παράγει την αστυνομία συνολικά, τους αστυνομικούς, δικαστές, δήμιους, τα δικαστήρια κ.λπ. Και όλες αυτές τις διαδρομές ενασχόλησης που σχηματίζουν ανάλογα πολλές κατηγορίες κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, αναπτύσσουν διαφορετικές δυνατότητες για το ανθρώπινο πνεύμα, δημιουργούν νέες ανάγκες και νέους τρόπους για την ικανοποίησή του. Ο βασανισμός και μόνο έδωσε ώθηση για την ανάπτυξη των πιο δαιμόνιων μηχανικών εφευρέσεων, και έδωσε δουλειά σε πολλούς αξιοπρεπείς τεχνίτες για την παραγωγή των εργαλείων του [...] Ο εγκληματίας διεγείρει τα ηθικά και αισθητικά αισθήματα του κοινού [...] παράγει τέχνη, λογοτεχνήματα, ακόμα και τραγωδίες... Ο εγκληματίας σπάζει τη μονοτονία και την ασφάλεια της καθημερινότητας της αστικής ζωής... Το έγκλημα, μέσω των συνεχώς ανανεούμενων μεθόδων επίθεσης ενάντια στην ιδιοκτησία,

125 F.P. Williams, M.D. McShane, *Criminological Theory*, Prentice Hall, 1994, σ. 142.
126 Th. Sellin, *Culture conflict and crime*, Social Science Research Council, Νέα Υόρκη 1938, σ. 63-70.
127 H. Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000 (1963), σ. 75-90.
128 Κ. Μαρξ, Φρ. Ένγκελς, *Η γερμανική ιδεολογία*, Gutenberg, Αθήνα 1975, σ. 209.

απαιτεί συνεχώς νέες μεθόδους άμυνας, και έτσι είναι τόσο παραγωγικό όσο και οι απεργίες για την εφεύρεση νέων μηχανών [...]. Έτσι το έγκλημα παρέχει ένα ερέθισμα στις παραγωγικές δυνάμεις».[129]

Οι μαρξιστές εγκληματολόγοι εξέλιξαν την έστω και αποσπασματική εγκληματολογική σκέψη του Μαρξ. Έτσι, ο **Bonger** στη μελέτη του *Εγκληματικότητα και οικονομικές συνθήκες* καταλήγει πως η εγκληματική σκέψη αναπτύσσεται σε συνθήκες φτώχειας και όταν απουσιάζει η ηθική εκπαίδευση, από την οποία έχουν αποκλειστεί οι εργατικές τάξεις, ή ως αποτέλεσμα της ανθρώπινης απληστίας, που παράγει ο καπιταλισμός.[130] Ο **Pashukanis** τονίζει πως ο νόμος είναι ομόλογος και άρρηκτα συνδεδεμένος με την οικονομική δομή, την πολιτική και την πολιτιστική («η αστική φιλοσοφία του δικαίου είναι μια φιλοσοφία της εμπορευματικής οικονομίας [...] θεσμοποιεί τους πιο αφηρημένους και γενικούς νόμους [όπου] η ανταλλαγή μπορεί να συντελεστεί σύμφωνα με το νόμο της αξίας και η εκμετάλλευση σύμφωνα με το νόμο της «ελεύθερης σύμβασης»»),[131] ενώ προσθέτει πως το «έγκλημα μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερη παραλλαγή της ανταλλαγής στην οποία η ανταλλακτική σχέση, δηλαδή η συμβατική σχέση, θεσπίζεται post festum, δηλαδή μετά την αυθαίρετη πράξη ενός από τα δύο μέρη. Η αναλογία ανάμεσα στο έγκλημα και την αποζημίωση, δεν είναι παρά η αναλογία της ανταλλαγής».[132] Καταλήγει έτσι πως η ποινή είναι ένα όργανο ταξικής καταστολής «ένα παράρτημα του αστυνομικού μηχανισμού και της προανάκρισης».[133]

Στη συνέχεια, οι **Rusche** και **Kirchheimer** ανέλυσαν το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο ανεξάρτητο από την ποινή που επισύρει: «Ο δεσμός που υποτίθεται ότι υπάρχει ανάμεσα στο έγκλημα και την τιμωρία εμποδίζει τη βαθύτερη γνώση στην ανεξάρτητη σημασία της ιστορίας των ποινικών συστημάτων. Πρέπει να σπάσει. Η τιμωρία δεν είναι ούτε απλή συνέπεια του εγκλήματος, ούτε η αντίστροφη πλευρά του εγκλήματος, ούτε ένα απλό μέσο το οποίο καθορίζεται από τους σκοπούς που πρέπει να πετύχει. Η τιμωρία πρέπει να γίνει κατανοητή σαν κοινωνικό φαινόμενο, απελευθερωμένο από τις νομικές του έννοιες και τους κοινωνικούς του σκοπούς».[134]

Η **Νεωτεριστική Εγκληματολογία**[135] (Lemert, Goffman, Becker), εκπροσωπούμενη από τους NeoChicagoans, οι οποίοι αμφισβήτησαν την κλασική Σχολή του Σικάγο, εστίασε στη διαδικασία μετάβασης στην παρέκκλιση και στο ρόλο που παίζουν οι επίσημες αρχές σε αυτήν τη διαδικασία.[136] Έβαλαν νέες βάσεις στη μελέτη της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, καθώς σύμφωνα με τον Becker οι συνέπειες της ανεπάρκειας δεδομένων για τη μελέτη της παρέκκλισης είναι η κατασκευή εσφαλμένων ή ανεπαρκών θεωριών: «Όπως ακριβώς χρειαζόμαστε ακριβείς ανατομικές περιγραφές ζώων προτού ξεκινήσουμε να διαμορφώνουμε σχετική θεωρία και να πειραματιζόμαστε με τις ψυχολογικές και βιοχημικές λειτουργίες τους, έτσι ακριβώς χρειαζόμαστε ακριβείς και λεπτομερείς περιγραφές της κοινωνικής ανατομίας προκειμένου να καταλάβουμε για ποια ακριβώς φαινόμενα πρέπει να διαμορφώσουμε θεωρία [...] Συνεπώς δεν έχουμε αρκετές μελέτες για την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά [...] Πάνω από όλα, δεν έχουμε αρκετές μελέτες στις οποίες το άτομο που κάνει την έρευνα να έχει στενή επικοινωνία με αυτούς που μελετά, έτσι ώστε να αντιλαμβάνεται τον πολυσύνθετο και πολύμορφο χαρακτήρα της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς [...] Επειδή η παρεκκλίνουσα δραστηριότητα είναι η δραστηριότητα που ενδεχομένως να τιμωρείται εάν γίνει γνωστή, τείνει να διατηρείται κρυμμένη και να μην παρουσιάζεται ή να μην αποτελεί θέμα κομπασμού στους περιθωριακούς. Ο μελετητής της παρέκκλισης πρέπει να πείσει αυτούς που μελετά ότι δεν θα είναι επικίνδυνος γι' αυτούς και ότι δεν θα υποφέρουν για ό,τι του αποκαλύψουν».[137] Επομένως, η Νεωτεριστική Εγκληματ-

129 K. Marx, *Theories of Surplus Value*, International Publishers, Νέα Υόρκη 1968, σ. 375, όπως καταγράφεται στο Γρ. Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007, σ. 65.

130 Γρ. Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007, σ. 78-79.

131 Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1977, σ. 99.

132 Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1977, σ. 171.

133 Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1977, σ. 176.

134 G. Rusche, O. Kirchheimer, *Punishment and Social Structure*, Columbia, Νέα Υόρκη 1968, σ. 5.

135 Η νεωτεριστική εγκληματολογία (new Criminology, radical Criminology, social reaction approach) περιλαμβάνει τις τάσεις που έρχονται σε αντιδιαστολή με την «παραδοσιακή εγκληματολογία». Οι βασικές θέσεις της νεωτεριστικής εγκληματολογίας αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης και στην ελληνική βιβλιογραφία ήδη από το 1979. Αυτές συνοψίζονται σε άρθρο του Νέστορα Κουράκη με τίτλο «Οι σύγχρονες προοπτικές της Εγκληματολογίας», Αρμενόπουλος ΛΗ' 1985, σ. 924-928.

136 D. Matza, *Becoming Deviant*, Trasaction Publishers, New Brunswick, Νιου Τζέρσεϊ 2010 (1969), σ. 37-38.

137 H. Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000, σ. 215-218.

τολογία αναζήτησε τις ρίζες της εγκληματικής συμπεριφοράς στην ίδια την κοινωνία και όχι στον εγκληματία. Αδιαφόρησε για τη διαδικασία μετάβασης στην εγκληματική πράξη και εστίασε στις εγκληματογόνες δομές της κοινωνίας και στον τρόπο με τον οποίο αυτή αντιδρά και χαρακτηρίζει ένα άτομο ως αφύσικο ή εγκληματικό, προδικάζοντας έτσι την παραπέρα εξέλιξή του.[138]

Υπό το πρίσμα της σύγκρουσης προσεγγίζει το έγκλημα και η **Κριτική Εγκληματολογία**. Όπως αναφέρει ο **Young**,[139] το έγκλημα παρατηρείται σε όλη την κοινωνική δομή, όμως όσα εγκλήματα διαπράττονται από τους πλούσιους και ισχυρούς έχουν σαφώς μεγαλύτερη βαρύτητα από αυτά που διαπράττουν οι φτωχοί και ανίσχυροι. Ακόμα, το έγκλημα δεν έχει οντολογική πραγματικότητα και μια πράξη δεν χαρακτηρίζεται πάντα ως «έγκλημα» (π.χ. ένας κατά συρροή δολοφόνος άλλοτε χαρακτηρίζεται ψυχοπαθές τέρας και άλλοτε ήρωας, όταν ρίχνει βόμβες σε κάποιον «νόμιμο» πόλεμο). Η φυλακή και το ποινικό σύστημα παράγει εγκληματίες, αντί να αμβλύνει την εγκληματικότητα. Οι επικρατούσες βασικές αξίες περί ανταγωνισμού, κτητικότητας, ατομισμού και ηδονισμού συγγενεύουν με τα κίνητρα του εγκλήματος, έτσι ένα καλά κοινωνικοποιημένο άτομο είναι πιθανότερο να παραβατεί από ένα υποκοινωνικοποιημένο.

Κατά τους κριτικούς εγκληματολόγους **Garland και Sparks**[140] «η εγκληματολογία αποτελείται από τους οργανωμένους τρόπους με τους οποίους σκεπτόμαστε και μιλάμε για το έγκλημα, τους εγκληματίες και τον έλεγχο του εγκλήματος (...) Εντοπίζεται στον ακαδημαϊκό χώρο και ιδιαίτερα στην κοινωνική επιστήμη, στον κυβερνητικό χώρο, όσον αφορά τον έλεγχο του εγκλήματος και το ποινικό δίκαιο και στον πολιτισμικό, συμπεριλαμβανομένων του πολιτικού λόγου και της μαζικής κουλτούρας, όπως αυτή εκφράζεται από τα ΜΜΕ».

Η σχολή της Κριτικής Εγκληματολογίας εφαρμόζει την κριτική θεωρία στην έρευνα και τη μεθοδολογία προσέγγισης του εγκλήματος, θέτει υπό έρευνα τον ορισμό και την έκταση του εγκλήματος και περιλαμβάνει στο πεδίο έρευνάς της όχι μόνο το δράστη και το θύμα, αλλά την ίδια τη λειτουργία και τις συνέπειες της λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος και την επίδραση των εξω-ποινικών φορέων εξουσίας και κοινωνικού ελέγχου. Το φαινόμενο που μελετάται υπό το πρίσμα της κριτικής εγκληματολογίας τοποθετείται στην ιστορική στιγμή που αυτό παρατηρείται, χωρίς να αγνοούνται ως παράγοντες επιρροής, οι σχέσεις εξουσίας και πώς αυτές επιδρούν στον ορισμό, αλλά και την αντιμετώπιση, του εγκλήματος και της εγκληματικότητας.[141] Η κριτική εγκληματολογία, η οποία έχει επηρεαστεί από το μαρξισμό και την κριτική θεωρία, μέμφεται την πολιτική της μεταχείρισης του εγκληματία σύμφωνα με το ρεύμα της κλασικής καταστολής.[142] Οι σημαντικότερες αντιρρήσεις είναι:

Α) Η μεταχείριση του εγκληματία αποτελεί έναν τρόπο καταπίεσης και υποδούλωσης του ανθρώπου. Αναγνωρίζει στους δικαστές, στους πραγματογνώμονες, στους επιτηρητές της δοκιμασίας (probation) ή στη σωφρονιστική υπηρεσία υπερβολικές εξουσίες «διακριτικής ευχέρειας».

Β) Η πολιτική της μεταχείρισης του εγκληματία θέλει να εξετάσει μόνο τον εγκληματία και όχι την πράξη. Κανείς δεν μπορεί να εξετάσει την ατομική συμπεριφορά χωρίς μια παράλληλη κριτική μελέτη του νόμου και του ποινικού συστήματος.

Γ) Η πολιτική της μεταχείρισης έχει αποτύχει. Οι κατάδικοι που υποβλήθηκαν σε μια διαδικασία μεταχείρισης υποτροπιάζουν γενικά με τις ίδιες αναλογίες και τις ίδιες προϋποθέσεις όπως και οι κρατούμενοι που υποβλήθηκαν στην παραδοσιακή φυλάκιση. Γιατί να διατηρούμε, λοιπόν, αυταπάτες και να επιμένουμε σε ιδιαίτερα πολυδάπανους και στερημένους από κάθε αποτελεσματικότητα πειραματισμούς;

Απέναντι σε αυτά τα τρία σημεία αμφισβήτησης η κριτική εγκληματολογία επιχειρηματολογεί υπέρ της διακοπής της «πολιτικής της μεταχείρισης» και στην επαναφορά της ποινικής κύρωσης υπό την προϋπόθεση της ανταποδοτικής κύρωσης στο απαραίτητο μίνιμουμ.

---

138 Ν. Κουράκης, *Οι σύγχρονες προοπτικές της εγκληματολογίας*, Αρμενόπουλος, 1985, σ. 924-928.

139 J. Young, «Critical criminology in the 21st century: critique, irony and the always unfinished», στο K. Carrington, R. Hogg (επιμ.), *Critical Criminology: Issues Debates, Challenges*, Willan, Κουλόμπτον 2002, σ. 254-255.

140 D. Garland, R. Sparks, «Criminology, Social Theory and the challenge of our times», *British Journal of Criminology*, 40, 2000, σ. 189.

141 Σ. Βιδάλη, *Εισαγωγή στην εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σ. 177.

142 M. Ancel, *Η νέα κοινωνική άμυνα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995, σ. 499-510.

Στόχοι της Κριτικής Εγκληματολογίας στην Ελλάδα είναι 1) να ενημερώσει με τρόπο ενιαίο για την ύπαρξη της κριτικής οπτικής στην εγκληματολογία και τις θέσεις που επεξεργάζεται όσον αφορά τον ορισμό και την κατανόηση κεντρικών εννοιών (κοινωνία, ιστορία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός, δίκαιο και δικαιοσύνη), την κοσμοθεωρία και ιδεολογία, τις σημασίες και προτεραιότητες, το ύφος και τον τρόπο έκφρασης, 2) να καλύψει ένα κρίσιμο κενό στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία των κοινωνικών επιστημών γενικότερα, και της εγκληματολογίας ειδικότερα, και να καταθέσει εναλλακτικές ιδέες και στη σύγχρονη Ελλάδα, 3) να αναδείξει την ιδιαίτερη σημασία της εγκληματολογίας για την πληρέστερη κατανόηση των σύγχρονων μεθόδων κοινωνικού ελέγχου.[143]

Η κριτική εγκληματολογία είναι μια εγκληματολογία «από τα κάτω», στοχάζεται, προτείνει και ενεργεί για την εξυπηρέτηση όλων όσοι βρίσκονται στην κάτω πλευρά των σχέσεων δύναμης.[144]

Τέλος, υπό το πρίσμα της σύγκρουσης προσεγγίζει το εγκληματικό φαινόμενο και η **Πολιτισμική Εγκληματολογία**, η οποία χρησιμοποιεί τις θεωρίες κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας, ότι δηλαδή το νόημα που αποδίδεται σε διάφορα γεγονότα ή καταστάσεις που μας περιβάλλουν δεν είναι δεδομένο/αυτονόητο, αλλά αποτέλεσμα κατασκευής. Οι υποστηρικτές της τάσης αυτής διαπιστώνουν ότι στα ίδια γεγονότα μπορεί να αποδοθούν διαφορετικές ερμηνείες. Η αξιοπιστία και η νομιμοποίηση του νοήματος που θα καταστεί κυρίαρχο συνεπάγεται την περιθωριοποίηση και απονομιμοποίηση των εναλλακτικών κατασκευών.[145] Ο κυρίαρχος ορισμός μιας κατάστασης εξαρτάται από το ποια ιδεολογία θα επιβληθεί εξασφαλίζοντας την κοινωνική συναίνεση γύρω από κάποια συγκεκριμένα νοήματα. Έτσι, κάποιοι συγκεκριμένοι τρόποι οργάνωσης του κόσμου εμφανίζονται ως φυσικοί και αυτονόητοι, ενώ άλλοι παραμένουν περιθωριακοί.[146]

Ο όρος πολιτισμική εγκληματολογία αναφέρεται στην επιστημονική κίνηση, η οποία εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90 στις ΗΠΑ και είχε ως βασικό αντικείμενο μελέτης τις υποκουλτούρες, οι οποίες αναπτύσσονται στις κοινωνικά περιθωριοποιημένες ζώνες των αμερικάνικων μεγαλουπόλεων, με έμφαση στις νεανικές υποκουλτούρες.

Στο πλαίσιο της πολιτισμικής εγκληματολογίας, δεν μελετώνται οι λόγοι δημιουργίας μιας υποπολιτισμικής ομάδας ως παράγοντες της εγκληματικότητας, η οποία υποθάλπεται και οργανώνεται στο πλαίσιό της. Αντίθετα, αναδεικνύονται οι διαδικασίες εγκληματοποίησης συλλογικών συμπεριφορών, οι οποίες οργανώνονται γύρω από ένα πλέγμα συμβολισμών, ταυτοτήτων, status, αισθητικής που μοιράζονται τα μέλη της ομάδας κ.λπ. Το ενδιαφέρον, δηλαδή, μετατίθεται από την «πραγματικότητα» της υποπολιτισμικής δραστηριότητας και τους παράγοντες που την προκαλούν στους ίδιους τους «ορισμούς της κατάστασης» που διαμορφώνονται τόσο στο πλαίσιο αυτού του ίδιου του εναλλακτικού κέντρου ενσωμάτωσης (υποκουλτούρες) όσο και στο πλαίσιο της συμβατικής κοινωνίας. Στην προβληματική της πολιτισμικής εγκληματολογίας περιλαμβάνονται οι αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στις υποκουλτούρες και σε φορείς και σχηματισμούς της συμβατικής κοινωνίας που εμπλέκονται στις διαδικασίες χαρακτηρισμού και αντιμετώπισης των πρακτικών τους ως κοινωνικά ανεπιθύμητων.

Αναδεικνύεται, κατά συνέπεια, η πολιτισμική διάσταση της εγκληματικής δραστηριότητας: «το έγκλημα δεν είναι τίποτα άλλο από μια ανθρώπινη δραστηριότητα, κάτι το ανθρώπινο, πολιτισμικό στη φύση του και παραγόμενο από την κοινωνική τάξη στην οποία ζούμε σε κάθε συγκεκριμένη ιστορική στιγμή [...]. Το έγκλημα είναι προϊόν άνισων σχέσεων εξουσίας και εκδηλώνεται ως αντίδραση στις δραστηριότητες άλλων, βρίσκοντας έκφραση στην κουλτούρα της καθημερινής ζωής».[147]

---

143 Γρ. Λάζος, *Κριτική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007, σ. 1-5.

144 B. Hudson, *Penal Policy and Social Justice*, McMillan, Λονδίνο 1993, σ. 6-7.

145 Στ. Χωλ κ.ά., «Η αστυνόμευση της κρίσης - Η εξισορρόπηση των εκδοχών: η εκμετάλλευση του Χάντσγουορθ», στο Μ. Κομνηνού, Χ. Λυριτζής (επιμ.), *Κοινωνία, εξουσία και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 1989, σ. 108.

146 «Η ιδεολογία είναι πέρα για πέρα ασυνείδητη [...]. Πραγματικά η ιδεολογία είναι ένα σύστημα αναπαράστασης, όμως στις περισσότερες περιπτώσεις αυτές οι αναπαραστάσεις δεν έχουν καμία σχέση με τη "συνείδηση" – είναι συχνά εικόνες και καμιά φορά ιδέες, όμως, πάνω απ' όλα, ως δομές επιβάλλονται στην τεράστια πλειοψηφία των ανθρώπων και όχι μέσω της "συνείδησής" τους. Αποτελούν αυτονόητα –ήδη αποδεκτά– ήδη βιωμένα πολιτισμικά αντικείμενα και επιδρούν στους ανθρώπους μέσω μιας διαδικασίας που τους διαφεύγει». D. Hebdige, *Υπο-κουλτούρα. Το νόημα του στυλ*, Γνώση, Αθήνα 1981, σ. 25.

147 M. Presdee, «Cultural Criminology. The long and winding road», *Theoretical Criminology*, 8(3), ειδικό τεύχος, 2004, σ. 275-285.

2.3 ΠΡΟΤΥΠΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Όπως αναλύθηκε προηγούμενα, η κοινωνία, προκειμένου να διατηρήσει τη δομή της, έχει ανάγκη τον επίσημο αλλά και τον άτυπο, κοινωνικό έλεγχο. Στους μηχανισμούς επίσημου κοινωνικού ελέγχου συγκαταλέγεται το δικαιικό σύστημα, το οποίο ορίζει την παρέκκλιση και τις συνέπειες αυτής. Η ποινή, λοιπόν, όπως έγραψε και ο **Cusson**, «αποβλέπει στο να διοχετεύσει στους κοινωνούς "ηθικά" μηνύματα, τα οποία διαμορφώνονται από τους φορείς εξουσίας [...]. Πρόκειται για ένα μέσο διάδοσης –και διατήρησης– των ηθικών, θρησκευτικών και ιδεολογικών αρχών των κυρίαρχων ομάδων».[148]

Έτσι, η **ποινή**, όπως περιγράφεται στους **κυρωτικούς κανόνες**, ικανοποιεί τέσσερις απαραίτητες λειτουργίες: 1) Η **κανονιστική** λειτουργία ενεργοποιείται όταν ο κανόνας υποχρεώνει τους αποδέκτες και τους εφαρμοστές του σε μια συμπεριφορά, η οποία πρέπει να ανταποκρίνεται στις επιταγές του. 2) Η **τιμωρητική** λειτουργία εξαναγκάζει τους αποδέκτες του κανόνα στην ακολούθησή του, λόγω του φόβου της τιμωρίας από τον επίσημο μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου. 3) Η **παιδευτική** (ή συμπεριφορική) λειτουργία αφορά το αν οι αποδέκτες ακολουθούν τον κανόνα οικειοθελώς, χωρίς να ενδιαφέρει αν αυτό γίνεται συνειδητά ή από συνήθεια και εάν γνωρίζουν ή όχι τον κανόνα. 4) Η **συμβολική** λειτουργία του νόμου σημαίνει ότι ο κανόνας δεν αποσκοπεί στη ρύθμιση μιας συγκεκριμένης κατάστασης, αλλά στον προσδιορισμό κατευθυντήριων αρχών συμπεριφοράς και στη δημιουργία απόψεων και στάσεων για το ρυθμιζόμενο ζήτημα.[149]

Σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα, το έγκλημα και η ποινή είναι στοιχεία αλληλένδετα. Όπως ορίζει το άρθρο 7 του Συντάγματος «έγκλημα δεν υπάρχει, ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο, που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της». Έγκλημα, λοιπόν, είναι όποια πράξη έχει προβλεφθεί από το νομοθέτη να χαρακτηριστεί ως τέτοια από τους μηχανισμούς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Και το έγκλημα δεν μπορεί να παραμείνει ατιμώρητο, διαφορετικά η πράξη χάνει το χαρακτηρισμό της ως «εγκληματικής» [«Έγκλημα είναι πράξη ή παράλειψη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από το νόμο», άρθρο 14 Ποινικού Κώδικα].

Ανάλογα με το μέγεθος της προσβολής, καθορίζεται η αρμόζουσα κοινωνική αντίδραση, που ανάγεται σε ποινή και προσδιορίζεται κατ' είδος (κάθειρξη, φυλάκιση, χρηματική) και μέγεθος χρονικό ή ποσοτικό (φυλάκιση ή κάθειρξη x διάρκειας, χρηματική ποινή x ποσού κ.λπ.).[150] Η στερητική της ελευθερίας ποινή ήταν, είναι και –φαίνεται πως– θα παραμείνει κυρίαρχη. Όμως, όπως υπογραμμίζει και η Λαμπροπούλου, «το πρόβλημα της παραβατικής συμπεριφοράς δεν θα λυθεί με την επιστροφή στην ανταπόδοση και στην εξιλέωση σαν σκοπούς της ποινής, αλλά με την ευαισθητοποίηση των αρμόγιδων και του κοινωνικού συνόλου στα προβλήματα που δημιουργεί η βελτιωτική μεταχείριση, την καλλιέργεια αισθήματος ευθύνης του κοινωνικού συνόλου στη δημιουργία του εγκληματία, την υποχρέωση του πρώτου να συμβάλλει στην κοινωνική επανένταξη του παραβάτη και τέλος την αφαίρεση από το τιμωρό κράτος της επίφασης αποτελεσματικότητας αφενός και της ήσυχης συνείδησής του αφετέρου».[151] Έτσι, το ποινικό δίκαιο έχει μετατραπεί σε ένα κοινωνικοτεχνικό εργαλείο, όπου κυριαρχεί η ανταπόδοση.[152] Σήμερα, στόχος της ποινής είναι η αντιμετώπιση οποιασδήποτε μορφής κοινωνικής παρέκκλισης και αντίδρασης. Με το πρόσχημα της αντικοινωνικής και επικίνδυνης συμπεριφοράς και στο όνομα της «τάξης και ασφάλειας», επιτυγχάνεται ο αποκλεισμός των φτωχών και αδύναμων ατόμων από τον κοινωνικό ιστό, ο οποίος λειτουργεί παραδειγματικά για όλους, εξουδετερώνοντας έτσι το ενδεχόμενο μαζικής αντίδρασης.[153]

Η ποινή της φυλάκισης, λοιπόν, ήταν και παραμένει ένας από τους πιο γερά θεμελιωμένους θεσμούς, γιατί στηρίζει την κυρίαρχη ιδεολογία, με το να παρέχει «προστασία» στο κοινωνικό σώμα, μέσω της περιθωριοποίησης όσων χαρακτηρίζονται «επικίνδυνοι».[154]

148 M. Cusson, *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004, μτφρ. Η. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, σ. 258-260.
149 Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σ. 194-196· Ι. Φαρσεδάκης, *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ. 19.
150 Ι. Μανωλεδάκης, Ν. Παρασκευόπουλος, *Εγχειρίδιο ποινικού δικαίου: Γενικό μέρος*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 4.
151 Ε. Λαμπρουπούλου, «Συμβολή στις ιστορικές και ιδεολογικές συνιστώσες του όρου 'μεταχείριση' στο 'Σχέδιο του Κώδικα βασικών κανόνων για την μεταχείριση των κρατουμένων' (1987)», Ποινικά Χρονικά, 38, 1988, σ. 169
152 Α. Χάιδου, *Το σωφρονιστικό σύστημα: Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002, σ. 17.
153 L. Wacquant, *Οι φυλακές της μιζέριας*, Πατάκης, 2001 (1999), μτφρ. Κ. Διαμαντάκου.
154 Κ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία*, τ. Γ', Α.Ν. Σάκκουλας, σ. 1-10.

* * *

Η στέρηση της ελευθερίας, ως ποινή, δεν είναι σύγχρονη. Εμφανίζεται σε όλες τις οργανωμένες κοινωνίες, ήδη από τους αρχαίους χρόνους, όταν αποτελούσε υποκατάστατο της θανατικής ή της σωματικής ποινής ή όταν λειτουργούσε ως βοηθητικό μέσο της ποινικής διαδικασίας.[155]

Το πρώτο σωφρονιστικό σύστημα εντοπίζεται στην αρχαία Ελλάδα, όπου προβλέπονταν τρεις ποινές: το χρηματικό πρόστιμο, η εξορία και ο θάνατος. Η φυλάκιση υπήρχε ως «πρόβλεψη», αλλά ανταλλασσόταν με πρόστιμο ή εξορία.[156] Αυτό έχει αποτυπωθεί στον Λεύκιππο του Πλάτωνα (5ος αι. π.Χ.) όπου ο Πλάτων παρουσιάζει τρία είδη φυλακής: Μία για την κράτηση ατόμων που πρόκειται να δικαστούν (ανάλογο με τη σημερινή προφυλάκιση), μία για τη βελτίωση κοινωνικά απροσάρμοστων και επικίνδυνα βίαιων ατόμων (ανάλογο με το αναμορφωτήριο) και μια τρίτη που έπρεπε να βρίσκεται σε ακατοίκητη περιοχή και προοριζόταν για την τιμωρία σοβαρών εγκλημάτων (ανάλογη με την υψίστης ασφαλείας φυλακή).[157]

Ο θεσμός της φυλακής ως οικονομική μονάδα με ιδεολογικό περιεχόμενο (σωφρονιστήρια), μετάνοια και αναγκαστική εργασία των κρατουμένων εντοπίζεται στον Μεσαίωνα. Τότε, όπως προαναφέραμε, η ποινή είχε τη μορφή «δημόσιου θεάματος» και ήταν ως επί το πλείστον σωματική (ακρωτηριασμοί, σπάσιμο δοντιών, διαμελισμός, κατασπάραγμα από διάφορα ζώα, θάψιμο, χτίσιμο, κάψιμο, ευνουχισμός κ.λπ.), προκειμένου να λειτουργήσει παραδειγματικά και αποτρεπτικά για τους «θεατές».[158] Γι' αυτό και ο Foucault χαρακτήρισε το θεσμό της φυλακής «ανθρωπιστική πρόοδο, σε σύγκριση με τις ποινές του Μεσαίωνα (θανατική ποινή, βασανιστήρια, μαρτύρια)».[159] Ως φυλακές, την περίοδο αυτή, λειτουργούσαν τα μοναστήρια και τα άσυλα, όπου εγκλείονταν τα παιδιά, με τη συναίνεση των γονιών τους, για τη διάπλαση του χαρακτήρα τους. Αυτή η πρακτική εφαρμοζόταν ήδη –χωρίς να λάβει καθολικό χαρακτήρα– από τον 9ο αιώνα, όπως έχει καταγραφεί σε οδηγία του Ρωμαϊκού Συμβουλίου (826 μ.Χ.). Στον Μεσαίωνα συνεχίστηκε αυτή η μορφή εθελοντικού και όχι καταναγκαστικού εγκλεισμού, χωρίς όμως να υπάρχουν επαρκή στοιχεία για το πόσες καταδίκες επιβλήθηκαν από δικαστές του κράτους ή της Εκκλησίας.[160]

Αξίζει να δούμε συνοπτικά τη μετάβαση από τη σωματική τιμωρία στη φυλακή στη σημερινή της μορφή, η οποία έγινε αποδεκτή ως η «πολιτισμένη» αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Τον 15ο αιώνα, η δυνατότητα των ευγενών να εξαγοράζουν την ποινή τους και να εξορίζονται, είχε οδηγήσει στη φυσική εξόντωση ή στην «αχρήστευση» των φτωχών, οι οποίοι μην έχοντας αυτή τη δυνατότητα εκτελούνταν ή έπρεπε να υποστούν τα βασανιστήρια που τους είχαν επιβληθεί ως ποινή. Ωστόσο, η μεγάλη ζήτηση για εργατικά χέρια λόγω της ανακάλυψης νέων χωρών, της δημιουργίας μεγαλουπόλεων, των διαρκών πολέμων και των εσωτερικών αναταραχών, σε συνδυασμό με την οικονομική ακμή χάρη στις νέες αγορές και την εξάπλωση του Προτεσταντισμού, έφεραν τον περιορισμό της σωματικής τιμωρίας και της θανατικής ποινής, αλλάζοντας σημαντικά τη μορφή της τιμωρίας τον 16ο αιώνα, αλλά και την έννοια του εγκλήματος. Επιπλέον, η αναζήτηση εργατών χωρίς κόστος έφερε στο προσκήνιο την καταναγκαστική εργασία. Την περίοδο 1520-1550, επαίτες ανά την Ευρώπη καταδικάζονταν σωρηδόν σε καταναγκαστική εργασία, πύργοι μετατρέπονταν σε φυλακές, όπου οι έγκλειστοι υποχρεώνονταν σε εργασία και προσευχή. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Trinity Hospital (Παρίσι, 1845), όπου φυλακίζονταν παιδιά-επαίτες, και το φρούριο Bridewell (Λονδίνο, 1575), όπου εγκλείονταν επαίτες, ιερόδουλες και κλέφτες και εξαναγκάζονταν σε προσευχή και εργασία.[161] Μάλιστα, το πρότυπο του Bridewell σύντομα εξαπλώθηκε σε όλη την Αγγλία και σταδιακά σε όλη την Ευρώπη.[162]

---

155 Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα 1994, σ. 224-238.

156 Κ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία*, τ. Γ', Α.Ν Σάκκουλας, 2001, σ. 1-10.

157 W. Reebs, *Φυλακές και αρχιτεκτονική: Η αναζήτηση για τον ιδανικό τρόπο εξόντωσης*, Αμηχανία, Αθήνα 1988, σ. 5-6.

158 W. Reebs, *Φυλακές και αρχιτεκτονική: Η αναζήτηση για τον ιδανικό τρόπο εξόντωσης*, Αμηχανία, Αθήνα 1988, σ. 8.

159 M. Foucault, *Ο μεγάλος εγκλεισμός, Το πείραμα της ομάδας πληροφόρησης για τις φυλακές*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα 1999, μτφρ. Σπ. Παντελάκης, σ. 27.

160 P. Spierenburg, *The Prison Experience, Disciplinary Institutions and their Inmates in Early Modern Europe*, Amsterdam University Press, Νιου Μπράνσγουικ - Λονδίνο 2007 (1991), σ. 14.

161 P. Spierenburg, *The Prison Experience, Disciplinary Institutions and their Inmates in Early Modern Europe*, Amsterdam University Press, Νιου Μπράνσγουικ - Λονδίνο 2007 (1991), σ. 22.

162 R. McGowen, «The well-ordered Prison: England, 1780-1865», στο Morris N., Rothman D. (επιμ.), *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, Σικάγο 1996, σ. 75.

Οφείλουμε να επισημάνουμε πως αυτές οι πρώτες φυλακές εμφάνιζαν ως κεντρικό στόχο τους τον εκφοβισμό και τον παραδειγματισμό της κοινωνίας, κάτι που φαίνεται πως επετεύχθη αφού κανείς δεν μιλούσε για το τι συνέβαινε μέσα σε αυτά τα κάστρα ή τα οχυρά, που εν μια νυκτί είχαν μετατραπεί σε φυλακές. Οι συνθήκες κράτησης έπρεπε εξ ορισμού να είναι απάνθρωπες, όπως φαίνεται και σε διάταγμα του Καρόλου IX (1560), όπου αναγράφεται ως μοναδικό αποδεκτό συσσίτιο το ψωμί και το νερό.[163]

Στα τέλη του 16ου αιώνα αρχίζει να διαμορφώνεται η θεωρία για μια παιδαγωγική και πνευματική αναμόρφωση των ατόμων με συνεχή άσκηση και εφαρμογή «σωφρονιστικών τεχνικών». Στο Άμστερνταμ χτίστηκαν δύο φυλακές ανδρών και γυναικών, το 1596 και το 1597 αντίστοιχα, με σκοπό την ηθική βελτίωση των κρατουμένων μέσω χριστιανικής αγωγής και κατήχησης. Στις φυλακές του Άμστερνταμ επικρατούσαν τρεις αρχές: 1) Η ποινή εξαρτιόταν από τη συμπεριφορά του κρατούμενου σύμφωνα πάντα με την κρίση της διοίκησης, 2) Η εργασία ήταν υποχρεωτική σε κοινόχρηστο χώρο και 3) Επιβαλλόταν αυστηρό πρόγραμμα απασχόλησης, με συνεχή επιτήρηση, διάφορες παροτρύνσεις, θρησκευτικά αναγνώσματα και πολλαπλά μέσα για την «προσέλκυση στο καλό» και την «αποτροπή από το κακό».[164]

Η ανατροφοδοτούμενη ανάγκη για εργατικά χέρια οδήγησε στη διάδοση της καταναγκαστικής εργασίας. Την περίοδο αυτή, λοιπόν, ανθεί η ποινή της σκλαβιάς σε γαλέρες, με τους παραβάτες του νόμου να καταδικάζονται να εκτίσουν την ποινή τους ως κωπηλάτες, όπως και η εκτόπιση σε αποικίες, όπου οι κατάδικοι θα αποδεικνύονταν χρήσιμα εργατικά χέρια. Την καταναγκαστική εργασία σε γαλέρες εφάρμοσαν ευρέως οι παραθαλάσσιες χώρες (Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία) έως τις αρχές του 18ου αιώνα, οπότε η πρακτική αυτή άρχισε να υποχωρεί.[165] Οι φυλακές του Άμστερνταμ αποτέλεσαν το παράδειγμα για τη διάδοση των αναμορφωτηρίων (houses of correction), που είχαν ως στόχο την ηθική βελτίωση, αλλά κυρίως τη χρησιμοποίηση των παραβατών. Ουσιαστικά, αποτελούν την πρώτη εφαρμογή της ιδέας της βελτιωτικής μεταχείρισης, η οποία εφαρμόστηκε στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ, τον 20ό αιώνα.

Η ιδέα για τη μεταχείριση των κρατουμένων ξεκίνησε από τους διανοητές του Διαφωτισμού, που τόνισαν την ανάγκη για μια ορθολογική και ανθρώπινη αντιμετώπιση των εγκλείστων. Ο Beccaria, ο οποίος προσέγγιζε το έγκλημα ως εχθρό της κοινωνίας, με το *Περί αδικημάτων και ποινών* το 1774, υποστήριξε ότι οι νόμοι πρέπει να είναι σαφείς ως προς τον ορισμό του εγκλήματος και της ποινής που αυτό επισύρει, οι ποινές πρέπει να είναι ανάλογης βαρύτητας με το διαπραχθέν έγκλημα και να έχουν αποτρεπτικό, προληπτικό και όχι ανταποδοτικό χαρακτήρα. Πρότεινε την αντικατάσταση της σωματικής τιμωρίας με τον εγκλεισμό, ωστόσο η πρακτική της φυλάκισης δεν γενικεύτηκε μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα οπότε και διαμορφώθηκαν τρία πρότυπα εγκλεισμού.[166]

Α. Το σωφρονιστήριο της Γάνδης: Το σωφρονιστήριο της Γάνδης (Maison de Force, 1775) λειτουργούσε σύμφωνα με την αρχή πως η φυγοπονία είναι η κυριότερη αιτία των περισσότερων εγκλημάτων και έτσι επέβαλλε την υποχρεωτική εργασία. Η εργασία δεν ήταν άμισθη, αλλά τα χρήματα δίνονταν στους κρατούμενους κατά την αποφυλάκισή τους, όταν η υπηρεσία έκρινε πως είχε επέλθει «σωφρονισμός» ή δεν ήταν πλέον απαραίτητοι ως εργατικό δυναμικό.[167] Η λογική του σωφρονιστηρίου της Γάνδης ήταν να ικανοποιηθούν οι επιτακτικές οικονομικές ανάγκες της περιόδου. Επομένως, άνθρωποι συλλαμβάνονταν αθρόα και εγκλείονταν εκεί, ώστε από την καταναγκαστική εργασία του κρατούμενου να έχει το κράτος οικονομικά οφέλη, ενώ δημευόταν και η περιουσία του, με σκοπό τη χρησιμοποίησή της και πάλι από το κράτος.[168]

---

163 N. Johnston, *Forms of Constraint, A history of prison architecture*, Univerxity of Illinois Press, Ουρμπάνα - Σικάγο 2000, σ. 6-15.

164 M. Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία, Η γέννηση της φυλακής,* Ράππα, Αθήνα 1989 (1976), μτφρ Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη, σ. 161.

165 P. Spierenburg, *The Prison Experience, Disciplinary Institutions and their Inmates in Early Modern Europe*, Amsterdam University Press, Νιου Μπράνσγουικ - Λονδίνο 2007 (1991), σ. 25.

166 M. Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία, Η γέννηση της φυλακής,* Ράππα, Αθήνα 1989 (1976), μτφρ. Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη, σ. 161-169.

167 Σύμφωνα με υπόμνημα για τα μέσα σωφρονισμού των κακοποιών, που αφορούσε το σωφρονιστήριο της Γάνδης, «Φυλάκιση έξι μηνών είναι πάρα πολύ σύντομη ποινή για να σωφρονίσει εγκληματίες ή να τους εμπνεύσει την αγάπη της εργασίας. Αντίστροφα, η ισόβια φυλάκιση τους οδηγεί στην απόγνωση, αδιαφορούν για τη διόρθωση του ήθους και την αγάπη της εργασίας, δεν σκέφτονται τίποτε άλλο παρά την απόδραση ή την εξέγερση. Αφού δεν κρίθηκε σκόπιμο να τους στερηθεί η ζωή, γιατί να επιζητείται να τους γίνει αφόρητη» (Vilian XIV, *Mémoire sur les moyens de corriger le malfaiteurs*, 1173).

168 Χ. Δημόπουλος, *Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1998, σ. 390.

Β. Το αγγλικό πρότυπο: Το δεύτερο, το αγγλικό πρότυπο, αντικατοπτρίζεται στο αναμορφωτήριο του Gloucester (1775), όπως το οραματίστηκε ο Hanway, ο οποίος στηρίχθηκε στην παραδοχή πως ο συγχρωτισμός στη φυλακή δίνει κακά παραδείγματα και δυνατότητες απόδρασης, εκβιασμού ή συνεργασίας. Προέβλεπε την από κοινού εργασία και την απομόνωση του κρατούμενου όταν αυτή τελείωνε, προκειμένου ο κατάδικος να στραφεί στον εσώτερο εαυτό του και να ανακαλύψει τη φωνή της αρετής. Το αναμορφωτήριο του Gloucester παρέκκλινε του αγγλικού προτύπου ως προς το ότι προέβλεπε την τέλεια απομόνωση για τους χαρακτηρισμένους ως επικίνδυνους, ενώ για τους υπόλοιπους προέβλεπε την από κοινού εργασία την ημέρα και την απομόνωση τη νύχτα.

Γ. Το πρότυπο της Φιλαδέλφειας: Το πρότυπο της Φιλαδέλφειας εφαρμόστηκε στη φυλακή Walnut Street (1790) και αποτελεί το συνδυασμό των δύο προηγούμενων προτύπων. Προέβλεπε υποχρεωτική εργασία σε εργαστήρια, διαρκή απασχόληση των κρατουμένων, χρηματοδότηση της φυλακής από την εργασία των κρατουμένων και ατομική αμοιβή για να εξασφαλιστεί η ηθική και υλική επανένταξή τους στον αυστηρό κόσμο της οικονομίας.[169] Και πάλι η χρονική διάρκεια της φυλάκισης είναι απροσδιόριστη –μάλιστα εδώ εφαρμόστηκε πρώτη φορά η αρχή της μη δημοσιότητας της ποινής– και η απονομή χάρης εξαρτάται από τη συμπεριφορά του κρατουμένου σύμφωνα με την κρίση της διοίκησης. Ακόμα εφαρμόστηκε ο διαχωρισμός των κρατουμένων σε: 1) όσους έχουν ρητά καταδικαστεί σε απομόνωση ή διέπραξαν μέσα στη φυλακή σοβαρά παραπτώματα, 2) όσους είναι γνωστοί ως «παλιοί εγκληματίες», 3) όσους με το «χαρακτήρα τους και τις συνθήκες πριν και μετά την καταδίκη δίνουν λαβή στην υπόνοια ότι δεν πρόκειται για συνηθισμένους εγκληματίες» και 4) όσους βρίσκονται στο στάδιο δοκιμασίας και ο χαρακτήρας τους δεν είναι γνωστός ή δεν αξίζει να καταχωρηθούν στην προηγούμενη κατηγορία. Με αυτό τον τύπο της φυλακής οργανώνεται μια εξατομικευτική γνώση, το πλαίσιο αναφοράς της οποίας δεν είναι το έγκλημα που διαπράχθηκε, αλλά η ενδεχόμενη επικινδυνότητα του ατόμου και το πώς αυτή εκδηλώνεται στη διαγωγή του.

Η αρχιτεκτονική της φυλακής παίζει πλέον κυρίαρχο ρόλο στη λειτουργία της, τόσο ως ιδρύματος όσο και ως ποινής. Το 1791, ο **J. Bentham** παρουσιάζει το αρχιτεκτονικό σχέδιο **Πανοπτικόν**: ένα δακτυλιοειδές οικοδόμημα στο κέντρο του οποίου υψωνόταν ένας πύργος με μεγάλα παράθυρα. Το περιφερικό οικοδόμημα ήταν διαιρεμένο σε κελιά, που είχαν δύο παράθυρα, το ένα εκ των οποίων έβλεπε στο εσωτερικό και το άλλο προς τα έξω, ώστε να μπαίνει το φως του ήλιου. Η αρχιτεκτονική αυτή δομή βάζει τέλος στη λογική του μπουντρουμιού, ενός ανήλιαγου χώρου συνεχούς εγκλεισμού, όπου ο κρατούμενος ήταν κρυμμένος. Η ορατότητα δίνει πλέον τη δυνατότητα για τον πλήρη έλεγχο της φυλακής. Ο κρατούμενος επιτηρείται συνεχώς, χωρίς να βλέπει τον επιτηρητή του και έτσι υποβάλλεται σε μια συνειδητή και μόνιμη, σε βάρος του, κατάσταση ορατότητας που εξασφαλίζει την αυτόματη λειτουργία της εξουσίας. Ο Bentham έγραψε σχετικά: «η εξουσία πρέπει να είναι ορατή και ανεξέλεγκτη». Ορατή γιατί ο κρατούμενος θα έχει αδιάκοπα μπροστά στα μάτια του την επιβλητική σιλουέτα του κεντρικού πύργου και ανεξέλεγκτη, γιατί ο κρατούμενος δεν πρέπει ποτέ να ξέρει αν πραγματικά τον κατασκοπεύουν, αλλά να είναι βέβαιος ότι είναι δυνατόν να παρακολουθείται κάθε στιγμή.[170]

Από τις αρχές του 19ου αιώνα, η φυλάκιση έχει πλέον καθιερωθεί ως μια από τις πιο πιθανές ποινές, «είναι η κατεξοχήν ποινή των πολιτισμένων κοινωνιών και παίρνει ηθική διάσταση όταν συνοδεύεται από υποχρεωτική εργασία», σύμφωνα με τον Rossi.[171] Καθιερώνονται δύο συστήματα φυλακής, το **«ωβούρνιο» ή σύστημα της σιωπής**, που επικράτησε στις ΗΠΑ, και το «απομονωτικό» ή πενσυλβανικό, όπως το περιγράψαμε νωρίτερα, που επικράτησε στην Ευρώπη.

Η φυλακή της Auburn, προαστίου της Νέας Υόρκης, χτίστηκε το 1815, με σκοπό να συμβάλει στην αποσυμφόρηση

169 Ο τρόπος λειτουργίας της φυλακής περιγράφεται στο βιβλίο του J. Turnbull, *Visite à la prison de Philadelphie*, 1797: «Όλοι οι φυλακισμένοι σηκώνονται από τα χαράματα έτσι που αφού στρώσουν τα κρεβάτια τους, αφού καθαριστούν και πλυθούν και εκπληρώσουν διάφορες άλλες ανάγκες, αρχίζουν γενικά τη δουλειά τους με την ανατολή του ήλιου. Από τη στιγμή αυτή, κανένας δεν μπορεί να μπει στους θαλάμους ή σ' άλλους χώρους, παρά μόνο στα εργαστήρια και τους τόπους δουλειάς τους. Στη δύση του ηλίου, χτυπά ένα κουδούνι, που ειδοποιεί τους κρατούμενους ότι μπορούν να εγκαταλείψουν την εργασία τους. Τους παραχωρείται μισή ώρα για να στρώσουν τα κρεβάτια τους και από εκείνη τη στιγμή δεν τους επιτρέπεται πια να μιλούν υψηλόφωνα ή να κάνουν τον παραμικρό θόρυβο».

170 M. Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία, Η γέννηση της φυλακής,* Ράππα, Αθήνα 1989 (1976), μτφρ. Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη, σ. 260-275.

171 P. Rossi, «Traitè de droit penal », στο Sautelet A., *De l' emprisonnement*, Παρίσι, 1829, σ. 169.

φυλακής της Νέας Υόρκης και εφάρμοσε αρχικά το σύστημα της απομόνωσης και της υποχρεωτικής εργασίας, χωρίζοντας τους κρατούμενους σε τρεις κατηγορίες: α) όσους ζούσαν σε καθεστώς συνεχούς απομόνωσης, επειδή παραβίαζαν τον κανονισμό πειθαρχίας της φυλακής, β) όσους εργάζονταν περιστασιακά και γ) όσους εργάζονταν καθημερινά σε κοινόχρηστους χώρους και απομονώνονταν τη νύχτα σε ατομικά κελιά. Η ραγδαία αύξηση αυτοκτονιών και αυτοτραυματισμών οδήγησε τη διοίκηση στο να αλλάξει τους κανόνες απομόνωσης, επιβάλλοντας το 1823 την από κοινού εργασία σε καθεστώς σιωπής. Οι μελετητές **Alexis de Tocqueville** και **Gustave de Beaumont** περιγράφουν πώς λειτουργούσε το σύστημα σιωπής: «Το απόγευμα, την ώρα της δύσης του ηλίου, η εργασία σταματά και οι κρατούμενοι αφήνουν το πόστο τους και αποσύρονται στο κελί τους. Τα πάντα γίνονται σε καθεστώς απόλυτης σιωπής: ο ύπνος, το φαγητό, το περπάτημα από και προς το κελί, η εργασία. Τίποτα δεν ακούγεται παρά μόνο βήματα ή ήχοι από την εργασία. Όταν τελειώσει η μέρα και οι κρατούμενοι αποσυρθούν στα κελιά τους, η σιωπή ανάμεσα στους τοίχους που περιορίζουν τόσους κρατούμενους, έχει τον ήχο του θανάτου. Επισκεφτήκαμε τη φυλακή πολλές φορές νύχτα, υπό το φως της λάμπας. Αισθανθήκαμε σαν να διασχίζουμε κατακόμβες. Υπήρχαν χίλιοι ζωντανοί άνθρωποι και όμως έμοιαζε σαν να διασχίζουμε την έρημο».[172]

Λίγες δεκαετίες αργότερα, ο **Maconochie** επινόησε το **«προοδευτικό σύστημα»** ή αλλιώς ιρλανδικό (1853), το οποίο συνδύαζε τα δύο παραπάνω συστήματα ως φάσεις μιας εξελικτικής πορείας από τη φυλάκιση έως την αποφυλάκιση. Η διαγωγή και η εργατικότητα του κάθε κρατούμενου ήταν οι δύο παράγοντες, οι οποίοι προσδιόριζαν, σύμφωνα με το mark system, τη διάρκεια της ποινής. Ο κρατούμενος έπρεπε να συμπληρώσει τους «βαθμούς» που αντιστοιχούσαν στην ποινή του με βάση την εργασία και τη διαγωγή του. Προκειμένου να αποφυλακιστεί έπρεπε να ολοκληρώσει τις τρεις προβλεπόμενες «φάσεις»: την «ποινική» (penal stage), κατά την οποία ο κάθε κρατούμενος εργάζεται μόνος του επί έξι μήνες, υπό καθεστώς αυστηρής πειθαρχίας, την «κοινωνική» (social stage), κατά την οποία ο κρατούμενος εντάσσεται για τουλάχιστον 18 μήνες σε μια ομάδα έξι ατόμων, των οποίων η ευθύνη είναι συλλογική για την εξασφάλιση ή την απώλεια βαθμών, και την «εξατομικευμένη» (individualized stage), κατά την οποία ο κρατούμενος εργάζεται μόνος του για τουλάχιστον έξι μήνες, έξω από τη φυλακή, εωσότου συμπληρώσει τους βαθμούς που του υπολείπονται για την υπό όρους αποφυλάκισή του.[173]

Στα τέλη του 18ου αιώνα (1793) εφαρμόζεται για πρώτη φορά στη Walnut Street Jail της Φιλαδέλφεια το **σύστημα της αυτοδιοίκησης των εγκλείστων** (self-government system), σύμφωνα με το οποίο οι κρατούμενοι οργάνωναν την εσωτερική ζωή της φυλακής, με εξαίρεση ορισμένα διοικητικά θέματα (εισδοχές, αποδοχές, τροφοδοσία, φύλαξη), όπως και τις περιπτώσεις επίθεσης εναντίον φύλακα, ανθρωποκτονίας κρατούμενου, άρνησης εργασίας, εξέγερσης και απόπειρας απόδρασης. Στόχος της μεθόδου αυτής ήταν να υιοθετήσουν οι κρατούμενοι τις βασικές αρχές της ελεύθερης κοινωνίας και να αφομοιώσουν πρότυπα πειθαρχίας, τα οποία διαμορφώνονται από τους ίδιους.[174] Συγκεκριμένα, οι κρατούμενοι συνέτασσαν τον εσωτερικό κανονισμό της φυλακής και αποφάσιζαν για τις κυρώσεις που θα επιβάλλονταν σε όσους δεν τον εφάρμοζαν. Ο κανονισμός αυτός προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση και στους μετέπειτα μελετητές, καθώς δεν προέβλεπε καμία κύρωση σε περίπτωση παραβίασής του, εκτός από τον αποκλεισμό από την κοινωνία των κρατουμένων.[175] Αντίθετα, στο House of Refuge της Νέας Υόρκης (1824), όπου εφαρμόστηκε για ένα χρόνο το σύστημα αυτοδιοίκησης, είχαν επιλέξει να ορίζεται ένας κρατούμενος ως «δικαστής» που θα αποφάσιζε, σε περίπτωση πειθαρχικού παραπτώματος, σε πόσα μαστιγώματα αντιστοιχούσε το αδίκημά του.[176] Στην πλειονότητα των φυλακών όπου εφαρμόστηκε αυτό το σύστημα, οι επιτροπές των κρατουμένων επέβαλλαν κυρώσεις πολύ αυστηρότερες από αυτές που επέβαλλε η διεύθυνση, προτού εφαρμοστεί το σύστημα αυτό. Όπως καταγράφει ο **Wines,**[177] αναφερόμενος στη φυλακή Sing Sing (Νέα

172 G. de Beaumont, A. de Tocqueville A., *On the Penitentiary System in the United States and its Application to France*, A. M. Kelley, Νέα Υόρκη 1970 (1833), μτφρ. Fr. Leeber, σ. 32.
173 J. Moore, "Alexander Maconochies mark system", *Prison Service Journal*, 198, 2011, σ. 38-46.
174 Σ. Αλεξιάδης, *Σωφρονιστική*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001, σ. 38.
175 O.E. Lewis, *The development of american prisons and prison customs: 1776-1845*, Prison Association of New York, 1922, σ. 169-170.
176 Η. Δασκαλάκης, *Μεταχείριση εγκληματία*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1985, σ. 82.
177 F.H. Wines, *Punishment and reformation: a study of the penitentiary system*, T.Y. Crowell, Νέα Υόρκη 1923, σ. 408.

Υόρκη, 1914): «Με αυτό το σύστημα οι κρατούμενοι μάθαιναν τις δυσκολίες της διοίκησης μιας φυλακής και κατανοούσαν το λόγο ύπαρξης αρμοδιοτήτων και εξουσιών, αναπτύσσοντας έτσι σχέσεις συνεργασίας με το προσωπικό, το οποίο μέχρι πρότινος αντιμετώπιζαν με καχυποψία και δυσπιστία».

Ο υπερβάλλων ζήλος που επέδειξαν οι κρατούμενοι, αλλά και οι περιπτώσεις εκμετάλλευσης ή εκβιασμού των κρατουμένων που σημειώθηκαν οδήγησαν στην κατάργηση του συστήματος αυτού. Μάλιστα, σε ορισμένες φυλακές, όπως οι φυλακές του Νιου Τζέρσεϊ ή οι γυναικείες φυλακές της Νέας Υόρκης, το σύστημα καταψηφίστηκε.[178] Όπως έγραψε ο **Baker**, το σύστημα αυτό ήταν εξαρχής καταδικασμένο να αποτύχει, καθώς δεν είχε προβλεφθεί ένα στάδιο εκμάθησης και καθοδήγησης πριν από την εφαρμογή του και επομένως οι κρατούμενοι δεν είχαν συναίσθηση του πώς να διαχειριστούν την εξουσία που τους δόθηκε, χωρίς να αδικήσουν τους υπόλοιπους κρατούμενους.[179]

Στις αρχές του 20ού αιώνα και ιδιαίτερα τη δεκαετία του '30, καθιερώνεται η «σωφρονιστική άποψη», με τους υποστηρικτές της να προτείνουν το άνοιγμα των φυλακών στην κοινωνία: παραγωγική αντί της μονότονης εργασίας, θεσμοθέτηση εκπαίδευσης, αυτοδιοίκηση των κρατουμένων, θεσμοθέτηση της περιόδου δοκιμασίας (probation). Η σκληρή πειθαρχία και η απομόνωση χαλαρώνει, επιτρέπεται η ελεύθερη διάθεση του χρόνου στο προαύλιο, η ακρόαση ραδιοφώνου, η προβολή κινηματογραφικών ταινιών, ενώ περιορίζεται η επιτήρηση των επισκεπτηρίων και ο ενδελεχής έλεγχος της αλληλογραφίας. Παράλληλα, αρχίζει η διαφοροποίηση των φυλακών, ανάλογα με το έγκλημα που έχουν διαπράξει οι κρατούμενοι. Παρ' όλα αυτά, η φυλακή δεν χάνει το χαρακτήρα του ολοκληρωτικού θεσμού: σκληρή πειθαρχία, αυστηροί κανόνες, αποκοπή από τον έξω κόσμο.[180]

Όπως κατέγραψε ο **Cressey**[181] δύο ήταν οι τύποι των φυλακών που κυριάρχησαν το πρώτο μισό του 20ού αιώνα: τα τιμωρητικού τύπου καταστήματα κράτησης και οι φυλακές μεταχείρισης. Τα πρώτα είχαν ως στόχο τη φύλαξη και την τιμωρία των κρατουμένων, προβλέποντας ένα λεπτομερές σύστημα κανόνων, που καθόριζε τη δράση του προσωπικού και την αποδεκτή στάση των κρατουμένων. Στον αντίποδα, οι φυλακές μεταχείρισης είχαν ως βασικό στόχο την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων και έτσι το προσωπικό δεν ήταν μονάχα φυλακτικό, με στρατιωτικού τύπου δομή, αλλά εξειδικευμένο (γιατροί, ψυχολόγοι, δάσκαλοι, κοινωνικοί λειτουργοί, κοινωνιολόγοι, κ.λπ.) δημιουργώντας μια σύνθετη οργάνωση μέσα στη φυλακή, στην οποία διαφορετικοί ρόλοι καλούνταν να συνυπάρξουν.

Την περίοδο της «σωφρονιστικής μεταρρύθμισης», οι φυλακές μετονομάστηκαν σε «σωφρονιστικά καταστήματα», οι φύλακες σε «σωφρονιστικούς υπαλλήλους», οι κρατούμενοι σε «τροφίμους» και η πτέρυγα απομόνωσης, η ονομαζόμενη και «τρύπα» (solitary, "the hole"), σε κέντρο προσαρμογής. Μάλιστα, τα «κέντρα προσαρμογής» δεν είχαν σκοπό την απομόνωση, αλλά την καθημερινή παροχή εντατικής αναμορφωτικής-ψυχιατρικής βοήθειας, που περιλάμβανε ομαδική ψυχοθεραπεία, εκπαίδευση και ειδικά διαμορφωμένο πρόγραμμα εργασίας.[182] Ο «σωφρονισμός» ταυτίστηκε με τη σύγχρονη φυλακή, η οποία είχε ως στόχο όχι την τιμωρία του τροφίμου, αλλά τη «θεραπεία» του από την εγκληματικότητα και την επανένταξή του στην κοινωνία.[183]

Ακόμα, στο πλαίσιο της «σωφρονιστικής μεταχείρισης» εισήχθησαν νέες μέθοδοι:[184]

1) **Απροσδιόριστη ποινή** (indeterminate sentence), προκειμένου ο καταδικασθείς να αποφυλακίζεται όταν θεωρηθεί ότι έχει «σωφρονιστεί» και όχι όταν «έχει εκτίσει την ποινή του». Η λογική αυτού του μέτρου ήταν να διεκδικήσει ο κρατούμενος το σωφρονισμό του, συμμετέχοντας στα προγράμματα της φυλακής και υπακούοντας

178 Σ. Αλεξιάδης, *Σωφρονιστική*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001, σ. 38.
179 J. E. Baker, «Inmate Self-Government», Journal of Criminal Law and Criminology, 55, 1964, σ. 39-47.
180 R. Matthews, *Doing time, an introduction to the sociology of imprisonment*, MacMillan Press LTD, Μ. Βρετανία 1999, σ. 23.
181 D. Cressey, «The Respectable Criminal», *Criminology*, 3 (1), 1965, σ. 13.
182 C. Weinstein, E. Cummins, «The crime of punishment. Pelican bay maximum security prison», στο Rosenblatt E., *Criminal Injustice*, South End Press, 1996, σ. 5.
183 E.O. Wright, *The politics of punishment. A critical analysis of prisons in America*, Harper Colophon Books, Νέα Υόρκη, Έβαστον, Σαν Φρανσίσκο, Λονδίνο 1973, σ. 42-45.
184 E.O. Wright, *The politics of punishment. A critical analysis of prisons in America*, Harper Colophon Books, Νέα Υόρκη, Έβαστον, Σαν Φρανσίσκο, Λονδίνο 1973, σ. 44-51.

τους κανόνες της, και όχι να «ροκανίζει το χρόνο» μέχρι την αποφυλάκισή του.[185]

2) **Θεραπευτικά προγράμματα**, προσαρμοσμένα στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες κάθε κρατούμενου, ώστε να επιτυγχάνεται η ομαλή επανένταξη των κρατουμένων και να μειώνονται οι πιθανότητες υποτροπής.

3) **Διαχωρισμός και μεταχείριση κρατουμένων,** κατόπιν ατομικής αξιολόγησης επικινδυνότητας και διαφορετικής μεταχείρισης, στη λογική του «δίνουμε όση ελευθερία μπορεί να αντέξει ο καθένας» ("as much freedom as he can handle"). Έτσι δημιουργήθηκαν φυλακές χαμηλής, μεσαίας, υψηλής και ύψιστης ασφαλείας.

Ο «εξευγενισμός» των φυλακών, που δημιούργησε τη σύγχρονη φυλακή, απαιτώντας βελτίωση των συνθηκών κράτησης, είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της ασφάλειας και της επιτήρησης στα κτίρια, αλλάζοντας έτσι και πάλι την αρχιτεκτονική της φυλακής.[186] Ο **Garland** ταύτισε τη σύγχρονη φυλακή με γκούλαγκ: «Η φυλακή χρησιμοποιείται σήμερα σαν μια αποκλεισμένη ζώνη (καραντίνα) στην οποία κλειδώνονται επικίνδυνα άτομα, στο όνομα της δημόσιας ασφάλειας. Το σωφρονιστικό σύστημα δεν διαφέρει και πολύ πια από τα σοβιετικά γκούλαγκ – στρατόπεδα εργασίας και φυλακές διάσπαρτα σε όλη τη χώρα, με έγκλειστους δύο εκατομμύρια ανθρώπους, που θεωρήθηκαν προβληματικά από πολιτικής ή οικονομικής άποψης».[187] Όπως πρόσθεσε αλλού, η σύγχρονη φυλακή κάθε άλλο παρά σωφρονισμό μπορεί να επιτύχει. Άλλωστε, «η φυλακή δεν μεταρρυθμίζεται».[188]

Το ότι «η φυλακή δεν μεταρρυθμίζεται» φάνηκε και στο πώς αντιμετωπίστηκε στις ΗΠΑ τη δεκαετία των '60 το κίνημα των κρατουμένων, τα αιτήματα του οποίου αφορούσαν τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης, την ευνοϊκότερη μεταχείριση κρατουμένων και την αποεγκληματοποίηση/αποποινικοποίηση αδικημάτων. Συγκεκριμένα, το αίτημα περί μείωσης του συνωστισμού –αίτημα που είχε δικαιωθεί δικαστικά σε 40 πολιτείες– ερμηνεύτηκε πως ικανοποιείται με την ανέγερση νέων φυλακών.[189]

Ο **Sykes**, μελετώντας τη σύγχρονη φυλακή τη δεκαετία του '50, κάνει λόγο για «την εποχή του μαζικού εγκλεισμού», παρότι ακόμα το φαινόμενο του υπερπληθυσμού δεν είχε εκδηλωθεί πλήρως, δείχνοντας πως η φυλακή δεν είναι αποσπασμένη από την κοινωνία. Αντίθετα, είναι μέρος της ζωής των πολιτών, όπως αυτή εξελίσσεται όταν αναζητούν δουλειά ή φτιάχνουν οικογένειες. «Η φυλακή δεν είναι ένα αυτόνομο σύστημα εξουσίας. Αντιθέτως, πρόκειται για ένα εργαλείο του κράτους, διαμορφωμένο από το κοινωνικό του περιβάλλον, και πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη αυτήν τη μικρή αλήθεια προκειμένου να καταλάβουμε τη φυλακή», τονίζει και καταλήγει πως «η πληθώρα κανονισμών που εκτείνεται σε όλες τις στιγμές της ζωής στη φυλακή, η συνεχής επιτήρηση, η συγκέντρωση των εξουσιών στα χέρια των λίγων που κυριαρχούν, το ευρύ χάσμα μεταξύ εξουσιαστών και εξουσιαζόμενων, αποτελούν συστατικά στοιχεία ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος».[190]

Η συνεχής ποινικοποίηση και η αυστηροποίηση της αντιμετώπισης των αδικημάτων εκτίναξαν τον πληθυσμό των κρατουμένων σε παγκόσμιο επίπεδο. Για παράδειγμα, από το 1950 έως το 1989, ο αριθμός των κρατουμένων στις ΗΠΑ αυξήθηκε από τους 264.500 στους 999.400 και στην Αγγλία από 20.400 στους 50.000. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάστηκε στις περισσότερες χώρες. Ενδεικτικά στη Ν. Αφρική οι κρατούμενοι αυξήθηκαν σε 373 ανά 100.000 κατοίκους και στην Πολωνία σε 177. Στη Γαλλία, σε διάστημα μόλις εφτά ετών (1978-1985), χτίστηκαν φυλακές με χωρητικότητα 165.000 ατόμων.[191]

Η ομιλία του Nixon ενώπιον του Αμερικανικού Κογκρέσου το φθινόπωρο του 1970 αποκρυσταλλώνει το λόγο για τον οποίο καταγράφηκε υπερσυνωστισμός στις φυλακές: «Έχουμε ακούσει κάθε είδους ρητορική διακήρυξη της λέξης "πόλεμος" τη δεκαετία του '60. Ίσως ήταν η λέξη με τη μεγαλύτερη χρήση την εποχή εκείνη: ο πόλεμος

185 Για παράδειγμα ήδη από το 1944 στην Καλιφόρνια, για ληστεία πρώτου βαθμού η ποινή είναι από 5 χρόνια έως ισόβια, για ληστεία δεύτερου βαθμού από 1 χρόνο έως ισόβια, για πλαστογραφία από 6 μήνες έως 14 χρόνια. Τη δεκαετία του 1970, το 7% των καταδικασθέντων εξέτιε το μέγιστο της ποινής και οι υπόλοιποι αποφυλακίζονταν με αναστολή νωρίτερα, μένοντας υπό επιτήρηση για το υπόλοιπο της ζωής τους.

186 R. Matthews, *Doing time, an introduction to the sociology of imprisonment*, MacMillan Press LTD, Μ. Βρετανία 1999, σ. 28.

187 D. Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, The University of Chicago Press, 2001, σ. 178.

188 D. Garland, «Penal Modernism and Postmodernism», στο Blomberg T., Cohen S., *Punishment and Social Control: Essays in honor of Sheldon L. Messinger*, Aldine de Gruyter, Νέα Υόρκη 1995, σ. 203.

189 L. Rhodes, «Pathological effects of the supermaximum prison», *American Journal of Public Health*, 95 (10), 2005, σ. 1692-1695.

190 G.M. Sykes, *The society of Captives: A Study of Maximum Security Prison*, Princeton University Press, Νιου Τζέρσεϊ 2007 (1958), σ. 354-356

191 D. Whitfield, *The state of the prisons, 200 years on*, Routledge, London, Νέα Υόρκη 2002 (1991), σ. 6.

κατά της φτώχειας, ο πόλεμος κατά της δυστυχίας, ο πόλεμος κατά των ασθενειών, ο πόλεμος κατά της πείνας. Όμως, αν υπάρχει ένας τομέας όπου η λέξη "πόλεμος" είναι κατάλληλη, είναι ο πόλεμος κατά του εγκλήματος. Πρέπει να κηρύξουμε αυτό τον πόλεμο και να τον κερδίσουμε, ενάντια στα εγκληματικά στοιχεία που συνεχώς απειλούν τις πόλεις μας, τα σπίτια μας και τις ζωές μας».[192] Η πολιτική «μηδενικής ανοχής» του Nixon εστίαζε στην επιβολή του νόμου και της τάξης και απαντούσε στην ανησυχία που εξέφραζαν οι Αμερικάνοι για την αυξανόμενη εγκληματικότητα, όπως και στην κοινωνική αναταραχή που προκάλεσαν τα κινήματα διαμαρτυρίας την προηγούμενη δεκαετία.

Τη δεκαετία του '90, και ενώ ο πληθυσμός των κρατουμένων συνεχίζει να αυξάνεται, προστίθεται ένας ακόμα τύπος καταστήματος κράτησης, οι φυλακές super max (υπερ-υψίστης ασφαλείας), όπου ο κρατούμενος ζει σε καθεστώς απομόνωσης 23 ώρες το 24ωρο και την μία ώρα που προβλέπεται για προαυλισμό κλείνεται σε ένα άλλο χώρο επίσης μόνος του. Οι κρατούμενοι βρίσκονται υπό διαρκή παρακολούθηση, η επαφή τους με άλλους ανθρώπους είναι περιορισμένη στο ελάχιστο και τα προγράμματα εντός της φυλακής απαγορεύονται. Ταυτόχρονα με τις υπερ-υψίστης ασφαλείας φυλακές, εμφανίζονται και οι ιδιωτικές. Στις αρχές του 1990 ψηφίζεται στις ΗΠΑ η νομοθετική ρύθμιση «τρία χτυπήματα και τέλος» ("three strikes and you're out"), που ορίζει την ποινή της υποχρεωτικής κάθειρξης 25 ετών για όσους έχουν ήδη καταδικαστεί για δύο σοβαρά αδικήματα που ενέχουν τη χρήση βίας και διαπράττουν ένα τρίτο, ανεξαρτήτου βαρύτητας, αδίκημα. Ο νόμος αυτός κινούνταν στη λογική «κλειδώστε τους σ' ένα δωμάτιο και πετάξτε το κλειδί» και είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων από 313 άτομα ανά 100.000 κατοίκους σε 452 άτομα.[193]

Στις μέρες μας το φαινόμενο της μαζικής φυλάκισης έχει επεκταθεί σε όλο τον κόσμο, με την εφαρμογή του δόγματος της μηδενικής ανοχής. Σύμφωνα, με την τελευταία έκθεση του International Center for Prison Studies (Οκτώβριος 2013),[194] η οποία καταγράφει τον αριθμό των κρατουμένων σε 222 χώρες, περισσότεροι από 10,2 εκατομμύρια άνθρωποι κρατούνταν σε φυλακές ανά τον κόσμο, η πλειοψηφία των οποίων ήταν υπόδικοι. Οι μισοί από αυτούς καταγράφονται στις ΗΠΑ (2,24 εκατ.), τη Ρωσία (0,68 εκατ.) και την Κίνα (1,64 εκατ.). Υπολογίζοντας ότι ο παγκόσμιος πληθυσμός εκτιμάται στα 7,1 δισεκατομμύρια, ο πληθυσμός των κρατουμένων αντιστοιχεί σε 144 ανά 100.000 κατοίκους. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την ίδια έκθεση, οι κρατούμενοι ανέρχονταν σε 12.479 (δεν περιλαμβάνονται τα κρατητήρια των αστυνομικών τμημάτων, όπου κρατούνται κατάδικοι για τους οποίους δεν υπάρχει διαθέσιμη θέση σε κάποια φυλακή), νούμερο που μεταφράζεται σε 111 κρατούμενους ανά 100.000 κατοίκους. Η πλειοψηφία των κρατουμένων παγκοσμίως προέρχεται από τα χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Οι περισσότεροι είναι φτωχοί, αναλφάβητοι ή με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και έχουν βιώσει την ανεργία και την αποξένωση από το οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο υπάρχει ιστορικό καταχρήσεων ή βίας ή κοινωνικού αποκλεισμού.

Το σύγχρονο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, όπως αντικατοπτρίζεται στην εικόνα της φυλακής, χαρακτηρίζεται από αυθαίρετες συλλήψεις, εκτεταμένη κράτηση εν αναμονή της δίκης, μη τήρηση των προϋποθέσεων δίκαιης δίκης, αποφάσεις που ενέχουν μεγάλο ποσοστό αυθαιρεσίας στην επιβολή ποινών.[195]

Η υιοθέτηση του «δόγματος μηδενικής ανοχής» έχει πολύ απτό και άμεσο αντίκρισμα στην εικόνα των φυλακών στα κράτη της Βορείου Αμερικής και της Δυτικής Ευρώπης. Συγκεκριμένα:

- Αυξάνεται ο πληθυσμός των κρατουμένων, όπως και όσων τελούν υπό δικαστική επιτήρηση (probation) ή εκτίουν κάποια εναλλακτική προς τη φυλάκιση ποινή.
- Δημιουργούνται νέες φυλακές, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο υπερπληθυσμός, οι οποίες λειτουργούν ωστόσο ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία (self-fulfilling prophesies).
- Εγκαταλείπεται το ιδεώδες της κοινωνικής επανένταξης και το καθεστώς κράτησης παίρνει ακόμα πιο πε-

192 D. Pager, *Marked: Race, Crime and Finding Work in Era of Mass Incarceration*, The University of Chicago Press, Σικάγο - Λονδίνο 2007, σ. 9.

193 R. Tewksbury, D. Dabney, *Prisons and Jails: A reader*, Higher Education, 2009, σ. 4.

194 http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/wppl_10.pdf

195 United Nations Office on Drugs and Crime, *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons,* Ciminal Justice Handbook series, σε συνεργασία με την International Committee of the Red Cross, United Nations, New York, 2013

ριοριστική μορφή.

- Επιλέγονται σύγχρονα μέσα ηλεκτρονικής επιτήρησης και ελέγχου που ενισχύουν την εσωτερική και περιμετρική φύλαξη. Χωροταξικά προτάσσεται η εξασφάλιση της ευταξίας από τις οργανωμένες δραστηριότητες και την ισότιμη μεταχείριση, προκειμένου να αναπτυχθούν κοινωνικές σχέσεις μεταξύ προσωπικού και κρατουμένων.
- Ο προϋπολογισμός των φυλακών περικόπτεται όσον αφορά τις παρεχόμενες υπηρεσίες (ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, εκπαίδευση, κατάρτιση, θεραπεία, καλλιτεχνικές δραστηριότητες, οργανωμένη άθληση) ή αυτές αδρανοποιούνται λόγω του συνωστισμού.
- Νέες φυλακές ή πτέρυγες απομονωτικού τύπου επανεισάγονται μαζικά, στις οποίες εγκλείονται κρατούμενοι που θεωρούνται ανεπίδεκτοι βελτίωσης.
- Αλλάζει η επικρατούσα αντίληψη σχετικά με τη σκοπιμότητα και τη φύση της εργασίας των εγκλείστων, αναβιώνοντας έτσι το καθεστώς «ποινικής δουλοπαροικίας» (penal servitude, penal serfdom).
- Οι κρατούμενοι και οι οικογένειές τους επιβαρύνονται με έξοδα που θα έπρεπε να καλύπτονται από το κράτος.
- Οι όροι χορήγησης αδειών απουσίας γίνονται αυστηρότεροι για συγκεκριμένες κατηγορίες κρατουμένων (έμποροι ναρκωτικών, ισοβίτες, αλλοδαποί).
- Οι δαπάνες για το σωφρονιστικό σύστημα αυξάνονται, την ίδια ώρα που μειώνονται οι δαπάνες για εκπαίδευση και κοινωνική ασφάλιση.
- Οι φυλακές παύουν να λειτουργούν ως αυτόνομες δομές που διοικούνται με ιδιοσυγκρασιακό τρόπο από απολυταρχικούς διευθυντές και αρχιφύλακες. Μετατρέπονται σε πολύπλοκα γραφειοκρατικά συστήματα, με προσωπικό πολλών βαθμίδων και ειδικοτήτων.
- Δημιουργείται το «φυλακο-βιομηχανικό σύμπλεγμα» (prison industrial complex), ως αποτέλεσμα της φυλακοποίησης και της τάσης ιδιωτικοποίησης του συστήματος. Έτσι, η εγκατάσταση φυλακών σε μια περιοχή θεωρείται έσχατο μέσο οικονομικής ανάκαμψης, με αποτέλεσμα ιδιωτικές βιομηχανίες, κυβερνητικοί παράγοντες, συνδικάτα σωφρονιστικών υπαλλήλων, εκπρόσωποι τοπικών κοινοτήτων και γραφειοκράτες να πιέζουν για τη διεύρυνση του συστήματος και το χτίσιμο περισσότερων φυλακών.[196]

Είναι πολύ σημαντικό να εστιάσουμε στα προβλήματα που επιφέρει ο συνωστισμός στις φυλακές, καθώς αυτόν τον παράγοντα αναγνωρίζουν οι διεθνείς οργανισμοί ως κυρίαρχη αιτία αποτυχίας της στερητικής της ελευθερίας ποινής. Σύμφωνα με τον **Κουλούρη,** συντελεστικοί παράγοντες του πληθυσμού των φυλακών είναι:

α. Η ποινική νομοθεσία [(απ)εγκληματοποίηση, (απο)ποινικοποίηση] συντελεί στην επιβάρυνση του αριθμού των κρατουμένων ή διευκολύνει τη μείωσή του.

β. Οι εκτιμήσεις, στάσεις και αντιλήψεις που επικρατούν κάθε φορά μεταξύ των οργάνων που απονέμουν την ποινική δικαιοσύνη για τη συμβολή του εγκλεισμού στον έλεγχο της εγκληματικότητας ή συγκεκριμένων εγκληματικών συμπεριφορών, στον περιορισμό του φόβου θυματοποίησης, στην εξοικονόμηση πόρων κ.ο.κ. καθοδηγούν την αυστηρή ή επιεική στάση τους κατά τη διαδικασία επιλογής και επιβολής των ποινικών κυρώσεων.

γ. Η ύπαρξη ή ανυπαρξία διαθέσιμου χώρου στις φυλακές και η υψηλή ή χαμηλή αναλογία στο σύνολο του πληθυσμού ηλικιακών και φυλετικών ομάδων με δυσανάλογα μεγάλη ή μικρή συμμετοχή στον πληθυσμό των φυλακών.

δ. Ο κορεσμός της αγοράς εργασίας ή οι αυξημένες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό, η εναλλαγή περιόδων οικονομικής ύφεσης και ανεργίας με περιόδους οικονομικής ακμής και απορρόφησης του εργατικού δυναμικού.

ε. Η κρίση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος και του κράτους πρόνοιας οδηγεί κατά άλλους σε συχνότερη (στροφή προς περισσότερο κατασταλτικές και αυταρχικές πολιτικές επιλογές) και κατ' άλλους σε σπανιότερη (λόγω στενότητας διαθέσιμων πόρων) προσφυγή στη φυλακή.

---

196 Ου. Αλοσκόφης, «Κοινωνική και ποινική κατάσταση των κρατουμένων στη Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού: Διαφορές ημεδαπών-αλλοδαπών», στο Κουλούρης Ν., *Επι-φυλακή, Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, κατάσταση και μεταχείριση των κρατουμένων*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2009, σ. 44-46.

στ. Οι αυξομειώσεις της εμφανούς εγκληματικότητας αντανακλώνται αυτομάτως στον πληθυσμό των φυλακών.

ζ. Η κρίση νομιμοποίησης του κράτους δημιουργεί αυξημένες ανάγκες ελέγχου και πειθάρχησης μεγάλων τμημάτων του κοινωνικού σώματος μέσω του τιμωρητικού εγκλεισμού και άλλων πανομοιότυπων μέτρων που σηματοδοτούν την πορεία προς την κοινωνία της εγκάθειρξης.

η. Η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης απαιτεί μια σχετική σταθερότητα του πληθυσμού των κρατουμένων (ως προς το σύνολο του πληθυσμού μια χώρας, όπως μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου) με την ανάπτυξη εξισορροπητικών πιέσεων κάθε φορά που εμφανίζονται αποκλίσεις προς τα πάνω ή προς τα κάτω.[197]

Όπως αναφέρει έκθεση του Τμήματος για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα των Ηνωμένων Εθνών,[198] ο υπερπληθυσμός, που είναι απόρροια της υπερβολικής χρήσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής και της επιβολής αυστηρότερων ποινών, είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φυλακές παγκοσμίως. Οι συνέπειες αυτού είναι πολλαπλές (όσον αφορά το προσωπικό, το διαχωρισμό των κρατουμένων, την ασφάλεια των κρατουμένων και του προσωπικού, την απασχόληση των κρατουμένων, την επαφή τους με τον «έξω κόσμο», τη διατροφή, τη θέρμανση, την αποχέτευση, τον εξαερισμό, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κ.λπ.) και χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης. Έτσι, η έκθεση καταλήγει σε σειρά στρατηγικών μείωσης, προτείνοντας ένα πλάνο που θα μπορούσαν να υιοθετήσουν τα κράτη-μέλη, για να επιτύχουν τη σταθεροποίηση του πληθυσμού των κρατουμένων σε χαμηλά ποσοστά:

- **Δίκαιες κοινωνικές πολιτικές και πρόληψη του εγκλήματος:** Οι κυβερνήσεις καλούνται να αναπτύξουν ολοκληρωμένες εθνικές στρατηγικές, που θα στηρίζονται σε αποδείξεις, που θα ανταποκρίνονται στις συνθήκες και τις ανάγκες του τόπου και θα προβλέπουν μια εναλλακτική απάντηση στο έγκλημα, με τον εγκλεισμό να είναι το έσχατο μέτρο, όπως υπαγορεύουν τα διεθνή πρότυπα.
- **Πολιτική βούληση και μεταρρυθμίσεις στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης:** Για να μειωθεί ο υπερπληθυσμός απαιτείται πολιτική βούληση, ώστε να υποστηριχθεί η μεταβατική περίοδος και οι πολιτικές/στρατηγικές που θα ακολουθηθούν για την εγκαθίδρυση μιας πολιτικής που δεν θα επιτρέπει τον υπερπληθυσμό. Επιπλέον, πρέπει να υιοθετηθούν μεταρρυθμιστικές πολιτικές και προγράμματα που να ανταποκρίνονται στα αίτια και τις ανάγκες με ολιστικό τρόπο.
- **Πολιτικές που θα ανταποκρίνονται στις εθνικές ανάγκες:** Το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει να μεταρρυθμιστεί αναθεωρώντας πολιτικές κάθειρξης, βελτιώνοντας την πρακτική εφαρμογή του συστήματος, επενδύοντας στην εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση και άλλα προγράμματα απασχόλησης στη φυλακή, παίρνοντας μέτρα στήριξης των αποφυλακισθέντων ώστε να μην ξαναεμπλακούν με το σύστημα.
- **Κερδίζοντας τη στήριξη της κοινής γνώμης:** Συνήθως οι πολιτικοί αναφέρονται στο αίτημα της κοινής γνώμης για αυστηροποίηση νόμων, προκειμένου να επιχειρηματολογήσουν υπέρ των νομοθετημάτων που καταθέτουν. Ωστόσο, η άποψη της κοινής γνώμης δεν είναι μονομερής. Για παράδειγμα, ενώ οι ερωτώμενοι απαντούν συχνά πως οι αποφάσεις των δικαστηρίων είναι ήπιες, αναγνωρίζουν πως η φυλακή είναι πολυδάπανη και ζημιογόνα. Συνήθως, οι πολίτες υποστηρίζουν εναλλακτικές του εγκλεισμού ποινές όταν ρωτούνται ανά περίπτωση και όχι γενικά. Επίσης, έρευνες έχουν δείξει ότι όσο επικρατεί άγνοια για το έγκλημα και τον έλεγχο του εγκλήματος, τόσο η κοινή γνώμη νιώθει ανασφάλεια και απαιτεί σκληρότερες ποινές. Γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό να έχει η κοινή γνώμη πρόσβαση σε στατιστικά δεδομένα όπως και ενημέρωση για το σύστημα απονομής δικαιοσύνης και τη στερητική της ελευθερίας ποινής. Σε αυτό το σημείο είναι πολύ σημαντικός ο ρόλος των ΜΜΕ, τα οποία διαμορφώνουν –σε μεγάλο βαθμό– την κοινή γνώμη. Προκειμένου λοιπόν τα ΜΜΕ να έχουν πρόσβαση σε όλα τα δεδομένα –και όχι σε αποσπασματικές πληροφορίες– είναι απαραίτητα κρατικά ερευνητικά κέντρα που θα παρέχουν εμπεριστατωμένα και διαχρονικά στοιχεία.

197 Ν. Κουλούρης, *Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη, οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σ. 117-118.

198 United Nations Office on Drugs and Crime, *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons*, Criminal Justice Handbook Series, in cooperation with the international Committee of the Red Cross, United Nations, Νέα Υόρκη 2013.

Ακολουθώντας τις παραπάνω στρατηγικές **μείωσης του υπερπληθυσμού**, η έκθεση προτείνει το εξής πλάνο:

1. Εκτίμηση της κατάστασης: Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να κάνουν μια ενδελεχή εκτίμηση της κατάστασης, προκειμένου να εντοπίσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Η εκτίμηση είναι απαραίτητη για το σχεδιασμό μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στρατηγικών, ώστε να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητά τους. Επιβάλλεται να γίνονται απολογισμοί ανά τακτά χρονικά διαστήματα ώστε να αναθεωρούνται –αν είναι απαραίτητο– οι πολιτικές.

2. Βραχυπρόθεσμες στρατηγικές: 1) Απελευθέρωση κρατουμένων με σοβαρά προβλήματα υγείας ή αναπηρίες, ηλικιωμένων ή ασθενών που έχουν διαγνωστεί με ανήκεστο βλάβη (π.χ. AIDS, καρκίνος κ.λπ.) (σελ. 70-71), απελευθέρωση κρατουμένων ύστερα από αμνηστία ή αναθεώρηση της νομιμότητας της κράτησης. 2) Περιορισμός της επίδρασης του υπερπληθυσμού με μεταγωγή κρατουμένων σε χαμηλότερης ασφάλειας φυλακές, χρήση της πρόωρης αποφυλάκισης, βελτίωση των συνθηκών κράτησης, σωστή κατηγοριοποίηση των κρατουμένων, προστασία της φυσικής και ψυχικής υγείας των κρατουμένων (αύξηση των δραστηριοτήτων και των ωρών προαυλισμού, διευκόλυνση της επαφής με τις οικογένειες, αύξηση των προγραμμάτων εργασίας, εκπαίδευσης επαγγελματικού προσανατολισμού, δικαίωμα εργασίας έξω από τη φυλακή) και. τέλος, με εκπαίδευση του προσωπικού, αποτροπή της διαφθοράς κ.λπ.

3. Μεσοπρόθεσμες στρατηγικές: Βελτίωση της συνεργασίας μηχανισμών του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, απλοποίηση και επιτάχυνση της διαδικασίας απόδοσης δικαιοσύνης, βελτίωση της πρόσβασης σε δικηγόρο, λήψη μέτρων για τη μείωση της διάρκειας της προφυλάκισης, αύξηση της δυναμικότητας των φυλακών.

4. Μεσοπρόθεσμες στρατηγικές σε δεύτερο στάδιο: Ίδρυση ενός αποτελεσματικού μηχανισμού νομικής βοήθειας, μείωση της προφυλάκισης, βελτίωση της χρήσης των εναλλακτικών της κάθειρξης ποινών. Βελτίωση της διαφάνειας και της λογοδοσίας στις υπηρεσίες απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.

5. Μακροπρόθεσμες στρατηγικές: Αναθεώρηση του νομοθετικού πλαισίου (με αποεγκληματοποίηση αδικημάτων, αύξηση του ορίου ηλικίας της ποινικής ευθύνης και περιορισμό του εγκλεισμού των παιδιών, μείωση ορίων ποινής, αναθεώρηση αδικημάτων που προβλέπουν ισόβια κάθειρξη, ανάπτυξη των μη στερητικών της ελευθερίας ποινών, αναθεώρηση των νόμων για τα ναρκωτικά κ.λπ.). Βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (αξιολόγηση και επανεξέταση των δικαστών). Τήρηση στατιστικών και ποιοτικών δεδομένων – διεύρυνση ερευνητικών κέντρων/ινστιτούτων αντεγκληματικής πολιτικής. Προετοιμασία της κοινής γνώμης για τις μεταρρυθμίσεις.

Όμως, αυτό το πλάνο μείωσης του υπερπληθυσμού έχει μείνει ανεφάρμοστο, καθώς όποτε μπαίνει το ερώτημα «με ποια πολιτική θα αντιμετωπιστεί το εγκληματικό φαινόμενο», στη θέση του επιλέγεται το δόγμα της «μηδενικής ανοχής». Επομένως, συνεχώς αναζητούνται πόροι ανέγερσης νέων φυλακών, ώστε να τοποθετηθούν οι ολοένα και περισσότεροι χαρακτηριζόμενοι ως «εγκληματίες» και «επικίνδυνοι» για την κοινωνική συνοχή και τη δημόσια ασφάλεια.

2.4 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η κρατούσα ανά περίοδο άποψη για τη φυλακή επηρεάζει, όπως είναι λογικό, και την Ελλάδα. Κρίνεται απαραίτητη η επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης της στερητικής της ελευθερίας ποινή στη χώρα μας, ώστε να δούμε μέσα από τα πρότυπα ποινικής μεταχείρισης που εφαρμόστηκαν, πώς φτάσαμε στη σημερινή εικόνα των ελληνικών φυλακών.

Η ποινή της φυλάκισης θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά το 1823 στη Β΄ Εθνοσυνέλευση μέσα από το «Απάνθισμα των Εγκληματικών». Στον πρώτο αυτό ποινικό κώδικα προβλέπονταν οι εξής ποινές: θανατική ποινή, φυλάκιση (από 3 μέρες έως 19 χρόνια), φυλάκιση με δεσμά (από 1 μήνα έως 6 μήνες), μαστίγωση, χρηματική ποινή και, τέλος, ποινές στέρησης πολιτικών δικαιωμάτων και έκπτωσης από δημόσια θέση. Στο «Απάνθισμα των Εγκληματικών» δεν υπήρχε καμία πρόνοια για την κατασκευή φυλακών, η οποία νομοθετήθηκε 7 χρόνια αργότερα, όταν ο Καποδίστριας εξέδωσε ψήφισμα, για την οικοδόμηση φυλακών, οι οποίες διαιρούνται σε τμήματα, με τα έξοδα

σίτισης των κρατουμένων –με εξαίρεση τους άπορους– να καλύπτονται μέσω της υποχρεωτικής εργασίας. Η διάταξη αυτή τροποποιήθηκε το 1834, την περίοδο της βαυαρικής αντιβασιλείας, όταν τέθηκαν σε ισχύ δύο ποινικοί κώδικες που διαχώριζαν τις φυλακές σε ποινικές και υποδίκων. Τότε ορίστηκε ότι τα έξοδα της φυλακής βαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Ακόμα, καθορίστηκε ο αριθμός κρατουμένων ανά κελί σε τρία άτομα, ενώ προβλέφθηκε η κατασκευή χώρων εργασίας, νοσοκομείου και εκκλησίας και θεσμοθετήθηκε η επιβολή πειθαρχικών ποινών. Τέλος, προβλεπόταν ότι οι ενήλικες θα εργάζονταν σε ωβούρνιο, ενώ θα εισέπρατταν το ένα τέταρτο της αμοιβής τους. Ο πρώτος σωφρονιστικός κώδικας (με τον τίτλο Ψήφισμα 278) συντάχθηκε το 1830 επί κυβερνήσεως Ιωάννη Καποδίστρια. Σε αυτό υπάρχει, για πρώτη φορά, διαχωρισμός των κρατουμένων ανάλογα με το αδίκημα. Συγκεκριμένα, προβλεπόταν τμήμα «διά τους χρηματικώς οφειλέτας και τους επανορθωτικώς κρατούμενους», τμήμα «διά τους εγκαλούμενους δι' εγκλήματα» και τμήμα «διά τους καταδίκους». Το κάθε τμήμα χωριζόταν σε διαμερίσματα για να διαχωρίζονται οι κρατούμενοι ανάλογα με τη φύση του εγκλήματος.[199] Σύμφωνα με αυτό, οι κατάδικοι για εγκληματικές πράξεις υποχρεούνταν σε εργασία, το περιεχόμενο της οποίας εξαρτιόταν από το ύψος της ποινής τους. Συγκεκριμένα οι κρατούμενοι με ελαφριές ποινές υποχρεώνονταν σε γεωργική εργασία, οι κατάδικοι με μέσες ποινές σε ναυπηγεία, οχυρωματικά έργα και οδοποιία και εκείνοι με βαρύτερες ποινές σε μεταλλεία.

Το 1836, με βασιλικό διάταγμα,[200] θεσμοθετείται το σύστημα της σιωπής, που προέβλεπε την ίδρυση της ενιαίας σωφρονιστικής φυλακής και το διαχωρισμό των κρατουμένων ανάλογα με το φύλο, όπως και το διαχωρισμό των ενηλίκων από τους ανηλίκους. Σύμφωνα με το διάταγμα, η φυλακή θα διέθετε τρεις χώρους: έναν για όσους εκτίουν από πρόσκαιρα δεσμά (10-20 χρόνια) έως ισόβια, έναν για όσους εκτίουν την ποινή της ειρκτής (5-10 χρόνια) και έναν ακόμα για όσους εκτίουν την ποινή της επανορθωτικής φυλάκισης (5 μέρες-5 χρόνια). Στο διάταγμα προβλεπόταν ότι οι κρατούμενοι θα εργάζονταν την ημέρα σε καθεστώς «βαθύτατης σιωπής» και θα κλειδώνονταν τη νύχτα σε κελιά απομόνωσης.[201] Όμως, την περίοδο εκείνη ως φυλακές χρησιμοποιούνταν ενετικά φρούρια, τουρκικά κτίσματα και ιδιόκτητες κατοικίες. Ελλείψει κτιριακών υποδομών, το διάταγμα του 1836, όπως και αυτό του 1830, παρέμεινε ανεφάρμοστο.[202]

Παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον το γεγονός ότι η αναγκαστική εργασία των κρατουμένων δεν εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, παρότι ήταν ευρέως διαδεδομένη σε άλλες χώρες και προβλεπόταν από το βασιλικό διάταγμα του 1836, όπως και σε επόμενους νόμους ή διατάγματα. Μάλιστα, η αναγκαστική εργασία είχε απαγορευτεί ρητά τόσο από τα επαναστατικά Συντάγματα του Άστρους (1823) και της Τροιζηνίας (1827), όσο και από τα συντάγματα του 1844 και τον 1864/1911, περιλαμβάνοντας και τον πληθυσμό των κρατουμένων. Συγκεκριμένα στο κείμενο με τον τίτλο «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος» (Νόμος της Επιδαύρου, Άστρος, 1823) αναφέρεται στην παράγραφο θ΄: «Εις την ελληνική επικράτεια ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος. Αργυρώνητος δε παντός γένους και πάσης θρησκείας, άμα πατήσας το ελληνικόν έδαφος, είναι ελεύθερος και από τον δεσπότη αυτού ακαταζήτητος».[203] Η ίδια διάταξη επαναλαμβάνεται και στο Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος (Τροιζηνία, 1827), στο άρθρο 21.[204] Αντίστοιχα στο άρθρο 4 του Συντάγματος 1844[205] και 1864/1911[206] αναφερόταν πως «η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος· ουδείς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ή άλλως πώς περιορίζεται, ειμή οπόταν και όπως ο νόμος ορίζει», ενώ στο άρθρο 13 ανέφερε πως «εν Ελλάδι ούτε πωλείται ούτε αγοράζεται άνθρωπος· αργυρώνητος ή δούλος παντός γένους και πάσης θρησκείας είναι ελεύθερος άμα πατήση επί ελληνικού εδάφους». Σύμφωνα με τη θεωρία του συνταγματικού δικαίου, τα άρθρα αυτά προέβλεπαν από τότε την ελευθερία της εργασίας «δηλαδή το δικαίωμα να εκλέγη τις το επάγγελμα αυτού, το είδος, τα μέσα, τον

199 Π. Σχίζας, «Αγροτικές φυλακές», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2013, σ. 10-38.
200 «Περί σωφρονιστικής φυλακής», αριθμ. 81, Εν Αθήναις, 31 Δεκεμβρίου 1836.
201 Στ. Αλεξιάδης, *Σωφρονιστική*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001, σ. 93.
202 Χ. Δημόπουλος, *Η Φυλακή: Ιστορική και αρχιτεκτονική προσέγγιση*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σ. 611-615.
203 Όπως αναφέρεται στο http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn07.pdf
204 http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn09.pdf
205 http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn12.pdf
206 http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn14.pdf

τρόπο της εργασίας αυτού... μη περιοριζόμενος ειμή οπόταν και όπως ο νόμος ορίζει».[207] Η ερμηνεία αυτή στηριζόταν στην άποψη του Γάλλου συνταγματολόγου Duguit, κατά τον οποίο «η πρώτη συνέπεια της αρχής της προσωπικής ελευθερίας εφόσον αυτή εκδηλούται εν τη ελευθερία της εργασίας είναι η απαγόρευσις της δουλείας και δι' αυτόν τον νομοθέτη». Η ρητή συνταγματική θέσπιση της απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας έγινε για πρώτη φορά με το άρθρο 22 παρ. 3 εδ. α και β του Συντάγματος του 1975.

Κατά την οθώνειο περίοδο –όπως ονομάστηκε εξαιτίας του καινοτόμου νομοθετήματος του 1836– δεν χτίστηκαν φυλακές, παρότι νομοθετήθηκαν. Η ανέγερσή τους ξεκίνησε λίγες δεκαετίες αργότερα, κατόπιν εντατικών επαφών με κυβερνήσεις της δυτικής Ευρώπης, που μετέφεραν στην Ελλάδα την εμπειρία τους.[208] Έτσι το 1885, υπήρχαν επτά κεντρικές φυλακές (Αίγινας, Πύλου, Πατρών, Ρίου, Παλαμηδίου, Κέρκυρας και Κεφαλλονιάς) και δεκαεπτά δικαστικές φυλακές. Σύμφωνα με απογραφή του 1889, οι κρατούμενοι ήταν ήδη 5.487, ανάμεσά τους 142 θανατοποινίτες εκ των οποίων οι 129 είχαν τύχει χάριτος. Οι ισοβίτες ήταν 244, σε πρόσκαιρα δεσμά είχαν καταδικαστεί 1.611, 1.539 σε ειρκτή,[209] 775 σε φυλάκιση 2 έως 5 χρόνων και 1.122 σε φυλάκιση μικρότερη των δύο χρόνων.

Στις αρχές του 20ού αιώνα (1911) ψηφίστηκε ο πρώτος νόμος που αναφέρεται στην αναμόρφωση της ποινικής και σωφρονιστικής νομοθεσίας (ν. ΓΠΛΖ΄) και διακρίνει τις φυλακές σε δικαστικές, με τμήματα γυναικών και ανηλίκων, και σε κεντρικές, στις οποίες υπάγονται και οι αγροτικές. Στις φυλακές εφαρμόζεται, ανάλογα με την ποινή των κρατουμένων, το απομονωτικό σύστημα ή το μεικτό σωφρονιστικό. Οι κρατούμενοι είναι η πρώτη φορά που υποχρεώνονται σε εργασία, ακόμα και έξω από τα όρια της φυλακής, με αποτέλεσμα να έχουμε τη δημιουργία κινητών φυλακών, αλλά και φυλακών στον Ωρωπό και το Αλιβέρι, όπου οι κρατούμενοι εργάζονται στα μεταλλεία, ενώ διανοίγουν και οδό στην περιοχή του Ηρακλείου Κρήτης το 1923.[210] Μάλιστα, η υποχρεωτική εργασία θεσμοθετήθηκε το 1920 (ν. 2331/1920), ως προαιρετική για τους πολιτικούς κρατούμενους και υποχρεωτική για τους ποινικούς. Ο νόμος αυτός προέβλεπε και τη διάκριση των φυλακών σε επανορθωτικές, εγκληματικές, γυναικείες και ειδικές.

Το 1923, θεσμοθετήθηκε ο πρώτος εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας των φυλακών, καθώς και το Ανώτατο Σωφρονιστικό Συμβούλιο. Από το 1926 έως το 1931, ο αριθμός των κρατουμένων, των υποδίκων και των υπότροπων κρατουμένων αυξάνεται γεωμετρικά, λόγω της Μικρασιατικής Εκστρατείας (1919-1922) και της μεγάλης εισροής προσφύγων που προέκυψε από το διωγμό και την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών, την ποινικοποίηση του κομμουνισμού ως ιδιώνυμου εγκλήματος (ν. 4229/1929) από την κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου και του οικονομικού κραχ του 1930. Γι' αυτό το 1931 (ν. 5283/1931), χτίστηκαν 8 κεντρικές φυλακές, 9 δικαστικές, ένα αναμορφωτικό σχολείο για ανήλικους, μία φυλακή-σχολή ανηλίκων και μία φυλακή-σανατόριο.[211]

Το 1950, ψηφίζονται οι νόμοι 1492 και 1493, οι οποίοι καθορίζουν τους τρόπους εκτέλεσης ποινών και μέτρων ασφαλείας. Το 1967, η δικτατορία θέτει σε ισχύ με αναγκαστικό νόμο το Σωφρονιστικό Κώδικα εκτελέσεων ποινών και ασφαλιστικών μέτρων, ο οποίος έδινε την ελευθερία στους φύλακες να συμβάλλουν κατά το δοκούν («εν μέτρω, ουχί δε άνευ αποχρώντος λόγου») στην «ηθική βελτίωση των κρατουμένων». Κατά τη διάρκεια της Χούντας πολλοί υποβλήθηκαν σε βίαιη κράτηση, πέραν των 10.000 αριστερών εξόριστων και των 1.700 πολιτικών κρατουμένων στις φυλακές.

Το 1975 εισάγεται, ύστερα από οδηγία του ΝΑΤΟ, ο θεσμός της πειθαρχικής φυλακής. Το 1976 υπήρχαν στη χώρα 23 φυλακές. Τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης χαρακτηρίζονται από πληθώρα συζητήσεων και για πρώτη φορά εκτεταμένων δημοσιογραφικών ερευνών για το «πρόβλημα των ελληνικών φυλακών». Το γενικότερο αυτό κλίμα για αποσυμφόρηση των φυλακών φαίνεται πως επέφερε μια μείωση του πληθυσμού των κρα-

207 Ν. Σαρίπολος, *Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος*, τ. Γ, 1923, σ. 54.

208 Μ. Ασημακόπουλος, Π. Μεταφάς, «Οι ελληνικές φυλακές τον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα. Τα κτίρια και οι μηχανισμοί τους», *Τεχνικά Χρονικά*, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, σ. 15 http://library.tee.gr/digital/techr/2008/techr_2008_2_asimakopoulos.pdf

209 Ποινή στερητική της ελευθερίας (5 έως 10 ετών) –καθώς και ο τόπος έκτισής της– η οποία προβλεπόταν από τον Π.Κ. της 3ης Νοεμβρίου 1836. Οι καταδικασμένοι σε ειρκτή δεν υποβάλλονταν σε βαριές εργασίες ούτε κρατούνταν δέσμιοι. Σήμερα ο όρος αντιστοιχεί με τον όρο κάθειρξη.

210 Μ. Ασημακόπουλος, Π. Μεταφάς, «Οι ελληνικές φυλακές τον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα. Τα κτίρια και οι μηχανισμοί τους», *Τεχνικά Χρονικά*, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, σ. 18

211 Ε. Καστόρχη, *Η εν Ελλάδι Σωφρονιστική Πολιτική και η Μεταχείρισις των Κρατουμένων*, Πυρσός, Αθήνα 1938, σ. 9-32.

τουμένων της τάξης του 16,1% [Από 9.650 το 1975 (ήτοι 107 ανά 100.000 κατοίκους) σε 8.088 το 1979 (ήτοι 85 ανά 100.000 κατοίκους)].

Στα τέλη της δεκαετίας του '70 και στις αρχές του '80 γίνεται προσπάθεια θεσμοθέτησης ενός νέου νομοθετικού πλαισίου που θα προάγει το «σωφρονισμό». Ενδεικτική είναι η νομοθέτηση του «ευεργετικού» υπολογισμού ημερών εργασίας στις κλειστές φυλακές. Και αυτή επέφερε μείωση (6%) του πληθυσμού των κρατουμένων σε βάθος δεκαετίας [από 11.455 ή 119 ανά 100.000 κατοίκους το 1980, έγιναν 10.763 ή 107 ανά 100.000 κατοίκους το 1989].[212] Όμως, ταυτόχρονα, με τη λογική της πειθαρχικής φυλακής να είναι σε πλήρη εφαρμογή, ο μέσος όρος του χρόνου κράτησης των καταδικασμένων αυξήθηκε κατά 47 % (από 3,8 μήνες σε 5,6 μήνες), ενώ αυξήθηκαν σημαντικά οι κρατούμενοι με ποινές κάθειρξης και μειώθηκαν οι αποφυλακίσεις κατά 35,3 %. Έτσι, όσες προσπάθειες μείωσης του πληθυσμού γίνονταν ανατρέπονταν αμέσως και οι φυλακές γέμιζαν, επιδεινώνοντας τις συνθήκες κράτησης με αποτέλεσμα να σημειωθούν πολλές εξεγέρσεις και κινητοποιήσεις τη δεκαετία του '80.

Το 1980, οι κρατούμενες των φυλακών Κορυδαλλού εξεγείρονται, απαιτώντας την απομάκρυνση του διευθυντή του Ψυχιατρείου των φυλακών, Μάριου Μαράτου, τον οποίο κατηγορούν για βασανιστήρια. Η εξέγερση αυτή, η οποία κατεστάλη βίαια από τις δυνάμεις των ΜΑΤ, αποτέλεσε τη θρυαλλίδα και για άλλες εξεγέρσεις το 1981 και είναι πρώτη φορά που οι κρατούμενοι υιοθετούν την αυτοοργάνωση, την ίδια στιγμή που αναπτύσσεται ένα οργανωμένο κίνημα αλληλεγγύης στους εγκλείστους. Αμέσως μετά τις εκλογές του '81, οι εξεγέρσεις καταστέλλονται βίαια κατόπιν κυβερνητικής εντολής.

Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, που στο προεκλογικό του πρόγραμμα περιλάμβανε μεταρρύθμιση του σωφρονιστικού συστήματος, περιορίζεται σ' ένα φτωχό εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα, με αμφισβητούμενες ευεργετικές ρυθμίσεις περιορισμένης εφαρμογής, «αμνηστία» ή υπό όρο παραγραφή ορισμένων εγκλημάτων, αύξηση των ορίων μετατροπής και αναστολής εκτέλεσης της ποινής στους 18 μήνες. Οι εξεγέρσεις του 1980-1981 έχουν πια περάσει στην ιστορία και το καθεστώς σιωπής για όσα συμβαίνουν στις φυλακές και κοινωνικής απομόνωσης έχει επικρατήσει ξανά. Η συζήτηση επικεντρώνεται στη σύνταξη του νέου σωφρονιστικού κώδικα.

Το 1987 σημειώθηκαν και πάλι κινητοποιήσεις στις ελληνικές φυλακές, με αποκορύφωμα την εξέγερση των κρατουμένων της Κέρκυρας, οι οποίοι έκαψαν το μεγαλύτερο μέρος της φυλακής. Οι κρατούμενοι κατήγγειλαν πως η διαβίωσή τους στο «Θηρίο» ή αλλιώς «Το Κολαστήριο της Κέρκυρας» ήταν ανυπόφορη και ότι το προσωπικό τους υπέβαλλε σε βασανιστήρια. Η εξέγερση αυτή έδωσε το έναυσμα για κινητοποιήσεις και σε άλλες φυλακές. Ακολούθησαν εξεγέρσεις στο Επταπύργιο (1987-1989) και στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κορυδαλλού (1988-1989). Στο επίκεντρο της συζήτησης βρέθηκαν οι μητέρες κρατούμενες και οι φορείς του AIDS, όπως και οι απαρχαιωμένες εγκαταστάσεις και οι ταπεινωτικές συνθήκες κράτησης. Αποτέλεσμα της κινητοποίησης θεωρείται ο νέος Κώδικας Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων (ν. 1851/1989) που αντικατέστησε το Σωφρονιστικό Κώδικα του 1967.

Νέος γύρος εξεγέρσεων ξεκίνησε το 1990, συνοδεύτηκε μάλιστα από μαζικές αποδράσεις. Και αυτές ήρθαν αντιμέτωπες με τις δυνάμεις καταστολής, αυτή τη φορά από τη νεοεκλεγείσα κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας. Η κυβέρνηση αυτή χαρακτήρισε τον υπερκορεσμό των φυλακών, τη σκληρότητα του καθεστώτος κράτησης και τη στενότητα των συνθηκών διαβίωσης ως «κανονική» κατάσταση, φαινομενικά μη αναστρέψιμη, που μπορεί με επιστημονική, πολιτική και κοινωνική εγρήγορση να αντιμετωπιστεί. Επιχείρησε δε νομοθετική εισαγωγή της κοινωφελούς εργασίας και της αναστολής υπό επιτήρηση.

Το 1994 οι φυλακές της χώρας ήταν 25 (από 32 το 1988), καθώς πολλές είχαν κλείσει λόγω ακαταλληλότητας των κτιρίων. Εκείνη την περίοδο καταβάλλονται προσπάθειες με νομοθετικές ρυθμίσεις ώστε να επισπεύδεται η λήξη του δικαστικώς προσδιορισμένου χρόνου έκτισης των ποινών κατά της ελευθερίας. Διευρύνονται οι δυνατότητες κατάρτισης και απασχόλησης κρατουμένων και αποφυλακιζόμενων μέσα από ποικίλα προγράμματα του ευρύτερου δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, ενώ ρυθμίζεται η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος των κρα-

212 L.K. Cheliotis, S. Xenakis, *«What's Neoliberalism Got to Do With It? Towards a Political Economy on Punishment in Greece»*, Criminology & Criminal Justice: An International Journal, 10 (4), 2010, σ. 4

τουμένων. Οι βίαιες κινητοποιήσεις των κρατουμένων αντιμετωπίζονται κατασταλτικά.

Το 1999, τίθεται σε ισχύ ο Σωφρονιστικός Κώδικας (ν. 2776), ο οποίος καθιέρωσε τις αρχές της νομιμότητας και της ισότητας στη μεταχείριση των κρατουμένων, διασφάλισε το σεβασμό της αξιοπρέπειας των κρατουμένων και απαγόρευσε τις διακρίσεις σε βάρος του. Ο νέος κώδικας διακρίνει τα καταστήματα κράτησης σε γενικά, ειδικά και θεραπευτικά. Τα γενικά καταστήματα χωρίζονται σε τύπου Α΄, που είναι οι δικαστικές φυλακές για τους κατάδικους με ποινή φυλάκισης έως 5 έτη και σε Β΄ που είναι οι κλειστές φυλακές. Τα ειδικά καταστήματα διακρίνονται σε αγροτικές φυλακές, καταστήματα κράτησης νέων και την Κεντρική Αποθήκη Φυλακών. Τα θεραπευτικά καταστήματα διακρίνονται σε γενικά νοσοκομεία, ψυχιατρικά νοσοκομεία και κέντρα απεξάρτησης τοξικοεξαρτημένων.

Το 2000 υπήρχαν 27 καταστήματα κράτησης, τα οποία μέχρι το 2008 είχαν φτάσει τα 30. Η πολιτική της μηδενικής ανοχής που άρχισε να εφαρμόζεται στην Ελλάδα από το 1999, είχε ως αποτέλεσμα τις μαζικές συλλήψεις και φυλακίσεις, κυρίως μεταναστών.[213] Μια επισκόπηση στα στατιστικά στοιχεία αποτυπώνει πλήρως την αλματώδη αύξηση του πληθυσμού των κρατούμενων, ο οποίος από το 1990 έως το 2006 αυξήθηκε κατά 52,6 % (από 11.835 ή 116 ανά 100.000 κατοίκους σε 18.070 ή 162 ανά 100.000 κατοίκους). Ταυτόχρονα εκτινάχθηκε ο μέσος όρος κράτησης των καταδικασθέντων (από 5,1 μήνες σε 73,3 μήνες), αυξήθηκαν οι ποινές και η πρόωρη αποφυλάκιση μειώθηκε από 52,9 % σε 44,6 %. Η στατιστική καταγραφή από το 1996 –όταν ξεκίνησε– έως το 2006 με βάση την εθνικότητα είναι εξίσου αποκαλυπτική:[214] Το 1996 οι μη Έλληνες καταδικασμένοι ήταν 2.253 και το 2006 είχαν αυξηθεί κατά 140,5 %, δηλαδή ήταν 5.420. Η αναλογία μη Ελλήνων με το σύνολο από 25,3 % το 1996, έφτασε το 41,1% το 2006, με την πλειοψηφία αυτών να είναι Αλβανοί (52,4%). Το 2006, η πιθανότητα να φυλακιστεί ένας μη Έλληνας ήταν 8,1 μεγαλύτερη από τον Έλληνα.[215]

Τον Νοέμβριο του 2001, για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, ψηφίζεται και εν μέρει υλοποιείται πρόγραμμα ανέγερσης 17 νέων φυλακών και 3 κέντρων απεξάρτησης. Από το 2000 έως 2005 συντάσσεται νέος και εμπλουτισμένος κατάλογος φορέων στους οποίους μπορεί να ασκηθεί η κοινωφελής εργασία, ενώ σχεδιάζεται η περαιτέρω ανάπτυξη των συμβουλευτικών, θεραπευτικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται μέσα στις φυλακές, ιδίως με τη λειτουργία σχολείων δεύτερης ευκαιρίας. Ταυτόχρονα, αυστηροποιούνται οι τυπικές προϋποθέσεις τρόπων έκτισης ποινών με κοινωνικό χαρακτήρα (άδειες, απόλυση υπό όρο) για τους εκτίοντες ποινές κάθειρξης για πράξεις διακίνησης ψυχοδραστικών ουσιών (που αποτελούν μεγάλο μέρος του πληθυσμού των φυλακών), χαρακτηρίζοντας σχεδόν αδιακρίτως όσους παραβιάζουν τον κώδικα περί ναρκωτικών ως εμπόρους.[216] Δίνεται έμφαση στην ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών, δημιουργείται διαφοροποιημένο περιοριστικό καθεστώς κράτησης για μέλη «τρομοκρατικών οργανώσεων», μειώνεται το εύρος κοινωνικών επαφών των κρατουμένων με επιτρεπόμενους τρόπους επικοινωνίας, γίνονται πιο ανελαστικές και απαιτητικές οι προϋποθέσεις μεταγωγής σε αγροτικές φυλακές.

Η αυστηροποίηση στο όνομα της ασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος συνάντησε ευρεία αποδοχή. Άλλωστε, από τις αρχές του 2000, η Ελλάδα καταγράφει από τις υψηλότερες τάσεις φόβου του εγκλήματος στην Ευρώπη. Σύμφωνα με έρευνα της ICVS (International Crime Victimisation Survey/ Διεθνής Έρευνα Θυματοποίησης), το 66 % των ερωτηθέντων θεωρούν «πιθανή ή πολύ πιθανή» την περίπτωση διάρρηξης, ποσοστό υπερδιπλάσιο του διεθνούς (31%) και υπερτετραπλάσιο των ΗΠΑ (16%). Αντίστοιχα, έκθεση του European Crime and

213 Ο αρμόδιος υπουργός Δημόσιας Τάξης, Μιχάλης Χρυσοχοΐδης, εξήγγειλε το 1999 την έναρξη του προγράμματος "Ασφαλείς Πόλεις", σκοπός του οποίου ήταν η πάταξη της μικροεγκληματικότητας {Συνέντευξη του υπουργού Δημόσιας Τάξης στα "Νέα", "Εγκληματικότητα, κοινωνία και πολιτεία" (4/3/200). Σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου η εφαρμογή πολιτικών μηδενικής ανοχής και ο μαζικός έλεγχος μεταναστών συνέβαλε στη μεγέθυνση του στερεότυπου σύνδεσης της εγκληματικότητας με τους μετανάστες, προσδιορίζοντας στο έγκλημα εθνικά και φυλετικά χαρακτηριστικά. [Θ.Π. Παπαθεοδώρου, Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 271] Για περισσότερα όσον αφορά την πολιτική μηδενικής ανοχής στην Ελλάδα βλ. Α. Αντωνοπούλου, *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής: η πολιτική της μηδενικής ανοχής και τα μέτρα διαχείρισης κρίσεων*, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, 2009

214 L.K. Cheliotis, S. Xenakis, *Crime and punishment in contemporary Greece: International comparative perspectives*, Peter Lang, 2011, σ. 1-43

215 L.K. Cheliotis, S. Xenakis, *«What's Neoliberalism Got to Do With It? Towards a Political Economy on Punishment in Greece», Criminology & Criminal Justice: An International Journal*, 10 (4), 2010, σ. 6

216 Το 2006, οι παραβάτες του νόμου περί ναρκωτικών κατείχαν την υψηλότερη θέση (32,3% από 8% το 1980), εκ των οποίων το 37,8% είχαν καταδικαστεί σε ποινή φυλάκισης ενός έτους τουλάχιστον και το 42,3% σε τουλάχιστον τρία χρόνια.

Safety Survey (EU ICS) το 2005 έδειξε πως οι Έλληνες εκφράζουν το μεγαλύτερο φόβο θυματοποίησης (49%), όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρώπη είναι 30%. Σε παγκόσμιο επίπεδο πρόκειται για το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό, μετά τη Βουλγαρία. Την ίδια στιγμή που ο φόβος του εγκλήματος αυξάνεται και η εμπιστοσύνη στις αστυνομικές και δικαστικές αρχές μειώνεται [57 % στην έρευνα της EUICS (2005), όταν ο ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι 67 %], οι Έλληνες δηλώνουν υποστηρικτές της αυστηροποίησης στην αντιμετώπιση του εγκλήματος. Συγκεκριμένα, στην έκθεση της EU ICS του 2005, η Ελλάδα ήταν μαζί με τη Μ. Βρετανία οι μόνες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες υπερτερούσε στις απαντήσεις των ερωτώμενων η πρόκριση της φυλάκισης έναντι της κοινωνικής εργασίας σε περίπτωση υπότροπου διαρρήκτη (30 % έναντι 27 %). Επίσης, οι Έλληνες υποστηρίζουν πως οι μετανάστες πρέπει να αντιμετωπίζουν αυστηρότερη ποινή απ' ό,τι οι ιθαγενείς.

Το υψηλό αίσθημα του φόβου του εγκλήματος δεν δικαιολογείται από τα επίπεδα της εγκληματικότητας. Από το 1980-2006, η ετήσια έκθεση των αδικημάτων που καταγράφηκαν από την αστυνομία αυξήθηκε κατά 57 % (από 295.353 σε 463.750). Σε αυτά περιλαμβάνονται και οι τροχαίες παραβάσεις, οι οποίες αυξήθηκαν κατά 95,1 % (από 114.138 σε 222.720). Είναι προφανές πως η αύξηση των αδικημάτων οφείλεται κυρίως στην αύξηση των τροχαίων παραβάσεων. Επομένως, τα νούμερα αυτά δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων κατά 65,6% (από 10.703 το 1980 σε 17.726 το 2006), δηλαδή αύξηση κατά 43,2 % σε αναλογικότητα πληθυσμού.

Τον Νοέμβριο του 2008, οι κρατούμενοι σε όλες τις φυλακές της χώρας ξεκινούν μαζικές κινητοποιήσεις, αρχικά με τη μορφή της αποχής συσσιτίου και κατόπιν με τη μορφή της απεργίας πείνας, με συμμετοχή χιλιάδων κρατουμένων. Τα αιτήματα αφορούσαν κυρίως συνθήκες κράτησης και μείωση του χρόνου έκτισης της ποινής. Η απεργία πείνας έληξε όταν το υπουργείο Δικαιοσύνης δεσμεύτηκε να ικανοποιήσει μέρος των αιτημάτων, εξισώνοντας τις χρονικές προϋποθέσεις για την υπό όρο απόλυση των κρατουμένων που έχουν καταδικαστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών με τις ισχύουσες για τους λοιπούς κρατούμενους. Από τη διάταξη εξαιρέθηκαν όσοι είχαν καταδικαστεί με την κατηγορία της εμπορίας, σύμφωνα με τις επιβαρυντικές περιστάσεις.[217]

Ο πληθυσμός των κρατουμένων την 1/1/2009 ήταν 11.736, την επόμενη χρονιά μειώθηκε σε 11.364 για να αυξηθεί περιοδικά έως την 1/1/2014 στον αριθμό-ρεκόρ των 12.693 κρατουμένων. Σύμφωνα με έρευνα που διενήργησε το Ινστιτούτο Εγκληματολογίας και Ποινικού Δικαίου του Πανεπιστημίου της Λοζάννης για λογαριασμό του Συμβουλίου της Ευρώπης (2015),[218] η οποία βασίστηκε σε στατιστικά στοιχεία του 2012 και 2013, περισσότεροι από τρεις στους δέκα κρατούμενους βρίσκονται στη φυλακή για υποθέσεις ναρκωτικών, ενώ η Ελλάδα είναι πρώτη στην ευρωπαϊκή κατάταξη όσον αφορά το ποσοστό των κρατουμένων με ποινές φυλάκισης από 20 έτη και πάνω (18,6%) και ισόβιας κάθειρξης (10,4%) και τρίτη στην κατάταξη όσον αφορά το ποσοστό κράτησης αλλοδαπών (60,4 %). Όπως προκύπτει από στατιστικά στοιχεία του 2012,[219] οι κρατούμενοι στην Ελλάδα ήταν 12.475 (ήτοι 110,53 ανά 100.000 κάτοικους), εκ των οποίων οι 7.875 (63,12 %) ήταν αλλοδαποί, όταν η χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών ήταν 9.886 (υπερπλήρωση 126%). Οι ισοβίτες ήταν το 8,21% του συνολικού πληθυσμού, καταγράφοντας μια αύξηση 7,11 % σε σχέση με το 2003.

Τα νούμερα αυτά θα ήταν σαφώς υψηλότερα αν δεν είχαν δημιουργηθεί τα «κέντρα κλειστής προσωρινής φιλοξενίας παράνομων μεταναστών» το 2012. Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας,[220] τα έτη 2012-2013 κρατήθηκαν συνολικά 37.345 μετανάστες στα «Προαναχωρησιακά Κέντρα» (Αμυγδαλέζα, Κόρινθος, Φυ-

217 Για την ιστορική καταγραφή, από τη Μεταπολίτευση και ύστερα, αντλήθηκαν στοιχεία από τις εξής μελέτες: Ν. Κουλούρης, *Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη, οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σ. 267-275· L.K. Cheliotis, S. Xenakis, *Crime and punishment in contemporary Greece: International comparative perspectives*, Peter Lang, 2011, σ. 1-43· Αφρ. Κουκουτσάκη, *Εικόνες Φυλακής*, Πατάκης, Αθήνα 2006.

218 Όπως ανακτήθηκε από το http://wp.unil.ch/space/2016/03/space-i-and-ii-2014/

219 N.K. Koulouris, W. Aloskofis, *Prison Conditions in Greece*, European Prison Observatory, Detention conditions in the European Union, Antigone Edizioni, Ρώμη Σεπτέμβριος 2013 [http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisonconditionsGreece.pdf]· A. Maculan, D. Ronco, Fr. Vianello, *Prison in Europe: overview and trends*, European Prison Observatory, Detention conditions in the European Union, Antigone Edizioni, Ρώμη Σεπτέμβριος 2013. [http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisoninEuropeOverviewandtrends.pdf].

220 Όπως καταγράφηκαν στη Midas Report: *Αξιολογώντας τη σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας των πολιτικών ελέγχου της παράτυπης μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Οκτώβριος 2014 [http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/11/MIDAS-REPORT-GR-1.pdf].

λάκιο, Κομοτηνή, Παρανέστι και Ξάνθη) και στους «Ειδικούς Χώρους Παραμονής Αλλοδαπών» 66.956 (Κεντρικά - Πέτρου Ράλλη, Αμυγδαλέζα - ανήλικοι, Ασπρόπυργος, Ελληνικό, Πειραιάς, Μαρούσι). Η κράτησή τους διαρκούσε από μία ημέρα έως 18 μήνες, ενώ το 2014 το όριο ανέβηκε στους 24 μήνες.

Το 2014, εισάγεται η επιπλέον διάκριση των καταστημάτων κράτησης σε υψίστης ασφαλείας τύπου Γ (η διάκριση καταργήθηκε με νόμο τον Απρίλιο του 2014 από την τότε νεοεκλεγείσα κυβέρνηση) καθώς και η ηλεκτρονική επιτήρηση, η οποία εφαρμόστηκε για πρώτη φορά τον Αύγουστο του 2015 (Ν. 4322/27-4-2015: «Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ΄ τύπου και λοιπές διατάξεις»). Τον Απρίλιο του 2015 καταργείται, εκτός από τη διάκριση τύπου Γ, η κράτηση των ανηλίκων (έως 18 ετών) με εξαίρεση όσα αδικήματα προβλέπουν ισόβια κάθειρξη, ενώ ψηφίζονται διατάξεις αποσυμφόρησης των φυλακών με αποτέλεσμα, για πρώτη φορά ύστερα από το 2006, οι κρατούμενοι να πλησιάσουν τους 10.000. Συγκεκριμένα, την 1/1/2015 οι κρατούμενοι ήταν 11.798 και την 1/6/2015 ήταν 10.300. Είχαν αποφυλακιστεί συνολικά 1.795 άτομα, εκ των οποίων οι 367 ήταν «φιλοξενούμενοι», δηλαδή είχαν εκτίσει την ποινή τους και κρατούνταν στα καταστήματα κράτησης γιατί η απέλασή τους ήταν ανέφικτη. Λίγους μήνες αργότερα, στην καταγραφή της 16ης Οκτωβρίου 2015, οι κρατούμενοι ήταν για πρώτη φορά λιγότεροι από τις προβλεπόμενες θέσεις και συγκεκριμένα ήταν 9.754 για 9.886 θέσεις. Όμως αυτό δεν σημαίνει πως αντιμετωπίστηκε ο συνωστισμός, όπως θα μπορούσε να συνάγει κανείς από το προηγούμενο στοιχείο, καθώς στη χωρητικότητα αθροίζονται οι θέσεις για κλειστές ή δικαστικές φυλακές, με αυτές των αγροτικών φυλακών και των φυλακών ανηλίκων.

Στον πίνακα 2 (σελ. 62) παρατίθενται αναλυτικά τα στοιχεία στις 16/1/2015 και στις 16/10/2015. Από τον πίνακα έχουν αφαιρεθεί τα ειδικά καταστήματα κράτησης νέων Αυλώνα, Βόλου και Κασσαβέτειας. Περιλαμβάνεται μονάχα το Κ.Κ. Κορίνθου που στο μεσοδιάστημα μετατράπηκε σε κατάστημα κράτησης ανηλίκων, κάτω των 18 χρονών. Στις υπόλοιπες φυλακές όπου κρατείται και μικρός αριθμός ανηλίκων, δεν αφαιρέθηκε από τον γενικό πληθυσμό. Στην ενδιάμεση στήλη υπολογίζεται το ποσοστό του υπερπληθυσμού και στην τελευταία η μεταβολή του πληθυσμού σε απόλυτους αριθμούς.

Όπως προκύπτει από τον πίνακα ο συνολικός πληθυσμός των κρατουμένων έχει σαφώς μειωθεί, ωστόσο παρατηρείται πως στις αγροτικές φυλακές, όπως και στο Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων (Κ.Α.Τ.Κ.) Ελεώνα υπάρχουν πολλές κενές θέσεις, την ίδια στιγμή που άλλες φυλακές παρουσιάζουν ποσοστά υπερπληθυσμού διπλάσια του μεγέθους τους [Κομοτηνής, Κορυδαλλού, Κω, Τρίπολης]. Ας σημειωθεί ότι η ισχύς του Ν. 4322 θα έληγε στις 31/12/2015 ως προς τις διατάξεις περί αποσυμφόρησης των καταστημάτων κράτησης.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε πως τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει καταγραφεί αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων, που προέρχονται κυρίως από ομάδες χαμηλού εισοδήματος και εθνοφυλετικές μειονότητες. Ο υπερπληθυσμός στις φυλακές είναι συνεχώς αυξανόμενος, παρά τις καταδίκες από εθνικές και διεθνείς οργανώσεις για τις συνθήκες κράτησης. Την ίδια ώρα, όμως, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, η ελληνική κοινή γνώμη στηρίζει αυτές τις ποινικές πολιτικές και πρακτικές, στο όνομα της τάξης και της ασφάλειας. Σύμφωνα με τον **Cheliotis** «αυτό το παράδοξο μπορεί να ερμηνευτεί με τη μελέτη των πολιτικο-οικονομικών λειτουργιών της φυλάκισης στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, η υψηλή πιθανότητα φυλάκισης –και υπό αυτές τις συνθήκες– ακόμα και για μικροπαραβάσεις αύξησε την εκμετάλλευση του φτηνού εργατικού δυναμικού, υποχρεώνοντάς τους να εργαστούν με τους όρους της ελεύθερης αγοράς. Έτσι οι φτωχοί εργαζόμενοι είναι ελεγχόμενοι υπό τη συνεχή απειλή μιας μοίρας χειρότερης από αυτή που βιώνουν. Παράλληλα, τα κυβερνώντα κόμματα χρησιμοποίησαν τη φυλάκιση ως ένα εργαλείο κάθαρσης από τα πραγματικά κοινωνικοοικονομικά ζητήματα. Οι δε συνθήκες κράτησης διατηρούνται χειρότερες από αυτές της ελεύθερης κοινωνίας σύμφωνα με την αρχή της less eligibility. Αυτή η αρχή της ελάχιστης ελκτικότητας ίσως επιτελεί τους σκοπούς της όσον αφορά τον «έξω κόσμο», όμως έχει μια σαφώς σοβαρή συνέπεια στον "μέσα κόσμο", αυξάνει σαφώς τις περιπτώσεις ανυπακοής των κρατουμένων, συγκρούσεων και εξεγέρσεων».[221]

221 L.K. Cheliotis, «Order through Honor: Masculinity and the Use of Temporary Release in a Greek Prison», *South Atlantic Quarterly*, 113 (3), 2014, σ. 529-545.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ		ΘΕΣΕΙΣ	16/1/2015		16/10/2015		ΜΕΤΑΒΟΛΗ
			Ε+Α	Υπερπλ.	Ε+Α	Υπερπλ.	Ε+Α
ΑΓΡΟΤΙΚΑ	Αγιάς	146	99	-32,2%	105	-28,1%	+6
	Κασσάνδρας	300	194	-35,3%	162	-46%	-32
	Τίρυνθας	200	161	-19,5%	129	-35,5%	-32
	Κ.Α.Υ.Φ.	38	35	-7,9%	41	+7,9%	+6
ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ	ΚΑΤΚ Ελεώνα	300	40	-86,7%	29	-90,3%	-11
	Νοσ. Κορ/λού	60	179	+198,3%	178	+196,7%	-1
	Ψυχιατρείο	160	259	+61,9%	226	+41,25%	-33
ΤΥΠΟΥ Α΄	Άμφισσας	100	175	+75%	128	+28%	-47
	Θεσ/νίκης	370	601	+62,4%	546	+47,57%	-55
	Ιωαννίνων	80	155	+93,8%	133	+66,25%	-22
	Κομοτηνής	105	335	+219%	299	+184,8%	-36
	Κορίνθου Ποιν.	60	36	-25%	19	-65%	-24
	Κορίνθου Στρατ.		9		2		
	Κορυδαλλού	800	1946	+143,3%	1626	+103,3%	-320
	Κορ. Γυναικών	270	108	-60%	86	-68,1%	-22
	Κω	45	182	+304,4%	138	+206,7%	-44
	Λάρισας	500	794	+58,8%	651	+30,2%	+151
	Ναυπλίου	314	614	+95,5%	425	+35,6%	-189
	Νεάπολης	45	118	+162,2%	84	+86,7%	-34
	Τρίπολης	65	199	+206,2%	169	+160%	-30
	Κρήτη 1	600	314	-47,7%	278	-53,7%	-36
	Χίου	100	156	+56%	141	+41%	-15
ΤΥΠΟΥ Β΄	Αλικαρνασσού	105	291	+177,1%	198	+88,6%	-93
	Γρεβενών	700	713	+1,9%	588	-16%	-125
	Δομοκού	700	273	-61%	295	-57,9%	+22
	Θήβα Γυν.	300	411	+37%	387	+29%	-24
	Κέρκυρας	160	289	+80,6%	209	+30,7%	-80
	Μαλανδρίνου	440	472	+7,3%	391	-11,1%	-81
	Μακεδονίας	600	345	-42,5%	245	-59,2%	-100
	Πάτρας	780	793	+1,7%	674	-13,6%	-119
	Τρικάλων	700	727	+3,9%	580	-17,1%	-147
	Χαλκίδας	120	222	+85%	203	+69,2%	-19
	ΣΥΝΟΛΑ	9263	11245	Μ.Ο. +55,27%	9365	Μ.Ο. +28,77%	-188

Κ.Α.Υ.Φ.: Κεντρική αποθήκη υλικού φυλακών **Ε+Α**: Ενήλικες και ανήλικοι κρατούμενοι, **Υπερπλ.**: Υπερπληθυσμός, **Μ.Ο.**: Μέσος όρος
ΠΗΓΗ: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Οι φυλακές, λειτουργούν μέχρι σήμερα σε ένα καθεστώς, λειτουργούν σε ένα καθεστώς που θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε ως άβατο.[222] Η πρόσβαση φορέων ελέγχου είναι εξαιρετικά περιορισμένη για τον Συνήγορο του Πολίτη, τους δικηγορικούς συλλόγους, ιατρικές ΜΚΟ, ακαδημαϊκούς ερευνητές, ακόμα και βουλευτές. Η επαφή των κρατουμένων με τον «έξω κόσμο» συχνά λογοκρίνεται. Τα στατιστικά στοιχεία που δημοσιοποιούνται δεν είναι ενημερωμένα ούτε πλήρη. Γι' αυτό και οι λίγες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στις ελληνικές φυλακές αποτελούν σημαντική πηγή για να σχηματίσουμε εικόνα για την κατάσταση που επικρατεί. Όταν αυτές δημοσιοποιούνται, κάθε φορά, γίνονται έκδηλοι οι στόχοι της φυλακής, που είναι η ποινικοποίηση της φτώχειας και των μειονοτήτων και η περιθωριοποίηση έως του σημείου του κοινωνικού στραγγαλισμού, όσων εγκλείονται στη φυλακή.

Όπως καταλήγει ο **Αλοσκόφης**, «ο ασφυκτικός συνωστισμός, η υψηλή ταχύτητα ανανέωσης του πληθυσμού, η εθνοπολιτισμική και ηλικιακή ετερογένεια, η χαμηλή κοινωνική προέλευση, τα αδύναμα δίκτυα οικογενειακής υποστήριξης, ο ελεύθερος συγχρωτισμός υποδίκων και καταδίκων και η αύξηση του αριθμού των κρατουμένων για εγκλήματα που σχετίζονται με τα ναρκωτικά έχουν ως αποτέλεσμα τον κατακερματισμό της κοινότητας των κρατουμένων. Η αυστηρότερη αντιμετώπιση των παραβατών του ποινικού νόμου, όχι μόνο δεν θα προσφέρει αποτελεσματικές λύσεις, αλλά ολοένα και περισσότερο θα επιδεινώνει τους όρους του ίδιου του προβλήματος». [223]

2.5 Η ΣΤΕΡΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΗ: ΜΙΑ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

Η φυλακή είναι ένας θεσμός με μακρά ιστορία, ωστόσο καμία έρευνα δεν μπορεί με επάρκεια να υποστηρίξει ότι είναι και αποτελεσματικός. Γιατί επιλέγεται ομως η στέρηση της ελευθερίας ως ποινή; Ποιους σκοπούς τελικά επιτελεί; Γιατί οι ιδέες του καταργητισμού δεν ευδοκίμησαν;

***

Η φυλακή βρίσκεται σε σχέση απόλυτης συνάρτησης με την κοινωνία, έτσι όπως αυτή έχει εξελιχθεί. Όπως έγραψε και ο **Foucault**: «Ζούμε σε μια πανοπτική κοινωνία, με απόλυτα γενικευμένες δομές επιτήρησης. Το ποινικό και το δικαστικό σύστημα αποτελούν κομμάτι αυτών των δομών. Η φυλακή είναι, με τη σειρά της, και αυτή ένα κομμάτι τους».[224] Η σύγχρονη φυλακή προσπάθησε να είναι ένας χώρος τιμωρίας και παράλληλα ένα σχολείο επαναπροσαρμογής. Όπως προέβλεπε και η **αντεγκληματική πολιτική κοινωνικής άμυνας** α) η φυλάκιση είναι ένα κακό, που πρέπει να χρησιμοποιείται ως έσχατο μέσο αντεγκληματικής αντίδρασης, β) η κράτηση πριν τη δίκη οφείλει να είναι κατ' εξαίρεση μέτρο και κατόπιν αιτιολόγησης, γ) θα πρέπει να υπάρχει σειρά άλλων κυρώσεων (στερητικών ή περιοριστικών δικαιωμάτων προσωπικών και περιουσιακών), δ) η στέρηση της ελευθερίας θα πρέπει να είναι μικρής διάρκειας ή σε καθεστώς ημι-ελευθερίας ή να προβλέπεται κατάτμηση της ποινής, αφού έχουν παρθεί προφυλάξεις για να αποφευχθεί η εγκληματογόνος δράση και σε περίπτωση που είναι μακράς διάρκειας, ο κρατούμενος θα πρέπει να στερείται μόνο την ελευθερία του και κανένα άλλο δικαίωμά του και ε) η στερητική της ελευθερίας ποινή θα πρέπει να ενσωματωθεί σ' ένα συνεκτικό σύνολο κυρώσεων.[225] Ενώ, λοιπόν, διακηρυκτικός στόχος της στερητικής της ελευθερίας ποινής είναι και η μείωση των πιθανοτήτων υποτροπής, δεν υπάρχουν απτές αποδείξεις για την επίτευξη αυτού. Αντιθέτως, φαίνεται πως το μόνο που επιτυγχάνει είναι να σταθεροποιήσει τη συμπεριφορά των νομοταγών πολιτών.[226]

Η φυλακή, λοιπόν, όχι μόνο δεν «σωφρονίζει», αλλά αποτελεί σχολείο εγκληματικότητας, επιτυγχάνοντας ακρι-

---

222 L.K. Cheliotis, «Suffering at the Hands of the State: Conditions of Imprisonment and Prisoner Health in Contemporary Greece», *European Journal of Criminology*, 9(1), 2012, σ. 7.

223 Ου. Αλοσκόφης, «Κοινωνική και ποινική κατάσταση των κρατουμένων στη Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού: Διαφορές ημεδαπών-αλλοδαπών», στο Ν. Κουλούρης, *Επι-φυλακή, Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, κατάσταση και μεταχείριση των κρατουμένων*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2009, σ. 51-102.

224 M. Foucault, *Ο μεγάλος εγκλεισμός, Το πείραμα της ομάδας πληροφόρησης για τις φυλακές*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα 1999, μτφρ. Σπ. Παντελάκης, σ. 60.

225 M. Ancel, *Η νέα κοινωνική άμυνα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995, σ. 533-549.

226 Ε. Λαμπρουπούλου, «The sociology of prison and the self-referential approach to prison organization and to correctional reforms», Systems Research and Behavioural Science, 16, 1999, σ. 248

βώς τους αντίθετους στόχους από αυτούς που διακηρύσσει.[227] Ο λόγος –από αρκετούς είναι και παραδεκτός– που η φυλακή εξακολουθεί να υπάρχει είναι γιατί καλλιεργεί το αίσθημα της ασφάλειας στην κοινωνία ότι δεν απειλείται από «επικίνδυνους εγκληματίες», ενώ ταυτόχρονα λειτουργεί παραδειγματικά προς τα μέλη της ώστε να μην προβαίνουν σε παράνομες πράξεις. Ταυτόχρονα, η φυλακή αποτέλεσε ένα είδος πειραματικού εργαστηρίου, έναν ελεγχόμενο περίφρακτο χώρο, που παρείχε την ευκαιρία για παρατήρηση και μελέτη των εγκληματιών και συλλογή πληθώρας στατιστικών στοιχείων (καταδίκες, υποτροπή, εγκληματικές σταδιοδρομίες κ.λπ.). Όπως σημειώνει και ο Garland, «αν δεν υπήρχε αυτό το περιβάλλον, αυτά τα στοιχεία δεν θα μπορούσαν να είναι διαθέσιμα, και έτσι δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί αυτό το επίπεδο γνώσης του εγκληματία, ούτε να εξελιχθούν οι μέθοδοι πειθάρχησής του».[228]

Η φυλακή ως ολοκληρωτικός μηχανισμός λειτουργεί ως μέσο ελέγχου των κρατουμένων, ενώ κυρίαρχο μέλημά της είναι η αποξένωση. Σύμφωνα με τον **Goffman**[229] τα ολοπαγή ιδρύματα έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους τον αποκλεισμό των τροφίμων από τον έξω κόσμο και την απαλοιφή οποιασδήποτε περίπτωσης απόδρασης. Η φυλακή, συνεχίζει, έχει οργανωθεί για να προστατεύσει την κοινωνία από όποια συμπεριφορά έχει χαρακτηριστεί ως επικίνδυνη, αδιαφορώντας για την ευημερία των ατόμων που υποχρεώνονται να ζήσουν σε αυτά τα ιδρύματα.

Η λογική του σωφρονισμού, όπως συμπληρώνει ο **Matza,**[230] είναι απλοϊκή, καθώς στηρίζεται στην αυταπάτη πως μια κοινωνία δύναται να απαλλαγεί από τα φαινόμενα της παρέκκλισης, ενώ είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτά. Το φαινόμενο δεν δύναται να ερμηνευτεί με όρους ηθικής. Πώς μπορεί να ευσταθεί μια πολιτική που κινείται γύρω από τη λογική πως όσοι αποστασιοποιούνται από την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, με μια πληθώρα μέσων, μπορούν «να μπουν και πάλι στο μαντρί»; Η πολιτική που μπαίνει σε αυτό το πλαίσιο μόνο λανθασμένη μπορεί να αποδειχθεί, καθώς το ίδιο το φαινόμενο της παρέκκλισης παύει να αποτελεί το αντικείμενο μελέτης και έτσι, αντί να αναζητηθούν λύσεις, αναπαράγεται η άποψη που έχει η συμβατική κοινωνία γι' αυτό το φαινόμενο. Το πνεύμα του σωφρονισμού αποκαλύπτεται ήδη από τις πρώτες μελέτες περί σωφρονισμού στις αρχές του 20ού αιώνα (West Side Studies & Pitsburgh Survey),[231] οι οποίες στηρίχθηκαν σε αποσπάσματα από τον Τύπο και σε αναφορές της Αστυνομίας, καταγράφοντας έτσι την άποψη της συμβατικής κοινωνίας για την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά. Όπως καταλήγει ο Matza, «το μόνο που κατάφεραν ήταν, αντί να κατανοήσουν το φαινόμενο της παρέκκλισης, να το ποσοτικοποιήσουν, να το αφορίσουν και να το στείλουν για σωφρονισμό». Όμως, ακόμα και σε αυτές τις πρώιμες μελέτες αναδεικνύεται η αποτυχία του σωφρονισμού. Ενδεικτική είναι η έρευνα του **Goldmark**, η οποία συμπεραίνει πως «όσοι στάλθηκαν σε αναμορφωτήρια, όταν αφέθηκαν ελεύθεροι, επέστρεψαν στη γειτονιά τους και στις ίδιες συνήθειες». [232]

Όπως έγραψε και ο **Foucault**, «το 1820 ήταν ήδη συνειδητό ότι οι φυλακές απέχουν από το να μετατρέψουν τους εγκληματίες σε έντιμους πολίτες. Εξυπηρετούν μόνο τη γέννηση νέων εγκληματιών και οδηγούν τους παραβάτες σε ακόμα βαθύτερη εγκληματικότητα. Οι φυλακές ιδρύθηκαν για να πατάξουν τους εγκληματίες, όμως αυτοί αποδείχθηκαν χρήσιμοι, τόσο στον οικονομικό τομέα όσο και στην πολιτική».[233] Το αυτονόητο αυτό συμπέρασμα δεν αποκρύπτεται ούτε από επίσημα κυβερνητικά πορίσματα. Για παράδειγμα, το 1973, η Εθνική Γνωμοδοτική Επιτροπή για την Ποινική Δικαιοσύνη (National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals) της Μ. Βρετανίας κατέληξε στο συμπέρασμα πως «η φυλακή και ο σωφρονισμός το μόνο που κατάφεραν

227 Ι. Φαρσεδάκης, *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ. 69.

228 D. Garland, «The criminal and his science. A critical account of the formation of criminology at the end of the 19th century», *The British Journal of Criminology*, 25 (2), 1985, σ. 112.

229 E. Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων,* Ευρύαλος, Αθήνα, 1994 (1961), μτφρ. Ξ. Κομνηνός, σ. 24-25.

230 D. Matza, *Becoming Deviant*, Trasaction Publishers, Νιου Μπράνσγουικ, Νιου Τζέρσεϊ 2010 (1969), σ. 15-17.

231 Οι δύο αυτές μελέτες προσέγγισαν την ανήλικη παραβατικότητα καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως είναι αποτέλεσμα των συνθηκών ζωής των παιδιών, στα σπίτια τους και τους δρόμους, και πρότειναν την επιτήρηση ως λύση. Βλ. P. Goldmark, *Boyhood and Lawlessness in West Side Studies*, Survey Associate Inc., Νέα Υόρκη 1914· P. Kellog, *The Pittsburgh Survey*, Survey Associates, Russell Sage Foundation, Νέα Υόρκη 1914.

232 P. Goldmark, *Boyhood and Lawlessness in West Side Studies*, Survey Associate Inc., Νέα Υόρκη 1914.

233 M. Foucault, *Power/Knowledge: Selected interview and Other Writings 1972-1977*, Pantheon, Νέα Υόρκη 1980, σ. 40-42.

είναι να αποτύχουν», χαρακτηρίζοντας τις φυλακές «άχρηστες για την ικανοποίηση οποιουδήποτε άλλου σκοπού πέραν του αποκλεισμού από την κοινωνία των παραβατών που κρίνονται επικίνδυνοι γι' αυτήν». Την ίδια χρονιά, η βρετανική κυβέρνηση παραδέχτηκε δημόσια ότι «η φυλάκιση είναι μια δαπανηρή μέθοδος να κάνουμε τους κακούς ανθρώπους χειρότερους».[234]

Σύμφωνα με μελέτη του **Kupers**, τα στοιχεία υποτροπής είναι χαρακτηριστικά της αποτυχίας του θεσμού της φυλάκισης: «Το 63% των κρατουμένων σε διάστημα τριών χρόνων από την αποφυλάκισή του, θα υποπέσει σε νέο αδίκημα. Ειδικά οι πρώην κρατούμενοι που υποφέρουν από σοβαρές ψυχικές διαταραχές –συνήθως αποτέλεσμα του εγκλεισμού– αυξάνουν το ποσοστό στο 80%».[235] Όπως προσθέτει ο θεολόγος **Marshall,** «η φυλακή ενθαρρύνει τη διαφθορά και τη βίαιη συμπεριφορά που υποτίθεται ότι πρέπει να ελέγξει. Δημιουργείται έτσι ένας φαύλος κύκλος βίας: το έγκλημα επιφέρει την τιμωρία, η τιμωρία γεννά το έγκλημα και έτσι, όλο και περισσότερα εγκλήματα απαιτούν όλο και περισσότερες τιμωρίες».[236] Το ίδιο είχε τονίσει τρεις δεκαετίες νωρίτερα και ο **Menninger**: «Το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης απέχει μακράν από το στόχο του. Για την ακρίβεια πετυχαίνει ακριβώς το αντίθετο. Πρόκειται για ένα σύστημα ξεπερασμένο, αναποτελεσματικό που γεννά το έγκλημα, αντί να το αποτρέπει. Εν κατακλείδι, το βάρβαρο σύστημα καταπολέμησης της εγκληματικότητας, στην πραγματικότητα την παράγει».[237]

Παρά την έντονη κριτική που ασκείται ότι η φυλακή αποτυγχάνει να «μεταλλάξει» τους παραβάτες του νόμου σε έντιμους ανθρώπους, το μέτρο δεν καταργείται. Αντίθετα, επιχειρείται συνεχώς η μεταρρύθμισή του. Πάντα, όμως, οι μεταρρυθμίσεις κινούνται στην ίδια λογική και συνήθως επί το αυστηρότερο. Όπως τονίζει ο **Cohen**: «η "αποτυχία" της [φυλακής] είναι μια διαπίστωση υπό εκμετάλλευση. Οι παρεκκλίνοντες εξάλλου αποδεικνύονται χρήσιμοι και επομένως οι φυλακές επιτυχημένες. Κάθε συζήτηση για αποτυχία της φυλακές παραβλέπει το γεγονός πως η φυλακή ορίζει ποιοι είναι οι παρεκκλίνοντες. Δεν μπορεί να "αποτύχει" γιατί, όπως όλες οι τιμωρίες, δεν στοχεύει στην εξάλειψη των εγκλημάτων, αλλά στην εξακρίβωση και χρησιμοποίησή τους».[238] Έτσι καταλήγει πως το κράτος «δημιουργεί ένα σύστημα ελέγχου του εγκλήματος, αντίστοιχο της κοινωνίας που θέλει να συντηρήσει. Εξού και ο διαχωρισμός των τάξεων και η διαφορετική αντιμετώπιση αυτών. Το κράτος έχει ανάγκη από ιδρύματα όπως οι φυλακές, για να συντηρηθεί».[239]

Όταν η πολιτική εξουσία βρίσκεται σε κρίση, η οποία συνήθως προκαλείται από μια ευρύτερη οικονομική και κοινωνική κρίση, τότε οι στρατηγικές κοινωνικού ελέγχου μεταρρυθμίζονται, δημιουργώντας ακόμα πιο ασφυκτικές συνθήκες επιτήρησης και πειθαρχίας, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στην αστυνομία, τις φυλακές και τον έλεγχο του εγκλήματος. Ο **Melossi** χαρακτηρίζει αυτή την κίνηση «ανακάτεμα της τράπουλας», καθώς οι νέες στρατηγικές δεν διαφέρουν τόσο ως προς τη μορφή, αλλά περισσότερο ως προς την έντασή τους.[240]

Η Βρετανία, κατά τη διάρκεια οικονομικής κρίσης (1975-79) και υπό τη διακυβέρνηση Θάτσερ, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του «ανακατέματος»: αυξήθηκαν οι δείκτες κάθειρξης, αυστηροποιήθηκαν οι ποινές, διευρύνθηκε η ποινικοποίηση, όπως και τα κατασταλτικά εργαλεία του συστήματος, προκειμένου να ελεγχθούν οι κοινωνικές, κυρίως εργατικές κινητοποιήσεις και αναταραχές. Επίσης, καταργήθηκαν κεκτημένα της δεκαετίας του '60 (π.χ. δικαίωμα στην έκτρωση), δόθηκε μεγαλύτερη δημοσιότητα στα αδικήματα του δρόμου και κορυφώθηκε ο ηθικός πανικός με κλιμάκωση της εχθρότητας απέναντι σε ομάδες του περιθωρίου ή μειονότητες.

Κάθε φορά, «κατά ευτυχή σύμπτωση για τους πολιτικούς διαχειριστές», σύμφωνα με τον **Bauman**,[241] «τα πραγ-

234 Th.L. Dorpat, *Crimes of Punishment, America's Culture of Violence*, Algora Publishing, Νέα Υόρκη, σ. 70.
235 T.A. Kupers, *Prison Madness: The mental health crisis behing bars and What we must do about it*, Jossey Bass, Σαν Φρανσίσκο 1999, σ. 87.
236 C.D. Marshall, *Beyond Retribution: A new testament vision for justice, crime and punishment*, Erdmans, Γκραν Ράπιντς 2001, σ. 107.
237 K. Menninger, *The crime of punishment*, Viking Press, Νέα Υόρκη 1968, σ. 11-18.
238 St. Cohen, *Visions of social control: Crime, Punishment and Classification*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1985, σ. 26-27.
239 St. Cohen, *Visions of social control: Crime, Punishment and Classification*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1985, σ. 104-107.
240 D. Melossi, «Strategies of Social Control in Capitalism: A Comment on Recent Work», *Contemporary Crises*, 4 (4), Οκτώβριος 1980, σ. 381-402.
241 Z. Bauman, «Social uses of Law and Order» στο D. Garland, R. Sparks, *Criminology and social theory*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2000, σ. 35-36.

ματικά προβλήματα της ανασφάλειας και της αβεβαιότητας συμπυκνώνονται στην αγωνία για "ασφάλεια"». Η ανασφάλεια και η αβεβαιότητα είναι αισθήματα που οξύνονται συνήθως ταυτόχρονα με την κρίση στην αγορά εργασίας, κατευθυνόμενα όμως προς την προσωπική ασφάλεια και την «αντιμετώπιση του εγκλήματος» ικανοποιούνται, βελτιώνοντας ταυτόχρονα την εικόνα των πολιτικών διαχειριστών που προωθούν την αυστηροποίηση.

Γι' αυτό ο «πόλεμος εναντίον του εγκλήματος», που είχε κηρύξει ο Nixon, ήταν θεαματικός. Οι φυλακές γέμισαν και η κοινωνία διχοτομήθηκε σε εγκληματίες και φύλακες της τάξης. Και όλο αυτό έμοιασε «φυσιολογικό». Το αίσθημα της ασφάλειας, και κατά συνέπεια το αίτημα για περισσότερη ασφάλεια, χαρακτηρίζεται από μεγάλη διείσδυση στην κοινωνία και οποιαδήποτε πολιτική χαράσσεται με αυτό το γνώμονα θα γίνει ευρέως αποδεκτή, χωρίς η πλειονότητα, τουλάχιστον, να απαιτήσει να δοθούν πραγματικές και σε βάθος λύσεις με απτά αποτελέσματα. Άλλωστε, ο κόσμος έχει γαλουχηθεί στο «θέαμα», μέσα από τις ταινίες, τα σίριαλ, τα δελτία ειδήσεων και τα ντοκιμαντέρ, που προωθούν τον ηθικό πανικό μέσα από τις εικόνες και τους χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιούν.

Η υιοθέτηση μιας πολιτικής μηδενικής ανοχής έχει συνήθως θετικό αντίκτυπο στη δημοφιλία των κυβερνήσεων με αποτέλεσμα κατά καιρούς είτε να μεγαλοποιούνται είτε να εφευρίσκονται εγκλήματα και εγκληματίες [στην Ελλάδα χαρακτηριστική είναι η διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών και η ποινικοποίηση της οροθετικότητας (Μάιος 2012) ή η «αρπαγή της μικρής Μαρίας», που οδήγησε σε ένα πογκρόμ εναντίον των Ρομά, οι οποίοι στιγματίστηκαν ως απαγωγείς ανηλίκων ή/και διακινητές παιδιών (Οκτώβριος 2013)].[242] Έτσι, σύμφωνα και πάλι με τον Bauman, «η φυλακή εμφανίζεται ως το πιο ριζοσπαστικό μέτρο, καθώς είναι το πιο αποτελεσματικό. Οι άνθρωποι ζουν πια με αντικλεπτικά συστήματα ασφαλείας, δέχονται ενθουσιωδώς τις ποινές κάθειρξης, και ιδιαίτερα τις μεγάλες ποινές. Όλα δένουν μεταξύ τους λογικά».[243]

«Όσο πιο αυστηρή είναι η ποινή, τόσο πιο φτωχοί και στιγματισμένοι είναι αυτοί που τους επιβλήθηκε», γράφει ο **Mathiesen,**[244] τονίζοντας την ταξική διάσταση της έννοιας του κοινωνικά απόβλητου. Ο μέσος πολίτης, εφόσον η ποινή δεν αφορά εκείνον, αυτομάτως δεν είναι ούτε «απόβλητος» αλλά ούτε και «φτωχός», συναινεί λοιπόν σιωπηρά στο στιγματισμό της βάσης της κοινωνίας και όχι της κορυφής. Αντίστοιχα, δέχεται τον ορισμό του εγκλήματος, όπως εκείνος του δίνεται. Επομένως, το «ελεύθερο εμπόριο» δεν είναι έγκλημα, παρότι σημαίνει αρπαγή πόρων από έθνη, ούτε και ο «εξευγενισμός» (gentrification), παρότι σημαίνει εκκένωση περιοχών στο όνομα του κέρδους. Έγκλημα είναι ό,τι η πολιτική εξουσία ορίσει ως τέτοιο. Και αν υπάρχουν κάποιοι που δεν αποδέχονται τις επιταγές της, η φυλακή είναι ο χώρος που θα τους τις «μεταδώσει». Όπως έγραψαν οι **Rusche** και **Kirchheimer**, «η φυλακή αναλαμβάνει να εκπαιδεύσει τους κρατούμενους στην άνευ όρων υποταγή στην εξουσία, ώστε όταν αποφυλακιστούν να έχουν μάθει να υποτάσσονται στη μοίρα των υποκείμενων τάξεων».[245] Με αυτή τη διαπίστωση συμφωνεί και ο **Melossi** λέγοντας πως «τα ποινικά ιδρύματα μπορούν να εκληφθούν ως μηχανές που επεξεργάζονται αυτούς (τους εγκληματίες, τους προλετάριους και όσους έχουν κοινωνικά κατασκευαστεί να μην προσομοιάζουν στο ανθρωπολογικό μοντέλο που επικρατεί, ένα μοντέλο λευκών ανθρώπων, ό,τι και αν σημαίνει το λευκός) που δεν έχουν περιληφθεί «φυσικά» στο κοινωνικό συμβόλαιο».[246]

Γι' αυτό οι φυλακές δεν μπορούν παρά να είναι επικίνδυνα μέρη, προκειμένου να προκαλούν το φόβο. Έτσι, τίποτε παραπάνω από το ελάχιστο δεν πρέπει να παρέχεται στους κρατούμενους. Με αυτή τη λογική παλαιότερα το ανώτατο όριο για τη συντήρηση των φυλακισμένων οριζόταν με το κριτήριο «να εξυπηρετεί την αναγκαιότητα να παραμένει το επίπεδο διαβίωσης κάτω από το επίπεδο διαβίωσης των κατώτερων τάξεων στον ελεύθερο πληθυσμό».[247] Πλέον, οι κινητοποιήσεις ή και τα κινήματα για βελτίωση των συνθηκών κράτησης δεν επιτρέπουν να συντηρηθεί στο ακέραιο αυτή η άποψη. Έτσι, η απάντηση στο αίτημα αυτό είναι συνήθως το χτίσιμο περισσό-

242 Διεθνής Αμνηστία, *Δικαιοσύνη Ζητάμε: Η αποτυχία της Ευρώπης να προστατεύσει τους Ρομά από τη ρατσιστική βία*, Απρίλιος 2014. Όπως ανακτήθηκε από το https://www.amnesty.gr/wp-content/uploads/2014/04/We-ask-for-justice_report.pdf

243 Z. Bauman, «Social uses of Law and Order» στο D. Garland, R. Sparks, *Criminology and social theory*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2000, σ. 39.

244 Th. Mathiesen, *Prison on Trial: A critical assessment*, Waterside Press, Λονδίνο 2006 (1990), σ. 76.

245 G. Rusche, O. Kirchheimer, *Punishment and Social Structure*, Columbia, Νέα Υόρκη 1968, σ. 107.

246 D. Melossi, *The sociology of punishment: Socio-Structural Perspectives*, Ashgate/Darmouth, 1998, σ. xiv.

247 G. Rusche, O. Kirchheimer, *Punishment and Social Structure*, Columbia, Νέα Υόρκη 1968, σ. 108-109.

τερων φυλακών, ώστε να παταχθεί ο συνωστισμός και να βελτιωθούν με αυτό τον τρόπο οι συνθήκες κράτησης, αλλά και να ικανοποιηθούν οι σκοποί της φυλακής.

Όμως, το χτίσιμο νέων φυλακών κάθε άλλο παρά απαντά σε αυτά τα τρία ζητήματα (μείωση του πληθυσμού των κρατουμένων, βελτίωση συνθηκών κράτησης, ικανοποίηση των σκοπών της φυλακής). Συγκεκριμένα περισσότερες φυλακές σημαίνει πως η ειδική και γενική πρόληψη του εγκλήματος αγνοούνται, την ίδια στιγμή που δεν αντιμετωπίζεται η υπερποινικοποίηση και η αυστηροποίηση των ποινών,[248] δύο παράγοντες που δημιουργούν υπερπληθυσμό και γεννούν συνεχώς την ανάγκη για όλο και περισσότερες φυλακές.[249] Επιπλέον, οι φυλακές, οι οποίες οργανώνουν με απάνθρωπο τρόπο τη ζωή των εγκλείστων, υποβαθμίζοντας, ταπεινώνοντας, αλλοτριώνοντας και στερώντας τους την αυτονομία και την ασφάλεια, δίνουν έμφαση στις αρνητικές πολιτισμικές αξίες, όπως η βία και η υποβάθμιση, με τις οποίες το ευρύ κοινό «πείθεται» ότι είναι αποδεκτό να επιλύονται οι συγκρούσεις μεταξύ των ανθρώπων. Τέλος, το σωφρονιστικό σύστημα έχει επεκτατικό χαρακτήρα και όσο τροφοδοτείται τόσο ζητά περισσότερη τροφή, επομένως το επιχείρημα της εξοικονόμησης πόρων ευσταθεί, καθώς η κατασκευή και η συντήρησή τους έχει τεράστιο κόστος, το οποίο συνεχώς αυξάνεται, ιδιαίτερα όταν εφόσον αυξάνεται συνεχώς ο πληθυσμός των κρατουμένων και επανέρχεται η «λύση» των νέων φυλακών.[250]

Τα αντεπιχειρήματα στην επεκτατική λογική του σωφρονιστικού συστήματος είναι πολλά, από τα εναλλακτικά μέτρα έκτισης ποινών (decarceration) έως τον καταργητισμό. Ωστόσο, κανένα ρεύμα δεν κατάφερε να επικρατήσει, παρότι τα επιχειρήματά τους στηρίζονται σε κοινά αποδεκτά και αναμφισβήτητα στοιχεία περί αποτυχίας του θεσμού της φυλακής.

Με τον όρο decarceration, ο **Scull**[251] εννοεί την απομάκρυνση των τροφίμων από ορισμένα ιδρύματα (άσυλα, φυλακές, αναμορφωτήρια): α) με τη διακοπή της λειτουργίας τους, β) το πάγωμα της χρηματοδότησής τους και τον περιορισμό της δυναμικής του εγκλεισμού, γ) την επαναταξινόμηση, κατόπιν απεγκληματοποίησης, κατηγοριών εγκλημάτων και εγκληματιών και δ) την επέκταση της διακριτικής ευχέρειας των διωκτικών και δικαστικών αρχών προκειμένου να αποφεύγεται ο εγκλεισμός. Με τα ενναλλακτικά μέτρα έκτισης ποινών, πέρα από το κλείσιμο των ιδρυμάτων, προτάσσεται και η διεύρυνση του μηχανισμού επιτήρησης και ελέγχου, ώστε να υπάρξει ένας περιορισμός στην ποινική εξουσία.[252]

Ο όρος decarceration εντοπίζεται από τα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού, όταν κυριαρχούσε η άποψη πως οι φυλακές και τα αναμορφωτήρια πρέπει να είναι χώροι αποστέρησης, ενώ η υποτροπή αντιμετωπιζόταν ως φυσικό επόμενο της εγκληματικής φύσης των κρατουμένων. Οι υποστηρικτές του έκριναν πως η φυλακή δεν έχει αναμορφωτικό χαρακτήρα και γι' αυτό ο εγκλεισμός θα πρέπει να αφορά λίγους, όσους κρίνονται «επικίνδυνοι» και άρα δεν πρέπει να βρίσκονται στην ελεύθερη κοινωνία. Στην ιδέα αυτή στηρίχθηκαν ο εξανθρωπισμός της ποινής και οι παρεμβατικές μέθοδοι, που αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα τη δεκαετία του '60, τη δεκαετία των κινημάτων πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.[253]

Τη δεκαετία του '60 έγινε προσπάθεια εφαρμογής της ιδέας αυτής, η οποία αντιμετωπίστηκε επιφυλακτικά ή εχθρικά από το ευρύ κοινό, με αποτέλεσμα όσοι απελευθερώνονταν να μην επαναντάσσονται στην κοινωνία, αλλά να μένουν στο περιθώριο. Η αποτυχία εφαρμογής των ενναλλακτικών αυτών μέτρων έθρεψε τον ιδιωτικό τομέα που ενεπλάκη στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου και οδήγησε και πάλι στην υπερποινικοποίηση και υπεραυστηροποίηση, διατηρώντας μονάχα τα επιχειρήματα εξανθρωπισμού που επέτρεψαν την οικονομία να μεταμφιεστεί σε φιλανθρωπία και στην εγκατάλειψη σε ανοχή.[254]

---

248 Όπως διαπιστώνεται από εκθέσεις

249 United Nations Office on Drugs and Crime, *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons, Criminal Justice Handbook Series, in cooperation with the international Committee of the Red Cross*, United Nations, Νέα Υόρκη 2013, σ. 19

250 Ν. Κουλούρης, *Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη, οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σ. 165

251 A. Scull, *Decarceration. Community Treatment and the Deviant – A Radical Review*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1984, σ. 59.

252 J. Chan, R. Ericson, *Decarceration and the Economy of Penal Reform*, Centre of Criminology, University of Toronto, 1981, σ. 62.

253 Ν. Κουλούρης, *Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη, οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σ. 113.

254 A. Scull, *Decarceration. Community Treatment and the Deviant – A Radical Review*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1984, σ. 151-153.

Ο καταργητισμός (abolitionismus) προέκυψε από τη διαπίστωση της αποτυχίας των παραδοσιακών ποινικοσωφρονιστικών θεσμών στο να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την εγκληματικότητα. Είναι η θέση που υποστήριξαν οι κριτικοί εγκληματολόγοι, στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν μια νέα ερμηνευτική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου, μέσα από μια σειρά αντιθέσεων με την παραδοσιακή (θετικιστική) πολιτική αντιμετώπισης του εγκλήματος. Γι' αυτό, από πολλούς λέγεται πως ο καταργητισμός είναι μια αρνητική αντεγκληματική πολιτική.

Ο **Δημόπουλος**[255] κατηγοριοποίησε τις διάφορες θεωρητικές τάσεις του καταργητισμού ως εξής:

Α) **Η διαδικασία της αποεγκληματοποίησης**. Αφορά την κατάργηση συγκεκριμένης ποινικής πρόβλεψης, ώστε μια συμπεριφορά που χαρακτηριζόταν ως έγκλημα, στο εξής δεν θα ενδιαφέρει το ποινικό δίκαιο. Αυτή γίνεται είτε με πράξη του νομοθέτη (de jure αποεγκληματοποίηση) είτε με δικαστική πράξη (de facto αποεγκληματοποίηση). Κυριότεροι εκπρόσωποι αυτής της τάσης είναι οι Lautmann, Schur και Young. Το βασικό τους επιχείρημα ήταν ότι το ποινικό δίκαιο χρήζει εκσυγχρονισμού ειδικότερα στα εγκλήματα κατά των ηθών, στις παραβάσεις του κώδικα περί ναρκωτικών ουσιών ή στα σεξουαλικά εγκλήματα.

Όπως τονίζει ο **Young**,[256] το έγκλημα δεν έχει οντολογική πραγματικότητα ούτε έναν ολιστικό ορισμό, «για παράδειγμα ένας κατά συρροή δολοφόνος άλλοτε χαρακτηρίζεται ψυχοπαθές τέρας και άλλοτε ήρωας, όταν ρίχνει βόμβες σε κάποιον "νόμιμο" πόλεμο». Εφόσον αναθεωρηθεί το ποινικό δίκαιο, τότε θα προστατεύει το κοινωνικό σύνολο από τους νέους αντεγκληματικούς όρους.

Β) **Κατάργηση των κλειστών καταστημάτων** (ιδρύματα αγωγής, ψυχιατρικά καταστήματα, κλειστές φυλακές). Προτείνεται η κατάργηση των κλειστών καταστημάτων και η αντικατάστασή τους από νέους αντεγκληματικούς θεσμούς (κοινωνικές κατοικίες, ομάδες αυτοβοήθειας, προοδευτική θεραπεία). Οι κυριότεροι εκπρόσωποι αυτής της τάσης ήταν οι Goffman, Harbordt και Foucault. Κατά τον **Goffman**,[257] ένας από τους λόγους που πρέπει να καταργηθεί η φυλακή είναι γιατί έχει οργανωθεί για να προστατεύσει την κοινωνία από την όποια συμπεριφορά έχει χαρακτηριστεί ως επικίνδυνη, αδιαφορώντας για την ευημερία των ατόμων που υποχρεώνονται να ζήσουν σε αυτά τα ιδρύματα.

Γ) **Κατάργηση της τιμωρητικής** (στερητικής της ελευθερίας) ποινής. Η αποποινικοποίηση προβλέπει ότι η συμπεριφορά διατηρεί τον εγκληματικό της χαρακτήρα, σύμφωνα με το νόμο, αλλά δεν προβλέπεται ή δεν επιβάλλεται ποινή. Η αποποινικοποίηση είναι είτε νομοθετική (μείωση ή απάλειψη των ορίων της προβλεπόμενης ποινής), είτε δικαστική (μη επιβολή ποινής από τον δικαστή) είτε σωφρονιστική (μη έκτιση της καταγνωσθείσας ποινή με αναστολή ή απόλυση υπό όρους). Εκπρόσωποι της τάσης αυτής είναι οι Plack, Ostermeyer και Haffke. Ο **Haffke**[258] χαρακτήρισε το ποινικό δίκαιο ως «δίκαιο προστασίας», με την έννοια ότι θωρακίζει την κοινωνία από τους «εχθρούς», τονίζοντας πως έχει υποκειμενική υπόσταση (mens rea), θυσιάζοντας τη «λογική των ελευθεριών», πάνω στην οποία έχει δομηθεί, στο όνομα της «προληπτικής λογικής της ασφάλειας». Έτσι, το ποινικό δίκαιο έχει ως κινητήριο δύναμη την «επιθυμία να τιμωρεί».

Δ) **Κατάργηση της πολιτικής του ποινικού δικαίου.** Οι υποστηρικτές της τάσης αυτής (Engelhardt, Fitzgerald, Foucault, Mathiesen) θεωρούν ότι το ποινικό δίκαιο και οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου προστατεύουν κυρίως τα συμφέροντα της αστικής τάξης και του κράτους που την εκπροσωπεί πολιτικά, καταστέλλοντας τις διεκδικήσεις των επιμέρους κοινωνικών ομάδων. Αντιπροτείνουν τη δημιουργία μιας λαϊκής δικαιοσύνης, που θα στηρίζεται σ' ένα επαναστατικό δίκαιο, το οποίο θα εφαρμόζεται από τα λαϊκά δικαστήρια. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή αυτής της πρότασης είναι ο μετασχηματισμός της καπιταλιστικής κοινωνίας σε σο-

255 Χ. Δημόπουλος, *Abolitionismus*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σ. 20-42.

256 J. Young, «Critical criminology in the 21st century: Critique, Irony and the Always Unfinished», στο K. Carrington, R. Hogg, *Critical Criminology: Issues, Debates, Challenges*, Cullompton Willan, 2002, σ. 245-255.

257 E. Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, Ευρύαλος, Αθήνα 1994 (1961), μτφρ. Ξ. Κομνηνός, σ. 24-25.

258 B. Haffke, «Vom Rechtsstaat zum Sicherheitsstaat?», *Kritische Justiz*, 38(1), 2005, σ. 20, όπως αναφέρεται στο H. Kury, E. Shea, «International Developments (Vol 1): Punitiveness - a global Phenomenon?», *Crime and Crime Policy*, 8-1, 2011, σ. 200.

σιαλιστική. Σύμφωνα με τον **Mathiesen** δεν χρειάζεται να αναρωτιόμαστε «γιατί οι φυλακές είναι γεμάτες ανθρώπους από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, την εργατική τάξη, που διέπραξαν κλοπή ή κάποιο άλλο "παραδοσιακό" έγκλημα. Ο ταξικός χαρακτήρας του ποινικού συστήματος μπορεί να ιδωθεί ως μια διαδικασία, μέσω της οποίας η ισότητα απέναντι στο νόμο, με συστηματικές εξαιρέσεις σε κάθε ταξική αναφορά, στην πραγματικότητα επιδρά στην ανισότητα».[259]

Από τα ρεύματα αυτά προέκυψαν τα εξής θεωρητικά μοντέλα: 1) μοντέλο αυστηρής ηθικής κατάργησης, 2) αντικρατική κίνηση, 3) συνθετικό μοντέλο της αυστηρής ηθικής κατάργησης και της αντικρατικής κίνησης, 4) υλιστικό μοντέλο και 5) κατάργηση των φυλακών, εγκατάλειψη των εγκληματικών ποινών και βασανιστηρίων.

Το μοντέλο της **αυστηρής ηθικής κατάργησης** εισηγείται τον εξανθρωπισμό της ποινής και την επιβολή αυτής ως έσχατο μέσο, εφόσον δηλαδή έχουν αποτύχει τα επανορθωτικά ή αποκαταστατικά μέτρα. Ο **Christie**[260] στο πλαίσιο αυτό εισηγήθηκε την οριοθέτηση του ύψους της τιμωρίας από το λαό, η οποία θα οδηγήσει στην οριοθέτηση του πόνου από την τιμωρία, έτσι ώστε το επίκεντρο του ποινικού συστήματος να είναι ο άνθρωπος και να προστατεύει τον ίδιο και την αξιοπρέπειά του. Ασκώντας κριτική στη φυλακή τόνισε πως «σκοπός της είναι ο εγκλεισμός μελών των επικίνδυνων πληθυσμών, ο αποκλεισμός τους από την κοινωνία και η υποχρέωσή τους να ζουν τα πιο ενεργά χρόνια της ζωής τους σαν καταναλωτές ελέγχου. Και αυτό επιβάλλεται δημοκρατικά, κάτω από τον αυστηρό έλεγχο των νομικών θεσμών».

Το μοντέλο της **αντικρατικής κίνησης** στηρίζεται στην αμφισβήτηση του σύγχρονου ποινικού δικαίου και της λειτουργίας του ποινικο-σωφρονιστικού συστήματος και τάσσεται ενάντια στις ολοκληρωτικές τάσεις των σύγχρονων κρατών. Ο **Hulsman**[261] προτείνει την κατάργηση του ποινικού συστήματος, προκειμένου «να σπάσει ο ειδικός δεσμός που ενώνει με τρόπο ανέλεγκτο και ανεύθυνο τα όργανα μιας "τυφλής μηχανής", το αντικείμενο της οποίας έγκειται στην παραγωγή στείρας οδύνης». Η κατάργηση του ποινικού συστήματος, κατά τον Hulsman, θα σημάνει το τέλος του κράτους και της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Το **συνθετικό μοντέλο της αυστηρής ηθικής κατάργησης και της αντικρατικής κίνησης** συζητά για αποεγκληματοποίηση υπό το πρίσμα της ωφελιμότητας και το κόστους από την εφαρμογή του ποινικού δικαίου. Επιτροπές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και το Συμβούλιο της Ευρώπης έχουν υιοθετήσει αυτό το μοντέλο και προτείνουν την αποεγκληματοποίηση (π.χ. αποποινικοποίηση ομοφυλοφιλίας, αποποινικοποίηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών κ.λπ.), προκειμένου να αναγνωρίζεται ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και να εκσυγχρονιστεί η στάση της πολιτείας στο θέμα της αξιολόγησης των αντικοινωνικών συμπεριφορών.

Το **υλιστικό μοντέλο** επιδιώκει την κατάργηση των ταξικών κοινωνικών σχέσεων, όπως η ανισότητα των υλικών αγαθών και η ανισοκατανομή της εξουσίας. Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει ότι κατάργηση του ποινικού συστήματος χωρίς αντίστοιχη κατάργηση του κοινωνικού συστήματος δεν αποτελεί κατάργηση, αφού το κατασταλτικό κοινωνικό σύστημα μπορεί ν' αναζητήσει νέες και διαφορετικές μορφές αντεγκληματικής καταστολής.

Το πέμπτο μοντέλο αφορά την **κατάργηση των φυλακών και την εγκατάλειψη των εγκληματικών ποινών και βασανιστηρίων.** Το αντικείμενο του καταργητισμού, όπως αναφέρει και ο Foucault, συνίσταται στην αξίωση κατάργησης όλων των σχέσεων δύναμης, προτείνοντας μια ολική πολιτική δράση για την κατάργηση. Για τον Foucault η φυλακή «είναι το διάγραμμα ενός μηχανισμού εξουσίας στην πιο ιδανική του μορφή. Η λειτουργία του, απαλλαγμένη από κάθε εμπόδιο, αντίσταση ή τριβή, μπορεί να νοηθεί σαν ένα καθαρά αρχιτεκτονικό και οπτικό σύστημα. στην πραγματικότητα είναι ένας τύπος πολιτικής τεχνολογίας που μπορεί και να διαχωρίζεται από κάθε εξειδικευμένη χρήση [...] Το πανοπτικό είναι ένας τρόπος να μπαίνουν σε λειτουργία οι σχέσεις εξουσίας μέσα σε μια δραστηριότητα και μια δραστηριότητα, μέσω αυτών των σχέσεων εξουσίας».[262]

259 Th. Mathiesen, *Prison on Trial: A critical assessment*, Waterside Press, Λονδίνο 2006 (1990), σ. 76.
260 N. Christie, *Crime Control as Industry. Towards GULAGS*, Western Style, Routledge, Λονδίνο 1994, σ. 13-25.
261 L. Hulsman, J. Bernat de Celis, *Peines perdues. Le systeme penal en question*, Παρίσι 1982.
262 M. Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία, Η γέννηση της φυλακής*, Ράππα, Αθήνα 1989 (1976), μτφρ. Κ. Χατζηδήμου και Ι. Ράλλη, Αθήνα, σ. 271-273.

Σήμερα, ως προς την κατάργηση των φυλακών θα λέγαμε ότι υπάρχουν τέσσερα βασικά επιχειρήματα: 1) το ανθρωπιστικό, 2) το πολιτισμικό, 3) το λειτουργικό και 4) το οικονομικό. Το ανθρωπιστικό επιχείρημα προβάλλει την απαξίωση των ανθρώπινων δικαιωμάτων που προκαλούν οι φυλακές (ελευθερία κίνησης, δικαίωμα στην ικοινωνία, ατομική ασφάλεια). Το πολιτισμικό αναδεικνύει τη δημιουργία υποπολιτισμικών ομάδων ως αποτέλεσμα της ανάγκης των κρατουμένων διεκδίκησης όσων τους στερεί ο θεσμός της φυλακής. Το λειτουργικό επιχείρημα χρησιμοποιεί τα στατιστικά στοιχεία μέτρησης της εγκληματικότητας, που αποδεικνύουν μέσω των στοιχείων υποτροπής ειδικότερα, την αποτυχία της φυλακής ως μέσο ειδικής πρόληψης (βελτίωση της συμπεριφοράς του κρατούμενου και κοινωνική επανένταξη), αλλά και ως μέσο γενικής πρόληψης (αποτροπή από την τέλεση νέων αδικημάτων και παραδειγματισμός). Τέλος, το οικονομικό επιχείρημα διαψεύδει τη θέση ότι «με μικρό κόστος υπάρχει τεράστιο όφελος στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας», καθώς η συντήρηση του σωφρονιστικού συστήματος έχει αποδειχθεί πολυδάπανη, «ένα βαρέλι δίχως πάτο».

Η κριτική που έχει δεχτεί ο καταργητισμός είναι πως, από τη στιγμή που δεν έχει εφαρμοστεί ευρέως, παραμένει ουτοπικός. Το επικρατέστερο αντεπιχείρημα στον καταργητισμό είναι πως δεν υπάρχει βιώσιμη αντιπρόταση, που να μπορεί να καλύψει την αναγκαιότητα ύπαρξης του ποινικού δικαίου ή της φυλακής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3
Η ΜΙΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η φυλακή κατατάσσεται στους οργανισμούς καταναγκαστικού-αλλοτριωτικού χαρακτήρα, σύμφωνα με την ταξινόμηση του Etzioni,[263] καθώς η τιμωρία είναι το μέσο ελέγχου των μελών της και η αποξένωση ισχύει για τα περισσότερα εξ αυτών. Η Arendt, στη θεωρία της για το ολοκληρωτικό σύστημα, τόνισε αναφερόμενη στα στρατόπεδα συγκέντρωσης πως αυτά «δεν προορίζονται μόνο για την εξολόθρευση και τον εξευτελισμό των ανθρώπων: χρησιμεύουν και για το φριχτό πείραμα που σκοπεύει στην κατάργηση, μέσα σε επιστημονικά ελεγχόμενες συνθήκες, του ίδιου του αυθορμητισμού σαν έκφραση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και στη μετατροπή της ανθρώπινης προσωπικότητας σε απλό αντικείμενο».[264]

Ο απόλυτος έλεγχος της ανθρώπινης προσωπικότητας είναι, κατά τον Goffman,[265] και ο στόχος των ολοπαγών ιδρυμάτων, ένα εκ των οποίων είναι η φυλακή. Αυτός επιτυγχάνεται μέσα από την κατάρρευση των φραγμών που συνήθως διαχωρίζουν τις τρεις σφαίρες της ζωής (εργασία, ξεκούραση, απασχόληση), αφού στα ολοπαγή ιδρύματα όλες οι εκδηλώσεις της ζωής διεξάγονται στον ίδιο χώρο και κάτω από την ίδια μοναδική αυθεντία. Επιπλέον, κάθε φάση της καθημερινής δραστηριότητας του μέλους, η οποία είναι αυστηρά προγραμματισμένη σε προκαθορισμένο χρόνο, συντελείται σε άμεση συναναστροφή με μια σωρεία άλλων, οι οποίοι τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης και από τους οποίους απαιτείται να κάνουν μαζί το ίδιο πράγμα. Έτσι, όλες οι καταναγκαστικές δραστηριότητες εξυπηρετούν ένα μοναδικό, ορθολογικό σχέδιο, καταρτισμένο για να εκπληρώνει τους επίσημους σκοπούς του ιδρύματος.

Οι φυλακές, όπως τις παρουσίασε ο Bottoms,[266] αποτελούν «ιδιαίτερα μέρη», επειδή παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη κοινωνική οργάνωση με τουλάχιστον πέντε έννοιες: 1) Είναι ολοπαγή ιδρύματα, καθώς οι άνθρωποι κοιμούνται, εργάζονται, τρώνε και απασχολούνται στα ίδια μέρη, τηρώντας ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα. 2) Είναι τιμωρητικές εγκαταστάσεις, αφού οι παραβάτες στέλνονται σε αυτές «ως τιμωρία και όχι για τιμωρία».[267] 3) Επιβάλλουν μια ιδιαίτερη εσωτερική οργάνωση του χώρου και του χρόνου, προκαλώντας μια ρουτίνα, που δημιουργεί μοτίβα συμπεριφορών. Όμως, η καθημερινότητα στη φυλακή αποτυγχάνει, λόγω του ανθρώπινου παράγοντα, να είναι μια συνεχής επανάληψη ρουτινών. Έτσι, αρκετές φορές οι ρουτίνες απορρίπτονται ή ανατρέπονται από αυτούς που υπόκεινται σε αυτές. 4) Είναι μια μικρογραφία του κοινωνικού συστήματος, με δύο κυρίως κοινωνικές θέσεις: των κρατούντων και των κρατουμένων. 5) Είναι από τη φύση τους γεωγραφικές περιοχές που περικλείουν, πέρα από ανθρώπους, και την ιστορία τους. Έτσι, η ιστορία κάθε φυλακής μπορεί να επηρεάσει το καθεστώς που θα υιοθετήσει κάθε φυλακή.

---

263 A. Etzioni, *A Comparative analysis of Complex Organizations*, Free Press, Γκλένκοου 1961.

264 H. Arendt, *Το ολοκληρωτικό σύστημα: Το τρίτο μέρος από το έργο πηγές του ολοκληρωτισμού,* Ευρύαλος, 1988 (1951), μτφρ. Γ. Λάμψας, σ. 220.

265 E. Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, Ευρύαλος, Αθήνα 1994 (1961), μτφρ. Ξ. Κομνηνός, σ. 24-25.

266 A.E. Bottoms, «Interpersonal Violence and Social Order in Prisons», *Crime and Justice*, 26, 1999, σ. 207-213.

267 Βλ. S.K. Ruck, *Paterson on Prisons*, Muller, Λονδίνο 1951· M. Maguire, J. Vagg, R. Morgan, *Accountabilitiy and Prisons*, Tavistock, Λονδίνο 1985.

Η φυλακή αποτελεί τη μικρογραφία της κοινωνίας, γιατί είναι οργανωμένη πάνω στις αρχές και τα πρότυπα που επικρατούν σε αυτή. Έτσι, στη φυλακή –όπως και σε κάθε κοινωνία– παρατηρούμε ιεραρχική δομή, επιβολή συγκεκριμένων κανόνων και σκοπών, καθιέρωση και κατανομή εργασίας, δημιουργία και υιοθέτηση κοινωνικών ρόλων με αντίστοιχες αρμοδιότητες και ευθύνες κ.λπ.[268] Αναπόφευκτη, αλλά και αυτονόητη είναι, λοιπόν, η εμφάνιση υποκουλτούρας στα ολοπαγή ιδρύματα. Εφόσον σε καμία κοινωνία δεν θα συναντήσουμε ένα ομοιογενές πολιτισμικό σύνολο, γιατί να συμβεί αυτό σε μια περίκλειστη κοινωνία;

3.1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η υποκουλτούρα των κρατουμένων εντοπίζεται ήδη από τη στιγμή της γέννησης του θεσμού της φυλακής. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η «τελετή» υποδοχής των νεοεισερχόμενων κρατουμένων στη φυλακή Newgate της Αγγλίας το 1770, σύμφωνα με την οποία ο κρατούμενος έπρεπε να «εξαγοράσει» την είσοδό του. Αν αρνιόταν, τότε ξεγυμνωνόταν από τους συγκρατούμενους, οι οποίοι πουλούσαν τα ρούχα του, και υποχρεωνόταν να τρέχει γυμνός εντός της φυλακής δεχόμενος κλωτσιές και γρονθοκοπήματα επειδή δεν πλήρωσε το «τέλος εισόδου».[269] Ήταν απολύτως εύλογο η υποκουλτούρα των κρατουμένων και ο κώδικας αξιών και κανόνων, που αυτή συνεπάγεται, να κεντρίσουν το επιστημονικό ενδιαφέρον από τον 20ό αιώνα έως σήμερα, ανεξαρτήτως του ρεύματος σκέψης στο οποίο εντάσσονται οι μελετητές.

***

Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν είναι δόκιμο για την καλύτερη κατανόησή τους να σταχυολογηθούν σύμφωνα με το ρεύμα που υπηρέτησαν. Έτσι, οι θεωρίες διακρίνονται σε:

1. Όσες ακολούθησαν το **δομολειτουργικό μοντέλο** (structural-functional paradigm), σύμφωνα με το οποίο η φυλακή θεωρείται κλειστό σύστημα, με ιδιαίτερες αξίες και κανόνες, στις οποίες η έρευνα επικεντρώνεται στην εσωτερική λειτουργία του συστήματος. Οι υποκουλτούρες, που αναλύονται υπό το πρίσμα του δομολειτουργικού μοντέλου, αντιμετωπίζονται ως κοινωνιοπολιτισμικά υποσυστήματα (sociocultural sub-systems), τα οποία εξασφαλίζουν την κοινωνική ισορροπία. Δημιουργούνται μέσα από την ανάγκη ατόμων ή μιας ομάδας να δώσουν μια συλλογική λύση στα κοινά τους προβλήματα.[270] Εκφραστές του μοντέλου αυτού είναι οι: Clemmer, Parsons, Wheeler, Sykes, Menninger κ.ά.

2. Όσες ακολούθησαν το **μοντέλο πολιτισμικής μεταφοράς** (importation model), σύμφωνα με το οποίο η κουλτούρα της φυλακής είναι «εισαγόμενη» και επικεντρώνεται στην επίδραση που είχε το προϊδρυματικό παρελθόν των κρατουμένων στην εσωτερική λειτουργία της φυλακής. Με άλλα λόγια, η υποκουλτούρα της φυλακής αντικατοπτρίζει την υποκουλτούρα των δρόμων, δεν είναι παρά ένα αμάλγαμα των εισαγόμενων υπο-κωδίκων των παράνομων, με τις αναγκαίες τροποποιήσεις που επιβάλλει το καθεστώς κράτησης.[271] Εκφραστές του μοντέλου αυτού είναι οι: Gouldner, Merton, Becker, Geer, Schrag, Garabedian, Irwin, Cressey, Cavan, Galdwell κ.ά.

3. Όσες περιλήφθηκαν στο **συνθετικό μοντέλο**, σύμφωνα με το οποίο η κουλτούρα της φυλακής είναι αποτέλεσμα συνδυασμού των προσλαμβανουσών που είχε ο κρατούμενος στην «ελεύθερη» ζωή του, που απέκτησε

268 Ν. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες: θεωρία και πρακτική της ποινικής καταστολής*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1991, σ. 10.
269 Ου. Αλοσκόφης, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων: Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2010, σ. 22-23.
270 W. Gillespie, *Prisonization: Individual and institutional factors affecting inmate conduct*, LFB Scholarly, Νέα Υόρκη 2003, σ. 39.
271 Ου. Αλοσκόφης, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων: Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2010, σ. 35.

κατά τη φυλάκιση και που ανέπτυξε μετά την αποφυλάκισή του. Το συνθετικό μοντέλο είναι προϊόν εμπειρικής παρατήρησης και όχι θεωρητικής ανάλυσης και καταλήγει πως η συμπεριφορά του κρατούμενου στη φυλακή επηρεάζεται από προϊδρυματικές εμπειρίες (εισαγόμενες υποκουλτούρες π.χ. κοινωνικό παρελθόν), ιδρυματικούς (καθεστώτα κράτησης π.χ. φυλακή υψίστης ασφαλείας ή αγροτική φυλακή) και μεταϊδρυματικούς παράγοντες (προοπτικές επανένταξης π.χ. προοπτική εργασίας μετά την αποφυλάκιση).[272] Σύμφωνα με το συνθετικό μοντέλο, όσοι έχουν την οικονομική δυνατότητα να ικανοποιήσουν τις στερήσεις που τους επιβάλλει η φυλακή, είναι αυτοί που εντάσσονται ή διαμορφώνουν την υποκουλτούρα της φυλακής.[273] Εκφραστές του μοντέλου είναι οι: Schwartz, Thomas, Petersen κ.ά.

Ο **Galdwell**[274] μελετώντας την κοινωνία της φυλακής, υπό το πρίσμα του μοντέλου πολιτισμικής μεταφοράς, κατέληξε πως αυτή είναι διχοτομημένη αλλά αλληλένδετη και διακρίνεται στην επίσημη κουλτούρα της φυλακής και την άτυπη κουλτούρα της φυλακής. Ο ίδιος, ως άτυπη κοινωνική ομάδα όρισε την ομάδα ανθρώπων με κοινές συμπεριφορές, αξίες, αρχές και ενδιαφέροντα, που συσπειρώνεται γύρω από ένα σκοπό ή μια δράση (τζόγος, παραγωγή αλκοόλ, ομοφυλοφιλικές σχέσεις κ.λπ.). Η επίσημη ομάδα της φυλακής συναποτελείται από το προσωπικό και τους κρατούμενους που πειθαρχούν στον τρόπο οργάνωσης της φυλακής από τη διοίκηση. Η άτυπη ομάδα της φυλακής αποτελεί κίνδυνο για την επίσημη ομάδα και την εύρυθμη λειτουργία της φυλακής.

Οι **Cressey και Irwin**[275] εντόπισαν την ύπαρξη τριών υποπολιτισμικών ομάδων στη φυλακή: την υποκουλτούρα των κλεφτών (thief-criminal subculture), την υποκουλτούρα των καταδίκων (convict-prison subculture) και τη νόμιμη υποκουλτούρα (legitimate subculture).

Η πρώτη δημιουργείται εκτός φυλακής και μεταφέρεται σε αυτήν από τους κρατούμενους. Τα μέλη που την απαρτίζουν είναι οι κλέφτες, που αποτελούν μεγάλο τμήμα του πληθυσμού των κρατουμένων. Στόχος τους είναι να εκτίσουν την ποινή τους περνώντας απαρατήρητοι και όσο πιο γρήγορα γίνεται. Γι' αυτό διατηρούν την υποκουλτούρα που γνώρισαν και υιοθέτησαν εκτός φυλακής, χωρίς να συμμετέχουν σε βίαιες συγκρούσεις και αναταραχές. Δεν επιδιώκουν να κερδίσουν κύρος ή κάποια θέση στην ιεραρχία της φυλακής, παρά μόνο να εξασφαλίζουν τις ανέσεις που θα τους επιτρέψουν να βγάλουν τη φυλακή (ραδιόφωνο, κάλτσες, φαγητό κ.λπ.).

Στη δεύτερη, η οποία γεννιέται μέσα στη φυλακή, μετέχουν οι κρατούμενοι που βρίσκονται στη φυλακή από την παιδική τους ηλικία ή έχουν εκτίσει μεγάλες ποινές ή έχουν βρεθεί πολλές φορές σε φυλακή. Αυτοί οι κρατούμενοι συμμετέχουν στις εξεγέρσεις και προσπαθούν με κάθε τρόπο να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους πρόσωπα και καταστάσεις.[276]

Η τρίτη υποκουλτούρα περιλαμβάνει τους διάφορους περιστασιακούς εγκληματίες, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από το προσωπικό «καλοί κρατούμενοι» (good prisoners), καθώς συμμορφώνονται με τους κανόνες που διέπουν το σωφρονιστικό κατάστημα, συνεργάζονται με το προσωπικό για την τήρηση της τάξης και παραμένουν αμέτοχοι στις εξεγέρσεις.

Η υποκουλτούρα της φυλακής, κατά τον **Clemmer**, είναι μία μοναδική, υποβόσκουσα μορφή κοινωνικού ελέγχου μέσα στη φυλακή. Περιλαμβάνει «συνήθειες, κανόνες συμπεριφοράς, παραδόσεις, ήθη και έθιμα, κώδικες, νόμους και κανόνες, οι οποίοι καθοδηγούν τους κρατούμενους και τις ιδέες, απόψεις και συμπεριφορές τους να πάρουν θέση υπέρ ή εναντίον των ομοφυλοφίλων, της οικογένειας, της παιδείας, των συγκρατουμένων, των φυλάκων, των ιερέων, των γιατρών, των αθλητών, των κλαμπ, των όπλων, των κελιών, των κουκετών, της σάλ-

272 Ου. Αλοσκόφης, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων: Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2010, σ. 37.

273 R.D. Hanser, *Introduction to corrections*, SAGE Publications, 2012, σ. 239.

274 M. Galdwell, «Group dynamics in the prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 46 (5), 1956, σ. 648-657.

275 D.R. Cressey, J. Irwin, «Thieves, convicts and the inmate culture», *Social Problems*, 10, 1962, σ. 142-155.

276 T.G. Blomberg, K. Lucken, *American Penology: A history of control*, Aldine Transaction, Νιου Μπράνσγουικ - Λονδίνο 2006, σ. 124-125.

τσας, των φασολιών, των τοίχων, των λαμπών, της βροχής, των σύννεφων, των ρούχων, των μηχανημάτων, των σφυριών, των πετρών, των καπακιών, της βίβλου, των βιβλίων, των ραδιοφώνων, των χρημάτων, της κλοπής, της δολοφονίας, του βιασμού, του σεξ, του έρωτα, της ειλικρίνειας, του μαρτυρίου κ.λπ.».[277] Η υποκουλτούρα της φυλακής, καταλήγει, αναπτύσσει ένα σύστημα εξουσίας το οποίο, αν και άτυπο, περιλαμβάνει το σύνολο τυπικών και άτυπων κανόνων, ηθών και εθίμων, παραδόσεων και μύθων, συνηθειών και μοδών, δοξασιών και ταμπού, αξιών, στάσεων και γνωμών, το οποίο καθοδηγεί τη συμπεριφορά των εγκλείστων και του προσωπικού των ιδρυμάτων. Ο κώδικας των κρατουμένων, κατά τον Clemmer, εμπεριέχει μέρος των χαρακτηριστικών της κουλτούρας της κοινωνίας, του σωφρονισμού, της υποκουλτούρας της εγκληματικότητας και της κουλτούρας της φυλακής. Η υποκουλτούρα της φυλακής, λοιπόν, είναι παράγωγο της κοινωνίας και των υποκουλτούρων που τη διέπουν. (βλ. Γράφημα 1)

Σύμφωνα με τον **Becker**, η υποκουλτούρα των εγκλείστων –και όχι μόνο– είναι αποτέλεσμα της καθημερινής αλληλεπίδρασης των μελών αυτής, ως απάντηση στην ανάγκη να αντιμετωπίσουν συλλογικά ένα κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο αδυνατεί να επιλύσει η κυρίαρχη κουλτούρα.[278]

Η σημασία της κοινωνίας των κρατουμένων έχει πλέον ατονήσει, καθώς ο συνωστισμός φαίνεται πως έχει επηρεάσει την ίδια της την ύπαρξη. Σύμφωνα με τον **Πανούση,** «οι κρατούμενοι δεν συγκροτούν μια πραγματική κοινότητα, αλλά μια οιονεί ομάδα, με υποτυπώδη συγκρότηση, της οποίας τα μέλη δεν επιδιώκουν τους ίδιους σκοπούς, δεν συνέχονται με ισχυρούς αμοιβαίους δεσμούς και δεν επικοινωνούν τόσο πυκνά και αποκλειστικά, όσο τα μέλη μιας κοινότητας».[279]

Το σύγχρονο σύστημα των κρατουμένων στις ΗΠΑ δεν φαίνεται να στηρίζεται πια στην αρχή της αλληλεγγύης, αλλά είναι κατακερματισμένο σε μικρές, εχθρικές μεταξύ τους ομάδες. Οι συνθήκες συνωστισμού (**Pollock**),[280] η ανεξέλεγκτη κυκλοφορία ναρκωτικών ουσιών (**Irwin και Austin**)[281] και η διεκδίκηση του ελέγχου της φυλακής από οργανωμένες ομάδες έχουν επιβάλει τη σκληρότητα και την κακυποψία στη φυλακή, περιθωριοποιώντας τη συνοχή και την ανεκτικότητα, στις οποίες στηρίζονταν οι σχέσεις των κρατουμένων. Απόρροια της ανασφάλειας που επικρατεί στη φυλακή είναι η εθελοντική απομόνωση και οι περιορισμένες διαπροσωπικές σχέσεις. Όπως παρατηρεί ο **Irwin,**[282] «η αφοσίωση στους υπόλοιπους κρατούμενους συρρικνώθηκε σε αφοσίωση σε μια κλίκα ή συμμορία». Έτσι, δεν μπορούμε πια να κάνουμε λόγο για μια ενιαία υποκουλτούρα των κρατουμένων, αλλά για μια σειρά κοινωνικοπολιτισμικών υποσυστημάτων, που διεκδικούν εξουσία, προνόμια και υπηρεσίες, καθένα από τα οποία διέπεται από τους δικούς του κανόνες (**Hunt, Riegel, Morales και Waldorf**).[283] Η ύπαρξη πολλών και διαφορετικών κοινοτήτων κρατουμένων, η πλειοψηφία των οποίων στηρίζεται σε εθνο-πολιτισμική βάση, έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των συγκρούσεων μεταξύ των κρατουμένων, αλλά και τη μείωση των συγκρούσεων μεταξύ προσωπικού και κρατουμένων.[284]

Παρά το ότι στις σύγχρονες έρευνες παρατηρείται κατακερματισμός της κοινωνίας των κρατουμένων, είναι σκόπιμο να δούμε μέσα από τις υπάρχουσες μελέτες πώς επιτυγχάνεται η ένταξη στην υποκουλτούρα των κρατουμένων (φυλακοποίηση), ποια είναι η κοινωνική διαστρωμάτωσή της (ιεραρχία) και τι περιλαμβάνει ο άτυπος κώδικας που τη διέπει (κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων).

---

277 D. Clemmer, *The prison community*, Rinehart, Νέα Υόρκη 1958, σ. 294-295.

278 H. Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2000 (1963), σ. 130-131.

279 Y. Panoussis, «Neo-correctionism: The limits of prisoner's freedom» στο *European Conference on Prison Education: Report for the 3rd European Conference for Directors and Co-ordinators of Prison Educations*, Λευκωσία 2000.

280 J. Pollock, «The social world of the prisoner» στο *Prisons: Today and tomorrow*, Aspen Publishers, Γκέιθερσμπουργκ 1997, σ. 218-269.

281 J. Irwin, J. Austin, *It' s About Time: America's Imprisonment Binge*, CA: Wadsworth, Μπελμόντ 1994.

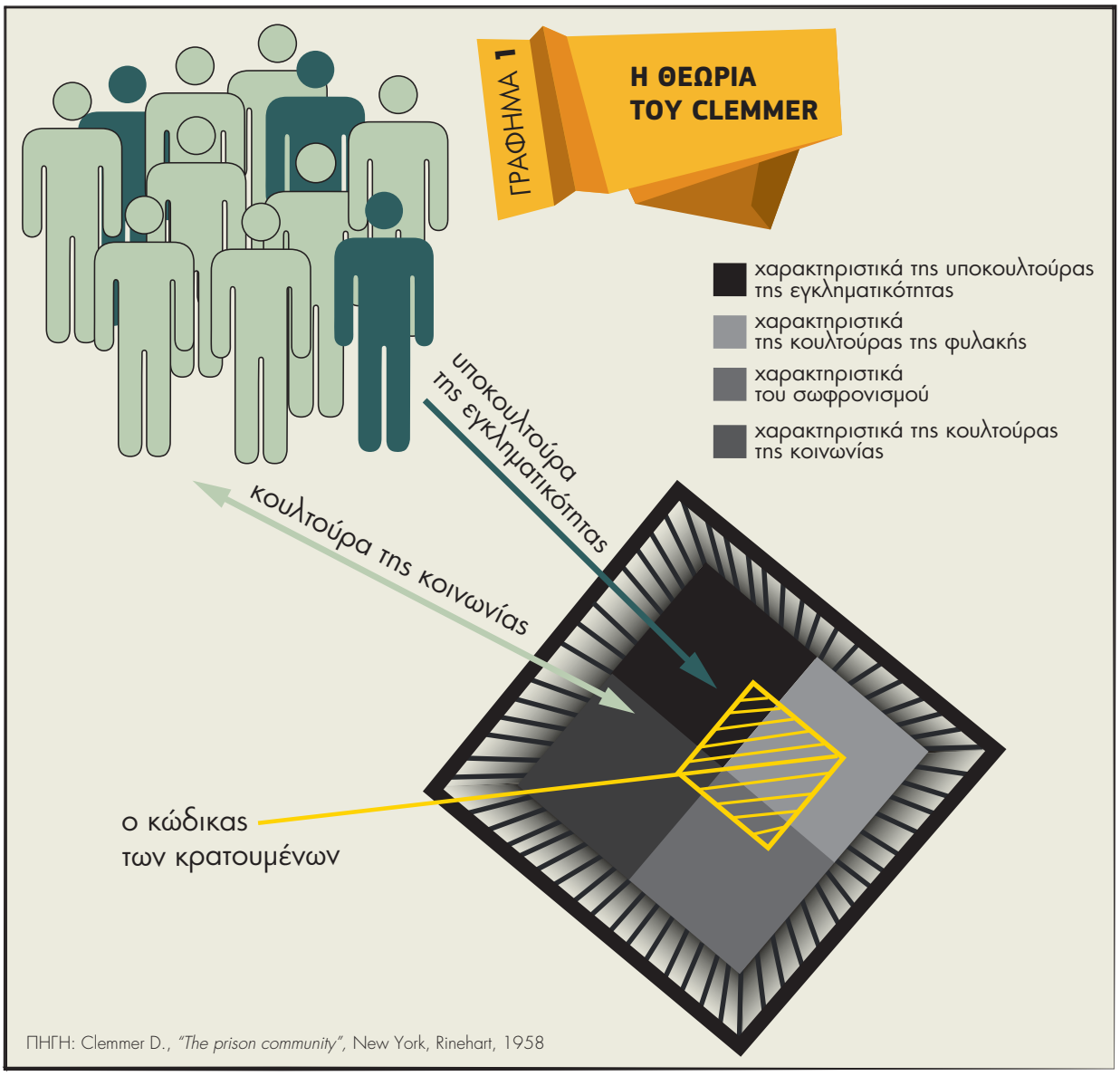
282 J. Irwin, *Prisons in turmoil*, Little, Brown and Company, Βοστόνη 1980, σ. 194.

283 G. Hunt, S. Riegel, T. Morales, D. Waldorf, «Changes in Prison Culture: Prison Gangs and the Case of the «Pepsi Generation»», *Social Problems*, 40, 1993, σ. 398-409.

284 Ου. Αλοσκόφης, «Κοινωνική και ποινική κατάσταση των κρατουμένων στη Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού: Διαφορές ημεδαπών-αλλοδαπών», στο Ν. Κουλούρης, *Επι-φυλακή, Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, κατάσταση και μεταχείριση των κρατουμένων*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2009, σ. 48-49.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ CLEMMER

ΠΗΓΗ: Clemmer D., *"The prison community"*, New York, Rinehart, 1958

3.2. ΘΕΩΡΙΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ (PRISONIZATION)

Γύρω από τον κώδικα των κρατουμένων, ο οποίος αποτελεί μορφή άτυπου κοινωνικού ελέγχου, συγκροτείται μια υποπολιτισμική ομάδα που αποδέχεται, υπηρετεί και συντηρεί τις διατάξεις του. Η κοινωνία των κρατουμένων χαρακτηρίζεται από αλληλεγγύη και στενό σύνδεσμο μεταξύ των διαφόρων ομάδων, καθώς και από την αξιωματική αντίθεσή της προς τους κανονισμούς του σωφρονιστικού συστήματος. Η διαδικασία αποδοχής και η ενσωμάτωση στην κουλτούρα των κρατουμένων λέγεται φυλακοποίηση (prisonization) και αποτελεί δευτερογενή κοινωνικοποίηση.

***

Η θεωρία της φυλακοποίησης (prisonization) και η θεωρία της αποκατάστασης του εγκληματία (rehabilitation) προσβλέπουν στην επανακοινωνικοποίηση, δηλαδή την υιοθέτηση από το άτομο νέων συμπεριφορών. Με τη διαφορά ότι η αποκαταστατική θεωρία στοχεύει στην αλλαγή συμπεριφοράς του κατάδικου προς μια προ-κοινωνική συμπεριφορά, ώστε να χτίσει θετικές κοινωνικές σχέσεις, ενώ με τη φυλακοποίηση, μέσα από τον εγκλεισμό, επιτυγχάνεται μια αντι-κοινωνική συμπεριφορά.[285]

Στο πλαίσιο της θεωρίας φυλακοποίησης αναπτύχθηκαν διαφορετικές προσεγγίσεις, που εντόπιζαν την υποκουλτούρα των κρατουμένων και τον τρόπο διάδοσής της:[286]

1. **Θεωρία ενδογενούς υποπολιτισμού** (indigenous origin hypothesis): Στηρίχθηκε στη θεωρία του Parsons περί δομολειτουργισμού, σύμφωνα με την οποία ο υποπολιτισμός του κρατούμενου γεννιέται και μαθαίνεται στο περιοριστικό πλαίσιο της φυλακής. Είναι αποτέλεσμα της δομής της φυλακής και η υιοθέτησή του πραγματοποιείται μέσα σε αυτήν ή έστω διαφοροποιείται ανάλογα με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα κάθε φυλακής, προκειμένου οι κρατούμενοι να αντιμετωπίσουν τις στερήσεις που υπόκεινται από τον εγκλεισμό.[287]

2. **Θεωρία πολιτισμικής μεταφοράς** (cultural drift theory): Αντιμετωπίζει την κουλτούρα της φυλακής ως προϊόν του εξωτερικού περιβάλλοντος. Οι υποστηρικτές της (Gouldner, Merton, Becker, Geer) ανέπτυξαν το ρόλο της κοινωνικοποίησης των κρατουμένων κατά τη διάρκεια της ελεύθερης ζωής του και πώς οι αρχές και οι αξίες που υιοθέτησαν τότε, επηρεάζουν τη συμπεριφορά τους εντός της φυλακής.

3. **Θεωρία λειτουργικής μάθησης:** Στηρίχθηκε στο ρεύμα του συμπεριφορισμού (behaviourism) και ερμήνευσε τις συμπεριφορές με βάση τις συνέπειες που αυτές επιφέρουν. Αν επιβραβεύτηκαν, διατηρούνται, αν τιμωρήθηκαν εξουδετερώνονται (Skinner).

4. **Θεωρία της διαφορικής ενίσχυσης:** Ερμηνεύει την αποκλίνουσα συμπεριφορά ως αποτέλεσμα ενθάρρυνσης του ατόμου να την υιοθετήσει (Jeffrey).

5. **Θεωρία διαφορικής συναναστροφής-ενίσχυσης:** Ανέπτυξε τους παράγοντες που συμβάλλουν στην κοινωνική μάθηση (Akers).

Η διαδικασία της φυλακοποίησης, κατά τον **Sykes,** ξεκινά από την είσοδο του ατόμου στη φυλακή, όταν θα αναζητήσει τρόπους να εξουδετερώσει τις πολυάριθμες στερήσεις και μειώσεις της προσωπικότητάς του, που επιβάλλει το καθεστώς εγκλεισμού: στέρηση της ελευθερίας, στέρηση των αγαθών και των υπηρεσιών που παρέχει η κοινωνία, στέρηση των σεξουαλικών σχέσεων, στέρηση της αυτονομίας, στέρηση της αυτοπροστασίας.[288] Ταυτόχρονα, θα πρέπει να βρει τρόπους προστασίας από τις διαδικασίες ταπείνωσης και τις τελετές εξευτελισμού. Έτσι, η συμμετοχή στην υποκουλτούρα των κρατουμένων αποτελεί μια κίνηση άμυνας και αντίδρασης στα προβλήματα που δημιουργεί η στέρηση της ελευθερίας.

Ο **Clemmer** περιέγραψε τη φυλακοποίηση ως μια «αργή, βαθμιαία, σχετικά ασυνείδητη διαδικασία, κατά την οποία το άτομο μαθαίνει την κουλτούρα της κοινωνικής μονάδας στην οποία έχει τοποθετηθεί [...] και αποδέχεται

285 W. Gillespie, *Prisonization: Individual and institutional factors affecting inmate conduct*, LFB Scholarly, Νέα Υόρκη 2003, σ. 2-3.
286 Σ. Βιδάλη, *Εισαγωγή στην εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σ. 136-138.
287 Ν. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες: Θεωρία και πρακτική της ποινικής καταστολής*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 1991, σ. 19-20.
288 G.M. Sykes, *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Νιου Τζέρσεϊ 2007 (1958).

σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις της κουλτούρας του εγκλεισμού».[289]

Στη διαδικασία φυλακοποίησης διακρίνουμε μικρο- και μακρο-παράγοντες, που την ενεργοποιούν. Οι **μικρο-παράγοντες** περιλαμβάνουν τα ατομικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, που επηρεάζουν το ποσοστό ένταξής στην υποκουλτούρα των κρατουμένων. Στους μικρο-παράγοντες συγκαταλέγονται: χρόνος εγκλεισμού (Clemmer, Haynes), αναλογία του χρόνου εγκλεισμού (Atchley & MacCabe, Wellford, Wheeler), συγχρωτισμός (Clemmer, Haynes, Wheeler, Stratton), προηγούμενες φυλακίσεις (Morris & Morris, Tittle & Tittle, Wheeler, Sykes), υιοθέτηση κοινωνικών ρόλων (Garabedian, Sykes), επαφή με τον «έξω κόσμο» (Morris & Morris), αυτοεκτίμηση (Faine, Tittle), ηλικία (Jensen & Jones, Schwartz), κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά προ φυλάκισης (Schwartz).[290]

Οι **μακρο-παράγοντες** αφορούν την οργανωτική δομή των σωφρονιστικών καταστημάτων. Σε αυτούς συγκαταλέγονται κυρίως το είδος της φυλακής και οι δομές και δραστηριότητες που προβλέπονται σε αυτή (Mathiesen, Sykes, Sommer, Flynn, Akers, Street, Burk, Grusky, Thomas & Petersen).[291]

Στις έρευνες για τη φυλακοποίηση ασκήθηκε κριτική ως προς τα συμπεράσματά τους. Ενδεικτικά, ο **Glaser**[292] αμφισβήτησε τις θεωρίες φυλακοποίησης, λέγοντας πως η υιοθέτηση του κώδικα των κρατουμένων είναι βραχύβια και διαρκεί όσο διαρκεί η έγκλειστη ζωή, μην επηρεάζοντας τη ζωή του ατόμου μετά την αποφυλάκισή του. Ο **Hawkins**[293] υποστήριξε ότι η έρευνα για τη φυλακοποίηση απέτυχε να καταλήξει σε σαφή συμπεράσματα ή να αποδείξει τη χρησιμότητα ή την έννοια του όρου. Ο **Ramirez**[294] αμφισβήτησε το κατά πόσο η διαδικασία φυλακοποίησης αντικατοπτρίζει τη σύγκρουση ανάμεσα στους κρατούμενους και το προσωπικό. Τέλος, η **Leahy**[295] μελέτησε τον παράγοντα αλληλεγγύης μεταξύ των κρατουμένων καταλήγοντας πως: 1) δεν υπάρχει αλληλεγγύη μεταξύ των κρατουμένων, 2) δεν υπάρχει οργανωμένη αντιπαράθεση με τη διοίκηση, 3) δεν υπάρχει οργανωμένη βία, 4) δεν παρατηρείται καμία άξια λόγου προσπάθεια αποκατάστασης/επανόρθωσης, 5) υπάρχει μια συντονισμένη προσπάθεια από τους κρατούμενους να περιορίσουν στο ελάχιστο τις επαφές μεταξύ τους, 6) οι θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι ένας σημαντικός παράγοντας προσαρμογής και 7) οι οικογένειες παίζουν κεντρικό ρόλο στην προσαρμογή των κρατούμενων. Η κριτική που ασκήθηκε στη μελέτη της Leahy είναι ότι το δείγμα της έρευνάς της ήταν εξαιρετικά περιορισμένο και ότι τα συμπεράσματά της είναι αποτέλεσμα γενίκευσης. Μάλιστα, το 22,5% του δείγματός της αρνήθηκε να συμμετέχει στην έρευνα.

Όσον αφορά τους μικρο-παράγοντες, ο **Haynes**[296] εντόπισε πως η φυλακοποίηση εξαρτάται από: 1) την προσωπικότητα του ατόμου, 2) τους δεσμούς που είχε αναπτύξει όταν ήταν έξω από τη φυλακή, 3) τις σχέσεις που ανέπτυξε με ομάδες κρατουμένων, 4) το με ποιους θα εργαστεί μαζί ή θα συγκατοικήσει σε κελί και 5) την αποδοχή των κωδίκων της κουλτούρας της φυλακής. Πρόσθεσε ακόμα πως σημαντικό ρόλο παίζουν οι παράγοντες της ηλικίας, εγκληματικότητας, εθνικότητας, φύλου και συνθηκών κράτησης.

Ο **Clemmer**[297] αναγνώρισε επτά παράγοντες που επιτείνουν στη φυλακοποίηση: «1) μεγάλες ποινές κάθειρξης, 2) ασταθής προσωπικότητα, 3) έλλειψη επαφών με άτομα εκτός φυλακής, 4) ένταξη σε ομάδες κρατουμένων, 5) πλήρης αποδοχή της υποκουλτούρας των κρατουμένων, 6) ένταξη των συγκελιτών στην κουλτούρα της φυλακής, 7) συμμετοχή σε τζόγο ή/και επίδειξη αφύσικης σεξουαλικής συμπεριφοράς. Αργότερα, παράθεσε έξι φάσεις φυλακοποίησης: 1) αποδοχή ενός κατώτερου ρόλου, 2) εμπέδωση του τρόπου οργάνωσης της φυλακής, 3) υιοθέτηση

289 D. Clemmer, *The prison community*, Christopher, Βοστόνη 1940, σ. 298-299.
290 Όπως καταγράφονται στο W. Gillespie, *Prisonization: Individual and institutional factors affecting inmate conduct*, LFB Scholarly, Νέα Υόρκη 2003, σ. 54.
291 Όπως καταγράφονται στο W. Gillespie, *Prisonization: Individual and institutional factors affecting inmate conduct*, LFB Scholarly, Νέα Υόρκη 2003, σ. 56.
292 D. Glaser, *The Effectiveness of a Prison and Prison System*, Bobbs-Merrill, Indianapolis 1964.
293 G. Hawkins, *The prison - policy and practice*, University of Chicago Press, Σικάγο 1976, σ. 63.
294 J. Ramirez, «Prisonization, staff, and inmates: Is it really about us versus them?», *Criminal Justice and Behavior*, 11, 1984, σ. 423-460.
295 J.P. Leahy, «Coping strategies of prisoners in a maximum security prison: minimals, optimals and utilitarians», *Social Thought & Research*, 21, 1998, σ. 289.
296 G. Haynes, «The sociological study of the prison community», *Journal of Criminal Law & Criminology*, 39, 1948, σ. 432-440.
297 D. Clemmer, *The prison community*, Christopher, Βοστόνη 1940.

νέων συνηθειών διατροφής, ένδυσης, εργασίας, ξεκούρασης, 4) υιοθέτηση διαλέκτου, 5) αναγνώριση πως καμία ανάγκη δεν ικανοποιείται από το περιβάλλον της φυλακής, 6) ενδεχόμενη διεκδίκηση καλού πόστου εργασίας».[298]

Ο **Wheeler**[299] διέκρινε τρεις φάσεις φυλακοποίησης: α) την πρώιμη φάση, για όσους έχουν εκτίσει λιγότερο από 6 μήνες σε φυλακή, β) την ύστερη φάση, για όσους έχουν εκτίσει την ποινή τους και τους απομένουν έξι μήνες εγκλεισμού και την γ) ενδιάμεση φάση, για όσους έχουν εκτίσει περισσότερους από έξι μήνες και τους μένουν περισσότεροι από έξι μήνες εγκλεισμού. Η έρευνα του Wheeler διαψεύστηκε από τους **Atchley και McCabe**[300] και τον **Wellford,**[301] ο οποίος κατέληξε πως οι επαφές του κρατούμενου με τους υπόλοιπους κρατούμενους και ο χρόνος έκτισης στη φυλακή δεν επηρεάζουν το επίπεδο φυλακοποίησης. Ο κρατούμενος, σύμφωνα με τον Wellford, «είναι αναγκασμένος να υιοθετήσει είτε τη συμπεριφορά που υποδεικνύεται από τους κανόνες της διοίκησης είτε αυτή που διαμορφώνεται από τον κώδικα των κρατουμένων. Το ποια στάση θα τηρήσει ο κρατούμενος εξαρτάται από 1) το αν θα παρέχει πληροφορίες για τους συγκρατουμένους του, 2) το αν θα συμμετέχει στα προγράμματα επανένταξης, 3) το αν θα είναι επιμελής σε όποια εργασία του αναθέσει η υπηρεσία, ώστε να αποκτήσει κάποια κατάρτιση έως ότου αποφυλακιστεί, 4) το αν θα αποκαλύψει οποιαδήποτε πληροφορία για ενδεχόμενα σχέδια απόδρασης ή τρόπους λαθρεμπορίου εντός της φυλακής και 5) το αν θα αποφύγει να αναπτύξει σχέσεις με τους συγκρατουμένους του. Αν απορρίψει όλα τα παραπάνω, τότε υιοθετεί τον κώδικα των κρατουμένων, διαφορετικά προσπαθεί να κερδίσει την εύνοια του προσωπικού μέχρι να τελειώσει την ποινή του (easy time, βγάζω την ποινή μου)».

Οι **Morris** και **Morris**[302] διέκριναν τέσσερις παράγοντες φυλακοποίησης: 1) η έκθεση στην κουλτούρα της φυλακής κατά τη διάρκεια προηγούμενων φυλακίσεων (ο βαθμός φυλακοποίησης είναι ανάλογος του αριθμού προηγούμενων φυλακίσεων και του χρόνου έκτισης αυτών), 2) κατά πόσο διατηρήθηκαν οι σχέσεις που είχε αναπτύξει όταν ήταν ελεύθερος, 3) το ποσοστό συνειδητής αποδοχής των κωδίκων της κουλτούρας των κρατουμένων και 4) η επαφή του κρατούμενου με τον «έξω κόσμο».

Οι **Tittle** και **Tittle,**[303] μελετώντας τους παράγοντες χρόνου έκτισης στη φυλακή, προηγούμενων εκτίσεων, ενδεχόμενων δυσκολιών στη φυλακή, αποξένωσης, συμμετοχής σε ομάδες θεραπείας, απόστασης μεταξύ φιλοδοξιών και προσδοκιών με την καθημερινότητα στη φυλακή κατέληξαν πως «τα δεινά της φυλάκισης επιταχύνουν τη συμμετοχή του κρατούμενου στην κοινωνική οργάνωση της φυλακής, όπως αυτή υπαγορεύεται από τον άτυπο κώδικα των κρατουμένων».

Οι **Jensen** και **Jones,**[304] μελετώντας γυναικείες φυλακές, παρατήρησαν πως σημαντικό ρόλο στη φυλακοποίηση παίζει ο χρόνος έκτισης της ποινής, η ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, η καταγωγή, καταλήγοντας πως «οι κρατούμενες που βρίσκονται στο μέσο της έκτισης της ποινής τους είναι πιο πιθανό να αντιπαρατεθούν με τις απαιτήσεις του προσωπικού [...] Οι ανήλικες κρατούμενες, οι μορφωμένες και όσες έχουν αστική καταγωγή είναι περισσότερο εχθρικές προς το προσωπικό από ό,τι οι μεγαλύτερες σε ηλικία, οι λιγότερο μορφωμένες και με μη αστική καταγωγή». Ο **Sykes**[305] μελέτησε τη σχέση φυλακοποίησης με την υιοθέτηση κοινωνικών ρόλων εντός της φυλακής καταλήγοντας πως «στην κοινωνία των κρατουμένων συναντάμε σειρά κοινωνικών ρόλων που έχουν υιοθετήσει τα μέλη της, οι οποίοι υιοθετούνται προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που προκύπτουν από τον εγκλεισμό».

Ο **Alpert**[306] απέδειξε πως τα ατομικά χαρακτηριστικά, όπως φυλή, ποινικό μητρώο, χρόνια έκτισης ποινής συν-

298 D. Clemmer, «Observations on imprisonment as a source of criminality», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 41, 1950, σ. 316.
299 S. Wheeler, «Socialization in correctional communities», *American Sociological Review,* 26, 1961, σ. 706.
300 R. Atchley, M. McCabe, «Socialization in correctional communities: A replication», *American Sociological Review*, 33, 1968, σ. 312-323.
301 Ch. Wellford, «Factors associated with adoption of the inmate code: A study of normative socialization», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 58 (2), 1967, σ. 197-203.
302 T. Morris, P. Morris, «The experience of imprisonment», *British Journal of Criminology*, 2, 1962, σ. 348.
303 C.R. Tittle, R.P. Tittle, «Social organization of prisoners: An empirical test», *Social Forces*, 43, 1964, σ. 218.
304 G.F. Jensen, D. Jones, «Perspectives on inmate culture: A study of women in prison», *Social Forces*, 54, 1976, σ. 594.
305 G.M. Sykes, *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Νιου Τζέρσεϊ 2007 (1958), σ. 86.
306 G.P. Alpert, «Patterns of change in prisonization: A longitudinal analysis», *Criminal Justice Behavior*, 6, 1979, σ. 159-174.299 M.E. Wolfgang, «Quantitative analysis of adjustment to the prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 51 (6), 1961, σ. 607-618.

δέονται με την ιδρυματοποίηση. Να σημειώσουμε πως, σύμφωνα με την Λαμπροπούλου, πως "το στίγμα μιας πρώην καταδίκης σε στερητική της ελευθερίας ποινή προξενεί αυτόματα σ' ένα άτομο περιορισμό των δυνατοτήτων επανένταξής του στο κοινωνικό σύνολο". Η τήρηση, λοιπόν, ποινικού μητρώου εξουδετερώνει μετά την αποφυλάκιση τις όποιες προσπάθειες κοινωνικής επανένταξης έλαβαν χώρα στο σωφρονιστικό κατάστημα.[307]

Οι **Wolfgang** και **Ferracuti**[308] μελέτησαν με ποσοτικούς δείκτες (καταγωγή, οικογενειακή κατάσταση, χρόνος έκτισης ποινής, αδίκημα, ηλικία) την ένταξη στην υποκουλτούρα της φυλακής καταλήγοντας πως: «Οι κρατούμενοι για ανθρωποκτονία από αμέλεια, άνω των 35 ετών, που είναι παντρεμένοι ή έχουν παντρευτεί στο παρελθόν, και έχουν ξαναδιαπράξει κάποιο αδίκημα είναι περισσότερο επιρρεπείς να ενταχθούν στην υποκουλτούρα της φυλακής από κρατούμενους για ανθρωποκτονία από πρόθεση, κάτω των 35 ετών, ανύπαντρους, χωρίς προηγούμενη εμπλοκή με το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Δεν βρέθηκε καμία σύνδεση της ένταξης με την καταγωγή ή το χρόνο εγκλεισμού».

Οι **Ward και Kassebaum**[309] μελέτησαν την υποκουλτούρα στις γυναικείες φυλακές, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι την υιοθετούν σε διαφορετικό βαθμό απ' ό,τι οι άντρες, ενώ δεν εντοπίστηκε το επίπεδο αλληλεγγύης και αφοσίωσης που είχε καταγραφεί στις αντρικές φυλακές. Συγκεκριμένα, η απομάκρυνσή τους από τις οικογένειες και τα παιδιά τους και ο μεγαλύτερος βαθμός απομόνωσης που καταγράφεται, λόγω της μεγαλύτερης γεωγραφικής διασποράς, μειώνει τις πιθανότητες ένταξής τους στην υποκουλτούρα της φυλακής.

Όπως έδειξε η πρόσφατη έρευνα του **Papp,**[310] η ηλικία των κρατουμένων είναι αντιστρόφως ανάλογη με την αποδοχή των εγκληματικών απόψεων και της φυλακοποίησης. Με άλλα λόγια, οι νεότεροι κρατούμενοι τείνουν να κοινωνικοποιούνται πιο εύκολα από τους μεγαλύτερους και αυτή η σχέση ξεθωριάζει όσο κάποιος μεγαλώνει. Ο ίδιος, όμως, σημειώνει πως ο παράγοντας της ηλικίας δεν μπορεί να αποτελέσει αυτόνομο παράγοντα, καθώς θα πρέπει να εξεταστεί το αδίκημα και η ποινή που επιβλήθηκε.

Κρίσιμος παράγοντας αποτροπής της φυλακοποίησης, όπως αναφέραμε παραπάνω, αποδείχτηκε πως είναι η διατήρηση των οικογενειακών και φιλικών δεσμών, καθώς έτσι «οι κρατούμενοι επαναντάσσονται πιο εύκολα στην κοινωνία και παρουσιάζουν σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά υποτροπής».[311] Γι' αυτό και επιλέγουμε να σταθούμε σε αυτό το σημείο λίγο παραπάνω. Σε έρευνα των **Holt** και **Miller**[312] διαπιστώθηκε «η άμεση σχέση μεταξύ τήρησης ισχυρών οικογενειακών δεσμών κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού και της μη παραβίασης των όρων αποφυλάκισης υπό επιτήρηση». Μόνο το 50 % των «απομονωμένων» αποφυλακισθέντων (δηλαδή όσων δεν είχαν επικοινωνία με την οικογένειά τους κατά την περίοδο του εγκλεισμού) κατάφεραν να μην εμπλακούν με τις αστυνομικές αρχές για ένα χρόνο, ενώ το 70 % όσων διατήρησαν τους οικογενειακούς τους δεσμούς δεν απασχόλησαν τις αρχές στο ίδιο χρονικό διάστημα. Αντίθετα, οι «μοναχικοί» κρατούμενοι είχαν εξαπλάσιες πιθανότητες να βρεθούν ξανά στη φυλακή τον επόμενο χρόνο (12 % επέστρεφαν σε σύγκριση με το 2 % όσων είχαν τρεις ή περισσότερους επισκέπτες). Διαπιστώσαμε ότι όσοι διατήρησαν τους οικογενειακούς τους δεσμούς, τήρησαν και τους όρους επιτήρησης μετά την αποφυλάκισή τους». Τα ίδια συμπεράσματα περιλαμβάνονται και σε πρόσφατες έρευνες. Σε άρθρο με τίτλο **«Ο ρόλος της οικογένειας και οι προ-κοινωνικές σχέσεις στη μείωση της υποτροπής»**[313] τονίζεται ότι «Η οικογένεια μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στη στήριξη του ατόμου κατά την αποφυλάκισή του, καθώς τα μέλη της οικογένειας ασκούν κοινωνικό έλεγχο και παρέχουν κοινωνική στήριξη, παράγοντες που

307 Ε. Λαμπρουπούλου, *«Το σύστημα των κρατουμένων από την εποχή του Big House μέχρι τη σύγχρονη φυλακή»*, Σύγχρονα Θέματα, 13/41-42, Ιούνιος 1990, σ. 41

308 M.E. Wolfgang, *«Quantitative analysis of adjustment to the prison community», Journal of Criminal Law and Criminology*, 51 (6), 1961, σ. 607-618.

309 D.A. Ward, G.G. Kassebaum, *Women's prison, Sex and social structure*, Transaction Publishers, 1966.

310 G. Papp, «Prisonization and/or Criminalization? Some Theoretical Considerations and Empirical Findings», *Hungarian Statistical Review*, 16, 2012, σ. 46-66.

311 A. Friedmann, «Lowering recidivism through family communication», *Prison Legal News*, 25 (4), Απρίλιος 2014, σ. 24.

312 N. Holt, D. Miller, *Explorations in inmate-family relationships*, Publications Coordinator, ΗΠΑ 1972 [Ολόκληρη η έρευνα στο www.fcnetwork.org/reading/holt-miller/holt-millersum.html].

313 L. Charkoudian, B.L. Cosgrove, D.P. Ferrell, S.M. Flower, «The role of family and pro-social relationships in reducing recidivism», *Corrections Today*, 74 (4), Αύγουστος/Σεπτέμβριος 2012, σ. 94-97.

αναστέλλουν την εγκληματική δραστηριότητα. Τα μέλη της οικογένειας και τα άτομα που το υποστηρίζουν του παρέχουν έναν άτυπο κοινωνικό έλεγχο, καθοδηγώντας το να πάει στην εκκλησία, να επανενωθεί με την οικογένειά του ή την κοινότητά του. Έτσι, του παρέχονται ευκαιρίες για να βρει εργασία, να μορφωθεί ή να εξασφαλίσει διαμονή, που δεν θα τις είχε διαφορετικά. Αντίθετα, όσοι στερούνται αυτών των σχέσεων έχουν περισσότερες πιθανότητες να συνεχίσουν την εγκληματική τους συμπεριφορά. Σε έρευνα της φυλακής Maryland στη Βαλτιμόρη, στην οποία συμμετείχαν 200 κρατούμενοι, διαπιστώθηκε ότι το 63% των ερωτηθέντων θεωρούν την οικογένεια στήριγμά τους, το 88 % εύχεται να μπορούσε να κάνει περισσότερα για την οικογένειά του και το 56 % εύχεται να υπήρχε τρόπος να επανασυνδεθεί με την οικογένειά του».

Αντίστοιχη έρευνα του **Vera Institute of Justice / ΗΠΑ** (2012)[314] κατέληξε πως «οι κρατούμενοι και οι κρατούμενες, που διατηρούν επαφή με μέλη της οικογένειάς τους που τους συμπαραστέκονται, είναι περισσότερο πιθανό να τηρήσουν τους όρους επιτήρησής τους». Σε προηγούμενη έκθεση του **Vera Institute of Justice** (2011)[315] είχε σημειωθεί ότι «οι κρατούμενοι που διατηρούν τους οικογενειακούς τους δεσμούς έχουν καλύτερα αποτελέσματα –όπως για παράδειγμα τόπο διαμονής ή εργασία– όταν επιστρέφουν στην κοινότητα».

Ομοίως, σε έρευνα του **Urban Institute – Justice Policy Center / ΗΠΑ** (2003, αναθεωρήθηκε το 2005)[316] καταγράφηκε η «σημασία της επαφής του κρατούμενου με μέλη της οικογένειάς του, κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού. Η διευκόλυνση της επικοινωνίας αποδείχθηκε ότι μειώνει τις επιπτώσεις του αποχωρισμού και ταυτόχρονα αυξάνει τις πιθανότητες για επιτυχή επανασύνδεση της οικογένειας. Έρευνες έχουν δείξει ότι όσοι διατηρούν τους οικογενειακούς δεσμούς κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, μέσω αλληλογραφίας ή επισκεπτηρίων, έχουν πολύ χαμηλότερα ποσοστά υποτροπής σε σχέση με αυτούς που αποκόπτονται από την οικογένειά τους».

Επίσης, ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει η διαχείριση του χρόνου, καθώς είναι ένας ακόμα παράγοντας που εμφανίζεται συχνά στις έρευνες παραγόντων φυλακοποίησης. Όπως σημειώνει ο **Μαυρής,**[317] «η διαχείριση του χρόνου του έγκλειστου αποτελεί βασικό μηχανισμό ελέγχου της συμπεριφοράς των κρατουμένων από μέρους της διοίκησης της φυλακής». Ο **Garabedian**[318] υποστήριξε ότι ο βαθμός επιτυχούς ανάλωσης του χρόνου του κρατούμενου στη φυλακή εξαρτάται από το βαθμό κοινωνικότητας του κρατούμενου. Ο νεοεισερχόμενος νιώθει το χρόνο να κυλάει αργά, αφού παρουσιάζει έντονα σημεία δυσπροσαρμοστικότητας. Όταν περάσει σε ένα μεσαίο στάδιο έκτισης της ποινής, ανακαλύπτει –λόγω της προσαρμοστικότητας– τρόπους ανώδυνης ανάλωσης του χρόνου. Όταν φτάσει στο τελευταίο στάδιο έκτισης της ποινής, ο χρόνος κυλά και πάλι αργά και βασανιστικά, καθώς νιώθει τον εαυτό του περισσότερο κοντά στην ελευθερία, παρά στον εγκλεισμό. Όπως καταλήγει ο Μαυρής,[319] οι κρατούμενοι για να κερδίσουν κάποια στοιχεία ατομικότητας, τα οποία εκμηδενίζει ο θεσμικός χρόνος της φυλακής (τι ώρα θα γίνει η σίτιση, τι ώρα ξεκινά η καταμέτρηση, τι ώρα κλειδώνονται τα κελιά κ.λπ.), δημιουργούν εστίες διαφοροποίησης ενάντια στη συλλογική ρύθμιση του θεσμικού χρόνου, προσπαθώντας να υπενθυμίζουν στους εαυτούς τους πως πρόκειται για μεταβατικό στάδιο και σχεδιάζοντας τη ζωή τους όταν βγουν έξω. Έτσι, χρησιμοποιούν τεχνικές αντίστασης για να μετατρέψουν το χρόνο ποινής σε προσωπικό χρόνο: 1) Ονειροπόληση/φαντασίωση, όπου ο κρατούμενος απελευθερώνεται από τους περιορισμούς και τους ελέγχους και αφήνει το νου του να ταξιδέψει. Αυτό γίνεται και με τον ύπνο, γι' αυτό και ο κρατούμενος επιλέγει να κοιμάται αρκετές ώρες (είναι οι δικές του ώρες), 2) Η θετική αντιμετώπιση του μέλλοντος, όπου ο κρατούμενος σκέφτεται

314 R. Shanahan, S. Villalobos Agudelo, «The family and recidivism», *American Jails Magazine*, Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 2012, σ. 17-24.
315 M. DiZerega, S. Villalobos Agudelo, *Piloting a tool for reentry. A promising approach to engaging family members*, Vera Instutute of Justice, Μάρτιος 2011 [Ολόκληρη η μελέτη βρίσκεται εδώ www.vera.org/sites/default/files/resources/downloads/Piloting-a-Tool-for-Reentry-Updated.pdf].
316 J. Travis, E. Cincotta McBride, A.L. Solomon, *Families left behing: The hidden costs of incarceration and reentry*, Urban Institute, Justice Policy Center, Οκτώβριος 2003 (αναθεωρήθηκε τον Ιούνιο του 2005), σ. 6 [Ολόκληρη η έρευνα βρίσκεται εδώ www.urban.org/UploadedPDF/310882_families_left_behind.pdf].
317 Μ. Μαυρής, *Το Πανοπτικό του Χρόνου: Η διαχείριση του χρόνου σε συνθήκες μακροχρόνια στέρησης της ελευθερίας*, Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2003, σ. 23.
318 P. Garabedian, «Social roles and processes of socialization in the prison community», *Social Problems*, 11, 1963, σ. 139-154.
319 Μ. Μαυρής, *Το Πανοπτικό του Χρόνου: Η διαχείριση του χρόνου σε συνθήκες μακροχρόνια στέρησης της ελευθερίας*, Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2003, σ. 83-86.

τη ζωή του μετά τη φυλακή, 3) Η δημιουργία συλλογικής μνήμης από το παρελθόν, όπου ο κρατούμενος αγκιστρώνεται στις μνήμες του από την ελεύθερη ζωή του, 4) Η δημιουργία σταθμών/γεγονότων, όπου ο κρατούμενος προσπαθεί να δημιουργήσει γεγονότα που θα του δώσουν την αίσθηση κάποιων ελευθεριών (εξέγερση, στάση, απεργία πείνας), 5) Η κινητικότητα της φυλακής, οι κρατούμενοι μετρούν το χρόνο σε συνάρτηση με την είσοδο νέων κρατουμένων ή την αποχώρηση παλαιότερων, 6) Η επιλογή δραστηριοτήτων, κατά τον ελεύθερο χρόνο, π.χ. διάβασμα, άθληση, επιτραπέζια, 7) Η εργασία, 8) Η συνεχής παρακολούθηση των ΜΜΕ, ως διατήρηση της επαφής με τον «έξω κόσμο».

Οι έρευνες μικροπαραγόντων φυλακοποίησης εστίασαν και στη στιγμή ένταξης στην υποκουλτούρα των κρατουμένων, η οποία φαίνεται πως αποτελεί συνάρτηση του χρόνου παραμονής στο σωφρονιστικό σύστημα, όσο και της προσωπικότητας του κρατούμενου. Κατά τον **Clemmer**, η ένταξη ακολουθεί μια σταδιακά ανοδική πορεία. Αντίθετα, κατά τον **Wheeler,** αντιστοιχεί σε μια καμπύλη U, όπου στο μεσοδιάστημα της παραμονής στη φυλακή η σύμπλευση του κρατούμενου με τις απαιτήσεις της ομάδας που ανήκει είναι απόλυτη, τα δε προβλήματά του με το προσωπικό συχνά. Κατά τον **Wheeler,**[320] ο κώδικας των κρατουμένων περιλαμβάνει συμπεριφορές και πεποιθήσεις που αντικατοπτρίζουν τόσο την αντίθεση με το σωφρονιστικό προσωπικό όσο και την πίστη στους κρατούμενους.

Η μελέτη των μακρο-παραγόντων φυλακοποίησης είναι σαφώς πιο περιορισμένη από αυτή των μικρο-παραγόντων. Αξίζει να εστιάσουμε σε μερικές έρευνες:

Οι **Thomas και Patersen**[321] εστίασαν στην «αρχιτεκτονική δομή του καταστήματος, τον τρόπο κατανομής των διαθέσιμων πόρων, την άκαμπτη ιεραρχία, τις γραμμές επικοινωνίας, τον τρόπο λήψης αποφάσεων, τη μονοτονία των δραστηριοτήτων, τον τρόπο αξιολόγησης της διαγωγής των κρατουμένων και τον τρόπο οργάνωσης». Πολλοί μελετητές προσπάθησαν να ερευνήσουν τη σχέση της ιδρυματοποίησης με το είδος της φυλακής και τις δραστηριότητες που προβλέπει το κάθε κατάστημα. Ο **Berk**[322] κατέληξε πως «οι κρατούμενοι που έχουν ζήσει περισσότερο χρόνο σε φυλακή απομόνωσης είναι περισσότερο πιθανό να διαμορφώσουν αρνητική στάση (απέναντι στη φυλακή) σε σχέση με αυτούς που κρατούνται λίγους μήνες, ενώ οι κρατούμενοι επί μακρόν σε σωφρονιστικά καταστήματα μπορεί να διαμορφώσουν θετικότερη στάση σε σχέση με αυτούς που κρατούνται λίγους μήνες».

Επίσης, το αδίκημα δεν φαίνεται να επηρεάζει τη στάση του κρατούμενου απέναντι στη φυλακή. Η έρευνα του **Street**[323] κατέληξε πως «στους κρατούμενους στα σωφρονιστικά καταστήματα όπου παρατηρείται συχνότερα θετική στάση απέναντι στο κατάστημα και το προσωπικό, παρατηρείται ταυτόχρονα λιγότερη ιδρυματοποίηση και θετικότερη αυτοεκτίμηση». Οι **Akers, Hayner** και **Gruninger**[324] σε μια διακρατική έρευνα που εκπόνησαν, η οποία αφορούσε τις φυλακές σε Μεξικό, Αγγλία, ΗΠΑ, Γερμανία και Ισπανία, κατέληξαν πως οι φυλακές απομόνωσης και στις πέντε χώρες εντείνουν στους κρατούμενους τα αισθήματα υποτίμησης και τιμωρίας, τα οποία συνδέονται άμεσα με την ιδρυματοποίηση και ενεργοποιούνται από τη στιγμή της καταδίκης.

Οι **Farrington** και **Nuttal**[325] συμπέραναν πως ο βαθμός φυλακοποίησης είναι άμεσα εξαρτημένος και από τις συνθήκες κράτησης, ως συνέπεια του υπερπληθυσμού: «είναι πιθανό οι κρατούμενοι να επηρεαστούν από άλλους κρατούμενους λόγω των συνθηκών υπερπληθυσμού, ενώ είναι πιο δύσκολο να συμμετέχουν στις δραστηριότητες σωφρονισμού, καθώς ο συνωστισμός εντείνει το στρες και την επιθετικότητα».

Κατά τον **Toch**[326] το οικολογικό μοντέλο επιβίωσης στη φυλακή επιβάλει το συνδυασμό των αναγκών του ατόμου και του περιβάλλοντος, προκειμένου να υπάρξει επιτυχής προσαρμογή. Επτά είναι οι ανάγκες του ατόμου:

320 S. Wheeler, «Socialization in correctional communities», *American Sociological Review*, 26, 1961, σ. 709.
321 C.W. Thomas, D.M. Petersen, *Prison organization and inmate subculture*, The Bobbs-Merrill Company, Ινδιανάπολη 1977, σ. 37.
322 B.B. Berk, «Organizational goals and inmate organization», *American Journal of Sociology*, 71, 1966, σ. 525.
323 D. Street, «The inmate group in custodial and treatment settings», *American Sociological Review,* 30, 1966, σ. 49.
324 R.L. Akers, N.S. Hayner, W. Gruninger, «Prisonization in five countries: Type of prison and inmate characteristics», *Criminology,* 14, 1977, σ. 527-554.
325 D.P. Farrington, C.P. Nuttall, «Prison size, overcrowding, prison violence and recidivism», *Journal of Criminal Justice*, 8, 1980, σ. 230.
326 H. Toch, *Living in prison: The ecology of survival*, Free Press, Νέα Υόρκη 1977, σ. 4.

ασφάλεια, ιδιωτικότητα, δομή, συναισθηματική τροφοδότηση, στήριξη, δράση και ελευθερία. Αν οι ανάγκες του ατόμου ικανοποιηθούν από το περιβάλλον της φυλακής, τότε αυξάνονται οι πιθανότητες πετυχημένης προσαρμογής. Αν οι ανάγκες αυτές ικανοποιηθούν από την υποκουλτούρα των κρατουμένων, τότε ο κρατούμενος θα προσαρμοστεί σε αυτή.

Ο **Wilson**[327] πραγματοποίησε έρευνα σε τρεις φυλακές, δύο που λειτουργούσαν γραφειοκρατικά με παροχή προνομίων και μία που εφάρμοζε το σύστημα αυτοδιοίκησης. Όπως προκύπτει από την έρευνά του, όσοι κρατούνται στη φυλακή όπου εφαρμοζόταν το σύστημα αυτοδιοίκησης ανέπτυσσαν καλύτερες σχέσεις με το προσωπικό και στενότερες σχέσεις με τους συγκρατουμένους τους από εκείνους που κρατούνταν στις φυλακές με γραφειοκρατική λειτουργία.

Τέλος, ο **Bronson,**[328] διενεργώντας ποιοτική έρευνα σε μέσης ασφάλειας φυλακή (medium security prison), όπου κρατούνται άνθρωποι που είτε έχουν μικρές ποινές, είτε βρίσκονται κοντά στην αποφυλάκιση είτε έχουν επιδείξει προηγουμένως καλή διαγωγή, έδειξε πως στους παράγοντες φυλακοποίησης περιλαμβάνεται σαφώς και ο τύπος της φυλακής.

Κρίσιμη στιγμή για την ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων και την επιλογή του κοινωνικού ρόλου είναι οι πρώτοι μήνες εγκλεισμού. Ο νεοεισερχόμενος κρατούμενος, την περίοδο αυτή πρέπει να καταφέρει να προσαρμοστεί στην καθημερινότητα της φυλακής, αλλά και της κοινωνίας των κρατουμένων, άσχετα αν θα επιλέξει να γίνει μέλος της ή όχι. Είναι μια περίοδος πρακτικής, κοινωνικής και ψυχολογικής προσαρμογής.

Έτσι, οι νεοεισερχόμενοι, σύμφωνα με τον **Harvey,**[329] πρέπει να προσαρμοστούν μέσα στον πρώτο μήνα με τρεις διαφορετικούς τρόπους. Πρώτα από όλα πρέπει να **προσαρμοστούν πρακτικά** στην καθημερινή ζωή του εγκλείστου: να μάθουν τι επιτρέπεται να κάνουν και τι όχι, τι επιτρέπεται να έχουν στο κελί τους και τι όχι, το ωρολόγιο πρόγραμμα του ιδρύματος, πού να απευθυνθούν για εργασία ή εκπαίδευση, πότε μπορούν να γυμναστούν ή να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, πώς να παραγγείλουν από την καντίνα, πότε να κάνουν μπάνιο, πώς και πότε δέχονται επισκεπτήρια, πώς μπορεί να έχουν πρόσβαση σε γιατρό, πώς θα ενημερώνονται από το δικηγόρο τους για την υπόθεσή τους κ.λπ. Ο πρώτος τύπος προσαρμογής ξεκινά την πρώτη μέρα και μπορεί να διαρκέσει ένα μήνα.

Ταυτόχρονα ξεκινά και ο δεύτερος τύπος της **κοινωνικής προσαρμογής**: σχέσεις με κρατούμενους και προσωπικό. Πρέπει να μάθουν πώς και πότε θα απευθύνονται στο προσωπικό και για ποια θέματα/ζητήματα/προβλήματα. Ακόμα πρέπει να μάθουν πότε και πώς απευθύνονται στους κρατούμενους, σε ποιες δραστηριότητες μπορούν να συμμετέχουν, ενώ πρέπει να προσπαθούν να διατηρήσουν επαφή με τον «έξω κόσμο», με την οικογένεια και τους φίλους τους.

Ο τρίτος τύπος **προσαρμογής είναι η ψυχολογική,** όπου οι κρατούμενοι πρέπει να μάθουν πώς να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τις στρεσογόνες καταστάσεις και τις συναισθηματικές διακυμάνσεις. Αρωγός σε αυτή την προσπάθεια είναι πάντα οι «έξω» (συγγενείς και φίλοι).

Ταυτόχρονα υπάρχουν και τρία στάδια προσαρμογής:[330] **μεθοριακότητα** (liminality), **αποδοχή** (acceptance) και **ισορροπία** (equilibrium). Ο όρος μεθοριακότητα συνεπάγεται την είσοδο του ατόμου σε μια κατάσταση αντιδομής (anti-structure) με την έννοια ότι όντας εκτός «κανονικού» χωροχρόνου, τα «κανονικά» του καθήκοντα αναστέλλονται, οι δομές της «κανονικής» ζωής διαλύονται και διαμορφώνονται νέες μορφές σχέσεων. Η δεύτερη φάση προσαρμογής περιλαμβάνει την αποδοχή της νέας κατάστασης (εγκλεισμός) και την προσαρμογή στο νέο καθεστώς και τη νέα καθημερινότητα που αυτό επιβάλλει. Το τρίτο στάδιο, της ισορροπίας, συνήθως επιτυγχάνεται στο τέλος του πρώτου μήνα εγκλεισμού, όπου πλέον ο κρατούμενος έχει αποδεχτεί πλήρως τη νέα πραγματικότητα

327 Th.P. Wilson, «Patterns of Management and Adaptations to Organizational Roles: A Study of Prison Inmates», *American Journal of Sociology*, 74(2), 1968, σ. 146-157.

328 E.F. Bronson, «Medium Security Prisons and Inmate Subcultures: The "Normal Prison"», *The Southwest Journal of Criminal Justice*, 3(2), 2006, σ. 61-85.

329 J. Harvey, *Young Men in Prison: Surviving and adapting to life inside*, Willan Publishing, 2007, σ. 55-57.

330 J. Harvey, *Young Men in Prison: Surviving and adapting to life inside*, Willan Publishing, 2007, σ. 59-72.

και είναι ψυχολογικά ισορροπημένος, αποτελεί ενεργό μέλος της κοινωνίας της φυλακής και ελέγχει τα συναισθήματά του και την ψυχολογία του.

Ο νεοεισερχόμενος κρίνεται από την κοινωνία των κρατουμένων και έχει διαφορετική αντιμετώπιση ανάλογα με το: α) αν είναι έμπειρος υπότροπος ή αφελής πρωτάρης, β) αν έχει γνωριμίες που του εξασφαλίζουν πρόσβαση σε ναρκωτικά ή αν είναι εξαρτημένος, γ) αν οι συνεργάτες του στην παρανομία τον καθιστούν δυνητικά σύμμαχο ή εχθρό, δ) αν διέπραξε αδίκημα που προσδίδει κύρος (π.χ. ληστεία τράπεζας) ή αν οφείλει να ντρέπεται (βιασμός ανηλίκου), ε) αν είναι ευχάριστος τύπος που θα βρει υποστήριξη ή αν είναι προβληματικός οπότε θα απομονωθεί κοινωνικά, στ) αν είναι εξασκημένος στη σωματική πάλη ή απρόθυμος να ασκήσει βία και ζ) αν έχει πόρους και έξωθεν υποστήριξη ή αν είναι άπορος χωρίς επισκεπτήρια.[331] Από με το ποια κριτήρια πληροί ο κρατούμενος, θα εξαρτηθεί αν θα γίνει αποδεκτός στην υποκουλτούρα των κρατουμένων, αν θα περάσει απαρατήρητος ή αν θα θεωρηθεί «εχθρός» της και άρα θα απομονωθεί.

Εξαιρετικά σημαντικό ρόλο παίζει και η στάση που θα κρατήσει ο ίδιος ο νεοεισερχόμενος, πέραν των πρώτων εντυπώσεων. Ο **Αλοσκόφης**[332] συνόψισε τις στρατηγικές προσαρμογής στη ζωή σε καθεστώς εγκλεισμού ως εξής:

1. Στρατηγική της απόσυρσης: Η κατά τον Goffman «απόσυρση» είναι μια κατάσταση οξείας αποπροσωποποίησης στην οποία ο έγκλειστος περιορίζει στο ελάχιστο τις συναναστροφές του. Συνήθως τις συναναστροφές αποφεύγουν οι παιδεραστές, πληροφοριοδότες, περιστασιακοί παραβάτες, μεσοαστοί που δεν αντέχουν την ταχύτητα της εγκάθειρκτης ζωής, ομοφυλόφιλοι που απειλούνται με βιασμό, ψυχικά διαταραγμένοι. Υπάρχουν και ορισμένοι που επιλέγουν την απόσυρση συνειδητά, αποφεύγοντας τη συναναστροφή, άρα και την ενδεχόμενη αντιπαράθεση, με τους συγκρατουμένους τους.

2. Στρατηγική της εναντίωσης: Ορισμένοι κρατούμενοι, κυρίως όσοι έχουν διαπράξει απροσχεδίαστα αδικήματα με ανορθόδοξες μεθόδους και για ασαφείς λόγους, επιλέγουν να μην ακολουθήσουν κανέναν τυπικό κανόνα της φυλακής και εναντιώνονται σε κάθε επιταγή του προσωπικού. Επιθυμούν την αυτονομία τους και δεν τους αφορά να προσπαθήσουν να επισπεύσουν την αποφυλάκισή τους. Η εναντίωση, συνήθως, είναι μια επιλογή βραχύβια, καθώς οι κρατούμενοι αυτοί δεν γίνονται αποδεκτοί από τους υπόλοιπους κρατούμενους. Αντίθετα, θεωρούνται επικίνδυνοι ή τουλάχιστον ενοχλητικοί, καθώς μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τις ισορροπίες που έχουν κατακτηθεί. Μία δεύτερη μορφή εναντίωσης είναι όταν κρατούμενοι –κυρίως μορφωμένοι– χρησιμοποιούν τους υφιστάμενους κανόνες ενάντια στους φορείς εξουσίας που πρώτοι θα έπρεπε να τους τηρούν, προκειμένου να δείξουν ότι παραβιάζονται σε βάρος των κρατουμένων.

3. Στρατηγική της εποίκισης: Ο κρατούμενος αποδέχεται και προσαρμόζεται στον τρόπο ζωής σε καθεστώς εγκλεισμού και προσηλώνεται στην εξασφάλιση προνομίων, ώστε να αποκτήσει μ' έναν τρόπο και ως ένα βαθμό τον έλεγχο του περιβάλλοντος. Στόχος του είναι να ανέβει γρήγορα στην ιεραρχία της υποκουλτούρας της φυλακής, αποκτώντας κύρος, δύναμη και προνομιακή πρόσβαση σε περιζήτητα αγαθά. Χρησιμοποιεί ιδιωφελείς τακτικές εκμετάλλευσης και χειραγώγησης, αναζητά θέσεις εργασίας για να έχει πληροφόρηση και επιρροή, συμμετέχει σε δίκτυα εμπορίου ναρκωτικών, καταναλώνει επιδεικτικά απαγορευμένα ή ημι-απαγορευμένα είδη. Οι κρατούμενοι αυτοί ενδέχεται να προβούν σε πράξεις που θα παρατείνουν την κράτησή τους, όταν πλησιάζει η στιγμή της αποφυλάκισης.

3. Στρατηγική της μεταστροφής: Υιοθετείται από όποιον κρατούμενο έχει αποδεχτεί την άποψη του ιδρύματος για τον εαυτό του και φέρεται ως ο «τέλειος τρόφιμος». Φυσικά, σε ορισμένες περιπτώσεις η φυλακή λειτουργεί αφυπνιστικά, με αποτέλεσμα οι κρατούμενοι να αναζητούν δημιουργικές δραστηριότητες (αθλητισμός, εργασία, εκπαίδευση, κατάρτιση, αναμόρφωση, θεραπεία κ.ά.), ενώ αντιστέκονται σθεναρά σε κάθε προσπάθεια να θεωρηθεί η συμπεριφορά τους απλό στρατήγημα. Πρόκειται για ιδανικούς, από την άποψη της διοίκησης, κρατούμενους με ισχυρό αυτοέλεγχο, οι οποίοι αντιλαμβάνονται τη συμμόρφωση με τους τυπικούς κανόνες ως προσωπικό θρίαμβο.

---

331 K. Edgar, I. O' Donnell, C. Martin, *Prison violence: The dynamics of conflict, fear and power*, Willan Publishing, Κούλομπτον - Ντέβον 2003, σ. 70.

332 Ου. Αλοσκόφης, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων. Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2010, σ. 80-92.

4. Οπορτουνισμός: Ορισμένοι αντιλαμβάνονται τον εγκλεισμό ως προσωρινή διακοπή της κοινωνικής τους ζωής και έτσι διατηρούν την κοινωνική ταυτότητα που είχαν διαμορφώσει πριν μπουν στη φυλακή. Στόχος τους είναι να τελειώνουν με τη φυλακή, γρήγορα και ανώδυνα και έτσι αποφεύγουν το συγχρωτισμό και τις άσκοπες αντιπαραθέσεις.[333] Τη στρατηγική αυτή επιλέγουν να την ακολουθήσουν οι παράνομοι (νονοί ή κατ' επάγγελμα διαρρήκτες), οι οποίοι αντιμετωπίζουν ψύχραιμα τη φυλάκιση ως επαγγελματικό κίνδυνο και οι περιστασιακοί παραβάτες, που προέρχονται από τη μεσαία ή την εργατική τάξη και διέπραξαν αξιόποινες ποινές (π.χ. ανθρωποκτονία), χωρίς να έχουν επαφές με τα δίκτυα παρανόμων. Αυτοί συντηρούν τους οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς τους, διατηρώντας επαφή με τον «έξω κόσμο» και απορρίπτουν συλλήβδην τον κώδικα, σε σημείο που μπορεί και να συμμαχήσουν με το προσωπικό.[334]

Σε κάθε περίπτωση, ο νεοεισερχόμενος θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός στις κινήσεις του και επιφυλακτικός σε όσα λέει, καθώς είναι πολύ πιθανό να πέσει θύμα εκμετάλλευσης. Συνηθέστερες περιπτώσεις είναι α) ανισότιμες ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών, β) δανεισμός με μικρό κέρδος, γ) απροκάλυπτη τοκογλυφία με εξωφρενικά επιτόκια, δ) εξαπάτηση (π.χ. απόσπαση χρηματικών ποσών με ψευδείς υποσχέσεις για δουλειά ή αποφυλάκιση), ε) ωμός εκβιασμός, στ) κοινή λησταία με τη χρήση ή την απειλή βίας.[335]

Ανεξάρτητα από τη στρατηγική προσαρμογής που θα ακολουθήσει ο κάθε κρατούμενος, είναι απαραίτητη η εκμάθηση της **γλώσσας της φυλακής**, η οποία ξεκινά από τους πρώτους μήνες εγκλεισμού. Η γλώσσα της φυλακής ή φυλακίστικη διάλεκτος απαρτίζεται από ένα σύνολο λέξεων και φράσεων, εκ των οποίων άλλες δημιουργούν οι κρατούμενοι και άλλες δανείζονται από διαφορετικούς γλωσσικούς κώδικες (γλώσσα των νέων, γλώσσα του στρατού ή ξένες γλώσσες). Σύμφωνα με την **Bondeson,** αποτελεί το απαραίτητο μέσο για να ενταχθεί κάθε τρόφιμος τόσο στην κοινωνία των κρατουμένων, όσο και στις υπο-ομάδες που την απαρτίζουν. Μάλιστα, όπως τονίζει η ίδια, «όσοι είχαν εξοικειωθεί με την αργκό και μπορούσαν να τη χρησιμοποιήσουν γίνονταν πιο εύκολα αποδεκτοί στην κοινωνία των κρατουμένων».[336]

Έτσι, όλοι οι κρατούμενοι πρέπει να εξοικειώνονται με τη γλώσσα της φυλακής, καθώς αυτή περιγράφει «λειτουργίες της φυλακής, κοινωνικούς ρόλους, τρόπους προμήθειας και χρήσης ναρκωτικών, σεξουαλικές πρακτικές, παρουσιαστικά, ηλικία, χαρακτήρες, τύπους εγκληματικής και ιδρυματικής σταδιοδρομίας και εθνικές, φυλετικές ή πολιτικές ταυτότητες».[337] Ακόμα, λειτουργεί ως «ασπίδα» για να μη δώσει ο κρατούμενος την εντύπωση του αδύναμου είτε στους σωφρονιστικούς υπαλλήλους είτε στους συγκρατούμενούς του, αλλά και ως μέσο για να αποκτήσει μια συγκεκριμένη ταυτότητα και να ανακτήσει την αξιοπρέπειά του.[338] Τέλος, η γλώσσα της φυλακής χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει κάθε τύπο κρατούμενου, στη λογική της θεωρίας της ετικέτας, αποδίδοντάς του τον κοινωνικό του ρόλο στην κοινωνία των κρατουμένων. Αυτή η ετικέτα ακολουθεί τον κρατούμενο σε όλη τη διάρκεια της έγκλειστης ζωής του και σπάνια ο κρατούμενος έχει τη δυνατότητα να την αποποιηθεί ή να την αλλάξει.[339] Ο χαρακτηρισμός του κάθε κρατούμενου με μια ετικέτα προδιαθέτει τους υπόλοιπους ως προς τη συμπεριφορά που θα του επιφυλάξουν, ενώ η φυλακίστικη διάλεκτος προστατεύει όλους τους κρατούμενους από όσα δεν θέλουν να υποπέσουν στην αντίληψη του προσωπικού της φυλακής, ιδιαίτερα των πρωτοδιόριστων.[340] Η γλώσσα της φυλακής, λοιπόν, χρησιμοποιείται από κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες με σκοπό τη μυστική επικοινωνία και την έκφραση της ιδεολογίας των ομιλητών της, περιγράφει μια εναλλακτική κοινωνική

333 Ν. Κουλούρης, *Επι-φυλακή, Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, κατάσταση και μεταχείριση των κρατουμένων*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2009, σ. 28.

334 J. Irwin, *The felon*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, Νιου Τζέρσεϊ 1970, σ. 32-35.

335 K. Edgar, I. O' Donnell, C. Martin, *Prison violence: The dynamics of conflict, fear and power*, Willan Publishing, Κούλομπτον - Ντέβον 2003, σ. 50-54.

336 U.V. Bondeson, *Prisoners in Prison Societies*, Transaction Publishers, Νιου Μπράνσγουικ 1989, σ. 107-131.

337 Π.Δ. Παπαδοπούλου, «Γλώσσα και φυλακή», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 68Α, 1988, σ. 163-203.

338 Α. Καρδαρά, «Φυλακή και Γλώσσα: η γλωσσική επικοινωνία των κρατουμένων ως κρίσιμο και αναπόσπαστο στοιχείο της δομής των φυλακών», διδακτορική διατριβή στο ΕΚΠΑ, τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Αθήνα, 2007, σ. 307-312.

339 F. Schmalleger, J.O. Smykla, *Corrections in the 21st century*, McGraw-Hill Higher Education, Βοστόνη 2009 (δ' έκδοση).

340 T. Einat, H. Einat, «Inmate argot as an expression of prison subculture: The Israeli Case», *The Prison Journal*, 80, 2000, σ. 309-325.

πραγματικότητα που πηγάζει από τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο οι ομιλητές της ζουν και δρουν, μεταφέρει τις απόψεις, ιδέες και συναισθήματα των ομιλητών της με λέξεις που βασίζονται κυρίως σε εικόνες. Ακόμα το λεξιλόγιό της ανανεώνεται διαρκώς, προκειμένου να παραμείνει μυστική διάλεκτος, οι εκφράσεις που χρησιμοποιούνται είναι περιεκτικές ώστε να μεταφερθούν τα μηνύματά της γρήγορα και αποτελεσματικά, εμφανίζει κοινά στοιχεία με άλλους γλωσσικούς κώδικες επικοινωνίας και θεμελιώνεται σε έννοιες που δηλώνουν τη σκληρότητα και αρρενωπότητα των ομιλητών της. Τέλος, η γλώσσα της φυλακής αποτελεί ένα ασφαλές και αποτελεσματικό μέσο αντίστασης και ταυτόχρονα έκφρασης αντιπαλότητας προς την άρχουσα τάξη. [341]

Η ένταξη στην υποκουλτούρα της φυλακής επιφέρει επιζήμιες **συνέπειες** στους κρατούμενους.[342] Ο **Clemmer**[343] κατέληξε πως «η κουλτούρα της φυλακής επηρεάζει τα άτομα που μετέχουν σε αυτή, με τον ίδιο τρόπο που επηρεάζεται η ζωή των ανθρώπων σε όποια κουλτούρα και αν μετέχουν». Η φυλάκιση, πρόσθεσε, αποτελεί πηγή εγκληματικότητας, αφού στη διάρκειά της οι κρατούμενοι μαθαίνουν ή εξειδικεύουν μεθόδους παραβίασης του νόμου. Ο **Homant**[344] κατέληξε πως καθώς στη φυλακή οι κρατούμενοι δεν εκπαιδεύονται σε κάποια τέχνη ή εργασία, όταν αποφυλακιστούν αδυνατούν να βρουν δουλειά και επιστρέφοντας στην κατάσταση χαμηλής αυτοεκτίμησης, την οποία εξουδετέρωνε η ένταξή τους στην υποκουλτούρα της φυλακής, στρέφονται στο έγκλημα παραβιάζοντας την αναστολή τους.

Οι **Peat** και **Winfree,** μελετώντας θεραπευτικά καταστήματα απεξάρτησης, κατέληξαν ότι «η φυλάκιση και η υποκουλτούρα της φυλακής αντιτίθενται στους στόχους του σωφρονισμού αλλά και στη θεραπευτική διαδικασία. Αντί να συμμετέχουν στα θεραπευτικά προγράμματα και στα προγράμματα αυτοβελτίωσης, οι κρατούμενοι τα αποφεύγουν. Αντί να συνεργάζονται με τη διοίκηση της φυλακής, γίνονται αντικείμενο χειραγώγησης. Αντί να σέβονται τις αξίες της μεσαίας τάξης, τις χλευάζουν».[345]

Ο **Cohen** κατέληξε πως οι στερήσεις στη φυλακή παίζουν καθοριστικό ρόλο στη φυλακοποίηση. Οι κρατούμενοι, μέσα από την υποκουλτούρα της φυλακής, εξασφαλίζουν ό,τι στερούνται (τρόφιμα, αλκοόλ, ναρκωτικά, χρήματα, ρούχα, σεξ) για να αντεπεξέλθουν στον πόνο του εγκλεισμού. Τα περισσότερα από αυτά, τα αγοράζουν λαθραία. Η αναζήτηση των λαθραίων αγαθών στη φυλακή έχει, κατά τον Cohen, την παρακάτω αλληλουχία: «Οι συγκρούσεις και οι διαφωνίες που επισύρουν το εμπόριο των παράνομων αγαθών, με τον τρόπο που συμβαίνει και στο εμπόριο στον έξω κόσμο, δεν μπορούν να επιλυθούν από τους νόμους που διέπουν το κατάστημα και το προσωπικό».[346] Γι' αυτό το λαθρεμπόριο στις φυλακές συγκροτείται σύμφωνα με τους δικούς του (άτυπους) νόμους, ποινές, τρόπους αποπληρωμής χρεών, οι οποίοι διασφαλίζονται με τη βία ή την απειλή βίας.

3.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ ΣΤΗΝ ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Σύμφωνα με τον **Goffman,**[347] η ένταξη του ατόμου στην κουλτούρα της φυλακής (ή εν γένει των ολοπαγών ιδρυμάτων) ξεκινά την πρώτη στιγμή της φυλάκισής του, όταν ο εαυτός του ευτελίζεται συστηματικά μέσα από τη στερεοτυπική διαδικασία «τακτοποίησης» ή «προγραμματισμού» (λήψη βιογραφικού, φωτογράφηση, ζύγισμα, δακτυλοσκόπηση, καταγραφή προσωπικών ειδών προς αποθήκευση, γύμνωση, λουτρό, απολύμανση, κούρεμα, διανομή ιδρυματικού ιματισμού, ενημέρωση σχετικά με τον κανονισμό και την κατανομή στα καταλύματα). Ο ίδιος περιγράφει την ύπαρξη της υποκουλτούρας των κρατουμένων ως **δευτερογενείς εναρμονίσεις** (secondary ad-

341 P. Bourdieu, *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*, Αθήνα, Καρδαμίτσας, Αθήνα 1999, μτφρ. Κ. Καψαμπέλη, σ. 137.

342 Βλ. εδώ Κεφ. 3.2. Θεωρίες ένταξης στην υποκουλτούρα των κρατουμένων

343 D. Clemmer, «Observations on imprisonment as a source of criminality», *Journal of Criminal Law & Criminology*, 41, 1950, σ. 313.

344 R.J. Homant, «Employment of ex-offenders: the role of prisonization and self-esteem», *Journal of Counseling, Services, & Rehabilitation*, 8, 1984, σ. 5-24.

345 B.J. Peat, L.T. Winfree, «Reducing the intra-institutional effects of «prisonization»: A study of the therapeutic community of drug-using inmates», *Criminal Justice and Behavior*, 1992, σ. 209.

346 A.K. Cohen, G.F. Cole, R.G. Bailey, *Prison violence*, Lexington Books, Λέξινγκτον 1976, σ. 18.

347 E. Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, Ευρύαλος, Αθήνα 1994 (1961), μτφρ. Ξ. Κομνηνός, σ. 67-77

justments), δηλαδή πρακτικές που δεν προκαλούν ευθέως το προσωπικό, αλλά επιτρέπουν στους τροφίμους να πετυχαίνουν ικανοποιήσεις απαγορευμένες ή επιτρεπτές με απαγορευμένα μέσα, όπως και να έχουν κάποιο έλεγχο στο περιβάλλον τους. Από την παρουσία των δευτερογενών εναρμονίσεων, ο Goffman προεικάζει την ύπαρξη κάποιου είδους κώδικα, στο πλαίσιο του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, στόχος του οποίου είναι να εμποδίζει τον τρόφιμο να δίνει πληροφορίες στο προσωπικό για τις δευτερογενείς εναρμονίσεις κάποιου άλλου τροφίμου. Ακόμα αναγνωρίζει την ύπαρξη **κοινωνικής κατηγοριοποίησης** των τροφίμων σε «ρουφιάνους» ή «εντάξει παιδιά», όπως και «παραστρώματα» αυτού, με βάση την πρόσβαση σε διαθέσιμα παράνομα αγαθά ή για να δηλωθούν τα ισχυρά πρόσωπα στο άτυπο σύστημα αγοράς. Στις έρευνες που κατέγραψαν την κοινωνική διαστρωμάτωση ασκήθηκε έντονη κριτική ως προς την αξιοπιστία τους, καθώς δεν εξέτασαν τις αξίες των υποπολιτισμικών ομάδων έξω από τη φυλακή, αλλά τις θεώρησαν δεδομένες. Έτσι, τα συμπεράσματά τους θεωρούνται από ορισμένους αρκετά αυθαίρετα. Παρ' όλα αυτά, κρίνουμε αναγκαία την καταγραφή ορισμένων εξ αυτών:

Ο **Clemmer** εντοπίζει πως η κοινωνία των κρατουμένων διέπεται από μια συγκεκριμένη και εμφανή ιεραρχία. Όπως τόνισε «η μελέτη του φαινομένου της ιεραρχίας στη φυλακή είναι πολυσύνθετη, καθώς η συμπεριφορά των κρατουμένων ελέγχεται από τους κανονισμούς που διέπουν το ίδρυμα, ενώ η ανανέωση του πληθυσμού των κρατουμένων και η εξατομικευμένη συμπεριφορά του κάθε κρατούμενου θέτουν επιπλέον εμπόδια». Ο ίδιος επικεντρώθηκε στον «αρχηγό», δηλαδή το άτομο που επηρεάζεται και καθορίζει τη συμπεριφορά και τη στάση άλλων, το άτομο στο οποίο αναφέρονται όλοι και εξαιτίας του οποίου υπάρχει μια άτυπη ομάδα μέσα στη φυλακή.[348]

Ο **Sykes,**[349] περιγράφοντας τη ζωή στη φυλακή, σύμφωνα με το λειτουργικό μοντέλο, τόνιζε ότι «βρίθει από στερήσεις και απογοητεύσεις, οι οποίες είναι ιδωμένες ως ποινές που έχουν επιβληθεί επειδή ο κατάδικος παραβίασε το νόμο και μπορεί να είναι εξίσου επώδυνες με τη φυσική κακοποίηση. Μπορεί να ιδωθούν ως επίθεση στην προσωπικότητα, ως απειλή στους στόχους ζωής του ατόμου, στην αυτοεκτίμηση ή στο αίσθημά του περί ασφάλειας». Ο Sykes, στη μελέτη του, έκανε λόγο για την υιοθέτηση ρόλων μέσω της φυλακοποίησης, καταγράφοντάς τους στην αργκό: καρφιά (rats), αρχηγοί (center men), φουσκωτοί (gorillas), έμποροι (merchants), παλιοί (wolves), πατσαβούρες (punks), αδερφές (fags), σπασαρχίδηδες (ball busters), άντρες (real men), σκληροί (toughs) και hipsters.

Η **Cavan**[350] διαχώρισε τον πληθυσμό των κρατουμένων σε πέντε υποομάδες: 1) την ανώτερη τάξη, η οποία επιδιώκει την εξουσία και τον έλεγχο των κρατουμένων, 2) τη μεσαία τάξη, η οποία υπηρετεί τον κώδικα των κρατουμένων, 3) την κατώτερη τάξη, στην οποία περιλαμβάνονται οι αγράμματοι, οι ανειδίκευτοι εργάτες, οι νοητικά ανάπηροι και οι βιαστές, 4) τους ψαρωμένους, οι οποίοι είναι όσοι πρωτομπαίνουν στη φυλακή και 5) τους σπιούνους ή παρείσακτους, οι οποίοι είναι οι πληροφοριοδότες της υπηρεσίας.

Ο **Galdwell**[351] κατέγραψε τους κοινωνικούς τύπους των κρατουμένων ως εξής:

- Οι «παλιές καραβάνες» (Politicians ή «Big Shots»): Πρόκειται για κρατούμενους που έχουν καταδικαστεί για ειδεχθή εγκλήματα ή έχουν αναπτύξει εγκληματική καριέρα. Διεκδικούν την εξουσία μέσα στη φυλακή και οργανώνουν εξεγέρσεις, στάσεις, σαμποτάζ ή αποδράσεις.
- Οι «εντάξει τύποι» (Right Guys): Ασκούν πολύ μεγάλη επιρροή στους συγκρατουμένους τους, προκειμένου να τους εντάξουν στον κώδικα των κρατουμένων. Είναι εξαιρετικά ικανοί στο να εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες για βελτίωση της εργασίας τους, των συνθηκών κράτησής τους και για πρόωρη αποφυλάκιση.
- Οι «μπεκροκανάτες» (Moonshiners): Όσοι γνωρίζουν να φτιάχνουν ή να πωλούν παράνομο αλκοόλ. Έχουν γίνει εξπέρ στο να εξασφαλίζουν τα συστατικά για την παρασκευή παράνομου αλκοόλ (αντισηπτικό, στιλβωτικό, βερνίκι παπουτσιών, ζάχαρη, κολόνια). Συνήθως πρόκειται για ισοβίτες ή νευρωτικούς κρατούμενους.
- Οι «πρεζέμποροι» (Dope Peddlers): Όσοι έχουν το μονοπώλιο να πουλούν ναρκωτικά στους κρατούμενους. Έχουν αναπτύξει σχέσεις με φύλακες που τους περνάνε τα ναρκωτικά ή με άτομα που τα φέρνουν κατά τη διάρκεια

348 D. Clemmer, «Leadership phenomena in a prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 28(8), 1938, σ. 861-872.
349 G.M. Sykes, *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton Univercity Press, New Jersey, 2007 (1958), σ. 64.
350 R.S. Cavan, *Criminology*, Thomas Y. Crowell Company, Νέα Υόρκη 1948, σ. 590.
351 M. Galdwell, «Group dynamics in the prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 46(5), 1956, σ. 648-657.

των επισκεπτηρίων.

- Τα «κλεφτρόνια» (Larceny Boys): Κλέβουν προσωπικά αντικείμενα από ανυποψίαστους κρατούμενους και τα μεταπωλούν σε άλλους. Οι κρατούμενοι δεν θεωρούν ότι τα κλεφτρόνια κάνουν κάποιο έγκλημα, αλλά ότι «μοιράζονται τα καλά».
- Οι «τζογαδόροι» (Gambling Syndicate): Σύμφωνα με την ιεραρχία, ένας ή κάποιοι κρατούμενοι γνωρίζουν τα χρέη όλων και τα εισπράττουν γι' αυτούς που τα κέρδισαν.
- Οι «σχεδιαστές» (Leather Workers): Γνωρίζουν από χειροτεχνία και πώς να φτιάχνουν δερμάτινες τσάντες, πορτοφόλια, βαλίτσες κ.λπ. Η διοίκηση της φυλακής τους ενθαρρύνει και τους προμηθεύει με υλικά.
- Οι «θρήσκοι» (Religionists): Πρόκειται για ανθρώπους που πιστεύουν σε κάποια θρησκεία και ανήκουν σε κάποια θρησκευτική ομάδα. Ασκούν επισταμένως τα θρησκευτικά τους καθήκοντα καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας.
- Τα «αρπακτικά» και οι ομοφυλόφιλοι (Wolves, Homosexuals): Οι επίσημοι κανόνες της φυλακής απαγορεύουν κάθε είδους σεξουαλική επαφή. Η σεξουαλική στέρηση δημιουργεί ομοφυλοφιλικές σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων, που μπορεί να έχουν τη μορφή του αγοραίου έρωτα (πορνεία), της ελεύθερης σχέσης ή του γάμου.
- Οι «οπλοτεχνουργοί» (Manufacturers of Weapons): Φτιάχνουν και πωλούν όπλα στους άλλους κρατούμενους (μαχαίρια, γκλομπ, μαστίγια, λίμες, τσεκούρια κλ.π.). Τα όπλα αυτά τα προμηθεύονται οι κρατούμενοι για αυτοπροστασία από ενδεχόμενες επιθέσεις από άλλους κρατούμενους, για προστασία των «αγαπητικών» τους ή για εξοπλισμό σε ενδεχόμενη στάση, εξέγερση ή απόδραση.
- Οι «Σπαρτιάτες» (Spartans): Άκακη ομάδα, τα μέλη της οποίας ενδιαφέρονται μόνο για τη φυσική τους κατάσταση. Τους αρέσει να επιδεικνύουν το γυμνό τους σώμα με κάθε ευκαιρία.

Όλοι οι κρατούμενοι γνωρίζουν την ύπαρξη αυτών των άτυπων κοινωνικών ομάδων και σε περίπτωση εξέγερσης, στάσης ή απόδρασης θα συνεργαστούν για να πετύχουν τον κοινό τους σκοπό.

Ο **Schrag**[352] συστηματοποίησε επίσης τους κοινωνικούς τύπους των κρατουμένων ως εξής:

- Ο Right Guy (antisocial), ο οποίος συμμορφώνεται με τον κώδικα των κρατουμένων, χαρακτηρίζεται από σοβαρό εγκληματικό παρελθόν, προέρχεται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και αποτελεί ηγετική φυσιογνωμία της κοινωνίας των κρατουμένων.
- Ο Square John (prosocial), ο οποίος συμμορφώνεται με τον κανονισμό του καταστήματος και τις απαιτήσεις του προσωπικού. Είναι περιστασιακός εγκληματίας, χωρίς σοβαρό εγκληματικό παρελθόν.
- Ο Con Politician (pseudosocial), ο οποίος προσανατολίζεται ανάλογα με το όφελος που έχει κάθε φορά πότε στους συγκρατούμενούς του πότε στο προσωπικό. Οι εν λόγω κρατούμενοι ελέγχουν οικονομικά τη φυλακή, είναι κατ' επάγγελμα εγκληματίες και προέρχονται από τα μεσαία στρώματα.
- Ο Outlaw (asocial), ο οποίος δημιουργεί συνεχώς προβλήματα με το προσωπικό και με τους συγκρατουμένους του. Έχει κάνει απροσχεδίαστα εγκλήματα με παράξενες μεθόδους και για παράλογες αιτίες. Προέρχεται από φτωχή οικογένεια και έχει μεγαλώσει σε ιδρύματα.

Άλλες μελέτες προσπάθησαν να ερευνήσουν τις ομαδοποιήσεις στην κοινωνία των κρατουμένων και την ιεραρχία που τις διέπει. Έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960, στις αμερικάνικες φυλακές εφαρμοζόταν φυλετικός διαχωρισμός. Όπως καταγράφεται στην αναφορά της Ειδικής Επιτροπής της Νέας Υόρκης για τις φυλακές Attica «στις 4 Ιουλίου 1972 υπήρχαν αθλητικές ομάδες μαύρων και λευκών, διαφορετικοί κουρείς για μαύρους και διαφορετικοί για λευκούς, διαφορετικοί κουβάδες πάγου για μαύρους και διαφορετικοί για λευκούς κρατούμενους».[353] Η κατάργηση του φυλετικού διαχωρισμού ανέδειξε τις φυλετικές ομαδοποιήσεις.

Όπως διαπίστωσαν οι **Dishotsky** και **Pfefferbaum,**[354] τα μέλη της «λευκής δύναμης» («white power»), της «μαύρης δύναμης» («black power») και της «μεξικάνικης δύναμης» («Mexican power») φέρονταν ρατσιστικά και δια-

352 C. Schrag, «Some foundations for a theory of correction», στο D. Cressey, *The prison: Studies in Institutional Organization and Change*, Holt, Rinehart and Winston, Νέα Υόρκη 1961, σ. 309-358.

353 Όπως αναφέρεται στο J.B. Jacobs, «Race Relations and the Prisoner Subcutlure», *Crime and Justice*, 1, 1979, σ. 5.

354 N. Dishotsky, A. Pfefferbaum, «Ethnic Polarization in a Correction System», αδημοσίευτη έρευνα, 1978, σ. 6, όπως αναφέρεται στο J.B. Jacobs, «Race Relations and the Prisoner Subcutlure», *Crime and Justice*, 1, 1979, σ. 14.

κρίνονταν μεταξύ τους από τα φυλετικά τατουάζ που είχαν κάνει στο σώμα τους [«ορισμένοι Μεξικανο-αμερικάνοι νεολαίοι έφεραν φυλετικά τατουάζ με εθνόσημα που ανέγραφαν "Η Ράτσα". Ορισμένοι Καυκάσιοι έφεραν τατουάζ με τη σβάστικα και ανέγραφαν «λευκή δύναμη» ή τα αρχικά του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος (NSWPP), το οποίο είναι ναζιστικό κόμμα»]. Με τις φυλετικές ομαδοποιήσεις ασχολήθηκε και ο **Jacobs**,[355] ο οποίος θεωρεί πως ο κώδικας κρατουμένων αφορούσε πάντα συγκεκριμένες φυλετικές ομάδες και ποτέ δεν υπήρξε ενιαίος. Όπως τονίζει, οι κανόνες σε κάθε ομάδα είναι πανομοιότυποι, αλλάζει μονάχα ο «εχθρός».

Αρκετά χρόνια αργότερα, οι **Harer** και **Steffensmeier**[356] διαπίστωσαν πως οι άνδρες κρατούμενοι διαχωρίζονται κυρίως εθνικά, ενώ ακόμα και στην περίπτωση συμμοριών, τα μέλη τους είθισται να έχουν κοινή εθνικότητα. Επίσης, παρατήρησαν πως στην καθημερινότητα δεν συναναστρέφονται με αλλοεθνείς κρατούμενους. Συγκεκριμένα, κατέγραψαν πως οι άνδρες κρατούμενοι, κατά τον προαυλισμό, την εκγύμναση, τη σίτιση ή σε οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα συναναστρέφονται σχεδόν κατά αποκλειστικότητα ομοεθνείς.

Έρευνα των **Sirisutthidacha** και **Tititampruk**[357] εντόπισε πως στην κοινωνία των κρατουμένων διαμορφώνονται ομαδοποιήσεις, τα μέλη των οποίων τηρούν απαρέγκλιτα των κώδικα των κρατουμένων, όπως και τους κανόνες που διέπουν την ομάδα στην οποία συμμετέχουν. Κατά τους Sirisutthidacha και Tititampruk σε κάθε ομάδα εντοπίζονται τρεις κοινωνικοί ρόλοι (βλ. Γράφημα 2):

1) Ο «αρχηγός» (leader ή «Mean dude») έχει υπό τον έλεγχό του την ομάδα μέσω της μυϊκής του δύναμης και της εξουσίας που έχει σωρεύσει. Αυτός αποφασίζει για ζητήματα καθημερινότητας, ασφάλειας, εργασίας (με την έννοια της νόμιμης ή της παράνομης εργασίας) και διασφαλίζει την ομαλή συμβίωση μεταξύ των ομάδων. Ωστόσο, σε περίπτωση αντιπαράθεσης ή και σύγκρουσης, ο αρχηγός είναι εξουσιοδοτημένος να συζητήσει και να διαπραγματευτεί με τους αρχηγούς των άλλων εμπλεκόμενων ομάδων τους τρόπους επίλυσης αυτής. Ακόμα, ο αρχηγός αναλαμβάνει την ευθύνη των πράξεων των μελών της ομάδας του, σε περίπτωση συμπλοκής με άλλους κρατούμενους ή παραβίασης των δικαιωμάτων άλλων μελών της ομάδας.

355 J.B. Jacobs, «Race Relations and the Prisoner Subcutlure», *Crime and Justice*, 1, 1979, σ. 1-27.
356 M.D. Harer, D.J. Steffensmeier, «Race and prison violence», *Criminology*, Vol 34, 1996, σ. 323-354.
357 W. Sirisutthidach, D. Tititampruk, «Patterns of Inmate Subculture: A Qualitative Study of Thai Inmates», *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 9(1), Ιανουάριος-Ιούνιος 2014, σ. 94-109.

2) Ο «σύμβουλος» (consultant) έχει το ρόλο του γραμματέα της ομάδας (κάθε ομάδα ενδέχεται να έχει περισσότερους από έναν). Το ρόλο του συμβούλου έχουν οι παλιοί κρατούμενοι που χαίρουν σεβασμού. Χρέος του συμβούλου είναι η επιτήρηση των μελών της ομάδας, επικουρικά με τον αρχηγό. Είθισται ο σύμβουλος να αναβαθμίζεται σε αρχηγό, σε περίπτωση μεταγωγής του αρχηγού σε άλλη φυλακή ή πτέρυγα, προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο διάλυσης της ομάδας.

3) Τα «μέλη» (members) κάθε ομάδας είναι εκείνα που αποδέχονται και τηρούν τους κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων, αλλά και τους κανόνες που διέπουν κάθε ομάδα. Κάθε μέλος έχει το δικό του ρόλο (μάγειρας, διανομέας, καθαριστής, καφετζής κ.λπ.).

3.4 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η υποκουλτούρα των κρατουμένων, όπως και κάθε κοινωνία ή υποσύνολό της, συγκροτείται γύρω από ένα πλέγμα κανόνων, στο πλαίσιο του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, το οποίο ορίζει τις αποδεκτές συμπεριφορές των μελών της υποκουλτούρας και προβλέπει κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης κάποιου κανόνα. Ο κώδικας των κρατουμένων αποτέλεσε με τη σειρά του κυρίαρχο θέμα στη μελέτη των σωφρονιστικών πρακτικών.

***

Οι **Akers, Hayner** και **Gruninger,**[358] ερευνώντας τις φυλακές απομόνωσης σε πέντε χώρες (Μεξικό, Αγγλία, ΗΠΑ, Γερμανία και Ισπανία) παρατήρησαν πως σε όλες εντοπίζεται ένας άλλος κώδικας, πέραν του επίσημου κώδικα της φυλακής, ο κώδικας των κρατουμένων. Ο κώδικας περιγράφει τους κανόνες συμπεριφοράς που οι κρατούμενοι κρίνουν πως υιοθετούνται από την πλειονότητα των κρατουμένων. Αντίστοιχα, η υιοθέτηση του κώδικα εξαρτάται από το βαθμό «πλουραλιστικής άγνοιας» (pluralistic ignorance), δηλαδή από την εικόνα κάθε κρατουμένου για το βαθμό εναντίωσης των υπολοίπων με τον επίσημο κώδικα. Έτσι, στην προσπάθειά του να συμμορφωθεί με ό,τι αντιλαμβάνεται ως «κοινή γνώμη», ο κρατούμενος διαστρεβλώνει τις προσωπικές του πεποιθήσεις, προκειμένου να συμβαδίζουν με τις υποτιθέμενες ομαδικές σταθερές.

Κατά τον **Ohlin,**[359] «ο κώδικας των κρατουμένων αποτελεί την αποτύπωση των εγκληματικών αξιών, που βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με αυτές της συμβατικής κοινωνίας, τις οποίες εκπροσωπούν οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι. Στηρίζεται στο δόγμα της απαγόρευσης οποιουδήποτε τύπου συναινετικής, μη καταναγκαστικής συνεργασίας με τους υπαλλήλους. Επιδιώκει να παρέχει υπόσταση και κύρος στους κρατούμενους που στέκονται αδιαμφισβήτητα απέναντι στη διοίκηση». Ο κώδικας των κρατουμένων, προσθέτει, περιγράφει τις αξίες και τις συμπεριφορές που ενδείκνυνται στην υποκουλτούρα των κρατουμένων: «Οι εγκληματικές πεποιθήσεις και συμπεριφορές επιβραβεύονται μέσω της σωματικής βίας, της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και της επιθετικής συμπεριφοράς απέναντι στο χρήμα και την ιδιοκτησία. Οι αξίες και οι συμπεριφορές στηρίζονται εμφατικά στην αφοσίωση και την αλληλεγγύη, καθώς και στις επιθετικές και εκμεταλλευτικές σχέσεις. Δεν συμμετέχουν ενεργά όλοι οι κρατούμενοι στην υποκουλτούρα της φυλακής, ωστόσο γνωρίζουν την ύπαρξή της και σέβονται τα όριά της».

Οι **Sykes και Messinger**, ακολουθώντας τον δομικό λειτουργισμό του Parsons, στις κλασικές τους εργασίες (1956, 1958, 1960) ανέλυσαν τις κοινωνικές σχέσεις των κρατουμένων του Big House,[360] μέσα από τον άτυπο

358 R.L. Akers, N.S. Hayner, W. Gruninger, «Prisonization in five countries: Type of prison and inmate characteristics», *Criminology*, 14, 1977, σ. 527-554.

359 L.E. Ohlin, *Sociology and the field of corrections*, Russell Sage, Νέα Υόρκη 1956, σ. 28-29.

360 Η φυλακή χωριζόταν σε πτέρυγες με πολλούς θαλάμους και κελιά. Διανύουμε την εποχή των μεγάλων αμερικάνικων φυλακών, όπου σε μία πτέρυγα κρατούνταν έως και 1.000 άτομα. Τα κελιά είχαν τουαλέτα και νιπτήρα, ενώ, σε ορισμένες περιπτώσεις, επιτρεπόταν στους κρατούμενους να διακοσμήσουν ή να προσθέσουν επίπλωση στο κελί τους. Η αρχιτεκτονική της φυλακής είναι τέτοια ώστε να εξασφαλίζεται η απομόνωση των κρατουμένων, όπως συμβαίνει σε κάθε ολοπαγές ίδρυμα. Ο Irwin [στο J. Irwin, *Prisons in Turmoil*, Little, Brown and Company, Βοστώνη 1980, σ. 10] περιγράφει ως εξής τη δομή του Big House: «Οι κρατούμενοι ξυπνούσαν τα χαράματα, έτρωγαν βιαστικά το πρωινό τους και επέστρεφαν εσπευσμένα στο κελί τους για την πρώτη από τέσσερις ή πέντε καταμετρήσεις της ημέρας. Πήγαιναν στην εργασία τους ή το σχολείο ή τη μέρα της ανεμελιάς στο προαύλιο. Έτρωγαν μεσημεριανό και έσπευδαν για την επόμενη καταμέτρηση. Επέστρεφαν στη δουλειά, το σχολείο ή το προαύλιο και έτρωγαν το βραδινό τους και πάλι βιαστικά για να πάνε στα κελιά τους, όπου παρέμεναν κλειδωμένοι όλο το βράδυ».

κώδικα, τους κυριότερους κανόνες του οποίου κατέγραψαν ως εξής: 1) "do your time" («βγάλε την ποινή σου»), 2) "thou shalt not snitch" («μην καρφώνεις τον συγκρατούμενό σου»), 3) "play it cool" («να είσαι ψύχραιμος»), 4) "be loyal to your class" («να είσαι πιστός στους δικούς σου»), 5) "don't exploit inmates" («μην εκμεταλλεύεσαι τους συγκρατουμένους σου»), 6) "don't interfere with inmates interests" («μην είσαι αδιάκριτος»), 7) "don't weaken" («μην είσαι αδύναμος»), 8) "don't be a sucker" («μην είσαι κορόιδο»). Οι ερευνητές κατέληξαν πως η πλειοψηφία των κρατουμένων τηρεί ευλαβικά τον πρώτο κανόνα, αποφεύγοντας τη δημιουργία προβλημάτων με τους άλλους κρατούμενους και το προσωπικό.[361]

Ο **Irwin**[362] συγκρίνει τον κώδικα των κρατουμένων με αυτόν των κλεφτών, ο οποίος διέπεται από τρεις βασικούς κανόνες: μην δίνεις πληροφορίες, μη συναναστρέφεσαι ή συνεργάζεσαι με τους φύλακες και βγάλε την ποινή σου.

Σύμφωνα με τον **Galdwell,**[363] ο κώδικας των κρατουμένων περιγράφει τη σχέση που επιτρέπεται να έχουν οι κρατούμενοι με το προσωπικό της φυλακής. Στηρίζεται κυρίως σε απαγορεύσεις και συγκεκριμένα απαγορεύει: α) τη συναναστροφή των κρατουμένων με τους φύλακες και το προσωπικό, β) την αποκάλυψη σχεδίων για εξέγερση, στάση ή απόδραση και γ) την αποκάλυψη στοιχείων για άλλους κρατούμενους. Ο κώδικας των κρατουμένων είναι αυτός που βοηθά τους κρατούμενους να αναπτύξουν ισχυρούς δεσμούς αφοσίωσης, συνεργασίας και αλληλεγγύης.

Σύμφωνα με τον **Wellford,**[364] ο κώδικας των κρατουμένων περιγράφει μια συμπεριφορά που βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση από αυτήν που ορίζει η διοίκηση της φυλακής ως αποδεκτή. Οι αντιθέσεις των δύο κωδίκων συμπεριφοράς (άτυπος κώδικας και επίσημος κώδικας) εντοπίζονται στα εξής: 1) καταγγελία των παραβιάσεων του κώδικα της διοίκησης από τους κρατούμενους 2) αξιολόγηση συμπεριφοράς κρατούμενου, 3) αξιολόγηση εργασίας κρατούμενου, 4) τήρηση κανόνων σεξουαλικής συμπεριφοράς, 5) ενημέρωση για τα σχέδια απόδρασης, 6) ενημέρωση για λαθραία εισαγωγή παράνομων αντικειμένων, 7) καταγραφή των ομαδοποιήσεων. Η αναμενόμενη από τη διοίκηση συμπεριφορά των κρατουμένων –όσον αφορά τις επτά αυτές κατηγορίες– είναι: 1) παροχή οποιασδήποτε πληροφορίας όσον αφορά την παραβατική συμπεριφορά του τροφίμου, 2) αποδοχή των κανόνων συμπεριφοράς που επιβάλλει η διοίκηση «για τη βελτίωση του εαυτού», 3) βέλτιστη απόδοση σε όποια εργασία ορίζει η διοίκηση, 4) παροχή πληροφοριών όσον αφορά σχέδια απόδρασης ή εξέγερσης, 5) παροχή πληροφοριών όσον αφορά τον τρόπο εισαγωγής παράνομων αντικειμένων και τις κρυψώνες, 6) αποφυγή σύμπραξης με άλλους κρατούμενους. Αν ο κρατούμενος απορρίψει όλα τα παραπάνω, τότε υιοθετεί των κώδικα των κρατουμένων.

Όπως τονίζει ο **Cheliotis**,[365] «η μικροκοινωνία των κρατουμένων, που αναπτύσσεται φυσικά σε κάθε φυλακή, στηρίζεται στον κώδικα της ανδρικής τιμής, σύμφωνα με τον οποίο αναπτύσσονται οι σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων και των φυλάκων. Το φυλακτικό προσωπικό ενθαρρύνει τους κρατούμενους να αναλάβουν την ευθύνη των πράξεών τους και να αποδεχτούν την τιμωρία που ακολουθεί λέγοντας: "Δείξε μου ότι έχεις φιλότιμο και όταν χρειαστεί θα πω έναν καλό λόγο για σένα"». Όπως φαίνεται και το προσωπικό χρησιμοποιεί τον κώδικα των κρατουμένων, προκειμένου να ελέγχει τις συγκρούσεις και τα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν. Παρότι ένας από τους κυρίαρχους κανόνες του κώδικα είναι η απαξίωση του προσωπικού, αυτός πολλές φορές καταπατάται. Όπως γράφει ο **Cloward**,[366] δικαίωμα συνεννόησης με το προσωπικό έχουν μόνο οι ηγέτες των κρατου-

361 G.M. Sykes, S. Messinger, «The inmate system», στο Cloward R., *Theoritical studies in the social organization of the prison*, Social Science Research Council, Νέα Υόρκη 1960, σ. 6-10.

362 J. Irwin, *The Felon*, University of California Press, Berkley, Λος Άντζελες - Λονδίνο 1970, σ. 63-64· βλ. επίσης J. Irwin, *Prisons in Turmoil*, Little, Brown and Company, Βοστόνη 1980, σ. 12

363 M. Galdwell, «Group Dynamics in the Prison Community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 46(5), 1956, σ. 648-657.

364 Ch. Wellford, «Factors associated with adoption of the inmate code: A study of normative socialization», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 58(2), 1967, σ. 197-203.

365 L.K. Cheliotis, «Order through Honor: Masculinity and the Use of Temporary Release in a Greek Prison», *South Atlantic Quarterly*, 113 (3), 2014, σ. 529-545.

366 R.A. Cloward κ.ά. (επιμ.), *Theoretical studies in the social organizations of prison*, Social Science Research Council, Νέα Υόρκη 1960, σ. 44-45.

μένων, όταν εκείνοι το επιθυμούν, εξασφαλίζοντας έτσι μια προνομιακή σχέση με την υπηρεσία. Βέβαια, όπως έγραψε η **Liebling**,[367] η ισχύς του κανόνα αυτού εξαρτάται σημαντικά από τον τύπο της φυλακής (ανοιχτό/κλειστό/θεραπευτικό, μεσαίας/υψίστης/υπερυψίστης ασφαλείας, ανδρικές/γυναικείες/ανηλίκων κ.λπ.), καταλήγοντας πως «όσο λιγότερο αυστηρή είναι η επιτήρηση τόσο λιγότερο «απαγορευμένες» είναι οι σχέσεις με το προσωπικό».

Παρά τις διαφωνίες ή τις συγκρούσεις των κρατουμένων ένα συνεκτικό στοιχείο ήταν και θα είναι η «αξιοπρέπεια» και αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές κατά τη διάρκεια εξεγέρσεων ή κινητοποιήσεων στις φυλακές. «Η συλλογική αυτή συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της αξιοπρέπειας. Η ιδιότητά τους ως κρατουμένων είναι αυτό που τους ενώνει και τους οδηγεί σε συλλογικές διεκδικήσεις».[368]

Συνοψίζοντας την πληθώρα των ερευνών, ιδιαίτερα των δεκαετιών '50, '60 και '70, οι βασικοί κανόνες του άτυπου κώδικα των κρατουμένων είναι:

1. Κάνε τη φυλακή σου χωρίς να ενοχλείς τους άλλους. Μην ανακατεύεσαι στις υποθέσεις τους. Μην είσαι φιλοπερίεργος. Μην γίνεσαι εμπόδιο στην προσπάθεια να συντομεύσουν το χρόνο κράτησης και να αντλήσουν απολαύσεις.

2. Μην ρουφιανεύεις.

3. Μην εκμεταλλεύεσαι συγκρατουμένους.

4. Μην κλέβεις πράγματα συγκρατουμένου.

5. Μην εκβιάζεις συγκρατουμένους, «μην πουλάς νταβατζιλίκι ή χάρες».

6. Μην αθετείς το λόγο σου. Πλήρωνε τα χρέη σου, «μη φεσώνεις τους άλλους».

7. Να είσαι δίκαιος. Ανταπόδιδε δώρα και χάρες. Μη μονοπωλείς αγαθά σε ανεπάρκεια.

8. Μην κατακρίνεις συγκρατούμενό σου. Μην τον πιέζεις να απαντήσει σε δύσκολη ερώτηση ή να πάρει μια δύσκολη απόφαση.

9. «Μην είσαι γλείφτης». Μη δείχνεις εκτίμηση ή σεβασμό σε υπαλλήλους. Να τους αντιμετωπίζεις με καχυποψία. Να είσαι απότομος, οξύς μαζί τους.

10. Μείνε αφοσιωμένος στην τάξη σου, τους κατάδικους. Να συντάσσεσαι μαζί τους ενάντια στο προσωπικό. Εάν κάποιος σχεδιάζει απόδραση, οφείλεις να τον διευκολύνεις, κατά το δυνατό.

11. «Παίξ' το ψύχραιμος». Απόφευγε τις συναισθηματικές εξάρσεις. Μίλα σιγά και προσεκτικά. Περπάτα το ίδιο. Περιέργεια, άγχος, έκπληξη, ακόμα και υπερβολική επίδειξη χιούμορ καλό είναι να αποφεύγονται.

12. «Μην τρελαίνεσαι». Διατήρησε την αυτοκυριαρχία σου. Απόφευγε καυβγάδες, εχθρότητες και αντεκδικήσεις για ασήμαντα πράγματα, εκτός κι αν προκληθείς.

13. «Μην κλαψουρίζεις», μη μαλακώνεις, μη χάνεις την αποφασιστικότητά σου. Μην αφήνεις τη θέλησή σου να λυγίσει. Να υπομένεις τις ματαιώσεις και τις κακουχίες με αξιοπρέπεια και καρτερικότητα.

14. Να είσαι σκληρός, «να είσαι άντρας». Απάντησε δυναμικά στην επιθετική συμπεριφορά. «Μην κωλώνεις», μην κάνεις πίσω. Μην αφήνεις κανέναν να σε θεωρήσει αφελή ή κορόιδο.

Ο **Αλοσκόφης**[369] κατέγραψε τον κώδικα των κρατουμένων, υπό τη μορφή συμβουλών επιβίωσης προς τους νεοεισερχόμενους, προκειμένου να «βγάλουν τη φυλακή» τους και να επιστρέψουν σύντομα στην ελεύθερη ζωή τους. Κατηγοριοποιήσαμε τους κανόνες ως εξής:

Γενικοί κανόνες συμπεριφοράς: Ό,τι βλέπεις να κάνεις ότι δεν το βλέπεις και ό,τι ακούς να κάνεις ότι δεν το ακούς. Μη ρουφιανεύεις. Να μιλάς όμορφα. Να μη βρίζεις. Να μην τσακώνεσαι. Μην επεμβαίνεις σε συζητήσεις αν δεν σου απευθυνθούν. Χτύπα την πόρτα του άλλου προτού μπεις στο κελί του. Μην κλέβεις από τα κελιά. Μην παίρνεις κάτι χωρίς να ρωτήσεις. Να μιλάς σε όλους τυπικά, να λες καλημέρα. Μην αναπαράγεις φήμες. Μη συμ-

367 A. Liebling, *Prisons and their moral performance: A study of values, quality and prison life*, Oxford University Press, Οξφόρδη 2005, σ. 232.

368 R. Wulbert, «Inmate Pride in Total Institutions», *American Journal of Sociology*, 71(1), 1965, σ. 1-9.

369 Ου. Αλοσκόφης, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων: Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2010.

μετέχεις σε κουτσομπολιά. Μην απαξιώνεις τους συγκρατουμένους σου. Μην επηρεάζεις με την κακή σου διάθεση τους υπολοίπους. Στην ουρά του τηλεφώνου γίνονται πολλοί τσακωμοί, καλύτερα να πηγαίνεις όταν δεν έχει ουρά. Να είσαι τυπικός στο τηλέφωνο και σύντομος. Μη δανείζεσαι. Αν έχεις χρέη, τήρησε τις ημερομηνίες σου. Μη δέχεσαι χάρες, για να μη χρειαστεί να τις ξεπληρώσεις. Στην περίπτωση που κάποιος προσπαθήσει να σου πάρει κάτι δικό σου, μην τον αφήσεις να το κάνει χωρίς να αντισταθείς. Αρχικά αντίδρασε αποφασιστικά με λόγια. Μη σηκώνεις πρώτος το χέρι όταν είσαι νέος. Αν κάποιος σε χτυπήσει πρέπει να αντισταθείς. Μην τα βάζεις με κάποιον που δεν έχει τίποτα να χάσει, είναι ο πιο επικίνδυνος από όλους. Μη δείχνεις τη δικογραφία και μη συζητάς λεπτομέρειες για την υπόθεσή σου γιατί κινδυνεύεις να γίνεις αντικείμενο κοροϊδίας. Μη διακόψεις την επαφή σου με την οικογένειά σου.

Κανόνες συμβίωσης στο θάλαμο ή το κελί: Να σέβεσαι τον ύπνο και το φαγητό του συγκατοίκου. Χαμήλωσε την τηλεόραση και σβήσε το φως μετά τις 12. Σημαντικό ρόλο παίζει η καθαριότητα (σωματική, ρούχων και κελιού). Με τους συγκάτοικους να τα πηγαίνεις καλά. Στο κελί να κάνεις τις δουλειές που σου αναλογούν, όχι παραπάνω. Αν κάποιος κάνει χρήση στο κελί σου, μην το πεις σε κανέναν τουλάχιστον στην αρχή. Εάν δεν είσαι χρήστης και σε βάλουν σε κελί με χρήστες θα πρέπει ή να ζητήσεις να σε αλλάξουν κελί ή να κάνεις και εσύ χρήση για να μην θεωρηθείς «της υπηρεσίας».

Σχέσεις με κρατούμενους: Να μην έχεις φίλους γιατί μπορεί να μπλέξεις. Αν έχεις φίλους, τότε μοιράζεσαι και τους εχθρούς των φίλων σου. Μην κάνεις παρέα με κάποιον που έχει ανοίξει βεντέτες, γιατί θα μπλέξεις και εσύ. Συζήτα για ουδέτερα θέματα (γυναίκες, αυτοκίνητα κ.λπ.), όχι για την οικογένειά σου, ούτε για τη δικογραφία σου. Μην απαντάς σε όλες τις ερωτήσεις που σου κάνουν. Βρες δύο γνωστούς, όχι πολλές παρέες γιατί οι παρέες είναι επικίνδυνες. Εάν στη φυλακή έχεις κάποιον φίλο ή συγγενή, ζήτα να σε πάρει στο κελί του. Κάποιοι δίνουν την εντύπωση ότι σε ακούνε, αλλά δεν σε ακούνε. Οι συζητήσεις στο προαύλιο γενικά βοηθάνε.

Σχέσεις με το προσωπικό: Μην έχεις επαφές, παρά μόνο τυπικές. Να είσαι ευγενικός με τους υπαλλήλους, αλλά να κρατάς απόσταση. Εάν πεις κάτι σε υπάλληλο, πρέπει να το κάνεις με προσοχή, να μην σε αντιληφθεί κανείς. Μην προκαλείς το προσωπικό. Μη δίνεις δικαιώματα, διαφορετικά θα σε κακομεταχειριστούν. Μην τους απασχολείς χωρίς λόγο. Μην κάνεις παράπονα στην υπηρεσία, θα θεωρηθείς ρουφιάνος. Και ξύλο να φας, μην πεις τίποτα στην υπηρεσία.

Έρευνα των **Winfree, Newbod** και **Tubb**[370] έδειξε πως ο κώδικας των κρατουμένων είναι διεθνές φαινόμενο. Συγκεκριμένα όσον αφορά τους κανόνες γενικής συμπεριφοράς, η έρευνα έδειξε πως η απαίτηση για εντιμότητα και επίδειξη σεβασμού προς τους συγκρατούμενους («Βγάλε την ποινή σου», «Μην κλέβεις», «Μην αθετείς το λόγο σου», «Μην δειλιάζεις», «Να πληρώνεις τα χρέη σου») έχουν καθολική αποδοχή και ισχύ. Καθολικότητα συνάντησαν και ως προς τους κανόνες για τις σχέσεις των κρατουμένων με το προσωπικό («Μη συνεργάζεσαι με το προσωπικό», «Αντιμετώπισε τους φύλακες με καχυποψία»), αλλά και ως προς τους κανόνες του σεβασμού προς τον παλιό κρατούμενο και τον ισχυρό κρατούμενο. Ακόμα, συμπέραναν την καθολική απέχθεια προς τους δράστες σεξουαλικών αδικημάτων.

Σύγχρονες έρευνες δείχνουν πως ο κώδικας δεν τηρείται απαρέγκλιτα από όλους τους κρατούμενους, όπως και ότι ορισμένοι κανόνες είναι σχετικά ανενεργοί ή η παραβίασή τους δεν επισύρει τις ίδιες συνέπειες που είχαν παρατηρηθεί σε προηγούμενες έρευνες. Η συνήθης αιτιολογία για την παραβίαση του κυρίαρχου κανόνα, του κανόνα της σιωπής, είναι «ήξερα πως δεν θα είχα συνέπειες αν δεν με έπιαναν», «οι πληροφορίες που έδωσα ήταν παραπλανητικές, οπότε δεν νοείται ως παραβίαση του κανόνα», «δεν ισχύει πια ο κώδικας των κρατουμένων, όπως παλιότερα», «δεν είχα άλλη επιλογή, θα με έπιαναν οι φύλακες» ή «θέλω να βγάλω την ποινή μου γρήγορα».[371] Κατά τον **Kaminski,**[372] ο κώδικας των κρατουμένων προσαρμόζεται αέναα στις ανάγκες των «παλιών

370 L.Th. Winfree, G. Newbod, S.H. Tubb, «Prisoner Perspectives on Inmate Culture in New Mexico and New Zealand: A Descriptive Case Study», *The Prison Journal*, 82, 2002, σ. 213-233.

371 A. Brown, *Violating the code: inmates' justifications for failing to uphold the code*, University of Alabama at Birmingham, 2011, σ. 81-89.

372 M.M. Kaminski, «Games prisoners play: Allocation of Social Roles in a total Institution», *Rationality & Society*, 15, 2003, σ. 188-217.

κρατουμένων» και γι' αυτό οι διατάξεις του δεν αφορούν όλο τον πληθυσμό, αλλά μονάχα τους νεοεισερχόμενους κρατούμενους, οι οποίοι υφίστανται συνεχείς δοκιμασίες (με βίαια συνήθως μέσα) από τους παλιούς κρατούμενους.

Νωρίτερα, οι **Hunt, Riegel, Morales** και **Waldorf**[373] έδειξαν πως ο κώδικας των κρατουμένων ταυτίζεται πλέον με τον κώδικα του δρόμου (code of the streets). Η αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων και ο συνωστισμός έχουν ως αποτέλεσμα ο κώδικας των κρατουμένων να μην μπορεί να εφαρμοστεί ευρέως και να επιτύχει την κοινωνική οργάνωση εντός της φυλακής. Γι' αυτό περιορίζεται στα μέλη των συμμοριών, που έχουν υιοθετήσει τον κώδικα του δρόμου ως τρόπο ζωής. Αντίστοιχα ο **Lerner**[374] αναγνωρίζει την ύπαρξη κώδικα κρατουμένων, η εφαρμογή του οποίου γίνεται σχεδόν αποκλειστικά από τα μέλη συμμοριών.

Κατά τον Αλοσκόφη, ο κώδικας των κρατουμένων στην Ελλάδα διατηρεί μεν τις περισσότερες από τις «διατάξεις» του, όμως εφαρμόζεται με ελαστικότητα και εξατομικευμένα. Έτσι, οι ισχυροί κρατούμενοι τον παραβιάζουν, χωρίς ιδιαίτερες ή χωρίς καθόλου συνέπειες, ενώ οι αδύναμοι οφείλουν να τον τηρούν απαρέγκλιτα. Ο χρυσός κανόνας της σιωπής είναι ακόμα ισχυρός και είναι αυτός που αν παραβιαστεί έχει τις ισχυρότερες συνέπειες. Ακόμα, κάθε κρατούμενος οφείλει να δείχνει σεβασμό στους συγκρατουμένους του, να μην κλέβει και να ικανοποιεί τα χρέη του.[375]

3.5 ΒΙΑ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η φυλακή έχει ταυτιστεί στη συλλογική συνείδηση ως ένας χώρος που γεννά ή/και συντηρεί τη βία. Σύμφωνα με τον **Wortley**[376] «οι άνθρωποι γίνονται βίαιοι όχι μόνο εξαιτίας του ποιοι είναι, αλλά και του περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκονται». Επομένως η βία στη φυλακή είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ατόμου και του περιβάλλοντος (συνθήκες κράτησης, αρχιτεκτονική της φυλακής, ικανότητες προσωπικού κ.λπ.) και είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο.[377] Σε αυτό ταιριάζει το απόφθεγμα της Arendt: «Η βία δεν είναι τίποτε παραπάνω από την πιο σκανδαλώδη επίδειξη δύναμης».[378]

***

Σύμφωνα με τους **Butler** και **Maruna,**[379] ένα ποσοστό 10 έως 20% των ενήλικων κρατουμένων ισχυρίζεται ότι έχει πέσει θύμα βίας εντός της φυλακής, ενώ περίπου ένας στους τρεις έχει απειληθεί με βιαιοπραγία. Όπως φαίνεται πολλές υποπολιτισμικές ομάδες εντός της φυλακής συγκροτούνται έχοντας ως βασική αρχή τη βία, ενώ το κυριότερο κίνητρο ένταξης σε μια υποπολιτισμική ομάδα της φυλακής είναι ο φόβος ή η απειλή βίας από άλλες ομάδες. Η βία στη φυλακή, λοιπόν, είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για δημιουργία ομάδων ή και συμμοριών και τη συμμετοχή τους σε κύρια συμβάντα (π.χ. εξεγέρσεις), στη διακίνηση ουσιών ή στις συγκρούσεις για την επιβολή μιας ομάδας έναντι άλλης ή άλλων.

Μελετητές προσπάθησαν να εντοπίσουν τη σχέση της βίας με τον τύπο της φυλακής (I, II ή III) (Camp & Gaes, McCorkle, Miethe & Drass), με την έλλειψη προσωπικού (Nurse, Woodcock & Ormsby, Franklin), με την εκπαίδευση του προσωπικού (Wolff κ.ά.), με το διαχωρισμό των κρατουμένων ανά εθνικότητα (Wolff, Shi & Blitz) ή ανά ηλικία (Lahm), με το συνωστισμό των κρατουμένων (Hensley κ.ά.). Άλλες έρευνες εστιάζουν στο ψυχοκοινωνικό περιβάλλον: συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα (Adams κ.ά., Miliken, Torre & Fine), δημιουργία ομάδων ή συμ-

373 G. Hunt, S. Riegel, T. Morales, D. Waldorf, «Changes in prison culture: Prisons gangs and the case of the pepsi generation», *Social Problems*, 40(3), 1993, σ. 398-409.

374 J. Lerner, *«You've got nothing coming»: Notes form a prisons fish*, Broadway Books, Νέα Υόρκη 2002.

375 Ου. Αλοσκόφης, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων: Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2010, σ. 39-40.

376 R. Wortley, *Guilt, Shame and Situational Crime Prevention*, Criminal Justice Press, Νέα Υόρκη 1996, σ. 115-117.

377 L. Johnstone, D. Cooke, «PRISM: A promising paradigm for assessing and managing institutional violence: Findings from a multiple case study analysis of five Scottish prisons», *International Journal of Forensic Mental Health Services*, 9, 2010, σ. 180-191.

378 H. Arendt, *On Violence*, The Penguin Press, Λονδίνο 1970, σ. 160.

379 M. Butler, S. Maruna, «The impact of disrespect on prisoners' aggression: outcomes of experimentally inducing violence-supportive cognitions», *Psychology, Crime & Law*, 15(2-3), 2009, σ. 235-250.

μοριών (Camp & Camp, Wood, Phillips, Winterdyk & Rudell), σχέση με το προσωπικό της φυλακής (Dear).[380]

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα αυτών των ερευνών η ηλικία, το ποινικό μητρώο, η εκπαίδευση, οι οικογενειακοί δεσμοί και ο συνωστισμός αποτελούν σημαντικούς προβλεπτικούς παράγοντες των βίαιων περιστατικών στη φυλακή. Επίσης, ο τύπος και το μέγεθος της φυλακής μπορεί να επηρεάσει τα περιστατικά βίας (οι φυλακές υψίστης ασφαλείας επηρεάζουν σημαντικά την εμφάνιση σεξουαλικών επιθέσεων), όπως και η έλλειψη ή η ελλιπής εκπαίδευση του προσωπικού. Όπως και να έχει, σύμφωνα με τον **Gilligan**, «οι συνθήκες που επικρατούν στις περισσότερες φυλακές, μπορεί να οδηγήσουν τους κρατούμενους να προβούν σε βίαιες πράξεις, προκειμένου να αποφύγουν την εκμετάλλευση, το βιασμό ή τη δολοφονία τους».[381]

Η βία στη φυλακή διακρίθηκε από τους **Braswell, Montgomery** και **Lombardo**[382] σε δύο τύπους: «ατομική βία» και «συλλογική βία». Συλλογική βία είναι ο ομαδικός τραυματισμός ενός ατόμου και είναι αποτέλεσμα άτυπου κοινωνικού ελέγχου. Η συλλογική βία, που ορισμένες φορές περιγράφεται ως «λαϊκή δικαιοσύνη» είναι συχνά μια ακραία μορφή συντήρησης της κοινωνίας των κρατουμένων, και μπορεί να έχει τη μορφή λιντσαρίσματος, εξέγερσης, συνεχούς αστυνόμευσης ή τρομοκρατίας.[383] Η ατομική βία, παρότι διαπράττεται από μεμονωμένα άτομα, απασχολεί σφόδρα το κοινωνικό περιεχόμενο της καθημερινότητας στη φυλακή.[384]

Σύμφωνα με τον **Davies**[385] είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί τι θεωρείται βίαιο περιστατικό και τι όχι σε μία φυλακή: «Υπάρχουν επίπεδα επιθετικότητας και βίας που έχουν μια συνέχεια, όπως για παράδειγμα οι φωνές, το "τζαρτζάρισμα" [σ.σ. το να ετοιμάζεσαι για καβγά ή να προκαλείς σε καβγά], οι σπρωξιές, τα χαστούκια, τα γδαρσίματα, τα δαγκώματα, οι μπουνιές, οι αγκωνιές, οι γονατιές, οι κλωτσιές, τα μαχαιρώματα, οι πυροβολισμοί. Στη φυλακή, ένας κρατούμενος μπορεί να διωχθεί πειθαρχικά για οποιαδήποτε από αυτές τις συμπεριφορές, από το σπρώξιμο στο μαχαίρωμα, χωρίς καμία εξαίρεση». Ακόμα, μπορεί κάθε βίαιη πράξη να δικαιολογηθεί διαφορετικά. Για παράδειγμα, μπορεί να γίνει αποδεκτό ότι ο κρατούμενος άσκησε βία προκειμένου να αυτοπροστατευτεί ή ότι ο φύλακας άσκησε βία για να συγκρατήσει έναν κρατούμενο. Σε σχετική έρευνα με θέμα τη βία, οι κρατούμενοι όρισαν ως βίαιη πράξη τη «σκόπιμη, επιβλαβή, προσωπική, αιτιολογημένη πράξη, που αποτελεί μέρος μιας διαδικασίας».[386]

Θα λέγαμε, λοιπόν, πως η υποκουλτούρα των κρατουμένων μπορεί να ταυτιστεί με τις υποκουλτούρες βίας, αφού η βία είναι ένα καθημερινό φαινόμενο και συνεκτικό της κοινωνίας της φυλακής. Οι **Wolfgang** και **Ferracuti,**[387] αναλύοντας την υποκουλτούρα της βίας, συμπέραναν πως:

1. Καμία υποκουλτούρα δεν είναι τελείως διαφορετική από ή σε απόλυτη σύγκρουση με την κοινωνία της

380 Όπως παρουσιάζονται στο Κ. Μπαμπάσικας, «Τρόφιμοι σε ελληνικές φυλακές και συμπεριφορά: Ο ρόλος του θεσμικού, ψυχοκοινωνικού και χωρικού πλαισίου», διδακτορική διατριβή στο ΑΠΘ, Τμήμα Ψυχολογίας, 2013, σ. 43-51.

381 J. Gilligan, *Violence: Reflections on a National Epidemic*, Vintage, Νέα Υόρκη 1997, σ. 163-164.

382 M.C. Braswell, R.H. Montgomery, L.X. Lombardo, *Prison Violence in America*, Anderson Publishing CO, Σινσινάτι, Οχάιο 1994.

383 Η συλλογική βία μπορεί να είναι αποτέλεσμα οργάνωσης, άτυπης ή επίσημης, ή και όχι. Το λιντσάρισμα είναι μια μη οργανωμένη μορφή που ενέχει ατομική ευθύνη, η εξέγερση μια μη οργανωμένη μορφή με συλλογική ευθύνη, η διαρκής αστυνόμευση μια οργανωμένη μορφή με ατομική ευθύνη και η τρομοκρατία μια οργανωμένη μορφή με συλλογική ευθύνη. Το λιντσάρισμα και η διαρκής αστυνόμευση καθορίζονται από τη λογική της ατομικής ευθύνης. Στόχος είναι ο φερόμενος ως δράστης, ενώ τα μέλη της κοινωνικής κατηγορίας στην οποία ανήκει ο δράστης δεν στοχοποιούνται ώστε να υποστούν τιμωρία ή άλλου είδους κοινωνικό έλεγχο. Αντίθετα, οι εξεγέρσεις και η τρομοκρατία καθορίζονται από τη λογική της συλλογικής ευθύνης, σύμφωνα με την οποία μια ολόκληρη κοινωνική κατηγορία στοχοποιείται για την πράξη κάποιου δράστη. Το λιντσάρισμα και η εξέγερση χαρακτηρίζονται από χαμηλό επίπεδο οργάνωσης, ενώ η διαρκής αστυνόμευση και η τρομοκρατία από υψηλό επίπεδο. Επομένως, το λιντσάρισμα και η εξέγερση είναι προσωρινά και άτυπα φαινόμενα, με ενδεχόμενη συμμετοχή όλων των μελών μιας κοινότητας. Μάλιστα, δεν είναι λίγες οι φορές που μπορεί να συμμετέχουν αστυνομικές δυνάμεις σε αυτού του είδους τη βία. Παρότι η εξέγερση και το λιντσάρισμα μπορεί να περιλαμβάνουν ένα βαθμό οργάνωσης και σχεδιασμού, η συμπεριφορά που αναπτύσσεται είναι περιστασιακή και αυθόρμητη. Στον αντίποδα είναι η διαρκής αστυνόμευση και η τρομοκρατία. Ορισμένες ομάδες είναι επίσημα οργανωμένες, με ιεραρχία, περιορισμένες δυνατότητες ένταξης σε αυτή, ενώ άλλες οργανώνονται για λίγο καιρό και μετά διαλύονται. Το επίπεδο οργάνωσης, λοιπόν, ποικίλλει. Βλ. σχετικά R. Senechal de la Roche, «Collective Violence as Social Control», *Sociological Forum*, 11(1), 1996, σ. 97-128.

384 A.E. Bottoms, R. Sparks, «How is order in prisons maintained?», στο A. Liebling, *Security, Justice and Order in Prison: Developing Perspectives*, University of Cambridge, Institute of Criminology, Κέιμπριτζ 1997, σ. 16.

385 W. Davies, «Violence in Prisons», στο P. Feldman, *Developments in the study of criminal behavior*, τ. 2, Wiley, Τσίτσεστερ 1982, σ. 150.

386 K. Edgar, I. O' Donnell, C. Martin, *Prison Violence: The dynamics of conflict, fear and power*, Willan publishing, 2003, σ. 25.

387 M. Wolfgang, F. Ferracuti, *Η υποκουλτούρα της βίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995 (1967), μτφρ. Φ. Μηλιώνη, σ. 308-319.

οποίας αποτελεί τμήμα. Η υποκουλτούρα της βίας δεν είναι καθ' ολοκληρία η έκφραση της βίας, αφού ενυπάρχουν σ' αυτή αξιακά στοιχεία κοινά με την κυρίαρχη κουλτούρα.

2. Η θέσπιση της ύπαρξης μιας υποκουλτούρας της βίας δεν απαιτεί από τους δράστες που ενστερνίζονται κοινά αξιακά στοιχεία να εκδηλώνουν βία σε κάθε περίσταση. Τα άτομα που ζουν σε ένα περιβάλλον υποκουλτούρας χαρακτηρισμένο ως υποκουλτούρα της βίας δεν μπορούν και δεν προσφεύγουν συνέχεια στη βία, διαφορετικά η ομαλή κοινωνική λειτουργία θα ήταν απίθανη.

3. Η δυναμική προσφυγή ή προθυμία προσφυγής στη βία σε πολλές περιπτώσεις τονίζουν το διεισδυτικό και διαχυτικό χαρακτήρα της κουλτούρας. Η διακύμανση της βίας από την απλή σωματική βλάβη ως τον μοιραίο τραυματισμό και η έσχατη μορφή της αναμενόμενης βίας, σπάνια εκδηλώνεται σε όλες τις περιπτώσεις που το άτομο εκτίθεται.

4. Το ήθος της υποκουλτούρας της βίας είναι κοινό σε όλες τις ηλικίες της υποκοινωνίας, αλλά το ήθος είναι εξέχον σε μια περιορισμένη ηλικιακή ομάδα από την τελευταία νεότητα ως τη μέση ηλικία.

5. Ο αντίθετος κανόνας είναι η μη βία. Η παραβίαση της αναμενόμενης και απαιτούμενης βίας έχει σαν αποτέλεσμα τον εξοστρακισμό από την ομάδα. Ο νέος που δεν ζει σύμφωνα με τα πρότυπα της συμμορίας αποβάλλεται από την ομάδα. Ο ενήλικος που δεν υπερασπίζει την τιμή του ή την τιμή της συντρόφου του ευνουχίζεται κοινωνικά. Ο «δειλός» αναγκάζεται να μετακομίσει από τον τόπο του. Το μέλος της υποκοινωνίας που ασπάζεται τα χαρακτηριστικά της βίας αποβάλλεται.

6. Η ανάπτυξη στάσεων προσφιλών προς και η χρήση της βίας σε μια υποκουλτούρα συνήθως εμπεριέχει την εκμάθηση της συμπεριφοράς και τη διαδικασία της εκμάθησης συναναστροφής ή της ταυτοποίησης με διάφορες κοινωνικές ομάδας. Ούτε όλα τα πρόσωπα που εκτίθενται –ακόμα και ισότιμα– στην υποκουλτούρα της βίας απορροφούν τις αξίες της, ούτε όλα όσα τις υιοθετούν τις ενστερνίζονται ομοίως.

7. Η χρήση της βίας σε μια υποκουλτούρα δεν θεωρείται απαραίτητα αθέμιτη συμπεριφορά και συνεπώς οι χρήστες δεν πρέπει να αισθάνονται ένοχοι για την εκδηλούμενη επιθετικότητά τους.

Η βία στη φυλακή είναι πολλές φορές –αν όχι τις περισσότερες– αποτέλεσμα σύγκρουσης συμφερόντων, αξιών ή αναγκών, ανάμεσα σε δύο μέρη τουλάχιστον, τα οποία βλάπτουν το ένα το άλλο.[388] Άλλωστε, όπως έγραψε ο **Augsburger** «η σύγκρουση είναι αναγκαία, βαθιά ριζωμένη, αναπόφευκτη στην ανθρώπινη ζωή. Η πηγή, η αιτία και η διαδικασία της σύγκρουσης μπορεί να ανατρέψει ζωές».[389]

Ο **Burton**[390] ανέφερε πως ως συμφέροντα νοούνται οι φιλοδοξίες (ευκαιρίες, ρόλοι, οικονομικοί, πολιτικοί ή κοινωνικοί ρόλοι, υλικά αγαθά κ.λπ.). Τα συμφέροντα είναι διαπραγματεύσιμα και μπορεί να είναι προϊόν ανταλλαγής, γι' αυτό δεν ταυτίζονται με τις αξίες και τις ανάγκες. Οι **αξίες** συναντώνται σε κάθε κουλτούρα. Αυτές ορίζουν πώς το κάθε μέρος θα διεκδικήσει τις ανάγκες του κατά τη διάρκεια μιας σύγκρουσης. Φυσικά οι αξίες μπορεί να αλλάζουν από καιρού εις καιρόν. Όπως τα υλικά αγαθά μπορεί να αποτελέσουν τη σπίθα για μια σύγκρουση, έτσι και οι αξίες. Οι ανάγκες, αντίθετα με τα συμφέροντα, δεν είναι διαπραγματεύσιμες. Ο Burton κατηγοριοποίησε τις ανθρώπινες **ανάγκες** σε: 1) πάγιες, 2) υποκινούμενες, 3) ασφάλειας, 4) αναγνώρισης, 5) απονομής δικαιοσύνης, 6) ορθολογικές, 7) σημαντικές, 8) αίσθησης ελέγχου και 9) υπεράσπισης ρόλου. Όσο αυτές οι ανάγκες δεν ικανοποιούνται δημιουργείται γόνιμο έδαφος για σύγκρουση.

Στην έρευνα των **Edgar, O' Donnell** και **Martin** (βλ. Γράφημα 3) που πραγματοποιήθηκε σε βρετανικές φυλακές επί πέντε χρόνια και συνέλεξε τις μαρτυρίες 2.000 κρατουμένων, περιγράφεται η πυραμίδα των συγκρούσεων στη φυλακή, στην κορυφή της οποίας είναι τα **συμφέροντα**: τι επιδιώκει ο κάθε άνθρωπος με μια σύγκρουση (περιλαμβανομένων υλικών και άυλων αγαθών, όπως η τιμή, η ασφάλεια ή η εκδίκηση). Ακολουθούν οι **σχέσεις**, δηλαδή η κοινωνική απόσταση μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών και οι **καταλύτες**, δηλαδή οι τακτικές που χρησιμοποιεί η κάθε πλευρά για να δοθεί λύση στο πρόβλημα, όπως οι λεκτικές επιθέσεις (κατηγορίες, απειλές, προκλήσεις) ή η

388 K. Edgar, I. O' Donnell, C. Martin, *Prison Violence: The dynamics of conflict, fear and power*, Willan Publishing, 2003, σ. 25.
389 D.W. Augusburger, *Conflict Mediation across Cultures: Pathways and Patterns*, John Knox Press, Λούισβιλ 1992, σ. 5.
390 J. Burton, *Conflict: Resolution and Provention*, Macmillan, Λονδίνο 1990.

γλώσσα του σώματος (χειρονομίες). Κατόπιν είναι οι **ερμηνείες** που δίνει ο καθένας για τη συμπεριφορά του άλλου και οι προσθέσεις του καθενός. Ακολουθούν οι **σκοποί**, τι πιστεύει ότι θα πετύχει ο κρατούμενος ή οι κρατούμενοι ασκώντας βία και, τέλος, το **κοινωνικό περιεχόμενο,** δηλαδή ο αντίκτυπος της σύγκρουσης στη φυλακή, στη συμπεριφορά του προσωπικού, στους κανόνες που έχει ορίσει η διοίκηση, στο χαρακτηρισμό των χώρων κ.λπ.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3
Η ΠΥΡΑΜΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

ΠΗΓΗ. Edgar K., O' Donnell I. & Martin C., *Prison violence: The dynamics of conflict, fear and power*, Cullompton, Devon, Willan Publishing, 2003, σ. 102

Στηριζόμενοι στην πυραμίδα των συγκρούσεων, οι ίδιοι περιέγραψαν τις πηγές εξουσίας στη φυλακή, σύμφωνα με τις οποίες ο κάθε κρατούμενος ανέρχεται στην ιεραρχία της κοινωνίας των κρατουμένων (βλ. Γράφημα 4). Σημαντικοί παράγοντες ανέλιξης είναι το αδίκημα, η ποινή, η θέση εργασίας στη φυλακή, η χρήση βίας, η οικονομική κατάσταση, η εμπειρία, οι συνεργασίες, οι διασυνδέσεις, τα ναρκωτικά, οι ικανότητες, οι προσωπικές αξίες και το δημογραφικό προφίλ. Συγκεκριμένα, ο καταδικασθείς για ανθρωποκτονία ή ληστεία αντλεί περισσότερη εξουσία από αυτόν που καταδικάστηκε για κλοπές ή ναρκωτικά και ακόμα περισσότερη από αυτόν που έχει καταδικαστεί για βιασμό ανηλίκου. Ιδιαίτερη σημασία έχει και το ύψος της ποινής, με τα ισόβια να είναι στην κορυφή των πηγών εξουσίας και τη βραχύχρονη ποινή στη βάση. Όσοι έχουν εξασφαλίσει μια θέση εργασίας που έχει πρόσβαση σε προνόμια και υψηλές ευκαιρίες υπερτερούν του ανέργου. Εξίσου σημαντικό ρόλο έχει η άσκηση βίας, η οποία πρέπει να είναι στοχευμένη και ο κρατούμενος να είναι συνεπής στις απόψεις του, αν αντίθετα είναι χαοτική και ο κρατούμενος διακατέχεται από θυμό και απάθεια, τότε δεν θα μπορέσει να αντλήσει εξουσίες. Πρόσβαση σε προνόμια έχει και ο εύπορος κρατούμενος ή ο έμπορος της φυλακής, επομένως είναι ψηλά στην ιεραρχία της εξουσίας, με τον κρατούμενο που ζει με δικά του μέσα να ακολουθεί και τον φτωχό ή χρεοκοπημένο κρατούμενο να αποκλείεται από τις πηγές εξουσίας. Πέραν των προνομίων, ιδιαίτερη αξία έχει η εμπειρία στη φυλακή και ποια στάση θα κρατήσει ο κρατούμενος, αν δηλαδή θα συνταχθεί με την πλειοψηφία, αν θα σταθεί κριτικά απέναντι, χωρίς όμως να προκαλεί συγκρούσεις ή αν θα συνταχθεί με τη μειοψηφία και θα αντιπαρατεθεί στην κοινωνία των κρατουμένων. Αντίστοιχα, οι ευρείες διασυνδέσεις ή οι χρήσιμες επαφές ανοίγουν τον ορίζοντα της εξουσίας, σ' αντίθεση με το μικρό κύκλο επαφών ή ακόμα χειρότερα με την απομόνωση. Κρίσιμη πηγή εξουσίας είναι και τα ναρκωτικά, που πλέον έχουν κατακλύσει τις φυλακές. Έτσι, ο έμπορος ή εκείνος που έχει εύκολη πρόσβαση μπορεί να ασκήσει μεγαλύτερη εξουσία από τον περιστασιακό χρήστη ή τον έμπορο που δεν είναι χρήστης και όλοι μαζί εξουσιάζουν τον εξαρτημένο χρήστη.

Τα ναρκωτικά έγιναν ιδιαίτερα σημαντική πηγή εξουσίας τις τελευταίες δεκαετίες, όταν η μεγάλη πλειονότητα των κρατουμένων αποτελείται από περιστασιακούς χρήστες ή/και εξαρτημένους,[391] γεγονός που οφείλεται στην ποινικοποίηση της χρήσης που είχε ως αποτέλεσμα τη μαζική είσοδο εξαρτημένων στη φυλακή, αλλά και στην εύκολη πρόσβαση στην ηρωίνη, σε συνδυασμό με τις ψυχολογικές συνέπειες του εγκλεισμού και τις συνθήκες που αυτός επιβάλλει. Η μαζική εισροή ναρκωτικών ουσιών στη φυλακή έχει κάμψει σαφώς το αίσθημα αλληλεγγύης των κρατουμένων, οδηγώντας τους στον ατομικισμό και μετατρέποντάς τους σε μια ελεγχόμενη μάζα. Όπως γράφει η Μάτσα,[392] «ο εξαρτημένος καταλήγει να είναι ένας μονοσήμαντος άνθρωπος. Παραβλέπει και υποβιβάζει τις συναισθηματικές, πολιτικές, ιδεολογικές, κοινωνικές και άλλες πλευρές του μπροστά στην ανάγκη της εύρεσης και της χρήσης της ουσίας εξάρτησης. Αλλοιώνεται τελικά η κοινωνική πλευρά του».

Οι εξαρτημένοι κρατούμενοι δεν είναι αποδεκτοί από τους υπόλοιπους κρατούμενους, καθώς θεωρούνται πρόσωπα ανάξια εμπιστοσύνης, που μπορεί να συμμαχούν με οποιονδήποτε τους διευκολύνει προκειμένου να «βολευτούν».[393] Αντίθετα, οι έμποροι, οι οποίοι δεν είναι εξαρτημένοι ούτε εμπλέκονται άμεσα με την αγοραπωλησία ή τη διεκδίκηση των χρωστούμενων, πλέον βρίσκονται πολύ υψηλά στην πυραμίδα της ιεραρχίας, λόγω της αυξημένης ζήτησης των ναρκωτικών στη φυλακή. Εκείνοι, μάλιστα, αποφεύγουν τις ταραχές και έχουν φτιάξει έτσι την «επιχείρηση», ώστε τη «βρώμικη δουλειά» να την κάνουν άλλοι, με αντάλλαγμα τη δωρεάν «δόση».[394]

Μία ακόμα πηγή εξουσίας είναι οι ικανότητες. Αυτός που δεν διαθέτει κάποιες ικανότητες βρίσκεται πιο κάτω από αυτόν που έχει δεξιότητες άμεσα πολύτιμες ή αυτόν που γνωρίζει τη φυλακή. Τέλος, υψηλά στην ιεραρχία είναι ο αξιόπιστος και δημοφιλής κρατούμενος ή ο νέος και δυνατός, σε αντίθεση με τον ανασφαλή, περιφρονημένο και ασταθή ή το μη ενταγμένο είτε είναι ηλικιωμένος είτε πολύ νέος. Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνονται τα κριτήρια ανέλιξης ή υποβιβασμού στην ιεραρχία της κοινωνίας των κρατουμένων, σύμφωνα με τις πηγές εξουσίας.

391 R. Trammell, «Values, rules and keeping the peace: How men describe order and the inmate code in California prisons», *Deviant Behavior*, 30(8), 2009, σ. 746-771.

392 Κ. Μάτσα, *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές: Το αίνιγμα της τοξικομανίας*, Άγρα, Αθήνα 2001.

393 Α. Κρεμμύδας, «Δυσκολίες και προοπτικές στην κοινωνική ένταξη αποφυλακισμένων τοξικοεξαρτημένων ατόμων», *Εξαρτήσεις*, 10, 2006, σ. 20-25.

394 R. Trammell, «Values, rules and keeping the peace: How men describe order and the inmate code in California prisons», *Deviant Behavior*, 30(8), 2009, σ. 76

Η κοινωνία των κρατουμένων, όπως είδαμε από τις προηγούμενες μελέτες, εμπεριέχει τη βία. Αυτό, όμως, οφείλεται στο ότι οι έγκλειστοι έχουν απωλέσει τις αναστολές τους περί άσκησης βίας ή ωθούνται στην άσκηση βίας και από άλλους παράγοντες; Όπως έγραψε ο **Johnson**[395] «ο κόσμος των καταδίκων ενείχε πάντα σιωπηρά τη βία». Όμοια οι **Sykes**,[396] **Irwin**,[397] **Austin** και **Irwin**,[398] **Crouch** και **Marquart**[399] περιέγραψαν την υποκουλτούρα των κρατουμένων ως βίαιη, σκληρή και ζωώδη. Ωστόσο, έρευνες έδειξαν πως η βία είναι παράγοντας του εγκλεισμού και των συνεπειών που αυτός επιφέρει. Μάλιστα, ενισχυτικοί της βίας παράγοντες είναι ο συνωστισμός, οι συνθήκες κράτησης, ο τύπος της φυλακής και ο περιορισμός της πρόσβασης σε δραστηριότητες ή προνόμια.

Σύμφωνα με τον **Walmsley**[400] «η αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων δεν έχει ως μοναδικό αποτέλεσμα τον υπερπληθυσμό, αλλά προκαλεί και άλλα σημαντικά προβλήματα εντός της φυλακής: περιορισμός του χώρου διαβίωσης, επιβάρυνση των συνθηκών υγιεινής, επιβάρυνση στο σύστημα αποχέτευσης, περιορισμός του χρόνου προαυλισμού. Σε πολλές χώρες δεν επαρκούν τα κρεβάτια ή τα διαθέσιμα ρούχα, ενώ παρατηρείται και σημαντική μείωση στην ποσότητα και την ποιότητα του συσσιτίου. Η υγειονομική περίθαλψη είναι ακόμα πιο δύσκολο να παρασχεθεί αποτελεσματικά. Επομένως, οι εντάσεις οξύνονται, με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα περιστατικά βίας κατά κρατουμένων ή κατά του προσωπικού. Ταυτόχρονα αυξάνονται οι πιθανότητες αυτοτραυματισμού και αυτοχειρίας».

Για να αντιμετωπιστούν τα φαινόμενα βίας, σχεδιάστηκαν οι φυλακές υπερυψίστης ασφαλείας (supermax prisons), όπου τοποθετούνται εκείνοι, οι οποίοι δείχνουν πλήρη ανυπακοή στον κανονισμό της φυλακής ή εκείνοι που άσκησαν βία ή σκότωσαν κάποιον κρατούμενο ή υπάλληλο. Με άλλα λόγια, οι υπερυψίστης ασφαλείας φυλακές φτιάχτηκαν για να εγκλειστούν «οι χείριστοι των χειρίστων», οι οποίοι τοποθετούνται σε ατομικά κελιά 23 ώρες το 24ωρο, όντας υπό συνεχή παρακολούθηση και χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά ή θεραπευτικά προγράμματα ή ακόμα και σε προγράμματα εκγύμνασης. Οι εμπνευστές των φυλακών υπερυψίστης ασφαλείας ήθελαν με αυτό τον τρόπο να αντιμετωπίσουν τη βία στις αμερικάνικες φυλακές, οι οποίες παρομοιάστηκαν από τον **Toch** με «αποθήκες ανθρώπων που προσομοιάζουν με ζούγκλα».[401] Όμως, οι φυλακές αυτές λειτούργησαν ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Κατά τους **Weinstein και Cummins**[402] παρότι οι υπερυψίστης ασφαλείας φυλακές «σχεδιάστηκαν για να ελέγξουν τις ταραχές, να τιμωρήσουν τους κρατούμενους και να διασπάσουν τις συμμορίες, αυτές οι νέες εγκαταστάσεις στην ουσία εντείνουν τη βία [...] Η οργή που σπέρνουν θερίζεται πρώτα στο προαύλιο της φυλακής και ύστερα στους δρόμους, όταν οι κρατούμενοι αποφυλακιστούν». Σύμφωνα με τους **Austin και Irwin**[403] «πολλοί άνθρωποι που έζησαν σε καθεστώς εγκλεισμού, κατά τη διάρκεια του οποίου υπέστησαν φυλετικές διακρίσεις, παρενόχληση από τους φύλακες και απειλές και επιθέσεις από άλλους κρατούμενους, εξελίχθηκαν σε εξαιρετικά βίαια άτομα, χωρίς αναστολές, που άγονται και φέρονται σαν να μην τους ενδιαφέρει αν θα ζήσουν ή θα πεθάνουν. Αυτοί οι άνθρωποι συχνά επιτίθενται τόσο στο προσωπικό όσο και στους κρατούμενους».

Πέραν του τύπου της φυλακής, ενισχυτικός παράγοντας της βίας φαίνεται πως είναι και ο συγχρωτισμός. Σύμφωνα με μελέτη τον **Ekland-Olson, Barrick και Cohen**[404] σε φυλακή όπου παρατηρήθηκε συνωστισμός, οι κρατούμενοι έως 27 ετών εμφάνιζαν συχνότερα βίαιη συμπεριφορά από ό,τι οποιαδήποτε άλλη ηλικιακή ομάδα, και μάλιστα ήταν τέσσερις φορές πιο βίαιοι από ό,τι οι κρατούμενοι μέσης ηλικίας. Σε αντίστοιχα συμπεράσματα είχαν

395 R. Johnson, *Hard time*, Wadsworht, Μπελμόντ 2002 (γ΄έκδοση), σ. 128.
396 G.M. Sykes, *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton Univercity Press, Νιου Τζέρσεϊ 2007 (1958).
397 J. Irwin, *Prisons in turmoil*, Little Brown, Βοστόνη 1980.
398 J. Austin, J. Irwin, *It' s about time: America's imprisonment binge*, Wadsworth, Μπελμόντ 2001 (δ΄έκδοση).
399 B.M. Crouch, J.W. Marquart, *An Appeal to Justice,* University of Texas Press, 1989.
400 Walmsley R., «Global incarceration and prison trends», *Forum on Crime and Society*, 3 (1, 2), 2003, σ. 65-78.
401 H. Toch, «Study and reducing stress», στο Johnson R., Toch H. (επιμ.), *The pains of imprisonment*, Waveland Press, Πρόσπεκτ Χάιτς 1988, σ. 25.
402 C. Weinstein, E. Cummins, *The crime of punishment: Pelican Bay Maximum Security Prison*, South End Press, Σαν Φρανσίσκο 1996, σ. 309.
403 J. Austin, J. Irwin, *It' s about time: America's imprisonment binge*, Wadsworth, Μπελμόντ 2001 (δ΄ έκδοση), σ. 134.
404 S. Ekland-Olson, D. Barrick, L. Cohen, «Prison overcrowding and disciplinary problems: An analysis of the Texas prison system», *Journal of Applied Behavioral Science*, 19, 1983, σ. 389-421.

καταλήξει προηγούμενα και οι **Ellis, Grasmick και Gilman,**[405] προτείνοντας ηλικιακό διαχωρισμό των κρατουμένων. Άλλες έρευνες μελέτησαν το συγχρωτισμό αλλοεθνών, διαπιστώνοντας ότι η πλειοψηφία των βίαιων περιστατικών οφείλεται σε φυλετικές διαφορές (Cole,[406] Erlich,[407] Knox κ.ά.,[408] McCorkle, Miethe & Drass,[409] Tischler[410]). Ορισμένες εξ αυτών, εντόπισαν την πηγή της βίας στην ύπαρξη εθνικών ομαδοποιήσεων και συμμοριών, καταλήγοντας πως οι συμμορίες εισάγουν τη βία στη φυλακή, καθώς είναι το μέσο που χρησιμοποιούν για να αποκτήσουν εξουσία και πρόσβαση σε αγαθά.

Οι παραπάνω έρευνες, ωστόσο, δεν περιλαμβάνουν τις περιπτώσεις βιασμών κρατουμένων, οι οποίες δεν φαίνεται να είναι αποτέλεσμα του συνωστισμού ή των συνθηκών κράτησης. Όμως, είναι σαφές ότι μπορούν να περιοριστούν σε περίπτωση που εφαρμοστεί διαχωρισμός κρατουμένων ανά αδίκημα, όπως και στην περίπτωση που πάψει η κοινωνική απομόνωση των κρατουμένων από την υπόλοιπη κοινωνία. Σύμφωνα με τον **Ibrahim,**[411] υπάρχουν πολλοί παράγοντες στην κοινωνία των κρατουμένων που μπορούν να οδηγήσουν σε παραβατική σεξουαλική συμπεριφορά: 1) ο διαχωρισμός των φύλων, ο οποίος εμποδίζει την ανάπτυξη ετεροφυλόφιλων σχέσεων, 2) η ανοχή στην παραβατική σεξουαλική συμπεριφορά από κρατούμενους και προσωπικό, 3) ο αναξιοποίητος χρόνος σε επίπεδο καθημερινότητας, 4) η αδυναμία εξασφάλισης προσωπικού χώρου και χρόνου στα κελιά και τους θαλάμους, 5) ο μη διαχωρισμός των κρατουμένων για σεξουαλικά αδικήματα και των ομοφυλόφιλων από τον υπόλοιπο πληθυσμό και 6) η κοινωνική απομόνωση η οποία περιορίζει την αντίληψη των κρατουμένων ως προς τα όρια που θέτει η κοινωνία περί σεξουαλικού προσανατολισμού.

Με τα χρόνια επιβλήθηκε ο διαχωρισμός των κρατουμένων για σεξουαλικά αδικήματα από τον υπόλοιπο πληθυσμό, περιορίζοντας όμως μερικώς τα περιστατικά βιασμών, καθώς οι υπόλοιποι πέντε παράγοντες εξακολουθούν να ισχύουν. Άλλωστε ο βιασμός χρησιμοποιείται είτε ως μέσο τιμωρίας (κυρίως αφορά τους κρατούμενους για σεξουαλικά αδικήματα) είτε ως μέσο ελέγχου και εξουσίας (κυρίως αφορά τον υπόλοιπο πληθυσμό π.χ. νεοεισερχόμενους κρατούμενους, μέλη συμμοριών κ.λπ.). Αποτελεί την ύστατη πράξη απαξίωσης ενός κρατούμενου, ο οποίος υποδυόμενος το ρόλο της γυναίκας μετατρέπεται από το βιαστή του σε σεξουαλικό αντικείμενο. Ο βιασμός, λοιπόν, έχει στόχο την απόλυτη υποδούλωση του ατόμου.[412] Η δε απαίτηση της κοινωνίας των κρατουμένων προς κάθε μέλος της «να είναι πραγματικός άντρας», διαιωνίζει τα έμφυλα στερεότυπα και εξάρει τη βία ή/και το βιασμό, προκειμένου κάποιος να εξασφαλίσει υψηλότερη θέση στην ιεραρχία.[413] Έτσι, μέσω της σεξουαλικής βίας, χτίζονται σχέσεις εξουσίας.[414] Υπάρχουν ακόμα και περιπτώσεις που ο βιασμός είναι ρατσιστική πράξη. Σύμφωνα με έρευνα του **Starchild,** «το 90% των βιασμών έχουν ρατσιστικά κίνητρα και στόχο έχουν την κυριαρχία μέσω της σεξουαλικής βίας και όχι τη σεξουαλική ικανοποίηση».[415]

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι τα περίκλειστα περιβάλλοντα οξύνουν τις αντιθέσεις και γεννούν τη βία. Η βία, λοιπόν, αν και σαφέστατα πολυπαραγοντικό φαινόμενο με κυρίαρχους παράγοντες το συγχρωτισμό (ηλικία, εθνικότητα, αδίκημα, ποινή), τον τύπο της φυλακής (αρχιτεκτονική, τρόπος λειτουργίας), τις συνθήκες κράτησης, τον εκτιθέντα χρόνο, δεν είναι δυνατόν να εξαλειφθεί όσο η κοινωνία των κρατουμένων είναι περίκλειστη. Αυτό, μάλιστα, είναι εμφανές και στον κώδικα των κρατουμένων, ο οποίος από τη μια εμφανίζει ως στόχο του τη διασφάλιση της τάξης και της ηρεμίας, απαγορεύοντας την άσκηση βίας και, από την άλλη, προβλέπει σωματική τι-

405 D. Ellis, H.G. Grasmick, B. Gilman, «Violence in prisons: A sociological analysis», *American Journal of Sociology*, 80, 1973, σ. 16-43.
406 D. Cole, *No equal justice: Race and class in the American criminal justice system*, The New Press, Νέα Υόρκη 1999.
407 H. J. Howard, *The social psychology of prejudice*, John Wiley & Sons, Νέα Υόρκη 1973.
408 G. Knox, W. Tomanhauser, D. Edward κ.ά., «Preliminary results of the 1995 Adult Corrections Survey: A special report of the National Gang Crime Research Center», *Journal of Gang Research*, 3, 1996, σ. 27-63.
409 R. McCorkle, C. Miethe, D. Terrance, A. Kriss, «The roots of prison violence: A test of the deprivation, management and not-so-total institution models", *Crime and Delinquency*, 41, 1995, σ. 317-332.
410 E. Tischler, «Can tolerance be taught?», *Corrections Today*, 61, 1999, σ. 76-78.
411 A.I. Ibrahim, «Deviant sexual behavior in men's prisons», *Journal of Crime and Delinquency*, 20, 1974, σ. 38-44.
412 W. Rideau, R. Wikberg, *Life Sentences: Rage and Survival Behind Bars*, Time Books, Random House, Νέα Υόρκη 1992, σ. 75.
413 A.M. Scacco, *Male Rape: A Case Book of Sexual Aggressions*, AMS Press, Νέα Υόρκη 1982, σ. 71.
414 W.S. Wooden, J. Parker, *Men Behind Bars: Sexual exploitation in Prison*, Plenum Press, Νέα Υόρκη 1982, σ. 15.
415 A. Starchild, «Rape of Youth in Prisons and Juvenile Facilities», *Journal of Psychohistory*, 18(2), 1990, σ. 145.

μωρία σε ενδεχόμενη παραβίαση κάποιου κανόνα του. Επομένως, η βία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον εγκλεισμό και δεν μπορεί να εξαλειφθεί όσο το περιβάλλον της κοινωνίας των κρατουμένων είναι περίκλειστο.

3.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η ύπαρξη υποκουλτούρας της φυλακής εντοπίζεται ήδη από τη γέννηση του θεσμού της φυλακής. Άλλωστε είναι φυσική εξέλιξη η δημιουργία της από τη στιγμή που υπάρχει συγκέντρωση πληθυσμού, φτιάχνοντας αναπόφευκτα ένα κοινωνικό υποσύνολο. Όπως αναλύθηκε προηγούμενα, η υποκουλτούρα λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο, αλλά και σε διάκριση με την κουλτούρα της ευρύτερης κοινωνίας. Χαρακτηρίζεται από την ιδιότυπη κοινωνική οργάνωσή της (με κατανομή καθιερωμένων ρόλων) και έτσι οι μετέχοντες σε αυτήν αποτελούν μια υποπολιτισμική ομάδα.

Η υποκουλτούρα των κρατουμένων, όπως και κάθε υποκουλτούρα, αναπτύσσει τους δικούς της μηχανισμούς άτυπου κοινωνικού ελέγχου, καθώς οι αξίες και οι κανόνες που αυτή θα ακολουθήσει είναι το νήμα που θα ενώσει την υποπολιτισμική ομάδα. Πρόκειται, λοιπόν, για μια υποβόσκουσα μορφή κοινωνικού ελέγχου μέσα στη φυλακή και ως τέτοια δεν θα μπορούσε να αγνοηθεί από τους κοινωνικούς επιστήμονες. Γι' αυτό έχει μελετηθεί πολλάκις εδώ και πολλές δεκαετίες, με τον κάθε ερευνητή να προσπαθεί να την τοποθετήσει στην εποχή που διεξάγεται η έρευνα, αναζητώντας τους παράγοντες ένταξης σε αυτή: χρόνος εγκλεισμού, συγχρωτισμός, προηγούμενες φυλακίσεις, υιοθέτηση κοινωνικών ρόλων, επαφή με τον «έξω κόσμο», αυτοεκτίμηση, ηλικία, είδος της φυλακής, δομές και δραστηριότητες που προβλέπονται στη φυλακή κ.λπ.

Από τη συνοπτική παρουσίαση μικρο- και μακρο-παραγόντων φυλακοποίησης συμπεραίνουμε πως ο περίκλειστος χαρακτήρας της φυλακής επισπεύδει την ανάγκη συγκρότησης υποκουλτούρας των κρατουμένων, προκειμένου οι κρατούμενοι να αντιμετωπίσουν τα δεινά που προκαλεί η στερητική της ελευθερίας ποινή. Στόχος των μελετών αυτών είναι να εντοπιστούν οι παράγοντες που θα αποτρέψουν τη φυλακοποίηση και επομένως θα ελαχιστοποιήσουν το ενδεχόμενο υποτροπής με την τέλεση νέων αδικημάτων όταν το άτομο αποφυλακιστεί. Αρκετές από τις έρευνες που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια ανέδειξαν πως όταν περιορίζεται η αίσθηση του αποκλεισμού από την κοινωνία και αυξάνονται οι ευκαιρίες ο κρατούμενος να νιώσει χρήσιμο μέλος της, τότε μειώνονται σαφώς οι πιθανότητες πλήρους αποκοπής από το σύνολο της κοινωνίας και απόλυτης ένταξης στην υποκουλτούρα των κρατουμένων και επομένως υιοθέτησης των αρχών και των αξιών που τη διέπουν. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως όταν διατηρούνται οι οικογενειακοί και φιλικοί δεσμοί ή ο χρόνος εγκλεισμού είναι μικρός ή ο καθημερινός χρόνος αξιοποιείται ή η αρχιτεκτονική του καταστήματος κράτησης δεν παραπέμπει σε υψηλής ασφάλειας αλλά σε χαμηλής, τότε το ενδεχόμενο ιδρυματοποίησης περιορίζεται σημαντικά. Όμως, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί αυτό το ενδεχόμενο να εξαλειφθεί πλήρως, καθώς η στερητικής της ελευθερίας ποινή επιβάλλει βίαιη αποκοπή από την κοινωνία και τοποθέτηση σε ένα περίκλειστο κτίριο, ενεργοποιώντας έτσι μηχανισμούς δευτερογενούς κοινωνικοποίησης.

Η εικόνα που παρουσιάζουν τα σύγχρονα σωφρονιστικά συστήματα, η οποία φαίνεται πως αντιστοιχεί και στην ελληνική πραγματικότητα, είναι αυτή ενός κτιρίου ασφυκτικά γεμάτου, με τους κρατούμενους να είναι κυρίως άποροι ή φτωχοί, χωρίς οικογενειακή υποστήριξη. Στις φυλακές δεν υπάρχουν επαρκείς υποδομές, που να διασφαλίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, το προσωπικό είναι κυρίως φυλακτικό, με σοβαρές ελλείψεις σε εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, και ο χρόνος εγκλεισμού περνά αναξιοποίητος. Παρατηρείται ακόμα εθνοπολιτισμική και ηλικιακή ετερογένεια, απουσία διαχωρισμού κρατουμένων, όπως και μια αέναη ανανέωση του πληθυσμού. Η δε αντιμετώπιση των παραβατών του ποινικού νόμου είναι εξαιρετικά αυστηρή, εξαιτίας της υιοθέτησης του δόγματος μηδενικής ανοχής, με αποτέλεσμα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το σωφρονιστικό σύστημα να επιδεινώνονται συνεχώς.

Ο συγχρωτισμός των κρατουμένων, όπως φάνηκε από προηγούμενες μελέτες, επηρεάζει σαφώς τη δομή της κοινωνίας των κρατουμένων και ενδεχόμενα αναδεικνύει νέες ιεραρχικές δομές εντός της. Η ιεραρχία στην υποκουλτούρα των κρατουμένων και ο ρόλος που κατανέμεται σε κάθε κοινωνικό τύπο αναδεικνύουν και τον

κώδικα των κρατουμένων, δηλαδή το πλέγμα αποδεκτών κανόνων συμπεριφοράς των μελών της υποκουλτούρας της φυλακής, ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με τον επίσημο κώδικα του σωφρονιστικού καταστήματος, δηλαδή με τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του, όπου περιγράφονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των κρατουμένων, αλλά και του προσωπικού της φυλακής. Η υιοθέτηση του κώδικα των κρατουμένων μέσα από την ένταξη στην υποκουλτούρα της φυλακής σηματοδοτεί την ολοκλήρωση δευτερογενούς κοινωνικοποίησης, με τον κρατούμενο να χάνει την κοινωνική ταυτότητα που είχε αναπτύξει πριν από τον εγκλεισμό του και να υιοθετεί αυτή που υπαγορεύει η κοινωνία των κρατουμένων. Έτσι, μαθαίνει έναν νέο κοινωνικό ρόλο, τον οποίο ακολουθεί όσο διαρκεί η έγκλειστη ζωή του, τις ιδέες και αντιλήψεις του οποίου ενστερνίζεται, αλλάζοντας πρότυπα συμπεριφοράς. Όταν αποφυλακιστεί, οι δεσμοί του με την ελεύθερη κοινωνία θα έχουν διαρραγεί και ο πρώην –πια– κρατούμενος θα συνεχίσει τη ζωή του έχοντας αποδεχτεί πλήρως τον κοινωνικό ρόλο που υιοθέτησε κατά την έγκλειστη ζωή του, ακολουθώντας τους κανόνες και τις αξίες εκείνης της ζωής και όχι αυτούς που επιβάλλει η ελεύθερη κοινωνία. Όπως φάνηκε από τη βιβλιογραφία, ο πρώην κρατούμενος είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποβάλει τη νέα του ταυτότητα και να έχει την ευκαιρία να επανενταχθεί στην κοινωνία. Επομένως, αναζητά τρόπους να επιστρέψει στην κοινωνία των κρατουμένων, όπου είναι αποδεκτός, ενώ γνωρίζει πια ποιες αξίες και ποιους κανόνες οφείλει να ακολουθεί για να συνεχίσει να είναι μέλος αυτής.

Από τα παραπάνω προκύπτει πως η εκπόνηση νέων ερευνών στις σύγχρονες φυλακές είναι σχεδόν επιτακτική, αφού περίπου όλοι οι παράγοντες φυλακοποίησης που εντόπισαν προηγούμενες έρευνες είναι ενεργοί. Ενδεχόμενα, λοιπόν, η εικόνα που παρουσιάζουν οι προηγούμενες έρευνες να μην αντιστοιχεί στη σημερινή πραγματικότητα και επομένως δεν είναι εύκολο να αναδειχθούν οι ισχύοντες παράγοντες αποτροπής της φυλακοποίησης. Άλλωστε, όπως έχει υπογραμμίσει και η Λαμπροπούλου, «είναι μεγάλης πρακτικής σημασίας η ανάπτυξη και η έρευνα ενός μοντέλου που μπορεί να τη δημιουργία υποπολιτισμικών ομάδων, γιατί καθιστά δυνατόν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την επίτευξη του σκοπού του σωφρονιστικού καταστήματος».[416] Η παρούσα έρευνα θα προσπαθήσει να καταγράψει τη δομή της κοινωνίας των κρατουμένων στις ανδρικές φυλακές, το πώς αποδίδεται κάποιος κοινωνικός ρόλος σε κάθε κρατούμενο και ποια η θέση αυτού στην ιεραρχία, όπως και στον κώδικα των κρατουμένων. Αυτά θα αποτελέσουν και τα ερευνητικά μας ερωτήματα, με απώτερο στόχο την ανάλυση της επίδρασης της στερητικής της ελευθερίας ποινής στη ζωή του ανθρώπου.

416 Ε. Λαμπρουπούλου, *«Είναι η φυλακή κλειστό σύστημα; Μια κοινωνιολογική ανάλυση της κοινωνίας των κρατουμένων και της δυναμικής των αντιδράσεών τους»*, Ποινικά Χρονικά, 36, 1986, σ. 433

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Όπως αναδείχθηκε και από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων, όπως και οι αρχές και οι αξίες που τη διέπουν, ως προς τον πυρήνα τους είναι διαχρονικές και καθολικές. Ωστόσο, κάθε σχετική έρευνα εμφανίζει σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την ισχύ κάθε παραμέτρου. Άλλωστε, η κοινωνική ζωή είναι ρέουσα και επομένως η κοινωνική πραγματικότητα μεταβάλλεται αέναα. Σχηματικά θα μπορούσαμε να περιγράψουμε την κοινωνία των κρατουμένων, αλλά και τον κώδικα αυτής, σαν ένα δέντρο με γερό κορμό, που τα κλαδιά του αλλάζουν μορφή με το χρόνο. Άλλα είναι αδύναμα και άλλα απλώνονται και εκτείνονται στον ουρανό. Ποια, λοιπόν, είναι η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων στις ελληνικές ανδρικές φυλακές σήμερα; Πώς αποδίδεται κάποιος χαρακτηρισμός-ρόλος σε κάθε κρατούμενο; Ποια είναι η θέση του κάθε κοινωνικού τύπου κρατούμενου στην ιεραρχία; Ποιες οι ισχύουσες διατάξεις του κώδικα των κρατουμένων; Ποιες οι συνέπειες παραβίασης κάθε διάταξης χωριστά; Η απάντηση αυτών των ερευνητικών ερωτημάτων θα μας βοηθήσει να δούμε την επίδραση του εγκλεισμού στη ζωή του ανθρώπου και αν τελικά οι στόχοι της στερητικής της ελευθερίας ποινής ικανοποιούνται και έως ποιο βαθμό.

4.1. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι έρευνες με θέμα τη φυλακή έρχονται συχνά αντιμέτωπες με την ιδιαιτερότητα του ίδιου του πεδίου: ο εγγενής περίκλειστος χαρακτήρας των σωφρονιστικών καταστημάτων, όπως και η συνεχής αλλαγή του πληθυσμού των κρατουμένων εμποδίζουν την επιστροφή του ερευνητή στο πεδίο, ώστε να διευκρινίσει όσα δεν έγιναν κατανοητά ή να αναζητήσει απαντήσεις από εκείνους που συμμετείχαν στην έρευνα σε νέα ερωτήματα που ενδεχομένως προέκυψαν. Η έρευνα, λοιπόν, πρέπει να σχεδιαστεί με κεντρικό γνώμονα αυτές τις ιδιαιτερότητες και να αξιοποιήσει στο έπακρο τα στοιχεία που μπορεί να αντλήσει ο ερευνητής όταν βρίσκεται στο πεδίο.

Η επιλογή της μεθοδολογίας για την παρούσα έρευνα ήταν εξαιρετικά δαιδαλώδης: Ποιοτική ή ποσοτική έρευνα; Συνεντεύξεις ή παρατήρηση; Ερωτηματολόγιο ή ημιδομημένη συνέντευξη; Αρχειακή έρευνα ή βιογραφική ανάλυση; Ποιες κοινωνικές ομάδες θα αποτελέσουν το δείγμα; Και τα ερωτήματα ολοένα και πλήθαιναν. Η έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες είναι το μοναδικό εργαλείο απόκτησης γνώσης για την κοινωνική πραγματικότητα, η οποία στηρίζεται στη θεωρητική μελέτη, την εμπειρική παρατήρηση, τη σύγκριση με τα δεδομένα προηγούμενων ερευνητών και τη σύνθεση, καταφέρνοντας την καταγραφή ενός κοινωνικού φαινομένου τη δεδομένη στιγμή, η οποία θα χρησιμοποιηθεί από τους επόμενους ερευνητές ως εργαλείο για τη συνέχιση της μελέτης και της καταγραφής της εξέλιξής του.[417] Η βιβλιογραφική επισκόπηση για την αναζήτηση της μεθοδολογίας ανέδειξε πως η δημιουργική σύνθεση ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων –κάτω από την καθοδήγηση της ποιότητας– αποτελεί τον πλέον γόνιμο δρόμο για την κοινωνική έρευνα.[418] Άλλωστε, η χρήση μεικτών μεθόδων (mixed, combined, intergrated methods) μπορεί να επιφέρει αύξηση της ακρίβειας και της εγκυρότητας των ερευνητικών ερωτη-

417 C.R. Kothari, *Research Methodology: Methods and Techniques*, New Age International Publishers, 2004 (β΄ έκδοση), σ. 1.
418 Γρ. Λάζος, *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Θεωρία και πράξη*, Παπαζήσης, Αθήνα 1998, σ. 104

μάτων, παραγωγή νέας γνώσης μέσω της σύνθεσης ευρημάτων που προέκυψαν από διαφορετικές προσεγγίσεις, ανάδειξη διαφορετικών οπτικών ή «λόγων» για το ίδιο φαινόμενο, μελέτη των κοινωνικών φαινομένων ως πολύπλοκων και πολυσχιδών οντοτήτων μέσω μιας πολυπρισματικής θεώρησης.[419] Με αυτό τον τρόπο, θα μπορούσαμε να διερευνήσουμε το ίδιο φαινόμενο με τη χρήση διαφορετικών μεθόδων, αποκομίζοντας έτσι μια πιο ακριβή ανάγνωση ή μέτρηση αυτού.

Οι **Schwartz** και **Jacobs** συνόψισαν τις διαφορές της ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας ως εξής: «Οι κοινωνιολόγοι παράγουν δεδομένα μεταφέροντας και αναλύοντας τις παρατηρήσεις και τις πληροφορίες που συνέλεξαν. Η διαφορά ανάμεσα στην ποσοτική και την ποιοτική κοινωνιολογία μπορεί να εντοπιστεί εύκολα αν αναγνώσουμε τα συστήματα που χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τον κόσμο. Οι ποσοτικοί κοινωνιολόγοι ανάγουν τους αριθμούς σε ποιοτικές παρατηρήσεις. Έτσι, παράγουν δεδομένα με μετρήσεις και υπολογισμούς, που αφορούν άτομα, ομάδες ή ακόμα και ολόκληρες κοινωνίες. Οι ποιοτικοί κοινωνιολόγοι καταγράφουν την προφορική αφήγηση και κατόπιν κάνουν υπολογισμούς πάνω σε αυτή. Έτσι καταγράφουν τον κοινωνικό κόσμο, με τον τρόπο που το κάνει και η εφημερίδα».[420] Η μεικτή προσέγγιση θα μας επέτρεπε μέσω των ποσοτικών εργαλείων να προσεγγίσουμε αριθμητικά το υπό έρευνα φαινόμενο, ενώ μέσω των ποιοτικών εργαλείων αφηγηματικά.[421]

Εφόσον στόχος της έρευνας είναι η ανακάλυψη νέων πτυχών και διαστάσεων της κοινωνίας των κρατουμένων και του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, όπως και η σε βάθος καταγραφή τους και κατανόησή τους, ο κύριος όγκος των δεδομένων θα πρόκυπτε από μεθόδους ποιοτικής έρευνας, καθώς πρόκειται για τη μεθοδολογία που «συλλέγει και μελετά ένα πλήθος εμπειρικών δεδομένων, που προκύπτουν από την προσωπική εμπειρία, την αφήγηση προσωπικών ιστοριών, τη συνέντευξη, την παρατήρηση, τη διάδραση, και καταγράφουν την καθημερινότητα μιας ομάδας, ενός συνόλου ή και ενός ατόμου, ώστε να την ερμηνεύσουν».[422] Στόχος της ποιοτικής προσέγγισης στην έρευνα είναι η περιγραφή, η ανάλυση, η ερμηνεία και η κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων. Απαντά στα ερωτήματα που σχετίζονται με το «πώς» ή το «γιατί», προσπαθώντας να καταγράψει ένα φαινόμενο, χωρίς να εστιάζει στο βαθμό ή τη συχνότητα που αυτό εμφανίζεται.[423] Η ποιοτική προσέγγιση προσπαθεί να καταγράψει, να κατανοήσει και να εξαγάγει νοήματα, όπως αυτά παρουσιάζονται και γίνονται αντιληπτά από τους συμμετέχοντες. Εν ολίγοις, η ποιοτική έρευνα αναζητά νοήματα και αφοσιώνεται στην κατανόησή τους, με τον ερευνητή να αποτελεί το πρωταρχικό εργαλείο της συλλογής και ανάλυσης δεδομένων.[424]

Κατόπιν η χρήση ποσοτικών εργαλείων λειτουργεί σωρευτικά προς την κατεύθυνση της διασφάλισης της εγκυρότητας των ερευνητικών ευρημάτων, εμπλουτίζοντας έτσι τα συμπεράσματα που θα προκύπτουν. Άλλωστε, είναι πια αποδεκτό από τους κοινωνικούς ερευνητές πως μία και μοναδική μέθοδος δεν μπορεί να αποτυπώσει την πολυδιάστατη κοινωνική πραγματικότητα, ενώ αντίθετα η χρήση περισσότερων τεχνικών (π.χ. ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα) επαληθεύει αλλά και εξελίσσει τα αποτελέσματα της έρευνας.[425] Σύμφωνα με τον **Silverman,** «κοιτώντας το ίδιο αντικείμενο έρευνας από διαφορετικές οπτικές, ο ερευνητής έχει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα γι' αυτό που ερευνά».[426] Από την άλλη, οι **Coffey και Atkinson** επισήμαναν τον κίνδυνο της μεικτής μεθόδου: «Έχουμε τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικές στρατηγικές ανάλυσης, προκειμένου να μελετήσουμε διαφορετικά γεγονότα που προκύπτουν από τα δεδομένα και να αποτυπώσουμε διαφορετικές εκδοχές του κοινωνικού κόσμου. Η μείξη των μεθόδων δεν σημαίνει απαραίτητα ότι ο ερευνητής δεν θα πάρει τα δεδομένα των διαφορετικών αναλύσεων ώστε να κάνει ένα παιδικό κολάζ, προκειμένου να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα».[427]

---

419 Γ. Τσιώλης, «Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης στην κοινωνική έρευνα: από τη θέση περί "ριζικής ασυμβατότητας" στο συνδυασμό ή τη συμπληρωματικότητα των προσεγγίσεων», στο Μ. Πουρκός (επιμ.), *Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική και εκπαιδευτική έρευνα,* Ίων, 2013, σ. 271-292.

420 H. Schwartz, J. Jacobs, *Qualitative Sociology*, Free Press, Νέα Υόρκη 1979, σ. 4.

421 S.W. Vanderstoep, D.D. Johnston, *Research Methods of Everyday Life: Blending Qualitative and Quantitative Approaches*, Jossey-Bass, 2009, σ. 7.

422 N. Denzin, Y. Lincoln, *Handbook of Qualitative Research*, Sage Publications, 2000 (β΄ έκδοση), σ. 2.

423 Θ. Ιωσηφίδης, *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*, Κριτική 2003, σ. 17.

424 S.B. Merriam, *Qualitative Research in practice: Examples for discussion and analysis*, Jossey-Bass, Σαν Φρανσίσκο 2002, σ. 6.

425 W. Olsen, *Qualitative and Quantitative Data Analysis*, The Graduate School, University of Bradford, 2001, σ. 26.

426 D. Silverman, *Qualitative Research: Issues, Method and Practice*, Sage, Λονδίνο 1997, σ. 25.

427 A. Coffey, P. Atkinson, *Making Sense of Qualitative Data*, Sage, Λονδίνο 1996, σ. 14.

Με αυτή τους τη φράση εννοούν πως ο ερευνητής πρέπει να σκέφτεται κριτικά ως προς τη μέθοδο ανάλυσης που ακολουθεί και να μην εκβιάζει συμπεράσματα, όταν αυτά δεν είναι πράγματι εύλογα.

Συνοψίζοντας, η πολυμεθοδολογική προσέγγιση αναδεικνύει τα θετικά στοιχεία που παρουσιάζει κάθε μέθοδος και αποδυναμώνει τα αρνητικά στοιχεία αυτών, οδηγώντας τον ερευνητή σε ακόμα πιο ασφαλή συμπεράσματα. Ο μεθοδολογικός πλουραλισμός αναγνωρίζει ότι διαφορετικές ερευνητικές τεχνικές μπορούν να αποκαλύψουν διαφορετικές όψεις της κοινωνικής πραγματικότητας και ο ρόλος του ερευνητή είναι να αναζητήσει επιβεβαίωση και διαφοροποιήσεις σε αυτές τις πληροφορίες.[428] Θα μπορούσαμε σχηματικά να πούμε πως η συλλογή ποσοτικών στοιχείων αποτελεί μονάχα τη ραχοκοκαλιά σε μια εγκληματολογική έρευνα.[429] Τη σάρκα και την ουσία αυτής τη δίνουν τα ποιοτικά στοιχεία, που είναι πλούσια σε περιεχόμενο και αναλυτικά, ώστε να αποτυπώσουν το ερευνώμενο φαινόμενο και να αποκαλύψουν τον ορισμό του και τα συστατικά του στοιχεία.[430]

4.2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ

Έχοντας πλέον καταλήξει στην πολυμεθοδολογική προσέγγιση, ανοίγει το επόμενο κεφάλαιο της έρευνας, που είναι η επιλογή των μεθοδολογικών εργαλείων, ώστε να ξεκινήσει κατόπιν ο σχεδιασμός της έρευνας και η υλοποίησή της. Σύμφωνα με τους **Guba** και **Lincoln**, ο ερευνητής πρέπει να απαντήσει σε μια σειρά ερωτημάτων, ώστε να σχεδιάσει σωστά την έρευνά του: 1) Ποιος είναι ο σκοπός της έρευνας; 2) Ποια η πηγή γνώσεων; 3) Πώς συσσωρεύεται η γνώση, 4) Με ποια κριτήρια γίνεται η έρευνα; 5) Με ποιες αξίες; 6) Με ποια ηθική; 7) Σε ποιον δίνουμε «φωνή»; 8) Με ποια εργαλεία;[431]

Η έρευνα αυτή θέλει να μελετήσει την κοινωνία των κρατουμένων, καταγράφοντας τη δομή της, όπως και τις αρχές και τις αξίες που τη διέπουν. Απώτερος στόχος της είναι η μελέτη της επίδρασης που αντιλαμβάνονται οι κρατούμενοι πως έχει η εμπειρία της εμπειρίας του εγκλεισμού στη μετέπειτα ζωή του ανθρώπου και ο βαθμός στον οποίο επιτυγχάνονται οι στόχοι της στερητικής της ελευθερίας ποινής. Η καλύτερη δυνατή πηγή γνώσης για την κοινωνία των κρατουμένων μοιάζει να είναι οι ίδιοι οι κρατούμενοι, που με τις αφηγήσεις τους για την καθημερινότητά τους, αλλά και το πώς εκείνοι αντιλαμβάνονται την κοινωνία των κρατουμένων και τους κανόνες της θα μας επιτρέψουν να καταγράψουμε τη δεδομένη στιγμή, χωρίς καμία διάθεση γενίκευσης, τη ζωή μέσα στη φυλακή και το πώς αυτή επιδρά στη μετέπειτα «ελεύθερη ζωή». Η απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα (Ποια είναι η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων σε ανδρικές φυλακές σήμερα; Πώς αποδίδεται κάποιος χαρακτηρισμός-ρόλος σε κάθε κρατούμενο; Ποια η θέση του κάθε κοινωνικού τύπου κρατούμενου στην ιεραρχία; Ποιες είναι οι ισχύουσες διατάξεις του κώδικα των κρατουμένων; Ποιες οι συνέπειες παραβίασης κάθε διάταξης χωριστά;) θα προσπαθήσει να μειώσει την περιορισμένη γνώση που έχουμε για την έγκλειστη ζωή, να εντοπίσει ενδεχομένως

428 V. Jupp, P. Daview, P. Francis, *Doing Criminological Research*, Sage, Λονδίνο 2000, σ. 193.

429 Η εγκληματολογική έρευνα καθιερώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1920 από τη Σχολή του Σικάγο, η οποία αντιλήφθηκε τη σημασία της ποιοτικής ανάλυσης της μελέτης του εγκλήματος και της παρέκκλισης. Η εφαρμοσμένη εγκληματολογική έρευνα μελετά τη λειτουργία και τις συνέπειες του συστήματος κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Οι κυριότεροι τύποι έρευνας είναι: 1) Η εκτιμητική έρευνα, που διερευνά την επιστημονική αξία και την πρακτική αποτελεσματικότητα, αλλά και τις τυχόν παρενέργειες των μέτρων και των διαδικασιών που χρησιμοποιούνται για τον κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος. 2) Η έρευνα αλλαγής, που έχει ως άμεσο στόχο την παροχή κατευθύνσεων για δράση, είτε για την ανεύρεση των αναγκαίων ουσιαστικών τροποποιήσεων και αλλαγών στο σύστημα και στα μέτρα του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, είτε για τον κριτικό έλεγχο των τεχνικών που χρησιμοποιούνται στην εφαρμοσμένη εγκληματολογία. 3) Η έρευνα παρατήρησης, όπου ο ερευνητής μελετά την κατάσταση, προκειμένου, ενδεχομένως, να την αλλάξει, αλλά δεν εμπλέκεται καθόλου στην καθημερινή δράση. 4) Η έρευνα δράσης ή ενεργητική έρευνα που βρίσκεται στον αντίποδα της προηγούμενης, μια και ο ερευνητής «στρατεύεται στη δράση μέσα από τη δράση για τη δράση». Βασικός συντελεστής προόδου της επιστήμης της εγκληματολογίας υπήρξε η εμπειρική διερεύνηση του εγκλήματος, η οποία και στήριξε τη θεωρητική του μελέτη. Πλέον στην εγκληματολογική έρευνα το δίλημμα ανάμεσα στην ποιοτική και την ποσοτική έρευνα έχει απαντηθεί ως εξής: «και τα δύο συνδυαστικά». Παρότι κυριαρχεί η συλλογή ποιοτικών στοιχείων, η ανάλυσή τους δεν νοείται χωρίς τη χρήση και ποσοτικών εργαλείων. Ορισμένοι θεωρητικοί της ποιοτικής έρευνας προτείνουν την «τριγωνοποίηση» (triangulation) προκειμένου να αποφευχθεί αυτός ο σκόπελος. Ως τριγωνοποίηση νοείται η μείξη πολλών μεθόδων στη μελέτη του ίδιου φαινομένου, όπου η κάθε μια τεχνική χρησιμοποιείται για να επαληθεύσει τα αποτελέσματα της άλλης [βλ. Ι. Φαρσεδάκης, *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ. 145-148· Χ. Ζαραφωνίτου, *Εμπειρική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004, σ. 13· N. Denzin, *Sociological Methods: A sourcebook*, Mc Graw Hill, Νέα Υόρκη, 1978 (β΄ έκδοση), σ. 291.]

430 L. Noaks, E. Wincup, *Criminological Research: Understanding Qualitative Methods*, Sage Publications, 2004, σ. 14.

431 E.G. Guba, Y.S. Lincoln, «Competing Paradigms in Qualitative Research», στο Denzin N., Lincoln Y., *Handbook of Qualitative Research*, Sage, 2000 (β΄ έκδοση), σ. 113-116.

ορισμένες λαθεμένες αντιλήψεις και να αναδείξει τις συνέπειες που έχει ο εγκλεισμός στην προσωπικότητα του ατόμου, ώστε να ανοίξει ένας νέος δρόμος ή να συνεχιστεί ένας που έχει ήδη χαραχθεί για την αντιμετώπιση αυτών. Δίνοντας «φωνή» στους κρατούμενους, οι οποίοι δεν έχουν συχνά τη δυνατότητα να μιλήσουν, λόγω του περίκλειστου χαρακτήρα των σωφρονιστικών καταστημάτων, η αφήγηση που θα προκύψει δεν είναι αυτή των επαγγελματιών (σωφρονιστικοί υπάλληλοι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί κ.λπ.) που εργάζονται στα σωφρονιστικά καταστήματα και μετά τη λήξη του ωραρίου τους επιστρέφουν στην προσωπική τους ζωή, αλλά των ανθρώπων που η προσωπική τους ζωή κυλά σε συνθήκες εγκλεισμού, για όσο διαρκεί η στερητική της ελευθερίας ποινή τους.

Επομένως, η κύρια πηγή πληροφόρησης είναι οι αφηγήσεις των κρατουμένων που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Επειδή, όμως, οι κρατούμενοι δεν έχουν πρόσβαση σε χρήσιμα στοιχεία για το κατάστημα κράτησης στο οποίο ζουν, όπως η περιγραφή του ως προς το προσωπικό, τις εγκαταστάσεις και τις παροχές ή τα στατιστικά στοιχεία για τις εγκρίσεις αδειών, τα επισκεπτήρια ή τον προϋπολογισμό του, αλλά και για να αξιολογήσουμε, κατά το δυνατόν, την ευστάθεια των ισχυρισμών των συμμετεχόντων, κρίναμε απαραίτητη τη χρήση ως πηγής πληροφόρησης των ετήσιων εκθέσεων σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης κάθε καταστήματος κράτησης που θα επισκεπτόμασταν. Αυτά τα στοιχεία ήταν εξαιρετικά χρήσιμα, ώστε να συμπληρωθεί, αλλά και να επιβεβαιωθεί ή να διαψευστεί σε ορισμένα σημεία η εικόνα που οι κρατούμενοι περιέγραψαν. Άλλωστε, σε ορισμένες από τις περιγραφές τους ήταν εμφανές πως διαστρέβλωναν την αλήθεια, για να γίνουν αρεστοί ή για να παρουσιάσουν την εικόνα του "άδικα φυλακισμένου". Ωστόσο, στόχος μας ήταν όχι να αναζητήσουμε τους λόγους για τους οποίους βρέθηκαν στη φυλακή, τους οποίους ορισμένοι προσπάθησαν να αποκρύψουν ή να αλλοιώσουν, αλλά την καθημερινότητά τους στη φυλακή και πώς εκείνοι βιώνουν την έγκλειστη ζωή. Μια ακόμα πηγή πληροφόρησης, στην ίδια λογική με την προηγούμενη, ήταν η επισκόπηση της βιβλιογραφίας, αλλά και η αναζήτηση στοιχείων στα πρακτικά συνεδριάσεων της βουλής είτε από την ολομέλεια είτε από συνεδριάσεις αρμόδιων επιτροπών.

Το μεθοδολογικό εργαλείο για την άντληση ποιοτικών δεδομένων μέσα από αφηγήσεις που επιλέξαμε είναι η ελεύθερη μη τυποποιημένη συνέντευξη, καθώς αυτή δίνει τη δυνατότητα στην αφήγηση να ξεδιπλωθεί, χωρίς να κατευθύνεται από τον συνεντευκτή, ο οποίος διατηρεί ταυτόχρονα τη δυνατότητα να παρεμβαίνει όταν η συνέντευξη αποκλίνει από το θέμα. Με αυτήν τη μέθοδο οι απαντήσεις του συμμετέχοντα συμβάλλουν στη διαμόρφωση των ερωτήσεων που ακολουθούν, καθώς διαπλέκεται η διαδικασία συλλογής και ερμηνείας των δεδομένων.[432] Ταυτόχρονα, ο συμμετέχων έχει τη δυνατότητα της ελεύθερης και αυθόρμητης έκφρασης, έτσι ώστε να διατυπώσει απρόσκοπτα τη γνώμη, τα «πιστεύω» και τις προθέσεις τους.[433] Απορρίψαμε τη δομημένη συνέντευξη, καθώς αυτή βασίζεται σε ένα αυστηρά προκαθορισμένο σύνολο ερωτήσεων και δεν θα επέτρεπε να αναδειχθούν στοιχεία που δεν είχαν ανακύψει από τη βιβλιογραφία, και επομένως προβλεφθεί στις ερωτήσεις, ούτε να αναπτυχθούν από τον συμμετέχοντα οι σκέψεις του με την ευελιξία που παρέχει η ελεύθερη μη τυποποιημένη συνέντευξη. Πέρα, όμως, από τις θεματικές ενότητες της συνέντευξης, εισαγωγικά προσθέσαμε ορισμένες προκαθορισμένες ερωτήσεις, ώστε να μας δοθεί η δυνατότητα να συλλέξουμε στοιχεία που θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε στατιστικά, όπως για παράδειγμα η συχνότητα των επισκεπτηρίων ή το ύψος της ποινής.[434]

Επιλέξαμε τη μέθοδο της συνέντευξης καθώς η έρευνα εστιάζει στο υποκειμενικό νόημα ενός κοινωνικού φαινομένου, όπως και στη διερεύνηση προσωπικών ή κοινωνικών εμπειριών, στάσεων, αντιλήψεων, ιδεών και συμπεριφορών. Με αυτήν τη μέθοδο θα μπορούσαν να αναδειχθούν οι προσωπικές αντιλήψεις σε σχέση με κοινωνικές διαδικασίες εντός της κοινωνίας των κρατουμένων.[435] Μια άλλη μέθοδος για τη συλλογή δεδομένων θα ήταν ενδεχόμενα η παρατήρηση (observation),[436] μέσω της οποίας θα καταγράφαμε τις ατομικές ή κοινωνικές

---

432 Ν. Κυριαζή, *Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών,* Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 120-125.

433 V. Jupp, *Methods of Criminological Research,* Routledge, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 1989, σ. 68.

434 Για τους τύπους συνεντεύξεων, βλ. K. Dunn, *Interviewing,* στο I. Hay (επιμ.), *Qualitative Research Methods in Human Geography,* Oxford University Press, Μελβούρνη 2000· C. Robson, *Real World Research,* Blackwell, Οξφόρδη 2002 (β΄ έκδοση).

435 S. Kvale, *InterViews, An Introduction to Qualitative Research Interviewing,* Sage Publications, Θάουζεντ Οκς 1996, σ. 104· C. Robson, *Real World Research,* Blackwell, Οξφόρδη 2002 (β΄ έκδοση), σ. 271.

436 Βλ. R.H. Bernard, *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches,* Sage Publications, Θάουζεντ Οκς 1994· C. Robson, *Real World Research,* Blackwell, Οξφόρδη 2002 (β΄ έκδοση).

συμπεριφορές, κατανοώντας σε βάθος την κοινωνία των κρατουμένων. Ωστόσο, αυτή η μέθοδος είναι αδύνατον να εφαρμοστεί από ερευνητές –με εξαίρεση ενδεχομένως όσους είναι ταυτόχρονα επαγγελματίες σε κατάστημα κράτησης– καθώς η πρόσβαση στη φυλακή είναι εξαιρετικά δύσκολη και όταν δοθεί η άδεια στον ερευνητή, τότε αυτή έχει χωροχρονικούς περιορισμούς (είθισται να δίνεται άδεια στο χώρο του επισκεπτηρίου και για λίγες ώρες). Για τους ίδιους λόγους, των χωροχρονικών περιορισμών, απορρίφθηκε και η μέθοδος των ομάδων εστίασης (focus groups), οι οποίες προβλέπουν μια διαδικασία αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων στην ομάδα για ένα συγκεκριμένο και σαφώς καθορισμένο θέμα-ερευνητικό αντικείμενο. Ο Αλεσκόφης[437] χρησιμοποίησε εξαιρετικά επιτυχημένα τη μέθοδο ομάδων εστίασης –σε συνδυασμό με ατομικές συνεντεύξεις– για να καταγράψει τον άτυπο κώδικα συμπεριφοράς των κρατουμένων και συγκεκριμένα τις στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή. Όμως ο ίδιος εργαζόταν τη στιγμή της έρευνας στη δικαστική φυλακή Κορυδαλλού ως κοινωνιολόγος και επομένως όντας εσωτερικός ερευνητής είχε ευκολότερη πρόσβαση στο πεδίο.

Η συγκέντρωση αλλά και η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τις πηγές πληροφόρησης έγινε σύμφωνα με τη μεθοδολογία της θεμελιωμένης θεωρίας (grounded theory). Η θεμελιωμένη θεωρία, όπως την εισηγήθηκαν οι **Strauss** και **Glaser**, αποσκοπεί στην παραγωγή θεωρίας σχετικά με το εκάστοτε ερευνώμενο αντικείμενο και θεμελιώνεται σε εμπειρικά δεδομένα, τα οποία συλλέγονται και αναλύονται με συστηματικό τρόπο.[438] Επιλέξαμε αυτή τη μεθοδολογία, καθώς διακρίνεται για την ευελιξία και την αλληλεπίδραση, ενώ τα διαφορετικά τμήματα της έρευνας (διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων, παραγωγή δεδομένων, ανάλυση δεδομένων, δειγματοληψία, εννοιολόγηση και θεωρητική επεξεργασία) είναι αλληλεξαρτώμενες διαδικασίες, που τροφοδοτεί η μία την άλλη. Τη μέθοδο αυτή κρίναμε ως την πιο πρόσφορη ώστε να αντιμετωπίσουμε τα προβλήματα που θα προέκυπταν κατά την έρευνα. Ο δε συνεχής διάλογος θεωρητικών κατηγοριών και ερωτημάτων μας προφύλαξε ώστε να μην προκληθεί χάος από την πληθώρα των στοιχείων. Μια συνοπτική παρουσίαση της θεμελιωμένης θεωρίας κρίνεται απαραίτητη για την ενίσχυση αυτής της θέσης.

Σύμφωνα με τους εμπνευστές της θεμελιωμένης θεωρίας, **Strauss** και **Glaser**, «η θεωρία στην κοινωνιολογία είναι μια στρατηγική διαχείρισης των δεδομένων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια μιας έρευνας και συμβάλλει στην αποκρυστάλλωση των περιγραφικών και επεξηγηματικών δεδομένων [...]. Η θεωρία που θα προκύψει θα πρέπει να είναι σαφής, ώστε να είναι δυνατή η επιβεβαίωσή της στο παρόν και το μέλλον [...]. Θα πρέπει επίσης να είναι δυνατή η χρήση της και να είναι λειτουργική όταν αυτή χρησιμοποιηθεί».[439] Τρία είναι τα ειδοποιά χαρακτηριστικά της θεμελιωμένης θεωρίας: α) η εφαρμογή της κωδικοποίησης (coding) ως διαδικασίας εννοιολόγησης και θεωρητικοποίησης και η συγγραφή υπομνημάτων (memos), β) η θεωρητική δειγματοληψία (theoretical sampling) ως στρατηγική επιλογής περιπτώσεων, η οποία συμβαδίζει με την παραγωγή και την ανάλυση δεδομένων και αντλεί από αυτές και γ) η μέθοδος διαρκούς σύγκρισης (constant comparison method) η οποία αποτελεί τη βάση για την κατασκευή εννοιών και την παραγωγή της θεμελιωμένης θεωρίας.[440]

Ο **Τσιώλης** σχηματοποίησε τη μεθοδολογία της θεμελιωμένης θεωρίας, όπως φαίνεται στην γράφημα 5.

Εν ολίγοις τα στάδια της έρευνας, μέσω της θεμελιωμένης θεωρίας, είναι τα εξής:[441]

Αρχικά, ο ερευνητής προσδιορίζει το ερευνητικό του θέμα και ύστερα από μια θεωρητική και ερευνητική επισκόπηση της βιβλιογραφίας καταγράφει τα ερευνητικά του ερωτήματα. Στη συνέχεια της έρευνας αυτά τα ερωτήματα θα τροποποιηθούν και θα επαναπροσδιοριστούν ανάλογα με τις ενδείξεις που θα παράσχει το ερευνητικό πεδίο.

Κατόπιν, ο ερευνητής αναζητά τις πρώτες περιπτώσεις και προχωρά στην επεξεργασία τους μέσω της διαχείρισης και της ανοιχτής κωδικοποίησης. Η κωδικοποίηση συμβάλλει στην οικοδόμηση και όχι στον έλεγχο της θε-

437 Ου. Αλεσκόφης, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων. Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010.

438 Γ. Τσιώλης, *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα 2014, σ. 73-74.

439 B.G. Glaser, A.L. Straus, *The Discovery of Grounded Theory: Strategies of Qualitative Research*, Aldine Transaction, 2006 (1967), σ. 3.

440 Γ. Τσιώλης, *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα 2014, σ. 95.

441 Γ. Τσιώλης, *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα 2014, σ. 96.

ωρίας και περιλαμβάνει τρία στάδια: α) την ανοιχτή κωδικοποίηση, β) την κατά άξονα κωδικοποίηση και γ) την επιλεκτική κωδικοποίηση. Είναι μια ρευστή και δυναμική διαδικασία, που κύριο στόχο έχει την καθαρογραφή και ερμηνεία των θεωρητικών παρατηρήσεων και σκέψεων, όπως αυτές θα αποτυπωθούν στα υπομνήματα. Η επεξεργασία των πρώτων περιπτώσεων θέτει και τα όρια της θεωρητικής δειγματοληψίας. Ακολούθως, ο ερευνητής συνεχίζει με την καταγραφή και την επεξεργασία των επόμενων περιπτώσεων. Και σε αυτό το σημείο ξεκινά η μετάβαση από την ανοιχτή κωδικοποίηση στην κατ' άξονα και την επιλεκτική κωδικοποίηση. Εφόσον υπάρξει κορεσμός, ολοκληρώνεται η συλλογή περιπτώσεων και ο ερευνητής προχωρά στην παραγωγή της θεωρίας.

ΓΡΑΦΗΜΑ 5

Η ΘΕΜΕΛΙΩΜΕΝΗ ΘΕΩΡΙΑ

- Θεωρητικές προκατανοήσεις
- Γνώσεις σχετικά με τα πεδία
- Σχήματα και κατηγορίες θεωρητικής ευαισθητοποίησης

- Σκοπός και στόχοι της έρευνας
- Προσδιορισμός της θεματικής της έρευνας

(ΑΡΧΙΚΑ) ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Αναθεώρηση των ερευνητικών ερωτημάτων

- Παραγωγή δεδομένων
- Τεκμηρίωση
- Συγγραφή υπομνημάτων

Διαχείριση, οργάνωση, ταξινόμηση δεδομένων

Θεωρητική δειγματοληψία

ΑΝΟΙΧΤΗ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
- Εννοιολόγηση – σχηματισμός κατηγοριών
- Προσδιορισμός ιδιοτήτων και διαστάσεων

Συγγραφή υπομνημάτων

Παράδειγμα κωδικοποίησης

ΚΑΤ' ΑΞΟΝΑ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
- «Πύκνωση» των κατηγοριών
- Επιλογή «κατηγοριών – αξόνων»
- Συσχέτιση των κατηγοριών

Συγγραφή υπομνημάτων

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
- Οικοδόμηση ενός συνεκτικού θεωρητικού σχήματος γύρω από μια κεντρική κατηγορία

Συγγραφή και σύνθεση υπομνημάτων

- Διαγράμματα
- Θεωρητικά μοντέλα

ΠΗΓΗ: Τσιώλης, Γ., *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, 2014, σ. 96

Τα στάδια της κωδικοποίησης είναι αυτά που θα μας οδηγήσουν στην τελική καταγραφή των εννοιών, στην περιγραφή του φαινομένου και, εν τέλει, στην παραγωγή της θεωρίας. Σύμφωνα με τους **Strauss και Corbin,**[442] στη διαδικασία της **ανοιχτής κωδικοποίησης** πραγματοποιείται μια σειρά προς σειρά (line to line) μικροσκοπική ανάλυση, κατά την οποία αναδεικνύονται οι έννοιες που συναντούμε και αποτυπώνονται ως κατηγορίες. Κάθε κατηγορία διαθέτει ιδιότητες, οι οποίες δίνουν νόημα σε κάθε έννοια, και διαστάσεις, οι οποίες αποδίδουν το φάσμα των τιμών κάθε έννοιας/κατηγορίας. Η καταγραφή αυτών των εννοιών και η διαρκής σύγκρισή τους θα αναδείξουν το υπό έρευνα φαινόμενο, τις ιδιότητες και τις διαστάσεις του, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εμφανίζεται, τις συνέπειες που επιφέρει και θα μας οδηγήσει σε μια πρώτη άποψη για τη θεωρία που αναπτύσσεται.[443] Ουσιαστικά, κατά την ανοιχτή κωδικοποίηση, απαντώνται βασικά ερωτήματα: «ποιος», «πού», «τι», «πόσο», «γιατί».[444] Ταυτόχρονα, τίθενται τα κριτήρια της θεωρητικής δειγματοληψίας, τα οποία, όπως προαναφέραμε, δεν είναι προσδιορισμένα από την έναρξη της έρευνας πεδίου, αλλά διατυπώνονται ύστερα από την ανοιχτή κωδικοποίηση των πρώτων περιπτώσεων, αφού έχουν αναδειχθεί οι κατηγορίες από την ανάλυσή τους. Η θεωρητική δειγματοληψία απαντά στο ερώτημα «ποιες ομάδες ή υποομάδες θα μας οδηγήσουν στη συλλογή των δεδομένων και για ποιο θεωρητικό σκοπό;».[445]

Το δεύτερο στάδιο κωδικοποίησης είναι η **κατ' άξονα κωδικοποίηση**, στόχος της οποία είναι να εμπλουτιστούν οι παραγόμενες από την ανάλυση αρχικού υλικού κατηγορίες και να οργανωθούν γύρω από λίγους κομβικούς θεωρητικούς άξονες. Η κατ' άξονα κωδικοποίηση αναδεικνύει τις κεντρικές κατηγορίες, που θα αποτελέσουν τη διαμορφούμενη θεωρία και θα συμβάλουν στο σχηματισμό υποκατηγοριών, οι οποίες αναδεικνύουν την ποικιλία του φαινομένου.

Το τρίτο και καταληκτικό στάδιο της αναλυτικής διαδικασίας είναι η **επιλεκτική κωδικοποίηση**, που στόχο έχει την ολοκλήρωση (integration) της θεμελιωμένης θεωρίας με εύλογο και συνεκτικό τρόπο. Η θεωρία έχει δενδροειδή μορφή, με κορμό την κεντρική κατηγορία και κλαδιά τις υποκατηγορίες. Η κεντρική κατηγορία αποτελεί τον άξονα αναφοράς για όλες τις άλλες βασικές κατηγορίες και γι' αυτό θα πρέπει να διατυπωθεί με αφαιρετικό τρόπο, ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί και σε άλλες ομοειδείς συνεισφέροντας στην ανάπτυξη μιας τυπικής θεωρίας, και ταυτόχρονα να αναδεικνύει το βασικό εύρημα της έρευνας, αλλά και τις ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις. Αφού ο ερευνητής διαμορφώσει την κεντρική κατηγορία, θα φτιάξει μια αφηγηματική γραμμή (storyline), η οποία θα συνέχει με λογικό και επεξηγηματικό τρόπο τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας, εκθέτοντάς τα με θεωρητικό τρόπο.

Όπως είναι σαφές η θεμελιωμένη θεωρία είναι μια θεωρία που στηρίζεται σε ποιοτικά δεδομένα, τα οποία συλλέγονται στο ερευνητικό πεδίο, υπόκεινται σε συνεχή επεξεργασία κατά τη διάρκεια της έρευνας και οδηγούν τον ερευνητή στη διατύπωση μιας γενικής θεωρίας. Στη θεμελιωμένη θεωρία ασκήθηκε κριτική ως προς το κατά πόσο τα ερευνητικά ερωτήματα αποτελούν οδηγό για την άντληση δεδομένων, και επομένως η θεωρία που παράγεται είναι εξαρχής καθοδηγούμενη από αυτά. Παρά ταύτα, θεωρητικοί της ποιοτικής έρευνας διαπιστώνουν πως η θεμελιωμένη θεωρία είναι περισσότερο ένας γενικός οδηγός (ένα «σετ εργαλείων») για τους ποιοτικούς ερευνητές, παρά ένα πρωτόκολλο έρευνας. Γι' αυτό και σπάνια ακολουθήθηκε πιστά αυτό το μοντέλο. Η πραγματική αξία της θεμελιωμένης θεωρίας είναι η προσήλωσή της στα δεδομένα και η φωνή που δίνει στους συμμετέχοντες στην έρευνα.[446] Ο ερευνητής που χρησιμοποιεί αυτήν τη μεθοδολογία, ωστόσο, θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός στα βήματά του. Η ανάλυση με μέθοδο τη θεμελιωμένη θεωρία είναι προσηλωμένη στα δεδομένα που προκύπτουν κατά την έρευνα. Ωστόσο, αρκετοί ερευνητές ενδέχεται να παρεκκλίνουν από το πεδίο που μελετούν και να γενικεύσουν τη θεωρία τους πως αυτή να αφορά μια μεγαλύτερη ομάδα πληθυσμού από

442 A. Strauss, J. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage, Λονδίνο 1998, σ. 57-65.
443 A. Strauss, *Qualitative analysis for Social Scientists*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ 1987, σ. 26.
444 A. Strauss, J. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage, Λονδίνο 1998, σ. 66.
445 A. Strauss, J. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage, Λονδίνο 1998, σ. 47.
446 L. Noaks, E. Wincup, *Criminological Research: Understanding Qualitative Methods*, Sage Publications, 2004, σ. 123.

αυτή που μελέτησαν ή να έχει καθολική εφαρμογή σε όλες τις κοινωνίες και σε όλες τις ιστορικές περιόδους.[447]

Το ερώτημα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι «τι θεμελιώνει τη θεμελιωμένη θεωρία»; Είναι πολύ σημαντικό ο ερευνητής να έχει ένα σαφές σχέδιο αξιοποίησης των δεδομένων και πώς αυτά θα οδηγήσουν στην οικοδόμηση των εννοιών και κατόπιν στην εξαγωγή θεωρίας.[448] Γι' αυτό θα πρέπει να υπάρξει εξαντλητική θεωρητική και ερευνητική θεώρηση της βιβλιογραφίας, που θα προηγείται της έρευνας, ώστε ο ερευνητής όχι μόνο να έχει καταγράψει τα ερευνητικά του ερωτήματα, αλλά και να γνωρίζει τι θα συναντήσει στο πεδίο και να έχει διαμορφωμένη στρατηγική για το πώς θα το καταγράψει. Διαφορετικά θα χαθεί στις βιογραφίες και θα καταλήξει στην καταγραφή προσωπικών ιστοριών, χωρίς να αποσαφηνίζεται το ερευνώμενο φαινόμενο.[449]

Στο πλαίσιο της κριτικής που ασκείται στη θεμελιωμένη θεωρία, ορισμένοι παρατηρούν ότι αυτή φαντάζει αναχρονιστική στη σύγχρονη επιστήμη και τονίζουν την αναγκαιότητα εξεύρεσης νέων μεθοδολογιών. Όμως, την ίδια στιγμή τονίζουν πως η ευελιξία της θεμελιωμένης θεωρίας δεν έχει συμπεριληφθεί σε καμία άλλη μεθοδολογία, καταλήγοντας ότι αναγκαστικά αυτή θα πρέπει να αποτελέσει τη βάση για την ποιοτική έρευνα, προσαρμοζόμενη πάντα στον σύγχρονο κόσμο και τις νέες θεωρίες.[450] Εν ολίγοις οι σύγχρονοι ερευνητές απορρίπτουν τη θεμελιωμένη θεωρία ως γενική μέθοδο, τη χρησιμοποιούν ωστόσο ως μεθοδολογία, καθώς κρίνουν ότι πρόκειται για μια καλά οργανωμένη διαδικασία άντλησης δεδομένων και ανάλυσής τους σε σαφή διαδοχικά στάδια.[451] Οι ίδιοι αναγνωρίζουν πως η θεμελιωμένη θεωρία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την εξέλιξη των κοινωνικών επιστημών, καθώς οδηγεί τους ερευνητές στο πεδίο, έναν άγνωστο και μη ελκυστικό χώρο για πολλούς προγενέστερούς τους.[452]

Η θεμελιωμένη θεωρία, λοιπόν, καλύπτει την ανάγκη μιας αξιόπιστης ποιοτικής έρευνας, ενώ η ασκούμενη σε αυτήν κριτική[453] είναι επίσης απαραίτητη προκειμένου να οδηγηθούμε σε μια νέα μεθοδολογία που δεν αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα και κυρίως: α) την υπεραπλούστευση σύνθετων εννοιών και κατηγοριών που προκύπτουν από τα δεδομένα, β) την αντιστροφή της ανάλυσης, αφού βάζει το κάρο (διαδικασία) μπροστά από το άλογο (ερμηνεία) και γ) τη στήριξη στο επαγωγικό μοντέλο.[454] Η Charmaz στο πλαίσιο της εξέλιξης και του εκσυγχρονισμού της θεμελιωμένης θεωρίας θέτει πέντε αρχές: 1) τη δόμηση και οργάνωση των δεδομένων, 2) την ταυτόχρονη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων, 3) την παραγωγή θεωρίας αντί της απλής επαλήθευσης υφιστάμενων θεωριών, 4) την τελειοποίηση των εννοιολογικών κατηγοριών μέσω της θεωρητικής δειγματοληψίας και 5) την υιοθέτηση της γενικής κατεύθυνσης προς «πιο αφηρημένα επίπεδα ανάλυσης».[455] Σε άλλο της άρθρο τονίζει πως οι μέθοδοι θεμελιωμένης θεωρίας παρέχουν πολύτιμα εργαλεία για να μεταφέρει κάποιος την εννοιολογική ανάλυση στο πεδίο ανάπτυξης θεωρίας, τονίζοντας πως η ανάλυσή τους δεν σημαίνει απαραίτητα παραγωγή θεωρίας, καθώς το ερευνητικό σχέδιο παράγει δεδομένα και όχι θεωρία, με στόχο να ελέγξει τις υπάρχουσες θεωρίες συνάγοντας λογικές υποθέσεις από αυτές και καταλήγοντας ενδεχόμενα στην παραγωγή

447 V. Jupp, *Methods of Criminological Research*, Routledge, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 1989, σ. 122.

448 A. Coffey, P. Atkinson, *Making Sense of Qualitative Data*, Sage, Λονδίνο 1996, σ. 2.

449 D. Silverman, *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, Sage, Λονδίνο 2001, σ. 229.

450 A.E. Clarke, «Situational Analyses: Grounded Theory mapping After the Postmodern Turn», *Symbolic Interaction*, 26(4), σ. 553-576.

451 K. Charmaz, «The Grounded Theory: An Explication and Interpretation», στο R. Emerson (επιμ.), *Contemporary Field Research: A Collection of Readings*, Little Brown, Βοστόνη 1983, σ. 93.

452 N.K. Denzin, *Symbolic interactionism and cultural studies: The politics of interpretation*, Blackwell, Cambridge 1992· K. Charmaz, «Grounded theory in the 21st century: Application for advancing social justice studies» στο N. Denzin, Y. Lincoln (επιμ.), *Handbook of qualitative research*, Sage, Λος Άντζελες 2005, σ. 507-535.

453 Βλ. ενδεικτικά: D. Layder, *New strategies in social research: an introduction and guide*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1993· B.D. Haig, *Grounded theory as scientific method*, Philosophy of Education 1995: Current issues, University of Illinois Press, Ουρμπάνα 1995, σ. 281-290· L. Robrecht, «Grounded theory: Evolving Methods», *Qualitative Health Research*, 5, 1995, σ. 169-177· I. Dey, *Grounding Grounded Theory: Guidelines for Qualitative Inquiry*, Academic Press, Λονδίνο 1999.

454 G. Thomas, D. James, «Reinventing Grounded Theory: Some Questions about Theory, Ground and Discovery», *British Educational Research Journal*, 32(6), 2006, σ. 767-795.

455 K. Charmaz, «The Grounded Theory: An Explication and Interpretation», στο R. Emerson (επιμ.), *Contemporary Field Research: A Collection of Readings*, Little Brown, Βοστόνη 1983, σ. 125.

νέας θεωρίας ή στη μετεξέλιξη κάποιας υφιστάμενης.[456]

Έχοντας πλέον επιλέξει τις πηγές πληροφόρησης (συνεντεύξεις, εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης, επισκόπηση βιβλιογραφίας, άντληση στοιχείων από πρακτικά της βουλής), όπως και τη μεθοδολογία (θεμελιωμένη θεωρία) που θα χρησιμοποιούσαμε για την άντληση αλλά και την επεξεργασία των δεδομένων, άνοιξε ο δρόμος για το σχεδιασμό της έρευνας.

4.3. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Έχοντας καταλήξει, μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση που αναλύθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, στα ερευνητικά ερωτήματα, όπως και στις πηγές πληροφόρησης ήρθε η στιγμή του σχεδιασμού της έρευνας ως προς την πρόσβαση στο πεδίο, την απόκτηση των ετήσιων εκθέσεων και τη διεξαγωγή της συνέντευξης.

4.3.1. ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ

Η πρόσβαση στο πεδίο αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία. Η επιλογή του υπό έρευνα θέματος έγινε το 2007. Έχοντας την προειδοποίηση από τη βιβλιογραφία, αλλά και από ερευνητές, πως η πρόσβαση στο πεδίο θα είναι δύσκολη, παράλληλα με την επισκόπηση της βιβλιογραφίας ξεκίνησαν οι προσπάθειες απόκτησης άδειας εισόδου για ερευνητικούς σκοπούς σε καταστήματα κράτησης. Οι ερμητικά κλειστές πόρτες που συναντήσαμε μας έδωσαν την εντύπωση πως η φυλακή είναι ένας χώρος περίκλειστος, ανοιχτός μονάχα για το προσωπικό του καταστήματος κράτησης και τους κρατούμενους. Οι αιτήσεις για άδεια απορρίπτονταν προφορικά από διευθύνσεις φυλακών, ενώ εκπρόσωποι του υπουργείου Δικαιοσύνης δήλωναν αναρμόδιοι για το θέμα, παραπέμποντάς μας και πάλι στις διευθύνσεις φυλακών. Ακόμα και η περίπτωση διεξαγωγής ατομικού επισκεπτηρίου απορριπτόταν, αφού ο νόμος το επιτρέπει στους συγγενείς έως τετάρτου βαθμού και σε εξαιρετικές περιπτώσεις δίνει άδεια σε τρίτο πρόσωπο («Πέραν των συγγενών και των δικηγόρων, το Συμβούλιο της Φυλακής μπορεί με δική του πρωτοβουλία ή μετά από γραπτή ή προφορική πρόταση του κοινωνικού λειτουργού ή μετά από αίτημα κρατούμενου να επιτρέψει την επίσκεψη και άλλων ατόμων ή φορέων που εκτιμάται ότι θα ασκήσουν ευμενή επίδραση στον κρατούμενο», αρ. 21 §9, Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης τύπου Α΄ και Β΄ και «Εκπρόσωποι κοινωνικών φορέων, βουλευτές, μέλη επιστημονικών εταιρειών, πολιτιστικών, θρησκευτικών ή άλλων συλλόγων μπορούν να επισκέπτονται κρατούμενους με άδεια του Συμβουλίου Φυλακής. Το Συμβούλιο Φυλακής ενημερώνει σχετικά τον υπουργό Δικαιοσύνης, ο οποίος εγκρίνει ή απορρίπτει τη χορήγηση της άδειας εντός τριών ημερών. Εάν ο χρόνος αυτός παρέλθει άπρακτος θεωρείται ότι η άδεια έχει εγκριθεί», ομοίως αρ. 21 §10). Επομένως, η προσπάθεια πρόσβασης μέσω επισκεπτηρίων απέβη επίσης άκαρπη.

Την ίδια περίοδο που αναζητούσα τρόπους προσέγγισης του πεδίου, υπέπεσε στην αντίληψή μου η ομάδα Πρωτοβουλία για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων, η οποία δήλωνε πως στόχος της ήταν «να δώσει φωνή στους «χωρίς φωνή» κρατούμενους». Η Πρωτοβουλία για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων ήταν και είναι μια συλλογικότητα που έχει καθημερινή τηλεφωνική επαφή με κρατούμενους σε όλη τη χώρα, με στόχο τη δημοσιοποίηση των αιτημάτων τους ή των μαρτυριών τους.

Η επαφή μου με αυτή, μου έδωσε τη δυνατότητα να αποκτήσω εικόνα –έστω και εξ αποστάσεως– για τον τρόπο λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης, τις συνθήκες κράτησης, αλλά και την καθημερινότητα των κρατουμένων. Δεν ήταν λίγες οι φορές που υποψήφιοι διδάκτορες απέκτησαν πρόσβαση στο δείγμα τους μέσω της τηλεφωνικής γραμμής της Πρωτοβουλίας για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων, αφού το υπουργείο Δικαιοσύνης τους την είχε αρνηθεί ή την είχε περιορίσει σε ελάχιστες ώρες και συνήθως σε ένα μόνο κατάστημα κράτησης, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ολοκλήρωση της έρευνάς τους. Μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας με κρατούμενους που είχαν ενημερωθεί σχετικά και συναινούσαν να συμμετέχουν, μπόρεσαν με αυτό τον τρόπο να

456 K. Charmaz, «Grounded theory» στο J.A. Smith, R. Harr, L. van langenhove (επιμ.), *Rethinking methods in Psychology*, Sage, Λονδίνο 1995, σ. 27-49.

ολοκληρώσουν την έρευνά τους και να διευρύνουν το δείγμα τους σε περισσότερα από ένα καταστήματα κράτησης.

Μέσα από τη συμμετοχή μου στην Πρωτοβουλία για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων μπόρεσα να προσεγγίσω –μέσα από αφηγήσεις αλλά και δράσεις κρατουμένων– για πρώτη φορά την κοινωνία των κρατουμένων και να προσπαθήσω να κατανοήσω τη λειτουργία της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μαζική απεργία πείνας κρατουμένων σε όλα τα καταστήματα κράτησης της χώρας (3/11/2008 έως 20/11/2008), καθώς ο τρόπος σύνταξης των αιτημάτων και η οργάνωση της απεργίας πείνας ανέδειξαν την ιεραρχική δομή της κοινωνίας των κρατουμένων, όπως και ορισμένους από τους κανόνες που τη διέπουν. Η κινητοποίηση αυτή προετοιμαζόταν για μήνες προκειμένου να συνταχθούν τα 16 αιτήματα[457] που τη συνόδευαν. Αυτά προέκυψαν ύστερα από συνεχείς συνεδριάσεις των εκπροσώπων κάθε πτέρυγας ανά φυλακή, των αρχηγών κάθε εθνικής ομάδας και εν τέλει των εκπροσώπων κάθε φυλακής. Όσο διήρκεσε η απεργία πείνας είχαν επιλεγεί οι εκπρόσωποι των κρατουμένων που θα διαπραγματεύονταν με τη διεύθυνση του καταστήματος κράτησης, οι εκπρόσωποι που θα μιλούσαν στα ΜΜΕ, όπως και οι εκπρόσωποι που θα διαπραγματεύονταν με το υπουργείο Δικαιοσύνης.

Εκείνες τις ημέρες, λοιπόν, έγινε για πρώτη φορά ευδιάκριτη σε εμένα η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων, όπως και ο κώδικας που τη διέπει. Ακολούθησαν και άλλες κινητοποιήσεις, επισκέψεις της Πρωτοβουλίας για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων σε φυλακές (Κ.Κ. Κορυδαλλού, Κ.Κ. γυναικών Ελεώνα Θηβών, Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού, Κ.Κ. νέων Βόλου, Κ.Κ. νέων Αυλώνα, Κ.Κ. Χανίων, Κ.Κ. Διαβατών, Κ.Κ. Δομοκού κ.λπ.) και σε χώρους κράτησης αστυνομικών τμημάτων, επισκεπτήρια σε κρατούμενους κατόπιν ειδικής άδειας, παρακολούθηση εκδίκασης υποθέσεων με το ρόλο του παρατηρητή.

---

457 Τα αιτήματα της κινητοποίησης δόθηκαν στη δημοσιότητα την Πέμπτη 30 Οκτωβρίου 2008, λίγες ημέρες πριν την έναρξή της, τη Δευτέρα 3 Νοεμβρίου 2008. Η επιστολή των αιτημάτων ανέφερε συγκεκριμένα: «Εμείς οι κρατούμενοι στα κολαστήρια που κατ' ευφημισμό καλούνται φυλακές του ελληνικού κράτους, κουρασμένοι από τις ψεύτικες υποσχέσεις όλων των υπουργών δικαιοσύνης τα τελευταία 10 χρόνια, για καλυτέρευση των συνθηκών κράτησης και βελτίωση του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικαιοσύνης, αποφασίσαμε να κινηθούμε δυναμικά, ώστε να απαιτήσουμε τις δίκαιες διεκδικήσεις μας. Ζητάμε: 1) Κατάργηση των πειθαρχικών ποινών. Τροποποίηση των άρθρων του Σωφρονιστικού Κώδικα 68, 69, 70, 71. Σε κάθε περίπτωση οι πειθαρχικές ποινές να εξαλείφονται μετά την έκτισή τους, να μην υπολογίζονται αθροιστικά και να μην λαμβάνονται υπόψη για τις άδειες, την εργασία, την εκπαίδευση και την υφ' όρον απόλυση μετά τη λήξη τους. 2) Να μειωθεί το όριο έκτισης της ποινής για την υφ' όρον απόλυση, από τα 3/5 στα 3/7. Να καταργηθεί άμεσα η αντισυνταγματική διάταξη που επαύξησε στα 4/5 το όριο, για τα αδικήματα περί ναρκωτικών. 3) Εφάπαξ μείωση κατά 3 έτη όλων των ποινών, για να διευκολυνθεί η υφ' όρον απόλυση και η αποσυμφόρηση των φυλακών. Όχι στις νέες πανοπτικές φυλακές, που χτίζονται απομονωμένες μακριά από τον ιστό από της πόλης. 4) Κατάργηση των φυλακών ανηλίκων. Καθιέρωση ανοιχτών δομών φροντίδας και προστασίας των εφήβων και των νέων. 5) Μείωση της «οροφής» των 25 ετών συνεχούς κράτησης. Μείωση του ελάχιστου ορίου έκτισης για την υφ' όρον απόλυση στην περίπτωση των ισοβίων στα 12 χρόνια από τα 16 που είναι σήμερα, σε εναρμόνιση με τις ευρωπαϊκές νομοθεσίες. 6) Να εφαρμοστεί αυτόματα χωρίς διακρίσεις και εξαιρέσεις, η χορήγηση αδειών, αναστολών και λοιπών ευεργετημάτων με μόνο κριτήριο τις προϋποθέσεις του νόμου, με μείωση των ελάχιστων ορίων έκτισης ποινής για την ενεργοποίησή τους. Να αυξηθεί ο αριθμός των αδειών σε 60 μέρες για όσους δικαιούνται πενθήμερες και σε 96 μέρες για τους δικαιούμενους οχταήμερες. 7) Να σταματήσει η κατάχρηση του μέτρου της προφυλάκισης και να μειωθεί το όριο στους 12 μήνες. 8) Είναι γνωστή την τελευταία 8ετία, η υστερία των παραδικαστικών κυκλωμάτων, που οδήγησε σε εκδικητικά εξοντωτικές ποινές. Ζητάμε ανάλογες ποινές και ευρεία εφαρμογή του μέτρου αναστολής και υφ' όρον απόλυσης. 9) Πλήρης, μόνιμη και 24ωρη ιατρική κάλυψη και σεβασμός στους ασθενείς. Δημιουργία και βελτίωση επαρκών χώρων υγιεινής (λουτρά και τουαλέτες). Άμεση ένταξη του Νοσοκομείου και του Ψυχιατρείου των φυλακών Κορυδαλλού στο ΕΣΥ, με πρόβλεψη πτερύγων για τις γυναίκες και τους ανήλικους, που τώρα δεν υπάρχουν. Άμεση μεταφορά των ασθενών σε δημόσια νοσοκομεία, με ασθενοφόρα και όχι σε κλούβες δεμένοι πισθάγκωνα. 10) Να παρέχεται το δικαίωμα στα ευεργετικά ημερομίσθια, στη φοίτηση, στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, τα επαγγελματικά εργαστήρια και στη συμμετοχή στα διάφορα προγράμματα, σε όλους τους κρατούμενους αναλογικά και χωρίς καμία διάκριση. Να χορηγούνται εκπαιδευτικές άδειες, σε όλους τους κρατούμενους, που πληρούν τα κριτήρια και τις προϋποθέσεις για σπουδές εκτός φυλακών και για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και τεχνικής επαγγελματικής κατάρτισης. Ουσιαστική επέκταση των θεραπευτικών προγραμμάτων σε όλες τις φυλακές 11) Κατάργηση του άβατου των φυλακών. Ελεύθερη πρόσβαση των: κοινωνικών και πολιτικών φορέων, Δικηγορικών Συλλόγων, Πανελλήνιου Ιατρικού Συλλόγου και της ΕΙΝΑΠ, οργανώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ΜΚΟ και διεθνών οργανισμούς. Ελεύθερη διακίνηση πολιτικών και επιμορφωτικών εντύπων, χωρίς καμία εξαίρεση. 12) Θέσπιση εναλλακτικών μορφών κράτησης, διεύρυνση των αγροτικών φυλακών και εφαρμογή του θεσμού της ημιελεύθερης διαβίωσης καθώς και του θεσμού της κοινωφελούς εργασίας. 13) Διεύρυνση του θεσμού του ελεύθερου επισκεπτηρίου σε ανθρώπινες συνθήκες με σεβασμό στην προσωπικότητα και την αξιοπρέπεια των κρατούμενων και των επισκεπτών. Ιδιαίτερος κλειστός χώρος για τη συνεύρεση με τον /την σύντροφό μας. 14) Εργασία και πρόσβαση σε δημιουργικές δραστηριότητες για όλους και όλες. Ευεργετικός υπολογισμός των ημερών απασχόλησης στην ποινή. 15) Δικαίωμα επιλογής έκτισης της ποινής στη χώρα καταγωγής για τους αλλοδαπούς κρατούμενους αν και εφόσον αυτοί το επιθυμούν. 16) Εξανθρωπισμός των συνθηκών μεταγωγών με τη βελτίωση των χώρων στα απαράδεκτα μεταφορικά μέσα της ΕΛ.ΑΣ. Πρόβλεψη τακτικότερων σταθμεύσεων, βελτίωση των χώρων κράτησης στα άθλια "Μεταγωγών" και ταχύτερη προώθησή μας στις φυλακές». Όπως ανακτήθηκε από http://www.tokeli.gr/2008/10/blog-post_30.html

Με τη συμμετοχή μου στην Πρωτοβουλία για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων είχα τη μοναδική –έως τότε– ευκαιρία να συνομιλήσω με κρατούμενους, να εξοικειωθώ με τη γλώσσα που χρησιμοποιούν, να κατανοήσω τη νομοθεσία και τον τρόπο λειτουργίας των φυλακών. Ωστόσο, αυτή η ταυτότητα, του μέλους δηλαδή της Πρωτοβουλίας για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων, είχε ως αποτέλεσμα να απορρίπτονται ακόμα πιο εύκολα οι αιτήσεις για πρόσβαση στη φυλακή για ερευνητικούς σκοπούς, καθώς οι διευθύνσεις αρνούνταν να αποδεχτούν την ταυτότητα της ερευνήτριας στο πρόσωπό μου. Έτσι, το 2013 αποφάσισα να αποστασιοποιηθώ από την επαφή μου με τους κρατούμενους μέσω της Πρωτοβουλίας για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων, ώστε να επιταχύνω το σχεδιασμό της έρευνας και να ξανακάνω αιτήσεις, ελπίζοντας πως αυτές δεν θα ήταν και πάλι απορριπτικές.

4.3.2. ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Έχοντας ως οδηγό τα ερευνητικά ερωτήματα ξεκίνησε ο σχεδιασμός των συνεντεύξεων, ο οποίος ως πρώτο βήμα είχε την επίλυση των δεοντολογικών ζητημάτων που ανακύπτουν πάντα σε μια έρευνα. Ένα από αυτά ήταν να αποφύγουμε το ενδεχόμενο η έρευνά μας να είναι μεροληπτική, ιδιαίτερα από τη στιγμή που το δείγμα θα προέκυπτε μονάχα από κρατούμενους για τους λόγους που εξηγήθηκαν προηγουμένως. Στο σημείο αυτό ο **Punch**[458] είναι ξεκάθαρος, υπογραμμίζοντας πως την ποιοτική έρευνα χαρακτηρίζει ενιαίο ήθος και ενιαίο δεοντολογικό σύστημα και καταλήγοντας πως «όποιο δεοντολογικό συνδυασμό και αν οργανώσει ο ερευνητής, σε μια κοινωνία των αντιθέσεων θα ταχθεί θεωρητικά ή/και πρακτικά, άμεσα ή/και έμμεσα, υπέρ κάποιων και κατά κάποιων άλλων». Προγενέστερα, ο **Becker**,[459] σε άρθρο του με τίτλο "Whose side are we on?", τόνισε πως κάθε κοινωνιολογική έρευνα μπορεί να κατηγορηθεί για προκατάληψη και διαστρέβλωση και γι' αυτό πρέπει πάντα να κρίνουμε την κοινωνιολογική άποψη από την πλευρά του ερευνητή και τις θέσεις που έχει εκφράσει μέσω της θεωρητικής του τοποθέτησης. «Δεν μπορούμε να αποφύγουμε να διαλέξουμε πλευρά. Απομένουμε, λοιπόν, με το ερώτημα κατά πόσο το αποτέλεσμα της έρευνάς μας είναι προκαθορισμένο, προτού εκείνη υλοποιηθεί, μόνο και μόνο από το γεγονός ότι επιλέξαμε πλευρά. Ζητούμενο είναι να εξασφαλίσουμε πως, ανεξάρτητα από το ποια πλευρά θα επιλέξουμε, η έρευνά μας ανταποκρίνεται στα προαπαιτούμενα μια άρτιας επιστημονικής εργασίας και πως οι αναπόφευκτες συμπάθειές μας δεν θέτουν υπό αμφισβήτηση τα αποτελέσματά μας».

Προκειμένου να ξεκινήσει και να ολοκληρωθεί ο σχεδιασμός των συνεντεύξεων, έπρεπε εκ των προτέρων να επιλύσουμε εύλογα δεοντολογικά ζητήματα που προκύπτουν στο πεδίο:[460]

- Πώς θα εξασφαλιστεί ότι η παρουσία μας στη συνέντευξη θα είναι δεοντολογική;
- Οι παρεμβάσεις είναι δεοντολογικές;
- Πώς θα εγγυηθούμε την εχεμύθεια; Εξασφαλίζεται η συναίνεση των ερωτώμενων;
- Ποιες σχέσεις εξουσίας μπορεί να εμπεριέχει η διάδραση της συνέντευξης;

Το πρώτο ζήτημα αφορούσε την ανησυχία μας για το ενδεχόμενο ο συμμετέχων να οδηγηθεί, μέσω των παρεμβάσεων, σε ομολογία κάποιων αδικημάτων ποινικά κολάσιμων. Φυσικά ο νόμος είναι σαφής ως προς την προστασία προσωπικών δεδομένων των κρατούμενων[461] και την τήρηση της ανωνυμίας, όπως εξίσου σαφής είναι και ο κώδικας δεοντολογίας στην εγκληματολογική έρευνα: Στόχος του ερευνητή δεν είναι η απόδοση δι-

458 M. Punch, «Politics and ethics in qualitative research», στο N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, *Handbook of qualitative research*, Sage, Θάουζεντ Οκς 1994, σ. 83-97.

459 H.S. Becker, «Whose side are we on?», *Social Problems*, 14(3), 1967, σ. 245-246.

460 J. Mason, *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Πεδίο, 2011, επιμ. Ν. Κυριαζή, σ. 103.

461 Κάθε στοιχείο σχετικό με κρατουμένους (όνομα, ηλικία, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, ιατρικό και κοινωνικό ιστορικό, ιθαγένεια, ποινική κατάσταση κ.λπ.) ανήκει στην κατηγορία των «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων», σύμφωνα με το άρθρο 2 περ. β του Ν. 2472/1997. Πρόσβαση στα στοιχεία αυτά έχουν οι δικαστικές αρχές, τα αρμόδια όργανα του καταστήματος κράτησης και οι υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, τηρώντας τις διατάξεις του παραπάνω νόμου. Γνώση των στοιχείων αυτών, με οποιοδήποτε πρόσφορο μέσο, λαμβάνουν οι ενδιαφερόμενοι κρατούμενοι ή οι νόμιμοι εκπρόσωποί τους και, κατόπιν αδείας του αρμόδιου εισαγγελέα, τρίτα πρόσωπα τα οποία έχουν έννομο συμφέρον. Η συλλογή και επεξεργασία αυτών των στοιχείων απαγορεύεται, εκτός εάν πραγματοποιούνται αποκλειστικά για ερευνητικούς και επιστημονικούς σκοπούς, υπό τον όρο ότι τηρείται η ανωνυμία και λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων στα οποία αυτά τα δεδομένα αναφέρονται [άρ. 4, Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης τύπου Α΄ και Β΄].

καιοσύνης, σύμφωνα με την ηθική και τις αξίες που υπηρετεί, αλλά η μελέτη του φαινομένου και γι' αυτό είναι απαραίτητο ο ερευνητής να διατηρήσει, όσο το δυνατόν, ουδέτερη και παθητική στάση.[462] Με κάθε τρόπο, λοιπόν, θα πρέπει να προστατεύσει τους συμμετέχοντες και να εξασφαλίσει την ανωνυμία τους, διαγράφοντας τα στοιχεία εκείνα που θα αποκάλυπταν την ταυτότητά τους. Όπως τονίζει και ο **Wofgang**[463] «εάν ο ερευνητής έχει αμφιβολίες από ηθικής άποψης για το αν πρέπει να διατηρήσει την εχεμύθεια, τότε θα πρέπει να απέχει από τέτοιου είδους έρευνες». Ομοίως, ο **Tunnel**[464] δηλώνει την πρόθεσή του «να ψευδομαρτυρήσει στις αρχές αν ποτέ του ζητηθεί να αποκαλύψει πληροφορίες που του δόθηκαν κατά την έρευνα». Άλλοι ερευνητές θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχει ευελιξία σε περίπτωση αποκάλυψης ποινικών αδικημάτων για τα οποία ο συμμετέχων δεν διώχθηκε, σε αυτή την περίπτωση όμως θα πρέπει να έχουν προειδοποιηθεί οι συμμετέχοντες.[465] Επιλέξαμε να τηρήσουμε στο ακέραιο τον κώδικα εχεμύθειας αποτρέποντας, ταυτόχρονα, τους συμμετέχοντες από την αποκάλυψη ποινικών αδικημάτων, καθώς μπορεί να ακούσει την ομολογία τους κάποιος ο οποίος δεν έχει δεσμευτεί από τον κώδικα εχεμύθειας, π.χ. μέλος του προσωπικού ή άλλος κρατούμενος.

Η απάντηση του πρώτου ερωτήματος ανέδειξε επόμενα δεοντολογικά ζητήματα όπως πώς θα είναι απόλυτα βέβαιος ο ερευνητής ότι έχει εξασφαλίσει τη συναίνεση των συμμετεχόντων. Για να είμαστε απόλυτα σίγουροι γι' αυτό, από τη στιγμή που ο Εσωτερικός Κανονισμός Γενικών Καταστημάτων Κράτησης δεν επιτρέπει την ενυπόγραφη συγκατάθεση του ερωτώμενου, για λόγους τήρησης της ανωνυμίας, συντάξαμε μια πρόσκληση για συμμετοχή στην έρευνα καθώς και ένα εισαγωγικό κείμενο για τη στιγμή της συνέντευξης.

Στο κείμενο της πρόσκλησης τροποποιήσαμε τον τίτλο της διατριβής από «Η μικροκοινωνία των φυλακών και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος» σε «Άγραφοι νόμοι των φυλακών και η κοινωνία των κρατουμένων», για να είναι κατανοητός και στους μη εξοικειωμένους με κοινωνιολογικούς όρους.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗΣ (αρχικό)

Ονομάζομαι Ιωάννα Δρόσου και κάνω τη διδακτορική μου διατριβή με θέμα «Άγραφοι νόμοι των φυλακών και η κοινωνία των κρατουμένων».

Η έρευνά μου στηρίζεται αποκλειστικά σε συνεντεύξεις κρατουμένων, ώστε μέσα από την προσωπική σας εμπειρία να μπορέσω να καταγράψω τη δική σας άποψη για τη φυλακή και κατά πόσο ο εγκλεισμός επιτελεί το «σκοπό» του.

Καλώ όποιον επιθυμεί να συμμετέχει στην έρευνα, μέσα από την παραχώρηση συνέντευξης, η οποία θα είναι ανώνυμη.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα είναι:

1) Ποιες αρχές και αξίες διέπουν την κοινωνία των κρατουμένων;

2) Ποια η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων;

3) Ποια η άποψή σας για τη φυλακή;

Αν θέλεις να συμμετέχεις στην έρευνα, δήλωσε το όνομά σου στην Κοινωνική Υπηρεσία, ώστε να οριστεί η συνάντηση.

Σε ευχαριστώ για τη συνεργασία
Ιωάννα Δρόσου

462 L. Noaks, E. Wincup, *Criminological Research: Understanding Qualitative Methods*, Sage Publications, 2004, σ. 48.
463 M.E. Wolfgang, «Confidentiality in criminological research and other ethical issues», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72(1), 1981, σ. 352.
464 K.D. Tunnell, «Honesty secrecy and deception in the sociology of crime: Confessions and reflections from the backstage», στο J. Ferrell, S.F. Hamms, *Ethnography at the edge: Crime deviance and field research*, Northeastern University Press, Βοστόνη 1998, σ. 209.
465 M. Cowburn, «Confidentiality and public protection: Ethical dilemmas in qualitative research with adult male sex offenders», *Journal of Sexual Aggression*, 11(1), 2005, σ. 49-63.

Στο κείμενο της πρόσκλησης μετά τις συνεντεύξεις στο πρώτο κατάστημα κράτησης, για λόγους που θα αναλυθούν παρακάτω, προστέθηκαν δύο κριτήρια συμμετοχής στην έρευνα. Έτσι το τελικό κείμενο διαμορφώθηκε ως εξής:

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗΣ (τελικό)

Ονομάζομαι Ιωάννα Δρόσου και κάνω τη διδακτορική μου διατριβή με θέμα «Άγραφοι νόμοι των φυλακών και η κοινωνία των κρατουμένων».

Η έρευνά μου στηρίζεται αποκλειστικά σε συνεντεύξεις κρατουμένων, ώστε μέσα από την προσωπική σας εμπειρία να μπορέσω να καταγράψω τη δική σας άποψη για τη φυλακή και κατά πόσο ο εγκλεισμός επιτελεί το «σκοπό» του.

Καλώ όποιον επιθυμεί να συμμετέχει στην έρευνα, μέσα από την παραχώρηση συνέντευξης, η οποία θα είναι ανώνυμη. Το δείγμα της έρευνας είναι άντρες κρατούμενοι, που έχουν καταδικαστεί σε κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και έχουν εκτίσει τουλάχιστον δύο χρόνια πραγματικής ποινής.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα είναι:

1) Ποιες αρχές και αξίες διέπουν την κοινωνία των κρατουμένων;

2) Υπάρχει ιεραρχία στην κοινωνία των κρατουμένων;

3) Ποια η άποψή σας για τη φυλακή;

Αν θέλεις να συμμετέχεις στην έρευνα, δήλωσε το όνομά σου στην Κοινωνική Υπηρεσία, ώστε να οριστεί η συνάντηση.

Σε ευχαριστώ για τη συνεργασία
Ιωάννα Δρόσου

Ομοίως το απόσπασμα εισαγωγής στη συνέντευξη ανέφερε: «Τα στοιχεία σας δεν θα καταγραφούν, παρά μόνο οι απαντήσεις σας με το κωδικό όνομα ____. Συμφωνείτε να συμμετάσχετε; Προτού ξεκινήσουμε σας ενημερώνω ότι μπορείτε ανά πάσα στιγμή να δηλώσετε ότι δεν θέλετε να συνεχίσουμε ή ότι αποσύρετε τη συμμετοχή σας, όπως και ότι δεν θέλετε να διευκρινίσετε περαιτέρω κάτι που ειπώθηκε, κατόπιν δικής μου παρέμβασης. Να ξεκινήσουμε;» Με αυτό τον τρόπο και δίνοντας, ταυτόχρονα, τη δυνατότητα στον συμμετέχοντα να αποσύρει τη συναίνεσή του ανά πάσα στιγμή, πιστεύουμε ότι εξασφαλίσαμε τη συναίνεσή του, πέραν πάσης αμφιβολίας.

Ένα ακόμα δεοντολογικό ζήτημα προς επίλυση ήταν πώς θα αποτρέψουμε το σχηματισμό της εντύπωσης ότι ο συμμετέχων θα ωφεληθεί ως προς την πρόσβασή του στα προνόμια που παρέχει το σωφρονιστικό σύστημα (π.χ. ελεύθερο επισκεπτήριο, πρόσβαση σε μεροκάματα με ευεργετικό υπολογισμό ημερών κ.λπ.) ή θα λάβει οποιουδήποτε είδους ανταμοιβή. Έτσι, μέσω της πρόσκλησης συμμετοχής αλλά και στη συνέντευξη, δηλώναμε ρητά πως «η συμμετοχή εξυπηρετεί αποκλειστικά ερευνητικούς σκοπούς». Ταυτόχρονα, φροντίσαμε να αποφύγουμε οποιαδήποτε παρέμβαση από μέρους μας θα έδινε την αίσθηση στον συμμετέχοντα ότι μπορούμε να εκφέρουμε άποψη ή με κάποιο τρόπο να βοηθήσουμε στην εκδίκαση της υπόθεσής του. Αρκεστήκαμε στη δήλωση του αδικήματος για το οποίο καταδικάστηκε, χωρίς να απαιτούμε περιγραφή τού πώς αυτό τελέστηκε ή την άποψή του για την πορεία εκδίκασης της υπόθεσής του.

Από την άλλη, υπήρχε το ενδεχόμενο να νιώσουμε ότι οι συμμετέχοντες έχουν τον έλεγχο των θεμάτων της συνέντευξης, από τη στιγμή που διευκρινιζόταν το αυτονόητο δικαίωμά τους να αρνηθούν να απαντήσουν σε κάποια παρέμβαση. Μοναδική δικλείδα ασφαλείας σε μια τέτοια περίπτωση καταλήξαμε πως είναι η επανάληψη της εισαγωγής και η ενημέρωση ότι και ο συμμετέχων έχει το δικαίωμα να διακόψει τη συνέντευξη σε περίπτωση που αυτή δεν διεξάγεται σωστά (π.χ. αν διαπιστώσουμε πως ο συμμετέχων συμπεριφέρεται προσβλητικά ή δεν ενδιαφέρεται να συμμετάσχει αλλά να περάσει το χρόνο του, ειδικά από τη στιγμή που η ερευνήτρια είναι γυναίκα).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (αρχικό)

Ονομάζομαι Ιωάννα Δρόσου και κάνω τη διδακτορική μου διατριβή με θέμα «Άγραφοι νόμοι των φυλακών και η κοινωνία των κρατουμένων». Η έρευνά μου στηρίζεται αποκλειστικά σε συνεντεύξεις κρατουμένων, ώστε μέσα από την προσωπική σας εμπειρία να μπορέσω να καταγράψω τη δική σας άποψη για τη φυλακή και κατά πόσο ο εγκλεισμός επιτελεί το «σκοπό» του. Το δείγμα της έρευνας είναι άντρες κρατούμενοι, που έχουν καταδικαστεί σε κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και έχουν εκτίσει τουλάχιστον δύο χρόνια πραγματικής ποινής.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα είναι:

1) Ποιες αρχές και αξίες διέπουν την κοινωνία των κρατουμένων;

2) Υπάρχει ιεραρχία στην κοινωνία των κρατουμένων;

3) Ποια η άποψή σας για τη φυλακή;

Τα στοιχεία σας δεν θα καταγραφούν, παρά μόνο οι απαντήσεις σας με το κωδικό όνομα ___ Συμφωνείτε να συμμετάσχετε;

Προτού ξεκινήσουμε σας ενημερώνω ότι μπορείτε ανά πάσα στιγμή να δηλώσετε ότι δεν θέλετε να συνεχίσουμε ή ότι αποσύρετε τη συμμετοχή σας, όπως και ότι δεν θέλετε να διευκρινίσετε περαιτέρω κάτι που ειπώθηκε, κατόπιν δικής μου παρέμβασης. Να ξεκινήσουμε;

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να διευκρινίσουμε πως για την τελική διαμόρφωση του οδηγού της συνέντευξης, προτού ξεκινήσουν οι επισκέψεις στα καταστήματα κράτησης, χρειαστήκαμε τη βοήθεια τριών πρώην κρατουμένων, που γνωρίσαμε στην Πρωτοβουλία για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων, οι οποίοι –μέσα από τις συνεντεύξεις-πιλότους– ανέδειξαν τα ζητήματα που ίσως προέκυπταν και μας συμβούλευσαν στη διατύπωση των παρεμβάσεων και της πρόσκλησης συμμετοχής. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μας συμβούλευσαν να αλλάξουμε τη διατύπωση του τίτλου της διδακτορικής διατριβής, καθώς δεν θα ήταν κατανοητός από όλους και ίσως απέτρεπε ορισμένους από το να δηλώσουν συμμετοχή. Ακόμα, η αρχική διατύπωση «Με την έρευνα, που στηρίζεται αποκλειστικά σε συνεντεύξεις κρατουμένων, επιθυμώ να καταγράψω τη δική σας άποψη για τη φυλακή και κατά πόσο ο κύριος στόχος, που είναι ο σωφρονισμός, επιτελείται» τροποποιήθηκε, μετά την παρατήρηση των πρώην κρατουμένων ότι ενδέχεται να παρερμηνευτεί ο σκοπός της έρευνας, καθώς τη λέξη «σωφρονισμός» χρησιμοποιούν κυρίως οι υπάλληλοι των καταστημάτων κράτησης και οι δικαστικοί λειτουργοί, ως εξής: «κατά πόσο ο εγκλεισμός επιτελεί το "σκοπό" του».

Αντίστοιχα η καταληκτική φράση της πρόσκλησης, «εάν συμφωνείς να συμμετέχεις στην έρευνα δήλωσέ το στην Κοινωνική Υπηρεσία, ώστε να με ειδοποιήσει για την πραγματοποίηση της συνέντευξης», θεωρήθηκε πως υπονοεί ιδιαίτερες σχέσεις με την Κοινωνική Υπηρεσία και, επομένως, αποδυναμώνει τους σκοπούς της έρευνας και την προθυμία συμμετοχής. Έτσι αντικαταστάθηκε με τη φράση «εάν θέλεις να συμμετάσχεις στην έρευνα, δήλωσε το όνομά σου στην Κοινωνική Υπηρεσία, ώστε να οριστεί η συνάντηση». Υπήρξαν και άλλες παρόμοιες παρεμβάσεις στον οδηγό της συνέντευξης, στις οποίες θα αναφερθούμε λίγο παρακάτω.

Ακόμα, οι τρεις συνεντεύξεις-πιλότοι μας έδωσαν την ευκαιρία να χρονομετρήσουμε τη διάρκεια των συνεντεύξεων, ώστε να μπορέσουμε να προβλέψουμε το χρόνο που χρειάζεται κάθε θεματική ενότητα. Από αυτό συμπεράναμε ότι, σε περίπτωση που η ώρα που μας δινόταν για τη συνέντευξη ήταν εξαιρετικά περιορισμένη, ο μοναδικός τρόπος να εξοικονομήσουμε πολύτιμο χρόνο ήταν να παρεμβαίνουμε όταν η αφήγηση αφορούσε την ποινική υπόθεση του κάθε ερωτώμενου, αποφεύγοντας παράλληλα δεοντολογικά ζητήματα που ενδεχομένως θα προέκυπταν.

4.3.3. Ο ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Στο σχεδιασμό του οδηγού της συνέντευξης προβλέψαμε κάποιες εισαγωγικές ερωτήσεις, οι οποίες θα μας βοηθούσαν να καταγράψουμε το προφίλ του ερωτώμενου ως προς την οικογενειακή του κατάσταση, το μορφωτικό του επίπεδο, την ηλικία του και την καταγωγή του, αλλά και μερικές ακόμα ερωτήσεις που θα έδιναν μια εικόνα ως προς το προφίλ του με την ιδιότητα του κρατούμενου, δηλαδή το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε, το πώς περνά τον καθημερινό του χρόνο και αν είναι υπότροπος ή όχι.

Στη συνέχεια προβλέψαμε ορισμένες παρεμβάσεις στις θεματικές ενότητες «κοινωνία των κρατουμένων» και «κώδικας κρατουμένων», οι οποίες ήταν τα υπό διερεύνηση κοινωνικά φαινόμενα. Τέλος προβλέψαμε μία ακόμη θεματική ενότητα που αφορά την καταγραφή της άποψης του ερωτώμενου για τον εγκλεισμό και συγκεκριμένα για το σωφρονιστικό σύστημα και τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Οι παρεμβάσεις προβλέφθηκαν σε περίπτωση που ο συμμετέχων χρειαζόταν διευκρινίσεις ώστε να κατανοήσει το θέμα που θέλαμε να μας αφηγηθεί, όπως και σε περίπτωση που η συζήτηση παρέκκλινε του θέματος για να την επαναφέρουμε σε αυτό. Αυτές αποδείχθηκαν εξαιρετικά χρήσιμες, ιδιαίτερα επειδή ο χρόνος που μας δινόταν για κάθε συνέντευξη ήταν περιορισμένος και επομένως δεν υπήρχαν πολλά περιθώρια ευελιξίας ως προς τα θέματα που μπορούσε να αναπτύξει ο ερωτώμενος.

Έτσι ο οδηγός της συνέντευξης διαμορφώθηκε ως εξής:

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (αρχικό)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Ονομάζομαι Ιωάννα Δρόσου και κάνω τη διδακτορική μου διατριβή με θέμα «Άγραφοι νόμοι των φυλακών και η κοινωνία των κρατουμένων». Η έρευνά μου στηρίζεται αποκλειστικά σε συνεντεύξεις κρατουμένων, ώστε μέσα από την προσωπική σας εμπειρία να μπορέσω να καταγράψω τη δική σας άποψη για τη φυλακή και κατά πόσο ο εγκλεισμός επιτελεί το «σκοπό» του. Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα είναι: 1) Ποιες αρχές και αξίες διέπουν την κοινωνία των κρατουμένων; 2) Υπάρχει ιεραρχία στην κοινωνία των κρατουμένων; 3) Ποια η άποψή σας για τη φυλακή;

Τα στοιχεία σας δεν θα καταγραφούν, παρά μόνο οι απαντήσεις σας με το κωδικό όνομα ____ Συμφωνείτε να συμμετάσχετε; Προτού ξεκινήσουμε σας ενημερώνω ότι μπορείτε ανά πάσα στιγμή να δηλώσετε ότι δεν θέλετε να συνεχίσουμε ή ότι αποσύρετε τη συμμετοχή σας, όπως και ότι δεν θέλετε να διευκρινίσετε περαιτέρω κάτι που ειπώθηκε, κατόπιν δικής μου παρέμβασης. Να ξεκινήσουμε;

2. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ

Για την κατηγοριοποίηση και την επεξεργασία του δείγματος θα ήθελα να μου απαντήσετε σε κάποιες ερωτήσεις.

2.1 Ποια η ηλικία σας;
2.2 Ποια η καταγωγή σας;
2.3 Ποια η οικογενειακή σας κατάσταση;
2.4 Ποιο το μορφωτικό σας επίπεδο;
2.5 Ποιο το αδίκημα που σας οδήγησε στη φυλακή;
2.6 Κάνετε μεροκάματα;
2.7 Έχετε πειθαρχικά παραπτώματα;
2.8 Παίρνετε άδεια;
2.9 Έχετε επισκεπτήρια;
2.10 Πόσο χρόνο της ποινής έχετε εκτίσει;
2.11 Είναι η πρώτη σας φορά στη φυλακή; Αν όχι πόσο καιρό εκτίσατε προηγουμένως και για ποιο αδίκημα;

3. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Μπορείτε να μου περιγράψετε την καθημερινότητά σας στη φυλακή; Η θεματική αυτή ενότητα αφορά την περιγραφή της εμπειρίας του εγκλεισμού, της καθημερινότητας στη φυλακή και της δομής της κοινωνίας των κρατουμένων

Διευκρινιστικές παρεμβάσεις:

- Νιώθετε ενταγμένος στη φυλακή;
- Πώς νιώθετε εδώ;
- Ποια η σχέση των κρατουμένων μεταξύ τους;

4. Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η θεματική αυτή ενότητα αφορά την καταγραφή του άτυπου κώδικα των κρατουμένων και των συνεπειών παραβίασής του.

Διευκρινιστικές παρεμβάσεις:

- Υπάρχουν άγραφοι κανόνες που κάποιος πρέπει να ακολουθεί για να περάσει καλά εδώ μέσα; Ποιοι είναι αυτοί; Πείτε μου ένα παράδειγμα.
- Υπάρχουν κανόνες για όλα τα θέματα;
- Ποιοι απολαμβάνουν το σεβασμό;
- Τι γίνεται ανεκτό εδώ που δεν γίνεται έξω;

5. ΆΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΌ

Η ενότητα αυτή θέλει να καταγράψει την άποψη του ερωτώμενου για το σωφρονιστικό σύστημα και τη στερητική της ελευθερίας ποινή.

Διευκρινιστικές παρεμβάσεις:

- Ποια η άποψή σας για τη φυλακή;
- Η φυλακή σε κάνει καλύτερο ή χειρότερο;
- Όλοι μιλάνε για σωφρονισμό. Τι είναι σωφρονισμός για σας;
- Πολλοί υποστηρίζουν ότι η φυλακή πρέπει να καταργηθεί. Ποια η άποψή σας;

Στον οδηγό της συνέντευξης έγιναν λεκτικές παρατηρήσεις από τους τρεις πρώην κρατούμενους. Στη θεματική ενότητα για τον κώδικα των κρατουμένων προβλεπόταν η παρέμβαση «υπάρχει κώδικας κρατουμένων, ο οποίος υπαγορεύει τη συμπεριφορά των κρατουμένων;», η οποία αντικαταστάθηκε με την παρέμβαση «υπάρχουν άγραφοι νόμοι που κάποιος πρέπει να τους ακολουθεί για να περάσει καλά εδώ;» Η παρατήρηση ως προς την αρχική διατύπωση ανέφερε πως ως «κώδικας» αναγνωρίζεται ο «σωφρονιστικός κώδικας» [Ν.2776/1999], ο οποίος υπαγορεύει τη συμπεριφορά των κρατουμένων και τις συνθήκες κράτησής τους και επομένως η ερώτηση θα είναι δυσνόητη και η απάντηση διαφορετική από την αναμενόμενη. Σε άλλο σημείο η αρχική διατύπωση της παρέμβασης «ποια η άποψή σας για τη φυλακή;» ήταν «η φυλακή σωφρονίζει;». Εδώ οι παρατηρήσεις αφορούσαν και πάλι τη λέξη «σωφρονισμός». Επειδή όμως η παρέμβαση αυτή θα γινόταν για να ενθαρρύνει τον συμμετέχοντα να αναπτύξει την άποψή του όχι μόνο ως προς τις συνθήκες κράτησης, αλλά και ως προς τη στερητική της ελευθερίας ποινή, προστέθηκαν οι φράσεις: «Όλοι μιλάνε για σωφρονισμό. Τι είναι σωφρονισμός για σας; Νομίζετε ότι η φυλακή θα έπρεπε να σωφρονίζει; Πολλοί υποστηρίζουν ότι η φυλακή πρέπει να καταργηθεί. Ποια η άποψή σας;».

Και πάλι, όπως και στην πρόσκληση, ο οδηγός της συνέντευξης διευρύνθηκε μετά την πρώτη σειρά συνεντεύξεων στο πρώτο κατάστημα κράτησης, καθώς από την αποδελτίωση και ανάλυση αυτών προέκυψαν νέα ζητήματα που θα χανόντουσαν στον όγκο των δεδομένων αν δεν προβλέπονταν είτε ως ερωτήσεις είτε ως διευκρινιστικές παρεμβάσεις. Έτσι ο οδηγός διαμορφώθηκε τελικά ως εξής (σημ.: Για τη διευκόλυνση του αναγνώστη οι προσθήκες εμφανίζονται με <u>υπογράμμιση</u>):

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (τελικός)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Ονομάζομαι Ιωάννα Δρόσου και κάνω τη διδακτορική μου διατριβή με θέμα «Άγραφοι νόμοι των φυλακών και η κοινωνία των κρατουμένων». Η έρευνά μου στηρίζεται αποκλειστικά σε συνεντεύξεις κρατουμένων, ώστε μέσα από την προσωπική σας εμπειρία να μπορέσω να καταγράψω τη δική σας άποψη για τη φυλακή και κατά πόσο ο εγκλεισμός επιτελεί το «σκοπό» του. Το δείγμα της έρευνας είναι άντρες κρατούμενοι, που έχουν καταδικαστεί σε κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και έχουν εκτίσει τουλάχιστον δύο χρόνια πραγματικής ποινής.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα είναι: 1) Ποιες αρχές και αξίες διέπουν την κοινωνία των κρατουμένων; 2) Υπάρχει ιεραρχία στην κοινωνία των κρατουμένων; 3) Ποια η άποψή σας για τη φυλακή;

Τα στοιχεία σας δεν θα καταγραφούν, παρά μόνο οι απαντήσεις σας με το κωδικό όνομα ____ Συμφωνείτε να συμμετάσχετε; Προτού ξεκινήσουμε σας ενημερώνω ότι μπορείτε ανά πάσα στιγμή να δηλώσετε ότι δεν θέλετε να συνεχίσουμε ή ότι αποσύρετε τη συμμετοχή σας, όπως και ότι δεν θέλετε να διευκρινίσετε περαιτέρω κάτι που ειπώθηκε, κατόπιν δικής μου παρέμβασης. Να ξεκινήσουμε;

2. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ

Για την κατηγοριοποίηση και την επεξεργασία του δείγματος θα ήθελα να μου απαντήσετε σε κάποιες ερωτήσεις.

2.1 Ποια η ηλικία σας;
2.2 Ποια η καταγωγή σας;
2.3 Ποια η οικογενειακή σας κατάσταση;
2.4 Ποιο το μορφωτικό σας επίπεδο;
2.5 Ποιο το αδίκημα που σας οδήγησε στη φυλακή;
2.6 Έχετε καταδικαστεί και σε χρηματική ποινή;
2.7 Κάνετε μεροκάματα;
2.8 Πώς περνάτε τον καθημερινό σας χρόνο;
2.9 Έχετε πειθαρχικά παραπτώματα;
2.10 Παίρνετε άδεια;
2.11 Έχετε επισκεπτήρια;
2.12 Πόσο χρόνο της ποινής έχετε εκτίσει;
2.13 Είναι η πρώτη σας φορά στη φυλακή; Αν όχι πόσο καιρό εκτίσατε προηγουμένως και για ποιο αδίκημα;

3. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Μπορείτε να μου περιγράψετε την καθημερινότητά σας στη φυλακή; Η θεματική αυτή ενότητα αφορά την περιγραφή της εμπειρίας του εγκλεισμού, της καθημερινότητας στη φυλακή και της δομής της κοινωνίας των κρατουμένων

- Διευκρινιστικές παρεμβάσεις:
- Νιώθετε ενταγμένος στη φυλακή;
- Πώς νιώθετε εδώ;
- Πώς προσαρμοστήκατε;
- Η ζωή μέσα είναι διαφορετική από έξω;
- Ποια η σχέση των κρατουμένων μεταξύ τους;
- Υπάρχουν φιλίες ή σχέσεις ανάγκης;
- Οι σχέσεις με το προσωπικό πώς είναι;

4. Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η θεματική αυτή ενότητα αφορά την καταγραφή του άτυπου κώδικα των κρατουμένων και των συνεπειών παραβίασής του.

Διευκρινιστικές παρεμβάσεις:

- Υπάρχουν άγραφοι κανόνες που κάποιος πρέπει να ακολουθεί για να περάσει καλά εδώ μέσα; Ποιοι είναι αυτοί; Πείτε μου ένα παράδειγμα.
- Υπάρχουν κανόνες για όλα τα θέματα;
- Ποιος τους φτιάχνει;
- Είστε υποχρεωμένος να τους ακολουθείτε; Εάν δεν τους ακολουθήσετε έχετε επιπτώσεις;
- Διεθνείς οργανισμοί αναφέρουν ότι στις φυλακές κάνουν κουμάντο οι ισχυροί κρατούμενοι. Είναι αλήθεια;
- Τι θα πει σεβασμός στη φυλακή; Υπάρχουν περιπτώσεις που ο σεβασμός είναι φόβος;
- Ποιοι απολαμβάνουν το σεβασμό;
- Τι γίνεται ανεκτό εδώ που δεν γίνεται έξω;

5. ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟ

Η ενότητα αυτή θέλει να καταγράψει την άποψη του ερωτώμενου για το σωφρονιστικό σύστημα και τη στερητική της ελευθερίας ποινή

Διευκρινιστικές παρεμβάσεις:

- Ποια η άποψή σας για τη φυλακή;
- Η φυλακή σε κάνει καλύτερο ή χειρότερο; Τι εννοείτε με το ένα ή το άλλο;
- Όλοι μιλάνε για σωφρονισμό. Τι είναι σωφρονισμός για σας;
- Νομίζετε ότι η φυλακή θα έπρεπε να σωφρονίζει;
- Πολλοί υποστηρίζουν ότι η φυλακή πρέπει να καταργηθεί. Ποια η άποψή σας;

4.3.4. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ – ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η ολοκλήρωση του σχεδιασμού της συνέντευξης και της πρόσκλησης άνοιξε νέα ζητήματα ως προς το πεδίο και την επιλογή του δείγματος. Η βιβλιογραφική επισκόπηση μας βοήθησε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως η καταγραφή της σύγχρονης κοινωνίας των κρατουμένων θα ήταν ακριβέστερη σε καταστήματα κράτησης που παρουσιάζουν συνωστισμό, λόγω της υπερπλήρωσης των προβλεπόμενων θέσεων.[466] Δεν θέσαμε το επιπλέον κριτήριο της δικαστικής φυλακής ή της κλειστής φυλακής,[467] καθώς όπως προκύπτει και από συνεδριάσεις της Βουλής ο συνωστισμός δεν επιτρέπει το διαχωρισμό των κρατουμένων ανά αδίκημα και ανά ποινή, ούτε το διαχωρισμό των κρατουμένων σε υπόδικους και κατάδικους, επομένως οι αποκαλούμενες δικαστικές φυλακές (Κορυδαλλού, Ιωαννίνων, Κομοτηνής, Κορίνθου, Θεσσαλονίκης, Λάρισας, Ναυπλίου, Νεάπολης, Τρίπολης, Χανίων, Χίου, Κω και Άμφισσας) λειτουργούν εξίσου ως κλειστές φυλακές (Πάτρας, Χαλκίδας, Κέρκυρας, Αλικαρνασσού, Τρικάλων, Μαλανδρίνου).

466 Βλ. εδώ, Κεφ. 3.2. Θεωρίες ένταξης στην υποκουλτούρα των κρατουμένων (prisonization) και ιδιαίτερα τους μικρο και μακρο-παράγοντες φυλακοποίησης.

467 Σύμφωνα με τον σωφρονιστικό κώδικα, ως προς τη μεταχείριση των κρατουμένων κατά κατηγορίες «οι κρατούμενοι διακρίνονται σε κατηγορίες με σκοπό την εξειδίκευση της μεταχείρισής τους, κατά τις ανάγκες που επιβάλλει η πραγματική ή η νομική κατάστασή τους. Οι κρατούμενοι που εκτίουν ποινή φυλάκισης διαμένουν σε καταστήματα τύπου Α ή σε χωριστά τμήματα καταστημάτων κράτησης, χωρίς επικοινωνία με κρατούμενους άλλων κατηγοριών. Κρατούμενοι που εκτίουν ποινή καθείρξεως διαμένουν σε καταστήματα τύπου Β ή σε χωριστά τμήματα καταστημάτων κράτησης» (άρ. 11 Ν. 2776/1999). Όπως αποσαφηνίζεται στο κεφάλαιο περί καταστημάτων κράτησης «στα Α τύπου κρατούνται οι υπόδικοι, οι κρατούμενοι για χρέη και οι κατάδικοι σε ποινή φυλάκισης. Στα Β τύπου κρατούνται όλοι οι υπόλοιποι κρατούμενοι» (άρ. 19, Ν. 2776/1999).

Συγκεκριμένα, μιλώντας σε συνεδρίαση της ολομέλειας της Βουλής, το 2012, ο τότε υπουργός Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Μιλτιάδης Παπαϊωάννου είχε διαπιστώσει ότι «το κρίσιμο θέμα είναι ο υπερπληθυσμός: δωδεκάμισι χιλιάδες αυτή τη στιγμή. Πανευρωπαϊκό φαινόμενο ο συνωστισμός. Οι φυλακές λειτουργούν ως σχολές εγκλήματος, όταν συμβιώνουν μαζί βαρυποινίτες, έμποροι ναρκωτικών, νεαροί μικροπαραβάτες και τοξικομανείς».[468] Ο υφυπουργός Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Κωνσταντίνος Καραγκούνης είχε δηλώσει στην ίδια συνεδρίαση ότι «όντως οι θέσεις των κρατουμένων που αυτή τη στιγμή θα μπορούσαν να αντέξουν οι φυλακές είναι 9.300 και αντί αυτών έχουμε μέσα 12.300. Οι 7.000 είναι αλλοδαποί. Το ένα τρίτο των κρατουμένων είναι υπόδικοι, το ένα τρίτο είναι για υποθέσεις ναρκωτικών».[469] Σε άλλη συνεδρίαση της ολομέλειας (2013) ο κ. Καραγκούνης είχε αναφέρει: «Ο αριθμός των κρατουμένων κατά την τελευταία δεκαετία αυξήθηκε κατά 50 %, ενώ αυξήθηκαν κατά 72 % οι κατάδικοι με ισόβια κάθειρξη. Εντυπωσιακή είναι η αύξηση του αριθμού καταδίκων με πρόσκαιρη κάθειρξη από δεκαπέντε έτη και άνω [...]. Ας δούμε τι πρέπει να γίνει για να διαχωρίσουμε τους κρατούμενους ήπιας και βαριάς εγκληματικότητας. Κατ' αρχάς, θα πρέπει να βρούμε καινούριους χώρους [...]».[470] Αντίστοιχα, ο υπουργός Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Χαράλαμπος Αθανασίου είχε δηλώσει το 2014: «Έχουμε περίπου 40% περισσότερους κρατούμενους από ό,τι είναι η δυναμικότητά μας, με αποτέλεσμα πράγματι να έχουμε καταδικαστεί και από το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων γι' αυτόν το λόγο».[471]

Παρόμοια εικόνα παρουσίασε και η έκθεση της Επιτροπής για την Πρόληψη Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (CPT), η οποία αφορούσε επίσκεψη στις ελληνικές φυλακές τον Απρίλιο του 2013 και δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2014.[472] Σε αυτή, μεταξύ άλλων, αναφέρεται πως «ο υπερσυνωστισμός έφτασε σε ακραία επίπεδα σε αρκετές εγκαταστάσεις», υπογραμμίζοντας την περίπτωση της φυλακής Κορυδαλλού για άντρες κρατούμενους, όπου «τη στιγμή της επίσκεψης το 2013, κρατούνταν 2.300 άτομα, όταν η χωρητικότητα είναι 840», την περίπτωση της δικαστικής φυλακής Διαβατών «με δυναμικότητα 250 θέσεων, όπου κρατούνταν 590 άνθρωποι» και την περίπτωση της φυλακής Ιωαννίνων «όπου η δυναμικότητα είναι 70 θέσεων και κρατούνται 230 άνθρωποι», την περίπτωση της δικαστικής φυλακής Κομοτηνής «όπου κρατούνταν 336 άνθρωποι, ενώ η δυναμικότητα ήταν 96 θέσεις» και την περίπτωση της φυλακής Λάρισας «όπου η δυναμικότητα είναι 600 θέσεις και κρατούνταν 892 άνθρωποι».

Ακόμα επιλέξαμε η έρευνα να πραγματοποιηθεί σε παραπάνω από μία φυλακές, με στόχο να επισκεφτούμε τουλάχιστον το 1/3 των κλειστών και δικαστικών φυλακών, καθώς θέλαμε να μελετήσουμε κατά πόσο παρατηρούνται διαφοροποιήσεις από φυλακή σε φυλακή ως προς τη δομή της κοινωνίας των κρατουμένων, αλλά και ως προς τον κώδικα των κρατουμένων ή πρόκειται για ένα φαινόμενο με καθολική ισχύ σε όλα τα καταστήματα κράτησης. Γι' αυτό στόχος μας ήταν να επισκεφτούμε τουλάχιστον 6 από τις 19 δικαστικές και κλειστές φυλακές, με προτεραιότητα σε αυτές που παρουσιάζουν υπερπληθυσμό, καθώς έτσι θα αναδεικνυόταν η σύγχρονη εικόνα της κοινωνίας των κρατουμένων.

Βάσει αυτών των κριτηρίων ζητήσαμε από το Συμβούλιο Φυλακής κάθε κλειστής και δικαστικής φυλακής που παρουσίαζε υπερπληθυσμό να εγκρίνει την είσοδό μας για την πραγματοποίηση της έρευνας. Συγκεκριμένα τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2014 απεστάλησαν αιτήσεις στα εξής καταστήματα κράτησης [Σημ.: Εφεξής τα καταστήματα

468 Πρακτικά συνεδρίασης Ολομέλειας της Βουλής ΝΘ (12/01/2012), σ. 3112-3113, όπως αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120112.pdf

469 Πρακτικά συνεδρίασης Ολομέλειας της Βουλής Θ (27/7/2012), σ. 10777-10778, όπως αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120727.pdf

470 Πρακτικά συνεδρίασης Ολομέλειας της Βουλής ΡΞΗ (18/4/2013), σ. 10970, όπως αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20130418.pdf

471 Πρακτικά συνεδρίασης Ολομέλειας της Βουλής Ι (3/7/2014), σ. 707, όπως αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20140703.pdf

472 CPT, «Report to the greek government on the visit to Greece carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, from 4 to 16 April 2013», Στρασβούργο, 16 Οκτωβρίου 2014, όπως αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα http://www.cpt.coe.int/documents/grc/2014-26-inf-eng.pdf

κράτησης θα εμφανίζονται κωδικοποιημένα, καθώς για την προστασία των συμμετεχόντων στην έρευνα κρίναμε πως η αποκάλυψη του καταστήματος κράτησης (Κ.Κ.) ενδεχομένως θα αποκάλυπτε και την ταυτότητά τους]:

- Κ.Κ. Ι (δυναμικότητας 780 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 801 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 2,69%),
- Κ.Κ. ΙΙ (δυναμικότητας 500 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 825 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 65%),
- Κ.Κ. ΙΙΙ (δυναμικότητας 314 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 605 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 92,68%),
- Κ.Κ. ΙV (δυναμικότητας 65 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 199 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 206,15%),
- Κ.Κ. V (δυναμικότητας 440 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 506 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 15%),
- Κ.Κ. VI (δυναμικότητας 160 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 314 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 96,25%),
- Κ.Κ. VII (δυναμικότητας 600 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 335 άνθρωποι στις δύο από τις πέντε πτέρυγες που ήταν εν λειτουργία, με ποσοστό υπερκάλυψης 39,58%),
- Κ.Κ. VIII (δυναμικότητας 700 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 706 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 0,86%),
- Κ.Κ. IX (δυναμικότητας 80 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 188 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 135%),
- Κ.Κ. X (δυναμικότητας 800 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 2009 άνθρωποι με ποσοστό υπερκάλυψης 151,13%),
- Κ.Κ. XI (δυναμικότητας 120 θέσεων, κρατούνταν την 1/1/2014 228 άνθρωποι, με ποσοστό υπερκάλυψης 90%).

Η κοινωνική υπηρεσία του Κ.Κ. Ι την ημέρα της αίτησης (5/5/2014) ενέκρινε την είσοδό μας στη φυλακή και ανάρτησε την πρόσκληση στους κοινόχρηστους χώρους της φυλακής. Έτσι, η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 9/6/2014. Στο μεσοδιάστημα, δεν δόθηκε έγγραφη απάντηση από κανένα άλλο Συμβούλιο Φυλακής, με εξαίρεση το Κ.Κ. VIII, το οποίο απέρριψε ομόφωνα την έγκριση της άδειας εισόδου σύμφωνα «με τη διαταγή του υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τήρηση αυξημένων μέτρων ασφαλείας, την έλλειψη προσωπικού λόγω της θερινής περιόδου και τις σχετικές διατάξεις του Ν.2776/99, καθώς και του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας Κατ/των Κράτησης (αριθ. Αποφ. 588819/7-4-2003)». Τα υπόλοιπα Συμβούλια Φυλακής απέρριψαν την αίτηση προφορικά.

Η αρνητική στάση που αντιμετωπίσαμε, για μια ακόμα φορά, δικαιώνει τον **Patenaude**[473] ο οποίος σημείωνε πως «είναι μακράν ευκολότερο να αποκτήσεις πρόσβαση για ερευνητικούς σκοπούς σε μια νομαδική κοινότητα της Αλάσκας, παρά στις ζωές των κρατουμένων». Αυτό συμβαίνει, όπως σημειώνει ο ίδιος, γιατί όσο εύκολη είναι η πρόσβαση σε δικαστικές και εκτελεστικές αρχές, τόσο δύσκολη είναι η πρόσβαση σε ανθρώπους που «κινούν τις υποψίες» των αρχών. Μάλιστα όταν επιτέλους δοθεί η άδεια στον ερευνητή, τότε αυτή είθισται να μη δίνει απεριόριστη πρόσβαση στους χώρους του καταστήματος κράτησης, ενώ παρατηρείται το φαινόμενο το προσωπικό ή η διεύθυνση της φυλακής να δημιουργεί ακόμα περισσότερα εμπόδια ως προς τους όρους της άδειας.[474]

Κατόπιν των νέων απορρίψεων κρίθηκε σκόπιμη η συνάντηση με εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ώστε να προσπεραστεί ο σκόπελος των αρνητικών αποφάσεων. Η

473 A. Patenaude, «No promises but I'm willing to listen and tell what I hear: Conducting qualitative research among prison inmates and staff», *The Prison Journal*, 84(4), 2004 σ. 698.

473 J.B. Waldram, «Anthropology in prison: Negotiating consent and accountability with a "captured" population», *Human Organization*, 57(2), 1998, σ. 238-244.

συνάντηση πραγματοποιήθηκε στο γραφείο του γενικού γραμματέα Αντεγκληματικής Πολιτικής στις 10 Ιουνίου 2014, μία ημέρα μετά την πρώτη και μοναδική εγκεκριμένη επίσκεψη στο Κ.Κ. Ι. Η συγκυρία αυτή έδωσε επιπλέον επιχειρήματα κατά των αρνήσεων των διευθύνσεων, καθώς κατά την επίσκεψη στο Κ.Κ. Ι δεν προέκυψε κανένα πρόβλημα ασφάλειας ή αναστάτωσης εντός της φυλακής. Παρά ταύτα, όταν ο ίδιος ο γενικός γραμματέας ήρθε σε τηλεφωνική επικοινωνία –λίγο πριν από τη συνάντησή μας– με τις διευθύνσεις των φυλακών του δηλώθηκε πως οι απαντήσεις ήταν αρνητικές, πρώτον διότι αναγνωρίζουν το όνομα της ερευνήτριας από την ενασχόλησή της με τα δικαιώματα των κρατουμένων και, δεύτερον, διότι η έλλειψη προσωπικού δεν τους επιτρέπει να διατεθεί ένας υπάλληλος την ημέρα της επίσκεψης, από τη στιγμή που υπάρχει εντολή για αυξημένα μέτρα ασφαλείας. Ο γ.γ. Αντεγκληματικής Πολιτικής τηλεφώνησε εκ νέου στις διευθύνσεις των φυλακών στις οποίες είχαμε καταθέσει αιτήσεις, αφού προσκομίστηκαν βεβαίωση από το τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου (αριθ. πρωτ. 1238/6-5-2014), όπως και βεβαίωση από τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Αντώνιο Μαγγανά. Παρά την προβλεπόμενη από το νόμο μεσολάβηση του υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, λάβαμε και πάλι αρνητικές απαντήσεις με την ίδια αιτιολογία. Ωστόσο, εγκρίθηκαν οι επισκέψεις στα καταστήματα κράτησης Κ.Κ. ΙΙ, Κ.Κ. ΙΙΙ, Κ.Κ. IV, Κ.Κ. V, Κ.Κ. VI, Κ.Κ. VII και Κ.Κ. IX. Όλες πραγματοποιήθηκαν πλην αυτής στο Κ.Κ. IX, καθώς –κατά δήλωση της Κοινωνικής Υπηρεσίας– δεν εκδηλώθηκε ενδιαφέρον από κανέναν κρατούμενο. Συνοψίζοντας καταθέσαμε συνολικά 11 αιτήσεις. Απορίφθηκαν αρχικά εγγράφως μία και προφορικά εννιά, ενώ εγκρίθηκε μία αίτηση. Ακολούθησε δεύτερη προσπάθεια έγκρισης, με αποτέλεσμα να εγκριθούν 7 αιτήσεις. Τελικά η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε επτά κλειστά καταστήματα κράτησης.

Η στάση των Συμβουλίων Φυλακής αποδεικνύει πόσο χρονοβόρα αλλά και εξαιρετικά δύσκολη είναι για τους ερευνητές –και όχι μόνο γι' αυτούς– η πρόσβαση στο χώρο των φυλακών. Και όταν αυτή επιτυγχάνεται, είναι βραχεία και περιορίζεται στο χώρο του επισκεπτηρίου, ενώ απαγορεύεται η πρόσβαση στους χώρους διαβίωσης ή στους κοινόχρηστους χώρους. Με άλλα λόγια, τα καταστήματα κράτησης της χώρας είναι σχεδόν απρόσιτα όχι μόνο για τους επιστήμονες αλλά και για φορείς κοινωνικού ελέγχου, όπως για παράδειγμα ο Συνήγορος του Πολίτη, η Διεθνής Αμνηστία, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ή ακόμα και βουλευτές του Ελληνικού Κοινοβουλίου.

4.4. Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

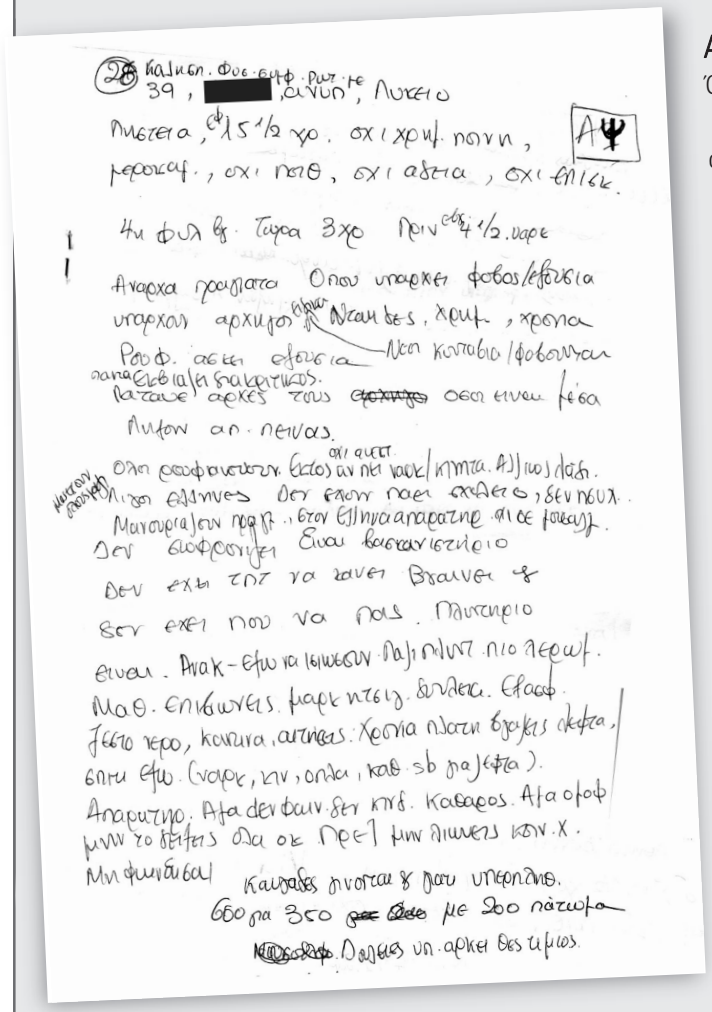
Μετά τις εγκρίσεις ξεκίνησαν οι επισκέψεις για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, κατά τις οποίες απαγορεύτηκε η ηχογράφηση για λόγους προστασίας των προσωπικών δεδομένων των κρατουμένων. Γι' αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικός ο τρόπος συλλογής των δεδομένων και η αποδελτίωσή τους μόλις αυτά συλλεγούν, ακόμα και αν η ανάλυσή τους γίνει σε δεύτερο χρόνο. Αυτή η μέθοδος καταγραφής των δεδομένων, στην εγκληματολογική έρευνα και ακόμα πιο συγκεκριμένα όταν το πεδίο αυτής είναι η φυλακή, είναι συνήθης, γι' αυτό συνιστάται ο ερευνητής να αποδελτιώνει άμεσα τις συνεντεύξεις του, όσο ακόμα μπορεί να τις ανακαλέσει στη μνήμη του, καθώς οι σημειώσεις ποτέ δεν μπορούν να είναι απόλυτα ακριβείς.[475]

Έτσι, και στην παρούσα έρευνα, οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν σε χειρόγραφες σημειώσεις, οι οποίες συμπληρώνονταν αμέσως μετά την ολοκλήρωσή τους και πριν εκκινήσει η επόμενη (βλ. σελ. 124 δείγμα χειρόγραφων σημειώσεων). Στην καταγραφή τους βοήθησε εξαιρετικά η εμπειρία μου ως επαγγελματία δημοσιογράφου από το 2006, κατά την οποία έχω αναπτύξει ένα σύστημα κωδικοποίησης των λέξεων (τύπου στενογραφίας), το οποίο με βοηθά να καλύπτω συνεντεύξεις Τύπου ή ρεπορτάζ όταν δεν είναι δυνατή η ηχογράφηση.

Ταυτόχρονα, πέραν των χειρόγραφων σημειώσεων τηρήθηκε ημερολόγιο επισκέψεων, όπου καταγράφηκαν οι συνθήκες διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Το ημερολόγιο επισκέψεων μας βοήθησε αργότερα στην ανάλυση των δεδομένων, προκειμένου να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε πώς επηρέασε, αν επηρέασε, την κάθε συνέντευξη ο τρόπος διεξαγωγής της. Την ημέρα που πραγματοποιήθηκε κάθε επίσκεψη ξεκίνησε και η αποδελτίωση των χειρόγραφων σημειώσεων, για να είναι η απόδοση όσο το δυνατόν πιο πιστή, καθώς η ανάλυσή τους θα ξεκινούσε σε δεύτερο χρόνο.

475 L. Noaks, E. Wincup, *Criminological Research: Understanding Qualitative Methods*, Sage Publications, 2004, σ. 127.

ΔΕΙΓΜΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

Αποδελτίωση

Όνομα: ΑΨ

Καλησπέρα. Φυσικά και συμφωνώ. Ρωτήστε με.

Είμαι 39 χρονών, από ___ (354 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος και έχω τελειώσει το Λύκειο. Έφαγα 15,5 χρόνια για ληστείες, χωρίς χρηματική ποινή. Είναι η τέταρτη φυλακή που βγάζω. Την προηγούμενη έκανα 4,5 χρόνια για ναρκωτικά. Είμαι ήδη τρία χρόνια μέσα και κάνω μεροκάματα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια, δεν έχω επισκεπτήρια.

Στη φυλακή υπάρχει γενικά αναρχία. Αρχηγούς θα δεις όπου υπάρχουν πολλοί καινούργιοι στη φυλακή γιατί αυτοί είναι κουτάβια και φοβούνται. Αυτοί που το παίζουν αρχηγοί είναι νταήδες, έχουν χρήματα και έχουν φάει πολλά χρόνια. Όμως εξουσία ασκεί και ο ρουφιάνος. Αν είναι διακριτικός, μπορεί να σε εκβιάζει για τα πάντα. Γενικά όλοι ρουφιανεύουν. Αυτός που δεν είναι ανεκτός είναι αυτός που θα ρουφιανέψει που είναι τα ναρκωτικά ή τα κινητά. Για όλα τα άλλα τη βγάζεις λάδι. Στη φυλακή μας έχουν όλους μαζί ξένους και Έλληνες. Αυτοί δεν έχουν πάει σχολείο και δεν ησυχάζουν. Δεν έχουν την παιδεία. Αν κάνεις κάτι σε ξένο μουσουλμάνο θα μανουριάσεις, που μπορεί το ίδιο να το έκανες στον Έλληνα και να πέρναγε απαρατήρητο. Οι καυγάδες γίνονται και γιατί υπάρχει υπερπληθυσμός. Είμαστε 650 για 350 θέσεις. Διακόσιοι κοιμούνται στο πάτωμα.

Η φυλακή δεν σωφρονίζει. Όσοι είναι μέσα πατάνε τις αρχές τους. Στη φυλακή μαθαίνεις πώς να επιβιώνεις. Αν δεν έχει μάρκες να κινηθείς ή τσιγάρα, βρίσκεις να κάνεις μια δουλειά. Να εξασφαλίσεις ζεστό νερό για κάποιον, να φέρεις την καντίνα, να γράψεις αιτήσεις. Δουλειές υπάρχουν. Αρκεί να θες να είσαι τίμιος. Αν πάλι έχεις πολλά χρόνια στην πλάτη, τότε κάνεις και διάφορα άλλα για να φτιάξεις ένα σπίτι έξω. Μπάζεις ναρκωτικά, κινητά, όπλα, καθαρίζεις κάποιον για λεφτά. Ό,τι βάλει ο νους σου.

Το παν είναι να περνάς απαρατήρητος. Άμα δεν φαίνεσαι, δεν κινδυνεύεις να τις αρπάξεις. Και να είσαι καθαρός. Άμα είσαι ομοφυλόφιλος, μην το δείξεις και όλα θα πάνε καλά. Άμα είσαι πρεζάκιας, μη λιώνεις στους κοινόχρηστους χώρους και όλα θα πάνε καλά. Γενικά να μη φαίνεσαι.

Η φυλακή είναι βασανιστήριο. Δεν έχεις τίποτα να κάνεις. Βγαίνεις και δεν έχεις πού να πας. Δεν έχεις δουλειά, σε έχουν ξεχάσει όλοι. Είναι ένα πλυντήριο ανθρώπων. Τους βάζουν μέσα, τους ανακατεύουν και μετά τους βγάζουν έξω να ισιώσουν. Πάλι στο πλυντήριο θα καταλήξουν ακόμα πιο λερωμένοι.

Ακολουθεί η συνοπτική παρουσίαση των επισκέψεων σε κάθε κατάστημα κράτησης. Υπενθυμίζουμε πως τα καταστήματα κράτησης (Κ.Κ.) έχουν κωδικοποιηθεί αριθμητικά κατά σειρά επίσκεψης σε αυτά, προκειμένου να προστατευθεί η ταυτότητα των συμμετεχόντων.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. Ι

9/6/2014	**Συνεντεύξεις:** 9 ολοκληρωμένες 1 αποχώρηση	**Χώρος:** Γραφείο Κοινωνικής Υπηρεσίας **Συνθήκες:** Απουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 15΄

Οι συνεντεύξεις στο Κ.Κ. Ι πραγματοποιήθηκαν στις 9/6/2014, στο γραφείο της Κοινωνικής Υπηρεσίας χωρίς την παρουσία υπαλλήλου, υπήρχε μόνο ένας σωφρονιστικός υπάλληλος έξω από την πόρτα για να καλεί τον συμμετέχοντα στο χώρο. Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν 15 λεπτά περίπου η καθεμία, καθώς η έγκριση εισόδου ήταν από τις 8 π.μ έως τις 12 μ. –ώρα που από τον κανονισμό των καταστημάτων κράτησης κλείνει η φυλακή για την καταμέτρηση των κρατουμένων– και για μία μόνο ημέρα. Η διαδικασία εισόδου στο κατάστημα κράτησης διήρκεσε περίπου μία ώρα (καταγραφή στοιχείων, σωματικός έλεγχος), ενώ για περίπου μισή ώρα συζητούσαμε με τους κοινωνικούς λειτουργούς τις συνθήκες διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Κατά τη συζήτηση αυτή μου επιδείχθηκε η συμπληρωμένη λίστα με τις συμμετοχές, η οποία δεν μου παραδόθηκε για λόγους προστασίας της ανωνυμίας των συμμετεχόντων. Ακόμα μου ζητήθηκε σε περίπτωση που οι συμμετέχοντες δηλώσουν το όνομά τους να μην το καταγράψω. Τους διευκρίνισα πως στην εισαγωγή της συνέντευξης θα γίνεται γνωστό σε κάθε συμμετέχοντα πως το όνομά του δεν καταγράφεται. Ζήτησα οι συνεντεύξεις να γίνουν απουσία τους, το οποίο και αποδέχτηκαν. Ο σωφρονιστικός υπάλληλος δεν μπήκε στο δωμάτιο καμία στιγμή.

Οι συνεντεύξεις ξεκίνησαν στις 10 π.μ. και δόθηκε παράταση της άδειας εισόδου έως τις 12.30 μ.μ., για να ολοκληρωθεί και η τελευταία συνέντευξη. Συνολικά δέκα άτομα ζήτησαν να συμμετέχουν στην έρευνα, ένα εκ των οποίων αποχώρησε κατά τη διάρκειά της αποσύροντας τη συμμετοχή του, καθώς παρερμηνεύοντας την πρόσκληση θεώρησε πως πρόκειται για ακρόαση με εκπρόσωπο του υπουργείου Δικαιοσύνης.

Η ανάλυση των δεδομένων από την επίσκεψη στο Κ.Κ. Ι μας βοήθησε στο πλαίσιο της θεωρητικής δειγματοληψίας να θέσουμε δύο προϋποθέσεις συμμετοχής, 1) οι συμμετέχοντες να είναι κατάδικοι, 2) να έχουν καταδικαστεί σε τουλάχιστον 10 χρόνια κάθειρξης, όπως και να έχουν εκτίσει τουλάχιστον δύο χρόνια πραγματικού χρόνου. Κρίναμε απαραίτητη την εξειδίκευση του δείγματος, καθώς όπως διαπιστώσαμε από τη βιβλιογραφία, αλλά και επιβεβαιώσαμε από τις συνεντεύξεις στο Κ.Κ. Ι, οι προφυλακισμένοι κρατούμενοι δεν θεωρούνται μέρος της κοινωνίας των κρατουμένων, ενώ τα δύο χρόνια φαίνεται πως είναι ο ελάχιστος απαιτούμενος χρόνος ώστε ο κρατούμενος να έχει ξεπεράσει το σοκ του εγκλεισμού και να έχει επιλέξει ποια στάση θα τηρήσει στην υπόλοιπη έγκλειστη ζωή του, όπως και αν θα τηρεί ή όχι τον κώδικα των κρατουμένων. Ακόμα, κρίναμε πως το ελάχιστο όριο των 10 χρόνων κάθειρξης είναι απαραίτητο, καθώς εκείνος που έχει καταδικαστεί με λιγότερα χρόνια κάθειρξης ενδέχεται να μη μείνει σε καθεστώς εγκλεισμού το απαιτούμενο χρονικό διάστημα ώστε να μάθει τον κώδικα της κοινωνίας των κρατουμένων και τη δομή της.

Από την ανάλυση δεδομένων των συνεντεύξεων στο Κ.Κ. Ι γεννήθηκαν νέα ερωτήματα, όπως αναλύθηκε και προηγουμένως (βλ. 4.3.3. Ο οδηγός της συνέντευξης), τα οποία προστέθηκαν υπό τη μορφή επικουρικών παρεμβάσεων στο σχεδιάγραμμα της συνέντευξης. Συγκεκριμένα στις ερωτήσεις για την καταγραφή στοιχείων συμμετέχοντα προστέθηκαν τα σημεία που αφορούν τη χρηματική ποινή και την αξιοποίηση του καθημερινού χρόνου. Το πρώτο στοιχείο προστέθηκε, καθώς οι πρώτοι συμμετέχοντες ήταν ιδιαίτερα εμφατικοί ως προς την επιβολή της χρηματικής ποινής και τις συνέπειες που αυτή έχει στο ενδεχόμενο κάποιος να υποπέσει σε νέο αδί-

κημα μετά την αποφυλάκισή του, προκειμένου να εξασφαλίσει το υπέρογκο ποσό της χρηματικής ποινή. Η δεύτερη προστέθηκε, καθώς οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν ιδιαίτερα στον αναξιοποίητο καθημερινό χρόνο, εκφράζοντας την άποψη πως αυτός τους οδήγησε στην απόφαση ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων.

Οι διευκρινιστικές παρεμβάσεις που προστέθηκαν στις θεματικές ενότητες είχαν ως στόχο να ενθαρρύνουμε τον συμμετέχοντα να καταθέσει την άποψή του για την κοινωνία των κρατουμένων και τον κώδικα αυτής, σε περίπτωση που η αφήγηση φτάσει σε τέλμα, χωρίς να έχουμε αποκτήσει πλήρη εικόνα.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. ΙΙ

22/7/2014	**Συνεντεύξεις:** 15 ολοκληρωμένες 1 αποχώρηση	**Χώρος:** χώρος επισκεπτηρίου, με κάγκελα **Συνθήκες:** Απουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 15΄

Η επόμενη επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στο Κ.Κ. ΙΙ, στις 22/7/2014. Και πάλι η έγκριση της άδειας ήταν ημερήσια και συγκεκριμένα από τις 8 π.μ. έως τις 12 μ. Αυτήν τη φορά η διαδικασία εισόδου δεν ήταν τόσο χρονοβόρα, με αποτέλεσμα στις 9 π.μ. να ξεκινήσουν οι συνεντεύξεις. Είχε προηγηθεί ολιγόλεπτη συνεννόηση με τους κοινωνικούς λειτουργούς στο γραφείο τους, όπου μου επισημάνθηκε πως θα πρέπει να είμαι σύντομη, καθώς δεν μπόρεσαν να παρατείνουν την άδεια και για το απόγευμα, όταν ανοίγουν και πάλι τα κελιά. Οδηγήθηκα από τον κοινωνικό λειτουργό στο χώρο του επισκεπτηρίου, ο οποίος δεν είχε διαχωριστικό τζάμι, αλλά μονάχα κάγκελα. Ο κοινωνικός λειτουργός αποχώρησε, ενώ ένας σωφρονιστικός υπάλληλος παρέμεινε στο κουβούκλιο έξω από το χώρο επισκεπτηρίων για ασφάλεια, όπως μου δηλώθηκε. Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν 15 λεπτά η καθεμία και συνολικά πραγματοποιήθηκαν 15 συνεντεύξεις. Επειδή ο χρόνος δεν ήταν επαρκής δόθηκε παράταση μίας ώρας για όσους είχαν δηλώσει συμμετοχή.

Ένας κρατούμενος απέσυρε τη συμμετοχή του στο μέσο της συνέντευξης λέγοντας «Τι με ρωτάτε; Δεν τα ρωτάνε αυτά. Φεύγω. Με συγχωρείτε δεν μπορώ να συνεχίσω. Αυτά δεν πρέπει να λέγονται».

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. ΙΙΙ

28/7/2014	**Συνεντεύξεις:** 14 ολοκληρωμένες 5 αποχωρήσεις	**Χώρος:** Γραφείο Κοινωνικής Υπηρεσίας **Συνθήκες:** Παρουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 15΄

Η τρίτη σειρά συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε στις 28/7/2014. Είχε δοθεί ημερήσια άδεια από τις 8 π.μ. έως τις 12 μ. Από την πύλη της φυλακής οδηγήθηκα στο γραφείο της Κοινωνικής Υπηρεσίας, όπου ενημερώθηκα πως εκεί θα πραγματοποιηθούν οι συνεντεύξεις. Ζήτησα να μου δοθεί ένας χώρος, όπου θα μπορούν οι συνεντεύξεις να διεξαχθούν χωρίς την παρουσία κάποιου υπαλλήλου. Μου ανακοινώθηκε πως αυτό είναι αδύνατο και πως οι εντολές της διεύθυνσης ήταν να γίνουν αυτές στο γραφείο του κοινωνικού λειτουργού, παρουσία του. Μου υποδείχθηκε ένα άδειο γραφείο στα δέκα μέτρα από το γραφείο του κοινωνικού λειτουργού, δίπλα στην πόρτα. Στην ερώτηση πόσοι έχουν δηλώσει συμμετοχή στην έρευνα, μου απάντησαν πως θα τους καλούν έναν

έναν μέχρι το πέρας του εγκεκριμένου ωραρίου.

Ο κοινωνικός λειτουργός ειδοποίησε το φύλακα να φωνάξει τον πρώτο συμμετέχοντα, όπως και έγινε. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε σε εξαιρετικά χαμηλόφωνους τόνους. Όση ώρα διεξαγόταν αυτή κρατούμενοι αλλά και υπάλληλοι πηγαινοέρχονταν στο γραφείο του κοινωνικού λειτουργού. Όταν ολοκληρώθηκε η συνέντευξη, ο κοινωνικός λειτουργός φώναξε τον συμμετέχοντα και του πρόσφερε τσιγάρα. Από αυτές τις κινήσεις ανέκυψαν πλείστα δεοντολογικά ζητήματα. Εκείνη τη στιγμή ρώτησα τον κοινωνικό λειτουργό γιατί το έκανε αυτό, για να μου απαντήσει πως έτσι κάνει σε όλους όσοι έρχονται στο γραφείο του, καθώς οι περισσότεροι κρατούμενοι είναι άποροι και δεν μπορούν να αγοράσουν τσιγάρα. Του ζήτησα να μην το ξανακάνει, αλλά μάταια. Και οι επόμενες συνεντεύξεις έγιναν με τον ίδιο τρόπο, με τον κοινωνικό λειτουργό να ζητά από τον σωφρονιστικό υπάλληλο να φωνάξει τον τάδε. Ένα ακόμα στοιχείο είναι πως όλοι οι κρατούμενοι ήταν από την πτέρυγα των εργαζομένων, που είναι και πτέρυγα προστασίας για όσους κρατούμενους κρίνεται πως κινδυνεύει η σωματική τους ασφάλεια από τους υπολοίπους, και βρίσκεται σε διαφορετικό χώρο από την υπόλοιπη φυλακή.

Εκείνη τη στιγμή έκρινα πως το καλύτερο που μπορούσα να κάνω ήταν να συνεχίσω με τις συνεντεύξεις σε όσο το δυνατόν πιο χαμηλούς τόνους, τοποθετώντας τον συμμετέχοντα με την πλάτη στους παρευρισκόμενους ώστε να κοιτά μόνο εμένα και κανείς να μην μπορεί να διαβάσει τα χείλη του, αλλά και να αποκλείσω το ενδεχόμενο καθοδήγησης των απαντήσεων με νοήματα ή παρεμβάσεις. Ζήτησα από τον κοινωνικό λειτουργό να μην υπάρξει παρέμβαση κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, όπως και έγινε. Επίσης, ήμουν περισσότερο αναλυτική ως προς την εισαγωγή και τη σημασία να είναι προσωπική του επιλογή η συμμετοχή στην έρευνα. Αποσαφήνισα πιο εμφατικά πως η συμμετοχή εξυπηρετεί μονάχα ερευνητικούς σκοπούς και πως αν δεν θέλουν να συμμετέχουν μπορούν να το δηλώσουν, όπως και πως έχουν δικαίωμα ανά πάσα στιγμή να αποσύρουν τη συμμετοχή τους. Μάλιστα, πέντε άτομα που ήρθαν για να συμμετέχουν στη συνέντευξη απέσυραν τη συμμετοχή τους μετά την εισαγωγή και αποχώρησαν. Στη 1 μ.μ. αποχώρησα από τη φυλακή, καθώς έπρεπε να κλείσει η πτέρυγα και να ξεκινήσει η διανομή του συσσιτίου.

Αμέσως ξεκίνησε η αποδελτίωση των συνεντεύξεων και η προσπάθεια επίλυσης των δεοντολογικών ζητημάτων που ανέκυψαν, με το ερώτημα αν αυτές οι 14 ολοκληρωμένες συνεντεύξεις πρέπει να ενταχθούν στην έρευνα ή όχι. Η παρουσία του κοινωνικού λειτουργού παραβαίνει τους κανόνες δεοντολογίας; Η δωρεά τσιγάρων θεωρείται πληρωμή για τη συμμετοχή και παραβιάζει τους κανόνες δεοντολογίας; Το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες προέρχονται από την πτέρυγα εργαζομένων αλλοιώνει το δείγμα;

Οι **Guillemin** και **Gillam**[476] αναφερόμενοι στον κώδικα δεοντολογίας που πρέπει να ακολουθεί κάθε ερευνητής κάνουν διάκριση ανάμεσα στο «διαδικαστικό» (procedural ethics) και το «πρακτικό» (ethics in practice) μέρος. Το πρώτο αφορά τον κώδικα δεοντολογίας και πώς σχεδιάζεται η έρευνα ώστε να τον υπηρετήσει, ενώ το δεύτερο αναφέρεται στο πώς θα αποκριθεί ο ερευνητής στα δεοντολογικά ζητήματα που θα ανακύψουν κατά την ερευνητική διαδικασία. Οι ίδιοι διευκρινίζουν πως ο κώδικας δεοντολογίας θα πρέπει να εφαρμοστεί απαρέγκλιτα, χωρίς να σταματήσει η έρευνα, ακόμα και αν ανακύψουν δεοντολογικά ζητήματα, τα οποία θα εξεταστούν σε δεύτερο χρόνο. Μάλιστα, σημειώνουν ότι η προσαρμογή του ερευνητή όταν ανακύπτουν στην πράξη δεοντολογικά ζητήματα δεν πρέπει να υποκαθιστά τον κώδικα δεοντολογίας. Ιδιαίτερα όταν η έρευνα διεξάγεται σε περιβάλλοντα όπως είναι τα σωφρονιστικά καταστήματα, είναι πολύ σημαντικό ο ερευνητής να υπηρετήσει τον κώδικα δεοντολογίας όταν προκύψουν καταστάσεις που θέτουν ιδεολογικά ζητήματα ως προς την έρευνα. Σε αυτή την περίπτωση ο ερευνητής θα πρέπει να εφαρμόσει την προβλεπόμενη από τον κώδικα δεοντολογίας στάση, προστατεύοντας ταυτόχρονα και τα ανθρώπινα δικαιώματα των συμμετεχόντων.[477]

Όσον αφορά την παρουσία υπαλλήλων στη συνέντευξη, όπως έχουν διαπιστώσει άλλοι ερευνητές,[478] το προ-

476 M. Guillemin, L. Gillam, «Ethics reflexivity and "ethically important moments" in research», *Qualitative Inquiry*, 10(2), 2004, σ. 261-280.

477 L. Roberts, D. Indermaur, «The Ethics of Research with Prisoners», *Journal Institute of Criminology*, 19(93), 2008, σ. 309-326.

478 J.B. Waldram, «Anthropology in prison: Negotiating consent and accountability with a "captured" population», *Human Organization*, 57(2), 1998, σ. 238-244· M. Bosworth, D. Cambell, B. Demby, S.M. Ferranti, M. Santos, «Doing prison research: Views from inside», *Qualitative Inquiry*, 11(2), 2005, σ. 249-262.

σωπικό των σωφρονιστικών καταστημάτων ενδέχεται να λειτουργήσει σαν «πορτιέρης» (gatekeeper) των κρατουμένων, επιλέγοντας το ποιοι θα συμμετάσχουν σε μια έρευνα. Αυτό μπορεί να συμβεί είτε υπόγεια είτε φανερά. Ενδέχεται, επίσης, να ανατεθεί στους συμμετέχοντες η αποστολή να καταγραφεί ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, που οι υπάλληλοι θέλουν να περάσουν. Αυτό γίνεται πολύ γρήγορα εμφανές, όταν ο ερευνητής θα εντοπίσει σχεδόν πανομοιότυπες εκφράσεις σε μια σειρά συνεντεύξεων. Ακόμα ενδέχεται το προσωπικό να προσπαθήσει να επηρεάσει τους ερευνητές ως προς το προφίλ των συμμετεχόντων, σχολιάζοντας π.χ. ορισμένους αρνητικά. Αυτές οι περιπτώσεις είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποφευχθούν και γι' αυτό οι ερευνητές οφείλουν να παραμείνουν ανεπηρέαστοι.

Ακόμα, οι έρευνες στις φυλακές ενδέχεται να παρουσιάσουν σημαντικά ζητήματα δεοντολογίας ως προς την επιλογή του δείγματος. Λίγες είναι εκείνες που κατέγραψαν τα κίνητρα που οδήγησαν τους κρατούμενους ή τους απέτρεψαν από το να συμμετέχουν σε μια έρευνα. Όπως έχει αποδειχθεί είναι τελικά πολλοί οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή των συμμετεχόντων:[479] μεροληπτικές σχέσεις με το προσωπικό,[480] ελπίδα για την απόκτηση κάποιου αγαθού ή για την πρόσβαση σε προνόμια,[481] ικανοποίηση από την κοινωνική επαφή με κάποιον εκτός φυλακής,[482] αναζητώντας κατανόηση και κάποιον να ακούσει τα προβλήματα των κρατουμένων, επιθυμία για αλλαγή και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις,[483] αλτρουισμός.[484] Σημαντικότερος παράγοντας όλων αναδεικνύεται η ανάγκη των συμμετεχόντων να μιλήσουν σε κάποιον που δεν ανήκει στο σωφρονιστικό σύστημα και όχι τόσο να περάσουν την ατζέντα που εκείνοι έχουν επιλέξει ή τους έχει υποδειχθεί.[485] Από την άλλη, οι αιτίες μη συμμετοχής στην έρευνα[486] είναι ο φόβος πως τα στοιχεία των κρατουμένων θα αποκαλυφθούν, πως η συμμετοχή μπορεί να εκληφθεί από τους άλλους κρατούμενους ως «σημείο αδυναμίας» ή ότι τα αποτελέσματα της έρευνας μπορεί να χρησιμοποιηθούν ώστε να εφαρμοστούν αυστηρότερες πολιτικές.

Ένα ακόμα δεοντολογικό ζήτημα που συχνά ανακύπτει είναι η περίπτωση που ο ερευνητής επιλέξει να ανταμείψει τους συμμετέχοντες ή αντιληφθεί πως το προσωπικό το κάνει αυτό. Ορισμένοι υποστηρικτές της ανταμοιβής των συμμετεχόντων υποστηρίζουν πως αποτελεί διάκριση να μην συμβαίνει αυτό, από τη στιγμή που συμμετέχοντες σε άλλες κοινωνικές έρευνες συχνά αποζημιώνονται για τη συμμετοχή τους. Ωστόσο, είναι ισχυρό το αντεπιχείρημα πως η ανταμοιβή μπορεί να εκληφθεί ως «επιβράβευση» για το λόγο που βρέθηκαν στη φυλακή, ιδιαίτερα όταν τα αδικήματα αφορούν ναρκωτικά ή κλοπές.[487] Η επικρατούσα άποψη, όσον αφορά τις έρευνες στις φυλακές, τονίζει πως η πιο δόκιμη στρατηγική είναι, σε περίπτωση που υπάρχει ανταμοιβή, αυτή να αφορά όλους τους συμμετέχοντες και να μην είναι μεγάλης αξίας. Άλλωστε, όπως τονίζεται, η μεγαλύτερη απολαβή που έχουν και πρέπει να έχουν οι συμμετέχοντες κρατούμενοι από τους ερευνητές είναι πως τη στιγμή της συνέντευξης ξεφεύγουν για λίγο από τη ρουτίνα της φυλακής και αυτή η πιθανότητα κάνει αρκετά θελκτική τη συμμετοχή στην

479 M. Bosworth, D. Cambell, B. Demby, S.M. Ferranti, M. Santos, «Doing prison research: Views from inside», *Qualitative Inquiry*, 11(2), 2005, σ. 249-262.

480 J.B. Waldram, «Anthropology in prison: Negotiating consent and accountability with a "captured" population», *Human Organization*, 57(2), 1998, σ. 238-244.

481 K. McDermott, R.D. King, «Mind games: Where the action is in prisons», *British Journal of Criminology*, 28(3), 1988, σ. 357-377· J.B. Waldram, «Anthropology in prison: Negotiating consent and accountability with a "captured" population», *Human Organization*, 57 (2), 1998, σ. 238-244.

482 A. Liebling, «Doing research in prison: Breaking the silence?», *Theoretical Criminology*, 3(2), 1999, σ. 147-173· K. McDermott, R.D. King, «Mind games: Where the action is in prisons», *British Journal of Criminology*, 28(3), 1988, σ. 357-377· J.C. Overholser, «Ethical issues in prison research: A risk/benefit analysis», *Behavioral Sciences and the Law*, 5(2), 1987, σ. 187-202.

483 M. Bosworth, D. Cambell, B. Demby, S.M. Ferranti, M. Santos, «Doing prison research: Views from inside», *Qualitative Inquiry*, 11(2), 2005, σ. 249-262.

484 J.C. Overholser, «Ethical issues in prison research: A risk/benefit analysis», *Behavioral Sciences and the Law*, 5(2), 1987, σ. 187-202.

485 L. Roberts, D. Indermaur, «The Ethics of Research with Prisoners», *Journal Institute of Criminology*, 19(93), 2008, σ. 309-326.

486 J.B. Waldram, «Anthropology in prison: Negotiating consent and accountability with a "captured" population», *Human Organization*, 57 (2), 1998, σ. 238-244.

487 T. Seddon, «Paying drug users to take part in research: Justice human rights and business perspectives on the use of incentive payments», *Addiction Research and Theory*, 13(2), 2005, σ. 101-109· P. Hodgson, A. Parker, T. Seddon, «Doing drugs research in the criminal justice system: Some notes from the field», *Addiction Research and Theory*, 14 (3), 2006, σ. 253-264.

έρευνα.[488] Δεδομένης της πραγματικότητας στις φυλακές, με την πλειονότητα του πληθυσμού να είναι άποροι δεν αντενδείκνυται η περίπτωση αποζημίωσης των συμμετεχόντων σε συμβολικό επίπεδο, αντίθετα μπορεί να εκληφθεί ως δείγμα σεβασμού. Όμως, όταν και εφόσον υπάρχει ανταμοιβή πρέπει να είναι με κάθε τρόπο αποσαφηνισμένοι από τον ερευνητή οι λόγοι που βρίσκεται εκείνος εκεί, όπως και οι όροι που εκείνος έχει θέσει ως προς τη διεξαγωγή της έρευνας.

Από τα παραπάνω, αποφασίσαμε να θεωρήσουμε έγκυρες και σύμφωνες με τον κώδικα δεοντολογίας τις 14 συνεντεύξεις από το Κ.Κ. ΙΙΙ. Πρώτον, διότι κατά τις συνεντεύξεις τηρήσαμε απαρέγκλιτα τον κώδικα δεοντολογίας. Δεύτερον, προσαρμόσαμε το χώρο ώστε να δημιουργηθεί η μεγαλύτερη δυνατή ιδιωτικότητα. Τρίτον, διευκρινίσαμε στους συμμετέχοντες πως δεν θα έχουν οφέλη από εμάς και πως η συμμετοχή τους υπηρετεί μονάχα ερευνητικούς σκοπούς. Τέταρτον, αποτρέψαμε το ενδεχόμενο παρεμβάσεων από τους παρευρισκόμενους, ώστε να επηρεαστεί ο συμμετέχων. Πέμπτον, η μόνη ανταμοιβή από μέρους μας προς τους συμμετέχοντες ήταν το διάλειμμα από τη ρουτίνα της φυλακής, όση ώρα διαρκεί η συνέντευξη. Έκτον, το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες προέρχονταν από μία πτέρυγα της φυλακής δεν θεωρείται κατ' ανάγκην αλλοίωση του δείγματος, καθώς όπως μας δηλώθηκε ρωτήθηκαν όλοι οι κρατούμενοι και οι εργαζόμενοι ήταν εκείνοι που δέχθηκαν. Το τελευταίο δεν έχουμε παρά να το δεχτούμε ως έγκυρο, αφού δεν υπάρχει τρόπος εξακρίβωσης αυτής της πληροφορίας, ενώ η εμπειρία από τις προηγούμενες φυλακές έδειξε πως οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν επίσης εργαζόμενοι, χωρίς να προέρχονται από την ίδια πτέρυγα. Έβδομον, κατά την αποδελτίωση δεν καταγράφηκαν πανομοιότυπες αφηγήσεις κρατουμένων οι οποίες θα ήταν προϊόν καθοδήγησης.

Ωστόσο, η παράμετρος παρουσίας υπαλλήλων στο χώρο των συνεντεύξεων δεν μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο το σχεδιασμό της έρευνας. Έτσι, στο στάδιο της ανάλυσης εκμεταλλευτήκαμε αυτή την παράμετρο, ώστε να δούμε αν και πώς επηρεάζεται ο συμμετέχων από την παρουσία μέλους του προσωπικού του καταστήματος κράτησης, συγκρίνοντας τα συμπεράσματα από τις συνεντεύξεις με παρουσία μελών του προσωπικού με εκείνες που δόθηκαν εν τη απουσία τους.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. IV

11/11/2014	**Συνεντεύξεις:** 10 ολοκληρωμένες (αποχώρηση της ερευνήτριας πριν από τη λήξη της άδειας)	**Χώρος:** Επισκεπτήριο Συνηγόρων **Συνθήκες:** Παρουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 20΄

Στις 11/11/2014 πραγματοποιήθηκε η επίσκεψη στο Κ.Κ. IV, με την άδεια εισόδου να είναι και πάλι ολιγόωρη (8 π.μ.-12 μ.). Δεν υπήρξαν ιδιαίτερες χρονοτριβές κατά την είσοδο, καθώς στο κατάστημα κράτησης δεν υπάρχει κοινωνικός λειτουργός για να με ενημερώσει σχετικά, ενώ ο διευθυντής ήταν απών. Έτσι, από το κουβούκλιο εισόδου οδηγήθηκα στο χώρο του επισκεπτηρίου των δικηγόρων. Πρόκειται για ένα καγκελόφραχτο δωμάτιο με ένα μεγάλο τραπέζι στη μέση και αντικριστά παγκάκια.

Από τον αρχιφύλακα διευκρινίστηκε πως θα είναι παρών κάποιος σωφρονιστικός υπάλληλος κατά τις συνεντεύξεις, αφού η απόφαση του Συμβουλίου της Φυλακής το υπαγόρευε, καθώς οι κρατούμενοι είναι όλοι καταδικασμένοι για αδικήματα ηθών και θεωρήθηκε απαραίτητη η παρουσία υπαλλήλου, αφού η ερευνήτρια είναι γυναίκα. Ο σωφρονιστικός υπάλληλος καθόταν σε καρέκλα έξω από τα κάγκελα του δωματίου σε απόσταση πέντε μέτρων περίπου. Εξέφρασα τις ενστάσεις μου ως προς αυτή την απόφαση, όμως μου ανακοινώθηκε πως

488 L. Roberts, D. Indermaur, «The Ethics of Research with Prisoners», *Journal Institute of Criminology*, 19(93), 2008, σ. 315.

αν δεν συναινούσα με αυτούς τους όρους διεξαγωγής των συνεντεύξεων, τότε αυτές θα ακυρώνονταν. Αποδέχτηκα και εφάρμοσα τους ίδιους όρους διεξαγωγής των συνεντεύξεων με το Κ.Κ. ΙΙΙ: ο συμμετέχων να έχει την πλάτη στραμμένη στον φύλακα, η συνέντευξη να γίνει σε εξαιρετικά χαμηλόφωνους τόνους, να αναλυθούν με επιμονή οι όροι διεξαγωγής της συνέντευξης και να εξασφαλιστεί η συναίνεση του συμμετέχοντα. Η άδεια τελικά διήρκεσε τρεισήμισι ώρες και όταν ήρθε ο δικηγόρος κάποιου κρατούμενου μου ζητήθηκε να φύγω, καθώς δεν υπήρχε δεύτερος χώρος επισκεπτηρίου για συνηγόρους. Αποχώρησα παρότι δεν είχαν ερωτηθεί όσοι είχαν δηλώσει συμμετοχή στην έρευνα. Πραγματοποιήθηκαν συνολικά 10 συνεντεύξεις, με την καθεμία να διαρκεί 20 λεπτά.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. V

18/11/2014	**Συνεντεύξεις:** 7 ολοκληρωμένες	**Χώρος:** χώρος συνεδρίασης του Συμβουλίου Φυλακής **Συνθήκες:** Απουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 30 - 40΄

Η πέμπτη σειρά συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε στο Κ.Κ. V, στις 18/11/2014 στο χώρο συνεδρίασης του Συμβουλίου Φυλακής, χωρίς την παρουσία κάποιου υπαλλήλου. Είχε δοθεί και πάλι ημερήσια άδεια (8 π.μ.-12 μ.) και πραγματοποιήθηκαν επτά συνεντεύξεις, που διήρκεσαν 30-40 λεπτά. Όλοι οι συμμετέχοντες κρατούμενοι ήταν από την πτέρυγα των εργαζομένων.

Στο χώρο των συνεντεύξεων μου δόθηκε ένα τηλέφωνο σε περίπτωση που χρειαστώ βοήθεια να καλέσω τον αρχιφύλακα, ενώ ενημερώθηκα πως θα παρακολουθούμαστε από το κλειστό κύκλωμα ασφαλείας. Νωρίτερα η κοινωνική λειτουργός με είχε ενημερώσει για τους κινδύνους που ενέχει η παρουσία μου στη φυλακή, καθώς είχαν παρθεί αυξημένα μέτρα ασφαλείας, ύστερα από τη δολοφονία υπαλλήλου φύλαξης (25/3/2014). Όπως μου τόνισε οι κρατούμενοι ήταν αγανακτισμένοι από το γεγονός ότι το κατάστημα κράτησης ήταν σε επιφυλακή και δεν δίνονταν άδειες. Επίσης, οι κρατούμενοι δεν έχουν επισκεπτήρια, όπως δήλωσε η κοινωνική λειτουργός λόγω της απόστασης, και αυτό τους κάνει ακόμα πιο επιθετικούς προς τους υπαλλήλους.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η πρόσβαση στη φυλακή είναι πολύ δύσκολη, λόγω της απόστασης, αλλά και γιατί δεν υπάρχει συγκοινωνία που να επιτρέπει τη διενέργεια επισκεπτηρίου. Όποτε έχει λεωφορείο το επισκεπτήριο διαρκεί 5 λεπτά, καθώς η ώρα άφιξης απέχει 25-30 λεπτά από την ώρα αναχώρησης.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. VI

25/11/2014	**Συνεντεύξεις:** 10 ολοκληρωμένες	**Χώρος:** Βιβλιοθήκη, Γραφείο διευθυντή **Συνθήκες:** Απουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 30 - 40΄

Στις 25/11/2014 έγινε η επίσκεψη στο Κ.Κ. VI, όπου πραγματοποιήθηκαν δέκα συνεντεύξεις στο χώρο της βιβλιοθήκης που έχει μετατραπεί σε γραφείο του διευθυντή και παραμένει κλειστός. Δεν χάθηκε πολύτιμος χρόνος κατά την είσοδο, καθώς δεν υπήρχε κανείς διαθέσιμος από την κοινωνική υπηρεσία να με υποδεχτεί και έτσι με οδήγησαν απευθείας στο χώρο των συνεντεύξεων. Παρότι η άδεια ήταν μέχρι τις 12 μ., αποχώρησα στις 1.30

μ.μ., όταν πια έπρεπε να κλείσει και η τελευταία πτέρυγα.

Και αυτήν τη φορά υπήρχε περισσότερος χρόνος για κάθε συνέντευξη (30-40 λεπτά), ενώ δεν υπήρχε φύλακας παρών ούτε έξω από την πόρτα. Μου άφησαν ένα τηλέφωνο, ώστε αν χρειαστώ βοήθεια να τους καλέσω. Αποχώρησα όταν χρειάστηκε να κλείσει η φυλακή για καταμέτρηση και έτσι ένας κρατούμενος δεν πρόλαβε να ερωτηθεί, ενώ είχε δηλώσει συμμετοχή.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. VII

17&19/2/2014

Συνεντεύξεις: 15 ολοκληρωμένες

Χώρος: Ακροάσεων ψυχολόγου
Συνθήκες: Απουσία υπαλλήλων
Διάρκεια: 30 - 40΄

Η τελευταία επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στο Κ.Κ. VII, στις 17 και 19/2/2015. Η άδεια αυτή τη φορά ήταν διήμερη, ενώ αφορούσε και τις απογευματινές ώρες: 8 π.μ.-12 μ. και 4 μ.μ.-7 μ.μ. Κατά την είσοδό μου στη φυλακή με υποδέχτηκε η κοινωνική λειτουργός και η ψυχολόγος. Με ενημέρωσαν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν (συνωστισμός, έλλειψη θέρμανσης, έλλειψη κονδυλίων κ.λπ.) και με προετοίμασαν για το τι να περιμένω. Όπως μου είπαν όλοι έχουν παράπονα, άλλα εύλογα και άλλα όχι. Η ψυχολόγος με προειδοποίησε πως όσοι έχουν συγγενείς στην περιοχή κοντά στη φυλακή θα είναι σαφώς πιο ήρεμοι από τους υπόλοιπους, που δεν έχουν ποτέ επισκεπτήρια. Στη συνέχεια με οδήγησε μέσα από έναν δαιδαλώδη διάδρομο στο χώρο ακροάσεων, όπου μου έδωσαν τηλεφωνική συσκευή σε περίπτωση που χρειαστώ κάτι και με ενημέρωσαν πως για την ασφάλειά μου θα παρακολουθούν από το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης.

Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν 30-40 λεπτά η καθεμία. Μονάχα μία συνέντευξη [ΔΒ] πραγματοποιήθηκε στο χώρο του αναρρωτηρίου. Στην πτέρυγα αυτή διέμεναν ο ΔΒ και ο συγκελίτης του. Ρώτησα γιατί ο συγκεκριμένος κρατούμενος βρίσκεται στο αναρρωτήριο και μου είπαν ότι είναι ηλικιωμένος. Στην πτέρυγα με συνόδευσε ένα φύλακας, ο οποίος έφερε δύο καρέκλες έξω από το κελί, ρώτησε τον ΔΒ αν χρειάζεται τίποτα και, αφού ο ΔΒ αρνήθηκε, αποχώρησε. Ήταν η πρώτη και η τελευταία φορά που έγινε αντιληπτή διαφορετική μεταχείριση κάποιου κρατούμενου. Ο ΔΒ ήθελε με αυτό τον τρόπο να δείξει πως είναι «αρχηγός κρατούμενος» και πως έχει διαφορετική αντιμετώπιση από το φυλακτικό προσωπικό σε σχέση με τους συγκρατουμένους του.

***

Ως γενική παρατήρηση πρέπει να σημειώσουμε πως οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν χωρίς την εμφανή παρουσία κάποιου υπαλλήλου του φυλακτικού προσωπικού ήταν σαφώς πιο αυθόρμητες και λεπτομερείς. Η παρουσία υπαλλήλου του φυλακτικού προσωπικού εμπόδιζε ενδεχομένως να αναπτυχθούν ορισμένα ζητήματα, στα οποία αν απαντούσε ο συμμετέχων και μαθευόταν στην κοινωνία των κρατουμένων θα μπορούσε να του αποδοθεί η ετικέτα του «ρουφιάνου κρατούμενου». Αυτά τα ζητήματα αφορούσαν τον τρόπο αποθήκευσης και διακίνησης παράνομων ειδών και τη δομή που έχουν οι ομάδες που την επιχειρούν, όπως και περισσότερες λεπτομέρειες για την επιβολή σωματικής τιμωρίας. Κρίναμε πως αν επιμείνουμε με διευκρινίσεις σε αυτά, ενδέχεται να προκληθεί έλεγχος στα κελιά και τους κοινόχρηστους χώρους και να κατηγορηθούν γι' αυτό από την κοινωνία των κρατουμένων οι συμμετέχοντες στην έρευνα.

Ακόμα οφείλουμε να υπογραμμίσουμε το ζήτημα του περιορισμού του χρόνου ανά συνέντευξη. Είθισται οι συνεντεύξεις να διαρκούν τουλάχιστον 40 λεπτά. Ωστόσο, οι ημερήσιες άδειες που δόθηκαν ύστερα από μεγάλη προσπάθεια δεν άφηναν το περιθώριο αυτό. Βρεθήκαμε μπροστά στο δίλημμα «μικρό δείγμα ή ολιγόλεπτες συνεντεύξεις». Επιλέξαμε το δεύτερο, καθώς κρίναμε πως με περισσότερες συμμετοχές θα μπορέσουμε να καταγράψουμε περισσότερες απόψεις για τις θεματικές ενότητες που διερευνούσαμε, ώστε έτσι να μπορέσουμε να

εξάγουμε περισσότερα συμπεράσματα ως προς τα ερευνητικά μας ερωτήματα και ιδιαίτερα ως προς το σημείο της επίδρασης του εγκλεισμού στη ζωή του ανθρώπου και αν τελικά οι στόχοι της στερητικής της ελευθερίας ποινής ικανοποιούνται και έως ποιο βαθμό. Ακόμα κρίναμε πως με περισσότερες αφηγήσεις θα μπορέσουμε να έχουμε μια συνολικότερη εικόνα ως προς το πώς περιγράφει –και επομένως αξιολογεί– ο συμμετέχων την κοινωνία των κρατουμένων και τις αρχές και τις αξίες από τις οποίες αυτή διέπεται. Έτσι, προκειμένου να μπορέσουμε να μιλήσουμε με όλους όσοι είχαν δηλώσει συμμετοχή, αποφασίσαμε να είμαστε αυστηροί με τη διάρκεια της συνέντευξης και να προσπαθήσουμε οι αφηγήσεις να μην παρεκκλίνουν της θεματολογίας που είχαμε ορίσει. Βέβαια, ο περιορισμός του χρόνου δεν μας επέτρεπε να επανέλθουμε στις θεματικές κατηγορίες με διευκρινίσεις, ώστε η περιγραφή της κοινωνίας των κρατουμένων να είναι ακόμα πιο λεπτομερής, ούτε να ενθαρρύνουμε τον συμμετέχοντα να αναπτύξει την προσωπική του καθημερινή εμπειρία σε συνθήκες εγκλεισμού. Δυστυχώς, αυτό θα ήταν εφικτό μόνο αν οι άδειες εισόδου είχαν μεγαλύτερη χρονική διάρκεια ή μας δινόταν η δυνατότητα να επανέλθουμε μια άλλη μέρα.

4.5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Όταν ξεκίνησε η ανάλυση δεδομένων κρίναμε πως για λόγους προστασίας της ανωνυμίας των συμμετεχόντων θα πρέπει να κωδικοποιήσουμε τα καταστήματα κράτησης που επισκεφτήκαμε, όπως και τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων για τον τόπο διαμονής τους. Έτσι τα καταστήματα κράτησης κωδικοποιήθηκαν ανά σειρά επίσκεψης (το πρώτο ονομάστηκε Κ.Κ. Ι, του δεύτερο Κ.Κ. ΙΙ κ.ο.κ.), ενώ ο τόπος διαμονής αντικαταστάθηκε με τη χιλιομετρική απόσταση μεταξύ του τόπου διαμονής και του τόπου κράτησης. Εκτιμήσαμε ότι η κωδικοποίηση των καταστημάτων κράτησης δεν εμποδίζει τον αναγνώστη να σχηματίσει εικόνα για τα επτά καταστήματα κράτησης που επισκεφτήκαμε στο πλαίσιο της έρευνας, ενώ ταυτόχρονα προφυλάσσει τους ερωτώμενους, κάτι που για εμάς ήταν ύψιστο μέλημα. Επίσης, σε ορισμένες συνεντεύξεις αποκρύψαμε λεπτομέρειες ως προς το αδίκημα των συμμετεχόντων.

Το πρώτο στάδιο της ανάλυσης δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις ήταν η ανοιχτή κωδικοποίηση καθεμιάς από αυτές, με την παράλληλη συγγραφή υπομνήματος για κάθε συμμετέχοντα ως προς τέσσερις κατηγορίες/θεματικές ενότητες: 1) προφίλ του συμμετέχοντα, 2) περιγραφή της κοινωνίας των κρατουμένων, 3) αποτύπωση του κώδικα των κρατουμένων και 4) άποψη του συμμετέχοντα για τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Κατά τη στίχο-στίχο ανάλυση, προέκυψε –μέσω της ανοιχτής κωδικοποίησης– και ο κώδικας της έρευνας, ο οποίος μας βοήθησε να κατηγοριοποιήσουμε τα δεδομένα. Ο κώδικάς μας εξελισσόταν καθ' όλη τη διαδικασία την ανάλυσης των δεδομένων και στα τρία, προβλεπόμενα από τη θεμελιωμένη μεθοδολογία, στάδια κωδικοποίησης, ώσπου στο τέλος πήρε τη μορφή που περιγράφεται στον παρακάτω πίνακα. Στον πίνακα 3 που ακολουθεί παραθέτουμε τον κώδικα της έρευνας ώστε να μπορεί ο αναγνώστης να κατανοήσει τα κριτήρια που θέσαμε κατά την ανάλυση. Συγκεκριμένα:

Στην πρώτη θεματική ενότητα συγκεντρώνονται τα στοιχεία που αφορούν τον ίδιο τον συμμετέχοντα και συγκεκριμένα: αν έχει υιοθετήσει κάποια ετικέτα/χαρακτηρισμό/κοινωνικό τύπο της κοινωνίας των κρατουμένων, αν έχει αναπτύξει κοινωνικές σχέσεις και πώς τις χαρακτηρίζει, αν δηλώνει ενταγμένος στην κοινωνία των κρατουμένων, αν τηρεί τον κώδικα των κρατουμένων, αν έχει διατηρήσει οικογενειακούς/φιλικούς δεσμούς. Αυτή η θεματική ενότητα περιέχει τα δεδομένα που χρειαζόμαστε για να δώσουμε ταυτότητα στο δείγμα μας.

Στη δεύτερη θεματική ενότητα συγκεντρώνονται τα στοιχεία που περιγράφουν την κοινωνία των κρατουμένων, δηλαδή αν υπάρχει κοινωνία των κρατουμένων, αν έχει συγκεκριμένη δομή και ιεραρχία, ποιες είναι οι ταμπέλες/χαρακτηρισμοί/κοινωνικοί τύποι που προσδίδονται στους κρατούμενους και με ποια κριτήρια, πώς πραγματοποιείται η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων, αν παρατηρούνται εθνικές ομαδοποιήσεις και ποια είναι η δομή τους, ποια η σχέση της κοινωνίας των κρατουμένων με το προσωπικό της φυλακής. Έτσι, σε αυτή την ενότητα καταχωρίστηκαν όσες αφηγήσεις αφορούν την κοινωνία των κρατουμένων, προκειμένου στη συνέχεια να μπορέσουμε να την αναλύσουμε και να την καταγράψουμε.

Στην τρίτη θεματική ενότητα εμπεριέχονται όσα στοιχεία αφορούν τον κώδικα των κρατουμένων, δηλαδή αν υπάρχει κώδικας, ποιοι οι κανόνες, ποιες οι συνέπειες παραβίασής του κάθε κανόνα και ποια η ισχύς του. Με τη συγκέντρωση των κανόνων μπορέσαμε να τους αξιολογήσουμε και να τους ιεραρχήσουμε, ώστε η αποτύπωσή τους να είναι πιο πλήρης.

Στην τέταρτη και τελευταία θεματική ενότητα περιέχονται οι πληροφορίες που δίνει κάθε συμμετέχων ως προς την άποψη που έχει για τη στερητική της ελευθερίας ποινή και τις προτάσεις που ενδεχομένως καταθέτει για τη μεταρρύθμιση του θεσμού της φυλακής. Με τη συγκέντρωση αυτών των πληροφοριών μπορέσαμε να ομαδοποιήσουμε τα στοιχεία κριτικής που καταγράφηκαν στις συνεντεύξεις και να σχηματίσουμε εικόνα για τα σημεία όπου ασκείται κριτική στο σωφρονιστικό σύστημα, όπως και τις προτάσεις βελτίωσης που καταθέτουν οι κρατούμενοι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Α. ΠΡΟΦΙΛ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ

Ι. Ατομικά στοιχεία

1. Οικογενειακή κατάσταση: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς την, κατά δήλωσή του, οικογενειακή του κατάσταση (έγγαμος, άγαμος, αρραβωνιασμένος, διαζευγμένος, χήρος, με τέκνα ή χωρίς)
2. Οικονομική κατάσταση: Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση του ερωτώμενου ως προς την οικονομική του κατάσταση και πώς εκείνος πιστεύει ότι επηρεάζει την έγκλειστη ζωή του.
3. Μορφωτικό επίπεδο: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το, κατά δήλωσή του, μορφωτικό του επίπεδο.
4. Ποινή: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς τη στερητική της ελευθερίας ποινή που δηλώνει πως του έχει επιβληθεί.
5. Εκτιθείς χρόνος: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς τον πραγματικό χρόνο που δηλώνει πως έχει εκτίσει.
6. Υπότροπος: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν είναι η πρώτη φορά που καταδικάζεται σε στερητική της ελευθερίας ποινή ή όχι. Με αυτόν τον κώδικα σημειώνεται και η δήλωσή του ως προς το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε την προηγούμενη φορά ή τις προηγούμενες φορές και το χρόνο που εξέτισε για εκείνη/εκείνες. Αν είναι η πρώτη φορά που καταδικάζεται σε στερητική της ελευθερίας ποινή, η απάντηση κωδικοποιείται ως **πρώτη φορά στη φυλακή.**
7. Οικογενειακοί/φιλικοί δεσμοί: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς τα αν παίρνει έκτακτη άδεια και αν έχει επισκεπτήρια.

ΙΙ. Η έγκλειστη ζωή του ερωτώμενου

1. Κοινωνικές σχέσεις: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς τα αν έχει κοινωνικές σχέσεις με κάποιους συγκρατούμενους και πώς τις χαρακτηρίζει (π.χ. φιλίες, σχέσεις ανάγκης, σχέσεις φόβου).
2. Χρόνος στη φυλακή: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το πώς αξιοποιεί τον καθημερινό του χρόνο στην έγκλειστη ζωή του (π.χ. διάβασμα, τηλεόραση, παιχνίδια, μεροκάματα, σχολείο κ.λπ.).
3. Συνθήκες κράτησης: Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση του ερωτώμενου ως προς το πώς βιώνει τις συνθήκες κράτησης και πώς αυτές επηρεάζουν την έγκλειστη ζωή.
4. Βία: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το πώς αντιλαμβάνεται την άσκηση βίας μεταξύ των κρατουμένων στο χώρο της φυλακής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5. **Σύνθεση του πληθυσμού:** Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση του ερωτώμενου ως προς το πώς σχολιάζει τη σύνθεση του πληθυσμού και ποιες συνέπειες μπορεί αυτή να έχει.
6. **Συγχρωτισμός:** Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν επιτυγχάνεται ή όχι ο διαχωρισμός κρατουμένων ανά αδίκημα/ποινή/ηλικία και ποιες οι συνέπειες του συγχρωτισμού των κρατουμένων.
7. **Κοινωνικός αποκλεισμός:** Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν οι κρατούμενοι αισθάνονται πως είναι αποκλεισμένοι από την ευρύτερη κοινωνία. Εμπεριέχονται και οι απαντήσεις περί άβατου των φυλακών.
8. **Σεξ και φυλακή:** Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν είναι αποδεκτό το σεξ στη φυλακή ή όχι. Περιλαμβάνονται και οι συνέπειες σε περίπτωση αρνητικής απάντησης.
9. **Συνέπειες του εγκλεισμού**: Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση ως προς το πώς βιώνει τις συνέπειες του εγκλεισμού στην προσωπική του ζωή.

Β. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

1. **Ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων:** Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν δηλώνει πως έχει ενταχθεί στην κοινωνία των κρατουμένων ή όχι. Εμπεριέχονται ακόμα οι απαντήσεις ως προς το πώς επιτυγχάνεται η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων.
2. **Ετικέτες κρατούμενου**: Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τις ετικέτες που εντοπίζονται στην κοινωνία των κρατουμένων. Συγκεκριμένα οι 14 ετικέτες που εμφανίστηκαν αλφαβητικά είναι:
   - «αρχηγός κρατούμενος»
   - «βιαστής κρατούμενος»
   - «δημοφιλής κρατούμενος»
   - «εθισμένος κρατούμενος»
   - «επαγγελματίας κρατούμενος»
   - «ήσυχος κρατούμενος»
   - «νέος κρατούμενος»
   - «ομοφυλόφιλος κρατούμενος»

   «οροθετικός κρατούμενος»
   - «παλιός κρατούμενος»
   - «πλούσιος κρατούμενος»
   - «ρουφιάνος κρατούμενος»
   - «τραβεστί κρατούμενη»
   - «φτωχός κρατούμενος»
   - «χρεοφειλέτης κρατούμενος»
3. **«Νόμιμες δουλειές», «Παράνομες δουλειές»:** Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το ποιες είναι οι δουλειές που μπορεί να κάνει κάποιος κρατούμενος, προκειμένου να κερδίσει χρήματα ή προϊόντα.
4. **Εθνικές ομαδοποιήσεις:** Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν αναγνωρίζει εθνικές ομαδοποιήσεις στην κοινωνία των κρατουμένων. Περιλαμβάνονται ακόμα οι απαντήσεις ως προς το ποιες εθνικές ομάδες αναγνωρίζει, πώς συγκροτούνται, από ποιους κανόνες διέπονται και ποιος ο ρόλος τους.
5. **Εθνική ομάδα Ελλήνων:** Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν αναγνωρίζει εθνική ομαδοποίηση των Ελλήνων, πώς αυτή συγκροτείται και από ποιους κανόνες διέπεται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6. **Ιεραρχία:** Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν αναγνωρίζει ιεραρχία στην κοινωνία των κρατουμένων, πώς την κρίνει και πώς την περιγράφει.
7. **Απόκρυψη:** Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου που έχει καταδικαστεί για αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ως προς το αν απέκρυψε το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε όταν βρέθηκε σε φυλακή εκτός από το Κ.Κ. ΙΙ.
8. **Φόβος πειθαρχικής μεταγωγής:** Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου που έχει καταδικαστεί για αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ως προς το ποια είναι η συμπεριφορά του υπό το φόβο πειθαρχικής μεταγωγής σε άλλη φυλακή.

Γ. Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

1. **Ισχύς κώδικα:** Περιλαμβάνονται οι απαντήσεις α) ως προς το αν υπήρχαν κανόνες όταν ξεκίνησε η έγκλειστη ζωή του ή όχι, β) ως προς το αν τηρούνται οι κανόνες του κώδικα των κρατουμένων και ως προς το αν ο ερωτώμενος αποδέχεται να τους τηρήσει, γ) ως προς το εύρος της ισχύος του κώδικα των κρατουμένων. Κωδικοποιείται, επίσης, η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν θεωρεί πως οι κανόνες αυτοί είναι διαχρονικοί ή όχι.
2. **Κανόνες:** Κωδικοποιείται η αναφορά σε οποιονδήποτε κανόνα. Η κωδικοποίηση εξειδικεύεται σε **κανόνες συμπεριφοράς** και **κανόνες συμβίωσης.**
3. **Κανόνας της σιωπής:** Κωδικοποιείται η αναφορά στον κανόνα της σιωπής και στις συνέπειες παραβίασής του.
4. **Κανόνας κατά της κλοπής:** Κωδικοποιείται η αναφορά στον κανόνα που απαγορεύει στους κρατούμενους να αφαιρέσουν από άλλο κρατούμενο αντικείμενο εν αγνοία του και ποιες οι συνέπειες παραβίασης του κανόνα αυτού.
5. **Κανόνας αποπληρωμής χρεών:** Κωδικοποιείται η αναφορά στον κανόνα που υπαγορεύει την αποπληρωμή των χρεών ενός κρατούμενου προς άλλο κρατούμενο είτε με χρήματα είτε με «παράνομες δουλειές».
6. **Σεβασμός:** Κωδικοποιείται η αναφορά στον κανόνα του σεβασμού.
7. **Συνέπειες παραβίασης κανόνα:** Κωδικοποιούνται οι απαντήσεις του ερωτώμενου ως προς το ποιες είναι οι συνέπειες παραβίασης ενός κανόνα της κοινωνίας των κρατουμένων.
8. **Εκμάθηση κανόνων:** Κωδικοποιούνται οι απαντήσεις ως προς το αν η συντήρηση του κώδικα είναι προϊόν εκμάθησης από κρατούμενο σε κρατούμενο και με ποιον τρόπο γίνεται αυτή.

Δ. ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΣΜΟ ΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΥ

1. **Άποψη για τη φυλακή**: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το πώς αποτιμά το θεσμό του εγκλεισμού. Περιλαμβάνει τις απαντήσεις στο ερώτημα αν κρίνει πως η στερητική της ελευθερίας ποινή επιτελεί το σκοπό του σωφρονισμού.
2. **Παράγοντας υποτροπής**: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το ποιοι μπορεί να είναι ενισχυτικοί ή αποτρεπτικοί παράγοντες υποτροπής (π.χ. εγκλεισμός, χρόνος εγκλεισμού, χρόνος έγκλειστης ζωής, κοινωνικός αποκλεισμός, συντήρηση των οικογενειακών/φιλικών δεσμών κ.λπ.)
3. **Πρόταση για τη φυλακή**: Κωδικοποιείται η απάντηση του ερωτώμενου ως προς το τι θα πρότεινε εκείνος να αλλάξει στη φυλακή.
4. **Κατάργηση της φυλακής**: Κωδικοποιείται η αυθόρμητη απάντηση του ερωτώμενου ως προς το αν προτείνει την κατάργηση της στερητικής της ελευθερίας ποινής.

Ακολουθεί ένα παράδειγμα κωδικοποίησης μιας συνέντευξης, του ΑΨ από το Κ.Κ. ΙΙ, όπως και το υπόμνημα που συντάξαμε μετά την ανάλυσή της. Τα υπομνήματα μας βοηθούσαν στο να έχουμε την περίληψη της κάθε συνέντευξης προκειμένου να μπορούμε να ανατρέξουμε σε αυτήν όταν θα γινόταν η ανάλυση των συμπερασμάτων ανά κατάστημα κράτησης. Με αυτό τον τρόπο μπορούσαμε να συμπληρώνουμε την εικόνα που σχηματιζόταν για κάθε θεματική ενότητα, αλλά και να έχουμε πιο άμεσα μια συνολική εικόνα για το δείγμα εωσότου επέλθει ο θεωρητικός κορεσμός – όταν πλέον θα είχαμε σχηματίσει μια εικόνα των φαινομένων που ερευνούσαμε και τα δεδομένα μας δεν θα είχαν να προσθέσουν τίποτα νέο επ' αυτού.[489] Η διαπίστωση του θεωρητικού κορεσμού, άλλωστε, θα ήταν το έναυσμα, σύμφωνα με τη θεμελιωμένη θεωρία, για την ολοκλήρωση συλλογής δεδομένων και την εκκίνηση της επεξεργασίας ως προς το τελικό στάδιο, αυτό της συγγραφής της θεωρίας.[490]

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΕΙΡΑ – ΣΕΙΡΑ

Όνομα: ΑΨ (Κ.Κ. ΙΙ)	Κωδικοποίηση
1. Καλησπέρα. Φυσικά και συμφωνώ. Ρωτήστε με.	
2. Είμαι 39 χρονών, από ___ (354 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος και έχω τελειώσει το Λύκειο.	Οικογενειακή κατάσταση Μορφωτικό επίπεδο
3. Έφαγα 15,5 χρόνια για ληστείες, χωρίς χρηματική ποινή.	Ποινή
4. Είναι η τέταρτη φυλακή που βγάζω. Την προηγούμενη έκανα 4,5 χρόνια για ναρκωτικά.	Υπότροπος
5. Είμαι ήδη τρία χρόνια μέσα και κάνω μεροκάματα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια, δεν έχω επισκεπτήρια.	Οικογενειακοί/φιλικοί δεσμοί
6. Στη φυλακή υπάρχει γενικά αναρχία. Αρχηγούς θα δεις όπου υπάρχουν πολλοί καινούργιοι στη φυλακή γιατί αυτοί είναι κουτάβια και φοβούνται.	«Αρχηγός κρατούμενος» «Νέος κρατούμενος»
7. Αυτοί που το παίζουν αρχηγοί είναι νταήδες, έχουν χρήματα και έχουν φάει πολλά χρόνια.	«Αρχηγός κρατούμενος»
8. Όμως εξουσία ασκεί και ο ρουφιάνος. Αν είναι διακριτικός, μπορεί να σε εκβιάζει για τα πάντα.	«Ρουφιάνος κρατούμενος»
9. Γενικά όλοι ρουφιανεύουν. Αυτός που δεν είναι ανεκτός είναι αυτός που θα ρουφιανέψει που είναι τα ναρκωτικά ή τα κινητά.	Κανόνας της σιωπής
10. Για όλα τα άλλα τη βγάζεις λάδι. Στη φυλακή μας έχουν όλους μαζί ξένους και Έλληνες. Αυτοί δεν έχουν πάει σχολείο και δεν ησυχάζουν.	Συγχρωτισμός

489 J. Mason, *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Πεδίο, 2011, επιμ. Ν. Κυριαζή, σ. 173.
490 Γ. Τσιώλης, *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα 2014, σ. 127-130.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΕΙΡΑ – ΣΕΙΡΑ

Όνομα: ΑΨ (Κ.Κ. ΙΙ)	Κωδικοποίηση
11. Δεν έχουν την παιδεία. Αν κάνεις κάτι σε ξένο μουσουλμάνο θα μανουριάσεις, που μπορεί το ίδιο να το έκανες στον Έλληνα και να πέρναγε απαρατήρητο.	Σύνθεση του πληθυσμού
12. Οι καυγάδες γίνονται και γιατί υπάρχει υπερπληθυσμός. Είμαστε 650 για 350 θέσεις. Διακόσιοι κοιμούνται στο πάτωμα.	Βία Συνθήκες κράτησης
13. Η φυλακή δεν σωφρονίζει. Όσοι είναι μέσα πατάνε τις αρχές τους. Στη φυλακή μαθαίνεις πώς να επιβιώνεις.	Άποψη για τη φυλακή
14. Αν δεν έχει μάρκες να κινηθείς ή τσιγάρα, βρίσκεις να κάνεις μια δουλειά. Να εξασφαλίσεις ζεστό νερό για κάποιον, να φέρεις την καντίνα, να γράψεις αιτήσεις.	«Φτωχός κρατούμενος» «Νόμιμες δουλειές»
15. Δουλειές υπάρχουν. Αρκεί να θες να είσαι τίμιος. Αν πάλι έχεις πολλά χρόνια στην πλάτη, τότε κάνεις και διάφορα άλλα για να φτιάξεις ένα σπίτι έξω.	«Νόμιμες» και «παράνομες δουλειές»
16. Μπάζεις ναρκωτικά, κινητά, όπλα, καθαρίζεις κάποιον για λεφτά. Ό,τι βάλει ο νους σου.	«Παράνομες δουλειές»
17. Το παν είναι να περνάς απαρατήρητος. Άμα δεν φαίνεσαι, δεν κινδυνεύεις να τις αρπάξεις. Και να είσαι καθαρός.	Κανόνες συμπεριφοράς Κανόνες συμβίωσης Βία
18. Άμα είσαι ομοφυλόφιλος, μην το δείξεις και όλα θα πάνε καλά.	«Ομοφυλόφιλος κρατούμενος»
19. Άμα είσαι πρεζάκιας, μη λιώνεις στους κοινόχρηστους χώρους και όλα θα πάνε καλά. Γενικά να μη φαίνεσαι.	«Εθισμένος κρατούμενος»
20. Η φυλακή είναι βασανιστήριο. Δεν έχεις τίποτα να κάνεις.	Άποψη για τη φυλακή
21. Βγαίνεις και δεν έχεις πού να πας. Δεν έχεις δουλειά, σε έχουν ξεχάσει όλοι.	Κοινωνικός αποκλεισμός
22. Είναι ένα πλυντήριο ανθρώπων. Τους βάζουν μέσα, τους ανακατεύουν και μετά τους βγάζουν έξω να ισιώσουν.	Παράγοντας υποτροπής
23. Πάλι στο πλυντήριο θα καταλήξουν ακόμα πιο λερωμένοι.	

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΨ

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ

Ο ΑΨ δεν έχει διατηρήσει τους οικογενειακούς/φιλικούς δεσμούς [5]. Είναι υπότροπος κρατούμενος [4] και φαίνεται πως έχει επιλέξει να απέχει από την κοινωνία των κρατουμένων [17]. Ακόμα δηλώνει πως ενοχλείται από τη σύνθεση του πληθυσμού, όπως και τις συνθήκες συνωστισμού [10-12].

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Κατά τον ΑΨ «αρχηγός κρατούμενος» είναι ο βίαιος, πλούσιος και με υψηλή ποινή κρατούμενος [6-7]. Ο «νέος κρατούμενος» φοβάται και ψάχνει για προστασία [6]. Ο «φτωχός κρατούμενος» πρέπει να εργάζεται [14]. Ο «βαρυποινίτης κρατούμενος» θα κάνει πιο εύκολα παράνομες εργασίες, έχει χάσει τις αναστολές του για τη βία [15, 16]. Ο «ρουφιάνος κρατούμενος» αν δεν γίνει αντιληπτός τότε δεν θα υποστεί βία. Επίσης, το παν είναι να μην αποκαλύψει πού είναι τα ναρκωτικά ή τα κινητά [8]. Ο «ομοφυλόφιλος κρατούμενος» πρέπει να είναι διακριτικός [18]. Ο «εθισμένος κρατούμενος» είναι κοινωνικά απομονωμένος [19].

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Ο κανόνας της σιωπής φαίνεται πως είναι ανενεργός, εκτός αν κάποιος αποκαλύψει πού είναι τα ναρκωτικά ή τα κινητά [9-10]. Επιπλέον κανόνες, που ο ΑΨ περιγράφει, είναι η διακριτικότητα και η καθαρότητας, υπό την έννοια της ατομικής υγιεινής, αλλά και της αποχής από τις ναρκωτικές ουσίες [17].

ΆΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΛΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗ ΣΤΕΡΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΗ

Κατά τον ΑΨ, η φυλακή είναι ένας χώρος που ενέχει βία [13], δεν ικανοποιεί τους σκοπούς της [13] και ενισχύει την υποτροπή [22-23]. Οι συνθήκες κράτησης όπως και ο συγχρωτισμός των κρατούμενων είναι ενισχυτικοί παράγοντες της βίας [10-12]. Η κάθειρξη διαρρηγνύει τους οικογενειακούς/φιλικούς δεσμούς και συντελεί στον κοινωνικό αποκλεισμό [20-21].

Παράλληλα με την ανάλυση κάθε σειράς συνεντεύξεων, από κάθε κατάστημα κράτησης που επισκεφτήκαμε, αναλύαμε και το περιεχόμενο των εκθέσεων σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης των τελευταίων τριών ετών (2012-2014). Αυτές μας παραχωρήθηκαν από την ομάδα εργασίας του κ. Νίκου Κουλούρη, επίκουρου καθηγητή στο τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, και της κ. Σοφίας Βιδάλη, καθηγήτριας στο ίδιο τμήμα, στην οποία συμμετείχα και είχε ως στόχο την αποτύπωση της κατάστασης των σωφρονιστικών καταστημάτων σήμερα. Μάλιστα, τα πορίσματα αυτής της έρευνας βρίσκονται υπό έκδοση.

Από τις ετήσιες εκθέσεις συγκεντρώθηκε υλικό ως προς τη χωρητικότητα των φυλακών, τα στοιχεία πληρότητας, τις συνθήκες κράτησης και τις ελλείψεις που καταγράφονται από τη διεύθυνση των φυλακών. Ακόμα μπορέσαμε να καταγράψουμε τα στοιχεία για το φυλακτικό και διοικητικό προσωπικό, τη χρηματοδότηση, την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, την παροχή αδειών, την επιβολή πειθαρχικών ποινών και τα στοιχεία για τα επισκεπτήρια, όπου αυτά καταγράφονταν. Επιπλέον, εντοπίσαμε όσα στοιχεία αφορούσαν την αξιοποίηση του καθημερινού χρόνου (απασχόληση/ψυχαγωγία), τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες (σχολείο, σεμινάρια κ.λπ.) και την κατάταξη στα μεροκάματα. Τέλος, αναζητήσαμε αποσπάσματα που έμμεσα ή άμεσα αναφέρονται στην κοινωνία των κρατουμένων και στον κώδικα αυτής ή που εκφράζουν άποψη ως προς το σωφρονιστικό σύστημα. Αυτά τα στοιχεία τοποθετήθηκαν, επίσης, στις θεματικές κατηγορίες του κώδικα της έρευνας. Και σε αυτή την περίπτωση συντάσσαμε ένα υπόμνημα από τα στοιχεία που πρόεκυπταν από τις εκθέσεις κάθε καταστήματος κράτησης. Μονάχα για το Κ.Κ. VII δεν μπορέσαμε να έχουμε στοιχεία, καθώς η φυλακή ήταν νεόδμητη και δεν είχαν κατατεθεί εκθέσεις μέχρι το 2014, παρότι αυτή εγκαινιάστηκε τον Δεκέμβριο του 2012 και ξεκίνησε να λει-

τουργεί το 2013. Τα μόνα στοιχεία που είχαμε γι' αυτό το κατάστημα κράτησης ήταν αυτά που αφορούν τη χωρητικότητα και την πληρότητα και αναρτώνται στο διαδίκτυο.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΣΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΙΙ (ΕΚΘΕΣΕΙΣ 2012-2014)

Σύμφωνα με την έκθεση σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης 2012, το Κ.Κ. βρίσκεται σχετικά κοντά στο κέντρο της πόλης. Η αρχική χωρητικότητα του κτίσματος ήταν 330 κρατούμενοι. Το 2012, όπως αναφέρεται στην έκθεση, το Κ.Κ. διέθετε 984 θέσεις (κρεβάτια). Δεν γνωρίζουμε αν όλες οι πτέρυγες ήταν σε λειτουργία. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του υπουργείου Δικαιοσύνης, οι θέσεις είναι 500. Αν αποδεχτούμε τη χωρητικότητα του υπουργείου Δικαιοσύνης, τότε το 2012 ο υπερπληθυσμός έφτασε το 178% και το 2013 το 177,2 %. Αν αποδεχτούμε τη χωρητικότητα της έκθεσης, τότε δεν υπήρξε πρόβλημα υπερπληθυσμού.

Στο Κ.Κ. δεν υπάρχει επαρκής παροχή ζεστού νερού ούτε επαρκής ηλεκτροδότηση. Επιπλέον, η θέρμανση είναι ανεπαρκής ελλείψει κονδυλίων. Στην έκθεση καταγράφεται έλλειψη ιατρικού προσωπικού, ενώ η ποσότητα συσσιτίου είναι σαφώς μειωμένη. Με κάθε ευκαιρία επανέρχονται το πρόβλημα συνωστισμού των κρατουμένων, ο μη διαχωρισμός των κρατουμένων, όπως και ότι το Κ.Κ. αναγκάστηκε να μη δεχτεί νεοεισερχόμενους κρατούμενους δύο φορές το 2012, λόγω υπερπλήρωσης των θέσεων. Σημειώνεται ακόμα πως «οι νέες φυλακίσεις που προκύπτουν είναι πολλαπλάσιες από τις αποφυλακίσεις» (σελ. 27) και με αυτό το ρυθμό το πρόβλημα συνωστισμού θα ενταθεί.

Στο Κ.Κ. οι κρατούμενοι ψυχαγωγούνται μέσω της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου, αθλοπαιδιών και επιτραπέζιων παιχνιδιών. Επίσης, λειτουργεί γυμναστήριο και βιβλιοθήκη. Ακόμα 122 κρατούμενοι παρακολούθησαν το σχολείο δεύτερης ευκαιρίας και 50-60 κρατούμενοι το συμβουλευτικό πρόγραμμα του ΚΕΘΕΑ. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έκθεσης, στο Κ.Κ. διατίθενται 391 θέσεις εργασίας με ευεργετικό υπολογισμό των ημερών εργασίας.

Συνολικός πληθυσμός κρατουμένων (κατάδικων και υπόδικων) (την 1/1 κάθε έτους)

	Χωρητικότητα	Κατάδικοι	Υπόδικοι	Σύνολο	Υπερπληθυσμός (% ανά έτος)
2012	500	755	135	890	178
2013	500	716	170	886	177,2

Το 2012 το 38,65 % (344) ήταν Έλληνες και το 61,35 % (546) αλλοδαποί
Το 2013 το 37,13 % (329) ήταν Έλληνες και το 62,87 % (557) αλλοδαποί

	Υπόδικοι Έλληνες	Υπόδικοι Αλλοδαποί	Κατάδικοι Έλληνες	Κατάδικοι Αλλοδαποί	Σύνολο
2012	64 (47,4 %)	71 (52,6 %)	280 (37 %)	475 (65 %)	890
2013	68 (40 %)	102 (60 %)	261 (36,45 %)	455 (63,55 %)	886

Όταν ολοκληρώθηκε η ομαδοποίηση των δεδομένων, μέσω της κωδικοποίησης, ξεκίνησε η ανάλυσή τους και η τελική καταγραφή τους, όπως περιγράφεται στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5
Η ΕΡΕΥΝΑ

5.1 Η ΦΥΛΑΚΗ

Τα πρότυπα ποινικής μεταχείρισης και η φυλακή, ως χώρος εκτέλεσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής, έχουν αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης στην ακαδημαϊκή –και όχι μόνο– κοινότητα. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η στερητική της ελευθερίας ποινή έχει κυριαρχήσει ως πρότυπο, παρότι έχει υποστεί έντονη κριτική ως προς τον τρόπο εφαρμογής της και την αποτελεσματικότητά της. Φαίνεται πως ακόμα διανύουμε την κατά Sykes[491] εποχή του μαζικού εγκλεισμού, όπου η φυλακή συνεχίζει να είναι το κυρίαρχο εργαλείο σωφρονισμού από την πλευρά της πολιτείας. Το συμπέρασμα του Young,[492] πως η φυλακή και το ποινικό σύστημα παράγουν εγκληματίες, μοιάζει να είναι κοινώς αποδεκτό, παρότι εντοπίζονται διαφοροποιήσεις ως προς το πώς θα ανατραπεί αυτή η εξέλιξη. Ορισμένοι υποστηρίζουν πως η φυλακή μεταρρυθμίζεται και επομένως μπορεί να φέρει θετικά αποτελέσματα, και άλλοι πως αυτό δεν είναι εφικτό (Βλ. εδώ, Κεφ. 2.5: Η στερητική της ελευθερίας ποινή: Μια αποτίμηση).

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα πήραν θέση σε αυτό το ερώτημα (η φυλακή ως θεσμός ικανοποιεί το σκοπό του σωφρονισμού;), με την πλειονότητα (65/79, 82,3%) να κρίνει πως δεν επιτελεί αυτό το σκοπό (βλ. Πινακα 4):

- *«Σιγά που η φυλακή είναι για να σωφρονίζει. Για να κοιμίζει είναι και να φοβούνται οι έξω». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Η κοινωνία σωφρονίζει, όχι η φυλακή. Έξω αν κάνεις μαλακία, θα μάθεις να μην το ξανακάνεις. Εδώ άπαξ και σε καταδικάσουν, τελείωσες. Σε έθαψαν». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Η φυλακή εκδικείται. Σε τσακίζει ως άνθρωπο για να σε ξαναβγάλει στην κοινωνία κουρέλι [...] Αν σωφρόνιζε θα φαλίριζαν πολλοί: δικηγόροι, δικαστές, υπάλληλοι, κοινωνικοί λειτουργοί, προμηθευτές και το κράτος». (ΑΦ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Τι είναι η φυλακή; Ένας χώρος που σε κρατά έγκλειστο για να βγάλεις την ποινή σου. Δεν έχει στόχο να σε αλλάξει». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Η φυλακή χειρίζεται λάθος τους ανθρώπους. Δεν υπάρχει σωφρονισμός. Δεν έχω δει κανέναν να σωφρονίζεται». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Η φυλακή είναι ένα μεγάλο λάθος. Όλο το σωφρονιστικό σύστημα είναι λάθος. Δεν σωφρονίζει. Προσφέρει τα αντίθετα». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

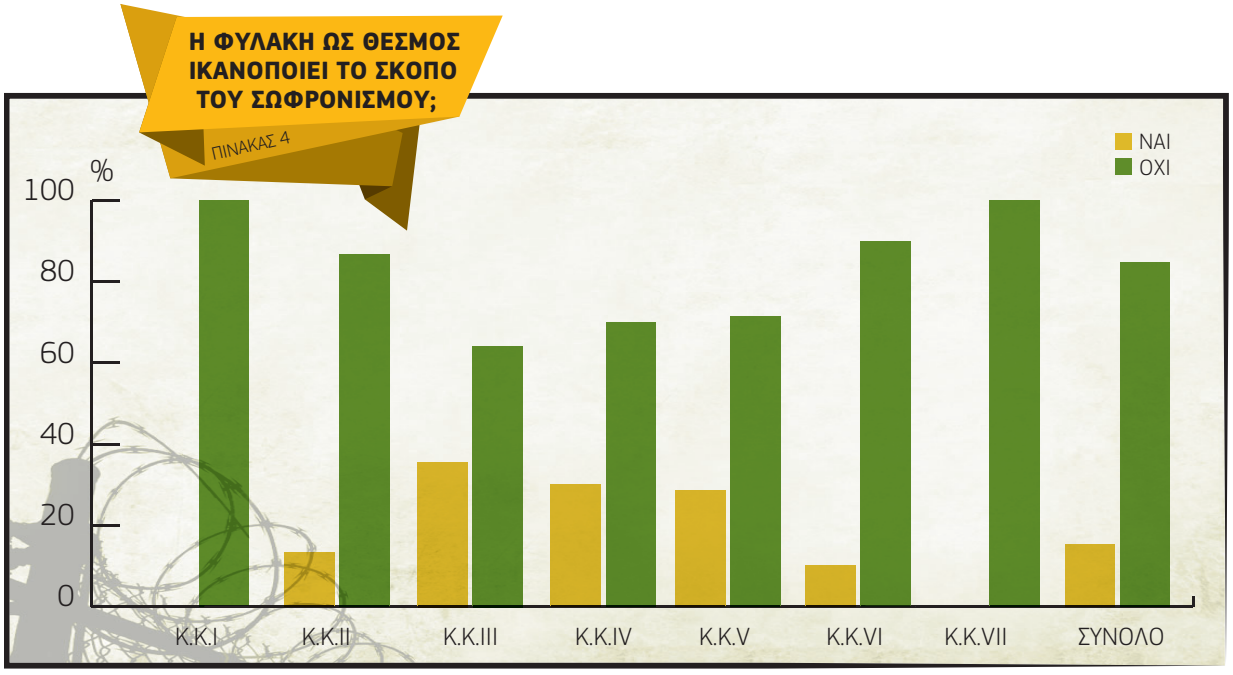
Ωστόσο, υπήρξαν και εκείνοι (14/79, 17,7 %) που εξέφρασαν την άποψη πως η στερητική της ελευθερίας ποινή επιτελεί το σκοπό της. Ενδεικτικά:

- *«Η φυλακή όσο υπάρχουν οργανωμένες κοινωνίες θα υπάρχει. Δεν γίνεται διαφορετικά.*

491 G. M. Sykes, *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Νιου Τζέρσεϊ 2007 (1958).
492 J. Young, «Critical criminology in the 21st century: critique, irony and the always unfinished» στο Carrington K., Hogg R. (επιμ.), *Critical Criminology: Issues Debates, Challenges*, Willan, Κουλόμπτον 2002, σ. 254-255.

Είναι απαραίτητες για να διαμορφώσουν χαρακτήρα». (ΑΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙΙ)

- *«Η φυλακή μου κάνει καλό. Με βάζει να σκεφτώ τι έκανα και πώς αν βγω θα υποστηρίξω την οικογένειά μου». (ΒΒ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Η φυλακή σε κάνει καλύτερο. Σε κάνει να σκέφτεσαι τι έκανες και βρέθηκες εδώ. Σου δίνει χρόνο για τον εαυτό σου». (ΒΖ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Η φυλακή σε κάνει καλύτερο. Αν δεν μπαίναμε θα ήμασταν ανεξέλεγκτοι». (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*
- *«Νομίζω ότι η φυλακή σε κάνει καλύτερο γιατί έχει χρόνο να σκεφτείς τι έκανες και να αλλάξεις». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Θα ήταν παράλειψη αν δεν σημειωνόταν πως ενδεχόμενα η άποψη των συγκεκριμένων συμμετεχόντων έχει επηρεαστεί και από άλλα κριτήρια. Συγκεκριμένα, ο ΑΩ, προτού καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή, εργαζόταν ως φύλακας σε φυλακή, οι ΒΒ και ΒΖ κρατούνται σε πτέρυγα προστασίας/εργαζομένων, με τον ΒΒ να δηλώνει: *«Έχω μιλήσει στην υπηρεσία. Γενικά άμα με συμφέρει θα το πω στον υπάλληλο, άμα δεν με συμφέρει θα κρατήσω το νόμο σιωπής»*, δήλωση που θα μπορούσε να σημαίνει ότι του έχει αποδοθεί ο χαρακτηρισμός του «ρουφιάνου κρατούμενου», όπως θα αναλυθεί παρακάτω, και τον ΒΖ να δηλώνει πως *«όποτε έχω χρειαστεί τσιγάρα έχω έρθει στην κοινωνική υπηρεσία και έχω πάρει»*, δήλωση που δείχνει πως ο συγκεκριμένος εξαρτάται από την κοινωνική υπηρεσία, επειδή είναι άπορος. Τέλος, οι ΒΤ και ΒΦ είναι κρατούμενοι σε φυλακή ηθών (Κ.Κ. IV), όπου, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω, υπό το φόβο της μεταγωγής σε άλλη φυλακή οι κρατούμενοι πειθαρχούν απόλυτα στις εντολές του προσωπικού. Φυσικά, τα στοιχεία αυτά δεν οδηγούν στο συμπέρασμα πως η άποψη που εκφράζουν οι ερωτώμενοι δεν τους εκπροσωπεί, όμως μπορούν να επηρεάσουν στη διαμόρφωση της άποψης αυτής.

Σχεδόν καθολική ήταν η καταγγελία **των συνθηκών κράτησης και του συνωστισμού** των κρατουμένων, γεγονός που παρουσιάζει τις φυλακές ως «επικίνδυνα μέρη». Ορισμένοι, μάλιστα, εκτίμησαν ότι οι συνθήκες κράτησης σκόπιμα διατηρούνται ως έχουν, στοιχείο που μας παραπέμπει στο συμπέρασμα των **Rusche** και **Kircheimer** πως η χρηματοδότηση των φυλακών ήταν περιορισμένη, ώστε «να εξυπηρετεί την αναγκαιότητα να παραμένει το επίπεδο διαβίωσης κάτω από το επίπεδο διαβίωσης των κατώτερων τάξεων στον ελεύθερο πληθυσμό».[493] Ενδεικτικά

493 G. Rusche, O. Kirchheimer, *Punishment and Social Structure*, Columbia, Νέα Υόρκη 1968, σ. 108-109.

ο ΑΙ, ο οποίος έχει προσφύγει στο ευρωπαϊκό δικαστήριο ανθρωπίνων δικαιωμάτων καταγγέλλοντας τις συνθήκες κράτησης, όπου και δικαιώθηκε, αναφέρει: *«Δεν έχεις καθαριότητα, δεν έχεις να φας, δεν έχεις γιατρό. Τίποτα. Σε παρατάνε μέσα, μέχρι να παραιτηθείς και εσύ από τη ζωή. Είναι μια αποθήκη με στοιβαγμένους ανθρώπους μπροστά σε μια τηλεόραση για να μη λες τίποτα. Η απόλυτη καταστολή»* (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ). Αντίστοιχες καταγγελίες έγιναν και από άλλους με τον ΑΠ, έγκλειστο εδώ και 3 χρόνια και υπότροπο να λέει: *«Εδώ μέσα δεν έχουμε τίποτα. Ούτε ζεστό νερό, ούτε πετρέλαιο θέρμανσης, ούτε αρκετό φαγητό. Δεν έχουμε φρούτα, χυμούς, ψάρια ούτε γλυκό, που προβλέπονται στο διαιτολόγιο»*, τον ΓΑ, έγκλειστο εδώ και 6 χρόνια και υπότροπο, να ζητά να καταγραφούν οι συνθήκες κράτησης (*«Είδατε κρύο εδώ πάνω; Και μας έχουν χωρίς θέρμανση. Να το γράψετε αυτό»*) ή τον ΓΘ, έγκλειστο εδώ και 5 χρόνια, να τονίζει πως *«στη φυλακή σε κλείνουν και κανείς δεν ασχολείται μαζί σου. Όταν την κάνουν ανθρώπινη, τότε ίσως αλλάξει»*.

Ίδια εικόνα παρουσιάζουν και οι εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης των καταστημάτων κράτησης, όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα. Ενδεικτικά, στις εκθέσεις του Κ.Κ. Ι τονίζεται *«η απουσία μόνιμου ιατρού και ικανοποιητικού αριθμού νοσηλευτικού προσωπικού για την περίθαλψη και την παροχή πρώτων βοηθειών για τις ανάγκες των κρατουμένων»*. Στις εκθέσεις του Κ.Κ. ΙΙ σημειώνεται πως *«η παρεχόμενη ποσότητα δεν κρίνεται επαρκής, καθόσον η υδροδότηση του β΄ ορόφου των πτερύγων κράτησης είναι ανεπαρκής, λόγω είτε της χαμηλότερης πίεσης, είτε λόγω του υπερπληθυσμού στο Κατάστημά μας (αφού είχε κατασκευαστεί αρχικά για 330 κρατούμενους και αυτή τη στιγμή κρατούνται πλέον των 900) [...]. Η παρεχόμενη θέρμανση [...] κρίνεται ανεπαρκής. Όλοι οι θάλαμοι κατά τους χειμερινούς μήνες θερμαίνονται με σώματα καλοριφέρ, πλην όμως αυτά λειτουργούν (τα ανάβουμε) με πολύ μεγάλη φειδώ (το ανώτερο 3 ½ ώρες και στις μεγάλες παγωνιές) εξαιτίας της μεγάλης περικοπής της σχετικής πίστωσης και ως εκ τούτου οι κρατούμενοι παραπονούνται συνεχώς και αυτό αποτελεί καθημερινό σημείο τριβής με την Υπηρεσία [...]. Η διατροφή των κρατουμένων υπήρξε ικανοποιητική, στο βαθμό που μας επέτρεπαν βέβαια τόσο οι μεγάλες σχετικές περικοπές (το ατομικό ημερήσιο εφόδιο συσσιτίου και ανάλογα με τη δύναμη του Καταστήματος κινήθηκε και κάτω του 1,90 ευρώ ευρώ), όσο και οι τιμές των τροφίμων, όπως αυτές διαμορφώθηκαν και προέκυψαν κατόπιν διαγωνισμού [...]. Οι κρατούμενοι παρόλα αυτά παραπονιούνται κατά διαστήματα ως προς την παρεχόμενη ποσότητα συσσιτίου, καθώς κάνουν σύγκριση με παλιότερες εποχές, όπου τα σχετικά κονδύλια ήταν πολύ παραπάνω ή όταν θέλουν να φέρουν σε δύσκολη θέση την Υπηρεσία»*.

Αντίστοιχα, στις εκθέσεις του Κ.Κ. ΙΙΙ σημειώνεται, μεταξύ άλλων, η έλλειψη ζεστού νερού (*«Παρουσιάζεται έντονο πρόβλημα κατά τους χειμερινούς μήνες, όπου λειτουργεί και η θέρμανση, αφού δεν συμπίπτουν οι ώρες λειτουργίας του καυστήρα και για τα δύο συστήματα και λόγω περιορισμένων πιστώσεων για την αγορά πετρελαίου αναγκαζόμαστε να κάνουμε αυστηρή οικονομία, με αποτέλεσμα να διαμαρτύρονται οι κρατούμενοι»*).

Στις εκθέσεις του Κ.Κ. ΙV τονίζεται η παλαιότητα του κτιρίου, η οποία *«σε συνδυασμό με την υπερβολική αύξηση του αριθμού των κρατουμένων, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη κατασκευής: 1) οκτώ ακόμα μπάνιων [...], 2) του δαπέδου του κυρίως κτιρίου του Καταστήματος Κράτησης που είναι τελείως κατεστραμμένο, με ό,τι συνεπάγεται τούτο, 3) χώρου επισκεπτηρίου των κρατουμένων, καθότι ο υπάρχων χώρος είναι πολύ μικρός για τις ανάγκες του επισκεπτηρίου και τελείως αντιλειτουργικός, 4) αίθουσας δικηγόρων, καθότι δεν υπάρχει, 5) γραφείων για υπαλλήλους, 6) δημιουργίας αποθηκών τροφίμων και υλικού του Καταστήματος Κράτησης, καθώς αυτή τη στιγμή το υλικό βρίσκεται διασκορπισμένο»*.

Ακόμα, στις εκθέσεις του Κ.Κ. V, τονίζεται, μεταξύ άλλων, η έλλειψη νερού *«το Κατάστημα εξυπηρετείται από μια δεξαμενή 300 κ.μ., που όμως η χωρητικότητά της δεν καλύπτει τις ανάγκες παρά μόνο για 24 ώρες και αυτό δίνοντας νερό εκ περιτροπής στις πτέρυγες [...]. Είναι απαραίτητη η κατασκευή δεύτερης δεξαμενής, ώστε να υπάρξει επάρκεια παροχής νερού για την κάλυψη των αναγκών των κρατουμένων, αλλά και των λειτουργιών του Καταστήματος (μαγειρεία-καθαριότητα)»*. Τέλος, το Κ.Κ. VI, λόγω παλαιότητας του κτιρίου, αντιμετωπίζει επίσης πλείστα προβλήματα: *«τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουμε στο υδραυλικό, ηλεκτρικό, αποχετευτικό δίκτυο, λόγω παλαιότητας των εγκαταστάσεων, τα έχουμε αναφέρει αρκετές φορές, χωρίς να έχουν επιλυθεί μέχρι σήμερα»*.

Οι συνθήκες κράτησης –τουλάχιστον στα καταστήματα που πραγματοποιήθηκε η έρευνα– είναι ιδιαίτερα προβληματικές, ενώ εντοπίζεται και σημαντική μείωση στη χρηματοδότηση των καταστημάτων κράτησης, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει δυνατότητα βελτίωσής τους. Συγκεκριμένα, η **χρηματοδότηση τροφοδοσίας**, σύμφωνα με τις εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης του Κ.Κ. Ι, έχει μειωθεί κατά 51 % από το 2009 έως το 2013. Αντίστοιχα, στο Κ.Κ. ΙΙ έχει μειωθεί κατά 23,4% από το 2010 έως το 2013, και στο Κ.Κ. V κατά 18,3% από το 2010 έως το 2013.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΡΟΦΟΔΟΣΙΑΣ ΣΤΑ Κ.Κ. Ι, ΙΙΙ ΚΑΙ V

Κ.Κ. Ι	Τροφοδοσία	Μεταβολή (αριθμητική)	Μεταβολή (%)
2009	986.000		
2010	943.946,72	-42.053,28	-4,46%
2011	907.000	-36.946,72	-4,07%
2012	770.092,47	-136.907,53	-17,78%
2013	652.900	-117.192,47	-17,95%
Συνολική μεταβολή		-333.100	-51,02%

Κ.Κ. ΙΙΙ	Τροφοδοσία	Μεταβολή (αριθμητική)	Μεταβολή (%)
2010	591.500		
2011	588.000	-3.500	-0,6%
2012	429.100	-158.900	-37,0%
2013	500.350	+71.250	+14,2%
Συνολική μεταβολή		-83.150	-23,4%

Κ.Κ. V	Τροφοδοσία	Μεταβολή (αριθμητική)	Μεταβολή (%)
2010	458.334,33		
2011	522.433,48	+64.099,55	+12,3%
2012	405.680,21	-116.753,27	-28,9%
2013	399.052,40	-6.627,81	-1,7%
Συνολική μεταβολή		-59.281,53	-18,3%

Σημ: Οι μεταβολές είναι σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος.
Πηγή: Εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης των καταστημάτων κράτησης Ι, ΙΙΙ και V (2010-2014)

Ιδιαίτερα επιβαρυντικός παράγοντας των συνθηκών κράτησης είναι ο **υπερπληθυσμός**, που παράγει συνωστισμό εντός των κελιών. Σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα «στους χώρους ατομικής κράτησης που έχουν εμβαδόν μέχρι 10 τ.μ. απαγορεύεται να διαμένουν περισσότεροι από δύο κρατούμενοι. Στους χώρους ομαδικής κράτησης με εμβαδόν άνω των 10 τ.μ. σε κάθε κρατούμενο αναλογούν υποχρεωτικά 4-6 τ.μ.» (άρ. 19§2). Ο απαιτούμενος αυτός αριθμός τετραγωνικών μέτρων έχει μειωθεί σχεδόν κατά το ήμισυ, καθώς σχεδόν στο σύνολο των ελληνικών φυλακών στα κελιά και τους θαλάμους έχουν αντικατασταθεί τα κρεβάτια με κουκέτες, ώστε να τοποθετείται διπλάσιος αριθμός ατόμων από τον προβλεπόμενο. Συγκεκριμένα, όπως σημειώνεται στις εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης, το Κ.Κ. ΙΙ σχεδιάστηκε αρχικά για 330 κρατούμενος και έφτασε να διαθέτει 984 θέσεις (κρεβάτια), το Κ.Κ. ΙΙΙ κατασκευάστηκε αρχικά για 162 κρατούμενους και με μετατροπές έχει πια 340 θέσεις, το Κ.Κ. V κατασκευάστηκε για 280 κρατούμενους και αναδιαμορφώθηκε έχοντας σήμερα 440 θέσεις.

Όμως, ακόμα και αυτή η μετατροπή εις βάρος των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, καθώς την περίοδο της επίσκεψης στα καταστήματα κράτησης καταγγέλθηκε από τους συμμετέχοντες πως κοιμόντουσαν άνθρωποι και στο πάτωμα.

- *«Είμαστε 650 για 350 θέσεις. Διακόσιοι κοιμούνται στο πάτωμα». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Στο κελί μου είμαστε 7 άνθρωποι, 4 σε κρεβάτι και 3 στο πάτωμα». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Εδώ κοιμόμαστε σε ένα κελί για δύο τρεις, με τον έναν να κοιμάται στο πάτωμα». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*

Το στοιχείο του υπερπληθυσμού είναι ιδιαίτερα σημαντικό, για την παρούσα έρευνα, καθώς μπορεί άμεσα να δώσει την εικόνα των συνθηκών κράτησης, ενώ όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, σύμφωνα με μια σειρά από έρευνες, οι συνθήκες κράτησης και ο συνωστισμός είναι ανάμεσα στους μακρο-παράγοντες φυλακοποίησης [βλ. εδώ κεφ. 3.2 Θεωρίες ένταξης στην υποκουλτούρα των κρατουμένων (prisonization)]. Επιπλέον είναι ιδιαίτερα σημαντικά στοιχεία ως προς τη σχέση της βίας με τη φυλακή, καθώς ο συνωστισμός και ο συγχρωτισμός είναι ενισχυτικοί παράγοντες της βίας εντός των φυλακών (βλ. εδώ κεφ. 3.5. Βία και εξουσία στην υποκουλτούρα των κρατουμένων).

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα από τις εκθέσεις στοιχεία, στο Κ.Κ. Ι ο υπερπληθυσμός ήταν κατά μέσο όρο 182,42%, στο Κ.Κ. ΙΙ 177,6%, στο Κ.Κ. ΙΙΙ 166,3%, στο Κ.Κ. V 115% και στο Κ.Κ. VI 151%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Ο ΥΠΕΡΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΑ Κ.Κ. Ι, ΙΙ, ΙΙΙ, V ΚΑΙ VI

Κ.Κ. Ι	Χωρητικότητα	Σύνολο	Υπερπληθυσμός (%)
2009	360+60	715	170,23%
2010	360+60	763	181,66%
2011	360+60	776	184,76%
2012	360+60	755	179,76%
2013	360+60	822	195,71%
Μ.Ο.		766,2	182,42%

Κ.Κ. ΙΙ	Χωρητικότητα	Σύνολο	Υπερπληθυσμός (%)
2012	500	890	178%
2013	500	886	177,2%
Μ.Ο.		888	177,6%

Κ.Κ. ΙΙΙ	Χωρητικότητα	Σύνολο	Υπερπληθυσμός (%)
2009	340	496	145,9%
2010	340	543	159,7%
2011	340	570	167,6%
2012	340	591	173,8%
2013	340	627	184,4%
Μ.Ο.		565,4	166,3%

Πηγή: Εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης των καταστημάτων κράτησης Ι, ΙΙ, ΙΙΙ. V και VI (2010-2014)

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Ο ΥΠΕΡΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΑ Κ.Κ. Ι, ΙΙ, ΙΙΙ, V ΚΑΙ VI

Κ.Κ. V	Χωρητικότητα	Σύνολο	Υπερπληθυσμός (%)
2010	440	499	113,4%
2012	440	503	114,3%
2013	440	517	117,5%
Μ.Ο.		506.3	115%

Κ.Κ. VI	Χωρητικότητα	Σύνολο	Υπερπληθυσμός (%)
2010	158	184	116,5%
2011	158	219	138,6%
2012	158	243	153,8%
2013	158	237	150%
2014	158	310	196,2%
Μ.Ο.		238,6	151%

Πηγή: Εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης των καταστημάτων κράτησης Ι, ΙΙ, ΙΙΙ. V και VI (2010-2014)

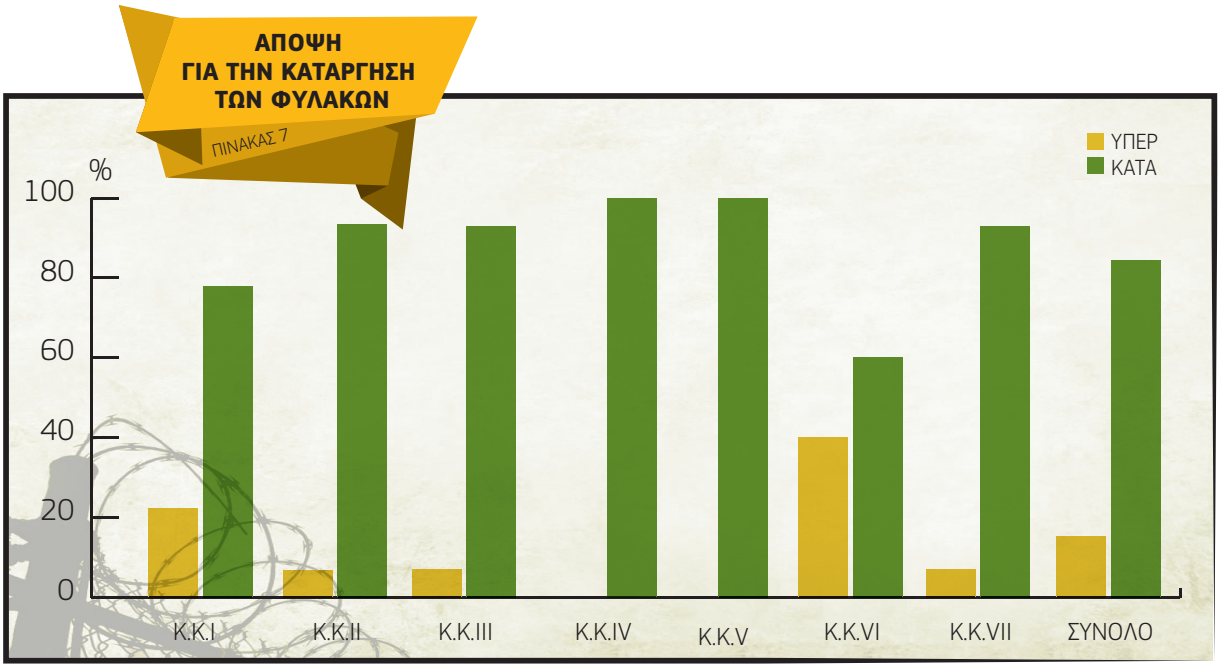
Αποτέλεσμα του υπερπληθυσμού είναι να θεωρείται ανέφικτος ο όποιος διαχωρισμός κρατουμένων (ηλικιακός, φυλετικός, ανά ποινικό αδίκημα, ανά ποινή κ.λπ.). Χαρακτηριστικά στις εκθέσεις του Κ.Κ. ΙΙΙ υπογραμμίζεται πως *«λόγω του υπερκορεσμού και της υπερπληθώρας των κρατουμένων [...] μεγάλος αριθμός αυτών (160-200) κοιτωνίζονται στο πάτωμα χωρίς κρεβάτια, ως και της παραλαβής σε εβδομαδιαία βάση μεγάλου αριθμού κρατουμένων, η κατηγοριοποίηση είναι πολύ σχετική και περίπου στην πράξη ανεφάρμοστη».*

Όπως τονίζουν και συμμετέχοντες, ο υπερπληθυσμός και ο συγχρωτισμός έχουν ως αποτέλεσμα την έξαρση της βίας μεταξύ των κρατουμένων. Ενδεικτικά:

- *«Καβγάδες γίνονται συνεχώς στη φυλακή. Λίγο τα πρεζάκια, λίγο η φτώχεια, λίγο που είμαστε ο ένας πάνω στον άλλον σαν σαρδέλες, δεν θέλει πολύ, θα ξεκινήσει συμπλοκή». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Οι κρατούμενοι είναι σαν τους λύκους και αν τους φέρουν κανένα καινούργιο αρνί πέφτουν πάνω του να το κατασπαράξουν. Μπορεί να μαχαιρωθούν ακόμα και για ένα τσιγάρο. Ειδικά με τον υπερπληθυσμό χειροτέρεψαν τα πράγματα». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Το μεγαλύτερο πρόβλημα εδώ μέσα είναι ότι μας έχουν όλους μαζί. Και έτσι εύκολα γίνονται τσακωμοί. Άλλοι για τη θρησκεία τους, άλλοι για τη χώρα τους. Βγαίνουν μαχαίρια με το παραμικρό». (ΑΜ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Είναι πολύ περιορισμένος ο χώρος και λίγες οι αντοχές. Σκέψου ότι σ' ένα μικρό θάλαμο μένουμε 30 άνθρωποι. Δεν έχουμε καν προσωπικό χώρο». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Το κακό είναι ότι βάζουν όλες τις ράτσες μαζί και έτσι γίνονται συμπλοκές. Πώς να μη γίνουν; Έχουμε διαφορετικό θεό, διαφορετική κουλτούρα και είμαστε και ζοχαδιασμένοι που είμαστε εδώ μέσα. Θα φαγωθούμε». (ΓΛ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

Η τοποθέτηση των συμμετεχόντων στην έρευνα πως ο χώρος της φυλακής γεννά και ενέχει τη βία φαίνεται πως επιβεβαιώνει τη σχετική θεωρία, όπως αναπτύχθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια. Μάλιστα, η άποψη του Men-

ninger[494] πως το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης γεννά το έγκλημα, αντί να το αποτρέπει, σε συνδυασμό με αυτή του Wortley[495] πως «οι άνθρωποι γίνονται βίαιοι εξαιτίας του περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκονται», αντικατοπτρίζονται πλήρως σε αφηγήσεις των συμμετεχόντων. Επομένως, η έξαρση της βίας στη φυλακή είναι σαφώς αποτέλεσμα και της αλληλεπίδρασης ατόμου-περιβάλλοντος. Όμως, αυτά τα στοιχεία δεν είναι αρκετά ώστε να γίνει πλειοψηφική η άποψη της αντικατάστασης του θεσμού της φυλακής με μια άλλη μέθοδο ποινικής μεταχείρισης. Αντίθετα, η κατάργηση των φυλακών είναι μειοψηφική άποψη, ακόμα και σε αυτούς που βιώνουν κάθε αρνητική επίπτωση του εγκλεισμού. Συγκεκριμένα, μόλις το 15,2 % (12/79) υποστηρίζει την κατάργηση του θεσμού των φυλακών (βλ. Πίνακας 7). Αυτή η δήλωση δεν προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση, αν αναλογιστούμε πως όλες οι σύγχρονες κοινωνίες υιοθετούν το μέτρο της στερητικής της ελευθερίας ποινής, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η παραβατικότητα/εγκληματικότητα. Επομένως, είναι εύλογο να φαίνεται αδιανόητη στην πλειονότητα των ανθρώπων, ακόμα και αν βιώνουν τον εγκλεισμό, η κατάργηση του θεσμού της φυλακής. Η συζήτηση περί κατάργησης των φυλακών και αντικατάστασης του μέτρου αυτού με κάποιο εναλλακτικό είναι ακόμα στα σπάργανα. Ίσως γι' αυτόν το λόγο οι συμμετέχοντες/υποστηρικτές της κατάργησης του θεσμού της φυλακής δεν έχουν να αντιπροτείνουν κάποιο εναλλακτικό μέτρο ποινικής μεταχείρισης. Σχεδόν όλοι μένουν στη διαπίστωση της αποτυχίας:

«Πρέπει να βρουν άλλο τρόπο. Η φυλακή δεν κάνει καλό». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)

«Η φυλακή πρέπει να απορριφθεί. Να φάει ένα μεγάλο Χ». (ΑΘ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

«Μπουρδέλα είναι. Να καούν όλες». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)

«Γκρέμισμα θέλουν και να σκεφτούν κάτι άλλο για να αντιμετωπίσουν το έγκλημα». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

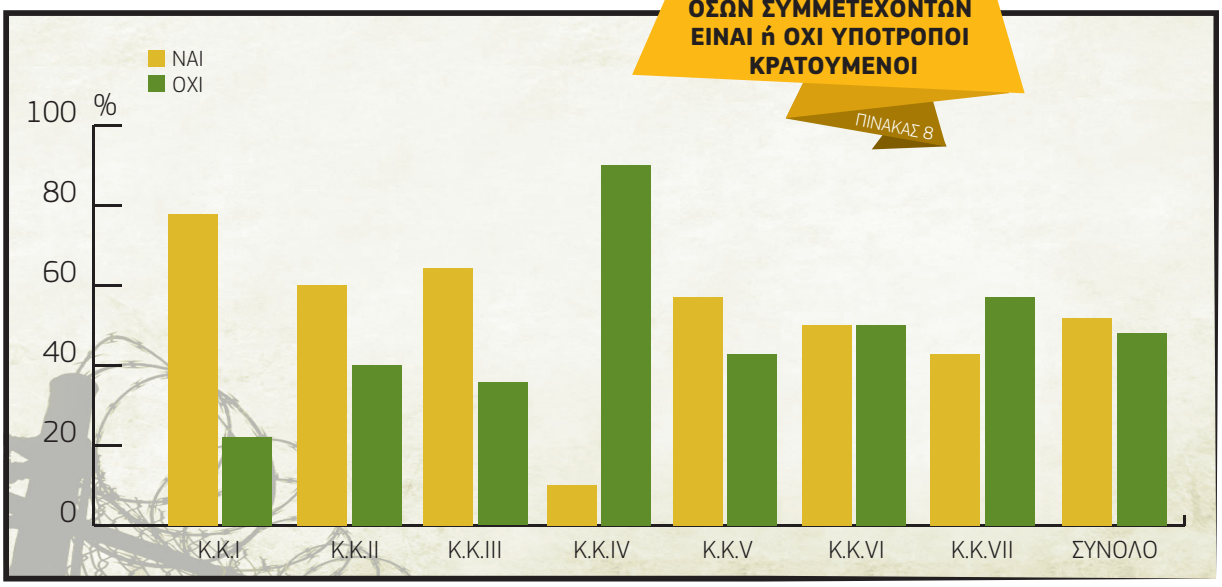
494 K. Menninger, *The crime of punishment*, Viking Press, Νέα Υόρκη 1968, σ. 11-18.
495 R. Wortley, *Guilt, Shame and Situational crime prevention*, Criminal Justice Press, Monsey, Νέα Υόρκη 1996, σ. 115-117.

«Τις φυλακές πρέπει να τις κάψουμε. Να μην μείνει ούτε στάχτη. Στα σωφρονιστικά καταστήματα καλλιεργείται το έγκλημα και η παρανομία. Δεν υπάρχει χειρότερη έμπνευση από τη φυλακή». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)

Μονάχα ένας συμμετέχων προτείνει την κατάργηση των κλειστού τύπου καταστημάτων κράτησης, υπονοώντας τη διεύρυνση των ανοιχτού τύπου καταστημάτων κράτησης: «*Σε αγριεύει η φυλακή. Οι κλειστές φυλακές πρέπει να καταργηθούν». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI).*

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΟΣΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΕΙΝΑΙ ή ΟΧΙ ΥΠΟΤΡΟΠΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Οι συμμετέχοντες, πέραν του στοιχείου της βίας στη φυλακή, τονίζουν ακόμα και το στοιχείο του εγκλεισμού ως ενισχυτικού παράγοντα της **υποτροπής**. Αυτό φαίνεται πρώτα και κύρια από τη σύνθεση του δείγματος των συμμετεχόντων, εκ των οποίων το 51,9 % είναι υπότροποι κρατούμενοι – 22 % εξ αυτών έχει εκτίσει προηγούμενα έως τρία χρόνια, το 31,7 % έχει εκτίσει 3-7 χρόνια, το 14,6 % έχει εκτίσει 7-10 χρόνια και το 31,7 % έχει εκτίσει πλέον των δέκα χρόνων (βλ. Πίνακα 8). Το εύρημα αυτό, που είναι προϊόν της εθελούσιας συμμετοχής στην έρευνα και όχι επιλογής του δείγματος με βάση στοιχεία υποτροπής, είναι πολύ κοντά στο εύρημα του Kupers,[496] σύμφωνα με το οποίο «το 63 % των κρατουμένων σε διάστημα τριών χρόνων από την αποφυλάκισή του, θα υποπέσει σε νέο αδίκημα». Μάλιστα, δεν είναι λίγοι αυτοί που θεωρούν αναπόφευκτη την περίπτωση υποτροπής και νέου εγκλεισμού:

«Η φυλακή χαλιναγωγεί τους φόβους σου. Σου απελευθερώνει τις φοβίες σου για να κάνεις κάποια πράγματα. Και αν σε πιάσουν ξανά οι μπάτσοι ξέρεις πού θα γυρίσεις. Ξέρεις τι είναι η φυλακή και δεν τη φοβάσαι πια». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

«Τι να πω, η φυλακή σου κόβει τις αναστολές, σε κάνει βίαιο και σε καλεί και πάλι κοντά της άμα αποφυλακιστείς». (ΑΘ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

«Όταν θα βγω ξέρω πώς να κάνω μπούκα, πώς να κάνω πλαστά χαρτιά, πώς να εξαπατήσω. Και αφού δεν θα έχω δουλειά, θα μου βρουν τα "φιλαράκια" από μέσα γιατί πια ξέρω ανθρώπους και πώς να επιβιώσω, μέχρι να με ξαναπιάσουν». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

«Το σύστημα μάς κάνει από παραβατικούς εγκληματίες. Και όσο συντηρείται αυτό τόσο

496 T.A. Kupers, *Prison Madness: The mental health crisis behind bars and What we must do about it*, Jossey Bass, Σαν Φρανσίσκο 1999, σ. 87.

θα μπαινοβγαίνουμε στις φυλακές μέχρι να μας βγάλουν σε κάσα». (ΑΛ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

- *«Γενικά στη φυλακή το μόνο που μαθαίνεις είναι το δρόμο να την ξαναβρείς. Αν βγάλεις μια φυλακή, ξέρεις πώς να επιβιώσεις. Δεν φοβάσαι να ξαναμπείς. Τα δύσκολα τα τρως την πρώτη φορά, μετά είναι παιχνιδάκι». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«(Η φυλακή) είναι ένα πλυντήριο ανθρώπων. Τους βάζουν μέσα, τους ανακατεύουν και μετά τους βγάζουν έξω να ισιώσουν. Πάλι στο πλυντήριο θα καταλήξουν ακόμα πιο λερωμένοι». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Η φυλακή σε κάνει εγκληματία, βίαιο, παράνομο. Μία φορά αν μπεις, δεν θα είναι η τελευταία. Εκτός αν είσαι τυχερός». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Η φυλακή δεν σου μαθαίνει τίποτε άλλο από την οικογένεια. Και πια οικογένειά μου είναι οι συγκρατούμενοί μου. Αυτοί θα με στηρίξουν όταν βγω έξω. Αλλιώς τι θα κάνω; Άμα δεν βρω δουλειά, πώς θα ζήσω; Θα με στηρίξουν οι συγκρατούμενοί μου. Και γι' αυτό μάλλον θα ξαναγυρίσω πίσω, στην οικογένειά μου». (ΓΜ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Δεν είναι τυχαίο ότι όποιος μπαίνει φυλακή, συνήθως ξαναγυρίζει. Θεωρούν αυτονόητο ότι θα ξαναγυρίσεις και εξασφαλίζουν με τη στάση τους να μη σε χάσουν από πελάτη». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

5.1.1 Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΥΠΟΤΡΟΠΗΣ

Η υποτροπή οφείλεται κυρίως στον κοινωνικό αποκλεισμό, που επιβάλλει η φυλακή ως χώρος εκτέλεσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής, ο οποίος οδηγεί τους κρατούμενους στην ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων, η οποία θα αναλυθεί παρακάτω. Από την έρευνα προέκυψε πως στην ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων συντείνουν η κακή οικονομική τους κατάσταση, η διάρρηξη των οικογενειακών/φιλικών δεσμών, η ποινή που έχει επιβληθεί και εκτιθείς χρόνος, ο αναξιοποίητος καθημερινός χρόνος και ο φόβος της θυματοποίησης.[497] Καθεμία από αυτές τις παραμέτρους αξίζει ιδιαίτερης αναφοράς:

1. Οικονομική κατάσταση και οικογενειακοί/φιλικοί δεσμοί

Όσο ενισχύεται η κοινωνική απομόνωση του κρατούμενου από την «ελεύθερη κοινωνία», τόσο η ανάγκη του για κοινωνικοποίηση τον οδηγεί στην ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων. Σύνδεσμος του κρατούμενου με την «ελεύθερη κοινωνία» είναι το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον. Η διατήρηση των οικογενειακών/φιλικών δεσμών επιτυγχάνεται με τηλεφωνική επικοινωνία, αλληλογραφία, επισκεπτήρια και άδειες.

Σύμφωνα με τον σωφρονιστικό κώδικα (Ν. 2776/1999): «Κάθε κρατούμενος δικαιούται να δέχεται τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα επισκέψεις συγγενών μέχρι τετάρτου βαθμού, διάρκειας το λιγότερο μισής ώρας, καθώς και επισκέψεις του συνηγόρου του χωρίς αριθμητικό ή χρονικό περιορισμό» (άρ. 52§1), «κάθε κρατούμενος επικοινωνεί με τηλέφωνο που βρίσκεται σε κοινόχρηστο, οπτικά ελεγχόμενο χώρο του καταστήματος. Απαγορεύεται η χρήση και κατοχή κινητών τηλεφώνων» (άρ. 53§1), «οι κρατούμενοι επικοινωνούν με δική τους δαπάνη, αν όμως δεν έχουν τη δυνατότητα αυτή, η σχετική δαπάνη μπορεί να καλύπτεται από την υπηρεσία» (άρ. 53§5), «οι τακτικές άδειες χορηγούνται εφόσον: 1) ο κατάδικος έχει εκτίσει το ένα πέμπτο της ποινής του, χωρίς ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής λόγω εργασίας και η κράτηση έχει διαρκέσει τουλάχιστον τρεις μήνες. Σε περίπτωση έκτισης ποινής ισόβιας κάθειρξης η κράτηση πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον οχτώ έτη [...] 2) δεν εκκρεμεί κατά του κατάδικου ποινική διαδικασία για αξιόποινη πράξη σε βαθμό κακουργήματος, 3) εκτιμάται ότι δεν υπάρχει

497 Οι παράγοντες αυτοί, που επιβεβαιώθηκαν στην παρούσα έρευνα, αναζητήθηκαν καθώς είχαν αναδειχθεί από τη βιβλιογραφία ως ισχυροί παράγοντες φυλακοποίησης. Βλ. εδώ Κεφ. 3.2. Θεωρίες ένταξης στην υποκουλτούρα των κρατουμένων

κίνδυνος τελέσεως κατά τη διάρκεια της άδειας νέων εγκλημάτων, 4) συντρέχουν λόγοι που δικαιολογούν την προσδοκία ότι δεν υπάρχει κίνδυνος φυγής και ότι ο κρατούμενος δεν θα κάνει κακή χρήση της αδείας του. Για να διαπιστωθεί αν συντρέχει αυτή η προϋπόθεση εκτιμώνται ιδίως α) η προσωπικότητα του κατάδικου και η εν γένει συμπεριφορά του μετά την τέλεση της πράξης, κατά τη διάρκεια της κράτησης, σε συνδυασμό με το άρθρο 69§2 του παρόντος κώδικα και κατά τη διάρκεια των αδειών, που ενδεχομένως του έχουν ήδη χορηγηθεί, β) η ατομική, επαγγελματική του, καθώς και οι τυχόν οικογενειακές του υποχρεώσεις, γ) η ωφέλεια, την οποία μπορεί να έχει για την προσωπικότητα του καταδίκου και τη μελλοντική του εξέλιξη η λήψη μέτρων για τη σταδιακή επάνοδό του σε καθεστώς πλήρους ελευθερίας» (άρ. 55§1).

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4043/2012 «Μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα καταστήματα κράτησης και άλλες διατάξεις»,[498] «το 60 % των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές είναι άποροι, δηλαδή περίπου 7.300 κρατούμενοι [σ.σ. από τους 12.500] δεν έχουν τη δυνατότητα να προμηθευτούν ούτε τα στοιχειώδη είδη προσωπικής υγιεινής και ένδυσης». Το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σημαντικά μέσα σε δύο χρόνια, καθώς σύμφωνα με την έκθεση της διακομματικής επιτροπής «για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων», στις 4/10/2011 «μεγάλο ποσοστό (περί το 1/3) των κρατουμένων είναι άποροι». Το ποσοστό αυτό το 2014 είχε φτάσει στο 70 %, την ίδια στιγμή που ο ετήσιος προϋπολογισμός για τα καταστήματα κράτησης έβαινε μειούμενος.

Σύμφωνα με έκθεση της Πρωτοβουλίας για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων με θέμα «Ανθρωπιστική κρίση στις ελληνικές φυλακές»,[499] ο προϋπολογισμός του 2014 ήταν 108 εκατ. ευρώ, όταν το 2009 ήταν 136 εκατ. ευρώ (μείωση 20%). Σε αυτή την έκθεση αναφέρεται ενδεικτικά πως άποροι είναι στο Κ.Κ. Κω το 80% των κρατουμένων, στο Κ.Κ. Αλικαρνασσού το 1/3 των κρατουμένων, στο Κ.Κ. Νεάπολης το 50 % των κρατουμένων, στο Κ.Κ. Ναυπλίου το 60 % των κρατουμένων και στο Κ.Κ. Μαλανδρίνου το 80 % των κρατουμένων.

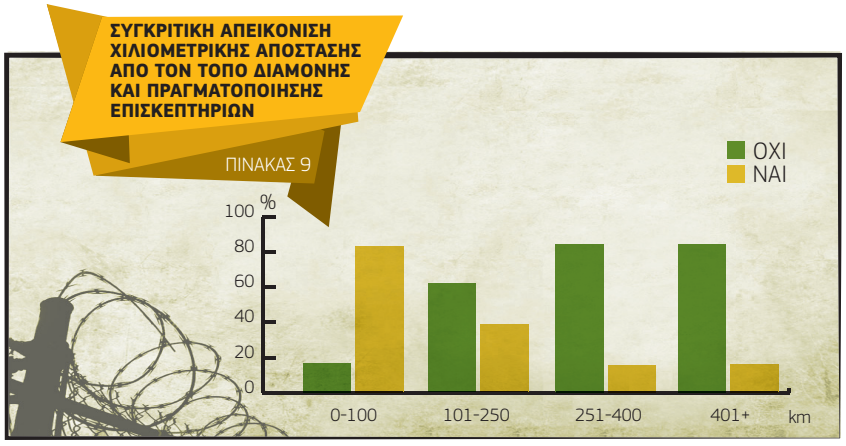
Η δυσχερής οικονομική κατάσταση των κρατουμένων περιγράφεται γλαφυρά και από συμμετέχοντες. Ενδεικτικά:

> *«Επισκεπτήρια δεν έχω, πού λεφτά για τέτοια». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Είμαι από ___ (215 χλμ. απόσταση) και έχω μείνει μόνος στη ζωή. Κανέναν δεν έχω και είμαι ήδη 51 χρονών [...] Είμαι από φτωχή οικογένεια». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Ποιος να έρθει να με δει; Με τι λεφτά. Ξέρετε πόσο είναι από την Αθήνα ως εδώ και από την πόλη ως εδώ στη φυλακή; Πολλά λεφτά. Και οι γονείς μου δεν έχουν». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Γεννήθηκα το 1967 ___ (844 χλμ. απόσταση). Εκεί παντρεύτηκα. Εκεί μένουν τα παιδιά μου. Δύο έχω. Και έχω να τους δω χρόνια. Πού λεφτά». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Άμα έχεις λεφτά είσαι εντάξει, αν όχι πρέπει να δουλέψεις. Εγώ πλένω ρούχα και φέρνω φαγητό. Έτσι με αφήνουν ήσυχο και μπορώ να αγοράσω σαπούνι». (ΑΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
>
> *«Όταν ήμουν στον Κορυδαλλό οι δικοί μου είχαν μετακομίσει Αθήνα και έρχονταν δύο φορές την εβδομάδα και με έβλεπαν. Για εδώ δεν υπάρχουν λεφτά για το ταξίδι». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Όλοι είναι άποροι και ελάχιστοι πληρώνουν για να τους πλύνεις, να τους ράψεις κ.λπ. Εγώ κάνω χειροτεχνίες και τις πουλάω έξω. Βγάζω έτσι ένα χαρτζιλίκι και απασχολούμαι κιόλας». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)*

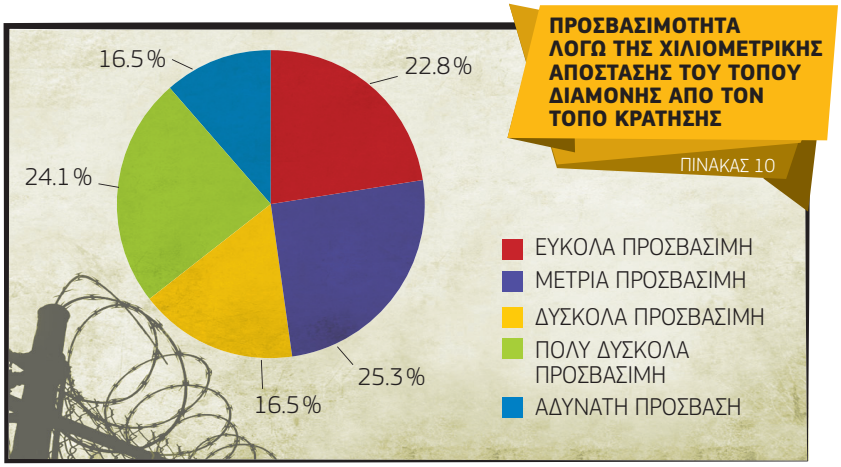
Η επιβαρυμένη οικονομική κατάσταση των κρατουμένων και των οικογενειών τους, αλλά και η χιλιομετρική

498 http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=m5Usw3g6LA%3D&tabid=132
499 http://www.tokeli.gr/2014/11/blog-post_21.html

απόσταση από τον τόπο διαμονής στον τόπο κράτησης δεν επιτρέπει την πραγματοποίηση επισκεπτηρίων, ούτε την αγορά καρτών για τηλεφωνική επικοινωνία. Μάλιστα, από την έρευνα προκύπτει πως το 68,4% (54/79) δεν έχουν επισκεπτήρια. Την ίδια ώρα, το 40,5% (32/79) κρατείται μακριά από τον τόπο διαμονής του και συγκεκριμένα το 16,5% κρατείται σε δύσκολα προσβάσιμη φυλακή λόγω χιλιομετρικής απόστασης εύρους 251-400 χλμ. από τον τόπο διαμονής και το 24,1 % κρατείται σε πολύ δύσκολα προσβάσιμη φυλακή λόγω της χιλιομετρικής απόστασης πλέον των 400 χλμ. Ακόμα, το 11,4%, όλοι τους αλλοδαποί, δηλώνει πως δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Στον αντίποδα, μόλις το 22,8% (18/79) κρατείται στον τόπο διαμονής του ή σε απόσταση έως 100 χλμ. από αυτόν και το 25,3% (20/79) κρατείται σε μετρίως προσβάσιμη φυλακή (101-250 χλμ.). (Βλ. Πίνακα 9)

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 10, το 83,3 % εκείνων που κρατούνται σε εύκολα προσβάσιμη φυλακή έχει επισκεπτήρια, ποσοστό που μειώνεται όσο αυξάνεται η χιλιομετρική απόσταση. Συγκεκριμένα, το 38,5 % όσων κρατούνται σε μετρίως προσβάσιμη φυλακή (101-250 χλμ.), το 15,4 % όσων κρατούνται σε δύσκολα προσβάσιμη φυλακή (251-400 χλμ.) και το 15,8 % όσων κρατούνται σε πολύ δύσκολα προσβάσιμη φυλακή (πλέον των 401 χλμ.) έχουν επισκεπτήρια. Μάλιστα, στο K.K. V, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση 40 χλμ. από την κοντινότερη πόλη, χωρίς δρομολόγιο αστικού λεωφορείου, επισκεπτήρια έχει μόλις το 28,6% των συμμετεχόντων, ενώ στο K.K. VI και το K.K.VII, τα οποία βρίσκονται σε νησί, επισκεπτήρια έχει μόλις 20% και 28,6% των κρατουμένων αντίστοιχα.

Η διάρρηξη των οικογενειακών και φιλικών δεσμών έχει ως αποτέλεσμα την επιτάχυνση ή την ενίσχυση της ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων, όπως έχουν δείξει και οι έρευνες των Morris και Morris (1962), Holt και Miller (1972), Charkoudian, Cosgrove, Ferrell, Flower (2012), Vera Institute of Justice (2012), που αναφέρθηκαν εδώ στο κεφ. 3.2.

2. Ποινή/εκτιθείς χρόνος

Όπως έχουν δείξει οι έρευνες φυλακοποίησης των Clemmer (1940), Haynes (1948), Atchley & MacCabe (1968), Wellford (1967), Wheeler (1961), που αναλύθηκαν στο κεφ. 3.2., ο χρόνος εγκλεισμού και η αναλογία της ποινής με το χρόνο εγκλεισμού είναι σαφώς παράγοντες που επηρεάζουν θετικά το ενδεχόμενο ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων. Από την έρευνα προέκυψε πως όσο περισσότερο διαρκεί η έγκλειστη ζωή ή όσο μεγαλύτερη είναι η ποινή που έχει επιβληθεί, τόσο ενισχύονται οι πιθανότητες ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων.

Ιδιαίτερα όσοι συμμετέχοντες έχουν ζήσει πολλά χρόνια έγκλειστης ζωής, φαίνεται πως δεν μπορούν να δια-

νοηθούν μια «ελεύθερη ζωή». Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι ο ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ, ο οποίος δήλωσε: *«Είμαι στη φυλακή από τα 14 μου. Έκτοτε δεν έχω βγει ποτέ. Τη μισή μου ζωή είμαι φυλακή. Μόνο εδώ νιώθω σπίτι μου»* και ο ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI, ο οποίος δηλώνει «παιδί της φυλακής», προσθέτοντας *«όχι μόνο είμαι ενταγμένος, τους γνωρίζω όλους [...] Όλοι με ξέρουν και ξέρω τους πάντες. Είμαι κοινωνικός βλέπεις»*. Αντίστοιχα, ο ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI δηλώνει επίσης «παιδί της φυλακής»: *«Τελείωσα σχολείο στη φυλακή του Αυλώνα. Είχα καταδικαστεί ως ανήλικος και έβγαλα 14 χρόνια για ληστείες [...] Μετά από τόσα χρόνια φυλακής διαλέγεις πια τι κρατούμενος θες να είσαι. Απομονωμένος, της υπηρεσίας ή των κρατουμένων. Έτσι διαλέγεις τι θα κάνεις»*. Τέλος, και ο ΓΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI που έχει εκτίσει συνολικά 18 χρόνια, δεν γνωρίζει άλλο τρόπο συμπεριφοράς από αυτόν που επιβάλλει η κοινωνία των κρατουμένων: *«Εντάχθηκα στη φυλακή με κόπο και αίμα. Πρέπει να ενταχθείς, για να επιβιώσεις. Αλλιώς σε κάνουν δούλα. Από τα ανήλικα ξεκίνησα και συνέχισα στη φυλακή των μεγάλων»*. Οι τέσσερις αυτές περιπτώσεις είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα φυλακοποίησης, καθώς έζησαν τον εγκλεισμό ήδη από την εφηβεία και διαμόρφωσαν χαρακτήρα και αξίες, σύμφωνα με τις αρχές και τις αξίες που διέπουν την κοινωνία των κρατουμένων.

Έντονα στοιχεία φυλακοποίησης παρουσιάζουν και οι κρατούμενοι με πολλά χρόνια έγκλειστης ζωής. Χαρακτηριστικά, ο ΓΛ τονίζει: *«Μια δεκαετία είμαι εδώ. Εννοείται ότι έχω ενταχθεί στη φυλακή»*, υπονοώντας πως είναι αυτονόητη η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων από ένα χρονικό διάστημα και μετά.

Στοιχεία φυλακοποίησης παρουσιάζουν ακόμα όσοι βρίσκονται για πρώτη φορά στη φυλακή ή/και έχουν εκτίσει λίγα χρόνια έγκλειστης ζωής, αλλά έχουν υψηλή ποινή, όπως ο ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI, με ποινή κάθειρξης 20 χρόνων, ο οποίος δήλωσε *«στη φυλακή πρέπει να ενταχθείς, αλλιώς δεν μπορείς να προχωρήσεις. Αν δεν ανήκεις κάπου δεν επιβιώνεις»*. Αντίστοιχα, ο ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII, καταδικασμένος σε ισόβια κάθειρξη δήλωσε: *«Έτσι και αλλιώς, θες δεν θες προσαρμόζεσαι. Αν δεν το κάνεις ή θα αυτοκτονήσεις ή θα αποφασίσεις να κάνεις καριέρα και να ξεσκιστείς στα πειθαρχικά. Μόνο αν έχεις κάποιους να μιλάς περνάει η ώρα»*.

Πέραν του κοινωνικού αποκλεισμού και της σχεδόν αναπόφευκτης ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων, αρκετοί όταν αποφυλακιστούν έχουν να ξεπεράσουν έναν ακόμα σκόπελο, αυτόν της αποπληρωμής της χρηματικής ποινής, το ύψος της οποίας δεν επιτρέπει συνήθως την αποπληρωμή μέσω νόμιμης έμμισθης εργασίας. Μάλιστα, από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, οι 33 (41,8 %) δήλωσαν πως τους έχει επιβληθεί –πέραν της

στερητικής της ελευθερίας ποινής– και χρηματική ποινή (Πίνακας 11). Συγκεκριμένα, το 63,5% εξ αυτών έχουν καταδικαστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών, το 21,9% για αδικήματα κατά της περιουσίας, το 3,1% για οικονομικά αδικήματα, το 3,1% για αδικήματα κατά της ζωής και το 9,4% για περισσότερα από ένα αδικήματα. Η χρηματική ποινή προσαυξάνεται κατά 110% κατά την είσπραξη, σύμφωνα με το Ν. 4093/2012 («Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 – Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016», ΦΕΚ Α΄222/12-12-2012). Και τα ποσά που επιβάλλονται είναι υπέρογκα. Χαρακτηριστικά, ο νόμος 4139/2013 («Νόμος περί εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 74/20-3-2013) προβλέπει πως «όποιος, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στα άρθρα 21, 22 και 23, διακινεί παράνομα ναρκωτικά τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον 8 ετών και με χρηματική ποινή μέχρι 300.000 ευρώ» (άρ. 20§1). Σε επόμενα άρθρα προβλέπεται πως «με κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών και με χρηματική ποινή από 50.000 έως 500.000 ευρώ, τιμωρείται όποιος τελεί κάποια από τις πράξεις των άρθρων 20 και 21 παράγραφος 1α» (άρ. 22§1), «με ισόβια κάθειρξη ή με πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών, καθώς και με χρηματική ποινή από 50.000 ευρώ μέχρι 600.000 ευρώ τιμωρείται ο δράστης των πράξεων των άρθρων 20 και 22» (άρ. 23§1) και «με ισόβια κάθειρξη, καθώς και με χρηματική ποινή από 50.000 ευρώ μέχρι 1 εκατ. ευρώ τιμωρείται ο δράστης των πράξεων των άρθρων 20 και 22».

Όπως δήλωσαν συμμετέχοντες αυτά τα ποσά είναι αδύνατον να καταβληθούν, με αποτέλεσμα να επιστρέφουν στη φυλακή, είτε ύστερα από κάποια παράνομη πράξη με σκοπό την ανεύρεση του ποσού είτε για χρέη. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Αl, έγκλειστου επί 16 χρόνια και 2 μήνες, ο οποίος αρνήθηκε να αποφυλακιστεί, ζητώντας να εκτίσει τη χρηματική ποινή υπό τη μορφή στερητικής της ελευθερίας ποινής, με στόχο να αποφυλακιστεί χωρίς να έχει χρέη. Το αίτημά του δεν έγινε δεκτό, καθώς ο νόμος δεν το προβλέπει. [*«Σήμερα αύριο είναι να αποφυλακιστώ αλλά έχω κάνει ένσταση για να μη βγω έξω. Έχω 200.000 ευρώ χρηματική ποινή, που με την προσαύξηση (110 %) θα πάει 420.000. Γιατί να βγω; Για να ξαναμπώ; Είναι δίκαιο αφού έχω βγάλει την ποινή μου να έχω και χρηματική ποινή; Πώς να την ξεχρεώσω; Μέσα στη φυλακή δεν δουλεύω»*.]

Το ίδιο επικριτικοί ήταν και άλλοι συμμετέχοντες. Ενδεικτικά:

> *«Δεν καταλαβαίνω γιατί αφού σε στέλνουν φυλακή πρέπει να σου ρίχνουν και χρηματική ποινή. Για να βγαίνεις χρεωμένος και να πρέπει να ξαναπαρανομήσεις για να ξεχρεώσεις ή να ξαναμπείς για χρέη;» (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

> *«Έτσι μπαίνεις για χρήση ναρκωτικών και βγαίνεις κλέφτης, δολοφόνος ό,τι σε θέλουν, ανάλογα πόσα λεφτά χρωστάς από τη χρηματική ποινή. Εγώ έφαγα 100.000 ευρώ, που όταν θα βγω είναι τα διπλά. Πώς θα ξεχρεώσω 200.000; Βγάζοντας μεροκάματο; Δεν βγαίνουν έτσι τόσα λεφτά». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

> *«Με καταδίκασαν σε 20 χρόνια για ναρκωτικά και μου έδωσαν και 160.000 ευρώ χρηματική ποινή [...] Πού θα βρεις τόσα λεφτά; Από κάποιον θα τα πάρεις, γιατί με τη δουλειά δεν βγαίνουν τόσες χιλιάδες ευρώ». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

> *«Μου έριξαν και 200.000 ευρώ χρηματική ποινή. Είναι τρελοί οι άνθρωποι. Νομίζουν ότι γεννάμε λεφτά. Πού θα τα βρούμε; Στην παρανομία μόνο βρίσκεις τόσα λεφτά. Σαν να μας λένε όταν βγούμε να ξαναπάμε, για να κρατήσουμε το σύστημα ζωντανό». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

> *«Αυτή τη φορά είμαι για ληστείες τραπεζών και ναρκωτικά. Με τις συγχωνεύσεις έφτασα τα 25 χρόνια και ούτε ξέρω πόσες χιλιάδες ευρώ χρηματική ποινή. Όταν βγω θα ξαναμπώ γιατί δεν θα έχω να πληρώσω». (ΓΔ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*

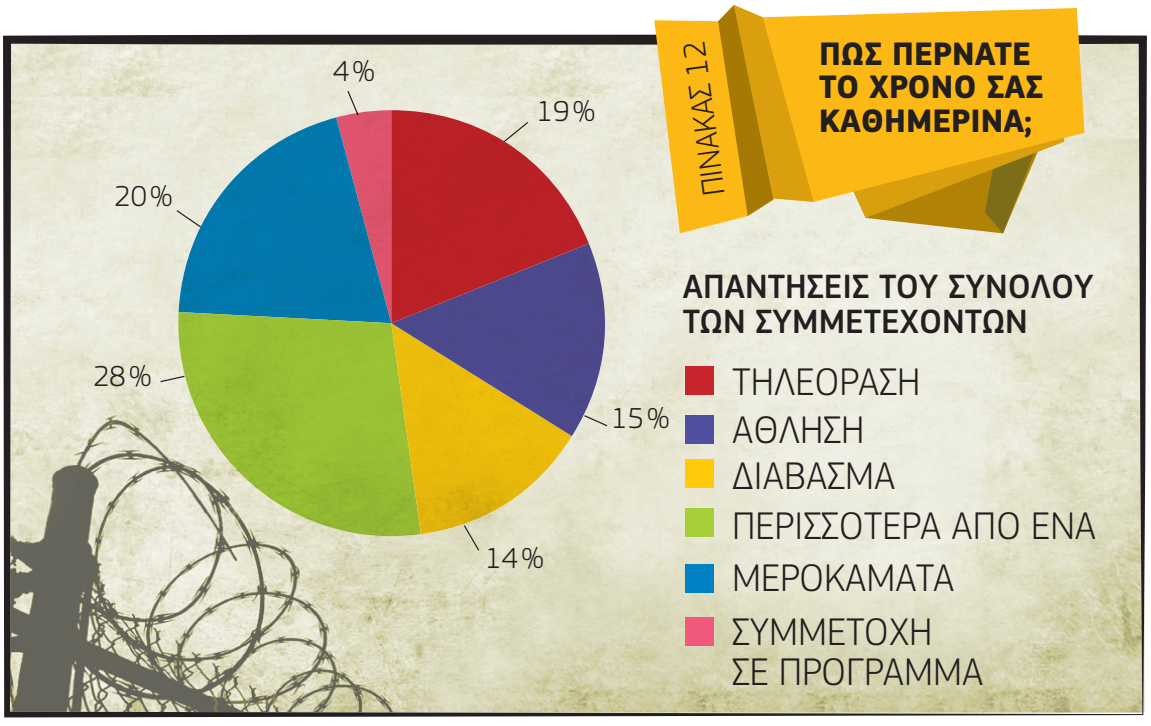
> *«Στη φυλακή καταστρέφεσαι οικονομικά, κοινωνικά. Σ' αναγκάζουν να ξανακάνεις παρανομίες όταν βγεις γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος να επιβιώσεις. Και πρέπει και να βρεις λεφτά να πληρώσεις τη χρηματική ποινή, αλλιώς θα ξαναμπείς για χρέη αυτήν τη φορά, χρέη που σου έκανε το δικαστήριο». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Συμπερασματικά, όσοι έχουν ζήσει πολλά χρόνια έγκλειστης ζωής ή έχουν υπάρξει κρατούμενοι ως ανήλικοι ή έχουν καταδικαστεί σε πολλά χρόνια κάθειρξης, θα ενταχθούν σχεδόν αναπόφευκτα στην κοινωνία των κρατουμένων, υιοθετώντας τις αρχές και τις αξίες που τη διέπουν, θα αποδεχτούν τους κρατούμενους ως στενό τους περιβάλλον και τη φυλακή ως οικείο χώρο. Όταν αποφυλακιστούν, η επανένταξή τους στην κοινωνία, από τη στιγμή που δεν λειτουργεί και κανένα σχετικό πρόγραμμα, θα είναι σχεδόν αδύνατη. Έτσι, ο φόβος του εγκλεισμού θα έχει σχεδόν εξουδετερωθεί και η υποτροπή θα φαντάζει μονόδρομος. Οι πιθανότητες για τη διάπραξη νέου αδικήματος αυξάνονται κατακόρυφα όταν ο αποφυλακισμένος πρέπει να αποπληρώσει και τη χρηματική ποινή που του επιβλήθηκε μαζί με τη στερητική της ελευθερίας ποινή.

3. Καθημερινός χρόνος

Οι έρευνες του Garabetian (1963) και Μαυρή (2003) (βλ. εδώ κεφ. 3.2.) έδειξαν πως ο αναξιοποίητος καθημερινός χρόνος είναι ενισχυτικός παράγοντας της ένταξης στην κοινωνία των κρατουμένων. Το 77% των συμμετεχόντων στην έρευνα δήλωσε πως ο χρόνος του περνά με άθληση, τηλεόραση και διάβασμα. Μόλις το 4% (3/79) δήλωσαν πως συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα και το 20% δήλωσε πως ο χρόνος του περνά με την εργασία με ευεργετικό υπολογισμό. Ο καθημερινός χρόνος φαίνεται πως είναι στο σύνολό του αναξιοποίητος, καθώς η προβλεπόμενη απασχόληση και ψυχαγωγία περιορίζεται στα μεροκάματα και την τηλεόραση (Πίνακας 12).

Από τους 3 που συμμετείχαν σε πρόγραμμα ο ένας ήταν σε θεραπευτικό πρόγραμμα, δηλώνοντας πως αυτό μπορεί να τον βοηθήσει να διαχειριστεί τις συνέπειες του εγκλεισμού («*Είμαι στο πρόγραμμα του ΚΕΘΕΑ στη φυλακή και προσπαθώ να τα καταφέρω. Κάνω μεροκάματα για να ξεχνιέμαι και έχω και το πρόγραμμα που με κρατάει*». ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι) και οι άλλοι δύο συμμετείχαν σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο τους βοηθά να ξεχνιούνται: «*Στη φυλακή πάω σχολείο, όμως και αυτό μπορεί να κλείσει τώρα γιατί γενικά ό,τι καλό γίνεται στη φυλακή θέλουν να το σταματήσουν*» (ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ), «*Στη χώρα μου δεν πήγα σχολείο, αλλά στη φυλακή το ξεκίνησα και έβγαλα ήδη δύο χρονιές. Σαν να λέμε το δημοτικό. Κυρίως τηλεόραση βλέπω, όταν δεν έχω σχολείο*» (ΑΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ).

Οι υπόλοιποι τόνισαν ιδιαιτέρως τις συνέπειες του κενού καθημερινού χρόνου, όπου το μόνο που έχουν να κάνουν είναι να εκτίσουν την ποινή τους (doing time):

- *«Τίποτα δεν κάνω εδώ μέσα. Μόνο τηλεόραση βλέπω και τίποτε άλλο. [...] Τίποτα. Εδώ μετράω μέρες». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Εδώ μέσα απλά περιμένουμε να βγάλουμε τη φυλακή μας». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Η φυλακή είναι ένα κλουβί. Σε κλειδώνουν και περιμένεις να περάσει ο χρόνος». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Η φυλακή μπορεί να σε τρελάνει. Η απραξία είναι ό,τι χειρότερο. Να ξέρεις πόσα βήματα θα περπατήσεις από τοίχο σε τοίχο και να το κάνεις κάθε μέρα μέχρι να σου πουν "ελεύθερος"». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο χρόνος στη φυλακή περνά δύσκολα, απλώς μετράς τα λεπτά, τις ώρες, τις μέρες, τα χρόνια». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Για να αξιοποιήσουν τον απεριόριστο ελεύθερο χρόνο προσπαθούν να βάλουν ένα πρόγραμμα στη ζωή τους. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση του ΓΛ, έγκλειστου εδώ και 9 χρόνια και 6 μήνες: *«Για να περάσει ο χρόνος μου στη φυλακή έχω βάλει πρόγραμμα. Πόση ώρα θα γυμναστώ, πόση θα παίξω τάβλι, τι ώρα θα φάω, τι ώρα θα δω τηλεόραση. Έτσι έχουν περάσει εννιάμισι χρόνια».*

Τις εξαιρετικά περιορισμένες δυνατότητες που παρέχει το σωφρονιστικό κατάστημα (προαυλισμός, μεροκάματα με ευεργετικό υπολογισμό ημερών, τηλεόραση, διάβασμα) προσπαθούν να τις εντάξουν στην ημέρα τους, ώστε να έχουν την ψευδαίσθηση της δημιουργικής απασχόλησης:

- *«Η ώρα περνά βασανιστικά. Ευτυχώς έχω μεροκάματα και κάνω και μετά κάθομαι μπροστά στην τηλεόραση μέχρι να κοιμηθώ». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Κάθομαι στο κελί μου και διαβάζω μέχρι να περάσει και αυτή η μέρα». (ΑΜ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Η μέρα περνά με διάβασμα, τηλεόραση, γυμναστική και τα μεροκάματα. Τίποτε άλλο δεν έχεις να κάνεις». (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Η μέρα μου περνά με διάβασμα, τίποτε άλλο». (ΒΒ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο χρόνος περνά με γυμναστική και τηλεόραση. Τι άλλο να κάνουμε τόσοι πολλοί που είμαστε μέσα;» (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Δεν κάνω μεροκάματα και η μέρα περνά με γυμναστική και τηλεόραση. Δεν έχεις και τίποτε άλλο να κάνεις». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Κάνω μεροκάματα και κάπως έτσι περνά η ώρα. Αλλά γενικά δεν περνά με τίποτα. Περνά αργά και βασανιστικά, μόνο με τα μεροκάματα περνά πιο γρήγορα». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. ΙV)*
- *«Ο χρόνος περνά με τα μεροκάματα, τη γυμναστική, το διάβασμα, τα σταυρόλεξα. Τι άλλο να κάνεις;» (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. ΙV)*
- *«Η μέρα μου περνά με τα πάνω κάτω στο προαύλιο, καμιά κουβέντα και κανένα βιβλίο. Εδώ ανακάλυψα το βιβλίο. Έξω δεν διάβαζα γραμμή». (ΒΡ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. ΙV)*
- *«Δεν περνά ο χρόνος με τίποτα. Χαζεύεις την τηλεόραση και κάνεις γυμναστική. Δεν υπάρχει κάτι δημιουργικό να κάνεις». (ΒΥ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. ΙV)*
- *«Η μέρα περνά με τη δουλειά γιατί ευτυχώς είμαι εργαζόμενος στη φυλακή. Τις υπόλοιπες ώρες κάθομαι και λέω καμιά κουβέντα να περάσει η ώρα». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. ΙV)*

- *«Είμαι άνθρωπος του Θεού, οπότε διαβάζω, συζητώ, εξομολογούμαι. Παίζω και πινγκ πονγκ αν έχουμε μπαλάκια». (ΒΨ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Περνάει η ώρα. Είμαι και πολυάσχολος άντρας. Έχω τα μεροκάματά μου, γυμνάζομαι, μαγειρεύω, μιλάω και στα τηλέφωνα και πέρασε η μέρα. Τα χρόνια δεν περνάνε, οι μέρες τσουλάνε». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Η μέρα περνά με γυμναστική και τηλεόραση. Τι άλλο έχεις να κάνεις;» (ΓΜ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Όλη τη μέρα τη βγάζω στο κελί. Βλέπω τηλεόραση και έτσι περνά η ώρα. Δεν έχει και τίποτε άλλο να κάνεις». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Δεν κάνω μεροκάματα, μόνο ντόμινο παίζω όλη μέρα». (ΓΨ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Όλη μέρα κάθομαι στην τηλεόραση. Παίζω και κανένα ντόμινο, αλλά βαρέθηκα. Ούτε τάβλι δεν μας αφήνουν». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Όλη μέρα κάνω γυμναστική και παίζω μπάλα, όταν έχουμε». (ΔΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Μόνο μεροκάματα κάνω και η μέρα περνά με τηλεόραση και ντόμινο». (ΔΕ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VII)*

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στις εκθέσεις σωφρονιστικής και οικονομικής απόδοσης του Κ.Κ. Ν., «δεν συνίσταται καμία εκδήλωση ψυχαγωγίας, προκειμένου να τηρηθεί η τάξη και η ασφάλεια». Έτσι, ο καθημερινός χρόνος καλύπτεται με την ψυχαγωγία μέσω της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου ή της δανειστικής βιβλιοθήκης ή μέσω της εργασίας με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Όπως αναφέρει και ο Μαυρής,[500] οι κρατούμενοι για να κερδίσουν κάποια στοιχεία ατομικότητας, τα οποία δεν τους επιτρέπει ο θεσμικός χρόνος να αναπτύξουν, δημιουργούν εστίες διαφοροποίησης, ανάμεσα στις οποίες είναι η ψευδαίσθηση δημιουργίας ενός ατομικού καθημερινού προγράμματος. Η διενέργεια προγραμμάτων απασχόλησης και εκπαίδευσης, κατά τον Bottoms[501] θα ήταν ένα στοιχείο ανατροπής του τιμωρητικού χαρακτήρα των φυλακών, ο οποίος είναι θεμιτός από τις κυβερνήσεις που τις συντηρούν, όπως έχει υπογραμμίσει ο Goffman.[502] Όμως, αν δεχτούμε πως δεν είναι στόχος οι φυλακές να αποτελούν ολοπαγή ιδρύματα, τότε η αξιοποίηση του καθημερινού χρόνου θα μπορούσε να αποτρέψει τη φυλακοποίηση, όπως άλλωστε εντόπισαν και οι Tittle & Tittle.[503] Αντ' αυτού, ο καθημερινός χρόνος είναι κενός και φαίνεται πως δεν είναι προτεραιότητα να αξιοποιηθεί, προκειμένου να μπορέσει ο κρατούμενος να αξιοποιήσει τις απαραίτητες ευκαιρίες, ώστε μετά την αποφυλάκισή του, να μπορέσει να επανενταχθεί στην κοινωνία. Φαίνεται πως ο κρατούμενος καταδικάζεται σε δύο ποινές, από τη μια στερείται την ελευθερία του, και από την άλλη αδρανοποιείται όσο διαρκεί ο εγκλεισμός του και είναι σχεδόν αδύνατη η προσαρμογή στην πραγματικότητα της «ελεύθερης ζωής», η οποία ούτως ή άλλως είναι δύσκολη από τη στιγμή που οι πρώην κρατούμενοι είναι εξαιρετικά δύσκολο να βρουν νόμιμη εργασία, πόσο μάλλον όταν πρέπει να αποπληρώσουν και τη χρηματική ποινή που τους έχει επιβληθεί.

4. Φόβος θυματοποίησης

Η φυλακή είναι σαφώς ένας χώρος που ενέχει τη βία. Μάλιστα ο φόβος φαίνεται πως είναι το ισχυρότερο συναίσθημα μεταξύ των κρατουμένων.

- *«Σας μιλάνε καθόλου; Οι περισσότεροι εδώ δεν μιλάνε. Φοβούνται. Όμως εγώ δεν*

500 Μ. Μαυρής, *Το Πανοπτικό του Χρόνου: Η διαχείριση του χρόνου σε συνθήκες μακροχρόνια στέρησης της ελευθερίας*, Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2003, σ. 83-86.

501 A.E. Bottoms, «Interpersonal Violence and Social Order in Prisons», *Crime and Justice*, 26, 1999, σ. 207-213.

502 E. Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, Ευρύαλος, Αθήνα 1994 (1961), μτφρ. Ξ. Κομνηνός, σ. 24-25.

503 C.R. Tittle, R.P. Tittle, «Social Organization of Prisoners: An Empirical Test», *Social Forces*, 43, 1964, σ. 218.

έχω πρόβλημα. Είμαι καθαρός πια και δεν φοβάμαι». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)

Το 36,7 % των συμμετεχόντων κρατουμένων δηλώνει πως γυμνάζεται. Ο λόγος είναι για να μπορούν να έχουν τη σωματική διάπλαση ώστε να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.

- *«Θα δεις ότι όλοι γυμνάζονται. Δεν το κάνουμε για να περνάει η ώρα. Για να είμαστε σε εγρήγορση πρέπει να έχουμε γυμναστεί. Να αντιμετωπίζουμε τα ρόπαλα. Είτε των φυλάκων –που πια σπανίζει– είτε των κρατουμένων». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Στην κοινωνία των κρατουμένων, παρότι γίνεται προσπάθεια εκ των αρχών και των αξιών της, όπως θα καταγραφεί παρακάτω, να μην ασκείται βία σε κρατούμενους και να προστατεύεται η κοινωνική συνοχή, ο κώδικας των κρατουμένων προβλέπει στην πλειοψηφία του σωματικές τιμωρίες, σε περίπτωση παραβίασής του. Έτσι, η ένταξη σε ομάδες της κοινωνίας των κρατουμένων γίνεται τις περισσότερες φορές με κίνητρο το αίσθημα ασφάλειας που τους αυτή παρέχει.

- *«Παρέες κάνω αναγκαστικά. Άμα δεν έχεις κάποιον να μιλήσεις μπορεί να μην τα καταφέρεις. Θα φοβάσαι να κυκλοφορήσεις στη φυλακή, χωρίς να έχεις κάποιον δίπλα σου. Είσαι στόχος». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Όμως, ο φόβος της θυματοποίησης δεν είναι αβάσιμος. Αντίθετα, οι κρατούμενοι που έχουν χαρακτηριστεί ως «ρουφιάνοι» ή όσοι έχουν καταδικαστεί για σεξουαλικά αδικήματα κινδυνεύουν να υποστούν βία.

- *«Στη φυλακή κυριαρχεί ο φόβος. Και εγώ βιώνω την καταπίεση, όχι σωματικά γιατί είμαι στην πτέρυγα των εργαζομένων και έχουν προστασία, αλλά ψυχικά. Όποτε περνάω από τις άλλες πτέρυγες με απειλούν. Με θεωρούν ρουφιάνο, σύμφωνα με τους δικούς τους κανόνες». (ΑΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. III)*
- *«Στην αρχή ήταν δύσκολα. Φοβόμουν. Άκουγα ότι όποιος σαν και εμένα μπαίνει στη φυλακή θα τον βιάσουν, θα τον δείρουν, θα τον σκοτώσουν [...] Ο φόβος δεν βοηθά. Και εδώ όλοι φοβόμαστε». (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Το ίδιο ισχύει και για όσους κρατούμενους έχουν χρέη και δεν τα έχουν αποπληρώσει:

- *«Αν χρωστάς στη φυλακή πρέπει συνέχεια να κοιτάς πίσω σου γιατί δεν ξέρεις πότε θα έρθει να εισπράξει. Και στην αρχή θα φας μάπες και αν δεν φοβηθείς να πληρώσεις θα φας περισσότερες». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. III)*
- *«Αν πάλι χρωστάς στοιχήματα ή τσιγάρα ή ναρκωτικά πρέπει να φοβάσαι. Το τζάμπα έχει πεθάνει εδώ και χρόνια. Δεν υπάρχουν κεράσματα. Πρέπει να ξεχρεώνεις για να μην έχεις προβλήματα». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. III)*

Όπως και να 'χει, ο φόβος φαίνεται πως είναι κυρίαρχο συναίσθημα στη φυλακή. Για να τον αντιμετωπίσουν, άλλοι εντάσσονται στην κοινωνία των κρατουμένων ή τηρούν τους κανόνες που αυτή επιβάλλει και άλλοι, ιδιαίτερα αν θεωρούνται «ρουφιάνοι» ή έχουν καταδικαστεί για σεξουαλικά αδικήματα, ζητούν να τοποθετηθούν σε πτέρυγα προστασίας:

- *«Κάποιοι βέβαια ασκούν τρομοκρατία, ειδικά ο παλιός. Σε σπρώχνουν να σου πάρουν την ουρά, προσπαθούν να κάνουν κουμάντο. Και ο αδύναμος φοβάται και τα τηρεί». (ΒΨ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Δεν μπορείς να έχεις φίλους εδώ μέσα. Ο ένας θα καρφώσει τον άλλον. Πρέπει να κοιτάς συνεχώς πίσω σου και να ξέρεις αν ακούγεται το όνομά σου για να προφυλαχθείς».*

(ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)

- *«Στο Εφετείο θα αθωωθώ. Στο πρωτόδικο δεν μίλησα γιατί φοβήθηκα ότι θα με σκοτώσουν, με απείλησαν ότι αν μιλήσω θα με βρουν κρεμασμένο και φοβήθηκα. Τώρα όμως είμαι σε πτέρυγα προστασίας και δεν φοβάμαι». (ΓΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VI)*
- *«Φόβο έχουν όλοι. Άλλοι το δείχνουν και γίνονται θύματα, άλλοι όχι και περνάνε απαρατήρητοι». (ΔΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Είμαι απομονωμένος. Δεν έχω φίλους ούτε παρέες. Μιλάω με κάποιους, αλλά λίγο. Μου είπαν να μην μιλάω πολύ. Φοβάμαι για τη ζωή μου». (ΓΧ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, παρά την έντονη κριτική που ασκείται στο θεσμό της φυλακής, η πλειονότητα προτείνει σειρά μεταρρυθμίσεων στο σωφρονιστικό σύστημα, υποστηρίζοντας πως η βελτίωση των συνθηκών κράτησης και η μείωση του πληθυσμού των κρατουμένων, ίσως ανατρέψει την αποτυχία του θεσμού της φυλακής.

Οι ίδιοι προτείνουν:

1. ως προς τον εγκλεισμό: βελτίωση των συνθηκών κράτησης, αξιοποίηση του καθημερινού χρόνου εγκλεισμού με εφαρμογή προγραμμάτων ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης και απασχόλησης, πρόσληψη επιστημονικού προσωπικού, διαχωρισμό κρατουμένων ανάλογα με την ποινή, το αδίκημα και την εθνικότητα, έμμισθη εργασία και κοινωνικό έλεγχο, δηλαδή να πάψει η φυλακή να είναι άβατο.

2. ως προς τη στερητική της ελευθερίας ποινή: αποποινικοποίηση αδικημάτων (π.χ. αποποινικοποίηση της χρήσης, αποποινικοποίηση των κλοπών αντικειμένων μικρής αξίας), κατάργηση της προσωρινής κράτησης, κατάργηση των φυλακών ανηλίκων, μείωση του μέγιστου ορίου κάθειρξης σε πραγματικό χρόνο, κατάργηση της χρηματικής ποινής και αποαυστηροποίηση, δηλαδή μείωση των προβλεπόμενων ποινών για ένα μεγάλο εύρος αδικημάτων.

3. ως προς την αποφυλάκιση: εφαρμογή προγραμμάτων επανένταξης στην κοινωνία, κατάργηση της τήρησης του ποινικού μητρώου.

Οι συμμετέχοντες θεωρούν πως αν εφαρμοστούν τα παραπάνω, τότε η φυλακή θα πάψει να είναι ένας χώρος που ενέχει τη βία, καθώς δεν θα οξύνονται οι εντάσεις, ενώ ταυτόχρονα ο εγκλεισμός δεν θα είναι ενισχυτικός παράγοντας της υποτροπής.

- *«Αν ήθελαν η φυλακή να σωφρονίζει, τότε θα σε μάθαιναν μια δουλειά ή μια τέχνη, για να ξέρεις τι θα κάνεις όταν βγεις». (ΑΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*
- *«Η φυλακή χρειάζεται. Οι εξοντωτικές ποινές δεν χρειάζονται. Πρέπει όλα να αλλάξουν». (ΓΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VI)*
- *«Στη φυλακή σε κλείνουν και κανείς δεν ασχολείται μαζί σου. Όταν την κάνουν ανθρώπινη, τότε ίσως αλλάξει». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Δεν λέω να καταργηθεί η φυλακή, πρέπει να υπάρχει. Αλλά πρέπει να τους δίνεις κάτι για να έχουν και κάτι να χάσουν. Να τους δίνεις χρόνο να σκέφτονται αλλά και κίνητρα για να αλλάξουν ζωή. Η φυλακή όπως είναι σε κάνει χειρότερο. Και πάντα σε έκανε χειρότερο». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Πρέπει να αλλάξουν όλα. Από τον τρόπο διοίκησης, τις συνθήκες, όλα. Σε κάνουν πιο άγριο έτσι όπως είναι. Δεν μπορεί να σου προσφέρει τίποτα να γίνεις καλύτερος. Γι' αυτό και όλοι ξαναγυρνάνε στη φυλακή. Πρέπει ν' αλλάξει ριζικά. [...] Δεν βλέπω λογική στη φυλακή. Όποιος είναι να διορθωθεί διορθώνεται σε έξι μήνες με ένα χρόνο. Με περισσότερα χρόνια σαπίζεις». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

5.2 Ο ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, την περίοδο της σωφρονιστικής μεταρρύθμισης, οι φυλακές μετονομάστηκαν σε σωφρονιστικά καταστήματα, οι φύλακες σε σωφρονιστικούς υπαλλήλους και οι κρατούμενοι σε τρόφιμους. Η μετονομασία, όμως, δεν έφερε τον εξανθρωπισμό των φυλακών, καθώς οι άνθρωποι αυτοί αντιμετωπίζονταν και αντιμετωπίζονται ως κρατούμενοι και όχι ως άνθρωποι που κρατούνται. Αποτελούν συνήθως έναν στατιστικό πληθυσμό, ο οποίος χρήζει διαχείρισης, προκειμένου να νιώσει η κοινωνία ασφαλής. Οι κρατούμενοι δεν έχουν δικαίωμα λόγου ή άποψης ως προς το σωφρονιστικό σύστημα και γι' αυτό εξαιρούνται πάντα της όποιας διαβούλευσης σχετικών νομοσχεδίων. Η παρούσα έρευνα προσπάθησε να προσεγγίσει την άποψη αυτών που βιώνουν τον εγκλεισμό ως προς το θεσμό της φυλακής και τον τρόπο λειτουργίας του, όπως και την άποψή τους για την κοινωνία των κρατουμένων. Η έρευνα ήθελε με αυτό τον τρόπο να καταγραφεί η φωνή των ανθρώπων που κρατούνται, να αναδειχθούν οι ενδεχόμενοι παράγοντες φυλακοποίησης, ώστε να επιχειρηθεί μια εναλλακτική προσέγγιση της στερητικής της ελευθερίας ποινής.

Όπως ανέκυψε από τη βιβλιογραφία, οι κυριότεροι μικροπαράγοντες φυλακοποίησης είναι ο χρόνος εγκλεισμού, ο συγχρωτισμός, οι προηγούμενες φυλακίσεις, η υιοθέτηση κοινωνικών ρόλων και η επαφή με τον «έξω κόσμο». Η έρευνα επιλέχθηκε να πραγματοποιηθεί σε φυλακές ενήλικων ανδρών, θέτοντας –μετά την πρώτη σειρά συνεντεύξεων και την ανάλυση αυτών– ως κριτήρια την ποινή, η οποία θα έπρεπε να είναι κατ' ελάχιστο δέκα χρόνια κάθειρξης, όπως και το χρόνο έκτισης, ο οποίος θα έπρεπε να είναι τουλάχιστον δύο χρόνια.

Εν τέλει συμμετείχαν 79 κρατούμενοι. Παρακάτω παρουσιάζεται η ταυτότητα του δείγματος. Η αναλυτική παρουσίασή του βοηθά στο να αποκτήσει ο αναγνώστης μια σφαιρική εικόνα ως προς τα στοιχεία του συνόλου του δείγματος. Η παρουσίαση είναι χωρισμένη σε δύο μέρη. Στο πρώτο καταγράφονται τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων (ηλικία, εθνικότητα, οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο) και τι δείχνουν αυτά ως προς την έρευνα και στο δεύτερο καταγράφονται τα στοιχεία που αφορούν τους συμμετέχοντες ως προς τη στερητική της ελευθερίας ποινή και την έκτισή της.

5.2.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Ηλικία

Όλοι οι συμμετέχοντες είναι ενήλικοι άντρες, με μέση ηλικία τα 41,2 έτη (εύρος ηλικίας 21-71 έτη). Δώδεκα (12) συμμετέχοντες είναι 20-29 ετών (15,2%), είκοσι οχτώ (28) συμμετέχοντες είναι 30-39 ετών (35,4%), είκοσι (20) συμμετέχοντες είναι 40-49 ετών (25,3%), Δεκαέξι συμμετέχοντες (16) είναι 50-59 ετών (20,3%), ένας (1) συμμετέχων 60-69 ετών (1,3%) και δύο (2) συμμετέχοντες 70-79 ετών (2,5%). (Βλ. Πίνακα 13)

Όπως έχουν δείξει οι έρευνες των Camp κ.ά.[504] και των Jiang & Fisher-Gioralndo,[505] παράγοντες όπως η ηλικία ή η εθνικότητα δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιόπιστοι παράγοντες φυλακοποίησης, καθώς τα ευρήματά τους έδειξαν πως αυτή επηρεάζεται σαφώς από άλλους παράγοντες, όπως είναι το είδος της φυλακής. Αντίθετα, οι έρευνες των Jensen & Jones,[506] όπως και του Papp[507] έδειξαν πως η ηλικία μπορεί να αποτελέσει μία –όχι τη μοναδική– παράμετρο φυλακοποίησης. Σε αυτές τις έρευνες σημειώνεται πως η ηλικία είναι επικουρικός παράγοντας φυλακοποίησης και όχι κύριος, όπως είναι το αδίκημα ή το ύψος της ποινής που επιβλήθηκε. Άλλες έρευνες έδειξαν πως η ηλικία αποτελεί σαφή παράγοντα, όχι όμως φυλακοποίησης, αλλά του ενδεχομένου κατάθλιψης

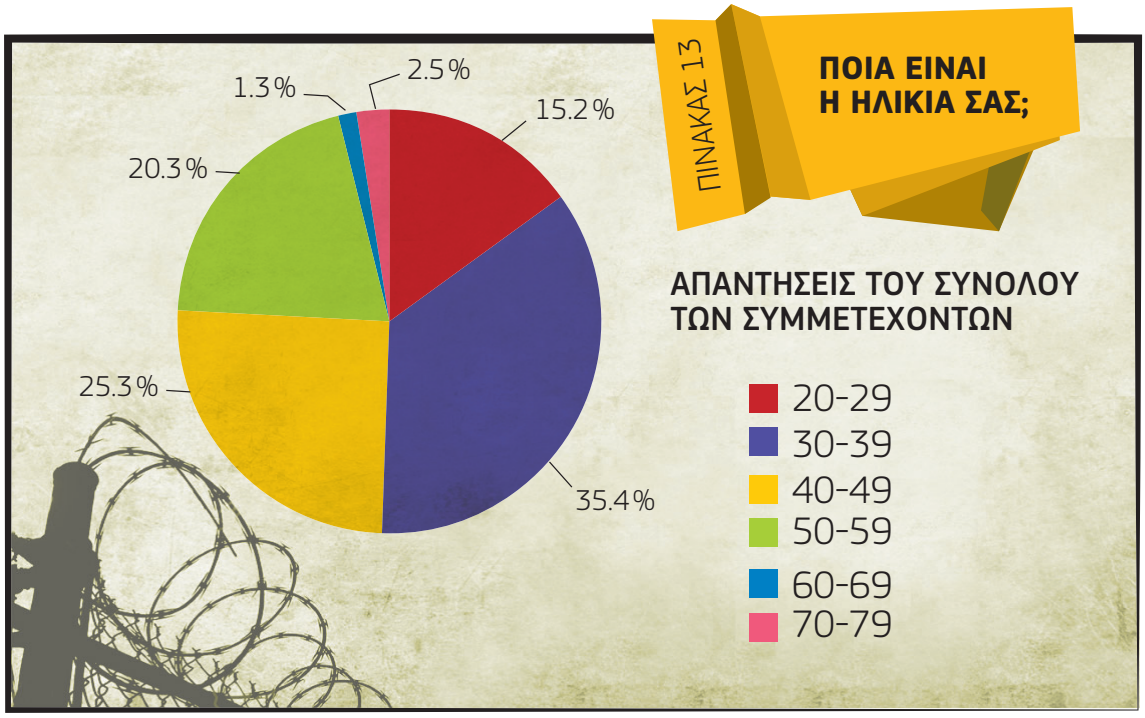
504 S.D. Camp, G.G. Gaes, N.P. Langan, W.G. Saylor, «The influence of prisons on inmate misconduct: A multilevel investigation», *Justice Quarterly*, 20, 2003, σ. 501-533.

505 S.H Jiang, M. Fisher Giorlando, «Inmate misconduct: A test of deprivation, importation and situational models», *The Prison Journal*, 82, 2002, σ. 335-358.

506 G.F. Jensen, D. Jones, «Perspectives on inmate culture: A study of women in prison», *Social Forces*, 54, 1976, σ. 590-603.

507 G. Papp, «Prisonization and/or Criminalization? Some Theoretical Considerations and Empirical Findings», *Hungarian Statistical Review*, 16, 2012, σ. 46-66.

(Sappington),[508] της επιθυμίας εργασίας στη φυλακή (Batchelder & Pippert),[509] όπως και της περίπτωσης πειθαρχικής δίωξης (MacKenzie).[510] Ο παράγοντας της ηλικίας φαίνεται πως παίζει ιδιαίτερο ρόλο στις περιπτώσεις των ανήλικων ή νεαρών κρατουμένων και όχι των ενηλίκων κρατουμένων, όπου η φυλακοποίηση εξαρτάται κυρίως από το χρόνο έκτισης και την ποινή[511]. Όπως φάνηκε στην έρευνα, όσοι έχουν φυλακιστεί και ως ανήλικοι, επιδιώκουν να έχουν ιδιαίτερο status στην κοινωνία των κρατουμένων, καθώς αυτή αναγνωρίζουν ως οικεία προς αυτούς, σ' αντίθεση με την «ελεύθερη κοινωνία». Τα «παιδιά της φυλακής»,[512] ενήλικες δηλαδή που είχαν φυλακιστεί και ως ανήλικοι για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι ΑΞ (28 ετών), ΓΞ (28 ετών), ΓΝ (34 ετών) και ΓΟ (35 ετών), έχουν κατακτήσει το χαρακτηρισμό του «παλιού κρατούμενου».

Οι νέοι, λοιπόν, σε ηλικία κρατούμενοι όταν οδηγούνται σε φυλακή ενηλίκων αντιμετωπίζονται ισότιμα από την κοινωνία των κρατουμένων, όπου πρωτεύοντα κριτήρια για την εκδήλωση σεβασμού και ανέλιξης στην ιεραρχία είναι η εξουσία, το αδίκημα και η ποινή. Εξαίρεση στην αντιμετώπιση, ως προς την ηλικία, υπάρχει στους ηλικιωμένους κρατούμενους, οι οποίοι έχουν το σεβασμό όλων και δεν επιτρέπεται από την κοινωνία των κρατουμένων να ασκηθεί εις βάρος τους βία. Αντίθετα, επιβάλλεται σεβασμός και, εφόσον υπάρχει ανάγκη, προστασία.

- *«Εδώ πρέπει να δείχνεις σεβασμό. Σε αυτόν που έχει τραβήξει περισσότερα από εσένα ή στον μεγαλύτερο». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Ένας ακόμα βασικός νόμος είναι ο σεβασμός, στον μεγαλύτερο, τον παλιότερο και τον πιο ισχυρό». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Αν κάποιος πειράξει ηλικιωμένο κρατούμενο, θα φάει καρπαζιά», (ΔΒ, έγκλειστος εδώ και 26 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

508 A.A. Sappington, «Relationships among prison adjustment, beliefs and cognitive coping style», *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 40, 1996, σ. 54-62.497

509 J.S. Batchelder, J.M. Pippert, «Hard time or idle time: Factors affecting inmate choices between participation in prison work and education programs», *Prison Journal*, 82, 2002, σ. 269-280.

510 D.L. MacKenzie, «Age and adjustment to prison», *Criminal Justice and Behavior*, 141, 1987, σ. 424-447.

511 G. Beck, «Self-reported bullying among Scottish young offenders», *Inside Psychology*, 2, 1994, σ. 16-21.

512 Με τη φράση «παιδιά της φυλακής» υπονοείται από τους κρατούμενους πως το σωφρονιστικό σύστημα είναι εκείνο που διαπαιδαγωγεί τους ανήλικους κρατούμενους και επομένως μεγαλώνουν υιοθετώντας τις αρχές και τις αξίες που τους μαθαίνει το ίδιο το σύστημα, όπως άλλα παιδιά μεγαλώνουν με τις αρχές και τις αξίες που τους μεταδίδουν οι γονείς ή κηδεμόνες τους.

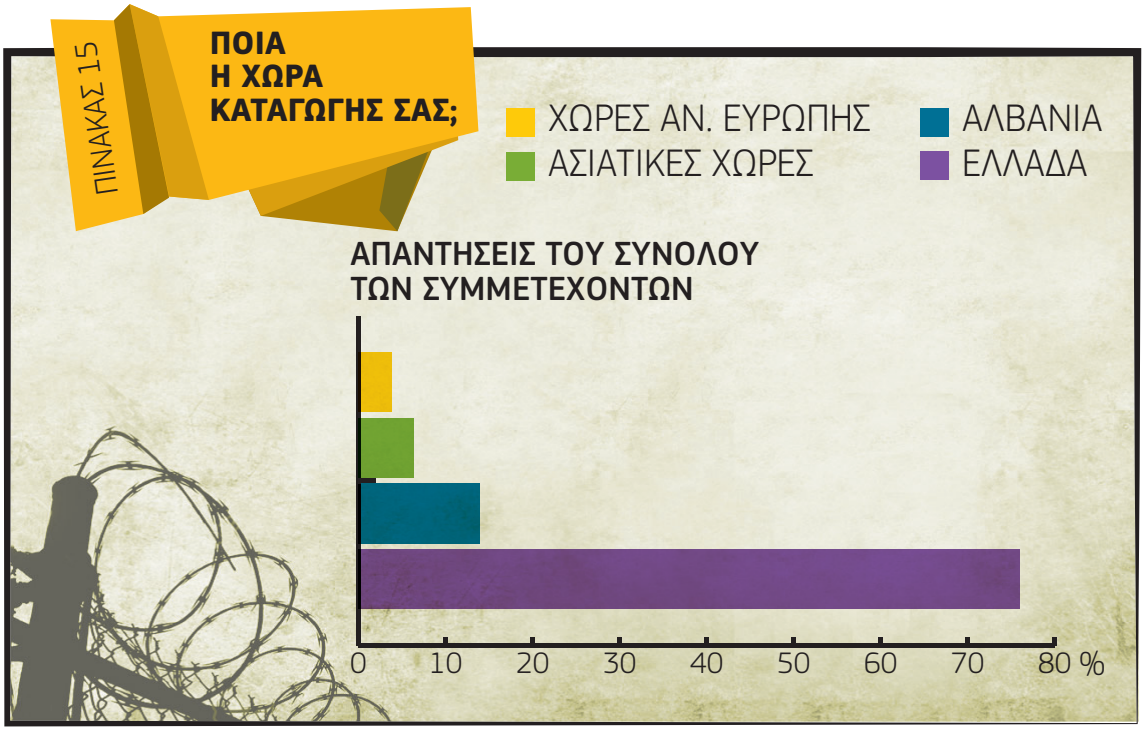
Όπως φάνηκε και στην παρούσα έρευνα, η ηλικία δεν επηρεάζει την ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων και τη στάση που θα τηρήσουν κατά την έγκλειστη ζωή τους, σε αντίθεση με το χρόνο έκτισης. Χαρακτηριστικά, οι 26 στους 79 (32,9%) συμμετέχοντες δήλωσαν πως θέλουν να περνούν απαρατήρητοι και να εκτίσουν διακριτικά την ποινή τους, να έχουν δηλαδή το χαρακτηρισμό του «ήσυχου κρατούμενου» (βλ. Πίνακα 14), ο οποίος θα αναλυθεί εννοιολογικά παρακάτω. Εξ αυτών οι δέκα είχαν εκτίσει 0-3 χρόνια (επί του συνόλου 27, ήτοι 37%) και οι δεκαπέντε είχαν εκτίσει 3-7 χρόνια (επί του συνόλου 41, ήτοι 36,6%). Η ηλικία τους κυμαινόταν ισόρροπα από 20 έως 59 ετών. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο είναι ότι οι 9 στους 26 έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή για αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και κρατούνται σε φυλακή ηθών (Κ.Κ. IV). Αυτά τα στοιχεία επιβεβαιώνουν τις έρευνες πως στις φυλακές όπου οι κατάδικοι είναι ενήλικοι, η ηλικία δεν επηρεάζει ιδιαίτερα τη φυλακοποίηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: ΟΙ «ΗΣΥΧΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ»

Όνομα	Εκτιθείς χρόνος	Ηλικία	Ποινή	Αδίκημα
ΑΔ	0-3 χρόνια	30-39	10-15 χρόνια	Παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών
ΑΕ	3-7 χρόνια	30-39	20+ χρόνια	Παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών
ΑΜ	3-7 χρόνια	30-39	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της περιουσίας
ΑΧ	0-3 χρόνια	30-39	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της περιουσίας
ΒΑ	0-3 χρόνια	30-39	15-20 χρόνια	Περισσότερα από ένα αδικήματα
ΒΓ	0-3 χρόνια	30-39	15-20 χρόνια	Παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών
ΒΖ	7-10 χρόνια	30-39	ισόβια	Περισσότερα από ένα αδικήματα
ΒΙ	3-7 χρόνια	40-49	15-20 χρόνια	Παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών
ΒΞ	0-3 χρόνια	50-59	10-15 χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΟ	3-7 χρόνια	40-49	10-15 χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΠ	0-3 χρόνια	40-49	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΡ	0-3 χρόνια	40-49	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΣ	3-7 χρόνια	40-49	20+ χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΤ	3-7 χρόνια	40-49	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΥ	3-7 χρόνια	40-49	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΦ	3-7 χρόνια	40-49	20+ χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΧ	3-7 χρόνια	50-59	10-15 χρόνια	Αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
ΒΩ	3-7 χρόνια	50-59	20+ χρόνια	Περισσότερα από ένα αδικήματα
ΓΑ	3-7 χρόνια	30-39	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της περιουσίας
ΓΓ	3-7 χρόνια	50-59	10-15 χρόνια	Οικονομικό αδίκημα
ΓΘ	3-7 χρόνια	40-49	ισόβια	Αδίκημα κατά της ζωής
ΓΜ	3-7 χρόνια	20-29	20+ χρόνια	Αδίκημα κατά της περιουσίας
ΓΥ	0-3 χρόνια	50-59	ισόβια	Παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών
ΓΨ	0-3 χρόνια	30-39	10-15 χρόνια	Παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών
ΔΕ	0-3 χρόνια	30-39	10-15 χρόνια	Παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών
ΔΖ	3-7 χρόνια	20-29	15-20 χρόνια	Αδίκημα κατά της περιουσίας

2. Υπηκοότητα

Εξήντα (60) συμμετέχοντες δήλωσαν πως είναι ελληνικής καταγωγής (75,9%) και έντεκα (11) συμμετέχοντες δήλωσαν πως είναι αλβανικής καταγωγής (13,9%). Πέντε (5) συμμετέχοντες (6,3%) δήλωσαν πως προέρχονται από ασιατικές χώρες (Αφγανιστάν, Μπαγκλαντές, Πακιστάν, Κουρδιστάν) και τρεις (3) συμμετέχοντες (3,8%) δήλωσαν πως προέρχονται από χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Ρουμανία, Γερμανία, Ρωσία).

Η εθνικότητα, σύμφωνα με έρευνες,[513] είναι ένας σημαντικός παράγοντας φυλακοποίησης, ιδιαίτερα όσον αφορά την ένταξη σε κάποια εθνική ομάδα, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω. Η εθελοντική συμμετοχή στην έρευνα, όπως και ο περιορισμός της γλώσσας, καθώς δεν επιτρεπόταν από τη διοίκηση της φυλακής να είναι στη συζήτηση παρόντες δύο κρατούμενοι, ώστε ο ένας να έχει το ρόλο του διερμηνέα, δεν επέτρεψε στην έρευνα να εξετάσει τον παράγοντα της εθνικότητας. Γι' αυτό και το 75,9% του δείγματος είναι ελληνικής καταγωγής (βλ. Πίνακα 15). Ωστόσο, οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων μας επιτρέπουν να επιβεβαιώσουμε τις σχετικές έρευνες, ιδιαίτερα όσον αφορά τους αλλοδαπούς κρατούμενους στις ελληνικές φυλακές, πως εντάσσονται στην κοινωνία των κρατουμένων και ιδιαίτερα στην ομάδα της δικής τους εθνικότητας, προκειμένου να κοινωνικοποιηθούν. Το στοιχείο αυτό θα αναλυθεί εκτενώς παρακάτω.

3. Οικογενειακή κατάσταση

Σαράντα (40) συμμετέχοντες δήλωσαν άγαμοι (50,6%), δύο (2) συμμετέχοντες δήλωσαν έγγαμοι χωρίς παιδιά (2,5%), έξι (6) συμμετέχοντες δήλωσαν διαζευγμένοι χωρίς παιδιά (7,6%), δέκα επτά (17) συμμετέχοντες δήλωσαν έγγαμοι με παιδιά (21,5%), εννιά (9) συμμετέχοντες δήλωσαν διαζευγμένοι με παιδιά (11,2%), δύο (2) δήλωσαν χήροι (2,5%) και τρεις (3) δήλωσαν μνηστευμένοι (3,8%). (Βλ. Πίνακα 16)

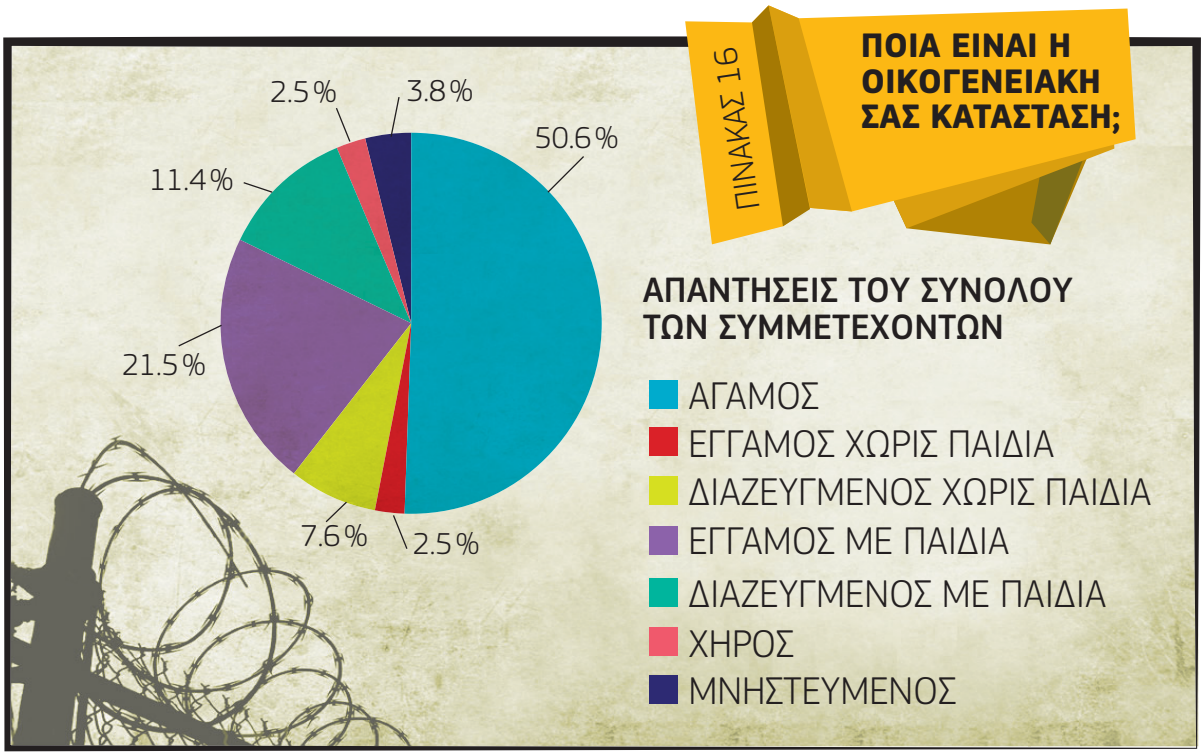
Οι οικογένειες των κρατουμένων υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό, επηρεάζεται αρνητικά η οικονομική τους κατάσταση, εμφανίζουν συναισθηματική αστάθεια και δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα.[514] Γι' αυτό συνήθως οι οικογενειακοί δεσμοί χαλαρώνουν, με το μέλος της οικογένειας που έχει φυλακιστεί.[515] Μάλιστα, το ενδεχόμενο διαζυγίου είναι τρεις φορές πιθανότερο όταν ο ένας από τους δύο συζύ-

513 Βλ. σχετικά Blake & Davis (1964), Haynes (1948), Harer & Steffensmeier (1966), Sheldon (1991), Ralph, Hunter, Marquart, Cuvelier & Merianos (1996), Crewe (2005), Wood (2006), Wolf, Shi & Blitz (2011), όπως αναλύθηκαν στο κεφ. 3.2.

514 J. Hagan, R. Dinovitzer, «Collateral Consequences of Imprisonment for Children, Communities and Prisoners», στο M. Tonry, J. Petersilia (επιμ.), *Crime and Justice: Prisons*, University of Chicago Press, 1999, σ. 121-162.

515 K. Edin, T.J. Nelson, R. Paranal, «Fatherhood and Incarceration as Potential Turning Points in the Criminal Careers of Unskilled Men», στο M. Pattillo, D. Weiman, B. Western, *Imprisoning America: The Social Effects of Mass Incarceration*, Russell Sage Foundation, 2004, σ. 46-75.

γους βρίσκεται στη φυλακή.[516]

Ο εγκλεισμός, λοιπόν, επηρεάζει σαφώς τις προσωπικές σχέσεις των κρατουμένων με την οικογένειά τους, όπως και αναστέλλει το ενδεχόμενο δημιουργίας οικογένειας. Αυτό φάνηκε και στην έρευνα, όπου ορισμένοι αναφερόμενοι στην οικογενειακή τους κατάσταση ανέδειξαν τις συνέπειες που ο εγκλεισμός επιφέρει στην προσωπική τους ζωή:

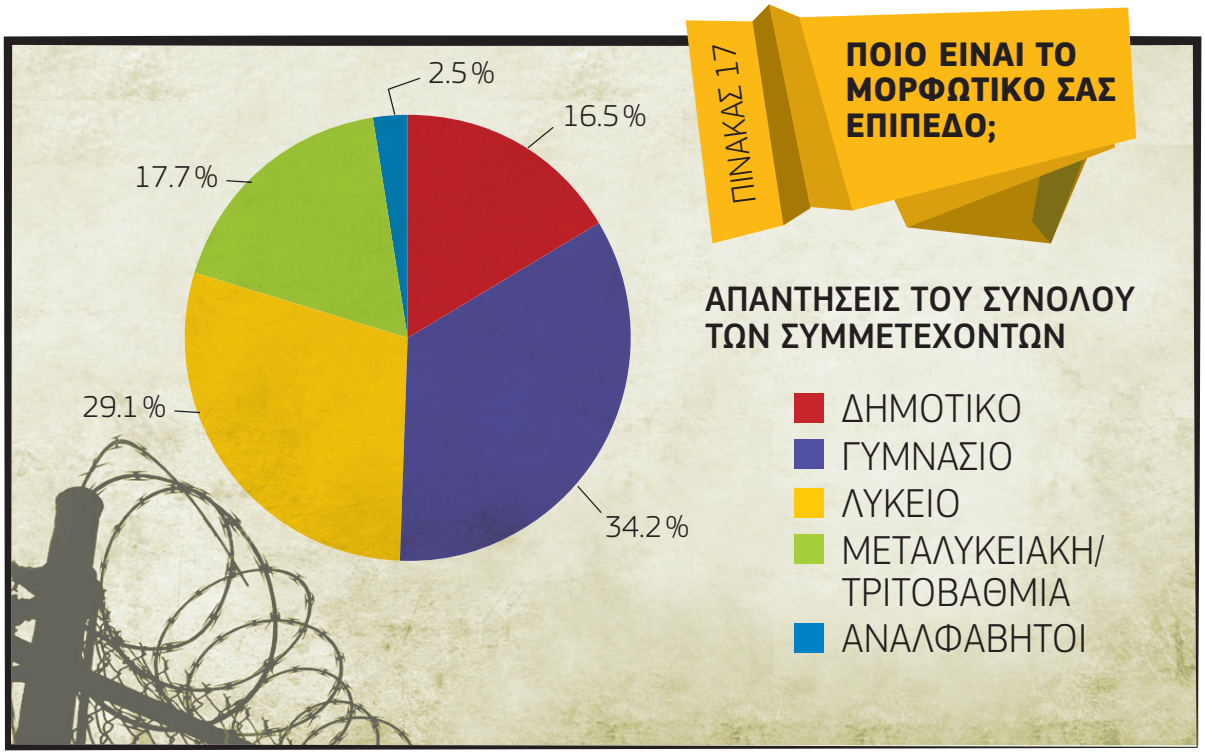
- *«Είμαι ακόμα παντρεμένος. Ευτυχώς, γιατί πολλοί χωρίζουν στη φυλακή». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Μόνος μου είμαι. Δεν έφτιαξα οικογένεια. Έμπλεξα». (ΑΘ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Ήμουν παντρεμένος, αλλά όταν μπήκα φυλακή χώρισα. Πώς να κρατήσεις οικογένεια από μακριά;» (ΒΩ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Χώρισα όταν μπήκα φυλακή. Να συνεχίσει και αυτή τη ζωή της, αφού δεν είχαμε παιδιά». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)*
- *«Χώρισα στη φυλακή, αλλά έχω δύο παιδιά που τα βλέπω ακόμα». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Είμαι 53 χρονών […] και δεν πρόλαβα να παντρευτώ. Κρατούμαι από το 1984 με πολύ μικρό διάλειμμα». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Το στίγμα του εγκλεισμού επηρεάζει σαφώς την οικογενειακή κατάσταση του κρατούμενου και αν δεν ενθαρρύνεται η επικοινωνία, η οποία ενδυναμώνει τους οικογενειακούς δεσμούς και αποτρέπει τη φυλακοποίηση, τότε ο κρατούμενος θα νιώθει και θα είναι απομονωμένος.

516 L.M. Lopoo, B. Western, «Incarceration and the Formation and Stability of Marital Unions», *Journal of Marriage and Family*, 67(3), 2005, σ. 721-734.

4. Μορφωτικό επίπεδο

Δεκατρείς (13) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν ολοκληρώσει κάποιες τάξεις του Δημοτικού ή πως είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (16,5 %), είκοσι επτά (27) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν ολοκληρώσει κάποιες ή όλες τις τάξεις του Γυμνασίου (34,2 %), είκοσι τρεις (23) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν ολοκληρώσει κάποιες τάξεις του Λυκείου ή πως είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (29,1 %), δεκατέσσερις (14) συμμετέχοντες δήλωσαν πως ολοκλήρωσαν μεταλυκειακή ή τριτοβάθμια εκπαίδευση (17,7 %) και δύο (2) δήλωσαν πως είναι αναλφάβητοι (2,5 %). (Βλ. Πίνακα 17)

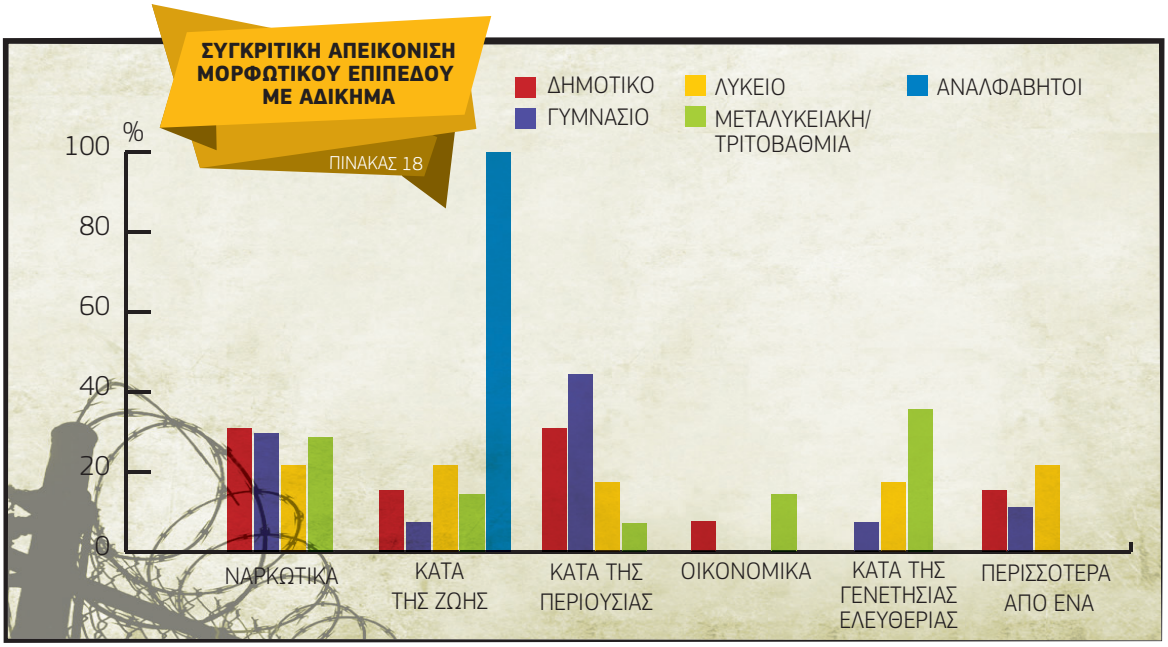
Σύμφωνα με τη θεωρία, υπάρχει σαφής σχέση ανάμεσα στην περίπτωση διάπραξης κάποιου αδικήματος και το μορφωτικό επίπεδο. Σύμφωνα με τους Lochner & Moretti,[516] όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο κάποιου τόσο μειώνονται οι πιθανότητες διάπραξης εγκλημάτων βίας (ανθρωποκτονία -30 %, κλοπή αυτοκινήτων -20 %, εμπρησμός -13 %, ληστείες -6 %). Όμως, ακόμα πιο σαφής είναι η σχέση της σύλληψης για τη διάπραξη κάποιου αδικήματος με το μορφωτικό επίπεδο (ανθρωποκτονία -20%, κλοπή αυτοκινήτων -13% και εμπρησμός -8 %) και όχι της καταδίκης για τη διάπραξη του αδικήματος.

Όπως προέκυψε από την έρευνα, τα αδικήματα παραβίασης του νόμου περί ναρκωτικών έχουν σχεδόν ίση κατανομή σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια και μεταλυκειακή).[517] Αδικήματα κατά της ζωής διέπραξαν κατά 21,7 % οι απόφοιτοι Λυκείου, με το χαμηλότερο ποσοστό να εντοπίζεται στους απόφοιτους γυμνασίου (7,4 %). Αδικήματα κατά της περιουσίας διέπραξαν κατά 44,4 % οι απόφοιτοι γυμνασίου, κατά 30,8 % οι απόφοιτοι δημοτικού. Το χαμηλότερο ποσοστό εντοπίστηκε στους απόφοιτους μεταλυκειακής και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το υψηλότερο ποσοστό αδικημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας εντοπίζεται στους απόφοιτους μεταλυκειακής και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (35,7%) και το χαμηλότερο ποσοστό

517 L. Lochner, E. Moretti, «The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests and self-reports», *The American Economic Review*, 94, 2004, σ. 155-189.

518. Στην ανάλυση αυτή δεν περιλαμβάνονται οι αναλφάβητοι, καθώς οι περιπτώσεις που εντοπίστηκαν είναι μόλις δύο. Και οι δύο έχουν διαπράξει αδίκημα κατά της ζωής.

στους απόφοιτους δημοτικού (0%). Οι απόφοιτοι του γυμνασίου εμφάνισαν ποσοστό 7,4% και οι απόφοιτοι λυκείου (17,4%). Οικονομικά αδικήματα διέπραξαν κατά 14,3% οι απόφοιτοι μεταλυκειακής και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κατά 7,7% οι απόφοιτοι δημοτικού και μηδενικά ποσοστά στους απόφοιτους γυμνασίου και λυκείου. (Βλ. Πίνακα 18)

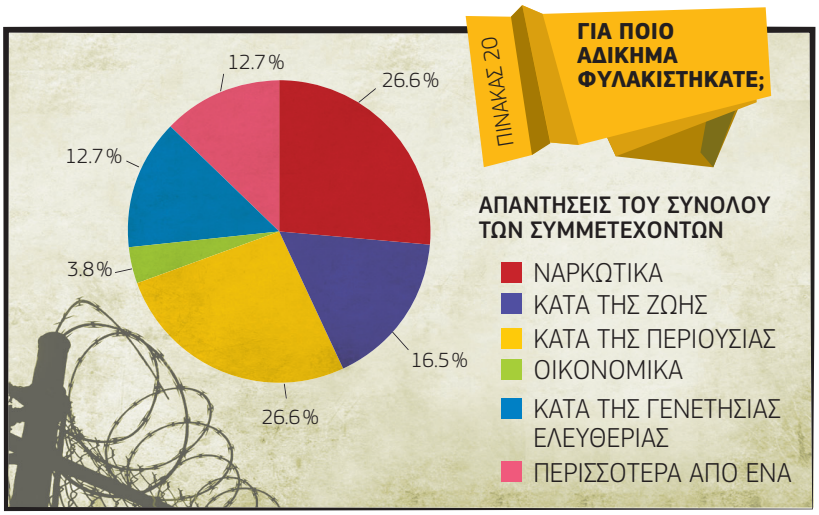
Όσον αφορά τις ποινές εντοπίζεται μια σχεδόν ισόρροπη κατανομή – και πάλι με εξαίρεση τους αναλφάβητους. (Βλ. Πίνακα 19)

Τα στοιχεία της έρευνας –και ο τρόπος άντλησής τους, δηλαδή η εθελοντική συμμετοχή– δεν επιτρέπουν να διεξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα, υπό τη μορφή θεωρίας μέσα από γενίκευση. Όσον αφορά, ωστόσο, το δείγμα της έρευνας προκύπτει πως στους συμμετέχοντες δεν εντοπίζεται κάποια ιδιαίτερη σχέση της ποινής με το εκπαιδευτικό επίπεδο, αλλά εντοπίζεται σχέση του εκπαιδευτικού επιπέδου με τα αδικήματα. Συγκεκριμένα φαίνεται

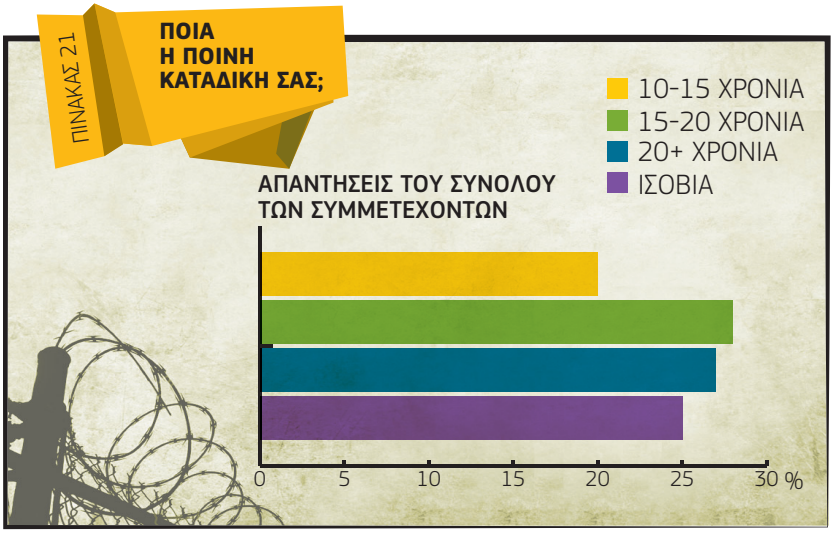
πως οι αναλφάβητοι έχουν διαπράξει αδικήματα κατά της ζωής, οι απόφοιτοι δημοτικού έχουν διαπράξει κυρίως αδικήματα παραβίασης του νόμου περί ναρκωτικών ή κατά της περιουσίας, οι απόφοιτοι γυμνασίου έχουν διαπράξει κυρίως αδικήματα κατά της περιουσίας, οι απόφοιτοι λυκείου έχουν σχεδόν ισόρροπη κατανομή μεταξύ των αδικημάτων και οι απόφοιτοι μεταλυκειακής ή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν διαπράξει κυρίως αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας.

5.2.2 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΤΕΡΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΗ

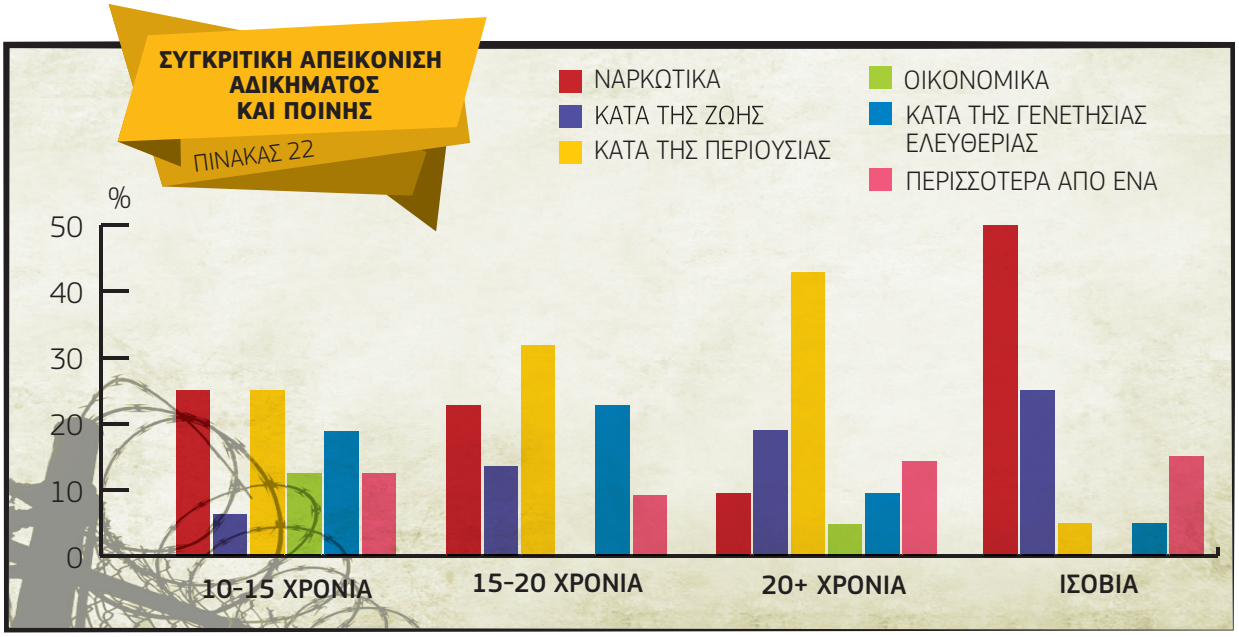

1. Αδίκημα και ποινή

Είκοσι ένας (21) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών (26,6 %), δεκατρείς (13) δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί για αδικήματα κατά της ζωής (16,5%), είκοσι ένας (21) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί για αδικήματα κατά της περιουσίας (26,6 %), έντεκα (11) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί για αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας (13,9%), τρεις (3) δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί για οικονομικά εγκλήματα (3,8%) και δέκα (10) δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί για περισσότερα από τα παραπάνω αδικήματα (12,7%). (βλ. Πίνακα 20)

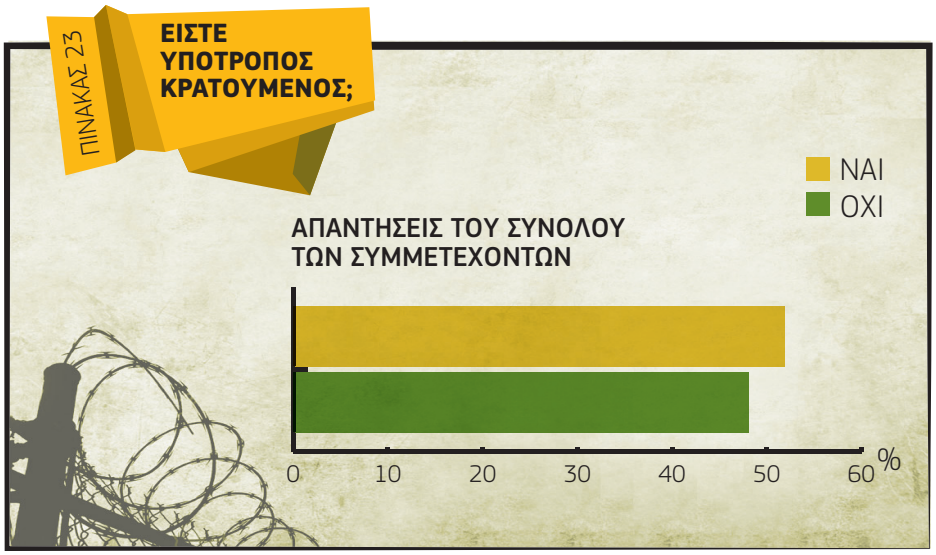
Ως προς τη στερητική της ελευθερία ποινή, δεκαέξι (16) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή εύρους 10-15 χρόνια (20%), είκοσι δύο (22) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή εύρους 15-20 χρόνια (28 %), εικοσιένας (21) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή εύρους πλέον των 20 χρόνων (27%) και είκοσι (20) συμμετέχοντες δήλωσαν πως είχαν καταδικαστεί σε ισόβια στερητική της ελευθερίας ποινή (25%). Ακόμα τριάντα τρεις (33) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν καταδικαστεί και σε χρηματική ποινή (41,8%), ενώ σαράντα έξι (46) δήλωσαν πως δεν έχουν καταδικαστεί και σε χρηματική ποινή (58,2 %). (Βλ. Πίνακα 21)

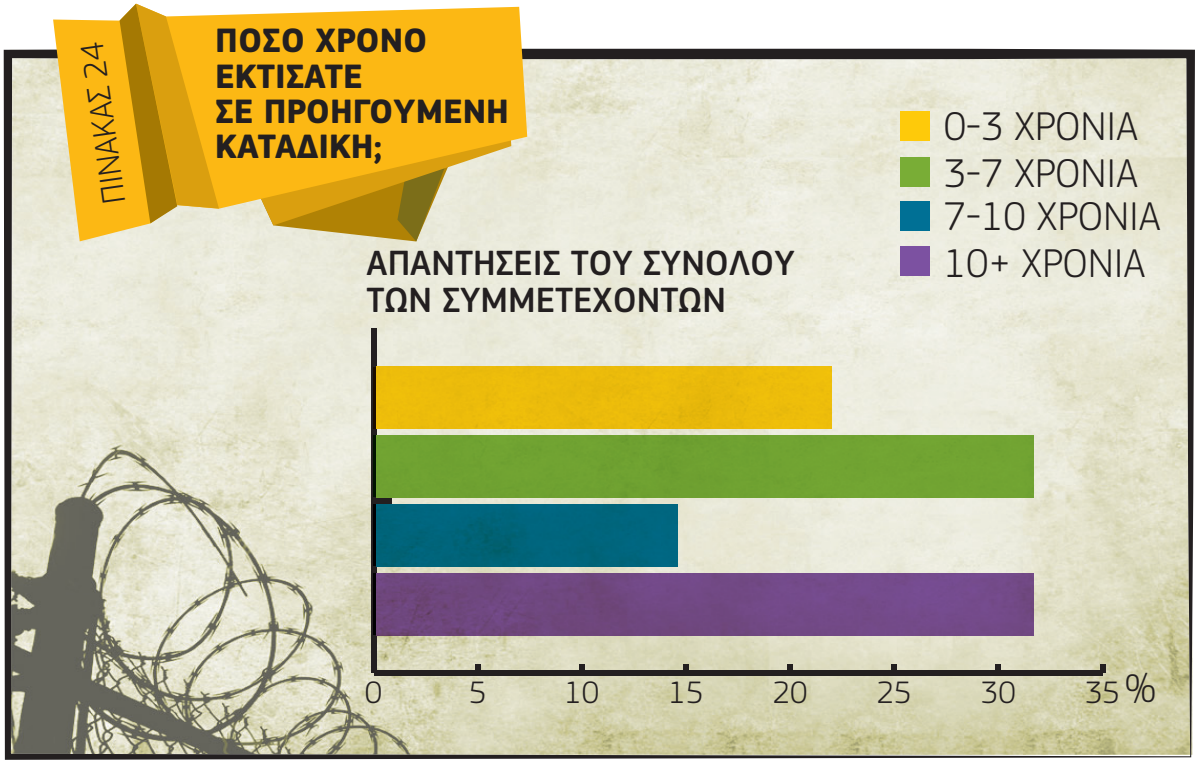
Η ιδιαίτερη αξία αυτού του στοιχείου είναι το ύψος των ποινών που επιβάλλεται σε σχέση με το αδίκημα που διαπράχθηκε (βλ. Πίνακα 22). Συγκεκριμένα, φαίνεται πως –όσον αφορά το δείγμα της έρευνας– ένας στους δύο ισοβίτες έχει καταδικαστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών (50%). Επίσης, δύο στους πέντε (42,9 %) που έχουν καταδικαστεί σε πλέον των 20 χρόνων στερητικής της ελευθερίας ποινή διέπραξαν αδίκημα κατά της περιουσίας (κλοπές/ληστείες). Συνολικά όσων έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή εύρους 10-15 χρόνων, το 25% παραβίασε το νόμο περί ναρκωτικών, το 6,3% διέπραξε αδίκημα κατά της ζωής, το 25 % αδίκημα κατά της περιουσίας, το 12,5% οικονομικό αδίκημα, το 18,8% αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και το 12,5% περισσότερα από ένα από τα προηγούμενα αδικήματα. Όσων έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή εύρους 15-20 χρόνων, το 22,7 % παραβίασε το νόμο περί ναρκωτικών, το 13,6 % διέπραξε αδίκημα κατά της ζωής, το 31,8% αδίκημα κατά της περιουσίας, το 0% οικονομικό αδίκημα, το 22,7% αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και το 9,1% περισσότερα από ένα από τα προηγούμενα αδικήματα. Όσων έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή πλέον των είκοσι χρόνων, το 9,5 % παραβίασε το νόμο περί ναρκωτικών, το 19% διέπραξε αδίκημα κατά της ζωής, το 42,9 % αδίκημα κατά της περιουσίας, το 4,8% οικονομικό αδίκημα, το 9,5 % αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και το 14,3 % περισσότερα από ένα από τα προηγούμενα αδικήματα. Τέλος, όσων καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη, το 50 % παραβίασε το νόμο περί ναρκωτικών, το 25% διέπραξε αδίκημα κατά της ζωής, το 5% αδίκημα κατά της περιουσίας, το 0% οικονομικό αδίκημα, το 5% αδίκημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και το 15% περισσότερα από ένα από τα προηγούμενα αδικήματα.

Συμπερασματικά, στα αδικήματα κατά των ναρκωτικών υπάρχει μεγάλο εύρος ποινών. Οι μισοί (10 στους 21, 5 %) των κρατουμένων του δείγματός μας, οι οποίοι εκτίουν ποινή για αδικήματα σχετικά με τα ναρκωτικά, έχουν καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη, ενώ οι άλλοι μισοί (9 στους 21, 47,7 %) έχουν καταδικαστεί σε ποινές 10-20 χρόνων. Όσον αφορά τα αδικήματα κατά της ζωής 25% (5 στους 13) καταδικάζεται σε ισόβια κάθειρξη. Όσον αφορά τα αδικήματα κατά της περιουσίας είναι μικρές οι πιθανότητες καταδίκης σε ισόβια κάθειρξη (1 στους 21, 5 %), ωστόσο 9 στους 21 (42,9 %) καταδικάζονται σε ποινή μεγαλύτερη των είκοσι χρόνων. Από αυτά τα στοιχεία φαίνεται πως τα αδικήματα κατά του νόμου περί ναρκωτικών, κατά της ζωής και κατά της περιουσίας, όσον αφορά το δείγμα μας, έχουν ιδιαίτερα αυστηρή ποινική αντιμετώπιση.

2. Υποτροπή

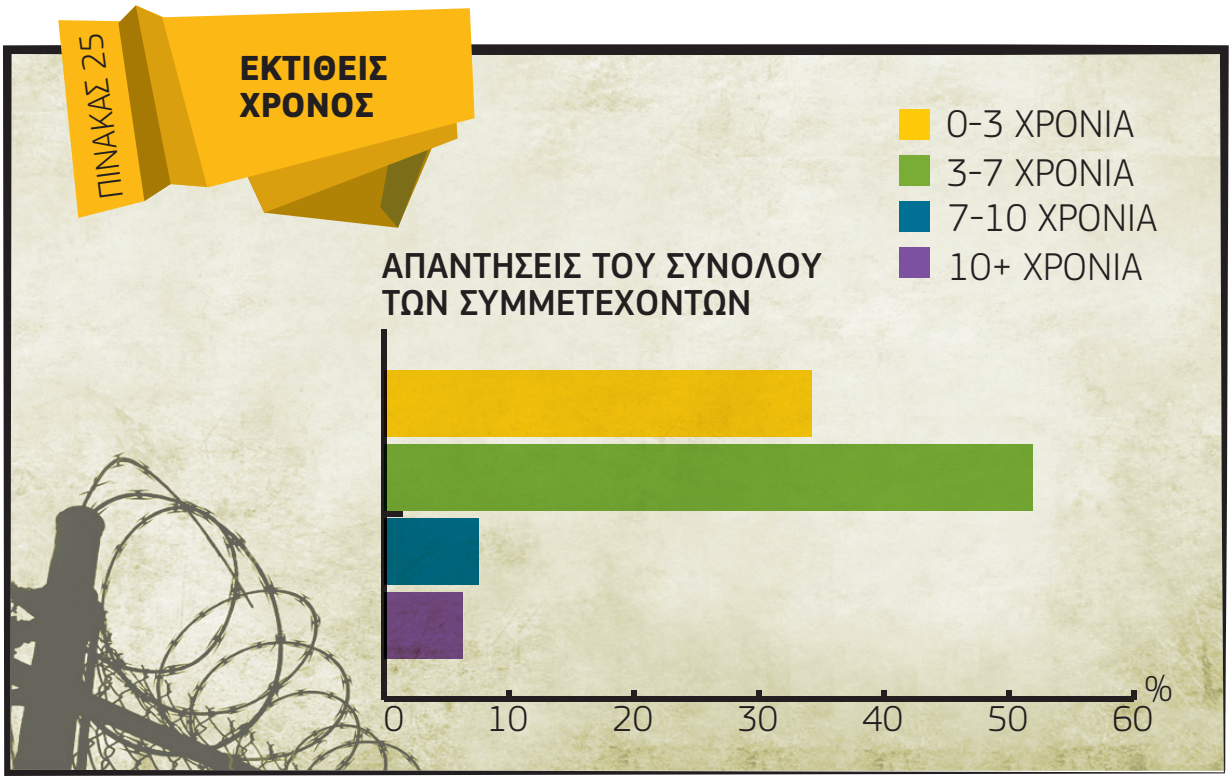
Όπως προαναφέρθηκε, η καταδίκη σε στερητική της ελευθερίας ποινή δεν αποτελεί απαραίτητα αποτρεπτικό παράγοντα τέλεσης νέου αδικήματος, μετά την έκτιση της ποινής και την αποφυλάκιση. Αντίθετα, αποτελεί ενισχυτικό παράγοντα της υποτροπής. Όπως προέκυψε από τη συγκεκριμένη έρευνα σχεδόν ένας στους δύο συμμετέχοντες είναι υπότροποι κρατούμενοι (βλ. Πίνακα 23). Συγκεκριμένα, σαράντα ένας (41) συμμετέχοντες δήλωσαν πως είναι υπότροποι κρατούμενοι (51,9 %) και τριάντα οχτώ (38) πως είναι η πρώτη φορά που καταδικάζονται με στερητική της ελευθερίας ποινή (48,1 %).

Εκ των υπότροπων κρατουμένων, εννιά (9) δήλωσαν πως έχουν εκτίσει 0-3 χρόνια πραγματικού χρόνου έγκλειστης ζωής (22 %), δεκατρείς (13) δήλωσαν πως έχουν εκτίσει 3-7 χρόνια (31,7 %), έξι (6) δήλωσαν πως έχουν εκτίσει 7-10 χρόνια (14,6%) και δεκατρείς (13) δήλωσαν πως έχουν εκτίσει πλέον των δέκα χρόνων (31,7 %). Από αυτό το στοιχείο (βλ. Πίνακα 24) συνάγεται πως ο εγκλεισμός δεν επιτελεί το σκοπό του εκφοβισμού για τη τέλεση νέου αδικήματος. Αντίθετα, ενισχύει οι συνέπειες που επιφέρει ο εγκλεισμός ενισχύουν τις πιθανότητες τέλεσης νέων αδικημάτων και επιστροφής στη φυλακή.

3. Εκτιθείς χρόνος της παρούσας καταδίκης

Ένα από τα δύο κριτήρια που τέθηκαν για τη συμμετοχή στην έρευνα ήταν ο χρόνος στερητικής της ελευθερίας ποινή, που έχει ήδη εκτίσει ο συμμετέχων. Ως ελάχιστο όριο τέθηκαν τα δύο χρόνια, ενώ δεν ορίστηκε ανώτατο όριο. Όπως προκύπτει από το τελικό δείγμα (βλ. Πίνακα 25), είκοσι επτά (27) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν εκτίσει από 0-3 χρόνια πραγματικού χρόνου έγκλειστης ζωής (34,2%), σαράντα ένας (41) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν εκτίσει 3-7 χρόνια πραγματικού χρόνου έγκλειστης ζωής (51,9%), έξι (6) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν εκτίσει 7-10 χρόνια πραγματικού χρόνου έγκλειστης ζωής (7,6%) και πέντε (5) δήλωσαν πως έχουν εκτίσει πλέον των δέκα χρόνων (6,3%).

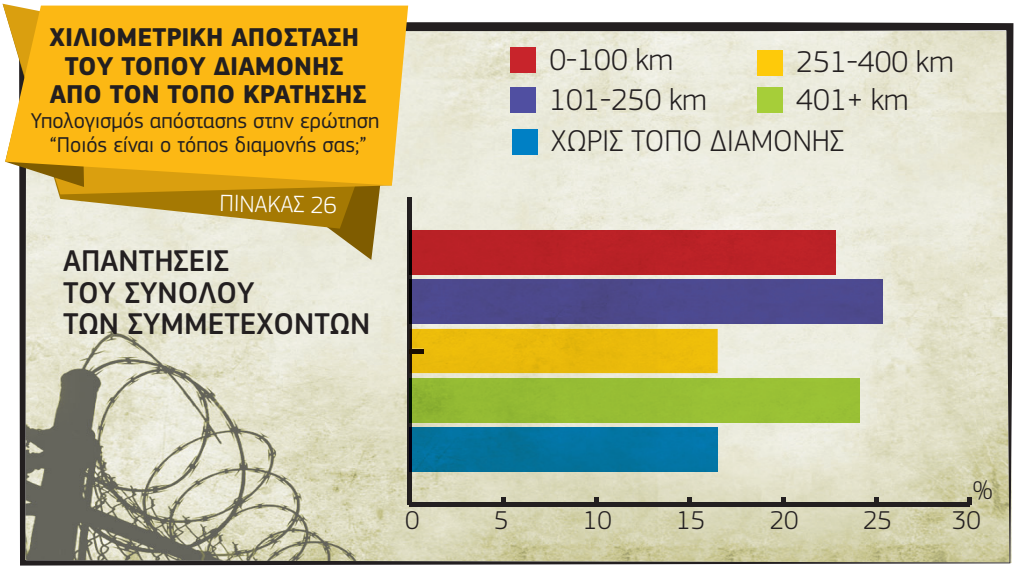

Ο χρόνος έκτισης, όπως αναλύθηκε και προηγουμένως, αποτελεί αντικειμενικό κριτήριο έντασης στην κοινωνία των κρατουμένων και φυλακοποίησης. Όπως φάνηκε και από την έρευνα όσοι έχουν εκτίσει έως τρία χρόνια δεν είναι ιδιαίτερα ενταγμένοι στην κοινωνία των κρατουμένων, σ' αντίθεση με τους υπόλοιπους. Όμως, αναγνωρίζουν ως ανάγκη την ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων, προκειμένου να βγάλει κάποιος την ποινή του.

- *«Η ένταξη στη φυλακή δεν είναι εύκολη αλλά είναι αναγκαία, για να επιβιώσεις». (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Στη φυλακή πρέπει να ενταχθείς, αλλιώς δεν μπορείς να προχωρήσεις». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

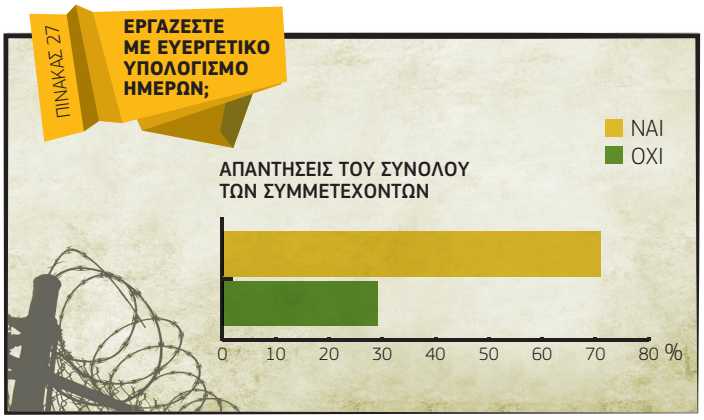
4. Απόσταση του τόπου διαμονής από τον τόπο κράτησης

Για λόγους προστασίας της ανωνυμίας των συμμετεχόντων παρουσιάζεται η δήλωσή τους ως προς τον τόπο διαμονής τους με υπολογισμό της χιλιομετρικής απόστασης αυτού από τον τόπο κράτησης. Το στοιχείο αυτό είναι εξαιρετικά χρήσιμο, όπως αναλύθηκε και προηγουμένως, ως προς τη σχέση της χιλιομετρικής απόστασης του τόπου διαμονής με τη δυνατότητα πραγματοποίησης επισκεπτηρίων, και άρα τη δυνατότητα τήρησης των οικογενειακών και φιλικών δεσμών και μείωσης των επιπτώσεων του κοινωνικού αποκλεισμού (βλ. Πίνακα 26).

Όπως προκύπτει από τις δηλώσεις των συμμετεχόντων, δεκαοχτώ (18) κρατούνταν στον τόπο διαμονής τους ή σε απόσταση έως 100 χλμ. από αυτόν (22,8 %), και εξ αυτού χαρακτηρίσαμε τον τόπο κράτησης ως εύκολα προσβάσιμο για τον οικογενειακό και φιλικό περίγυρο των συμμετεχόντων. Είκοσι (20) συμμετέχοντες κρατούνταν σε απόσταση εύρους 101-250 χλμ. από τον τόπο διαμονής (25,3 %), και γι' αυτό τον χαρακτηρίσαμε ως μέτρια προσβάσιμο. Δεκατρείς (13) συμμετέχοντες κρατούνταν σε μια απόσταση εύρους 251-400 χλμ. (16,5 %) και γι' αυτό χαρακτηρίσαμε τον τόπο κράτησης ως δύσκολα προσβάσιμο. Δεκαεννιά (19) συμμετέχοντες κρατούνταν σε απόσταση πλέον των 400 χλμ. από τον τόπο διαμονής (24,1 %) και γι' αυτό χαρακτηρίσαμε τον τόπο κράτησης ως πολύ δύσκολα προσβάσιμο. Τέλος, εννιά (9) συμμετέχοντες δεν έχουν να δηλώσουν τόπο διαμονής στην Ελλάδα (11,4 %), με αποτέλεσμα να είναι αδύνατη η πραγματοποίηση οποιουδήποτε επισκεπτηρίου.

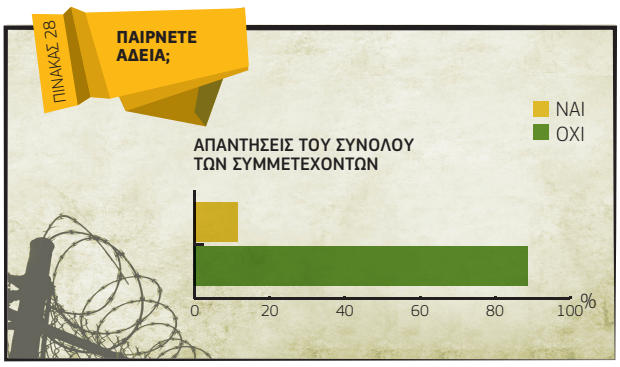
5. Επιπλέον στοιχεία

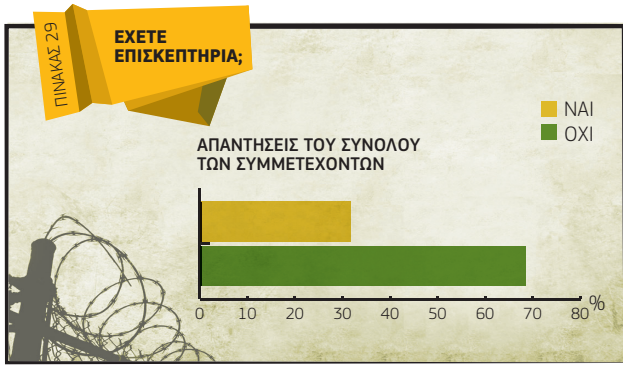

Μεροκάματα:
Πενήντα έξι (56) συμμετέχοντες δήλωσαν πως εργάζονται με ευεργετικό υπολογισμό ημερών (70,9%) και είκοσι τρεις (23) συμμετέχοντες δήλωσαν πως δεν εργάζονται με ευεργετικό υπολογισμό ημερών (29,1 %)0 (βλ. Πίνακα 27).

Άδειες: Εννιά (9) συμμετέχοντες (11,4%) δήλωσαν πως παίρνουν τακτική άδεια όπως προβλέπεται στο άρθρο 55 του Ν. 2776/1999. Εβδομήντα (70) συμμετέχοντες (88,6 %) δήλωσαν πως δεν παίρνουν τακτική άδεια (βλ. Πίνακα 28), είτε γιατί δεν πληρούν τις προϋποθέσεις είτε γιατί έχουν απορριφθεί οι αιτήσεις τους από το Τριμελές Πειθαρχικό Συμβούλιο.

Επισκεπτήρια: Είκοσι πέντε (25) συμμετέχοντες δήλωσαν πως έχουν επισκεπτήρια, σύμφωνα με το άρθρο 21 του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης, και πενήντα τέσσερις (54) συμμετέχοντες δήλωσαν πως δεν έχουν (βλ. Πίνακα 29).

5.2.3 ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Έχοντας πλέον μια εικόνα από του συνολικού δείγματος κρίνεται απαραίτητη η παρουσίαση του προφίλ (βλ. Πίνακα 30) του κάθε συμμετέχοντα πριν την ανάλυση των κύριων ερευνητικών ερωτημάτων, δηλαδή της κοινωνίας των κρατουμένων και του κώδικα. Στην πρώτη στήλη καταγράφεται το κατάστημα κράτησης, ενώ σημειώνεται αν οι συνεντεύξεις ήταν παρουσία υπαλλήλων (π.υ.) ή εν τη απουσία τους (α.υ.). Στη δεύτερη στήλη είναι η κωδική ονομασία του κάθε συμμετέχοντα και στην τρίτη τα στοιχεία του (ηλικία, καταγωγή, μορφωτικο επίπεδο, ποινή, εκτιθείς χρόνος, προηγούμενη έκτιση, τόπος διαμονής, όπως και οι περιπτώσεις να είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό, να παίρνει άδειες, να έχει επισκεπτήρια και να έχει πειθαρχικές ποινές).

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. Ι (α.υ)	Α	Ο Α είναι 45 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια και 9 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστείες και εξέτισε 2 χρόνια και 10 μήνες. Κρατείται 210 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΑ	Ο ΑΑ είναι 50 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Τεχνικού Λυκείου, διαζευγμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια και 3 μήνες. Είναι η πρώτη φορά που φυλακίζεται. Κρατείται 428 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΒ	Ο ΑΒ είναι 37 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 3 χρόνια. Κρατείται 210 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια και δεν έχει πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. Ι (α.υ)		
	ΑΓ	Ο ΑΓ είναι 51 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 8 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται 215 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΔ	Ο ΑΔ είναι 32 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 10 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 1 χρόνο και 2 μήνες. Είναι η πρώτη φορά που φυλακίζεται. Κρατείται 210 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΕ	Ο ΑΕ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 20 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 4 χρόνια. Κρατείται 210 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΖ	Ο ΑΖ είναι 47 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 2 χρόνια. Κρατείται 844 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΗ	Ο ΑΗ είναι 45 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, παντρεμένος με τέσσερα παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστείες και εξέτισε 11 χρόνια. Κρατείται 210 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΑΘ	Ο ΑΘ είναι 37 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΤΕΙ, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 16 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για απόπειρα ανθρωποκτονίας και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και εξέτισε 10 μήνες. Κρατείται 212 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. ΙΙ (α.υ)		
	ΑΙ	Ο ΑΙ είναι 50 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Τεχνικού Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 16 χρόνια και 2 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για 2 χρόνια. Κρατείται 572 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΚ	Ο ΑΚ είναι 50 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Τεχνικού Λυκείου, διαζευγμένος με ένα παιδί. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 14 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 4 χρόνια. Κρατείται 354 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΛ	Ο ΑΛ είναι 43 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 50 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 6 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 5 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται 223 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΜ	Ο ΑΜ είναι 36 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια. Είναι η πρώτη φορά που φυλακίζεται. Κρατείται 354 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες και έχει επισκεπτήρια. Δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΑΝ	Ο ΑΝ είναι 28 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 17 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 9 μήνες. Κρατείται 354 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΑΞ	Ο ΑΞ είναι 28 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος της Α Δημοτικού, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 57 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 13 χρόνια και 6 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 151 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια. Έχει πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. ΙΙ (α.υ)		
	ΑΟ	Ο ΑΟ είναι 26 ετών, αφγανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 20 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΠ	Ο ΑΠ είναι 45 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, διαζευγμένος με ένα παιδί. Έχει καταδικαστεί σε 18 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 5 χρόνια. Κρατείται 151 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΡ	Ο ΑΡ είναι 29 ετών, μπαγκλαντεσιανής καταγωγής. Είναι αναλφάβητος και ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΣ	Ο ΑΣ είναι 25 ετών, αφγανικής καταγωγής. Είναι αναλφάβητος και ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν αίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΑΤ	Ο ΑΤ είναι 48 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 34 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για απόπειρα ανθρωποκτονίας και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστείες και εξέτισε 16 χρόνια. Κρατείται 151 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΥ	Ο ΑΥ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 10 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια και 9 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 13 χρόνια. Κρατείται 302 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΦ	Ο ΑΦ είναι 54 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, διαζευγμένος με ένα παιδί. Έχει καταδικαστεί σε 10 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για οικονομικό έγκλημα και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για χρέη και εξέτισε 12 χρόνια. Κρατείται 354 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. ΙΙ (α.υ)	ΑΧ	Ο ΑΧ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 17 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 7 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 85 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΑΨ	Ο ΑΨ είναι 39 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια και 6 μήνες κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια και 9 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί και εξέτισε 3 χρόνια. Κρατείται 354 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
Κ.Κ. ΙΙΙ (π.υ.)	ΑΩ	Ο ΑΩ είναι 71 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 106 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΑ	Ο ΒΑ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση και ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 8 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 144 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΒ	Ο ΒΒ είναι 49 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος της Β Δημοτικού, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 10 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 24 χρόνια. Κρατείται 119 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΒΓ	Ο ΒΓ είναι 36 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, μνηστευμένος. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και εξέτισε 6 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται 106 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΔ	Ο ΒΔ είναι 42 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος με ένα παιδί. Έχει καταδικαστεί σε 10 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και κλοπές και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια και 2 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και εξέτισε 4 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται στον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. ΙΙΙ (π.υ.)	ΒΕ	Ο ΒΕ είναι 55 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, χήρος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για αρπαγή ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια και 6 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 183 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΒΖ	Ο ΒΖ είναι 38 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε δις ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ληστεία και ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 7 χρόνια και 6 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστείες και εξέτισε 3 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται στον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΒΗ	Ο ΒΗ είναι 50 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 17 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ληστεία και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 6 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 13 χρόνια. Κρατείται 119 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΒΘ	Ο ΒΘ είναι 49 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος της Β΄ Δημοτικού, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε 72 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για οικονομικό έγκλημα και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για χρέη και εξέτισε 4 χρόνια. Κρατείται 708 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΒΙ	Ο ΒΙ είναι 47 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος της Β΄ Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 17 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια και 5 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 5 χρόνια. Κρατείται 65 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΚ	Ο ΒΚ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, διαζευγμένος με ένα παιδί. Έχει καταδικαστεί σε 16 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και για ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 2 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 144 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΛ	Ο ΒΛ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 10 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κλοπές και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και εξέτισε 8 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται στον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. ΙΙΙ (π.υ.)	ΒΜ	Ο ΒΜ είναι 45 ετών, ρουμανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 20 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια και 6 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΒΝ	Ο ΒΝ είναι 36 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος της Α΄ Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 22 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 5 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 8 χρόνια. Κρατείται 70 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
Κ.Κ. ΙV (π.υ.)	ΒΞ	Ο ΒΞ είναι 50 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 12 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ασέλγεια εις βάρος ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 512 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΒΟ	Ο ΒΟ είναι 47 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 13 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για απoπλάνηση ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 157 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΠ	Ο ΒΠ είναι 43 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 16 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για αποπλάνηση και ασέλγεια εις βάρος ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 4 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 157 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΡ	Ο ΒΡ είναι 43 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, μνηστευμένος. Έχει καταδικαστεί σε 18 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για βιασμός, απoπλάνηση και ασέλγεια εις βάρος ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 545 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΣ	Ο ΒΣ είναι 33 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 25 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για αποπλάνηση και ασέλγεια εις βάρος ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια και 3 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 545 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. IV (π.υ.)	ΒΤ	Ο ΒΤ είναι 44 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, διαζευγμένος με τρία παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 16 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για βιασμό και ασέλγεια και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια και 2 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για κλοπή και εξέτισε 5 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται 157 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΥ	Ο ΒΥ είναι 44 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΙΕΚ, παντρεμένος με τρία παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για κατάχρηση και ασέλγεια εις βάρος ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 3 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 141 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΦ	Ο ΒΦ είναι 49 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, παντρεμένος με τέσσερα παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 25 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για βιασμό και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 737 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΧ	Ο ΒΧ είναι 51 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Τεχνικού Λυκείου, παντρεμένος. Έχει καταδικαστεί σε 14 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για απoπλάνηση και ασέλγεια α εις βάρος νηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια και 2 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 157 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΒΨ	Ο ΒΨ είναι 49 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΤΕΙ, χήρος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 18 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για αρπαγή και ασέλγεια εις βάρος ανηλίκου και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 4 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 157 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
Κ.Κ. V (α.υ.)	ΒΩ	Ο ΒΩ είναι 52 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε 25 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και εξέτισε 20 χρόνια. Κρατείται 234 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΑ	Ο ΓΑ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 36 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για κλοπές και εξέτισε 1 χρόνο. Κρατείται 63 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, έχει πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. V (α.υ.)	ΓΒ	Ο ΓΒ είναι 71 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, παντρεμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 8 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 519 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΓΓ	Ο ΓΓ είναι 52 ετών, γεωργιανής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, παντρεμένος με 3 παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 12 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για απάτη και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 7 χρόνια. Κρατείται 394 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΔ	Ο ΓΔ είναι 52 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Β Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 25 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστεία και εξέτισε 13 χρόνια. Κρατείται 394 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΓΕ	Ο ΓΕ είναι 44 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 8 χρόνια και 5 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 394 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΖ	Ο ΓΖ είναι 33 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και βιασμό και έχει ήδη εκτίσει 9 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 556 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
Κ.Κ. VI (α.υ.)	ΓΗ	Ο ΓΗ είναι 29 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΤΕΕ, παντρεμένος με δυο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 12 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 288 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΘ	Ο ΓΘ είναι 45 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΤΕΙ, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ανθρωποκτονία και απόπειρα ανθρωποκτονίας και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται στον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. V (α.υ.)		
	ΓΙ	Ο ΓΙ είναι 38 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε 20 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 6 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 482 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΚ	Ο ΓΚ είναι 52 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, διαζευγμένος με δύο παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε δις ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ένοπλες ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 7 χρόνια και 6 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστείες και εξέτισε 14 χρόνια. Κρατείται 482 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΛ	Ο ΓΛ είναι 52 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος της Α Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 22 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 9 χρόνια και 6 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 482 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΜ	Ο ΓΜ είναι 22 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 25 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια και 6 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 482 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΝ	Ο ΓΝ είναι 34 ετών, ρωσικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 25 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για ληστείες και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 14 χρόνια. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΞ	Ο ΓΞ είναι 28 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΤΕΕ, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 166 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για διακίνηση αλλοδαπών και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 7 χρόνια. Κρατείται 467 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΟ	Ο ΓΟ είναι 35 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, μνηστευμένος. Έχει καταδικαστεί σε 280 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ληστεία και ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστείες και εξέτισε 14 χρόνια. Κρατείται στον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. VI (α.υ.)	ΓΠ	Ο ΓΠ είναι 53 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη χωρίς χρηματική ποινή για ληστεία και ανθρωποκτονία και έχει ήδη εκτίσει 19 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί ανθρωποκτονία και εξέτισε 10 χρόνια. Κρατείται 483 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, έχει πειθαρχικές ποινές.
Κ.Κ. VII (α.υ.)	ΓΡ	Ο ΓΡ είναι 35 ετών, κουρδικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε 25 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για διακίνηση αλλοδαπών και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΓΣ	Ο ΓΣ είναι 31 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 15 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για απαγωγή και ληστεία και έχει ήδη εκτίσει 6 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 325 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΤ	Ο ΓΤ είναι 35 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 13,5 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για κλοπές και έχει ήδη εκτίσει 5 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 11 χρόνια. Κρατείται 325 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΥ	Ο ΓΥ είναι 55 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος ΑΕΙ, διαζευγμένος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΦ	Ο ΓΦ είναι 28 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 21 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για ληστεία και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 8 χρόνια. Κρατείται 1066 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΧ	Ο ΓΧ είναι 28 ετών, πακιστανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Λυκείου, παντρεμένος. Έχει καταδικαστεί σε 13 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για απαγωγή και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. VII (α.υ.)	ΓΨ	Ο ΓΨ είναι 36 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, παντρεμένος με ένα παιδί. Έχει καταδικαστεί σε 10 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για κλοπή και εξέτισε 6 μήνες. Κρατείται 523 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΓΩ	Ο ΓΩ είναι 42 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, παντρεμένος με 4 παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για ληστεία και εξέτισε 4 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται 60 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΔΑ	Ο ΔΑ είναι 39 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 18 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται στον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΔΒ	Ο ΔΒ είναι 61 ετών, ελληνικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, παντρεμένος με 1 παιδί. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 26 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 141 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια και πειθαρχικές ποινές.
	ΔΓ	Ο ΔΓ είναι 21 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 35 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ληστεία και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Έχει ξαναφυλακιστεί για το ίδιο αδίκημα και εξέτισε 6 μήνες. Δεν έχει τόπο διαμονής στην Ελλάδα. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.
	ΔΔ	Ο ΔΔ είναι 38 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 3 μήνες. Έχει ξαναφυλακιστεί για ίδιο αδίκημα και εξέτισε 2 χρόνια και 6 μήνες. Κρατείται στον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, έχει επισκεπτήρια, δεν έχει πειθαρχικές ποινές.
	ΔΕ	Ο ΔΕ είναι 36 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Δημοτικού, παντρεμένος με 2 παιδιά. Έχει καταδικαστεί σε 11 χρόνια κάθειρξης και σε χρηματική ποινή για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών και έχει ήδη εκτίσει 2 χρόνια και 6 μήνες. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 822 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, ούτε πειθαρχικές ποινές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Κ.Κ. VII (α.υ.)	ΔΖ	Ο ΔΖ είναι 27 ετών, αλβανικής καταγωγής. Είναι απόφοιτος Γυμνασίου, ανύπαντρος. Έχει καταδικαστεί σε 19,5 χρόνια κάθειρξης χωρίς χρηματική ποινή για ληστεία και έχει ήδη εκτίσει 4 χρόνια. Δεν έχει ξαναφυλακιστεί. Κρατείται 325 χλμ. μακριά από τον τόπο διαμονής του. Δεν είναι εργαζόμενος με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Δεν παίρνει άδειες, δεν έχει επισκεπτήρια, έχει πειθαρχικές ποινές.

5.3 Η ΜΙΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Τη μικροκοινωνία των κρατουμένων αποτελούν άτομα και υποομάδες καταδίκων κρατουμένων, προσδίδοντάς της συγκεκριμένη δομή, με ιεραρχία και συγκεκριμένες αξίες και κανόνες, όπως παρατηρείται σε κάθε κοινωνία ή υποσύνολό της. Μέλη της μικροκοινωνίας αυτής δεν νοούνται οι υπόδικοι κρατούμενοι ούτε οι φιλοξενούμενοι κρατούμενοι, καθώς οι πρώτοι δεν έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή και επομένως θεωρούνται απλώς παρατηρητές και οι δεύτεροι δεν νοούνται ως κρατούμενοι, καθώς έχει ολοκληρωθεί η ποινή τους και αναμένουν την απέλασή τους.

> *«Αναγκάστηκα να μάθω γρήγορα τους κανόνες. Ήμουν και υπόδικος και με είχαν του κλώτσου και του μπάτσου γιατί δεν είχα καταδίκη να δείξω και να ξέρουν που να με κατατάξουν. Όταν έμαθαν ότι άκουσα 20 χρόνια με άφησαν να ησυχάσω και να το χωνέψω. Με δέχτηκαν ως δικό τους. Ως υπόδικος ήμουν κάποιος που μπορεί και να έφευγε, και να τη γλίτωνε». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

Ο υπόδικος κρατούμενος, όταν είναι νεοεισερχόμενος, είναι αόρατος για την κοινωνία των κρατουμένων, εκτός αν θεωρηθεί πως είναι ρουφιάνος ή προφυλακίστηκε για σεξουαλικά αδικήματα. Μονάχα η καταδίκη σε κάθειρξη μπορεί να του αποδώσει την ταυτότητα του κρατούμενου, προκειμένου να γίνει αποδεκτός στην κοινωνία των κρατουμένων. Ωστόσο, απαιτείται από τον υπόδικο κρατούμενο να γνωρίζει και να τηρεί τους κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων.

> *«Έφερα και έναν φίλο μου μαζί, δεν είχε δηλωθεί. Τον θέλω εδώ μαζί μου. Να μαθαίνει. Ρώτησα την Υπηρεσία και με άφησε. Δεν θα μιλάει, θα ακούει. Είναι υπόδικος αυτός και δεν έχει τα κριτήρια για τη συνέντευξη. Αλλά θα μάθει για την επόμενη φορά. Καταλάβατε; Πρέπει να είναι εδώ μαζί μου. Δεν θα μιλήσει, μόνο θα ακούει». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*

5.3.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ, ΦΟΒΟΥ Η ΑΝΑΓΚΗΣ;

Παρά τον εγκλεισμό στη φυλακή ο άνθρωπος που κρατείται, ως κοινωνικό όν, θα αναζητήσει να αναπτύξει κοινωνικές σχέσεις με κάποιους συγκρατουμένους του. Αυτό δεν σημαίνει πως θα ενταχθεί στην κοινωνία των κρατουμένων. Μπορεί οι σχέσεις αυτές να είναι τυπικές και να μην έχουν αναπτυχθεί δεσμοί φιλίας και εμπιστοσύνης. Αρκετοί συμμετέχοντες δήλωσαν πως είναι αναπόφευκτο να δημιουργήσεις κοινωνικές σχέσεις με κάποιον ή κάποιους συγκρατούμενους.

> *«Αναγκαστικά έκανα παρέες, αλλά μόνο μιλάμε με συγκρατούμενους. Έτσι και αλλιώς*

θες δεν θες, προσαρμόζεσαι. Αν δεν το κάνεις ή θα αυτοκτονήσεις ή θα αποφασίσεις να κάνεις καριέρα και να ξεσκιστείς στα πειθαρχικά. Μόνο αν έχεις κάποιους να μιλάς περνάει η ώρα». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)

- *«Έχω λίγους ανθρώπους για να μιλάω. Σε άλλους λέω καλημέρα, σε άλλους μπορεί να συζητήσω και για μπάλα. Μέχρι εκεί. Δεν θέλω πολλά πολλά. Να βγάζω ήσυχα τη φυλακή μου. Κάθε φορά έτσι κάνω». (ΒΩ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*

Αυτές οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται από ορισμένους χαρακτηρίζονται σχέσεις ανάγκης και από άλλους σχέσεις φόβου. Οι σχέσεις ανάγκης δημιουργούνται προκειμένου ο κρατούμενος με αυτή την κοινωνική επαφή να καλύψει είτε την ανάγκη για κοινωνική επαφή είτε την ανάγκη κάλυψης κάποιων ειδών που δεν έχει τη δυνατότητα να αγοράσει.

- *«Δεν θέλω να ενταχθώ στην κοινωνία των κρατουμένων και γι' αυτό δεν έχω φιλίες με κανέναν. Κατ' ανάγκη μιλάω με τους συγκελίτες μου. Αφού μένουμε μαζί πρέπει να συνεννοούμαστε ποιανού σειρά είναι να πλύνει ή τι θα δούμε στην τηλεόραση». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)*
- *«Παρέες κάνω αναγκαστικά. Άμα δεν έχεις κάποιον να μιλήσεις μπορεί να μην τα καταφέρεις. Θα φοβάσαι να κυκλοφορήσεις στη φυλακή, χωρίς να έχεις κάποιον δίπλα σου. Είσαι στόχος. Είναι φορές που κάνω κάποιον παρέα για να με κεράσει και κανένα τσιγάρο και είναι άλλοι που τους νιώθω φίλους μου». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Έχω φιλίες που κυρίως είναι γιατί τους έχω ή με έχουν ανάγκη. Για παράδειγμα έρχεται ένας στο κελί μου και μου μαθαίνει αγγλικά και του δίνω καφέ ή τσιγάρα». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Έχω βρει κάποιους φίλους που με βοηθάνε. Μου δίνουν τσιγάρα και καφέ. Βλέπουν ότι έχω ανάγκη και να' ναι καλά που με προσέχουν. Τους βοηθάω και εγώ να κάνω δουλειές που δεν μπορούν εκείνοι. Τι να κάνω; Αφού έχω ανάγκη». (ΓΦ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Οι σχέσεις φόβου δημιουργούνται προκειμένου ο κρατούμενος να νιώσει ασφαλής ή να τύχει προστασίας. Ο φόβος, όπως αναλύθηκε προηγούμενα, είναι ένα κυρίαρχο συναίσθημα και η μοναξιά το εντείνει.

- *«Μόνος σου δεν βγάζεις εύκολα τη φυλακή. Όχι ότι έχεις φίλους μέσα, αλλά έχεις παρέα. Να πεις κάτι να περάσει η ώρα. Οι σχέσεις των κρατουμένων είναι σχέσεις φόβου». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. III)*
- *«Οι σχέσεις μεταξύ μας είναι σχέσεις φόβου, αλλά υπάρχουν και φιλίες. Όμως αυτές ξέρουμε ότι δεν κρατάνε εδώ μέσα. Είναι πιο πολύ φιλίες ανάγκης για να έχεις κάποιον να μιλάς, αλλιώς δεν βγαίνει η φυλακή, θα τρελαθείς αν σε απομονώσουν». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. III)*

Όπως εκτιμούν αρκετοί συμμετέχοντες, οι σχέσεις αυτές είναι κυρίως τυπικές και διαρκούν όσο διαρκεί η έγκλειστη ζωή. Μεταξύ των κρατουμένων δεν αναπτύσσονται συχνά σχέσεις εμπιστοσύνης, καθώς η επιλογή αυτών των κοινωνικών σχέσεων γίνεται εξαρχής με κριτήριο το φόβο ή την ανάγκη:

- *«Ξέρω ότι και τα φιλαράκια μέσα είναι αναλώσιμα. Στη δύσκολη θα την κάνουν. Αλλά εγώ έμαθα να επιβιώνω». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. II)*
- *«Λίγο πολύ αποφεύγω τις πολλές παρέες γιατί το ένα φέρνει το άλλο και δεν ξέρει*

που θα μπλέξεις. Γενικά η φιλία στη φυλακή είναι μόνο για τη φυλακή. Ο καθένας βγάζει την ποινή του και έχει τα δικά του προβλήματα». (ΔΕ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VII)

- *«Μόνος μου τη βγάζω τη φυλακή, μ' ένα φίλο. Η μεγάλη παρέα έχει ψέμα στη φυλακή». (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Μπορεί να κάνεις φίλους μέσα. Να έχεις δύο φιλαράκια, να μιλήσεις, να περάσει η ποινή». (ΒΙ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. III)*
- *«Φίλους δεν μπορείς να κάνεις μέσα γιατί δεν εμπιστεύεσαι κανέναν». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. III)*
- *«Μιλάω με κόσμο συνέχεια. Και με τους 60 που είμαστε στην ίδια πτέρυγα έχω μια καλημέρα. Γίνεται να κάτσεις τόσα χρόνια φυλακή και να μην μιλάς με κανέναν; Απλά ξέρω ότι αυτές είναι φιλίες της φυλακής, έξω θα τους ξεχάσω και θα με ξεχάσουν». (ΔΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Η ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων μπορεί να είναι το πρώτο βήμα για την ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων. Γι' αυτό ορισμένοι αποφεύγουν να ικανοποιήσουν ακόμα και την ανάγκη τους για επικοινωνία.

- *«Έχω κάποιους, έτσι για να λέμε ένα γεια. Η φυλακή δεν είναι για να ανοίγεσαι. Όσο ανοίγεσαι τόσο θα σε αλλάζει». (ΓΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VI)*

Στο Κ.Κ. IV όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες περιέγραψαν τις κοινωνικές σχέσεις που έχουν αναπτύξει με τον ίδιο τρόπο. Πρόκειται για σχέσεις που στόχο έχουν να καλύψουν την έλλειψη επικοινωνίας και η διάρκειά τους έχει προκαθοριστεί: όσο διαρκεί η έγκλειστη ζωή. Η ιδιαίτερη αναφορά στο Κ.Κ. IV γίνεται καθώς, όπως αναδείχθηκε από τους συμμετέχοντες από το συγκεκριμένο κατάστημα κράτησης για σεξουαλικά αδικήματα, οι σχέσεις που αναπτύσσουν μεταξύ τους οι κρατούμενοι είναι αυτής της μορφής, επειδή κυριαρχεί ο φόβος της πειθαρχικής μεταγωγής σε άλλη φυλακή. Έτσι, οι κρατούμενοι φοβούνται να αναπτύσσουν στενότερες σχέσεις που ενδέχεται προκαλέσουν το προσωπικό της φυλακής και να κινηθεί δίωξη για παραβίαση κάποιου άρθρου του εσωτερικού κανονισμού της φυλακής. Οι σχέσεις, λοιπόν, που περιγράφουν περιορίζονται στο επίπεδο της επικοινωνίας:

- *«Δεν θα το έλεγα ότι έχουμε σχέσεις φιλίας, με την έννοια που το εννοούμε έξω, αλλά δεν είναι και τυπική η σχέση μας. Κάτι ενδιάμεσο. Έχω την ανάγκη να μιλήσω σε κάποιους ανθρώπους γιατί αλλιώς θα τρελαθώ εδώ μέσα και μιλάω σε αυτούς που θεωρώ ότι θα με καταλάβουν». (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Έχω ένα δύο άτομα που είμαστε πιο κοντά. Να πούμε κάτι να περάσει η ώρα. Είναι άνθρωποι που δεν μου χαλάνε τη ψυχολογία. Είναι αμφίδρομη η σχέση φιλίας και ανάγκης. Από τη στιγμή που υπάρχουν τόσα άτομα, κάπου έπρεπε να μιλήσω. Με κάποιον να τα βρω. Τους έχω και με έχουν ανάγκη». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Όποιους γνώρισα εδώ μέσα ξέρω ότι όταν βγω δεν θα τους ξαναδώ. Δεν είναι φίλοι μου. Είναι η ανάγκη μου για επικοινωνία». (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Έχω ένα με δύο άτομα που μπορώ να μιλήσω. Καλύτερα είναι να λες λίγα και καλά». (ΒΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Φιλίες έχω αυτές της φυλακής. Μετά δεν θα τους ξαναδώ ποτέ». (ΒΥ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Με λίγα άτομα μιλάω, είναι οι φίλοι μου για όσο είμαι εδώ μέσα». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*

- *«Θα κάνεις και παρέες, όχι φιλίες. Φίλοι δεν υπάρχουν. Θα στο παίξουν φίλοι και μετά θα σου τη φέρουν. Για μέσα καλά είναι να τους έχεις, έξω θα τους αφήσεις στη φυλακή και δεν θα τους ξαναμιλήσεις». (ΒΨ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

5.3.2 ΜΙΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ: ΜΙΚΡΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η κοινωνικοποίηση των κρατουμένων ξεκινά μέσω των απαραίτητων κοινωνικών σχέσεων που θα αναπτύξει κάθε κρατούμενος από τη στιγμή που θα μπει στη φυλακή. Αυτές, όμως, δεν σημαίνουν και ένταξη στην μικροκοινωνία των κρατουμένων. Η δημιουργία της μικροκοινωνίας των κρατουμένων δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί «παρενέργεια» του εγκλεισμού. Είναι απόλυτα φυσιολογικό να δημιουργείται από τη στιγμή που η φυλακή αποτελεί μέρος της κοινωνίας και οι έγκλειστοι είναι κοινωνικά όντα.

- *«Η φυλακή είναι η μικρογραφία της κοινωνίας. Ότι γίνεται έξω, το ίδιο γίνεται και εδώ. Απλά εδώ είμαστε όλοι εγκληματίες». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Στη φυλακή υπάρχει η ίδια δομή που υπάρχει και έξω στην κοινωνία, απλά πιο άγρια». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Τι διαφορετικό περιμένετε να μάθετε; Ό,τι συμβαίνει έξω, το ίδιο και εδώ μέσα. Παρατηρήστε το και θα δείτε [...] Η φυλακή είναι ο καθρέφτης της κοινωνίας. Ό,τι ιεραρχία υπάρχει έξω, η ίδια υπάρχει μέσα. Είναι οι πλούσιοι και οι φτωχοί, οι δυνατοί και οι αδύναμοι». (ΑΠ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Η κοινωνία των κρατουμένων είναι όπως η κοινωνία των έξω. Με αναγκαστική δομή που τηρείται αναγκαστικά». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Η φυλακή έχει το καλό και το κακό, όπως έξω». (ΒΜ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Τι διαφορετικό έχει η κοινωνία εδώ με την έξω κοινωνία; Ίδια κοινωνία είναι. Τι άλλο θα μάθετε;» (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Η μικροκοινωνία των κρατουμένων ή η υποκουλτούρα των κρατουμένων είναι απλά υποσύνολο της ευρύτερης κοινωνίας/κουλτούρας. Όπως φαίνεται και από τα αποσπάσματα, συμμετέχοντες δεν βρίσκουν διαφορά της «έξω» κοινωνίας με την «μέσα» κοινωνία. Όμως, σε αυτό το «έξω» με το «μέσα» είναι η διαφορά, δηλαδή το γεγονός ότι η μία κοινωνία δεν είναι περίκλειστη, ενώ η άλλη είναι. Αυτή η ειδοποιός διαφορά είναι που ταυτίζει την μικροκοινωνία των κρατουμένων με την υποκουλτούρα της βίας. Όπως είπε και ο ΔΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII: *«Οι κανόνες είναι πολλοί και ίδιοι με την έξω κοινωνία».* Επομένως, την κοινωνία των κρατουμένων την εξετάζουμε γιατί είναι μια περίκλειστη κοινωνία, στην οποία εντοπίζονται σαφώς οι βάσεις της στην ευρύτερη κοινωνία, αλλά οι διαφοροποιήσεις της εντοπίζονται –και πάλι σαφώς– στο γεγονός ότι έχουν επιβληθεί συνθήκες εγκλεισμού.

- *«Η ζωή εδώ μέσα με το έξω είναι η μέρα με τη νύχτα. Ακόμα και οι μικροδιαφωνίες που έξω θα περνούσαν σε ένα λεπτό εδώ διαρκούν για ώρες ή για μέρες ή για πάντα. Είναι πολύ περιορισμένος ο χώρος και λίγες οι αντοχές. Σκέψου ότι σ' ένα μικρό θάλαμο μένουμε 30 άνθρωποι». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

5.3.3 ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Έρευνες σχετικά με τη μικροκοινωνία των κρατουμένων έχουν εστιάσει στις ομαδοποιήσεις που σχηματίζονται, οι οποίες διεκδικούν να συγκεντρώσουν κάθε μορφής εξουσίας που μπορούν να ασκήσουν εντός της μικροκοινωνίας των κρατουμένων, αλλά και εντός της φυλακής. Οι ομαδοποιήσεις αυτές έχουν συχνά τη μορφή συμμο-

ριών (prison gangs) και κάθε μία έχει την αυτοτελή της ιεραρχία και διέπεται από συγκεκριμένες αρχές και αξίες. Σύμφωνα με τον ορισμό του **Lyman**[519] συμμορία φυλακών είναι «μια οργάνωση που λειτουργεί εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων ως μια αυτοσυντηρούμενη εγκληματολογικά προσανατολισμένη οντότητα, η οποία αποτελείται από μια επίλεκτη και ιεραρχικά δομημένη ομάδα κρατουμένων, που ακολουθεί ένα συγκεκριμένο κώδικα. Η συμμορία φυλακών λειτουργεί υπό μυστικότητα συνήθως και έχει ως στόχο μέσα από τη δράση της να ελέγξει το περιβάλλον της φυλακής, ασκώντας βία και επιβάλλοντας φόβο στα μη μέλη της». Οι συμμορίες των φυλακών έχουν εντοπιστεί και αναλυθεί από πολλούς ερευνητές, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ,[520] εντοπίζοντας πως η πλειονότητα των κρατουμένων εντάσσεται σε κάποια συμμορία. Μάλιστα σύμφωνα με τον **Lane**,[521] το 80-90 % των κρατουμένων εντάσσεται σε κάποια συμμορία, ενώ σύμφωνα με τον **Knox**[522] το ¼ των κρατουμένων εντάσσεται σε κάποια συμμορία.

Μεταξύ των συμμοριών των φυλακών εντοπίζονται οργανωτικές ομοιότητες. Είναι αρχηγοκεντρικές, με τον αρχηγό να προεδρεύει του «συμβουλίου» της ομάδας, το οποίο παίρνει τις τελικές αποφάσεις. Απαιτείται από όλα τα μέλη της συμμορίας απόλυτη αφοσίωση σε αυτή, εχεμύθεια και συμμετοχή στις δράσεις της. Στις συμμορίες η βίαιη συμπεριφορά σχεδόν επιβάλλεται, καθώς για να ανελιχθεί κάποιος στην ιεραρχία το κάνει ασκώντας βία. Οι συμμορίες είναι κατά ένα τρόπο «επιχειρήσεις» και διακινούν παράνομα είδη εντός της φυλακής, συνήθως ναρκωτικά. Μεταξύ των μελών υπάρχει αλληλεγγύη και επιβάλλεται κάθε μέλος να προστατεύει τα υπόλοιπα μέλη της συμμορίας. Σύμφωνα με τους **Ingraham & Wellford**,[523] για τα περισσότερα περιστατικά βίας εντός των φυλακών ευθύνονται οι συμμορίες φυλακών.

Πέραν των συμμοριών διαμορφώνονται και ομάδες, υπό τη μορφή κοινότητας, οι οποίες έχουν ως συνδετικό κρίκο είτε την εθνικότητα είτε τη θρησκεία. Σύμφωνα με τον **Jacobs**, «ο φυλετικός διαχωρισμός των κρατουμένων δεν είναι ο μόνος διαχωρισμός που παρατηρείται στην υποκουλτούρα των κρατουμένων, είναι ωστόσο ο πιο συνήθης στη σύγχρονη φυλακή».[524] Οι ομαδοποιήσεις αυτές είναι εύλογες και είναι αντίστοιχες με τις εθνοτικές κοινότητες που εντοπίζονται σε κάθε κοινωνία. Εντός των ομάδων αυτών δεν παρατηρείται βίαιη συμπεριφορά, όμως είναι πολύ συχνό φαινόμενο η σύγκρουση μεταξύ δύο ή περισσότερων εθνοτικών κοινωνικών ομάδων. Σύμφωνα με τους **Gaes** κ.ά.[525] η βία μεταξύ εθνοτικών ομάδων είναι συχνό φαινόμενο, αλλά δεν εντοπίζεται αυτές να έχουν σχέση με τη διακίνηση παράνομων ειδών, και ειδικά τη διακίνηση ναρκωτικών.

Από την έρευνα προέκυψε αυτός ο διαχωρισμός στις ομαδοποιήσεις που παρατηρούνται. Έτσι, φαίνεται πως στις ελληνικές φυλακές παρατηρούνται δύο ειδών υποομάδες, οι «παράνομες» (αντίστοιχες με τις συμμορίες των φυλακών, prison gang) και οι «εθνικές ομάδες» (αντίστοιχες με τις εθνοτικές ομάδες, ethnic ή religious social groups). [Βλ. στο τέλος του υποκεφαλαίου Γράφημα, σελ. 194]

519 M.D. Lyman, *Gangland: Drug trafficking by organized criminals*, Charles C. Thomas Publications, Σπρίνγκφιλντ 1989, σ. 48.

520 Βλ. Ενδεικτικά G.M. Camp, C.G. Camp, *Prison gangs: Their extent, nature, and impact on prisons*, U.S. Government Printing Office, Ουάσιγκτον 1985· P.H. Ralph, R.G. Marquant κ.ά., «Exploring the differences between gang and nongang prisoners», στο R.C. Huff (επιμ.), *Gangs in America*, Sage, Θάουζεντ Οκς 1996, σ. 123-136· R.S. Fong, «The organizational structure of prison gangs: A Texas case study", *Federal Probation*, 54(1), 1990, σ. 36-43· M. Lane, «Inmate Gangs», *Corrections Today*, 51(4), 1989, σ. 98-99· B.G. Baugh, *Gangs in correctional Facilities: A national Assessment*, American Correctional Association, Λαουρέλ 1993· M.C. Braswell, R.H. Montgomery, L.X. Lombardo, *Prison Violence in America*, Anderson Publishing CO, Σινσινάτι, Οχάιο 1994· S.H. Decker, T. Bynum, D. Weisel, «Gangs as organized crime groups: A tale of two cities», *Justice Quarterly*, 15, 1998, σ. 395-423· J.W. Marquart, J. Sorrensen κ.ά., *Correctional Contexts: Contemporary and Classical Readings*, Roxbury, Λος Άντζελες 1997· R.S. Fong, R.E. Vogel, S. Buentello, «Blood-in, Blood-out: The rationale behind defecting from prison gangs», *Journal of Gang Research*, 2(4), 1995, σ. 45-51· G. Knox, *An Introduction to Gangs*, New Chicago School Press, Ιλινόις 2000 (1994)· D. Skarbek, «Governance and Prison Gangs», *American Political Science Review*, 105 (4), 2011, σ. 702-716.

521 M. Lane, «Inmate Gangs», *Corrections Today*, 51 (4), 1989, σ. 98-99.

522 G. Knox, *An Introduction to Gangs*, New Chicago School Press, Ιλινόις 2000 (ε΄ έκδοση).

523 B.L. Ingraham, C.F. Wellford, «The Totality of Conditions test in eighth-amendment litigation», στο S.D. Gottfredson, S. McConville, *America's Correctional Crisis: Prison Populations and Public Policy*, Greenwood Press, Νέα Υόρκη 1987.

524 J.B. Jacobs, «Race relations and the prison subculture», *Crime and Justice*, 1, 1979, σ. 24.

525 G.G. Gaes, S. Wallace, E. Gilman, J. Klein-Saffran, S. Suppa, «The influence of prison gang affiliation on violence and other prison misconduct», *Prison Journal*, 82, 2002, σ. 359-385.

Α. Οι «παράνομες ομάδες»

Οι «παράνομες ομάδες» συγκροτούνται με στόχο το κέρδος ή την απόκτηση εξουσίας εντός της κοινωνίας των κρατουμένων. Οι ομάδες αυτές έχουν έναν αρχηγό και μέλη. Η παράνομη ομάδα διακινεί τα απαγορευμένα είδη εντός της φυλακής (κινητά, όπλα, αλκοόλ κ.λπ.) είτε πουλάει προστασία σε αδύναμους κρατούμενους, με την έννοια ότι τους αναγκάζει να εξαγοράσουν την προστασία τους από τα μέλη της παράνομης ομάδας, αλλά και από τους υπόλοιπους κρατούμενους. *(«Υπάρχουν όμως και οι μαφίες. Αυτοί που ελέγχουν τι μπαίνει και τι βγαίνει από τη φυλακή. Που έχουν τα μέσα να σε στείλουν αγροτική φυλακή ή παραμεθόριο. Αυτοί έχουν τα μαχαίρια, την πρέζα, τα στοιχήματα».* ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ). Ακόμα, ενδέχεται να έχει το ρόλο του «τραπεζίτη», δηλαδή να πουλά είδη με υψηλούς τόκους (π.χ. τσιγάρα) ή να δανείζει έντοκα σε κάποιον που θέλει να βάλει κάποιο στοίχημα. («*Χρήμα βγάζει ο "τραπεζίτης", αυτός που πουλάει τσιγάρα. Αν δεν έχεις λεφτά σε δανείζει με τόκο».* ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)

> *«Αν όμως θες να χτίσεις και κανένα σπιτάκι έξω να σε περιμένει για όταν βγεις τότε θα κάνεις τον περιπτερά και θα πουλάς τσιγάρα με τόκο, θα κάνεις διακίνηση, θα φτιάξεις κρυψώνες για όπλα ή κινητά, θα πουλήσεις προστασία. Τότε βέβαια πρέπει να φτιάξεις ομάδα που θα σε στηρίζει, θα υπερασπίζεται την περιουσία σου, αλλιώς μπορεί πολύ εύκολα να την χάσεις από άλλον επιχειρηματία που έχει κόσμο πίσω του». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Στις παράνομες ομάδες, αρχηγός είναι εκείνος, ο οποίος έχει οικονομική ευρωστία και γνωριμίες, ώστε να εισάγει τα παράνομα είδη. Ο αρχηγός είναι υπέρμαχος της βίας, όμως σπάνια την ασκεί ο ίδιος. Το έργο αυτό επιτελείται κατ' εντολή του από τα μέλη της ομάδας, που αναφέρονται και ως «αναλώσιμοι». Σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ μελών της ομάδας, ο αρχηγός είναι εκείνος, ο οποίος θα αποφασίσει ποιος αδίκησε ποιον και ποια η συνέπεια αυτής της πράξης. Σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ μελών διαφορετικών ομάδων, οι αρχηγοί των εμπλεκόμενων ομάδων θα αποφασίσουν ποιος είναι ο φταίχτης και ποια η τιμωρία του.

> *«Εδώ μέσα υπάρχουν αρχηγοί και αυτοί είναι οι ευκατάστατοι. Όποιος έχει χρήμα κινεί τη φυλακή. Εξουσιάζει τους υποταγμένους και τους αρρώστους. Και αυτοί του φέρνουν και άλλο χρήμα. Φτιάχνει έτσι το δικό του στρατό και κανείς δεν του κουνιέται. Ούτε καν οι υπάλληλοι». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

> *«Όποιος έχει λεφτά μπορεί να έχει 20 άτομα πίσω του. Αρχηγός είναι αυτός που έχει κόσμο να του κάνει τη δουλειά, να έχει τα χέρια του καθαρά. Αυτός αποφασίζει την ποινή σου αν κλέψεις, αν πεις ψέμματα, αν ρουφιανέψεις, αν βρίσεις. Αυτός θα πει αν θα ζήσεις ή θα πεθάνεις». (ΑΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*

> *«Τους αρχηγούς θα τους καταλάβεις στον καυγά. Θα κάτσουν πίσω και οι αναλώσιμοι θα κάνουν ό,τι πουν αυτοί». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*

Τα μέλη της ομάδας επιλέγουν να ενταχθούν σε αυτή: α) προκειμένου να εισπράξουν την ασφάλεια που προσφέρει η συμμετοχή αυτή από τους άλλους κρατούμενους, β) για να ικανοποιήσουν την έξη τους, καθώς η συμμετοχή μπορεί να σημαίνει δωρεάν παροχή ναρκωτικών ουσιών, γ) για να ξεχρεώσουν με τη συμμετοχή τους τα χρέη τους.

> *«Τα πρεζάκια είναι πιόνια. Τα χρησιμοποιούν για να κάνουν τη βρώμικη δουλειά. Για παράδειγμα, πριν 3 μήνες έφεραν έναν από το Ανηλίκων και τον έβαζαν να χτυπά και να μαχαιρώνει για να του δώσουν τη δόση του. Στο τέλος, τον σκότωσαν για να μην μιλήσει στην Υπηρεσία». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

«Ξέρετε πόσο κάνει το καπάκι; 200 ευρώ. Έτσι μετράει η δόση, ένα καπάκι από στυλό BIC είναι μία δόση. Έτσι, ο άλλος θα κάνει τα πάντα να βρει τη δόση του, θα κρύψει ναρκωτικά στον πάτο του ή θα μαχαιρώσει κάποιον γιατί χρωστάει ή θα αναλάβει το πειθαρχικό κάποιου». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

«Άμα όμως χρωστάς λεφτά σε στοιχήματα ή σε καπνούς τότε μπορεί να χρειαστείς να κάνεις κάποια χάρη για να ξεχρεώσεις. Για παράδειγμα να χρεωθείς ένα πειθαρχικό ή να στηρίξεις κάποιον σε κάποια φασαρία». (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Υπάρχουν και οι παράνομες (δουλειές), αλλά αυτές δεν τις κάνεις για να βγάλεις τα τσιγάρα σου. Τις κάνεις ή γιατί χρωστάς ή για να βγάλεις λεφτά να στείλεις έξω». (ΒΚ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Άλλοι που θέλουν να μπουν σε προστασία θα χτυπήσουν κάποιον γιατί του το ζήτησε ένας μεγάλος ή θα αναλάβουν πειθαρχικό. Αυτοί συνήθως έχουν αποφασίσει ότι θα κάνουν καριέρα στη φυλακή». (ΓΦ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)

Τα μέλη της ομάδας οφείλουν να υπακούν κάθε εντολή του αρχηγού, η οποία μπορεί να είναι 1) να ασκήσουν βία σε κάποιον κρατούμενο, 2) να αναλάβουν τη πειθαρχική δίωξη προς όφελος εκείνου που διέπραξε το πειθαρχικό παράπτωμα, 3) να αναλάβουν να κρύψουν τα παράνομα είδη, 4) να αναλάβουν να εισπράξουν τα χρέη ή τα κέρδη, 5) να αναλάβουν την καθαριότητα του κελιού/θαλάμου, 6) να πλύνουν ρούχα, 7) να μαγειρέψουν κ.λπ.

«Αν πάλι έχεις πολλά χρόνια στην πλάτη τότε κάνεις και διάφορα άλλα για να φτιάξεις ένα σπίτι έξω. Μπάζεις ναρκωτικά, κινητά, όπλα, καθαρίζεις κάποιον για λεφτά. Ότι βάλει ο νους σου». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

«Άλλοι πάλι κάνουν τις αποθήκες. Κρύβουν ναρκωτικά, κινητά, όπλα. Δεν μπορείς να φανταστείς τι κρυψώνες φτιάχνουν. Μια φορά βρήκαν κρυψώνα στο ταβάνι με ψευδοροφή. Άλλος μπορεί να μπει εγγυητής σε κάποιον για να αγοράσει καπνό ή καντίνα. Και έτσι ο άλλος θα χρωστάει διπλό τόκο. Άλλοι στήνουν στοιχήματα. Άλλοι φτιάχνουν τσίπουρο». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Ο κάθε κουμάντος έχει μαζέψει πέντε ή έξι παιδιά, που δεν έχουν λεφτά στη φυλακή και τους κάνει ό,τι θέλει. [...] Μπορεί να του πει ο κουμάντος να πάει να δείρει κάποιον και αυτός θα το κάνει. Μπορεί να του πει να αναλάβει ένα πειθαρχικό και θα το κάνει». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)

«Υπάρχουν άλλοι που θα αναλάβουν πειθαρχικό από υπερηφάνεια ή για να ανέβουν στην ιεραρχία ή για να φάνε ή για να καπνίσουν». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)

Τα μέλη αναφέρονται και ως «αναλώσιμοι», καθώς όταν δεν θα είναι χρήσιμος κάποιος στον αρχηγό, τότε θα αποβληθεί από την ομάδα είτε με την έννοια της στέρησης των προνομίων που παρέχει η συμμετοχή σε αυτή είτε με την έννοια της δολοφονίας του. Το τελευταίο παρατηρείται σε περίπτωση που το μέλος είναι ουσιοεξαρτημένο και υπάρχει φόβος πως η αποβολή του μπορεί να πυροδοτήσει την αποκάλυψη πληροφοριών για το που βρίσκονται κρυμμένα τα παράνομα είδη ή πληροφοριών, που θα προκαλέσουν την ποινική δίωξη του αρχηγού.

«Υπάρχουν όμως και κάποιοι που βάζουν με το ζόρι να πλένουν ρούχα κάποιοι αναλώσιμοι. Έτσι για να στρώνουν». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)

«Αν κάποιος χρωστάει ή έθιξε τον αρχηγό στέλνει έναν αναλώσιμο να τραβήξει μαχαίρι

και αν γυρίσει ανεβαίνει στην ιεραρχία». (ΑΛ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

Οι παράνομες ομάδες διέπονται από τους εξής τέσσερις κανόνες: 1) Να δείχνεις πάντα σεβασμό στον αρχηγό, 2) Να υπακούς πάντα τις εντολές του αρχηγού, 3) Να υποστηρίζεις πάντα τα μέλη της ομάδας και 4) Ποτέ μην αποκαλύψεις καμία πληροφορία σε μέλος του προσωπικού της φυλακής ή σε άλλο κρατούμενο. Η παραβίαση των κανόνων σημαίνει βίαιο αποκλεισμό από την ομάδα.

- *«Να μην πειράξεις κανέναν, εκτός αν πάρεις άδεια από τον αρχηγό του άλλου». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Άμα χρωστάς ή έχεις ανοιχτούς λογαριασμούς, αν συμφωνήσει ο αρχηγός, θα φας μαχαίρι». (ΑΘ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Για να γίνει οτιδήποτε στη φυλακή συνεννοούνται οι αρχηγοί. Από την εξέγερση ή για να λυθεί μια παρεξήγηση». (ΓΚ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Όλοι κάνουμε ό,τι πει ο αρχηγός, που μπορεί αυτός να παίρνει συμβουλές από έναν παλιότερο ακόμα που είναι έξω πια». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Β. Οι «εθνικές ομάδες»

Ως «**εθνικές ομάδες**» αναφέρονται εκείνες οι ομάδες που συγκροτούνται βάσει της εθνικότητας των κρατουμένων. Επειδή η κοινωνία των κρατουμένων είναι πολυπολιτισμική, οι ομοεθνείς συνασπίζονται προκειμένου να αποκτήσουν τον έλεγχο της πτέρυγας ή της φυλακής.

- *«Παλιότερα οι ομαδοποιήσεις ήταν ανάλογα με τις ποινές. Όμως πια με τον υπερπληθυσμό και τον συγχρωτισμό, χωριστήκαμε εθνικά». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Όλοι οι άνθρωποι δεν είναι ίδιοι και εδώ είναι πολλές ράτσες, με άλλους κανόνες, άλλη λογική. [...] Το κακό είναι ότι βάζουν όλες τις ράτσες μαζί και έτσι γίνονται συμπλοκές. Πώς να μην γίνουν; Έχουμε διαφορετικό θεό, διαφορετική κουλτούρα και είμαστε και ζοχαδιασμένοι που είμαστε εδώ μέσα. Θα φαγωθούμε». (ΓΛ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Τις φυλακές τις ελέγχουν οι ξένοι, οι φάρες και τα λόμπι. Μία είναι οι Πακιστανοί με τους Ινδούς. Μία άλλοι οι Άραβες. Μία ακόμα οι Αλβανοί και τέλος οι Ρώσοι με τους Βούλγαρους. Οι Έλληνες τώρα ξεκινάνε να οργανώνονται». (ΓΚ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Η συγκρότηση εθνικής ομάδας και η συμμετοχή σε αυτή είναι απαραίτητη και για να νιώσουν και να είναι ασφαλείς οι κρατούμενοι, ειδικά οι αλλοδαποί, όταν μάλιστα δεν υπάρχει διαχωρισμός των κρατουμένων βάσει της εθνικότητάς τους και ο συγχρωτισμός διαφορετικών κουλτούρων είναι αναπόφευκτος. Όπως σημειώνεται όταν δεν υπάρχει ο κατάλληλος αριθμός ομοεθνών, ώστε να συγκροτηθεί ομάδα, τότε κινδυνεύει η σωματική τους ακεραιότητα, με αποτέλεσμα να μην αισθάνονται ασφαλείς.

- *«Εδώ χτυπάνε αυτούς που δεν έχουν ομάδα. Όπως είναι οι Τούρκοι». (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Είμαι μόνος μου. Είμαι ο μόνος Πακιστανός στη φυλακή και δεν έχω κανέναν να μιλήσω τη γλώσσα μου. Είμαι απομονωμένος. Δεν έχω φίλους ούτε παρέες. Μιλάω με κάποιους, αλλά λίγο. Μου είπαν να μην μιλάω πολύ. Φοβάμαι για τη ζωή μου». (ΓΧ, έγκλειστος*

εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)

Γι' αυτό, όπου υπάρχει επαρκής αριθμός ομοεθνών, συγκροτούν εθνική ομάδα. Έτσι, παρατηρούνται οι εξής εθνικές ομάδες: Αλβανοί, Ρώσοι, Βούλγαροι, Ινδοί, Πακιστανοί κ.λπ. Σε περίπτωση που ο αριθμός δεν επαρκεί για να αποτελεί μία ομάδα, τότε αυτή διευρύνεται είτε με γεωγραφικό προσδιορισμό (π.χ. Άραβες) είτε με θρησκευτικό προσδιορισμό (π.χ. μουσουλμάνοι).

- *«Εδώ είμαστε χωρισμένοι σε Έλληνες, Αλβανούς και Πακιστανοιρανούς, τουρλού δηλαδή». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Στη φυλακή ζούμε ανάλογα με την εθνικότητά μας. Οι Έλληνες με τους Έλληνες και οι Αλβανοί με τους Αλβανούς». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Οι κρατούμενοι είναι χωρισμένοι ανάλογα με τη χώρα τους. Ελλάδα, Πακιστάν, Αλβανία, Ρωσία». (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Οι ξένοι, ειδικά οι μουσουλμάνοι, είναι πολύ δεμένοι, σαν οικογένεια. Αν πειράξεις έναν έχεις να κάνεις με όλους [...] Οι Ρώσου και οι Κούρδοι έχουν ιεραρχία. Γενικά κυριαρχούν οι ξένοι γιατί δεν μιλάνε τη γλώσσα, δεν έχουν κανέναν εδώ και δεν έχουν τίποτα να χάσουν». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Υπάρχουν ομαδοποιήσεις. Οι Αλβανοί, οι Πακιστανοί, οι Άραβες. Οι Αλβανοί είναι οι πιο ισχυροί. Κανείς δεν τους κουνιέται». (ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)*

Μέχρι πριν από λίγα χρόνια δεν είχε παρατηρηθεί εθνική ομαδοποίηση των Ελλήνων, όμως όπως προκύπτει από την έρευνα η αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών κρατουμένων οδηγεί στη συγκρότηση και εθνικής ομάδας Ελλήνων, ώστε να επιτευχθούν οι δύο στόχοι που αναφέρθηκαν νωρίτερα: κυριαρχία στην πτέρυγα/φυλακή και ασφάλεια.

- *«Δεν είναι θέμα ρατσισμού, αλλά εγώ με τον Έλληνα θα πάω, με ποιον θα είμαι, με τον ξένο; [...] Ποιον θα στηρίξεις, αν όχι τον Έλληνα; Εκτός αν έχει τέρμα άδικο, θα τον υποστηρίξω μέχρι θανάτου». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Η φυλακή τελευταία έχει αλλάξει. Μπαίνουν πολλοί Έλληνες και πολλοί μορφωμένοι. Γι' αυτό πια έχει φτιαχτεί και ομάδα Ελλήνων, ενώ παλιά ήταν οι Αλβανοί, οι Ρώσοι, οι Πολωνοί». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Παλιά οι Έλληνες δεν είχαν αρχηγό, από τότε που γέμισαν οι φυλακές ξένους έχουν και οι Έλληνες για να επιβιώσουν. Αλλιώς θα μας πάρουν φαλάγγι οι άλλοι». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Αυστηρή ιεραρχία βρίσκεις στους ξένους, ειδικά τους Αλβανούς. Οι Έλληνες τώρα έχουν αρχίσει και ομαδοποιούνται, αλλά δύσκολα γιατί δεν είναι μονιασμένοι». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Οι Έλληνες πάντα ήταν για την πάρτη τους. Τώρα έχουν αρχίσει και το παίρνουν χαμπάρι και προσπαθούν να οργανωθούν». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Οι Έλληνες τώρα προσπαθούν να οργανωθούν γιατί μέχρι τώρα τρώνε το πιο πολύ ξύλο και πρέπει κάπως να αμυνθούν». (ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)*

Οι εθνικές ομάδες είναι επίσης αρχηγικές, με τη διαφορά πως ο αρχηγός δεν απαιτείται πάντα να έχει οικονομική ευρωστία, μυϊκή δύναμη ή εξουσία. Είθισται αρχηγός των εθνικών ομάδων να είναι ο παλιότερος σε χρόνια έκτισης κρατούμενος ή εκείνος που δεν είναι ο παλιότερος αλλά έχει καταδικαστεί σε πολλά χρόνια κάθειρξης και αναμένεται να παραμείνει έγκλειστος για πολλά χρόνια ακόμα. Σε ορισμένες εθνικές ομάδες (π.χ.

Ρώσοι), ο αρχηγός ενδέχεται να υπαγορευτεί από άλλους ομοεθνείς που δεν είναι κρατούμενοι ή που δεν κρατούνται σε εκείνη τη φυλακή. Σε άλλες εθνικές ομάδες (π.χ. Αλβανοί), ο αρχηγός ορίζεται για τις διαπραγματεύσεις με άλλες εθνικές ομάδες και οι αποφάσεις εντός της ομάδας παίρνονται κατά πλειοψηφία.

- *«Υπάρχουν και τρεις αρχηγοί, ένας από κάθε χώρα. Οι "αρχηγοί" παρεμβαίνουν μόνο αν τα πράγματα δεν γίνονται σωστά». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Εδώ έχουμε τους Πακιστανούς, τους Τούρκους, τους Αλβανορομά. Αρχηγός είναι ο δυνατότερος σε σώμα ή σε όνομα». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Οι Ρώσοι έχουν έναν αρχηγό και ακούν μόνο αυτόν. Αρχηγός είναι αυτός που έχει ιδρυματοποιηθεί, που μπορεί να επιβληθεί, που δεν έχει τίποτα να χάσει». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ιεραρχία υπάρχει εδώ και χρόνια. Ειδικά οι ξένοι έχουν χρόνια τώρα ηγεσία. Πολλές φορές ορίζεται και απέξω ποιος θα είναι αρχηγός μέσα». (ΒΝ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Οι Γεωργιανοί και οι Αλβανοί έχουν έναν κουμάντο σε κάθε πτέρυγα, έναν για κάθε φυλακή και έναν για όλες τις φυλακές. Αρχηγός είναι ο πιο σκληρός ή ο πιο ισχυρός, αυτός που έχει λεφτά και επιρροή». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Αυτοί που δεν κάνουν βήμα αν δεν τους πει ο αρχηγός είναι οι Ρώσοι. Οι Αλβανοί σπάνια έχουν αρχηγό ή οι Έλληνες». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Οι μετανάστες έχουν άλλους αρχηγούς. Τους ορίζουν απέξω». (ΓΦ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Οι Γεωργιανοί έχουν αρχηγό. Οι Αλβανοί βλέπουμε όλοι μαζί ποιος αδίκησε ποιον». (ΔΔ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. VII)*

Στην εθνική ομάδα των Ελλήνων, αρχηγός είναι ο παλιότερος κρατούμενος, εκείνος που έχει εμπειρία σε κινητοποιήσεις και πολλά χρόνια ακόμα να εκτίσει.

- *«Ο πιο παλιός έχει και τον σεβασμό όλων. Είναι ο "αρχηγός". Είναι αυτός που θα λύσει ή θα δημιουργήσει πρόβλημα». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Οι ξένοι έχουν αρχηγό που βγαίνει με τη δύναμη, στους Έλληνες αρχηγός είναι ο πιο παλιός». (ΑΠ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

Οι αρχηγοί των εθνικών ομάδων συμμετέχουν στις συζητήσεις για ενδεχόμενες συλλογικές κινητοποιήσεις και η απόφασή τους είναι άμεσα εκτελεστέα από όλα τα μέλη. Ακόμα, οι αρχηγοί παρεμβαίνουν σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ μελών της ίδιας ομάδας ή διαφορετικών εθνικών ομάδων και αποφασίζουν τον τρόπο που θα επιλυθεί αυτή.

- *«Τώρα είναι πολύ μικρό το ποσοστό των Ελλήνων και έτσι πρέπει να συνεννοηθείς με τον αρχηγό της κάθε φυλής για να βγάλεις άκρη. Οι ομάδες είναι Ιράν, Ιράκ, Ρώσοι, Έλληνες και τσιγγάνοι». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ιεραρχία έχουν οι ξένοι. Οι Έλληνες είναι για την πάρτη τους. Ο πιο παλιός είναι ο αρχηγός, με την έννοια ότι αν χρειαστεί θα μιλήσει με τον αρχηγό των Αλβανών ή των Μουσουλμάνων. Αν γίνει μια παρεξήγηση, πριν βγουν τα μαχαίρια, τα μιλάνε οι αρχηγοί. Αυτοί κρίνουν αν θα γίνει σύρραξη ή αν θα τιμωρηθεί αυτός που φταίει. Αν δεν φαίνεται ποιος έχει άδικο τους αμολάνε και ο πιο δυνατός κερδίζει. Αλλιώς αποφεύγεται με καμιά σφαλιάρα». (ΒΩ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*

- *«Θα συζητήσουμε και θα ψηφίσουμε για κάποια κινητοποίηση ή ακόμα και να διώξουμε κάποιον από την πτέρυγα και κερδίζει η πλειοψηφία». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

Στόχος των εθνικών ομάδων είναι κυρίως η συλλογική διεκδίκηση προς τη διεύθυνση της φυλακής και η εξασφάλιση δικαιωμάτων και ίσης μεταχείρισης από τους υπόλοιπους κρατούμενους και τις υπόλοιπες εθνικές ομάδες. Οι εθνικές ομάδες διεκδικούν τον έλεγχο της πτέρυγας ή της φυλακής, προκειμένου να μπορούν να επιβάλλουν τον τρόπο συμπεριφοράς που εκείνοι ακολουθούν εντός της ομάδας τους. Σε περίπτωση που κάποια εθνική ομάδα έχει τον έλεγχο της πτέρυγας ή της φυλακής ορίζει και τον τρόπο λειτουργίας της ως προς την καθαριότητα ή τις ώρες κοινής ησυχίας.

- *«Τη φυλακή την ελέγχουν οι παλιότεροι από κάθε ομάδα». (ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)*
- *«Κάθε ακτίνα έχει έναν αρχηγό, από ξεχωριστή ράτσα. Μας έχουν όλους μαζί, αλλά όπου είναι πιο πολλοί Ρώσοι αυτοί ελέγχουν την ακτίνα, όπου υπάρχουν Αλβανοί εκείνοι και όπου είναι περισσότεροι οι Έλληνες την ελέγχουν αυτοί». (ΓΜ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

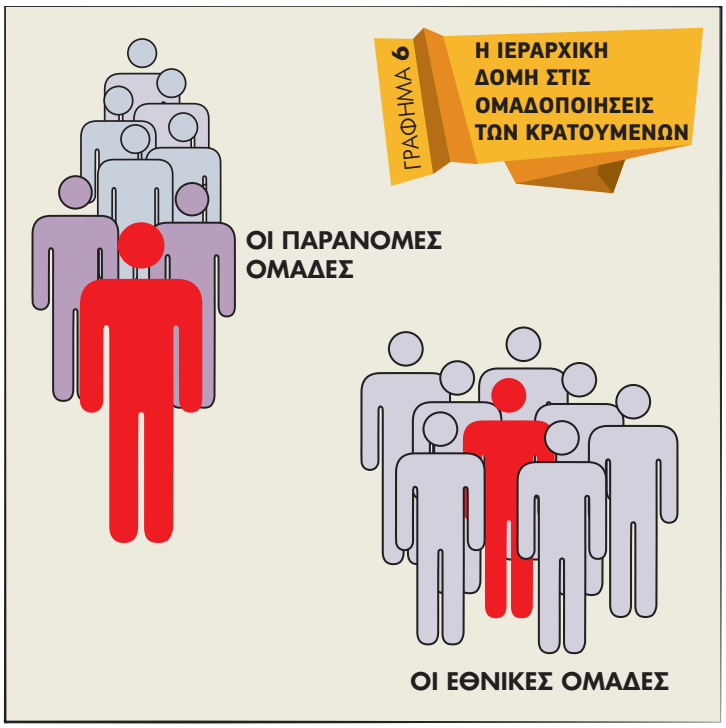
Τα μέλη των εθνικών ομάδων οφείλουν να υπακούν στους κανόνες που συγκροτούν την κάθε ομάδα και να σέβονται τον αρχηγό, όπως και κάθε μέλος της ομάδας.

- *«Ο κάθε κρατούμενος πρέπει να σέβεται τον άλλον και να στηρίζεις τον δικό σου». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Υπερασπιζόμαστε τον δικό μας. Παλιά ήμασταν για την πάρτη μας. Τώρα αν χτυπήσεις Έλληνα θα μας βρεις μία γροθιά εναντίον σου. Ξυπνήσαμε». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Στις εθνικές ομάδες δεν παρατηρείται συχνά χρήση βίας μεταξύ των μελών τους, σε αντίθεση με τις παράνομες ομάδες, εκτός αν πρόκειται για περίπτωση σύγκρουσης εθνικών ομάδων για τη διεκδίκηση της κυριαρχίας στην πτέρυγα ή τη φυλακή. Φαίνεται πως κυρίαρχος στόχος των εθνικών ομάδων είναι η επίδειξη αλληλεγγύης προς τους ομοεθνείς και η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής εντός της κοινωνίας των κρατουμένων.

- *«Αν τσακωθώ με κάποιον Αλβανό, για παράδειγμα, δεν αρχίζω τις μπουνιές. Πάω στον "αρχηγό" του και του ζητάω άδεια. Αν με αφήσει, θα μου πει ρίξε δύο μπουνιές και τελείωσε. Αν δεν ρωτήσω πρώτα, καλύτερα να πιάσω μία γωνία και να μετράω κόμπους. Γιατί γρήγορα θα με βρουν αυτοκτονημένο». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*

Οι στόχοι αυτών των ομάδων είναι τόσο διαφορετικοί που ενδέχεται να παρατηρηθεί και διπλή ένταξη από κάποιον κρατούμενο. Συνοπτικά θα λέγαμε πως η ένταξη στην παράνομη ομάδα εξασφαλίζει πρόσβαση σε παράνομα είδη, εξουσία και ενδέχεται να προκαλεί το φόβο σε άλλους κρατούμενους. Η ένταξη σε εθνική ομάδα εξασφαλίζει την αλληλεγγύη των ομοεθνών συγκρατουμένων και τη συλλογική διεκδίκηση δικαιωμάτων και προνομίων, πρώτα και κύρια από τη διοίκηση της φυλακής και κατόπιν από τους υπόλοιπους κρατούμενους.

Η ύπαρξη τέτοιων ομάδων –«παράνομων», περισσότερο και λιγότερο «εθνικών»– εδραιώνει την κουλτούρα της βίας εντός της κοινωνίας των κρατουμένων. Έτσι, η βία μεταξύ κρατουμένων γίνεται όχι μόνο αποδεκτή, αλλά και αναμενόμενη.[526] Αποτέλεσμα αυτού είναι ακόμα και όσοι φυλακίστηκαν για διάπραξη μη βίαιων αδικημάτων, όταν αποφυλακίζονται, επειδή έχουν εκτεθεί στη βία που χαρακτηρίζει την κοινωνία των κρατουμένων, ενδέχεται να διαπράξουν νέα αδικήματα με χρήση βίας. Σαφώς, η συμμετοχή στις «παράνομες ομάδες», όπου όπως αναλύθηκε προηγούμενα, συνεπάγεται τη χρήση βίας δεν αφορά το σύνολο του πληθυσμού, αντίθετα σε αυτές συμμετέχουν ένα μικρό τμήμα της κοινωνίας των κρατουμένων, όμως η βία ξεφεύγει των ορίων αυτών των ομάδων. Επιπλέον, η βία στις «εθνικές ομάδες» δεν είθισται μεταξύ των μελών ίδιας εθνικότητας, όμως οι βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των εθνικών ομάδων είναι πλέον σύνηθες φαινόμενο, καθώς δεν εφαρμόζεται κανενός είδους διαχωρισμός των κρατουμένων. Όπως σημειώνει ο Jacobs,[527] ιδιαίτερα οι εθνικές ομαδοποιήσεις πρέπει να μελετηθούν, καθώς αυτές επηρεάζουν σαφώς πια τον τρόπο λειτουργίας της κοινωνίας των κρατουμένων στη σύγχρονη φυλακή: «Η προσέγγιση της κοινωνίας της φυλακής ως πρωτόγονης κοινωνίας, που στηρίζεται στις δικές της αξίες και σε αυτή διακρίνονται συγκεκριμένοι κοινωνικοί ρόλοι είναι μ' ένα τρόπο υπερβολική. Οι εθνικοί διαχωρισμοί δεν είναι οι μόνες ομαδοποιήσεις που παρατηρούνται στη φυλακή, ωστόσο στις σύγχρονες φυλακές πρέπει αυτές να ιδωθούν ως κάτι που επηρεάζει σαφώς τις σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων».

5.3.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Στην κοινωνία των κρατουμένων επιφυλάσσεται για το κάθε μέλος ένας συγκεκριμένος κοινωνικός ρόλος. Στη λογική της θεωρίας της ετικέτας (labeling theory), σε κάθε κρατούμενο αποδίδεται ένας χαρακτηρισμός, ένας ρόλος, ο οποίος τον ακολουθεί σε όλη την έγκλειστη ζωή του. Ο χαρακτηρισμός αυτός μπορεί να αποδοθεί με αφορμή το αδίκημα για το οποίο φυλακίστηκε ή τη στάση που έχει επιλέξει να τηρήσει απέναντι στο προσωπικό της φυλακής ή τους κρατούμενους. Σύμφωνα με τον Schur,[528] η ετικετοποίηση επιβάλλεται από τους ισχυρούς κρατούμενους στους αδύναμους κρατούμενους, και είναι ο βαθμός ένταξης και αποδοχής στην κοινωνία των κρατουμένων αυτός που δίνει εξουσία σε κάθε κρατούμενο. Μάλιστα, παρατηρείται πως τα μέλη της κοινωνίας των κρατουμένων που είναι αδύναμα δεν είναι απαραίτητα προερχόμενα από χαμηλές κοινωνικές τάξεις, αλλά η κοινωνική τους τάξη ως κρατούμενοι εξαρτάται και από μη οικονομικούς παράγοντες. Ιδιαίτερα στις φυλακές ενηλίκων αντρών, η φυσική δύναμη είναι ένας παράγοντας ανόδου στην κοινωνική πυραμίδα.[529]

Ο χαρακτηρισμός που θα αποδοθεί σε κάθε κρατούμενο από την κοινωνία των κρατουμένων γίνεται με τον

526 K.M. Levan, «Gangs and Violence in Prisons», στο W.J. Chambliss, *Corrections*, Sage, 2011, σ. 109.
527 J.B. Jacobs, «Race relations and the prison subculture», *Crime and Justice*, 1, 1979, σ. 24.
528 E.M. Schur, *Radical Nonintervention: Rethinking the Delinquency Problem*, Prentice Hall, Englewood Cliffs 1973.
529 J.A. Messerschmidt, «Masculinities in crime», στο F.T. Cullen, R. Agnew (επιμ.), *Criminological Theory: Past to Present*, Roxbury Publishing Company, Los Άντζελες 1999.

καιρό αποδεκτός και από τον ίδιο τον κρατούμενο. Όπως τονίζει ο Lemert, «οι τραυματικές εμπειρίες συχνά επιταχύνουν τις αλλαγές της προσωπικότητας [...] Έτσι, το άτομο αποδέχεται την παραβατική του συμπεριφορά ως κοινωνικό ρόλο [...] ως επιβεβλημένη από την δευτερογενή κοινωνικοποίηση πράξη άμυνας, επίθεσης ή προσαρμογής».[530] Η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων και ιδιαίτερα σε κάποια ομάδα είναι η προσπάθεια του ατόμου να έχει θετικής αντιμετώπισης από τα μέλη της κοινωνίας και επομένως να του αποδοθεί ένας χαρακτηρισμός με θετικό πρόσημο. Όμως η ένταξη δεν αρκεί για να συμβεί αυτό, καθώς υπάρχουν πολλά επιπλέον κριτήρια που επηρεάζουν στο ποιος χαρακτηρισμός θα αποδοθεί σε ποιον κρατούμενο.

Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (βλ. Πίνακα 31), στην έρευνα συναντήσαμε 15 κοινωνικούς τύπους κρατουμένων. Χρησιμοποιείται η θεωρία της ετικέτας, καθώς στις συνεντεύξεις με αυτούς τους χαρακτηρισμούς οι συμμετέχοντες περιέγραφαν έναν συγκεκριμένο τύπο κρατούμενου, ενώ σε καμία περίπτωση δεν φάνηκε κάποιος συμμετέχων να τη χρησιμοποιεί για να προσδώσει ένα ρόλο στον εαυτό του, παρότι στους 57 από τους 79 συμμετέχοντες μπορούσαμε να ανιχνεύσουμε το χαρακτηρισμό που τους έχει αποδοθεί. Τα κριτήρια απόδοσης ενός χαρακτηρισμού ποικίλλουν: α) ταξικά κριτήρια (πλούσιος, φτωχός), β) ποινικά κριτήρια, δηλαδή επηρεάζονται από το αδίκημα και τη στάση του κρατούμενου κατά της εκδίκαση της υπόθεσης (βιαστής, ρουφιάνος, δημοφιλής), γ) χρονικά κριτήρια, δηλαδή επηρεάζονται από το χρόνο εγκλεισμού που έχει εκτιθεί (νέος, παλιός), δ) κριτήρια συμπεριφοράς/στάσης στην έγκλειστη ζωή (ήσυχος, επαγγελματίας, εθισμένος, χρεοφειλέτης, ρουφιάνος, αρχηγός) ε) σεξουαλικού προσανατολισμού (ομοφυλόφιλος, τραβεστί), στ) υγείας (οροθετικός).

Οι περισσότεροι από αυτούς τους χαρακτηρισμούς (μ' εξαίρεση τον αρχηγό κρατούμενο, τον δημοφιλή κρατούμενο, τον παλιό κρατούμενο) δεν είναι άμεσα αποδεκτοί από εκείνους στους οποίους θα τους αποδοθεί. Καταβάλουν δε τεράστιες προσπάθειες για να τους αποποιηθούν. Όμως όσο και να το προσπαθούν, από τη στιγμή που κάποιος χαρακτηρισμός έχει επιβληθεί, η συμπεριφορά των υπόλοιπων μελών της κοινωνίας των κρατουμένων προς αυτόν είναι αυτή που επιβάλλεται από τις αρχές και τις αξίες της κοινωνίας και αναπόφευκτα με το χρόνο, ο χαρακτηρισμός θα γίνει αποδεκτός και από τον ίδιο τον κρατούμενο, προσαρμόζοντας έτσι τη συμπεριφορά του, ώστε να είναι αυτή που απαιτείται να επιδεικνύει από το χαρακτηρισμό που του έχει αποδοθεί.[531]

Παρότι οι περισσότεροι κοινωνικοί τύποι (χαρακτηρισμοί) της κοινωνίας των κρατουμένων έχουν αρνητικό πρόσημο, όσοι ενταχθούν σε αυτή προσπαθούν καθ' όλη τη διάρκεια της έγκλειστης ζωής τους να αποκτήσουν υπόσταση, κοινωνική επιρροή και εξουσία.[532] Στην προσπάθεια τους αυτή για κοινωνική αποδοχή φυλακοποιούνται. Άλλωστε, είναι ιδιαίτερα σημαντική η κοινωνικοποίηση για όλους τους ανθρώπους, και επομένως για τους κρατούμενους είναι εξαιρετικής σημασίας να μην είναι απομονωμένοι. Γι' αυτό και αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις με άλλους συγκρατούμενούς τους, όπως αναλύθηκε νωρίτερα, οι οποίες αποτελούν την κερκόπορτα για την ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων.[533]

Ακολουθεί η ανάλυση των κοινωνικών τύπων, όπως εντοπίστηκαν. Πρώτα αναλύονται οι ισχυροί κοινωνικοί τύποι, οι χαρακτηρισμοί, δηλαδή, που έχουν θετικό πρόσημο, αυτοί που συγκεντρώνουν εξουσία, την οποία ασκούν στην κοινωνία των κρατουμένων (αρχηγός, παλιός, δημοφιλής). Ακολουθεί η ανάλυση των κοινωνικών τύπων που είναι αδύναμοι εντός της κοινωνίας των κρατουμένων (νέος, εθισμένος, επαγγελματίας, ήσυχος, πλούσιος, φτωχός, χρεοφειλέτης), όπως και των τύπων που είναι ανεπιθύμητοι (βιαστής, ρουφιάνος). Τέλος, αναλύονται οι κοινωνικοί τύποι, που δεν ικανοποιούν τα πρότυπα «ανδρισμού» (masculinity) (ομοφυλόφιλος, οροθετικός, τραβεστί).

Η λογική αυτής της παράθεσης να μελετηθούν οι κοινωνικοί τύποι ανάλογα με την εξουσία που συγκεντρώ-

530 E.M. Lemert, «Primary and Secondary Deviance», στο S.H. Traub, C.B. Little, *Theories of Devianse*, Peacock Publishers Inc., Νέα Υόρκη 1999, σ. 386-388.

531 R.D. Hanser, *Labeling Theory as a Paradigm for the Etiology of Prison Rape: Implications for Understanding and Intervention*, National Institute of Corrections, Ουάσιγκτον 2003.

532 T. Einat, H. Einat, «Inmate argot as an expression of prison subculture: The Israeli Case», *The Prison Journal*, 80, 2000, σ. 309.

533 R.S. Jones, T.J. Schmid, «Parallels in the Prison Experiences of Women and men», στο J. Thomas, B. Zaitzow (επιμ.), "Women in Prison: Gender and Social Control", Boulder, Lynne Reinner, 2003, σ. 167.

νουν και τη θέση που τους δίνεται στην κοινωνία των κρατουμένων. Ενδεικτικά είναι και τα ευρήματα της **Bandyopadhyay,** που μελέτησε την κοινωνία των κρατουμένων στις φυλακές της Ινδίας, διακρίνοντας τρεις τύπους: 1) οι «ισοβίτες» (lifers), οι οποίοι έχουν υπό τον έλεγχό τους την κοινωνία των κρατουμένων και χαίρουν το σεβασμό όλων, κυρίως ως αποτέλεσμα του φόβου 2) οι «επισκέπτες» (visitors), δηλαδή οι υπόδικοι ή όσοι έχουν καταδικαστεί σε λίγα χρόνια, η θέση των οποίων στην κοινωνία των κρατουμένων είναι να υποτάσσονται στους ισχυρούς της κοινωνίας των κρατουμένων και 3) οι «αυτοκτονημένοι» (hang prisoners), οι οποίοι δεν είναι αποδεκτοί στην κοινωνία των κρατουμένων, καθώς είτε έχουν διαπράξει σεξουαλικό αδίκημα είτε έχουν χαρακτηριστεί ως ρουφιάνοι.[534] Θα ακολουθήσει ξεχωριστή ανάλυση για τους κοινωνικούς τύπους του Κ.Κ. IV, καθώς σε αυτό εντοπίστηκαν διαφορετικά συμπεράσματα, από ΄ότι στα άλλα καταστήματα κράτησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 31: ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ [535]

Κοινωνικοί Τύποι	Κ.Κ. Ι	Κ.Κ. ΙΙ	Κ.Κ. ΙΙΙ	Κ.Κ. V	Κ.Κ. VI	Κ.Κ. VII
αρχηγός κρατούμενος	✓	✓	✓	✓	✓	✓
βιαστής κρατούμενος	✓	✓	✓	✓	✓	✓
δημοφιλής κρατούμενος		✓		✓	✓	
εθισμένος κρατούμενος	✓	✓	✓	✓	✓	✓
επαγγελματίας κρατούμενος			✓	✓	✓	✓
ήσυχος κρατούμενος		✓	✓	✓	✓	✓
νέος κρατούμενος	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ομοφυλόφιλος κρατούμενος		✓				
οροθετικός κρατούμενος	✓					
παλιός κρατούμενος	✓	✓	✓	✓	✓	✓
πλούσιος κρατούμενος	✓		✓	✓		
ρουφιάνος κρατούμενος	✓	✓	✓	✓	✓	✓
τραβεστί κρατούμενη					✓	
φτωχός κρατούμενος	✓	✓	✓	✓	✓	✓
χρεοφειλέτης κρατούμενος	✓	✓	✓		✓	✓

Α. ΟΙ ΙΣΧΥΡΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

Σύμφωνα με τον Schrag (1961) ο «εντάξει τύπος» (right guy) είναι εκείνος ο οποίος αποτελεί ηγετική φυσιογνωμία της κοινωνίας των κρατουμένων. Ο Galdwell (1956)[536] εντόπισε ως ηγετικές φυσιογνωμίες τις «παλιές

534 M. Bandyopadhyay, «Competing Masculinities in Prison», *Men and Masculinities*, 9(2), 2006, σ. 186-203.

535 Στον πίνακα σημειώνονται οι κοινωνικοί τύποι που αναφέρθηκαν από τους συμμετέχοντες σε κάθε κατάστημα κράτησης, με εξαίρεση το Κ.Κ. IV, τα αποτελέσματα του οποίου αναλύονται χωριστά.

536 M. Galdwell, «Group dynamics in the prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 46 (5), 1956, σ. 648-657.

καραβάνες» (politicians, Big Shots) και τους «εντάξει τύπους» (right guys). Ο Sykes[537] εντόπισε τους αρχηγούς (center men), τους παλιούς (wolves) και τους σκληρούς (toughs). Κάθε κοινωνικός τύπος που εντοπίζεται και είναι υψηλά στην ιεραρχία προσπαθεί να διατηρήσει τη θέση του, με τον τρόπο που την απέκτησε: διατηρώντας τη φήμη που του έχει αποδώσει το αδίκημα που διέπραξε, διατηρώντας το σεβασμό που του αποδίδει η ποινή που του επιβλήθηκε, διατηρώντας το φόβο που γεννά στους άλλους, που κέρδισε ασκώντας βία, χρησιμοποιώντας την εμπειρία που απέκτησε στα χρόνια έγκλειστης ζωής που έχει εκτίσει, εκμεταλλευόμενος τα προνόμια που έχει κερδίσει στην κοινωνία των κρατουμένων. Εν ολίγοις, οι ισχυροί θέλουν να παραμείνουν ισχυροί και να μην χάσουν όσα έχτισαν.[538]

> *«Εντάχθηκα στη φυλακή με κόπο και αίμα [...] Η φυλακή είναι μεγάλο σχολείο [...] Εδώ σπούδασα να επιβιώνω». (ΓΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Ο «αρχηγός κρατούμενος»:

«Αρχηγός» ή «κουμάντος» ή «πρόεδρος» ή «μπαμπάς» είναι εκείνος ο οποίος εξουσιάζει μια ομάδα κρατουμένων, ανεξαρτήτως του μεγέθους της.

> *«Εδώ μέσα υπάρχουν αρχηγοί και αυτοί είναι οι ευκατάστατοι. Όποιος έχει χρήμα κινεί τη φυλακή. Εξουσιάζει τους υποταγμένους και τους αρρώστους. Και αυτοί του φέρνουν και άλλο χρήμα. Φτιάχνει έτσι το δικό του στρατό και κανείς δεν του κουνιέται. Ούτε καν οι υπάλληλοι». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

> *«Υπάρχει ιεραρχία στη φυλακή. Ο ισχυρότερος είναι αυτός που τραβάει πιο εύκολα μαχαίρι. Και αν ο "αρχηγός" αποφυλακιστεί ή μεταχθεί τότε μπαίνει άλλος στη θέση του. Από "αρχηγούς" ποτέ δεν στερέψαμε. Κάθε πτέρυγα έχει και από έναν αρχηγό, όπως και κάθε θάλαμος έχει έναν "κουμάντο"». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*

> *«Σε κάθε φυλακή ένας κρατά τα ηνία και υπάρχει και ένας αρχηγός σε κάθε πτέρυγα. Αλλιώς θα ήταν χάος. Ειδικά τώρα που δεν τολμά κανείς να μπει στη φυλακή θα είχαμε φαγωθεί αν οι κουμανταδόροι δεν κρατούσαν τη φυλακή όρθια». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

> *«Όλοι κάνουμε ότι πει ο αρχηγός, που μπορεί αυτός να παίρνει συμβουλές από έναν παλιότερο ακόμα που είναι έξω πια». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Ο «αρχηγός κρατούμενος», εντοπίζεται κυρίως σε κάποια παράνομη ή εθνική ομάδα, όπως περιεγράφηκε προηγούμενα. Για να αποκτήσει κάποιος το χαρακτηρισμό του «αρχηγού» θα πρέπει να ικανοποιεί κάποια από τα παρακάτω κριτήρια: α) οικονομική ευχέρεια, β) μυϊκή δύναμη, γ) χωρίς αναστολές για άσκηση βίας, δ) πρόσβαση σε παράνομα είδη, ε) υψηλή ποινή και στ) να έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα που προσδίδει κύρος στην κοινωνία των κρατουμένων.

> *«Όποιος έχει λεφτά και δύναμη κάνει το γενικό κουμάντο». (ΑΘ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

> *«Αρχηγός στη φυλακή είναι όποιος έχει δύναμη. Άμα έχεις λεφτά είσαι εντάξει, αν όχι πρέπει να δουλέψεις». (ΑΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*

> *«Γενικά αρχηγός είναι όποιος έχει παρά και δεν κωλώνει να καυγαδίσει». (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

> *«Για να ανέβεις στην ιεραρχία μέσα μετρά η απόφαση του δικαστηρίου. Αλλιώς αν*

537 G.M. Sykes, *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Νιου Τζέρσεϊ 2007 (1958).
538 Βλ. εδώ Κεφ. 3.5: Βία και εξουσία στην υποκουλτούρα των κρατουμένων σ. 93

είσαι μέσα για πρέζα, αλλιώς αν είσαι για φόνο». (ΑΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

- *«Αρχηγούς θα δεις όπου υπάρχουν πολλοί καινούριοι στη φυλακή γιατί αυτοί είναι κουτάβια και φοβούνται. Αυτοί που το παίζουν αρχηγοί είναι νταήδες, έχουν χρήματα και έχουν φάει πολλά χρόνια». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ο πιο ισχυρός στο σώμα και στις διασυνδέσεις θέλει να ελέγχει τη φυλακή». (ΑΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο ισχυρότερος στη φυλακή είναι αυτός που έχει τα φράγκα ή τα μούσκουλα ή ο παλιότερος». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Σε κάθε πτέρυγα υπάρχει αυτός που κάνει κουμάντο. Είναι ο πιο δυνατός ή ο πιο ισχυρός. Αυτός που έχει εξουσία ή φήμη για το αδίκημα που έκανε ή έχτισε τη φήμη του μέσα στη φυλακή από εξεγέρσεις και ξεκαθαρίσματα. Παίζει πολύ μεγάλο ρόλο η φήμη εδώ μέσα. Γι' αυτό όσοι έχουν πολλά χρόνια προσπαθούν να κρατήσουν το όνομα που έχτισαν τα προηγούμενα χρόνια ή τη φήμη που τους ακολουθεί απέξω. Τον ισχυρό δεν τον ενοχλεί κανένας. Τον αδύναμο τον πατάνε κάτω». (ΓΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VI)*
- *«Για να είναι κάποιος κουμάντος πρέπει να έχει λεφτά. Άμα δεν έχει λεφτά, δεν έχει ελπίδα εκτός αν σκοτώσει κανέναν αστυνομικό. Ο κάθε κουμάντος έχει μαζέψει πέντε ή έξι παιδιά, που δεν έχουν λεφτά στη φυλακή και τους κάνει ότι θέλει». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Αρχηγός είναι αυτός που εκπέμπει σοβαρότητα. Αρχηγός, όμως, είναι και αυτός που έχει μεγάλο πορτοφόλι και έχει ομαδοποιηθεί». (ΔΒ, έγκλειστος εδώ και 26 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Εάν κάποιος πληροί κάποια από τα παραπάνω κριτήρια, τότε θα διεκδικήσει να αποκτήσει εξουσία. Εάν δεν τα πληροί και επιχειρήσει να πάρει τη θέση «αρχηγού», χωρίς να τη δικαιούται τότε θα υποστεί βία από τον ή τους υπάρχοντες αρχηγούς.

- *«Για να κάνεις κουμάντο πρέπει να μπορείς να ελέγχεις το πλήθος, να λύνεις καυγάδες και όχι να δημιουργείς για να ανέβεις». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Πουλάει μούρη όποιος την έχει ή έχει τα κότσια να γίνει αρχηγός, αλλιώς θα φάει η μούρη του λάσπη [...] Αρχηγός είναι ο πιο σκληρός ή ο πιο ισχυρός, αυτός που έχει λεφτά και επιρροή». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Οι χειρότεροι είναι αυτοί που θέλουν τώρα να χτίσουν όνομα. Και προσπαθούν να χτυπήσουν τον παλιό για να φτιάξει όνομα. Κάποτε χρειάστηκε να το κάνω και εγώ. Αναγκάστηκα να χτυπήσω αρχηγούς για να εδραιωθώ μέσα και τώρα είμαστε φίλοι». (ΓΚ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Εφόσον σε κάποιον αναγνωριστεί ο κοινωνικός ρόλος του «αρχηγού», τότε επιβάλλεται από όλους τους κρατούμενους να του δείχνουν το σεβασμό που του αξίζει. Ο σεβασμός είναι σαφώς απόρροια φόβου και όχι εκτίμησης ως προς το πρόσωπο του αρχηγού.

- *«Υπάρχουν άνθρωποι που ελέγχουν τη φυλακή. Και αυτοί έχουν το σεβασμό όλων». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που ο «αρχηγός» θα εισπράξει και το σεβασμό του προσωπικού. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ΔΒ, έγκλειστου επί 26 χρόνια, ο οποίος είναι η μόνη περίπτωση που δεν ήρθε στο χώρο

όπου γίνονταν οι συνεντεύξεις. Αντίθετα, με οδήγησαν στο κελί του, στο χώρο του αναρρωτηρίου. Όταν ρώτησα τον σωφρονιστικό υπάλληλο που με συνόδευε γιατί βρίσκεται στο αναρρωτήριο, εκείνος απάντησε πως είναι ηλικιωμένος. Όταν φτάσαμε στο κελί του, ο υπάλληλος έφερε δύο καρέκλες και ένα τραπέζι, ρώτησε τον ΔΒ αν χρειάζεται τίποτα από εκείνον και αφού αρνήθηκε ο ΔΒ, τότε αποχώρησε ο φύλακας, υπενθυμίζοντάς του πως είναι στη διάθεσή του όποτε τον χρειαστεί. Κατά τη συζήτηση ο ΔΒ δήλωσε *«είμαι στο αναρρωτήριο γιατί στην πτέρυγα έχει πολύ φασαρία και ήθελα να ξεκουραστώ»*, ενώ φρόντισε να γίνει κατανοητό πως είναι «αρχηγός»: *«Εμένα με φωνάζουν μπαμπά και είμαι σαν πατέρας στα πιτσιρίκια που έρχονται. Ειδικά όσα έχουν περάσει από ανηλίκων. Τους φροντίζω. Μου αρέσει που με λένε μπαμπά. Άλλοι θέλουν να τους λένε προέδρους. Έχουν τριγύρω τους πέντε αλήτες με μαχαίρια και πουλάνε προστασία. Αυτούς πρέπει να έχει κάποιος από απόσταση. Βρωμάνε μπελάδες».*

Ο «αρχηγός» έχει υπό τον απόλυτο έλεγχό του τους κρατούμενους που διαβιούν στο κελί, το θάλαμο ή την πτέρυγα που εξουσιάζει. Επιβάλλει τους κανόνες συμπεριφοράς και επιτηρεί την τήρηση του κώδικα των κρατουμένων. Εκείνος αποφασίζει αν υπάρξει κάποια παραβίαση ποια θα είναι η ποινή. Από τον «αρχηγό» απαιτείται να μπορεί να διαχειρίζεται τις κρίσεις εντός της κοινωνίας των κρατουμένων και να αποτρέπει συγκρούσεις ή να τις επιλύει. Σε περίπτωση διένεξης, ο «αρχηγός» παρεμβαίνει και ό,τι αποφασίσει ως τρόπο λύσης επιβάλλεται να ακολουθηθεί από όλους.

> *«Οι "αρχηγοί" παρεμβαίνουν μόνο αν τα πράγματα δεν γίνονται σωστά. Κάποιοι μάλιστα κάνουν και αγριάδες, μόνο όμως όταν πρέπει να βάλουν τα πράγματα στη θέση τους». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Κάποιοι αρχηγοί ηρεμούν τα πράγματα, άλλοι κάνουν κακό. Ο καθένας μέσα κοιτά το συμφέρον του και πώς θα δικτυωθεί». (ΑΗ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Σε κάθε θάλαμο υπάρχει ένας που κάνει κουμάντο και αυτοί έχουν έναν για κάθε πτέρυγα. [...] Άμα έχει μία τηλεόραση στο θάλαμο δεν πας να αλλάξεις κανάλι. Αυτό το κάνει μόνο ο "κουμάντος"». (ΑΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
>
> *«Αρχηγός είναι αυτός που έχει κόσμο να του κάνει τη δουλειά, να έχει τα χέρια του καθαρά. Αυτός αποφασίζει την ποινή σου αν κλέψεις, αν πεις ψέμματα, αν ρουφιανέψεις, αν βρίσεις. Αυτός θα πει αν θα ζήσεις ή θα πεθάνεις». (ΑΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
>
> *«Αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα πρέπει να πας σε αυτόν που ελέγχει το θάλαμο ή την πτέρυγα και να του ζητήσεις να λυθεί». (ΑΧ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 7 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*
>
> *«Υπάρχουν αρχηγοί στη φυλακή και είναι αυτοί που έχουν εξουσία. Ο αρχηγός δεν ρωτάει κανέναν για τίποτα. Δεν τον ενδιαφέρει τι θα πει ο εισαγγελέας, ο διευθυντής, ο φύλακας ή άλλοι κρατούμενοι. Δεν τον νοιάζει τίποτα και κανένας. Όλοι είναι πιόνια». (ΓΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Σε περίπτωση αμφισβήτησης της εξουσίας του «αρχηγού», τότε εκείνος με τη βία θα προσπαθήσει να επιβληθεί εκ νέου.

> *«Όταν ήρθα εδώ μου είπε ο φύλακας ότι μέσα φοβάται το θεριό τον Γιάννη και ο Γιάννης το θεριό. Πήρα το ρόπαλό μου και έδειξα ποιος είναι ο αρχηγός. Έσπασα τα δόντια όποιον μου κουνήθηκαν και τώρα η πτέρυγα μου ανήκει. Τους έδειξα ποιος είναι και το θεριό και ο Γιάννης». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Τέλος, ο «αρχηγός» κρατούμενος είναι εκείνος που δίνει το έναυσμα για κινητοποιήσεις, απεργίες ή στάσεις. Χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των αρχηγών δεν μπορεί να οργανωθεί μια κινητοποίηση.

> *«Για να κάνουμε απεργία ή στάση πρέπει να δώσουν εντολή οι αρχηγοί. Αλλιώς δεν κουνιέται φύλλο». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

- *«Οι αρχηγοί υπάρχουν στη φυλακή και ορίζουν πότε θα γίνει απεργία, εξέγερση ή διαμαρτυρία. Πότε θα γίνει ένας καυγάς ή θα λυθεί μια παρεξήγηση». (ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Υπάρχουν ακόμα οι αρχηγοί, αυτοί κάνουν κουμάντο. Περνά ο λόγος τους. Σταματάνε μια φασαρία. Οι αρχηγοί αποφασίζουν μία στάση ή απεργία. Αυτοί κινούν τα νήματα». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Ο «παλιός κρατούμενος»:

Ο «παλιός» ή «μορφωμένος» είναι εκείνος που έχει εκτίσει πολλά χρόνια έγκλειστης ζωής ή έχει καταδικαστεί σε πολλά χρόνια στερητικής της ελευθερίας ποινή και έχει εκτίσει ένα μέρος αυτών.

- *«Στη φυλακή δεν είμαστε όλοι ίσοι. Η γνώμη του παλιότερου μετράει πιο πολύ από το τι θα πει ένας πιο νέος. Και αυτό είναι λογικό. Θα έρθει ο καινούριος και νομίζει ότι μπορεί να κάνει κουμάντο, όταν δεν ξέρει τι σημαίνει πειθαρχικό, πώς μπορείς να βγεις πιο γρήγορα, πώς βγάζεις τη φυλακή σου πιο ήσυχα;» (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Η ιεραρχία υπάρχει και είναι βάση ηλικίας, ποινής και χρόνου έκτισης. Αν κάποιος είναι γέρος έχει τον σεβασμό όλων. Αν κάποιος έχει μια ισόβια έχει πιο πολύ σεβασμό από άλλον που έχει φάει 7 χρόνια. Αν κάποιος έχει εκτίσει 8 χρόνια έχει πιο πολύ σεβασμό από άλλον που είναι ένα χρόνο μέσα». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)*
- *«Είμαι ήδη πολλά χρόνια μέσα και έχω κερδίσει το σεβασμό των χρόνων. Έτσι δεν μπορεί κανείς να μου επιβάλλει τι να κάνω». (ΓΖ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια, Κ.Κ. V)*
- *«Και δείχνω σε όλους σεβασμό και τώρα που μεγάλωσα δείχνουν και σε εμένα σεβασμό. Ειδικά με την τελευταία δικογραφία που έφερα, πώς να μην με σέβονται. Έχω να βγάλω δεκαετίες μέσα. Άμα είσαι σεβαστός, βγάζεις τη φυλακή. Αλλιώς βασανίζεσαι. Άμα είσαι περαστικός και προσπαθείς να πουλήσεις μούρη, θα δυστυχήσεις. Λογικό δεν είναι; Αν έχεις 4 χρόνια ποινή πώς μπορείς να απαιτείς να επιβληθείς; Τι έχεις να δείξεις; Μια δικογραφία λεπτή όση το νύχι μου. Ενώ τη δική την έφερναν με καροτσάκι. Και εγώ δεν μίλησα. Και ούτε πρόκειται». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Ο «παλιός» κρατούμενος, αν και αποκαλείται «αρχηγός», διαφέρει από τον κοινωνικό τύπο του «αρχηγού κρατούμενου» ως προς το ότι ο σεβασμός που του επιδεικνύεται δεν είναι προϊόν φόβου, αλλά σεβασμού των χρόνων έγκλειστης ζωής που έχει εκτίσει ή θα εκτίσει.

- *«Υπάρχει ο γενικός κανόνας που είναι ο σεβασμός. Να σέβεσαι αυτόν που έχει τη μεγάλη ποινή, που έχει βγάλει πιο πολλά χρόνια». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Αυτός που βγάζει πολλά χρόνια έχει και τον σεβασμό όλων εδώ μέσα». (ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Είμαι στη φυλακή από τα 14 μου. Έκτοτε δεν έχω βγει ποτέ. Τη μισή μου ζωή είμαι φυλακή. Μόνο εδώ νιώθω σπίτι μου. Το έξω με διώχνει, εδώ μετράει η γνώμη μου. Ότι πω στο θάλαμό μου είναι νόμος» (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Αρχηγός, με την έννοια του σεβασμού, είναι και ο παλιότερος, αυτός που έχει φάει τη φυλακή με το κουτάλι» (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ο βαρυποινίτης είναι πάντα σεβαστικός. Αν δεν σεβαστούμε αυτόν που θα βγάλει 15 χρόνια σκαστά, τότε τι άνθρωποι είμαστε. Αυτοί που έχουν μεγάλες ποινές είναι οι σωστοί,*

αυτοί που ξέρουν το δίκιο. Αν γίνει καυγάς, ο βαρυποινίτης θα λύσει τη διαφορά». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

- *«Σεβασμός υπάρχει για τους πιο παλιούς και αυτούς που είναι χρόνια μέσα αλλά έχουν να βγάλουν και χρόνια. Εγώ έχω να βγάλω δύο ισόβιες, δεν γίνεται να έρθει κάποιος με ποινή 10 χρόνια και να προσπαθήσει να μου το παίξει αρχηγός. Πώς θα γίνει αυτό; Όμως, εγώ δεν θέλω να ελέγχω κανέναν, μόνο να βγάλω ήσυχα την ποινή μου». (ΒΖ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Να σέβεσαι τον παλιότερο. Όπως και στο στρατό. Σέβεσαι την παλιοσειρά». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Γενικά σεβασμό έχει ο παλιότερος, γνωρίζει περισσότερα. [...] Όσο πιο παλιός είναι τόσο πιο πολύ μετράει η γνώμη του. Ανεξάρτητα από την ηλικία του ή την ποινή που έχει συνολικά». (ΒΝ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Ο «παλιός» κρατούμενος δεν επιβάλλεται με τη βία, αλλά η εμπειρία του στην έγκλειστη ζωή είναι αυτή που του προσδίδει το κύρος του «παλιού». Έτσι, ο «παλιός» θα διδάξει τους κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων, θα επιβάλει καθημερινό πρόγραμμα, θα συμβουλεύσει, θα λειτουργήσει αποσβεστικά. Ακόμα παρεμβαίνει σε περίπτωση διαφορών ή συγκρούσεων και αποφασίζει τον τρόπο επίλυσής τους. Η μη επίδειξη σεβασμού προς τον «παλιό κρατούμενο» θεωρείται μεγάλη προσβολή στην κοινωνία των κρατουμένων και μπορεί να επιφέρει συνέπειες. Γενικά, ο «παλιός κρατούμενος» έχει τον απόλυτο έλεγχο του κελιού ή του θαλάμου και επιλέγει με ποιους κρατούμενους θα συμβιώσει. Ακόμα ορίζει τους κανόνες συμβίωσης και συμπεριφοράς στο χώρο του. Εάν κάποιος κρατούμενος δεν τηρεί τους κανόνες αυτούς, τότε ο «παλιός κρατούμενος» δικαιούται να τους αποβάλλει από το κελί ή το θάλαμο.

- *«Σε περίπτωση που μαλώσουν κάποιοι, τότε φωνάζουμε τους πιο μορφωμένους για να λύσουν τη διαφορά. Μορφωμένοι είναι αυτοί που έχουν βγάλει περισσότερη φυλακή και ξέρουν πώς λειτουργεί η φυλακή. Αυτοί αποφασίζουν πώς θα λυθεί η διαφορά. Αν αυτός που αδίκησε θα φάει καμιά σφαλιάρα ή αν χρωστάει πότε θα πληρώσει». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Σε κάθε θάλαμο ή κελί "αρχηγός" είναι ο πιο παλιός. Αυτός λέει αν θα σε πάρει στο κελί του ή όχι. Αυτός βάζει τους κανόνες και αν δεν τους σεβαστείς σε διώχνει από το θάλαμο». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Αρχηγός υπάρχει σε κάθε θάλαμο ή κελί και ορίζεται ο πιο παλιός. Δεν έχει σημασία αν είναι βίαιος ή όχι, αρκεί να είναι ο παλιότερος. Αυτός βάζει και τους κανόνες στο θάλαμο». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Ο πιο παλιός έχει και τον σεβασμό όλων. Είναι ο "αρχηγός". Είναι αυτός που θα λύσει ή θα δημιουργήσει πρόβλημα. Γενικά οι παλιότεροι παρεμβαίνουν όταν γίνεται καβγάς και λένε πώς θα λυθεί». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Ο παλιός είναι ο "αρχηγός". Ξέρει κόλπα, ξέρει πώς λειτουργεί η φυλακή. Είναι ο μάγκας. Με την καλή έννοια και την κακή». (ΑΗ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Να σας πω στο θάλαμο πρέπει να προσέχεις τον παλιότερο. Να μην τον ακουμπήσεις, να μην τον εκνευρίσεις, γιατί αλλιώς θα σε διώξει». (ΑΘ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Οι πιο παλιοί κάνουν το γενικό κουμάντο. Γιατί είναι οι πιο ψύχραιμοι. Ξέρουν πως θα λυθεί μια παρεξήγηση. Μετράει η γνώμη του. Αυτός είναι που θα πει ότι έχει δίκιο ή άδικο ο άλλος και θα τις αρπάξει ή θα τη γλιτώσει σε έναν καυγά». (ΑΛ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

- *«Ο πιο παλιός είναι αυτός που θα λύσει τις διαφορές στο θάλαμο ή την πτέρυγα». (ΑΦ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Αυτός που ελέγχει το κελί ή το θάλαμο είναι αυτός που έχει βγάλει πολλά χρόνια. Αυτός σου μαθαίνει και πώς να βγάλεις τη φυλακή σου». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο νέος μαθαίνεις τους κανόνες, ο παλιός τους διδάσκει». (ΒΚ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Το καλύτερο είναι αν έχεις κάποιο πρόβλημα να το συζητήσεις μαζί με έναν παλιότερο και αυτός θα πει ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο πιο παλιός είναι και ο πιο ψύχραιμος. Γι' αυτό είναι αρχηγός. Βλέπει τα πράγματα καλύτερα και ξέρει τι πρέπει να γίνει και πότε. Γι' αυτό πρέπει να τον ακούς. Ο πιο παλιός είναι αυτός που θα λύσει την παρεξήγηση». (ΓΛ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Οι παλιότεροι λοιπόν μας βάζουν σε πρόγραμμα. Τι ώρα ξυπνάμε, τι ώρα πάμε για μπάνιο, πότε κάνουμε καθαριότητα, πότε προαυλιζόμαστε, πότε τρώμε, τι θα δούμε στην τηλεόραση, τι ώρα θα κοιμηθούμε για βράδυ». (ΓΜ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Τους κανόνες τους φτιάχνουν πάντα οι παλιοί. Αυτοί αποφασίζουν ποιος έχει δίκιο ή άδικο σε ένα καυγά. Αυτοί δίνουν την εντολή να ξεκινήσει καυγάς ή να σταματήσει. Ο παλιός θα αποφασίσει ποια η τιμωρία κάποιου που είχε λάθος». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Ο πιο παλιός ξέρει πολλά και θα μιλήσει όποτε χρειαστεί. Αν δύο μαλώνουν αυτός θα κρίνει ποιος φταίει και θα τον δείρει». (ΓΦ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Η συμβουλή αλλά και η συμβολή των «παλιών» κρατουμένων στις κινητοποιήσεις είναι καταλυτική, καθώς γνωρίζουν τον τρόπο λειτουργίας του σωφρονιστικού συστήματος και κρίνουν πότε μια κινητοποίηση θα είναι αποτελεσματική. Οι «παλιοί» δεν συμμετέχουν στις συζητήσεις για την απόφαση μιας κινητοποίησης –εκτός αν είναι και «αρχηγοί» κάποιας εθνικής ομάδας– αλλά η γνώμη τους έχει βαρύνουσα σημασία ως προς την απόφασή της.

- *«Το μεγαλύτερο σεβασμό έχουν οι παλιοί. Όταν έχουμε πρόβλημα σε αυτούς πάμε για να λυθεί. Από μια παρεξήγηση ή για να διεκδικήσουμε κάτι όλοι μαζί». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Οι παλιότεροι που δεν έχουν τίποτα να χάσουν συνέχεια προσπαθούν να οργανώσουν κινητοποιήσεις, απεργίες για να κερδίσουν ή κόσμο ή κάτι που έχουν σκεφτεί και είναι προς το συμφέρον τους μόνο». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Η ιεραρχία είναι αυτή στη φυλακή. Υπάρχουν οι εργάτες, οι πλούσιοι και οι δυνατοί. Και φυσικά ο στρατός των δυνατών. Όλοι όμως σέβονται τον παλιότερο. Για να γίνει κάτι στη φυλακή πρέπει να συμφωνήσει ο παλιότερος. Αυτός θα ζυγίσει αν συμφέρει αυτό τώρα ή όχι». (ΒΜ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Όσοι έχουν πολλά χρόνια, είναι αυτοί που βάζουν και τα όρια. Θα συζητήσουμε και θα ψηφίσουμε για κάποια κινητοποίηση ή ακόμα και να διώξουμε κάποιον από την πτέρυγα και κερδίζει η πλειοψηφία». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Όμως, αρχηγοί είναι και οι παλιοί. Αυτοί έχουν το σεβασμό όλων. Αυτούς ρωτάνε πριν γίνει οτιδήποτε, από σεβασμό». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

«Όλοι όμως σέβονται τον παλιότερο. Αυτός θα σταματήσει μια φασαρία ή θα βγει μπροστά σε μια στάση, γιατί αυτός έχει φάει πολλά χρόνια και όλοι τον σέβονται. Ακόμα και οι φύλακες δεν κάνουν μαγκιές στους παλιούς». (ΔΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)

Ο «δημοφιλής κρατούμενος»:

Είναι εκείνος ο οποίος έχει το σεβασμό όλων των κρατουμένων, με βάση τη δικογραφία, σύμφωνα με την οποία καταδικάστηκε σε στερητική της ελευθερίας ποινή. «Δημοφιλείς» είναι εκείνοι οι οποίοι διώχθηκαν για τρομοκρατία, οι αυτοαποκαλούμενοι και πολιτικοί κρατούμενοι, οι ληστές τραπεζών, όπως και εκείνοι που σκότωσαν αστυνομικό ή σωφρονιστικό υπάλληλο ή δικαστή.

«Αυτή τη φορά είμαι για ληστείες τραπεζών και ναρκωτικά [...] Έχω το σεβασμό όλων των κρατουμένων και με σέβονται και γι' αυτό που έχω κάνει και μπήκα στη φυλακή. Ο ληστής τραπεζών είναι πάντα δημοφιλής». (ΓΔ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)

«Για να κερδίσει κάποιος το σεβασμό στη φυλακή θα πρέπει να επιδείξει φάκελο. Ανάλογα δηλαδή τι αδίκημα έκανε. Αλλιώς μετρά αν κάποιος σκότωσε αστυνομικό ή έκλεψε τράπεζα και αλλιώς ένας κλέφτης ή ένας που σκότωσε τη γυναίκα του». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)

Ο «δημοφιλής κρατούμενος» είναι κοινά αποδεκτός και χαίρει της στήριξης όλων, με την έννοια ότι του παρέχονται όσα είδη χρειάζεται αν δεν έχει τη δυνατότητα να τα αγοράσει, του εξασφαλίζεται προσωπικός χώρος, έχει της προστασίας όλων κ.λπ.

«Ακόμα κουμάντο κάνουν οι "φίρμες". Αυτοί που είναι ονόματα, που έχει ακουστεί η υπόθεσή τους. Άμα μας φέρουν εδώ τον Μαζιώτη, όλοι μας θα τον προσέξουμε να μην του λείψει τίποτα. Άμα είχε φάει και κανένα μπάτσο θα ήταν ακόμα καλύτερα, αλλά δεν πειράζει». (ΑΛ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. II)

«Πια είμαι παλιός κρατούμενος. Και επειδή σκότωσα αστυνομικούς έχω σεβασμό. Μπορώ να πω σε άλλους κρατούμενους πώς έχουν τα πράγματα. Αν κάποιος δεν παίρνει με λόγια πρέπει να του δείξεις με άλλους τρόπους τι πρέπει να κάνει». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)

Β. ΟΙ ΑΔΥΝΑΜΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

Οι ισχυροί κρατούμενοι, όπως περιγράφηκαν προηγούμενα, αποτελούν την κορυφή της ιεραρχίας στην κοινωνία των κρατουμένων. Η βάση, που είναι πολυπληθής, αποτελείται από τους κρατούμενους, που δεν έχουν κατακτήσει κάποιου είδους εξουσία, καθώς δεν πληρούν κανένα από τα απαιτούμενα κριτήρια για αυτή. Οι αδύναμοι κρατούμενοι, μέλη της κατώτερης κοινωνικής τάξης διακρίνονται από την έλλειψη περιουσίας. Άλλωστε, η κατοχή πραγμάτων είναι ένας παράγοντας ανέλιξης στο ταξικό σύστημα της υποκουλτούρας των κρατουμένων (Cohen, 1955)[539] και η απόκτησή τους μπορεί να γίνει και με χρήση βίας, αν δεν υπάρχουν τα οικονομικά μέσα (Cloward & Ohlin, 1960).[540] Ακόμα διακρίνονται από την έλλειψη θέλησης αντίστασης στις επιταγές του προσωπικού, ευελιξίας, φυσικής δύναμης και την απροθυμία να παίρνουν ρίσκα (Miller, 1958).[541]

539 A.K. Cohen, *Delinquent Boys*, Free Press, Γκλένκοου 1955.
540 R.A. Cloward, L.E. Ohlin κ.ά., *Theoretical studies in the social organizations of prison*, Social Science Research Council, Νέα Υόρκη 1960
541 W. Miller, «Lower Class Culture as Generating Milieu of Gang Delinquency», *Journal of Social Issues*, 14, 1958, σ. 5-19.

Στην κατώτερη τάξη τοποθετούνται ο «νέος κρατούμενος», ο «εθισμένος κρατούμενος», ο «φτωχός κρατούμενος» και ο «χρεοφειλέτης κρατούμενος». Επιπλέον, εντοπίζεται ο «επαγγελματίας» κρατούμενος, ο οποίος προσπαθεί να διεκδικήσει ένα μέρος της εξουσίας στη φυλακή και ο «ήσυχος» κρατούμενος, ο οποίος επιθυμεί να εκτίσει την ποινή του απαρατήρητος, τηρώντας τον κώδικα των κρατουμένων στις βασικές του αρχές.

Αυτοί οι κοινωνικοί τύποι εμφανίζονται ιδιαίτερα από τη στιγμή που η σύγχρονη κοινωνία των κρατουμένων δεν διέπεται πια από την αρχή της αλληλεγγύης, αλλά είναι κατακερματισμένη. Σύμφωνα με τον Toch (1977)[542], εντοπίζεται ισχυρή σχέση ανάμεσα στις περιβαλλοντικές συνθήκες και τη συμπεριφορά (π.χ. ψυχική ασθένεια, βίαιη συμπεριφορά, υποτροπή). Συγκεκριμένα, ο συνωστισμός (Pollock, 1997[543], Toch, 1977), η ανεξέλεγκτη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών (Irwin & Austin, 1993)[544], η ανία λόγω του απεριόριστου ελεύθερου χρόνου (passing time) (Goffman, 1961)[545] και η οικονομική κατάσταση των κρατουμένων (Cohen et.al., 1976)[546] είναι στοιχεία που ενισχύουν την ύπαρξη της κοινωνίας των κρατουμένων και οξύνουν το διαχωρισμό σε ισχυρούς και αδύναμους. Μάλιστα, η οικονομική κατάσταση των κρατουμένων είναι εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο, καθώς έχει παρατηρηθεί πως στη φυλακή έχει δημιουργηθεί ένα άτυπο οικονομικό σύστημα για την εξασφάλιση αγαθών. Ο Bowker[547] αναγνώρισε οχτώ χαρακτηριστικούς τύπους οικονομικής θυματοποίησης: τοκογλυφίας, τζόγου, ανατίμησης των προϊόντων, κλοπής, ληστείας, εξαγοράς προστασίας, τεχνητών ελλείψεων και απαγορευμένων προϊόντων. Αυτοί οι τύποι αναφέρονται σε περιπτώσεις που ο κρατούμενος θα πέσει θύμα εκμετάλλευσης, καθώς στην ανάγκη του να αποκτήσει ένα προϊόν ή ένα προνόμιο ή στην προσπάθειά του να καλύψει τον ελεύθερο χρόνο με παράνομα στοιχήματα και τυχερά παιχνίδια, θα βρεθεί χρεωμένος σε κάποιον ή κάποιους ισχυρούς κρατούμενους και θα πρέπει να ξεχρεώσει με όποια «χάρη» του ζητηθεί να ικανοποιήσει. Η ύπαρξη αυτών των χαρακτηριστικών (συνωστισμός, διακίνηση ναρκωτικών, ελεύθερος χρόνος, οικονομική κατάσταση του πληθυσμού των κρατουμένων), σε συνδυασμό με τον εγκλεισμό είναι που συμβάλλουν ώστε να μην αλλάζει η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων, παρότι ο πληθυσμός των κρατουμένων συνεχώς αλλάζει, όπως ούτε οι κοινωνικοί τύποι, οι ομαδοποιήσεις και οι κανόνες που παρατηρούνται εντός της. Γι' αυτό το λόγο η υποκουλτούρα των κρατουμένων είναι διαχρονική.[548]

Ο «νέος κρατούμενος»:

Πρόκειται για το νεοεισερχόμενο κατάδικο κρατούμενο. Η ετικέτα του «νέου κρατούμενου» (ή «ψάρι» ή «παιδαρέλι») δεν αποδίδεται στον υπόδικο κρατούμενο, καθώς αυτός δεν θεωρείται μέλος της κοινωνίας των κρατουμένων, αλλά παρατηρητής.

> *«Αναγκάστηκα να μάθω γρήγορα τους κανόνες. Ήμουν και υπόδικος και με είχαν του κλώτσου και του μπάτσου γιατί δεν είχα καταδίκη να δείξω και να ξέρουν που να με κατατάξουν. Όταν έμαθαν ότι άκουσα 20 χρόνια με άφησαν να ησυχάσω και να το χωνέψω. Με δέχτηκαν ως δικό τους. Ως υπόδικος ήμουν κάποιος που μπορεί και να έφευγε, και να τη γλίτωνε». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

542 H. Toch, *Living in prison: The ecology of survival*, Free Press, Νέα Υόρκη 1992 (1977).
543 J. Pollock, *Prisons: Today and tomorrow*, Aspen Publishers, Γκέθερσμπουργκ 1997.
544 J. Austin, J. Irwin, *It's about time: America's imprisonment binge*, Wadsworth, Μπελμόντ 2001 (1993).
545 E. Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, μτφρ. Ξ. Κομνηνός, Ευρύαλος, Αθήνα 1994.
546 A.K. Cohen, G.F. Cole, R.G. Bailey, *Prison violence*, Lexington Books, Λέξινγκτον 1976.
547 I.H. Bowker, *Prison Victimization*, Elsevier, Νέα Υόρκη 1980, σ. 19.
548 T. Einat, *Incarcerated Language: The life and words between the prison walls*, Shoken Publishers, Τελ Αβίβ - Ιερουσαλήμ 2005, όπως αναφέρεται στο E. Shoham, *Prison Tattoos: A study of Russian Inmates in Israel*, Springer Briefs in Criminology, 2015, σ. 9.

Στο «νέο κρατούμενο», λοιπόν, αναγνωρίζεται μια περίοδος προσαρμογής, κατά τη διάρκεια της οποίας πρέπει να ξεπεράσει το σοκ της καταδίκης και να επιλέξει αν θα ενταχθεί στην κοινωνία των κρατουμένων ή όχι.

«Όταν πρωτομπείς κάποιος από το κελί σου θα έρθει να σου εξηγήσει τι πρέπει να κάνεις». (ΒΖ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Ένας βασικός διαχωρισμός υπάρχει μέσα ο παλιός και ο νέος. Ο νέος μαθαίνει τους κανόνες, ο παλιός τους διδάσκει». (ΒΚ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Και φυσικά να μάθεις γρήγορα και να τηρείς τους κανόνες. Στην αρχή σου τους λένε ήρεμα. Έχεις φάει και το σοκ που βρέθηκες φυλακή και το σέβονται. Άμα περάσουν λίγοι μήνες και δεν έχεις χαμπαριάσει τίποτα ή προσπαθείς να το παίξεις σκληρός και επιβήτορας τότε σε προσγειώνουν στη θέση σου». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

Όποια και αν είναι η απόφασή του, είτε δηλαδή ενταχθεί ως μέλος της κοινωνίας των κρατουμένων είτε όχι, οφείλει να τηρεί και να σέβεται τους κανόνες που διέπουν την κοινωνία των κρατουμένων, οι οποίοι υπαγορεύουν τις αρχές και τις αξίες αυτής. Ο «νέος κρατούμενος», ουσιαστικά, έχει να επιλέξει στο αν θα είναι «ήσυχος» κρατούμενος ή θα αποκτήσει οποιοδήποτε άλλο κοινωνικό ρόλο.

«Όταν μπαίνεις στη φυλακή, σε πιάνουν δύο και σου λένε τι παίζει μέσα. Πρέπει γρήγορα να συμμορφωθείς». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

«Αυτός που ελέγχει το κελί ή το θάλαμο είναι αυτός που έχει βγάλει πολλά χρόνια. Αυτός σου μαθαίνει και πώς να βγάλεις τη φυλακή σου. Έτσι μαθαίνεις και τους κανόνες λειτουργίας της φυλακής». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Όλοι μαθαίνουν τους κανόνες με το που θα μπουν και αν δεν τους εμπεδώσουν γρήγορα θα τις αρπάξουν». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)

Σε περίπτωση που ο «νέος κρατούμενος» παραβιάσει κάποιους κανόνες συμπεριφοράς ή συμβίωσης, τότε ενδεχόμενα να μην υποστεί τις συνέπειες που επισείει η παραβίαση για τους υπόλοιπους κρατούμενους, αλλά να έχει ηπιότερη αντιμετώπιση. Η ελαστικότητα αυτή δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση παραβίασης κυρίαρχων κανόνων, όπως ο κανόνας της σιωπής, του σεβασμού, της κλοπής ή της αποπληρωμής χρεών. Την υποχρέωση εκμάθησης των κανόνων στον «νέο κρατούμενο» αναλαμβάνει κάποιος παλιότερος, ο οποίος και τον συμβουλεύει αυτή τη σύντομη περίοδο προσαρμογής.

«Ένας καινούργιος επειδή δεν ξέρει υποφέρει. Μέχρι να του δώσει κάποιος να καταλάβει, να μάθει πως λειτουργεί η φυλακή. Και είναι ανάλογα που θα πέσεις. Κάποιος θα σε προσέξει, θα σε δει σαν πατέρας ή σαν αδερφός. Άλλος θα σε εκμεταλλευτεί. Θα σε χρησιμοποιήσει μέχρι να μάθεις να ξεφεύγεις από τέτοιες λούμπες. Όταν μάθει τους κανόνες της φυλακής απογαλακτίζεται. Παίρνει τις αποφάσεις του για το τι φυλακή θέλει να βγάλει. Να κάνει καριέρα ή να τελειώνει». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

«Για να μάθεις τα κόλπα πρέπει κάποιος να στα πει. Η Υπηρεσία δεν σε ενημερώνει για τα δικαιώματά σου. Πότε μπορείς να βγεις, πώς θα βγεις πιο γρήγορα. Για τίποτα». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

«Στη φυλακή δεν είμαστε όλοι ίσοι. Η γνώμη του παλιότερου μετράει πιο πολύ από το τι θα πει ένας πιο νέος. Και αυτό είναι λογικό. Θα έρθει ο καινούριος και νομίζει ότι μπορεί να κάνει κουμάντο, όταν δεν ξέρει τι σημαίνει πειθαρχικό, πώς μπορείς να βγεις πιο γρήγορα, πώς βγάζεις τη φυλακή σου πιο ήσυχα;» (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο νεοεισερχόμενος «δοκιμάζεται» ως προς την αντοχή του στον πόνο, την αυτοπεποίθησή του, την φυσική του κατάσταση, την αίσθηση του χιούμορ, την οξυδέρκειά του. Υποχρεώνεται σε σειρά δοκιμασιών, που συχνά είναι εξευτελιστικές και δυσάρεστες, κατά τις οποίες μαθαίνει τον κώδικα των κρατουμένων.[549] Στην παρούσα έρευνα δεν αποτυπώθηκε τέτοιου είδους βίαιη μύηση στον κώδικα των κρατουμένων, ώστε να του αποδοθεί ο χαρακτηρισμός (η ετικέτα), που θα τον ακολουθήσει στην υπόλοιπη έγκλειστη ζωή του. Ωστόσο, διατηρήθηκε επιφύλαξη στο κατά πόσο θα είναι «φιλική» η εκμάθηση των κανόνων ή «εχθρική», καθώς ενδέχεται αυτός που θα αναλάβει να τον διδάξει να τον εκμεταλλευτεί, περίπτωση που δεν μπορεί εύκολα να την αποφύγει, ιδιαίτερα αν δεν έχει κάποιον γνωστό στη φυλακή. Αν συμβεί αυτό θα πρέπει να το ανεχθεί έως ότου παύσει να έχει το χαρακτηρισμό του «νέου».

> *«Όταν μπεις πρέπει να καταλάβεις γρήγορα που να πας. Αν πας σε κελί με φασαρίες θα κάνεις και εσύ φασαρίες, αν πας σε ήσυχο κελί θα είσαι καλά». (ΑΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*

> *«Ιεραρχία υπήρχε κάποτε. Τώρα διάφορα στραβόξυλα προσπαθούν να το παίξουν εξουσία. Αυτοί είναι οι χειρότεροι. Ο νέος θα πρέπει να προσέχει να μην πέσει σε στραβόξυλο». (ΔΒ, έγκλειστος εδώ και 26 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Ο «φτωχός κρατούμενος»:

Η αυξανόμενη ανεργία, που οδηγεί στην αύξηση της φτώχειας, έχει ως αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση των αδικημάτων κατά της περιουσίας, όπως και των βίαιων αδικημάτων.[550] Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της αστυνομίας για την εγκληματικότητα, από το 2009 έως το 2011, οι κλοπές και οι διαρρήξεις αυξήθηκαν κατά 33%, οι ληστείες κατά 41% και οι ανθρωποκτονίες κατά 29%. Παρότι οι διαρρήξεις, οι κλοπές και οι ληστείες μειώθηκαν κατά 17 % το 2012 και οι ανθρωποκτονίες κατά 10 %, ο αριθμός των κρατουμένων αυξήθηκε την τετραετία 2009-2013 κατά 6,3 %, ενώ τα έτη 2003-2008 είχε μειωθεί κατά 33,5 %. Έτσι, μεγάλο τμήμα του πληθυσμού των κρατουμένων είναι άποροι, δηλαδή δεν έχουν κάποια σημαντική οικονομική στήριξη από την οικογένειά τους ή το φιλικό τους περιβάλλον. Μάλιστα, σύμφωνα με στοιχεία το κόστος του ημερήσιου συσσιτίου μειώθηκε ανά κρατούμενο κατά 28% από το 2003 έως το 2013 (από 3,2 ευρώ σε 2,4 ευρώ), παρότι το κόστος των προϊόντων αυξήθηκε, με αποτέλεσμα το βάρος αγοράς προϊόντων να μετατοπίζεται στην οικογένεια. Λόγω της απορίας μεγάλου τμήματος των κρατουμένων, τα έξοδα ανά κρατούμενο για την αγορά αγαθών από την καντίνα μειώθηκαν κατά 34% από το 2006 έως το 2013 (από 682,5 ευρώ σε 450,5 ευρώ).[551]

Ο χαρακτηρισμός του «φτωχού κρατούμενου» αποδίδεται σε εκείνον που είναι άπορος και προσπαθεί να κερδίσει με την προσωπική του εργασία τα προϊόντα που χρειάζεται (τσιγάρα, τηλεκάρτες, τρόφιμα, είδη ατομικής υγιεινής κ.λπ.].

> *«Τα φτωχαδάκια για να βρουν τα τσιγάρα τους και κανένα φαΐ εκτός του μαγειρείου, κάνουν υπηρεσίες, εξυπηρετήσεις δηλαδή. Εδώ είναι λίγοι αυτοί. Και όποιος έχει λεφτά, έχει από έναν. Έτσι για να τον διευκολύνει». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπό-*

549 M.M. Kaminsky, «Games Prisoners Play: Allocation of Social Roles in a Total Institution», *Rationality and Society*, 15(2), 2003, σ. 189.

550 Σύμφωνα με τον Λάζο [Γρ. Λάζος, «Η αύξηση της εγκληματικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα», Θέσεις, τ. 120, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2012] «η αύξηση κυρίως των εγκλημάτων επιβίωσης δείχνει το διευρυνόμενο λούμπεν προλεταριάτο, τους χρόνια άνεργους και τους ημι-άνεργους (ή, επί το νομιμοποιητικότερον ημι-εργαζόμενους)». Αυτό κατέδειξε και έρευνα των Δριτσάκη και Γκάνα, οι οποίοι συμπέραναν πως οι διακυμάνσεις των εγκληματικών ενεργειών στον ελληνικό χώρο είναι ευαίσθητες και συμβαδίζουν με την πορεία των οικονομικών/επιχειρηματικών κύκλων, και μάλιστα φαίνεται πως οι αυξήσεις στα κρούσματα εγκληματικότητας πραγματοποιούνται σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όταν δηλαδή οι επιδόσεις των οικονομικών μεγεθών κυμαίνονται πτωτικά. [N. Dritsakis, A. Gkanas, «The effect of socio-economic determinants on crime rates: An empirical research in the case of Greece with cointegration analysis», International Journal of Economic Sciences and Applied Research, 2 (2), Δεκέμβριος 2009, σ. 51-64]

551 N.K. Koulouris, W. Aloskofis, «Prison Conditions in Greece», European Prison Observatory, Detention conditions in the European Union, Antigone Edizioni, Ρώμη Σεπτέμβριος 2013 [http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisonconditionsGreece.pdf], σ. 44-45.

τροπος, Κ.Κ. Ι)

- *«Οι μισοί κρατούμενοι συντηρούνται από ανθρώπους που έχουν την οικονομική δυνατότητα. Εγώ που μπορώ θα αγοράζω στον τάδε τα τσιγάρα του για να μην περιμένω στην ουρά ή να μου μαγειρέψει γιατί το φαΐ δεν τρώγεται ή να μου καθαρίσει το κελί ή να μου πλύνει τα ρούχα γιατί τα πλυντήρια τα διαλύουν, ενώ στο χέρι θα σωθούν. Στον Κορυδαλλό είχα και ταξί, αλλά εδώ δεν χρειάζεται, οι αποστάσεις είναι πιο μικρές». (ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)*

Οι εργασίες που κάνει χαρακτηρίζονται ως «νόμιμες», καθώς δεν έχουν κάποια εμπλοκή με κάποια από τις παράνομες ομάδες. Έτσι, οι «νόμιμες δουλειές» είναι η δερματοστιξία, η καθαριότητα χώρου και ενδυμάτων, η συγγραφή αιτήσεων προς την Κοινωνική Υπηρεσία, η παράδοση μαθημάτων (π.χ. αγγλικής γλώσσας), η επιδιόρθωση ενδυμάτων και υποδημάτων, η επιδιόρθωση ηλεκτρικών συσκευών, η μαγειρική, η παρασκευή αλκοόλ, η πραγματοποίηση μεροκάματου προς όφελος άλλου, η μεταφορά του συσσιτίου ή των αγορών από το μπακάλικο, η εκγύμναση, η πώληση χειροτεχνιών έξω από τη φυλακή κ.λπ.

- *«Όποιος ήξερε μια δουλειά έξω μπορεί να την κάνει και μέσα. Τατουάζ, κούρεμα, επιδιόρθωση ρούχων, τα πάντα. Και έτσι βγάζει τη φυλακή του αν δεν έχει λεφτά. Του δίνουν τσιγάρα ή καντίνα [...] Το "ταξί" ή "λεγκένι" κάνει τις δουλειές. Πλένει ρούχα, μαγειρεύει, κάνει αγγαρείες. Πουλάει και ναρκωτικά. Κάνει τα πάντα εκτός από σεξ». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Όποιος δεν έχει λεφτά κάνει τη "Φιλιππινέζα" ή το "λεγκίνι". Πλένει ρούχα, εξυπηρετεί σε δουλειές, προσφέρει ότι χρειάζεσαι». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Αν δεν έχεις λεφτά να βγάλεις τη φυλακή, πρέπει να δουλέψεις, όπως και έξω. Τα "ταξί" φέρνουν πράγματα. Τα "λεγκίνια" καθαρίζουν το θάλαμο, πλένουν ρούχα. Άλλος φτιάχνει τσίπουρο, άλλος φτιάχνει αιτήσεις, άλλος σε γυμνάζει, άλλος μαγειρεύει καλά, άλλος επιδιορθώνει τηλεοράσεις και ραδιόφωνα. Αν ξέρεις μια τέχνη, κάπως τη χρησιμοποιείς μέσα και έχεις τσιγάρα και φαΐ, γιατί το φαΐ της φυλακής δεν τρώγεται». (ΑΖ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Για να βγάλεις τη φυλακή αν δεν έχεις λεφτά πρέπει να δουλέψεις. Έτσι θα βγάλεις τα τσιγάρα ή θα πληρωθείς με μάρκες [σ.σ. Στη φυλακή δεν κυκλοφορούν χρήματα, αλλά μάρκες] Να πλύνεις ρούχα ή να φυλάς τσίλιες. Να κάνεις τον γραφιά ή την αποθήκη. Να βγάλεις τα μεροκάματα κάποιου ή να αναλάβεις την ευθύνη για καυγά και να φας το πειθαρχικό». (ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Για να βγάλεις τα τσιγάρα σου άμα ξέρεις γράμματα θα κάνεις αιτήσεις, αν όχι θα πλένεις ρούχα». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Για να βγάλεις τα τσιγάρα σου ή την καντίνα σου πρέπει να δουλέψεις. Αν ξέρεις να γράφεις να κάνεις αιτήσεις, αν ξέρεις ηλεκτρολογικά να φτιάξεις την τηλεόραση ή το ράδιο, αν ξέρεις τατουάζ κ.λπ.». (ΑΧ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 7 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Αν δεν έχει μάρκες να κινηθείς ή τσιγάρα βρίσκεις να κάνεις μια δουλειά. Να εξασφαλίσεις ζεστό νερό για κάποιον, να φέρεις την καντίνα, να γράψεις αιτήσεις. Δουλειές υπάρχουν. Αρκεί να θες να είσαι τίμιος». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Για να βγάλεις τα τσιγάρα σου μπορεί να πλένεις ρούχα ή να κάνεις το ταξί. Ελάχιστοι καταφέρνουν να φτιάχνουν χειροτεχνίες σταυρούς και κομποσκοίνια και τα πουλάνε έξω». (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

- *«Αν δεν έχεις χρήματα στη φυλακή πρέπει να δουλέψεις, να πλύνεις ρούχα, να μπαλώσεις κάλτσες, να φτιάξεις την τηλεόραση. Ό,τι ξέρεις να κάνεις είναι χρήσιμο μέσα». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Δουλειές υπάρχουν όλων των ειδών. Αν απλώς θέλεις να βγάλεις τα τσιγάρα σου και την καντίνα σου, αρκεί να πλύνεις κανένα ρούχο, να κάνεις κανένα τατουάζ, να κάνεις τη μοδίστρα». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Αν δεν έχεις φράγκα τότε πρέπει να δουλέψεις. Να πλύνεις ρούχα, να πάρεις το φαγητό για τους άλλους, να φτιάξεις την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Άμα δεν έχεις χρήματα, τότε πρέπει να δουλεύεις. Να πλένεις ρούχα, να φτιάχνεις χάντρες ή σταυρούς». (ΒΙ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Δουλειές υπάρχουν πολλές να κάνεις. Όρεξη να έχεις και ανάγκη για χρήματα, δηλαδή μάρκες ή τσιγάρα. Τα πάντα χαλάνε εδώ μέσα, αν ξέρεις να τα φτιάξεις είσαι ένας καλός μάστορας, τότε θα έχεις να καπνίσεις και να φας. Αν πιάνουν τα χέρια σου φτιάχνεις κομποσκοίνια ή σταυρούς. Αν είσαι της καθαριότητας, αναλαμβάνεις να πλένεις ρούχα ή να επιδιορθώνεις». (ΒΚ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Αν κάποιος είναι «φτωχός κρατούμενος» και δεν εργάζεται, τότε θα ομαδοποιηθεί ώστε ως μέλος κάποιας ομάδας να χαίρει της στήριξης και της αλληλεγγύης όλης της ομάδας ή θα τύχει της προστασίας κάποιου ισχυρού κρατούμενου.

- *«Η φυλακή θέλει λεφτά για να τη βγάλεις. Οπότε ή θα δουλέψεις να πλένεις ή να κάνεις τατουάζ ή αιτήσεις ή θα γίνεις "αναλώσιμος". Αλλιώς πώς θα βγάλεις τα τσιγάρα σου, την καντίνα σου, τα εισιτήριά σου για να πας σπίτι στην άδεια». (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ορισμένοι για ένα πακέτο τσιγάρα είναι ικανοί να κάνουν τα πάντα. Σας είπα τους ανήμπορους τους βοηθάμε, αλλά υπάρχουν κάποιοι που κοιμούνται και ξυπνάνε με την εξουσία και εκμεταλλεύονται τους πάντες». (ΔΒ, έγκλειστος εδώ και 26 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Αυτοί που αρνούνται να εργαστούν θεωρούν υποτιμητικές τις «νόμιμες δουλειές», ιδιαίτερα καθώς οι περισσότερες αφορούν την καθαριότητα, δουλειές που θεωρούνται από πολλούς «γυναικείες». Μη δεχόμενοι, λοιπόν, να γίνουν «σκλάβες», στηρίζονται στην αλληλεγγύη των συγκρατουμένων τους, η οποία όμως δεν διαρκεί εις αεί, χωρίς ανταλλάγματα.

- *«Στη φυλακή υπάρχουν δουλειές να βγάλεις λεφτά, αλλά εγώ δεν κάνω τίποτα. Δεν το δέχομαι να είμαι σκλάβος. Δεν καπνίζω κιόλας, ούτε ναρκωτικά παίρνω οπότε είναι πιο εύκολο». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Όσοι δεν έχουν λεφτά πλένουν ρούχα. Γενικά όποιος δεν έχει λεφτά περνάει μαύρα. Είναι σκλάβα». (ΓΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Οι δουλειές είναι ξεφτίλα. Τέτοια δεν επιτρέπονται στην ακτίνα μας. Αν θέλει κάποιος να πλύνει τα ρούχα του και πλύνει και τα δικά μου ας το κάνει. Την επόμενη φορά θα του πλύνω εγώ». (ΓΨ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Όποιος κάνει δουλειές το κάνει για ανάγκη. Εγώ δεν κάνω τέτοια ξεφτίλα». (ΔΔ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. VII)*

Ο «φτωχός» κρατούμενος είναι συνήθως απομονωμένος και γι' αυτό νιώθει ανασφαλής. Οι «νόμιμες δουλειές» τον φέρνουν πιο κοντά στην κοινωνία των κρατουμένων και αναπτύσσει σχέσεις με αυτή, που θα τον κάνουν να

νιώσει πιο ασφαλής για τη σωματική του ακεραιότητα.

> *«Όποιος έχει λεφτά κινεί τη φυλακή. Αν δεν έχεις λεφτά καλύτερα να κάθεσαι στη γωνία σου και να μετράς κόμπους [σ.σ. μετράς τους κόμπους από το κομποσκοίνι, προσευχόμενος για την προστασία της σωματικής σου ακεραιότητας]». (ΑΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*

> *«Άμα έχεις λεφτά είσαι εντάξει, αν όχι πρέπει να δουλέψεις. Εγώ πλένω ρούχα και φέρνω φαγητό. Έτσι με αφήνουν ήσυχο και μπορώ να αγοράσω σαπούνι». (ΑΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*

Ωστόσο, ο καθένας πρέπει να έχει ικανοποιητική απόδοση στη δουλειά που έχει αναλάβει να κάνει, διαφορετικά θα νιώσει στο κορμί του τη δυσαρέσκεια των πελατών του.

> *«Ένας αξιοπρεπής τρόπος να βγάλεις τη φυλακή είναι να κάνεις τατουάζ. Άμα είσαι και καλός θα βγάλεις τη φυλακή. Άμα είσαι κακός όμως, πρέπει να προσέξεις. Μην κάνεις χάλια τατουάζ, στον λάθος άνθρωπο. Την πάτησες τότε». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*

Από την άλλη, το γεγονός ότι έχει αυξηθεί σημαντικά η αναλογία των μη εχόντων κρατουμένων από τους έχοντες έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει ανεργία και εντός της κοινωνίας των κρατουμένων. Την ίδια στιγμή, οι αλλοδαποί κρατούμενοι φαίνεται πως είναι αυτοί που πλέον κάνουν τις περισσότερες «νόμιμες δουλειές» γιατί οι Έλληνες κρατούμενοι το θεωρούν υποτιμητικό, αλλά και γιατί ζητούν υψηλότερο αντίτιμο, καθώς ενδέχεται να έχουν επισκεπτήρια που θα τους καλύψουν ορισμένες ανάγκες.

> *«Παλιά υπήρχαν πολλές δουλειές να κάνεις και λίγοι άποροι. Τώρα όλοι είναι άποροι και ελάχιστοι πληρώνουν για να τους πλύνεις, να τους ράψεις κ.λπ. Εγώ κάνω χειροτεχνίες και τις πουλάω έξω. Βγάζω έτσι ένα χαρτζιλίκι και απασχολούμαι κιόλας». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)*

> *«Οι περισσότεροι κρατούμενοι είναι αλλοδαποί και δεν έχουν λεφτά. Αυτοί θα κάνουν τα πάντα για ένα τσιγάρο ή για καφέ». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

> *«Δουλειές κάνουν οι μετανάστες γιατί δεν έχουν φράγκο. Πλένουν δέκα ρούχα για ένα ευρώ. Αν κάποιος έχει μεροκάματα και δεν θέλει να δουλέψει δίνει έναν καπνό σε έναν χαρμάνη και του βγάζει το μεροκάματο». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Η πρακτική αυτή της «νόμιμης εργασίας» με αντάλλαγμα απαραίτητα αγαθά εξαλείφεται όταν η κοινωνική υπηρεσία τα διαθέτει δωρεάν στους άπορους κρατούμενους. Έτσι, όταν οι άποροι κρατούμενοι έχουν πρόσβαση στα απαραίτητα για εκείνους προϊόντα (τσιγάρα, φαγητό, τηλεκάρτες, κυρίως), τότε ανακτούν την αξιοπρέπειά τους και επομένως και την αυτοπεποίθησή τους.

> *«Στη φυλακή κάποιοι πλέκουν χάντρες άλλοι κάνουν χάρες και άλλοι βγάζουν τις οικιακές δουλειές. Οι περισσότεροι μέσα δεν έχουν στον ήλιο μοίρα και έτσι δουλεύουν για να βγάλουν τα τσιγάρα τους ή το φαγητό τους. Εδώ αν έχει η υπηρεσία σου δίνει ρούχα, παντόφλες, τσιγάρα, τηλεκάρτες. Αν δεν έχει πρέπει να δουλέψεις». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

> *«Οι αδύναμοι ή οι άποροι θα πλύνουν ρούχα, θα κάνουν το ταξί και θα φέρουν φαγητό ή θα κάνουν τα ψώνια από την καντίνα. Εδώ είναι καλή η υπηρεσία και οι φτωχοί δεν είναι υπόδουλοι. Όταν δίνει η υπηρεσία τσιγάρα και ρούχα, τότε δεν εξευτελίζεται ο κρατούμενος για να τα αποκτήσει. Αλλιώς θα κάνει τα πάντα για μια τζούρα». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5*

χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)

- *«Εδώ δεν κάνουν δουλειές οι κρατούμενοι γιατί η υπηρεσία έχει ακόμα να δίνει στους άπορους. Και έτσι κανείς δεν τους εκμεταλλεύεται». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

Όταν, όμως, δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα, που με τη μείωση των κρατικών κονδυλίων ολοένα και εξαλείφεται, τότε ο «φτωχός κρατούμενος» θα κάνει οτιδήποτε, προκειμένου να αποκτήσει όσα χρειάζεται [*«Αν δεν έχεις λεφτά να βγάλεις τη φυλακή θα αναγκαστείς να δουλέψεις, να μαγειρέψεις, να πλύνεις, να σφουγγαρίσεις. Ό,τι χρειαστεί». (ΔΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*]. Όπως και να είναι οι ταξικές διακρίσεις είναι πάντα εμφανείς στην κοινωνία των κρατουμένων, πόσο μάλλον τώρα που η οικονομική κρίση έχει χτυπήσει και αυτή:

- *«Η ιεραρχία είναι αυτή στη φυλακή. Υπάρχουν οι εργάτες, οι πλούσιοι και οι δυνατοί». (ΒΜ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. III)*
- *«Γενικά, ο έχων περνάει καλά. Ο μη έχων άστα βράστα». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. I)*
- *«Για να βγάλεις τη φυλακή αν δεν έχεις φράγκα θα κάνεις τα πάντα. Αλλιώς πώς θα επιβιώσεις αφού δεν φτάνει το φαΐ της φυλακής να χορτάσεις;» (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*

Ο «πλούσιος» κρατούμενος:

Στον αντίποδα του «φτωχού κρατούμενου» είναι ο «πλούσιος κρατούμενος», εκείνος ο οποίος έχει στήριξη του οικογενειακού και φιλικού του περιβάλλοντος, προκειμένου να αγοράσει όσα είδη χρειάζεται, και ταυτόχρονα έχει τη δυνατότητα να αγοράσει υπηρεσίες, που παρέχουν οι «φτωχοί κρατούμενοι». Ο «πλούσιος κρατούμενος» δεν βιώνει τις συνέπειες του εγκλεισμού με την ίδια ένταση που τις βιώνει ο «φτωχός κρατούμενος.

- *«Κουμάντο στη φυλακή κάνει πάντα ο παλιότερος. Περισσότερο και από αυτόν που έχει λεφτά ή γνωριμίες. Αν και αυτοί θα περάσουν καλά στη φυλακή. Θα βγουν αγροτική στην ώρα τους, θα πάρουν άδειες, θα έχουν επισκεπτήρια». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. III)*
- *«Ο πλούσιος εγκληματίας δεν θα νιώσει ποτέ τη φυλακή. Είναι βασιλιάς. Έχει ότι ζητήσει στο κελί του». (ΓΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Σε περίπτωση που ο «πλούσιος κρατούμενος» δεν έχει εξουσία, παρά είναι μόνο οικονομικά ευκατάστατος, τότε η σωματική του ασφάλεια είναι επισφαλής και εξαγοράζει προστασία από κάποια παράνομη ομάδα. Διαφορετικά μπορεί να πέσει θύμα ομηρίας, με τους θύτες να ζητούν λύτρα από τους οικείους του για να μην υποστεί ξυλοδαρμό.

- *«Οι ισχυρότεροι είναι αυτοί που είναι μέσα για μπραβιλίκια ή για ναρκωτικά. Να έχουν λεφτά από εκεί, δηλαδή. Ο πλούσιος που δεν έχει σχέση με αυτά, την πάτησε. Θα τον ξεζουμίσουν». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. I)*

Ο «πλούσιος κρατούμενος» έχει τη δυνατότητα να επιλέξει τους συγκρατούμενούς του, σε περίπτωση που έχει υπό τον έλεγχό του το κελί ή το θάλαμο που έχει τοποθετηθεί. Εάν έχει την οικονομική δυνατότητα και τη θέληση να αποκτήσει εξουσία, ο «πλούσιος κρατούμενος» μπορεί να το κάνει, μόνο αν καταφέρει να έχει την προστασία άλλων κρατουμένων, διαφορετικά είναι και αυτός αδύναμος και δεν έχει δικαίωμα λόγου στην κοινωνία των κρατουμένων.

«Όποιος έχει λεφτά μπορεί να έχει 20 άτομα πίσω του». (ΑΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)

«Παίζουν ρόλο τα χρήματα που έχει κάποιος. Αν έχει γνωριμίες ή έχει λεφτά εντός ή εκτός φυλακής, τότε θα μπορεί να έχει ένα λόγο στη φυλακή». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)

Ο «ήσυχος κρατούμενος»:

Ο «ήσυχος κρατούμενος» δεν είναι απαραίτητα ενταγμένος στην κοινωνία των κρατουμένων, αλλά αποδέχεται και τηρεί τους κανόνες που τη διέπουν, τηρώντας ταυτόχρονα και τον εσωτερικό κανονισμό του καταστήματος κράτησης.

«Είμαι της άποψης ότι το καλύτερο που έχεις να κάνεις μέσα είναι να είσαι από μακριά και αλάργα από όλα. Και φυσικά να μάθεις γρήγορα και να τηρείς τους κανόνες». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Άμα δεν είσαι δικός τους θα σε σφάξουν. Εγώ δήλωσα ότι θέλω να μείνω μόνος μου και με στάμπαραν. Όμως, κάποιους κανόνες τους τηρώ. Κάνω ησυχία και δείχνω σεβασμό. Από όλα τα άλλα απέχω». (ΓΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)

Θέλει να περνά απαρατήρητος από το προσωπικό της φυλακής, αλλά και από τους υπόλοιπους κρατούμενους, αναπτύσσοντας τυπικές σχέσεις. Στόχος του είναι η επίσπευση της αποφυλάκισής του, για να επιστρέψει στην κανονικότητά του ως ελεύθερος πολίτης. Και αυτό το κάνει συμμετέχοντας στα προγράμματα εκπαίδευσης και δουλεύοντας με ευεργετικό υπολογισμό ημερών. Ελπίζει πως θα είναι η τελευταία φορά που θα βιώσει την έγκλειστη ζωή.

«Για να γλιτώσει κάποιος πρέπει να ασχοληθεί με τον εαυτό του και να βγάλει αθόρυβα την ποινή του. Να μην τον θυμάται κανείς. Σαν να μην πέρασε ποτέ από εδώ μέσα. Μόνο έτσι έχει ελπίδα». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

«Προσπαθώ να βγάλω αθόρυβα τη φυλακή μου. Το μόνο που θέλω είναι να πάω σπίτι μου». (ΑΧ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 7 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)

«Γενικά πιστεύω ότι όποιοι θέλουν να πάνε σπίτι τους βγάζουν ήσυχοι τη φυλακή τους». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Και υπάρχει και μια ακόμα κατηγορία, όσοι βγάζουν τη φυλακή τους ήσυχα και ωραία. Εγώ δεν ανακατεύομαι σε τίποτα. Κάθομαι και διαβάζω το βιβλίο μου, χωρίς να βλέπω ή να ακούω τίποτα». (ΒΖ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Έχω λίγους ανθρώπους για να μιλάω. Σε άλλους λέω καλημέρα, σε άλλους μπορεί να συζητήσω και για μπάλα. Μέχρι εκεί. Δεν θέλω πολλά πολλά. Να βγάζω ήσυχα τη φυλακή μου. Κάθε φορά έτσι κάνω». (ΒΩ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)

«Η φυλακή, όπως κατάλαβες, σε κάνει χειρότερο. Εγώ βέβαια νιώθω ότι έχω ηρεμήσει γιατί κάνω το κουνέλι, τον κινέζο μέχρι να φύγω μπας και γλιτώσω». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)

«Προσπαθώ να κρατάω το κεφάλι ψηλά, να μην νομίζουν ότι είμαι ευάλωτος ή κρύβω κάτι, να περνάω απαρατήρητος». (ΓΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)

«Αν δεν ανήκεις κάπου, δεν επιβιώνεις. Εκτός αν μπορείς να περνάς απαρατήρητος και λίγοι το καταφέρνουν». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)

Ο «ήσυχος κρατούμενος» δεν είναι απαραίτητα πρωτόπειρος, αλλά αρκεί κάποιο περιστατικό να πυροδοτήσει τη στροφή, από κάποιο άλλο κοινωνικό ρόλο σε αυτό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απεξάρτηση από τις

ναρκωτικές ουσίες ή τα ψυχοφάρμακα.

> *«Σας μιλάνε καθόλου; Οι περισσότεροι εδώ δεν μιλάνε. Φοβούνται. Όμως εγώ δεν έχω πρόβλημα. Είμαι καθαρός πια και δεν φοβάμαι. Ρωτήστε με, αν ξέρω θα σας απαντήσω [...] Κοιτάχτε εμένα είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή. Και η τελευταία, ελπίζω. Είμαι μέσα ήδη 14 μήνες. Και θέλω να βγω γρήγορα. Να φτιάξω τη ζωή μου. Εδώ δεν είναι για να ζεις. Υπάρχει αγριάδα σε μερικούς ανθρώπους». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*

Συνήθως, ο «ήσυχος κρατούμενος» δεν συμμετέχει στις συλλογικές κινητοποιήσεις, αλλά δεν στέκεται ενάντιος.

> *«Δεν ακολουθώ στις εξεγέρσεις, τις στάσεις, τις απεργίες πείνας. Κάθομαι ήρεμος και δεν προκαλώ». (ΓΖ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια, Κ.Κ. V)*

Ο «επαγγελματίας κρατούμενος»:

Είναι εκείνος, ο οποίος είναι απόλυτα ενταγμένος στην κοινωνία των κρατουμένων. Δεν τον αφορά η επίσπευση της αποφυλάκισής του, καθώς έχει αποδεχτεί πλήρως την ταυτότητα του κρατούμενου. Δεν φοβάται τις συνέπειες κάποιου πειθαρχικού παραπτώματος, ενώ οι σχέσεις του με το προσωπικό είναι τεταμένες.

> *«Έτσι και αλλιώς θες δεν θες, προσαρμόζεσαι. Αν δεν το κάνεις ή θα αυτοκτονήσεις ή αποφασίσεις να κάνεις καριέρα και να ξεσκιστείς στα πειθαρχικά». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Ο «επαγγελματίας κρατούμενος» θεωρεί τη φυλακή «σπίτι του». Τηρεί τους κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων, αλλά δεν έχει καμία αναστολή να ασκήσει βία. Κάνει παράνομες δουλειές, προκειμένου να εξασφαλίσει τα απαραίτητα είδη ή για να τύχει της προστασίας κάποιας ομάδας ή για να ανελιχθεί στην ιεραρχία ή γιατί χρωστά χρήματα και δεν έχει να τα δώσει, επομένως υποχρεώνεται να κάνει κάποια «εξυπηρέτηση» ή για να κερδοσκοπήσει εις βάρος των κρατουμένων.

> *«Υπάρχουν και οι παράνομες, αλλά αυτές δεν τις κάνεις για να βγάλεις τα τσιγάρα σου. Τις κάνεις ή γιατί χρωστάς ή για να βγάλεις λεφτά να στείλεις έξω». (ΒΚ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. III)*

> *«Υπάρχουν άνθρωποι μεροκαματιάρηδες που θέλουν να βγάλουν την ποινή τους και κάνουν δουλειές τίμιες για να κερδίζουν τα τσιγάρα τους και άλλοι που θέλουν να βγάλουν λεφτά από τη φυλακή, να μην πάει ο χρόνος χαμένος. Αυτοί συνήθως έχουν βίλες έξω και μέσα ό,τι μπορείς να φανταστείς. Την καλύτερη τηλεόραση, πάντα καθαρά ρούχα, πάντα το καλύτερο φαγητό. Έχουν και πληρώνουν για άνθρωπο να τους καθαρίζει, για άλλον να τους μαγειρεύει και άλλους να του κάνουν τη δουλειά». (ΒΜ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. III)*

> *«Άλλοι που θέλουν να μπουν σε προστασία θα χτυπήσουν κάποιον γιατί του το ζήτησε ένας μεγάλος ή θα αναλάβουν πειθαρχικό. Αυτοί συνήθως έχουν αποφασίσει ότι θα κάνουν καριέρα στη φυλακή». (ΓΦ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Ως παράνομες δουλειές νοούνται η απόκρυψη απαγορευμένων από τον εσωτερικό κανονισμό ειδών, η τοκογλυφία, η πώληση προστασίας, η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, ο ξυλοδαρμός συγκρατούμενου κατόπιν «υπογραφής συμβολαίου» κ.λπ.

«Υπάρχουν και άλλες δουλειές που μπορεί να χτίσεις βίλα να έχεις για όταν βγεις. Χρήμα βγάζει ο «τραπεζίτης», αυτός που πουλάει τσιγάρα. Αν δεν έχεις λεφτά σε δανείζει με τόκο [...] Αυτός που κρύβει τα παράνομα λέγεται «πατάρι» και βρίσκει καβάτζες, ακόμα και στον πάτο του μπορεί να κρύψει ολόκληρο εμπόρευμα». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)

«Αν πάλι έχεις πολλά χρόνια στην πλάτη τότε κάνεις και διάφορα άλλα για να φτιάξεις ένα σπίτι έξω. Μπάζεις ναρκωτικά, κινητά, όπλα, καθαρίζεις κάποιον για λεφτά. Ό,τι βάλει ο νους σου». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

«Αν όμως θες να χτίσεις και κανένα σπιτάκι έξω να σε περιμένει για όταν βγεις τότε θα κάνεις τον περιπτερά και θα πουλάς τσιγάρα με τόκο, θα κάνεις διακίνηση, θα φτιάξεις κρυψώνες για όπλα ή κινητά, θα πουλήσεις προστασία». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Άλλοι πάλι κάνουν τις αποθήκες. Κρύβουν ναρκωτικά, κινητά, όπλα. Δεν μπορείς να φανταστείς τι κρυψώνες φτιάχνουν. Μια φορά βρήκαν κρυψώνα στο ταβάνι με ψευδοροφή. Άλλος μπορεί να μπει εγγυητής σε κάποιον για να αγοράσει καπνό ή καντίνα. Και έτσι ο άλλος θα χρωστάει διπλό τόκο. Άλλοι στήνουν στοιχήματα. Άλλοι φτιάχνουν τσίπουρο». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

«Δουλειές υπάρχουν. Να φτιάξεις μαχαίρια, να βρεις πράγματα που σπανίζουν κινητά, φορτιστές και τέτοια». (ΓΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)

«Υπάρχουν δύο ειδών δουλειές. Οι νόμιμες, όπως να πλένεις ρούχα ή να φέρνεις το φαγητό και οι παράνομες, όπως να βάζεις ναρκωτικά ή κινητά. Υπάρχουν πάντα και οι τοκογλύφοι. Άμα δεν πληρώσεις τον τοκογλύφο μπορεί να σε μαχαιρώσει. Υπάρχουν άλλοι που θα αναλάβουν πειθαρχικό από υπερηφάνεια ή για να ανέβουν στην ιεραρχία ή για να φάνε ή για να καπνίσουν». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)

Ο «επαγγελματίας κρατούμενος» προσπαθεί συνήθως να αποκτήσει τη δική του παράνομη ομάδα και μέχρι να το καταφέρει συμμετέχει συνήθως σε κάποια άλλη παράνομη ομάδα.

«Τότε βέβαια πρέπει να φτιάξεις ομάδα που θα σε στηρίζει, θα υπερασπίζεται την περιουσία σου, αλλιώς μπορεί πολύ εύκολα να την χάσεις από άλλον επιχειρηματία που έχει κόσμο πίσω του». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)

Ο «επαγγελματίας κρατούμενος» συμμετέχει στις συλλογικές κινητοποιήσεις, ιδιαίτερα όταν αυτές αφορούν τα δικαιώματα των κρατουμένων, καθώς αυτός γνωρίζει πως θα εκτίσει πολλά χρόνια φυλακής.

«Όποιοι θέλουν να κάνουν καριέρα στις φυλακές κάνουν φασαρίες. Οργανώνουν κινητοποιήσεις και καλά για δικαιώματα κρατουμένων, αλλά στην αλήθεια το κάνουν για να κερδίσουν κάτι για την πάρτη τους. Επίσης, αυτοί είναι που θα βάλουν μέσα τα ναρκωτικά ή θα κάνουν τοκογλυφίες ή θα οργανώσουν στοιχήματα». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)

Ο «χρεοφειλέτης κρατούμενος»:

Ένας από τους βασικούς κανόνες στην κοινωνία των κρατουμένων είναι η αποπληρωμή των χρεών.

«Αν πάλι χρωστάς στοιχήματα ή τσιγάρα ή ναρκωτικά πρέπει να φοβάσαι. Το τζάμπα έχει πεθάνει εδώ και χρόνια. Δεν υπάρχουν κεράσματα. Πρέπει να ξεχρεώνεις για να μην έχεις προβλήματα». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)

Ο κρατούμενος εκείνος που δεν το κάνει, ο «χρεοφειλέτης κρατούμενος», θα πρέπει να βρει τρόπο να αποπληρώσει άμεσα τα χρέη του, διαφορετικά κινδυνεύει η σωματική του ακεραιότητα. Σε περίπτωση που δεν έχει τη δυνατότητα να του στείλουν απέξω χρήματα να ξεχρεώσει, τότε θα υποχρεωθεί να κάνει κάποια από τις «παράνομες δουλειές».

> *«Γι' αυτό τις περισσότερες παράνομες τις κάνουν όσοι χρωστάνε στα χαρτιά ή τα ζάρια ή όσοι είναι αρρωστάκια». (ΔΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Αν αρνηθεί και δεν ξεχρεώσει τότε θα υποστεί ξυλοδαρμό, μέχρι να βρει τρόπο να ξεχρεώσει. Η ετικέτα του «χρεοφειλέτη κρατούμενου» τον ακολουθεί όπου και αν πάει σε περίπτωση μεταγωγής σε άλλη πτέρυγα ή φυλακή.

> *«Έτσι οι περισσότεροι κρατούμενοι είναι χρεωμένοι και αν δεν έχουν να ξεχρεώσουν κινδυνεύουν αν δεν κάνουν ό,τι τους πουν. Θα τους μαχαιρώσουν. Ακόμα και αν ζητήσει και πάει σε άλλη φυλακή ή πτέρυγα για να γλιτώσει τα χρέη, θα τον βρουν και θα τον μαχαιρώσουν για να ξεχρεώσει εκεί». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Ξύλο θα φάει και όποιος χρωστάει. Όλοι παίζουν ζάρια ή χαρτιά, για να περάσει η ώρα. Αλλά άμα χάσεις πρέπει να πληρώσεις τα χρέη σου, αλλιώς την πάτησες. Τα χρέη στη φυλακή είναι μεγάλη καταδίκη. Σε κυνηγάνε παντού και δεν σε ξεχνάνε». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Αν κάποιος μπαίνει και έχει χρωστούμενα έξω μπορεί να τα βρει εδώ μέσα. Γιατί αν χρωστά λεφτά, αυτός που θέλει να εισπράξει έχει σίγουρα έναν εισπράκτορα μέσα». (ΑΗ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

Ο «εθισμένος κρατούμενος»:

Σύμφωνα με διεθνείς έρευνες, η πλειοψηφία των προβληματικών χρηστών ναρκωτικών έχουν εκτίσει ποινή φυλάκισης κάποια στιγμή στη ζωή τους, ενώ παράλληλα οι χρήστες ναρκωτικών αποτελούν υψηλό ποσοστό πληθυσμού των φυλακών.[552] Σύμφωνα με έρευνα του ΕΚΤΕΠΝ (2014), το 2012 4.254 επί συνόλου 12.479 κρατουμένων ήταν παραβάτες του νόμου περί ναρκωτικών, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν χρήστες.[553]

Η χρήση ναρκωτικών ουσιών εντός της φυλακής είναι πολύ συχνό φαινόμενο. Άλλωστε, είναι ένας τρόπος καταστολής του μεγάλου πληθυσμού των κρατουμένων.

> *«Έχει και πολλή πρέζα μέσα και έχουν χειροτερέψει τα πράγματα. Υπάρχουν γενικά πολλά ναρκωτικά εδώ μέσα, ότι θες το βρίσκεις και γι' αυτό υπάρχει και πολλή βαβούρα και γκρίνια. Όσοι δεν είναι φυτά από τα ψυχοφάρμακα πέφτουν στην κόκα». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Οι μισοί είναι χαμένοι στην πρέζα ή τα χάπια που τα δίνουν δωρεάν τρεις φορές τη μέρα, σε όποιον θέλει, χωρίς ιατρική συνταγή. Αρκεί να τα ζητήσεις. Έτσι οι μισοί είναι σε καταστολή. Υπάρχουν άνθρωποι που κάνουν κάτι για να ξαναβρεθούν στη φυλακή και να παίρνουν χάπια». (ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)*

552 Κ. Κοκκώλης, «Εξαρτήσεις και παραβατικότητα: Θεραπευτικές παρεμβάσεις του ΟΚΑΝΑ στα σωφρονιστικά καταστήματα», 2014, Ομιλία σε στρογγυλή τράπεζα με θέμα «Αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών στις πόλεις», στο συνέδριο International Healty Cities, που διοργανώθηκε από το WHO European Healthy Cities Network όπως ανακτήθηκε από το
https://www.eiseverywhere.com/file_uploads/860d4b102619091b46dc519760975da5_Kokkolis.pdf

553 Ετήσια έκθεση ΕΠΙΨΥ, «Η κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών και των οινοπνευματωδών στην Ελλάδα», 2014, σ. 119 όπως ανακτήθηκε από το http://www.ektepn.gr/Documents/PDF/Cover.pdf

«Όλοι είναι πρεζάκηδες εδώ μέσα και οι περισσότεροι μπήκαν καθαροί να καταλάβεις. Αυτός που διακινεί είναι αυτός που μπορεί να προσδιορίσει τις ηθικές αξίες των κρατουμένων. Αν ελέγχω τα ναρκωτικά, ελέγχω τη φυλακή». (ΓΔ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)

Ωστόσο, στην κοινωνία των κρατουμένων ο «εθισμένος κρατούμενος» είναι ανεπιθύμητος, καθώς ενδέχεται με τη συμπεριφορά του να προκαλέσει έλεγχο στο κελί ή το θάλαμο που έχει τοποθετηθεί.

«Ακόμα, δεν πρέπει να κυκλοφορείς μαστουρωμένος ή μεθυσμένος γιατί αυτό και προκαλεί εντάσεις και μπορεί να προκαλέσει έλεγχο στη φυλακή, οπότε μετά κλάψτα». (ΑΜ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. II)

«Άμα είσαι πρεζάκιας μην λιώνεις στους κοινόχρηστους χώρους και όλα θα πάνε καλά. Γενικά να μην φαίνεσαι». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)

«Είμαι 20 χρόνια τοξικομανής και ξέρω ότι αν με δουν λιώμα μέσα θα με τσακίσουν. Όμως άμα είμαι ήσυχος όλα θα πάνε καλά». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. III)

Γι' αυτό, συνήθως, οι εθισμένοι κρατούμενοι δεν γίνονται αποδεκτοί σε κελί ή θάλαμο, όπου δεν γίνεται χρήση ναρκωτικών ουσιών από όλους τους κρατούμενους.

«Τα πρεζάκια δεν τα θέλει κανείς στο κελί του. Ειδικά όταν παθαίνουν τα στερητικά είναι ανυπόφοροι». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. III)

«Τα αρρωστάκια δεν τα δέχομαι. Όποιος θέλει να πιει ας πάει σε άλλη πτέρυγα. Στη δική μου είμαστε όλοι καθαροί και γυμνασμένοι». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)

«Τα πρεζάκια είναι κουραστικά. Όλη μέρα ζητάνε και σαπίζουν. Γι' αυτό είναι μόνοι τους. Όσοι δεν είμαστε στην πρέζα τους κάνουμε πέρα. Μπορεί να έχεις μπελάδες από το πουθενά. Είτε να τσακωθείς, είτε να σε κλέψουν, είτε να σε κολλήσουν καμιά αρρώστια. Στη ζητιανιά είναι όλη μέρα για να βρουν τη δόση τους». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. I)

Ωστόσο, είναι «χρήσιμοι», ιδιαίτερα στις παράνομες ομάδες, καθώς αν δεν έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν τις ουσίες που θα ικανοποιήσουν την έξη τους, τότε κάνει κάποια από τις παράνομες δουλειές ή εντάσσεται σε παράνομη ομάδα.

«Τα πρεζάκια είναι πιόνια. Τα χρησιμοποιούν για να κάνουν τη βρώμικη δουλειά. Για παράδειγμα, πριν 3 μήνες έφεραν έναν από το Ανηλίκων και τον έβαζαν να χτυπά και να μαχαιρώνει για να του δώσουν τη δόση του. Στο τέλος, τον σκότωσαν για να μην μιλήσει στην Υπηρεσία». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. I)

«Ξέρετε πόσο κάνει το καπάκι; 200 ευρώ. Έτσι μετράει η δόση, ένα καπάκι από στυλό BIC είναι μία δόση. Έτσι, ο άλλος θα κάνει τα πάντα να βρει τη δόση του, θα κρύψει ναρκωτικά στον πάτο του ή θα μαχαιρώσει κάποιον γιατί χρωστάει ή θα αναλάβει το πειθαρχικό κάποιου». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)

«Τις φυλακές τις χαλάνε οι πολυτοξικομανείς. Αυτοί λύνουν το ζωνάρι τους για καυγά. Πρέπει να κρατούνται χώρια μπας και βγάζουν την αρρώστια από μέσα τους. Αυτοί λουκάρουν τα πάντα [σ.σ. τα βάζουν στον πρωκτό τους]. Αν θες κάτι να σου φυλάξει κάποιος, οι "αποθήκες" έχουν πάντα χώρο». (ΑΛ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. II)

«Αν πίνεις πρέζα να πληρώσεις ή να έχεις μεγάλο πάτο για να κρύβεις τις δόσεις όλων

και να πίνεις τζάμπα». (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

- *«Μόνο οι τοξικομανείς βρίσκουν παρέες εδώ. Για να έχουν άκρες. Να πιούν τζάμπα και ας ξεχρεώσουν με εξυπηρετήσεις». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)*

Πάντως, ο «εθισμένος κρατούμενος», παρότι χρήσιμος στη διακίνηση των ναρκωτικών ουσιών, είναι εξαιρετικά απομονωμένος, καθώς για πολλούς η παρέα μαζί του σημαίνει «μπελάς»:

- *«Εδώ πέφτει πολύ ξύλο. Ειδικά όσοι είναι μεθυσμένοι είναι έτοιμοι για καυγά. Τα χάπια είναι επίσης άφθονα. Τα τρίβουν σε σκόνη και τα ρουφάνε από τη μύτη. Μετά είναι έτοιμοι να φάνε ανθρώπους. Γι' αυτό από μακριά και αλάργα. Όπου βλέπεις μεθυσμένο ή χαπακωμένο στρίβε γωνίες για να τη γλιτώσεις». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*

Γ. ΟΙ ΑΝΕΠΙΘΥΜΗΤΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

Οι «ρουφιάνοι» και οι «βιαστές», δηλαδή όσοι με οποιοδήποτε τρόπο αποκάλυψαν σημαντικές πληροφορίες είτε σε εκπρόσωπο διωκτικής, εισαγγελικής ή δικαστικής αρχή είτε στο προσωπικό του σωφρονιστικού καταστήματος και όσοι διατέλεσαν ή κατηγορούνται ότι διετέλεσαν κάποιο σεξουαλικό αδίκημα είναι ανεπιθύμητοι στην κοινωνία των κρατουμένων. Μάλιστα, σύμφωνα με τον κώδικα των κρατουμένων, ο οποίος θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο, σε αυτούς τους κρατούμενους επιφυλάσσονται σκληρές τιμωρίες (ξυλοδαρμός, μαχαίρωμα, χάραγμα στο πρόσωπο, βασανιστήρια), ενώ ενδέχεται και να δολοφονηθούν.[554] Αυτοί οι κοινωνικοί τύποι, ακόμα και αν επιθυμούν να ενταχθούν στην κοινωνία των κρατουμένων, είναι αδύνατο να το πετύχουν και αν προσπαθήσουν τότε θα τους ασκηθεί ακόμα περισσότερη βία.

Όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα οι κρατούμενοι αισθάνονται υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται με τους κοινωνικούς ρόλους που τους αποδίδονται και να προσαρμόζονται σε αυτούς. Όλοι οι ρόλοι/χαρακτηρισμοί που αναλύθηκαν προηγούμενα έχουν στον πυρήνα τους την «ανδρική συμπεριφορά», υπακούοντας τις πατριαρχικές, ετεροφυλόφιλες, ηγεμονικές ανδρικές αξίες, που επιβάλλονται σε κάθε φυλακή.[555] Το σύστημα της φυλακής έχει ως στόχο να μετατρέψει τους «πραγματικούς άνδρες» σε «εξαρτημένα παιδιά», από τη στιγμή που τους επιβάλλεται ένα συγκεκριμένο καθημερινό πρόγραμμα, ενώ είναι υποχρεωμένοι να υπακούν τον εσωτερικό κανονισμό της φυλακής και τις εντολές του προσωπικού.[556] Όμως, εντός της κοινωνίας των κρατουμένων, το κάθε μέλος της προσπαθεί να διαφυλάξει την αρρενωπότητά του. Επομένως, η ένταξη σε αυτή έχει ως στόχο και τη διαφύλαξη της κοινωνικής ταυτότητας του άνδρα, μέσα από τις αξίες που επιβάλει η κουλτούρα των κρατουμένων (συμμόρφωση, πίστη, σκληρότητα).[557] Το πρότυπο του άνδρα κρατούμενου είναι αυτό του ανθρώπου που προβάλλει μια ταυτότητα σκληρού ανδρισμού, η οποία άλλωστε βοηθά τον κρατούμενο να διαχειριστεί το συναισθηματικό πόνο από τον εγκλεισμό, όπως και να τον προστατεύσει από την επιθετικότητα των συγκρατουμένων του. Στις περιπτώσεις των χαρακτηρισμών ως ρουφιάνου ή βιαστή, οι κρατούμενοι αυτοί δεν μπορούν να παρουσιάσουν την εικόνα του δυνατού αρσενικού, καθώς σύμφωνα με τις αξίες της κουλτούρας των κρατουμένων οι συγκεκριμένοι κοινωνικοί τύποι δεν ικανοποιούν τις αξίες του ανδρικού προτύπου και επομένως είναι έκπτωτοι της κοινωνίας των κρατουμένων.

- *«Οι ρουφιάνοι δεν είναι άντρες. Είναι αγόρια». (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

554 E. Shoham, *Prison Tattoos: A study of Russian Inmates in Israel*, Springer Briefs in Criminology, 2015, σ. 14.

555 Y. Jewkes, «Men behind bars: "doing" masculinity as an adaptation to imprisonment», *Men and Masculinities*, 8(1), 2005, σ. 44-61.

556 T. Ugelvik, «Paternal pains of imprisonment: incarcerated fathers, ethnic minority masculinity and resistance narrative», *Journal of Punishment & Society*, 16(2), 2014, σ. 152-168.

557 T. Meisenhelde, «An essay on time and the phenomenology of imprisonment», *Journal of Deviant Behavior*, 6(1), 1984, σ. 39-56.

Στην ίδια λογική –της μη αρρενωπότητας– ανεπιθύμητοι είναι και όσοι κρατούμενοι δεν είναι ετεροφυλόφιλοι, καθώς οποιαδήποτε μη ετεροφυλοφιλική συμπεριφορά θεωρείται λανθάνουσα στην κοινωνία των κρατουμένων. Επομένως, στους ανεπιθυμήτους συγκαταλέγονται και οι ομοφυλόφιλοι κρατούμενοι ή τα διεμφυλικά άτομα, οι οποίοι θα αναλυθούν ξεχωριστά, καθώς οι αιτίες αποκλεισμού τους διαφέρουν σημαντικά από αυτές του «βιαστή κρατούμενου» ή του «ρουφιάνου κρατούμενου».

Ο «ρουφιάνος κρατούμενος»:

Η μη αποκάλυψη πληροφοριών σε δικαστικούς ή σωφρονιστικούς υπαλλήλους θεωρείται αξιέπαινη πράξη κάποιου κρατούμενου, ιδιαίτερα όταν εκείνος αναλαμβάνει την ποινική ευθύνη με αποτέλεσμα κάποιοι να απαλλαγούν των κατηγοριών.

> *«Αν έχεις 4 χρόνια ποινή πώς μπορείς να απαιτείς να επιβληθείς; Τι έχεις να δείξεις; Μια δικογραφία λεπτή όση το νύχι μου. Ενώ τη δική την έφερναν με καροτσάκι. Και εγώ δεν μίλησα. Και ούτε πρόκειται. Και αυτό το έμαθαν μέσα. Με σεβάστηκαν. Και στους ανήλικους δεν μίλησα. Ποτέ δεν με χτύπησαν». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Η αντίθετη πράξη είναι εξαιρετικά επιλήψιμη, με αποτέλεσμα να του αποδοθεί ο χαρακτηρισμός του «ρουφιάνου κρατούμενου». Ο χαρακτηρισμός αυτός μπορεί να αποδοθεί είτε σε υπόδικο είτε σε κατάδικο κρατούμενο και περιλαμβάνει δύο ξεχωριστές περιπτώσεις κρατουμένων: του «ρουφιάνου στη δικογραφία» και του «ρουφιάνου της κοινωνίας των κρατουμένων».

Ο **«ρουφιάνος στη δικογραφία»** είναι εκείνος ο οποίος αποκάλυψε πληροφορίες εις βάρος των συγκατηγορουμένων του και προς όφελος δικό του.

> *«Αν έδωσες τους συνεργούς σου είσαι τελειωμένος. Ακόμα και να μη ρουφιανέψεις μέσα, πάντα ρουφιάνος θα είσαι». (ΑΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*

Ο «ρουφιάνος στη δικογραφία» είθισται να τοποθετείται σε πτέρυγα προστασίας, καθώς ενδέχεται να υποστεί βία προκειμένου να αποσύρει την κατάθεσή του και αν αρνηθεί ενδέχεται να δολοφονηθεί. Ταυτόχρονα, ο «ρουφιάνος στη δικογραφία» είναι έρμαιο όσων γνωρίζουν και εκβιάζουν να μην αποκαλύψουν στους υπόλοιπους κρατούμενους αυτή την ταυτότητα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ΓΗ:

> *«Στο Εφετείο θα αθωωθώ. Στο πρωτόδικο δεν μίλησα γιατί φοβήθηκα ότι θα με σκοτώσουν, με απείλησαν ότι αν μιλήσω θα με βρουν κρεμασμένο και φοβήθηκα. Τώρα όμως είμαι σε πτέρυγα προστασίας και δεν φοβάμαι. Έτσι, στο Εφετείο θα αποκαλύψω την αλήθεια για το ποιοι εμπλέκονται στην υπόθεση και θα βγω επιτέλους έξω [...] Αν σε θεωρήσουν ρουφιάνο θα μπλέξεις σε φασαρίες. Και εγώ επειδή είπα ότι είμαι αθώος και ξέρω ποιοι είναι οι ένοχοι βρήκαν τη δικογραφία μου και μου έβαλαν την ταμπέλα του ρουφιάνου. Κοίταξαν να με εκμεταλλευτούν, επειδή είμαι αδύναμος. Μ' έβαζαν να πλένω ρούχα, να καθαρίζω και να κάνω το ταξί, αλλιώς θα έλεγαν ότι είμαι ρουφιάνος. Και από φόβο τα έκανα. Οι υπάλληλοι είδαν ότι είχα πρόβλημα, ότι είμαι αδύναμος και με έβαλαν στην προστασία. Αυτός που έκανε τη δουλειά με τα ναρκωτικά ήταν ήδη στη φυλακή και μου έστελνε νταήδες να με απειλήσουν να μην μιλήσω. Μία μέρα πριν το δικαστήριο με απείλησαν με μαχαίρι. Φοβήθηκα και δεν μίλησα. Τώρα με απειλούν να τα πάρω όλα πάνω μου για να σπάσουν τις ισόβιές τους. Γι' αυτό με έφεραν εδώ. Στον Κορυδαλλό δεν ήμουν ασφαλής. Στο Εφετείο ελπίζω να βγω». (ΓΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VI)*

Ο «ρουφιάνος της κοινωνίας των κρατουμένων» είναι εκείνος ο οποίος θα συνεργαστεί με το προσωπικό της φυλακής και θα αποκαλύψει που κρύβονται τα παράνομα είδη ή πληροφορίες που θα επιφέρουν πειθαρχική δίωξη εις βάρος άλλων κρατουμένων. Και αυτός, σε περίπτωση που δεν τοποθετηθεί σε ειδική πτέρυγα προστασίας είναι έρμαιο των ισχυρών κρατουμένων.

> *«Κάθε πρωί στις 8.30 ξεκίναγα δουλειά. Μία μέρα ήρθαν οι Άραβες, που ελέγχουν την ακτίνα και μου είπαν να πάω για δουλειά. Ήταν 8 το πρωί. Τους είπα ότι σε μισή ώρα ξεκινάω δουλειά και ήθελα να κοιμηθώ. Μου είπαν να πάω να δουλέψω ξανά και τους είπα όχι. Τότε ήρθαν και με πέταξαν έξω από το κελί. Δεν κατάλαβα γιατί. Μάλλον ήθελαν κάτι να κάνουν στο κελί και ήθελαν να φύγω, αλλά δεν καταλάβαινα τη γλώσσα τους ούτε τα ελληνικά που μιλούσαν. Πήγα στον αρχιφύλακα και είπα τι έγινε και του ζήτησα να κάνει κάτι. Εκείνος μου είπε ότι πρέπει να ακούω τον Άραβα και να κάνω ότι μου λέει. Το ίδιο βράδυ ήρθαν και με έδειραν. Έφαγα τόσο ξύλο που ξύπνησα στο νοσοκομείο. Όταν συνήλθα ήρθα σε άλλη ακτίνα. Μου είπαν οι φύλακες να μην μιλάω σε κανέναν και αν μου ζητάει κανείς να κάνω κάτι να το κάνω γιατί με πέρασαν για ρουφιάνο. Αν δεν θέλω να κάνω ότι μου ζητάνε, μου είπαν να μένω στο κελί και να μην μιλάω με κανένα, αλλιώς θα φάω ξύλο ξανά. Φοβάμαι πολύ για τη ζωή μου. Μου είπαν να σέβομαι τον πιο παλιό, αυτόν που είναι αρχηγός. Αυτόν να ρωτάω για να κάνω οτιδήποτε. Και όταν αυτός επιτρέψει, τότε θα δουλέψω μεροκάματα. Και έτσι κάνω. Κάθομαι στο κελί και κοιτάω τον τοίχο. Μιλάω μόνο με λίγους και για πολύ λίγη ώρα, μην με παρεξηγήσουν». (ΓΧ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Και οι δύο περιπτώσεις «ρουφιάνων κρατουμένων» είναι ανεπιθύμητες στην κοινωνία των κρατουμένων και θα υποστούν σωματική ή/και ψυχολογική βία εφόσον εντοπιστούν.

> *«Άμα είσαι γερός και δεν μιλάς θα τη βγάλεις τη φυλακή. Άμα είσαι ρουφιάνος δεν θα τη βγάλεις καθαρή». (ΑΠ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*

> *«Μη μιλάς και θα περάσει ο καιρός. Αν ρουφιανέψεις τότε έχει θανατική ποινή». (ΑΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. II)*

> *«Αν κάποιος ρουφιανέψει θα φάει φου, θα φύγει σούμπιτος από το κελί». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. III)*

> *«Αν δεν τηρείς τους κανόνες μπορεί να φας μια επίπληξη ή κάποιες μάπες. Αν όμως ρουφιανέψεις έχει κερδίσει δίμηνες διακοπές στο νοσοκομείο». (ΒΚ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. III)*

> *«Ο βασικός νόμος είναι η σιωπή. Για το που είναι τα μαχαίρια, τα τσίπουρα, τα κινητά, τα ναρκωτικά. Όλοι ξέρουμε που κρύβονται και κανείς δεν πρέπει να το πει. Αλλιώς θα τον φάνε λάχανο». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*

> *«Οι ρουφιάνοι μαχαιρώνονται και μετά τρώνε και πειθαρχικό». (ΓΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*

> *«Αν μιλήσεις με υπάλληλο μπορεί να θεωρηθεί ύποπτο. Αν δεν υπάρχουν αποδείξεις δεν θα έχει συνέπειες. Αν αποδειχθείς ρουφιάνος τότε ή θα φας ξύλο ή ακόμα και μαχαίρωμα». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Η απόδοση του χαρακτηρισμού του «ρουφιάνου κρατούμενου» εις βάρος κάποιου πρέπει να είναι απόλυτα επιβεβαιωμένη, καθώς αν κάποιος κατηγορήσει εσφαλμένα κάποιον άλλον κρατούμενο πως είναι «ρουφιάνος», τότε εκείνος θα υποστεί σωματική ή/και ψυχολογική βία.

> *«Για να βγεις έξω όμως πρέπει να το κερδίσεις. Πρέπει να έχεις σχέσεις με την Υπηρεσία χωρίς να σε περάσουν για ρουφιάνο. Άμα είναι σίγουροι ότι είσαι ρουφιάνος θα σε*

κρεμάσουν ανάποδα». (ΑΚ, έγκλειστος εδώ και 14 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

- *«Αυτός που κινδυνεύει στη φυλακή είναι ο "παπαγάλος" (ρουφιάνος). Άμα κάποιος είναι σίγουρος ότι είσαι "παπαγάλος" τότε κάνε προσευχή για τη ζωή σου». (ΑΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ρουφιάνοι υπάρχουν παντού. Αλλά αν δεν είσαι σίγουρος για κάποιον καλύτερα να μην πεις τίποτα. Γιατί αν κάνεις λάθος, τότε έχεις πει ψέματα και θα την πληρώσεις εσύ». (ΑΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Χειρότερο και από το να είσαι βιαστής είναι να είσαι ρουφιάνος και να καρφωθείς. Τότε θα φας πολύ ξύλο». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Αν και ο ρουφιάνος είναι απαραίτητο στοιχείο στη φυλακή, αν σε πιάσουν να μιλάς τότε κάνε την προσευχή σου. Όμως, ξέρεις τι λένε: το κάστρο δεν πέφτει χωρίς ρουφιάνους. Γενικά τον ρουφιάνο όλοι τον φοβούνται. Γιατί δεν ξέρεις τι θα πει και ποιους θα δώσει. Το χειρότερο όμως είναι να μην είσαι σίγουρος. Εκεί δεν μπορείς να τον αγγίξεις τον άλλον, μόνο να τον προειδοποιήσεις. Αν, όμως, έχεις αποδείξεις, φεύγει σούμπιτος». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο ρουφιάνος στη δικογραφία ζητά μόνος του προστασία. Ο άλλος, αν γίνει αντιληπτός, θα φάει πολύ ξύλο και θα μπει σε ακτίνα προστασίας». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Τη ρουφιανιά δεν τη συγχωρούμε. Όταν αποδειχτεί ότι είναι κάποιος ρουφιάνος τρώει ξύλο και αιμόφυρτος πάει στην ακτίνα προστασίας. Παλιά ήταν ένα κελί, πλέον υπάρχουν πτέρυγες προστασίας για να καταλάβεις πόσοι ρουφιάνοι υπάρχουν». (ΓΚ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Αν κάποιος ρουφιανέψει με κατάθεση και αποδεικνύεται έχει υπογράψει την καταδίκη του. Αν δεν αποδεικνύεται θα απομονωθεί. Αν γίνεται εξέγερση ή στάση, ψάχνουν τον υποκινητή. Δεν πρέπει να μιλήσει κανείς. Όποιος μιλήσει την έβαψε». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Κανείς δεν αντέχει τους ρουφιάνους. Άμα έχουμε αποδείξεις ότι κάποιος είναι ρουφιάνος θα φάει πολύ ξύλο». (ΔΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Αν τον μάθουμε τον ρουφιάνο θα φάει πολύ ξύλο. Ότι και να τον ρωτάνε πρέπει να λέει δεν ξέρω. Γι' αυτό υπάρχει η αστυνομία για να μαθαίνει. Οι ρουφιάνοι δεν είναι άντρες. Είναι αγόρια. Άμα θέλει να μιλήσει κάποιος να γίνει υπάλληλος. Όχι να το παίζει ένας με εμάς και μετά στα κρυφά να τα λέει στην Υπηρεσία. Γι' αυτό και άμα τους πάρουμε χαμπάρι τους πάνε σε άλλη πτέρυγα. Να σωθούν. Και έτσι ανοίγουν οι βεντέτες. Γιατί τον ρουφιάνο θα τον ψάξεις να τον βρεις, να πληρώσει». (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Κανείς δεν μπορεί να αποποιηθεί την ετικέτα του «ρουφιάνου κρατούμενου», η οποία θα τον βαραίνει όσο διαρκεί η έγκλειστη ζωή του. Γι' αυτό, οι περισσότεροι που τους έχει αποδοθεί αυτή η ετικέτα ζητούν να τοποθετηθούν σε πτέρυγα προστασίας, ώστε να αποφύγουν να υποστούν τις συνέπειες (κοινωνική απομόνωση, σωματική ή/και ψυχολογική βία].

- *«Το βασικό είναι να μην μιλάς στην υπηρεσία. Όλοι το κάνουν, αλλά λίγους καταλαβαίνουν. Αν σε καταλάβουν, όμως, κλάφτα. Θα σε πλακώσουν και θα σε διώξουν. Αλλά όπου και να πας θα ξέρουν ότι είσαι ρουφιάνος και δεν θα σε αφήσουν σε ησυχία». (ΒΩ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Αν μιλήσει κάποιος, του φοράνε την ταμπέλα του ρουφιάνου και τον ακολουθεί σε όλες τις φυλακές. Δεν έχει που να σταθεί». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες,*

Κ.Κ. V)

- *«Οι ρουφιάνοι δεν χωράνε στη φυλακή. Για να επιβιώσεις, μπορείς να βλέπεις, μπορείς να ακούς, αρκεί να σιωπάς». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Αν κάνεις κακό σε κάποιον θα τιμωρηθείς, αν ρουφιανέψεις ή κουτσομπολέψεις επίσης. Μία είναι η τιμωρία το ξύλο. Και ανάλογα τι κάνεις είναι και οι διακοπές στο νοσοκομείο. Ο ρουφιάνος θα βγάλει δύο μήνες νοσοκομείο, ο κουτσομπόλης θα τη γλιτώσει με καμιά βδομάδα. Ο βιαστής θα πάει σε κώμα». (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. III)*

Παλιότερα, ο χαρακτηρισμός του «ρουφιάνου» αφορούσε οποιαδήποτε περίπτωση «συνεργασίας» με το προσωπικό της φυλακής ή την αποκάλυψη οποιασδήποτε πληροφορίας. Από τη στιγμή, όμως, που η πρόσβαση σε προνόμια (π.χ. ελεύθερο επισκεπτήριο, άδεια, μεροκάματα κ.λπ.) απαιτεί τη συναίνεση του προσωπικού, αρκετοί κρατούμενοι επιλέγουν να δείξουν συνεργάσιμοι στην υπηρεσία.

- *«Είμαι ήδη 2 χρόνια στο Κ.Κ. VI και όλο μου απορρίπτουν την άδεια. Η δικαιολογία τους είναι ότι τη δικαιούμαι, αλλά δεν με έχουν γνωρίσει. Λες και χάνομαι κάθε μέρα. Εδώ μέσα είμαι, γνώρισέ με ρε φίλε. Αυτό, όμως, που εννοούν είναι ότι δεν είσαι ρουφιάνος τους, δεν τρέχεις να τους εξυπηρετήσεις, οπότε πώς να σε γνωρίσουν και να σε συμπαθήσουν; Δεν υπάρχει καν κοινωνική υπηρεσία, μόνο όταν είναι να σε θάψει στο συμβούλιο εμφανίζεται. Γενικά, θέλουν να ρουφιανεύουμε για να έχουμε προνόμια. Και μην νομίζεις ότι άμα τους πεις κάτι μικρό θα μείνουν ευχαριστημένοι. Πρέπει να τους αρέσουν αυτά που θα ακούσουν, για να σου κάνουν τη χάρη να σου δώσουν αυτό που δικαιούσαι. Άδεια ή ακόμα και ελεύθερο επισκεπτήριο». (ΓΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Έτσι, «ασυγχώρητη» είναι η αποκάλυψη των μερών που κρύβονται τα παράνομα είδη και όχι η αποκάλυψη οποιασδήποτε πληροφορίας.

- *«Όμως εξουσία ασκεί και ο ρουφιάνος. Αν είναι διακριτικός μπορεί να σε εκβιάζει για τα πάντα. Γενικά όλοι ρουφιανεύουν. Αυτός που δεν είναι ανεκτός είναι αυτός που θα ρουφιανέψει που είναι τα ναρκωτικά ή τα κινητά. Για όλα τα άλλα τη βγάζεις λάδι». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*
- *«Ο ρουφιάνος δέχεται τις πιο σκληρές συνέπειες. Μπορεί και να τον σκοτώσουμε. Ανάλογα τι θα καρφώσει. Αν καρφώσει τις κρυψώνες ή κάποιον σε καυγά, δεν θα τη γλιτώσει. Άμα κάποιος με ρουφιανέψει θα μετράει κόμπους μέχρι να τον βρω. Στους νόμους μας δεν χωρά ο ρουφιάνος». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Όσοι δεν νιώθουν ασφαλείς, ζητούν μεταγωγή σε πτέρυγα προστασίας. Μάλιστα, το γεγονός ότι πλέον είναι πολλοί εκείνοι που ζητούν προστασία σχολιάζεται από ορισμένους συμμετέχοντες:

- *«Τώρα όλοι είναι ρουφιάνοι, να πάρουν καμία τηλεκάρτα, τσιγάρα, να ζητήσουν άδεια ή να πάρουν μεταγωγή σε άλλη φυλακή. Και έτσι κρατάνε οι φύλακες τη φυλακή. Αλλιώς αν δεν εκβιάζανε θα την είχαμε σπάσει. Αν παλιά προδότες ήταν το 3% σήμερα είναι το 90%. Όλοι εκμεταλλεύονται την υπηρεσία και τις αρχές προς όφελός τους». (ΓΔ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Εκτός από τους κλέφτες από μαχαίρι κινδυνεύεις άμα είσαι ρουφιάνος. Βέβαια, πια δύσκολα αντιμετωπίζονται οι ρουφιάνοι γιατί είναι τόσο πολλοί. Είναι οι περισσότεροι κρα-*

τούμενοι. Παλιά έτρωγαν πολύ ξύλο. Πλέον είναι περισσότεροι από αυτούς που δεν είναι. Αλλά απομονώνονται. Όλοι φυλάγονται από αυτούς». (ΓΣ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. VII)

«Σήμερα η φυλακή είναι Βαβέλ. Ρουφιάνοι είναι όλοι. Ακόμα και όταν πω το μυστικό μου σε έναν δεύτερο έχω φτιάξει έναν ρουφιάνο ακόμα. Εδώ στύβουν τους ρουφιάνους σαν λεμονόκουπες και τους πετάνε στην αρένα όταν δεν τους χρειάζονται άλλο, να τους φάνε οι κρατούμενοι». (ΔΒ, έγκλειστος εδώ και 26 χρόνια, Κ.Κ. VII)

Παρότι, λοιπόν, ο κανόνας της σιωπής είναι γνωστός και απαιτείται η τήρησή του, οι συνέπειες παραβίασης εφαρμόζονται ανάλογα την περίπτωση, με αποτέλεσμα να ζυγίζει ο κρατούμενος που θέλει να αποκαλύψει πληροφορίες, αν η κίνηση αυτή «τον συμφέρει»:

«Ο ρουφιάνος θα φάει ξύλο από μια ομάδα πέντε ατόμων. Ειδικά αν έχει πει που κρύβουν πράγματα ή ποιος έδειρε ποιον. Εγώ έχω μιλήσει στην υπηρεσία. Γενικά άμα με συμφέρει θα το πω στον υπάλληλο, άμα δεν με συμφέρει θα κρατήσω το νόμο σιωπής. Αλλά άμα μιλήσω θα με βγάλουν αμέσως από εκεί γιατί αλλιώς κινδυνεύω». (ΒΒ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. III)

«Η ρουφιανιά τιμωρείται με πολύ ξύλο. Όμως εγώ που θέλω να έρχομαι εδώ να παίρνω βιβλία πρέπει να έχω την εμπιστοσύνη της κοινωνικής υπηρεσίας για να το κάνω. Οπότε αν με συμφέρει να πω κάτι, θα το πω». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. III)

Εάν κάποιος αποφασίσει να περάσει στην απέναντι όχθη και να παραβιάσει τον κανόνα της σιωπής, τότε μπορεί αυτή η κίνηση να αποτελέσει πηγή εξουσίας, καθώς οι υπόλοιποι κρατούμενοι θα φοβούνται τις πληροφορίες που θα φτάσουν στο προσωπικό της φυλακής.

«Μόνο τον "τσάτσο" δεν χτυπάς εύκολα γιατί μπορεί να ρουφιανέψει ότι γίνεται στη φυλακή. Που είναι οι καβάτζες, ποιοι είναι οι αποθήκες, ποιοι πουλάνε». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)

Παρότι στην έρευνα φάνηκε πως ο κανόνας της σιωπής δεν έχει γενική ισχύ και πως η απόδοση του χαρακτηρισμού του «ρουφιάνου» δεν αφορά κάθε πράξη, ο γενικός κανόνας πως ο «ρουφιάνος κρατούμενος» δεν είναι αποδεκτός συνεχίζει να αναπαράγεται:

«Αυτό που δεν χωρά συζήτηση είναι η ρουφιανιά. Εκεί έχεις σίγουρο το ξύλο. Αν έχεις σκοπό να μιλήσεις ζήτα πρώτα να σε βάλουν σε κελί προστασίας, αλλιώς δεν θα τη βγάλεις τη νύχτα». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. III)

«Όπως συνέπειες έχει η ρουφιανιά. Άμα χρωστάς θα φας κάποιες σφαλιάρες ή μόνο απειλή, άμα ρουφιανέψεις θα φας ξύλο από τουλάχιστον πέντε άτομα». (ΒΝ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. III)

«Το βασικό είναι το βλέπε, άκου, σώπα. Με αυτό και μόνο επιβιώνεις. Ο ρουφιάνος θα φάει το περισσότερο ξύλο, εκτός αν προλάβει και δεν τον πάρουν χαμπάρι». (ΓΛ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)

«Ο ρουφιάνος άμα την κάνει τη λαδιά πρέπει να διαλέξει. Ή θα κάτσει να φάει ξύλο ή θα φύγει μόνος του για προστασία». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)

«Στη φυλακή έχω φάει ξύλο τρεις φορές. Αν κάποιος σε θεωρήσει ρουφιάνο, θα σε δείρει και θα σε διώξει από την πτέρυγα [...] Σε κάθε φυλακή υπάρχουν ρουφιάνοι. Δεν τους δέχεται κανείς και τρώνε ξύλο, όπως ξύλο τρώνε οι βιαστές, παιδεραστές». (ΓΡ, έγκλειστος

εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)

- *«Να μην είσαι ρουφιάνος. Μόνο ξύλο αξίζει του ρουφιάνου και σουτάρισμα, να πάει σε άλλη πτέρυγα». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Το βασικό κανόνα που πρέπει να έχει κάποιος στο μυαλό του είναι να μην ρουφιανεύεις τον άλλον, αλλιώς θα σε απομονώσουν ή θα σε διώξουν από την πτέρυγα με κλωτσιές και μπουνιές». (ΔΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Ο βιαστής κρατούμενος:

Ο «βιαστής κρατούμενος», όπως και ο «ρουφιάνος κρατούμενος», είναι ανεπιθύμητος στην κοινωνία των κρατουμένων.

- *«Στη φυλακή δεν είναι ανεκτός ο βιαστής και ο ρουφιάνος. Πρέπει να ζητήσει να πάει σε απομόνωση, αλλιώς θα τον φάνε μέσα και δεν θα καταλάβει από πού του ήρθε. Ο βιαστής ειδικά δεν θα επιβιώσει. Κανείς δεν ανέχεται τους βιαστές». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Στη φυλακή δεν γίνεται αποδεκτός αυτός που έχει αρρώστια, όπως το έιτζ, ο βιαστής και ο ρουφιάνος». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Αν είσαι βιαστής ή ρουφιάνος θα σε στείλουν στο νοσοκομείο». (ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ο ρουφιάνος και ο βιαστής έχει ειδικές συνθήκες κράτησης. Αν δεν απομονωθεί και βρεθεί στην αρένα θα τον κατασπαράξουμε». (ΑΧ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 7 μήνες, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Η ζωή μόνο του ρουφιάνου ή του βιαστή κινδυνεύει στη φυλακή. Αλλιώς μετράς κατάγματα». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

«Βιαστής κρατούμενος» θεωρείται όποιος διαπράξει ή κατηγορείται πως έχει διαπράξει κάποιο σεξουαλικό αδίκημα. Για τον «βιαστή κρατούμενο» δεν υπάρχουν εξαιρέσεις ή διαβαθμίσεις όσον αφορά την αντιμετώπισή του από την κοινωνία των κρατουμένων, όπως συναντάμε στην περίπτωση του «ρουφιάνου κρατούμενου».

Αυτά τα αδικήματα, ούτως ή άλλως, είναι καταδικαστέα από την ελεύθερη κοινωνία και το ίδιο ισχύει και στην κοινωνία των κρατουμένων. Επειδή αυτή είναι περίκλειστη, η αντίδραση των μελών της κοινωνίας των κρατουμένων είναι σαφώς πιο έντονη και πιο βίαιη. Γι' αυτό οι υπόδικοι ή κατάδικοι για σεξουαλικά αδικήματα τοποθετούνται σε πτέρυγα προστασίας ή σε κάποια από τις φυλακές που προορίζονται αποκλειστικά για κρατούμενους για αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Με αυτό το διαχωρισμό εξασφαλίζεται η ατομική τους ασφάλεια.

- *«Ο βιαστής δεν γίνεται δεκτός στη φυλακή. Γι' αυτό υπάρχουν άλλες φυλακές». (ΔΕ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VII)*
- *«Ανεπιθύμητοι είναι και θα είναι όσοι κάνουν ειδεχθή εγκλήματα, βιάζουν παιδιά και γυναίκες. Αυτοί μπαίνουν χώρια. Αν τους φέρουν, τελείωσαν». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Ο βιαστής πρέπει να τρέξει να φύγει, αλλιώς να το κρύψει πολύ καλά γιατί αν μαθευτεί την έκατσε. Αλλά γενικά δεν μπαίνει στην ακτίνα, δεν τολμούν να τον βάλουν». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*

Ωστόσο, ενδέχεται, ιδιαίτερα όταν κάποια περίπτωση δεν έχει δει το φως της δημοσιότητας, να τοποθετηθούν,

κατ' επιλογή του προσωπικού, σε πτέρυγα που δεν είναι προστασίας, ώστε να υποστούν τη βία, που επιφυλάσσεται στον «βιαστή κρατούμενο». Ο «βιαστής κρατούμενος» σε περίπτωση που τοποθετηθεί σε κάποια μη προστασίας πτέρυγα, είναι σαν να ρίχνεται στην αρένα.

- *«Ο βιαστής δεν μπαίνει στο κελί. Άμα τον βάλουν, έχουν αποφασίσει να τον θάψουμε εμείς. Γι' αυτό δεν μπαίνει εδώ μέσα. Δεν τους φέρνουν». (ΒΩ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Οι βιαστές είναι ανεπιθύμητοι. Όλοι έχουμε οικογένεια. Σκεφτόμαστε ότι θα μπορούσε να ήταν η γυναίκα μας ή το παιδί μας. Γι' αυτό ζητάνε προστασία. Αν βρεθεί κάποιος στην πτέρυγα, ποτέ δεν είναι από λάθος. Έχει έρθει για να τιμωρηθεί από εμάς. Αν τον φέρουν, τότε ξέρουμε τι να κάνουμε». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Ο βιαστής δεν θα μπει στην ακτίνα. Αν τον βάλουν είναι γιατί θέλουν να τον φάμε». (ΓΚ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Ο βιαστής και παιδεραστής τρώει κάθε μέρα ξύλο. Γι' αυτό δεν τους φέρνουν και όταν φέρουν κάποιον και μας πουν τι έκανε, το κάνουν για να τον φάμε». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Είναι ευρέως γνωστό πως ένας από τους κυρίαρχος κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων, με απαρέγκλιτη ισχύ, είναι ο κανόνας κατά του βιαστή, σύμφωνα με τον οποίο αν εντοπιστεί στην κοινωνία των κρατουμένων «βιαστής κρατούμενος», τότε θα πρέπει να ξυλοκοπηθεί άγρια, ακόμα και να δολοφονηθεί.

- *«Ανεπιθύμητοι στη φυλακή είναι οι βιαστές. Αν κάνουν και φέρουν έναν τέτοιο, εδώ θα φύγει μαύρος στο ξύλο, αν όχι σε κάσα. Χωρίς πολλά λόγια. Βιαστές απαγορεύονται. Δεν χρειάζεται να πούμε άλλα. Τέλος». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Αυτοί που είναι ανεπιθύμητοι είναι οι βιαστές. Αν τύχει και φέρουν έναν, φεύγει κομμάτια». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Οι βιαστές και οι παιδεραστές είναι ανεπιθύμητοι. Αν μας φέρουν κάποιον θα φύγει σε φορείο, ίσως και σε σακούλα. Εγώ το καταλαβαίνω. Είμαι πατέρας και παππούς. Να έρθει κάποιος που θα μπορούσε να πειράξει το δικό μου παιδί. Και να κάνω την πάπια; Δεν γίνονται αυτά». (ΑΗ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Τους παιδεραστές και τους βιαστές τους περιμένει πολύ ξύλο. Άμα κάνουν το λάθος και τους φέρουν εδώ θα τους πάρουν σηκωτούς». (ΑΜ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ο βιαστής θα φάει πολύ ξύλο και αν είναι για παιδιά τότε μπορεί και να μη ζήσει». (ΑΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ο βιαστής θα πάει σε κώμα. Γι' αυτό και αν τύχει να φέρουν βιαστή εδώ δεν το λέει. Και επειδή κανείς δεν σε ρωτά γιατί είσαι μέσα μπορεί και να τη βγάλει καθαρή. Άμα μαθευτεί όμως ότι βίασε τότε την έβαψε». (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Αυτό που δεν είναι από κανέναν αποδεκτό είναι το αδίκημα του βιασμού. Τότε όλοι ενωμένοι παλεύουμε για να φύγει από κοντά μας αυτός». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο βιαστής απλά δεν μπαίνει στην ακτίνα. Άμα μπει θα βγει με φορείο». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Ανεπιθύμητοι ήταν και θα είναι αυτοί που έχουν πειράξει γυναίκες ή παιδιά. Αν έρθει κάποιος και το μάθουμε τότε θα έχει σοβαρό πρόβλημα». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Οι βιαστές, αν γίνουν αντιληπτοί, φεύγουν επιτόπου για νοσοκομείο». (ΓΨ, έγκλειστος*

εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)

- *«Ο βιαστής δεν χωράει στη φυλακή μου. Πριν λίγο καιρό μας έφεραν τέσσερις Αλβανούς που βίασαν μια 70χρονη γιαγιά. Και τους έφεραν εδώ. Δεν πιστεύω στην αυτοδικία. Δεν είναι σωστό. Αλλά έφυγαν με φορεία». (ΔΒ, έγκλειστος εδώ και 26 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Με τον βιαστή ούτε μπορώ να σου περιγράψω τι θα γίνει, γιατί είσαι και γυναίκα. Αλλά δεν θα μπορεί να κάτσει για καιρό». (ΔΓ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Οι βιαστές γίνονται κομμάτια, χωρίς ρατσισμό. Από όπου και να είναι θα τον φάμε». (ΔΔ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. VII)*

Η βία που υφίσταται ο «βιαστής κρατούμενος» ή ο φόβος θυματοποίησης ορισμένες φορές τον οδηγεί στην αυτοχειρία.

- *«Άμα έρθει στο θάλαμο βιαστής ή παιδεραστής θα εισπράξει, μέχρι να λιποθυμήσει. Δεν τους σκοτώνουμε, αυτοκτονούν πολλές φορές για να γλιτώσουν το ξύλο». (ΑΛ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. II)*
- *«Εάν τολμήσει και έρθει κρατούμενος με εγκλήματα ηθών και μαθευτεί τότε θα πεθάνει. Λίγοι είναι οι αυτοκτονημένοι νομίζετε; Κανείς δεν το κάνει μόνος του. Του λένε ή θα αυτοκτονήσεις ή θα σε σκοτώσουμε. Διάλεξε και πάρε». (ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)*

Στη μοναδική φυλακή που δεν εμφανίστηκε ο χαρακτηρισμός του «βιαστή κρατούμενου» ήταν στο Κ.Κ. IV, μια φυλακή που αποκαλείται και «φυλακή Ηθών», καθώς σε αυτή εγκλείονται μονάχα κρατούμενοι που έχουν διαπράξει (ή διώκονται για) εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Παρακάτω αναλύονται ξεχωριστά τα συμπεράσματα από το Κ.Κ. IV, καθώς σε αυτό τα ευρήματα διαφέρουν σημαντικά από αυτά που αφορούν τα υπόλοιπα καταστήματα κράτησης.

Δ. ΟΙ ΜΗ ΑΡΡΕΝΩΠΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

Όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα η αρρενωπότητα είναι ένα πρότυπο ανδρικής συμπεριφοράς, που επιβάλλεται να έχει κάθε κρατούμενος σε ανδρική φυλακή. Έτσι ακόμα και το σεξ στη φυλακή είναι ταμπού, καθώς καταρρίπτει το προσωπείο του «άντρα».

- *«Το σεξ μεταξύ κρατουμένων δεν γίνεται. Και άμα κάποιοι κάνουν πρέπει να μην το δείχνουν. Αλλά γενικά δεν γίνεται. Όλοι είμαστε άντρες». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. I)*
- *«Εντάξει υπάρχουν κρατούμενοι που έχουν σεξουαλικές σχέσεις αλλά το κάνουν κρυφά. Δεν κυκλοφορούν σαν ζευγάρι. Αν σε πάρουν χαμπάρι θα τρως κράξιμο μέχρι την απελευθέρωση. Οπότε κάνε τη δουλειά σου, αλλά διακριτικά. Μην σου βγει και το όνομα». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. I)*
- *«Αν κάποιοι κρατούμενοι κάνουν σεξ, δεν θα φάνε ξύλο αλλά θα φάνε τόσο κράξιμο που δεν θα βγουν ξανά από το κελί». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. I)*
- *«Αν θες σεξ θα βρεις στη φυλακή, αλλά διακριτικά. Αν σε πάρουν χαμπάρι και σου κρεμάσουν κουδούνια δεν θα βρεις θάλαμο να κοιμηθείς. Κανένας δεν θα σε δέχεται». (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*

Με αυτή τη λογική μη αποδεκτοί, και συνήθως θύματα εκφοβισμού, είναι και οι ομοφυλόφιλοι κρατούμενοι, οι οροθετικοί κρατούμενοι –καθώς συνεπάγεται πως είναι ομοφυλόφιλοι στην κοινωνία των κρατουμένων και οι τραβεστί κρατούμενες. Συγκεκριμένα:

Ο «ομοφυλόφιλος κρατούμενος»:

Η σύναψη σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ κρατουμένων θεωρείται ταμπού στις φυλακές, καθώς βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με τη στερεότυπη εικόνα του σκληρού αρσενικού, που πρέπει να παρουσιάζει κάθε κρατούμενος. Η σεξουαλική επαφή επιτρέπεται, στην περίπτωση όμως που γίνεται με απόλυτη διακριτικότητα. Σε περίπτωση που ο «ομοφυλόφιλος κρατούμενος» δεν είναι διακριτικός, τότε θα εκδιωχθεί από το κελί ή το θάλαμο για να μην αποδοθεί η ετικέτα του «ομοφυλόφιλου κρατούμενου» και στους υπόλοιπους συγκάτοικους. Ο «ομοφυλόφιλος κρατούμενος» δεν φαίνεται να απειλείται με σωματική βία, όμως υπόκειται ψυχολογική βία και ενδέχεται να απομονωθεί κοινωνικά.

> *«Άμα είσαι πούστης θα τις αρπάξεις. Εννοώ φανερά, τι κάνει ο καθένας στο κρεβάτι του δεν μας ενδιαφέρει. Αρκεί να μην την πέφτει σε όποιον να είναι και να μην είναι κραγμένη. Είχα και εγώ έναν τέτοιο στο θάλαμό μου. Αφού έμπασε 20 γκόμενους και του το είπαμε μία, δύο, τρεις να είναι διακριτικός, στο τέλος τον διώξαμε. Μην βγει και το όνομα σε όλο το θάλαμο». (ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
>
> *«Το παν είναι να περνάς απαρατήρητος. Άμα δεν φαίνεσαι, δεν κινδυνεύεις να τις αρπάξεις. Και να είσαι καθαρός. Άμα είσαι ομοφυλόφιλος μην το δείξεις και όλα θα πάνε καλά». (ΑΨ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

Ο χαρακτηρισμός του «ομοφυλόφιλου κρατούμενου» εμφανίστηκε μονάχα στο Κ.Κ. ΙΙ.

Ο «οροθετικός κρατούμενος»:

Οι οροθετικοί κρατούμενοι τοποθετούνται σε ειδική πτέρυγα του νοσοκομείου των φυλακών Κορυδαλλού. Σε περίπτωση που η οροθετικότητά του διαγνωσθεί σε άλλο κατάστημα κράτησης, τότε πρέπει να απομακρυνθεί και να τεθεί σε πτέρυγα προστασίας έως ότου μεταφερθεί στο νοσοκομείο του Κορυδαλλού. Η άγνοια των κρατουμένων περί μετάδοσης της οροθετικότητας γεννά το φόβο και αυτός οδηγεί στη βία.

> *«Δεν ζητάω τίποτα από κανένα. Δεν έχω εμπιστοσύνη. Που ξέρω αν θα φτύσει στο φαγητό μου; Το κάνουν πολλοί αυτό, για να σε εκδικηθούν. Και αν το κάνει και κολλήσω ηπατίτιδα ή έιτζ; Τις προάλλες μας έφεραν έναν τέτοιο, με έιτζ πώς τους λένε αυτούς; Όταν το ανακαλύψαμε έφυγε σούμπιτος, προτού κολλήσουμε όλοι μας». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Στη φυλακή δεν γίνεται αποδεκτός αυτός που έχει αρρώστια, όπως το έιτζ, ο βιαστής και ο ρουφιάνος». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

Ο χαρακτηρισμός του «οροθετικού κρατούμενου» εμφανίστηκε μονάχα στο Κ.Κ. Ι.

Η «τραβεστί κρατούμενη»:

Τα διεμφυλικά άτομα, ή αλλιώς τρανς, είναι κοινωνικά ανεπιθύμητα και πάλι γιατί δεν ακολουθούν το στερεότυπο του «σκληρού αρσενικού». Στο Κ.Κ. VI, όπου εμφανίστηκε αυτός ο χαρακτηρισμός, οι τρανς άνθρωποι τοποθετούνται σε ειδική πτέρυγα προστασίας, για να μην έρχονται σε επαφή με τον υπόλοιπο πληθυσμό των

κρατουμένων. Συμμετέχοντες από το Κ.Κ. VI αναφέρθηκαν υποτιμητικά στα άτομα αυτά, δηλώνοντας πως θεωρούν προσβολή το ότι εγκλείονται στις αντρικές φυλακές. Ακόμα, δήλωσαν πως αν είχαν τη δυνατότητα, τότε θα τα κακοποιούσαν βάναυσα, εξισώνοντάς τα με τους «βιαστές κρατούμενους».

> *«Μεγάλη ντροπή είναι οι τραβεστί. Εδώ έχουμε μια πτέρυγα μόνο με τέτοιους και δεν τολμάς να περάσεις. Σου σφυράνε, σου μιλάνε πρόστυχα. Πρέπει να φύγουν. Είναι ντροπή για το αντρικό φύλο. Άμα φέρνανε κανέναν τέτοιο στη φυλακή μου θα τον κρέμαγα. Αυτούς και τους βιαστές δεν μπορώ να τους ανεχτώ. Και δεν καταλαβαίνω γιατί δεν τους κρύβουν σε μια φυλακή, όπως είναι οι βιαστές. Μας τους φέρνουν εδώ λες και θέλουν να τους κάνουμε άντρες. Και άμα τους πλησιάσουμε τρώμε πειθαρχικό. Όμως, πως μπορώ να ανεχτώ να υπάρχει κανένας τέτοιος δίπλα μου. Θα μου κρεμάσουν κουδούνια ότι το γύρισα και εγώ». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
>
> *«Το αγαπητιλίκι, όμως, πρέπει να σταματήσει. Να φύγουν οι τραβεστί. Τι δουλειά έχουν αυτοί με εμάς τους άντρες; Ξεφτιλίζουν την ακτίνα. Και να σκεφτείς ότι εκεί κρατούσαν τους θανατοποινίτες. Είναι ιστορική ακτίνα η Κ. Και τώρα περπατάνε αυτοί. Έπρεπε να τους κάψουμε, να γίνει μνημείο η ακτίνα και να εξαφανιστούν αυτοί». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
>
> *«Μόνος μου τη βγάζω τη φυλακή, μ' ένα φίλο. Η μεγάλη παρέα έχει ψέμα στη φυλακή. Μπορεί να πέσεις σε ρουφιάνο ή σε βιαστή ή να φοράει φούστα. Και άμα φοράει φούστα ο άντρας, δεν είναι άντρας. Γι' αυτό λίγες παρέες». (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

5.4 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

«Οι νόμοι αυτοί πάντα υπήρχαν
και θα συνεχίσουν να υπάρχουν,
όσο υπάρχουν φυλακές».
(ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)

Η καρδιά του συστήματος αξιών, του κώδικα των κρατουμένων, είναι η αφοσίωση, στη λογική του «όλοι μαζί εναντίον των άλλων) (βλ. Κεφ. 3.4. Ο κώδικας των κρατουμένων). Εν ολίγοις, οι κανόνες του κώδικα των κρατουμένων, σύμφωνα με προηγούμενες μελέτες είναι: μην μιλάς, μην εμπιστεύεσαι το προσωπικό, να βοηθάς τους συγκρατούμενούς σου, να είσαι αφοσιωμένος στους συγκρατούμενούς, να μοιράζεσαι τα πράγματά σου, να μην εκμεταλλεύεσαι τους συγκραοτύμενούς σου (να τηρείς το λόγο σου, να μην κλέβεις, μην πουλάς εξυπηρετήσεις, να πληρώνεις τα χρέη σου), μην δειλιάζεις (μην παραπονιέσαι, μην υποχωρήσεις), να είσαι δυνατός, μην είσαι ρουφιάνος.[558] Ο κώδικας μαθαίνεται από κρατούμενο σε κρατούμενο, καθώς «οι νέοι πρέπει να μάθουν τι σημαίνει κατάδικος και ποιους κανόνες πρέπει να ακολουθούν».[559]

Όπως προκύπτει από την έρευνα, ο κώδικας των κρατουμένων είναι διαχρονικός. Μάλιστα, συμμετέχοντες τόνισαν πως ο κώδικας μεταδίδεται από κρατούμενο σε κρατούμενο και κανείς δεν γνώριζε πώς δημιουργήθηκε, αλλά όλοι αναγνώριζαν πως επιβάλλεται η τήρησή του, τουλάχιστον στις βασικές του αρχές. Στόχος του κώδικα των κρατουμένων είναι η τήρηση της τάξης και της ασφάλειας στην κοινωνία των κρατουμένων.

558 E. Higgs, «Inmate Subcultures», στο J.S. Albanese, *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, Wiley-Blackwell, 2013, σ. 4, όπως ανακτήθηκε από το http://www.slideshare.net/sevans-idaho/inmate-subcultureshiggs

559 R. Trammell, «Values, Rules and Keeping the Peace: How Men Describe Order and the Inmate Code in California Prisons», *Deviant Behavior*, 30(8), 2009, σ. 755.

- *«Αν δεν έχεις να κρύψεις τίποτα δεν φοβάσαι. Οι κανόνες αυτοί είναι απαραίτητοι για να μην καεί η φυλακή». (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Οι κανόνες αυτοί δεν είναι καινούργιοι. Όσους ξέρω τους βρήκαν εδώ. Δεν ξέρω πότε φτιάχτηκαν, αλλά όλοι τους τηρούμε. Και οι περισσότεροι είναι αποτέλεσμα λογικής για να μην σφαχτούμε μεταξύ μας. Αλλιώς θα υπήρχε χάος». (ΒΝ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Έτσι τη βρήκα τη φυλακή και τίποτα δεν έχει αλλάξει. Όλοι μαθαίνουν τους κανόνες με το που θα μπουν και αν δεν τους εμπεδώσουν γρήγορα θα τις αρπάξουν». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)*

Απαιτείται από όλους τους κρατούμενους η εκμάθηση και τήρησή του. Η εκμάθηση γίνεται κατά την περίοδο προσαρμογής του «νέου κρατούμενου».

- *«Οι κανόνες υπάρχουν από όταν φτιάχτηκε η φυλακή. Κανείς δεν τους έφτιαξε. Όλοι τους βρήκαμε και τους μάθαμε από τις πρώτες μας μέρες εδώ. Όταν πρωτομπείς κάποιος από το κελί σου θα έρθει να σου εξηγήσει τι πρέπει να κάνεις. Επιβάλλονται, αλλά όχι με βία, με συζήτηση. Η βία θα υπάρξει αν παραβιαστούν. Και ειδικά αν παραβιάσεις τους δύο βασικότερους. Δεν σεβαστείς τον παλιότερο ή ρουφιανέψεις κάτι που είδες». (ΒΖ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ένας καινούριος επειδή δεν ξέρει υποφέρει. Μέχρι να του δώσει κάποιος να καταλάβει, να μάθει πως λειτουργεί η φυλακή. Και είναι ανάλογα που θα πέσεις. Κάποιος θα σε προσέξει, θα σε δει σαν πατέρας ή σαν αδερφός. Άλλος θα σε εκμεταλλευτεί. Θα σε χρησιμοποιήσει μέχρι να μάθεις να ξεφεύγεις από τέτοιες λούμπες. Όταν μάθει τους κανόνες της φυλακής απογαλακτίζεται. Παίρνει τις αποφάσεις του για το τι φυλακή θέλει να βγάλει. Να κάνει καριέρα ή να τελειώνει». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Όταν μπαίνεις στη φυλακή, σε πιάνουν δύο και σου λένε τι παίζει μέσα. Πρέπει γρήγορα να συμμορφωθείς». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

Η τήρηση απαιτείται και από τους υπόδικους κρατούμενους και γι' αυτό συνίσταται να εμπεδώσουν δύο γενικές αρχές: «Βλέπε, άκου, σώπα» και «αν δεν ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, μην κάνεις τίποτα».

- *«Είσαι υποχρεωμένος να τηρείς τους κανόνες αυτούς, αλλιώς θα βγάλεις τη φυλακή σου στο νοσοκομείο. Γι' αυτό πρέπει να τους μάθεις γρήγορα. Απαγορεύεται να μπεις στο κελί κάποιου χωρίς να χτυπήσεις ή αν λείπει. Απαγορεύεται να κλέψεις συγκρατούμενό σου. Απαγορεύεται να μιλήσεις σε άλλον για κάτι που είδες. Και αν δεν ξέρεις τον κανόνα, το καλύτερο είναι να κάθεσαι ήσυχα στη γωνία σου». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Έτσι, η πλειοψηφία των κρατουμένων τηρεί τον κώδικα υπό το φόβο των συνεπειών σε περίπτωση παραβίασής του.

- *«Αν δεν τηρήσεις τους κανόνες, θα έχεις φασαρίες. Και όλοι τους τηρούν, όχι από σεβασμό, αλλά από φόβο μην τους διώξουν από το κελί ή φάνε τις μάπες τους». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Γενικά αν θες να περάσεις καλά στη φυλακή, το μόνο που πρέπει να κάνεις είναι να*

τηρείς τους κανόνες. Όλα τα άλλα περνούν. Υπομονή να υπάρχει». (ΔΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)

- *«Πρέπει να τηρείς τους κανόνες της φυλακής αλλιώς θα πέσει βούρδουλας. Εγώ τους τηρώ γιατί έχω δύο παιδιά και θέλω να ζήσω να τα δω έξω, να μπορώ να τα ξαναπιάσω». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

Ο κώδικας των κρατουμένων περιλαμβάνει ένα μακρύ κατάλογο κανόνων συμπεριφοράς. Η κάθε παραβίαση ενδέχεται να επιφέρει ποινή, η οποία έχει τις εξής βασικές διακυμάνσεις: επίπληξη, προειδοποίηση, αποβολή από το κελί/θάλαμο/πτέρυγα, σωματική τιμωρία, κοινωνικός αποκλεισμός.

- *«Στη φυλακή δύο πράγματα πρέπει να μάθεις και να μην ξεχάσεις ποτέ. Το σεβασμό και την πειθαρχία. Αλλιώς φεύγεις από το θάλαμο και βγάζεις την ποινή σου μόνο σου, σε μια γωνία, κοιτώντας του τείχους και αγοράζοντας προστασία αν χρειαστεί». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Όποιος δεν υπακούει τους κανόνες της φυλακής αλλάζει κελί ή ακτίνα. Απομονώνεται. Και μόνος σου δεν βγάζεις εύκολα τη φυλακή. Όχι ότι έχεις φίλους μέσα, αλλά έχεις παρέα. Να πεις κάτι να περάσει η ώρα». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Οι κανόνες υπάρχουν από όταν φτιάχτηκε η φυλακή. Κανείς δεν τους έφτιαξε. Όλοι τους βρήκαμε και τους μάθαμε από τις πρώτες μας μέρες εδώ. Όταν πρωτομπείς κάποιος από το κελί σου θα έρθει να σου εξηγήσει τι πρέπει να κάνεις. Επιβάλλονται, αλλά όχι με βία, με συζήτηση. Η βία θα υπάρξει αν παραβιαστούν». (ΒΖ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Το ξύλο δεν πέφτει αμέσως. Έχεις μία ή δυο ευκαιρίες. Σε προειδοποιούν ότι έχεις κάνει κάτι που δεν επιτρέπεται και αν το ξανακάνεις θα φας ξύλο και απομόνωση. Μετά δεν θα σου μιλάει κανένας. Και θα τρελαθείς». (ΓΛ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Οι κανόνες είναι ίδιοι με έξω. Απλά εδώ δεν συγχωρούνται πολλά λάθη. Αν κάποιος παραβεί τους κανόνες παίρνει μία προειδοποίηση. Αν συνεχίσει, τότε θα φάει ξύλο». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Όμως, σήμερα ο κώδικας δεν είναι τόσο ισχυρός όσο παλιότερα, καθώς πολλές φορές παραβιάζεται. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο ΓΚ *«παλιά ήταν ένα κελί, πλέον υπάρχουν πτέρυγες προστασίας για να καταλάβεις πόσοι ρουφιάνοι υπάρχουν»*. Ωστόσο, ακόμα είναι ενεργός και η παραβίασή του θα επιφέρει συνέπειες, αν δεν προλάβει ο κρατούμενος να ζητήσει να μεταφερθεί σε πτέρυγα προστασίας.

Παρακάτω ομαδοποιούνται οι κανόνες που εντοπίστηκαν κατά την έρευνα σε κυρίαρχους κανόνες, κανόνες συμβίωσης και κανόνες συμπεριφοράς.

5.4.1 ΟΙ ΚΥΡΙΑΡΧΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

Πρόκειται για κανόνες που τυγχάνουν καθολικής αποδοχής και εφαρμογής. Αυτοί είναι:

1. Σεβασμός:
   - *«Πρέπει να σέβεσαι τον συγκρατούμενό σου, αλλά και όλο τον κόσμο. Η φυλακή είναι μια μικρή κοινωνία. Άμα σέβεσαι, σε σέβονται». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Ένας από τους πρωταρχικούς κανόνες του κώδικα των κρατουμένων είναι ο σεβασμός. Αυτός θεωρείται, από τους συμμετέχοντες, ότι κρατά τις ισορροπίες εντός της κοινωνίας των κρατουμένων και αποτρέπει συγκρούσεις.

> *«Αν δεν υπήρχε ο βασικός κανόνας του σεβασμού θα σκοτωνόμασταν με το παραμικρό εδώ μέσα». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
>
> *«Στο θάλαμο είμαστε 10 άτομα οπότε πρέπει να σεβόμαστε τους πάντες αλλιώς θα μαχαιρωθούμε. Εδώ βγαίνουν συχνά μαχαίρια. Χωρίς αφορμή, αρκεί που είμαστε στη μέση του πουθενά. Το παν λοιπόν είναι ο σεβασμός». (ΒΩ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
>
> *«Πρώτο είναι ο σεβασμός. Εννοείται ότι είναι πρώτος. Πρέπει να μου φερθείς όπως σου φέρομαι». (ΔΔ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. VII)*

Απαιτείται από όλους τους κρατούμενους να δείχνουν σεβασμό α) στους συγκρατούμενούς τους, β) στο χώρο και γ) στον «παλιό κρατούμενο».

> *«Κάθε πτέρυγα, κάθε θάλαμος και κάθε κελί έχει τους κανόνες του. Όλοι όμως έχουν τον σεβασμό». (ΑΗ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

Ως σεβασμός στους συγκρατούμενους νοείται η επίδειξη εκτίμησης προς της κοινωνία των κρατουμένων. Ο σεβασμός προς τους συγκρατούμενους εξασφαλίζεται με την τήρηση των κανόνων συμπεριφοράς.

> *«Το πρώτο που μαθαίνεις στη φυλακή είναι ο σεβασμός. Να σέβεσαι τον παλιότερο, αλλά και να σέβεσαι όποιον μένει μαζί σου». (ΒΛ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
>
> *«Πρώτο είναι ο σεβασμός. Εννοείται ότι είναι πρώτος. Πρέπει να μου φερθείς όπως σου φέρομαι. Δεν μπορεί να μπει όποιος να' ναι στο κελί. Πρέπει να χτυπάς την πόρτα. Η φυλακή έχει πολύ καλούς νόμους. Μαθαίνεις να μιλάς όμορφα». (ΔΔ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. VII)*

Ο σεβασμός στο χώρο εξασφαλίζεται με την τήρηση των κανόνων συμβίωσης και απαιτεί από τους κρατούμενους να μην γίνονται καταστροφές ή οτιδήποτε που θα καταστήσει το χώρο μη λειτουργικό.

> *«Ο βασικός κανόνας είναι ο σεβασμός. Σεβασμός στην υγιεινή και το χώρο του άλλου. Να μη σπας τα καρτοτηλέφωνα. Να μην ενοχλείς τον δίπλα σου». (ΑΕ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Να είσαι κύριος. Να σέβεσαι το κελί σου και τους συγκρατούμενούς σου». (ΑΛ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

Τέλος, ως σεβασμός στον «παλιό κρατούμενο» νοείται η επίδειξη εκτίμησης στον «παλιό κρατούμενο», απαιτώντας από τον κρατούμενο να τον συμβουλεύεται, αλλά και να τον υπακούει.

> *«Το μεγαλύτερο σεβασμό έχουν οι παλιοί. Όταν έχουμε πρόβλημα σε αυτούς πάμε για να λυθεί. Από μια παρεξήγηση ή για να διεκδικήσουμε κάτι όλοι μαζί». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Το βασικό είναι ο σεβασμός. Να σέβεσαι τον παλιότερο. Όπως και στο στρατό. Σέβεσαι την παλιοσειρά». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
>
> *«Αν κάποιος είναι γέρος έχει τον σεβασμό όλων. Αν κάποιος έχει μια ισόβια έχει πιο*

πολύ σεβασμό από άλλον που έχει φάει 7 χρόνια. Αν κάποιος έχει εκτίσει 8 χρόνια έχει πιο πολύ σεβασμό από άλλον που είναι ένα χρόνο μέσα». (ΓΕ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια και 5 μήνες, Κ.Κ. V)

Η μη επίδειξη σεβασμού στον «παλιό κρατούμενο» μπορεί να επιφέρει αποβολή από το θάλαμο/κελί/πτέρυγα, σωματική τιμωρία και κοινωνικό αποκλεισμό.

- *«Πρέπει να είσαι σεβαστικός, να σέβεσαι τις ώρες ησυχίας ή το πρόγραμμα του θαλάμου, αλλιώς θα σε διώξουν». (ΑΝ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. II)*
- *«Αν δεν τηρήσεις τους κανόνες, θα έχεις φασαρίες. Και όλοι τους τηρούν, όχι από σεβασμό, αλλά από φόβο μην τους διώξουν από το κελί ή φάνε τις μάπες τους». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. III)*
- *«Όποιος δεν δείξει σεβασμό απομονώνεται». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Γενικά πρέπει να σέβεσαι τα όρια. Να μην παίζεις με κανέναν. Ο καθένας μας έχει τα προβλήματά του και αν είσαι ενοχλητικός δεν θα σε θέλει κανείς και θα μείνεις μόνος να μιλάς με τα ντουβάρια». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*
- *«Πρέπει να υπάρχει σεβασμός. Όπως σε σέβομαι, να με σέβεσαι. Αν δεν τηρείς τους κανόνες, είσαι ανεπιθύμητος, θα σε διώξουν ή θα σε δείρουν ή θα ζητήσουν από την υπηρεσία να παρέμβει». (ΓΨ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Πολύ μεγάλο ρόλο στην ιεραρχία παίζει ο σεβασμός. Αν δεν σέβεσαι δεν θα περάσεις καλά. Αν κάποιος κάνει φασαρία θα μαλώσουμε». (ΓΦ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Σύμφωνα με έρευνα της Brown, η απαίτηση επίδειξης σεβασμού, στο πλαίσιο του κώδικα των κρατουμένων, στηρίζεται στη συντήρηση της φήμης που έχει χτίσει ο κάθε κρατούμενος. Η ασέβεια αντιμετωπίζεται βίαια, ώστε να μην θεωρηθεί ότι ο κρατούμενος έγινε μαλθακός και επομένως είναι ευάλωτος. Ο κανόνας του σεβασμού, λοιπόν, είναι μια δικλείδα ασφαλείας για την αποφυγή της θυματοποίησης και του εκφοβισμού.[560]

2. Κανόνας της σιωπής:

Ο κανόνας της σιωπής απαγορεύει την αποκάλυψη οποιασδήποτε πληροφορίας σχετικά με ότι συμβαίνει στην κοινωνία των κρατουμένων είτε σε κάποιον συγκρατούμενο, είτε σε κάποιο μέλος του προσωπικού. Ο κανόνας αυτός εφαρμόζεται γενικά σε όποιον δεν είναι μέλος της κοινωνίας των κρατουμένων.

- *«Γιατί επιλέξατε αυτό το θέμα; Ναι θα σας απαντήσω, άμα ξέρω όμως. Αν δεν ξέρω θα σας πω ότι δεν ξέρω. Και να το γράψετε ότι δεν ξέρω». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. I)*
- *«Γεια σας. Θα κάτσω λίγο. Μην λείψω πολύ ώρα και νομίζουν ότι είπα πολλά. Εντάξει;» (ΓΧ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Ο κανόνας της σιωπής συνοψίζεται στη φράση «βλέπε, άκου, σώπα»:

- *«Άμα δεις κάτι, δεν μιλάς πουθενά [...] Άμα δεις να γίνεται καυγάς να πεις ότι δεν είδες τίποτα και να φύγεις. Πρέπει να αποφεύγεις τους καυγάδες. Γενικώς σώπαινε και βγάλε τη*

560 A. Brown, *Violating the Code: Inmates' Justifications for Failing to Uphold the Code*, University of Birmingham, Αλαμπάμα 2011, σ. 39.

φυλακή σου». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)

- *«Δεν βρίζουμε, δεν λερώνουμε, δεν μιλάμε. Όσο δεν μιλάς είσαι υγιής». (ΑΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Όσο ακούς, βλέπεις και δεν μιλάς είσαι εντάξει. Άμα βρίσεις, χρωστάς χρήματα, είσαι ρουφιάνος, τότε την έκατσες. Αν δεν θες να μπλέξεις μην ρωτάς [...] Εγώ δεν ρωτάω γιατί δεν θέλω να μπλέξω». (ΒΙ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Η κοινωνία των κρατουμένων αντιλαμβάνεται ως εχθρό, παρείσακτο το προσωπικό της φυλακής. Η συνομιλία κρατούμενου με μέλος του προσωπικού είναι σαφής παραβίαση του κανόνα της σιωπής, καθώς θεωρείται πως ο κρατούμενος πέρασε στην αντίπερα όχθη, άλλαξε στρατόπεδο. Έτσι, απαγορεύεται οποιαδήποτε κοινωνική επαφή, πέραν της τυπικής επαφής που έχει κάθε κρατούμενος με το προσωπικό της φυλακής:

- *«Το βασικό είναι να μην μιλάς στην Υπηρεσία». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Να μην ανακατεύεσαι εκεί που δεν σε αφορά, να είσαι διακριτικός και να μην μιλάς για τίποτα σε κανέναν με στολή». (ΑΥ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ο βασικός κανόνας είναι αυτός της σιωπής. Ότι γίνεται μεταξύ μας δεν πρέπει να αναφέρεται στην υπηρεσία». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Η παραβίαση του κανόνα της σιωπής επιφέρει βαριά σωματική τιμωρία, αποβολή από το κελί/θάλαμο/πτέρυγα και κοινωνικό αποκλεισμό:

- *«Μη μιλάς και θα περάσει ο καιρός. Αν ρουφιανέψεις τότε έχει θανατική ποινή». (ΑΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Ένας γενικός νόμος είναι ο νόμος της σιωπής. Χειρότερο και από το να είσαι βιαστής είναι να είσαι ρουφιάνος και να καρφωθείς. Τότε θα φας πολύ ξύλο». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Το βασικό είναι να διαχωρίζεις τους κρατούμενους από την υπηρεσία και πάντα να διαλέγεις να πας με τους κρατούμενους. Αν μιλήσεις με υπάλληλο μπορεί να θεωρηθεί ύποπτο. Αν δεν υπάρχουν αποδείξεις δεν θα έχει συνέπειες. Αν αποδειχθείς ρουφιάνος τότε ή θα φας ξύλο ή ακόμα και μαχαίρωμα». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Ένας κανόνας είναι να ξέρεις ότι οι κρατούμενοι είστε όλοι μαζί, είστε σύνολο και αντίπαλος οι άλλοι, οι φύλακες, η υπηρεσία. Και από εκεί και πέρα να προσπαθείς να κάνεις κάτι καλύτερο για όλους και όχι να κάνεις κάτι που θα φέρει σε δύσκολη θέση τους άλλους. Να μην είσαι ρουφιάνος. Μόνο ξύλο αξίζει του ρουφιάνου και σουτάρισμα, να πάει σε άλλη πτέρυγα». (ΓΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

Όποιος τον παραβιάσει, του αποδίδεται ο χαρακτηρισμός του «ρουφιάνου κρατούμενου», όπως αναλύθηκε προηγούμενα, τον οποίο θα μπορέσει να αποποιηθεί καθ' όλη τη διάρκεια της έγκλειστης ζωής. Επειδή η ποινή για την παραβίαση του κανόνα είναι πολύ σκληρή, συνίσταται σε όποιον κατηγορήσει κάποιον συγκρατούμενό του για «ρουφιανιά» να μπορεί να το αποδείξει, καθώς αν τον κατηγορήσει άδικα, τότε εκείνος θα υποστεί την τιμωρία που προβλέπεται από την παραβίαση του κανόνα, όπως σημειώθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ιδιαίτερης έντασης θα είναι η τιμωρία όταν ο «ρουφιάνος κρατούμενος της κοινωνίας των κρατουμένων» αποκαλύψει που βρίσκονται κρυμμένα τα παράνομα είδη ή οποιαδήποτε πράξη που μπορεί να επιφέρει πειθαρχική δίωξη εναντίον κάποιου συγκρατούμενου:

- *«Να μη μιλάς σε κανέναν για ό,τι είδες. Αν και ο ρουφιάνος είναι απαραίτητο στοιχείο στη φυλακή, αν σε πιάσουν να μιλάς τότε κάνε την προσευχή σου. Όμως, ξέρεις τι λένε: το κάστρο δεν πέφτει χωρίς ρουφιάνους. Γενικά τον ρουφιάνο όλοι τον φοβούνται. Γιατί δεν ξέρεις τι θα πει και ποιους θα δώσει. Το χειρότερο όμως είναι να μην είσαι σίγουρος. Εκεί δεν μπορείς να τον αγγίξεις τον άλλον, μόνο να τον προειδοποιήσεις. Αν, όμως, έχεις αποδείξεις, φεύγει σούμπιτος». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο βασικός νόμος είναι η σιωπή. Για το που είναι τα μαχαίρια, τα τσίπουρα, τα κινητά, τα ναρκωτικά. Όλοι ξέρουμε που κρύβονται και κανείς δεν πρέπει να το πει. Αλλιώς θα τον φάνε λάχανο». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Αν τον μάθουμε τον ρουφιάνο θα φάει πολύ ξύλο. Ό,τι και να τον ρωτάνε πρέπει να λέει δεν ξέρω. Γι' αυτό υπάρχει η αστυνομία για να μαθαίνει. Οι ρουφιάνοι δεν είναι άντρες. Είναι αγόρια. Άμα θέλει να μιλήσει κάποιος να γίνει υπάλληλος. Όχι να το παίζει ένας με εμάς και μετά στα κρυφά να τα λέει στην Υπηρεσία. Γι' αυτό και άμα τους πάρουμε χαμπάρι τους πάνε σε άλλη πτέρυγα. Να σωθούν. Και έτσι ανοίγουν οι βεντέτες. Γιατί τον ρουφιάνο θα τον ψάξεις να τον βρεις, να πληρώσει». (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

3. Κανόνας κατά της κλοπής:

- *«Άμα κάποιος με κλέψει θα του σπάσω τα κόκαλα και θα φάω ισόβια. Γι' αυτό πρέπει να τηρούνται οι κανόνες». (ΔΖ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Η απόκτηση αντικειμένων στη φυλακή είναι πολύ δύσκολη, καθώς έχει πολλά προαπαιτούμενα και γίνεται κατόπιν έγκρισης ή ειδικής παραγγελίας από το σούπερ μάρκετ της φυλακής. Η κλοπή στην κοινωνία των κρατουμένων δεν γίνεται ανεκτή, αφού η αντικατάστασή του δεν είναι πάντα δεδομένη.

- *«Και η κλοπή δεν είναι ανεκτή. Έξω κλέβεις, εδώ μέσα ποτέ. Δεν μπορείς να βγεις να ψωνίσεις τη ζημιά. Έχει διαδικασία να πάρεις ακόμα και ένα πακέτο τσιγάρα, γιατί δεν κυκλοφορεί χρήμα». (ΓΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Η κλοπή είναι μεγάλο μπέρδεμα. Και δεν πρέπει να γίνεται. Δεν συγχωρείται. Με κόπο έχουμε τα πράγματά μας και να μας τα κλέψει ένα παιδαρέλι. Δεν θα το γλιτώσει το ξύλο». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*

Μάλιστα, εξισώνεται η κλοπή με τη ρουφιανιά, καθώς θεωρείται ιδιαίτερα επαχθής πράξη:

- *«Στους νόμους μας δεν χωρά ο ρουφιάνος. Ούτε ο κλέφτης χωρά. Κάποιος μπορεί να μην ξέρει όταν πρωτομπει και την πρώτη φορά να τη γλιτώσει με κουβέντα. Αν το ξανακάνει όμως θα αντιμετωπίσει την τιμωρία του. Είναι ντροπή ο κλέφτης να κλέβει κλέφτη». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Χειρότερος από ρουφιάνο είναι ο κλέφτης. Μεταξύ κατεργαρέων ειλικρίνεια. Δεν γίνεται να έρθεις και να πάρεις κάτι από τα πράγματά μου. Θα βγεις μαύρος στο ξύλο». (ΔΒ, έγκλειστος εδώ και 26 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Σε περίπτωση που κάποιος κλέψει κάποιον συγκρατούμενό του για πρώτη φορά, τότε θα δεχθεί επίπληξη, εκτός αν κλέψει κάποιον που δεν θα ανεχτεί ούτε αυτό το πρώτο ατόπημα:

- *«Αν κλέψεις συγκρατούμενό σου, την πρώτη φορά θα φας μια προειδοποίηση, γιατί μπορεί να είσαι καινούριος και να μην ξέρεις. Τη δεύτερη όμως, θα φας ξύλο και θα σε διώξουμε από την ακτίνα». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Εξίσου άσχημα θα περάσει αν κάποιος κλέψει. Τότε θα φάει ξύλο από όλους. Βέβαια*

ανάλογα ποιος θα κλέψει ποιον. Αν κάνεις το λάθος και κλέψεις τον λάθος άνθρωπο προσευχήσου για τον εαυτό σου». (ΓΤ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)

Η παραβίαση του κανόνα κατά της κλοπής επιφέρει βαριά τιμωρία. Αν γίνει αντιληπτός θα αποβληθεί από το κελί/θάλαμο και θα υποστεί σωματική τιμωρία, όχι μόνο από εκείνον που έκλεψε αλλά από όλο το θάλαμο/κελί. Ο κρατούμενος που θα αποβληθεί από το κελί/θάλαμο για λόγους κλοπής δεν είναι εύκολα αποδεκτός σε άλλο θάλαμο/κελί και θα πρέπει να περάσει καιρός για να του συγχωρεθεί αυτή η πράξη.

- *«Εκεί που θα γίνει χαμός είναι αν κάποιος κλέψει. Τι, να αφήσω κάτι στο τραπέζι και να μην το βρω όταν γυρίσω; Τις θέλει τις μάπες του, όποιος το έκανε. Γενικά η κλεψιά δεν επιτρέπεται μέσα». (ΑΞ, έγκλειστος εδώ και 13 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. II)*
- *«Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να κλέψεις. Θα σε τουλουμιάσουν. Και οι περισσότεροι ήταν κλέφτες έξω, αλλά εδώ προστατεύουν την ιδιοκτησία τους». (ΓΑ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. V)*
- *«Ένα ακόμα βασικό είναι η κλοπή. Ο κλέφτης παραμερίζεται. Οι κλέφτες δεν πρέπει να κλέβουν τους κλέφτες. Είναι αισχρό. Όλοι μαζί είμαστε και πρέπει να σεβόμαστε τα πράγματα του άλλου». (ΓΘ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII, Κ.Κ. VI)*
- *«Η κλοπή δεν είναι ανεκτή. Είναι πολύ σκληρό να κλέβεις συγκρατούμενό σου». (ΓΛ, έγκλειστος εδώ και 9 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*
- *«Μπορεί να είμαστε όλοι κλέφτες έξω, αλλά εδώ μέσα δεν μπορείς να αγγίξεις τα πράγματα κάποιου χωρίς άδεια. Είναι μεγάλο πρόβλημα η κλοπή στη φυλακή. Ακόμα και αν έχεις μεγάλη ανάγκη καλύτερα να ζητήσεις να σου δώσουν, παρά να κλέψεις. Δεν θα φας ξύλο μόνο από αυτόν που έκλεψες, αλλά από όλη την ακτίνα». (ΓΦ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*
- *«Απαγορεύεται να κλέψεις. Άμα σε πιάσουν θα σε χτυπήσουν όλοι, όχι μόνο ένας». (ΓΨ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VII)*

4. Κανόνας αποπληρωμής χρεών:

- *«Να προσέχεις να μην χρωστάς. Ούτε τσιγάρα ούτε μάρκες. Τότε είναι ζόρικα τα πράγματα». (ΑΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, Κ.Κ. II)*

Η αποπληρωμή των χρεών είναι ζήτημα τιμής στην κοινωνία των κρατουμένων. Ακόμα και αν οι περισσότεροι κρατούμενοι μιλούν απαξιωτικά για τον «τραπεζίτη», τον κρατούμενο δηλαδή που δανείζει έντοκα, η αποπληρωμή των χρεών είναι υποχρέωση του κάθε κρατούμενου.

- *«Με την οικονομική κρίση έχει ανθίσει ένα είδος τοκογλυφίας. Και τους ξένους τους συγχωρώ, γιατί δεν έχουν κάποιον εδώ να τους στηρίξει. Τους Έλληνες, όμως, δεν τους συγχωρώ που γίνονται τοκογλύφοι. Πουλάνε ένα καπνό για ενάμισι. Και αν δεν έχει γρήγορα να τα γυρίσει γίνονται δύο και τρεις καπνοί. Και μετά πέφτει ξύλο ή εκβιασμός. Και όλα ξεκινάνε από ένα τσιγάρο». (ΓΚ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. VI)*
- *«Λεφτά βγάζουν οι τοκογλύφοι. Οι Αλγερινοί, κυρίως, κάνουν αυτή τη δουλειά. Σου δίνουν έναν καπνό των 6 ευρώ, για να τους δώσεις μια τηλεκάρτα των 10 ευρώ. Άμα δεν πληρώσεις γρήγορα παίρνει τόκο σε δύο τηλεκάρτες. Άμα φτάσεις να χρωστά πολλά θα έχεις φασαρίες». (ΓΡ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. VII)*

Αντίστοιχα, υποχρέωσή του είναι και να ξεχρεώνει χαμένα στοιχήματα, πρακτική που εφαρμόζεται ευρέως

στην κοινωνία των κρατουμένων. Σε περίπτωση που δεν πληρώσει, τότε ο «τραπεζίτης» δικαιούται να ασκήσει εις βάρος του σωματική ή/και ψυχολογική βία. Η αποπληρωμή των χρεών γίνεται και με «εξυπηρετήσεις», δηλαδή την ανάληψη ενός πειθαρχικού ή τη συνδρομή σε κάποια σύγκρουση με άλλους κρατούμενους.

- *«Αν παίζεις τζόγο πρέπει να έχεις να πληρώσεις αλλιώς θα βρεθείς στο γύψο. Αν πίνεις πρέζα να πληρώσεις ή να έχεις μεγάλο πάτο για να κρύβεις τις δόσεις όλων και να πίνεις τζάμπα». (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*
- *«Άμα όμως χρωστάς λεφτά σε στοιχήματα ή σε καπνούς τότε μπορεί να χρειαστείς να κάνεις κάποια χάρη για να ξεχρεώσεις. Για παράδειγμα να χρεωθείς ένα πειθαρχικό ή να στηρίξεις κάποιον σε κάποια φασαρία». (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Ο «χρεοφειλέτης κρατούμενος» θα υποστεί σωματική βία, αλλά δεν κινδυνεύει η ζωή του, γιατί έτσι δεν θα μπορέσει να εισπράξει εκείνος που τον δάνεισε. Όμως, η βία που θα του ασκηθεί θα είναι ιδιαίτερα έντονη, ιδίως αν ο «χρεοφειλέτης» χρωστά πολύ καιρό τα χρήματα.

- *«Αν χρωστάς στη φυλακή πρέπει συνέχεια να κοιτάς πίσω σου γιατί δεν ξέρεις πότε θα έρθει να εισπράξει. Και στην αρχή θα φας μάπες και αν δεν φοβηθείς να πληρώσεις θα φας περισσότερες. Και στην αρχή θα φας μάπες και αν δεν φοβηθείς να πληρώσεις θα φας περισσότερες». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Μάλιστα, ακόμα και αν ο «χρεοφειλέτης κρατούμενος» ζητήσει να μεταφερθεί σε άλλη πτέρυγα ή φυλακή, τότε θα εντοπιστεί και εκεί και θα του ζητηθεί να αποπληρώσει τα χρέη του, διαφορετικά θα υποστεί σωματική τιμωρία. Μόνη λύση φαίνεται πως είναι η μεταγωγή σε πτέρυγα απομόνωσης, διαφορετικά το χρέος θα τον ακολουθεί όπου και να μεταχθεί.

- *«Ξύλο θα φάει και όποιος χρωστάει. Όλοι παίζουν ζάρια ή χαρτιά, για να περάσει η ώρα. Αλλά άμα χάσεις πρέπει να πληρώσεις τα χρέη σου, αλλιώς την πάτησες. Τα χρέη στη φυλακή είναι μεγάλη καταδίκη. Σε κυνηγάνε παντού και δεν σε ξεχνάνε». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
- *«Και πάντα να πληρώνεις τα χρέη σου. Αλλιώς ζήτα να σε πάνε σε απομόνωση και βγάλε εκεί την ποινή σου, γιατί όπου και να σε πάνε θα σε βρουν και θα σε περιμένει μαχαίρι». (ΑΒ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Οι διαφορές δεν μένουν στη φυλακή. Αν κάποιος φύγει από το Κ.Κ. Ι και χρωστά ή του χρωστάνε μάπες θα εξαργυρώσει στην άλλη φυλακή. Αν κάποιος μπαίνει και έχει χρωστούμενα έξω μπορεί να τα βρει εδώ μέσα. Γιατί αν χρωστά λεφτά, αυτός που θέλει να εισπράξει έχει σίγουρα έναν εισπράκτορα μέσα». (ΑΗ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
- *«Πρέπει να πληρώνεις ό,τι παίρνεις. Άμα χρωστάς σε περιμένει ξύλο και καλύτερα να πας σε προστατευόμενο κελί». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

5. Κανόνας κατά του βιαστή:

- *«Ανεπιθύμητοι στη φυλακή είναι οι βιαστές. Αν κάνουν και φέρουν έναν τέτοιο, εδώ θα φύγει μαύρος στο ξύλο, αν όχι σε κάσα. Χωρίς πολλά λόγια. Βιαστές απαγορεύονται. Δεν χρειάζεται να πούμε άλλα. Τέλος». (Α, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 9 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*

Ο κανόνας κατά του βιαστή υπαγορεύει την απαγόρευση εισόδου στην πτέρυγα οποιουδήποτε κατηγορείται για σεξουαλικό αδίκημα. Όπως αναλύθηκε προηγούμενα, οι κρατούμενοι για σεξουαλικά αδικήματα είναι ανεπιθύμητοι στην κοινωνία των κρατουμένων. Σε περίπτωση που εντοπιστεί εντός της κάποιος «βιαστής κρατούμενος», τότε θα υποστεί βαριά σωματική τιμωρία, που ενδέχεται να οδηγήσει και στην κατάληξή του. Πρόκειται για έναν κανόνα καθολικής αποδοχής και εφαρμογής. Μάλιστα, όποιος/οι εκτελέσει/ουν την προβλεπόμενη ποινή τότε θα τύχουν της ασυλίας των υπολοίπων και θα εφαρμοστεί ευρέως ο κανόνας της σιωπής.

5.4.2 ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

Πρόκειται για κανόνες που υπαγορεύουν τη συμπεριφορά εντός του θαλάμου/κελιού. Οι κανόνες αυτοί εξασφαλίζουν την ήρεμη συμβίωση μεταξύ των κρατουμένων, ώστε να αποφεύγονται οι εντάσεις και οι συγκρούσεις.

> *«Η τηλεόραση πρέπει να κλείνει νωρίς, ή να βάζουν ακουστικά αλλιώς γίνονται καυγάδες». (ΑΑ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Ο πρώτος κανόνας είναι ο σεβασμός. Δεν φτύνουμε, δεν κάνουμε σκουπίδια, δεν κάνουμε φασαρίες, δεν λέμε λόγια, δεν κάνουμε χειρονομίες. Και οι περισσότεροι είναι και λογικοί. Δεν μπορώ να γκαρίζω όταν άλλοι δέκα προσπαθούν να κοιμηθούν». (ΑΔ, έγκλειστος εδώ και 14 μήνες, Κ.Κ. Ι)*

Ιδιαίτερα στις πτέρυγες εργαζομένων κρατουμένων, οι κανόνες συμβίωσης πρέπει να τηρούνται ευλαβικά. Άλλωστε, σε αυτές τις πτέρυγες οι κρατούμενοι υπακούν κυρίως αυτούς τους κανόνες και όχι τους κυρίαρχους κανόνες, καθώς συνήθως ο πτέρυγες αυτές είναι οι χαρακτηρισμένες ως «πτέρυγες προστασίας».

> *«Δεν μπορείς να φωνάζεις, σέβεσαι τους συγκάτοικούς σου στο κελί, δεν βρίζεις. Ειδικά στην πτέρυγα των εργαζομένων έχουμε πολύ αυστηρούς χρόνους. Πότε θα φάμε, πότε θα κάνουμε ησυχία για να ξεκουραστούμε, πότε θα κλείσει η τηλεόραση. Δεν γίνεται αλλιώς. Εμείς πρέπει να ξυπνήσουμε το πρωί να πάμε για δουλειά». (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Την ευθύνη τήρησής τους έχει ο αρχηγός του κάθε κελιού/θαλάμου, ο οποίος μπορεί να είναι ο παλιότερος κρατούμενος ή ο αρχηγός κάποιας ομάδας. Αυτός ορίζει και ποια θα είναι η ποινή σε περίπτωση παραβίασής του.

> *«Σε κάθε θάλαμο ή κελί "αρχηγός" είναι ο πιο παλιός. Αυτός λέει αν θα σε πάρει στο κελί του ή όχι. Αυτός βάζει τους κανόνες και αν δεν τους σεβαστείς σε διώχνει από το θάλαμο». (ΑΓ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. Ι)*
>
> *«Αν δεν τηρήσεις τους κανόνες, θα έχεις φασαρίες. Και όλοι τους τηρούν, όχι από σεβασμό, αλλά από φόβο μην τους διώξουν από το κελί ή φάνε τις μάπες τους». (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
>
> *«Όποιος δεν κάνει ησυχία στο κελί ή το θάλαμο τρώει ξύλο από όλους, και δεν μπορείς να πας στην υπηρεσία να κάνεις παράπονα, αλλιώς θα φας πιο πολύ ξύλο και μετά θα ψάχνεις πτέρυγα να σε δεχτεί». (ΓΒ, έγκλειστος εδώ και 8 χρόνια, Κ.Κ. V)*
>
> *«Οι παλιότεροι λοιπόν μας βάζουν σε πρόγραμμα. Τι ώρα ξυπνάμε, τι ώρα πάμε για μπάνιο, πότε κάνουμε καθαριότητα, πότε προαυλιζόμαστε, πότε τρώμε, τι θα δούμε στην τηλεόραση, τι ώρα θα κοιμηθούμε για βράδυ». (ΓΜ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)*

Στις πτέρυγες προστασίας, η τιμωρία σε περίπτωση παραβίασης των κανόνων αυτών φαίνεται πως είναι πιο ήπια. Ωστόσο, η συνεχής παραβίασή τους σημαίνει αποβολή από το θάλαμο/κελί.

> *«Στο κελί μου είμαστε 7 άνθρωποι, 4 σε κρεβάτι και 3 στο πάτωμα. Αν ο καθένας έκανε ότι ήθελε θα είχαμε φύγει οι έξι σε κάσα. Γι' αυτό δεν φωνάζουμε, είμαστε καθαροί, κλείνουμε τη φωνή στην τηλεόραση νωρίς, δεν βρίζουμε, δεν φτύνουμε, δεν κλέβουμε, δεν χτυπάμε τον αδύναμο ή τον καινούριο. Υπάρχει ένα πρόγραμμα. Όποιος δεν το τηρεί, με ωραίο τρόπο μαθαίνει να το κάνει. Άμα κάποιος είναι βρώμικος θα του πούμε όμορφα να πάει για μπάνιο. Άμα του το πούμε μία, δύο, τρεις και δεν καταλαβαίνει τότε θα φύγει από το κελί, για να είμαστε και εμείς ήσυχοι». (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Οι ποινές αυτής της κατηγορίας κυμαίνονται μεταξύ επίπληξης, προειδοποίησης, αποβολής από το θάλαμο/κελί και μονάχα αν κάποιος δεν συμμορφώνεται με τις υποδείξεις θα υποστεί σωματική τιμωρία. Οι κανόνες συμβίωσης είναι:

1. Σεβασμός στον αρχηγό του κελιού/θαλάμου
2. Σεβασμός στο προσωπικό χώρο του άλλου
3. Σεβασμός στην καθαριότητα του χώρου
4. Τήρηση των κανόνων ατομικής υγιεινής
5. Τήρηση του ωραρίου του κελιού/θαλάμου (ώρες κοινής ησυχίας, ώρες ψυχαγωγίας, ώρες συσσιτίου κ.λπ.)
6. Χτύπα την πόρτα πριν μπεις στο κελί/θάλαμο. Μην έρχεσαι απρόσκλητος.

5.4.3. ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Πρόκειται για κανόνες που υπαγορεύουν τη συμπεριφορά του κρατούμενου εντός της κοινωνίας των κρατουμένων και συγκεκριμένα στους κοινόχρηστους χώρους. Οι ποινές αυτής της κατηγορίας κυμαίνονται μεταξύ επίπληξης, προειδοποίησης, αποβολή από την πτέρυγα και ενδέχεται να επιβληθεί και σωματική τιμωρία μεσαίας έντασης.

> *«Όταν δεν είσαι ειλικρινής, όταν δεν συμμετέχεις, όταν χρωστάς λεφτά, ο χώρος σε ξερνάει. Γίνεσαι ανεπιθύμητος και απομονώνεσαι. Αν είσαι εντάξει έχεις και κάποιον να μιλήσεις». (ΑΠ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

> *«Πρέπει να τηρείς τους κανόνες του θαλάμου σου, οι οποίοι είναι πάνω κάτω παντού οι ίδιοι. Να είσαι καθαρός, να είσαι ευπρεπής, να μην κλέβεις. Για μια κουβέντα μπορεί να φας μαχαιριά, να σημαίνει θάνατος. Αν βρίσεις τη μάνα κάποιου ή τον ίδιο, τότε σκύψε και κράτα το κεφάλι σου». (ΑΤ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

> *«Το βασικό είναι ο σεβασμός. Να μην θίξω τον άλλον, να μην μπλεχτώ στα πόδια του. Όσο δεν ενοχλείς τόσο πιο ήσυχα περνά η ώρα. Αν κάνεις κακό σε κάποιον θα τιμωρηθείς, αν ρουφιανέψεις ή κουτσομπολέψεις επίσης. Μία είναι η τιμωρία το ξύλο. Και ανάλογα τι κάνεις είναι και οι διακοπές στο νοσοκομείο. Ο ρουφιάνος θα βγάλει δύο μήνες νοσοκομείο, ο κουτσομπόλης θα τη γλιτώσει με καμιά βδομάδα. Ο βιαστής θα πάει σε κώμα». (ΒΓ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

> *«Όσο ακούς, βλέπεις και δεν μιλάς είσαι εντάξει. Άμα βρίσεις, χρωστάς χρήματα, είσαι ρουφιάνος, τότε την έκατσες. Αν δεν θες να μπλέξεις μην ρωτάς». (ΒΙ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

«Τρία πράγματα πρέπει οπωσδήποτε να προσέχεις: την συμπεριφορά σου, την ομιλία σου –και τον τρόπο που μιλάς και σε ποιον μιλάς και τι λες- και τα αστεία σου. Δεν είναι φίλοι εδώ μέσα, δεν σε ήξεραν και από πριν, οπότε ακόμα και το πιο απλό αστείο μπορεί να καταλήξει σε μακελειό». (ΓΙ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. VI)

Την ευθύνη για την τήρηση των κανόνων αυτών έχει ο αρχηγός της πτέρυγας ή αν ο κρατούμενος ανήκει σε κάποια ομάδα ο αρχηγός της ομάδας ή ο «παλιός κρατούμενος».

«Πρέπει να σέβεσαι τον συγκρατούμενό σου, αλλά και όλο τον κόσμο. Η φυλακή είναι μια μικρή κοινωνία. Άμα σέβεσαι, σε σέβονται. Να μην πειράξεις κανέναν, να μην πας σε ξένο κελί ακάλεστος, να χτυπάς την πόρτα, να μην προσβάλλεις κανέναν. Οι κανόνες είναι ίδιοι με έξω. Απλά εδώ δεν συγχωρούνται πολλά λάθη. Αν κάποιος παραβεί τους κανόνες παίρνει μία προειδοποίηση. Αν συνεχίσει, τότε θα φάει ξύλο. Πια είμαι παλιός κρατούμενος. Και επειδή σκότωσα αστυνομικούς έχω σεβασμό. Μπορώ να πω σε άλλους κρατούμενους πώς έχουν τα πράγματα. Αν κάποιος δεν παίρνει με λόγια πρέπει να του δείξεις με άλλους τρόπους τι πρέπει να κάνει. Το παν είναι να είσαι δίκαιος και με τον ξένο και με τον φίλο. Σε κάθε φυλακή ένας κρατά τα ηνία και υπάρχει και ένας αρχηγός σε κάθε πτέρυγα. Αλλιώς θα ήταν χάος. Ειδικά τώρα που δεν τολμά κανείς να μπει στη φυλακή θα είχαμε φαγωθεί αν οι κουμανταδόροι δεν κρατούσαν τη φυλακή όρθια». (ΓΟ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)

Οι κανόνες συμπεριφοράς είναι:

1. Σεβασμός στους κοινόχρηστους χώρους. Μην καταστρέφεις το χώρο. Μην καταστρέφεις τα καρτοτηλέφωνα. Να τηρείς το χώρο καθαρό.
2. Μην βρίζεις. Μην φτύνεις
3. Μην τσακώνεσαι. Μην ασκήσεις βία. Μην χτυπάς τον αδύναμο. Μην πειράξεις τον «νέο κρατούμενο». Μην πειράξεις κανέναν, χωρίς την άδεια από τον «αρχηγό κρατούμενο» ή τον «παλιό κρατούμενο».
4. Να είσαι διακριτικός. Πρόσεχε τη συμπεριφορά σου. Μην είσαι κουραστικός.
5. Μην προκαλείς ελέγχους από την Υπηρεσία. Μην κυκλοφορείς στους κοινόχρηστους χώρους ενώ είσαι υπό την επιρροή ναρκωτικών ουσιών ή αλκοόλ.
6. Μην ανακατεύεσαι. Κοίτα τη δουλειά σου.
7. Μην εμπιστεύεσαι κανέναν. Βγάλε την ποινή σου.
8. Μην κουτσομπολεύεις. Μην λες ψέματα.
9. Να συμμετέχεις στις συλλογικές κινητοποιήσεις.
10. Να είσαι ευπρεπής.
11. Μην ρωτάς για ποιο λόγο είναι ο άλλος κρατούμενος μέσα.
12. Μην κάνεις ό,τι δεν θες να σου κάνουν. Αν δεν ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, μην κάνεις τίποτα.
13. Αν αδικηθεί συγκρατούμενός σου από την Υπηρεσία, να τον υπερασπιστείς.

5.5 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ ΗΘΩΝ (Κ.Κ. IV)

«Καλημέρα σας. Εμάς γιατί μας βάλατε στην έρευνα; Εμείς δεν είμαστε όπως αλλού. Εδώ είναι ήσυχα [...] Στο Κ.Κ. IV είναι ήσυχα δεν έχει φασαρίες. Είμαστε όλοι ήσυχοι. Δεν θέλουμε μπλεξίματα. Δεν έχουμε εδώ πρεζάκια ή τραμπούκους. Είμαστε ήσυχοι.

Είναι κανόνας εδώ η ησυχία». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)

Το Κ.Κ. IV είναι σχετικά μικρή μονάδα, χωρητικότητας 65 ατόμων, που όμως εμφανίζει ένα εξαιρετικά μεγάλο

ποσοστό υπερπληθυσμού (316,92%). Το Κ.Κ. δεν διαθέτει κελιά, αλλά μονάχα πέντε θαλάμους, εντός των οποίων δεν υπάρχουν ντους, παρά μόνο τουαλέτες. Τα ντους είναι στον προαύλιο χώρο και είναι 9 για όλο τον πληθυσμό των κρατουμένων. Σύμφωνα με τις περιγραφές των ερωτώμενων, η χρήση θαλάμων δεν επιτρέπει την ύπαρξη προσωπικού χώρου για κάθε κρατούμενου, ενώ δεν υπάρχουν δυνατότητες ψυχαγωγίας. Οι συνθήκες κράτησης και ο συνωστισμός προκαλούν εντάσεις μεταξύ των κρατουμένων, που όμως αποκλιμακώνονται τάχιστα.

> *«Η ζωή εδώ μέσα με το έξω είναι η μέρα με τη νύχτα. Ακόμα και οι μικροδιαφωνίες που έξω θα περνούσαν σε ένα λεπτό εδώ διαρκούν για ώρες ή για μέρες ή για πάντα. Είναι πολύ περιορισμένος ο χώρος και λίγες οι αντοχές. Σκέψου ότι σ' ένα μικρό θάλαμο μένουμε 30 άνθρωποι. Δεν έχουμε καν προσωπικό χώρο. Όμως δεν έχεις εναλλακτική. Πρέπει να δεχτείς τα πράγματα όπως τα βρήκες, αν θες να φύγεις ολόκληρος. Γι' αυτό και εγώ κρατάω χαμηλά το κεφάλι. Καταλαβαίνεις ότι δεν μπορώ να αποφύγω κάποιον που αντιπαθώ γιατί μένουμε μαζί 24 ώρες το 24ωρο; Οπότε τι να κάνω; Υπομονή». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Οι σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων είναι τυπικές, και όταν αναπτύσσονται ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ κάποιων, στόχος τους είναι η κοινωνική επαφή και η αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού.

> *«Παρέα κάνω με έναν Αμερικάνο και έναν Νορβηγό που είναι της ίδιας λογικής. Δεν θα το έλεγα ότι έχουμε σχέσεις φιλίας, με την έννοια που το εννοούμε έξω, αλλά δεν είναι και τυπική η σχέση μας. Κάτι ενδιάμεσο. Έχω την ανάγκη να μιλήσω σε κάποιους ανθρώπους γιατί αλλιώς θα τρελαθώ εδώ μέσα και μιλάω σε αυτούς που θεωρώ ότι θα με καταλάβουν». (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Έχω ένα δύο άτομα που είμαστε πιο κοντά. Να πούμε κάτι να περάσει η ώρα. Είναι άνθρωποι που δεν μου χαλάνε τη ψυχολογία. Είναι αμφίδρομη η σχέση φιλίας και ανάγκης. Από τη στιγμή που υπάρχουν τόσα άτομα, κάπου έπρεπε να μιλήσω. Με κάποιον να τα βρω. Τους έχω και με έχουν ανάγκη». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Οι σχέσεις των κρατουμένων με το προσωπικό του Κ.Κ. αναμένεται να είναι τυπικές και χωρίς προστριβές.

> *«Η σχέση μου με το προσωπικό είναι άριστη. Ποτέ δεν τους ενόχλησα, ποτέ δεν με ενόχλησαν». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Και με το προσωπικό έχω τυπικές σχέσεις. Δεν τους ενοχλώ δεν με ενοχλούν». (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Με τους υπαλλήλους έχω άριστες σχέσεις και έχω βρει παρέες για να περνά η ώρα». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Επομένως, η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων στο Κ.Κ. IV έχει μόνο σκοπό την κοινωνική επαφή σε επίπεδο καθημερινότητας.

> *«Η ένταξη στη φυλακή δεν είναι εύκολη αλλά είναι αναγκαία, για να επιβιώσεις». (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Αφού είμαι στη φυλακή και δεν θέλω να είμαι μόνος μου εντάχθηκα. Δεν γίνεται να μην ενταχθείς. Θα τρελαθείς αλλιώς». (ΒΨ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

5.5.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Στο Κ.Κ. IV η δομή της κοινωνίας των κρατουμένων διαφέρει εξαιρετικά σε σχέση με τις υπόλοιπες φυλακές, όπου πραγματοποιήθηκε έρευνα. Δεν παρατηρούνται εθνικές ή άλλες ομαδοποιήσεις, ενώ οι χαρακτηρισμοί/ετικέτες που εντοπίζονται στην κοινωνία των κρατουμένων έχουν είτε διαφορετική ερμηνεία είτε διαφορετική αντιμετώπιση.

Ο «ήσυχος κρατούμενος»:

Κυρίαρχη ταυτότητα είναι αυτή του «ήσυχου κρατούμενου». Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων, ο φόβος της πειθαρχικής δίωξης και πειθαρχικής μεταγωγής είναι διάχυτος μεταξύ των κρατουμένων. Έτσι, η πλειονότητα αυτών υιοθετεί την ταυτότητα του «ήσυχου κρατούμενου», εκείνου δηλαδή που επιθυμεί να εκτίσει την ποινή του αθόρυβα, απαρατήρητα, που δεν θέλει να προκαλέσει το προσωπικό του Κ.Κ., που δεν θέλει να παραβιάσει τον εσωτερικό κανονισμό αυτού.

> *«Εδώ δεν γίνονται φασαρίες, νταραβέρια, νταβατζιλίκια. Κανείς δεν ρισκάρει τη μεταγωγή». (ΒΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Σε αυτή τη φυλακή δεν υπάρχουν καυγάδες ούτε εντάσεις. Θες γιατί δεν θέλουμε καμία πειθαρχική μεταγωγή, θες γιατί είμαστε όλοι με παρόμοια αδικήματα και δεν μπλέκουμε με τη νύχτα. Πάντως είναι ήσυχα». (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Γρήγορα τελειώνουν οι καυγάδες, δεν θέλουμε φασαρίες, να βγάλουμε την ποινή μας ήσυχα, χωρίς μεταγωγές ή πειθαρχικά». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Για τους κρατούμενους του Κ.Κ. IV, η συντριπτική πλειονότητα των οποίων κρατούνται για αδικήματα κατά των ηθών, η πειθαρχική μεταγωγή σε άλλη φυλακή σημαίνει πως θα τους αποδοθεί η ετικέτα του «βιαστή κρατούμενου» και επομένως σημαίνει πως θα υποστούν τη σωματική τιμωρία και τον κοινωνικό αποκλεισμό που επιφέρει αυτή. Δηλαδή θα εισπράξουν τη χλεύη των λοιπών κρατουμένων, ενώ θα κακοποιηθούν βάναυσα, ενδέχεται και μέχρι θανάτου.

> *«Επιλέγουμε να δείξουμε σεβασμό για να μην έχουμε πειθαρχικά και μεταγωγή. Σε άλλη φυλακή μπορεί να μην σημαίνει τίποτα η πειθαρχική μεταγωγή. Εδώ μπορεί να σημαίνει θάνατο». (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*

Ο «αρχηγός κρατούμενος»:

«Αρχηγός κρατούμενος» στο Κ.Κ. IV είναι ο θαλαμάρχης, πρόσωπο που ορίζει το προσωπικό, αποδίδοντάς του ευεργετικό υπολογισμό ημερών (μεροκάματο).

> *«Δεν υπάρχει κουμανταδόρος γιατί είπαμε είναι η φύση της φυλακής τέτοια». (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Δεν υπάρχει κουμανταδόρος εδώ. Είναι όπως στον στρατό. Υπάρχει ιεραρχία. Και είναι καλό να υπάρχει γιατί έτσι υπάρχει σεβασμός. Οι φύλακες μας λένε τι πρέπει να κάνουμε». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*

Ο θαλαμάρχης έχει την ευθύνη της τήρησης του εσωτερικού κανονισμού του Κ.Κ., όπως και την επιβολή της

τάξης και της καθαριότητας εντός του θαλάμου. Εκείνος ορίζει και την ποινή σε περίπτωση παραβίασης κάποιου κανόνα.

> *«Δεν μπορεί να κάνει ο καθένας ότι θέλει. Κουμάντο κάνει ο θαλαμάρχης, που τον ορίζει η Υπηρεσία. Είναι μεροκάματο αυτό. Κανείς δεν του κουνιέται του θαλαμάρχη. Αυτός κρατά το κοντρόλ της τηλεόρασης, το ωράριο, τους κανόνες υγιεινής. Αν γίνει παρεξήγηση αυτός θα τη λύσει. Αν μου κάνει παρατήρηση πρέπει να σταματήσω αλλιώς θα φάω ξύλο». (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. IV)*

Ο «νέος κρατούμενος»:

Στον «νέο κρατούμενο» αναγνωρίζεται μια σύντομη περίοδος προσαρμογής από το σοκ του εγκλεισμού. Κατόπιν πρέπει να μάθει τον τρόπο λειτουργίας της συγκεκριμένης φυλακής, και ιδιαίτερα τον εσωτερικό κανονισμό, συνειδητοποιώντας πως «κουμάντο» κάνει το προσωπικό της φυλακής.

> *«Οι πρώτοι δύο μήνες είναι δύσκολοι. Μετά προσαρμόζεσαι, σύμφωνα με ό,τι βλέπεις. Μαθαίνεις τα ωράρια και τους ρυθμούς». (ΒΡ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Ο «φτωχός κρατούμενος»:

Ο «φτωχός κρατούμενος» ενδέχεται να παρέχει «εξυπηρετήσεις» σε άλλους κρατούμενους, υπό την ανοχή του προσωπικού, καθώς αυτό απαγορεύεται ρητά.

> *«Δεν γίνονται δοσοληψίες στη φυλακή, αφού απαγορεύονται. Εμένα οι φύλακες με αφήνουν. Να πλύνω ρούχα, να πάρω καντίνα, να ράψω. Ξέρουν ότι δεν έχω λεφτά και κάνουν τα στραβά μάτια. Καλό θα ήταν να είναι νόμιμο. Να πληρωνόμαστε για τη δουλειά που κάνουμε». (ΒΨ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Εξαιτίας της απαγόρευσης, οι ερωτώμενοι δεν δέχονται πως εργάζονται (σε άλλες φυλακές το συναντήσαμε ως «νόμιμες δουλειές»), αλλά πως παρέχουν «εξυπηρετήσεις», το αντάλλαγμα για τις οποίες είναι η δωρεά καπνού ή τηλεκαρτών.

> *«Σε κάποιες φυλακές δουλεύουν οι κρατούμενοι για τα τσιγάρα. Αν χρειάζεσαι τσιγάρα και κάποιος έχει τη δυνατότητα να σου δώσει πρέπει να τα δουλέψεις. Να καθαρίσεις, να πλύνεις, να κουβαλήσεις. Ό,τι χρειαστεί. Εδώ δεν γίνονται τέτοια». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Οι δουλειές εδώ μέσα απαγορεύονται. Βέβαια, αν για μια βδομάδα μου φέρνει το φαγητό κάποιος και δεν κάθομαι στην ουρά, θα του δώσω ένα πακέτο καπνό. Δεν είναι τόσο δουλειά, όσο εξυπηρέτηση θα έλεγα. Και αυτές τις κάνουν συνήθως οι άποροι». (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Εδώ δεν έχουμε δουλειές, εξυπηρετήσεις είναι και τις κάνουν λίγοι, για τσιγάρα ή τηλεκάρτες». (ΒΥ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
>
> *«Παράνομες δουλειές δεν γίνονται. Όποιος θέλει δίνει κάτι από ευχαρίστηση. Άμα μου πλύνεις τα ρούχα, θα σου δώσω ένα πακέτο τσιγάρα να σ' ευχαριστήσω». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Ο «παλιός κρατούμενος»:

Ο «παλιός κρατούμενος» απαιτείται από τους υπόλοιπους κρατούμενους να χαίρει του σεβασμού των, όπως και να υπακούν τους κανόνες που εκείνος θα ορίσει. Ωστόσο, δεν παρατηρείται ακολουθία αυτής της ταυτότητας, καθώς είναι αδύνατο να επιβληθούν συνέπειες σε όποιον δεν δείχνει σεβασμό, υπό το φόβο της πειθαρχικής δίωξης.

- *«Σεβόμαστε τον παλιό κρατούμενο γιατί είναι ο πιο ταλαιπωρημένος. Πρέπει να τους ακούς, να τους σέβεσαι». (ΒΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Βέβαια σέβεσαι τον παλιότερο, όμως δεν έχει πολύ μεγάλη διαφορά ο παλιός με τον νέο. Όλοι τηρούμε την ηρεμία». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Ο «ρουφιάνος κρατούμενος»:

Ο «ρουφιάνος κρατούμενος» είναι κοινωνικά απομονωμένος, όμως δεν θα δεχτεί σωματική τιμωρία και πάλι υπό το φόβο της πειθαρχικής δίωξης.

- *«Όποιος λέει πολλά απομονώνεται». (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*
- *«Δεν πρέπει να είσαι καρφί, αλλά αν το κάνεις δεν θα έχεις συνέπειες εδώ». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*

Ο «βιαστής κρατούμενος»:

Στο Κ.Κ. IV δεν εμφανίζεται η ετικέτα του «βιαστή κρατούμενου», καθώς η συντριπτική πλειονότητα των κρατουμένων έχει καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινής (ή διώκεται) για εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας (αδικήματα κατά ηθών). Σε περίπτωση που ο «βιαστής κρατούμενος» βρεθεί σε άλλη φυλακή πλην του Κ.Κ. IV, τότε θα πρέπει να αποκρύψει το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε ή διώκεται.

- *«Πρέπει να το κρύβουμε όταν είμαστε σε άλλη φυλακή. Ένας αρκεί να βρεθεί για να σε τσακίσει. Όταν πήγα στον Κορυδαλλό, είπα ότι είμαι από τη φυλακή του Ναυπλίου και έτσι την πέρασα ήσυχα». (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Όταν με πήγαν στον Κορυδαλλό για δέκα μέρες, το έκρυψα. Αν και οι κρατούμενοι το ήξεραν γιατί εμάς του Ηθών μας βάζουν σε συγκεκριμένο θάλαμο. Ευτυχώς δεν συνέβη τίποτα». (ΒΡ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Αρωγός σε αυτή την προσπάθεια είναι ο κανόνας «μην ρωτάς τον άλλον γιατί είναι μέσα», που συναντήσαμε στις άλλες φυλακές.

- *«Στον Κορυδαλλό όταν με πήγαν το έκρυψα. Αν το μάθαιναν θα με χτυπούσαν, θα με έφτυναν, θα με έβριζαν και θα μου έκλεβαν ότι καπνό και τηλεκάρτες είχα. Δεν είναι τυχαίο που δεν πρέπει να ρωτάς κανέναν γιατί είναι μέσα». (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*

Ο «βιαστής κρατούμενος» θα τοποθετηθεί σε κελί/θάλαμο προστασίας και θα υποχρεωθεί από τους κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων να παραμείνει σε αυτό και να μην βρεθεί στους κοινόχρηστους χώρους, μέχρι να μεταχθεί σε άλλη φυλακή.

- *«Στη Νεάπολη και την Αλικαρνασσό που προφυλακίστηκα για έξι μήνες μέχρι να καταδικαστώ ήξεραν το αδίκημά μου και μου είχαν κάνει ξεκάθαρο ότι πρέπει να είμαι αόρατος. Η Κρήτη δεν σηκώνει τα αδικήματα σε ανήλικους. Ευτυχώς όμως δεν μου έκαναν κακό αν και το ήξεραν. Και εγώ δεν έδωσα δικαίωμα. Ήμουν συνεχώς μέσα στο κελί μου». (ΒΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Δεν δέχονται τα αδικήματά μας, ενώ δεν βλέπουν ότι μπορεί να έχουν κάνει πολύ χειρότερα πράγματα. Το κρύβεις, λοιπόν. Βέβαια κάποιοι είναι τρελοί και το λένε οπότε εισπράττουν μετά και τις συνέπειες. Το καλύτερο είναι να το κρύβεις. Γιατί ήδη το ότι σε πάνε σε έναν συγκεκριμένο θάλαμο στον Κορυδαλλό σε καρφώνουν, οπότε αν τις μέρες της δίκης μείνεις κλεισμένος μέσα και δεν πολυφαίνεσαι θα τη βγάλεις καθαρή». (ΒΥ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Σε περίπτωση που ο «βιαστής κρατούμενος» είναι αναγνωρίσιμος, καθώς η υπόθεση έχει δει το φως της δημοσιότητας, τότε δεν θα μπορέσει να είναι απαρατήρητος και θα υποστεί τη σωματική τιμωρία που επιφυλάσσεται στους «βιαστές κρατούμενους». Το ίδιο ενδέχεται να συμβεί και σε εκείνον, ο οποίος δεν θα αποκρύψει το αδίκημα που διέπραξε ή κατηγορείται πως διέπραξε και, μάλιστα, θα το δηλώνει ευθαρσώς. Η σωματική τιμωρία που επιβάλλεται σε αυτές τις περιπτώσεις είναι σκληρή και ενδέχεται να ακολουθήσει ο θάνατος. Ο «βιαστής κρατούμενος» υπό το φόβο της σωματικής τιμωρίας ενδέχεται να αυτοκτονήσει.

- *«Όταν ήμουν στον Κορυδαλλό για να δικαστώ το κράτησα κρυφό. Βέβαια, ήμουν στο θάλαμο Ηθών, αλλά εγώ δεν είπα τίποτα. Όσο το κρατάς κρυφό, ακόμα και να το ξέρουν δεν σου κάνουν τίποτα. Αρκεί να μην το επιδεικνύεις. Να μην νιώθεις περήφανος ή ότι δεν έκανες και τίποτα. Κράτα χαμηλά το κεφάλι. Αυτοί που δεν τη γλιτώνουν είναι οι διάσημοι. Άμα δείξει τη φάτσα σου η τηλεόραση ή η εφημερίδα και αρχίζουν οι ιστορίες για το πώς το έκανες, γιατί το έκανες, που το έκανες κ.λπ. την έβαψες. Θα πάρουν το νόμο στα χέρια τους. Αν δεν είσαι διάσημος δεν θα υπάρξει πρόβλημα. Οι τρελοί που φωνάζουν τι έκαναν είναι άλλη περίπτωση. Θα τις φάνε ή θα βρεθούν κρεμασμένοι, όπως και οι διάσημοι». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*

Αξιοσημείωτο είναι πως μονάχα ένας συμμετέχων δεν παραδέχτηκε την ύπαρξη του «κανόνα κατά του βιαστή», ο οποίος μάλιστα απέδωσε τη βία που του ασκήθηκε στο συνωστισμό και τους κακούς τρόπους.

- *«Όταν ήμουν στον Κορυδαλλό το έλεγα. Αφού είμαι αθώος και φαίνεται. Όλοι με πίστεψαν, κανείς δεν με πείραξε. Μόνο κανένα σπρώξιμο, αλλά αυτό γιατί έχει πολύ κόσμο [...] Αυτά είναι βλακείες ότι σε απομονώνουν για το αδίκημά σου. Το κάνουν αυτοί που έχουν κακό χαρακτήρα, όχι όλοι». (ΒΨ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

5.5.2 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Οι κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων είναι διαχρονικοί και απαιτείται από όλους η απαρέγκλιτη τήρησή τους. Οι κανόνες που εμφανίζονται στην κοινωνία των κρατουμένων του Κ.Κ. IV ταυτίζονται εν πολλοίς με τον εσωτερικό κανονισμό του Κ.Κ. και όσοι δεν περιλαμβάνονται σε αυτόν υπάρχουν προκειμένου να εξασφαλίσουν την έκρυθμη λειτουργία του Κ.Κ.

- *«Δεν θα έλεγα ότι υπάρχουν κανόνες. Όσο κάποιες απαραίτητες κατευθύνσεις για να μην γίνει μπάχαλο η φυλακή». (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Οι κανόνες υπάρχουν γιατί πρέπει. Και η φυλακή επιβάλλει κανόνες με τον εσωτερικό*

κανονισμό. Αλλιώς θα διαλυόταν». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)

- *«Πιο πολύ οι κανόνες που υπάρχουν είναι αυτοί που λέει η Υπηρεσία, ο εσωτερικός κανονισμός». (ΒΡ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Συγκεκριμένα:

1. Σεβασμός: Ο κανόνας του σεβασμού απαιτεί να επιδεικνύει σεβασμό ο κάθε κρατούμενος προς όλους τους κρατούμενους και προς το προσωπικό του Κ.Κ.

- *«Επιλέγουμε να δείξουμε σεβασμό για να μην έχουμε πειθαρχικά και μεταγωγή». (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*
- *«Οι φύλακες μας λένε τι πρέπει να κάνουμε. Να μην ενοχλούμε, να μην λερώνουμε, να μην προκαλούμε φθορές. Και εμείς τους σεβόμαστε. Και έτσι μας σέβονται και αυτοί». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*

Ο «παλιός κρατούμενος» αναμένεται να εισπράξει το σεβασμό όλων, όμως αν δεν επιτευχθεί αυτό δεν προβλέπονται συνέπειες.

2. Περί απαγόρευσης άσκησης βίας: Κυρίαρχος κανόνας στο Κ.Κ. IV είναι η απαγόρευση άσκηση βίας, καθώς αυτή μπορεί να εκκινήσει πειθαρχική δίωξη, με ενδεχόμενη την πειθαρχική μεταγωγή προς άλλες φυλακές.

- *«Οι κανόνες είναι αναγκαίοι. Δεν υπάρχουν μικρά κελιά, αλλά θάλαμοι. Έρχεσαι σ' επαφή με περισσότερα άτομα συνεχώς. Γι' αυτό δεν πρέπει να μπαίνεις στο χώρο του άλλου, έστω και αυτό το ένα τετραγωνικό. Δεν ασκείς βία και προσπαθείς να μην σου ασκηθεί βία. Γι' αυτό μένεις στα πλαίσια των κρατουμένων και όχι στην Υπηρεσία. Εδώ είναι ιδιόμορφη η κατάσταση. Είναι η φύση των αδικημάτων που σπάνια γίνεται βιαιοπραγία. Στις άλλες φυλακές, τις σκληρές φυλακές, γίνονται ομαδικοί ξυλοδαρμοί και δολοφονίες. Εδώ το πολύ πολύ να τσακωθούμε για 5 λεπτά και να λήξει, για να μην φάμε πειθαρχική μεταγωγή, όπου δεν τον γλιτώνεις τον ξυλοδαρμό». (ΒΥ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

3. Κανόνες συμπεριφοράς: Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι κανόνες που επιβάλλουν διακριτικότητα, όπως «μην δημιουργείς προβλήματα», «μην απειλείς», «μην φωνάζεις», «μην ενοχλείς», «μην τσακώνεσαι». Όλοι οι κανόνες έχουν ως στόχο τη μη πρόκληση πειθαρχικής δίωξης για διατάραξη της έκρυθμης λειτουργίας του Κ.Κ.

- *«Εδώ δεν έχουμε πολλούς κανόνες. Να σέβεσαι όταν κοιμάται ο άλλος, γιατί είμαστε σε θαλάμους και είμαστε πολλοί ή τις ώρες κοινής ησυχίας. Άμα γίνει κάποια παρεξήγηση λύνεται γρήγορα, με συζήτηση. Πολλές φασαρίες δεν γίνονται εδώ [...] Γρήγορα τελειώνουν οι καβγάδες, δεν θέλουμε φασαρίες, να βγάλουμε την ποινή μας ήσυχα, χωρίς μεταγωγές ή πειθαρχικά». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

4. Κανόνες συμβίωσης: Οι κανόνες αυτοί ορίζονται από τον «αρχηγό κρατούμενο», στην προκειμένη περίπτωση τον θαλαμάρχη.

1. Τήρηση των ωρών κοινής ησυχίας
2. Τήρηση της καθαριότητας και της ατομικής υγιεινής
3. Σεβασμός στο χώρο του άλλου
4. Τήρηση των κανόνων που ορίζει ο θαλαμάρχης (ώρες φαγητού, ώρες τηλεόρασης κ.λπ.)

5. Κανόνας της σιωπής: Ο κανόνας της σιωπής είναι ενεργός, όμως δεν φαίνεται να επιφέρει συνέπειες η παραβίασή του, καθώς ο φόβος πειθαρχικής δίωξης είναι ισχυρότερος αυτού. Επιπλέον, σε αυτή τη φυλακή απαιτείται από τους κρατούμενους να έχουν αγαστή συνεργασία με το προσωπικό της φυλακής.

- *«Αν κάποιος δεν είναι διακριτικός ή εχέμυθος θα απομονωθεί. Σε άλλη φυλακή θα έτρωγε ξύλο, αλλά εδώ δεν γίνονται φασαρίες γιατί η φασαρία σημαίνει μεταγωγή σε άλλη φυλακή και κανείς δεν θέλει να βρεθεί σε άλλη φυλακή με αδίκημα περί ηθών». (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Δεν πρέπει να είσαι καρφί, αλλά αν το κάνεις δεν θα έχεις συνέπειες εδώ». (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*

6. Κανόνας ενάντια στην κλοπή: Ισχυρός κανόνας εμφανίζεται να είναι αυτός που απαγορεύει την κλοπή αντικειμένων από άλλο κρατούμενο. Ο «φτωχός κρατούμενος» δεν έχει τη δυνατότητα να αγοράσει τα προς το ζην, παρέχοντας υπηρεσίες σε άλλο κρατούμενο, εκτός αν έχει τη σιωπηρή συναίνεση του προσωπικού του Κ.Κ. Επομένως, η κλοπή είναι μεγάλο αδίκημα και στο Κ.Κ. IV. Όμως, και σε αυτή την περίπτωση η ενδεχόμενη σωματική τιμωρία θα είναι χαμηλής έντασης.

- *«Η κλοπή είναι πιο μεγάλο αδίκημα εδώ μέσα παρά έξω. Εδώ είναι πιο δύσκολα. Ο κρατούμενος δεν δουλεύει. Ζούμε με το χαρτζιλίκι που θα μας στείλουν οι δικοί μας, αν έχουν. Ακόμα και ένα πακέτο τσιγάρα είναι ιερό. Ή ένα κουταλάκι. Δεν μας επιτρέπουν δεύτερο, οπότε αν κάποιος το κλέψει είναι σαν να του απαγορεύει να φάει. Λογικό είναι να αντιδράσει ο άλλος». (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Άμα κάποιος κλέψει κάποιον μπορεί να πέσει μέχρι και ξύλο. Οι περισσότεροι κρατούμενοι είμαστε άποροι και ακόμα και το ένα τσιγάρο έχει διαφορά». (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Συμπερασματικά, το Κ.Κ. IV, ή αλλιώς «φυλακή Ηθών» εμφάνισε σημαντικές διαφορές ως προς τα ευρήματα για την κοινωνία των κρατουμένων και τον κώδικα των κρατουμένων. Ενώ σε όλα τα υπόλοιπα Κ.Κ. κυρίαρχο συναίσθημα των κρατουμένων ήταν ο φόβος για τη σωματική τους ακεραιότητα, στο Κ.Κ. IV κυρίαρχο συναίσθημα των κρατουμένων είναι ο φόβος για την περίπτωση πειθαρχικής μεταγωγής. Όλοι οι κρατούμενοι του Κ.Κ. IV έχουν την ετικέτα του «βιαστή κρατούμενου» σε κάθε κατάστημα κράτησης, πλην των φυλακών που έχουν χαρακτηριστεί ως «Ηθών». Η μεταγωγή τους σε άλλη φυλακή, σημαίνει πως θα υποστούν τις συνέπειες της παραβίασης του κανόνα του βιαστή.

Έτσι, στις «φυλακές Ηθών», φόβητρο για τους κρατούμενους είναι το προσωπικό, που ενδέχεται να δώσει εντολή για μεταγωγή του σε άλλη φυλακή, όπου κινδυνεύει η ζωή του. Γι' αυτό το λόγο, οι περισσότεροι επιλέγουν να χαρακτηριστούν ως «ήσυχοι κρατούμενοι», τηρώντας τυπικές σχέσεις με το προσωπικό και υπακούοντας πιστά τον εσωτερικό κανονισμό του καταστήματος κράτησης.

Τέλος, ο κώδικας των κρατουμένων είναι σε ισχύ, με εξαίρεση πως δεν εφαρμόζεται κανενός είδους σωματική τιμωρία, γιατί αυτή μπορεί να πυροδοτήσει πειθαρχική μεταγωγή. Θα λέγαμε, λοιπόν, πως κυρίαρχος κανόνας στις «φυλακές Ηθών» είναι η απαγόρευση άσκησης οποιασδήποτε μορφής βίας.

5.6 Ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟΝ ΥΠΑΛΛΗΛΟ

Μια «ιδιαιτερότητα» του όγκου των δεδομένων που πρόκυψε από τις συνεντεύξεις και δεν μπορούσε να αγνοηθεί ήταν πως ορισμένες από αυτές και συγκεκριμένα εκείνες στο Κ.Κ. III και εκείνες στη φυλακής Ηθών (Κ.Κ. IV) έγιναν παρουσία υπαλλήλων. Όπως αναφέραμε προηγούμενα (βλ. Κεφ. 4.4.) ο τρόπος διεξαγωγής των συνεντεύξεων στο Κ.Κ. III έφερε στην επιφάνεια δεοντολογικά ζητήματα που έπρεπε να επιλυθούν. Ένα από αυτά ήταν κατά πόσο υπακούει στον κώδικα δεοντολογίας της έρευνας η παρουσία μέλους ή μελών του προσωπικού στο χώρο των συνεντεύξεων. Μάλιστα, όπως αναδείχθηκε από τη βιβλιογραφία σε έρευνες στις φυλακές δεν είναι ιδιαίτερα σπάνια η περίπτωση να επιβάλλουν την παρουσία τους μέλη του προσωπικού κατά τη διάρκεια της έρευνας. Αυτό μπορεί να συμβεί προκειμένου να έχουν τον άμεσο έλεγχο όσων θα ειπωθούν, να υπαγορεύσουν στους συμμετέχοντες ζητήματα που εκείνοι θεωρούν πως είναι απαραίτητο να καταγραφούν ή να ελέγξουν

το δείγμα της έρευνας. Όμως, ακόμα και με την παρουσία των υπαλλήλων αυτά μπορούν να αποφευχθούν και έτσι να μην υπάρξει αλλοίωση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Μόνος τρόπος για να εξασφαλιστεί αυτό είναι να τηρηθεί απαρέγκλιτα ο κώδικας δεοντολογίας και να μην επηρεαστεί ο ερευνητής από τις όποιες προσπάθειες του προσωπικού να επιβάλλει τη δική του ατζέντα.

Η σύγκριση των 14 συνεντεύξεων από το Κ.Κ. ΙΙΙ με τις 10 συνεντεύξεις από το Κ.Κ. IV και η αντιπαραβολή τους με τις υπόλοιπες συνεντεύξεις αναδεικνύουν δύο εξαιρετικά ενδιαφέροντα ζητήματα. Πρώτον, η παρουσία των υπαλλήλων στο Κ.Κ. ΙΙΙ δεν φαίνεται να επηρέασε ιδιαίτερα τους συμμετέχοντες ως προς τις αφηγήσεις τους, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες συνεντεύξεις, πέραν του ότι δεν μπήκαν σε ιδιαίτερες λεπτομέρειες ως προς τις «παράνομες δουλειές», τους τρόπους με τους οποίους κάποιος ανεβαίνει στην ιεραρχία ή τις τιμωρίες που επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασης κάποιου κυρίαρχου κανόνα. Δεύτερον, οι συνεντεύξεις από το Κ.Κ. IV ενισχύουν όσα καταγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο (Βλ. 5.5. Η περίπτωση της φυλακής Ηθών), δηλαδή το γεγονός ότι οι κρατούμενοι υπό το φόβο της πειθαρχικής μεταγωγής είναι εξαιρετικά συνεργάσιμοι με το προσωπικό και υπακούν κάθε εντολή που θα τους δοθεί. Ας τα δούμε, ωστόσο, αναλυτικά:

Οι συνεντεύξεις από το Κ.Κ. ΙΙΙ έγιναν στο γραφείο της Κοινωνικής Υπηρεσίας. Πρόκειται για ένα μεγάλο χώρο με τέσσερα γραφεία. Το γραφείο που βρισκόταν στο βάθος της αίθουσας ήταν του κοινωνικού λειτουργού. Στη μέση ήταν άλλα δύο γραφεία και στο άλλο άκρο ένα μικρό γραφείο, δίπλα στην πόρτα. Ακριβώς στην είσοδο των γραφείων της Κοινωνικής Υπηρεσίας ήταν τοποθετημένες λίγες σειρές βιβλιοθηκών, δημιουργώντας έναν προθάλαμο, ο οποίος αποτελούσε το χώρο της δανειστικής βιβλιοθήκης. Η πόρτα των γραφείων της Κοινωνικής Υπηρεσίας ήταν ανοιχτή και συχνά ερχόντουσαν είτε σωφρονιστικοί υπάλληλοι είτε κρατούμενοι για να συζητήσουν θέματα που αφορούσαν και τον κοινωνικό λειτουργό. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο μικρό γραφείο δίπλα στην είσοδο. Ο κοινωνικός λειτουργός ειδοποιούσε το φύλακα να φωνάξει τον κάθε συμμετέχοντα, ενώ ρωτούσε όποιον κρατούμενο περνούσε για δικό του θέμα αν θέλει να συμμετέχει στην έρευνα. Για να δημιουργήσουμε μια αίσθηση ιδιωτικότητας, τοποθετήσαμε την καρέκλα του συμμετέχοντα μπροστά από την πόρτα, ώστε εκείνος να έχει πλάτη όσους εισέρχονται αλλά και όσους βρίσκονται στο χώρο. Ακόμα, οι συνεντεύξεις έγιναν σε εξαιρετικά χαμηλούς τόνους, ώστε να μπορεί ο συμμετέχων να εκφραστεί όσο το δυνατόν πιο ελεύθερα.

Από τις αποδελτιώσεις των συνεντεύξεων και την ανάλυση αυτών προέκυψε πως ορισμένοι συμμετέχοντες ζητούσαν οι συνεντεύξεις να είναι σύντομες για να επιστρέψουν στην εργασία τους ή στην κανονικότητά τους.

> *«Ήρθα να συμμετέχω στην έρευνά σας. Να την κάνουμε γρήγορα όμως γιατί έχω δουλειά και με περιμένει. Εντάξει;» (ΑΩ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
>
> *«Με φώναξαν από τη δουλειά να έρθω. Μην με καθυστερήσετε πολύ. Άμα ξέρω θα σας απαντήσω. Δεν τα ξέρουμε και όλα όσα γίνονται» (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
>
> *«Ρωτήστε με, αλλά σύντομα γιατί έχω μεροκάματο να βγάλω» (ΒΙ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
>
> *«Σε λίγο κλείνει η φυλακή για φαγητό. Οπότε να είμαστε σύντομοι» (ΒΝ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος)*

Αυτό, ίσως εκφράζει μια επιφυλακτικότητα των συμμετεχόντων να μην παρασυρθούν από τη συνέντευξη και αποκαλύψουν ζητήματα που ενδεχόμενα παραβιάσουν τον κώδικα των κρατουμένων. Χαρακτηριστική είναι η αποστροφή του ΒΚ, έγκλειστου εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες: «Ρωτήστε με, αλλά ελπίζω να μην βρω κανένα μπελά». Άλλωστε, πρόσβαση στο χώρο δεν είχαν μονάχα μέλη του προσωπικού αλλά και κρατούμενοι, που είχαν συνάντηση με τον κοινωνικό λειτουργό.

Από τη σειρά - σειρά ανάλυση των συνεντεύξων στο Κ.Κ. ΙΙΙ φαίνεται, όπως και στις υπόλοιπες συνεντεύξεις απουσία προσωπικού, ότι δεν γίνονται ιδιαίτερες αναφορές στο προσωπικό, καθώς αυτό δεν θεωρείται μέρος της κοινωνίας των κρατουμένων. Είναι αόρατοι, μέχρι να αποτελέσουν το στόχο. Μονάχα ο ΑΩ, έγκλειστος εδώ

και 2 χρόνια και πρώην υπάλληλος φυλακών (φύλακας) αναφέρεται στο προσωπικό, ενισχύοντας αυτό που προαναφέραμε: «*Εδώ έχουν αντιστραφεί όλα. Αν ένας υπάλληλος αντιμιλήσει σε κρατούμενους θα βρεθεί κατηγορούμενος. Που ξανακούστηκε; Και ύστερα οι ισχυροί κάνουν ότι θέλουν: βιάζουν, κλέβουν, δέρνουν. Στη φυλακή κυριαρχεί ο φόβος [...] Όποιος στηρίζει το προσωπικό είναι ευάλωτος, είναι εχθρός.*» Από την άλλη, όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες δηλώνουν πως τηρούν τους κανόνες της κοινωνίας των κρατουμένων, υπό το φόβο να υποστούν τις συνέπειες παραβίασής τους, αλλά και γιατί αυτοί επιβάλλουν τη σχετικά ομαλή συμβίωση.

- *«Είσαι υποχρεωμένος να τηρείς τους κανόνες, αλλιώς θα βγάλεις τη φυλακή σου στο νοσοκομείο» (ΒΑ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 8 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Αν δεν υπήρχε ο βασικός κανόνας του σεβασμού θα σκοτωνόμασταν με το παραμικρό εδώ μέσα» (ΒΔ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Ο φόβος σε πιάνει μόνο αν θέλεις. Αν δεν έχεις να κρύψεις τίποτα δεν φοβάσαι. Οι κανόνες αυτοί είναι απαραίτητοι για να μην καεί η φυλακή» (ΒΕ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Όλες οι σχέσεις στηρίζονται στο φόβο [...] Υπάρχει αυτός που κάνει κουμάντο και οι άλλοι που υπακούν. Δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς» (ΒΖ, έγκλειστος εδώ και 7 χρόνια και 6 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Είμαι της άποψης ότι το καλύτερο που έχεις να κάνεις μέσα είναι να είσαι από μακριά και αλάργα από όλα. Και φυσικά να μάθεις και να τηρείς τους κανόνες» (ΒΘ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Όσο ακούς, βλέπεις και δεν μιλάς είσαι εντάξει [...] Αν δεν θες να μπλέξεις μη ρωτάς [...] Εγώ δεν ρωτάω γιατί δεν θέλω να μπλέξω» (ΒΙ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*
- *«Οι κανόνες αυτοί δεν είναι καινούριοι. Όσους ξέρω τους βρήκαν εδώ. Δεν ξέρω πότε φτιάχτηκαν, αλλά όλοι τους τηρούμε. Και οι περισσότεροι είναι αποτέλεσμα λογικής, για να μην σφαχτούμε μεταξύ μας. Αλλιώς θα υπήρχε χάος» (ΒΝ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 5 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Από τα προηγούμενα φαίνεται πως οι συμμετέχοντες δεν επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από την παρουσία των υπαλλήλων, ώστε να είναι επιφυλακτικοί στο τι θα πουν ή να φοβούνται πως θα υποστούν συνέπειες από το προσωπικό αν αποκαλύψουν κάτι που δεν έπρεπε. Όμως, η ανοιχτή πόρτα σαφώς επηρέασε την αφήγησή τους, ώστε να είναι πιο φειδωλοί. Χαρακτηριστική είναι η αποστροφή του ΒΚ, έγκλειστου εδώ και 2 χρόνια και 2 μήνες: «Αυτές τις δουλειές [σ.σ. εννοεί τις «παράνομες δουλειές»] δεν μπορώ να στις πω, γιατί είπαμε ο ρουφιάνος δεν καλοπερνάει και εμένα με περιμένει μεγάλη ποινή μπροστά μου»

Παρουσία σωφρονιστικού υπαλλήλου έγινε και η επόμενη σειρά συνεντεύξεων στη φυλακή Ηθών (Κ.Κ. ΙV). Αυτές έγιναν στο χώρο επισκεπτηρίου με τους συνήγορους. Ο χώρος μοιάζει με ένα κλουβί που μέσα έχει ένα φαρδύ τραπέζι και στις δύο απέναντι πλευρές δύο παγκάκια. Έξω από το κλουβί, τοποθετήθηκε με απόφαση του Συμβουλίου της Φυλακής, ένας σωφρονιστικός υπάλληλος. Όπως μου δηλώθηκε η παρουσία υπαλλήλου θεωρήθηκε απαραίτητη για τη δική μου προστασία, αφού πρόκειται για κρατούμενους που ενδέχεται να έχουν διαπράξει αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Μάλιστα, είναι από τις περιπτώσεις όπου ρητά αναφέρεται σε κανόνες δεοντολογίας πως ενδέχεται να υπάρχει παρουσία υπαλλήλου. Συγκεκριμένα σύμφωνα με σύσταση του MRC της Νότιας Αφρικής (σύσταση 10.8)[561] «Όταν κρατούμενοι για σεξουαλικά αδικήματα θεωρούνται επικίνδυνοι, οι συνεντεύξεις θα πρέπει να διεξάγονται παρουσία σωφρονιστικού υπαλλήλου, αλλά σε μια εύλογη απόσταση

561 R. Jewkes, E. Darnall, Y. Sikweyiya, *Ethical and Safety Recommendations for Research on the Perpetration of Sexual Violence*, Sexual Violence Research Initiative, Medical Research Council, Πραιτόρια, Νότια Αφρική 2012. Όπως ανακτήθηκε από το http://www.svri.org/EthicalRecommendations.pdf

ώστε να μην ακούγεται η συνομιλία και να προστατεύεται η εχεμύθεια». Άλλωστε, η απόφαση του Συμβουλίου της Φυλακής δεν άφηνε περιθώρια ελιγμών: αν αρνούμασταν την παρουσία του υπαλλήλου, τότε δεν θα διεξάγονταν οι συνεντεύξεις. Το μόνο που απέμενε ήταν να εξασφαλίσουμε και πάλι μια αίσθηση ιδιωτικότητας, ώστε να μην είναι δυνατό ο σωφρονιστικός υπάλληλος να ακούει τη συζήτηση.

Βέβαια, αυτό δεν επαρκούσε να αποτινάξει το φόβο από τους συμμετέχοντες, καθώς όπως αναλύθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο (Κεφ. 5.5. Η περίπτωση της φυλακής Ηθών) η κοινωνία των κρατουμένων δεν έχει την ίδια ισχύ σε αυτή τη φυλακή, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες όπου διεξάγαμε την έρευνα, καθώς στο Κ.Κ. IV επικρατεί ο φόβος της πειθαρχικής φυλακής και νόμος είναι ό,τι πει ο υπάλληλος και όχι ό,τι υπαγορεύει η κοινωνία των κρατουμένων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του κρατούμενου ΒΤ κατά τη διάρκεια της συνέντευξης:

«Καλημέρα σας. Κύριε αρχιφύλακα να κάνω τσιγάρο;» αναρωτήθηκε στην αρχή της συνέντευξης ο ΒΤ, για να του εξηγήσω για δεύτερη φορά πως θα πρέπει να αγνοεί τον παρόντα υπάλληλο και να μιλάμε χαμηλόφωνα, υπενθυμίζοντας από την εισαγωγή τους σκοπούς της έρευνας. Αφού επιβεβαίωσε πως επιθυμεί να συμμετέχει στην έρευνα, στο μέσο της συνέντευξης απευθύνθηκε και πάλι στον παρόντα υπάλληλο αναζητώντας επιβεβαίωση για τα όσα λέει: *«Η φυλακή σε κάνει καλύτερο. Αν δεν μπαίναμε θα ήμασταν ανεξέλεγκτοι. Δεν χρειάζεται να αλλάξει τίποτα. Καλά δεν τα λέω κ. Αρχιφύλακα;»* Αφού ο υπάλληλος του είπε *«Εγώ είμαι εδώ για να προστατεύσω τα δικαιώματά σου. Δεν μπορώ να παρέμβω. Μίλα μόνο στην κυρία»,* ο ΒΤ έστρεψε και πάλι την προσοχή του στη συνέντευξη.

Έτσι, η καθημερινότητα των κρατουμένων στο Κ.Κ. IV έχει διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε η μόνη πυραμίδα ιεραρχίας που αναγνωρίζουν είναι αυτή με τους εαυτούς τους στη βάση της και το προσωπικό του σωφρονιστικού καταστήματος στις υπόλοιπες βαθμίδες. Μέσα, λοιπόν, από τις αφηγήσεις τους προσπάθησαν αυτό να το αποτυπώσουν ξεκάθαρα, ίσως έχοντας στο πίσω μέρος του μυαλού τους πως ο υπάλληλος μπορεί να ακούει και επομένως δεν πρέπει να αφεθεί ούτε μια υπόνοια αυτονομίας των κρατουμένων:

- *«Εγώ αποφεύγω όπως μπορώ τις φασαρίες. Να βγάλω τη φυλακή μου θέλω» (ΒΞ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Για να επιβιώσεις στη φυλακή πρέπει να προσαρμοστείς. Θα έλεγα ότι είμαι ενταγμένος σε έναν καθημερινό ρυθμό, αλλά κρατάω τις αποστάσεις μου για να φύγω από εδώ μέσα [...] Η σχέση μου με το προσωπικό είναι άριστη. Ποτέ δεν τους ενόχλησα, ποτέ δεν με ενόχλησαν. Οι κανόνες υπάρχουν γιατί πρέπει. Και η φυλακή επιβάλλει κανόνες με τον εσωτερικό κανονισμό. Αλλιώς θα διαλυόταν» (ΒΟ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Αν κάποιος δεν είναι διακριτικός ή εχέμυθος θα απομονωθεί. Σε άλλη φυλακή θα έτρωγε ξύλο, αλλά εδώ δεν γίνονται φασαρίες γιατί η φασαρία σημαίνει μεταγωγή σε άλλη φυλακή και κανείς δεν θέλει να βρεθεί σε άλλη φυλακή με αδίκημα περί ηθών. Δεν μπορεί να κάνει ο καθένας ότι θέλει. Κουμάντο κάνει ο θαλαμάρχης, που τον ορίζει η Υπηρεσία» (ΒΠ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 4 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Πιο πολύ οι κανόνες που υπάρχουν είναι αυτοί που λέει η Υπηρεσία, ο εσωτερικός κανονισμός. Δεν υπάρχει κάποιος που να κάνει κουμάντο» (ΒΡ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Σεβόμαστε τον παλιό κρατούμενο γιατί είναι ο πιο ταλαιπωρημένος. Πρέπει να τους ακούς, να τους σέβεσαι. Να μην κλέψεις, να μην κοροϊδέψεις. Αν τηρήσεις αυτά περνάς καλά. Και να μην δημιουργείς πρόβλημα στην Υπηρεσία» (ΒΣ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 3 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Όποιος λέει πολλά απομονώνεται. Δεν υπάρχει κουμανταδόρος γιατί είπαμε είναι η φύση της φυλακής τέτοια» (ΒΤ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. IV)*
- *«Δεν ασκείς βία και προσπαθείς να μην σου ασκηθεί βία [...] Είναι η φύση των αδικη-*

μάτων που σπάνια γίνεται βιαιοπραγία. Στις άλλες φυλακές, τις σκληρές φυλακές γίνονται ομαδικοί ξυλοδαρμοί και δολοφονίες. Εδώ το πολύ πολύ να τσακωθούμε για πέντε λεπτά και να λήξει, για να μην φάμε πειθαρχική μεταγωγή, όπου δεν τον γλιτώνεις τον ξυλοδαρμό» (ΒΥ, έγκλειστος εδώ και 3 χρόνια, Κ.Κ. IV)

- *«Γρήγορα τελειώνουν οι καυγάδες, δεν θέλουμε φασαρίες. Να βγάλουμε την ποινή μας ήσυχα, χωρίς μεταγωγές ή πειθαρχικά» (ΒΦ, έγκλειστος εδώ και 6 χρόνια, Κ.Κ. IV)*
- *«Δεν υπάρχει κουμανταδόρος εδώ. Είναι όπως στον στρατό. Υπάρχει ιεραρχία. Και είναι καλό να υπάρχει γιατί έτσι υπάρχει σεβασμός. Οι φύλακες μας λένε τι πρέπει να κάνουμε. Να μην ενοχλούμε, να μην λερώνουμε, να μην προκαλούμε φθορές. Και εμείς τους σεβόμαστε. Και έτσι μας σέβονται και αυτοί» (ΒΧ, έγκλειστος εδώ και 4 χρόνια και 2 μήνες, Κ.Κ. IV)*
- *«Δεν γίνονται δοσοληψίες στη φυλακή, αφού απαγορεύονται. Εμένα οι φύλακες με αφήνουν. Να πλύνω ρούχα, να πάρω καντίνα, να ράψω. Ξέρουν ότι δεν έχω λεφτά και κάνουν τα στραβά μάτια» (ΒΨ, έγκλειστος εδώ και 5 χρόνια, Κ.Κ. IV)*

Όπως προκύπτει από τα προηγούμενα, η παρουσία σωφρονιστικών υπαλλήλων κατά τη διάρκεια συνέντευξης σε κατάστημα κράτησης όπου είναι ενεργός ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος των κρατουμένων και έχει πραγματική υπόσταση η κοινωνία των κρατουμένων, εφόσον η έρευνα διενεργείται με όρους που μπορεί να εξασφαλίσει την εχεμύθεια και τηρεί τον κώδικα δεοντολογίας, δεν επηρεάζει ιδιαίτερα τις απαντήσεις των συμμετεχόντων σε έρευνα. Όταν, όμως, πρόκειται για κατάστημα κράτησης Ηθών, όπου οι κρατούμενοι δεν ομαδοποιούνται και είναι πειθαρχημένοι στον εσωτερικό κανονισμό της φυλακής, τότε η παρουσία του υπαλλήλου ενδέχεται να επηρεάσει τις απαντήσεις, προκειμένου ο συμμετέχων να αποδείξει πως είναι «ήσυχος κρατούμενος». Οι κρατούμενοι από το κατάστημα κράτησης Ηθών ήθελαν, όπως προκύπτει και από τα αποσπάσματα που προηγήθηκαν, με κάθε τρόπο να δείξουν πως θα κάνουν τα πάντα να αποφύγουν την πειθαρχική μεταγωγή και να αποφυλακιστούν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα.

Από την άλλη, όταν υπάρχει παρουσία άλλων κρατουμένων στο χώρο, οι συμμετέχοντες κρατούμενοι, όπως είδαμε στην περίπτωση του Κ.Κ. ΙΙΙ, είναι ιδιαίτερως επιφυλακτικοί σε όσα αποκαλύπτουν, καθώς η λεπτομέρεια είναι αυτή που θα κρίνει τον «ρουφιάνο κρατούμενο». Εφόσον, λοιπόν, οι συμμετέχοντες, μετά το πέρας της συνέντευξης, σε αυτή την κοινωνία θα επιστρέψουν να ζήσουν για όσο διαρκέσει η έγκλειστη ζωή τους, ήταν εξαιρετικά φειδωλοί ως προς την περιγραφή των «παράνομων δουλειών», του τρόπου που κάποιος ανεβαίνει στην ιεραρχία και των συνεπειών που επιφέρει η παραβίαση κυρίαρχων κανόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

«Στα σωφρονιστικά καταστήματα καλλιεργείται το έγκλημα και η παρανομία. Δεν υπάρχει χειρότερη έμπνευση από τη φυλακή. Να σε πετάνε έξω από την κοινωνία και μετά να μην μπορείς να επιστρέψεις; Τι θα κάνεις. Θα ξαναγυρίσεις. Αυτό το σύστημα γεννά τη βία. Γιατί έτσι μόνο θα επιβιώσεις». (ΓΠ, έγκλειστος εδώ και 19 χρόνια, υπότροπος, Κ.Κ. VI)

Ο θεσμός της στερητικής της ελευθερίας ποινής έχει σχεδόν καθολική εφαρμογή. Οι φυλακές αυξάνονται, μάλιστα, με την ίδια πρόοδο που αυξάνεται ο πληθυσμός των κρατουμένων. Σύμφωνα με το Διεθνές Κέντρο Μελετών για τις Φυλακές, ο παγκόσμιος πληθυσμός των κρατουμένων κατέγραψε αύξηση κατά 25-30% από το 2000 έως το 2015. Η αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων επιφέρει και δημιουργία νέων εγκαταστάσεων, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο του συνωστισμού στις φυλακές. Από το 2000 έως το 2005, οι σωφρονιστικές εγκαταστάσεις των ΗΠΑ αυξήθηκαν κατά 17%. Ανάλογη αύξηση παρατηρήθηκε και στην Ευρώπη, με τη διαφορά ότι οι νέες εγκαταστάσεις είναι μικρότερης χωρητικότητας από αυτές των ΗΠΑ.[562]

Φαίνεται ότι επιστρέφουμε σε μια εποχή «Μεγάλου εγκλεισμού», όπως αυτή του 17ου αιώνα, όταν εκατοντάδες χιλιάδες φτωχοί, άποροι, επαίτες, παρεκκλίνοντες, παράφρονες εκδιώχθηκαν από την κοινωνία και απομονώθηκαν σε ιδρύματα. Τα ιδρύματα του 18ου αιώνα, όπου επικρατούσε η βία, η δυσωδία και το χάος, αντικαταστάθηκαν από τις φυλακές των αρχών του 19ου αιώνα, όταν εισήχθη η πειθαρχία και, ως συνέπεια, εξελίχθηκε η αρχιτεκτονική τους. Η αποτυχία αυτών των πρώτων φυλακών οδήγησε σε έντονο σκεπτικισμό ως προς το πώς πρέπει να είναι μια φυλακή και όχι αν πρέπει να υπάρχει ως θεσμός. Με όχημα τις θεωρίες περί κοινωνικού αποκλεισμού και επανένταξης φτάσαμε στη σύγχρονη φυλακή του 20ού και 21ου αιώνα, η οποία στηρίζεται στην πειθαρχία και την επιτήρηση. Παρά τις βελτιώσεις και τις μεταρρυθμίσεις, όμως, φαίνεται πως δεν έχει αντιμετωπιστεί η βία και το χάος που παράγει.

Τη σύγχρονη φυλακή υποτίθεται ότι διαπνέει η λογική της εξατομίκευσης της ποινής και του διαχωρισμού των κρατουμένων. Σε αυτήν τη λογική εμφανίζονται διαφόρων μορφών φυλακές (χαμηλής, μεσαίας, υψίστης και υπερυψίστης ασφάλειας), η διαφορά των οποίων δεν έγκειται στη μορφή, αφού όλες είναι κατασκευασμένες ώστε να επιτυγχάνουν την απομόνωση, αλλά στη διαχείριση του χώρου. Οι χαμηλής ασφάλειας φυλακές επιτρέπουν σχετικά απεριόριστη κίνηση στο χώρο, σε αντίθεση με τις υπερυψίστης ασφάλειας, όπου η έκτιση της ποινής γίνεται σε καθεστώς απομόνωσης, ακόμα και την ώρα του προαυλισμού. Επομένως, ο χώρος που αναλογεί σε κάθε κρατούμενο επιλέγεται για να περιορίσει και να τιμωρήσει το άτομο και εξαρτάται από το αδίκημα το οποίο διέπραξε ή το βαθμό επικινδυνότητας που έχει κριθεί πως έχει.

Η σύγχρονη φυλακή, όπου εκτελείται η στερητική της ελευθερίας ποινή, εμφανίζεται ως «δίκαιη» και «διαταξική» τιμωρία, αφού οι μονάδες μέτρησής της είναι θεωρητικά ο χρόνος και η ελευθερία, δύο αγαθά που είναι απεριόριστα και ισόποσα αναγνωρισμένα σε κάθε άνθρωπο. Η λογική του υπολογισμού της ποινής με βάση το χρόνο συνίσταται, επίσης, στο ότι ο χρόνος έχει σαφώς μεγαλύτερο εύρος από τη σωματική τιμωρία που επιβαλλόταν σε προηγούμε-

562 [Penal Reform International, Global Prison Trends 2015, Ηνωμένο Βασίλειο 2015 όπως ανακτήθηκε από το https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/04/PRI-Prisons-global-trends-report-LR.pdf]

νους αιώνες, με αποτέλεσμα να μπορεί να υπολογιστεί δίκαια η ποινή για κάθε παράβαση ή αδίκημα, όπως και στο ότι ο χρόνος που στερείται ο παραβάτης την ελεύθερη ζωή του είναι αξιοποιήσιμος, προκειμένου να επιστρέψει στην κοινωνία, χωρίς να είναι στιγματισμένος, σε αντίθεση με τη σωματική τιμωρία, τα σημάδια της οποίας ήταν εμφανή στο πρόσωπο και το σώμα του. Ένα ακόμα προτέρημα, κατά τους εμπνευστές και υποστηρικτές της στερητικής της ελευθερίας ποινής, είναι πως ο χρόνος μπορεί να είναι διαπραγματεύσιμος, με την έννοια ότι η επίδειξη καλής συμπεριφοράς μπορεί να βοηθήσει τον παραβάτη να αποφυλακιστεί γρηγορότερα ή το αντίθετο.[563]

Φυσικά, η εμπειρία έχει δείξει πως ο χρόνος εγκλεισμού μόνο «κερδισμένος» δεν είναι. Αντίθετα, είναι χαμένος χρόνος, καθώς ο κρατούμενος αποκόπτεται από την κοινωνία, την αγορά εργασίας, το οικογενειακό και φιλικό του περιβάλλον, και αποτελεί ένα ξένο σώμα όταν επιστρέφει στην ελεύθερη ζωή. Άλλωστε, στην προσέγγιση αυτή ο χρόνος αντιμετωπίζεται ως βιολογικός, ως μονάδες που προστίθενται, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη πως ο χρόνος έχει πολλές μορφές: κοινωνικός χρόνος, ψυχολογικός χρόνος, φυσικός χρόνος. Ο βιολογικός χρόνος είναι η διάρκεια της ποινής, οι μέρες, οι μήνες, τα χρόνια. Όσο πιο μεγάλη διάρκεια έχει αυτός, τόσο περισσότερο επηρεάζει η απομόνωση το άτομο ως κοινωνικό ον. Ο κοινωνικός χρόνος είναι η κίνηση του ατόμου στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Όταν το άτομο είναι φυλακισμένο, το παρόν του αναστέλλεται και επομένως χάνει τη σύνδεσή του με το παρελθόν και το μέλλον του. Η μακρόχρονη κράτηση μετατρέπει τον κοινωνικό χρόνο σε ένα συνεχές παρόν, με αποτέλεσμα ο κρατούμενος να κινδυνεύει να χάσει κάθε στόχο και σκοπό της ζωής του, την ίδια στιγμή που η ζωή συνεχίζεται –και εξελίσσεται– στην ελεύθερη κοινωνία. Όταν, λοιπόν, αποφυλακιστεί, η ζωή που ήξερε έχει τελειώσει και πρέπει να βρει τρόπο να ενταχθεί σε μια άλλη κοινωνία από αυτή στην οποία ζούσε μέχρι τη στιγμή του εγκλεισμού.[564]

> *«Είναι μια αποθήκη με στοιβαγμένους ανθρώπους μπροστά σε μια τηλεόραση για να μη λες τίποτα. Η απόλυτη καταστολή. Και μετά σε έχουν μέσα 18 ώρες τη μέρα χωρίς να έχεις τίποτα να κάνεις. Και όταν βγεις σε παρατάνε στην έξοδο της φυλακής και θα πρέπει να έχεις ήδη λεφτά για να γυρίσεις σπίτι σου. Και μετά; Πού θα βρω δουλειά; Πώς θα επανενταχθώ; Όλα οδηγούν ξανά πίσω. Δεν υπάρχει επανένταξη και επειδή δεν δίνουν άδειες δεν ξέρεις τι σε περιμένει όταν βγεις. Εδώ μέσα απλά περιμένουμε να βγάλουμε τη φυλακή μας». (ΑΙ, έγκλειστος εδώ και 16 χρόνια και 2 μήνες, υπότροπος, Κ.Κ. ΙΙ)*

Πέραν του ζητήματος του χρόνου, η έρευνά μας στα καταστήματα κράτησης ανέδειξε τις συνθήκες που επικρατούν σε αυτά και επομένως μια σειρά παραγόντων φυλακοποίησης, οι οποίοι έχουν καταγραφεί ως τέτοιοι σε προηγούμενες έρευνες.

Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ως προς τους μακρο-παράγοντες φυλακοποίησης, οι οποίοι αφορούν την οργανωτική δομή των καταστημάτων κράτησης: 1) περιορισμένη χρηματοδότηση, 2) πεπαλαιωμένες ή ημιτελείς υποδομές, 3) υποστελέχωση, με την πλειονότητα του προσωπικού να εκτελεί καθήκοντα φύλαξης, 4) ελλιπής ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, θέρμανση και σίτιση, 5) κράτηση σε απομακρυσμένες από τον τόπο διαμονής περιοχές.

Ως προς τους μικρο-παράγοντες φυλακοποίησης, οι οποίοι αναδεικνύουν τα ατομικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, διαπιστώθηκαν: 1) περιορισμένες δυνατότητες κάλυψης του ελεύθερου χρόνου κατά τη διάρκεια της κράτησης (περιορισμένες δραστηριότητες ψυχαγωγίας, προγραμμάτων εκπαίδευσης και απασχόλησης, μεροκάματων κ.λπ.), 2) περιορισμένη ή καθόλου επαφή με τον «έξω κόσμο», 3) διάρρηξη οικογενειακών και φιλικών δεσμών, 4) συνωστισμός λόγω του υπερπληθυσμού, 5) μη διαχωρισμός των κρατουμένων (ανάλογα με την ηλικία, την εθνικότητα, την ποινή κ.λπ.), 6) δυσχερή οικονομική κατάσταση για την πλειονότητα των κρατουμένων, 7) υψηλά ποσοστά υποτροπής και επομένως κράτησης για περισσότερες από μία φορές, 8) υψηλές ποινές (τόσο στερητικές της ελευθερίας όσο και χρηματικές), 9) ισχυρός φόβος θυματοποίησης.

Η συνύπαρξη όλων αυτών των παραγόντων γεννά στους κρατούμενους την ανάγκη ένταξης στην κοινωνία της

563 R. Matthews, *Doing time, an introduction to the sociology of imprisonment*, MacMillan Press, M. Βρετανία 1999, σ. 38-39.
564 Βλ. S. Cohen, L. Taylor, *Psychological Survival*, Penguin, Harmondsworth 1972· M. Tonry (επιμ.), *Crime and Justice: A review of research*, University of Chicago Press, Σικάγο 1992.

φυλακής, μέσα από τις διαδικασίες δευτερογενούς κοινωνικοποίησης (φυλακοποίηση), προκειμένου ο κρατούμενος να αντέξει την έγκλειστη ζωή, όσο αυτή θα διαρκέσει. Μάλιστα, όπως φάνηκε από την έρευνα, κυρίαρχος λόγος ένταξης ενός εγκλείστου στην κοινωνία των κρατουμένων είναι η ικανοποίηση των αναγκών του ή η ελαχιστοποίηση του αισθήματος του φόβου. Συγκεκριμένα ως προς το στοιχείο του φόβου, οι συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας ανέδειξαν το επιπλέον στοιχείο πως όπου η κοινωνία των κρατουμένων ήταν ισχυρή, οι συμμετέχοντες στην έρευνα κρατούμενοι ήταν πιο φειδωλοί στα λεγόμενά τους, όταν ένιωθαν ότι θα ακουστούν από άλλους κρατούμενους. Από την άλλη, όπου η κοινωνία των κρατουμένων ήταν υποταγμένη στον εσωτερικό κανονισμό της φυλακής, οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναζητούσαν την επιβεβαίωση από το σωφρονιστικό προσωπικό στα λεγόμενά τους. Από αυτό συμπεραίνουμε πως ο φόβος είναι σύμφυτος με τον εγκλεισμό. Με τη διαφορά πως η πηγή του φόβου μπορεί να είναι είτε οι κρατούμενοι είτε οι υπάλληλοι, ανάλογα με τη δύναμη που έχει η κοινωνία των κρατουμένων.

Η κοινωνία των κρατουμένων, όταν αυτή είναι ισχυρή, αποτελεί ένα υποσύνολο που μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο λειτουργίας της φυλακής. Στις ελληνικές φυλακές φαίνεται πως αυτή είναι ιδιαίτερα ισχυρή, παρότι δεν είναι η αλληλεγγύη πια ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των κρατουμένων, όπως είχε καταγραφεί σε παλιότερες έρευνες, αλλά ο φόβος. Επειδή η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε εφτά φυλακές, μας δίνεται η δυνατότητα να μπορούμε να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα για το πώς λειτουργεί η κοινωνία των κρατουμένων και ποιοι είναι οι κοινωνικοί τύποι που τη διαμορφώνουν. Όπως αναδείχθηκε οι πηγές εξουσίας είναι πολλές και αυτές ορίζουν την κοινωνική θέση που αντιστοιχεί σε κάθε κρατούμενο: ποινή, αδίκημα, οικονομική κατάσταση, βούληση για άσκηση βίας, πρόσβαση στα προνόμια που παρέχει η φυλακή, σχέσεις με το προσωπικό της φυλακής, σχέσεις με τους συγκρατούμενους, φυσική κατάσταση, σεξουαλικός προσανατολισμός, εμπειρία, διασυνδέσεις, ικανότητες, ηθικές αξίες. Ανάλογα με την πρόσβαση που έχει ο κρατούμενος σε αυτές τις πηγές εξουσίες θα εξαρτηθεί και ποια θα είναι η θέση του στην ιεραρχία της κοινωνίας των κρατουμένων. Η στιγμή που ξεκινά αυτή η αναζήτηση της κοινωνικής θέσης είναι η στιγμή αποχώρησης από το δικαστήριο με καταδικαστική απόφαση.

Όπως αναδείχθηκε από την έρευνα, η επαφή του κρατούμενου με την υποκουλτούρα των κρατουμένων ξεκινά τους πρώτους μήνες έκτισης της ποινής του. Το πιο πιθανό είναι αυτές οι πρώτες στιγμές έγκλειστης ζωής να μην αποτελούν την πρώτη εμπειρία του εγκλεισμού, αφού δεν είναι αμελητέο το ποσοστό των υποδίκων στις ελληνικές φυλακές (21% την 1/1/2015). Όμως, στην κοινωνία των κρατουμένων οι υπόδικοι είναι αόρατοι και οι πόρτες αυτής ανοίγουν όταν ο κρατούμενος θα επιστρέψει στη φυλακή με την καταδικαστική απόφαση. Τότε ξεκινά και η δοκιμαστική περίοδος προσαρμογής, κατά την οποία θα αποφασίσει ή όχι να ενταχθεί στην κοινωνία των κρατουμένων και θα του αποδοθεί από αυτήν ο κοινωνικός του ρόλος.

Η κοινωνία των κρατουμένων αποτελείται από κοινωνικά υποσύνολα ή υποκουλτούρες. Συγκεκριμένα από την έρευνα αναδείχθηκε η ύπαρξη «παράνομων» και «εθνικών» ομάδων. Οι πρώτες συγκροτούνται με στόχο το κέρδος ή την απόκτηση εξουσίας εντός της κοινωνίας των κρατουμένων και έχουν αυστηρά ιεραρχική δομή και οι δεύτερες συγκροτούνται βάσει της εθνικότητας των κρατουμένων και έχουν περισσότερο οριζόντια δομή, παρά ιεραρχική. Οι παράνομες ομάδες έχουν επιχειρηματική δραστηριότητα (διακίνηση απαγορευμένων ειδών, παροχή προστασίας σε αδύναμους κρατούμενους), ενώ κάθε εθνική ομάδα έχει ως στόχο τη συσπείρωση των ομοεθνών για τη συλλογική διεκδίκηση αιτημάτων, αλλά και για τον έλεγχο της πτέρυγας ή της φυλακής και επομένως την πρόσβαση σε προνόμια.

Κάποιος επιλέγει να ενταχθεί σε παράνομη ομάδα προκειμένου 1) να εισπράξει την ασφάλεια που προσφέρει η συμμετοχή αυτή από τους άλλους κρατούμενους, 2) να ικανοποιήσει την έξη του ή 3) να ξεχρεώσει με τη συμμετοχή του τα χρέη του. Από την άλλη, η συμμετοχή σε εθνική ομάδα έχει ως κίνητρα τη συλλογική διεκδίκηση της εξουσίας της πτέρυγας ή διαφόρων αιτημάτων απέναντι στο προσωπικό και την εξάλειψη της ανασφάλειας όταν δεν υπάρχει κάποιος να «σταθεί δίπλα σου».

Τα μέλη των παράνομων ομάδων είναι απόλυτα πειθαρχημένα στον αρχηγό τους και υπακούν στους κανόνες που αυτός επιβάλλει, όπως και στις εντολές που αυτός δίνει. Τα μέλη των εθνικών ομάδων υπακούν επίσης τον αρχηγό, ο οποίος αναδεικνύεται για τις ικανότητές του να διεκδικήσει τα αιτήματα της ομάδας και είθισται να είναι ο παλαιότερος κρατούμενος.

Στις «παράνομες ομάδες» παρατηρήθηκε συχνή χρήση βίας, σε αντίθεση με τις «εθνικές ομάδες». Ο φόβος του κάθε κρατούμενου να μην πέσει θύμα της βίας είναι ο λόγος τον ωθεί στην υιοθέτηση και τήρηση του κώδικα της κοινωνίας των κρατουμένων, ακόμα και αν δεν επιλέξει να ενταχθεί σε αυτή.

Ακόμα διαπιστώσαμε πως έχουν διαμορφωθεί δεκαπέντε κοινωνικοί τύποι εντός της κοινωνίας των κρατουμένων, κάθε ένας από τους οποίους μπορεί να αποδοθεί σε κάποιον κρατούμενο, όχι απαραίτητα κατ' επιλογή του. Ουσιαστικά η στάση που κρατά ο κάθε κρατούμενος όσο βρίσκεται στη φυλακή είναι αυτή που θα του αποδώσει τον κοινωνικό του ρόλο (βλ. Γράφημα 7). Εντοπίσαμε τέσσερις ιεραρχικές διακρίσεις σε αυτούς τους κοινωνικούς τύπους: α) ισχυροί κρατούμενοι (αρχηγός, παλιός, δημοφιλής), οι οποίοι βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχίας, β) αδύναμοι κρατούμενοι (νέος, εθισμένος, επαγγελματίας, ήσυχος, πλούσιος, φτωχός, χρεοφειλέτης), οι οποίοι βρίσκονται στις υπόλοιπες βαθμίδες, γ) ανεπιθύμητοι (βιαστής, ρουφιάνος), οι οποίοι αποτελούν τον «εσωτερικό εχθρό» της κοινωνίας των κρατουμένων και δ) μη αρρενωποί (ομοφυλόφιλος, οροθετικός, τραβεστί), οι οποίοι δεν ικανοποιούν τα πρότυπα «ανδρισμού» και βρίσκονται στον πάτο της ιεραρχίας. Ακολουθεί συνοπτική παρουσίαση του κάθε κοινωνικού τύπου:

1. Αρχηγός: Έχει υπό τον έλεγχό του κάποια «παράνομη» ή «εθνική» ομάδα. Κριτήρια ανάδειξης είναι η οικονομική ευχέρεια, η μυϊκή δύναμη, η διάθεση για άσκηση βίας, η πρόσβαση σε παράνομα είδη, η υψηλή ποινή και το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε σε στερητική της ελευθερίας ποινή. Χαίρει του σεβασμού της ομάδας του, αλλά και των υπόλοιπων κρατουμένων, με την πρώτη περίπτωση να είναι ενδεχόμενα απόρροια εκτίμησης προς το πρόσωπό του και τη δεύτερη να είναι απόρροια φόβου. Ενδέχεται να χαίρει του σεβασμού και του προσωπικού. Επιβάλλει τους κανόνες συμπεριφοράς και επιτηρεί την τήρηση του κώδικα των κρατουμένων, αποφασίζοντας την κύρωση που θα υποστεί κάποιος ή κάποιοι αν παραβιάσουν κάποια διάταξή του. Συνήθως λειτουργεί πυροσβεστικά αν δημιουργηθούν εντάσεις στην κοινωνία των κρατουμένων, αλλά μπορεί και να διατάξει κάποια σύγκρουση. Με εντολή δική του και των υπόλοιπων αρχηγών ενδέχεται να ξεκινήσει κάποια κινητοποίηση στη φυλακή. Αν αμφισβητηθεί η θέση του, θα τη διεκδικήσει με βία.

2. Παλιός: Έχει υψηλό κύρος στην κοινωνία των κρατουμένων, καθώς είτε έχει εκτίσει πολλά χρόνια έγκλειστης ζωής είτε έχει καταδικαστεί σε πολύ υψηλή ποινή και έχει εκτίσει μεγάλο μέρος της. Χαίρει του σεβασμού όλων των κρατουμένων και ενδέχεται και του προσωπικού. Διαφυλάσσει την τήρηση της τάξης και της καθαριότητας. Έχει υπό τον έλεγχό του το θάλαμο ή το κελί στο οποίο διαμένει και ενδέχεται, αν είναι αρχηγός «εθνικής ομάδας», να έχει υπό τον έλεγχό του και την πτέρυγα. Ο ρόλος του είναι συμβουλευτικός σε περίπτωση κινητοποίησης.

3. Δημοφιλής: Το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε του προσδίδει κύρος (ληστεία τράπεζας, δολοφονία αστυνομικού, τρομοκρατική ενέργεια). Χαίρει του σεβασμού και της προστασίας της κοινωνίας των κρατουμένων.

4. Νέος: Δόκιμο μέλος της κοινωνίας των κρατουμένων. Ο χαρακτηρισμός αποδίδεται σε όλους τους κρατούμενους –πλην των ανεπιθύμητων– κατά την περίοδο προσαρμογής στην έγκλειστη ζωή εωσότου τους αποδοθεί ο χαρακτηρισμός, που θα τους ακολουθήσει όσο διαρκέσει η έκτιση της ποινής τους.

5. Φτωχός: Ο άπορος κρατούμενος που εργάζεται για τα προς το ζην. Βρίσκεται στη βάση της πυραμίδας της ιεραρχίας. Εάν ενταχθεί σε παράνομη ομάδα, ανεβαίνει ιεραρχική βαθμίδα, καθώς η συμμετοχή του σε αυτή τον ισχυροποιεί. Αν δεν ομαδοποιηθεί είναι συνήθως απομονωμένος, για να μην επιβαρύνει οικονομικά άλλους κρατούμενους.

6. Πλούσιος: Έχει οικονομική ευρωστία και επομένως μπορεί να αγοράσει προστασία από τις «παράνομες ομάδες». Γι' αυτό και ιεραρχικά είναι μια βαθμίδα πιο πάνω από τον «φτωχό κρατούμενο».

7. Ήσυχος: Είθισται να μην είναι ενταγμένος στην κοινωνία των κρατουμένων, αλλά τηρεί τον κώδικα που τη διέπει, ταυτόχρονα με τον εσωτερικό κανονισμό της φυλακής. Όταν βρεθεί ανάμεσα στους δύο κόσμους επιλέγει να είναι διακριτικός για να μην ενεργοποιήσει τα αντανακλαστικά του προσωπικού, αλλά ούτε και της κοινωνίας των κρατουμένων. Γι' αυτό και δεν συμμετέχει σε κινητοποιήσεις, χωρίς όμως να στέκεται εμπόδιο σε αυτές.

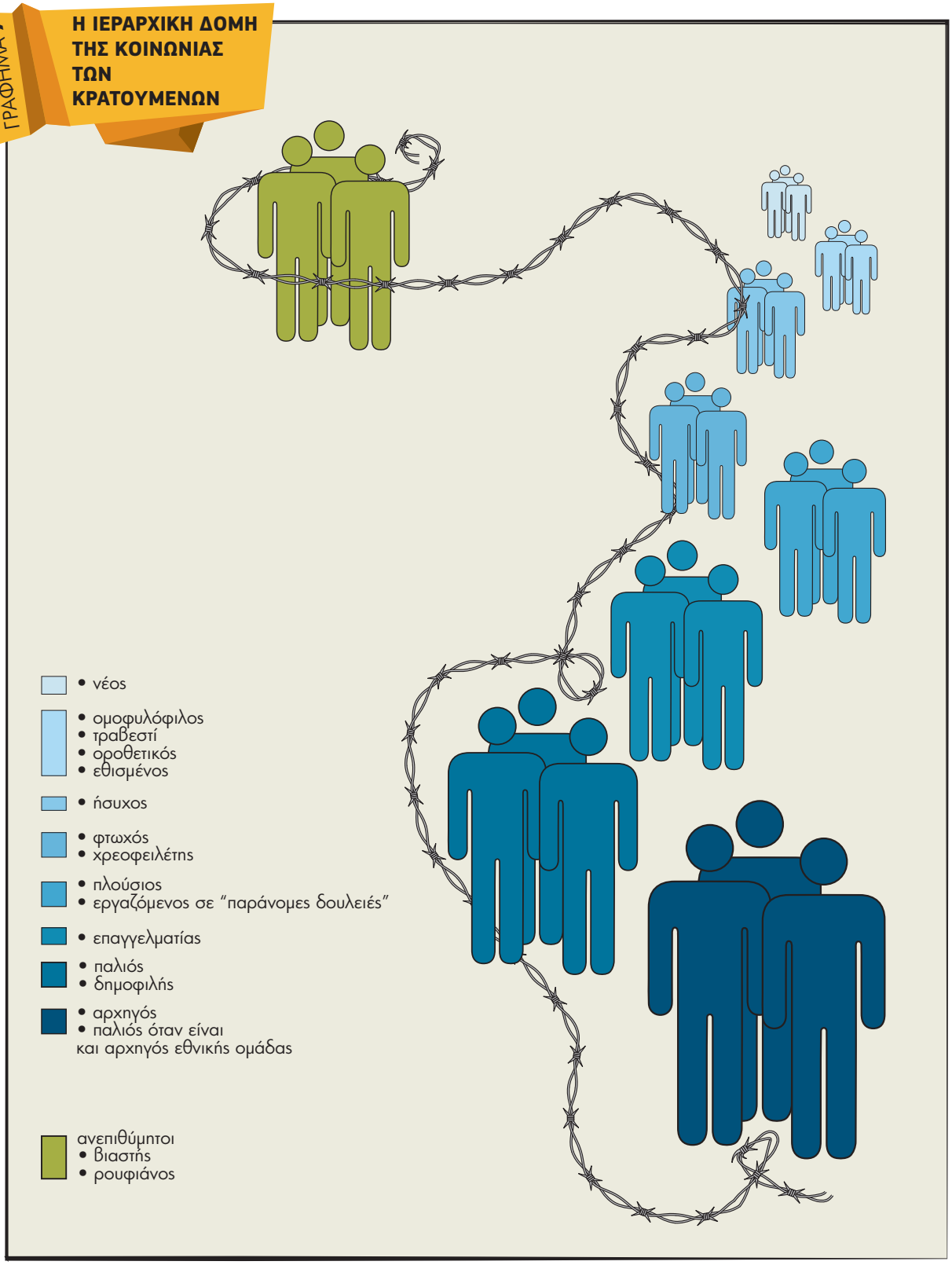
8. Επαγγελματίας: Ενταγμένος στην κοινωνία των κρατουμένων. Στόχος του η ανέλιξη στην ιεραρχία και η δημιουργία «παράνομης ομάδας», με αυτόν «αρχηγό». Συμμετέχει στις συλλογικές διεκδικήσεις.

9. Χρεοφειλέτης: Υποχρεωμένος να τηρήσει τον κανόνα του κώδικα για την αποπληρωμή χρεών, διαφορετικά κινδυνεύει η σωματική του ακεραιότητα.

10. Εθισμένος: Οφείλει να είναι διακριτικός και να μην προκαλεί ελέγχους στο θάλαμο ή το κελί. Εάν ομαδοποιηθεί σε «παράνομη ομάδα» ή κάνει «παράνομη δουλειά», τότε ανεβαίνει στην ιεραρχία, διαφορετικά είναι απομονωμένος.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7

Η ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

11. Ρουφιάνος: Διακρίνεται σε «ρουφιάνο στη δικογραφία» και «ρουφιάνο της κοινωνίας των κρατουμένων». Ανεπιθύμητος και στις δύο περιπτώσεις. Θα υποστεί βία, σε περίπτωση που εντοπιστεί με βεβαιότητα.

12. Βιαστής: Αν κάποιος διαπράξει ή κατηγορείται πως διέπραξε σεξουαλικό αδίκημα, τότε χαρακτηρίζεται ως «βιαστής κρατούμενος» και είναι ανεπιθύμητος. Θα υποστεί ακραία βία και απομόνωση.

13. Ομοφυλόφιλος: Επιβάλλεται διακριτικότητα ως προς την σεξουαλική του ταυτότητα, διαφορετικά θα απομονωθεί.

14. Οροθετικός: Για την ασφάλειά του κρατά μυστική την οροθετικότητά του μέχρι να μεταχθεί σε ειδική πτέρυγα, διαφορετικά θα υποστεί βία.

15. Τραβεστί: Κοινωνικά ανεπιθύμητα άτομα τα οποία γι' αυτό κρατούνται σε διαφορετική πτέρυγα.

Η ύπαρξη κοινωνικών ρόλων και ιεραρχικής κατανομής τους εντός της κοινωνίας των κρατουμένων επιβεβαιώθηκε στα έξι από τα επτά καταστήματα κράτησης που επισκεφθήκαμε. Εξαίρεση αποτέλεσε το Κ.Κ. ΙΙ, η φυλακή Ηθών, όπου συμπεράναμε πως η κοινωνία των κρατουμένων δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή, καθώς οι κρατούμενοι, οι οποίοι αν μεταχθούν σε άλλη φυλακή θα αποκτήσουν το χαρακτηρισμό του «βιαστή κρατούμενου», είναι εξαιρετικά πειθαρχημένοι στον εσωτερικό κανονισμό της φυλακής. Έτσι επιλέγουν να είναι «ήσυχοι κρατούμενοι» για να αποφύγουν το ενδεχόμενο μεταγωγής τους.

Η καταγραφή της κοινωνίας των κρατουμένων ανέδειξε τις αρχές και τις αξίες που τη διέπουν όπως αποτυπώνεται στον «κώδικα των κρατουμένων». Αυτός είναι διαχρονικός με τις διατάξεις του να χάνουν ή να αποκτούν περισσότερη ισχύ στο πέρασμα του χρόνου. Απαιτείται από όλους τους κρατούμενους –υπόδικους και καταδικασμένους– να τον τηρούν, διαφορετικά θα υποστούν τις συνέπειες παραβίασής του. Αποτελείται από τους κυρίαρχους κανόνες, η παραβίαση των οποίων μπορεί να επιφέρει σωματική τιμωρία, τους κανόνες συμπεριφοράς και τους κανόνες συμβίωσης. [βλ. Πίνακα 32]

ΠΙΝΑΚΑΣ 32: ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΕΣ ΠΟΙΝΕΣ

	ΚΑΝΟΝΑΣ	ΠΟΙΝΗ
ΚΥΡΙΑΡΧΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ	Σεβασμός στους συγκρατούμενους, στο χώρο και στον «παλιό κρατούμενο»	Αποβολή από το θάλαμο Κοινωνικός αποκλεισμός
	Κανόνας της σιωπής ή αλλιώς «βλέπε, άκου, σώπα»	Σωματική τιμωρία Αποβολή από το θάλαμο Κοινωνικός αποκλεισμός
	Κανόνας κατά της κλοπής	Επίπληξη (πρώτη φορά) Σωματική τιμωρία Αποβολή από το θάλαμο
	Κανόνας αποπληρωμής χρεών	Σωματική τιμωρία
	Κανόνας κατά του βιαστή	Βαριά σωματική τιμωρία Απαγόρευση εισόδου στην πτέρυγα

ΠΙΝΑΚΑΣ 32: ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΕΣ ΠΟΙΝΕΣ

	ΚΑΝΟΝΑΣ	ΠΟΙΝΗ
ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ	Σεβασμός στον αρχηγό κελιού/θαλάμου	**ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΝΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ** Επίπληξη Προειδοποίηση αποβολής Ελαφριά σωματική τιμωρία
	Σεβασμός στον προσωπικό χώρο	
	Σεβασμός στην καθαριότητα του χώρου	
	Τήρηση των κανόνων ατομικής υγιεινής	
	Τήρηση του ωραρίου του κελιού/θαλάμου	
	Χτύπα την πόρτα πριν μπεις. Μην έρχεσαι απρόσκλητος	
ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	Σεβασμός στους κοινόχρηστους χώρους. Μην καταστρέφεις το χώρο. Μην καταστρέφεις τα καρτοτηλέφωνα. Να τηρείς το χώρο καθαρό.	**ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΝΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ** Επίπληξη Προειδοποίηση αποβολής Αποβολή από το θάλαμο/κελί Σωματική τιμωρία
	Μη βρίζεις. Μη φτύνεις	
	Μην τσακώνεσαι. Μην ασκήσεις βία. Μην χτυπάς τον αδύναμο. Μην πειράξεις τον «νέο κρατούμενο». Μην πειράξεις κανέναν, χωρίς την άδεια του «αρχηγού» ή του «παλιού».	
	Να είσαι διακριτικός. Πρόσεχε τη συμπεριφορά σου. Μην είσαι κουραστικός.	
	Μην προκαλείς ελέγχους από την Υπηρεσία. Μην κυκλοφορείς στους κοινόχρηστους χώρους ενώ είσαι υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών ή αλκοόλ.	
	Μην ανακατεύεσαι. Κοίτα τη δουλειά σου.	
	Μην εμπιστεύεσαι κανέναν. Βγάλε την ποινή σου.	

ΠΙΝΑΚΑΣ 32: ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΕΣ ΠΟΙΝΕΣ

	ΚΑΝΟΝΑΣ	ΠΟΙΝΗ
ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	Μην κουτσομπολεύεις. Μη λες ψέματα.	**ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΝΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ** Επίπληξη Προειδοποίηση αποβολής Αποβολή από το θάλαμο/κελί Σωματική τιμωρία
	Να συμμετέχεις στις συλλογικές κινητοποιήσεις.	
	Να είσαι ευπρεπής	
	Μη ρωτάς για ποιο λόγο είναι ο άλλος κρατούμενος μέσα.	
	Μην κάνεις ό,τι δεν θες να σου κάνουν.	
	Αν δεν ξέρεις τι πρέπει να κάνεις, μην κάνεις τίποτα.	
	Αν αδικηθεί συγκρατούμενός σου από την Υπηρεσία, να τον υπερασπιστείς.	

Από αυτούς τους κανόνες στη φυλακή Ηθών εντοπίστηκαν ενεργοί ο σεβασμός, ο κανόνας της σιωπής, οι κανόνες συμπεριφοράς, οι κανόνες συμβίωσης και ο κανόνας ενάντια στην κλοπή. Οι ποινές διέφεραν σημαντικά, καθώς σε καμία περίπτωση δεν επιβάλλεται σωματική τιμωρία.

***

Η παρούσα, λοιπόν, έρευνα έδειξε πως ο κρατούμενος, από τη στιγμή του εγκλεισμού του, αποσυνδέεται από την κοινωνική του ταυτότητα και υιοθετεί αυτή που του επιβάλλει η κοινωνία των κρατουμένων, μαθαίνει έναν νέο κοινωνικό ρόλο, τον οποίο ακολουθεί όσο διαρκεί η έγκλειστη ζωή του. Όταν αποφυλακιστεί οι δεσμοί του με την ελεύθερη κοινωνία έχουν διαρρηχθεί πλήρως και το στίγμα του «πρώην κρατούμενου» τον ακολουθεί, ακόμα και στην εύρεση εργασίας. Η επανένταξη στην κοινωνία είναι σχεδόν αδύνατη, αφού πια δεν αναγνωρίζει τον κόσμο στον οποίο αφέθηκε ελεύθερος να ζήσει, αλλά ο κόσμος του είναι αυτός της φυλακής.

> *«Η φυλακή μπορεί να σε τρελάνει. Η απραξία είναι ό,τι χειρότερο. Να ξέρεις πόσα βήματα θα περπατήσεις από τοίχο σε τοίχο και να το κάνεις κάθε μέρα μέχρι να σου πουν "ελεύθερος". Δεν φταίνε οι υπάλληλοι εδώ, η υπηρεσία κάνει ό,τι μπορεί. Φταίει το υλικό. Έχουν βάλει τους πάντες μέσα, τον επικίνδυνο με τον ακίνδυνο, αυτόν που θέλει να βγει γρήγορα με τον καριερίστα. Πώς να επιλέξεις τον ίσιο δρόμο, αν βλέπεις συνέχεια τον στραβό; Έτσι βγαίνεις χειρότερος από ό,τι μπήκες, όσο και αν θέλεις να βγεις καλύτερος για να μην ξαναδείς ποτέ το κελί σου». (ΒΗ, έγκλειστος εδώ και 2 χρόνια και 6 μήνες, Κ.Κ. ΙΙΙ)*

Στην έρευνα η μεγάλη πλειονότητα των συμμετεχόντων (82,3%) δήλωσε πως η φυλακή ως θεσμός δεν ικανοποιεί το σκοπό του σωφρονισμού. Οι συνθήκες κράτησης και ο συνωστισμός μετατρέπουν (ή ενισχύουν), από

τη μια, τις φυλακές ως «επικίνδυνα μέρη» και, από την άλλη, η ένταξη στην κοινωνία των κρατούμενων φαίνεται ο μόνος τρόπος επιβίωσης από αυτή τη σκληρή τιμωρία της κοινωνικής απομόνωσης. Σαφώς, τα κίνητρα για την ένταξη είναι ο φόβος θυματοποίησης του κρατούμενου από άλλους κρατούμενους ή από μέλη του προσωπικού, όπως και η ανάγκη για κοινωνικοποίηση. Όμως, η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων σημαίνει εκμάθηση νέων αρχών και αξιών, σημαίνει υιοθέτηση του κώδικα των κρατουμένων, τον οποίο θα ακολουθήσει και όταν αποφυλακιστεί, έχοντας χάσει πια κάθε σύνδεση με την ελεύθερη κοινωνία.

Η κοινωνία των κρατουμένων αποτελεί, κατά πολλούς, ενδεχόμενα και για τους κρατούμενους, υποκουλτούρα βίας. Οι κανόνες που τη διέπουν, όπως είδαμε, δεν διαφέρουν, ωστόσο, και πολύ από οποιαδήποτε άλλη μικροκοινωνία, ούτε από την κοινωνία: να προστατεύεις τον αδύναμο, να υπερασπίζεσαι τον εαυτό σου και τους άλλους, να είσαι αξιοπρεπής, να μη λες ψέματα, να μην κουτσομπολεύεις, να είσαι καθαρός, να μην κλέβεις, να μην προσβάλλεις, να μην καταστρέφεις, να σέβεσαι κ.λπ. Είναι μια κοινωνία απαγορεύσεων και επιβραβεύσεων, μια κοινωνία με σαφή δομή και ιεραρχία, όπως κάθε κοινωνία. Μια κοινωνία που αποκλείει όποιον δεν ακολουθεί τις αρχές και τις αξίες της και προστατεύεται από όσους δεν ανήκουν σε αυτή, από τον «εξωτερικό εχθρό». Είναι μια κοινωνία της πειθαρχίας, της τάξης και της ασφάλειας. Η ειδοποιός διαφορά με άλλα κοινωνικά υποσύνολα και με την ευρύτερη κοινωνία εμφανίζεται να είναι η χρήση βίας. Όμως, και η κοινωνία με τη βία –ή καλύτερα με το φόβο– προστατεύεται, στο όνομα της δικαιοσύνης, της τάξης και της ασφάλειας. Επομένως, η πραγματική ειδοποιός διαφορά της κοινωνίας των κρατουμένων από άλλα κοινωνικά υποσύνολα ή από την ευρύτερη κοινωνία είναι το γεγονός ότι η υποκουλτούρα των κρατουμένων είναι περίκλειστη. Αποτελείται από άτομα που θα πρέπει να πειθαρχούν στον εσωτερικό κανονισμό που επιβάλλει η φυλακή, να υπακούν στις εντολές του προσωπικού και να μην αυτονομούνται εωσότου αποφυλακιστούν. Η κοινωνία των κρατουμένων παρέχει προστασία στα μέλη της απέναντι στο προσωπικό της φυλακής, με αντάλλαγμα την υπακοή στους δικούς της κανόνες. Η επίπληξη, η αποβολή από το θάλαμο, η χρήση βίας και οι κοινωνικός αποκλεισμός είναι τα μόνα διαθέσιμα μέσα –εξαιτίας του εγκλεισμού και του περιορισμένου χώρου που αυτός συνεπάγεται– για να εφαρμοστεί ο κώδικας που τη διέπει.

Συνεχώς αναζητούνται τρόποι να περιοριστούν οι συνέπειες του εγκλεισμού, που οδηγούν στην υποτροπή και στην επιστροφή στη φυλακή μετά την αποφυλάκιση, κατόπιν τέλεσης νέου αδικήματος. Και από τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μπορούσαν να προκύψουν ορισμένες προτάσεις για βελτίωση της φυλακής.

Όσον αφορά τον αναξιοποίητο καθημερινό χρόνο θα μπορούσε να νομοθετηθεί η έμμισθη εργασία με ασφαλιστική κάλυψη των κρατουμένων, με τη δημιουργία σε κάθε κατάστημα κράτησης βιοτεχνιών που θα ενίσχυαν ταυτόχρονα την τοπική οικονομία και κοινωνία. Με αυτό τον τρόπο, όλοι οι κρατούμενοι θα είχαν τη δυνατότητα να αγοράσουν τα απαραίτητα είδη ένδυσης, υπόδησης, διατροφής και ατομικής υγιεινής, που τώρα παρέχονται –όταν υπάρχουν δωρεές– στους άπορους κρατούμενους και οι υπόλοιποι τα αγοράζουν είτε με τα χρήματα που θα τους στείλουν απέξω, είτε με τα χρήματα που θα κερδίσουν μέσω της προσωπικής εργασίας τους, όπως περιγράφηκε προηγούμενα ως «παράνομη και νόμιμη δουλειά». Επιπλέον, η έμμισθη εργασία θα παρείχε τη δυνατότητα στους κρατούμενους, όταν αποφυλακιστούν, να μπορούν πάνω στο αντικείμενο στο οποίο θα έχουν εκπαιδευτεί. Μια ακόμα σχετική πρόταση είναι η λειτουργία σχολικών μονάδων σε κάθε φυλακή, με κίνητρα αντί για περιορισμούς εγγραφής. Μια ακόμα πρόταση για την τήρηση των οικογενειακών/φιλικών δεσμών θα μπορούσε να είναι η δωρεάν τηλεφωνική επικοινωνία των κρατουμένων με μέλη της οικογένειάς τους ή φίλους, ώστε να μη βιώνουν τόσο έντονα την κοινωνική απομόνωση.

Όσον αφορά το σωφρονιστικό σύστημα, όπως φάνηκε και από την έρευνα, για τη λειτουργία του θα έπρεπε να μειωθεί δραστικά ο πληθυσμός των κρατουμένων. Η μείωση αυτή θα μπορούσε να επιτευχθεί με την αποποινικοποίηση αδικημάτων και την αποαυστηροποίηση των ποινών. Την 1/1/2015, βρίσκονταν στη φυλακή 11.798 κρατούμενοι, εκ των οποίων οι 2.470 ήταν υπόδικοι (21%), οι 982 (8,3%) είχαν καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη, οι 2.244 (19%) είχαν καταδικαστεί σε κάθειρξη πλέον των 15 ετών, οι 1.827 (15,5%) είχαν καταδικαστεί σε κάθειρξη 10 έως 15 ετών και οι 2.887 (24,5%) σε κάθειρξη 5 έως 10 ετών. Η ένταξη στην κοινωνία των κρατουμένων φαίνεται πως επιτυγχάνεται ήδη από το πρώτο εξάμηνο πραγματικού χρόνου έκτισης ποινής και όσο περνά

ο χρόνος εγκλεισμού τόσο αφομοιώνει ο κρατούμενος τις αρχές και τις αξίες που τη διέπουν. Επομένως, η μεγάλη πλειονότητα των κρατουμένων, όταν αποφυλακιστεί, θα έχουν αποδεχτεί πλήρως την κοινωνική ταυτότητα του κρατούμενου, αυξάνοντας σημαντικά τις πιθανότητες επιστροφής τους στη φυλακή. Σαφώς ο σημαντικός περιορισμός του προβλεπόμενου χρόνου κάθειρξης και η αποποινικοποίηση αδικημάτων (π.χ. αποποινικοποίηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, αποποινικοποίηση των μικροκλοπών) θα περιόριζαν τον πληθυσμό των κρατουμένων, όπως και την πιθανότητα αύξησής του ξανά.

Όμως, αυτές οι προτάσεις φαίνεται πως θα αποτελούσαν σταγόνα στον ωκεανό, αφού δεν αντιμετωπίζουν το κύριο πρόβλημα που δημιουργεί η στερητική της ελευθερίας ποινή, που είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός. Όσο συντηρείται ο περίκλειστος χαρακτήρας των φυλακών, όσο δηλαδή υπάρχουν φυλακές, οι συνέπειες του εγκλεισμού θα παραμένουν οι ίδιες για τον κρατούμενο και επομένως για την υπόλοιπη κοινωνία. Μοναδική λύση φαίνεται πως είναι η κατάργηση της ίδιας της φυλακής και η αντικατάστασή της, για παράδειγμα, με μονάδες ανοιχτές, όπου ο παραβάτης δεν θα είναι κοινωνικά αποκλεισμένος, αλλά θα συνεχίζει να είναι ενεργό μέλος της κοινωνίας. Ενδεχόμενα, η ύπαρξη μικρών ανοιχτών μονάδων καταστημάτων κράτησης σε κάθε πρωτεύουσα νομού και η δυνατότητα άσκησης κοινωνικού ελέγχου εντός αυτών, να μείωνε τις συνέπειες του εγκλεισμού. Σε αυτή την περίπτωση, η πλειονότητα των κρατουμένων θα βρισκόταν κοντά στον τόπο διαμονής, με αποτέλεσμα να έχει μεγαλύτερη δυνατότητα να συντηρήσει τους οικογενειακούς/φιλικούς δεσμούς. Ταυτόχρονα, η τοπική κοινωνία θα έδειχνε ακόμα περισσότερο ενδιαφέρον για άσκηση κοινωνικού ελέγχου.

Σαφώς δεν μπορούμε να παραθέσουμε παραδείγματα αντικατάστασης της δομής της φυλακής με μια εντελώς διαφορετική αντεγκληματική πολιτική, καθώς δεν υπάρχει πουθενά στον κόσμο κράτος χωρίς φυλακές. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει πως αυτή η πρόταση είναι εξαρχής καταδικασμένη να αποτύχει. Αντίθετα, αυτό που μέχρι στιγμής έχει αποδειχθεί είναι η αποτυχία του υπάρχοντος σωφρονιστικού συστήματος. Την ίδια στιγμή η εφαρμογή, είτε πιλοτικά είτε σε ειδικές ομάδες, δομών εναλλακτικών της στερητικής της ελευθερίας ποινής, αποδίδει καρπούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων εναλλακτικών δομών είναι οι Εξωτερικές Μονάδες για κρατούμενες μητέρες με τα παιδιά τους (External Mother Unit), που ιδρύθηκαν στην Ισπανία το 2008. Οι μονάδες αυτές βρίσκονται εντός του ιστού της πόλης και είναι χτισμένες έτσι ώστε αντί για κελιά να υπάρχουν μικρά διαμερίσματα για κάθε οικογένεια, τα οποία διαθέτουν κουζίνα, υπνοδωμάτια και σαλόνι. Στα διαμερίσματα δεν υπάρχουν ηλεκτρονικές κλειδαριές, αντίθετα η μητέρα διαθέτει το κλειδί του σπιτιού της. Οι μητέρες κρατούμενες μένουν εκεί μέχρι τα παιδιά να φτάσουν τα τρία τους χρόνια, ενώ προβλέπεται να παραταθεί η παραμονή έως τα έξι χρόνια του παιδιού, αν θεωρηθεί πως ο αποχωρισμός δεν είναι εφικτός. Οι μητέρες συνοδεύουν τα παιδιά τους στο σχολείο, το γιατρό ή σε άλλες δραστηριότητες, ενώ υποχρεούνται να παρακολουθήσουν σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης ή να πάνε σχολείο. Στις εγκαταστάσεις αυτές το προσωπικό δεν είναι ένστολο, ενώ το επιστημονικό προσωπικό είναι σαφώς περισσότερο από το φυλακτικό προσωπικό. Μάλιστα, επιτρέπεται να εργαστούν εκεί και εθελοντές/εθελόντριες. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το 2010 έως το 2013 έδειξε πως οι μητέρες δηλώνουν ανακουφισμένες που τα παιδιά τους δεν μεγαλώνουν σε συνθήκες εγκλεισμού, ενώ παρατηρήθηκε πως δεν υπάρχουν βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των κρατουμένων.[565]

Φαίνεται λοιπόν ότι ωριμάζει η ιδέα μετάβασης από μια εφαρμογή σε εξαιρετικές περιπτώσεις στη θεσμοθέτηση ενός νέου σωφρονιστικού συστήματος βασισμένου στην πρακτική αυτή. Άλλωστε, όπως η φυλακή εμφανίστηκε, κατά τον Foucault, ως «ανθρωπιστική πρόοδος, σε σύγκριση με τις ποινές του Μεσαίωνα», το επόμενο βήμα, που αντιστοιχεί στην εποχή μας, θα μπορούσε να είναι μια διαφορετική αντιμετώπιση της παραβατικότητας και της εγκληματικότητας, που δεν θα γεννά τη βία, το έγκλημα και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

565 S. Feintuch, Power, Perceptions and Incarceration: An analysis of Spain's New External Units for Imprisoned Mothers and Children, Central European University, Βουδαπέστη, 2013.

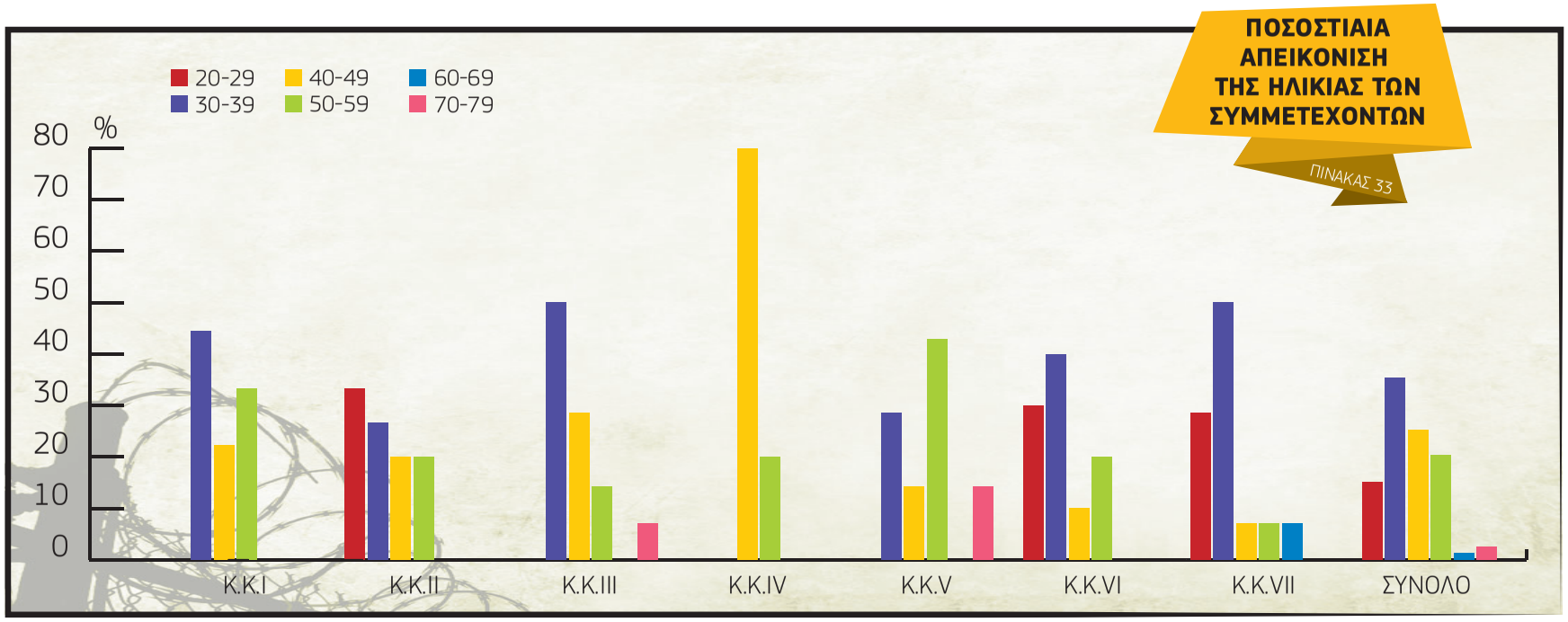
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

7.1. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ακολουθούν τα στατιστικά στοιχεία ανά κατάστημα κράτησης και επί του συνόλου του δείγματος.

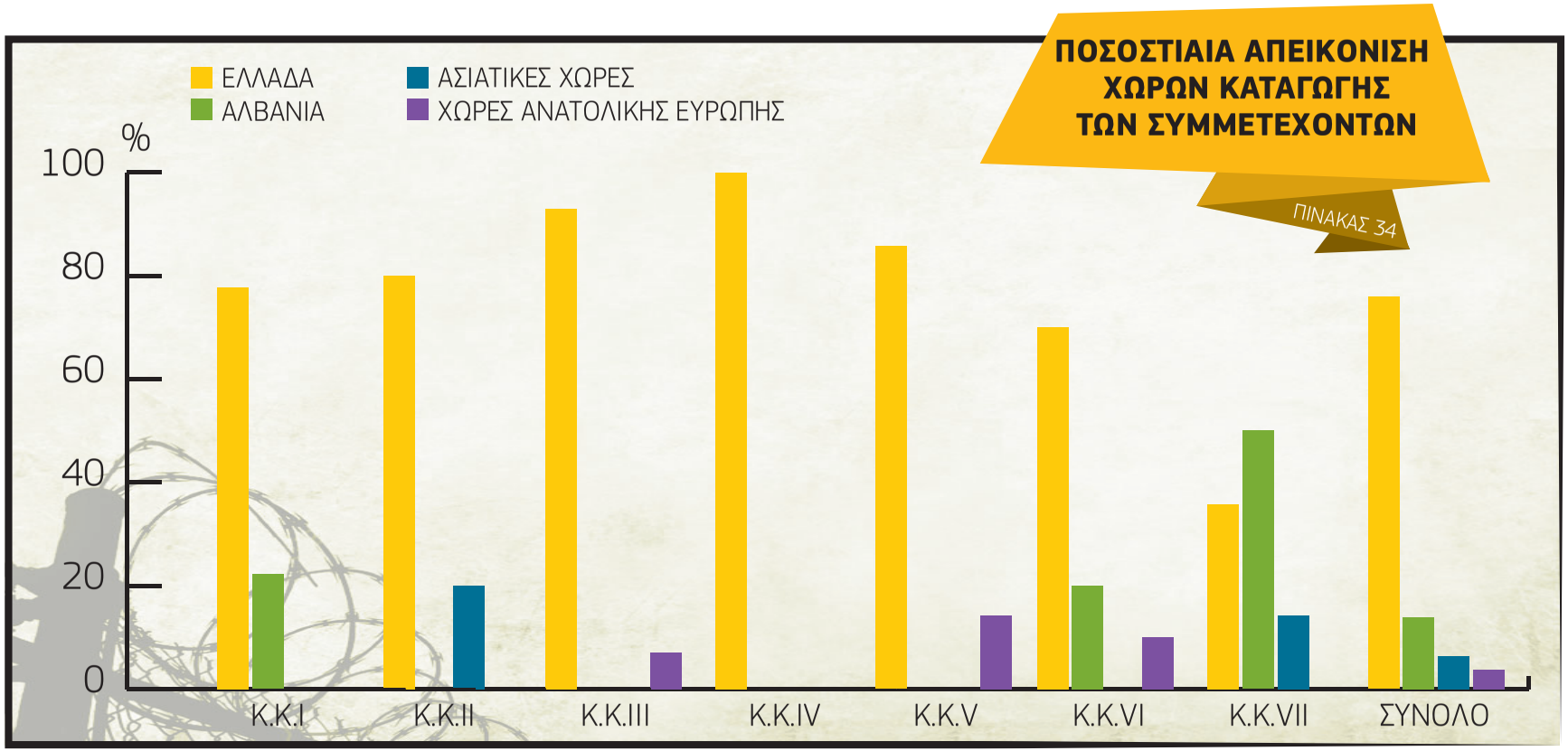
ΗΛΙΚΙΑ:

ΗΛΙΚΙΑ	Κ.Κ. Ι		Κ.Κ. ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ. ΙV		Κ.Κ. V		Κ.Κ. VI		Κ.Κ. VII		ΣΥΝΟΛΟ	
20-29	0	0,0%	5	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	30,0%	4	28,6%	12	15,2%
30-39	4	44,4%	4	26,7%	7	50,0%	0	0,0%	2	28,6%	4	40,0%	7	50,0%	28	35,4%
40-49	2	22,2%	3	20,0%	4	28,6%	8	80,0%	1	14,3%	1	10,0%	1	7,1%	20	25,3%
50-59	3	33,3%	3	20,0%	2	14,3%	2	20,0%	3	42,9%	2	20,0%	1	7,1%	16	20,3%
60-69	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	1	1,3%
70-79	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	0	0,0%	1	14,3%	0	0,0%	0	0,0%	2	2,5%
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0%	15	100,0%	14	100,0%	10	100,0%	7	100,0%	10	100,0%	14	100,0%	79	100,0%

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ:

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΕΛΛΑΔΑ	7	77,8%	12	80,0%	13	92,9%	10	100,0%	6	85,7%	7	70,0%	5	35,7%	60	75,9%
ΑΛΒΑΝΙΑ	2	22,2%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	20,0%	7	50,0%	11	13,9%
ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	0	0,0%	3	20,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	14,3%	5	6,3%
ΧΩΡΕΣ ΑΝΑΤ. ΕΥΡΩΠΗΣ	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	0	0,0%	1	14,3%	1	10,0%	0	0,0%	3	3,8%
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0%	15	100,0%	14	100,0%	10	100,0%	7	100,0%	10	100,0%	14	100,0%	79	100,0%

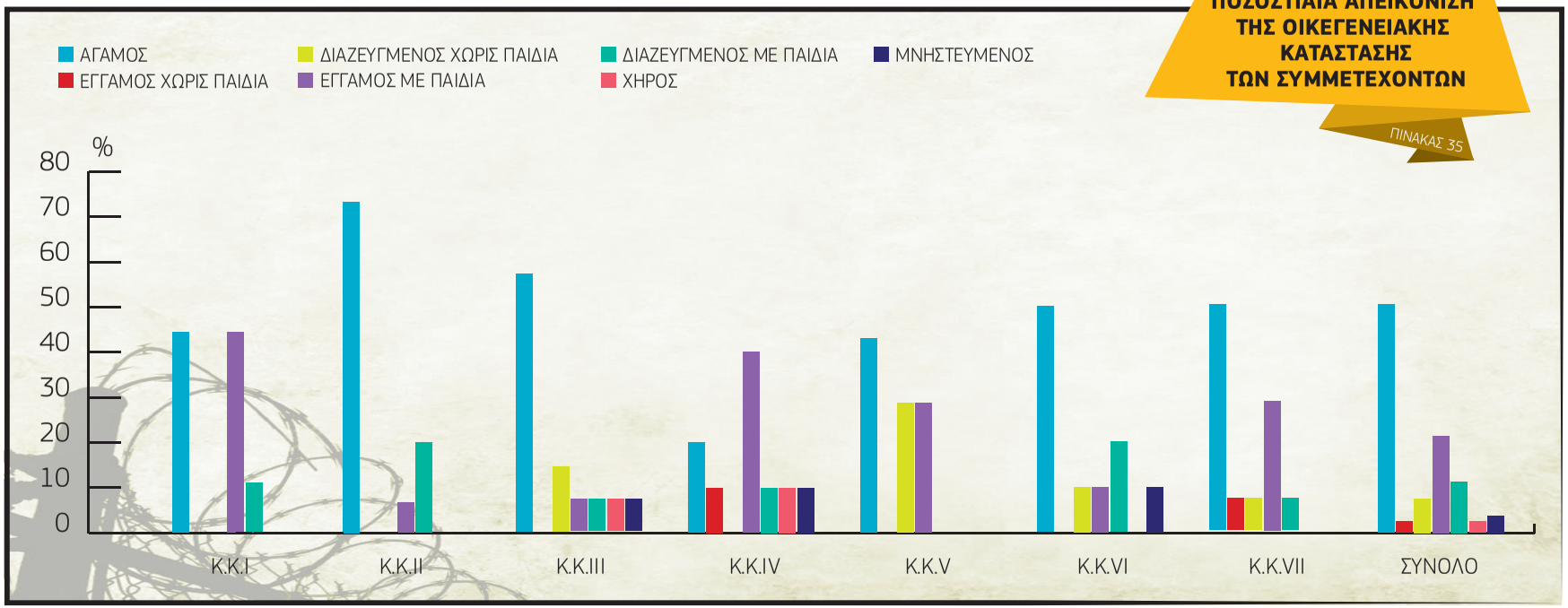

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:

ΟΙΚ. ΚΑΤ.	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ. IV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VI		Κ.Κ.VII		ΣΥΝΟΛΟ	
ΑΓΑΜΟΣ	4	44,4%	11	73,3%	8	57,1%	2	20,0%	3	42,9%	5	50,0%	7	50,0%	40	50,6%
ΕΓΓΑΜΟΣ ΧΩΡΙΣ ΠΑΙΔΙΑ	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	10,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	2	2,5%
ΔΙΑΖ/ΝΟΣ ΧΩΡΙΣ ΠΑΙΔΙΑ	0	0,0%	0	0,0%	2	14,3%	0	0,0%	2	28,6%	1	10,0%	1	7,1%	6	7,6%
ΕΓΓΑΜΟΣ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ	4	44,4%	1	6,7%	1	7,1%	4	40,0%	2	28,6%	1	10,0%	4	28,6%	17	21,5%
ΔΙΑΖ/ΝΟΣ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ	1	11,1%	3	20,0%	1	7,1%	1	10,0%	0	0,0%	2	20,0%	1	7,1%	9	11,4%
ΧΗΡΟΣ	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	1	10,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	2,5%
ΜΝΗΣΤΕΥΜΕΝΟΣ	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	1	10,0%	0	0,0%	1	10,0%	0	0,0%	3	3,8%
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0%	15	100,0%	14	100,0%	10	100,0%	7	100,0%	10	100,0%	14	100,0%	79	100,0%

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΕΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

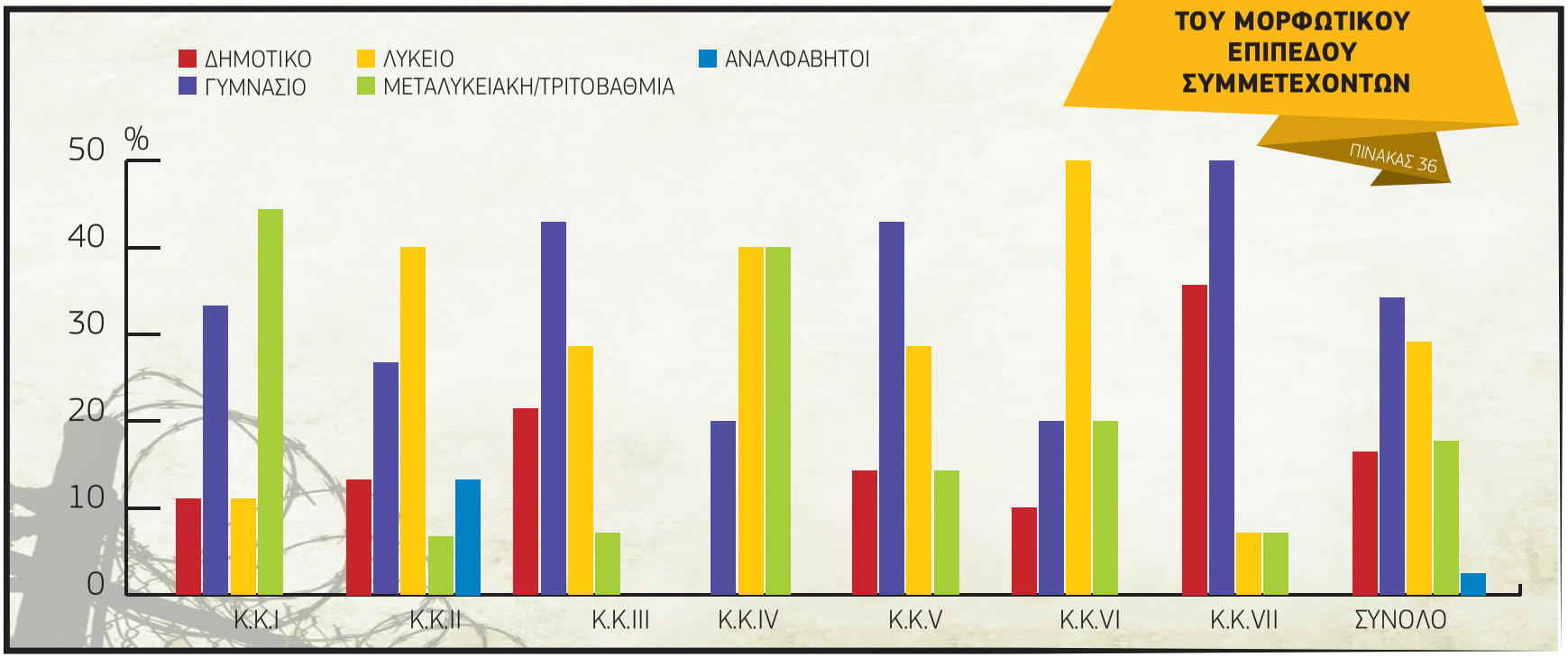

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ:

ΜΟΡΦ. ΕΠΙΠΕΔΟ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	1	11,1%	2	13,3%	3	21,4%	0	0,0%	1	14,3%	1	10,0%	5	35,7%	13	16,5%
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	3	33,3%	4	26,7%	6	42,9%	2	20,0%	3	42,9%	2	20,0%	7	50,0%	27	34,2%
ΛΥΚΕΙΟ	1	11,1%	6	40,0%	4	28,6%	4	40,0%	2	28,6%	5	50,0%	1	7,1%	23	29,1%
ΜΕΤΑΛΥΚ./ Γ΄ΒΑΘΜΙΑ	4	44,4%	1	6,7%	1	7,1%	4	40,0%	1	14,3%	2	20,0%	1	7,1%	14	17,7%
ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΙ	0	0,0%	2	13,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	2,5%
ΣΥΝΟΛΟ	**9**	**100,0%**	**15**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**7**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**79**	**100,0%**

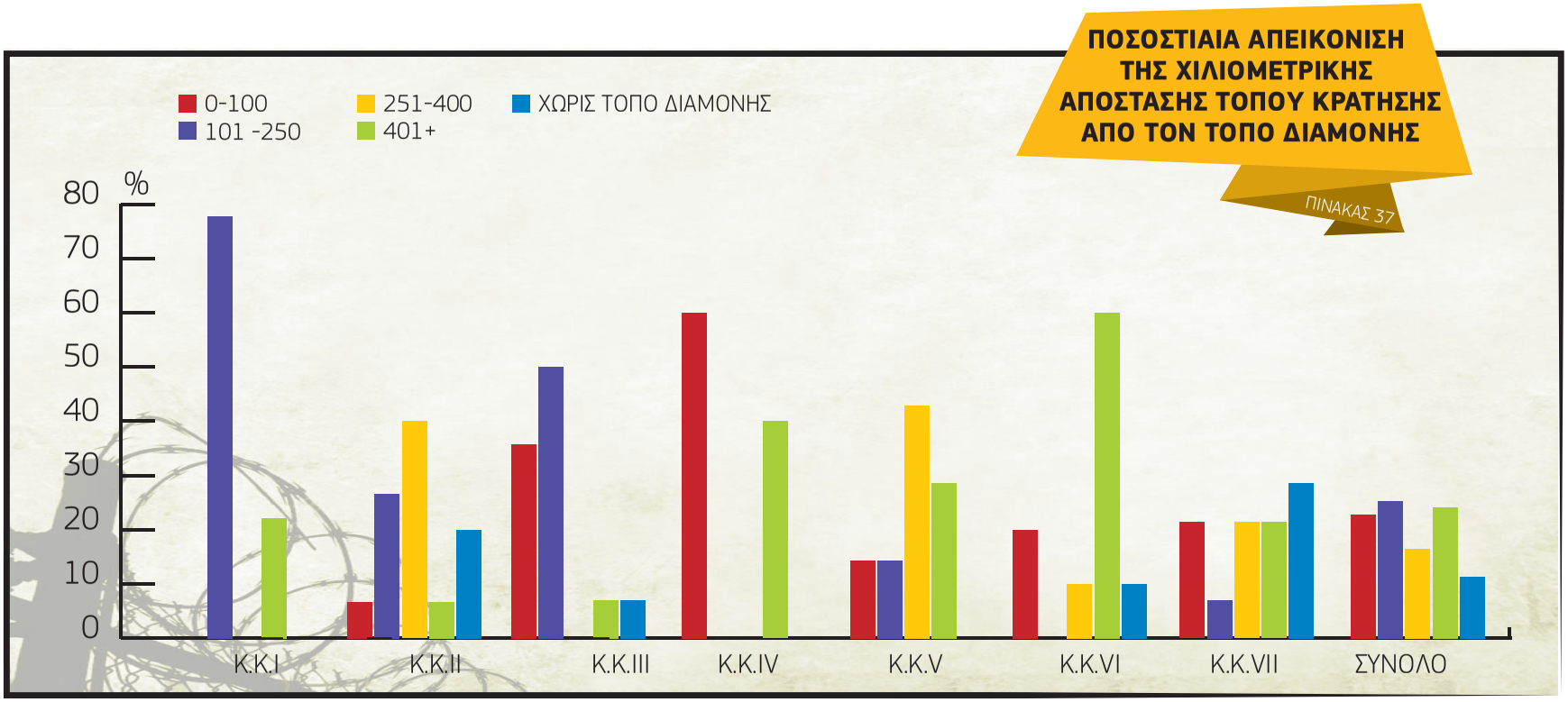
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 36

ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΚΡΑΤΗΣΗΣ:

ΧΛΜ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
0-100	0	0,0%	1	6,7%	5	35,7%	6	60,0%	1	14,3%	2	20,0%	3	21,4%	18	22,8%
101-250	7	77,8%	4	26,7%	7	50,0%	0	0,0%	1	14,3%	0	0,0%	1	7,1%	20	25,3%
251-400	0	0,0%	6	40,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	42,9%	1	10,0%	3	21,4%	13	16,5%
401+	2	22,2%	1	6,7%	1	7,1%	4	40,0%	2	28,6%	6	60,0%	3	21,4%	19	24,1%
ΧΩΡΙΣ ΤΟΠΟ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	0	0,0%	3	20,0%	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%	1	10,0%	4	28,6%	9	11,4%
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0%	15	100,0%	14	100,0%	10	100,0%	7	100,0%	10	100,0%	14	100,0%	79	100,0%

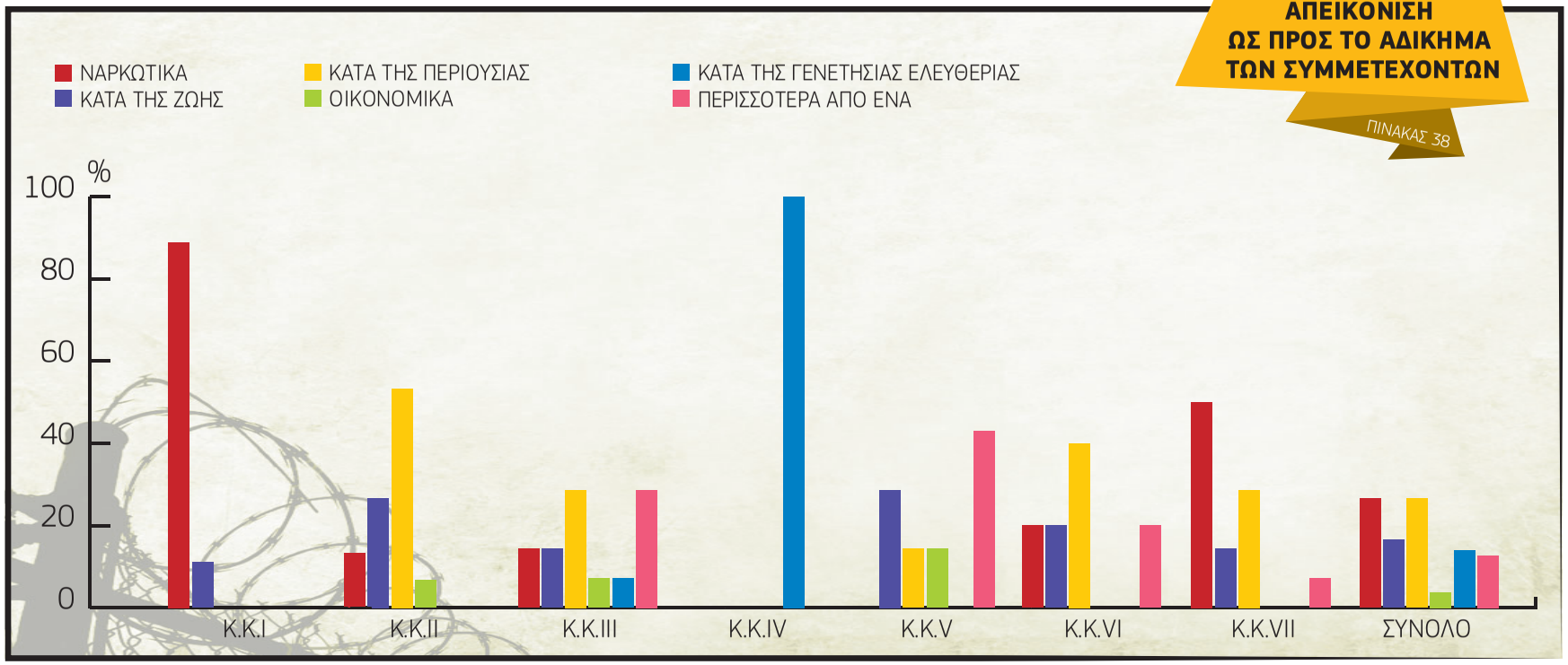

ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΗ:

ΑΔΙΚΗΜΑ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VI		Κ.Κ.VII		ΣΥΝΟΛΟ	
ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ	8	88,9%	2	13,3%	2	14,3%	0	0,0%	0	0,0%	2	20,0%	7	50,0%	21	26,6%
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ	1	11,1%	4	26,7%	2	14,3%	0	0,0%	2	28,6%	2	20,0%	2	14,3%	13	16,5%
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	0	0,0%	8	53,3%	4	28,6%	0	0,0%	1	14,3%	4	40,0%	4	28,6%	21	26,6%
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ	0	0,0%	1	6,7%	1	7,1%	0	0,0%	1	14,3%	0	0,0%	0	0,0%	3	3,8%
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΛΕΥΘ.	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	10	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	11	13,9%
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΑΠΟ ΕΝΑ	0	0,0%	0	0,0%	4	28,6%	0	0,0%	3	42,9%	2	20,0%	1	7,1%	10	12,7%
ΣΥΝΟΛΟ	**9**	**100,0%**	**15**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**7**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**79**	**100,0%**

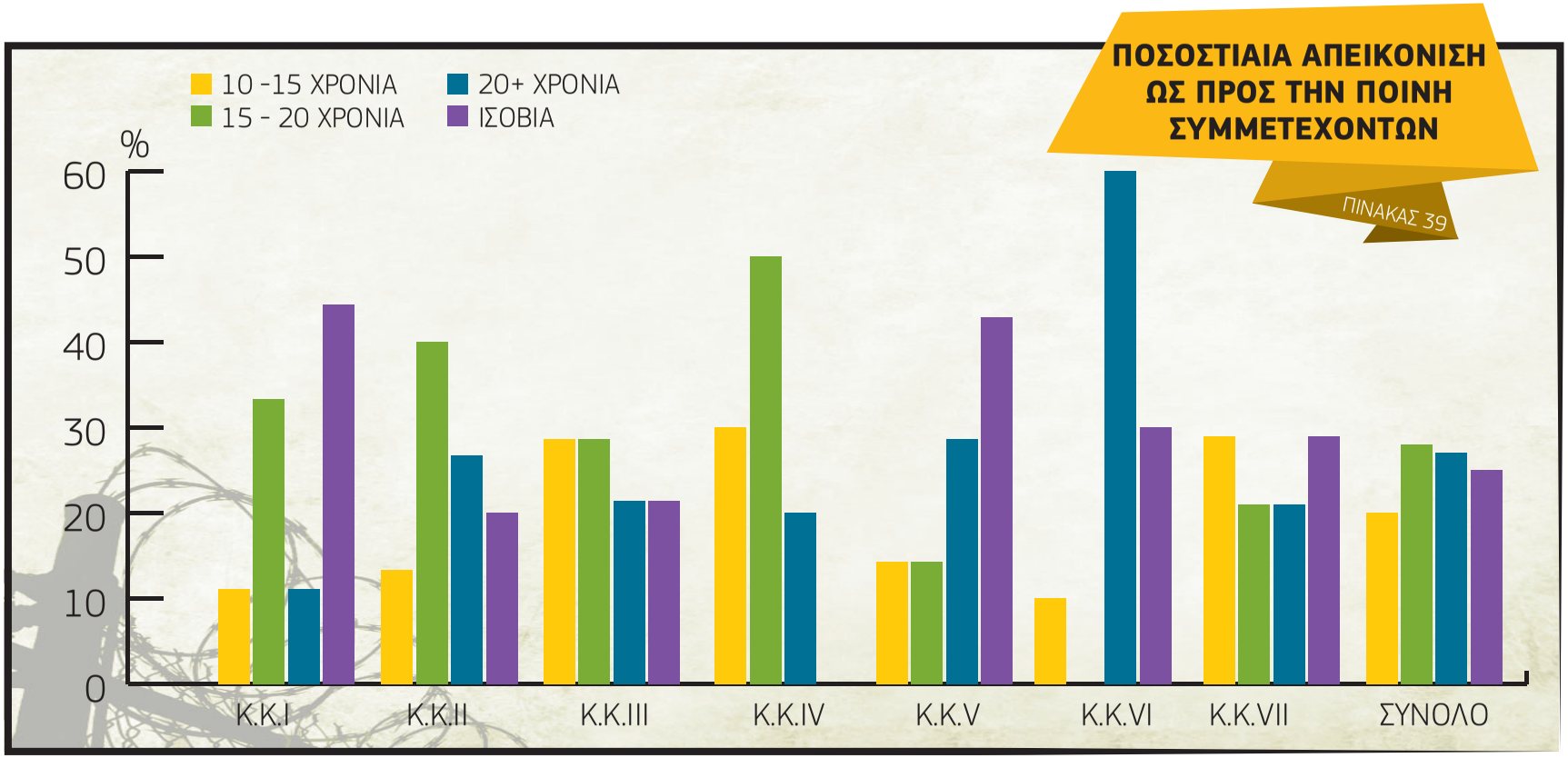
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΔΙΚΗΜΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 38

ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΗ:

ΠΟΙΝΗ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
10-15 ΧΡΟΝΙΑ	1	11,1%	2	13,3%	4	28,6%	3	30,0%	1	14,3%	1	10,0%	4	29%	16	20%
15-20 ΧΡΟΝΙΑ	3	33,3%	6	40,0%	4	28,6%	5	50,0%	1	14,3%	0	0,0%	3	21%	22	28%
20+ΧΡΟΝΙΑ	1	11,1%	4	26,7%	3	21,4%	2	20,0%	2	28,6%	6	60,0%	3	21%	21	27%
ΙΣΟΒΙΑ	4	44,4%	3	20,0%	3	21,4%	0	0,0%	3	42,9%	3	30,0%	4	29%	20	25%
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0%	15	100,0%	14	100,0%	10	100,0%	7	100,0%	10	100,0%	14	100,0%	79	100,0%

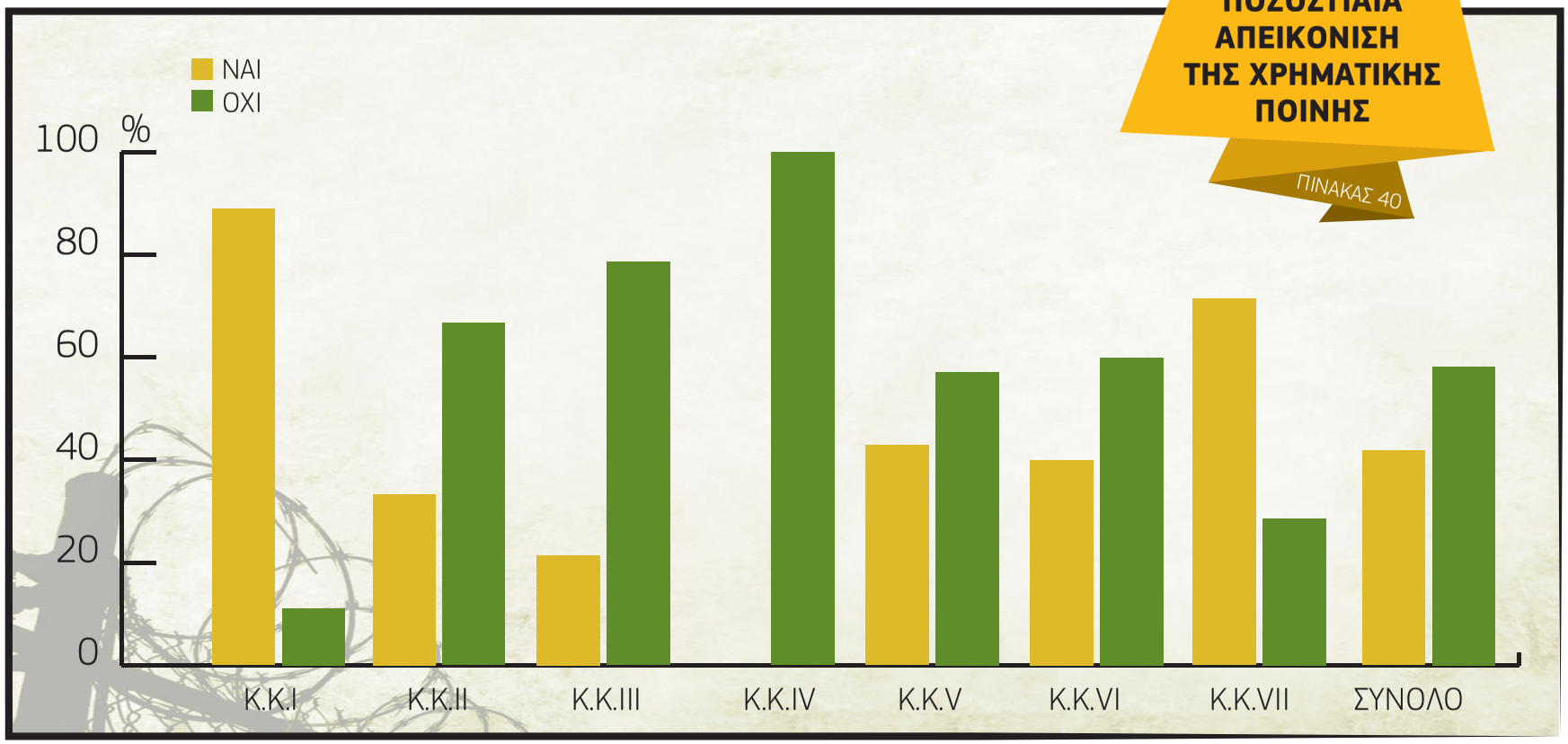

ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΗ:

ΧΡΗΜ. ΠΟΙΝΗ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΝΑΙ	8	88,9%	5	33,3%	3	21,4%	0	0,0%	3	42,9%	4	40,0%	10	71,4%	33	41,8%
ΟΧΙ	1	11,1%	10	66,7%	11	78,6%	10	100,0%	4	57,1%	6	60,0%	4	28,6%	46	58,2%
ΣΥΝΟΛΟ	**9**	**100,0%**	**15**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**7**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**79**	**100,0%**

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 40

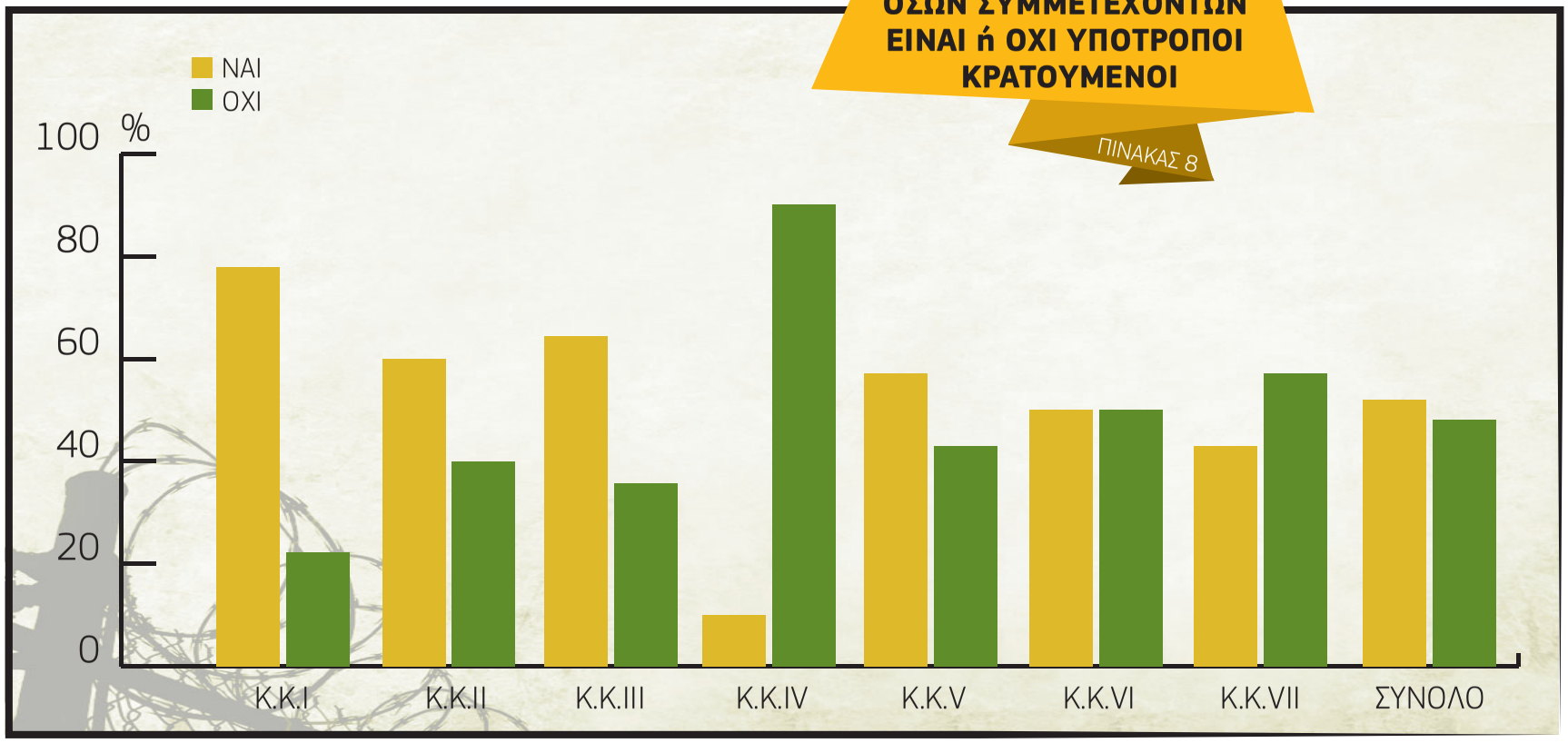

ΥΠΟΤΡΟΠΗ:

ΥΠΟΤΡΟΠΟΣ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΝΑΙ	7	77,8%	9	60,0%	9	64,3%	1	10,0%	4	57,1%	5	50,0%	6	42,9%	41	51,9%
ΟΧΙ	2	22,2%	6	40,0%	5	35,7%	9	90,0%	3	42,9%	5	50,0%	8	57,1%	38	48,1%
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0%	15	100,0%	14	100,0%	10	100,0%	7	100,0%	10	100,0%	14	100,0%	79	100,0%

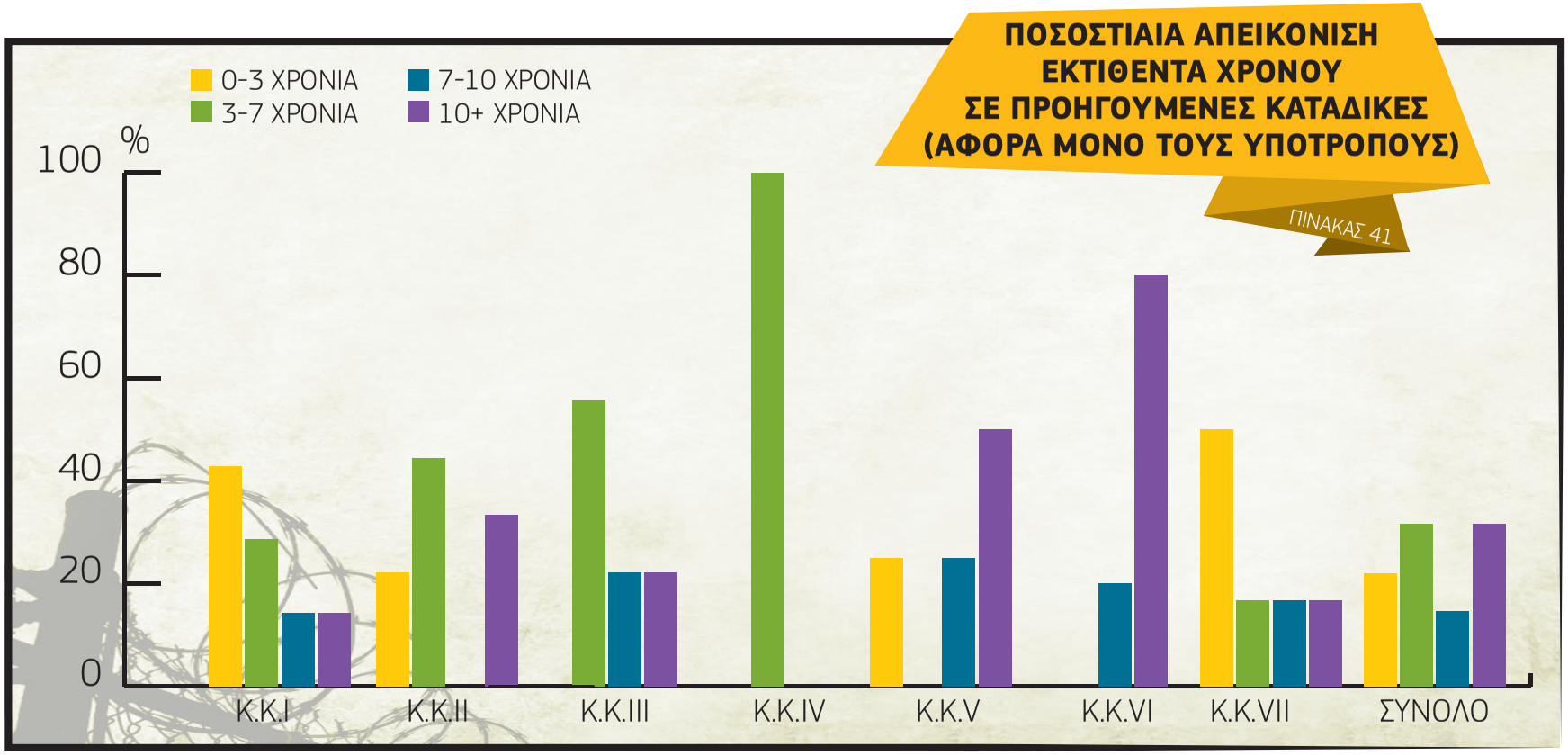
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΟΣΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΕΙΝΑΙ ή ΟΧΙ ΥΠΟΤΡΟΠΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

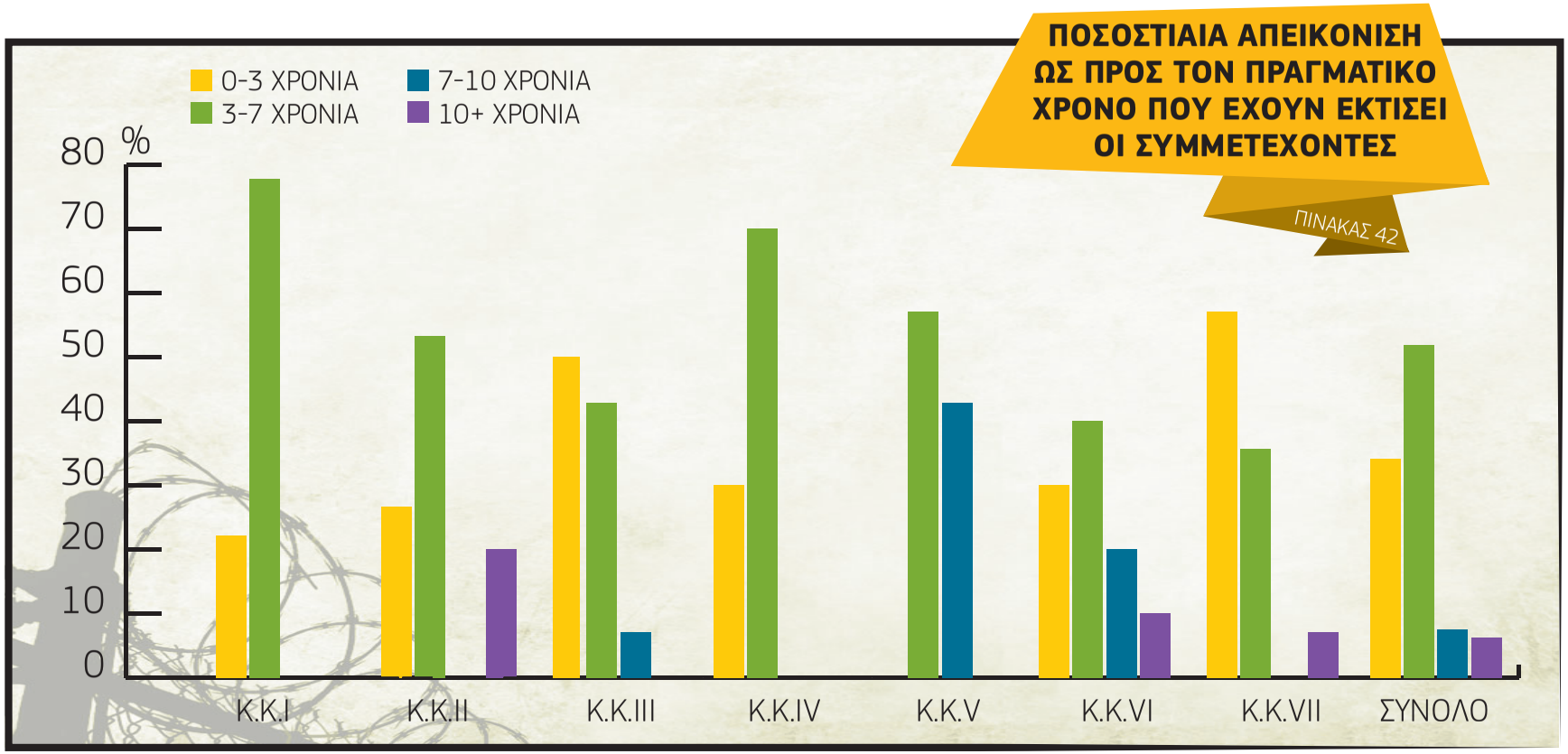
ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΕΚΤΙΣΗ ΟΣΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΔΗΛΩΣΑΝ ΥΠΟΤΡΟΠΟΙ:

ΠΡΟΗΓ. ΕΚΤΙΣΗ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
0-3 ΧΡΟΝΙΑ	3	42,9%	2	22,2%	0	0,0%	0	0,0%	1	25,0%	0	0,0%	3	50,0%	9	22,0%
3-7 ΧΡΟΝΙΑ	2	28,6%	4	44,4%	5	55,6%	1	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	16,7%	13	31,7%
7-10 ΧΡΟΝΙΑ	1	14,3%	0	0,0%	2	22,2%	0	0,0%	1	25,0%	1	20,0%	1	16,7%	6	14,6%
10+ ΧΡΟΝΙΑ	1	14,3%	3	33,3%	2	22,2%	0	0,0%	2	50,0%	4	80,0%	1	16,7%	13	31,7%
ΣΥΝΟΛΟ	7	100,0%	9	100,0%	9	100,0%	1	100,0%	4	100,0%	5	100,0%	6	100,0%	41	100,0%

ΕΚΤΙΘΕΙΣ ΧΡΟΝΟΣ (ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΤΙΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΣΤΕΡΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΗ):

ΕΚΤ. ΧΡΟΝΟΣ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
0-3 ΧΡΟΝΙΑ	2	22,2%	4	26,7%	7	50,0%	3	30,0%	0	0,0%	3	30,0%	8	57,1%	27	34,2%
3-7 ΧΡΟΝΙΑ	7	77,8%	8	53,3%	6	42,9%	7	70,0%	4	57,1%	4	40,0%	5	35,7%	41	51,9%
7-10 ΧΡΟΝΙΑ	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	0	0,0%	3	42,9%	2	20,0%	0	0,0%	6	7,6%
10+ ΧΡΟΝΙΑ	0	0,0%	3	20,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	10,0%	1	7,1%	5	6,3%
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0%	15	100,0%	14	100,0%	10	100,0%	7	100,0%	10	100,0%	14	100,0%	79	100,0%

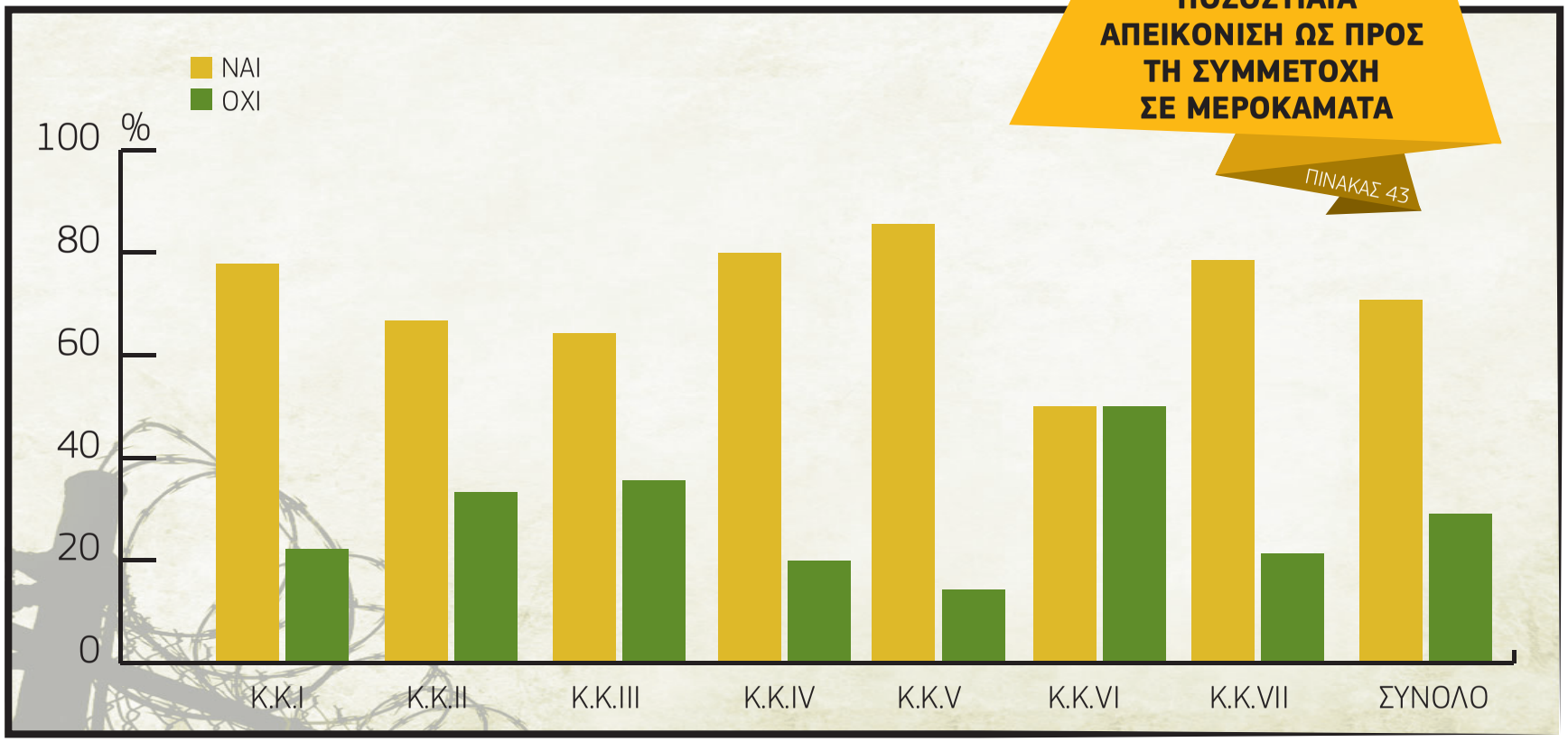

ΜΕΡΟΚΑΜΑΤΑ:

ΜΕΡΟΚΑΜΑΤΑ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΝΑΙ	7	77,8%	10	66,7%	9	64,3%	8	80,0%	6	85,7%	5	50,0%	11	78,6%	56	70,9%
ΟΧΙ	2	22,2%	5	33,3%	5	35,7%	2	20,0%	1	14,3%	5	50,0%	3	21,4%	23	29,1%
ΣΥΝΟΛΟ	**9**	**100,0%**	**15**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**7**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**79**	**100,0%**

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΕΡΟΚΑΜΑΤΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 43

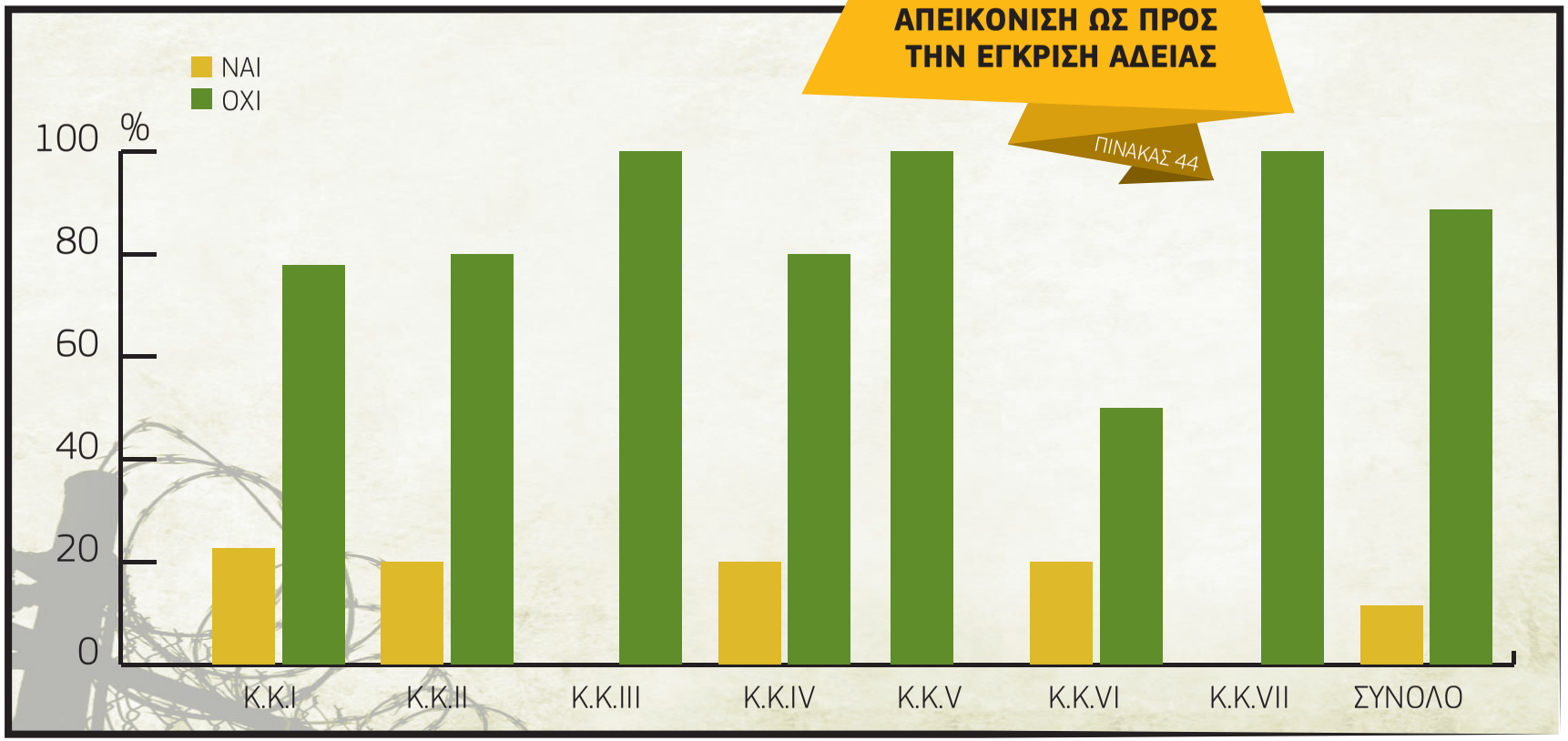

ΑΔΕΙΕΣ:

ΑΔΕΙΕΣ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΝΑΙ	2	22,2%	3	20,0%	0	0,0%	2	20,0%	0	0,0%	2	20,0%	0	0,0%	9	11,4%
ΟΧΙ	7	77,8%	12	80,0%	14	100,0%	8	80,0%	7	100,0%	8	50,0%	14	100,0%	70	88,6%
ΣΥΝΟΛΟ	**9**	**100,0%**	**15**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**7**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**79**	**100,0%**

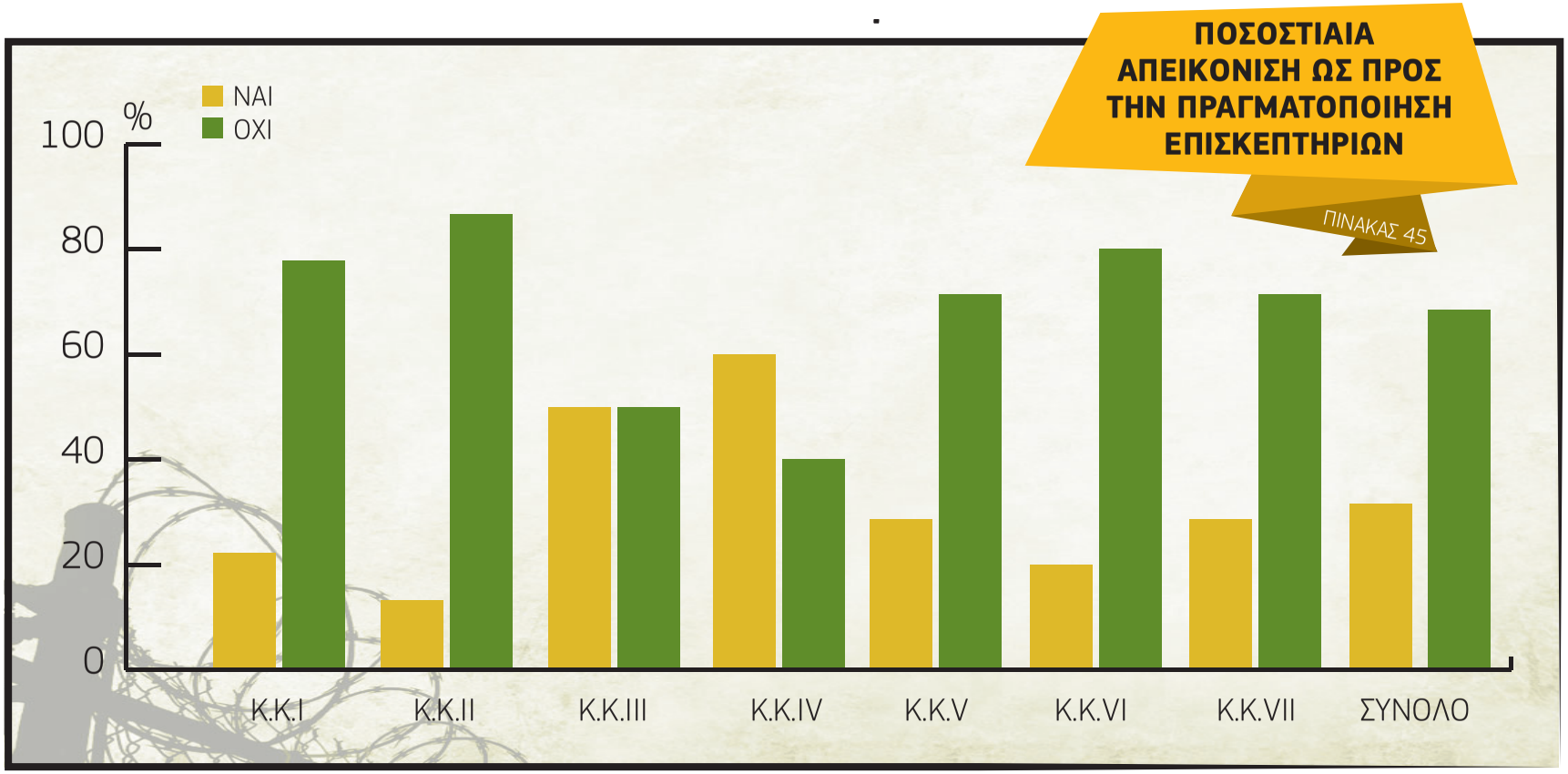
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΓΚΡΙΣΗ ΑΔΕΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 44

ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΡΙΑ:

ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΡΙΑ	Κ.Κ.Ι		Κ.Κ.ΙΙ		Κ.Κ.ΙΙΙ		Κ.Κ.ΙV		Κ.Κ.V		Κ.Κ.VΙ		Κ.Κ.VΙΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΝΑΙ	2	22,2%	2	13,3%	7	50,0%	6	60,0%	2	28,6%	2	20,0%	4	28,6%	25	31,6%
ΟΧΙ	7	77,8%	13	86,7%	7	50,0%	4	40,0%	5	71,4%	8	80,0%	10	71,4%	54	68,4%
ΣΥΝΟΛΟ	**9**	**100,0%**	**15**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**7**	**100,0%**	**10**	**100,0%**	**14**	**100,0%**	**79**	**100,0%**

7.2. ΟΙ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. Ι

9/6/2014	**Συνεντεύξεις:** 9 ολοκληρωμένες 1 αποχώρηση	**Χώρος:** Γραφείο Κοινωνικής Υπηρεσίας **Συνθήκες:** Απουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 15΄

ΌΝΟΜΑ: Α

Είμαι 45 χρονών και μένω, δηλαδή έμενα __ (210 χλμ. απόσταση). Τώρα είμαι κάτοικος φυλακών Ι. Είμαι ακόμα παντρεμένος. Ευτυχώς, γιατί πολλοί χωρίζουν στη φυλακή, και έχω δύο παιδιά, σχετικά μεγάλα πια, οπότε καταλαβαίνουν τις ατυχίες της ζωής. Ίσα που κατάφερα να τελειώσω το Γυμνάσιο. Δουλεύω φορτηγατζής και με την κρίση που υπάρχει είναι εύκολο να μπλέξεις με το λαθρεμπόριο. Πώς θα επιβιώσεις αλλιώς;

Έχω καταδικαστεί σε κάθειρξη 15 χρόνων για ναρκωτικά. Από αυτά έχω εκτίσει 45 μήνες. Περιμένω το εφετείο να δω πότε θα βγω. Δεν είναι η πρώτη φυλακή που βγάζω. Έχω ξανακαταδικαστεί για ληστείες, το 1993, και έβγαλα δύο χρόνια και δέκα μήνες σε __, __ και __. Επισκεπτήρια δεν έχω, πού λεφτά για τέτοια. Όμως μιλάω καμιά φορά στο τηλέφωνο, αν έχω κάρτα και όταν βγαίνω με άδεια. Ευτυχώς δεν έχω πειθαρχικά και παίρνω άδειες. Όλη μέρα τη βγάζω στο μεροκάματο και με γυμναστική. Σάμπως υπάρχει και τίποτε άλλο να κάνω;

Σαφώς είμαστε χωρισμένοι. Πρώτα απ' όλα οι τοξικομανείς είναι ξέχωρα από τους υγιείς. Τα πρεζάκια είναι κουραστικά. Όλη μέρα ζητάνε και σαπίζουν. Γι' αυτό είναι μόνοι τους. Όσοι δεν είμαστε στην πρέζα τους κάνουμε πέρα. Μπορεί να έχεις μπελάδες από το πουθενά. Είτε να τσακωθείς, είτε να σε κλέψουν, είτε να σε κολλήσουν καμιά αρρώστια. Στη ζητιανιά είναι όλη μέρα για να βρουν τη δόση τους. Αλλά τι να κάνουν; Αφού δεν υπάρχει πρόγραμμα στη φυλακή μπας και βγουν από αυτό τον ντορβά; Έτσι τους κάνουμε πέρα. Οι ζωντανοί με τους ζωντανούς και οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους.

Για να βγάλεις γρήγορα και υγιής τη φυλακή πρέπει να σέβεσαι. Αυτό είναι το πιο βασικό. Ο πρώτος και κύριος κανόνας, που λένε. Όσο σέβεσαι σε σέβονται. Πρέπει να προσέχεις τα καλά και συμφέροντα. Γενικά, ο έχων περνάει καλά. Ο μη έχων άστα βράσ' τα. Γενικά πρέπει να μην ενοχλείς, να μην γίνεσαι κουραστικός.

Ένας καινούριος επειδή δεν ξέρει υποφέρει. Μέχρι να του δώσει κάποιος να καταλάβει, να μάθει πώς λειτουργεί η φυλακή. Και είναι ανάλογα πού θα πέσεις. Κάποιος θα σε προσέξει, θα σε δει σαν πατέρας ή σαν αδερφός. Άλλος θα σε εκμεταλλευτεί. Θα σε χρησιμοποιήσει μέχρι να μάθεις να ξεφεύγεις από τέτοιες λούμπες. Όταν μάθει τους κανόνες της φυλακής απογαλακτίζεται. Παίρνει τις αποφάσεις του για το τι φυλακή θέλει να βγάλει. Να κάνει καριέρα ή να τελειώνει.

Στη φυλακή δύο πράγματα πρέπει να μάθεις και να μην ξεχάσεις ποτέ. Το σεβασμό και την πειθαρχία. Αλλιώς φεύγεις από το θάλαμο και βγάζεις την ποινή σου μόνος σου, σε μια γωνία, κοιτώντας του τείχους και αγοράζοντας προστασία αν χρειαστεί. Το μεγαλύτερο σεβασμό έχουν οι παλιοί. Όταν έχουμε πρόβλημα σε αυτούς πάμε για να λυθεί. Από μια παρεξήγηση ή για να διεκδικήσουμε κάτι όλοι μαζί.

Εδώ μέσα υπάρχουν αρχηγοί και αυτοί είναι οι ευκατάστατοι. Όποιος έχει χρήμα κινεί τη φυλακή. Εξουσιάζει τους υποταγμένους και τους αρρώστους. Και αυτοί του φέρνουν και άλλο χρήμα. Φτιάχνει έτσι το δικό του στρατό και κανείς δεν του κουνιέται. Ούτε καν οι υπάλληλοι.

Καβγάδες γίνονται συνεχώς στη φυλακή. Λίγο τα πρεζάκια, λίγο η φτώχεια, λίγο που είμαστε ο ένας πάνω στον άλλον σαν σαρδέλες, δεν θέλει πολύ, θα ξεκινήσει συμπλοκή. Αν γίνει συμπλοκή μέσα στη φυλακή και γίνει

ανάμεσα σε δύο και με τα χέρια, έχει καλώς. Θα τους χωρίσουν και θα τελειώσει εκεί η φάση. Γιατί τέτοια συμβαίνουν. Αν όμως βγουν μαχαίρια, τότε είναι άλλη ιστορία. Ή στον τάφο θα πας ή στο νοσοκομείο. Και αν τη γλιτώσεις εκείνη την ώρα, θα φυτρώσεις μάτια στην πλάτη γιατί θα σε πετύχουν, επειδή κουνήθηκες.

Ανεπιθύμητοι στη φυλακή είναι οι βιαστές. Αν κάνουν και φέρουν έναν τέτοιο, εδώ θα φύγει μαύρος στο ξύλο, αν όχι σε κάσα. Χωρίς πολλά λόγια. Βιαστές απαγορεύονται. Δεν χρειάζεται να πούμε άλλα. Τέλος.

Τα φτωχαδάκια για να βρουν τα τσιγάρα τους και κανένα φαΐ εκτός του μαγειρείου, κάνουν υπηρεσίες, εξυπηρετήσεις δηλαδή. Να πλύνουν ρούχα ή να σου φέρουν το φαγητό στο κελί σου. Εδώ είναι λίγοι αυτοί. Και όποιος έχει λεφτά, έχει από έναν. Έτσι για να τον διευκολύνει. Προσωπικά θα μπορούσα να έχω έναν τέτοιο, αλλά δεν εμπιστεύομαι. Δεν ζητάω τίποτα από κανένα. Δεν έχω εμπιστοσύνη. Πού ξέρω αν θα φτύσει στο φαγητό μου; Το κάνουν πολλοί αυτό, για να σε εκδικηθούν. Και αν το κάνει και κολλήσω ηπατίτιδα ή έιτζ; Τι προάλλες μας έφεραν έναν τέτοιο, με έιτζ πώς τους λένε αυτούς; Όταν το ανακαλύψαμε έφυγε σούμπητος, προτού κολλήσουμε όλοι μας.

Η φυλακή το μόνο που κάνει είναι να σου βγάζει το εισιτήριο επιστροφής. Δεν παρέχει τίποτα. Για τι σωφρονισμό μιλάμε; Και αν μπεις μια φορά, δύσκολα θα ξαναγυρίσεις. Αφού θα σε έχουν μαυρίσει. Για να γλιτώσει κάποιος πρέπει να ασχοληθεί με τον εαυτό του και να βγάλει αθόρυβα την ποινή του. Να μην τον θυμάται κανείς. Σαν να μην πέρασε ποτέ από εδώ μέσα. Μόνο έτσι έχει ελπίδα. Στη φυλακή δεν υπάρχει κανένα κίνητρο για να αλλάξεις. Και εγώ κατά 99% θα γυρίσω πίσω όταν βγω. Άλλωστε δεν μας κάνουν και τίποτα εδώ μέσα. Βγάζουμε χρόνια ή μήνες έτσι μετρώντας τις μέρες. Χωρίς τίποτα. Πάντως, αν εξαιρέσεις την ελευθερία και τις γυναίκες, όλα τα άλλα τα έχουμε. Τίποτα δεν μας λείπει. Είναι όπως είναι έξω, μόνο οι γυναίκες μας λείπουν.

ΌΝΟΜΑ: ΑΑ

Καλημέρα. Χαίρομαι που ήρθε κάποιος μπας και καταγραφεί τι περνάμε εδώ μέσα. Κανείς δεν ξέρει τι γίνεται. Είμαστε ξεχασμένοι. Ρώτα με και θα σε βοηθήσω, όπως μπορώ.

Είμαι 50 χρονών από __ (428 χλμ. απόσταση). Από φυλακή δεν ήξερα. Πρώτη φορά μπήκα. Έχω έξω δύο παιδιά, που μένουν με τη μάνα τους. Χωρίσαμε πια. Έχω τελειώσει ηλεκτρολόγος μηχανολόγος στο σχολείο και marketing κινηματογράφου. Ασχολούμαι και με τις πολεμικές τέχνες. Ξέρεις καράτε, kung fu, πυγμαχία.

Είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή. Καταδικάστηκα σε ισόβια και πέντε χρόνια πρωτόδικα και στο εφετείο έπεσαν στα 14 χρόνια. Για ναρκωτικά με έπιασαν. Κάποιος ζήτησε να αφήσει στην αποθήκη μου 38 κιλά χασίς και εγώ σαν μαθητούδι δέχτηκα και με έπιασαν. Είμαι μέσα εδώ και τέσσερα χρόνια και τρεις μήνες. Ήδη έχω μπει στην άδεια, οπότε βλέπω κανέναν άνθρωπο γιατί επισκεπτήρια δεν έχω. Η μάνα μου είναι μεγάλη και λεφτά δεν υπάρχουν να κατέβει εδώ (Σημ.: αναφέρεται στο Κ.Κ. Ι). Κάνω και μεροκάματα, μου αναγνώρισαν και 7% αναπηρία λόγω ηπατίτιδας, οπότε μπορεί να βγω γρήγορα.

Οι κρατούμενοι είναι σαν τους λύκους και αν τους φέρουν κανένα καινούριο αρνί πέφτουν πάνω του να το κατασπαράξουν. Μπορεί να μαχαιρωθούν ακόμα και για ένα τσιγάρο. Ειδικά με τον υπερπληθυσμό χειροτέρεψαν τα πράγματα. Έχει και πολλή πρέζα μέσα και έχουν χειροτερέψει τα πράγματα. Υπάρχουν γενικά πολλά ναρκωτικά εδώ μέσα, ό,τι θες το βρίσκεις και γι' αυτό υπάρχει και πολλή βαβούρα και γκρίνια. Όσοι δεν είναι φυτά από τα ψυχοφάρμακα πέφτουν στην κόκα. Έτσι οι περισσότεροι κρατούμενοι είναι χρεωμένοι και αν δεν έχουν να ξεχρεώσουν κινδυνεύουν αν δεν κάνουν ό,τι τους πουν. Θα τους μαχαιρώσουν. Ακόμα και αν ζητήσει και πάει σε άλλη φυλακή ή πτέρυγα για να γλιτώσει τα χρέη, θα τον βρουν και θα τον μαχαιρώσουν για να ξεχρεώσει εκεί. Κάθε μέρα γίνεται και ένα μακελειό. Και αυτό θα συνεχιστεί αν δεν αλλάξουν τα πράγματα. Αν δεν βγει η πρέζα από εδώ μέσα. Αλλά τι να λέει. Τη χρειάζονται την πρέζα. Για να ελέγχουν τις εξεγέρσεις. Σιγά που η φυλακή είναι για να σωφρονίζει. Για να κοιμίζει είναι και να φοβούνται οι έξω. Για εμάς εδώ μέσα καρφάκι δεν τους καίγεται.

Υπάρχει ιεραρχία στη φυλακή. Ο ισχυρότερος είναι αυτός που τραβάει πιο εύκολα μαχαίρι. Και αν ο «αρχηγός» αποφυλακιστεί ή μεταχθεί τότε μπαίνει άλλος στη θέση του. Από «αρχηγούς» ποτέ δεν στερέψαμε. Κάθε πτέρυγα έχει και από έναν αρχηγό, όπως και κάθε θάλαμος έχει έναν «κουμάντο». Οι ισχυρότεροι είναι αυτοί που είναι

μέσα για μπραβιλίκια ή για ναρκωτικά. Να έχουν λεφτά από εκεί, δηλαδή. Ο πλούσιος που δεν έχει σχέση με αυτά, την πάτησε. Θα τον ξεζουμίσουν.

Ένας αξιοπρεπής τρόπος να βγάλεις τη φυλακή είναι να κάνεις τατουάζ. Άμα είσαι και καλός θα βγάλεις τη φυλακή. Άμα είσαι κακός όμως, πρέπει να προσέξεις. Μην κάνεις χάλια τατουάζ, στον λάθος άνθρωπο. Την πάτησες τότε.

Υπάρχουν και τα «λεγκένια» που κάνουν δουλειές στο θάλαμο, φτιάχνουν καφέδες, κάνουν τα πάντα εκτός από σεξ. Το σεξ μεταξύ κρατουμένων δεν γίνεται. Και άμα κάποιοι κάνουν πρέπει να μην το δείχνουν. Αλλά γενικά δεν γίνεται. Όλοι είμαστε άντρες. Αυτοί που είναι ανεπιθύμητοι είναι οι βιαστές. Αν τύχει και φέρουν έναν, φεύγει κομμάτια. Ξύλο θα φάει και όποιος χρωστάει. Όλοι παίζουν χάρια ή χαρτιά, για να περάσει η ώρα. Αλλά άμα χάσεις πρέπει να πληρώσεις τα χρέη σου, αλλιώς την πάτησες. Τα χρέη στη φυλακή είναι μεγάλη καταδίκη. Σε κυνηγάνε παντού και δεν σε ξεχνάνε.

Καβγάδες γίνονται συνέχεια. Και μόνοι μας τους λύνουμε. Δεν ανακατεύονται οι υπάλληλοι. Ξέρουν ότι δεν είναι δουλειά τους. Σε περίπτωση που μαλώσουν κάποιοι, τότε φωνάζουμε τους πιο μορφωμένους για να λύσουν τη διαφορά. Μορφωμένοι είναι αυτοί που έχουν βγάλει περισσότερη φυλακή και ξέρουν πώς λειτουργεί η φυλακή. Αυτοί αποφασίζουν πώς θα λυθεί η διαφορά. Αν αυτός που αδίκησε θα φάει καμιά σφαλιάρα ή αν χρωστάει πότε θα πληρώσει.

Ένας βασικός κανόνας είναι ο σεβασμός. Απαγορεύεται να αποκαλείς κάποιον «μαλάκα» ή να του λες «άντε γαμήσου». Απαγορεύεται να πουλάς μαγκιά, εκτός αν είσαι αρχηγός. Αν κάποιος συνεργαστεί με την υπηρεσία, θα φάει μαχαίρι. Η τηλεόραση πρέπει να κλείνει νωρίς, ή να βάζουν ακουστικά αλλιώς γίνονται καβγάδες.

Η φυλακή είναι μια αποθήκη. Μόνο η κοινωνική υπηρεσία κάνει ό,τι μπορεί για κάθε κρατούμενο. Σε κλείνουν και ξεχνάνε να σε βγάλουν από εδώ μέσα. Η Γραμματεία καθυστερεί να βγάλει τις αιτήσεις (αποφυλακιστήρια, άδειες, κ.λπ.). Το σύστημα καταρρέει. Το φαγητό δεν επαρκεί, είναι για να ταΐζεις πουλιά όχι ανθρώπους. Άσε που όλοι είναι άρρωστοι με ηπατίτιδες και ο ένας κολλάει τον άλλο. Δύο φορές μου έχουν διακόψει την αγωγή γιατί δεν επαρκεί για όλους ή γιατί τελείωσε το κονδύλι. Στη φυλακή μαθαίνεις τη βία, τη συνηθίζεις. Αν πρωτοπέφτει κανείς σε αδίκημα να μην τους στέλνουν στους λύκους. Θα βγουν εγκληματίες. Το ίδιο ισχύει και για τους υπόδικους. Πρέπει οι κρατούμενοι να χωρίζονται ανάλογα τις ποινές και τα αδικήματα.

ΌΝΟΜΑ: ΑΒ

Γεια σας. Γιατί κοπέλα πράγμα ασχολείται με εμάς; Τέλος πάντων. Ρωτήστε με. Άμα ξέρω θα σας πω και άμα πρέπει θα σας πω.

Είμαι 37 χρονών από την Αλβανία. Έχω και δύο παιδιά και μια γυναίκα που με περιμένει __ (210 χλμ. απόσταση). Μουσικός είμαι και δούλευα και ως παραγωγός κάποτε. Καταδικάστηκα σε 15 χρόνια για ναρκωτικά και έχω εκτίσει ήδη τα τρία. Δεν είναι η πρώτη φορά στη φυλακή, έχω ξαναμπεί για τρία χρόνια, πάλι για ναρκωτικά. Είδατε τι σύμπτωση; Έχω δουλειά εδώ και γυμνάζομαι κιόλας, για να μην σαπίσω. Ευτυχώς είμαι τυχερός, έχω επισκεπτήρια, αλλά ακόμα δεν παίρνω άδειες, δεν έχω δικαίωμα δηλαδή.

Όταν μπαίνεις στη φυλακή, σε πιάνουν δύο και σου λένε τι παίζει μέσα. Πρέπει γρήγορα να συμμορφωθείς. Να μάθεις ότι δεν κάνουμε θόρυβο, ότι καθαρίζουμε. Πρέπει να τηρείς τους κανόνες της φυλακής αλλιώς θα πέσει βούρδουλας. Εγώ τους τηρώ γιατί έχω δύο παιδιά και θέλω να ζήσω να τα δω έξω, να μπορώ να τα ξαναπιάσω.

Τα πρεζάκια είναι πιόνια. Τα χρησιμοποιούν για να κάνουν τη βρώμικη δουλειά. Για παράδειγμα, πριν 3 μήνες έφεραν έναν από το Ανηλίκων και τον έβαζαν να χτυπά και να μαχαιρώνει για να του δώσουν τη δόση του. Στο τέλος, τον σκότωσαν για να μην μιλήσει στην Υπηρεσία.

Υπάρχει διαχωρισμός ανά εθνικότητες. Οι Αλβανοί, οι Ρώσοι, οι Έλληνες. Τώρα τελευταία μαζεύονται και οι Πακιστανοί.

Το βασικό είναι να μη μιλάς στην Υπηρεσία. Μετά να μην πειράξεις κανέναν, εκτός αν πάρεις άδεια από τον αρχηγό του άλλου. Και πάντα να πληρώνεις τα χρέη σου. Αλλιώς ζήτα να σε πάνε σε απομόνωση και βγάλε εκεί

την ποινή σου, γιατί όπου και να σε πάνε θα σε βρουν και θα σε περιμένει μαχαίρι.

Η φυλακή μόνο κακό κάνει. Το μόνο καλό που βγήκε είναι ότι έμαθα τους ανθρώπους, κατάλαβα ποιοι θα μου σταθούν στα δύσκολα και ποιοι θα την κάνουν. Όταν βγεις από τη φυλακή βγαίνεις χρεωμένος. Δεν καταλαβαίνω γιατί αφού σε στέλνουν φυλακή πρέπει να σου ρίχνουν και χρηματική ποινή. Για να βγαίνεις χρεωμένος και να πρέπει να ξαναπαρανομήσεις για να ξεχρεώσεις ή να ξαναμπείς για χρέη; Η φυλακή δεν σωφρονίζει. Με την πρώτη ευκαιρία θα σε ξαναβάλουν μέσα.

ΌΝΟΜΑ: ΑΓ

Γεια σας τι κάνετε; Καλά; Χάρηκα πολύ για τη γνωριμία. Γιατί επιλέξατε αυτό το θέμα; Ναι, θα σας απαντήσω, άμα ξέρω όμως. Αν δεν ξέρω θα σας πω ότι δεν ξέρω. Και να το γράψετε ότι δεν ξέρω.

Λοιπόν, είμαι από __ (215 χλμ. απόσταση) και έχω μείνει μόνος στη ζωή. Κανέναν δεν έχω και είμαι ήδη 51 χρονών. Μέχρι την Α΄ Γυμνασίου έβγαλα και μετά έκανα μεροκάματα να ζήσω. Είμαι από φτωχή οικογένεια.

Με έπιασαν το 2009 για ναρκωτικά και μου έριξαν ισόβια. Ήμουν έξω με αναστολή. Είχα βγάλει άλλα 8,5 χρόνια σε άλλα καταστήματα κράτησης (σημ.: τα αναφέρει). Πάλι για ναρκωτικά. Και μου έχουν ρίξει και κάτι χρηματικές ποινές, Παναγία μου πώς θα τα πληρώσω αν βγω από εδώ μέσα. Τέλος πάντων. Ρωτήστε με. Τι να σας πω;

Τίποτα δεν κάνω εδώ μέσα. Μόνο τηλεόραση βλέπω και τίποτε άλλο. Δεν με έχουν βάλει σε μεροκάματα, ούτε επισκεπτήρια έχω, ούτε άδειες παίρνω, ούτε τηλέφωνα κάνω. Τίποτα. Εδώ μετράω μέρες.

Κοιτάξτε. Εδώ οι κρατούμενοι χωριζόμαστε ανά εθνικότητα. Δεν είναι θέμα ρατσισμού, αλλά εγώ με τον Έλληνα θα πάω, με ποιον θα είμαι, με τον ξένο; Ο κάθε κρατούμενος πρέπει να σέβεται τον άλλον και να στηρίζει τον δικό του. Ποιον θα στηρίξεις, αν όχι τον Έλληνα; Εκτός αν έχει τέρμα άδικο, θα τον υποστηρίξω μέχρι θανάτου.

Στη φυλακή υπάρχουν δουλειές να βγάλεις λεφτά, αλλά εγώ δεν κάνω τίποτα. Δεν το δέχομαι να είμαι σκλάβος. Δεν καπνίζω κιόλας, ούτε ναρκωτικά παίρνω οπότε είναι πιο εύκολο.

Πρέπει να σέβεσαι τον συγκρατούμενό σου. Να σέβεσαι όταν κοιμάται. Σε κάθε θάλαμο ή κελί «αρχηγός» είναι ο πιο παλιός. Αυτός λέει αν θα σε πάρει στο κελί του ή όχι. Αυτός βάζει τους κανόνες και αν δεν τους σεβαστείς σε διώχνει από το θάλαμο.

Αυτά που με ρωτάτε δεν τα γνωρίζω. Δεν ξέρω αν γίνονται δουλειές και ποιος τις κάνει. Δεν μπορώ να σας απαντήσω. Ρωτήστε με κάτι άλλο.

Η φυλακή πώς να σωφρονίζει; Παρότι έχουμε τον καλύτερο σωφρονιστικό κώδικα στον κόσμο, δεν εφαρμόζεται. Ο καθένας βγάζει διαφορετική φυλακή. Αυτός που έχει σπίτι έξω μπορεί να πάρει άδεια και έτσι να πάει αγροτική και να τελειώσει πιο γρήγορα. Και άλλος με μικρότερη ποινή να κάτσει πιο πολύ μέσα. Όσο θέλουν σε κρατάνε, και όποτε θέλουν σε βοηθάνε να βγεις. Για να μάθεις τα κόλπα πρέπει κάποιος να στα πει. Η Υπηρεσία δεν σε ενημερώνει για τα δικαιώματά σου. Πότε μπορείς να βγεις, πώς θα βγεις πιο γρήγορα. Για τίποτα.

ΌΝΟΜΑ: ΑΔ

Γεια σας. Σας μιλάνε καθόλου; Οι περισσότεροι εδώ δεν μιλάνε. Φοβούνται. Όμως εγώ δεν έχω πρόβλημα. Είμαι καθαρός πια και δεν φοβάμαι. Ρωτήστε με, αν ξέρω θα σας απαντήσω.

Είμαι 32 χρονών από __ (210 χλμ. απόσταση). Δεν παντρεύτηκα ποτέ, ούτε οικογένεια έχω. Είμαι μικρός ακόμα. Έχω ζωή μπροστά μου. Για ναρκωτικά με έπιασαν και έφαγα 10 χρόνια. Όμως, τώρα είμαι καθαρός. Είμαι στο πρόγραμμα του ΚΕΘΕΑ στη φυλακή και προσπαθώ να τα καταφέρω. Κάνω μεροκάματα για να ξεχνιέμαι και έχω και το πρόγραμμα που με κρατάει. Δεν έχω πειθαρχικά, αλλά ούτε παίρνω άδειες, δεν δικαιούμαι ακόμα. Ούτε επισκεπτήρια έχω. Ποιος να έρθει να με δει; Με τι λεφτά. Ξέρετε πόσο είναι από την Αθήνα ως εδώ και από την πόλη ως εδώ στη φυλακή; Πολλά λεφτά. Και οι γονείς μου δεν έχουν.

Κοιτάχτε εμένα είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή. Και η τελευταία, ελπίζω. Είμαι μέσα ήδη 14 μήνες. Και θέλω να βγω γρήγορα. Να φτιάξω τη ζωή μου. Εδώ δεν είναι για να ζεις. Υπάρχει αγριάδα σε μερικούς ανθρώπους.

Η κάθε φυλακή είναι διαφορετική στη δομή της. Εδώ είμαστε όλοι μαζί στοιβαγμένοι, σαν σε μαντρί. Αλλού δεν είναι έτσι στριμωγμένα. Παντού όμως υπάρχει ο «αρχηγός» που ελέγχει τη φυλακή. «Αρχηγός» υπάρχει σε κάθε θάλαμο ή κελί και ορίζεται ο πιο παλιός. Δεν έχει σημασία αν είναι βίαιος ή όχι, αρκεί να είναι ο παλιότερος. Αυτός βάζει και τους κανόνες στο θάλαμο. Εδώ είμαστε χωρισμένοι σε Έλληνες, Αλβανούς και Πακιστανοιρανούς, τουρλού δηλαδή. Υπάρχουν και τρεις αρχηγοί, ένας από κάθε χώρα.

Οι «αρχηγοί» παρεμβαίνουν μόνο αν τα πράγματα δεν γίνονται σωστά. Κάποιοι μάλιστα κάνουν και αγριάδες, μόνο όμως όταν πρέπει να βάλουν τα πράγματα στη θέση τους. Οι νεότεροι κοιμούνται στα κάτω κρεβάτια και οι παλιοί στα πάνω. Αν έχεις βγάλει τόσα χρόνια δεν θες να έχεις κάποιον από πάνω σου. Πάνω νιώθεις ελεύθερος και ασφαλής.

Ο πρώτος κανόνας είναι ο σεβασμός. Δεν φτύνουμε, δεν κάνουμε σκουπίδια, δεν κάνουμε φασαρίες, δεν λέμε λόγια, δεν κάνουμε χειρονομίες. Και οι περισσότεροι είναι και λογικοί. Δεν μπορώ να γκαρίζω όταν άλλοι δέκα προσπαθούν να κοιμηθούν.

Όποιος ήξερε μια δουλειά έξω μπορεί να την κάνει και μέσα. Τατουάζ, κούρεμα, επιδιόρθωση ρούχων, τα πάντα. Και έτσι βγάζει τη φυλακή του αν δεν έχει λεφτά. Του δίνουν τσιγάρα ή καντίνα. Υπάρχουν και άλλες δουλειές που μπορεί να χτίσεις βίλα να έχεις για όταν βγεις. Χρήμα βγάζει ο «τραπεζίτης», αυτός που πουλάει τσιγάρα. Αν δεν έχεις λεφτά σε δανείζει με τόκο.

Το «ταξί» ή «λεγκένι» κάνει τις δουλειές. Πλένει ρούχα, μαγειρεύει, κάνει αγγαρείες. Πουλάει και ναρκωτικά. Κάνει τα πάντα εκτός από σεξ. Αυτός που κρύβει τα παράνομα λέγεται «πατάρι» και βρίσκει καβάτζες, ακόμα και στον πάτο του μπορεί να κρύψει ολόκληρο εμπόρευμα. Εντάξει υπάρχουν κρατούμενοι που έχουν σεξουαλικές σχέσεις αλλά το κάνουν κρυφά. Δεν κυκλοφορούν σαν ζευγάρι. Αν σε πάρουν χαμπάρι θα τρως κράξιμο μέχρι την απελευθέρωση. Οπότε κάνε τη δουλειά σου, αλλά διακριτικά. Μη σου βγει και το όνομα.

Στη φυλακή δεν είναι ανεκτός ο βιαστής και ο ρουφιάνος. Πρέπει να ζητήσει να πάει σε απομόνωση, αλλιώς θα τον φάνε μέσα και δεν θα καταλάβει από πού του ήρθε. Ο βιαστής ειδικά δεν θα επιβιώσει. Κανείς δεν ανέχεται τους βιαστές.

Αν τσακωθώ με κάποιον Αλβανό, για παράδειγμα, δεν αρχίζω τις μπουνιές. Πάω στον «αρχηγό» του και του ζητάω άδεια. Αν με αφήσει, θα μου πει ρίξε δύο μπουνιές και τελείωσε. Αν δεν ρωτήσω πρώτα, καλύτερα να πιάσω μία γωνία και να μετράω κόμπους. Γιατί γρήγορα θα με βρουν αυτοκτονημένο.

Η φυλακή είναι ένα χοιροστάσιο. Αφήνουν τα γουρούνια να επιβιώσουν μόνα τους. Αν δεν έχεις το νου σου θα ξαναγυρίσεις γρήγορα στη φυλακή. Όποιος μπαίνει γίνεται χειρότερος. Όχι γιατί μαθαίνει πώς να κάνει «μπούκα», αλλά γιατί μαθαίνει με ποιον θα μιλήσει αν είναι έξω και δεν έχει δουλειά. Θα έχει πάντα κάποιον να του βγάλει δουλειά, που βέβαια δεν θα είναι νόμιμη. Έτσι μπαίνεις για χρήση ναρκωτικών και βγαίνεις κλέφτης, δολοφόνος ό,τι σε θέλουν, ανάλογα πόσα λεφτά χρωστάς από τη χρηματική ποινή. Εγώ έφαγα 100.000 ευρώ, που όταν θα βγω είναι τα διπλά. Πώς θα ξεχρεώσω 200.000; Βγάζοντας μεροκάματο; Δεν βγαίνουν έτσι τόσα λεφτά. Πρέπει να βρουν άλλο τρόπο. Η φυλακή δεν κάνει καλό.

ΌΝΟΜΑ: ΑΕ

Γεια σας. Ονομάζομαι ___ και δεν με νοιάζει να πείτε το όνομά μου. Ό,τι λέω το λέω επώνυμα. Αλλά αφού λέτε ότι θα είναι ανώνυμα εντάξει. Εσείς ξέρετε.

Είμαι 35 χρονών, άγαμος και έχω σπουδάσει Διοίκηση Επιχειρήσεων σε ιδιωτικό κολέγιο. Είμαι από ___ (210 χλμ. απόσταση). Με καταδίκασαν σε 20 χρόνια για ναρκωτικά και μου έδωσαν και 160.000 ευρώ χρηματική ποινή. Όταν μου ανακοίνωσαν την ποινή κατάλαβα πως θα φάω τη ζωή μου στη φυλακή. Και προσπαθώ να τη βγάλω όσο πιο γρήγορα γίνεται. Ξέρετε δεν είναι η πρώτη φορά. Έχω κάτσει άλλα τέσσερα χρόνια μέσα, πάλι για ναρκωτικά. Η ώρα περνάει με πολλή γυμναστική και διάβασμα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες και δεν κάνω επισκεπτήρια ούτε μεροκάματα.

Η φυλακή είναι η μικρογραφία της κοινωνίας. Ό,τι γίνεται έξω, το ίδιο γίνεται και εδώ. Απλά εδώ είμαστε όλοι εγκληματίες.

Στη φυλακή ισχύουν δύο νόμοι: Ο νόμος της σιωπής και ο νόμος του ισχυρού και του αδύναμου. Ο πιο ισχυρός είναι ή ο «τσάτσος», αυτός δηλαδή που τα λέει όλα στην Υπηρεσία ή ο πιο δυνατός, αυτός που τσακώνεται και έχει λεφτά.

Όποιος δεν έχει λεφτά κάνει τη «Φιλιππινέζα» ή το «λεγκίνι». Πλένει ρούχα, εξυπηρετεί σε δουλειές, προσφέρει ότι χρειάζεσαι. Η φυλακή τελευταία έχει αλλάξει. Μπαίνουν πολλοί Έλληνες και πολλοί μορφωμένοι. Γι' αυτό πια έχει φτιαχτεί και ομάδα Ελλήνων, ενώ παλιά ήταν οι Αλβανοί, οι Ρώσοι, οι Πολωνοί.

Στη φυλακή δεν γίνεται αποδεκτός αυτός που έχει αρρώστια, όπως το έιτζ, ο βιαστής και ο ρουφιάνος. Ο βασικός κανόνας είναι ο σεβασμός. Σεβασμός στην υγιεινή και το χώρο του άλλου. Να μη σπας τα καρτοτηλέφωνα. Να μην ενοχλείς τον δίπλα σου. Να μην μιλάς για ό,τι βλέπεις. Τον τελευταίο, τον καταπατούν όσοι θέλουν να γίνουν ισχυροί και δεν έχουν λεφτά ή δεν κερδίζουν στο ξύλο. Αν κάποιος ξένος μπει και έχει σκοτώσει Έλληνα θα φάει τα χαστούκια του, για να κάτσει στη γωνία του. Μόνο τον «τσάτσο» δεν χτυπάς εύκολα γιατί μπορεί να ρουφιανέψει ό,τι γίνεται στη φυλακή. Πού είναι οι καβάτζες, ποιοι είναι οι αποθήκες, ποιοι πουλάνε. Αν κάποιοι κρατούμενοι κάνουν σεξ, δεν θα φάνε ξύλο αλλά θα φάνε τόσο κράξιμο που δεν θα βγουν ξανά από το κελί. Βρίσκουμε αφορμή να πειράξουμε κάποιον. Να γίνει κουτσομπολιό. Να περάσουν κάποιες μέρες.

Η φυλακή δεν έχει να δώσει τίποτα. Αν είσαι τυχερός και έχεις οικογένεια να σε στηρίξει, ίσως δεν ξαναμπείς. Είναι και η ρημάδα η χρηματική ποινή. Πού θα βρεις τόσα λεφτά; Από κάποιον θα τα πάρεις, γιατί με τη δουλειά δεν βγαίνουν τόσες χιλιάδες ευρώ. Η φυλακή χαλιναγωγεί τους φόβους σου. Σου απελευθερώνει τις φοβίες σου για να κάνεις κάποια πράγματα. Και αν σε πιάσουν ξανά οι μπάτσοι ξέρει πού θα γυρίσεις. Ξέρεις τι είναι η φυλακή και δεν τη φοβάσαι πια. Ξέρεις ότι μπορείς να τα καταφέρεις, να τη βγάλεις την ποινή σου. Οπότε αν χρειαστεί θα κλέψεις για να ζήσεις όταν είσαι έξω. Με άλλα λόγια, βγαίνεις χειρότερος από ό,τι μπήκες και έτοιμος να κάνεις τα πάντα για να επιβιώσεις.

ΌΝΟΜΑ: ΑΖ

Καλημέρα σας. Την έρευνά σας ποιος θα τη δει; Θα τη δώσετε στο υπουργείο να μάθουν τι γίνεται εδώ μέσα; Ποτέ δεν έρχονται ως εδώ, ίσως αν διαβάσουν ασχοληθούν με εμάς και να μην είναι Χριστούγεννα, γιατί εμείς βγάζουμε φυλακή όλο το χρόνο, όχι μόνο τις μέρες αγάπης που μας θυμούνται. Σας κούρασα ε; Και βιάζεστε. Ορίστε. Ρωτήστε με.

Γεννήθηκα το 1967 __ (844 χλμ. απόσταση). Εκεί παντρεύτηκα. Εκεί μένουν τα παιδιά μου. Δύο έχω. Και έχω να τους δω χρόνια. Που λεφτά; Σχολείο πήγα μέχρι το Γυμνάσιο και πάλι καλά. Στα μέρη μου πήγαιναν μέχρι τη Β Δημοτικού. Κοπελιά άστα. Ισόβια έχω για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών. Βέβαια, έχω το Εφετείο μου τον Νοέμβριο και ελπίζω να πέσω λίγο. Μου έριξαν και 200.000 ευρώ χρηματική ποινή. Είναι τρελοί οι άνθρωποι. Νομίζουν ότι γεννάμε λεφτά. Που θα τα βρούμε; Στην παρανομία βρίσκεις μόνο τόσα λεφτά. Σαν να μας λένε όταν βγούμε να ξαναπάμε, για να κρατήσουμε το σύστημα ζωντανό.

Τέλος πάντων. Η ώρα περνά βασανιστικά. Ευτυχώς έχω μεροκάματα και κάνω και μετά κάθομαι μπροστά στην τηλεόραση μέχρι να κοιμηθώ. Έχω ξαναπάει φυλακή, αλλά για λίγο, για δύο χρόνια, και πάλι για ναρκωτικά. Τώρα ανέβηκα κατηγορία βλέπετε. Είμαι ήδη πέντε χρόνια και ακόμα δεν έχω πάει Εφετείο. Βλέπουν ότι η ποινή είναι ισόβια και σου λένε έχει χρόνια μπροστά του, οπότε πάνε συνέχεια την υπόθεσή μου πίσω. Θα φτάσω στο Εφετείο και αν πάει καλά θα έχω εκτίσει την ποινή μου και θα βγω.

Στη φυλακή ζούμε ανάλογα με την εθνικότητά μας. Οι Έλληνες με τους Έλληνες και οι Αλβανοί με τους Αλβανούς. Ο πιο παλιός έχει και τον σεβασμό όλων. Είναι ο «αρχηγός». Είναι αυτός που θα λύσει ή θα δημιουργήσει πρόβλημα. Γενικά οι παλιότεροι παρεμβαίνουν όταν γίνεται καβγάς και λένε πώς θα λυθεί.

Ο βασικός κανόνας είναι ο σεβασμός. Το μεσημέρι και το βράδυ κάνεις ησυχία. Να μην ενοχλείς. Να περνάς απαρατήρητος. Αν δεν έχεις λεφτά να βγάλεις τη φυλακή, πρέπει να δουλέψεις, όπως και έξω. Τα «ταξί» φέρνουν πράγματα. Τα «λεγκίνια» καθαρίζουν το θάλαμο, πλένουν ρούχα. Άλλος φτιάχνει τσίπουρο, άλλος φτιάχνει αιτήσεις, άλλος σε γυμνάζει, άλλος μαγειρεύει καλά, άλλος επιδιορθώνει τηλεοράσεις και ραδιόφωνα. Αν ξέρεις μια τέχνη, κάπως τη χρησιμοποιείς μέσα και έχεις τσιγάρα και φαΐ, γιατί το φαΐ της φυλακής δεν τρώγεται.

Η κοινωνία σωφρονίζει, όχι η φυλακή. Έξω αν κάνεις μαλακία θα μάθεις να μην το ξανακάνεις. Εδώ, άπαξ και σε καταδικάσουν, τελείωσες. Σε έθαψαν. Ό,τι πει η αστυνομία, αυτό έκανες. Και μετά σκάσε και βγάλε την ποινή σου. Και όταν ξαναβγείς πάλι ό,τι πει η αστυνομία θα κάνεις. Αν πει ότι έκλεψες, ξανά μέσα. Ακόμα και αν έκλεψες ένα πακέτο τσιγάρα.

ΌΝΟΜΑ: ΑΗ

Καλημέρα κοπελιά. Μπράβο σας που σπουδάζετε. Το ίδιο λέω και στα παιδιά μου, τέσσερα έχω και τώρα είμαι και παππούς με ένα εγγόνι. Η μόρφωση είναι καλό πράγμα. Είναι το αντίδοτο της φυλακής. Φυσικά και συμφωνώ. Γι' αυτό ήρθα. Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 58 χρονών, και κατάγομαι από την Αλβανία. Η γυναίκα μου γύρισε εκεί και κάποια παιδιά μου. Τι να κάνουν εδώ; Δεν έχει δουλειές πια στην Ελλάδα. Εκεί έχουμε το σπίτι. Γυμναστής είμαι, τελείωσα στην Αλβανία τη γυμναστική ακαδημία. Και τώρα είμαι ισοβίτης. Αυτό είναι το επάγγελμά μου κρατούμενος. Και δεν είναι η πρώτη μου φορά. Έκατσα ξανά 11 χρόνια για ναρκωτικά, τα εννιά τα έβγαλα πάλι εδώ. Την ξέρω τη φυλακή σαν την παλάμη μου. Και τώρα μου έριξαν ισόβια πάλι για ναρκωτικά και 100.000 ευρώ χρηματική ποινή. Αλλά τι να κάνεις κοπελιά; Αυτή είναι η μοίρα μου. Να είμαι κρατούμενος. Το πήρα απόφαση. Διαβάζω, γράφω και αθλούμαι εδώ μέσα. Έξι χρόνια είμαι ήδη μέσα και δεν έχω πειθαρχικά, κάνω μεροκάματα, δεν παίρνω άδειες και έχω πού και πού επισκεπτήρια από __ (210 χλμ. απόσταση).

Στη φυλακή υπάρχουν ομάδες. Εγώ δεν έχω μπλέξει με καμία ομάδα. Ο παλιός είναι ο «αρχηγός». Ξέρει κόλπα, ξέρει πώς λειτουργεί η φυλακή. Είναι ο μάγκας. Με την καλή έννοια και την κακή. Κάποιοι αρχηγοί πρεμούν τα πράγματα, άλλοι κάνουν κακό. Ο καθένας μέσα κοιτά το συμφέρον του και πώς θα δικτυωθεί. Αυτός που τιμωρείται στη φυλακή είναι ο «ρουφιάνος» ή ο «τζαμπατζής», αυτός που χρωστάει δηλαδή. Οι βιαστές και οι παιδεραστές είναι ανεπιθύμητοι. Αν μας φέρουν κάποιον θα φύγει σε φορείο, ίσως και σε σακούλα. Εγώ το καταλαβαίνω. Είμαι πατέρας και παππούς. Να έρθει κάποιος που θα μπορούσε να πειράξει το δικό μου παιδί. Και να κάνω την πάπια; Δεν γίνονται αυτά.

Κάθε πτέρυγα, κάθε θάλαμος και κάθε κελί έχει τους κανόνες του. Όλοι όμως έχουν τον σεβασμό. Να μην ενοχλείς. Μπορείς να κάνεις τα κουμάντα σου, αλλά να σέβεσαι και το χώρο του άλλου. Οι διαφορές δεν μένουν στη φυλακή. Αν κάποιος φύγει από το Κ.Κ. Ι και χρωστά ή του χρωστάνε μάπες θα εξαργυρώσει στην άλλη φυλακή. Αν κάποιος μπαίνει και έχει χρωστούμενα έξω μπορεί να τα βρει εδώ μέσα. Γιατί αν χρωστά λεφτά, αυτός που θέλει να εισπράξει έχει σίγουρα έναν εισπράκτορα μέσα.

Ο καθένας κοιτά το συμφέρον του και τον εαυτό του. Δεν υπάρχουν φίλοι, παρά μόνο αν βρεις παρέα να παίξεις κανένα ομαδικό παιχνίδι, κανέναν φιλικό αγώνα. Στα παιχνίδια δεν τσακωνόμαστε. Οι διαφορές κρατάνε από ρουφιανιλίκια ή χρωστούμενα.

Η φυλακή είναι φύσει αδύνατον να σωφρονίσει. Πρέπει να θέλεις εσύ να αλλάξεις τη ζωή σου. Μόνος σου μπορεί και να καταφέρεις κάτι. Αν δουλέψεις με τον εαυτό σου και είσαι μακριά από κλίκες και ομάδες. Αλλιώς πάλι μέσα θα βρεθείς.

ΌΝΟΜΑ: ΑΘ

Γεια σας. Ωραίο θέμα διαλέξατε και δύσκολο. Μπράβο σας. Σπούδασα και εγώ ξέρετε και είναι σπάνιο εδώ μέσα να βρεις μορφωμένους ανθρώπους. Παρακαλώ ξεκινήστε τις ερωτήσεις σας.

Λοιπόν, είμαι 37 χρονών από __ (212 χλμ. απόσταση). Μόνος μου είμαι. Δεν έφτιαξα οικογένεια. Έμπλεξα. Όπως σας είπα τελείωσα ΤΕΙ Ηλεκτρολογίας και τώρα βρέθηκα στη φυλακή. Είμαι ήδη δύο χρόνια μέσα και άκουσα πρωτόδικα 16 χρόνια για απόπειρα ανθρωποκτονίας. Και δεν είναι η πρώτη φορά. Έβγαλα ξανά 10 μήνες για ναρκωτικά. Τώρα ανέβηκα επίπεδο. Τι να πω η φυλακή σου κόβει τις αναστολές, σε κάνει βίαιο και σε καλεί και πάλι κοντά της άμα αποφυλακιστείς. Τώρα περιμένω το Εφετείο. Μέχρι τότε κάνω μεροκάματα και γυμνάζομαι. Προσέχω να μην κάνω πειθαρχικά. Άδειες δεν δικαιούμαι, αλλά ούτε έχω επισκεπτήρια. Πού λεφτά για τέτοιες πολυτέλειες. Οι έξω με τους έξω και οι μέσα με τους μέσα.

Να σας πω στο θάλαμο πρέπει να προσέχεις τον παλιότερο. Να μην τον ακουμπήσεις, να μην τον εκνευρίσεις, γιατί αλλιώς θα σε διώξει. Άμα χρωστάς ή έχεις ανοιχτούς λογαριασμούς, αν συμφωνήσει ο αρχηγός, θα φας μαχαίρι. Όποιος έχει λεφτά και δύναμη κάνει το γενικό κουμάντο. Δουλειές υπάρχουν να κάνεις για να βγάλεις τα τσιγάρα σου, την καντίνα ή τη δόση σου.

Ο βασικός κανόνας είναι ο σεβασμός και να κάνεις ησυχία. Να μη λερώνεις, να μην καπνίζεις όταν άλλοι κοιμούνται.

Η φυλακή πρέπει να απορριφθεί. Να φάει ένα μεγάλο Χ. Δεν γίνεται καν διαχωρισμός. Όλοι μαζί τουρλουμπούκι είμαστε. Έτσι οι ισοβίτες κάνουν ό,τι θέλουν αυτούς που έχουν λίγα χρόνια. Στη δύσκολη στιγμή θα ζητήσω χάρη από μέσα για να ζήσω, και αν με πιάσουν πάλι μέσα θα πάω.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. ΙΙ

22/7/2014	**Συνεντεύξεις:** 15 ολοκληρωμένες 1 αποχώρηση	**Χώρος:** χώρος επισκεπτηρίου, με κάγκελα **Συνθήκες:** Απουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 15΄

ΌΝΟΜΑ: ΑΙ

Γεια σας. Ξέρετε πόση ώρα με έχουν ειδοποιήσει και περιμένω; Αλλά ξέρω γιατί το κάνουν αυτό, για να χάσω την υπομονή μου και να φύγω. Αλλά δεν τους πέρασε. Όλη μου τη ζωή μέσα την έχω βγάλει, οπότε εγώ θα είμαι οδηγός για τους υπόλοιπους, ξέρω τα πάντα για το σύστημα. Θα δείτε θα σας φανώ εξαιρετικά χρήσιμος. Ξεκινάμε;

Είμαι 50 χρονών και έχω βγάλει σκαστά 16 χρόνια και δύο μήνες για ναρκωτικά. Η ποινή μου είναι ισόβια και 4 μήνες. Είμαι από __ (572 χλμ. απόσταση) και είμαι μορφωμένος. Έβγαλα τεχνική σχολή και εδώ μέσα έβγαλα τη νομική. Τους έχω πάει στο ευρωπαϊκό δικαστήριο δικαιωμάτων για τις συνθήκες κράτησης. Και έχουν καταδικαστεί. Τώρα περιμένω και άλλη καταδικαστική απόφαση. Αυτό κάνω και εδώ μέσα εξυπηρετώ τον κόσμο. Τους ετοιμάζω τα χαρτιά τους, τις αιτήσεις τους στην κοινωνική υπηρεσία. Ξέρω πώς κινείται το σύστημα.

Μόνος μου έχω απομείνει, δεν παντρεύτηκα ποτέ. Όμως παίρνω άδειες και έχω δουλειές να κάνω στο σπίτι μου. Ήδη έχω πάρει 30 άδειες και ποτέ δεν δημιούργησα πρόβλημα.

Σήμερα αύριο είναι να αποφυλακιστώ αλλά έχω κάνει ένσταση για να μη βγω έξω. Έχω 200.000 ευρώ χρηματική ποινή, που με την προσαύξηση (11%) θα πάει 420.000. Γιατί να βγω; Για να ξαναμπώ; Είναι δίκαιο αφού έχω βγάλει την ποινή μου να έχω και χρηματική ποινή; Πώς να την ξεχρεώσω; Μέσα στη φυλακή δεν δουλεύω. Βέβαια, είχα κάνει αίτηση για ημιελεύθερη διαβίωση, αφού είχα βρει δουλειά στην πόλη (Σημ. αναφέρεται στην πόλη όπου βρίσκεται το Κ.Κ. ΙΙ) σε ένα δικηγορικό γραφείο να τους κάνω τις εξωτερικές δουλειές, όμως δεν μου το επέτρεψαν γιατί ενώ υπάρχει ο νόμος που το προβλέπει εδώ και 15 χρόνια δεν έχει υπογραφεί η υπουργική απόφαση για να ορίσει χώρους σε κάθε φυλακή ημιελεύθερης διαβίωσης.

Στη φυλακή υπάρχει η ίδια δομή που υπάρχει και έξω στην κοινωνία, απλά πιο άγρια. Όχι σε στυλ οργανωμένου εγκλήματος, όμως. Εδώ η φυλακή ελέγχεται από την Υπηρεσία. Αυτοί έχουν τα σκήπτρα. Δεν θα έλεγα ότι υπάρχουν οι αρχηγοί και από πίσω ο στρατός. Όμως υπάρχουν άνθρωποι που ελέγχουν τη φυλακή. Και αυτοί έχουν το σεβασμό όλων. Σαφώς οι κρατούμενοι είναι χωρισμένοι εθνικά. Εδώ έχουμε τους Πακιστανούς, τους Τούρκους, τους Αλβανορομά. Αρχηγός είναι ο δυνατότερος σε σώμα ή σε όνομα.

Δουλειές υπάρχουν στη φυλακή. Νόμιμες και παράνομες. Εγώ κάνω τη χαρτούρα σε όποιον κρατούμενο δεν ξέρει γράμματα ή τους νόμους. Άλλοι πλένουν ρούχα για ζάχαρη ή καφέ και άλλοι καθαρίζουν το κελί ή κάνουν

τατουάζ. Πια δεν έχουμε ονομασίες γι' αυτές τις δουλειές γιατί ήταν υποτιμητικό να λες στείλε τη «Φιλιππινέζα». Όμως κάποιοι το κάνουν και αυτό είναι για να του δείξουν του άλλου ότι είναι το σκυλάκι τους και θα το κάνουν ό,τι θέλουν.

Υπάρχει ο γενικός κανόνας που είναι ο σεβασμός. Να σέβεσαι αυτόν που έχει τη μεγάλη ποινή, που έχει βγάλει πιο πολλά χρόνια. Και φυσικά άμα δεις κάτι, δεν μιλάς πουθενά. Πρέπει να πληρώνεις ό,τι παίρνεις. Άμα χρωστάς σε περιμένει ξύλο και καλύτερα να πας σε προστατευόμενο κελί. Άμα δεις να γίνεται καβγάς να πεις ότι δεν είδες τίποτα και να φύγεις. Πρέπει να αποφεύγεις τους καβγάδες. Γενικώς σώπαινε και βγάλε τη φυλακή σου.

Το σύστημα είναι άθλιο και συντηρείται επίτηδες έτσι για να ανανεώνεται η πελατεία. Η φυλακή είναι ό,τι χειρότερο υπάρχει στην κοινωνία. Κατ' αρχάς ακόμα και οι νόμοι δεν εφαρμόζονται. Δεν έχεις καθαριότητα, δεν έχεις να φας, δεν έχεις γιατρό. Τίποτα, σε παρατάνε μέσα μέχρι να παραιτηθείς και εσύ από τη ζωή. Είναι μια αποθήκη με στοιβαγμένους ανθρώπους μπροστά σε μια τηλεόραση για να μην λες τίποτα. Η απόλυτη καταστολή. Και μετά σε έχουν μέσα 18 ώρες τη μέρα χωρίς να έχεις τίποτα να κάνεις. Και όταν βγεις σε παρατάνε στην έξοδο της φυλακής και θα πρέπει να έχεις ήδη λεφτά για να γυρίσεις σπίτι σου. Και μετά; Πού θα βρω δουλειά; Πώς θα επανενταχθώ; Όλα οδηγούν ξανά πίσω. Δεν υπάρχει επανένταξη και επειδή δεν δίνουν άδειες δεν ξέρεις τι σε περιμένει όταν βγεις. Εδώ μέσα απλά περιμένουμε να βγάλουμε τη φυλακή μας.

ΌΝΟΜΑ: ΑΚ

Καλημέρα σας. Έφερα και έναν φίλο μου μαζί, δεν είχε δηλωθεί. Τον θέλω εδώ μαζί μου. Να μαθαίνει. Ρώτησα την Υπηρεσία και με άφησε. Δεν θα μιλάει θα ακούει. Είναι υπόδικος αυτός και δεν έχει τα κριτήρια για τη συνέντευξη. Αλλά θα μάθει για την επόμενη φορά. Καταλάβατε; Πρέπει να είναι εδώ μαζί μου. Δεν θα μιλήσει, μόνο θα ακούει.

Είμαι 56 χρονών από __ (354 χλμ. απόσταση), χωρισμένος με ένα παιδί. Έχω σπουδάσει σε τεχνική σχολή μηχανολόγος. Βγάζω τη δεύτερη φυλακή με ισόβια για ναρκωτικά. Την πρώτη φορά μπήκα για 4 χρόνια και τώρα είμαι ήδη 14 χρόνια μέσα. Έχω χρηματική ποινή 50.000 ευρώ, δεν έχω πειθαρχικά, παίρνω άδειες και δεν έχω επισκεπτήρια. Στη φυλακή γράφω στην εφημερίδα του σχολείου «Υπάρχουμε και εμείς», διαβάζω, γυμνάζομαι και κοιμάμαι. Να πάρτε ένα αντίγραφο από την εφημερίδα, διαβάστε τη στο γυρισμό.

Κάθε φυλακή έχει τη δική της ιεραρχία. Όμως τα πράγματα έχουν αλλάξει από παλιά. Τώρα είναι πολύ μικρό το ποσοστό των Ελλήνων και έτσι πρέπει να συνεννοηθείς με τον αρχηγό της κάθε φυλής για να βγάλεις άκρη. Οι ομάδες είναι Ιράν, Ιράκ, Ρώσοι, Έλληνες και τσιγγάνοι. Οι Ρώσοι έχουν έναν αρχηγό και ακούν μόνο αυτόν. Αρχηγός είναι αυτός που έχει ιδρυματοποιηθεί, που μπορεί να επιβληθεί, που δεν έχει τίποτα να χάσει. Όπως, δηλαδή, και η κοινωνία έξω. Ο ισχυρότερος κερδίζει.

Σαφώς υπάρχουν ομάδες αλλά δεν διαφέρουν οι κανόνες από ομάδα σε ομάδα. Υπάρχει ανέχεια στις ομάδες. Για να κάνουμε απεργία ή στάση πρέπει να δώσουν εντολή οι αρχηγοί. Αλλιώς δεν κουνιέται φύλλο. Ο καθένας βρίσκει τον τρόπο του να βγάλει τη φυλακή.

Δεν είμαι σε ομάδα, αλλά ξέρω ότι υπάρχουν και ξέρω σε ποιον να πάω αν πρέπει να συνεννοηθούμε για κάτι όλοι μαζί. Αν είναι κάποιος φτωχός και θέλει να βγάλει τα τσιγάρα του ή την καντίνα του υπάρχουν δουλειές. Θα βγάλει τα μεροκάματα κάποιου, θα καθαρίσει κελί, θα κάνει λάντζα ή μπουγάδα. Βέβαια υπάρχουν και οι παράνομες δουλειές, τις οποίες τις κάνεις κάποιος κυρίως για να βγάλει τη δόση του ή να μπορεί να αγοράσει κάτι απέξω. Ξέρετε πόσο κάνει το καπάκι; 200 ευρώ. Έτσι μετράει η δόση, ένα καπάκι από στυλό BIC είναι μία δόση. Έτσι, ο άλλος θα κάνει τα πάντα να βρει τη δόση του, θα κρύψει ναρκωτικά στον πάτο του ή θα μαχαιρώσει κάποιον γιατί χρωστάει ή θα αναλάβει το πειθαρχικό κάποιου. Για να βγάλεις τη φυλακή αν δεν έχεις φράγκα θα κάνεις τα πάντα. Αλλιώς πώς θα επιβιώσεις αφού δεν φτάνει το φαΐ της φυλακής να χορτάσεις;

Για να βγεις έξω όμως πρέπει να το κερδίσεις. Πρέπει να έχεις σχέσεις με την Υπηρεσία χωρίς να σε περάσουν για ρουφιάνο. Άμα είναι σίγουροι ότι είσαι ρουφιάνος θα σε κρεμάσουν ανάποδα. Γενικά πρέπει να τηρείς τις ώρες κοινής ησυχίας, να περνάς απαρατήρητος και σε καμία περίπτωση να μη μιλάς. Ακόμα να μη βρίζεις, να μη φτύνεις, να μην κουτσομπολεύεις. Αν κοιτάξεις τον ίδιο άνθρωπο δύο φορές θα σε παρεξηγήσει και θα τις αρ-

πάξεις. Γενικά βλέπε, άκου, σώπα.

Με τον τρόπο που λειτουργεί η φυλακή δεν σωφρονίζει. Όσες φυλακές και αν χτίζουν πάντα θα είναι γεμάτες. Αφού αν βρεθείς μέχρι το δικαστήριο θα τη φας την καμπάνα σου. Πώς να σωφρονίσει η φυλακή όταν μας κρατάνε όλους μαζί; Όταν θα βγω ξέρω πώς να κάνω μπούκα, πώς να κάνω πλαστά χαρτιά, πώς να εξαπατήσω. Και αφού δεν θα έχω δουλειά, θα μου βρουν τα «φιλαράκια» από μέσα γιατί πια ξέρω ανθρώπους και πώς να επιβιώσω, μέχρι να με ξαναπιάσουν.

ΌΝΟΜΑ: ΑΛ

Γεια σας. Παρακαλώ ρωτήστε με γιατί έχω δουλειές μετά. Έχω βάλει φαΐ στη φωτιά.

Είμαι 43 χρονών από __ (223 χλμ. απόσταση), έχω δύο παιδιά και τελείωσα το Γυμνάσιο. Είμαι αρραβωνιασμένος τώρα. Έφαγα 50 χρόνια για κλοπές/ ληστείες στο πλαίσιο της εγκληματικής οργάνωσης. Μου έριξαν και χρηματική ποινή, αλλά δεν έχω ασχοληθεί ακόμα να μάθω πόσο. Δεν κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες ούτε έχω επισκεπτήρια. Είμαι μέσα ήδη 2,5 χρόνια, ενώ έχω βγάλει σε προηγούμενη φυλακή άλλα 5,5 χρόνια.

Βγάζουμε φυλακή σε ξένες χώρες. Έχει τίγκα μετανάστες και είμαστε όλοι μαζί σαν τα σακιά. Το βασικό είναι να μη ρουφιανεύεις. Να είσαι κύριος. Να σέβεσαι το κελί σου και τους συγκρατούμενούς σου. Η κάθε φυλή έχει τον αρχηγό της, τον υπαρχηγό και τους αναλώσιμους. Αν κάποιος χρωστάει ή έθιξε τον αρχηγό στέλνει έναν αναλώσιμο να τραβήξει μαχαίρι και αν γυρίσει ανεβαίνει στην ιεραρχία. Οι πιο παλιοί κάνουν το γενικό κουμάντο. Γιατί είναι οι πιο ψύχραιμοι. Ξέρουν πώς θα λυθεί μια παρεξήγηση. Μετράει η γνώμη τους. Αυτός είναι που θα πει ότι έχει δίκιο ή άδικο ο άλλος και θα τις αρπάξει ή θα τη γλιτώσει σε έναν καβγά. Ακόμα κουμάντο κάνουν οι «φίρμες». Αυτοί που είναι ονόματα, που έχει ακουστεί η υπόθεσή τους. Άμα μας φέρουν εδώ τον Μαζιώτη, όλοι μας θα τον προσέξουμε να μην του λείψει τίποτα. Άμα είχε φάει και κανένα μπάτσο θα ήταν ακόμα καλύτερα, αλλά δεν πειράζει.

Τις φυλακές τις χαλάνε οι πολυτοξικομανείς. Αυτοί λύνουν το ζωνάρι τους για καβγά. Πρέπει να κρατούνται χώρια μπας και βγάζουν την αρρώστια από μέσα τους. Αυτοί λουκάρουν τα πάντα [Σημ.: τα βάζουν στον πρωκτό τους]. Αν θες κάτι να σου φυλάξει κάποιος, οι «αποθήκες» έχουν πάντα χώρο. Άμα έρθει στο θάλαμο βιαστής ή παιδεραστής θα εισπράξει, μέχρι να λιποθυμήσει. Δεν τους σκοτώνουμε, αυτοκτονούν πολλές φορές για να γλιτώσουν το ξύλο. Στη φυλακή πρέπει να είσαι γάτα για να τη βγάλεις. Να πηγαίνεις στην άκρη να περάσει κάποιος, να είσαι καθαρός και αν χρειαστεί να βγάζεις νύχια.

Η φυλακή στην Ελλάδα δεν έχει λόγο ύπαρξης. Σ' αγριεύει. Στις σκανδιναβικές χώρες σου μαθαίνουν γλώσσες, μια τέχνη, ένα επάγγελμα, σε πληρώνουν κιόλας για τα μεροκάματα που βγάζεις και όταν θα βγεις σε περιμένει πρόγραμμα επανένταξης. Έτσι να το καταλάβω. Εδώ ο κάθε δικαστής ρίχνει χρόνια σαν στραγάλια και σε θάβει ζωντανό μέχρι να βγάλεις την ποινή σου. Πώς να σωφρονιστείς; Χειρότερος θα βγεις. Το σύστημα μας κάνει από παραβατικούς εγκληματίες. Και όσο συντηρείται αυτό, τόσο θα μπαινοβγαίνουμε στις φυλακές μέχρι να μας βγάλουν σε κάσα.

ΌΝΟΜΑ: ΑΜ

Καλημέρα σας. Τι τα ρωτάτε για τη φυλακή; Χειρότερο μόνο σε κάνει. Ελάτε εδώ μέσα να δείτε. Έτσι απέξω πού να καταλάβατε; Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 36 χρονών, από __ (354 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος και έχω τελειώσει Πολυκλαδικό Λύκειο. Μ' έπιασαν για κλοπές και άκουσα πρωτόδικα 15 χρόνια. Δεν έχω χρηματική ποινή. Κάνω μεροκάματα και μ' αρέσει το διάβασμα. Δεν έχω πειθαρχικά, παίρνω άδειες και έχω επισκεπτήρια. Είναι η πρώτη μου φυλακή και είμαι ήδη τρία χρόνια εδώ μέσα.

Δεν θα το έλεγα ότι έχει μια συγκεκριμένη δομή η κοινωνία των κρατουμένων. Κανείς δεν είναι αρχηγός και όλοι ρουφιανεύουν για να κερδίζουν μεροκάματα, να πάρουν άδεια ή να έχουν περισσότερο χρόνο στο επισκεπτήριο. Το μεγαλύτερο πρόβλημα εδώ μέσα είναι ότι μας έχουν όλους μαζί. Και έτσι εύκολα γίνονται τσακωμοί.

Άλλοι για τη θρησκεία τους, άλλοι για τη χώρα τους. Βγαίνουν μαχαίρια με το παραμικρό.

Το βασικό είναι να σέβεσαι: τον ύπνο, την ώρα φαγητού, την ώρα ησυχίας. Να μην προσβάλλεις και να μην την πέφτεις. Άμα κοιτάς τον εαυτό σου δεν θα έχεις και προβλήματα. Άμα ψάχνεσαι από κάπου θα τη βρεις. Εγώ προσπαθώ να μην μπλέκω. Δεν έχω μπει σε καμία ομάδα και άμα δω κάτι, το ξεχνάω αμέσως. Ευτυχώς έχω οικογένεια και μου βάζουν λεφτά, μου στέλνουν και ρούχα ή σαπούνια. Έτσι δεν χρειάζεται να κάνω δουλειές για να βγάλω τη μέρα. Εντάξει, υπάρχουν και οι καθαρές δουλειές, να κάνεις τη δούλα κάποιου. Αλλά υπάρχουν και οι άλλες, που θα μαχαιρώσεις ή θα βγάλεις το πειθαρχικό κάποιου για να έχεις τα τσιγάρα σου. Ακόμα, δεν πρέπει να κυκλοφορείς μαστουρωμένος ή μεθυσμένος γιατί αυτό και προκαλεί εντάσεις και μπορεί να προκαλέσει έλεγχο στη φυλακή, οπότε μετά κλάψτα. Να μην λες ψέματα ή να μην κουτσομπολεύεις. Τους παιδεραστές και τους βιαστές τους περιμένει πολύ ξύλο. Άμα κάνουν το λάθος και τους φέρουν εδώ θα τους πάρουν σηκωτούς.

Η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Εγώ δεν κάνω γνωριμίες ή φίλους για να ξέρω ότι δεν θα ξαναμπώ. Κάθομαι στο κελί μου και διαβάζω μέχρι να περάσει και αυτή η μέρα. Άμα ανοιχτώ, τότε είναι που δεν θα μπορέσω να ξεφύγω ποτέ από τη φυλακή. Στη φυλακή πρέπει να είσαι αυτόνομος από χρήματα. Να μην εξαρτάσαι από κανέναν. Εγώ δεν μπλέκω. Άμα κοιτάς τον εαυτό σου δεν έχεις πρόβλημα.

ΌΝΟΜΑ: ΑΝ

Γεια σας. Πολύ ενδιαφέρον το θέμα σας. Θα το πάρει κανείς, θα κάνει τίποτα ή θα το πετάξουν στα συρτάρια; Ναι συμφωνώ να συμμετέχω.

Είμαι 28 χρονών, από __ (354 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος και έχω τελειώσει το Γυμνάσιο.

Άκουσα πρωτόδικα 17,5 χρόνια για ληστείες και έχω ήδη βγάλει τα 4 χρόνια. Χρηματική ποινή δεν έχω. Στη φυλακή πάω σχολείο, όμως και αυτό μπορεί να κλείσει τώρα γιατί γενικά ό,τι καλό γίνεται στη φυλακή θέλουν να το σταματήσουν. Έχω ξανακάνει φυλακή 9 μήνες ως προφυλακισμένος, αλλά αθωώθηκα. Πειθαρχικά δεν έχω και έτσι παίρνω άδειες. Έχω και επισκεπτήρια, όλα καλά.

Οι αρχηγοί υπάρχουν στη φυλακή και ορίζουν πότε θα γίνει απεργία, εξέγερση ή διαμαρτυρία. Πότε θα γίνει ένας καβγάς ή θα λυθεί μια παρεξήγηση. Αυτός που βγάζει πολλά χρόνια έχει και το σεβασμό όλων εδώ μέσα. Υπάρχουν όμως και οι μαφίες. Αυτοί που ελέγχουν τι μπαίνει και τι βγαίνει από τη φυλακή. Που έχουν τα μέσα να σε στείλουν αγροτική φυλακή ή παραμεθόριο. Αυτοί έχουν τα μαχαίρια, την πρέζα, τα στοιχήματα.

Για να βγάλεις τη φυλακή, αν δεν έχεις λεφτά πρέπει να δουλέψεις. Έτσι θα βγάλεις τα τσιγάρα ή θα πληρωθείς με μάρκες [Σημ.: Στη φυλακή δεν κυκλοφορούν χρήματα, αλλά μάρκες] Να πλύνεις ρούχα ή να φυλάς τσίλιες. Να κάνεις τον γραφιά ή την αποθήκη. Να βγάλεις τα μεροκάματα κάποιου ή να αναλάβεις την ευθύνη για καβγά και να φας το πειθαρχικό.

Αν είσαι βιαστής ή ρουφιάνος θα σε στείλουν στο νοσοκομείο. Πρέπει να είσαι σεβαστικός, να σέβεσαι τις ώρες ησυχίας ή το πρόγραμμα του θαλάμου, αλλιώς θα σε διώξουν. Άμα κλέψεις συγκρατούμενό σου θα τις αρπάξεις. Επίσης άμα είσαι πούστης θα τις αρπάξεις. Εννοώ φανερά, τι κάνει ο καθένας στο κρεβάτι του δεν μας ενδιαφέρει. Αρκεί να μην την πέφτει σε όποιον να 'ναι και να μην είναι κραγμένη. Είχα και εγώ έναν τέτοιο στο θάλαμό μου. Αφού έμπασε 20 γκόμενους και του το είπαμε μία, δύο, τρεις να είναι διακριτικός, στο τέλος τον διώξαμε. Μη βγει και το όνομα σε όλο το θάλαμο.

Η φυλακή δεν σωφρονίζει. Με έπιασαν την πρώτη φορά για ληστεία που δεν είχα κάνει, επειδή έπινα πρέζα. Αθωώθηκα αλλά σε 9 μήνες είχα μάθει πώς να κλέψω όταν βγω. Ήξερα τον κόσμο της φυλακής. Και γι' αυτό τώρα είμαι πάλι μέσα. Και αν ξαναβγώ, το σύστημα πάλι μέσα θα με βάλει. Ούτε στον εχθρό μου δεν εύχομαι να καταλήξει στη φυλακή. Γκρεμίζει ζωές.

ΌΝΟΜΑ: ΑΞ

Γεια σου κοπελιά. Όλα καλά; Αμέ ρώτα.

Είμαι 28 χρονών, από __ (151 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος και έχω πάει μέχρι την πρώτη Δημοτικού. Μέτρησα 57 χρόνια για ληστείες και ούτε ξέρω πόση χρηματική ποινή. Δεν παίρνω άδειες ούτε έχω επισκεπτήρια και έχω

208 πειθαρχικά δίχρονα για μαχαιρώματα και συμπλοκές με φύλακες ή κρατούμενους.

Είμαι στη φυλακή από τα 14 μου. Έκτοτε δεν έχω βγει ποτέ. Τη μισή μου ζωή είμαι φυλακή. Μόνο εδώ νιώθω σπίτι μου. Το έξω με διώχνει, εδώ μετράει η γνώμη μου. Ό,τι πω στο θάλαμό μου είναι νόμος. Αρχηγοί υπάρχουν. Αλλά δεν είναι αυτοί που λένε ότι είναι αρχηγοί. Τους αρχηγούς θα τους καταλάβεις στον καβγά. Θα κάτσουν πίσω και οι αναλώσιμοι θα κάνουν ό,τι πουν αυτοί. Παλιά οι Έλληνες δεν είχαν αρχηγό, από τότε που γέμισαν οι φυλακές ξένους έχουν και οι Έλληνες για να επιβιώσουν. Αλλιώς θα μας πάρουν φαλάγγι οι άλλοι.

Για να βγάλεις τα τσιγάρα σου άμα ξέρεις γράμματα θα κάνεις αιτήσεις, αν όχι θα πλένεις ρούχα. Υπάρχουν όμως και κάποιοι που βάζουν με το ζόρι να πλένουν ρούχα κάποιοι αναλώσιμοι. Έτσι για να στρώνουν. Εγώ δεν το κάνω αυτό. Αν κάποιος θέλει θα μου κάνει τη δουλειά και θα εισπράξει, αλλιώς θα βρω άλλον. Εκεί που θα γίνει χαμός είναι αν κάποιος κλέψει. Τι, να αφήσω κάτι στο τραπέζι και να μην το βρω όταν γυρίσω; Τις θέλει τις μάπες του, όποιος το έκανε. Γενικά η κλεψιά δεν επιτρέπεται μέσα. Ούτε αν κάνεις πουστιά σε κάποιον. Αν δεν πληρώσεις το χρέος σου ή αν ρουφιανέψεις.

Ξέρω ότι και τα φιλαράκια μέσα είναι αναλώσιμα. Στη δύσκολη θα την κάνουν. Αλλά εγώ έμαθα να επιβιώνω. Το μόνο που δεν έχω είναι γυναίκα. Όλα τα άλλα τα έχω μέσα και δεν μου κουνιέται κανείς. Γι' αυτό και τόσα πειθαρχικά. Όταν στα 16 μου κατάλαβα ότι δεν θα πιάσω γυναίκα ποτέ άρχισα τις συμπλοκές. Όποιον σωφρονιστικό βλέπω μπροστά μου τον χαράζω. Τι να το κάνω άμα βγω στα 55 μου. Δεν ξέρω άλλη ζωή. Μόνο αυτή.

Τι να σωφρονίζει; Μπουρδέλα είναι. Να καούν όλες. Τις φτιάχνουν για να μας χώνουν μέσα και να τρώνε λεφτά. Ξέρεις πόσα λεφτά βγάζουν όσοι δουλεύουν στις φυλακές; Ειδικά οι φύλακες δεν έχουν μέρος να τα χώσουν. Αφού τα πάντα πληρώνονται. Γενικά στη φυλακή το μόνο που μαθαίνεις είναι το δρόμο να την ξαναβρείς. Αν βγάλεις μια φυλακή, ξέρεις πώς να επιβιώσεις. Δεν φοβάσαι να ξαναμπείς. Τα δύσκολα τα τρως την πρώτη φορά, μετά είναι παιχνιδάκι.

ΌΝΟΜΑ: ΑΟ

Γεια σας. Είμαι ξένος. Μπορώ να συμμετέχω; Μιλάω ελληνικά λίγα. Αρκεί να μιλάμε αργά. Θα με ρωτήσετε;

Νομίζω ότι είμαι 26 χρονών, από το Αφγανιστάν. Έφαγα 20 χρόνια για ανθρωποκτονία. Δεν έχω χρηματική ποινή. Στη χώρα μου δεν πήγα σχολείο, αλλά στη φυλακή το ξεκίνησα και έβγαλα ήδη δύο χρονιές. Σαν να λέμε το Δημοτικό. Κυρίως τηλεόραση βλέπω, όταν δεν έχω σχολείο. Στη φυλακή απέκτησα άσθμα από το κρύο και δεν μπορώ να κάνω ούτε γυμναστική ούτε τίποτα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια και κάνω μεροκάματα. Είμαι μόνος στην Ελλάδα, δεν έχω επισκεπτήρια.

Όποιος έχει λεφτά κινεί τη φυλακή. Αν δεν έχεις λεφτά καλύτερα να κάθεσαι στη γωνία σου και να μετράς κόμπους [Σημ.: από το κομποσκοίνι]. Σε κάθε θάλαμο υπάρχει ένας που κάνει κουμάντο και αυτοί έχουν έναν για κάθε πτέρυγα. Αυτός που κινδυνεύει στη φυλακή είναι ο «παπαγάλος» (ρουφιάνος). Άμα κάποιος είναι σίγουρος ότι είσαι «παπαγάλος», τότε κάνε προσευχή για τη ζωή σου. Δεν μετράει η ηλικία για τον «κουμάντο» αλλά πόσα χρόνια είσαι μέσα και γιατί.

Ο βιαστής θα φάει πολύ ξύλο και αν είναι για παιδιά τότε μπορεί και να μη ζήσει. Γενικά να μη μιλάς πρέπει. Ό,τι και να δεις σιωπή. Και να σέβεσαι. Την ώρα της προσευχής να κάνεις ησυχία, την ώρα του φαγητού επίσης, την ώρα του ύπνου και πάλι. Άμα έχει μία τηλεόραση στο θάλαμο δεν πας να αλλάξεις κανάλι. Αυτό το κάνει μόνο ο «κουμάντος».

Η φυλακή σωφρονίζει. Είναι μάθημα ζωής. Μαθαίνεις τα λάθη σου και να μην τα ξανακάνεις. Ήμουν δέκα χρόνια στην Ελλάδα και δεν είχα ενοχλήσει. Μια μέρα σκότωσα. Πρέπει να πληρώσω και όταν βγω να προσέξω να μην ξαναμπώ. Νομίζω ότι θα τα καταφέρω.

ΌΝΟΜΑ: ΑΠ

Καλημέρα σας. Τι διαφορετικό περιμένετε να μάθετε; Ό,τι συμβαίνει έξω, το ίδιο και εδώ μέσα. Παρατηρήστε το και θα δείτε.

Είμαι 45 χρονών από ___ (151 χλμ. απόσταση), χωρισμένος με ένα παιδί και έχω τελειώσει το Λύκειο. Είναι η

δεύτερη φυλακή που βγάζω. Την πρώτη φορά έβγαλα 5 χρόνια και τώρα έχω φάει πρωτόδικα 18 χρόνια για ληστεία και είμαι ήδη τρία μέσα. Χρηματικές ποινές έχουν κυρίως τα ναρκωτικά, εμένα δεν μου έριξαν. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες και δεν έχω επισκεπτήρια.

Εδώ μέσα δεν έχουμε τίποτα. Ούτε ζεστό νερό, ούτε πετρέλαιο θέρμανσης, ούτε αρκετό φαγητό. Δεν έχουμε φρούτα, χυμούς, ψάρια ούτε γλυκό, που προβλέπονται στο διαιτολόγιο.

Η φυλακή είναι ο καθρέφτης της κοινωνίας. Ό,τι ιεραρχία υπάρχει έξω, η ίδια υπάρχει μέσα. Είναι οι πλούσιοι και οι φτωχοί, οι δυνατοί και οι αδύναμοι. Οι ξένοι έχουν αρχηγό που βγαίνει με τη δύναμη, στους Έλληνες αρχηγός είναι ο πιο παλιός. Άμα είσαι γερός και δεν μιλάς θα τη βγάλεις τη φυλακή. Άμα είσαι ρουφιάνος δεν θα τη βγάλεις καθαρή. Όταν δεν είσαι ειλικρινής, όταν δεν συμμετέχεις, όταν χρωστάς λεφτά, ο χώρος σε ξερνάει. Γίνεσαι ανεπιθύμητος και απομονώνεσαι. Αν είσαι εντάξει έχεις και κάποιον να μιλήσεις. Αυτοί που είναι οι πιο βίαιοι είναι οι Άραβες. Ρίχνουν ξύλο με το παραμικρό.

Πρέπει να προστατεύεις τους αδύνατους. Άμα την πέσεις σε κάποιον αδύναμο, τότε εσύ θα φας τις μάπες σου. Άμα προδώσεις κάποιον, ζήτα να σε πάνε σε προστατευόμενο κελί.

Η φυλακή δεν σωφρονίζει. Είναι ένα σύστημα εκδικητικό. Μια κλειδαριά και τίποτε άλλο. Δεν σου μαθαίνει μια τέχνη, μια δουλειά. Και όταν βγεις τι θα κάνεις; Θα γράφει στο κούτελό σου εγκληματίας και τότε θα πρέπει να γίνεις για να επιβιώσεις. Η φυλακή είναι εγκλεισμός και τίποτε άλλο. Κλειδώνεις τους προβληματικούς σε ένα κελί και ησυχάζεις.

ΌΝΟΜΑ: ΑΡ

Γεια σας. Είμαι ξένος. Θέλω και εγώ να μιλήσω. Δεν έχω μιλήσει σε κόσμο πολύ καιρό.

Είμαι 29 χρονών από το Μπαγκλαντές. Είμαι μόνος μου και δεν έχω επισκεπτήρια ούτε θα πάρω άδειες. Είμαι ξένος και δεν έχω να δηλώσω που θα μείνω, οπότε δεν μπορώ να πάρω άδεια. Είμαι για φόνο με ισόβια και τέσσερα χρόνια. Είναι η πρώτη μου φορά. Δεν έχω επισκεπτήρια, δεν έχω κανέναν στην Ελλάδα. Είμαι ήδη πέντε χρόνια μέσα.

Εδώ είναι χάλια. Είμαστε 10 άτομα στο θάλαμο. Ο ένας πάνω στον άλλο. Αρχηγός στη φυλακή είναι όποιος έχει δύναμη. Άμα έχεις λεφτά είσαι εντάξει, αν όχι πρέπει να δουλέψεις. Εγώ πλένω ρούχα και φέρνω φαγητό. Έτσι με αφήνουν ήσυχο και μπορώ να αγοράσω σαπούνι.

Όταν μπεις πρέπει να καταλάβεις γρήγορα που να πας. Αν πας σε κελί με φασαρίες θα κάνεις και εσύ φασαρίες, αν πας σε ήσυχο κελί θα είσαι καλά. Εγώ ευτυχώς είμαι σε ήσυχο. Ο καθένας κοιτά τη δουλειά του. Δεν βρίζουμε, δεν λερώνουμε, δεν μιλάμε. Όσο δεν μιλάς είσαι υγιής. Ρουφιάνοι υπάρχουν παντού. Αλλά αν δεν είσαι σίγουρος για κάποιον καλύτερα να μην πεις τίποτα. Γιατί αν κάνεις λάθος, τότε έχεις πει ψέματα και θα την πληρώσεις εσύ.

Η φυλακή είναι για να μην μας βλέπετε εσείς οι έξω. Να μην ξέρει κανείς τι γίνεται εδώ. Όταν βγω θα φύγω, αλλά δεν νομίζω ότι θα βγω άλλος άνθρωπος. Από όταν τον σκότωσα ήξερα ότι έκανα λάθος. Έπρεπε να πληρώσω. Όταν θα βγω θα φύγω, για να μην ξαναμπώ.

ΌΝΟΜΑ: ΑΣ

Γεια σας. Ήρθα να απαντήσω. Ρωτήστε με. Ποιοι θα δουν τις απαντήσεις; Στο υπουργείο να τις στείλετε.

Είμαι 25 χρονών και είμαι από το Αφγανιστάν. Είμαι μόνος και δεν ξέρω γράμματα. Έφαγα 15 χρόνια για φόνο, έχω ένα πειθαρχικό. Δεν παίρνω άδεια ούτε έχω επισκεπτήρια. Είμαι ήδη 4 χρόνια μέσα. Είναι πρώτη φορά που πάω φυλακή.

Όποιος έχει λεφτά μπορεί να έχει 20 άτομα πίσω του. Αρχηγός είναι αυτός που έχει κόσμο να του κάνει τη δουλειά, να έχει τα χέρια του καθαρά. Αυτός αποφασίζει την ποινή σου αν κλέψεις, αν πεις ψέματα, αν ρουφιανέψεις, αν βρίσεις. Αυτός θα πει αν θα ζήσεις ή θα πεθάνεις. Στη φυλακή νομίζουν ότι είμαστε άγρια ζώα. Όμως προσέχει ο ένας τον άλλον. Πιο πολύ από ό,τι έξω. Αν αρρωστήσει κάποιος θα τον φροντίσουν, αν είναι πρώτη του μέρα θα τον αφήσουν ήσυχο.

Να προσέχεις να μην χρωστάς. Ούτε τσιγάρα ούτε μάρκες. Τότε είναι ζόρικα τα πράγματα. Αλλιώς μη μιλάς

και θα περάσει ο καιρός. Αν ρουφιανέψεις τότε έχει θανατική ποινή.

Στη φυλακή είναι όλα πολύ δύσκολα. Δεν έχουμε φαΐ, δεν έχουμε θέρμανση, δεν έχουμε νερό, δεν έχουμε ρούχα, ούτε τηλεκάρτα. Η Υπηρεσία μας μαθαίνει να γινόμαστε σκληροί. Για να ζήσουμε. Όταν βγεις έξω είσαι πάλι σκληρός. Και η κοινωνία πρέπει να σου μάθει να μην είσαι. Όμως, ποιος θα σε κοιτάξει έξω; Κανείς, είσαι μόνος σου.

ΌΝΟΜΑ: ΑΤ

Είμαι 48 χρονών, από __ (151 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος και έχω τελειώσει το Λύκειο. Αυτή είναι η πέμπτη φυλακή που βγάζω. Έχω ήδη κάνει 16 χρόνια για ληστείες και τώρα έφαγα 34 χρόνια για απόπειρα ανθρωποκτονίας και ληστεία. Μου έριξαν και 6.000 ευρώ χρηματική ποινή. Από αυτά έχω εκτίσει δύο χρόνια. Η μέρα περνά με διάβασμα, τηλεόραση, γυμναστική και τα μεροκάματα. Τίποτε άλλο δεν έχεις να κάνεις. Εγώ δεν έχω ούτε επισκεπτήρια, ούτε παίρνω άδειες.

Στην κοινωνία της φυλακής υπάρχει σαφώς ιεραρχία. Η βία σε ανεβάζει στην ιεραρχία. Και εννοώ κάθε μορφή βίας. Λεκτική, σωματική, ψυχολογική. Ακόμα, ανάλογα με το πορτοφόλι ανεβαίνεις. Γενικά αρχηγός είναι όποιος έχει παρά και δεν κωλώνει να καβγαδίσει. Αρχηγός, με την έννοια του σεβασμού, είναι και ο παλιότερος, αυτός που έχει φάει τη φυλακή με το κουτάλι.

Πρέπει να τηρείς τους κανόνες του θαλάμου σου, οι οποίοι είναι πάνω κάτω παντού οι ίδιοι. Να είσαι καθαρός, να είσαι ευπρεπής, να μην κλέβεις. Για μια κουβέντα μπορεί να φας μαχαιριά, να σημαίνει θάνατος. Αν βρίσεις τη μάνα κάποιου ή τον ίδιο, τότε σκύψε και κράτα το κεφάλι σου. Μέσα σεβόμαστε τους μορφωμένους, γιατί αυτοί θα γράψουν τα αιτήματα στην απεργία ή θα κάνουν αίτηση για αποφυλάκιση. Αυτοί ξέρουν τους νόμους και έχουν το σεβασμό όλων. Αν θες σεξ θα βρεις στη φυλακή, αλλά διακριτικά. Αν σε πάρουν χαμπάρι και σου κρεμάσουν κουδούνια, δεν θα βρεις θάλαμο να κοιμηθείς. Κανένας δεν θα σε δέχεται.

Αν παίζεις τζόγο πρέπει να έχεις να πληρώσεις αλλιώς θα βρεθείς στο γύψο. Αν πίνεις πρέζα να πληρώσεις ή να έχεις μεγάλο πάτο για να κρύβεις τις δόσεις όλων και να πίνεις τζάμπα. Η φυλακή θέλει λεφτά για να τη βγάλεις. Οπότε ή θα δουλέψεις να πλένεις ή να κάνεις τατουάζ ή αιτήσεις ή θα γίνεις «αναλώσιμος». Αλλιώς πώς θα βγάλεις τα τσιγάρα σου, την καντίνα σου, τα εισιτήριά σου για να πας σπίτι στην άδεια;

Η φυλακή δεν σωφρονίζει, σ' αγριεύει. Σου δημιουργεί το φόβο αρχικά και μετά αν τη βγάλεις καθαρή, ξέρεις ότι αν ξαναμπείς θα τα καταφέρεις. Για να σωφρονίσει θέλει χρήμα. Να φτιάξουν σχολεία και σχολές, προγράμματα απεξάρτησης, προγράμματα απασχόλησης, να έχεις προσωπικό χώρο, να έχουν επιστημονικό προσωπικό που θα σε βοηθά να επανενταχθείς. Όλα αυτά υπάρχουν στο νόμο, αλλά στη ζωή τίποτα. Μόνο ένα κομμάτι ψωμί σου δίνουν, ένα μουχλιασμένο στρώμα και μετά είσαι μόνος σου.

ΌΝΟΜΑ: ΑΥ

Εσύ πρέπει να είσαι μικρή. Κοντά στην ηλικία μου όταν μπήκα. Άλλοι βγάζουμε φυλακή, άλλοι σπουδάζουν. Έτσι είναι η ζωή.

Είμαι 35 χρονών από __ (302 χλμ. απόσταση). Είμαι ανύπαντρος και έχω τελειώσει το Γυμνάσιο. Έχω ακούσει πρωτόδικα 32 χρόνια για ληστεία και είμαι ήδη δύο χρόνια μέσα. Στο Εφετείο έπεσαν στα 10 χρόνια. Την προηγούμενη φορά έβγαλα 13 χρόνια πάλι για ληστεία. Δεν κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά. Δεν δικαιούμαι ακόμα άδεια και δεν έχω επισκεπτήρια.

Κάποτε υπήρχε ιεραρχία στη φυλακή. Μετά την κρίση μπερδεύτηκαν τα πράγματα. Είναι τόσοι πολλοί μέσα που δύσκολα διακρίνεις ομαδοποιήσεις. Ο καθένας κοιτά την πάρτη του και πώς να βγει πιο γρήγορα. Τώρα που οι ξένοι είναι πολλοί περισσότεροι από τους Έλληνες δεν κάνει κανείς κουμάντο σε όλη τη φυλακή. Ο καθένας στο θάλαμό του. Και λίγοι σε όλη την πτέρυγα. Για να ανέβεις στην ιεραρχία μέσα μετρά η απόφαση του δικαστηρίου. Αλλιώς αν είσαι μέσα για πρέζα, αλλιώς αν είσαι για φόνο. Και φυσικά αν έδωσες τους συνεργούς σου είσαι τελειωμένος. Ακόμα και να μη ρουφιανέψεις μέσα, πάντα ρουφιάνος θα είσαι.

Το πρώτο και κύριο είναι ο σεβασμός. Να σέβεσαι το χώρο και την όρεξη του άλλου. Να μην ανακατεύεσαι

εκεί που δεν σε αφορά, να είσαι διακριτικός και να μην μιλάς για τίποτα σε κανέναν με στολή. Άμα είσαι πρεζάκι κανείς δεν σε υπολογίζει, εκτός αν θέλει να κρύψεις κάτι. Τα ναρκωτικά σε αποβλακώνουν και είσαι ικανός για τα πάντα. Μέσα πρέπει γενικά να περνάς απαρατήρητος και να μην κινείς υποψίες ότι μπορεί να έχεις σχέση με τους φύλακες. Τότε θα τη βγάλεις καθαρή. Αλλιώς θα βρεθείς πολλές φορές στο νοσοκομείο.

Η φυλακή είναι σαν αρρώστια. Την κολλάς και δεν φεύγει με τίποτα. Το μητρώο είναι δωράκι για να το έχεις έξω, για να ξανάρθεις. Αν βγεις θα ξαναμπείς. Δεν θα έχεις δουλειά, σπίτι, οικογένεια. Ή θα την επιθυμήσεις και θα ψαχτείς να ξαναμπείς ή θα ξανακάνεις τη μαλακία αφού δεν θα έχεις λεφτά και κάποια στιγμή θα σε ξαναπιάσουν. Αν ήθελαν η φυλακή να σωφρονίζει, τότε θα σε μάθαιναν μια δουλειά ή μια τέχνη, για να ξέρεις τι θα κάνεις όταν βγεις.

ΌΝΟΜΑ: ΑΦ

Καλησπέρα. Έχω βγάλει τη μισή ενήλικη ζωή μου μέσα. Κάτι θα ξέρω για να σας βοηθήσω. Οπότε ρωτήστε με να δούμε τι μπορώ να κάνω.

Είμαι 54 χρονών, από __ (354 χλμ. απόσταση), χωρισμένος με ένα παιδί. Έχω τελειώσει το Πολυτεχνείο, πολιτικός μηχανικός και είμαι μέσα για οικονομικά εγκλήματα. Έφαγα 10 χρόνια και έχω κάνει ήδη τρία. Μπαινοβγαίνω στις φυλακές από το 1996. Δεν μου έχουν δώσει μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά. Ευτυχώς δεν έφαγα χρηματική ποινή. Δεν έχω επισκεπτήρια, αλλά παίρνω άδειες.

Ο υπερπληθυσμός έχει αλλάξει τη φυλακή. Δεν θα το έλεγα ότι υπάρχει ιεραρχία όσο σεβασμός. Δεν υπάρχουν αρχηγοί, αλλά σεβασμός στον παλιότερο ή σε αυτόν που έχει κάνει αδικήματα τιμής. Ο πιο παλιός είναι αυτός που θα λύσει τις διαφορές στο θάλαμο ή την πτέρυγα. Δεν μετράει αν σηκώνεις 200 κιλά στο γυμναστήριο ή όχι για να έχεις το σεβασμό όλων, αρκεί να είσαι τίμιος. Αν κάνεις κακό σε άλλο κρατούμενο, τότε θα το πληρώσεις. Αν ρουφιανέψεις ή την πέσεις σε κάποιον και έχεις άδικο, θα τιμωρηθείς.

Η φυλακή εκδικείται. Σε τσακίζει ως άνθρωπο για να σε ξαναβγάλει στην κοινωνία κουρέλι. Το σύστημα λειτουργεί εκδικητικά και καταπατά την προσωπικότητά σου. Μετά είναι θεμελιακά βέβαιο ότι θα ξαναμπείς. Πώς άλλωστε; Αφού δεν σου παρέχει κανένα εφόδιο για να μην ξαναμπείς. Σε αποκόβει από την οικογένειά σου και σε πετά σαν ξεροκόμματο. Τη φυλακή την ενδιαφέρει να έχει μόνιμους πελάτες. Είναι μαγαζιά υπερπολυτελείας. Για να μας παίρνουν τα λεφτά. Έτσι συντηρείται το σύστημα. Αν σωφρόνιζε θα φαλίριζαν πολλοί: δικηγόροι, δικαστές, υπάλληλοι, κοινωνικοί λειτουργοί, προμηθευτές και το κράτος.

ΌΝΟΜΑ: ΑΧ

Είμαι 35 χρονών από __ (85 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος, απόφοιτος Γυμνασίου. Πρωτόδικα έφαγα 17 χρόνια για κλοπές. Κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια, δεν έχω επισκεπτήρια.

Είναι η πρώτη φορά που μπαίνω φυλακή. Είμαι ήδη 2,5 χρόνια μέσα και αυτό που έχω μάθει είναι ότι πρέπει να δείχνεις σεβασμό στους συγκρατούμενούς σου. Αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα πρέπει να πας σε αυτόν που ελέγχει το θάλαμο ή την πτέρυγα και να του ζητήσεις να λυθεί. Να μην κλέβεις συγκρατούμενό σου, να μη μιλήσεις σε κανένα για ό,τι δεις. Να είσαι τυπικός, να μη λερώνεις, να σέβεσαι το χώρο του άλλου. Δεν υπάρχουν αρχηγοί, απλά οι παλιοί ξέρουν πώς να λύσουν τα προβλήματα. Πρέπει να προσέχουμε, να μη λερώνουμε και να είμαστε τυπικοί. Όχι πολλά πολλά με κανέναν.

Ο ρουφιάνος και ο βιαστής έχουν ειδικές συνθήκες κράτησης. Αν δεν απομονωθεί και βρεθεί στην αρένα θα τον κατασπαράξουμε. Ξύλο θα πέσει αν κάποιος βρίσει ή αν χρωστάει. Για να βγάλεις τα τσιγάρα σου ή την καντίνα σου πρέπει να δουλέψεις. Αν ξέρεις να γράφεις να κάνεις αιτήσεις, αν ξέρεις ηλεκτρολογικά να φτιάξεις την τηλεόραση ή το ράδιο, αν ξέρεις τατουάζ κ.λπ.

Η φυλακή κάνει καλό. Μαθαίνεις τι να μην κάνεις για να μην ξαναβρεθείς στην κόλαση. Προσπαθώ να βγάλω αθόρυβα τη φυλακή μου. Το μόνο που θέλω είναι να πάω σπίτι μου.

ΌΝΟΜΑ: ΑΨ

Καλησπέρα. Φυσικά και συμφωνώ. Ρωτήστε με.

Είμαι 39 χρονών, από __ (354 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος και έχω τελειώσει το Λύκειο. Έφαγα 15,5 χρόνια για ληστείες, χωρίς χρηματική ποινή. Είναι η τέταρτη φυλακή που βγάζω. Την προηγούμενη έκανα 4,5 χρόνια για ναρκωτικά. Είμαι ήδη τρία χρόνια μέσα και κάνω μεροκάματα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια, δεν έχω επισκεπτήρια.

Στη φυλακή υπάρχει γενικά αναρχία. Αρχηγούς θα δεις όπου υπάρχουν πολλοί καινούριοι στη φυλακή γιατί αυτοί είναι κουτάβια και φοβούνται. Αυτοί που το παίζουν αρχηγοί είναι νταήδες, έχουν χρήματα και έχουν φάει πολλά χρόνια. Όμως εξουσία ασκεί και ο ρουφιάνος. Αν είναι διακριτικός, μπορεί να σε εκβιάζει για τα πάντα. Γενικά όλοι ρουφιανεύουν. Αυτός που δεν είναι ανεκτός είναι αυτός που θα ρουφιανέψει πού είναι τα ναρκωτικά ή τα κινητά. Για όλα τα άλλα τη βγάζεις λάδι. Στη φυλακή μας έχουν όλους μαζί ξένους και Έλληνες. Αυτοί δεν έχουν πάει σχολείο και δεν ησυχάζουν. Δεν έχουν την παιδεία. Αν κάνεις κάτι σε ξένο μουσουλμάνο θα μανουριάσεις, που μπορεί το ίδιο να το έκανες στον Έλληνα και να πέρναγε απαρατήρητο. Οι καβγάδες γίνονται και γιατί υπάρχει υπερπληθυσμός. Είμαστε 650 για 350 θέσεις. Διακόσιοι κοιμούνται στο πάτωμα.

Η φυλακή δεν σωφρονίζει. Όσοι είναι μέσα πατάνε τις αρχές τους. Στη φυλακή μαθαίνεις πώς να επιβιώνεις. Αν δεν έχει μάρκες να κινηθείς ή τσιγάρα βρίσκεις να κάνεις μια δουλειά. Να εξασφαλίσεις ζεστό νερό για κάποιον, να φέρεις την καντίνα, να γράψεις αιτήσεις. Δουλειές υπάρχουν. Αρκεί να θες να είσαι τίμιος. Αν πάλι έχεις πολλά χρόνια στην πλάτη, τότε κάνεις και διάφορα άλλα για να φτιάξεις ένα σπίτι έξω. Μπάζεις ναρκωτικά, κινητά, όπλα, καθαρίζεις κάποιον για λεφτά. Ό,τι βάλει ο νους σου.

Το παν είναι να περνάς απαρατήρητος. Άμα δεν φαίνεσαι, δεν κινδυνεύεις να τις αρπάξεις. Και να είσαι καθαρός. Άμα είσαι ομοφυλόφιλος μην το δείξεις και όλα θα πάνε καλά. Άμα είσαι πρεζάκιας μη λιώνεις στους κοινόχρηστους χώρους και όλα θα πάνε καλά. Γενικά να μη φαίνεσαι.

Η φυλακή είναι βασανιστήριο. Δεν έχεις τίποτα να κάνεις. Βγαίνεις και δεν έχεις πού να πας. Δεν έχεις δουλειά, σε έχουν ξεχάσει όλοι. Είναι ένα πλυντήριο ανθρώπων. Τους βάζουν μέσα, τους ανακατεύουν και μετά τους βγάζουν έξω να ισιώσουν. Πάλι στο πλυντήριο θα καταλήξουν ακόμα πιο λερωμένοι.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. ΙΙΙ

28/7/2014	**Συνεντεύξεις:** 14 ολοκληρωμένες 5 αποχωρήσεις	**Χώρος:** Γραφείο Κοινωνικής Υπηρεσίας **Συνθήκες:** Παρουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 15΄

ΌΝΟΜΑ: ΑΩ

Γεια σας. Ήρθα για να συμμετέχω στην έρευνά σας. Να την κάνουμε γρήγορα όμως γιατί έχω δουλειά και με περιμένει. Εντάξει;

Είμαι 71 χρόνων από __ (106 χλμ. απόσταση). Είμαι πια χωρισμένος. Τελείωσα το Δημοτικό, στην εποχή μου αυτό είχε αξία. Ισόβια έχω για ανθρωποκτονία. Κάνω μεροκάματα, δεν παίρνω άδειες, αλλά έχω επισκεπτήρια. Το χρόνο μου τον περνάω με διάβασμα όταν δεν δουλεύω. Είμαι ήδη δύο χρόνια εδώ και είναι η πρώτη μου φορά. Μέχρι πριν λίγα χρόνια ήμουν στην απέναντι πλευρά, ήμουν υπάλληλος φυλακών.

Θεωρώ πως η κοινωνία των κρατουμένων πρέπει να σπάσει. Η φυλακή θεωρείται ίδρυμα, όμως δεν λειτουργεί ως τέτοιο. Και όταν υπάρχει κενό του κράτους κάποιος το καλύπτει. Τώρα είναι οι Αλβανοί. Ο πιο ισχυρός στο σώμα και στις διασυνδέσεις θέλει να ελέγχει τη φυλακή. Οι κανόνες κάνουν κουμάντο όπου υπάρχει κέρδος, διαφορετικά δεν έχουν αξία. Όταν θέλουν να φτιάξουν σχέσεις εξουσίας. Απορώ γιατί δεν έχει βρεθεί ένας δι-

ευθυντής ή υπουργός να σπάσει τους κανόνες. Να τους απαγορεύσει. Αυτό θα έπρεπε να συμβεί. Αλλά και αυτοί τηρούν τον κανόνα της σιωπής.

Εδώ έχουν αντιστραφεί όλα. Αν ένας υπάλληλος αντιμιλήσει σε κρατούμενους θα βρεθεί κατηγορούμενος. Πού ξανακούστηκε; Και ύστερα οι ισχυροί κάνουν ό,τι θέλουν: βιάζουν, κλέβουν, δέρνουν. Στη φυλακή κυριαρχεί ο φόβος. Και εγώ βιώνω την καταπίεση, όχι σωματικά γιατί είμαι στην πτέρυγα των εργαζομένων και έχουν προστασία, αλλά ψυχικά. Όποτε περνάω από τις άλλες πτέρυγες με απειλούν. Με θεωρούν ρουφιάνο, σύμφωνα με τους δικούς τους κανόνες.

Οι φυλακές έχουν γεμίσει ναρκωτικά. Όταν ήμουν υπάλληλος στην Αίγινα και την Κέρκυρα υπήρχαν συνεργεία, όπου οι κρατούμενοι εργάζονταν και έβγαζαν λεφτά. Εδώ τίποτα, όλοι κάθονται. Και κάποιοι κοιτούν να βγάλουν λεφτά.

Όποιος στηρίζει το προσωπικό είναι ευάλωτος, είναι εχθρός. Όλοι σέβονται τον ισχυρό. Ο αδύναμος δεν έχει δικαίωμα. Αν είναι μπάνικος μπορεί να το χρησιμοποιήσει και να βγάλει λεφτά. Παλιά ρίχναμε ξύλο στους κρατούμενους για να μαζεύονται, τώρα μια τρίχα από τα μαλλιά τους να αγγίξεις, θα βρεθείς κατηγορούμενος. Είναι λογική αυτή;

Η φυλακή όσο υπάρχουν οργανωμένες κοινωνίες, θα υπάρχει. Δεν γίνεται διαφορετικά. Είναι απαραίτητες για να διαμορφώσουν χαρακτήρα. Όταν κάνουν αυτοί (οι κρατούμενοι) κουμάντο, τότε παύει να είναι ίδρυμα. Γίνεται καταγώγιο. Ξέρετε όταν ήμουν υπάλληλος, ήμουν ο φόβος και ο τρόμος των κρατουμένων. Τώρα όλοι δεσμοφύλακα μ' ανεβάζουν, δεσμοφύλακα με κατεβάζουν, για να με μειώσουν. Και με απειλούν. Αλλά οι υπάλληλοι εδώ με νιώθουν, με καταλαβαίνουν. Γενικά πιστεύω ότι όταν οι άνθρωποι συμπεριφέρονται σαν ζώα θα πρέπει να μη ζουν με τους άλλους ανθρώπους. Και πρέπει να ληφθούν μέτρα. Να επιτρέπεται στους υπαλλήλους να χρησιμοποιούν βία. Η φυλακή πρέπει να είναι τέτοιος χώρος και όχι να διεκδικούν δικαιώματα οι κρατούμενοι. Πού ακούστηκε αυτό;

ΌΝΟΜΑ: ΒΑ

Καλημέρα σας. Με φώναξαν από τη δουλειά να έρθω. Μην με καθυστερήσετε πολύ. Άμα ξέρω θα σας απαντήσω. Δεν τα ξέρουμε και όλα όσα γίνονται.

Κατάγομαι από ___ (144 χλμ. απόσταση), είμαι μόνος μου και έχω τελειώσει το Λύκειο. Καταδικάστηκα σε 15 χρόνια κάθειρξη για ανθρωποκτονία και συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση και είμαι ήδη εδώ 32 μήνες. Είναι η πρώτη φορά που μπαίνω φυλακή. Κάνω μεροκάματα, ενώ οι μέρες περνούν με τη δουλειά και διάβασμα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν έχω ακόμα δικαίωμα για άδεια, αλλά έχω επισκεπτήρια.

Πιστεύω ότι δεν υπάρχουν ομαδοποιήσεις, με την έννοια της ιεραρχίας. Όμως είμαστε συσπειρωμένοι ανάλογα με την καταγωγή μας. Οι Έλληνες με τους Έλληνες, οι Αλβανοί με τους Αλβανούς, οι Πακιστανοί με τους Πακιστανούς. Οι σχέσεις μεταξύ μας είναι σχέσεις φόβου, αλλά υπάρχουν και φιλίες. Όμως αυτές ξέρουμε ότι δεν κρατάνε εδώ μέσα. Είναι πιο πολύ φιλίες ανάγκης για να έχεις κάποιον να μιλάς, αλλιώς δεν βγαίνει η φυλακή, θα τρελαθείς αν σε απομονώσουν.

Αυτός που ελέγχει το κελί ή το θάλαμο είναι αυτός που έχει βγάλει πολλά χρόνια. Αυτός σου μαθαίνει και πώς να βγάλεις τη φυλακή σου. Έτσι μαθαίνεις και τους κανόνες λειτουργίας της φυλακής. Δεν μπορείς να φωνάζεις, σέβεσαι τους συγκάτοικούς σου στο κελί, δεν βρίζεις. Ειδικά στην πτέρυγα των εργαζομένων έχουμε πολύ αυστηρούς χρόνους. Πότε θα φάμε, πότε θα κάνουμε ησυχία για να ξεκουραστούμε, πότε θα κλείσει η τηλεόραση. Δεν γίνεται αλλιώς. Εμείς πρέπει να ξυπνήσουμε το πρωί να πάμε για δουλειά.

Ένας γενικός νόμος είναι ο νόμος της σιωπής. Χειρότερο και από το να είσαι βιαστής είναι να είσαι ρουφιάνος και να καρφωθείς. Τότε θα φας πολύ ξύλο. Γενικά πιστεύω ότι όποιοι θέλουν να πάνε σπίτι τους βγάζουν ήσυχοι τη φυλακή τους. Όποιοι θέλουν να κάνουν καριέρα στις φυλακές κάνουν φασαρίες. Οργανώνουν κινητοποιήσεις και καλά για δικαιώματα κρατουμένων, αλλά στην αλήθεια το κάνουν για να κερδίσουν κάτι για την πάρτη τους. Επίσης, αυτοί είναι που θα βάλουν μέσα τα ναρκωτικά ή θα κάνουν τοκογλυφίες ή θα οργανώσουν στοιχήματα. Υπάρχουν, όμως, και καθαρές δουλειές για κάποιον που δεν έχει να βγάλει τα τσιγάρα του ή την καντίνα του.

Πλένει ρούχα ή καθαρίζει κελιά, φέρνει τα ψώνια στο κελί, τέτοια.

Είσαι υποχρεωμένος να τηρείς τους κανόνες αυτούς, αλλιώς θα βγάλεις τη φυλακή σου στο νοσοκομείο. Γι' αυτό πρέπει να τους μάθεις γρήγορα. Απαγορεύεται να μπεις στο κελί κάποιου χωρίς να χτυπήσεις ή αν λείπει. Απαγορεύεται να κλέψεις συγκρατούμενό σου. Απαγορεύεται να μιλήσεις σε άλλον για κάτι που είδες. Και αν δεν ξέρεις τον κανόνα, το καλύτερο είναι να κάθεσαι ήσυχα στη γωνία σου.

Η φυλακή είναι ένα μεγάλο σχολείο, αν θες να μάθεις. Αν έχεις μυαλό τότε δεν θα ξαναγυρίσεις. Αν όχι πάλι εδώ θα είσαι. Δεν πιστεύω ότι σωφρονίζει, όμως σε βάζει να σκεφτείς τι επιλογές ζωής θα κάνεις.

ΌΝΟΜΑ: ΒΒ

Γεια σας. Ήρθα να σας μιλήσω. Άμα ξέρω να βοηθήσω, να βοηθήσω. Να δείτε και πώς περνάμε. Άμα σας πω εμένα πού με έχουν βάλει θα καταλάβετε. Ρωτήστε με.

Είμαι 49 χρονών από __ (119 χλμ. απόσταση). Έχω πάει μέχρι τη δευτέρα Δημοτικού και είμαι ανύπαντρος. Είμαι μέσα και πάλι για κλοπές. Γενικά μπαινοβγαίνω 24 χρόνια τώρα. Αυτή τη φορά άκουσα 10 χρόνια, αλλά θα δούμε στο Εφετείο. Είμαι ήδη εδώ ήδη 2 χρόνια. Δεν κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια ούτε έχω επισκεπτήρια. Η μέρα μου περνά με διάβασμα, τίποτε άλλο.

Με έχουν βάλει σε ένα κελί με γύφτους, παρότι έχω κάνει τόσα χρόνια φυλακή. Με ξέρουν όλοι, μπαινοβγαίνω χρόνια τώρα και δεν έπρεπε να με βάλουν με αυτούς. Αυτοί δεν με ξέρουν και προσπαθούν να με κάνουν δικό τους. Μου έσπασαν τα γυαλιά, δεν με αφήνουν να πάω τουαλέτα, με βρίζουν, με φτύνουν. Όλα αυτά απαγορεύονται μέσα στη φυλακή και αν δεν ήμουν μόνος μου θα είχαν πάρει το μάθημά τους, αλλά εκεί που με έβαλαν, τι να κάνω. Κάθε μέρα ζητάω να με βγάλουν με τους Έλληνες γιατί αλλιώς θα κάνω φόνο, αλλά τίποτα.

Γενικά δεν υπάρχει ιεραρχία στη φυλακή. Παλιά υπήρχε, ήταν στρωμένα τα πράγματα. Τώρα είναι ο καθένας για τον εαυτό του. Δες εμένα. Σπάνε όλους τους κανόνες οι γύφτοι. Κανείς δεν επιτρέπεται να πιάνει τα πράγματα του άλλου, εμένα μου τα καταστρέφουν όλα. Κανείς δεν επιτρέπεται να κλέβει. Πρέπει να υπάρχει σεβασμός. Να μη βρίζεις, να μην πειράζεις άλλον κρατούμενο. Άμα πεις τον άλλον μαλάκα θα φας μπουνιές.

Ο ρουφιάνος θα φάει ξύλο από μια ομάδα πέντε ατόμων. Ειδικά αν έχει πει πού κρύβουν πράγματα ή ποιος έδειρε ποιον. Εγώ έχω μιλήσει στην υπηρεσία. Γενικά άμα με συμφέρει θα το πω στον υπάλληλο, άμα δεν με συμφέρει θα κρατήσω το νόμο σιωπής. Αλλά άμα μιλήσω θα με βγάλουν αμέσως από εκεί γιατί αλλιώς κινδυνεύω.

Η φυλακή μου κάνει καλό. Με βάζει να σκεφτώ τι έκανα και πώς αν βγω θα υποστηρίξω την οικογένειά μου. Θα δουλέψω τα χωράφια που μαραζώνουν, θα τα καταφέρω. Όμως κάθε φορά καταλήγω πάλι εδώ. Και αυτή τη φορά δεν έκανα τίποτα. Μου την έστησαν ότι έκλεψα έναν ταξιτζή αλλά εγώ ούτε που τον ξέρω. Είμαι αθώος.

ΌΝΟΜΑ: ΒΓ

Είμαι 36 χρονών, από __ (106 χλμ. απόσταση) και είμαι αρραβωνιασμένος. Έχω τελειώσει το Γυμνάσιο. Με καταδίκασαν σε 15 χρόνια για το νόμο περί ναρκωτικών και μου έριξαν και 1.000 ευρώ χρηματική ποινή. Ο χρόνος στη φυλακή περνά με γυμναστική και τάβλι. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες, έχω επισκεπτήρια. Έχω βγάλει ήδη δύο χρόνια και την προηγούμενη φορά έβγαλα 6,5 χρόνια.

Στη φυλακή δεν είμαστε όλοι ίσοι. Η γνώμη του παλιότερου μετράει πιο πολύ από το τι θα πει ένας πιο νέος. Και αυτό είναι λογικό. Θα έρθει ο καινούριος και νομίζει ότι μπορεί να κάνει κουμάντο, όταν δεν ξέρει τι σημαίνει πειθαρχικό, πώς μπορείς να βγεις πιο γρήγορα, πώς βγάζεις τη φυλακή σου πιο ήσυχα; Τους κανόνες τους μαθαίνεις βλέποντας. Όταν μπαίνεις στη φυλακή καλό είναι να κάθεσαι ήσυχα και αφού μάθεις να αρχίσεις να κινείσαι. Το βασικό είναι ο σεβασμός. Να μη θίξω τον άλλον, να μην μπλεχτώ στα πόδια του. Όσο δεν ενοχλείς τόσο πιο ήσυχα περνά η ώρα. Αν κάνεις κακό σε κάποιον θα τιμωρηθείς, αν ρουφιανέψεις ή κουτσομπολέψεις επίσης. Μία είναι η τιμωρία, το ξύλο. Και ανάλογα τι κάνεις είναι και οι διακοπές στο νοσοκομείο. Ο ρουφιάνος θα βγάλει δύο μήνες νοσοκομείο, ο κουτσομπόλης θα τη γλιτώσει με καμιά βδομάδα. Ο βιαστής θα πάει σε κώμα. Γι' αυτό και αν τύχει να φέρουν βιαστή εδώ δεν το λέει. Και επειδή κανείς δεν σε ρωτά γιατί είσαι μέσα μπορεί

και να τη βγάλει καθαρή. Άμα μαθευτεί όμως ότι βίασε τότε την έβαψε. Θα έλεγα ότι ένας γενικός κανόνας είναι να μην κάνεις ό,τι δεν θέλεις να σου κάνουν.

Για να βγάλεις τα τσιγάρα σου μπορεί να πλένεις ρούχα ή να κάνεις το ταξί. Ελάχιστοι καταφέρνουν να φτιάχνουν χειροτεχνίες σταυρούς και κομποσκοίνια και τα πουλάνε έξω. Άμα όμως χρωστάς λεφτά σε στοιχήματα ή σε καπνούς τότε μπορεί να χρειαστείς να κάνεις κάποια χάρη για να ξεχρεώσεις. Για παράδειγμα να χρεωθείς ένα πειθαρχικό ή να στηρίξεις κάποιον σε κάποια φασαρία.

Η φυλακή αυτή τη φορά μου έκανε καλό. Είναι η πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια που είμαι καθαρός. Και αν βγω και τα καταφέρω να μείνω καθαρός τότε δεν θα ξαναμπώ στη φυλακή. Όμως, το καλύτερο θα ήταν αντί να μας στέλνουν φυλακή να πηγαίνουμε σε ένα πρόγραμμα και να βγάζουμε την αρρώστια από μέσα μας. Στη φυλακή είναι δικό σου θέμα αν θα καταφέρεις να μείνεις καθαρός γιατί αν θες να βρεις πρέζα θα τη βρεις. Στο πρόγραμμα δουλεύεις τον εαυτό σου και δεν την ψάχνεις. Θα έπρεπε η φυλακή να είναι έσχατο μέσο και όχι το πρώτο.

ΌΝΟΜΑ: ΒΔ

Καλημέρα σας. Με φωνάξατε. Εξηγήστε μου παρακαλώ. Ναι συμφωνώ. Ρωτήστε με.

Είμαι 42 χρονών, από το __ (12 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος με ένα παιδί. Έχω τελειώσει το Γυμνάσιο ως μηχανικός αυτοκινήτων. Ο χρόνος περνά με γυμναστική και τηλεόραση. Τι άλλο να κάνουμε τόσοι πολλοί που είμαστε μέσα; Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες, δεν έχω επισκεπτήρια. Καταδικάστηκα σε 10 χρόνια για ναρκωτικά και κλοπές. Είναι η τέταρτη φυλακή που βγάζω. Έχω κάνει άλλα 4,5 χρόνια μέσα. Είναι η τέταρτη φυλακή που βγάζω. Αυτή τη φορά είμαι ήδη 38 μήνες μέσα.

Αν δεν υπήρχε ο βασικός κανόνας του σεβασμού θα σκοτωνόμασταν με το παραμικρό εδώ μέσα. Τις προάλλες μαχαιρώθηκαν για την ένταση της τηλεόρασης. Γι' αυτό πρέπει να υπάρχει κάποιος που θα ελέγχει, θα ηρεμεί τα πράγματα και αυτός είναι ο παλιότερος. Στο κελί μου είμαστε 7 άνθρωποι, 4 σε κρεβάτι και 3 στο πάτωμα. Αν ο καθένας έκανε ό,τι ήθελε θα είχαμε φύγει οι έξι σε κάσα. Γι' αυτό δεν φωνάζουμε, είμαστε καθαροί, κλείνουμε τη φωνή στην τηλεόραση νωρίς, δεν βρίζουμε, δεν φτύνουμε, δεν κλέβουμε, δεν χτυπάμε τον αδύναμο ή τον καινούριο. Υπάρχει ένα πρόγραμμα. Όποιος δεν το τηρεί, με ωραίο τρόπο μαθαίνει να το κάνει. Άμα κάποιος είναι βρώμικος θα του πούμε όμορφα να πάει για μπάνιο. Άμα του το πούμε μία, δύο, τρεις και δεν καταλαβαίνει, τότε θα φύγει από το κελί, για να είμαστε και εμείς ήσυχοι.

Ο ισχυρότερος στη φυλακή είναι αυτός που έχει τα φράγκα ή τα μούσκουλα ή ο παλιότερος. Ο βαρυποινίτης είναι πάντα σεβαστικός. Αν δεν σεβαστούμε αυτόν που θα βγάλει 15 χρόνια σκαστά, τότε τι άνθρωποι είμαστε. Αυτοί που έχουν μεγάλες ποινές είναι οι σωστοί, αυτοί που ξέρουν το δίκιο. Αν γίνει καβγάς, ο βαρυποινίτης θα λύσει τη διαφορά. Θα πει ποιος έχει δίκιο και ποιος θα φάει το ξύλο. Πρέπει να σέβεσαι τον ύπνο των άλλων, να μη βρίζεις. Αν κάποιος ρουφιανέψει θα φάει φου, θα φύγει σούμπιτος από το κελί. Αν δεν έχεις χρήματα στη φυλακή, πρέπει να δουλέψεις, να πλύνεις ρούχα, να μπαλώσεις κάλτσες, να φτιάξεις την τηλεόραση. Ό,τι ξέρεις να κάνεις είναι χρήσιμο μέσα. Υπάρχουν και οι άλλες δουλειές. Αυτοί που πουλάνε ναρκωτικά, κινητά, όπλα. Αλλά δεν τους έχω δει. Άμα όμως αγοράσεις κάτι από αυτούς και δεν το πληρώσεις, την πάτησες. Όποιος δεν υπακούει τους κανόνες της φυλακής, αλλάζει κελί ή ακτίνα. Απομονώνεται. Και μόνος σου δεν βγάζεις εύκολα τη φυλακή. Όχι ότι έχεις φίλους μέσα, αλλά έχεις παρέα. Να πεις κάτι να περάσει η ώρα. Οι σχέσεις των κρατουμένων είναι σχέσεις φόβου. Είμαι 20 χρόνια τοξικομανής και ξέρω ότι αν με δουν λιώμα μέσα θα με τσακίσουν. Όμως άμα είμαι ήσυχος όλα θα πάνε καλά.

Η φυλακή δεν βοηθάει σε τίποτα. Σε κάνει χειρότερο. Αν είχε τουλάχιστον κάτι να κάνεις. Ένα πρόγραμμα επανένταξης, απεξάρτησης, κάτι. Τότε ίσως ήταν για καλό. Αλλιώς το μόνο που είναι τώρα είναι αποθήκη.

ΌΝΟΜΑ: ΒΕ

Καλημέρα σας. Να γράψετε πόσοι αθώοι είναι μέσα άδικα. Αυτό κανείς δεν το λέει. Φοβούνται τα δικαστήρια άμα μαθευτεί. Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 55 χρονών, από ___ (183 χλμ. απόσταση), χήρος με δύο παιδιά. Έχω τελειώσει το οικονομικό πανεπιστήμιο. Έχω ισόβια για αρπαγή ανηλίκου 15χρονου. Με ψευδομάρτυρα με καταδίκασαν. Η ώρα περνά μόνο με διάβασμα. Κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες ούτε έχω επισκεπτήρια. Μονάχα μία φορά το χρόνο έρχονται να με δουν. Είμαι ήδη 6,5 χρόνια μέσα και είναι η πρώτη μου φορά.

Η κοινωνία των κρατουμένων είναι όπως η κοινωνία των έξω. Με αναγκαστική δομή που τηρείται αναγκαστικά. Οι ομαδοποιήσεις είναι εθνικές. Τελευταία οργανώθηκαν και οι Έλληνες. Παλιότερα οι ομαδοποιήσεις ήταν ανάλογα με τις ποινές. Όμως πια με τον υπερπληθυσμό και τον συγχρωτισμό, χωριστήκαμε εθνικά. Υπάρχουν κάποιοι γενικοί κανόνες και κάποιοι ειδικοί. Στους γενικούς είναι ο σεβασμός και ο νόμος της σιωπής. Στους ειδικούς είναι το πρόγραμμα που μπαίνει σε κάθε θάλαμο ή κελί. Και αυτοί είναι εξίσου σημαντικοί με τους γενικούς. Υπάρχουν οι αρχηγοί και αυτοί που προσπαθούν να γίνουν αρχηγοί αλλά δεν το έχουν κερδίσει. Για να κάνεις κουμάντο, πρέπει να μπορείς να ελέγχεις το πλήθος, να λύνεις καβγάδες και όχι να δημιουργείς για να ανέβεις. Η ρουφιανιά τιμωρείται με πολύ ξύλο. Όμως εγώ που θέλω να έρχομαι εδώ να παίρνω βιβλία πρέπει να έχω την εμπιστοσύνη της κοινωνικής υπηρεσίας για να το κάνω. Οπότε αν με συμφέρει να πω κάτι, θα το πω. Οι παλιότεροι που δεν έχουν τίποτα να χάσουν συνέχεια προσπαθούν να οργανώσουν κινητοποιήσεις, απεργίες για να κερδίσουν ή κόσμο ή κάτι που έχουν σκεφτεί και είναι προς το συμφέρον τους μόνο.

Βαριά τιμωρούνται οι βρισιές και αν δεις κάποια παρανομία και μιλήσεις και δεν προλάβεις να πας σε άλλη πτέρυγα ή φυλακή. Φίλους δεν μπορείς να κάνεις μέσα γιατί δεν εμπιστεύεσαι κανέναν. Όμως ο φόβος σε πιάνει μόνο αν θέλεις. Αν δεν έχεις να κρύψεις τίποτα δεν φοβάσαι. Οι κανόνες αυτοί είναι απαραίτητοι για να μην καεί η φυλακή. Πρέπει να υπάρχει ησυχία, καθαριότητα, καλή συμπεριφορά, από τη στιγμή που είμαστε υποχρεωμένοι τόσοι άνθρωποι να συγκατοικούμε. Αυτό που δεν είναι από κανέναν αποδεκτό είναι το αδίκημα του βιασμού. Τότε όλοι ενωμένοι παλεύουμε για να φύγει από κοντά μας αυτός.

Η φυλακή είναι ένα κλουβί. Σε κλειδώνουν και περιμένεις να περάσει ο χρόνος. Αν εξασφάλιζαν στους κρατούμενους μια απασχόληση, να μάθουν μια δουλειά, να περάσει δημιουργικά ο χρόνος, ίσως τότε είχε αποτέλεσμα. Αλλιώς δεν έχει κανένα απολύτως νόημα.

ΌΝΟΜΑ: BZ

Είμαι 38 χρονών από εδώ (αναφέρεται στην πόλη όπου βρίσκεται το Κ.Κ. ΙΙ), είμαι μόνος μου και έχω τελειώσει το Γυμνάσιο. Έκανα λιστεία με ανθρωποκτονία και έφαγα 2 ισόβιες και 12 χρόνια. Μόνο με το διάβασμα ξεχνιέμαι. Κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες, έχω επισκεπτήρια. Είμαι ήδη μέσα 7,5 χρόνια και την πρώτη φορά έβγαλα 3,5 χρόνια για λιστεία.

Στη φυλακή δεν υπάρχει ιεραρχία. Όλες οι σχέσεις στηρίζονται στο φόβο. Δεν θα έλεγα ότι οι ομάδες χτίζονται με φιλίες. Υπάρχει αυτός που κάνει κουμάντο και οι άλλοι που υπακούν. Δεν μπορούν να κάνουν και αλλιώς. Και υπάρχει και μια ακόμα κατηγορία, όσοι βγάζουν τη φυλακή τους ήσυχα και ωραία. Εγώ δεν ανακατεύομαι σε τίποτα. Κάθομαι και διαβάζω το βιβλίο μου, χωρίς να βλέπω ή να ακούω τίποτα. Άλλωστε, αυτός είναι ο βασικός κανόνας. Βλέπε, άκου, σώπα. Από εκεί και πέρα, πρέπει να είσαι καθαρός, να μη φτύνεις, να μη βρίζεις, να μην ενοχλείς. Σεβασμός υπάρχει για τους πιο παλιούς και αυτούς που είναι χρόνια μέσα αλλά έχουν να βγάλουν και χρόνια. Εγώ έχω να βγάλω δύο ισόβιες, δεν γίνεται να έρθει κάποιος με ποινή 10 χρόνια και να προσπαθήσει να μου το παίξει αρχηγός. Πώς θα γίνει αυτό; Όμως, εγώ δεν θέλω να ελέγχω κανέναν, μόνο να βγάλω ήσυχα την ποινή μου.

Οι κανόνες υπάρχουν από όταν φτιάχτηκε η φυλακή. Κανείς δεν τους έφτιαξε. Όλοι τους βρήκαμε και τους μάθαμε από τις πρώτες μας μέρες εδώ. Όταν πρωτομπείς κάποιος από το κελί σου θα έρθει να σου εξηγήσει τι πρέπει να κάνεις. Επιβάλλονται, αλλά όχι με βία, με συζήτηση. Η βία θα υπάρξει αν παραβιαστούν. Και ειδικά αν παραβιάσεις τους δύο βασικότερους. Δεν σεβαστείς τον παλιότερο ή ρουφιανέψεις κάτι που είδες.

Δεν ξέρω αν γίνονται δουλειές. Εγώ όποτε έχω χρειαστεί τσιγάρα έχω έρθει στην κοινωνική υπηρεσία και έχω πάρει. Το φαγητό είναι λίγο, αλλά αν δεν έχω χρήματα να αγοράσω καντίνα θα αρκεστώ σε αυτό.

Η φυλακή σε κάνει καλύτερο. Σε κάνει να σκέφτεσαι τι έκανες και βρέθηκες εδώ. Σου δίνει χρόνο για τον

εαυτό σου. Καλά είμαι και είμαι μέσα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΗ

Καλησπέρα. Ήρθατε να δείτε τι γίνεται εδώ; Ο ένας πάνω στον άλλο είμαστε. Το χειρότερο είναι ο υπερπληθυσμός. Ναι συμφωνώ, ρωτήστε.

Είμαι 50 χρονών, από __ (119 χλμ. απόσταση), ανύπαντρος. Έχω τελειώσει το Γυμνάσιο. Άκουσα πρωτόδικα 17 χρόνια για ληστεία και ελπίζω στο εφετείο. Δεν έχω μεροκάματα, ούτε πειθαρχικά, ούτε επισκεπτήρια. Δεν παίρνω άδεια. Είμαι ήδη 30 μήνες μέσα και την προηγούμενη φορά έβγαλα 13 χρόνια για ληστείες.

Σαφώς υπάρχουν ομαδοποιήσεις μέσα στις πτέρυγες. Χωρίζονται και εθνικά, αλλά και ανάλογα με τις δουλειές που κάνουν μέσα. Αν κάποιος πουλάει ναρκωτικά ή άλλα πράγματα έχει μια ομάδα πίσω του, δεν μπορεί να είναι μόνος του, λογικό δεν είναι; Αν γίνει κάπου φασαρία, εμφανίζεται μια ομάδα και αυτόν που έχει άδικο τον κάνουν τούμπανο. Ή αν χρωστά λεφτά για καπνό ή από στοίχημα που έχασε ή από μπαρμπούτι. Αν χρωστάς στη φυλακή πρέπει συνέχεια να κοιτάς πίσω σου γιατί δεν ξέρεις πότε θα έρθει να εισπράξει. Και στην αρχή θα φας μάπες και αν δεν φοβηθείς να πληρώσεις θα φας περισσότερες. Δεν σε σκοτώνουν, δεν τους συμφέρει, έτσι θα χάσουν όλα τα λεφτά τους. Η ζωή μόνο του ρουφιάνου ή του βιαστή κινδυνεύει στη φυλακή. Αλλιώς μετράς κατάγματα.

Το βασικό είναι ο σεβασμός. Να σέβεσαι τον παλιότερο. Όπως και στο στρατό. Σέβεσαι την παλιοσειρά. Μετά πρέπει να κάνεις ησυχία όταν παίζουν κολτσίνες ή όταν κοιμούνται. Να μην μιλάς σε κανέναν για ό,τι είδες. Αν και ο ρουφιάνος είναι απαραίτητο στοιχείο στη φυλακή, αν σε πιάσουν να μιλάς τότε κάνε την προσευχή σου. Όμως, ξέρεις τι λένε: το κάστρο δεν πέφτει χωρίς ρουφιάνους. Γενικά τον ρουφιάνο όλοι τον φοβούνται. Γιατί δεν ξέρεις τι θα πει και ποιους θα δώσει. Το χειρότερο όμως είναι να μην είσαι σίγουρος. Εκεί δεν μπορείς να τον αγγίξεις τον άλλον, μόνο να τον προειδοποιήσεις. Αν, όμως, έχεις αποδείξεις, φεύγει σούμπιτος.

Δουλειές υπάρχουν όλων των ειδών. Αν απλώς θέλεις να βγάλεις τα τσιγάρα σου και την καντίνα σου, αρκεί να πλύνεις κανένα ρούχο, να κάνεις κανένα τατουάζ, να κάνεις τη μοδίστρα. Αν όμως θες να χτίσεις και κανένα σπιτάκι έξω να σε περιμένει για όταν βγεις, τότε θα κάνεις τον περιπτερά και θα πουλάς τσιγάρα με τόκο, θα κάνεις διακίνηση, θα φτιάξεις κρυψώνες για όπλα ή κινητά, θα πουλήσεις προστασία. Τότε βέβαια πρέπει να φτιάξεις ομάδα που θα σε στηρίζει, θα υπερασπίζεται την περιουσία σου, αλλιώς μπορεί πολύ εύκολα να τη χάσεις από άλλον επιχειρηματία που έχει κόσμο πίσω του.

Η φυλακή μπορεί να σε τρελάνει. Η απραξία είναι ό,τι χειρότερο. Να ξέρεις πόσα βήματα θα περπατήσεις από τοίχο σε τοίχο και να το κάνεις κάθε μέρα μέχρι να σου πουν «ελεύθερος». Δεν φταίνε οι υπάλληλοι εδώ, η υπηρεσία κάνει ό,τι μπορεί. Φταίει το υλικό. Έχουν βάλει τους πάντες μέσα, τον επικίνδυνο με τον ακίνδυνο, αυτόν που θέλει να βγει γρήγορα με τον καριερίστα. Πώς να επιλέξεις τον ίσιο δρόμο, αν βλέπεις συνέχεια τον στραβό; Έτσι βγαίνεις χειρότερος από ό,τι μπήκες, όσο και αν θέλεις να βγεις καλύτερος για να μην ξαναδείς ποτέ το κελί σου.

ΌΝΟΜΑ: ΒΘ

Να ζητήσετε να μπείτε μέσα. Να δείτε πώς ζούμε όλοι μαζί. Έχουν εμάς, μαζί με δολοφόνους και πρεζάκια. Αυτά να γράψετε.

Είμαι 49 χρονών από __ (708 χλμ. απόσταση). Έχω πάει μέχρι τη Β΄ Δημοτικού και είμαι χωρισμένος. Με καταδίκασαν σε 12 χρόνια και 50 χρόνια για οικονομικά εγκλήματα και πλαστογραφία. Έχω χρηματική ποινή γύρω στις 10.000. Δεν κάνω μεροκάματα, δεν έχω επισκεπτήρια, δεν έχω πειθαρχικά και δεν παίρνω άδειες. Ο χρόνος στη φυλακή περνά δύσκολα, απλώς μετράς τα λεπτά, τις ώρες, τις μέρες, τα χρόνια. Είμαι ήδη 4 χρόνια μέσα και είναι η δεύτερη φυλακή που βγάζω. Έκανα άλλα 4 χρόνια για χρέη πάλι.

Ο καθένας κοιτά την πάρτη του και ανάλογα πού τον συμφέρει πηγαίνει. Εκτός αν είναι ξένος, οπότε πάει με τους άλλους, Αλβανούς, Ρουμάνους, Ρώσους, Πακιστανούς. Οι Έλληνες τώρα έχουν αρχίσει και ενώνονται για να μην μας πάρουν φαλάγγι οι ξένοι. Κουμάντο, όμως, ακόμα κάνει ο παλιότερος ή ο πιο ισχυρός. Είμαι της άποψης ότι το καλύτερο που έχεις να κάνεις μέσα είναι να είσαι από μακριά και αλάργα από όλα. Και φυσικά να

μάθεις γρήγορα και να τηρείς τους κανόνες. Στην αρχή σου τους λένε ήρεμα. Έχεις φάει και το σοκ που βρέθηκες φυλακή και το σέβονται. Άμα περάσουν λίγοι μήνες και δεν έχεις χαμπαριάσει τίποτα ή προσπαθείς να το παίξεις σκληρός και επιβήτορας, τότε σε προσγειώνουν στη θέση σου.

Πρέπει να υπακούς τους κανόνες του κελιού. Τι ώρα ξυπνάς, τι ώρα έχει καθαριότητα, μέχρι ποια ώρα θα μείνει ανοιχτή η τηλεόραση. Να μην κλέψεις, να μην κάνεις φασαρία, να μην χτυπήσεις αδύναμο. Αν δεν τηρήσεις τους κανόνες, θα έχεις φασαρίες. Και όλοι τους τηρούν, όχι από σεβασμό, αλλά από φόβο μην τους διώξουν από το κελί ή φάνε τις μάπες τους. Αυτός που τρώει πραγματικά ξύλο είναι ο ρουφιάνος, ο βιαστής ή αυτός που έκλεψε μια ανήμπορη γιαγιά ή την εκκλησία. Αυτά τα εγκλήματα τιμωρούνται και εδώ μέσα. Γιατί να δέσεις και να χτυπήσεις μια γριά για να της πάρεις 200 ευρώ ή τη βέρα της. Αυτά τα κάνουν μόνο τα πρεζάκια, που δεν τα θέλει κανείς στο κελί του. ειδικά όταν παθαίνουν τα στερητικά είναι ανυπόφοροι.

Αν δεν έχεις φράγκα τότε πρέπει να δουλέψεις. Να πλύνεις ρούχα, να πάρεις το φαγητό για τους άλλους, να φτιάξεις την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο. Άλλοι πάλι κάνουν τις αποθήκες. Κρύβουν ναρκωτικά, κινητά, όπλα. Δεν μπορείς να φανταστείς τι κρυψώνες φτιάχνουν. Μια φορά βρήκαν κρυψώνα στο ταβάνι με ψευδοροφή. Άλλος μπορεί να μπει εγγυητής σε κάποιον για να αγοράσει καπνό ή καντίνα. Και έτσι ο άλλος θα χρωστάει διπλό τόκο. Άλλοι στήνουν στοιχήματα. Άλλοι φτιάχνουν τσίπουρο.

Η φυλακή μόνο χειρότερα μπορεί να σε κάνει. Έξω ίσως κάποιος ασχοληθεί μαζί σου αν έχεις πρόβλημα. Η μάνα σου, ο πατέρας σου, κάποιος. Εδώ όλοι σε ξεχνάνε, δεν υπάρχουν λεφτά για επισκεπτήρια. Σε πετάνε σαν το ζώο και περιμένουν να επιβιώσεις. Γκρέμισμα θέλουν και να σκεφτούν κάτι άλλο για να αντιμετωπίσουν το έγκλημα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΙ

Καλησπέρα. Ρωτήστε με, αλλά σύντομα γιατί έχω μεροκάματο να βγάλω.

Είμαι 47 χρονών από __ (65 χλμ. απόσταση). Ανύπαντρος. Έχω πάει μέχρι τη Β Λυκείου. Έχω φάει 17 χρόνια για ναρκωτικά. Κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια, έχω επισκεπτήρια. Είναι η δεύτερη φυλακή και είμαι ήδη 3 χρόνια και 5 μήνες. Την προηγούμενη φορά έβγαλα 5 χρόνια για ναρκωτικά.

Δεν θα το έλεγα ότι υπάρχει ιεραρχία μέσα. Σέβονται τους πιο παλιούς, και αυτοί κάνουν κουμάντο. Όταν λέμε ότι αυτός κάνεις κουμάντο, το εννοούμε με την καλή έννοια, αποτρέπει τις φασαρίες. Όσο ακούς, βλέπεις και δεν μιλάς είσαι εντάξει. Άμα βρίσεις, χρωστάς χρήματα, είσαι ρουφιάνος, τότε την έκατσες. Αν δεν θες να μπλέξεις μην ρωτάς. Άμα δεν έχεις χρήματα, τότε πρέπει να δουλεύεις. Να πλένεις ρούχα, να φτιάχνεις χάντρες ή σταυρούς. Υπάρχει όμως και η τοκογλυφία και η προστασία. Είναι ανάλογα με τον άνθρωπο τι θα κάνει. Δεν ξέρω κάτι παραπάνω. Εγώ δεν ρωτάω γιατί δεν θέλω να μπλέξω.

Θα έλεγα ότι δημιουργούνται σχέσεις ανάγκης. Αν κάποιος χρειάζεται κάτι θα βρει τρόπο να το αποκτήσει. Όμως μπορεί να κάνεις φίλους μέσα. Να έχεις δύο φιλαράκια, να μιλήσεις, να περάσει η ποινή.

Η φυλακή δεν προσφέρει τίποτα. Είναι αποθήκη ψυχών. Είναι μια πολύ σκληρή τιμωρία.

ΌΝΟΜΑ: ΒΚ

Γεια σας. Ρωτήστε με, αλλά ελπίζω να μην βρω κανένα μπελά. Αφού μου λέτε πως όχι, εντάξει θα συμμετέχω.

Είμαι 35 χρονών από __ (144 χλμ. απόσταση), χωρισμένος με ένα παιδί. Έχω πάει μέχρι τη Β Λυκείου. Άκουσα 16 χρόνια για ναρκωτικά και ληστείες. Είμαι ήδη 25,5 μήνες μέσα. Είναι η πρώτη μου φυλακή. Ο χρόνος περνά με διάβασμα, ντόμινο, σκάκι...

Ένας βασικός διαχωρισμός υπάρχει μέσα ο παλιός και ο νέος. Ο νέος μαθαίνεις τους κανόνες, ο παλιός τους διδάσκει. Και ο βασικός κανόνας είναι ο σεβασμός. Να μην κλέβεις, να μην ασχολείσαι με ό,τι δεν σε αφορά. Αν δεν τηρείς τους κανόνες μπορεί να φας μια επίπληξη ή κάποιες μάπες. Αν όμως ρουφιανέψεις έχει κερδίσει δίμηνες διακοπές στο νοσοκομείο. Απαγορεύεται να βρίζεις ή να έχεις το στιλάκι του παλιού, ενώ είσαι μέσα 5-6 μήνες.

Δουλειές υπάρχουν πολλές να κάνεις. Όρεξη να έχεις και ανάγκη για χρήματα, δηλαδή μάρκες ή τσιγάρα. Τα

πάντα χαλάνε εδώ μέσα, αν ξέρεις να τα φτιάξεις είσαι ένας καλός μάστορας, τότε θα έχεις να καπνίσεις και να φας. Αν πιάνουν τα χέρια σου φτιάχνεις κομποσκοίνια ή σταυρούς. Αν είσαι της καθαριότητας, αναλαμβάνεις να πλένεις ρούχα ή να επιδιορθώνεις. Υπάρχουν και οι παράνομες, αλλά αυτές δεν τις κάνεις για να βγάλεις τα τσιγάρα σου. Τις κάνεις ή γιατί χρωστάς ή για να βγάλεις λεφτά να στείλεις έξω. Αυτές τις δουλειές δεν μπορώ να στις πω, γιατί είπαμε ο ρουφιάνος δεν καλοπερνάει και εμένα με περιμένει μεγάλη ποινή μπροστά μου.

Νομίζω ότι οι φυλακές θα έπρεπε να υπάρχουν, αρκεί να προσφέρουν. Να υπάρχουν δημιουργικές δραστηριότητες, ψυχολόγοι, ιατρική περίθαλψη, κοινωνική υπηρεσία, πρόσβαση στη βιβλιοθήκη. Αν δεν υπάρχουν αυτά, είναι απλώς ένα κλουβί. Και έτσι όπως φτάσαμε, με συνωστισμό.

ΌΝΟΜΑ: ΒΛ

Καλησπέρα. Πώς αποφασίσατε να ασχοληθείτε με εμάς; Φυσικά ρωτήστε με να δούμε και τι θέλετε να μάθετε.

Είμαι 35 χρονών από εδώ (αναφέρεται στην πόλη όπου βρίσκεται το Κ.Κ. ΙΙ). Είμαι παντρεμένος και έχω δύο παιδιά. Τελείωσα νυχτερινό Γυμνάσιο. Έχω ποινή δέκα χρόνων για κλοπές. Δεν κάνω μεροκάματα και η μέρα περνά με γυμναστική και τηλεόραση. Δεν έχεις και τίποτε άλλο να κάνεις. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες, και έχω επισκεπτήρια γιατί οι δικοί μου είναι από εδώ. Την προηγούμενη φορά έβγαλα 8,5 χρόνια για ναρκωτικά.

Πρέπει να δείχνουμε σεβασμό στον παλιότερο, αλλά και σε όλους τους κρατούμενους. Κουμάντο στη φυλακή κάνει πάντα ο παλιότερος. Περισσότερο και από αυτόν που έχει λεφτά ή γνωριμίες. Αν και αυτοί θα περάσουν καλά στη φυλακή. Θα βγουν αγροτική στην ώρα τους, θα πάρουν άδειες, θα έχουν επισκεπτήρια. Αυστηρή ιεραρχία βρίσκεις στους ξένους, ειδικά τους Αλβανούς. Οι Έλληνες τώρα έχουν αρχίσει και ομαδοποιούνται, αλλά δύσκολα γιατί δεν είναι μονιασμένοι. Αυτοί χωρίζονται ακόμα ανάλογα τα αδικήματα.

Το πρώτο που μαθαίνεις στη φυλακή είναι ο σεβασμός. Να σέβεσαι τον παλιότερο, αλλά και να σέβεσαι όποιον μένει μαζί σου. Να μην προκαλείς φασαρίες. Να μην βρίζεις, να μην ενοχλείς όταν άλλοι κοιμούνται. Το καλύτερο είναι αν έχεις κάποιο πρόβλημα να το συζητήσεις μαζί με έναν παλιότερο και αυτός θα πει ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Αυτό που δεν χωρά συζήτηση είναι η ρουφιανιά. Εκεί έχεις σίγουρο το ξύλο. Αν έχεις σκοπό να μιλήσεις ζήτα πρώτα να σε βάλουν σε κελί προστασίας, αλλιώς δεν θα τη βγάλεις τη νύχτα. Αν πάλι χρωστάς στοιχήματα ή τσιγάρα ή ναρκωτικά πρέπει να φοβάσαι. Το τζάμπα έχει πεθάνει εδώ και χρόνια. Δεν υπάρχουν κεράσματα. Πρέπει να ξεχρεώνεις για να μην έχεις προβλήματα.

Στη φυλακή κάποιοι πλέκουν χάντρες άλλοι κάνουν χάρες και άλλοι βγάζουν τις οικιακές δουλειές. Οι περισσότεροι μέσα δεν έχουν στον ήλιο μοίρα και έτσι δουλεύουν για να βγάλουν τα τσιγάρα τους ή το φαγητό τους. Εδώ αν έχει η υπηρεσία σου δίνει ρούχα, παντόφλες, τσιγάρα, τηλεκάρτες. Αν δεν έχει, πρέπει να δουλέψεις.

Η φυλακή δεν κάνει τίποτα. Σε βάζει στην αχρηστία και έτσι γίνεσαι χειρότερος. Κάνεις παρέες με ανθρώπους που ξέρουν πιο πολλά από σένα για κλοπές ή για ναρκωτικά. Όταν βγεις έχεις μάθει καινούρια κόλπα που θα αναγκαστείς να χρησιμοποιήσεις για να βγάλεις το ψωμί σου. Και λογικό είναι. Δεν έχεις τίποτα κοινό με τους συγκρατούμενούς σου, παρά μόνο την εμπειρία σου στο έγκλημα. Και αυτό λες για όσο καιρό κάτσεις μέσα. Όταν βγεις είναι η φύση σου το έγκλημα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΜ

Γεια σας. Ναι φυσικά ρωτήστε με.

Είμαι 36 χρονών από τη Ρουμανία. Τελείωσα το σχολείο στην πατρίδα μου. Έφαγα 20 χρόνια για ανθρωποκτονία. Κάνω μεροκάματα και γυμνάζομαι, έτσι περνά η μέρα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδεια. Επισκεπτήρια δεν έχω, αφού όλοι είναι στη Ρουμανία. Είμαι ήδη μέσα 5,5 χρόνια. Είναι η πρώτη φορά που μπαίνω μέσα.

Η φυλακή έχει το καλό και το κακό, όπως έξω. Υπάρχουν άνθρωποι μεροκαματιάρηδες που θέλουν να βγάλουν την ποινή τους και κάνουν δουλειές τίμιες για να κερδίζουν τα τσιγάρα τους και άλλοι που θέλουν να βγάλουν λεφτά από τη φυλακή, να μην πάει ο χρόνος χαμένος. Αυτοί συνήθως έχουν βίλες έξω και μέσα ό,τι μπορείς να φανταστείς. Την καλύτερη τηλεόραση, πάντα καθαρά ρούχα, πάντα το καλύτερο φαγητό. Έχουν και πληρώνουν για άνθρωπο να τους καθαρίζει, για άλλον να τους μαγειρεύει και άλλους να του κάνουν τη δουλειά.

Η ιεραρχία είναι αυτή στη φυλακή. Υπάρχουν οι εργάτες, οι πλούσιοι και οι δυνατοί. Και φυσικά ο στρατός των δυνατών. Όλοι όμως σέβονται τον παλιότερο. Για να γίνει κάτι στη φυλακή πρέπει να συμφωνήσει ο παλιότερος. Αυτός θα ζυγίσει αν συμφέρει αυτό τώρα ή όχι.

Η φυλακή εδώ δεν έχει κανένα νόημα, παρά μόνο εκδίκηση. Στη Ρουμανία έχεις κάτι, έναν ψυχολόγο, κάτι. Εδώ τίποτα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΝ

Καλησπέρα. Σε λίγο κλείνει η φυλακή για φαγητό. Οπότε να είμαστε σύντομοι. Ευχαριστώ.

Είμαι 36 χρονών από __ (70 χλμ. απόσταση). Ανύπαντρος. Έχω πάει μέχρι την Α΄ Γυμνασίου. Έχω φάει 22 χρόνια για ληστείες. Κάνω μεροκάματα, ενώ η υπόλοιπη μέρα περνά με αθλοπαιδιές. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες, αλλά έχω επισκεπτήρια. Έχω ήδη κάτσει 29 μήνες. Είναι η πέμπτη φορά στη φυλακή. Έχω κάνει 8 χρόνια για κλοπές.

Ιεραρχία υπάρχει εδώ και χρόνια. Ειδικά οι ξένοι έχουν χρόνια τώρα ηγεσία. Πολλές φορές ορίζεται και απέξω ποιος θα είναι αρχηγός μέσα. Πλέον έχουν οργανωθεί και οι Έλληνες. Αυτοί που έχουν πρόβλημα είναι οι ισοβίτες. Αυτοί δεν έχουν αρχηγό γιατί όλοι αντιμετωπίζουν τα ίδια και έτσι συγκρούονται συχνά. Γενικά σεβασμό έχει ο παλιότερος, γνωρίζει περισσότερα.

Κάθε κρατούμενος πρέπει να σέβεται και να έχει το σεβασμό των άλλων. Όσο πιο παλιός είναι τόσο πιο πολύ μετράει η γνώμη του. Ανεξάρτητα από την ηλικία του ή την ποινή που έχει συνολικά. Και είναι ασέβεια να μιλήσεις σε άλλον κρατούμενο, να τον κουτσομπολέψεις. Και έχει συνέπειες. Όπως συνέπειες έχει η ρουφιανιά. Άμα χρωστάς θα φας κάποιες σφαλιάρες ή μόνο απειλή, άμα ρουφιανέψεις θα φας ξύλο από τουλάχιστον πέντε άτομα. Οι κανόνες αυτοί δεν είναι καινούργιοι. Όσους ξέρω τους βρήκαν εδώ. Δεν ξέρω πότε φτιάχτηκαν, αλλά όλοι τους τηρούμε. Και οι περισσότεροι είναι αποτέλεσμα λογικής για να μη σφαχτούμε μεταξύ μας. Αλλιώς θα υπήρχε χάος.

Η φυλακή άμα δούλευε σωστά θα είχε αποτέλεσμα. Όμως έχει φτιαχτεί για να μην προσφέρει τίποτα.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. IV

11/11/2014	**Συνεντεύξεις:** 10 ολοκληρωμένες (αποχώρηση της ερευνήτριας πριν από τη λήξη της άδειας)	**Χώρος:** Επισκεπτήριο Συνηγόρων **Συνθήκες:** Παρουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 20΄

ΌΝΟΜΑ: ΒΞ

Καλημέρα σας. Πώς είστε; Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 50 χρονών. Κατάγομαι από το νησί __ (512 χλμ. απόσταση) αλλά έμεινα για χρόνια στην Αυστραλία. Δεν έχω κανέναν εδώ. Οι γονείς μου πέθαναν πρόσφατα και δεν επιτρέπεται να έρθει άλλος να σε δει, εκτός από πρώτου βαθμού συγγενή, οπότε δεν έχω επισκεπτήρια. Έχω τελειώσει ιδιωτικό κολέγιο στην Αυστραλία. Καταδικάστηκα πρωτόδικα σε 12 χρόνια για ασέλγεια εις βάρος ανηλίκου. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν έχω ακόμα δικαίωμα για άδεια, είμαι 2 χρόνια μέσα. Είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή.

Στην αρχή ήταν δύσκολα. Φοβόμουν. Άκουγα ότι όποιος σαν και εμένα μπαίνει στη φυλακή θα τον βιάσουν, θα τον δείρουν, θα τον σκοτώσουν. Ευτυχώς εγώ δεν έζησα ούτε είδα κάτι τέτοιο. Βέβαια η φυλακή εδώ είναι Ηθών, οπότε όλοι λίγο πολύ για τον ίδιο λόγο είμαστε μέσα. Η ένταξη στη φυλακή δεν είναι εύκολη αλλά είναι

αναγκαία, για να επιβιώσεις.

Δεν ανοίγομαι. Προσπαθώ να μη μιλάω πολύ και να περνάω απαρατήρητος. Αυτό έμαθα να κάνω και στην Αυστραλία. Παρέα κάνω με έναν Αμερικάνο και έναν Νορβηγό που είναι της ίδιας λογικής. Δεν θα το έλεγα ότι έχουμε σχέσεις φιλίας, με την έννοια που το εννοούμε έξω, αλλά δεν είναι και τυπική η σχέση μας. Κάτι ενδιάμεσο. Έχω την ανάγκη να μιλήσω σε κάποιους ανθρώπους γιατί αλλιώς θα τρελαθώ εδώ μέσα και μιλάω σε αυτούς που θεωρώ ότι θα με καταλάβουν.

Οι κρατούμενοι είναι χωρισμένοι ανάλογα με τη χώρα τους. Ελλάδα, Πακιστάν, Αλβανία, Ρωσία. Υπάρχουν και αυτοί που έχουν λεφτά, που προσπαθούν να κάνουν κουμάντο εδώ μέσα. Και το καταφέρνουν. Είναι τόσοι πολλοί οι άποροι, που δεν φαντάζεσαι τι θα κάνουν για ένα τσιγάρο. Ευτυχώς που εγώ δεν καπνίζω και δεν έχω φτάσει σε αυτή την ανάγκη. Κάποιοι επιβάλλονται με τα λόγια, με ευγένεια και κάποιοι είναι επιθετικοί ή και βίαιοι. Αλλά αυτό δεν συμβαίνει και έξω;

Δεν θα έλεγα ότι υπάρχουν κανόνες. Όσο κάποιες απαραίτητες κατευθύνσεις για να μη γίνει μπάχαλο η φυλακή. Να μη δημιουργείς προβλήματα σε άλλους κρατούμενους, να μη λερώνεις, να μην ενοχλείς, να μη φωνάζεις, να μην απειλείς. Είναι βασικό να έχεις τυπικές σχέσεις με την υπηρεσία και αν έχεις πρόβλημα με κάποιον κρατούμενο να το λύσεις εσύ και όχι να μπλέξεις κάποιον από το προσωπικό. Αν δεν τα τηρείς, θα έχεις επιπτώσεις. Αλλά εγώ αποφεύγω όπως μπορώ τις φασαρίες. Να βγάλω τη φυλακή μου θέλω. Οι κανόνες αυτοί είναι διαχρονικοί. Δεν τους φτιάχνει κάποιος σε κάθε φυλακή. Τους βρίσκεις όταν μπαίνεις και θα υπάρχουν και όταν βγεις. Ένα βασικό ακόμα είναι ο σεβασμός. Σεβασμό στον προσωπικό χώρο, την προσωπικότητα του άλλου, στον παλιότερο. Όμως πιστεύω ότι αυτό είναι κουραφέξαλα. Το σεβασμό πρέπει να τον κερδίσεις και όχι να στον δίνουν γιατί πάλιωσες εδώ μέσα.

Κάποιοι για να βγάλουν τα τσιγάρα τους καθαρίζουν, πλένουν ρούχα ή πιάτα. Εδώ δεν έχουμε άλλες δουλειές. Τις παράνομες. Έχω δει όμως κρατούμενο να πουλάει τα ρούχα του για ένα πακέτο τσιγάρα.

Στην Ελλάδα η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Στο εξωτερικό η κοινωνία είναι πιο ώριμη. Προσπαθεί να σταθεί στο πλευρό σου. Εδώ τους νοιάζει πόσο μεγάλη θα είναι η τιμωρία σου. Η φυλακή είναι αποθηκευτικός χώρος. Χρειάζεται ένας άλλος σχεδιασμός, όμως χρειάζεται ο θεσμός της φυλακής. Θα πρέπει να έχει ως σκοπό να προστατεύσει την κοινωνία, αλλά και πώς θα αλλάξει τη συμπεριφορά σου. Ο φόβος δεν βοηθά. Και εδώ όλοι φοβόμαστε. Ποιο το νόημα της φυλακής; Αν μπει κάποιος κλέφτης θα τον κάνει πλούσιο για να μην ξανακλέψει; Αν μπει ένας βιαστής με το φόβο θα του αλλάξει την αρρώστια στο κεφάλι; Χρειαζόμαστε ψυχολογική βοήθεια, χρειαζόμαστε προγράμματα απασχόλησης, εκπαίδευσης. Στο εξωτερικό ένας βιαστής θα φυλακιστεί για τρία χρόνια και μετά από πολύ δουλειά με ψυχολόγο στη φυλακή θα βγει και θα έχει την υποχρέωση ψυχολογικής παρακολούθησης για 5-6 χρόνια. Εδώ θα τον αφήσουν να σαπίσει. Είναι μια αποθήκη. Και γι' αυτό έχει αποτύχει.

ΌΝΟΜΑ: ΒΟ

Πρώτη φορά έρχεται κάποιος σε εμάς. Πώς και σας το επέτρεψαν; Ναι, ρωτήστε με.

Είμαι 47 χρονών από __ (157 χλμ. απόσταση). Έχω τελειώσει Γενικό Τεχνικό Λύκειο. Καταδικάστηκα σε 13 χρόνια για αποπλάνηση ανηλίκου. Κάνω μεροκάματα και κάπως έτσι περνά η ώρα. Αλλά γενικά δεν περνά με τίποτα. Περνά αργά και βασανιστικά, μόνο με τα μεροκάματα περνά πιο γρήγορα. Δεν έχω πειθαρχικά. Παίρνω άδειες και έχω επισκεπτήρια. Σε τρεις μήνες αποφυλακίζομαι, ύστερα από 6 χρόνια.

Για να επιβιώσεις στη φυλακή πρέπει να προσαρμοστείς. Θα έλεγα ότι είμαι ενταγμένος σε έναν καθημερινό ρυθμό αλλά κρατάω τις αποστάσεις μου για να φύγω από εδώ μέσα. Στη φυλακή είναι πολύ δύσκολα. Δεν έχω προσαρμοστεί ακόμα. Απλά συνήθισα.

Το πιο δύσκολο είναι που δεν βλέπω τα παιδιά μου. Που δεν μπορώ να είμαι πατέρας. Η ζωή εδώ μέσα με το έξω είναι η μέρα με τη νύχτα. Ακόμα και οι μικροδιαφωνίες που έξω θα περνούσαν σε ένα λεπτό εδώ διαρκούν για ώρες ή για μέρες ή για πάντα. Είναι πολύ περιορισμένος ο χώρος και λίγες οι αντοχές. Σκέψου ότι σ' ένα μικρό θάλαμο μένουμε 30 άνθρωποι. Δεν έχουμε καν προσωπικό χώρο. Όμως δεν έχεις εναλλακτική. Πρέπει να δεχτείς τα πράγματα όπως τα βρήκες, αν θες να φύγεις ολόκληρος. Γι' αυτό και εγώ κρατάω χαμηλά το κεφάλι.

Καταλαβαίνεις ότι δεν μπορώ να αποφύγω κάποιον που αντιπαθώ γιατί μένουμε μαζί 24 ώρες το 24ωρο; Οπότε τι να κάνω; Υπομονή.

Έχω ένα δύο άτομα που είμαστε πιο κοντά. Να πούμε κάτι να περάσει η ώρα. Είναι άνθρωποι που δεν μου χαλάνε την ψυχολογία. Είναι αμφίδρομη η σχέση φιλίας και ανάγκης. Από τη στιγμή που υπάρχουν τόσα άτομα, κάπου έπρεπε να μιλήσω. Με κάποιον να τα βρω. Τους έχω και με έχουν ανάγκη.

Η σχέση μου με το προσωπικό είναι άριστη. Ποτέ δεν τους ενόχλησα, ποτέ δεν με ενόχλησαν. Οι κανόνες υπάρχουν γιατί πρέπει. Και η φυλακή επιβάλλει κανόνες με τον εσωτερικό κανονισμό. Αλλιώς θα διαλυόταν. Εδώ πρέπει να δείχνεις σεβασμό. Σε αυτόν που έχει τραβήξει περισσότερα από εσένα ή στον μεγαλύτερο. Να καταλαβαίνεις πότε ο άλλος αντιμετωπίζει πρόβλημα και να του αφήνεις χώρο. Να μην ξεσπάς σε άλλους. Βασικό είναι η καθαριότητα. Είμαστε σε ένα θάλαμο 49 τ.μ. 47 άτομα. Αν δεν υπήρχε καθαριότητα θα ήμασταν βάρβαροι. Αυτό το εξασφαλίζει η Υπηρεσία, αλλά και οι κρατούμενοι συμβάλλουν.

Η κλοπή είναι πιο μεγάλο αδίκημα εδώ μέσα παρά έξω. Εδώ είναι πιο δύσκολα. Ο κρατούμενος δεν δουλεύει. Ζούμε με το χαρτζιλίκι που θα μας στείλουν οι δικοί μας, αν έχουν. Ακόμα και ένα πακέτο τσιγάρα είναι ιερό. Ή ένα κουταλάκι. Δεν μας επιτρέπουν δεύτερο, οπότε αν κάποιος το κλέψει είναι σαν να του απαγορεύει να φάει. Λογικό είναι να αντιδράσει ο άλλος.

Σε κάποιες φυλακές δουλεύουν οι κρατούμενοι για τα τσιγάρα. Αν χρειάζεσαι τσιγάρα και κάποιος έχει τη δυνατότητα να σου δώσει πρέπει να τα δουλέψεις. Να καθαρίσεις, να πλύνεις, να κουβαλήσεις. Ό,τι χρειαστεί. Εδώ δεν γίνονται τέτοια.

Η ένταση οξύνεται λόγω του εγκλεισμού και του αποκλεισμού από την κοινωνία έξω. Αν δεν ήμασταν τόσο αποκομμένοι ίσως δεν γινόμασταν τόσο αγρίμια. Οι κανόνες κρατούν ισορροπίες. Τους βρίσκεις μπαίνοντας και οι άλλοι κρατούμενοι βεβαιώνονται ότι τους κατάλαβες. Σου βάζουν το φόβο. Εδώ δεν έχουμε εκφοβισμό ή τραμπουκισμούς. Στις άλλες φυλακές είναι πιο έντονο. Εδώ είμαστε όλοι για το ίδιο αδίκημα. Βέβαια υπάρχουν αυτοί που κάνουν κουμάντο. Αλλού τους περνά και αλλού όχι, ανάλογα σε ποιον θα απευθυνθούν.

Τα αδικήματα που έχουμε κάνει εμείς είναι κόκκινο πανί για τις άλλες φυλακές. Όταν με πήγαν στο Κορυδαλλό για να δικαστώ το έκρυψα για να γλιτώσω το λιντσάρισμα.

Η φυλακή είναι ό,τι χειρότερο συνέβη στη ζωή μου. Έχω στερηθεί την οικογένειά μου, τα παιδιά μου, τους φίλους μου, τη βόλτα μου. Και αναθεώρησα κάποια πράγματα για τη ζωή μου. Όμως στη φυλακή πώς να γίνει συμμόρφωση ομαδικά; Πρέπει να υπάρχει τιμωρία, αλλά με στόχο τη συμμόρφωση. Γι' αυτό χρειάζονται προγράμματα, απασχόληση, εκπαίδευση, κίνητρα. Αλλιώς βγαίνεις χειρότερος και έτοιμος για όλα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΠ

Καλημέρα σας. Κρύο έχει ε; Πού να δεις μέσα τι γίνεται. Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 47 χρονών και μένω __ (157 χλμ. απόσταση). Δηλαδή εκεί μένει η γυναίκα μου και τα δύο παιδιά μου. Έχω τελειώσει σχολή εμποροπλοιάρχων. Καταδικάστηκα σε 16 χρόνια για αποπλάνηση και ασέλγεια σε ανήλικο. Είμαι ήδη 28 μήνες μέσα και είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή. Δεν έχω πειθαρχικά, ούτε δικαιούμαι ακόμα άδειες. Όμως έχω επισκεπτήρια. Ο χρόνος περνά με τα μεροκάματα, τη γυμναστική, το διάβασμα, τα σταυρόλεξα. Τι άλλο να κάνεις;

Όταν μπήκα έδειξα ότι είμαι ήσυχος άνθρωπος και κανείς δεν με ενόχλησε. Προσπαθώ να μην έχω προβλήματα. Δεν καπνίζω και έτσι με το χαρτζιλίκι που μου στέλνουν αγοράζω τηλεκάρτες και σταυρόλεξα για να μην χάνω επαφή. Προσπαθώ να μην ρωτάω κανέναν τίποτα. Άμα κάποιος θέλει να σου πει τι έχει κάνει θα στο πει. Εγώ δεν ρωτάω τίποτα. Κάνω χαβαλέ για να περάσει η ώρα, αλλά τίποτα σοβαρό. Αν κάποιος χρειαστεί τη βοήθειά μου και μπορώ θα βοηθήσω, αρκεί να μην έχω μπελάδες. Έτσι με κατάλαβαν τι είμαι και κανείς δεν με πειράζει εδώ μέσα. Όποιους γνώρισα εδώ μέσα ξέρω ότι όταν βγω δεν θα τους ξαναδώ. Δεν είναι φίλοι μου. Είναι η ανάγκη μου για επικοινωνία. Και με το προσωπικό έχω τυπικές σχέσεις. Δεν τους ενοχλώ δεν με ενοχλούν.

Φυσικά υπάρχουν κανόνες και πρέπει να υπάρχουν και να τηρούνται από όλους. Αν κάποιος δεν είναι διακριτικός ή εκέμυθος θα απομονωθεί. Σε άλλη φυλακή θα έτρωγε ξύλο, αλλά εδώ δεν γίνονται φασαρίες γιατί η φα-

σαρία σημαίνει μεταγωγή σε άλλη φυλακή και κανείς δεν θέλει να βρεθεί σε άλλη φυλακή με αδίκημα περί ηθών. Δεν μπορεί να κάνει ο καθένας ό,τι θέλει. Κουμάντο κάνει ο θαλαμάρχης, που τον ορίζει η Υπηρεσία. Είναι μεροκάματο αυτό. Κανείς δεν του κουνιέται του θαλαμάρχη. Αυτός κρατά το κοντρόλ της τηλεόρασης, το ωράριο, τους κανόνες υγιεινής. Αν γίνει παρεξήγηση αυτός θα τη λύσει. Αν μου κάνει παρατήρηση πρέπει να σταματήσω αλλιώς θα φάω ξύλο.

Οι δουλειές εδώ μέσα απαγορεύονται. Βέβαια, αν για μια βδομάδα μου φέρνει το φαγητό κάποιος και δεν κάθομαι στην ουρά, θα του δώσω ένα πακέτο καπνό. Δεν είναι τόσο δουλειά, όσο εξυπηρέτηση θα έλεγα. Και αυτές τις κάνουν συνήθως οι άποροι.

Η φυλακή είναι διαφορετική σε κάθε άνθρωπο. Είναι θέμα χαρακτήρα. Άλλοι συμμορφώνονται άλλοι δεν καταλαβαίνουν τίποτα και μπαινοβγαίνουν. Πιστεύω ότι σωφρονίζει. Δεν θα έλεγα όχι να ήταν καλύτερες οι συνθήκες, όμως. Να είχαμε μπαλάκια για το πινγκ πονγκ καλό θα ήταν. Αν έχεις κάνει κάτι είναι καλό να κάνεις φυλακή. Αν σε έχουν κλείσει μέσα χωρίς να το έχεις κάνει και στηριγμένοι σε μία ομολογία, χωρίς αποδείξεις, τότε δεν μπορεί να σε βοηθήσει. Απλά θα σε τρελάνει αν αφεθείς.

Τα αδικήματα που είμαστε εδώ μέσα έχουν μια ιδιαιτερότητα. Πρέπει να το κρύβουμε όταν είμαστε σε άλλη φυλακή. Ένας αρκεί να βρεθεί για να σε τσακίσει. Όταν πήγα στον Κορυδαλλό, είπα ότι είμαι από τη φυλακή του Ναυπλίου και έτσι την πέρασα ήσυχα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΡ

Γεια σας. Δεν έχω ξανακούσει να γίνονται έρευνες στις φυλακές. Εδώ γιατί ήρθατε; Είμαστε ήσυχοι εμείς, όχι όπως αλλού.

Είμαι 43 χρονών από το νησί ___ (545 χλμ. απόσταση). Αρραβωνιασμένος και έχω τελειώσει το Λύκειο. Καταδικάστηκα σε 18 χρόνια για αποπλάνηση, ασέλγεια και βιασμό ανηλίκου. Η μέρα μου περνά με τα πάνω κάτω στο προαύλιο, καμιά κουβέντα και κανένα βιβλίο. Εδώ ανακάλυψα το βιβλίο. Έξω δεν διάβαζα γραμμή. Έχω αραιά και πού κανένα επισκεπτήριο. Δεν παίρνω άδειες και είναι η πρώτη μου φυλακή. Είμαι ήδη 2 χρόνια εδώ μέσα.

Οι πρώτοι δύο μήνες είναι δύσκολοι. Μετά προσαρμόζεσαι, σύμφωνα με ό,τι βλέπεις. Μαθαίνεις τα ωράρια και τους ρυθμούς. Να είσαι καθαρός, μετά τις 10 το βράδυ να κάθεσαι ήσυχα σεβόμενος τους άλλους που κοιμούνται, να μην αντιμιλάς στους παλιότερους ή τους γέρους. Να μην μιλάς, γιατί κάποια πράγματα δεν πρέπει να λέγονται και αν εσύ τα ακούσεις να τα ξεχνάς αμέσως. Αν μιλήσεις, κακό θα σε βρει.

Πιο πολύ οι κανόνες που υπάρχουν είναι αυτοί που λέει η Υπηρεσία, ο εσωτερικός κανονισμός. Δεν υπάρχει κάποιος που να κάνει κουμάντο. Όλοι πρέπει να σέβονται τους γύρω τους. Και κανείς να μην μπαίνει στα χωράφια του άλλου. Με την Υπηρεσία να είσαι τυπικός. Ούτε πολλά πολλά ούτε να αντιμιλάς. Και άμα είσαι άπορος θα σε αφήσουν να κάνεις καμιά δουλειά για τα τσιγάρα σου.

Η φυλακή είναι ένα κενό χρόνου. Όπως μπαίνεις έτσι βγαίνεις. Δεν υπάρχει αθώος σε αυτή τη φυλακή. Και λίγοι είναι που λένε ότι είναι αθώοι και όλοι τους κοροϊδεύουν. Το αδίκημα είναι πολύ σοβαρό για να είσαι θύμα πλεκτάνης. Εδώ δεν κοιτάνε τους λόγους που το έκανες. Αν σκοτώσεις κάποιον ίσως έχεις λόγο. Αλλά να κάνεις κάτι σε παιδί δεν έχεις δικαιολογία. Φταίει το κεφάλι σου. Και χρειάζεσαι βοήθεια. Όμως η φυλακή είναι πήχτρα. Θα έπρεπε να προβλέπονται λιγότερα αδικήματα για να μπαίνεις στη φυλακή. Γιατί να είναι μέσα ένα πρεζάκι ή κάποιος που έκλεψε ένα πορτοφόλι; Πώς θα βοηθήσουν εμάς που χρειαζόμαστε βοήθεια; Στα δικαστήρια έχουν ένα κατάλογο. Τον συμβουλεύονται και ανάλογα σου κόβουν το κουστούμι. Δεν βλέπουν το κακό που θα σου κάνει η φυλακή. Θα έπρεπε οι ποινές να εξατομικευμένες, να ταξινομηθούν και να είσαι σίγουρος γι' αυτόν που καταδικάζεις. Να εγώ κατηγορήθηκα για ανήλικο, όμως δεν έγινε τίποτα μεταξύ μας. Αν ήταν μεγάλη γυναίκα, 20-25 χρονών, τίποτα δεν θα είχε συμβεί.

Όταν με πήγαν στον Κορυδαλλό για δέκα μέρες, το έκρυψα. Αν και οι κρατούμενοι το ήξεραν γιατί εμάς του Ηθών μας βάζουν σε συγκεκριμένο θάλαμο. Ευτυχώς δεν συνέβη τίποτα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΣ

Καλημέρα σας. Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 33 χρονών από το νησί __ (545 χλμ. απόσταση). Ανύπαντρος έμεινα και έχω τελειώσει το Λύκειο. Έφαγα 25 χρόνια για αποπλάνηση και ασέλγεια ανηλίκου. Είμαι ήδη 4 χρόνια και 3 μήνες, δεν παίρνω άδειες και έχω λίγα επισκεπτήρια όποτε χρειάζεται, λόγω απόστασης. Εννοώ όποτε χρειάζομαι ρούχα ή κάτι να μου φέρουν. Δεν έχω πειθαρχικά και γεμίζω τη μέρα με διάβασμα και γυμναστική. Το διάβασμα με βοηθά να ξεφύγω. Έξω δεν διάβαζα. Είναι η πρώτη φορά στη φυλακή και η τελευταία.

Στη φυλακή έμαθα γρήγορα ότι δεν πρέπει να μιλάς και για ό,τι ακούς να σωπαίνεις. Να μην ανοίγεσαι σε κανέναν. Έχω ένα με δύο άτομα που μπορώ να μιλήσω. Καλύτερα είναι να λες λίγα και καλά.

Πιστεύω ότι η φυλακή θα με βοηθήσει να διορθωθώ. Πιστεύω ότι μπορείς να βγεις καλύτερος. Αν έχεις βοήθεια από τους δικούς σου. Αν δεν τους είχα θα είχα χαθεί.

Πρέπει να μην μεταφέρεις τα προβλήματά σου στους άλλους. Γιατί έχουν και εκείνοι το δικό τους ντορβά. Να δείχνεις σεβασμό. Είμαστε 30 άτομα σε ένα μικρό θάλαμο. Πρέπει να μην ενοχλείς, να μην οχλαγωγείς. Αν τηρείς τους κανόνες, θα είναι πιο ανώδυνη η φυλακή. Αν δημιουργείς προβλήματα απομονώνεσαι. Εδώ δεν γίνονται φασαρίες, νταραβέρια, νταβατζιλίκια. Κανείς δεν ρισκάρει τη μεταγωγή.

Δουλειές γίνονται για τα τσιγάρα και τις τηλεκάρτες. Αυτός που τις κάνει, τις κάνει γιατί δεν θέλει να νιώθει ότι χρωστά ούτε ένα ευρώ. Δεν ξέρω αν είναι από αξιοπρέπεια ή από φόβο μη χρωστάς χάρες, αλλά εδώ οι εξυπηρετήσεις ξεχρεώνονται άμεσα. Για να μην υπάρχουν τεφτέρια.

Σεβόμαστε τον παλιό κρατούμενο γιατί είναι ο πιο ταλαιπωρημένος. Πρέπει να τους ακούς, να τους σέβεσαι. Να μην κλέψεις, να μην κοροϊδέψεις. Αν τηρήσεις αυτά, περνάς καλά. Και να μην δημιουργείς πρόβλημα στην Υπηρεσία.

Ο δικαστής μου, μου είπε ότι με στέλνει στη φυλακή γιατί είναι το καθαρτήριο για τις πράξεις που έχω κάνει. Δεν λέω να καταργηθεί, όμως πρέπει να αλλάξει. Θα ήθελα να είναι πιο ανοιχτή. Να μπορεί κάποιος πέρα από τον συγγενή να σε επισκεφτεί.

Στην Νεάπολη και την Αλικαρνασσό που προφυλακίστηκα για έξι μήνες μέχρι να καταδικαστώ ήξεραν το αδίκημά μου και μου είχαν κάνει ξεκάθαρο ότι πρέπει να είμαι αόρατος. Η Κρήτη δεν σηκώνει τα αδικήματα σε ανήλικους. Ευτυχώς όμως δεν μου έκαναν κακό αν και το ήξεραν. Και εγώ δεν έδωσα δικαίωμα. Ήμουν συνεχώς μέσα στο κελί μου. Αλλά τότε είχα επισκεπτήρια κάθε βδομάδα. Τώρα σπάνια.

ΌΝΟΜΑ: ΒΤ

Καλημέρα σας. Κύριε αρχιφύλακα να κάνω τσιγάρο; Ρωτήστε με.

Είμαι 44 χρονών, χωρισμένος με 3 παιδιά. Μένω __ (157 χλμ. απόσταση). Τελείωσα το Γυμνάσιο. Καταδικάστηκα σε 16 χρόνια για ασέλγεια και βιασμό. Με την τηλεόραση και τα σταυρόλεξα τη βγάζω. Ευτυχώς δεν έχω πειθαρχικά. Είμαι ήδη 6 χρόνια και 2 μήνες και παίρνω άδειες, οπότε πια δεν έχω συχνά επισκεπτήρια. Είναι η δεύτερη φορά που μπαίνω φυλακή. Την πρώτη έκανα 5,5 χρόνια για κλοπή.

Σε αυτή τη φυλακή δεν υπάρχουν καβγάδες ούτε εντάσεις. Θες γιατί δεν θέλουμε καμία πειθαρχική μεταγωγή, θες γιατί είμαστε όλοι με παρόμοια αδικήματα και δεν μπλέκουμε με τη νύχτα. Πάντως είναι ήσυχα.

Τους κανόνες τους βρήκαμε και είναι αυτονόητοι. Να μην τσακωνόμαστε, να είμαστε καθαροί, να κάνουμε ησυχία. Έτσι ίσχυε πάντα. Δεν τους έφτιαξε κάποιος. Τους βρήκαμε εδώ να μας περιμένουν.

Όποιος λέει πολλά απομονώνεται. Δεν υπάρχει κουμανταδόρος γιατί είπαμε είναι η φύση της φυλακής τέτοια. Λίγοι έχουν την οικονομική άνεση να αγοράσουν υπηρεσίες. Να σου φέρει ή να σου πλύνει κάποιος τα ρούχα, να σου καθαρίσει το θάλαμο κ.λπ. Επιλέγουμε να δείξουμε σεβασμό για να μην έχουμε πειθαρχικά και μεταγωγή. Σε άλλη φυλακή μπορεί να μην σημαίνει τίποτα η πειθαρχική μεταγωγή. Εδώ μπορεί να σημαίνει θάνατο.

Η φυλακή σε κάνει καλύτερο. Αν δεν μπαίναμε θα ήμασταν ανεξέλεγκτοι. Δεν χρειάζεται ν' αλλάξει τίποτα. Καλά δεν τα λέω κ. αρχιφύλακα; [Αρχιφύλακας: Εγώ είμαι εδώ για να προστατεύσω τα δικαιώματά σου. Δεν μπορώ να παρέμβω. Μίλα μόνο στην κυρία]

Στον Κορυδαλλό όταν με πήγαν το έκρυψα. Αν το μάθαιναν θα με χτυπούσαν, θα με έφτυναν, θα με έβριζαν

και θα μου έκλεβαν ότι καπνό και τηλεκάρτες είχα. Δεν είναι τυχαίο που δεν πρέπει να ρωτάς κανέναν γιατί είναι μέσα.

ΌΝΟΜΑ: ΒΥ

Καλημέρα σας. Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 44 χρονών από ___ (141 χλμ. απόσταση). Ακόμα παντρεμένος με 3 παιδιά. Τελείωσα ένα ΙΕΚ. Έχω 15 χρόνια για κατάχρηση ανηλίκου σε ασέλγεια. Δεν έχω μεροκάματα. Δεν περνά ο χρόνος με τίποτα. Χαζεύεις την τηλεόραση και κάνεις γυμναστική. Δεν υπάρχει κάτι δημιουργικό να κάνεις. Δεν παίρνω άδειες, ούτε έχω πειθαρχικά. Δεν έχω επισκεπτήρια. Είμαι μέσα ήδη 3 χρόνια και είναι η πρώτη φυλακή που βγάζω.

Στο κλίμα της φυλακής δεν είμαι ενταγμένος ούτε θα ενταχθώ ποτέ. Δεν μπορώ να δεχτώ ότι θα μείνω εδώ μέσα. Αρνούμαι να το πάρω απόφαση.

Φιλίες έχω αυτές της φυλακής. Μετά δεν θα τους ξαναδώ ποτέ. Εδώ γίνεσαι επαγγελματίας εγκληματίας. Πώς να μην σε ξαναπιάσουν, πώς να βρεις διασυνδέσεις.

Οι κανόνες είναι αναγκαίοι. Δεν υπάρχουν μικρά κελιά, αλλά θάλαμοι. Έρχεσαι σ' επαφή με περισσότερα άτομα συνεχώς. Γι' αυτό δεν πρέπει να μπαίνεις στο χώρο του άλλου, έστω και αυτό το ένα τετραγωνικό. Δεν ασκείς βία και προσπαθείς να μην σου ασκηθεί βία. Γι' αυτό μένεις στα πλαίσια των κρατουμένων και όχι στην Υπηρεσία. Εδώ είναι ιδιόμορφη η κατάσταση. Είναι η φύση των αδικημάτων που σπάνια γίνεται βιαιοπραγία. Στις άλλες φυλακές, τις σκληρές φυλακές, γίνονται ομαδικοί ξυλοδαρμοί και δολοφονίες. Εδώ το πολύ πολύ να τσακωθούμε για 5 λεπτά και να λήξει, για να μην φάμε πειθαρχική μεταγωγή, όπου δεν τον γλιτώνεις τον ξυλοδαρμό.

Δεν δέχονται τα αδικήματά μας, ενώ δεν βλέπουν ότι μπορεί να έχουν κάνει πολύ χειρότερα πράγματα. Το κρύβεις, λοιπόν. Βέβαια κάποιοι είναι τρελοί και το λένε οπότε εισπράττουν μετά και τις συνέπειες. Το καλύτερο είναι να το κρύβεις. Γιατί ήδη το ότι σε πάνε σε έναν συγκεκριμένο θάλαμο στον Κορυδαλλό σε καρφώνουν, οπότε αν τις μέρες της δίκης μείνεις κλεισμένος μέσα και δεν πολυφαίνεσαι θα τη βγάλεις καθαρή.

Οι κανόνες είναι διαχρονικοί. Οι αρχηγοί, οι παλιότεροι δηλαδή, κρατούν τη φυλακή ήρεμη. Υπάρχουν και οι αρχηγοί κρατών. Οι Έλληνες, οι Αλβανοί, οι Ρώσοι, οι Ρουμάνοι που συνεννοούνται και λύνουν τις διαφορές. Αυτοί κρατούν τη φυλακή ήσυχη. Μοιράζουν τα ναρκωτικά.

Ο σεβασμός είναι αποτέλεσμα βίας μεταξύ των κρατουμένων. Ο πιο ισχυρός τον επιβάλλει ή καλύτερα η πιο ισχυρή ομάδα. Η ύαινα τρώει το λιοντάρι. Όταν πάνε σε ομάδες είναι πιο ισχυροί. Εδώ δεν έχουμε δουλειές, εξυπηρετήσεις είναι και τις κάνουν λίγοι, για τσιγάρα ή τηλεκάρτες.

Η φυλακή δεν μπορεί να σε κάνει καλύτερο. Η σημερινή της μορφή πρέπει να καταργηθεί. Βλέπεις μεγάλους ανθρώπους και τους κάνουν να νιώθουν ζώα. Πιστεύω στην τιμωρία, όπως και στην επιβράβευση. Όμως εδώ μόνο τιμωρούμαι. Ποτέ δεν θα βρω κάτι να με αλλάξει. Γι' αυτό και το 95% των κρατουμένων ξαναγυρνά.

ΌΝΟΜΑ: ΒΦ

Καλημέρα σας. Από την Αθήνα έρχεστε; Και ποιος θα τα δει αυτά; Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 49 χρονών από το νησί ___ (737 χλμ. απόσταση). Είμαι παντρεμένος με τέσσερα παιδιά. Απόφοιτος Γυμνασίου. Καταδικάστηκα σε 25 χρόνια για βιασμό και έχω ήδη εκτίσει 6 χρόνια. Η μέρα περνά με τη δουλειά γιατί ευτυχώς είμαι εργαζόμενος στη φυλακή. Τις υπόλοιπες ώρες κάθομαι και λέω καμιά κουβέντα να περάσει η ώρα. Δεν έχω πειθαρχικά, δεν δικαιούμαι άδεια ακόμα και δεν έχω επισκεπτήρια. Όταν ήμουν στον Κορυδαλλό οι δικοί μου είχαν μετακομίσει Αθήνα και έρχονταν δύο φορές την εβδομάδα και με έβλεπαν. Για εδώ δεν υπάρχουν λεφτά για το ταξίδι.

Στην αρχή ήταν πολύ δύσκολα. Με τον καιρό συνηθίζεις. Δεν έχω τώρα προβλήματα. Με τους υπαλλήλους έχω άριστες σχέσεις και έχω βρει παρέες για να περνά η ώρα.

Εδώ δεν έχουμε πολλούς κανόνες. Να σέβεσαι όταν κοιμάται ο άλλος, γιατί είμαστε σε θαλάμους και είμαστε πολλοί ή τις ώρες κοινής ησυχίας. Άμα γίνει κάποια παρεξήγηση λύνεται γρήγορα, με συζήτηση. Πολλές φασαρίες δεν γίνονται εδώ. Άμα κάποιος κλέψει κάποιον μπορεί να πέσει μέχρι και ξύλο. Οι περισσότεροι κρατούμενοι εί-

μαστε άποροι και ακόμα και το ένα τσιγάρο έχει διαφορά. Γρήγορα τελειώνουν οι καβγάδες, δεν θέλουμε φασαρίες, να βγάλουμε την ποινή μας ήσυχα, χωρίς μεταγωγές ή πειθαρχικά. Τους κανόνες τους βρήκα και θα τους βρουν και οι επόμενοι. Δεν υπάρχει κάποιος που τους ορίζει είναι κοινή λογική. Βέβαια σέβεσαι τον παλιότερο, όμως δεν έχει πολύ μεγάλη διαφορά ο παλιός με τον νέο. Όλοι τηρούμε την ηρεμία.

Παράνομες δουλειές δεν γίνονται. Όποιος θέλει δίνει κάτι από ευχαρίστηση. Άμα μου πλύνεις τα ρούχα, θα σου δώσω ένα πακέτο τσιγάρα να σ' ευχαριστήσω.

Αυτά που λένε ότι δέρνουν τους βιαστές ή παιδεραστές είναι φούμαρα. Δυόμισι χρόνια ήμουν στον Κορυδαλλό. Κανείς δεν με πείραξε.

Νομίζω ότι η φυλακή σε κάνει καλύτερο γιατί έχεις χρόνο να σκεφτείς τι έκανες και να αλλάξεις. Δεν πρέπει να καταργηθεί ούτε να αλλάξουν κάτι. Εδώ έχω ό,τι χρειάζομαι. Να μείνει έτσι όπως είναι πρέπει.

ΌΝΟΜΑ: ΒΧ

Καλημέρα σας. Εμάς γιατί μας βάλατε στην έρευνα; Εμείς δεν είμαστε όπως αλλού. Εδώ είναι ήσυχα.

Είμαι 51 ετών, από __ (157 χλμ. απόσταση). Παντρεύτηκα αλλά παιδιά δεν έχουμε. Έχω τελειώσει το Τεχνικό Λύκειο. Καταδικάστηκα σε 14 χρόνια για ασέλγεια και έχω ήδη βγάλει 4 χρόνια και δύο μήνες. Κάνω μεροκάματα το πρωί και τις υπόλοιπες ώρες διαβάζω ή βλέπω τηλεόραση. Έχω αραιά και πού επισκεπτήρια, άδεια δεν μου δίνουν αν και δεν έχω πειθαρχικά.

Τα αδικήματα που έχουμε όλοι μας εδώ στο Ηθών δεν είναι αποδεκτά αλλού. Γι' αυτό δεν έχω πολλά πολλά με κανέναν. Με λίγα άτομα μιλάω, είναι οι φίλοι μου για όσο είμαι εδώ μέσα. Στο Κ.Κ. IV είναι ήσυχα δεν έχει φασαρίες. Είμαστε όλοι ήσυχοι. Δεν θέλουμε μπλεξίματα. Δεν έχουμε εδώ πρεζάκια ή τραμπούκους. Είμαστε ήσυχοι.

Είναι κανόνας εδώ η ησυχία. Στο θάλαμο είμαστε πολλοί και πρέπει να κάνουμε ησυχία το μεσημέρι ή το βράδυ. Να είμαστε καθαροί και να καθαρίζουμε όταν μας λένε. Δεν πρέπει να είσαι καρφί, αλλά αν το κάνεις δεν θα έχεις συνέπειες εδώ.

Οι κανόνες αυτοί είναι διαχρονικοί. Δεν υπάρχει κουμανταδόρος εδώ. Είναι όπως στον στρατό. Υπάρχει ιεραρχία. Και είναι καλό να υπάρχει γιατί έτσι υπάρχει σεβασμός. Οι φύλακες μας λένε τι πρέπει να κάνουμε. Να μην ενοχλούμε, να μην λερώνουμε, να μην προκαλούμε φθορές. Και εμείς τους σεβόμαστε. Και έτσι μας σέβονται και αυτοί.

Τι είναι η φυλακή; Ένας χώρος που σε κρατά έγκλειστο για να βγάλεις την ποινή σου. Δεν έχει στόχο να σε αλλάξει. Αν άλλαξα κάτι θα πρόσθετα απασχόληση. Να περνά η ώρα.

Όταν ήμουν στον Κορυδαλλό για να δικαστώ το κράτησα κρυφό. Βέβαια, ήμουν στο θάλαμο Ηθών, αλλά εγώ δεν είπα τίποτα. Όσο το κρατάς κρυφό, ακόμα και να το ξέρουν δεν σου κάνουν τίποτα. Αρκεί να μην το επιδεικνύεις. Να μην νιώθεις περήφανος ή ότι δεν έκανες και τίποτα. Κράτα χαμηλά το κεφάλι. Αυτοί που δεν τη γλιτώνουν είναι οι διάσημοι. Άμα δείξει τη φάτσα σου η τηλεόραση ή η εφημερίδα και αρχίζουν οι ιστορίες για το πώς το έκανες, γιατί το έκανες, πού το έκανες κ.λπ. την έβαψες. Θα πάρουν το νόμο στα χέρια τους. Αν δεν είσαι διάσημος δεν θα υπάρξει πρόβλημα. Οι τρελοί που φωνάζουν τι έκαναν είναι άλλη περίπτωση. Θα τις φάνε ή θα βρεθούν κρεμασμένοι, όπως και οι διάσημοι.

ΌΝΟΜΑ: ΒΨ

Είμαι 49 χρονών από __ (157 χλμ. απόσταση). Χήρος είμαι με δύο παιδιά. Τελείωσα Λογιστική. Είμαι αθώος, αλλά εσένα δεν θα σε νοιάζει αυτό. Με καταδίκασαν σε 18 χρόνια για ασέλγεια και αρπαγή ανηλίκου. Η μάνα μου με έβαλε φυλακή γιατί με ζήλευε. Είμαι ήδη 5 χρόνια στη φυλακή και τόσο καιρό έχω κάνει ένα μεροκάματο. Είμαι άνθρωπος του Θεού, οπότε διαβάζω, συζητώ, εξομολογούμαι. Παίζω και πινγκ πονγκ αν έχουμε μπαλάκια. Επισκεπτήρια έχω σπάνια, δεν παίρνω άδειες, και δεν έκανα ποτέ πειθαρχικό. Άλλωστε δεν είμαι βίαιος άνθρωπος, πιστεύω στο Θεό.

Όταν ήμουν στον Κορυδαλλό το έλεγα. Αφού είμαι αθώος και φαίνεται. Όλοι με πίστεψαν, κανείς δεν με πεί-

ραξε. Μόνο κανένα σπρώξιμο, αλλά αυτό γιατί έχει πολύ κόσμο.

Αφού είμαι στη φυλακή και δεν θέλω να είμαι μόνος μου εντάχθηκα. Δεν γίνεται να μην ενταχθείς. Θα τρελαθείς αλλιώς. Οπότε το μη χείρον βέλτιστον. Θα κάνεις και παρέες, όχι φιλίες. Φίλοι δεν υπάρχουν. Θα στο παίξουν φίλοι και μετά θα σου τη φέρουν. Για μέσα καλά είναι να τους έχεις, έξω θα τους αφήσεις στη φυλακή και δεν θα τους ξαναμιλήσεις.

Είμαστε όλοι αξιοσέβαστοι άνθρωποι και πρέπει να δείχνουμε σεβασμό. Όχι μόνο στον παλιότερο. Αυτό είναι βλακεία. Όλους τους σεβόμαστε. Είμαστε τριάντα άνθρωποι μαζί σε ένα θάλαμο που πρέπει να σεβόμαστε. Και πρέπει να το σκεφτείς μόνος σου τι πρέπει να κάνεις και τι όχι, αλλιώς θα δεχτείς λίγο bullying. Κάποιοι βέβαια ασκούν τρομοκρατία, ειδικά ο παλιός. Σε σπρώχνουν να σου πάρουν την ουρά, προσπαθούν να κάνουν κουμάντο. Και ο αδύναμος φοβάται και τα τηρεί.

Αυτά είναι βλακείες ότι σε απομονώνουν για το αδίκημά σου. Το κάνουν αυτοί που έχουν κακό χαρακτήρα, όχι όλοι.

Δεν γίνονται δοσοληψίες στη φυλακή, αφού απαγορεύονται. Εμένα οι φύλακες με αφήνουν. Να πλύνω ρούχα, να πάρω καντίνα, να ράψω. Ξέρουν ότι δεν έχω λεφτά και κάνουν τα στραβά μάτια. Καλό θα ήταν να είναι νόμιμο. Να πληρωνόμαστε για τη δουλειά που κάνουμε.

Εδώ δεν υπάρχει περίπτωση να ασχοληθεί κάποιος μαζί σου. Έχουν μία ψυχολόγο αλλά δεν προλαβαίνει να μας δει όλους. Εγώ δεν πάω γιατί είμαι άνθρωπος του Θεού, και πιστεύω στον πνευματικό ιερέα και όχι στους ψυχολόγους. Όμως και αυτός έρχεται τρεις φορές το χρόνο για εξομολόγηση. Πώς θα με βοηθήσει;

Αυτοί που έχουν κάνει κάτι και βρίσκονται εδώ είναι άρρωστοι. Χρειάζονται βοήθεια. Πρέπει η πολιτεία να τους δει ως αρρώστους. Πρέπει να είναι μέσα κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι να τους βοηθάνε και όχι να μας βλέπουν σαν λέρα.

Δεν υπάρχει σωφρονιστικό σύστημα. Πώς θα διορθωθώ αν δεν ασχοληθεί κάποιος με μένα. Αν δεν έχω έναν πνευματικό ή ψυχολόγο ή ό,τι χρειάζομαι. Στο Ηθών θα έπρεπε να έχει δέκα ψυχολόγους και προγράμματα και κομπιούτερ να μαθαίνουμε και κάτι, που όταν θα βγούμε δεν θα ξέρουμε πώς κινείται ο κόσμος. Θα είμαστε έκπτωτοι, χαμένοι. Η φυλακή σε κάνει κακούργο. Πρέπει να καταργηθεί η προφυλάκιση και να αλλάξει όλο το σύστημα. Να εργάζεσαι και όχι να μην έχεις τι να κάνεις.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. V

18/11/2014

Συνεντεύξεις: 7 ολοκληρωμένες

Χώρος: χώρος συνεδρίασης του Συμβουλίου Φυλακής
Συνθήκες: Απουσία υπαλλήλων
Διάρκεια: 30 - 40΄

ΌΝΟΜΑ: ΒΩ

Καλημέρα. Είχατε δύσκολο ταξίδι; Είδατε πού μας έχουν; Στη μέση του πουθενά.

Είμαι 52 χρονών από __ (234 χλμ. απόσταση). Κατάφερα να τελειώσω το Δημοτικό. Ήμουν παντρεμένος, αλλά όταν μπήκα φυλακή χώρισα. Πώς να κρατήσεις οικογένεια από μακριά; Καταδικάστηκα, αυτή τη φορά, σε 25 χρόνια για ληστείες και ναρκωτικά. Μου έριξαν και χρηματική ποινή, αλλά σάμπως θα προλάβω να βγω για να πληρώσω; Μπαινοβγαίνω στη φυλακή από το 1985. Δεν θυμάμαι πόσες φορές έχω μπει, αλλά όλες είναι για ναρκωτικά. Συνολικά έχω κάνει 20 χρόνια. Γενικώς είναι λίγες οι μέρες που έχω μείνει έξω από την πρώτη φυλακή μέχρι σήμερα. Η τελευταία φορά είναι το 2010 και στην αρχή καταδικάστηκα σε 100 χρόνια, αλλά με τις

συγχωνεύσεις έφτασα τα 25. Δεν παίρνω άδειες και ούτε πρόκειται. Έχω παραβιάσει την άδεια δύο φορές. Σιγά μην μου ξαναδώσουν. Δεν έχω πειθαρχικά, ούτε επισκεπτήρια. Δεν ξέρω πια και πολύ κόσμο έξω. Άσε που είναι πολύ μακριά και πολύ ακριβά για να έρθουν να με δουν 5 λεπτά. Κάνω μεροκάματα και όταν δεν δουλεύω διαβάζω για να περνάνε οι μέρες.

Έχω λίγους ανθρώπους για να μιλάω. Σε άλλους λέω καλημέρα, σε άλλους μπορεί να συζητήσω και για μπάλα. Μέχρι εκεί. Δεν θέλω πολλά πολλά. Να βγάζω ήσυχα τη φυλακή μου. Κάθε φορά έτσι κάνω.

Στο θάλαμο είμαστε 10 άτομα οπότε πρέπει να σεβόμαστε τους πάντες αλλιώς θα μαχαιρωθούμε. Εδώ βγαίνουν συχνά μαχαίρια. Χωρίς αφορμή, αρκεί που είμαστε στη μέση του πουθενά. Το παν λοιπόν είναι ο σεβασμός. Να μην βρίζεις, να μην φτύνεις, να μην ρωτάς. Όλοι ποινή βγάζουμε και για κάποιο λόγο μπήκαμε μέσα. Δεν χρειάζεται κανείς να σκαλίζει το γιατί, γιατί αλλιώς γίνονται παρεξηγήσεις. Ιεραρχία έχουν οι ξένοι. Οι Έλληνες είναι για την πάρτη τους. Ο πιο παλιός είναι ο αρχηγός, με την έννοια ότι αν χρειαστεί θα μιλήσει με τον αρχηγό των Αλβανών ή των Μουσουλμάνων. Αν γίνει μια παρεξήγηση, πριν βγουν τα μαχαίρια, τα μιλάνε οι αρχηγοί. Αυτοί κρίνουν αν θα γίνει σύρραξη ή αν θα τιμωρηθεί αυτός που φταίει. Αν δεν φαίνεται ποιος έχει άδικο τους αμολάνε και ο πιο δυνατός κερδίζει. Αλλιώς αποφεύγεται με καμιά σφαλιάρα. Το βασικό είναι να μην μιλάς στην υπηρεσία. Όλοι το κάνουν, αλλά λίγους καταλαβαίνουν. Αν σε καταλάβουν, όμως, κλάψ' τα. Θα σε πλακώσουν και θα σε διώξουν. Αλλά όπου και να πας θα ξέρουν ότι είσαι ρουφιάνος και δεν θα σε αφήσουν σε ησυχία. Ο βιαστής δεν μπαίνει στο κελί. Άμα τον βάλουν, έχουν αποφασίσει να τον θάψουμε εμείς. Γι' αυτό δεν μπαίνει εδώ μέσα. Δεν τους φέρνουν.

Η φυλακή θα έπρεπε να καταργηθεί, αλλά δεν γίνεται. Ξέρεις καμία χώρα χωρίς φυλακή; Όλοι ξέρουν ότι σε κάνει χειρότερο άνθρωπο, αλλά όλοι τις έχουν.

ΌΝΟΜΑ: ΓΑ

Είδατε κρύο εδώ πάνω; Και μας έχουν χωρίς θέρμανση. Να το γράψετε αυτό. Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 35 χρονών και είμαι στη φυλακή από τα 22 μου, οπότε δεν είχα χρόνο ούτε οικογένεια να φτιάξω ούτε φίλους να έχω κρατήσει. Έμενα στο εξωτερικό, αλλά η καταγωγή μου είναι από __ (63 χλμ. απόσταση). Γι' αυτό με έφεραν εδώ που είναι κοντά μπας και έρχεται η μάνα μου να με βλέπει. Όποτε μπορεί έρχεται. Είμαι τυχερός. Είμαι από τους ελάχιστους που έχουν επισκεπτήρια. Έχω τελειώσει μόνο το Γυμνάσιο, αλλά έμαθα να κάνω πολλές δουλειές έξω. Κυρίως με κομπιούτερ ασχολιόμουν, αλλά τώρα αν δω έναν δεν θα ξέρω ούτε από πού ανοίγει. Είναι ένας τομέας που συνεχώς αλλάζει και εγώ έχω μείνει πίσω.

Καταδικάστηκα σε 16 χρόνια και 20 μήνες για ληστείες. Μου έριξαν και 1.000 ευρώ χρηματική ποινή, να μου βρίσκεται. Έχω ένα πειθαρχικό γιατί αντιμίλησα στον αρχιφύλακα, αλλά έληξε πριν έξι μήνες. Έχω περάσει τρεις φορές από συμβούλιο για άδεια και δεν μου δίνουν. Σε κανέναν δεν δίνουν, αν και κάνω μεροκάματα. Είμαι ήδη 6 χρόνια εδώ μέσα και ήλπιζα ότι θα είχα πάρει άδεια, αλλά τίποτα. Είναι η τρίτη φορά που κάνω φυλακή. Την πρώτη ήμουν προφυλακισμένος για ένα χρόνο και αθωώθηκα. Όμως, πρόλαβα να μάθω πολλά αυτόν τον χρόνο.

Έμαθα πώς να βρω όπλα, σε ποια τιμή, πού να τα κρύψω, πού να τα πουλήσω. Έμαθα πού θα βρω ναρκωτικά και όπλα. Έμαθα τα πάντα. Και έτσι ήξερα τι δουλειά θα κάνω όταν βγήκα την πρώτη φορά. Και τώρα που θα βγω σε δύο χρόνια δεν μου μένει τίποτε άλλο να κάνω από το να προσπαθήσω να κάνω μια καλή ληστεία και να την κάνω, αν προλάβω, για Σουηδία, αλλιώς θα επιστρέψω πολύ γρήγορα εδώ. Πού θα βρω δουλειά ή σπίτι; Αφού θα έχω την ταμπέλα του κρατούμενου και δεν ξέρω και τίποτε να κάνω πια. Δεν μας μαθαίνουν και άλλη δουλειά εδώ μέσα από το να σφουγγαρίζουμε. Αλλά ακόμα και για καθαριστής θέλουν ποινικό μητρώο.

Η φυλακή δεν είναι για παρέες. Βρίσκεις δύο άτομα να μιλάς, να μην τρελαθείς και τέρμα. Με τις παρέες μπλέκεις, και τα μπλεξίματα πρέπει να τα αποφεύγεις. Οι ξένοι, ειδικά οι μουσουλμάνοι, είναι πολύ δεμένοι, σαν οικογένεια. Αν πειράξεις έναν έχεις να κάνεις με όλους. Οι Έλληνες πάντα ήταν για την πάρτη τους. Τώρα έχουν αρχίσει και το παίρνουν χαμπάρι και προσπαθούν να οργανωθούν. Βέβαια, οι σχέσεις δεν είναι φιλικές. Σας είπα είναι ανάγκης, για να μην τρελαθείς από την απομόνωση.

Ο βασικός νόμος είναι η σιωπή. Για το πού είναι τα μαχαίρια, τα τσίπουρα, τα κινητά, τα ναρκωτικά. Όλοι ξέ-

ρουμε πού κρύβονται και κανείς δεν πρέπει να το πει. Αλλιώς θα τον φάνε λάχανο. Εδώ πέφτει πολύ ξύλο. Ειδικά όσοι είναι μεθυσμένοι είναι έτοιμοι για καβγά. Τα χάπια είναι επίσης άφθονα. Τα τρίβουν σε σκόνη και τα ρουφάνε από τη μύτη. Μετά είναι έτοιμοι να φάνε ανθρώπους. Γι' αυτό από μακριά και αλάργα. Όπου βλέπεις μεθυσμένο ή χαπακωμένο στρίβε γωνίες για να τη γλιτώσεις.

Οι νόμοι αυτοί πάντα υπήρχαν και θα συνεχίσουν να υπάρχουν, όσο υπάρχουν φυλακές. Ένας ακόμα βασικός νόμος είναι ο σεβασμός, στον μεγαλύτερο, τον παλιότερο και τον πιο ισχυρό. Οι Ρώσοι και οι Κούρδοι έχουν ιεραρχία. Γενικά κυριαρχούν οι ξένοι γιατί δεν μιλάνε τη γλώσσα, δεν έχουν κανέναν εδώ και δεν έχουν τίποτα να χάσουν. Η φυλακή είναι το σπίτι τους και η γειτονιά τους. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να κλέψεις. Θα σε τουλουμιάσουν. Και οι περισσότεροι ήταν κλέφτες έξω, αλλά εδώ προστατεύουν την ιδιοκτησία τους. Ο βιαστής πρέπει να τρέξει να φύγει, αλλιώς να το κρύψει πολύ καλά γιατί αν μαθευτεί την έκατσε. Αλλά γενικά δεν μπαίνει στην ακτίνα, δεν τολμούν να τον βάλουν.

Η φυλακή, όπως κατάλαβες, σε κάνει χειρότερο. Εγώ βέβαια νιώθω ότι έχω ηρεμήσει γιατί κάνω το κουνέλι, τον κινέζο μέχρι να φύγω μπας και γλιτώσω. Βλέπεις που δεν έχω δόντια; Εδώ μέσα μου τα έσπασαν και οι φύλακες δεν κάνουν τίποτα. Δεν ανακατεύονται για να μην κινδυνεύσουν. Και εμ μου έσπασαν τα δόντια, εμ εγώ έφαγα το πειθαρχικό. Γιατί φοβόντουσαν να το ρίξουν στους φταίχτες. Αυτοί ελέγχουν τη φυλακή.

Αν το σύστημα ήταν πιο δίκαιο ίσως πετύχαινε. Αν οι ποινές ήταν μικρότερες, δεν υπήρχε προφυλάκιση και έμπαινες μέσα με αποδείξεις και όχι με ενδείξεις τότε θα ήταν λιγότεροι οι κρατούμενοι και θα ελέγχονταν πιο εύκολα. Επίσης χρειάζεται να υπάρχει κοινωνική υπηρεσία και γιατροί.

ΌΝΟΜΑ: ΓΒ

Γεια σας. Ξέρω πολύ καλά τη φυλακή. Ρωτήστε με να δείτε.

Είμαι 71 χρονών από το νησί __ (519 χλμ. απόσταση). Ήμουν πλοίαρχος του εμπορικού ναυτικού, παντρεμένος με δύο παιδιά. Τιμώρησα τον ηθικό αυτουργό για το θάνατο του γιου μου και γι' αυτό είμαι εδώ. Ισόβια μου έριξαν και έχω κάνει ήδη 8 χρόνια.

Κάνω μεροκάματα. Στο Κορυδαλλό όταν ήμουν είχα τα κλειδιά της κοινωνικής υπηρεσίας και τώρα είμαι υπεύθυνος καντίνας. Με εμπιστεύονται γιατί δεν ήμουν παραβατικό άτομο. Σκότωσα τον δολοφόνο του παιδιού μου, παραδόθηκα μόνος μου στην Αστυνομία και τώρα είμαι εδώ. Δεν έχω πειθαρχικά και ούτε πρόκειται να αποκτήσω. Όλοι με σέβονται. Έχω πολλά επισκεπτήρια, είμαι ο μόνος που έχω κάθε βδομάδα και παίρνω γράμματα. Κανείς άλλος δεν έχει γράμματα. Δεν είμαι παραβατικό άτομο, ποτέ δεν είχα βρεθεί στη φυλακή.

Έχω επιλεκτική επαφή με ανθρώπους που μπορώ να μιλήσω. Αυτούς τους έχω μαζέψει στο κελί μου και είμαστε μαζί στην καντίνα. Στη φυλακή θα βρεις όλο το φάσμα των ανθρώπων. Οι μισοί είναι χαμένοι στην πρέζα ή τα χάπια που τα δίνουν δωρεάν τρεις φορές τη μέρα, σε όποιον θέλει, χωρίς ιατρική συνταγή. Αρκεί να τα ζητήσεις. Έτσι οι μισοί είναι σε καταστολή. Υπάρχουν άνθρωποι που κάνουν κάτι για να ξαναβρεθούν στη φυλακή και να παίρνουν χάπια.

Δεν μπορείς να έχεις φίλους εδώ μέσα. Ο ένας θα καρφώσει τον άλλον. Πρέπει να κοιτάς συνεχώς πίσω σου και να ξέρεις αν ακούγεται το όνομά σου για να προφυλαχθείς.

Εάν τολμήσει και έρθει κρατούμενος με εγκλήματα ηθών και μαθευτεί τότε θα πεθάνει. Λίγοι είναι οι αυτοκτονημένοι νομίζετε; Κανείς δεν το κάνει μόνος του. Του λένε ή θα αυτοκτονήσεις ή θα σε σκοτώσουμε. Διάλεξε και πάρε.

Υπάρχουν ομαδοποιήσεις. Οι Αλβανοί, οι Πακιστανοί, οι Άραβες. Οι Αλβανοί είναι οι πιο ισχυροί. Κανείς δεν τους κουνιέται. Οι Έλληνες τώρα προσπαθούν να οργανωθούν γιατί μέχρι τώρα τρώνε το πιο πολύ ξύλο και πρέπει κάπως να αμυνθούν. Τη φυλακή την ελέγχουν οι παλιότεροι από κάθε ομάδα.

Οι μισοί κρατούμενοι συντηρούνται από ανθρώπους που έχουν την οικονομική δυνατότητα. Εγώ που μπορώ θα αγοράζω στον τάδε τα τσιγάρα του για να μην περιμένω στην ουρά ή να μου μαγειρέψει γιατί το φαΐ δεν τρώγεται ή να μου καθαρίσει το κελί ή να μου πλύνει τα ρούχα γιατί τα πλυντήρια τα διαλύουν, ενώ στο χέρι θα σωθούν. Στον Κορυδαλλό είχα και ταξί, αλλά εδώ δεν χρειάζεται, οι αποστάσεις είναι πιο μικρές. Άλλοι που θέλουν

πληρώνουν αδειούχους να τους φέρουν ναρκωτικά ή κινητά. Όποιος δεν κάνει ησυχία στο κελί ή το θάλαμο τρώει ξύλο από όλους, και δεν μπορείς να πας στην υπηρεσία να κάνεις παράπονα, αλλιώς θα φας πιο πολύ ξύλο και μετά θα ψάχνεις πτέρυγα να σε δεχτεί. Μετά τον Καρέλι που σκότωσε τον υπάλληλο άλλαξε η κατάσταση. Κανείς δεν μπαίνει πια στη φυλακή και κάνουν κουμάντο οι ισχυροί.

Παλιά πίστευα ότι στη φυλακή όσοι είναι αξίζουν να πάθουν τα χειρότερα. Τώρα που τη γνώρισα μπορώ να πω ότι το σωφρονιστικό σύστημα είναι βασανιστικό. Μπαίνεις αρνί και βγαίνεις λιοντάρι. Όταν ήμουν έξω έλεγα δεν φτάνει που τους ταΐζουν τζάμπα ζητάνε και δικαιώματα. Όμως τώρα ξέρω. Η φυλακή σε κάνει εγκληματία.

Οι άδειες είναι για να αντέχει ο κρατούμενος να βγάζει τη φυλακή. Ειδικά οι βαρυποινίτες ένιωθαν λίγη ελευθερία και οι άλλοι με μικρές ποινές δεν έχαναν επαφή με τον έξω κόσμο. Και ξέρετε έχει μικρότερο από 3% ποσοστό αποτυχίας. Όμως, για κάποιους που δεν γύρισαν θα την πληρώσουν όλοι. Και έτσι τις έκοψαν. Από τότε είναι ανεξέλεγκτη η κατάσταση. Κανείς δεν έχει τίποτα να περιμένει. Η φυλακή πια είναι σαν θανατική ποινή. Απλά σαπίζεις αργά στο κελί σου. Δεν υπάρχει σωφρονισμός, ακριβώς το αντίθετο. Γιατί η εφαρμογή των νόμων γίνεται από ανθρώπους που δεν έχουν επαφή, δεν ξέρουν τι σημαίνει φυλακή και εκδίδουν αποφάσεις με δεκαετίες χωρίς να τους νοιάζει. Εδώ το βράδυ δεν έχουμε νερό. Οι τουαλέτες δεν έχουν απολυμανθεί. Το 95% των κρατουμένων έχει λοιμώξεις.

ΌΝΟΜΑ: ΓΓ

Καλημέρα σας. Παρακαλώ ρωτήστε με.

Είμαι 56 χρονών από τη Γεωργία. Μένω __ (394 χλμ. απόσταση), δηλαδή εκεί μένει πια η γυναίκα μου και τρία παιδιά μας. Μουσικός είμαι. Καταδικάστηκα σε 12 χρόνια για απάτες και είμαι ήδη 4 χρόνια. Την προηγούμενη φορά έβγαλα 7 χρόνια για απάτες. Δεν έχω επισκεπτήρια γιατί είναι πολύ μακριά. Και το λεωφορείο όταν φτάσει έχεις μισή ώρα για να μπεις στη φυλακή, να δεις τον άνθρωπό σου και να βγεις να το προλάβεις. Δηλαδή, πέντε λεπτά επισκεπτήριο. Δεν έχω πειθαρχικά και δεν παίρνω άδειες, αλλά κανείς δεν παίρνει. Κάνω μεροκάματα αλλά δεν έχει διαφορά. Παλιά το μεροκάματο σήμαινε να βγεις από το κελί σου, να πας στους διαδρόμους που δεν βλέπεις κάγκελα, να κλαδέψεις έξω, να δεις χώμα. Τώρα μας έχουν όλους κλειδωμένους. Σαν πεθαμένοι είμαστε.

Στην πτέρυγά μου είμαστε καλά. Προσπαθώ να κρατάω το κεφάλι ψηλά, να μην νομίζουν ότι είμαι ευάλωτος ή κρύβω κάτι, να περνάω απαρατήρητος. Πολλοί παίρνουν ναρκωτικά ή σπάνε τα χάπια και τα κάνουν σκόνη και γίνονται λιάδα. Τα παιδιά μου με κρατάνε, αλλιώς θα έπαιρνα και εγώ χάπια. Επισκεπτήρια δεν έχω, δεν υπάρχουν λεφτά, αλλά τουλάχιστον μου στέλνουν τηλεκάρτες και μιλάω με τα παιδιά μου κάθε μέρα.

Λίγοι είναι οι σκληροί κρατούμενοι, οι περισσότεροι δεν θα έπρεπε να έχουν περάσει την πόρτα της φυλακής. Δεν ανήκουν εδώ. Όμως είμαστε ο ένας πάνω στον άλλον γιατί άμα φτάσεις στο δικαστήριο, δεν θα τη γλιτώσεις τη φυλακή. Φοβούνται να σε εμπιστευτούν και να σε αφήσουν ελεύθερο.

Άμα κάποιος κάνει χρήση ή φτιάχνει τσίπουρο δεν πρέπει να το πεις. Οι ρουφιάνοι μαχαιρώνονται και μετά τρώνε και πειθαρχικό. Οι περισσότεροι, εκτός από τους εργαζόμενους, έχουν πειθαρχικό. Έτσι κανείς δεν μπορεί να αποφυλακιστεί. Όλοι είναι οργανωμένοι εθνικά. Μέχρι και οι Έλληνες οργανώθηκαν, άργησαν αλλά κατάλαβαν ό,τι πρέπει. Οι πιο φτωχοί κάνουν δουλειές. Από το να μαγειρέψουν μέχρι το να κρύψουν μαχαίρια ή κινητά. Όποιος κλέψει θα έχει φασαρίες, μέχρι και να τον σκοτώσουν μπορεί. Η υπηρεσία προσπαθεί να χωρίσει τις πτέρυγες ανάλογα με την εθνικότητα, μπας και σταματήσουν οι συμπλοκές, αλλά είναι δύσκολο.

Η φυλακή σε κάνει καλύτερο και πρέπει να υπάρχει. Αλλά να υπάρχει έλεγχος. Να ελέγχονται οι υπάλληλοι, να διώχνονται όσοι δέρνουν ή περνάνε ναρκωτικά ή όπλα.

ΌΝΟΜΑ: ΓΔ

Πόσα χρόνια έχω να συμμετέχω σε έρευνα. Τις έκοψαν και αυτές. Παλιά έρχονταν και δημοσιογράφοι. Τώρα μας έχτισαν. Ρωτήστε με ναι.

Είμαι 50 χρονών, από __ (394 χλμ. απόσταση). Πήγα μέχρι τη Δευτέρα Λυκείου σχολείου και μετά έμπλεξα με τα ναρκωτικά. Αυτή τη φορά είμαι για ληστείες τραπεζών και ναρκωτικά. Με τις συγχωνεύσεις έφτασα τα 25

χρόνια και ούτε ξέρω πόσες χιλιάδες ευρώ χρηματική ποινή. Όταν βγω θα ξαναμπώ γιατί δεν θα έχω να πληρώσω. Έχω πειθαρχικά και γι' αυτό δεν πρόκειται να πάρω άδεια. Δεν έρχεται κανείς να με δει γιατί δεν υπάρχουν λεφτά για τα μεταφορικά. Κάνω μεροκάματα εδώ και με γυμναστική και διάβασμα περνά η ώρα.

Βοηθάω τους κρατούμενους να ξεμπερδεύουν με τα δικαστήριά τους. Τους γράφω αιτήσεις, ενστάσεις, προσφυγές και μου παίρνουν τσιγάρα ή τηλεκάρτες όσοι μπορούν. Είμαι εδώ από το 1993. Βγήκα το 2005 για να ξαναμπώ το 2007. Ξαναμπήκα το 2008 και μέχρι σήμερα είμαι μέσα. Έχω το σεβασμό όλων των κρατουμένων και με σέβονται και γι' αυτό που έχω κάνει και μπήκα στη φυλακή. Ο ληστής τραπεζών είναι πάντα δημοφιλής.

Παλιά υπήρχαν αυστηροί νόμοι, τώρα δεν τηρούνται. Το 1993 υπήρχαν κώδικες. Αυτοί με τις στολές κάνουν τη δουλειά τους και εμείς τη δική μας. Κανείς δεν μπλέκει με κανέναν. Τώρα όλοι είναι ρουφιάνοι, να πάρουν καμία τηλεκάρτα, τσιγάρα, να ζητήσουν άδεια ή να πάρουν μεταγωγή σε άλλη φυλακή. Και έτσι κρατάνε οι φύλακες τη φυλακή. Αλλιώς αν δεν εκβιάζανε θα την είχαμε σπάσει. Αν παλιά προδότες ήταν το 3% σήμερα είναι το 90%. Όλοι εκμεταλλεύονται την υπηρεσία και τις αρχές προς όφελός τους. Η ιεραρχία υπάρχει κυρίως στους ξένους. Οι Έλληνες ήταν πάντα για την πάρτη τους, αλλά τώρα στριμώχτηκαν και προσπαθούν να οργανωθούν. Δύσκολα βέβαια.

Η διακίνηση ναρκωτικών είναι πολύ συχνή. Περνάνε από τους φύλακες, στα επισκεπτήρια, από αδειούχους. Το πιο εύκολο είναι να περάσουν γιατί είναι πολύ κερδοφόρα επιχείρηση. Όλοι είναι πρεζάκηδες εδώ μέσα και οι περισσότεροι μπήκαν καθαροί να καταλάβεις. Αυτός που διακινεί είναι αυτός που μπορεί να προσδιορίσει τις ηθικές αξίες των κρατουμένων. Αν ελέγχω τα ναρκωτικά, ελέγχω τη φυλακή.

Η φυλακή είναι ό,τι πιο άχρηστο υπάρχει. Είναι χρήσιμη μόνο για πολιτικούς και οικονομικούς σκοπούς. Δεν υπάρχει επανένταξη, δεν υπάρχει τίποτα να κάνεις μέσα από το να μαθαίνεις το έγκλημα. Η φυλακή γεννά το έγκλημα. Αν κάποιος βρεθεί σε αυτή από γάτα γίνεται λιοντάρι.

ΌΝΟΜΑ: ΓΕ

Καλώς ήρθατε στο θηριοτροφείο. Μόνοι μας είμαστε εδώ, κυριολεκτικά.

Είμαι 44 χρονών από __ (394 χλμ. απόσταση). Χώρισα όταν μπήκα φυλακή. Να συνεχίσει και αυτή τη ζωή της, αφού δεν είχαμε παιδιά. Έχω φάει ισόβια και 10 χρόνια για ανθρωποκτονία βλέπεις, οπότε δεν μπορούσε να με περιμένει. Μέχρι στιγμής έχω εκτίσει 8 χρόνια και 5 μήνες. Κάνω μεροκάματα και τα τελευταία τρία χρόνια δεν έχω κάνει πειθαρχικό. Έχω αραιά και πού επισκεπτήρια, αλλά κοστίζει πολύ ακριβά για να δεις κάποιον 5 λεπτά. Έρχονται μόνο όταν πρέπει να μου φέρουν πράγματα.

Δεν θέλω να ενταχθώ στην κοινωνία των κρατουμένων και γι' αυτό δεν έχω φιλίες με κανέναν. Κατ' ανάγκη μιλάω με τους συγκελίτες μου. Αφού μένουμε μαζί πρέπει να συνεννοούμαστε ποιανού σειρά είναι να πλύνει ή τι θα δούμε στην τηλεόραση. Μόνο οι τοξικομανείς βρίσκουν παρέες εδώ. Για να έχουν άκρες. Να πιουν τζάμπα και ας ξεχρεώσουν με εξυπηρετήσεις. Στη φυλακή δεν ήρθα για να γίνω επαγγελματίας. Σκότωσα και το πληρώνω.

Έμαθα ότι δεν πρέπει να μιλάς στο προσωπικό, να μην προκαλείς πειθαρχικά, να κρύβεσαι. Έτσι τη βρήκα τη φυλακή και τίποτα δεν έχει αλλάξει. Όλοι μαθαίνουν τους κανόνες με το που θα μπουν και αν δεν τους εμπεδώσουν γρήγορα θα τις αρπάξουν. Αν μιλήσει κάποιος, του φοράνε την ταμπέλα του ρουφιάνου και τον ακολουθεί σε όλες τις φυλακές. Δεν έχει πού να σταθεί.

Παλιά υπήρχαν πολλές δουλειές να κάνεις και λίγοι άποροι. Τώρα όλοι είναι άποροι και ελάχιστοι πληρώνουν για να τους πλύνεις, να τους ράψεις κ.λπ. Εγώ κάνω χειροτεχνίες και τις πουλάω έξω. Βγάζω έτσι ένα χαρτζιλίκι και απασχολούμαι κιόλας.

Η ιεραρχία υπάρχει και είναι βάση ηλικίας, ποινής και χρόνου έκτισης. Αν κάποιος είναι γέρος έχει τον σεβασμό όλων. Αν κάποιος έχει μια ισόβια έχει πιο πολύ σεβασμό από άλλον που έχει φάει 7 χρόνια. Αν κάποιος έχει εκτίσει 8 χρόνια έχει πιο πολύ σεβασμό από άλλον που είναι ένα χρόνο μέσα.

Η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Ειδικά αν δεν έχεις τον χαρακτήρα να αντέξεις να μην σε αλλάξει. Δεν σωφρονίζει, τιμωρεί. Είναι αποθήκη ψυχών και δεν καταστρέφει μόνο εμάς, αλλά και τις οικογένειές μας. Ειδικά τώρα που δεν δίνονται άδειες με τίποτα, η φυλακή είναι σφαγείο. Ο ένας σκοτώνει τον άλλον για πλάκα. Ο ισοβίτης

στα 8 χρόνια έπαιρνε άδεια. Εδώ δεν παίρνεις με τίποτα. Οπότε γιατί να μην αγριέψεις;

ΌΝΟΜΑ: ΓΖ

Είμαι 33 χρονών από το νησί __ (556 χλμ. απόσταση) και έχω τελειώσει το Γυμνάσιο. Δεν πρόλαβα να παντρευτώ. Καταδικάστηκα σε ισόβια και 10 χρόνια για τη δολοφονία και το βιασμό της κοπέλας μου. Εγώ ένα χαστούκι της έδωσα. Και την πλήρωσα για κάτι που έκαναν άλλοι. Είμαι ήδη 9 χρόνια μέσα και παρότι δικαιούμαι εδώ και 1 χρόνο άδεια, μου την έχουν απορρίψει 6 φορές. Πλέον δεν κάνω μεροκάματα, κουράστηκα. Ποιος ο λόγος; Αφού δεν μου δίνουν άδεια. Δεν έχω επισκεπτήρια είναι πολύ μεγάλη η απόσταση και πολλά τα λεφτά.

Όσο μπορώ κρατάω αποστάσεις. Μένω στα βιβλία μου. Επιλέγω ποιος μου κάνει για να συζητάω και κοιτάω τη δουλειά μου. Δεν το κρύβω ότι έχω καταδικαστεί για βιασμό. Άλλωστε τίποτα δεν μένει κρυφό. Το ξέρουν όσοι είμαστε στο θάλαμο, που είναι όλοι εργαζόμενοι και κοιτάνε τη δουλειά τους για να βγουν γρήγορα. Ο βιασμός ανήλικου δεν συγχωρείται με τίποτα, αλλά το να κάνεις σεξ με την κοπέλα σου δεν είναι βιασμός. Και εμείς πριν πεθάνει είχαμε κάνει σεξ. Γι' αυτό μου φόρτωσαν βιασμό.

Με τους κανόνες δεν ασχολούμαι. Δεν τους σκέφτομαι. Τηρώ όμως τον σεβασμό και προσπαθώ να περνάω απαρατήρητος. Ό,τι και να δω δεν θα το πω πουθενά, ειδικά εμένα θα με τσακίσουν. Είμαι ήδη πολλά χρόνια μέσα και έχω κερδίσει το σεβασμό των χρόνων. Έτσι δεν μπορεί κανείς να μου επιβάλλει τι να κάνω. Όποιος αισθάνεται αρχηγός να κάνει ό,τι θέλει σε αυτόν που τον παίρνει. Προσωπικά δεν αισθάνομαι κρατούμενος. Δεν ακολουθώ στις εξεγέρσεις, τις στάσεις, τις απεργίες πείνας. Κάθομαι ήρεμος και δεν προκαλώ.

Η φυλακή πρέπει να υπάρχει, όπως και τα ιδρύματα. Είναι ένα χαστούκι. Να μην το ξανακάνεις. Βέβαια, πολλοί βγαίνουν χειρότεροι, αλλά εγώ θα γυρίσω σπίτι μου. Είμαστε από θρησκευόμενη οικογένεια και αυτό με κρατάει.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. VI

25/11/2014

Συνεντεύξεις: 10 ολοκληρωμένες

Χώρος: Βιβλιοθήκη, Γραφείο διευθυντή
Συνθήκες: Απουσία υπαλλήλων
Διάρκεια: 30 - 40΄

ΌΝΟΜΑ: ΓΗ

Καλημέρα σας. Το σκέφτηκα και αποφάσισα να σας μιλήσω. Τι μπελά να βρω; Ναι, ρωτήστε με.

Είμαι 29 χρονών από __ (288 χλμ. απόσταση). Είμαι ακόμα παντρεμένος και μεγαλώνω δύο παιδιά. Σπούδασα στο ΤΕΕ Πληροφορικής, αλλά δούλευα ως οδηγός νταλίκας και έτσι με έμπλεξαν. Καταδικάστηκα σε 12 χρόνια κάθειρξης για ναρκωτικά. Είναι η πρώτη μου φορά εδώ μέσα και φαίνεται ότι δεν ταιριάζω.

Είχα δρομολόγιο για χώρα του εξωτερικού και βρήκαν στην καρότσα 50 κιλά ακατέργαστης κάνναβης. Ήμουν μόνο ο οδηγός, δεν ήξερα τίποτα και αυτό φάνηκε. Στο Εφετείο θα αθωωθώ. Στο πρωτόδικο δεν μίλησα γιατί φοβήθηκα ότι θα με σκοτώσουν, με απείλησαν ότι αν μιλήσω θα με βρουν κρεμασμένο και φοβήθηκα. Τώρα όμως είμαι σε πτέρυγα προστασίας και δεν φοβάμαι. Έτσι, στο Εφετείο θα αποκαλύψω την αλήθεια για το ποιοι εμπλέκονται στην υπόθεση και θα βγω επιτέλους έξω. Είμαι στη φυλακή ήδη δύο χρόνια και τώρα δουλεύω στο ξυλουργείο. Δεν έχω πειθαρχικά και δεν έχω άδειες, όχι γιατί μου τις απορρίπτουν, αλλά γιατί δεν δικαιούμαι ακόμα. Στο Κ.Κ. VI δεν έχω επισκεπτήρια. Είναι πολύ μακριά και δεν έχουμε λεφτά να έρθουν. Ίσα που μου στέλνουν 100 ευρώ το μήνα για να κινηθώ. Οπότε μιλάμε στο τηλέφωνο, όποτε έχω τηλεκάρτα και βρω καρτοτηλέφωνο, γιατί εδώ δεν λειτουργούν όλα.

Έχω διαλέξει να βγάλω τη φυλακή μόνος μου. Προτιμώ τη μοναξιά και να κοιτάω μόνο τη δουλειά μου. Τίποτε άλλο δεν με ενδιαφέρει. Έχω κάποιους, έτσι για να λέμε ένα γεια. Η φυλακή δεν είναι για να ανοίγεσαι. Όσο ανοίγεσαι τόσο θα σε αλλάζει. Εδώ δεν έχεις τίποτα. Στερείσαι όλες σου τις ελευθερίες ακόμα και το να σου ανήκουν κάποια πράγματα. Ειδικά αν είσαι άπορος και έχεις ανάγκη να αγοράσεις ακόμα και σαμπουάν ή χαρτί τουαλέτας, τότε θα πρέπει με τη δουλειά σου να τα αγοράσεις. Και εγώ το αποφεύγω.

Είμαι στην ακτίνα των εργαζομένων και είναι ήσυχα. Στον Κορυδαλλό αναγκάστηκα να ζητήσω προστασία. Αν σε θεωρήσουν ρουφιάνο θα μπλέξεις σε φασαρίες. Και εγώ επειδή είπα ότι είμαι αθώος και ξέρω ποιοι είναι οι ένοχοι βρήκαν τη δικογραφία μου και μου έβαλαν την ταμπέλα του ρουφιάνου. Κοίταξαν να με εκμεταλλευτούν, επειδή είμαι αδύναμος. Μ' έβαζαν να πλένω ρούχα, να καθαρίζω και να κάνω το ταξί, αλλιώς θα έλεγαν ότι είμαι ρουφιάνος. Και από φόβο τα έκανα. Οι υπάλληλοι είδαν ότι είχα πρόβλημα, ότι είμαι αδύναμος και με έβαλαν στην προστασία. Αυτός που έκανε τη δουλειά με τα ναρκωτικά ήταν ήδη στη φυλακή και μου έστελνε νταήδες να με απειλήσουν να μην μιλήσω. Μία μέρα πριν το δικαστήριο με απείλησαν με μαχαίρι. Φοβήθηκα και δεν μίλησα. Τώρα με απειλούν να τα πάρω όλα πάνω μου για να σπάσουν τις ισόβιές τους. Γι' αυτό με έφεραν εδώ. Στον Κορυδαλλό δεν ήμουν ασφαλής. Στο Εφετείο ελπίζω να βγω.

Σε κάθε πτέρυγα υπάρχει αυτός που κάνει κουμάντο. Είναι ο πιο δυνατός ή ο πιο ισχυρός. Αυτός που έχει εξουσία ή φήμη για το αδίκημα που έκανε ή έχτισε τη φήμη του μέσα στη φυλακή από εξεγέρσεις και ξεκαθαρίσματα. Παίζει πολύ μεγάλο ρόλο η φήμη εδώ μέσα. Γι' αυτό όσοι έχουν πολλά χρόνια προσπαθούν να κρατήσουν το όνομα που έχτισαν τα προηγούμενα χρόνια ή τη φήμη που τους ακολουθεί απέξω. Τον ισχυρό δεν τον ενοχλεί κανένας. Τον αδύναμο τον πατάνε κάτω. Με έχουν βάλει να τους πλύνω τα πόδια, μου παίρνουν τις τηλεκάρτες ή με βάζουν και τους αγοράζω τσιγάρα γιατί ξέρουν τη δικογραφία μου. Ξέρουν ότι είμαι και στην προστασία και έτσι όταν πάω σε άλλες ακτίνες για δουλειά με περιμένουν.

Η φυλακή χρειάζεται. Οι εξοντωτικές ποινές δεν χρειάζονται. Πρέπει όλα να αλλάξουν. Οι συνθήκες κράτησης, η υγιεινή, να υπάρχει μέριμνα για τους κρατούμενους, ψυχολογική υποστήριξη. Εδώ κοιμόμαστε σε ένα κελί για δύο τρεις, με τον έναν να κοιμάται στο πάτωμα. Πρέπει να μην χάνει τη ζωή του όποιος μπαίνει. Εγώ όταν θα βγω τι δουλειά θα κάνω; Πώς θα ζήσω την οικογένειά μου; Δεν πρόκειται καμία εταιρεία να με πάρει για οδηγό γιατί όλοι θα ξέρουν. Πρέπει ακόμα να αλλάξει το σύστημα. Να καταδικάζονται με αποδείξεις οι άνθρωποι και όχι με ενδείξεις ή μαρτυρίες άλλων που δεν επιβεβαιώνονται.

ΌΝΟΜΑ: ΓΘ

Μπράβο σας. Πολύ ωραίο θέμα, αλλά δεν είναι γνωστά αυτά; Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 45 χρονών και είμαι από εδώ, γι' αυτό με έφεραν εδώ, να είμαι κοντά στους δικούς μου. Χώρισα στη φυλακή, αλλά έχω δύο παιδιά που τα βλέπω ακόμα. Έχω τελειώσει ΤΕΙ. Πριν από πέντε χρόνια βγήκα για ποτό και μπήκα φυλακή, που λένε. Έχω μία ισόβια και 16 χρόνια για ανθρωποκτονία και απόπειρα ανθρωποκτονίας. Η κακιά ώρα, που λένε. Έναν χρόνο είμαι στο Κ.Κ. VI και έτσι μπορώ και έχω τρεις φορές την εβδομάδα επισκεπτήριο. Τα άλλα τέσσερα τα έβγαλα μόνος μου στον Κορυδαλλό και τα Τρίκαλα. Δεν είχα ούτε ένα επισκεπτήριο, παρά μόνο στο δικαστήριο.

Περνάει η ώρα. Είμαι και πολυάσχολος άντρας. Έχω τα μεροκάματά μου, γυμνάζομαι, μαγειρεύω, μιλάω και στα τηλέφωνα και πέρασε η μέρα. Τα χρόνια δεν περνάνε, οι μέρες τσουλάνε. Στη φυλακή δεν προσαρμόστηκα και δεν θα προσαρμοστώ ποτέ. Δεν συνάδει ο χαρακτήρας μου, βλέπετε, με τη φυλακή. Δεν ταιριάζουμε. Ποτέ δεν ήμουν στην παρανομία. Μέθυσα, παρεξηγήθηκα και σκότωσα. Βέβαια, μιλάω με όλους. Δεν έχω και άλλη επιλογή. Έξω επιλέγεις με ποιους θα κάνεις παρέα. Εδώ ζεις μαζί του στο ίδιο κελί. Θες δεν θες, θα του μιλήσεις. Αναγκαστικά, λοιπόν, συναναστρέφομαι τους πάντες. Το πιο δύσκολο είναι η συμβίωση με τους συγκελίτες. Μας έχουν όλους μαζί και οι χώροι είναι πολύ μικροί.

Το πρώτο και κύριο είναι ο σεβασμός. Να μην μπαίνεις στα προσωπικά του άλλου, να κάνεις ησυχία, να μην ψάχνεις μπελάδες. Οι ρουφιάνοι δεν χωράνε στη φυλακή. Για να επιβιώσεις, μπορείς να βλέπεις, μπορείς να ακούς, αρκεί να σιωπάς. Ανεπιθύμητοι είναι και θα είναι όσοι κάνουν ειδεχθή εγκλήματα, βιάζουν παιδιά και γυ-

ναίκες. Αυτοί μπαίνουν χώρια. Αν τους φέρουν, τελείωσαν. Ένα ακόμα βασικό είναι η κλοπή. Ο κλέφτης παραμερίζεται. Οι κλέφτες δεν πρέπει να κλέβουν τους κλέφτες. Είναι αισχρό. Όλοι μαζί είμαστε και πρέπει να σεβόμαστε τα πράγματα του άλλου. Ακόμα, άμα πουλήσεις μούρη –και δεν έχεις τα κότσια- θα γίνει φασαρία. Πουλάει μούρη όποιος την έχει ή έχει τα κότσια να γίνει αρχηγός, αλλιώς θα φάει η μούρη του λάσπη. Ο κώδικας ισχύει σε όλες τις πτέρυγες. Οι αλλοδαποί έχουν δική τους ιεραρχία. Οι Έλληνες δεν είχαν ποτέ. Τώρα, όμως, που είδαν τα σκούρα, που είναι λιγότεροι από τους ξένους, τώρα ξύπνησαν και κάνουν συμμαχίες. Οι Γεωργιανοί και οι Αλβανοί έχουν έναν κουμάντο σε κάθε πτέρυγα, έναν για κάθε φυλακή και έναν για όλες τις φυλακές. Αρχηγός είναι ο πιο σκληρός ή ο πιο ισχυρός, αυτός που έχει λεφτά και επιρροή. Οι Έλληνες προσπαθούν να επιβιώσουν γιατί ξέρουν τη γλώσσα. Οι ξένοι δεν συνεννοούνται με τους φύλακες και έτσι έχουν κακά συναπαντήματα. Οι Έλληνες έχουν ακόμα πλεονέκτημα.

Οι αδύναμοι ή οι άποροι θα πλύνουν ρούχα, θα κάνουν το ταξί και θα φέρουν φαγητό ή θα κάνουν τα ψώνια από την καντίνα. Εδώ είναι καλή η υπηρεσία και οι φτωχοί δεν είναι υπόδουλοι. Όταν δίνει η υπηρεσία τσιγάρα και ρούχα, τότε δεν εξευτελίζεται ο κρατούμενος για να τα αποκτήσει. Αλλιώς θα κάνει τα πάντα για μια τζούρα.

Η φυλακή είναι τιμωρία. Αν δεν είσαι εν γένει παράνομος δεν θα ταιριάξεις ποτέ. Με τον υπερπληθυσμό δεν μπορείς να κοιμηθείς, να ηρεμήσεις και έτσι ξεκινούν οι φασαρίες. Στη φυλακή σε κλείνουν και κανείς δεν ασχολείται μαζί σου. Όταν την κάνουν ανθρώπινη, τότε ίσως αλλάξει. Είναι πολλές οι ώρες εγκλεισμού, χωρίς κανένα νόημα.

ΌΝΟΜΑ: ΓΙ

Γεια σας. Πρώτη φορά έρχομαι εδώ και είναι ξεκλείδωτα, ωραία είναι. Ναι, ρωτήστε με.

Είμαι 38 χρονών από ___ (482 χλμ. απόσταση), χωρισμένος και δεν έχω παιδιά. Μόνο το Γυμνάσιο πρόλαβα να τελειώσω. Καταδικάστηκα σε 20 χρόνια και 50.000 ευρώ για μεταφορά ναρκωτικών. Δουλεύω ως συντηρητής στη φυλακή. Όλη η φυλακή κρατιέται με τη δική μου δουλειά. Δεν έχω πειθαρχικά και δεν παίρνω άδεια. Είμαι ήδη 2,5 χρόνια μέσα και το πρώτο επισκεπτήριο το έκανα πριν ένα μήνα. Είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή.

Η μέρα περνάει με τη δουλειά. Το κτίριο είναι παλιό και συνέχεια χαλάνε πράγματα. Δουλεύω από τις 8 το πρωί μέχρι το βράδυ. Και πέφτω κατάκοπος για ύπνο. Στη φυλακή πρέπει να ενταχθείς, αλλιώς δεν μπορείς να προχωρήσεις. Αν δεν ανήκεις κάπου, δεν επιβιώνεις. Εκτός αν μπορείς να περνάς απαρατήρητος και λίγοι το καταφέρνουν. Η αλλαγή από την κοινωνία μέσα ήταν το πιο δύσκολο που έχω βιώσει. Τρία πράγματα πρέπει οπωσδήποτε να προσέχεις: την συμπεριφορά σου, την ομιλία σου –και τον τρόπο που μιλάς και σε ποιον μιλάς και τι λες- και τα αστεία σου. Δεν είναι φίλοι εδώ μέσα, δεν σε ήξεραν και από πριν, οπότε ακόμα και το πιο απλό αστείο μπορεί να καταλήξει σε μακελειό.

Οι χειρότερες μέρες μου ήταν στο κρατητήριο, που έμεινα 120 μέρες ως υπόδικος γιατί δεν υπήρχε χώρος στη φυλακή. Αυτό ήταν βασανιστήριο. Παρακαλάγαμε να πάμε στη φυλακή. Να κάνουμε μπάνιο. Μετά, όμως, με πήγαν στο Δομοκό. Που εκεί με έριξαν στην αρένα με τα λιοντάρια. Αναγκάστηκα να μάθω γρήγορα τους κανόνες. Ήμουν και υπόδικος και με είχαν του κλότσου και του μπάτσου γιατί δεν είχα καταδίκη να δείξω και να ξέρουν πού να με κατατάξουν. Όταν έμαθαν ότι άκουσα 20 χρόνια με άφησαν να ησυχάσω και να το χωνέψω. Με δέχτηκαν ως δικό τους. Ως υπόδικος ήμουν κάποιος που μπορεί και να έφευγε, και να τη γλίτωνε. Στο Δομοκό, λοιπόν, έμαθα δύο πράγματα. Τον σεβασμό και την ησυχία. Σεβόμουν τους καταδικασμένους και δεν έβγαζα άχνα. Ήμουν αέρας που πέρναγε, αόρατος. Στο Κ.Κ. VI, ως καταδικασμένος πια, έχω δικαίωμα λόγου. Όσοι έχουν πολλά χρόνια, είναι αυτοί που βάζουν και τα όρια. Θα συζητήσουμε και θα ψηφίσουμε για κάποια κινητοποίηση ή ακόμα και να διώξουμε κάποιον από την πτέρυγα και κερδίζει η πλειοψηφία. Στην ψηφοφορία δεν συμμετέχουν οι υπόδικοι ή αυτοί που έχουν φάει λίγα χρόνια. Πώς να μας κουνηθούν; Τι να πεις άμα είσαι μέσα 6 μήνες;

Οι βιαστές είναι ανεπιθύμητοι. Όλοι έχουμε οικογένεια. Σκεφτόμαστε ότι θα μπορούσε να ήταν η γυναίκα μας ή το παιδί μας. Γι' αυτό ζητάνε προστασία. Αν βρεθεί κάποιος στην πτέρυγα, ποτέ δεν είναι από λάθος. Έχει έρθει για να τιμωρηθεί από εμάς. Αν τον φέρουν, τότε ξέρουμε τι να κάνουμε. Αν κλέψεις συγκρατούμενό σου, την πρώτη φορά θα φας μια προειδοποίηση, γιατί μπορεί να είσαι καινούριος και να μην ξέρεις. Τη δεύτερη όμως,

θα φας ξύλο και θα σε διώξουμε από την ακτίνα. Ο ρουφιάνος στη δικογραφία ζητά μόνος του προστασία. Ο άλλος, αν γίνει αντιληπτός, θα φάει πολύ ξύλο και θα μπει σε ακτίνα προστασίας. Γενικά δεν πρέπει να ασχολείσαι με το τι κάνει ο καθένας. Όποιος θέλει φασαρία, τη βρίσκει.

Εδώ δεν κάνουν δουλειές οι κρατούμενοι γιατί η υπηρεσία έχει ακόμα να δίνει στους άπορους. Και έτσι κανείς δεν τους εκμεταλλεύεται.

Η φυλακή χειρίζεται λάθος τους ανθρώπους. Δεν υπάρχει σωφρονισμός. Δεν έχω δει κανέναν να σωφρονίζεται. Η φυλακή σε κάνει εγκληματία, βίαιο, παράνομο. Μία φορά αν μπεις, δεν θα είναι η τελευταία. Εκτός αν είσαι τυχερός. Η φυλακή πρέπει να μας δίνει ευκαιρίες, δυνατότητες να αλλάξουμε. Όσοι δουλεύουν στη φυλακή ξέρουν περισσότερα από αυτούς που μας στέλνουν εδώ μέσα. Αλλά ποιος ακούει τους διευθυντές ή τους φύλακες. Ό,τι πουν οι δικαστές και οι εισαγγελείς γίνεται και ας μην έχουν δει τη φυλακή ούτε απέξω. Άμα βγω δεν θα έχω τίποτα πια. Δύσκολα θα κρατηθώ έξω. Είμαι σχεδόν σίγουρος ότι θα επιστρέψω.

ΌΝΟΜΑ: ΓΚ

Καλημέρα. Εδώ θα μάθεις πολλά. Είναι παλιοί όλοι και ξέρουν τη φυλακή.

Είμαι 52 χρονών από __ (482 χλμ. απόσταση). Σπούδασα οδοντοτεχνίτης και είμαι χωρισμένος με δύο παιδιά. Έχω ήδη βγάλει 21 χρόνια στη φυλακή. Είμαι μέσα για 30 ληστείες τραπεζών. Είμαι επώνυμος κρατούμενος και αυτό δεν με βοήθησε στα δικαστήρια. Έφαγα πιο πολλά χρόνια γιατί ήμουν πρωτοσέλιδο στις εφημερίδες. Αυτή τη φορά έχω να βγάλω δύο φορές ισόβια και 32 χρόνια και έχω ήδη κάνει 7,5 χρόνια. Είμαι μέσα από το 1992. Οι προηγούμενες καταδίκες μου ήταν πάλι για ληστείες τραπεζών σε 23 χρόνια και 9 χρόνια. Βγήκα με αναστολή και τώρα πρέπει να βγάλω και αυτά τα χρόνια. Δεν μου φτάνει μια ζωή για να τα εκτίσω.

Η φυλακή δεν συνηθίζεται. Βέβαια, το αν θα επιβιώσεις εξαρτάται από το χαρακτήρα του ανθρώπου. Αν διατηρείς τον εσωτερικό σου κόσμο καθαρό, μόνο τότε δεν επηρεάζεσαι από τη φυλακή. Αν αφήσεις τον εαυτό σου να σε παρασύρει η φυλακή, δεν θα τη βγάλεις φυλακή. Άδεια δεν πρόκειται να μου δώσουν, μην ξανακλέψω τράπεζα. Ούτε μεροκάματα έχω, τι να τα κάνω άλλωστε; Να βγω νωρίτερα; Αποκλείεται. Τα πειθαρχικά μου έχουν λήξει, με είχαν πιάσει με κινητό. Δεν έχω επισκεπτήρια πια γιατί παίρνω άδειες. Εδώ στην κηδεία του πατέρα μου με πήγαν με 80 ΕΚΑΜίτες και με άφησαν μόνο να τον δω. Η μάνα μου πεθαίνει όπου να ναι και ελπίζω να μην πάω έτσι πάλι.

Πρέπει όλοι να ξέρουν ότι η φυλακή δεν είναι μαγκιά. Είσαι σε έναν συνεχή πόλεμο. Οι κανόνες έχουν πια αλλάξει. Δεν είναι όπως παλιά. Αν έλεγες έστω και «ρε» σε συγκρατούμενό σου, έτρωγες το ξύλο της αρκούδας. Τις φυλακές τις ελέγχουν οι ξένοι, οι φάρες και τα λόμπι. Μία είναι οι Πακιστανοί με τους Ινδούς. Μια άλλοι οι Άραβες. Μία ακόμα οι Αλβανοί και τέλος οι Ρώσοι με τους Βούλγαρους. Οι Έλληνες τώρα ξεκινάνε να οργανώνονται. Οι φυλακές έχουν γεμίσει φτωχοδιάβολους και τσαντάκηδες. Οι περισσότεροι δεν ξέρουν τι σημαίνει σεβασμός, πώς να ακολουθήσουν αυτόν τον απλό κανόνα; Οι χειρότεροι είναι αυτοί που θέλουν τώρα να χτίσουν όνομα. Και προσπαθούν να χτυπήσουν τον παλιό για να φτιάξει όνομα. Κάποτε χρειάστηκε να το κάνω και εγώ. Αναγκάστηκα να χτυπήσω αρχηγούς για να εδραιωθώ μέσα και τώρα είμαστε φίλοι. Οι πραγματικοί παράνομοι, αυτοί που δεν θα μιλήσουν, είναι λίγοι. Οι περισσότεροι είναι στην εξάρτηση, στην πρέζα ή τα χάπια και συνεργάζονται με την αστυνομία ή την υπηρεσία. Και εμένα τώρα που είμαι εδώ, αν κάτσω πολύ ώρα θα μπορούσε κάποιος να με ρωτήσει γιατί άργησα. Μήπως είπα κάτι που δεν έπρεπε; Αλλά επειδή είμαι εγώ και έχω βγάλει τόσα χρόνια, δεν θα το σκεφτεί κανείς.

Για να μπεις στο κελί κάποιου πρέπει να χτυπήσεις την πόρτα. Ακόμα και αν είναι ανοιχτά. Η κλοπή δεν συγχωρείται. Ο βιαστής δεν θα μπει στην ακτίνα. Αν τον βάλουν είναι γιατί θέλουν να τον φάμε. Πλέον δεν γίνονται τα βασανιστήρια που γινόντουσαν παλιά. Όταν ερχόσουν στο Κ.Κ. VI στην είσοδο στέκονταν σε δύο σειρές οι φύλακες με τα κλομπ όρθια και εσύ πέρναγες ανάμεσά τους. Έφτανες λιπόθυμος στο πειθαρχείο. Την τελευταία φορά που με έφεραν εδώ φόρεσα τρία μπουφάν για να αντέξω. Και όταν κατέβηκα από την κλούβα είδα δύο παιδιά να χαμογελάνε. Αιφνιδιάστηκα. Πλέον οι φύλακες είναι μορφωμένα παιδιά.

Η ιεραρχία μεταξύ των κρατουμένων πάντα υπήρχε και πάντα θα υπάρχει. Για να γίνει οτιδήποτε στη φυλακή

συνεννοούνται οι αρχηγοί. Από την εξέγερση ή για να λυθεί μια παρεξήγηση.

Με την οικονομική κρίση έχει ανθίσει ένα είδος τοκογλυφίας. Και τους ξένους τους συγχωρώ, γιατί δεν έχουν κάποιον εδώ να τους στηρίξει. Τους Έλληνες, όμως, δεν τους συγχωρώ που γίνονται τοκογλύφοι. Πουλάνε ένα καπνό για ενάμισι. Και αν δεν έχει γρήγορα να τα γυρίσει γίνονται δύο και τρεις καπνοί. Και μετά πέφτει ξύλο ή εκβιασμός. Και όλα ξεκινάνε από ένα τσιγάρο. Στην ακτίνα μου δεν τα επιτρέπω αυτά. Όποιος θέλει τσιγάρο θα βρει. Βέβαια, με ένα μέτρο. Δεν μπορώ να συντηρώ 30 άτομα.

Οι Αλβανοί είναι αυτοί που ελέγχουν την πρέζα στη φυλακή, μαζί με υπάλληλους. Τις προάλλες βρήκαν οι φύλακες ένα περιστέρι που πήγαινε στο αφεντικό του. Είχε δεμένο ένα Bluetooth και κοκαΐνη. Όμως αν δεν υπήρχε υλικό να πουλήσουν και πελάτες να αγοράσουν δεν θα γινόντουσαν αυτά.

Στην ακτίνα μου είμαστε 30 άτομα. Και τους έχω διαλέξει έναν έναν. Δεν επιτρέπω παραπάνω γιατί θα γίνουν φασαρίες. Δεν δέχομαι να κοιμάται κανένας στο πάτωμα για να έχω το κεφάλι μου ήσυχο. Τη ρουφιανιά δεν τη συγχωρούμε. Όταν αποδειχτεί ότι είναι κάποιος ρουφιάνος τρώει ξύλο και αιμόφυρτος πάει στην ακτίνα προστασίας. Παλιά ήταν ένα κελί, πλέον υπάρχουν πτέρυγες προστασίας για να καταλάβεις πόσοι ρουφιάνοι υπάρχουν.

Η φυλακή σαφώς έχει βελτιωθεί. Πλέον δεν σε δένουν στους τοίχους να σε δέρνουν. Έχεις δικαίωμα σε επισκεπτήριο ή να πάρεις τηλέφωνο. Όμως και πάλι η φυλακή δεν έχει τίποτα να προσφέρει. Βγαίνεις καλύτερος εγκληματίας. Δεν πρέπει να καταργηθεί η φυλακή. Γιατί μόνο η λέξη φοβίζει. Όμως πρέπει να πάψουν οι προφυλακίσεις και οι καταδίκες χωρίς στοιχεία. Έχω στην ακτίνα μου έναν τυφλό που έχει καταδικαστεί για πλαστογραφία. Άντε να βγάλεις άκρη, δηλαδή. Σου ρίχνουν εξοντωτικές ποινές και σου λένε πήγαινε στο Εφετείο να βρεις το δίκιο σου. Αυτή η φυλακή πρέπει να καταργηθεί. Αυτό το σύστημα να αλλάξει.

ΌΝΟΜΑ: ΓΛ

Εδώ είναι το γραφείο του διευθυντή ε; Ποτέ δεν το έχω δει ανοιχτό. Έχει και πολλά βιβλία βλέπω. Ναι, ρωτήστε με.

Είμαι 30 χρονών από την Αλβανία. Σχολείο πήγα στη φυλακή μέχρι και την πρώτη Γυμνασίου. Έχω 22 χρόνια ποινή για ληστείες και 1 εκατ. ευρώ χρηματική ποινή. Δεν κάνω μεροκάματα, δεν μου δίνουν. Δεν έχω επισκεπτήρια, αλλά τώρα που δεν έχω πειθαρχικά παίρνω άδειες και έτσι βλέπω τους δικούς μου (482 χλμ. απόσταση).

Για να περάσει ο χρόνος μου στη φυλακή έχω βάλει πρόγραμμα. Πόση ώρα θα γυμναστώ, πόση θα παίξω τάβλι, τι ώρα θα φάω, τι ώρα θα δω τηλεόραση. Έτσι έχουν περάσει 9,5 χρόνια. Μια δεκαετία που είμαι εδώ μέσα εννοείται ότι έχω ενταχθεί στη φυλακή. Δεκαεννιά χρονών ήμουν όταν πρωτομπήκα και μου έριξαν ισόβια και 25 χρόνια.

Το περίεργο είναι ότι δεν με παραξένεψε η φυλακή. Όταν μπήκα σκέφτηκα ότι πρέπει να συνέλθω γρήγορα και να βγάλω τη φυλακή μου. Είναι δύσκολα. Όλοι οι άνθρωποι δεν είναι ίδιοι και εδώ είναι πολλές ράτσες, με άλλους κανόνες, άλλη λογική. Το βασικό είναι το βλέπε, άκου, σώπα. Με αυτό και μόνο επιβιώνεις. Ο ρουφιάνος θα φάει το περισσότερο ξύλο, εκτός αν προλάβει και δεν τον πάρουν χαμπάρι. Η κλοπή δεν είναι ανεκτή. Είναι πολύ σκληρό να κλέβεις συγκρατούμενό σου. Απαγορεύεται να πειράξεις άλλον άνθρωπο, εκτός αν έχεις άδεια, να βρίσεις, να χτυπήσεις. Ο σεβασμός είναι το παν. Ο πιο παλιός είναι και ο πιο ψύχραιμος. Γι' αυτό είναι αρχηγός. Βλέπει τα πράγματα καλύτερα και ξέρει τι πρέπει να γίνει και πότε. Γι' αυτό πρέπει να τον ακούς. Ο πιο παλιός είναι αυτός που θα λύσει την παρεξήγηση. Βέβαια, υπάρχουν πολλοί που είναι ιντριγκαδόροι και θέλουν να βάζουν άλλους σε μπελάδες. Αυτούς να αποφεύγεις. Είμαστε χωρισμένοι σε ράτσες. Οι Αλβανοί, οι Κούρδοι, οι Έλληνες. Οι Έλληνες αν δεν είναι πολλοί να οργανωθούν πάνε με τους Αλβανούς. Είμαι πιο κοντά. Και μετά είναι και οι Ρώσοι. Το κακό είναι ότι βάζουν όλες τις ράτσες μαζί και έτσι γίνονται συμπλοκές. Πώς να μην γίνουν; Έχουμε διαφορετικό θεό, διαφορετική κουλτούρα και είμαστε και ζοχαδιασμένοι που είμαστε εδώ μέσα. Θα φαγωθούμε.

Το ξύλο δεν πέφτει αμέσως. Έχεις μία ή δυο ευκαιρίες. Σε προειδοποιούν ότι έχεις κάνει κάτι που δεν επιτρέπεται και αν το ξανακάνεις θα φας ξύλο και απομόνωση. Μετά δεν θα σου μιλάει κανένας. Και θα τρελαθείς.

Στη φυλακή δεν υπάρχει τίποτα. Ούτε γιατρός ή ψυχολόγος. Τα πάντα λείπουν. Μόνο χάπια και σκόνες έχει.

Άμα παραπονεθείς για τις ελλείψεις, θα φας πειθαρχικό για απείθεια. Δεν σωφρονίζει η φυλακή. Ο σωφρονισμός, αν γίνεται, γίνεται με άλλον τρόπο. Να έχεις δουλειά ή να πας σχολείο και όχι να σε απομονώνουν εδώ μέσα. Να τα κάνεις έξω. Από εδώ θα βγεις αγρίμι. Εγώ νομίζω ότι θα κρατηθώ έξω γιατί ακόμα έχω την οικογένειά μου. Όποιος είναι μόνος του, κάνει οικογένειά του και σπίτι του τη φυλακή. Και το σπίτι σου δεν το εγκαταλείπεις εύκολα.

ΌΝΟΜΑ: ΓΜ

Με φωνάξατε κυρία; Α για την έρευνα ήρθατε. Ναι βεβαίως δήλωσα συμμετοχή, μπερδεύτηκα νόμιζα ότι είστε της Υπηρεσίας. Ρωτήστε με.

Είμαι 22 χρονών από ___ (482 χλμ. απόσταση). Ίσα που πρόλαβα να τελειώσω το Λύκειο πριν βρεθώ στη φυλακή. Έχω καταδικαστεί σε 25 χρόνια για ληστείες και είμαι ήδη 4,5 χρόνια μέσα. Δεν παίρνω άδειες, δεν έχω επισκεπτήρια γιατί είναι πολλά τα ταξιδιωτικά και ούτε έχω κάνει πειθαρχικά, ακόμα. Είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή. Η μέρα περνά με γυμναστική και τηλεόραση. Τι άλλο έχεις να κάνεις;

Ξεκίνησα από τη φυλακή ανηλίκων και εκεί ήταν τελείως διαφορετικά από ό,τι εδώ. Εκεί είναι πολύ σκληρά τα πράγματα. Σκέψου πόσοι νέοι είμαστε που βράζει το αίμα μας και τι γινόταν. Εδώ είναι ήσυχα. Έχει πολλούς γέρους που θέλουν την ησυχία τους και εμείς πρέπει να ακολουθήσουμε αυτό το πρόγραμμα. Δεν νιώθω ενταγμένος στη φυλακή, αλλά πρέπει να ακούω. Οι μεγαλύτεροι σου λένε τι και πώς πρέπει να κάνεις. Να μην δημιουργείς προβλήματα στους υπαλλήλους, χωρίς όμως να έχεις καλές σχέσεις με το προσωπικό. Οι παλιότεροι λοιπόν μας βάζουν σε πρόγραμμα. Τι ώρα ξυπνάμε, τι ώρα πάμε για μπάνιο, πότε κάνουμε καθαριότητα, πότε προαυλιζόμαστε, πότε τρώμε, τι θα δούμε στην τηλεόραση, τι ώρα θα κοιμηθούμε για βράδυ. Κάθε ακτίνα έχει έναν αρχηγό, από ξεχωριστή ράτσα. Μας έχουν όλους μαζί, αλλά όπου είναι πιο πολλοί Ρώσοι αυτοί ελέγχουν την ακτίνα, όπου υπάρχουν Αλβανοί εκείνοι και όπου είναι περισσότεροι οι Έλληνες την ελέγχουν αυτοί. Εμάς τους πιτσιρικάδες προσπαθούν να μας ελέγξουν γιατί έχουμε μάθει να αρπαζόμαστε με το παραμικρό. Εδώ δεν θέλουν φασαρίες. Έχουν έρθει να ησυχάσουν. Και έτσι μας βάζουν και κάνουμε δουλειές για να εκτονωθούμε. Άλλος κάνει τον καθαριστή και άλλος τον διανομέα. Αν δείχνουμε σεβασμό τότε όλα πάνε καλά. Και ο σεβασμός είναι ειλικρινής, δεν υπάρχει φόβος. Είμαστε σαν μια οικογένεια. Όποιοι έχουν βοηθάνε αυτούς που δεν έχουν, οι νεότεροι βοηθούν τους γηραιότερους κ.ο.κ. Οι μικροί χρειαζόμαστε να μας μάθουν οι παλιοί κάποιες αξίες. Παλιά ο καθένας ήταν για την πάρτη του, τώρα οι Έλληνες υπερασπιζόμαστε ο ένας τον άλλον, για να μην μας πάρουν φαλάγγι οι ξένοι.

Η φυλακή δεν σου μαθαίνει τίποτε άλλο από την οικογένεια. Και πια οικογένειά μου είναι οι συγκρατούμενοί μου. Αυτοί θα με στηρίξουν όταν βγω έξω. Αλλιώς τι θα κάνω; Άμα δεν βρω δουλειά, πώς θα ζήσω; Θα με στηρίξουν οι συγκρατούμενοί μου. Και γι' αυτό μάλλον θα ξαναγυρίσω πίσω, στην οικογένειά μου.

ΌΝΟΜΑ: ΓΝ

Καλημέρα σας. Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 34 χρονών από τη Σοβιετική Ένωση. Στην Ελλάδα είμαι μόνος μου, δεν παντρεύτηκα ποτέ και έτσι δεν έχω κάποιον να με στηρίξει απέξω. Ό,τι χρήματα βγάζω τα βγάζω μόνος μου. Καταδικάστηκα σε 25 χρόνια για κλοπές και ληστείες και ούτε ξέρω πόση χρηματική ποινή μου έριξαν. Έχω βγάλει 18 χρόνια φυλακή. Την πρώτη φορά καταδικάστηκα σε 10 χρόνια και τη δεύτερη σε 8. Όλα για κλοπές. Τώρα έχω βγάλει ήδη 4 χρόνια και έχω δρόμο μπροστά. Δεν έχω πειθαρχικά, μεροκάματα δεν έχουν να μου δώσουν –τα κάνουν όλα σχεδόν οι Έλληνες- και δεν παίρνω άδεια. Επισκεπτήρια δεν έχω γιατί είναι μεγάλη η απόσταση και δεν υπάρχουν τα χρήματα.

Εντάχθηκα στη φυλακή με κόπο και αίμα. Πρέπει να ενταχθείς, για να επιβιώσεις. Αλλιώς σε κάνουν δούλα. Από τα ανήλικα ξεκίνησα και συνέχισα στη φυλακή των μεγάλων. Εδώ μπλέκουν τις ράτσες και γίνονται φασαρίες. Μας έχουν σαν τους αρουραίους και τρωγόμαστε μεταξύ μας για το ποιος θα φάει το τυρί. Κάθε μέρα δίνουμε τη μάχη της επιβίωσης. Η φυλακή είναι μεγάλο σχολείο. Στη Ρωσία έμαθα γράμματα, πήγα μέχρι το δημοτικό, αλλά εδώ σπούδασα. Σπούδασα να επιβιώνω. Ο εισαγγελέας ή ο διευθυντής δεν σε πλησιάζουν. Κάνεις αιτήσεις

και ούτε καν σε φωνάζουν. Άμα όμως κάνεις 6-7 πειθαρχικά, τότε σε μαθαίνουν και αρχίζουν και σε ακούνε. Για να κρατήσουν ισορροπία στη φυλακή. Όμως, αναστολές και άδειες δεν σου δίνουν. Εκτός αν είσαι δικός τους. Είμαι ήδη 2 χρόνια στο Κ.Κ. VI και όλο μου απορρίπτουν την άδεια. Η δικαιολογία τους είναι ότι τη δικαιούμαι, αλλά δεν με έχουν γνωρίσει. Λες και χάνομαι κάθε μέρα. Εδώ μέσα είμαι, γνώρισέ με ρε φίλε. Αυτό, όμως, που εννοούν είναι ότι δεν είσαι ρουφιάνος τους, δεν τρέχεις να τους εξυπηρετήσεις, οπότε πώς να σε γνωρίσουν και να σε συμπαθήσουν; Δεν υπάρχει καν κοινωνική υπηρεσία, μόνο όταν είναι να σε θάψει στο συμβούλιο εμφανίζεται. Γενικά, θέλουν να ρουφιανεύουμε για να έχουμε προνόμια. Και μην νομίζεις ότι άμα τους πεις κάτι μικρό θα μείνουν ευχαριστημένοι. Πρέπει να τους αρέσουν αυτά που θα ακούσουν, για να σου κάνουν τη χάρη να σου δώσουν αυτό που δικαιούσαι. Άδεια ή ακόμα και ελεύθερο επισκεπτήριο.

Έχω μάθει και φτιάχνω μαχαίρια. Από οτιδήποτε μπορείς να φτιάξεις μαχαίρι. Το χρειάζομαι για να μην με σφάξουν. Μόνο εγώ μπορώ να προστατέψω τον εαυτό μου. Και αφού δεν θα γίνω ρουφιάνος ή δούλα ποτέ, πρέπει να προστατευθώ.

Οι περισσότεροι που είναι ρουφιάνοι έχουν αναγκαστεί να γίνουν. Για να αντέξουν τη φυλακή. Άλλοι βέβαια το κάνουν επίτηδες. Μπορεί να φυτέψουν πράγματα στο κελί σου για να δώσουν ένα λαβράκι και να βγάλουν κάτι από αυτό. Μία αναστολή, για παράδειγμα. Ανάλογα την ψαριά. Γι' αυτό πέφτει συνέχεια ξύλο. Ο ένας υποπτεύεται τον άλλον. Δεν ξέρεις από πού θα σου έρθει. Γι' αυτό δεν γίνονται φιλίες. Αλισβερίσια γίνονται και μέχρι εκεί. Εγώ πια έχω δύναμη στη φυλακή. Δεν έχω βγάλει και λίγα χρόνια. Επιλέγω ποιος θα μπει στο κελί μου και ποιος θα δουλέψει για μένα. Δουλειές υπάρχουν. Να φτιάξεις μαχαίρια, να βρεις πράγματα που σπανίζουν κινητά, φορτιστές και τέτοια. Οι Κούρδοι και οι Άραβες είναι οι πιο σκληροί κρατούμενοι. Πηγαίνουν όλοι μαζί, σαν ομάδα, σαν ράτσα. Δεν ξέρουν τη γλώσσα και δεν ενδιαφέρονται να την μάθουν. Και έτσι γίνονται συγκρούσεις. Από όταν σκότωσε ο Καρέλι τον φύλακα, κανείς δεν μπαίνει πια στη φυλακή. Και έτσι κανονίζουμε μόνοι μας. Είναι ρινγκ η κάθε πτέρυγα. Ο πιο δυνατός θα κερδίσει. Οι ξένοι τρώνε τα πιο πολλά πειθαρχικά. Γιατί δεν ξέρουν να απαντήσουν στα ελληνικά. Οι υπάλληλοι δεν έχουν ευγένεια, δεν καταλαβαίνουν την κουλτούρα μας.

Η φυλακή είναι ό,τι χειρότερο έχει ανακαλυφθεί. Το σωφρονιστικό σύστημα σε κάνει πιο σκληρό. Είμαι φυλακή όχι γιατί έκανα κάτι, αλλά επειδή μ' έπιασαν. Και υπάρχει και αυτή η αδικία. Είδες τον πολιτικό από τη Θεσσαλονίκη. Ισόβια έφαγε και βγαίνει σιγά σιγά. Εμείς, που δεν είμαστε δικοί τους, μας αφήνουν να σαπίσουμε. Το σύστημα γεννά βία και μόνο βία. Βέβαια, μέχρι και το 1998 μας βασάνιζαν. Τώρα σπάνια γίνεται αυτό. Έχουν σταματήσει. Παλιά κάθε μέρα τρώγαμε ξύλο. Μας κρέμαγαν από τον τοίχο και μας έδερναν. Τώρα δεν χρειάζονται τα βασανιστήρια. Ελέγχουν όλους τους κρατούμενους με τα ευεργετήματα. Αν δεν κάνεις αυτό δεν θα πάρεις άδεια. Όμως, εγώ δεν θέλω να χάσω το σεβασμό των κρατουμένων που κέρδισα με αίμα για μια άδεια. Και πού να πάω; Δεν ξέρω άλλο μέρος από τις φυλακές.

ΌΝΟΜΑ: ΓΞ

Δεν έχω πολλά να σου πω γιατί εμένα μου είπαν να έρθω στο γραφείο του διευθυντή. Δεν ήξερα για την έρευνα. Αλλά αφού ήρθα ρώτα με πριν με ξανακλείσουν μέσα. Είμαι 28 χρονών από __ (467 χλμ. απόσταση) και έχω τελειώσει ΤΕΕ Μηχανικός. Δεν έχω παντρευτεί, ούτε κοπέλα έχω. Καταδικάστηκα 84 και 75 και 7 χρόνια για μεταφορά λαθρομεταναστών. Μου έριξαν και 75.000 χρηματική ποινή. Δεν είναι η πρώτη φορά. Είμαι παιδί της φυλακής. Έβγαλα 7 χρόνια πάλι για λαθρομετανάστες. Τώρα είμαι δύο χρόνια μέσα.

Στη φυλακή όχι μόνο είμαι ενταγμένος, τους γνωρίζω όλους. Άλλους τους έμαθα απ' έξω, άλλος τους συνάντησα σε άλλες φυλακές και άλλους τους γνώρισα εδώ. Όλοι με ξέρουν και ξέρω τους πάντες. Είμαι κοινωνικός βλέπεις. Και δείχνω σε όλους σεβασμό και τώρα που μεγάλωσα δείχνουν και σε εμένα σεβασμό. Ειδικά με την τελευταία δικογραφία που έφερα, πώς να μην με σέβονται. Έχω να βγάλω δεκαετίες μέσα. Άμα είσαι σεβαστός, βγάζεις τη φυλακή. Αλλιώς βασανίζεσαι. Άμα είσαι περαστικός και προσπαθείς να πουλήσεις μούρη, θα δυστυχήσεις. Λογικό δεν είναι; Αν έχεις 4 χρόνια ποινή πώς μπορείς να απαιτείς να επιβληθείς; Τι έχεις να δείξεις; Μια δικογραφία λεπτή όση το νύχι μου. Ενώ τη δική την έφερναν με καροτσάκι. Και εγώ δεν μίλησα. Και ούτε πρόκειται. Και αυτό το έμαθαν μέσα. Με σεβάστηκαν. Και στους ανήλικους δεν μίλησα. Ποτέ δεν με χτύπησαν. Βέβαια, έμαθα

τους κανόνες γρήγορα. Δεν είναι και πολλοί. Τρία πράγματα είναι.

Σεβασμός, να μην μιλάς και να ακούς τους παλιότερους. Ο ρουφιάνος άμα την κάνει τη λαδιά πρέπει να διαλέξει. Ή θα κάτσει να φάει ξύλο ή θα φύγει μόνος του για προστασία. Ο βιαστής απλά δεν μπαίνει στην ακτίνα. Άμα μπει θα βγει με φορείο. Και η κλοπή δεν είναι ανεκτή. Έξω κλέβεις, εδώ μέσα ποτέ. Δεν μπορείς να βγεις να ψωνίσεις τη ζημιά. Έχει διαδικασία να πάρεις ακόμα και ένα πακέτο τσιγάρα, γιατί δεν κυκλοφορεί χρήμα. Όλοι κάνουμε ό,τι πει ο αρχηγός, που μπορεί αυτός να παίρνει συμβουλές από έναν παλιότερο ακόμα που είναι έξω πια.

Η φυλακή αποκλείεται να σε κάνει καλύτερο. Άμα βγεις θα ξαναγυρίσεις. Και εγώ αν βγω ποτέ, εδώ θα γυρίσω. Σε αγριεύει η φυλακή. Οι κλειστές φυλακές πρέπει να καταργηθούν.

ΌΝΟΜΑ: ΓΟ

Είμαι 35 χρονών από την Αλβανία και είμαι αρραβωνιασμένος με μια ντόπια κοπελιά κάτι χρόνια. Τελείωσα σχολείο στη φυλακή του Αυλώνα. Είχα καταδικαστεί ως ανήλικος και έβγαλα 14 χρόνια για ληστείες. Αυτή τη φορά καταδικάστηκα για ένοπλη ληστεία με ανθρωποκτονίες σε 280 χρόνια. Είμαι ήδη τέσσερα χρόνια μέσα και τώρα περιμένω την απόφαση για την πρώτη μου άδεια. Έχω επισκεπτήρια, είμαι τυχερός και κάνω και μεροκάματα.

Είμαι κοινωνικός και κάνω παρέες. Έτσι περνά και η ώρα με τη συζήτηση. Μετά από τόσα χρόνια φυλακής διαλέγεις πια τι κρατούμενος θες να είσαι. Απομονωμένος, της υπηρεσίας ή των κρατουμένων. Έτσι διαλέγεις τι θα κάνεις. Όπως και να έχει κάποιος θα είναι που θα σου λέει τι πρέπει να κάνεις. Είτε η υπηρεσία είτε κάποιος κρατούμενος. Σε όλους λένε τι πρέπει να κάνουν.

Πρέπει να σέβεσαι τον συγκρατούμενό σου, αλλά και όλο τον κόσμο. Η φυλακή είναι μια μικρή κοινωνία. Άμα σέβεσαι, σε σέβονται. Να μην πειράξεις κανέναν, να μην πας σε ξένο κελί ακάλεστος, να χτυπάς την πόρτα, να μην προσβάλλεις κανέναν. Οι κανόνες είναι ίδιοι με έξω. Απλά εδώ δεν συγχωρούνται πολλά λάθη. Αν κάποιος παραβεί τους κανόνες παίρνει μία προειδοποίηση. Αν συνεχίσει, τότε θα φάει ξύλο.

Πια είμαι παλιός κρατούμενος. Και επειδή σκότωσα αστυνομικούς έχω σεβασμό. Μπορώ να πω σε άλλους κρατούμενους πώς έχουν τα πράγματα. Αν κάποιος δεν παίρνει με λόγια πρέπει να του δείξεις με άλλους τρόπους τι πρέπει να κάνει. Το παν είναι να είσαι δίκαιος και με τον ξένο και με τον φίλο. Σε κάθε φυλακή ένας κρατά τα ηνία και υπάρχει και ένας αρχηγός σε κάθε πτέρυγα. Αλλιώς θα ήταν χάος. Ειδικά τώρα που δεν τολμά κανείς να μπει στη φυλακή θα είχαμε φαγωθεί αν οι κουμανταδόροι δεν κρατούσαν τη φυλακή όρθια. Ο ρουφιάνος δέχεται τις πιο σκληρές συνέπειες. Μπορεί και να τον σκοτώσουμε. Ανάλογα τι θα καρφώσει. Αν καρφώσει τις κρυψώνες ή κάποιον σε καβγά, δεν θα τη γλιτώσει. Άμα κάποιος με ρουφιανέψει θα μετράει κόμπους μέχρι να τον βρω. Στους νόμους μας δεν χωρά ο ρουφιάνος. Ούτε ο κλέφτης χωρά. Κάποιος μπορεί να μην ξέρει όταν πρωτομπεί και την πρώτη φορά να τη γλιτώσει με κουβέντα. Αν το ξανακάνει όμως θα αντιμετωπίσει την τιμωρία του. Είναι ντροπή ο κλέφτης να κλέβει κλέφτη.

Μεγάλη ντροπή είναι οι τραβεστί. Εδώ έχουμε μια πτέρυγα μόνο με τέτοιους και δεν τολμάς να περάσεις. Σου σφυράνε, σου μιλάνε πρόστυχα. Πρέπει να φύγουν. Είναι ντροπή για το αντρικό φύλο. Άμα φέρνανε κανέναν τέτοιο στη φυλακή μου θα τον κρέμαγα. Αυτούς και τους βιαστές δεν μπορώ να τους ανεχτώ. Και δεν καταλαβαίνω γιατί δεν τους κρύβουν σε μια φυλακή, όπως είναι οι βιαστές. Μας τους φέρνουν εδώ λες και θέλουν να τους κάνουμε άντρες. Και άμα τους πλησιάσουμε τρώμε πειθαρχικό. Όμως, πώς μπορώ να ανεχτώ να υπάρχει κανένας τέτοιος δίπλα μου. Θα μου κρεμάσουν κουδούνια ότι το γύρισα και εγώ.

Η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Φτιάχτηκε για να σε βάλει σε σωστό δρόμο και σε βάζει για τα καλά στην παρανομία. Πρέπει να καταργηθεί. Βέβαια, έχουν αλλάξει πολύ τα πράγματα από το 2008 που βρήκα, μέχρι το 2010 που ξαναμπήκα. Το 2006 ήταν κόλαση. Μπήκα στη φυλακή 16 χρονών. Με έκλεισαν στο πειθαρχείο σε χεσμένο στρώμα, τα σεντόνια ήταν ματωμένα και οι τοίχοι είχαν μούχλα. Μπήκαν οι φύλακες και με έκαναν τούμπανο στο ξύλο, για να μάθω. Όταν ζήτησα το λόγο, τις ξανάφαγα. Όταν παραπονέθηκα για τις συνθήκες, πάλι ξύλο έφαγα. Τώρα είναι καλύτερα. Το ξύλο είναι σπάνιο.

ΌΝΟΜΑ: ΓΠ

Είμαι 53 χρονών από __ (482 χλμ. απόσταση) και δεν πρόλαβα να παντρευτώ. Κρατούμαι από το 1984 με πολύ μικρό διάλειμμα. Εργαζόμουν στο εμπορικό ναυτικό. Όταν ήμουν 23 χρονών πήγα σε ντίσκο με την κοπέλα μου και κατέληξα στη φυλακή με μία ανθρωποκτονία. Το 1995, καταδικάστηκα σε ισόβια και 25 χρόνια για ληστεία με ανθρωποκτονία. Ύστερα από 16 χρόνια πήρα άδεια. Και τώρα μου τις έκοψαν και αυτές για εισαγωγή παράνομων ειδών. Δεν μου κουνιέται κανένας. Στα Γρεβενά που με είχαν πριν αποφασίσαμε να κάνουμε αποχή συσσιτίου. Όλοι είχαν υπογράψει ότι θα συμμετέχουν. Όταν είδα ότι κάποιοι κοροϊδεύουν πήρα ένα λοστό και μια αλυσίδα και έκατσα στην κουζίνα. Όποιος ήθελε να περάσει να φάει, θα πέρναγε από μένα. Δεν μπορώ την κοροϊδία. Ας μην υπέγραφαν συμμετοχή. Στην άδεια έφερα μια τσάντα ενός φίλου μου. Αυτή είχε μέσα μισό τσιγαριλίκι. Με ρώτησαν ποιανού είναι και δεν μπορούσα να καρφώσω τον συγκατοικό μου. Είπα να φωνάξουν από τα μεγάφωνα και όποιος θέλει να έρθει μόνος του. Πράγματι το φιλαράκι μου ήρθε και είπε ότι είναι δικό του. Έκατσα, όμως, δέκα μέρες στο πειθαρχείο και τώρα περιμένω να περάσω ανακριτή.

Εγώ έχω εισόδημα να βγάλω τη φυλακή μου. Μου στέλνουν 500 ευρώ το μήνα. Δεν έχω ανάγκη. Μπορώ να καλύψω και αυτούς που έχουν ανάγκη και τους έχω διαλέξει στην ακτίνα μου. Μεροκάματα δεν κάνω, δεν χρειάζεται. Έχω συμπληρώσει τα χρόνια που χρειάζονταν. Επισκεπτήρια δεν έχω. Οι γονείς μου είναι ηλικιωμένοι και δεν μπορούν να κάνουν το ταξίδι να έρθουν να με δουν. Πλέον έχουν βάλει τη δημοτική αστυνομία να δουλεύει στις φυλακές και τη μετέτρεψαν σε νυχτερινό κέντρο. Έχουμε να δούμε τόσες γυναίκες από παιδιά. Αυτό δεν είναι φυλακή. Από τη μία οι μπατσίνες και από την άλλη οι λούγκρες. Άντε να βγάλεις άκρη. Όργια γίνονται. Άμα δεν ήταν τόσο άθλιες οι συνθήκες, θα ήταν παράδεισος. Τίποτα δεν μας λείπει πια. Αφού είδαμε και γυναίκες, τα έχουμε όλα. Το αγαπητιλίκι, όμως, πρέπει να σταματήσει. Να φύγουν οι τραβεστί. Τι δουλειά έχουν αυτοί με εμάς τους άντρες; Ξεφτιλίζουν την ακτίνα. Και να σκεφτείς ότι εκεί κρατούσαν τους θανατοποινίτες. Είναι ιστορική ακτίνα η Κ. Και τώρα περπατάνε αυτοί. Έπρεπε να τους κάψουμε, να γίνει μνημείο η ακτίνα και να εξαφανιστούν αυτοί.

Ο βασικός κανόνας είναι αυτός της σιωπής. Ό,τι γίνεται μεταξύ μας δεν πρέπει να αναφέρεται στην υπηρεσία. Αν κάποιος ρουφιανέψει με κατάθεση και αποδεικνύεται έχει υπογράψει την καταδίκη του. Αν δεν αποδεικνύεται θα απομονωθεί. Αν γίνεται εξέγερση ή στάση, ψάχνουν τον υποκινητή. Δεν πρέπει να μιλήσει κανείς. Όποιος μιλήσει την έβαψε.

Η κλοπή είναι μεγάλο μπέρδεμα. Και δεν πρέπει να γίνεται. Δεν συγχωρείται. Με κόπο έχουμε τα πράγματά μας και να μας τα κλέψει ένα παιδαρέλι. Δεν θα το γλιτώσει το ξύλο. Το χειρότερο είναι ότι δεν χωρίζουν τους κρατούμενους εθνικά και χτυπιόμαστε. Πλέον και οι Έλληνες είναι οργανωμένοι. Υπερασπιζόμαστε τον δικό μας. Παλιά ήμασταν για την πάρτη μας. Τώρα αν χτυπήσεις έλληνα θα μας βρεις μία γροθιά εναντίον σου. Ξυπνήσαμε.

Θα δεις ότι όλοι γυμνάζονται. Δεν το κάνουμε για να περνάει η ώρα. Για να είμαστε σε εγρήγορση πρέπει να έχουμε γυμναστεί. Να αντιμετωπίζουμε τα ρόπαλα. Είτε των φυλάκων –που πια σπανίζει– είτε των κρατουμένων. Από συμπλοκές και το ξύλο που έχω φάει από φύλακες έχω πρόβλημα στη μέση. Κουμάντο κάνει ο παλιότερος και αν γίνει παρεξήγηση αυτός θα τη λύσει. Εγώ έχω βγάλει όλη μου τη ζωή μέσα. Ξέρω πώς λειτουργεί το σύστημα. Μπορώ να ελέγξω ή να οξύνω τα πράγματα. Όποιος δεν δείξει σεβασμό απομονώνεται. Στην πτέρυγά μου πολλοί ζητάνε να έρθουν γιατί δεν δέχομαι στρώματα κάτω. Όλοι έχουν κρεβάτι και τσιγάρα. Αλλά δεν παίρνω όποιον και όποιον. Πρέπει να τον ξέρω ή να μου δείξει ότι αξίζει τη σημασία μου. Ξένους δεν παίρνω. Είναι ανακατωσούρες. Το χειρότερο που κάνουν είναι ότι είναι όλοι μαζί. Τσιγγάνοι, Ιρακινοί, Αλβανοί. Και η διεύθυνση ενισχύει τις συγκρούσεις μεταξύ μας.

Όταν ήρθα εδώ μου είπε ο φύλακας ότι μέσα φοβάται το θεριό τον Γιάννη και ο Γιάννης το θεριό. Πήρα το ρόπαλό μου και έδειξα ποιος είναι ο αρχηγός. Έσπασα τα δόντια όποιον μου κουνήθηκαν και τώρα η πτέρυγα μου ανήκει. Τους έδειξα ποιος είναι και το θεριό και ο Γιάννης. Έπρεπε να μαζευτούν γιατί αυτοί –επειδή δεν ξέρουν τη γλώσσα και δεν έχουν και τίποτα να χάσουν– πουλάνε πρέζα και ελέγχουν τους πάντες. Τα αρρωστάκια δεν τα δέχομαι. Όποιος θέλει να πιει ας πάει σε άλλη πτέρυγα. Στη δική μου είμαστε όλοι καθαροί και γυμνασμένοι. Άντε να πιούμε κανένα τσιπουράκι, αλλά με μέτρο. Μην μας πιάσουν και στον ύπνο.

Τις φυλακές πρέπει να τις κάψουμε. Να μην μείνει ούτε στάχτη. Στα σωφρονιστικά καταστήματα καλλιεργείται το έγκλημα και η παρανομία. Δεν υπάρχει χειρότερη έμπνευση από τη φυλακή. Να σε πετάνε έξω από την κοινωνία και μετά να μην μπορείς να επιστρέψεις; Τι θα κάνεις. Θα ξαναγυρίσεις. Αυτό το σύστημα γεννά τη βία. Γιατί έτσι μόνο θα επιβιώσεις.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΟ Κ.Κ. VII

17&19/2/2014	**Συνεντεύξεις:** 15 ολοκληρωμένες	**Χώρος:** Ακροάσεων ψυχολόγου **Συνθήκες:** Απουσία υπαλλήλων **Διάρκεια:** 30 - 40΄

ΌΝΟΜΑ: ΓΡ

Γεια σας. Έχετε τσιγάρο να δώσετε; Ναι ρωτήστε με, έχουμε χρόνο μου είπαν.

Είμαι 35 χρονών από το Κουρδιστάν και είμαι ένας από τους πελάτες με το ζόρι, αφού αυτό είμαστε όλοι οι κρατούμενοι. Μας κλείνουν μέσα για να πληρώνουμε να φάμε, να έχουμε ένα επισκεπτήριο, να βγούμε και να συντηρούνται εκείνοι. Είμαι χωρισμένος. Τελείωσα το Γυμνάσιο στη χώρα μου, δηλαδή πήγα 12 χρόνια σχολείο. Τέσσερις μήνες αφού ήρθα στην Ελλάδα, χωρίς χαρτιά μέσω Τουρκίας μ' έπιασαν. Ήμουν σε ένα σπίτι και περιμέναμε να μας πάνε Ιταλία όταν έκανε έφοδο η αστυνομία και συνέλαβαν εμένα ως διακινητή. Δικάστηκα χωρίς διερμηνέα και μου έριξαν 25 χρόνια. Επιπλέον έφαγα χρηματική ποινή, απέλαση και απαγόρευση εισόδου στη χώρα. Είμαι στη φυλακή ήδη πέντε χρόνια. Καμιά φορά μου δίνουν και κάνω μεροκάματα, έχω πειθαρχικό από το Δομοκό, όταν χτύπησα έναν φύλακα. Δεν παίρνω άδειες και ούτε πρόκειται γιατί δεν έχω κάποιον να δηλώσει ότι θα μείνω σπίτι του και έτσι θα βγάλω όλα τα χρόνια μέσα. Γι' αυτό ελπίζω στο Εφετείο, μήπως μου ρίξουν την ποινή. Δεν έχω επισκεπτήρια, μόνο καμία φορά μου στέλνουν λεφτά οι γονείς μου από το Κουρδιστάν. Έτσι αγοράζω καμία τηλεκάρτα και τους παίρνω τηλέφωνο. Αλλιώς δεν έχω καμία επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Όλη τη μέρα τη βγάζω στο κελί. Βλέπω τηλεόραση και έτσι περνά η ώρα. Δεν έχει και τίποτε άλλο να κάνεις.

Είναι η πρώτη φορά που μπαίνω φυλακή. Ακόμα δεν το πιστεύω πως είμαι φυλακή και για κάτι που δεν έκανα. Μόνο και μόνο γιατί όλοι οι άλλοι ήταν από το Αφγανιστάν και εγώ ο μοναδικός από το Κουρδιστάν.

Παρέες κάνω αναγκαστικά. Άμα δεν έχεις κάποιον να μιλήσεις μπορεί να μην τα καταφέρεις. Θα φοβάσαι να κυκλοφορήσεις στη φυλακή, χωρίς να έχεις κάποιον δίπλα σου. Είσαι στόχος. Είναι φορές που κάνω κάποιον παρέα για να με κεράσει και κανένα τσιγάρο και είναι άλλοι που τους νιώθω φίλους μου.

Στη φυλακή έχω φάει ξύλο τρεις φορές. Αν κάποιος σε θεωρήσει ρουφιάνο, θα σε δείρει και θα σε διώξει από την πτέρυγα. Αρχηγοί υπάρχουν. Ο πιο παλιός στο κελί είναι αρχηγός, είναι αυτό που θα ορίσει τους κανόνες. Είναι αυτός για τον οποίο δεν ισχύουν οι κανόνες. Για να είναι κάποιος κουμάντος πρέπει να έχει λεφτά. Άμα δεν έχει λεφτά, δεν έχει ελπίδα εκτός αν σκοτώσει κανέναν αστυνομικό. Ο κάθε κουμάντος έχει μαζέψει πέντε ή έξι παιδιά, που δεν έχουν λεφτά στη φυλακή και τους κάνει ό,τι θέλει. Οι περισσότεροι κρατούμενοι είναι αλλοδαποί και δεν έχουν λεφτά. Αυτοί θα κάνουν τα πάντα για ένα τσιγάρο ή για καφέ. Μπορεί να του πει ο κουμάντος να πάει να δείρει κάποιον και αυτός θα το κάνει. Μπορεί να του πει να αναλάβει ένα πειθαρχικό και θα το κάνει.

Βασικό είναι να σέβεσαι, να κάνεις ησυχία και να είσαι καθαρός. Αν κάνεις λάθος, θα στο εξηγήσει μία ή δύο φορές. Την τρίτη, όμως, θα φας ξύλο και θα σε διώξουν από το κελί. Σε κάθε φυλακή υπάρχουν ρουφιάνοι. Δεν τους δέχεται κανείς και τρώνε ξύλο, όπως ξύλο τρώνε οι βιαστές, παιδεραστές. Το χειρότερο είναι άμα κλέψει. Εκεί πάλι θα φας ξύλο. Γενικά πρέπει να σέβεσαι τα όρια. Να μην παίζεις με κανέναν. Ο καθένας μας έχει τα προ-

βλήματά του και αν είσαι ενοχλητικός δεν θα σε θέλει κανείς και θα μείνεις μόνος να μιλάς με τα ντουβάρια.

Δουλειές κάνουν οι μετανάστες γιατί δεν έχουν φράγκο. Πλένουν δέκα ρούχα για ένα ευρώ. Αν κάποιος έχει μεροκάματα και δεν θέλει να δουλέψει δίνει έναν καπνό σε έναν χαρμάνη και του βγάζει το μεροκάματο. Λεφτά βγάζουν οι τοκογλύφοι. Οι Αλγερινοί, κυρίως, κάνουν αυτή τη δουλειά. Σου δίνουν έναν καπνό των 6 ευρώ, για να τους δώσεις μια τηλεκάρτα των 10 ευρώ. Άμα δεν πληρώσεις γρήγορα παίρνει τόκο σε δύο τηλεκάρτες. Άμα φτάσεις να χρωστά πολλά θα έχεις φασαρίες. Το περίπτερο το έχουν 5-6 μαζί που έχουν κάποια λεφτά να φέρνουν καπνούς ή κάρτες ή καφέδες και μετά τα παίρνουν διπλά.

Η φυλακή πρέπει να αλλάξει. Να αφήσουν τους αλλοδαπούς να κάνουν φυλακή στη χώρα τους. Καλύτερα στη χώρα μου. Εκεί θα έχω επισκεπτήριο, μιλάω τη γλώσσα και θα έβλεπα και την οικογένειά μου. Εδώ λιώνω. Πρέπει η φυλακή να έχει λογική. Όλοι να είναι ίσοι. Όχι άλλα χρόνια να τρώει ο Έλληνας και άλλα ο αλλοδαπός.

Η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Δεν είμαι κλέφτης, αλλά εδώ έχω γίνει φίλος με κλέφτες, πρεζάκια, δολοφόνους. Πρέπει να διαχωρίζονται τα αδικήματα. Αλλιώς γίνονται φασαρίες και μαθαίνεις κιόλας. Πρέπει να υπάρχει φυλακή για κάποιον άνθρωπο που έκανε λάθος. Αλλά να θέλει να τον φτιάξει. Να έχει σχολείο, δουλειά. Εδώ είμαστε σαν ζώα. Δεν ανοίγουν οι φύλακες το τζάμι να μας μιλήσουν. Νευριάζω και φτύνω το τζάμι και τρώω πειθαρχικό. Εγώ φταίω γι' αυτό ή αυτοί που θέλουν να με κάνουν να ξεχάσω ότι είμαι άνθρωπος;

Οι μετανάστες ειδικά δεν έχουμε τίποτα να χάσουμε ή αυτοί που έχουν πολλά χρόνια και έτσι συνέχεια έχουμε νεύρα και ξεσπάμε. Να ξέρεις για ένα πακέτο τσιγάρα μπορείς να κάνεις τα πάντα και αυτοί που σε έκλεισαν εδώ δεν μπορούν να σε απειλήσουν με τίποτα. Δεν έχεις τίποτα να χάσεις.

ΌΝΟΜΑ: ΓΣ

Καλημέρα. Ποιοι θα τα δουν αυτά; Ενδιαφέρεται κανείς;

Είμαι 31 χρονών από την Αλβανία. Δεν πήγα σχολείο, αλλά στη φυλακή τελείωσα το Δημοτικό από το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας. Όταν ήμουν έξω δούλευα στην οικοδομή ως μπογιατζής. Οι δικοί μου μένουν ___ (325 χλμ. απόσταση). Με έπιασαν για ληστεία και απαγωγή και μου έριξαν 15 χρόνια κάθειρξη, με χρηματική ποινή 50.000 ευρώ. Κάνω μεροκάματα όταν μου δίνουν και δεν έχω πειθαρχικά. Άδεια δεν μου δίνουν παρότι είμαι στη φυλακή έξι χρόνια γιατί λένε ότι θα μου δώσουν στα 3/5 παρότι δεν έχω καταδικαστεί με εγκληματική οργάνωση. Για να περάσει η ώρα μου ζωγραφίζω, γράφω κάνω μαθήματα. Ό,τι μπορώ.

Κάποιες φορές θέλω να είμαι μόνος μου. Έχω φιλίες που κυρίως είναι γιατί τους έχω ή με έχουν ανάγκη. Για παράδειγμα έρχεται ένας στο κελί μου και μου μαθαίνει αγγλικά και του δίνω καφέ ή τσιγάρα.

Σαφώς υπάρχουν κανόνες. Να μην βρίζεις, να χτυπάς την πόρτα, να μην λερώνεις, να μη ρουφιανεύεις. Τους κανόνες τους παραβιάζουν όσοι έχουν μια θέση ή τους παραβίασαν μπροστά σε κατώτερους από αυτόν. Αν κάποιος έχει δύναμη, κάνει ό,τι θέλει και στους κανόνες της υπηρεσίας και στους κανόνες της φυλακής.

Παλιά υπήρχαν πολλοί περισσότεροι κανόνες. Αλλά τότε ήταν λίγοι οι κρατούμενοι, είχαν καλύτερες συνθήκες κράτησης, είχαν λεφτά για δικηγόρο. Τώρα οι πιο πολλοί κοιτάνε πώς θα φύγουν. Και θα κάνουν τα πάντα. Παλιά θα χτυπούσαν ή θα αντιδρούσαν σε εντολές. Τώρα είναι λίγοι αυτοί.

Υπάρχουν ακόμα οι αρχηγοί, αυτοί κάνουν κουμάντο. Περνά ο λόγος τους. Σταματάνε μια φασαρία. Οι αρχηγοί αποφασίζουν μία στάση ή απεργία. Αυτοί κινούν τα νήματα.

Υπάρχουν δύο ειδών δουλειές. Οι νόμιμες, όπως να πλένεις ρούχα ή να φέρνεις το φαγητό και οι παράνομες, όπως να βάζεις ναρκωτικά ή κινητά. Υπάρχουν πάντα και οι τοκογλύφοι. Άμα δεν πληρώσεις τον τοκογλύφο μπορεί να σε μαχαιρώσει. Υπάρχουν άλλοι που θα αναλάβουν πειθαρχικό από υπερηφάνεια ή για να ανέβουν στην ιεραρχία ή για να φάνε ή για να καπνίσουν. Αυτοί που δεν κάνουν βήμα αν δεν τους πει ο αρχηγός είναι οι Ρώσοι. Οι Αλβανοί σπάνια έχουν αρχηγό ή οι Έλληνες. Όμως, αρχηγοί είναι και οι παλιοί. Αυτοί έχουν το σεβασμό όλων. Αυτούς ρωτάνε πριν γίνει οτιδήποτε, από σεβασμό.

Είναι μεγάλο λάθος να κλέψεις μέσα στη φυλακή. Μπορεί και να σε μαχαιρώσουν. Εκτός από τους κλέφτες από μαχαίρι κινδυνεύεις άμα είσαι ρουφιάνος. Βέβαια, πια δύσκολα αντιμετωπίζονται οι ρουφιάνοι γιατί είναι τόσο πολλοί. Είναι οι περισσότεροι κρατούμενοι. Παλιά έτρωγαν πολύ ξύλο. Πλέον είναι περισσότεροι από αυτούς

που δεν είναι. Αλλά απομονώνονται. Όλοι φυλάγονται από αυτούς.

Η φυλακή δεν είναι ούτε μπορεί να γίνει κάτι που σωφρονίζει. Για να σωφρονιστεί ο άνθρωπος πρέπει να έχει δουλειά ή να πάει σχολείο. Εδώ δεν σε αφήνουν να κάνεις τίποτα. Θέλουν να σαπίσεις. Να είσαι νευρικός για να σε ελέγχουν. Δεν λέω να καταργηθεί η φυλακή, πρέπει να υπάρχει. Αλλά πρέπει να τους δίνεις κάτι για να έχουν και κάτι να χάσουν. Να τους δίνεις χρόνο να σκέφτονται αλλά και κίνητρα για να αλλάξουν ζωή. Η φυλακή όπως είναι σε κάνει χειρότερο. Και πάντα σε έκανε χειρότερο.

ΌΝΟΜΑ: ΓΤ

Καλημέρα σας. Κρύο εδώ ε; Και μέσα ψοφάμε...

Είμαι 35 χρονών από ___ (325 χλμ. απόσταση). Δεν παντρεύτηκα ποτέ και στο σχολείο πήγα μέχρι τη Γ Γυμνασίου. Δούλευα ως μηχανικός αυτοκινήτων σε συνεργεία μέχρι που βρέθηκα εδώ μέσα. Αυτή τη φορά είμαι ήδη 5 χρόνια και έχω να βγάλω άλλα οχτώ. Με έπιασαν στην αναστολή και θα εκτίσω 5,5 χρόνια από την προηγούμενη ποινή και άλλα δέκα σε αυτή. Μ' έπιασαν για κλοπές και μου έριξαν και κάποιες χιλιάδες ευρώ χρηματική ποινή. Κάνω κάποια μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά. Δεν πρόκειται να μου δώσουν άδεια. Παλιά έπαιρνα αλλά την τελευταία φορά δεν γύρισα, ελπίζοντας ότι δεν θα με πιάσουν. Την προηγούμενη φορά έβγαλα 11 χρόνια, πάλι για κλοπές, ενώ είχα ακούσει 18 χρόνια.

Τη φυλακή θες δεν θες τη συνηθίζεις. Όταν είσαι μέσα έχεις δύο επιλογές: ή θα πέσεις στα φάρμακα και τα ναρκωτικά ή βρίσκεις να κάνεις κάτι να γεμίζει ο χρόνος. Η φυλακή είναι πολύ επώδυνη και κάπως πρέπει να ξεχαστείς.

Η φυλακή είναι μια κλειστή κοινωνία. Όλη σου τη μέρα την περνάς με τους ίδιους και κοιτάς να τα έχεις με όλους καλά. Το βασικό είναι να διαχωρίζεις τους κρατούμενους από την υπηρεσία και πάντα να διαλέγεις να πας με τους κρατούμενους. Αν μιλήσεις με υπάλληλο μπορεί να θεωρηθεί ύποπτο. Αν δεν υπάρχουν αποδείξεις δεν θα έχει συνέπειες. Αν αποδειχθείς ρουφιάνος τότε ή θα φας ξύλο ή ακόμα και μαχαίρωμα.

Τους κανόνες τους φτιάχνουν πάντα οι παλιοί. Αυτοί αποφασίζουν ποιος έχει δίκιο ή άδικο σε έναν καβγά. Αυτοί δίνουν την εντολή να ξεκινήσει καβγάς ή να σταματήσει. Ο παλιός θα αποφασίσει ποια η τιμωρία κάποιου που είχε λάθος.

Ανεπιθύμητοι ήταν και θα είναι αυτοί που έχουν πειράξει γυναίκες ή παιδιά. Αν έρθει κάποιος και το μάθουμε τότε θα έχει σοβαρό πρόβλημα. Εξίσου άσχημα θα περάσει αν κάποιος κλέψει. Τότε θα φάει ξύλο από όλους. Βέβαια ανάλογα ποιος θα κλέψει ποιον. Αν κάνεις το λάθος και κλέψεις τον λάθος άνθρωπο προσευχήσου για τον εαυτό σου.

Δουλειές κάνουν όσοι έχουν ανάγκη. Θα πλύνουν ρούχα, θα κάνουν εξυπηρετήσεις, θα φτιάξουν τσίπουρο, θα επισκευάσουν ό,τι χάλασε. Όποιος δεν έχει βοήθεια απέξω ή είναι εξαρτημένος τότε δεν θα περάσει καλά. Θα πρέπει να βρει τρόπο να κερδίζει τα τσιγάρα του ή τη δόση του.

Για να κερδίσει κάποιος το σεβασμό στη φυλακή θα πρέπει να επιδείξει φάκελο. Ανάλογα δηλαδή τι αδίκημα έκανε. Αλλιώς μετρά αν κάποιος σκότωσε αστυνομικό ή έκλεψε τράπεζα και αλλιώς ένας κλέφτης ή ένας που σκότωσε τη γυναίκα του. Η ιεραρχία παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ομαλή συμβίωση. Επίσης, παίζουν ρόλο τα χρήματα που έχει κάποιος. Αν έχει γνωριμίες ή έχει λεφτά εντός ή εκτός φυλακής, τότε θα μπορεί να έχει ένα λόγο στη φυλακή.

Η φυλακή πρέπει να αντικατασταθεί με κάτι άλλο. Είναι ό,τι πιο άρρωστο έχει ανακαλύψει ο άνθρωπος. Θα πρέπει να είναι πιο δύσκολο να μπεις στη φυλακή γιατί μόνο χειρότερος μπορείς να βγεις. Όταν βγήκα κατάφερα να μείνω μόλις 6 μήνες έξω και έσπευσαν να με ξαναβάλουν μέσα. Δεν είναι τυχαίο ότι όποιος μπαίνει φυλακή, συνήθως ξαναγυρίζει. Θεωρούν αυτονόητο ότι θα ξαναγυρίσεις και εξασφαλίζουν με τη στάση τους να μην σε χάσουν από πελάτη. Δεν ενδιαφέρει κανέναν τι θα απογίνεις από τη στιγμή που θα μπεις φυλακή. Σε ξεγράφουν. Σκέψου μόνο ότι ένας μήνας στη Φινλανδία ισούται με ένα χρόνο φυλακής στην Ελλάδα.

ΌΝΟΜΑ: ΓΥ

Μεγάλο ταξίδι κάνατε από την Αθήνα; Γι' αυτό οι περισσότεροι δεν έχουν επισκεπτήρια. Είναι πολύ μακριά.

Είμαι 55 χρονών από την Αλβανία. Είμαι παντρεμένος με ένα παιδί. Στην Αλβανία τελείωσα πανεπιστήμιο, σπούδασα μηχανικός αεροσκαφών και η γυναίκα μου καθηγήτρια. Στην Ελλάδα δούλευα ως οδηγός σχολικού λεωφορείου. Από όταν με έκλεισαν μέσα καταστραφήκαμε. Ο γιος μου ήταν άριστος μαθητής και κατέληξε στη φυλακή. Ευτυχώς, πρόλαβε και γλίτωσε και τώρα είναι πάλι άριστος φοιτητής στην Αγγλία. Πήγε εκεί και η γυναίκα μου να δουλέψει και έτσι έχασα τα επισκεπτήρια.

Με καταδίκασαν για εμπορία ναρκωτικών σε ισόβια. Μου έριξαν και 50.000 ευρώ χρηματική ποινή και απέλαση. Δεν είχα δει ναρκωτικά στη ζωή μου και βρέθηκα ισοβίτης γιατί με ενοχοποίησαν κάτι πιτσιρικάδες, φίλοι του γιου μου. Φοβήθηκαν όταν τους έπιασαν με χασίσι και είπαν ότι εγώ τους το πούλησα. Είναι η πρώτη φορά που είμαι στη φυλακή. Δεν κάνω πειθαρχικά και κάνω όσα μεροκάματα μου δίνουν.

Ο χρόνος περνά δύσκολα. Δεν νιώθω εγκληματίας και αυτό μου δίνει κουράγιο. Οι κρατούμενοι όλοι είναι αμόρφωτοι ή φτωχοί. Ο εγκληματίας όταν κλείνεται στη φυλακή πρέπει να δουλεύει σκληρά. Όχι να κάθεται όλη μέρα και να περνά η μέρα του τζάμπα. Η δουλειά είναι λύση.

Είμαι ήδη δύο χρόνια μέσα. Ούτε που φανταζόμουν ποτέ ότι θα έφτανα στη φυλακή. Ήμουν σπίτι-δουλειά-βιβλιοθήκη. Όμως, τώρα ζω παρασιτικά. Είμαι άχρηστος άνθρωπος. Μετράω τις μέρες.

Δεν νιώθω ενταγμένος στη φυλακή. Η φυλακή δεν είναι για μένα. Κλείνομαι στο κελί μου και προσπαθώ να είμαι μόνος μου. Κάνω παρέα με όσους αντέχω για να μην τρελαθώ. Αλλά δεν πλησιάζω τους σκληρούς. Με χτύπησαν μία φορά και δεν τους πλησιάζω πια. Άμα δεν είσαι δικός τους θα σε σφάξουν. Εγώ δουλεύω στην καθαριότητα. Άδειασα τους κάδους στην πτέρυγά μου και με έδειραν γιατί το έκανα πριν ρωτήσω. Δεν ξέρω τι κρύβουν εκεί μέσα, αλλά τις άρπαξα γερά. Άμα δεν είσαι δικός τους θα σε σφάξουν. Εγώ δήλωσα ότι θέλω να μείνω μόνος μου και με στάμπαραν. Όμως, κάποιους κανόνες τους τηρώ. Κάνω ησυχία και δείχνω σεβασμό. Από όλα τα άλλα απέχω.

Υπάρχουν αρχηγοί στη φυλακή και είναι αυτοί που έχουν εξουσία. Ο αρχηγός δεν ρωτάει κανέναν για τίποτα. Δεν τον ενδιαφέρει τι θα πει ο εισαγγελέας, ο διευθυντής, ο φύλακας ή άλλοι κρατούμενοι. Δεν τον νοιάζει τίποτα και κανένας. Όλοι είναι πιόνια.

Όσοι δεν έχουν λεφτά πλένουν ρούχα. Γενικά όποιος δεν έχει λεφτά περνάει μαύρα. Είναι σκλάβα. Κανονικά όλοι έπρεπε να είναι ίσοι. Να δημεύει τις περιουσίες το κράτος και όλοι να είναι ίσοι. Ο πλούσιος εγκληματίας δεν θα νιώσει ποτέ τη φυλακή. Είναι βασιλιάς. Έχει ό,τι ζητήσει στο κελί του.

Η φυλακή σε κάνει χειρότερο γιατί αυτή είναι η φύση της. Σου στερεί την ουσία σου, σε κάνει ζώο. Οι κρατούμενοι που έχουν κάνει εγκλήματα πρέπει να δουλεύουν. Η δικαιοσύνη εξαντλείται στην καταδίκη σε φυλακή. Αυτό δεν είναι ανθρώπινο. Μαθαίνεις τα μεγαλύτερα εγκλήματα. Οι μόνες φυλακές που πρέπει να καταργηθούν είναι οι ανηλίκων, γιατί καταστρέφονται τα παιδιά.

ΌΝΟΜΑ: ΓΦ

Είμαι 28 χρονών από ___ (1066 χλμ. απόσταση). Έχω βγάλει το δημοτικό και δούλευα ως καβουρνιάρης ή σε συνεργείο ή καμιά φορά ως μουσικός. Μόνος μου είμαι με τους γονείς μου ανήμπορους. Έφαγα 21 χρόνια για ληστεία, με χρηματική ποινή. Κάνω μεροκάματα, δεν έχω πειθαρχικά, δεν παίρνω άδειες. Δεν έχω ούτε επισκεπτήρια ούτε μου στέλνουν επιταγές. Οι γονείς μου δεν έχουν τη δυνατότητα. Είναι πολύ μακριά τα Χανιά και έχουν και άλλα πέντε παιδιά να συντηρήσουν.

Πρεζάκι είμαι και για τη δόση μου έκανα την κλοπή. Μου φόρτωσαν και όσες είχαν στο αστυνομικό τμήμα για δικές μου, αφού εκείνη την ώρα δεν ένιωθα τίποτα.

Όλη μέρα βλέπω τηλεόραση, με εξαίρεση τις λίγες ώρες που δουλεύω. Όσες φορές πέρασα από τη φυλακή έμαθα ότι πρέπει να μιλάμε λίγο και να περνά ο καιρός ήσυχα. Τώρα είμαι ήδη δύο χρόνια μέσα ενώ είναι η τρίτη φυλακή που βγάζω για κλοπές. Τις προηγούμενες φορές έκανα 6 χρόνια.

Έχω βρει κάποιους φίλους που με βοηθάνε. Μου δίνουν τσιγάρα και καφέ. Βλέπουν ότι έχω ανάγκη και να 'ναι καλά που με προσέχουν. Τους βοηθάω και εγώ να κάνω δουλειές που δεν μπορούν εκείνοι. Τι να κάνω;

Αφού έχω ανάγκη.

Όλοι οι κρατούμενοι έχουν τρελαθεί, παραμιλάνε. Δεν είναι εύκολο να βγάλεις υγιής φυλακή. Τώρα είμαι στο ΚΕΘΕΑ και προσπαθώ να είμαι καθαρός και καταλαβαίνω πόσο σε τρελαίνει η φυλακή. Την προηγούμενη φορά την έβγαλα φυτό, δεν ένιωσα και πολλά.

Μπορεί να είμαστε όλοι κλέφτες έξω, αλλά εδώ μέσα δεν μπορείς να αγγίξεις τα πράγματα κάποιου χωρίς άδεια. Είναι μεγάλο πρόβλημα η κλοπή στη φυλακή. Ακόμα και αν έχεις μεγάλη ανάγκη καλύτερα να ζητήσεις να σου δώσουν, παρά να κλέψεις. Δεν θα φας ξύλο μόνο από αυτόν που έκλεψες, αλλά από όλη την ακτίνα.

Πολύ ξύλο θα φάει και ο ρουφιάνος και ο ανώμαλος. Δουλειές έχει για όποιον έχει ανάγκη. Θα κάνει φασίνα, τον ταξιτζή ή θα κρύψει κάτι. Αυτές τις δουλειές κάνουν κυρίως οι ξένοι. Άλλοι που θέλουν να μπουν σε προστασία θα χτυπήσουν κάποιον γιατί του το ζήτησε ένας μεγάλος ή θα αναλάβουν πειθαρχικό. Αυτοί συνήθως έχουν αποφασίσει ότι θα κάνουν καριέρα στη φυλακή.

Ο πιο παλιός ξέρει πολλά και θα μιλήσει όποτε χρειαστεί. Αν δύο μαλώνουν αυτός θα κρίνει ποιος φταίει και θα τον δείρει. Οι μετανάστες έχουν άλλους αρχηγούς. Τους ορίζουν απέξω. Ξέρω αρχηγούς που έχουν το σεβασμό όλων, που ο αρχιφύλακας πάει στο κελί του και του κάνει εξυπηρετήσεις. Υπάρχουν και άλλοι που νομίζουν ότι είναι αρχηγοί αλλά όταν αποφασίσει η υπηρεσία εξαφανίζονται.

Πολύ μεγάλο ρόλο στην ιεραρχία παίζει ο σεβασμός. Αν δεν σέβεσαι δεν θα περάσεις καλά. Αν κάποιος κάνει φασαρία θα μαλώσουμε.

Όσο είμαι στη φυλακή σκέφτομαι ότι ήμουν ψιλικατζής. Έπρεπε να είχα κάνει μεγάλη μπάζα αφού θα έτρωγα τόσα χρόνια και να είχα το σεβασμό όλων, να είχα και καβάτζα λεφτά. Η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Θα έπρεπε τα πρεζάκια να μην μπαίνουν μέσα. Θα έπρεπε η φυλακή να ασχολείται με τον κάθε κρατούμενο χωριστά.

ΌΝΟΜΑ: ΓΧ

Γεια σας. Θα κάτσω λίγο. Μην λείψω πολύ ώρα και νομίζουν ότι είπα πολλά. Εντάξει; Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 28 χρονών από το Πακιστάν. Άφησα τη γυναίκα μου στο Πακιστάν και ήρθα εδώ να βρω δουλειά για να τη φέρω. Στη χώρα μου τελείωσα το σχολείο. Εδώ ελληνικά έμαθα στη φυλακή.

Καταδικάστηκα σε 13 χρόνια, μου είπαν, για απαγωγή. Δεν μου δίνουν δουλειά πια. Δεν έχω πειθαρχικά. Δεν μπορώ να πάρω άδεια γιατί είμαι ξένος, ούτε έχω κάποιον να με δει. Είμαι μόνος μου. Είμαι ο μόνος πακιστανός στη φυλακή και δεν έχω κανέναν να μιλήσω τη γλώσσα μου.

Είμαι απομονωμένος. Δεν έχω φίλους ούτε παρέες. Μιλάω με κάποιους, αλλά λίγο. Μου είπαν να μην μιλάω πολύ. Φοβάμαι για τη ζωή μου. Είμαι δύο χρόνια μέσα. Μέχρι πριν ένα μήνα ήμουν σε άλλη ακτίνα. Έκανα μεροκάματα. Κάθε πρωί στις 8.30 ξεκίναγα δουλειά. Μία μέρα ήρθαν οι Άραβες, που ελέγχουν την ακτίνα και μου είπαν να πάω για δουλειά. Ήταν 8 το πρωί. Τους είπα ότι σε μισή ώρα ξεκινάω δουλειά και ήθελα να κοιμηθώ. Μου είπαν να πάω να δουλέψω ξανά και τους είπα όχι. Τότε ήρθαν και με πέταξαν έξω από το κελί. Δεν κατάλαβα γιατί. Μάλλον ήθελαν κάτι να κάνουν στο κελί και ήθελαν να φύγω, αλλά δεν καταλάβαινα τη γλώσσα τους ούτε τα ελληνικά που μιλούσαν. Πήγα στον αρχιφύλακα και είπα τι έγινε και του ζήτησα να κάνει κάτι. Εκείνος μου είπε ότι πρέπει να ακούω τον Άραβα και να κάνω ό,τι μου λέει. Το ίδιο βράδυ ήρθαν και με έδειραν. Έφαγα τόσο ξύλο που ξύπνησα στο νοσοκομείο. Όταν συνήλθα ήρθα σε άλλη ακτίνα. Μου είπαν οι φύλακες να μην μιλάω σε κανέναν και αν μου ζητάει κανείς να κάνω κάτι να το κάνω γιατί με πέρασαν για ρουφιάνο. Αν δεν θέλω να κάνω ό,τι μου ζητάνε, μου είπαν να μένω στο κελί και να μην μιλάω με κανένα, αλλιώς θα φάω ξύλο ξανά. Φοβάμαι πολύ για τη ζωή μου. Μου είπαν να σέβομαι τον πιο παλιό, αυτόν που είναι αρχηγός. Αυτόν να ρωτάω για να κάνω οτιδήποτε. Και όταν αυτός επιτρέψει, τότε θα δουλέψω μεροκάματα. Και έτσι κάνω. Κάθομαι στο κελί και κοιτάω τον τοίχο. Μιλάω μόνο με λίγους και για πολύ λίγη ώρα, μην με παρεξηγήσουν.

Η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Δεν έχεις τίποτα να κάνεις και όλη μέρα είσαι μόνος σου και σκέφτεσαι. Χάνεις το μυαλό σου. Όποιος κάνει λάθος πρέπει να πηγαίνει στη φυλακή, αλλά όχι τζάμπα. Είναι άδικο.

ΌΝΟΜΑ: ΓΨ

Καλημέρα. Μπες να δεις πόσοι για μικροπαραβάσεις είναι μέσα. Και άλλοι χαίρονται τη ζωούλα τους. Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 36 χρονών από την Αλβανία. Παντρεμένος με ένα παιδί. Δούλευα αγρότης και βοσκός. Τελείωσα το δημοτικό στη χώρα μου. Ήρθαμε όταν έπεσε το καθεστώς στην Αλβανία, για καλύτερη ζωή.

Καταδικάστηκα για μεταφορά ναρκωτικών σε δέκα χρόνια και ένα μήνα. Και από πάνω μου έριξαν 50.000 ευρώ. Δεν κάνω μεροκάματα, μόνο ντόμινο παίζω όλη μέρα. Δεν έχω πειθαρχικά. Δεν παίρνω άδειες ούτε έχω επισκεπτήρια λόγω της απόστασης από τον τόπο διαμονής της οικογένειάς μου (523 χλμ. απόσταση). Είμαι ήδη δύο χρόνια μέσα και ελπίζω στο Εφετείο, αλλά αργεί. Βγάζεις χρόνια στη φυλακή γιατί αργούν τα δικαστήρια.

Είναι η δεύτερη φορά που κάνω φυλακή. Είχα κάνει άλλους έξι μήνες για κλοπή.

Ήμουν αγρότης, όταν τελείωσαν τα μεροκάματα είπα να κάνω τη μεταφορά να βγάλω λεφτά να ζήσω. Μ' έπιασαν και μου φόρτωσαν και άλλες μεταφορές που ήταν ορφανές στο τμήμα. Λένε ότι έκανα μια μεταφορά ακόμα και αφού με είχαν πιάσει και ήμουν στη φυλακή. Και με προφυλάκισαν τώρα για μια μεταφορά που έγινε ενώ ήμουν φυλακή και λένε ότι την έκανα εγώ, για ένα αποτύπωμα σε γόπα από τσιγάρο που βρήκαν στην περιοχή. Μα πώς να μην έβρισκαν; Εκεί βοσκούσα και εγώ τα ζώα.

Στη φυλακή μιλάω μόνο με τον συγκελίτη μου και αυτός όπου να 'ναι θα αποφυλακιστεί και θα μείνω μόνος μου. Αυτό που δεν ξεχνάω είναι το πρώτο που μου είπαν όταν μπήκα μέσα. Να κοιτάω τη δουλειά μου για να βγω γρήγορα. Αν ψάχνομαι, θα βρω μπελάδες και θα γεράσω εδώ μέσα. Θα κάνω καριέρα κρατούμενου.

Τους κανόνες τους βρήκα εδώ, δεν νομίζω ότι τους έφτιαξε κάποιος είναι σαν τους κανόνες έξω, πάντα υπήρχαν. Απαγορεύεται να βρίζεις, να μπαίνεις στο κελί χωρίς να χτυπήσεις, να ρωτάς ή να μιλάς για κάτι που άκουσες. Το κελί είναι σαν το σπίτι μου. Λογικό είναι να υπάρχουν αυτοί οι κανόνες.

Πρέπει να υπάρχει σεβασμός. Όπως σε σέβομαι, να με σέβεσαι. Αν δεν τηρείς τους κανόνες, είσαι ανεπιθύμητος, θα σε διώξουν ή θα σε δείρουν ή θα ζητήσουν από την υπηρεσία να παρέμβει. Οι πιο επικίνδυνοι είναι αυτοί που έχουν μεγάλη ποινή. Δεν τους νοιάζει τίποτα, δεν έχουν τίποτα να χάσουν. Ξέρουν ότι θα περάσουν την υπόλοιπη ζωή τους μέσα, οπότε τραβάνε μαχαίρι για το τίποτε. Οι βιαστές, αν γίνουν αντιληπτοί, φεύγουν επιτόπου για νοσοκομείο.

Απαγορεύεται να κλέψεις. Άμα σε πιάσουν θα σε χτυπήσουν όλοι, όχι μόνο ένας. Εγώ είμαι αρχηγός του εαυτού μου και κοιτάω τη δουλειά μου. Οι δουλειές είναι ξεφτίλα. Τέτοια δεν επιτρέπονται στην ακτίνα μας. Αν θέλει κάποιος να πλύνει τα ρούχα του και πλύνει και τα δικά μου ας το κάνει. Την επόμενη φορά θα του πλύνω εγώ.

Η φυλακή θα είχε αποτέλεσμα αν είχες κάτι να κάνεις. Παίζει με την ψυχολογία σου και πάντα κερδίζει. Δεν έχουμε ούτε γυμναστήριο. Πρέπει να αλλάξουν οι φυλακές. Να γίνονται γρήγορα τα δικαστήρια, να σου δίνουν δουλειά να είσαι χρήσιμος και όχι άχρηστος. Εγώ πάντα δούλευα και τώρα που κάθομαι όλη μέρα τρελαίνομαι. Τιμωρία είναι η αδράνεια. Επίσης, δεν ξέρεις πόσα χρόνια έχεις να βγάλεις. Μαθαίνεις μετά από χρόνια, συνήθως κοντά στην αποφυλάκιση. Οι κρατούμενοι θα έπρεπε να είχαν δικαιώματα και να μην είχαν τόσο ελεύθερο χρόνο, να είχαν κάτι να κάνουν να απασχολούνται, να περνάει η ώρα.

ΌΝΟΜΑ: ΓΩ

Είμαι 42 χρονών από ___ (60 χλμ. απόσταση) παντρεμένος με τέσσερα παιδιά. Έχω τελειώσει το Γυμνάσιο. Άνοιξα και φαλίρισα τρία μαγαζιά. Καταδικάστηκα σε ισόβια για ναρκωτικά. Για 300 δέντρα θα βγάλω ισόβια, ενώ σε λίγο θα είναι νόμιμο και θα ξέρουμε ότι τζάμπα βγάζαμε τόσα χρόνια στη φυλακή. Μου έριξαν και 100.000 ευρώ χρηματική ποινή, δηλαδή 200.000 με τις προσαυξήσεις. Δεν καταλαβαίνω γιατί δεν μας λένε από την αρχή 200, για να μας φαίνονται λίγα; Κάνω μεροκάματα και έχω επισκεπτήρια γιατί οι δικοί μου είναι στο νησί. Δεν παίρνω άδειες, δεν έχω πειθαρχικά.

Όλη μέρα κάθομαι στην τηλεόραση. Παίζω και κανένα ντόμινο, αλλά βαρέθηκα. Ούτε τάβλι δεν μας αφήνουν. Έχουμε κάτι μπασκέτες και αν θέλουμε μπάλα πρέπει να αγοράσουμε. Κάνει 15 μέρες να έρθει και μία ώρα να τρυπήσει στα συρματοπλέγματα στο προαύλιο, που έχει παντού και στον ουρανό και στους τοίχους.

Τώρα είμαι ήδη δύο χρόνια μέσα. Παλιά έβγαλα 4,5 χρόνια για ληστεία.

Αναγκαστικά έκανα παρέες, αλλά μόνο μιλάμε με συγκρατούμενους. Έτσι και αλλιώς θες δεν θες, προσαρμόζεσαι. Αν δεν το κάνεις ή θα αυτοκτονήσεις ή αποφασίσεις να κάνεις καριέρα και να ξεσκιστείς στα πειθαρχικά. Μόνο αν έχεις κάποιους να μιλάς περνάει η ώρα.

Ένας κανόνας είναι να ξέρεις ότι οι κρατούμενοι είστε όλοι μαζί, είστε σύνολο και αντίπαλος οι άλλοι, οι φύλακες, η υπηρεσία. Και από εκεί και πέρα να προσπαθείς να κάνεις κάτι καλύτερο για όλους και όχι να κάνεις κάτι που θα φέρει σε δύσκολη θέση τους άλλους. Να μην είσαι ρουφιάνος. Μόνο ξύλο αξίζει του ρουφιάνου και σουτάρισμα, να πάει σε άλλη πτέρυγα.

Ο βιαστής και παιδεραστής τρώει κάθε μέρα ξύλο. Γι' αυτό δεν τους φέρνουν και όταν φέρουν κάποιον και μας πουν τι έκανε, το κάνουν για να τον φάμε. Άσε που αυτοί βγαίνουν γρήγορα. Οι πούστηδες και οι ανώμαλοι βγάζουν ένα δύο χρόνια φυλακή και εμείς για μια ληστεία θα μείνουμε μια ζωή. Όσοι δεν έχουν λεφτά όλοι κάνουν δουλειές για να αγοράσουν ό,τι χρειάζονται.

Να σέβεσαι είναι βασικό. Να σέβεσαι την κοινή ησυχία, να μην μπαίνεις ακάλεστος στο κελί, να μην κλέβεις, να μην κοροϊδεύεις, να μην λες ό,τι σου είπαν μυστικά ή είδες μόνος σου.

Η φυλακή είναι ένα μεγάλο λάθος. Όλο το σωφρονιστικό σύστημα είναι λάθος. Δεν σωφρονίζει. Προσφέρει τα αντίθετα. Πρέπει να αλλάξουν όλα. Από τον τρόπο διοίκησης, τις συνθήκες, όλα. Σε κάνουν πιο άγριο έτσι όπως είναι. Δεν μπορεί να σου προσφέρει τίποτα να γίνεις καλύτερος. Γι' αυτό και όλοι ξαναγυρνάνε στη φυλακή. Πρέπει ν' αλλάξει ριζικά. Οι ποινές και ο τρόπος διαβίωσης. Οι δικαστές και οι αστυνόμοι να μπαίνουν φυλακή έξι μήνες με ένα χρόνο και μετά να δουλεύουν. Να ξέρουν τι σημαίνει φυλακή για να στέλνουν λίγους, αυτούς που πρέπει να μπουν. Στη φυλακή δεν έχεις τίποτα να κάνεις, δεν μπορείς να προσφέρεις στην κοινωνία. Θα έπρεπε να δουλεύεις και όχι να σε φυτεύουν στην τηλεόραση να χαζεύεις μέχρι να σε διώξουν για να ξαναγυρίσεις. Να μικρύνει το εύρος των ποινών. Ή μάλλον να είναι συγκεκριμένες οι ποινές, ταρίφα που λένε. Έκανες αυτό, σε αυτές τις συνθήκες, με αυτές τις συνέπειες και πάει τόσο. Όχι για μια κλοπή να αντιμετωπίζεις από 5 έως 15 χρόνια και να παρακαλάς να έχει ξυπνήσει ο δικαστής από την καλή πλευρά. Στη φυλακή καταστρέφεσαι οικονομικά, κοινωνικά. Σ' αναγκάζουν να ξανακάνεις παρανομίες όταν βγεις γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος να επιβιώσεις. Και πρέπει και να βρεις λεφτά να πληρώσεις τη χρηματική ποινή, αλλιώς θα ξαναμπείς για χρέη αυτή τη φορά, χρέη που σου έκανε το δικαστήριο.

Δεν βλέπω λογική στη φυλακή. Όποιος είναι να διορθωθεί διορθώνεται σε έξι μήνες με ένα χρόνο. Με περισσότερα χρόνια σαπίζεις. Αν είχαν ένα εργοστάσιο παπουτσιών, θα φτιάχναμε παπούτσια για τους άπορους και θα είχαμε να ασχολούμαστε. Και θα προσφέραμε και θα μαθαίναμε.

ΌΝΟΜΑ: ΔΑ

Είμαι 39 χρονών από εδώ. Δούλευα ως σιδεράς όταν ήμουν έξω. Δεν έκανα ποτέ δική μου οικογένεια. Τελείωσα το Γυμνάσιο.

Καταδικάστηκα σε 18 χρόνια και 50.000 ευρώ για το νόμο περί ναρκωτικών. Δεν έχω πειθαρχικά και δουλεύω στη φυλακή. Δεν έχω άδειες, αλλά τουλάχιστον έχω επισκεπτήρια. Κάθε μέρα έχω το ίδιο πρόγραμμα: δουλειά και ύπνος, τίποτε άλλο να μην έχω μπλεξίματα. Είμαι ήδη δύο χρόνια μέσα και είναι η πρώτη φορά στη φυλακή. Ελπίζω στο Εφετείο που ουσιαστικά εκεί δικάζεσαι κανονικά, τα άλλα είναι βιτρίνα.

Στη φυλακή προσαρμόστηκα γρήγορα. Ήξερα ότι αφού διακινώ ναρκωτικά θα καταλήξω στη φυλακή και είχα προετοιμαστεί. Ήξερα τι πρέπει να κάνω να επιβιώσω στη φυλακή πολύ πριν μπω μέσα. Και τώρα κάνω υπομονή να περάσει και αυτή η περιπέτεια. Παρέες έκανα γρήγορα και είναι φιλίες, που θα κρατήσω και όταν βγω. Γενικά είμαι κοινωνικός και προσαρμόζομαι εύκολα όπου και αν με βάλουν. Δεν ήθελα να απομονωθώ και ελπίζω να έχω κάνει τις σωστές παρέες, αυτές που δεν θα μου παρατείνουν την ποινή.

Τον βασικό κανόνα που πρέπει να έχει κάποιος στο μυαλό του είναι να μην ρουφιανεύεις τον άλλον, αλλιώς θα σε απομονώσουν ή θα σε διώξουν από την πτέρυγα με κλωτσιές και μπουνιές. Μπορείς να κάνεις ό,τι θες στη φυλακή αρκεί να μην ενοχλείς, να είσαι διακριτικός. Αν δεν έχεις λεφτά να βγάλεις τη φυλακή θα αναγκαστείς

να δουλέψεις, να μαγειρέψεις, να πλύνεις, να σφουγγαρίσεις. Ό,τι χρειαστεί. Ακόμα και στη φυλακή μπορείς να διαλέξεις τη νόμιμη από την παράνομη δουλειά. Η πρώτη έχει, όπως και έξω, λιγότερα λεφτά. Γι' αυτό τις περισσότερες παράνομες τις κάνουν όσοι χρωστάνε στα χαρτιά ή τα ζάρια ή όσοι είναι αρρωστάκια. Όποιος δημιουργεί φασαρίες απομονώνεται γιατί ακόμα και αν δεν είναι ρουφιάνος, έχει τα ίδια αποτελέσματα, δημιουργεί φασαρίες για όλη την πτέρυγα. Γενικά αν θες να περάσεις καλά στη φυλακή, το μόνο που πρέπει να κάνεις είναι να τηρείς τους κανόνες. Όλα τα άλλα περνούν. Υπομονή να υπάρχει.

Φόβο έχουν όλοι. Άλλοι το δείχνουν και γίνονται θύματα, άλλοι όχι και περνάνε απαρατήρητοι. Αυτοί που σε καμία περίπτωση δεν θα γίνουν αποδεκτοί είναι οι βιαστές ή όσοι πείραξαν ηλικιωμένο.

Η φυλακή καλώς υπάρχει. Αλλά να είναι πιο ελαστική. Να σε απασχολεί, να μην βολοδέρνεις όλη μέρα. Ποιος ο λόγος να υπάρχουν τόσα απαγορευμένα είδη; Ποιο το κακό να είχαμε ένα κινητό ή ένα στικάκι να ακούγαμε μουσική; Το ότι απαγορεύονται τα πάντα δημιουργούν την παρανομία. Η φυλακή σε κάνει χειρότερο γιατί σου τρώει τη μισή σου ζωή. Για να βγάλεις τη φυλακή πρέπει να πιεστείς πολύ, αλλάζει όλος σου ο χαρακτήρας προς το χειρότερο. Βγαίνεις αγριεμένος. Δεν λέω να καταργηθούν οι φυλακές, οι δικαστές να είναι πιο ελαστικοί.

ΌΝΟΜΑ: ΔΒ

Η συγκεκριμένη συνέντευξη έγινε στο χώρο του αναρρωτηρίου, έξω από το κελί. Στην πτέρυγα αυτή ζούσε ο ΔΒ και ο συγκελίτης του. Ρώτησα γιατί βρίσκεται στο αναρρωτήριο και μου είπαν ότι είναι ηλικιωμένος. Στην πτέρυγα με συνόδευσε ένα φύλακας, ο οποίος έφερε δύο καρέκλες έξω από το κελί, ρώτησε τον ΔΒ αν χρειάζεται τίποτα και αφού ο ΔΒ αρνήθηκε αποχώρησε.

Είμαι 61 χρονών από __ (141 χλμ. απόσταση). Είμαι παντρεμένος με ένα παιδί. Ναυτικός ήμουν, για την ακρίβεια είχα μάθει εμπειρικά να είμαι εμποροπλοίαρχος και έχω γυρίσει όλο τον κόσμο. Βγάζω ισόβια και 46 χρόνια για κατοχή 180 γραμμαρίων χασίς προς ιδία χρήση. Κάνω μεροκάματα και έχω πολλά πειθαρχικά. Δεν παίρνω άδειες. Βέβαια είχα πάρει 17 άδειες και μου τις έκοψαν τώρα. Έχω επισκεπτήρια. Είμαι στο αναρρωτήριο γιατί στην πτέρυγα έχει πολύ φασαρία και ήθελα να ξεκουραστώ. Έχω φάει πειθαρχικά για συνδικαλισμό, για κινητά, για ό,τι μπορείς να φανταστείς, δύσκολα μου κουνιέται κανείς. Έχω ήδη βγάλει 26 χρόνια σκαστά. Είναι η δεύτερη φυλακή που βγάζω, την πρώτη φορά μπήκα ως ανήλικος. Όλα μαζί έχω κάνει τριάντα χρόνια.

Όταν με προφυλάκισαν πριν 26 χρόνια, στη Νεάπολη Χανίων κάποιοι κρατούμενοι ήθελαν να φύγουν. Ο ένας ήταν φίλος μου, του είχα και υποχρέωση και έτσι συμμετείχα και εγώ. Πήγαμε στο κουβούκλιο με τρία όπλα και είπαμε «Μην κουνηθεί κανείς». Όταν το λες αυτό, τι σημαίνει; Ότι δεν θες να πειράξεις κανέναν, οπότε κάθεσαι ακούνητος μέχρι να φύγουν. Στράβωσε όμως η δουλειά και τελικά δύο φύλακες σκοτώθηκαν. Έτσι τελικά έφαγα τα ισόβια και κάτι ψιλά.

Κάποτε στη φυλακή υπήρχαν νόμοι που έπρεπε όλοι οι κρατούμενοι να τους τηρούν. Σήμερα δεν τηρείται σχεδόν τίποτα. Οι κρατούμενοι κάποτε είχαν πιο ηθικούς νόμους από ό,τι εσείς έξω. Το «ρε» παλιά σήμαινε μαχαίρωμα. Τώρα το μόνο που έχει μείνει είναι ο σεβασμός σε αυτόν που έχει βγάλει πολλά χρόνια. Βλέπετε γεμίσαμε αλλοδαπούς. Οι Αλβανοί έχουν ψιλοδιορθωθεί, αλλά οι Άραβες σφάζουν. Σήμερα η φυλακή είναι Βαβέλ. Ρουφιάνοι είναι όλοι. Ακόμα και όταν πω το μυστικό μου σε έναν δεύτερο έχω φτιάξει έναν ρουφιάνο ακόμα. Εδώ στύβουν τους ρουφιάνους σαν λεμονόκουπες και τους πετάνε στην αρένα όταν δεν τους χρειάζονται άλλο, να τους φάνε οι κρατούμενοι. Χειρότερος από ρουφιάνο είναι ο κλέφτης. Μεταξύ κατεργαρέων ειλικρίνεια. Δεν γίνεται να έρθεις και να πάρεις κάτι από τα πράγματά μου. Θα βγεις μαύρος στο ξύλο.

Ιεραρχία υπήρχε κάποτε. Τώρα διάφορα στραβόξυλα προσπαθούν να το παίξουν εξουσία. Αυτοί είναι οι χειρότεροι. Ο νέος θα πρέπει να προσέχει να μην πέσει σε στραβόξυλο. Ο βιαστής δεν χωράει στη φυλακή μου. Πριν λίγο καιρό μας έφεραν τέσσερις Αλβανούς που βίασαν μια 70χρονη γιαγιά. Και τους έφεραν εδώ. Δεν πιστεύω στην αυτοδικία. Δεν είναι σωστό. Αλλά έφυγαν με φορεία.

Αν κάποιος πειράξει ηλικιωμένο κρατούμενο θα φάει καρπαζιά. Το ίδιο αν είναι αδύναμος ή δεν έχει πολύ

μυαλό. Τους αδύναμους δεν τους πειράζει κανείς. Τους προστατεύουμε εμείς οι παλιότεροι. Πάντα υπήρχε ιεραρχία. Τώρα τα έχουν κάνει σαν τα μούτρα τους. Αρχηγός είναι αυτός που εκπέμπει σοβαρότητα. Αρχηγός, όμως, είναι και αυτός που έχει μεγάλο πορτοφόλι και έχει ομαδοποιηθεί. Ορισμένοι για ένα πακέτο τσιγάρα είναι ικανοί να κάνουν τα πάντα. Σας είπα τους ανήμπορους τους βοηθάμε, αλλά υπάρχουν κάποιοι που κοιμούνται και ξυπνάνε με την εξουσία και εκμεταλλεύονται τους πάντες. Ευτυχώς υπάρχει ακόμα ο σεβασμός στον παλιότερο. Εμένα με φωνάζουν μπαμπά και είμαι σαν πατέρας στα πιτσιρίκια που έρχονται. Ειδικά όσα έχουν περάσει από ανηλίκων. Τους φροντίζω. Μου αρέσει που με λένε μπαμπά. Άλλοι θέλουν να τους λένε προέδρους. Έχουν τριγύρω τους πέντε αλήτες με μαχαίρια και πουλάνε προστασία. Αυτούς πρέπει να έχει κάποιος από απόσταση. Βρωμάνε μπελάδες. Και όλα αυτά τα κάνω με ανιδιοτέλεια. Δεν θα ζητήσω να μου καθαρίσουν για τσιγάρα ή να μου μαγειρέψουν. Αν θέλει κάποιος να το κάνει, θα το εκτιμήσω, αλλά δεν θα το απαιτήσω.

Από τη φυλακή βγαίνεις πτυχιούχος εγκληματίας. Δεν υπάρχει σωφρονιστικό σύστημα. Αναλώνεις χρόνια. Τώρα δεν έχουν πολλοί επισκεπτήρια, έχουν κόψει τις άδειες. Έτσι πώς θα προστατευτεί η οικογένεια; Θα θεωρήσει ο κρατούμενος οικογενειά του όποιος του το παίξει προστάτης. Άσε που όταν μπαίνει ένας φυλακή, τιμωρείται όλη η οικογένεια. Στιγματίζεται, πρέπει να βρει να στείλει λεφτά, να τρέχει στα δικαστήρια. Καταστρέφει οικογένειες η φυλακή, όχι μόνο ανθρώπους. Τιμωρείται όλη η οικογένεια, για κάτι που έκανε μόνο ένα μέλος της.

Στον κρατούμενο πρέπει να δίνεται δουλειά. Να εργάζεται με μισθό για να επιβιώσει. Να έχει βάλει και κάτι στην άκρη για όταν αποφυλακιστεί. Να τους δίνουν τα απαραίτητα, τον καφέ, τα τσιγάρα να μην πουλάνε το κορμί τους και την αξιοπρέπεια για μία τζούρα.

ΌΝΟΜΑ: ΔΓ

Με φωνάξατε; Α για την έρευνα ήρθατε. Ναι θέλω. Απλά επειδή στα μεγάφωνα φώναξαν να ανέβω για ακρόαση, νόμιζα ότι με ήθελε η Υπηρεσία. Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 21 χρονών και καταδικάστηκα σε 35 χρόνια για ληστεία. Με έφεραν στη φυλακή ενηλίκων από 18 χρονών, που είναι παράνομο. Είμαι ήδη μέσα 4 χρόνια και είναι η δεύτερη φορά. Έκανα άλλους 6 μήνες στα 16 μου για ληστεία. Κατάγομαι από την Αλβανία και πήγα μέχρι το Γυμνάσιο. Ανύπαντρος είμαι και δεν έχω κανέναν να μου κάνει επισκεπτήριο. Είχα πειθαρχικά, αλλά τελείωσαν. Κάνω μεροκάματα και δεν παίρνω άδειες. Όλη μέρα κάνω γυμναστική και παίζω μπάλα, όταν έχουμε. Δεν πρόλαβα να δουλέψω έξω, μπήκα από 17 χρονών, ούτε να ψάξω για δουλειά δεν πρόλαβα.

Μιλάω με κόσμο συνέχεια. Και με τους 60 που είμαστε στην ίδια πτέρυγα έχω μια καλημέρα. Γίνεται να κάτσεις τόσα χρόνια φυλακή και να μην μιλάς με κανέναν; Απλά ξέρω ότι αυτές είναι φιλίες της φυλακής, έξω θα τους ξεχάσω και θα με ξεχάσουν.

Οι κανόνες είναι πολλοί και ίδιοι με την έξω κοινωνία. Να μην μπαίνουν στο κελί, να μην φτύνουν, να μην βρίζουν. Να είμαστε όλοι μαζί όταν πρέπει να κάνουμε μια στάση. Χτες αρνηθήκαμε να μπούμε στα κελιά γιατί μας ζήτησαν να πληρώσουμε τον καφέ 30 ευρώ αντί για 5. Όλοι μαζί αρνηθήκαμε και αναγκάσαμε τον αρχιφύλακα να έρθει και να ζητήσει συγγνώμη. Κανείς δεν αντέχει τους ρουφιάνους. Άμα έχουμε αποδείξεις ότι κάποιος είναι ρουφιάνος θα φάει πολύ ξύλο. Με τον βιαστή ούτε μπορώ να σου περιγράψω τι θα γίνει, γιατί είσαι και γυναίκα. Αλλά δεν θα μπορεί να κάτσει για καιρό.

Οι Αλβανοί δεν έχουμε αρχηγό. Άλλες φυλές έχουν. Και οι Έλληνες έχουν σιγά σιγά. Όλοι όμως σέβονται τον παλιότερο. Αυτός θα σταματήσει μια φασαρία ή θα βγει μπροστά σε μια στάση, γιατί αυτός έχει φάει πολλά χρόνια και όλοι τον σέβονται. Ακόμα και οι φύλακες δεν κάνουν μαγκιές στους παλιούς.

Η φυλακή σε κάνει χειρότερο. Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που δεν τηρεί τους νόμους της. Ο καθένας τον μεταφράζει όπως θέλει. Και υπάρχει μεγάλος ρατσισμός στις ποινές. Δεν θα φάει τα ίδια ένας Έλληνας και ένας ξένος. Τον ξένο θα τον ξεζουμίσουν, τον Έλληνα θα του δώσουν και λίγο τράτο. Στη φυλακή θα έπρεπε να υπήρχαν σχολεία και δουλειές για να σκέφτεται ο καθένας έναν άλλο τρόπο ζωής. Και να είναι ανοιχτή η φυλακή στην κοινωνία. Στην Αυλώνα ερχόταν κόσμος, κάνανε παραστάσεις, σεμινάρια, μπαινόβγαινε κόσμος. Εδώ έχει να ανοίξει η πόρτα κάτι μήνες. Όταν μας ζητάνε από τη φύλαξη ή την υπηρεσία μας μιλάνε πίσω από το τζάμι. Βέβαια,

δεν μπορώ να πω καλά κάνουν. Δεν έχουν δουλειά μέσα οι φύλακες.

ΌΝΟΜΑ: ΔΔ

Γεια σας. Έχει πολύ κρύο μέσα. Πείτε τους να ανάψουν τα καλοριφέρ. Ναι ρωτήστε με.

Είμαι 38 χρονών από την Αλβανία. Ανύπαντρος είμαι, αλλά έχω 8 χρόνια μια σχέση με μια κοπέλα από εδώ. Για ναρκωτικά με έπιασαν και έφαγα ισόβια και 5 χρόνια. Μου έριξαν και κάποια χρηματική ποινή. Στον ύπνο με έπιασαν κυριολεκτικά. Μπήκαν και με πυροβόλησαν στην κοιλιά ενώ κοιμόμουν. Για ένα μεροκάματο παραλίγο να μείνω ανάπηρος. Κάνω μεροκάματα και έτσι περνά η μέρα με τη δουλειά. Δεν έχω πειθαρχικά. Δεν παίρνω άδειες, αλλά έχω επισκεπτήρια.

Ζούμε εδώ μέσα με υπηρεσίες. Έτσι τη βγάζουμε. Το κακό είναι ότι η Υπηρεσία νομίζει ότι είμαστε παιδάκια. Κρατούμενοι είμαστε και έχουμε κάνει λάθος και καταλήξαμε εδώ. Η Υπηρεσία πρέπει να κάνει τη δουλειά της, αλλά όχι να μας μαλώνει σαν να είμαστε παιδιά. Άμα μου μιλάς όμορφα δεν θα αντιδράσω. Μόνο η γιατρός δεν είναι ρατσίστρια. Εδώ δεν είμαστε τουρίστες και αραχτοί. Έχουμε προβλήματα και πρέπει να το καταλάβουν. Είμαι ήδη 27 μήνες μέσα και είναι η δεύτερη φυλακή που βγάζω. Την άλλη φορά έκανα 2,5 χρόνια για ναρκωτικά. Τώρα ούτε ξέρω πότε θα βγω. Και τη φυλακή τη βγάζω καθαρός, οπότε τη νιώθω.

Έχω φιλίες. Για ανάγκη ή από ανάγκη δεν ζητάω τίποτα. Στηρίζω τους φίλους μου και με στηρίζουν.

Πρώτο είναι ο σεβασμός. Εννοείται ότι είναι πρώτος. Πρέπει να μου φερθείς όπως σου φέρομαι. Δεν μπορεί να μπει όποιος να 'ναι στο κελί. Πρέπει να χτυπάς την πόρτα. Η φυλακή έχει πολύ καλούς νόμους. Μαθαίνεις να μιλάς όμορφα.

Οι ρουφιάνοι έχουν προβλήματα. Οι βιαστές γίνονται κομμάτια, χωρίς ρατσισμό. Από όπου και να είναι θα τον φάμε. Αν είναι κλέφτης θα μείνει στον τόπο. Πρέπει να ζητάς ό,τι θες να πάρεις. Αλλιώς θα τσακωνόμαστε συνέχεια.

Όποιος κάνει δουλειές το κάνει για ανάγκη. Εγώ δεν κάνω τέτοια ξεφτίλα.

Οι Γεωργιανοί έχουν αρχηγό. Οι Αλβανοί βλέπουμε όλοι μαζί ποιος αδίκησε ποιον. Η φυλακή πάντα πάει με το δίκιο. Αν φταις όλη η φυλακή θα πέσει πάνω σου. Αν δεν φταις θα σε στηρίξει.

Χρειάζεται η φυλακή, αλλά για λίγο. Να μου ρίξουν ισόβια και πέντε χρόνια για ένα μεροκάματο; Την ίδια στιγμή που άλλους τους αφήνουν αθώους; Τα δικαστήρια δείχνουν ρατσισμό. Θα φας 5 χρόνια μόνο και μόνο γιατί είσαι ξένος. Πρέπει να δίνουν την ποινή που πρέπει. Δες πόσοι είναι οι Έλληνες μέσα και πόσοι οι ξένοι. Χωρίς εμάς δεν λειτουργεί το σύστημα. Θα είχαν τρεις φυλακές μόνο. Και αν δεν είχαν τα πρεζάκια, τότε οι κρατούμενοι θα ήταν μια χούφτα άνθρωποι. Για να δούμε ο Τσίπρας τι θα κάνει. Από τους άλλους χορτάσαμε. Μεροκάματο έβγαζα. Φύλαγα τη φυτεία. Αγρότης ήμουν. Δεν έχει διαφορά η μία καλλιέργεια από την άλλη. Το χόρτο είναι παράνομο, αλλά δεν στο δίνω με το ζόρι. Το αγοράζεις.

ΌΝΟΜΑ: ΔΕ

Δείτε και τους νόμους των δικαστών. Όχι μόνο τους δικούς μας. Εκεί αδικούν, εδώ είμαστε δίκαιοι, τα ζυγίζουμε τα πράγματα.

Είμαι 36 χρονών από την Αλβανία. Παντρεμένος είμαι με δύο παιδιά. Μέχρι δημοτικό έχω πάει, γι' αυτό δούλευα οικοδόμος. Και βρέθηκα εδώ με 11 χρόνια ποινή και 20.000 χρηματική ποινή για ναρκωτικά. Και δεν έχω ούτε επισκεπτήρια, ούτε άδειες, ούτε τίποτα. Βλέπετε οι δικοί μου μένουν __ (822 χλμ. απόσταση). Μόνο μεροκάματα κάνω και η μέρα περνά με τηλεόραση και ντόμινο. Είναι η πρώτη μου φορά στη φυλακή.

Λίγο πολύ αποφεύγω τις πολλές παρέες γιατί το ένα φέρνει το άλλο και δεν ξέρει πού θα μπλέξεις. Γενικά η φιλία στη φυλακή είναι μόνο για τη φυλακή. Ο καθένας βγάζει την ποινή του και έχει τα δικά του προβλήματα.

Πρέπει να υποστηρίζει ο ένας τον άλλο όταν αδικείται από την υπηρεσία. Μετά, το κελί είναι το σπίτι μας, το κρατάμε καθαρό και χτυπάμε πριν μπούμε. Είναι σπάνιες οι κλοπές. Σε όλους λέμε άμα θες κάτι ζήτα το, αλλιώς θα έχουμε καβγάδες.

Ο βιαστής δεν γίνεται δεκτός στη φυλακή. Γι' αυτό υπάρχουν άλλες φυλακές.

Αυτός που δεν έχει επιταγές θα κάνει δουλειές. Θα σφουγγαρίσει ή θα πλύνει πιάτα.

Σεβασμό δείχνουμε όλοι στον πιο παλιό, είναι ο πιο έμπειρος. Ξέρει να χειριστεί καταστάσεις. Δεν θα έλεγα ότι υπάρχει ιεραρχία. Εμείς οι Αλβανοί δεν έχουμε.

Η φυλακή καλύτερο αποκλείεται να σε κάνει. Σε πάει πίσω στη ζωή. Όταν βγεις μόνο προβλήματα έχεις. Δεν σε βοηθάει το κράτος να επανενταχθείς και πάλι στην παρανομία θα στραφείς. Πρέπει να αλλάξει. Κάθε αδίκημα να έχει λογική ποινή. Όχι σαν τώρα που πας στο Εφετείο για να πέσουν τα χρόνια.

ΌΝΟΜΑ: ΔΖ

Γεια σας. Τι διαφορετικό έχει η κοινωνία εδώ με την έξω κοινωνία; Ίδια κοινωνία είναι. Τι άλλο θα μάθετε;

Είμαι 27 χρονών από την Αλβανία και είμαι ανύπαντρος. Μουσικός είμαι, σερβιτόρος και ληστής. Εδώ βρέθηκα για ληστεία και έφαγα 19,5 χρόνια. Δεν κάνω μεροκάματα. Δεν μας δίνει η Υπηρεσία, βάζει μόνο αυτούς που τους κλαίγονται. Εγώ που δεν κλαίγομαι έχω και πειθαρχικά. Δεν παίρνω άδεια, ούτε έχω επισκεπτήρια. Ζουν όλοι μακριά ___ (325 χλμ. απόσταση). Ο χρόνος περνά με γυμναστική και μαγειρική. Είναι η πρώτη φυλακή που βγάζω και είμαι ήδη τέσσερα χρόνια.

Μόνος μου τη βγάζω τη φυλακή, μ' ένα φίλο. Η μεγάλη παρέα έχει ψέμα στη φυλακή. Μπορεί να πέσεις σε ρουφιάνο ή σε βιαστή ή να φοράει φούστα. Και άμα φοράει φούστα ο άντρας, δεν είναι άντρας. Γι' αυτό λίγες παρέες.

Πρέπει να δείχνεις σεβασμό σε όλους. Να μην φτύνεις. Να τηρείς το πρόγραμμα, την ώρα για ύπνο. Εδώ είμαστε όλες οι ράτσες μαζί. Πρέπει να υπάρχει σεβασμός, να μην σκοτωθούμε. Και όλοι δείχνουμε σεβασμό στον παλιό. Άμα κάποιος με κλέψει θα του σπάσω τα κόκαλα και θα φάω ισόβια. Γι' αυτό πρέπει να τηρούνται οι κανόνες. Με το προσωπικό να έχεις τυπικές σχέσεις, αντρίκια πράγματα. Άλλοι λένε τον αρχιφύλακα πατέρα και του κλαίγονται για προνόμια.

Αν έχεις μυαλό περνά η φυλακή. Εγώ μπήκα 22 χρονών και θα βγω 42. Μετά πώς θα είμαι ήρεμος. Μας λείπουν τόσα πολλά εδώ μέσα.

Αν τον μάθουμε τον ρουφιάνο θα φάει πολύ ξύλο. Ό,τι και να τον ρωτάνε πρέπει να λέει δεν ξέρω. Γι' αυτό υπάρχει η αστυνομία για να μαθαίνει. Οι ρουφιάνοι δεν είναι άντρες. Είναι αγόρια. Άμα θέλει να μιλήσει κάποιος να γίνει υπάλληλος. Όχι να το παίζει ένας με εμάς και μετά στα κρυφά να τα λέει στην Υπηρεσία. Γι' αυτό και άμα τους πάρουμε χαμπάρι τους πάνε σε άλλη πτέρυγα. Να σωθούν. Και έτσι ανοίγουν οι βεντέτες. Γιατί τον ρουφιάνο θα τον ψάξεις να τον βρεις, να πληρώσει.

Αν είσαι άνθρωπος περνάς καλά. Αν έχεις και λεφτά. Αλλά εδώ κινδυνεύουμε. Τα μεροκάματα στην κουζίνα τα βγάζουν οι Αφρικανοί που έχουν έμπολα. Πρέπει να είναι καθαροί αυτοί που είναι στην κουζίνα.

Εγώ δεν αντέχω να μου φωνάζουν. Και εδώ είναι κανόνας να μην προσβάλλεις τον άλλον και να μην φωνάζεις. Όπως και να μην κοιτάς περίεργα. Στην Υπηρεσία δεν δίνω κανένα δικαίωμα. Όποιος με πειράξει θα το λύσω εγώ. Με βοηθάνε και τα αδέρφια μου. Άμα κάποιος με πειράξει θα στείλω έξω τα αδέρφια μου να το κανονίσουν με την οικογένειά του. Να μην με ξαναπειράξει. Εδώ χτυπάνε αυτούς που δεν έχουν ομάδα. Όπως είναι οι Τούρκοι. Δεν έχουμε αρχηγούς. Έχουμε ανθρώπους που ξέρουν δύο τρία πράγματα παραπάνω. Που θα μιλήσουν. Που θα λύσουν τον καβγά.

Τη φυλακή αν την πάρει για κακό, θα σε κάνει χειρότερο. Πρέπει να ξέρεις ότι πληρώνεις γι' αυτό που έκανες. Θα πρέπει να μην δικάζουν με ρατσισμό. Θα πρέπει να αλλάξει. Να δίνει δικαιώματα. Να βγαίνουν γρήγορα όσοι μπαίνουν. Να δίνουν αναστολή και όχι να τις κόβουν με το έτσι θέλω. Να μην προφυλακίζουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abel, Richard L., *The politics of informal justice: The American Experience*, τόμ. 1, Academic Press, Νέα Υόρκη 1982

Aijmer, Göran & Abbink Jon, *The meanings of Violence: A Cross Cultural Perspective*, Berg, Οξφόρδη 2000

Akers, Ronald. L, Hayner, Norman S. & Gruninger, Werner, «Prisonization in five countries: Type of prison and inmate characteristics», *Criminology* (14), 1977, σ. 527-554

Albanese, Jay S., *The encyclopedia of criminology and criminal justice*, Wiley-Blackwell, 2013

Alpert, Geoffrey P., «Patterns of change in prisonization: A longitudinal analysis», *Criminal Justice Behavior*, 6 (2), 1979, σ. 159-173

Anderson, Nels, *The Hobo*, University of Chicago Press, Σικάγο 1923

Arendt, Hannah, *On Violence*, Allen Lane, The Penguin Press, Λονδίνο 1970

Argyle, Michael, *The social psychology of everyday life*, Routledge, Λονδίνο και Νέα Υόρκη 1992

Atchley, Robert C. & McCabe, Patrick, M., «Socialization in correctional communities: A replication», *American Sociological Review*, 33, 1968, σ. 312-323

Augusburger, David, W., *Conflict Mediation across Cultures: Pathways and Patterns*, John Knox Press, Λούισβιλ 1992

Austin, James & Irwin, John, *It' s about time: America's imprisonment binge*, Wadsworth, Μπελμόντ 2001 (4η έκδοση)

Baker, Jean, E., «Inmate Self-Government», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 55 (1), 1964, σ. 39-47

Bandyopadhyay, Mahuya, «Competing Masculinities in Prison», *Men and Masculinities*, 9 (2), 2006, σ. 186-203

Batchelder, John-Stuart & Pippert, Marvin J., «Hard time or idle time: Factors affecting inmate choices between participation in prison work and education programs», *Prison Journal*, 82, 2002, σ. 269-280

Baugh, Bennis, G., *Gangs in correctional Facilities: A national Assessment*, American Correctional Association, Λαουρέλ 1993

Beaumont, Gustave de & Tocqueville, Alexis de, *On the Penitentiary System in the United States and its Application to France*, μτφρ. Frances Leeber, A. M. Kelley, Νέα Υόρκη 1970 (1833)

Beck, Glenn, «Selp-reported bullying among Scottish young offenders», *Inside Psychology*, 2, 1994, σ. 16-21

Becker, Howard, S., «Whose side are we on?», *Social Problems*, 14 (3), 1967, σ. 239-247

Becker, Howard, S., *Sociological Work*, Allen Lanen, Λονδίνο 1971

Berger, Peter & Luckmann, Thomas, *Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Penguin Books, 1966

Berk, Bernard, B., «Organizational goals and inmate organization», *American Journal of Sociology*, (71), 1966, σ. 522-534

Bernard H. Russell, *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches,* Sage Publications, Θάουζεντ Οκς 1994

Black, Donald, *The behavior of Law*, New York, Academic Press, 1976

Blecker, Robert, «Heaven or Hell? Inside Lorton Central Prison: Experiences of Punishment Justified», *Stanford Law Review,* 42, 1990, σ. 1149-1249

Blomberg, Thomas, G. & Lucken, Karol, *American Penology: A history of control*, Aldine Transaction, Νιου Μπράνσγουικ, Λονδίνο 2006

Blomberg, Thomas, Cohen, Stanley, *Punishment and Social Control: Essays in honor of Sheldon L. Messinger*, Aldine de Gruyter, Νέα Υόρκη 1995

Bloomfield, Leonard, *Language,* The University of Chicago Press, Σικάγο 1984

Boggs, Sabah, «Formal and informal crime control: an explanatory study of urban, suburban and rural orientations», *The sociological quarterly*, 12 (3), 1971, σ. 319-327

Bosworth, Mary, Cambell, Debi, Demby, Bonita, Ferranti, M. Seth & Santos, Michael, «Doing prison research: Views form inside», *Qualitative Inquiry*, 11 (2), 2005, σ. 249-262

Bosworth, Mary, Francesca, *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, Sage, 2007

Bottoms, Anthony, E., «Interpersonal Violence and Social Order in Prisons», *Crime and Justice*, *Prisons*, 26, 1999, σ. 205-281

Bowker, Lee, H., *Prison victimization*, Elsevier, Νέα Υόρκη 1980

Braswell, Michael, C., Montgomery, Reid, H. & Lombardo, Lucien, X., *Prison Violence in America*, Anderson Publishing CO, Σινσινάτι, Οχάιο 1994

Bronson, Eric, F., «Medium Security Prisons and Inmate Subcultures: The 'Normal Prison'», *The Southwest Journal of Criminal Justice*, 3 (2), 2006, σ. 61-85

Brown, Anastasia, *Violating the code: Inmates' justifications for failing to uphold the code*, University of Birmingham, Αλαμπάμα 2011

Bryman, Alan, *Quantity and Quality in Social Research*, Unwin Hyman, Λονδίνο 1988

Burton, John, *Conflict: Resolution and Prevention*, Macmillan, Λονδίνο 1990

Butler, Michelle & Maruna, Shadd, «The impact of disrespect on prisoners' aggression: outcomes of experimentally inducing violence-supportive cognitions», *Psychology, Crime & Law*, 15 (2-3), 2009, σ. 235-250

Calhoun, John, B., «Population density and social pathology», *Scientific American*, 206, 1962, σ. 139-148

Camp, George, M. & Camp, Camille, G., *Prison gangs: Their extent, nature, and impact on prisons*, U.S. Government Printing Office, Ουάσιγκτον 1985

Camp, Scott & Gaes, Gerald, «Criminogenic effects of the prison environment on inmate bahaviour: Some experimental evidence», *Crime & Delinquency*, 51(3), 2005, σ. 425-442

Camp, Scott, D., «Does inmate survey data reflect inmate conditions? Using surveys to assess prison conditions of confinement», *The Prison Journal* , 79, 1999, σ. 250-268

Camp, Scott, D., Gaes, Gerald, G., Langan, Neal, P. & Saylor, William, G., «The influence of prisons on inmate misconduct: A multilevel investigation», *Justice Quarterly*, 20, 2003, σ. 501-533

Carr, Patrick, J., «The new Parochilism: The Imlications of the Beltway Case for Arguments Concerning Informal Social Control», *American Journal of Sociology*, 108 (6), 2003, σ. 1249-1291

Carrington, Kerry & Hogg, Russell (επιμ.), *Critical Criminology: Issues Debates, Challenges*, Willan, Κουλόμπτον 2002

Cavan, Ruth, S., *Criminology*, Thomas Y. Crowell Company, Νέα Υόρκη 1948

Chambliss, William, J., *Corrections*, Sage, 2011

Chan, Janet & Ericson, Richard, *Decarceration and the Economy of Penal Reform*, Centre of Criminology, University of Toronto, 1981

Charkoudian, Lorig, Cosgrove, Bonita, L., Ferrell, Dennis, P. & Flower, Shawn, M., «The role of family and prosocial relationships in reducing recidivism», *Corrections Today*, 74 (4), Αύγουστος/Σεπτέμβριος 2012, σ. 94-97

Charmaz, Kathy, *Constructing Grounded Theory: a Practice Guide through Qualitative Analysis*, Sage, Λονδίνο 2006

Cheliotis L.K., «Order through Honor: Masculinity and the Use of Temporary Release in a Greek Prison», *South Atlantic Quarterly*, 113 (3), 2014, σ. 529-545

Cheliotis, Leonidas, K. & Xenakis, Sappho, *Crime and punishment in contemporary Greece: International comparative perspectives*, Peter Lang, 2011

Cheliotis L.K., Xenakis S., *«What's Neoliberalism Got to Do With It? Towards a Political Economy on Punishment in Greece»*, Criminology & Criminal Justice: An International Journal, 10 (4), 2010

Cheliotis, Leonidas, K., «Suffering at the Hands of the State: Conditions of Imprisonment and Prisoner Health in Contemporary Greece», *European Journal of Criminology,* 9 (1), 2012, σ. 3-22

Christie, Nills, *Crime Control as Industry. Towards Gulags, Western Style*, Routledge, Λονδίνο 1994

Clarke, Adele, E., «Situational Analyses: Grounded Theory mapping After the Postmodern Turn», *Symbolic Interaction*, 26 (4), 2003, σ. 553-576

Clemmer, Donald, «Leadership phenomena in a prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 28 (8), 1938, σ. 861-872

Clemmer, Donald, «Observations on imprisonment as a source of criminality», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 41, 1950, σ. 311-319

Clemmer, Donald, *The prison community*, Christopher, Βοστόνη 1940

Cloward, Richard, A., Cressey, Donald, R., Grosser, George, H., CkCleery, Richard, Ohlin, Lloyd, E., Sykes, Gresham, M., Messinger, Sheldon, L., *Theoretical studies in the social organizations of prison*, Social Science Research Council, Νέα Υόρκη 1960

Coady, Cecil, A., J., «The idea of violence», *Journal of Applied Philosophy*, 3, 1986, σ. 3-19

Coffey, Amanda, Jane & Atkinson, Paul, Anthony, *Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies (And Social Thought)*, Sage, Λονδίνο 1996

Cohen, Albert, K., Cole, George, F. & Bailey, Robert, G., *Prison violence*, Lexington Books, Λέξιγκτον 1976

Cohen, Albert, K., *Delinquent Boys*, Free Press, Γκλένκοου 1955

Cohen, Stuart, *Visions of social control*, Crime, Punishment and Classification, Polity Press, Κέιμπριτζ 1985

Cole, David, *No equal justice: Race and class in the American criminal justice system*, The New Press, Νέα Υόρκη 1999

Comfort, Megan, *Doing Time Together: Love and Family in the Shadow of the Prison*, University of Chicago Press, Σικάγο, Λονδίνο 2007

Conover, Ted, *New Jack: Guarding Sing Sing*, Vintage Books, Νέα Υόρκη, 2002

Cowburn, Malcolm, «Confidentiality and public protection: Ethical dilemmas in qualitative research with adult male sex offenders», *Journal of Sexual Aggression*, 11 (1), 2005, σ. 49-63

Cressey, Donald, R. & Irwin, John, «Thieves, convicts and the inmate culture», *Social Problems*, 10, 1962, σ. 142-155

Cressey, Donald, R., «The Respectable Criminal», *Criminology*, 3 (1), 1965, σ. 13-16

Cressey, Donald, R., *The prison: Studies in Institutional Organization and Change*, Holt Rinehart and Winston, Νέα Υόρκη 1961

Crew, Ben, «Codes and conventions: the terms and donditions of contemporary inmate values» στο **Liebling, Alison & Maruna Shadd** (επιμ.), *The effects of imprisonment*, Willan, Κουλόμπτον 2005, σ. 177-208

Crouch, Ben, M. & Marquart, James, W., *An Appeal to Justice,* University of Texas Press, 1989

Cullen, Francis, T., Agnew, Robert & Wilcox, Pamela (επιμ.), *Criminological theory: Past to present*, Roxbury Publishing Company, Λος Άντζελες 1999

Davis, Alan, J., *Sexual Assaults in the Philadelphia Prison System and Sheriff's Vans*, Trans-Action, 1968

Decker, Scott, H., Bynum ,Tim. & Weisel, Deborah., «Gangs as organized crime groups: A tale of two cities»,

Justice Quarterly, Vol 15, 1998, σ. 395-423

Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna, *Handbook of Qualitative Research*, Sage, 2000 (1994)

Denzin, Norman, *Sociological Methods: A sourcebook*, Mc Graw Hill, Νέα Υόρκη 2006 (1978)

Denzin, Norman, *Symbolic interactionism and cultural studies: The politics of interpretation*, Blackwell, Κέιμπριτζ 1992

Dey, Ian, *Grounding grounded theory: guidelines for qualitative inquiry*, Academic Press, Λονδίνο 1999

Di Zerega, Margaret & Villalobos-Agudelo, Sandra, *Piloting a tool for reentry. A promising approach to engaging family members*, Vera Instutute of Justice, Μάρτιος 2011

Dritsakis N., Gkanas A., *«The effect of socio-economic determinants on crime rates: An empirical research in the case of Greece with cointegration analysis»*, International Journal of Economic Sciences and Applied Research, 2 (2), Δεκέμβριος 2009, σ. 51-64

Dodd, Stuart, C., «On Classifying Human Values: A step in the prediction of human valuing», *American Sociological Review*, 16 (5), 1951, σ. 645-653

Dorpat, Theodore, L., *Crimes of Punishment, America's Culture of Violence*, Algora Publishing, Νέα Υόρκη 2007

Downes, David, Rock, Paul, Chinkin, Christine, Gearty, Conor, Chomsky, Noam, *Crime, Social Control and Human Rights: From moral panics to states of denial, Essays in honor of Stanley Choen*, Willan Publishing, 2007

Duff, Antony & Garland, David, *A reader on Punishment*, Oxford Univercity Press, Οξφόρδη 1994

Durkheim, Emile, *Division du travail social*, PUF, Παρίσι 1960 (1893)

Durkheim, Emile, *The rules of sociological method*, The Free Press, Νέα Υόρκη, Λονδίνο, Τορόντο, Σίντνεϊ 1982 (1895)

Edgar, Kimmett, O' Donnell, Ian & Martin, Carol, *Prison violence: The dynamics of conflict, fear and power*, Willan Publishing, Κουλόμπτον 2003

Edin, Kathryn, Nelson, Timothy, J. & Paranal, Rechelle, «Fatherhood and Incarceration as Potential Turning Points in the Criminal Careers of Unskilled Men» στο **Pattillo, Mary, Weiman, David & Western, Bruce**, *Imprisoning America: The Social Effects of Mass Incarceration*, Russell Sage Foundation, 2004

Einat, Tomer & Einat, Haim, «Inmate argot as an expression of prison subculture: The Israeli Case», *The Prison Journal*, 80, 2000, σ. 309-325

Ekland-Olson, Sheldon, Barrick, Dennis & Cohen, Lawrence, «Prison overcrowding and disciplinary problems: An analysis of the Texas prison system», *Journal of Applied Behavioral Science*, 19, 1983, σ. 389-421

Eliade, Mircea, *Cosmos and History*, Νέα Υόρκη, 1959

Ellis, Desmond, Grasmick, Harold, G. & Gilman, Bernard, «Violence in prisons: A sociological analysis», *American Journal of Sociology*, 80, 1973, σ. 16-43

Emerson, Robert (επιμ.), *Contemporary Field Research*, Little Brown, Βοστόνη 1983

Erlich, Howard, J., *The Social Psychology of Prejudice*, John Wiley & Sons, Νέα Υόρκη 1973

Erzberger, Christian & Prein, Gerald, «Triangulation: Validity and empirically-based hypothesis construction», *Quality and Quantity*, 31, 1997, σ. 141-154

Etzioni, Amitai, *A Comparative Analysis of Complex Organizations*, Free Press, Γκλένκοου 1961

Evans, Bergen & Evans, Camelia (επιμ.), *A Dictionary of Contemporary American Usage*, Random House, Νέα Υόρκη 1957

Faris, Robert, E., Lee & Dunham, Warren, *Mental disorders in urban areas: an ecological study of schizophrenia and other psychoses*, University of Chicago Press, Οξφόρδη 1939

Faris, Robert, E., Lee, *Handbook of Modern Sociology*, Rand McNally, Σικάγο 1964

Farrington, David & Nuttall, Christopher, «Prison size, overcrowding, prison violence, and recidivism», *Journal of Criminal Justice*, 8, 1980, σ. 221-231

Farrington, David, «Self-reports of deviant behavior: Predictive and stable?», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 64, 1973, σ. 99-110

Feenan, Dermot, *Informal Criminal Justice (Advances in criminology)*, Ashgate Publishing Company, Αγγλία 2002

Feintuch, Sophie, *Power, Perceptions and Incarceration: An analysis of Spain's New External Units for Imprisoned Mothers and Children*, Central European University, Βουδαπέστη 2013

Feldman, Philip (επιμ.), *Developments in the study of criminal behavior: Violence*, τόμ. 2, Wiley, 1982

Ferrell, Jeff & Hamms, Mark, *Ethnography at the edge: Crime deviance and field research,* Northeastern University Press, Βοστόνη 1998

Ferri, Enrico, *Criminal Sociology*, Project Gutenberg, 1996 (1884)

Fidgerald, Mike, McLennan, Gregor & Pawson, Jennie, *Crime and Society: Readings in History and Theory*, Routledge, Λονδίνο 1981

Fogel, David, *We are the Living Proof – The justice model for Corrections*, Anderson Pub Co, Σινσινάτι 1979 (1975)

Fong, Robert, S., «The organizational structure of prison gangs: A Texas case study», *Federal Probation*, 54 (1), 1990, σ. 36-43

Fong, Robert, S., Vogel, Ronald, E. & Buentello, Salvador, «Blood-in, Blood-out: The rationale behind defecting from prison gangs», *Journal of Gang Research*, 2 (4), 1995, σ. 45-51

Foucault, Michel, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*, Pantheon, Νέα Υόρκη 1980

Friedmann, Alex, «Lowering recidivism through family communication», *Prison Legal News*, 25 (4), Απρίλιος 2014, σ. 24

Fuller, Dan & Orsagh, Thomas, «Violence and Victimization within a State Prison System», *Criminal Justice Review,* 2 (2), 1977, σ. 325-346

Gaes, Gerald, G., Wallace, Susan, Gilman, Evan, Klein-Saffran, Jody & Suppa, Sharon, «The influence of prison gang affiliation on violence and other prison misconduct», *Prison Journal*, 82, 2002, σ. 359-385

Galdwell, Morris, «Group dynamics in the prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 46 (5), 1956, σ. 648-657

Garabedian, Peter, «Social roles and processes of socialization in the prison community», *Social Problems*, 11, 1963, σ. 139-154

Garabedian, Peter, G., «Social Roles in Correctional Community», *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 55 (3), Σεπτέμβριος 1964, σ. 338-347

Garabedian, Peter, G., «The Natural History of an Inmate Community in a Maximum Security Prison», *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 61 (1), Μάρτιος 1970, σ. 78-85

Garland, David & Sparks Richard (επιμ.), *Criminology and social theory*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2000

Garland, David & Sparks, Richard, «Criminology, Social Theory and the challenge of our times», *British Journal of Criminology*, 40, 2000, σ. 189-204

Garland, David, «The criminal and his science. A critical account of the formation of criminology at the end of the 19th century», *The British Journal of Criminology*, 25 (2), 1985, σ. 109-137

Garland, David, *Mass imprisonment: Social Causes and Consequences*, Sage, Λονδίνο, Θάουζεντ Οκς, Νέο Δελχί 2001

Garland, David, *Punishment and Modern Society: A study in social theory*, University of Chicago Press, Σικάγο 1990

Garland, David, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, University of Chicago Press, Σικάγο 2001

Garland, David, Young, Peter, *The Power to Punish: Contemporary Penalty and Social Analysis*, Heinemann, Λονδίνο 1983

Gelder, Ken & Thornton, Sarah, *The subcultures reader*, Routledge, Λονδίνο, Νέα Υόρκη 1997

Giddens, Antony, *The constitution of society*, Polity, Κέιμπριτζ 1984
Gillespie, Wayne, *Prisonization: Individual and institutional factors affecting inmate conduct*, LFB Scholarly, Νέα Υόρκη 2003
Gilligan, James, *Violence: Reflections on a National Epidemic*, Vintage, Νέα Υόρκη 1997
Glaser, Barney, G. & Straus Anselm, L., *The Discovery of Grounded Theory: Strategies of Qualitative Research*, Aldine Transaction, 2006 (1967)
Glaser, Barney, G., «The Constant Comparative Method of Qualitative Research», *Social Problems*, 12, 1965, σ. 431-445
Glaser, Daniel, «The Effectiveness of a Prison and Parole System», Bobbs-Merrill, Ιντιανάπολις 1964
Goldmark, Pauline, *Boyhood and Lawlessness in West Side Studies*, Survey Associate Inc., Νέα Υόρκη 1914
Gordon, Milton, M., *Assimilation in American life: The role of Race, Religion and National Origins*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 1964
Gottfredson, Stephen, D. & McConville, Sean, *America's Correctional Crisis: Prison Populations and Public Policy: Contributions in Criminology and Penology*, Greenwood Press, Νέα Υόρκη 1987
Groenewald, Thomas, «A phenomenological research design illustrated», *International Journal of Qualitative Methods*, 3(1), 2004, σ. 1-26
Guillemin, Marilys & Gillam, Lynn, «Ethics reflexivity and «ethically important moments» in research», Qualitative Inquiry, 10 (2), 2004, σ. 261-280
Guiraud, Pierre, *L'Argot*, PUF, Παρίσι 1985
Hagan, John & Dinovitzer, Ronit, «Collateral Consequences of Imprisonment for Children, Communities and Prisoners» στο **Tonry, Michael & Petersilia, Joan** (επιμ.), *Crime and Justice: Prisons*, University of Chicago Press, 1999
Haig, Brian, D., «Grounded theory as scientific method», *Philosophy of Education*, 28 (1), 1995, σ. 281-290
Hall, Richard, *Organizations: Structure and Process*, Prentice-Hall, Νιου Τζέρσεϊ 1982
Halliday, Michael, A.K., *Language as Social Semiotic*, Edward Arnold, Λονδίνο 1978
Hanser, Robert, D., *Introduction to corrections*, Sage, 2012
Hanser, Robert, D., *Labeling theory as a paradigm for the etiology of prison rape: Implications for understanding and intervention*, National Institute of Corrections, Ουάσιγκτον 2003
Harer, Miles, D. & Steffensmeier, Darrell, J., «Race and prison violence», *Crminology*, 34, 1996, σ. 323-354
Hartnagel, Timothy, F. & Gillian, Mary, Ellen, «Female prisoners and the inmate code», *Pacific Sociological Review*, 23, 1980, σ. 85-104
Harvey, Joel, *Young Men in Prison: Surviving and adapting to life inside*, Willan Publishing, 2007
Hawkins, Gordon, *The prison: policy and practice*, University of Chicago Press, Σικάγο 1976
Hay Iain (επιμ.), *Qualitative Research Methods in Human Geography,* Oxford University Press, Μελβούρνη 2000
Hayner, Norman, S. & Ash, Ellis, «The Prisoner Community as a Social Group», *American Sociological Review*, 4 (3), Ιούνιος 1939, σ. 362-369
Haynes, F., E., «The sociological study of the prison community», *Journal of Criminal Law & Criminology*, 39, 1948, σ. 432-440
Hayward, Keith, Maruna, Shadd & Mooney, Jayne, *Fifty Key Thinkers in Criminology*, Routledge Taylor & Francis Group, Λονδίνο, Νέα Υόρκη 2010
Heirich, Max, «The Use of Time in the Study of Social Change», *American Sociology Review*, 29(3), 1964, σ. 386-397
Henry, Stuart & Milovanovic, Dragon, *Constitutive Criminology: Beyond Postmodernism*, Sage, 1996
Hensley, Christopher, Tewksbury, Richard & Castle, Tammy, «Characteristics of Prison Sexual Assault Targets in Male Oklahoma Correctional Facilities», *Journal of Interpersonal Violence*, 18(6), 2003, σ. 355-370
Hodge, Robert & Kress, Gunther, *Social Semiotics*, Polity, Basil Blackwell, Κέιμπριτζ 1988

Hodgson, Philip, Parker, Andrew & Seddon, Toby, «Doing drugs research in the criminal justice system: Some notes from the field», *Addiction Research and Theory*, 14 (3), 2006, σ. 253-264

Hoffmann, John, P., «A Contextual Analysis of Differential Association, Social Control and Strain Theories of Deliquency», *Social Forces*, 81 (3), Μάρτιος 2003, σ. 753-785

Holt, Norman & Miller, Donald, *Explorations in Inmate Family Relationships*, Publications Coordinator, ΗΠΑ 1972

Homant, Robert, J., «Employment of ex-offenders: the role of prisonization and self-esteem», *Journal of Counseling, Services, & Rehabilitation,* 8, 1984, σ. 5-23

Horney, Julie, Osgood, Wayne, D. & Haen-Marshall, Ineke, «Criminal Careers in the Short-Term: Intra-Individual Variability in Crime and its Relation to Local Life Circumstances», *American Sociological Review*, 60 (5), 1995, σ. 655-673

Hudson, Barbara, *Penal Policy and Social Justice*, McMillan, Λονδίνο 1993

Hulsman, Louk, «Critical Criminology and the concept of crime», *Contemporary Crises*, 10 (1), 1986, σ. 63-80

Hunt, Geoffrey, Riegel, Stephanie, Morales, Tomas & Waldorf, Dan, «Changes in prison culture: Prisons gangs and the case of the pepsi generation», *Social Problems,* 40 (3), 1993, σ. 398-409

Hurrelmann, Klaus, *Social Structure and Personality Development: The Individual as a Productive Processor on Reality*, Cambridge University Press, 1988

Ibrahim, Azmy, Ishak, «Deviant sexual behavior in men's prisons», *Journal of Crime and Delinquency,* 20, 1974, σ. 38-44

Innes, Martin, *Understanding social control, Deviance, crime and social order*, Open University Press, Γλασκόβη 2003

Irwin, John & Austin, James, *It' s about time: America's Imprisonment Binge*, Wadsworth, Μπελμόντ 1994

Irwin, John & Cressey, Donald, «Thieves, convicts, and the inmate subculture», *Social Problems*, 54, 1962, σ. 142-155

Irwin, John, *Prisons in turmoil*, Little Brown, Βοστόνη 1980

Jacobs, James, B., «Race Relations and the Prisoner Subcutlure», *Crime and Justice*, 1, 1979, σ. 1-27

Jacobs, James, B., «Stratification and Conflict among Prison Inmates», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 66 (4), 1976, σ. 476-482

Jacobs, James, B., *Stateville: The penitentiary in mass society*, University of Chicago Press, Σικάγο 1997

Janowitz, Morris, *Social Control of the Welfare State*, University of Chicago Press, Σικάγο 1977

Jensen, Gary, F. & Jones, Dorothy, «Perspectives on inmate culture: A study of women in prison», *Social Forces*, 54, 1976, σ. 590-603

Jewkes, Yvonne, «Men behind bars: 'doing' masculinity as an adaptation to imprisonment», *Men and Masculinities*, 8 (1), 2005, σ. 44-61

Jiang, Shanhe, H. & Fisher-Giorlando, Marianne, «Inmate misconduct: A test of deprivation, importation and situational models», *The Prison Journal*, 82, 2002, σ. 335-358

Johnson, Robert & Toch, Hans (επιμ.), *The pains of imprisonment*, Waveland Press, Πρόσπεκτ Χάιτς 1988

Johnson, Robert, *Hard time: Understanding and Reforming the Prison*, Wadsworht, Μπελμόντ 2002 (3η έκδοση)

Johnston, Norman, *Forms of Constraint, A history of prison architecture*, University of Illinois Press, Ουρμπάνα, Σικάγο, 2000

Johnstone, Lorraine & Cooke, David, «PRISM: A promising paradigm for assessing and managing institutional violence: Findings from a multiple case study analysis of five Scottish prisons», *International Journal of Forensic Mental Health Services*, 9, 2010, σ. 180-191

Jupp, Victor, Davies, Pamela & Francis, Peter, *Doing Criminological Research*, Sage, Λονδίνο 2000

Jupp, Victor, *Methods of Criminological Research*, Routledge, Λονδίνο, Νέα Υόρκη 1989

Jutte, Robert, *Poverty and deviance in early Modern Europe*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ 1994

Kaminski, Marek, M., «Games prisoners play: Allocation of Social Roles in a total Institution», *Rationality & Society*, 15, 2003, σ. 188-217

Kasarda, John, D. & Janowitz, Morris, «Community attachment in mass society», *American Sociological Review*, 39 (3), 1974, σ. 328-339

Kauffman, Kelsey, *Prison officers and their world*, Harvrard University Press, 1988

Klare, Hugh, *Anatomy of prison*, Greenwood Press, 1960

Knox, George, *An Introduction to Gangs*, New Chicago School Press, Ιλινόις 2000 (5η έκδοση) (1994)

Knox, George, W., Tomanhauser, Edward, D., κ.ά., «Preliminary results of the 1995 Adult Corrections Survey: A special report of the National Gang Crime Research Center», *Journal of Gang Research*, Vol 3, 1996, σ. 27-63

Kothari, C.R. , *Research Methodology: Methods and Techniques* (2nd ed.), New Age International Publishers, 2004

Kroeber, Alfred, L. & Parsons, Talcott, «The concepts of culture and of social systems», *American Sociological Review*, 23, Οκτώβριος 1958, σ. 582-583

Kroeber, Alfred, L., Kluckhohn, Clyde & Untereiner, Wayne, «Culture: A critical review of concepts and definitions», *Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology*, 47 (1), 1952, σ. 718-720

Kupers, Terry, A., *Prison Madness: The mental health crisis behind bars and What we must do about it*, Jossey Bass, Σαν Φρανσίσκο 1999

Kvale Steinar, *InterViews, An Introduction to Qualitative Research Interviewing,* Sage, Θάουζεντ Οκς 1996

Labropoulou, E, *«The sociology of prison and the self-referential approach to prison organization and to correctional reforms»*, Systems Research and Behavioural Science, 16, 1999, σ. 239-252

Laing, Ronald, Davida, *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*, Penguin, Νέα Υόρκη 1965

Lane, Michael, «Inmate Gangs», *Corrections Today*, 51 (4), 1989, σ. 98-99

Layder, Derek, *New strategies in social research: an introduction and guide*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1993

Leahy, June, P., «Coping strategies of prisoners in a maximum security prison: minimals, optimals and utilitarians», *Social Thought & Research*, 21, 1998, σ. 279-290

Lemert, Edwin, «Some Aspects of a general theory of sociopathic behavior», *Proceedings of the Pacific Sociological Society, State College of Washington Research Studies*, 1, 1948, σ. 24-29

Lerner, Jimmy, *You got nothing coming: Notes form a prison fish*, Broadway Books, Νέα Υόρκη 2002

Lewis, Orlando, Faukland, *The development of American prisons and prison customs: 1776-1845*, Prison Association of New York, 1922

Liebling, Alison & Arnold, Helen, *Prisons and their Moral Performance: A study of Values, Quality and Prison life*, Clarendon Press, Οξφόρδη 2004

Liebling, Alison & Maruna, Shadd, *The effects of Imprisonment*, Willan, Κουλόμπτον 2005

Liebling, Alison (επιμ.), *Security, Justice and Order in Prison: Developing Perspectives*, University of Cambridge, Institute of Criminology, Κέιμπριτζ 1997

Liebling, Alison, *Doing research in prison: Breaking the silence?»* Theoritical Criminology, 3 (2), 1999, σ. 147-173

Liebling, Alison, *Prisons and their moral performance: A study of values, quality and prison life*, Oxford University Press, Οξφόρδη 2005

Linton, Ralph, *The study of man, an introduction*, Appleton-Century Company, Νέα Υόρκη, Λονδίνο 1936

Lochner, Lance & Moretti, Enrico, «The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests and self-reports», *The American Economic Review*, 94, 2004, σ. 155-189

Lockwood, Daniel, *Prison Sexual Violence*, Elsevier Press, Νέα Υόρκη 1980

Lopoo, Leonard, M., &Western, Bruce, «Incarceration and the Formation and Stability of Marital Unions», *Journal of Marriage and Family*, 67 (3), 2005, σ. 721-734

Luhmann, Niklas, *Essays on Self-Reference*, Columbia University Press, Κολούμπια, Νέα Υόρκη 1990

Lyman, Michael, D., *Gangland: Drug trafficking by organized criminals*, Charles C. Thomas Publications, Σπρίνγκφιλντ 1989

Lyons, Christopher, J., «Community (Dis)Organisation and Racially Motivated Crime», *American Journal of Sociology*, 113 (3), Νοέμβριος 2007, σ. 815-863

MacKenzie, Doris, Layton, «Age and adjustment to prison», *Criminal Justice and Behavior*, 141, 1987, σ. 424-447

Maguire, Mike, Vagg, Jon & Morgan, Rodney, *Accountability and Prisons*, Tavistock, Λονδίνο 1985

Marbley, Aretha, Faye & Ferguson, Ralph, «Responding to Prisoner Reentry, Recidivism and incarceration of Inmates of Color: A Call to the Communities», *Journal of Black Studies*, 35 (5), 2005, σ. 633-649

Marquart, James, W., Sorrensen, Jonathan, Holsinger, Alexander & Lattessa, Edward, J., *Correctional Contexts: Contemporary and Classical Readings*, Roxbury, Λος Άντζελες 1997

Marshall, Cristopher, D., *Beyond Retribution: A new testament vision for justice, crime and punishment*, Grand Rapids, Erdmans, 2001

Martinson, Robert, «What Works? Questions and answers about prison reform», The Public Interest, Vol 35, Άνοιξη 1974, σ. 22-54

Maruna, Shadd & Immarigeon, Russ, *After Crime and Punishment: Pathways to offender reintegration*, Willan Publishing, 2004

Massoglia, Michael, Remster, Brianna & King, Ryan, D., «Stigma or Separation? Understanding the Incarceration-Divorce Relationship», *Social Forces*, 90 (1), 2011, σ. 133-156

Mathiesen, Thomas, «Response: The abolitionist stance», *Journal of Prisoners on Prison*, 17 (2), 2008, σ. 58-63

Mathiesen, Thomas, «The Sociology of Prisons: Problems for Future Research», *The British Journal of Sociology*, 17 (4), Δεκέμβριος 1966, σ. 360-379

Mathiesen, Thomas, *Prison on Trial: A critical assessment*, Waterside Press, Λονδίνο 2006 (1990)

Matthews, Roger, *Doing Time: An Introduction to the Sociology of Imprisonment*, Macmillan Press, 1999

Matza, David, *Becoming Deviant*, Trasaction Publishers, Νιου Μπράνσγουικ, Νιου Τζέρσεϊ 2010 (1969)

Mayo, Marjorie, *Cultures, Communities, Identities: Cultural Studies for Participation and Empowerment*, Palgrave Macmillan, 2000

Mayr, Andrea, *Prison Discourse: Language as a Means of Control and Resistance*, Palgrave Macmillan, 2004

McClung-Lee, Alfred, «Levels of culture as levels of social generalization», *American Sociological Review*, 10, 1945, σ. 485-495

McCorkle, Richard, C., «Fear of victimization and symptoms of psychopathology among prison inmates», *Journal of Offender Rehabilitation*, 19, 1993, σ. 27-42

McCorkle, Richard, C., Miethe, Terrance, D. & Drass, Kriss, A., «The roots of prison violence: A test of the deprivation, management and not-so-total institution models», *Crime and Delinquency*, 41, 1995, σ. 317-332

McDermott, Kathleen, King, D. Roy, *Mind games: Where the action is in prisons,* British Journal of Criminology, 28 (3), 1988, σ. 357-377

Mears, Daniel, P., «Towards rational and evidence-based crime policy», *Journal of Criminal Justice*, 35(6), 2007, σ. 667-682

Meisenhelde, Thomas, «An essay on time and the phenomenology of imprisonment», *Journal of Deviant Behavior*, 6 (1), 1984, σ. 39-56

Melossi, Dario & Pavarini, Massimo, *The Prison and the Factory: Origins of the Penitentiary System*, Macmillan, Λονδίνο 1977

Melossi, Dario, «Strategies of Social Control in Capitalism: A comment on Recent Work», *Contemporary Crises*, Vol 4, Οκτώβριος 1980, σ. 381-402

Melossi, Dario, *The sociology of punishment, Socio-Structural Perspectives*, Ashgate Darmouth, Άλντερσοτ, Μπρούκφιλντ ΗΠΑ, Σιγκαπούρη, Σίντνεϊ 1998

Merriam, Sharan, B., *Qualitative Research in practice: Examples for discussion and analysis*, Jossey-Bass, Σαν Φρανσίσκο 2002

Merton, Robert, K., «Social Structure and Anomie», *American Sociological Review,* 3 (5), 1938, σ. 672-682

Merton, Robert, K., *Social Theory and Social Structure*, The Free Press of Glencoe Inc., Νέα Υόρκη 1968

Miles, Matthew, B. & Huberman, Michael, A., *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*, Sage, Μπέβερλι Χιλς 1984

Miles, Matthew, B. & Huberman, Michael, A., *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, Sage, 1994 (1984)

Miller, Mitchell, J., *21st Century Criminology: A reference Handbook*, Λονδίνο, Θάουζεντ Οκς, 2009

Miller, Walter, «Lower Class Culture as Generating Milieu of Gang Delinquency», *Journal of Social Issues*, 14, 1958, σ. 5-19

Miner-Romanoff, Karen, «Interpretive and Critical Phenomenological Crime Studies: A Model Design», *The Qualitative Report*, 17 (54), 2012, σ. 1-32

Montgomery, Reid, **Crews, Gordon & Crawley, William, R.,** *A history of correctional violence: An examination of reported causes of riots and disturbances*, American Correctional Associates, 1998

Moore, John, «Alexander Maconochies mark system», *Prison Service Journal*, 198, 2011, σ. 38-46

Morenoff, Jeffrey, D., Sampson, Robert, J. & Raudenbush, Stephen, W., «Neighborhood Inequality, Collective Efficacy and the Spatial Dynamics of Urban Violence», *Criminology*, 39 (3), σ. 517-560

Morris, Terence & Morris, Pauline, «The experience of imprisonment», *British Journal of Criminology*, 2, 1962, σ. 337-360

Morris, Norval & Rothman, David (επιμ.), *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1996

Nacci, Peter, L. & Kane, Thomas, «The Incidence of Sex and Sexual Aggression in Federal Prisons», *Federal Probation*, 47(4), 1983, σ. 31-36

Nacci, Peter, L. & Kane, Thomas, R., «Inmate Sexual Aggression: Some Evolving Propositions, Empirical Findings, and Mitigating Counter-Forces», *Journal of Offender Counseling, Services and Rehabilitation*, 9, 1984, σ. 1-20

Nacci, Peter, L. & Kane, Thomas, R., «Sex and Sexual Aggression in Federal Prisons: Inmate Involvement and Employee Impact», *Federal Probation*, 48 (1), 1984, σ. 46-53

Newman, Isidore & Benz, Carolyn, R., *Qualitative-Quantitative Research Methodology: Exploring the Interactive Continuum*, Southern Illinois University Press, 1998

Newton, Michael, *Criminal Justice: Prison and the Penal System*, Chelsea House Publishing, 2010

Noaks, Lesley & Wincup, Emma, *Criminological Research: Understanding Qualitative Methods*, Sage, 2004

O' Donnell, Ian & Edgar, Kimmett, «Routine victimization in prison», *Howard Journal of Criminal Justice*, 375, 1998, σ. 266-279

Ohlin, Loyd, E., *Sociology and the field of corrections*, Russell Sage, Νέα Υόρκη 1956

Olsen, Wendy, *Qualitative and Quantitative Data Analysis*, The Graduate School, University of Bradford, 2001

Overholser, James C., «Ethical issues in prison research: A risk/benefit analysis»*, Behavioral Sciences and the Law*, 5 (2), 1987, σ. 187-202

Pager, Devah, *Marked: Race, Crime and Finding Work in Era of Mass Incarceration*, University of Chicago Press, Σικάγο, Λονδίνο 2007

Panoussis, Yannis, «Neo-correctionism: The limits of prisoner's freedom στο European Conference on Prison Education», 3rd European Conference for Directors and Co-ordinators of Prison Educations, Λευκωσία 2000

Papastamou, Stamos, Prodromitis, Gerasimos & Iatridis Tilemachos, «Perceived Threats to Democracy: An ex-

amination of Political Affiliation and Beliefs about Terrorism, State Control and Human Rights», *Analyses of Social Issues and Public Theory*, 5 (1), 2005, σ. 249-262

Papp, Gabor, «Prisonization and/or Criminalization? Some Theoretical Considerations and Empirical Findings», *Hungarian Statistical Review,* 16, 2012, σ. 46-66

Park, Robert, E. & Burgess, Ernest, W., *The City*, University of Chicago Press, 1925

Parker, Michael & Gunn, John (επιμ.), *Dynamic Security: The democratic therapeutic community in prison*, Jessica Kingsley Publishers, Λονδίνο, Φιλαδέλφεια 2007

Parsons, Talcott & Shils, Edward, A., *Toward a general theory of action*, Harvard University Press, Κέιμπριτζ 1951

Parsons, Talcott, *The Social System*, Free Press, Σικάγο 1951

Patenaude Allan, «No promises but I'm willing to listen and tell what I hear: Conducting qualitative research among prison inmates and staff», *The Prison Journal*, 84 (4), 2004 σ. 698-915

Pattillo, Mary, Weiman, David & Western, Bruce, *Imprisoning America: The Social Effects of Mass Incarceration*, Russell Sage Foundation, 2004

Peat, Barbara, J. & Winfree, Thomas, L., «Reducing the intra-institutional effects of 'prisonization': A study of the therapeutic community of drug-using inmates», *Criminal Justice and Behavior*, 19, 1992, σ. 206-225

Penal Reform International, Global Prison Trends 2015, Ηνωμένο Βασίλειο 2015

Pollock, Joycelyn, *Prisons: Today and tomorrow*, Aspen Publishers, Γκέτερσμπουργκ 1997

Poole, Eric, D., Regoli, Robert, M. & Thomas, Charles, W., «The Measurement of Inmate Social Role Types: An assessment», *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 71 (3), 1980, σ. 317-324

Presdee, Mike, «Cultural Criminology. The long and winding road», *Theoretical Criminology*, 8 (3), 2004, σ. 275-285

Presdee, Mike, *Cultural Criminology and the Carnival of Crime*, Routledge, Λονδίνο, Νέα Υόρκη 2000

Putnam, Robert, D., *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, Νέα Υόρκη 2000

Ralph, Paige, Hunter, Robert, J., Marquant, James, W, Cuvelier, Stephen, J. & Merianos, Dorothy, «Exploring the differences between gang and nongang prisoners» στο Huff, Ronald, C. (επιμ.), *Gangs in America*, Sage, Θάουζεντ Οκς 1996, σ. 123-136

Ralph, Peige & Marquart, James, W., «Gang violence in Texas Prisons», *Prison Journal*, 71 (2), 1991, σ. 38-49

Ramirez, John, «Prisonization, staff, and inmates: Is it really about us versus them?», *Criminal Justice and Behavior*, 11, σ. 423-460

Reiman, Jeffrey, *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison: Ideology, Class and Criminal Justice*, Allyn & Bacon, Βοστόνη 2007

Rhodes, Loma, «Pathological effects of the supermaximum prison», *American Journal of Public Health*, 95 (10), 2005, σ. 1692-1695

Rhodes, Loma, «Toward an anthropology of Prisons», *Annual Review of Anthropology*, 30, 2001, σ. 65-83

Rhodes, Loma, *Total Confinement: Madness and reason in the maximum security prison*, Berkeley, University of California Press, Λος Άντζελες, Λονδίνο 2004

Riches, David, *The Anthropology of Violence*, Blackwell, Οξφόρδη 1986

Rideau, Wilbert & Wikberg, Ron, *Life sentences: Rage and Survival Behind Bars*, Time Books, Random House, Νέα Υόρκη 1992

Roberts, Albert, R., *Sourcebook on Prison Education*, *Past, Present and Future,* 1971

Roberts, Julian, V., *The virtual prison: Community Custody and the Evolution of Imprisonment*, Cambridge University Press, 2004

Roberts, Kathryn, A. & Wilson, Richard, W., «ICT and the research process: Issues around the compatibility of technology with qualitative data analysis», *Qualitative Social Research*, 3 (2), 2002, σ. 83-94

Roberts, Lynne & Indermaur, David, «The Ethics of Research with Prisoners», *Journal Institute of Criminology*,

19 (93), 2008, σ. 309-326
Robinson, Russell, K., «Masculinity as Prison: Sexual identity, Race and Incarceration», *California Law Review,* 99 (5), 2011, σ. 1309-1408
Robrecht, Linda, «Grounded theory: evolving methods», *Qualitative Health Research*, 5, 1995, σ. 169-177
Robson Colin*, Real World Research,* Blackwell, Οξφόρδη 2002 (2η έκδοση)
Rosenberg, Morris & Turner, Ralph, H., *Social psychology: Sociological perspectives*, Allyn and Bacon, Βοστόνη, Λονδίνο, Τορόντο, Σίντνεϊ, Τόκιο, Σιγκαπούρη 1995
Ross, Edward, Alsworth, *Social control*, MacMillan, Νέα Υόρκη 1901
Roth, Michael, *Prisons and Prison Systems: A Global Encyclopedia*, Greenwood Press, 2006
Roucek, Joseph, *Social Control*, Princeton, Van Nostrand, Νιου Τζέρσεϊ 1956
Ruck, Sydney, Kenneth, *Paterson on Prisons*, Muller, Λονδίνο 1951
Rusche, Georg & Kirchheimer, Otto, *Punishment and Social Structure*, Columbia, Νέα Υόρκη 1968
Sappington, Andrew, A., «Relationships among prison adjustment, beliefs and cognitive coping style», *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 40, 1996, σ. 54-62
Saum, Christine, Surratt, Hilary, Inciardi, James & Bennett, Rachael, «Sex in Prison: Exploring the Myths and Realities», *The Prison Journal*, 75 (4), 1995, σ. 413-430
Scacco, Anthony, M., *Male Rape: A Case Book of Sexual Aggressions*, AMS Press, Νέα Υόρκη 1982
Schmalleger, Frank & Smykla, John, O., *Corrections in the 21st century*, McGraw-Hill Higher Education, Βοστόνη 2009 (4η έκδοση)
Schrag, Clarence, «Leadership among prison inmates», *American Sociological Review*, 19, 1954, σ. 37-42
Schur, Edwin, M., *Radical nonintervention: Rethinking the delinquency problem*, Prentice Hall, 1973
Schwartz, Howard & Jacobs, Jerry, *Qualitative Sociology*, Free Press, Νέα Υόρκη 1979
Schwendinger, Herman & Schwendinger, Julia, «Defenders of Order of Guardians of Human Rights», *Criminology*, 5 (2), 1970, σ. 123-157
Scull, Andrew, *Decarceration: Community Treatment and the Deviant - A Radical Review*, Polity, Κέιμπριτζ 1984
Seddon, Toby, «Paying drug users to take part in research: Justice human rights and business perspectives on the use of incentive payments», *Addiction Research and Theory*, 13 (2), 2005, σ. 101-109
Senechal de la Roche, Roberta, «Collective Violence as Social Control», *Sociological Forum*, 11 (1), Μάρτιος 1996, σ. 97-128
Shanahan, Ryan & Villalobos-Agudelo, Sandra, «The family and recidivism», *American Jails magazine*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2012, σ. 17-24
Shelden, Randall, G., «A comparison of gang members and non-gang members in a prison setting», *The Prison Journal*, LXXI (2), 1991, σ. 50-60
Sherif, Muzafer, *The psychology of social norms*, Harper, Οξφόρδη, Αγγλία, 1936
Shibutani, Tamotsu, «Reference groups as perspectives», *American Journal of Sociology*, 60, 1956, σ. 562-569.
Shoham, Efrat, *Prison Tattoos: A study of Russian Inmates in Israel*, Springer Briefs in Criminology, 2015
Silverman, David, *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, Sage, Λονδίνο 2001
Silverman, David, *Qualitative Research: Issues, Method and Practice*, Sage, Λονδίνο 1997
Silverman, David, *Qualitative research: Theory, method and practice*, Sage, Θάουζεντ Οκς 2004
Simon, Herbert, *Administrative Behavior*, Νέα Υόρκη 1947 (1945)
Sirisutthidach, Warissara & Titit ampruk, Dittita, «Patterns of Inmate Subculture: A Qualitative Study of Thai Inmates», *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 9 (1), Ιανουάριος-Ιούνιος 2014, σ. 94-109
Skarbek, David, «Governance and Prison Gangs», *American Political Science Review*, 105 (4), 2011, σ. 702-716

Smith, Jonathan, A., Harr, Rom & Van Langenhove, Luk (επιμ.), *Rethinking methods in Psychology*, Sage, Λονδίνο 1995

Sorokin, Pitirim, *Social and cultural dynamics*, American Book, Νέα Υόρκη 1937

Sparks, Richard, Bottoms, Hay, Sparks & Hay, Will, *Prisons and the Problem of Order*, Clarendon, Οξφόρδη 1996

Spierenburg, Pieter, *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates in Early Modern Europe*, Amsterdam Academic Archive, 2007 (1991)

Starchild, Adam, «Rape of youth in prisons and juvenile facilities», *Journal of Psychohistory*, 18 (2), 1990, σ. 145-150

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage, Λονδίνο 1998

Strauss, Anselm, *Qualitative analysis for Social Scientists*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ, Αγγλία 1987

Street, David, «The inmate group in custodial and treatment settings», *American Sociological Review,* 30, 1966, σ. 40-55

Struckman-Johnson, Cindy, Struckman-Johnson, David, Rucker, Lila, Bumby, Kurt & Donaldson, Stephen, «Sexual coercion reported by men and women in prison», *The Journal of Sex Research*, 33 (1), 1996, σ. 67-76

Sutherland, Edwin, H. & Cressey, Donald, R., *Criminology*, J.B. Lillincott, Φιλαδέλφεια 1978

Sutherland E. H., Cressey D. R., Principles of Criminology, Lippincott, Φιλαδέλφεια 1974 (1934

Sutherland, Edwin, H., *Principles of Criminology*, Lippincott, Φιλαδέλφεια 1934

Sykes, Gresham, M. & Matza, David, «Techniques of neutralization: a theory of delinquency», *American Sociological Review*, 22 (6), 1957, σ. 664-670

Sykes, Gresham, M. & Messinger, Sheldon, L., «The inmate social system» στο **Cloward, Richard, A., κ.ά.** (επιμ.), *Theoretical studies in the social organizations of prison*», Social Science Research Council, Νέα Υόρκη 1960

Sykes, Gresham, M., *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Νιου Τζέρσεϊ 2007 (1958)

Taylor, Angela, P., *How drug dealers settle disputes: Violent and nonviolent outcomes*, Monsey, Criminal Justice Press, Νέα Υόρκη 2007

Taylor, Ian, Walton, Paul & Young, Jock, *The New Criminology*, Routledge, Λονδίνο 1981

Tewksbury, Richard & Dabney, Dean, *Prisons and Jails: A reader*, Higher Education, 2009

Thomas W.I, Znaniecki F., «The Polish Peasant in Europe and America: A classic work in immigration history», University of Illinois Press, Βοστώνη 1996

Thomas, Charles, W., «Theoretical perspectives on alienation in the prison society: An empirical test», *Pacific Sociological Review*, 18, 1975, σ. 483–499

Thomas, Charles, W., «Theoritical Perspectives of Prisonization: A Comparison of the Importation and Deprivation Models», *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 68 (1), 1977, σ. 135-145

Thomas, Charles, Wellington & Petersen, David, M., *Prison organization and inmate subculture*, The Bobbs-Merrill Company, Ιντιανάπολις 1977

Thomas, Gary & James, David, «Reinventing grounded theory: some questions about theory, ground and discovery», *British Educational Research Journal*, 32 (6), 2006, σ. 767-795

Tischler E., «Can tolerance be taught?», *Corrections Today*, 61, 1999, σ. 76-78

Tittle, Charles, R. & Tittle Drollenne, P., «Social organization of prisoners: An empirical test», *Social Forces*, 43, 1964, σ. 215-221

Tittle, Charles, R., «Inmate Organization: Sex Differentiation and the Influence of Criminal Subcultures», *American Sociological Review*, 34 (4), Αύγουστος 1969, σ. 492-505

Toch, Hans, *Living in prison: The ecology of survival*, Free Press, Νέα Υόρκη 1977

Trammell, Rebecca, «Values, rules and keeping the peace: How men describe order and the inmate code in California prisons», *Deviant Behavior*, 30 (8), 2009, σ. 746-771

Traub, Stuart, H. & Little, Craig, B., *Theories of Deviance*, F.E. Peacock Publishers, Κόρτλαντ, Νέα Υόρκη 1999

Travis, Jeremy & Waul, Michelle, *Prisoners once removed: The impact of incarceration and reentry on children, families and communities*, The Urban Institute Press, Ουάσιγκτον 2003

Travis, Jeremy, Cincotta-McBride, Elisabeth & Solomon, Amy L., *Families left behing: The hidden costs of incarceration and reentry*, Urban Institute, Justice Policy Center, Οκτώβριος 2003 (αναθεωρήθηκε τον Ιούνιο 2005)

Tumin, Melvin, «The functionalist approach to social problems», *Social problems*, 12 (4), 1965, σ. 379-388

Tylor, Edward, Burnett, *Primitive Culture*, John Murray, Λονδίνο 1987

Ugelvik, Thomas, «Paternal pains of imprisonment: incarcerated fathers, ethnic minority masculinity and resistance narrative», *Journal of Punishment & Society*, 16 (2), 2014, σ. 152-168

Useem, Bert & Morrison-Piehl, Anne, *Prison State: The challenge of Mass Incarceration*, Cambridge University Press, 2008

Vanderstoep, Scott, W. & Johnston, Deidre, D., *Research Methods of Everyday Life: Blending Qualitative and Quantitative Approaches*, Jossey-Bass, 2009

Wacquant, Loic, *Punishing the Poor: The neoliberal government of social insecurity*, Duke University Press, Λονδίνο 2009

Waldram B. James, «Anthropology in prison: Negotiating consent and accountability with a "captured" population», *Human Organization*, 57 (2), 1998, σ. 238-244

Walmsley, Roy, «Global incarceration and prison trends», *Forum on Crime and Society*, 3 (1-2), 2003, σ. 65-78

Warren, Richmond, «The politics of punishment. A critical analysis of prisons in America», *Forham Urban Law Journal,* 2 (2), 1973, σ. 447-454

Weinberg, Kirson, S., «Aspects of the Prison's Social Structure», *American Journal of Sociology*, 47 (5), Μάρτιος 1942, σ. 717-726

Weinstein, Corey & Cummins, Eric, *The crime of punishment: Pelican Bay Maximum Security Prison*, South End Press, Σαν Φρανσίσκο 1996

Wellford, Charles, «Factors Associated with Adoption of the Inmate Code: A Study of Normative Socialization», *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 58 (2), Ιούνιος 1967, σ. 197-203

Wellford, Charles, «Labeling theory and criminology: An assessment», *Social Problems*, 22 (3), 1975, σ. 332-345

Wheeler, Stanton, «Socialization in correctional communities», *American Sociological Review*, 26, 1961, σ. 679-712

Whitfield, Richard, *The state of the Prisons - 200 years on*, Routledge, 2002 (1991)

Williams, Raymond, *Keywords: A vocabulary of culture and society*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 1983 (1976)

Wilson, Thomas, P., «Patterns of Management and Adaptations to Organizational Roles: A Study of Prison Inmates», *American Journal of Sociology*, 74 (2), 1968, σ. 146-157

Wines, Frederick, Howard, *Punishment and reformation: a study of the penitentiary system*, T.Y. Crowell, Νέα Υόρκη 1923

Winfre, Thomas, L., Newbod, Greg & Tubb, Houston, S., «Prisoner Perspectives on Inmate Culture in New Mexico and New Zealand: A Descriptive Case Study», *The Prison Journal*, 82, 2002, σ. 213-233

Wolfgang, Marvin E., «Confidentiality in criminological research and other ethical issues», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72 (1), 1981, σ. 345-361

Wolfgang, Marvin, E., «Quantitative analysis of adjustment to the prison community», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 51 (6), 1961, σ. 607-618

Wood, Jane, «Gang activity in English prisons: The prisoners' perspective», *Psychology, Crime and Law*, 12 (6),

2006, σ. 605-617

Wooden, Wayne, S. & Parker, Jay, *Men behind bars: Sexual exploitation in Prison*, Plenum Press, Νέα Υόρκη 1982

Woodredge, John, D., «Inmate lifestyles and opportunities for victimization», *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35, 1998, σ. 480-502

Wortley, Richard, «Guilt, Shame and Situational crime prevention», στο **Homel, Ross**, *The Politics and Practice of Situational Crime Prevention. Crime Prevention Studies 5,* Criminal Justice Press, Monsey, Νέα Υόρκη, 1996, σ. 116-132

Wulbert, Roland, «Inmate Pride in Total Institutions», *American Journal of Sociology*, 71 (1), Ιούλιος 1965, σ. 1-9

Yinger, Milton, J., «Contra-culture and Sub-culture», *American Sociological Review*, 25, 1960, σ. 625-635

Zerubavel, Eviatar, *Hidden Rhytms: Schedules and Calendars in Social Life*, University of Chicago Press, Σικάγο 1981

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ancel, Marc, *Η νέα κοινωνική άμυνα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995

Arendt, Hannah, *Το ολοκληρωτικό σύστημα: Το τρίτο μέρος από το έργο πηγές του ολοκληρωτισμού*, μτφρ. Γ. Λάμψα, Ευρύαλος, 1988 (1951)

Becker, Howard, S., *Οι περιθωριοποιημένοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000 (1963)

Bourdieu, Pierre, *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*, μτφρ. Κ. Καψαμπέλη, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1999

Cuche, Denys, *Η έννοια της κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες*, μτφρ. Φ. Σιατίτσας, επιμ. Μ. Λεοντσίνη, Τυπωθήτω, Αθήνα 2001

Cusson, Maurice, *Σύγχρονη εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004

Delmas-Marty, Mirelle, *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005

Foucault, Michel, *Επιτήρηση και τιμωρία, Η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Κ. Χατζηδήμου και Ι. Ράλλη, Ράππα, Αθήνα 1989 (1976)

Foucault, Michel, *Ο μεγάλος εγκλεισμός, Το πείραμα της ομάδας πληροφόρησης για τις φυλακές*, μτφρ. Σπ. Παντελάκης, Μαύρη λίστα, Αθήνα 1999 (1994)

Goffman, Erving, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, μτφρ. Ξ. Κομνηνός, Ευρύαλος, Αθήνα 1994

Goffman, Erving, *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, μτφρ. Μ. Γκόφρα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006

Gramsci, Antonio, *Οι διανοούμενοι*, τόμ. Α΄, μτφρ. Θ. Παπαδόπουλος, Στοχαστής, 1972

Gramsci, Antonio, *Η οργάνωση της κουλτούρας*, τόμ. Β΄, μτφρ. Θ. Παπαδόπουλος, Στοχαστής, 1973

Hawking, Stephen, *Το χρονικό του Χρόνου - Από τη Μεγάλη έκρηξη ως τις μαύρες τρύπες*, μτφρ. Κ. Χάρακα, Κάτοπτρο, Αθήνα 1988

Hebdidge, Dick, *Υπο-κουλτούρα. Το νόημα του στυλ*, Γνώση, Αθήνα 1981

Luhmann, Niklas, *Συστημική Κοινωνική Θεωρία*, εισαγωγή - επιμέλεια Α. Μακρυδημήτρης & Π. Καρκατσούλης, Σάκκουλας, Αθήνα 1994

Marx, Karl & Engels, Friedrich, *Η γερμανική Ιδεολογία*, Gutenberg, Αθήνα 1975

Mason, Jennifer, *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, επιμ. Ν. Κυριαζή, Πεδίο, 2011

Pashukanis, Evgeny, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1977

Reebs, Winfried, *Φυλακές και αρχιτεκτονική: Η αναζήτηση για τον ιδανικό τρόπο εξόντωσης*, Αμηχανία, Αθήνα 1988

Sellin, Thorsten, *Πολιτισμική σύγκρουση και έγκλημα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003

Wacquant, Loic, *Οι φυλακές της μιζέριας,* μτφρ. Κ. Διαμαντάκου, Πατάκης, 2001 (1999)

Watzlawick, Paul, Beavin-Bavelas, Janet & Jackson, Don, D., *Ανθρώπινη Επικοινωνία και οι Επιδράσεις της στη Συμπεριφορά*, μτφρ. Α. Γολεμή, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005

Weber, Marianne, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, μτφρ. Μ. Κυπραίος, Κένταυρος, Αθήνα 1997 (1922)

Weber, Marianne, *Οικονομία και κοινωνία: κοινότητες*, μτφρ. Θ. Γκίουρας, Σαββάλας, Αθήνα 2007 (1922)

Willke, Helmut, *Εισαγωγή στη Συστημική Θεωρία*, μτφρ. Ν. Λίβος, Κριτική, Αθήνα 1996

Wolfgang, Marvin & Ferracuti, Franco, *Η υποκουλτούρα της βίας,* μτφρ. Φ. Μηλιώνη, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995 (1967)

Αλεξιάδης, Στέργιος, *Εγχειρίδιο εγκληματολογίας*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1996

Αλεξιάδης, Στέργιος, *Σωφρονιστική*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001

Αλοσκόφης, Ουίλιαμ, *Ο άτυπος κώδικας συμπεριφοράς των κρατουμένων. Στρατηγικές επιβίωσης στη σύγχρονη φυλακή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2010

Ανδρίτσου, Αγγελική, Δασκαλάκη, Καλλιρρόη, Παπαδοπούλου, Παναγιώτα, Σινόπουλος Π.Α., Τσαμπαρλή, Δήμητρα, Φρονίμου, Έμμυ, Κατσουγιάννη, Κλέα, «Ο θεσμός της φυλακής στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος αφιέρωμα στον Η. Δασκαλάκη, 1988

Αντωνοπούλου Α., *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής: η πολιτική της μηδενικής ανοχής και τα μέτρα διαχείρισης κρίσεων*, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, 2009

Ασημακόπουλος, Μ., Μεταφάς, Π., «Οι ελληνικές φυλακές το 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα. Τα κτίρια και οι μηχανισμοί τους», *Τεχνικά Χρονικά*, Μάρτιος-Απρίλιος 2008

Βιδάλη, Σοφία, *Εισαγωγή στην εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013

Βόγλης, Πολυμέρης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο,* μτφρ. Γ. Καστανάρας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004

Γαρδίκας, Κωνσταντίνος, *Εγκληματολογία*, τόμ. Γ, Α.Ν. Σάκουλας, 2001

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Αλίκη, *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984

Δασκαλάκης, Ηλίας, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1985

Δασκαλάκης, Ηλίας, *Μεταχείριση εγκληματία*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1985

Δημόπουλος, Χαράλαμπος (επιμ.), *Η μεταχείριση των επικίνδυνων κρατουμένων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004

Δημόπουλος, Χαράλαμπος, *Abolitionismus*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1990

Δημόπουλος, Χαράλαμπος, *Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις*, Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 1998

Δημόπουλος, Χαράλαμπος, *Η Φυλακή: Ιστορική και αρχιτεκτονική προσέγγιση*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2003

Διεθνής Αμνηστία, *Δικαιοσύνη Ζητάμε: Η αποτυχία της Ευρώπης να προστατεύσει τους Ρομά από τη ρατσιστική βία*, Απρίλιος 2014. Όπως ανακτήθηκε από το https://www.amnesty.gr/wp-content/uploads/2014/04/We-ask-for-justice_report.pdf

Ετήσια έκθεση ΕΠΙΨΥ, *Η κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών και των οινοπνευματωδών στην Ελλάδα*, 2014, όπως ανακτήθηκε από το http://www.ektepn.gr/Documents/PDF/Cover.pdf

Ζαραφωνίτου, Χριστίνα, *Εμπειρική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004

Ιωσηφίδης, Θεόδωρος, *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*, Κριτική, 2003

Καρδαρά, Αγγελική, *Φυλακή και γλώσσα: η γλωσσική επικοινωνία των κρατουμένων ως κρίσιμο και αναπόσπαστο στοιχείο της δομής των φυλακών*, διδακτορική διατριβή στο ΕΚΠΑ, τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Αθήνα 2007

Καστόρχης, Δημήτριος Ευθ., *Η εν Ελλάδι σωφρονιστική πολιτική και η μεταχείρισις των κρατουμένων*, Πυρσός, Αθήνα 1938

Κοκκώλης, Κωνσταντίνος, *Εξαρτήσεις και παραβατικότητα: Θεραπευτικές παρεμβάσεις του ΟΚΑΝΑ στα σωφρονιστικά καταστήματα*, 2013 όπως ανακτήθηκε από το https://www.eiseverywhere.com/file_uploads/860d4b102619091b46dc519760975da5_Kokkolis.pdf

Κομνηνού, Μαρία & Λυριτζής, Χρήστος. (επιμ.), *Κοινωνία, εξουσία και Μέσα μαζικής, Επικοινωνίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 1989

Κουλούρης, Νικόλαος, *Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη, οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009

Κουλούρης, Νικόλαος, *Επι-φυλακή, Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, κατάσταση και μεταχείριση των κρατουμένων*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2009

Κουλούρης, Νικόλαος, *Η επιτήρηση ως τιμωρία: Περιορισμός ή επέκταση του εγκλεισμού;*, διδακτορική διατριβή, Νομική Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, Κομοτηνή 2005

Κουράκης, Νέστορας, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες: θεωρία και πρακτική της ποινικής καταστολής*, Αθήνα-Κομοτηνή, Α.Ν. Σάκκουλας 1991

Κουράκης, Νέστορας, *Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Σάκκουλας, Αθήνα 1997

Κουράκης, Νέστορας, *Οι σύγχρονες προοπτικές της Εγκληματολογίας*, Αρμενόπουλος ΛΗ, 1985, σ. 924-928

Κουράκης, Νέστορας, *Οι σύγχρονες προοπτικές της εγκληματολογίας*, στο Αρμενόπουλος, ΛΗ, 1985, σ. 924-928

Κουράκης, Νέστορας, *Ποινική Καταστολή*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001

Κρεμμύδας, Ανδρέας, «Δυσκολίες και προοπτικές στην κοινωνική ένταξη αποφυλακισμένων τοξικοεξαρτημένων ατόμων», *Εξαρτήσεις*, 10, 2006, σ. 9-38

Κυριαζή, Νότα, *Η κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003

Λάζος, Γρηγόρης, *Κριτική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007

Λάζος, Γρηγόρης, *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Θεωρία και πράξη*, Παπαζήση, Αθήνα 1998

Λάζος, Γρηγόρης, *«Η αύξηση της εγκληματικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα»*, Θέσεις, τ. 120, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2012

Λαμπροπούλου, Έφη, *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999

Λαμπροπούλου, Έφη., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήση, Αθήνα 1994

Λαμπροπούλου, Έφη, *«Είναι η φυλακή κλειστό σύστημα; Μια κοινωνιολογική ανάλυση της κοινωνίας των κρατουμένων και της δυναμικής των αντιδράσεών τους»*, Ποινικά Χρονικά, 36, 1986, σ. 419-435

Λαμπροπούλου, Έφη, *«Συμβολή στις ιστορικές και ιδεολογικές συνιστώσες του όρου 'μεταχείριση' στο 'Σχέδιο του Κώδικα βασικών κανόνων για την μεταχείριση των κρατουμένων' (1987)»*, Ποινικά Χρονικά, 38, 1988, σ. 161-172

Λαμπροπούλου, Έφη, *«Το σύστημα των κρατουμένων από την εποχή του Big House μέχρι τη σύγχρονη φυλακή»*, Σύγχρονα Θέματα, 13/41-42, Ιούνιος 1990, σ. 26-46

Λυδάκη, Άννα, *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*, Καστανιώτης, Αθήνα 2001

Μαγγανάς, Αντώνης, Δ., *Ιδιαίτερα ζητήματα Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007

Μαγγανάς, Αντώνης, Δ., **Λάζος, Γρηγόρης & Σβουρδάκου, Δήμητρα**, *Η Εγκληματολογία από τα Κάτω*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008

Μαγγανάς, Αντώνης, Δ., *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006

Μανωλεδάκης, Ιωάννης & Παρασκευόπουλος, Νίκος, *Εγχειρίδιο ποινικού δικαίου: Γενικό μέρος*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1999

Μαραγκοπούλου-Γιωτοπούλου, Αλίκη, *Εγχειρίδιο εγκληματολογίας*, τόμ. Α., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984

Μάτσα, Κατερίνα, *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές: Το αίνιγμα της τοξικομανίας*, Άγρα, Αθήνα 2001

Μαυρής, Μιχάλης, *Το Πανοπτικό του Χρόνου: Η διαχείριση του χρόνου σε συνθήκες μακροχρόνια στέρησης της ελευθερίας*, Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2003

Μπαμπάσικας, Κωνσταντίνος, *Τρόφιμοι σε ελληνικές φυλακές και συμπεριφορά: Ο ρόλος του θεσμικού, ψυχο-*

κοινωνικού και χωρικού πλαισίου, διδακτορική διατριβή στο ΑΠΘ, Τμήμα Ψυχολογίας, 2013

Νόβα-Καλτσούνη, Χριστίνα, *Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα 1995

Παπαδοπούλου, Παναγιώτα, Δ., «Γλώσσα και φυλακή», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 68Α, 1988, σ. 163-203

Παπαζαχαρίου, Ευάγγελος, *Λεξικό της ελληνικής αργκό*, Κάκτος, Αθήνα 1999 (2η έκδοση)

Παπαθεοδώρου Θ.Π., Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη

Παπαστάμου, Στάμος, κ.ά., *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, τόμ. Α΄, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001

Πουρκός Μάριος (επιμ.), *Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική και εκπαιδευτική έρευνα,* Ίων, 2013

Σαρίπολος, Νικόλαος, *Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος*, τόμ. Γ, 1923

Σαρρής, Νεοκλής, *Φιλοσοφία της Κοινωνίας και της Πολιτείας: Αρχαίος Κόσμος*, τόμ. 1, Γραμμή, Αθήνα 1985

Σπινέλλη, Καλλιόπη & Κουράκης, Νέστορας, *Σωφρονιστική Νομοθεσία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2001

Σπινέλλη, Καλλιόπη, *Εγκληματολογία*, Αθήνα, 1985

Σπινέλλης, Διονύσιος, *Βασικά στοιχεία ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Αθήνα - Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1990

Σχίζας, Παναγιώτης, *Αγροτικές φυλακές*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Πάντειο πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2013

Τατσής, Νικόλαος & Θανοπούλου, Μαρία, *Η κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγου*, Παπαζήσης, Αθήνα 2009

Τσαλίκογλου, Φωτεινή, *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Παπαζήσης, Αθήνα 1996

Τσαούσης, Δημήτρης, *Η κοινωνία μας*, Gutenberg, Αθήνα 1991

Τσιώλης, Γιώργος, *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα 2014

Φαρσεδάκης, Ιάκωβος, *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τόμ. Α΄, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1990

Φαρσεδάκης, Ιάκωβος, *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της: Μερικές ιστορικές συγκριτικές, θεωρητικές και πρακτικές επισημάνσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1991

Φαρσεδάκης, Ιάκωβος, *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996

Χάιδου, Ανθοζωή, *Θετικιστική εγκληματολογία, Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996

Χάιδου, Ανθοζωή, *Το σωφρονιστικό σύστημα: Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002